

આનો પોતાં તરફના ખારનો આલો પુરાવો નેઈ તેવલુ થઈ ગયા.

“પપા, ને... મને તમારી સાથે લઈ જવો! જો, મારા પાકા-પપા! ને... હું એવી ડાહી થવના-હું તમને કાંઈથી કડાવો ની આપું! જો, જો, ખસીત નદી આપું, વાદાવા પપા! મી, વળી મને લઈ જવો.” તેણીએ તેવલુ તરફ એટલા નો ત્રાવાવા કરતી હોય તેવી દષ્ટિ બેઠું કે તેવલુ તેણીને ના પાડી કહ્યા નહી, પણ તેણીને પ્યારથી એક “કીસ” કરી કહ્યું, કે જે રેવનાનહ બાકરનાં ધણીઆણી તેણીને પોતાની સાથે લઈ ને. કચલ કરે તો તેવલુ ખુશીથી તેણીને લઈ જાય, અને ગુસ્સાની ને ખુશાની વચ્ચે મેદરખાઈએ તે ગાંગણી કચલ કીધી.

બ્યારે ખરોદેહએ આ વીસે આઈમાયને કહ્યું હારે તેણી રેખર એટલું તો બોલી કે, “તમે એને આપી ખરાય ને... એ લઈ નેઈ પાડી આવતી ખાતરી પાડવા માંગેલ કે તેમને નેઈ કદાચ થાય અને હું એની ચાકરી કરવા ના હું તો વળી તમે ગુસ્સે ના થતા, કારણકે તે તમારા બોડા ડીઝન થશે, અને નહી કે મારી કાંઈ ખુશથી.” ખરોદેહએ ઈ નવાજ આપ્યો નહી, જેથી આઈમાય ચીરડાઈ જ્યાં ને કેક અને દમાગમાંન પોતાના વરથી છુટાં પડ્યાં.

એક પખાસાડું વહી ગયું, અને આઈમાયને પોતાના ખચ-જુના દીસે પાકા આપ્યા હોય નેમ લાગ્યું. નેહરે મોડા-કામોમાં થતી તેણીની પખાણુ તેણીને હમણાં માદ આપવા લાગી, પણ હવે તેણી પોતાના ઈકરાની પખાણુ કરાવવા લાગી હોઈ. અને તેમાં તેણી તરફ ફેરવે પામી. ઘોરસંગે આપવા થયેલી મેનજમનીને દીવસ આપી પ્રગ્ણે, લાંબક ખજ તેની માતા અને પોતાના ધણીએક સારાં કુટુંબનાં લોકો નેહર હતી, અને લાંબા વયમાં અંગેન મદરથો તેમજ ખાનું જો આ માં દીકરાની ખુશમરતી વખાણવા લાગ્યાં. આઈમાયે થોડીજ ખજર હતી કે તેણીની ખુશમરતી હમણાં પણ ખજોતી હતી, તેણીનો તો દરેક વીચાર નજમંજ નતો. કેક મંગેરી ખાણુએ સુધી, ને સવંતથી તેણી વતની તી, તેથી તેણીની નતી ખુશમરતીમાં મેરડા વધારા મતો તો. તે દીવસે રાતનાં પોતાના દીકરાને મનહ મેનવતો નેઈ તેણી એટલી તો ખુશ થઈ ગઈ કે તેણીએ પોતાના ન તથા સુખને કાંઈ પણ વીચાર કીધો નહી.

રાત પડતાં આઈમાય બ્યારે માથે ગયાં હારે ઘોરડા-કાંથી ખજાર નીકળી સુદરે ધુસોળી બરેકા વરડખર નેઈ એકમાં ઉભી. ઘોરડામાં ગાયન ગવાતું હતું, પવનના નેરથી મોતે આવતું દુર વેર ધજોજ મહુર અને ધીમે. સંભળાને તો, ચંદ્રના પછુ તેના પુરખારમાં મકાસતો હતો, અને મંદરણ આખા આગમાં પંથરાયલું હોવાથી સવારની અગાના નેપો દેખાવ લાગતો હતો. એકએક લાંબાં ઉગ્યાં આઈમાયને થકી બરાઈ આપી અને કાંઈ અગળ જેની ધા-તી લાગી. આમ થવાનું કારણ તેણી સગલ સાધી નહી. રેણીને બીડવાનું દેખાઈતું કારણ તો કાંઈ હતું નહી, સી-લય કે આગની એક આજુએ ચોક્કસ ઝોડા કપર મંદરણ

પડવાથી તેવો ઝોળા નીચે પડતો હતો, બસે આ ઝોળાનો દેખાવ તેણીને એક પાયદરતના નેપો લાગે. તેજ પડે ઝો-રડામાંથી આવતો ગાયનનો સરોદ એકદમ ખુશાલીમાંથી દસ-ગીરીમાં જલ્દાઈ ગયો. કાઈ લાસકરી માણસની પાયદરત વેળા તેનાં માનમાં વજરાનાં શોકાવુર ગાયન જેવું તે લાગતું હતું. ને કે આ એક ખોરો ખ્યાલ હતો, તોપણ તેણે આઈમાયપર વણી અસર કીધી અને તેવલુ બેસુધ મઈ બોલપર પડ્યાં.

તેજ દીસે ખરોદનાં સરખાન ખરોદલ પોતાનાં વસા-રનાં માણસો સાથે હંતા ખચવાખેર ખરમીસો (જેઓ તે આગમાં અવારનવાર નેહરે પડતા હતા) ની પુકે લાગવાનો દુકા રસો સોધવા ગયા. ને કે ખરોદેહ એક મરબન મેનર હતા, તોપણ તેવલુની વગામાં ઈસની લોકો ટોલું હતું અને બ્યારેથી તક મળતી હારે પોતાનું ધુર મનમાવવાને સુકવા નહી. તે દીવસે તેવલુનો આ છુરસો વધારે ઉસરેલો આપ્યો હતો અને તેને તેવલુ હંદ ખાંડે લઈ ગયા. રાતની વેળાએ બ્યારે તેવલુ પોતાની ઘોરકે માવુસો ને દે એક સાંકડી મચીમાંથી થર તરફનો રસો લેવા હતા, હવર પડવા ખોરિનું એક ટોલું તેણેપર તુડી પડ્યું અને તેણે નમ્મે અપાજી સર થઈ. ને કે કીસલાથી આ વગા કાંઈ ધણી દુર ન હતી, તોપણ ખરોદા અને રેડકીઓથી મેટલી તો ઘોરકે ગઈ હતી કે તેણે વચ્ચે થતી મારમારીનો અપાજ દુર મં-ગાતો ન હતો. મેરવાનહ ડાકર તેવલુની બાજકી અને નાંદા ડોરકોએ સાથે ખરોદેહની વાન લેતા લેકા હતા. અને કીસથી એટલી તો દષાઈ ગઈ હતી કે, ને કે થણ મે-કયડ હતું તોપણ મેદરખાઈએ તેણીને બીડામે સોકમવાનું દે-રન ધાર્યું નહી. આ જાળને કોરકી તો મેમની કામગી હતી કે મેરવાનહ તેણીની આ બીકે હાલિને દુર કરવા માંગતા હતા, અને રસમમાં તેણીને કીચારી ડોરકી કરી કહેતા અને બોલતા કે, ને તેણી જરાથી કીમત નહી દેખા-રશે તો તેણીના આપા તેણીને પોતાની દીકરી દાખલ કચલ કરશે નહી. અને દુરથી કીરડનાં હતાવળાં જમવાને સસ સંભળાયે, અને જેવું ખારણું કીપાડવામાં આવ્યું તેવીજ શુભ પોતાની બેકકમથી કુરો મારી ઉઠી બેતા લાગી, પણ તે કાંઈ સરખાવત ખરોદેહ ન હતા. એ તો તેવલુપર હાથ દેહાને એક ખજેન ડાકર, ને તેવલુ સાથે ગયો હતો, તે હતો. તેને મેદર નેઈ મેરવાનહને એકએકે ધાતી લાગી અને તેવલુ ધમરાટથી બોલી ઉઠ્યા કે, “કેમ હાઈર એકન, તમે એકસા કેમ આવ્યા? શું બનાવ બન્યો છે?”

“પેલા કાસા મેદવાને ને ખરાખમાં ખરાય કરી સકે તે.” ડાકર એકને ઉસકેરાઈ આપી નવાજ આપ્યો, “અમે તે દે-કોને મારી દાવા છે અને એ કુલ્યાઓને દરીથી મારી દે-વીસું, પણ તેમ કરવાથી કાંઈ તેવલુ પાકા આવનાર નથી.”

મી મેરવાનહ, મી મેરવાનહ, સરબન મેનર તે મુઠ-એના બોજ થઈ પડ્યા છે.”

આ સંભળી મેરવાનહ પોતાની ખુરસી પરથી એકામ ઉઠી ઉભા થયા, પણ તેવલુ એકથી બોલ બોલે તે આગમન

નાર રાખસનું મન આ વીત કરવા સમજાવતાં માટે તમે કોઈ પણ રીતે ઉચ્કેર્યું હતું ?”

“ નહીં. ”

“ અને તે તમે સોગંદપર કહો છો ? ”

“ હા. ”

સાર પછી તેવણ પેલા બે ખજારીઓ જેઓએ વીતપર સહી કરી હતી, તેઓનાં મોતની તપાસીખપરથી જોગરદાના છુટકારાના હેવાય સુધી ચાલ્યા. છેલ્લે ચારને ટકોરે તેવણે તપાસ પુરી કરી, અને બીજા દીવસપર કેસ મુલતવી ચાલી કોર્ટ ખરખારત થઈ.

ધારવા પ્રમાણે બે કે અસાર સુધી કેસ તો દીક ચાલ્યો હતો, તોપણ આપણી રોયકીમાંનાં કોર્ટને પછુ તે રાતે નીરોને જીવ આવી નહીં અને બીજી સવારના બ્યારે તેઓ કોર્ટમાં બઈ ઉઠ્યાં સારે તેઓના છવને મીરજ આવી. આગર દીવસ કરતાં એ દીને હોકારી બીડ વધારે હતી.

જેવા બજાર સાહેબ અંદર દાખલ થયા કે જોગરદાએ સાકલીના “બાકસ” માં પાછી પોતાની જગ્યા લીધી અને એ તરની જેનરલ નેણીની ઉત્કટપાસટ તપાસ કરવા ઉઠ્યા.

“ મીસ સ્મીથસે, તમારી સાક્ષીને છેડે તમે કોઈને બચાવ્યું હતું કે તમે ફરયાદી મીઠ મીસન સાથે અદરાખમાં છેલ્લે. હવે હું તારે એક અગતી સવાય પુછવાને ફરગીર છું, પણ મારે તમેને પુછ્યું તો જોઈએ—વીત પુછવા પાડતી વેળાએ તમે શું મીઠ મીસન સાથે ખ્યારમાં હતો ? ”

જોગરદા આ સવાય સાંભળી સરમથી લાલ થઈ ગઈ તોપણ તેણીની બતી દુશીઆરી તેણીની મદદે આવી.

“ ખ્યારમાં હેતું એટલે શું, તેનો જો તમે સાહેબ અને ખરાબર અર્થ સમજાવશો તો બનતી કોયોશથી હું તમારા સવાલનો જવાબ આપીશ. ” તેણીએ કહ્યું.

આ સાંભળી બજાર સુધાં સર્વે મુઠમાં હસવા લાગ્યાં.

જેનરની જેનરલ પછુ અંચવામાં પડ્યા, કે જેમ થયું ન જોઈએ.

“ વાર, ” તેવણે મુછડ્યું, “ તમે મીઠ મીસન તરફ કોઈ લગનની ઈચ્છા ધરાવતાં હતાં ? ”

“ ખતીન, મીઠ એતરની જેનરલ, ” બજારે કહ્યું, “ તમારા પેટના સવાલની મતલબ કોઈ બીજામાં સમાયલી નથી. ”

“ હું તમો નામદારના અનુભવને માન આપું છું, ” મીઠ એતરનીએ લગાર કરાપણાથી જવાબ આપ્યો. “ કદાચ હું આજે સવાય બીજી રીતે પુછીશ—તે વેળાએ શું તમુને મીઠ મીસન સાથે અદરાયાનો સંબલ હતો ? ”

“ કોઈજ નહીં. ”

“ આજે છુટકાં કે જેલે તમુને ખચીતજ થલું દુઃખ ઉપત્તવેલું હેતું જોઈએ, તે શું તમે ફરીયાદી સાથે અદરાવાની મનમથથી ખચ્યોં હતાં ? ”

“ ખતીનજ નહીં, હું તમુને ખતલાવી આપશ કે આવી બતની બદલુરતી કોઈનુંબી ધ્યાન ખેંચે નહીં, ” તેણીએ અચકાતાં અચકાતાં ઉમેર્યું.

“ મીસ સ્મીથસે, મેદરબાની કરી મારા સવાલનો જવાબ આપો અને તે પર કોઈ દીક ના કરો. સારે તમે આનું એક નાખુસ કામ શા માટે કીયું ? ”

મે તે કીયું, કારણકે મેં ધાર્યું કે તેમ કરતું વાજબી હતું; મરનાર મીઠ મીસનની ઈચ્છાઓ પુરી પાડવા માટે બીજાં કાંઈ પણ જોગરદા નગરિક ન હતાં વળી— આટલું બોલી તેણી અટકી ગઈ.

“ વળી શું ? ”

“ વળી હું મુસતેસ મીસન તરફ માનની લાગણીથી બેતી હતી, અને હું બજાવી હતી કે મારે લગતા કમયાથી તેવણે પોતાનો વારસો ખેંદરો હતો. ”

“ હા, હવે આપણે તેપર આવ્યે છીએ; સારે તમે ફક્ત એખખા ઈનસાફને ખાતરજ નહીં પણ ફરીયાદી તરફનાં માનને ખાતર તમારાં સરિરપર છુટકાં પડ્યાં હતાં ? ”

“ હા, હું એમ વારું છું. ”

“ વારે મીઠ એતરની, એક બારની તેમ હેવાળી તો શું થયું ? ”

“ મારા મેદરબાન, મારી મતજગ એનું દેખાડવાની એ કે આજે જીવાન આનું જેમ મારા વીડાન મિત્ર મીઠ રોઈ કોર્ટને સમજાવવા માંગે છે તેટલાં બધાં આ બાબદમાં નીરદોષ નથી. તેણીની આ કામ કરવામાં કોઈ મતજગ હતી. ”

“ તેમ તો થણાંઓની હેય છે; ” બજારે કહ્યું, “ પણ તેથી કોઈ એમ નથી કરતું કે તે મતલબ ગેરવાજબી હતી. ”

સારખાદ પેલા વીડાન મદલ્યે તેણીની ઉત્કટ પાસટ તપાસ કરતી ચાલુ રાખી, તેવણ પોતાના અનુભવ અને ચાલાકીથી જોગરદા પાસે બોલાવી પહેલાં તો એનું સાંખેત કરવાની કોશિસ કરતા હતા કે, વીસ તેણીની કુસલવણીથી કરવામાં આનું હતું; બીજી તો એ કે, બ્યારે તે વીસ કરાવવામાં આનું હતું સારે મીઠ મીસનનું ધ્યાન દેકાણે ન હતું. જે દીવસે તે કરવામાં આવ્યું હતું સારથી તે બીજે દીવસે મીઠ મીસન સુઝરી ગયા સર સુધીમાં જેબી બનાવ બન્યો હતો તેનો બારીકે બારીક હેવાલ બોલાવી તેવણ અંદરથી એની મતજગ કહાડવા માંગતા હતા કે મીઠ મીસન પેલાપણમાં મરણ પામ્યા હતા; પણ ગમે એટલું કરવા છતાં કોઈ પણ સુખ આપદપર તેવણ તેણીની જીવાની કુશી કરી શક્યા નહીં, અને બ્યારે છેલ્લે તેવણ પેલા સારે જેમ્સ જોઈને લાગ્યું કે તેવણના કેસને બજારે ગંભીર ધોડા પુરો ન હતો.

બીજા બેરીસ્ટરોએ તેણીને અંચારનવાર ચોડાક સવાલો પુછ્યા બાદ જેમ્સ તેણીને પાછી તપાસવાને ઉડ્યા અને મીઠ મીસને પેલાપણમાં નહીં પણ દુશીઆરીમાં વીસ કરાવ્યું હતું એનું થાથું પુરવાર કરવાને જોગરદાને એક વાર ફરીથી મીઠ મીસને પોતાના ધંધા વીશે તેણી આગળ જેબી ખોડાસો તથા ખરવાને કીધો. કોનો તે વીશેનો ખોલેખોલ કહી જવાને અચલ કીધી. બ્યારે તેણીએ મીસનનાં ખાતાનો સવલો કુપો ભેદ જલ્લે જલ્લે સર્વે હજુર કહી દીધો, કે જે વીશેનો ખોલે ખોલે લાં બેઠેલા બ્યારે. બજારે એક જડપવાલા રીપોર્ટરો

ઉતારી લેતા હતા. સારે ઝનુની મીંઝો મીસન અને ખીદામણ મીંઝો રોસકોના મેદરાપરનાં ઝનુન અને બનતો દેખાવ ધણુજ સુંદર અને જોવા લાયક થઈ પડ્યો હતો.

અતે ઝોગરડાની ખુશાસી વચ્ચે તેણીની સાક્ષી પુરી થઈ અને કેપટન યોગસની બાપકી મીસીસ યોગસને મોતવાવમાં આવી. તેણીએ સામેત કીધું કે ઝોગરડા તે ટાપુપર તેણીની મલી હતી અને તેણીએ એક ખસાસીની ટોપી તથા રમ દારૂનું 'મીપ લાગમય પુરું' થયતું જોયું હતું. જે કોટમાં વડી તેઓએ દારૂ પીધો હતો, તે પણ તેણીએ સાં કઢાકી બત-લાવ્યું (જે કોટમાંને જોઈ તે વીશે સામેતી આપવા જડને ઝોગરડાને પાછી મોસાવી હતી.) વળી કીધી વધારે અગતની અને ખુસ્સે ખુસ્સી સાક્ષી તો તેણીએ એ આપી કે તેણીએ પોતે મીંઝો મીસનને દારૂતાં જોયા હતા અને એક ઝનન સમી-બોયું બંડડ (જે તેણીને કોટમાં આપવામાં આવ્યું હતું) મોંથી તેવણની સમી પારખી કઢાકી તેણીએ પોતાની જુ-બાની સામેત કરી આપી હતી. વળી તેણીએ રોમંદપર કહ્યું કે જ્યારે તે મગરમગના રોમર માટે નીકળેમાં વાહણુપર ઝોગરડા આવી હતી સારે છુંદણની ઈધાનીઓ તેણીનાં સારી પર તાઝજન હતી અને તેના જળમયો રૂઆ ન હતા.

આ સાક્ષીની ઉઘટપાકટ તપાસ કરવાને કોઈએ તજવીજ કીધી નહીં. જેમે "ચાલ મરીન સ્કીપર કેનગર" ના છેલ્લા મરેમર ધણીઓની આવીસમનાં એક કસાંને મોલાવ્યા અને તે સ્કીપરપરનું કિતારેમની માદી તેની પાસે મંગાવી, જેમાં પેલા એ ખસાસીએ જોની બત અને ખીજ બેન્સનાં નામો નોધેમાં હતો.

આ પછી ફરયાદી તરફના સાક્ષીઓ પુરા થયા અને એ-તરની જેનરને એકદમ પોતાના સાક્ષીઓ મોલાવ્યા. તેઓ ફક્ત મેનના પેદદો મીંઝો તેણ વડીય હતો કે જેણે દશમી નવે-ખરે મીંઝો મીસનનું વીસ કીધું હતું, અને ખીજે તેનો કસાં હતો કે જેણે તે ઉપર સદી કીધી હતી. આ બંનેની સાક્ષી લેતાં લોમો વખત લાગ્યો નહીં. ઉઘટ પાકટ તપાસમાં તેઓએ કયુલ કીધું કે વીસ કરાવતી વેશાએ મીંઝો મીસન ધણુજ ઝનુન અને ઝુસમાં હતા, અને તે વેળાએ સાં જે સુંદર દેખાવા થઈ રહ્યો હતો તેનું પણ લખણુ બધા આપ્યું.

સાર બાદ એતરની જેનરવ પ્રતીવાદીઓ તરફથી કોટમાં મોલાવા હડ્યા. તેવણ મોલાયા કે, કોઈ સનયુજ તેવણને મે સવાયો પુછાના હતા; આ સવાયોમોનો પેદદો એ હતો કે ઝોગરડા સ્મીધસંની પીકપરના અક્ષરે એક વીસ તરીકે ગણી શકાય કે ? ખીજે: એકવારમી એમ-ધારેયેની કે તે ગણી શકાય, પણ શું કોઈની એમ ખાસી થઈ હતી કે આ તારીખ વીનાના અક્ષરે એક અક્ષર દુરીઆરીવાસા રાખસે કોઈની પણ કુસલવણી વીના કાપદા પ્રમાણે સાક્ષીઓ દંજુર લખ્યા હતા કે તેવણે કહ્યું કે પેદદો તો કાપદા પ્રમાણે આ અક્ષરે એક વીસ દાખલ ગણી શકાય નહીં. સાર પછી એકાએક તે આપત પડતી યુધી (કારણ કે તેવણને લાગતું હતું કે તેવણનું આગ મોસનું જ્યાએ વજનદાર હતું નહીં) આ અગત્યમ જેની

કાઠાણીનો-હેવાલ લખાણથી દર્શાવી જણાવ્યું કે કેવી રીતે ફક્ત એકજ સાક્ષી મીસ ઝોગરડા સ્મીધસંની જુબાનીપર તેઓનો સમજો આધાર હતો. જે કોઈ તેણીએ આપેલી જુ-બાની કયુલ કરે તોજ એનું માની શકાય કે વીસ કરવામાં આવ્યું હતું, અથવા તેપર સદી કરનારા બે સાક્ષીઓ તે ટાપુ પર ખરેખર હતા. શું કોઈ આ સાક્ષી અને ફરયાદી સાથેના સંખ્ય ધ્યાનમાં લઈ આવી જુલ્હે ખુસ્સી રીતે તેણીની જુબાની કયુલ કરવાને તૈયાર હતી ? શું તે એવો યુકારો આપવાને તૈયાર હતી કે એક રાખસ જેની સાથે વીસ કરાવનારે સખત કન્યા કીધો હતો અને તે કન્યા માટે તેને વારસામાંથી ખ્યાતવ કીધો હતો, તેની તરફેણમાં આ વીસ (જે ખરેખર તે કરવામાં આવ્યું હોય તો) એક બાનુએ એક નબળા, મો-તને કોઈ આવેલા, દેવાના રાખસ સાથે જોર જુલમથી નધી કરાવ્યું ? અને આટલું બોલી તે વીદાન મેદરપ પાછો ખેસી ગયા.

હવે સોલીરીટર જેનરલ અને મીંઝો સીડાસ્ટીક હડ્યા; બેકે તેઓ બને ધણી છટા અને સરસતાથી મોલતા હતા, તોપણ તેઓના મોસવામાં ખીજું કશું નહું ન હતું, અને સાદા ત્રણ વાગે તેઓએ પુરું કીધા પછી જેમ્સ-ફરીમાદી તરફથી આપના કેસ વીશે જણાવ દેવા હડ્યા.

તેવણ પોતાની નોંધોનાં કાગળમાં બરાબર મોઢવતા હતા તેટલાં એક પળવાર સાં સુધીની પંથરાઈ, પછી જવા તેવણ મોસવાનું શરૂ કરવા જતા હતા, તેવાજ જડજ ધીમેથી મોલાયા, "મીંઝો રોટ મેદરઆની-કરી મોલવાની તમજી ના લેવો, હું નહીં ધારતો કે હવે વધારે વાર તમને મેદનત આપવાની મને જરૂર હોય," અને જેમ્સ ખુશાસીનો એક દમ ખેંચી ખેસી ગયા, કારણ કે તેવણે જાણ્યું કે તેવણની ઇત "થઈ હતી.

સાર પછી તે નામદારે પોતાનું બાપાણ શરૂ કીધું અને આપના કેસનો એક પંથરાઈ જરેસો દુક સાર આપ્યા પછી નીચે પ્રમાણે સમાપ્ત કીધું:—

"આમે પ્રમાણે એક ધણુજ આસાધારમ, તાલુખી પમાડનારા "પ્રોજેટ" ના કેસનો હેવાલ કે, જેણે કેસ આટલાં વરસો-ની મારી મેરીટર અથવા જડજ તરીકેની કારકીરીમાં એક પણ વાર મારી જણમાં આવ્યો હોય એનું મને યાદ નથી. આપણા વીદાન જોદરની જેનરલ કહે છે તેમ દેખઈતું છે કે, આપો કેસ ખરેખર બે મુખ્ય બાજુમાં સમાધરો છે, મીલકત મેલવવા માટે ઝોગરડા સ્મીધસંની પીકપરનો દસ્તાવેજ પુરતું વીસ જણાય કે ? અને જે તેમ હોય તો તે બાનુની તે દસ્તાવેજ વીરીની આધાર વીનાની વાત માની શકાય કે ? હવે આપણા ધારા "વીસ" વાલ-નો અર્થ શું સમજાવે છે ? ખીજો તેઓ એનું સમજાવે છે કે એક વીસ એક લખણુ છે કે જે એક રાખસનાં મરણ બાદ તેની મી-લકતનો કેવી રીતે વહીવટ અથવા વેંદ્યાલુ કરતું તે બાજેની તેની છપ્પા અથવા ગરજ દેખારે છે. આમે લખણુ મોસન નીચેના પ્રમાણે કરતું જોઈએ; બે તેમ કરાવતી વેળાએ તે કરાવનાર રા-ખસનાં મનની હાલત બરાબર હોય એટલે કે તે વેલાપણમાં ન હોય તો તે રહ થઈ રહે નહીં, રીકાયા કે સાર પછી વીસને લ-ખતો ખીજે દસ્તાવેજ કરવામાં આવ્યો હોય, યાને પેદદોના નારા કરવામાં અથવા કરાવવામાં આવ્યો હોય; અથવા તો લગનથી; કાપદાના નીધગોસર કીધેસો આવે એક દસ્તાવેજ (જે તેમાં સ-

જણાવવાને મીનું એતરનીને કાંઈ સુરાફેની પડી હોય તે હું ધારું છું કે મારે તે કહી દેવામાં કરી અટચણ નથી) કદાચ એમ હોય ચા નહીની હોય, કેટલીક યોગે ચોવી હોય છે કે જેના ચુકારો કરવાને કોઈ પણ બંદન થા જુરીમાં સહી દોતી નથી અને તેને પ્રમાણે આપણે કહી શકતા નથી કે એક જીવન બાવાને એક મહત્ત્વ સાથે જોતબાણ થયા પછી તેણીની લાગણી તેની તરફ કેટલી વખતે ગંભીર રૂપ પકડે છે. પણ આપણે ધારણે કે એતરની નેનરસ બરા છે, અને જો કે તેવણુ (મીસ સ્મીથર્સ) દુરના દેશમાં પોતાનું નરીજી અનભાવવાને ઇચ્છતે ઊઠી ગયાં હતાં તે પશ્ચી ખુલ્લું ઠીસે છે કે તેવણુ મીનું મીસન સાથે પરણવાની કાંઈ પણ આરા ધરાવતાં ન હતાં, તે છતાં કદાચ તેવણુ ફરયાદી તરફ એક એવી ભલતાં માનની લાગણીથી ભરાતાં હોય કે જેમ અકરાના આગમન બને છે, અને તેમ જો કદાચ તેવણુ મીનું મીસન જોતરની નેનરસની સાથે જ્યાં કરતાં તરફેણમાં વધારે ભય છે. વહી આમ જોલતાં મારે જોઈયું તેા કહેવું જોઈએ કે, આ જીવન બાવાને એક ધણું પરાક્રમી હામ કીયું છે. તેવણુ એક એવી કી-વાં તાણે યથા છે કે જે ફક્ત દુખાકાષક હતાં એટલે જ નહીં પણ ને દાંમેસા સુધી તેવણુની જીવનસુરીપર એક ડાપ દાખલ રહેતો. જ્યારે એતરની નેનરસ કહે છે કે તેવણુ આ જોમ કાંઈ મતલબ વીના આપ્યો ન હોય (કે જે મતલબ ઈનસાફની રહે ફરયાદીએ તેવણુ માટે વચમાં પડી પોતે ખેલેલાં દુખના આશાર મારે અથવા વધારે કલેવન સરી લાગણીથી જન્મ પામી હોય) ત્યારે તેવણુ સાથે જોમમત પમાની મરજ થાય છે. કાંઈ પણ રીતે તેમાં જરાજી નાગરોજી સરફેલું તેા નથી ન પણ ઉલટું ખરખર સાભારી સરફેલું છે; મીસ સ્મીથર્સની સાચી જીવી વપાસતાં ખચીતજ તેમાં કાંઈ જી નહીં માની ચકાવ તેવું મને સુલલ રીસતું નથી.

હવે મારે એક જ સવાલ પુછવાનો રહેશે કે, હું મીનું મીસન વીલ કરાવતી વેલાએ સુઝીયા ન હતા એવી કાંઈ પણ સાબેતી છે? તેવણુની ચાલચલણ તથા તવારીખમાં એવું કાંઈ પણ છે કે જેથી તેવણુ કરાવેલું વીલ જાદું છે એવું કાંઈ માની સકે? પહેલા સવાલનો જવાબ હું “ના” તેા આપું છું. મીસ સ્મીથર્સ સાફ સોમંદ્ર બાધા છે કે તેમ ન હોય, અથવા તેા તેણીની આ જીવનની ગમે એવી હલત પાલટ લગાડે છતાં જરાએ તુલી થઇ સકી નથી. તેવણુ કબુલ કીયું છે કે મરજીની યોરો વખત આગમન તેવણુનું મન સમવા લાગ્યું હતું અને તેવણુ સુઝીયા ન હતા, અને એવું ધારવા હતા કે મંચકતાએ તેવણુની આસ-પાસ એકલા થઇ કીતે લેવાની વાત જોતા હતા. પણ આમ તેા જોતાને કાંડે આવેલા જાણુસના બાવમાં વારંવાર બને છે, અને તેઓએ પોતાની જાંદગીમાં જેમણે સાથે સખતાઇ વાપરી હોય છે તેઓને તે વેળાએ પોતા સાથે આવી હલેલા જોય છે તેમાં કાંઈજ અજાણ જેવું નથી. જ્યારે તેવણુ પોતાને અંત આવેલાં જોયા, ત્યારે પોતે સુરસામાં કીપેલી શીશા ફેરવી નાખી, અને પોતાના જાત્રીજા (કે જેના વાંક ફક્ત સામ્યના વાણ વાપડવાના અવીવારી ઇશીયમમાંજ સમાયેલા હોય) ને જે જોઈએ તરીકેના વારસામાંથી વાતલ કીયા હતા, તે મીલકત તેને પાછી બજાવવાની ઇચ્છા દેખાઈ, તે કાંઈ પણ રીતે ન બની સકે તેવું હું જોતો નથી. આ રીત તેા મને તદન સ્વભાવીક અને બરાબર લાગે છે. આખી વાત તેા કાંઈ પણ સક વગર એક ધણી તાણુની સરફેલી કાઢણી છે. તેવણુ મને કબુલ કરયા વીના ચામતું નથી કે મરનારે પોતાના હુકમથી હુંદણું મારફતે કાંધાંસર પોતાનું ઉલટું ખરખીલ બાવીસમી ઈસેમબર ૧૮૮૫ ને દીને યોગરજા સ્મીથર્સની મીકપર જીવસતેસ એથ. મીસનની તરફેણમાં મીસનું હતું. આમ

દેવાથી કસમી નવેમબરે નીકલેલાં “પ્રાવિટ” ફ્રં. ૨૬ કહ્યું, ફરયાદીએ જલતાવેલાં વીલને ફ્રં ખરાં તરીકે ભંદેર કર્યું, અને તેઓની અરજ સ્વીકારવામાં આવશે.”

“ખરજ સાથે, મારા મેદરબાન?” જેમ્સે ઉઠી પુછ્યું.
“નહી, હું એટલેા ગધે આગળ વધેતા નથી, વીત કરાવે નારે પોતેના આ કુદરમાને જન્મ આપેલા છે, અને તેથી તેવણુની મીલકત પરજ ખરચેના જોતને પડવો જોઈએ.”

“જેમ તમેા નામદારની મરજ,” જેમ્સે બોલ્યા અને પાછા પોતાની જગાપર બેઠા.

“મીનું શીટ,” જરાજે ખંખાર મારી કહ્યું, “આ પ્રમાણે કાંઈ હું વારંવારથી જોતતો નથી, પણ તમારી સામે દારખાંધ આપા બધકર વીલાન દરીશો. હોવા છતાં તમે જે રીતે એકલે હાથે આ કેસ (કે જેવો) તાણુવીઓ અને અનનની કેસ મારી જાણમાં કહી પણ નથી આજે) ચલાવ્યો છે તે માટે મને તકુને જુનારકમાદી આપ્યા વીના ચામતું નથી. આ કામ કાંઈ તમારા કરતાં વધારે વરસના અને વધારે અનુભવી મહત્ત્વ માટે પણ સામાસી આપયા લાયક થઈ પડે; જેમ છે તેમ તેા એવું મેં અગાઉ કહી પણ બનેયું સાંભળ્યું નથી.”

જેમ્સને જોરો લાત થઈ આજે, તેવણુ ઉઠી વાંકા વળી નમ્યા અને પાછા બેઠા. તેવણુ એવું સમજતા હતા કે તેવણુ પોતાનીજ હુશીઆરીથી ભંદેરમાં આવ્યા હતા, અને તેથી હવે જે એક બેરીસ્ટર તરીકેની તેવણુની બનીપની કારકીર્દીને તેવણુ આગળ ન વધારે તેા તેમાં તેવણુનોજ વાંક કહેવાય.

[સાંધણ છે.]

રીડીન ૨૦ પાટક.

સીઓ કયાં રાજ કરે છે ?

બાવાના ઠાપુમાં, બેતેનીયા અને સેમારજ શેહેરાની વચ્ચે બે-નતમ નામનો એક યુગલ આવેલો છે, કે જે તદન સ્વતંત્ર છે. તે રાજદારી બાબદારીની કાંઈ પણ અગત્ય ધરાવતું ન હોવા છતાં સુખી અને હોલતમંદ છે અને કાંઈક વરસો પયાં સીઓ તેની લેપર હકુમત ચલાવે છે અને તેના બાવાવ ફરે છે. લાં તખતપર રાજ બેસે છે, પણ રાજ વહીવટ સમજેા સીઓના હા-થમાં હોય છે. રાજ હમેશાં પોતાના રાજકારનાર ચલાવવાની મરજી ને તણુ સીઓથી બનેલી હોય છે, તેના તામા હેડજી હોય છે. સકથી મોટા દાકેમો, ફરબારી હમરાજો, લકડરી અમલદારો, તેમજ સીઓના સખતા આ નાણુક પધનાજી હોય છે, અને રાજના “મોટી ચારસ” વરીક સીઓના હોય છે. મરદો લાં પેદીવારી થા વેપાર ફરે છે. માદીના વારેસ રાજનો “વરો લેવો હોય છે, પણ જે તે ફરજદ વીના મરજ પામે છે તેા ૧૦૦ સીઓ કોમી થાય છે અને પોતાના બેઠાઓ મારફતે એકને જુદી કદાશી હકદાર વારેસ તરીકે માદીએ બેસાડે છે. આ નાના સુલકની રાજધાની તે ઠાપુના ધણા રચાયેલા બાગપર આવેલી છે, અને તેના બાવાવ માટે જે મજબુત કીસાઓ વાંધેલા છે:

દમ લેવાની કીયા.

ગુઓ, ઉપલી ખાબદ ઉપર લખવાને મને કહેવામાં આવ્યું છે કે જે વીરેનું ગાન કે અગાનપણું તમારી તેમજ નાનાં બાળકોની તંદરાસ્તી ઉપર મોટી અસર કરે છે. દરેક વખતે તમે દમ લેઓ છો, સારે બે જુદી જુદી રીતે તેની કીયા આપે છે. એક રીતે તમે અંદર લેઓ છો, અને બીજી રીતે તમે બહાર કઢાડો છો. જે દવા તમે દમમાં લેઓ છો તેની તથા જે

પાછી બહાર કઢાડો છો તેની મેળવણી જુદી છે, તથા તેઓથી થતી અસર પણ જુદીજ છે. દમમાંથી બહાર કઢાડેલી દવાને પાછી દમમાં લેવી નહીં લેઈયે. જેઓ હમેશાં તાજી દવા દમમાં લે છે, તેઓ ભેરાવર, તંદરાસ્ત, સુરખીદાર, ખુશાલ, અંચલ અને તેઓની ફરજ ગમવવાને લાખમાં નીવડે છે. જેઓ પોતાની કે બીજાં મનુષ્યની દમમાંથી બહાર કઢાડેલી દવા પાછી દમમાં લે છે તેઓ, ખચીત ને મોટાં ધાય છે તો, નખળાં, શીકા મેહરાનાં, જરામાં ધમરાઈ નય એવાં શેઠાકુદર અને તેઓની ફરજ ગમવવામાં અચોત્ત નીવડે છે. ને તમારે દમમાં લીધેલી અને બહાર કઢાડેલી દવા વચ્ચેનો તફાવત જાણવો હોય તો, તમારાં જેવાં ફેરસોવાનું એક નાનું જનવર-દાખલા તરીકે ઉદાહરણે, તેને એક સાંકડા બાકસમાં મુકો, અને બીજી કાંઈ દવા નહીં પણ તમારા દમમાંથી બહાર કઢાડેલીજ દવાને તેના દમમાં લેવાની ફરજ પાડો. બહારની તાજી દવાને દમમાં લીધા પછી તેને એક નળીને રસ્તે પેસા બાકસમાં પોદવાડો, અને યેઝુ જનવર જલદીથી નહાવત થવા માંડશે; ને તમે એ કીયા લાંબાવખત સુધી ચાલુ રાખશો, તો તે મરણ પામશે. એક બીજી દાખલો લેઓ. ને તમે એક બાળકને તેનું મોઢું માથું ઢાંકીને સુવાની અને તેથી કરીને તેના દમમાંથી બહાર કઢાડેલી દવાને પાછી દમમાં લેવાની ટેવ પાડવા દેઓ તો અચીતજ તે બાળક આગની, શીકા મેહરાનું અને નખળાં બાંધાનું નીવડશે. તખીબો જણાવે છે કે ઘણું કરીને તે વેળાથી ગળાનું દરદ બાળકને લાગુ પડે છે, અને બ્યારે એ ટેવ હોડવામાં આવે છે સારે તેને છોડા આવે છે. બીજી એક દાખલો લેઓ, કે જે ઘણાજ સાધારણ છે. ધારો કે તમે એક ખીચોખીચ બરેલા ઓરડામાં હોવો, કે જેનાં બારી બારણાં મજબુત બધ કરેલાં હોય, ત્યાં પેલા બાકસમાંના ઉદરની માફક તમે નહાવત થઈ પડો છો, કારણ કે તમે સધળાંઓ એક બીજાના દમમાંથી બહાર નીકળેલી દવાને ફરીફરીથી દમમાં લેઓ છો. સારે હવે જે દવા તમે દમમાં લેઓ છો તેમાં, અને જે બહાર કઢાડો છો તેમાં સુ

તફાવત છે? જે દવા તમે દમમાં લેઓ છો તે ચોખી અને ઓક્સીજન, નાઈટ્રોજન તથા કાર્બોનિક આસીડની મેળવણીથી બની છે, અને હોવી લેઈયે. જે તમે બહાર કઢાડો છો તે અચરજ છે અને બીજાં તથા ઉપરાંત કાર્બોનિક ઓસીડનો મોટો ભાગ તેમાં આવેલો છે. જેથી ઓક્સીજન દવા જીંદગીને ટેકા આપનાર છે, તેટલી કાર્બોનિક ઓસીડ તુકસાન કરનારી છે. માટે તાજી દવા દમમાં લેવા માટે કાર્બોનિક ઓસીડને આપણાથી દુર રાખવાની સંભાળ લેવાની મોટી જરૂર છે. જુના કુવાઓ, કે અસહની દારની ઢાંકીઓમાં કાર્બોનિક ઓસીડનું ઝેરી પડ પડી રહેલું હોય છે, તેથી કાંઈવાર બ્યારે માથુસો તેમાં ઉતરે છે સારે તેઓ મરણ પામે છે. બોંધ ઉપર સુવાની ટેવ પણ ધારતી બરી છે, કારણકે બ્યારે ઓરડામાં સરદી હોય છે, સારે બોંધ ઉપર પડી રહેલી કાર્બોનિક ઓસીડ સુવારના દમમાં જાય છે.

બાનુઓ, એક જુની અને સાચી કહેવત છે કે, તમે એક થોડાંને પાણીની આગળ લાવી શકશો, પણ તેને પાણી પીવાની ફરજ પાડી શકશો નહીં. તેમજ આ પણ ખરું છે કે, તમે થોડાંને તાજી દવા આગળ લાવી શકશો, પણ તેમને તેનો દમ લેવાની ફરજ પાડી શકશો નહીં. તેમનું પોતાનું અગાનપણું તેમનાં ફેરસાંને તાજી દવાથી બંદોબસ્ત વરાતાં અને પાછી ખાલી થતી અટકાવે છે, તેથી ઓક્સીજન સાથે લેહી ખરો-ખર મેળાવું નથી અને સજો સખખ ખોટી રીતે ચાલે છે. શીકાજ, નખળાઈ, ખરી, ગળાનાં અને બીજાં કદબાંક દરદો ફેરસાંમાં અચરજ દવા બરાબથી ધાય છે, અને તાજી દવા દમમાં લેવા વગર તંદરાસ્ત અને ભેરાવર થવું અશકત છે.

ને કાંઈ એમ કહેવા નીકળે કે “અમેને મગજનાં બળની જેટલી જરૂર છે તેટલી તંદરાસ્તીની જરૂર નથી, અને મગજનું બળ વધારે ચઢડતું હોવાથી તે માટે ને તંદરાસ્તીનો બોગ આપવો પડે તોપણ કાંઈ નહીં.” એનો જવાબ એજ છે કે તમે તેમ કરી શકો નહીં. શરીરનો દરેક અંચલ લોહીથી ખોડો છે, અને ને લોહી ખરાખ થયું હોય છે તો, દરેક અંચલને તેની નાણુકાઈના પ્રમાણમાં વધવું કે ઓછું ખખડું પડે છે, અને મગજનો અંચલ મુખ્ય અને સૌથી નાણુક હોવાથી તેને સૌથી જલદી અને સૌથી વધારે ખખડું પડે છે, જેમ દરેક જણુ કે જોયું એવી વખતે મગજને કસવાની કંઠેસ કરી હોય છે, તે જાણે છે. ખરાખ દવા દમમાં લીધાથી દરેક દરદેરોજ વધારી થઈ અટકતો નથી, પણ તેથી લોહીમાં ખીગાડો થવાથી સુરખાઈ, આજસાઈ, ખરાખ સ્વભાવ, દરેક ચીજનાં હલ બહાર જવું, અને થેળાપણું ઈલાઈનો વધારો થતો જાય છે. છોડારોઓનાં અને જીવાન સ્ત્રીઓનાં ખરાખ ઘણાં ફેરસાંઓનાં મુખ્ય જણુ કારણો છે-પેહનું, હાડવા ચાલવા વગરની શાંત છંદગી, અને કસરતની તંગી. બીજી, હલ બહાર સુપડાઈ. અને નોજી, આ મુંધરેલા જમાનાની નોજી, હલ બહાર કમર પાતળી કરવા માટે તંગ દેસનો છટથી થતો ઉપયોગ.

૧. છોડારીઓને રૂકવમાં કપાડો. સૌથી વાંચવામાં કે લખવામાં મુશ્કેલીને બેસાડી રાખવામાં આવે છે, અને તેમ કરવા

માટે તેમને વાંકું વળતું પડે છે, પણ જો તેમની શીશુક તેમને ટકાર બેસવા ફરમાવે છે, તો તેણીના અરડાનું હાડકું કુદરતના કાયદાથી ઉઘડી દાઢતમાં આવી પડે છે, નીચલી પાંસળીઓ દબાય છે, અને અંદરની બાન્ટુની કાંઈ મીજ નથી વા પછી તેની જગાએથી ખરે છે, ફેફસાંની હેલેના પરડા છુટી રહે છે અને કંઠીથી ફેફસાંઓ બહાર બસતાં કે ખાલી થતાં નથી, અને કારણેનીકે એસીડના મોડા બાગ તેમનાં તબ્બાં આગળ એકઠા થાય છે.

૨. જે માથાપો અને શીશુકો બાળકોની ગડબડ ખળી શકતાં નથી, તેઓ કુદરતના કાયદાની સામે ધાય છે, એમ કહેવામાં કાંઈ ખોટું નથી; કારણકે તેઓનું દસતું, અને રડતું તથા તેમનો દરેક પાંદર લોહીને બેસથી દોડાવીને કાળામાંથી રાતું લાગે છે, યાને ગોતમાંથી જીંદગી તરફ દોઢાવે છે, તથા ફેફસાંને ધણી ગડબડથી બચીને જીવદીથી બચાવી દે છે. એક રકુચને મારે એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે, ત્યાં દોઢીઓને એક નવેચબરથી તે માથે ગડીલા સુધી ખુરીના વખતમાં એક એ-રડામાં બંધ કરવામાં આવી હતી, અને તેમને કાંઈ પણ ગડબડ અને રમત કરવા દેવાની રમત આપવામાં આવી હતી નહીં અને તેનું ખુદરતી પરીણામ એવું આવ્યું કે તેઓમાંની મોટા ભાગ સીક પડ્યા.

૩. ફક્ત આ સુપરેસા જગાનાની જગલી ફેશનને મારે ફેફસાં અને બીજા અંગનાની શરીરના બાજોને સંકેતવારી નાખી તેમની જગાએથી ખસીકીને અવધેણુ દરદોના દુખોલા ફક્ત પોતા ઉપરજ નહીં પણ પોતાના વારેસો ઉપર પણ લાવવો એના જેવી મુરખાઈ બીજી શું છે? કેટલાં બંધાં જ્યાં એથી ખડી અને બીજાં કેટલાંક દરદોના બોગ ઘર્ષ પડ્યા છે? અને તોપણ તખીઓની સહાય ઉપર કેટલાં મોઢાં ધ્યાન આવે છે?

અને હવે આ બાળદોળા છેડા વધારે ખુશાલ વીચારો સાથ લાગુ. જે હવા આપણે દગમાંથી બહાર કઢાવે છીએ તેનું શું થાય છે? શું તે ફક્ત તુકસાતકારક છે? કે જોતાની સાથળી ક્રામતોમાં એવી દોષ મીજ નથી કે જે ફક્ત તુક-સાતકારક જ હોય. કારણેનીકે એસીડ કે જે તમા દમમાંથી બહાર કઢાવે છે, તે બીજી દમને મીજને કે જેની તમેને દર ડાન જરૂર પડે છે, તેમને મારે આવી કામતી બજાવે છે. તે ઝાડા અને દુધોનો મોટો ખોરાક છે. લીલાં પાઠાંની નાન્ટુક સમાવી કારણેનીકે એસીડને સુચી લે છે, અને તેને તેનાં મુખતલવામાં જુદી પાડે છે. કારણેનીકેનો ભાગ રેસો બનાવવા માટે રાખે છે અને ઝોફરીજન પાંચી બહાર કઢાવે છે, જે તાજી દવા સાથે મલી જઈ ફરીથી તમેને દમ લેવા કામ લાગે છે. એવી રીતે ઝાડા તમેને મોખી દવા દમમાં લેવામાં મદદ કરે છે અને તમા ઝાડાને મદદ કરે છે. એ પ્રમાણે કુદરતની દરેક મીજ એક બીજાને મદદ કરે છે, અને જે એ કુદરતના કાયદાને તોડે છે, તેની સામે આખી કુદરત તેનાં પુરબજાથી સાંપડે છે, અને પોતાનું વેર તેની અને તેના વારેસોની સામે લેવાને તૈયાર થાય છે અને તે જીવંતો

નથી કે ક્યાં અને ક્યાં. બીજા દાય પર, જે પોતાનાં સઘળાં અંતઃકરણથી કુદરતના કાયદાને તાળે ધાય છે, તે સઘળી મીજો સાથે મળી તેનાં બંધાં મારે કામ કરતી જાય છે. તેનાં માથાં ઉપરનો સુરજ, અને તેના પગ તમેની ધુળ સરખી રીતે તેને મદદ કરે છે, કારણકે તે તેની ઈચ્છાને માન આપે છે, કે જેણે સુરજ અને ધુળ તથા બીજી સઘળી મીજોને પેદા કરી છે, અને તેણે તેઓને એક કાયદા આપ્યા છે, કે જે કાંઈથી તોડી શકતો નથી.

ધન્યાયા ફ. શેઠના.

ત્રણ ચીજોની એકત્રતા.

- (૧) ત્રણ ચીજોને ધણી માહતી જોઈએ—હલેરી, સમ્યતા, તથા માયા.
- (૨) ત્રણ ચીજોની ધણી તારીફ કરવી જોઈએ—મનની શક્તિ, ખરતળો, બલા મુજો.
- (૩) ત્રણ ચીજોની ખીકાર કરવો જોઈએ—ધાતકીપણું, બલો-માન, નીમકદારી.
- (૪) ત્રણ ચીજોને આદરમાન આપવું જોઈએ—ધર્મ, ઇનશાક, મન મારવું.
- (૫) ત્રણ ચીજોને જોઈ આનંદ થવું જોઈએ—ખુશમુરતી, જો-લાઈ, રવતનતા.
- (૬) ત્રણ ચીજો નીચ માંચી જોઈએ—તનદારીકની, બલા મી-ચો, ખુશમીજન.
- (૭) ત્રણ ચીજો પર શક રાખવો જોઈએ—ખુશામત, ઘેઈમાની, જોઆતો ખ્યાર.
- (૮) ત્રણ ચીજોને તદન છોડી દેવી જોઈએ—આળસાઈ, બક-બકારો, વારંવારની મશકરી.
- (૯) ત્રણ ચીજોને મારે લડવું જોઈએ—વતન, ઈમાનદારી, મીજો.
- (૧૦) ત્રણ ચીજોને કામુખાં રાખવી જોઈએ—જીભ, મીનજ, જોહાએનો વીચાર.
- (૧૧) ત્રણ ચીજોને તુચકારી જોઈએ—નીચપણું, ઈતરાત, દસદ.
- (૧૨) ત્રણ ચીજો રત્તી કરી માંચી જોઈએ—પોતાના ધર્મ પર એતેકાદ, સાલેસાઈ, દીલની સફાઈ.
- (૧૩) ત્રણ ચીજોને મારે તૈયાર થઈ રહેવું જોઈએ—કલમપાડવ, નારા, મરતુક.
- (૧૪) ત્રણ ચીજોને ધણી ઉત્તમ ગણવી જોઈએ—દુરઅહેરી, વીતકચુરી, ઉત્તમવારી.
- (૧૫) ત્રણ ચીજોની મીઠાચારી કરવી જોઈએ—કમલ મોખ-જીવો, બલા મીજો, માયાજી સ્વમાય.

માણેકખાઈ દા. શરારક.

એક વેળા સીરીન શેતાને પોતાના જોખાં બારવાર અર-દેસર જોખાંને તલ્લને કહ્યું કે, “બસા હવે વધારે મુરખ ના બને.” અરદેસર જોખાં-ચીરડાજ નઈ જોડવા, “અરે નાપાક રાંડ ત્યારે મેં તને પશુભાની ગરજ દેખાડી, તેજ વેળા આમ કાંચ નહીં કહ્યું કે શું એવા ખાડામાં દડી પડતેજ નહીં.”

કુમારી બાનુબેા માટે બવીબ્યના સાથી યાને ધણીની પસંદગી.

મારા બવીબ્યના સાથી યાને ધણીની પસંદગી ઉપર તમારું બવીબ્યનું સુખ યા દુઃખ આધાર રાખે છે. હતાપણ, સારો અભાવ, સદગુણી મન, સારી સંદમજ અને તમારું આચરણી યુગ્મ-સન ચતારી રહે એવી હાલત-એ સ-ધનું આ બાબદમાં તપાસનું નેહીએ છે, અને ન્હાં ઉપસાગમાં એકથી બા-વ, પુરવળી હાલત ખાખી બરેલી દોષ

છે. સાં જીની હાલત હયા ઉપગતવા નેગ ધઈ પડે છે. જેમ એક અભણ ગામડયાને તેમજ મોજ શોખમાં ગતી ચકચુર રહેલા પુરખને પણ દુર રાખવાની જરૂર છે. તે તમોને તેનાં ધરની બદાર અમે એવા મનપસંદ માનવ કરે, તોપણ તપાસ રાખજો અને આંખ લીંચીને તેને પસંદ કરતાં ના. ધણીરતિને તે ફક્ત મોજ મમલમાં ચકચુર રહેવામાં જ પોતાની જીંદગી પસાર કરે છે, અને જ્યારે તે એક યા બીજી રીતે રોકાયા હોતો નથી, ત્યારે ધણી કરીને તો તે દુઃખીજ માનવ પડે છે. એક સારી સદમજવાળું માણસ પોતાની દીકરીને એવા ધ-ણી સાથે નહીં પણ નરમ રચનાવાળા, કેળવણી પામેલા, સદ-ગુણી અને દરેક બાબદમાં મધ્યમ રહેનારને પરણાવવા પસંદ કરશે. એક ચઢહતી કેળવણી પામેલો અને બીજો કે જેણે વીવાના દરવાજામાં પેસવાનું પમડું લીધું નથી, તેની વ-ચ્ચેનો ફેર અવખતો દરેક જણ જાણે છે. જેટલો દરેક ટા-મમાં પોતાનાં હતાપણુને જાણે છે, તેની સારી સદમ-જથી તે પોતાની બાબકીની જાણ અને શીકર જોઈને કરે છે, તેણીની વજાણને ખરા મુધારાના રસતા ઉપર દોરવે છે, કારણ વગર તે તેણીની વાજબી ઉઠાડીને સાંમે યતો ન થી અને જેમ પોતાનાં ઉઘની તેમજ સુખની પણ બાચણ કરે છે; જ્યારે બીજાનું દરેક પમડું તેણીની સંસારની જાણ વખતો ઉમેરે છે, તેણીની ખરી વજાણને ખોલી રહે દો-રવે છે, તેણીની વાજબી ઉઠાડીને સાંમે યાચ છે અને દુકમાં કરીએ તો, સંસારના જાળમરેલા ખટલામાં તેણીને મદદ કરવાને બંદેસે તે તેણીની આપદા અને શીકર વધારે છે. પમડું લગનાનું પરીણામ દુઃખી નેવામાં આવે છે તેનું કાર-ણ એજ છે કે, દોષો પોતાની દીકરીઓને પરણાવતાં ધણી કરીને ફક્ત હોશત ઉપરજ નજર રાખે છે, જાણે કે હોશતજ એક નેહીને સુખી કરવાનો મોટો ઉશાજ દોષ પાસે કે એક શખસ હોશતવાન છે, પણ કેળવણી લીધા વગર બેવક-

ફાઈનો મોટો બંદાર પોતાનાં મગજમાં ધરાવે છે, તો બેહેનો, ફક્ત તેની હોશતનેજ ખાતર એવા બેવકુફને પરણતાં ના. જે જાંબી મંડળીને ખાતર તમે તેને પસંદ કરો છો, તેજ મં-ડળીમાં ધણી વખત તે પોતાની બેવકુફાઈનો બંદાર ખાલી કરવા જ્યારે મોડું ઉપાદયો, ત્યારેજ તમે આદરો કે એવા હોશતમંદ પણ બેવકુફ શખસને પરણવા કરતાં એક મધ્યમ શક્તીના પણ સદગુણી અને કેળવણવા ધણીને તમે પસંદ કરશો દતે તો કેવું સારું કેટલાક અધુરી કેળવણી લીધેલા બેવકુફો હોકરીનાં મા બાપ પાસે પૈસા એકાવવાની લાખચ માટે કોઈ મારવાડીને રાખીને માતા કોઈ મા બાપ વગરનાં જમ્યાનાં પૈસા હોઈમાં કરીને બદારથી ધણીજ ભાપકો અને દમામ રાખે છે. એવા ધણી સાથે કોઈ સારી કેળવણી લી-ધેલી એજત કોઈ સંજોગથી તેના બદારના ભાપકો ઉપર લોભાઈને ફરી પડે તો મોડા વખતમાં તે બીચારીની હાલત તદન હયા ઉપગતવા નેગ ધઈ પડે છે. માટે બેહેનો, બવી-બ્યને સાથી પસંદ કરવામાં ધણીજ ચોક્સાઈ વાપરજો અને સાંમા પૈસા આપી એવા બેવકુફ, શીશપારીજોર અને જીંદગી-માર ધણીને હાથ ફસાવા કરતાં આખર બરેલી રીતે જીવવાન ચકાસી, દમેશની કુમારી હાલતમાં ખરું સુખ સદમજાને, અજાણતાં, ખીર્ગ માણસોની જુઝ જેઠીને આપણને આનુભવ લેવાની જરૂર છે અને તેથી આપણે ફરીથી ફરીથી કે એવી જુઝ તમે કરતાં ના. તેની બેવકુફાઈ ધણી વાર તેને માઠી હાલતમાં લાવી મેલે છે, અને પૈસાવાલા બેવકુફને દલાય ગ-રીબી તમે આવડું પડે છે તો તે તદન નાહીમત ધઈ પડે છે. સંકટના વખતમાં તે ધમરાઈ જાય છે અને દુઃખમાં જેની ઉપર તમે લીગન રાખી બેઠાં છો, તેજ પોતે નાહીમત ધઈ જાય છે, અને જે હોશત ઉપર તમે વીશ્વાસ રાખી તેની બેવકુફાઈ છતાં કબુલ કરો છો, તે વખતે આવો બવીબ્યનો પણ વીચાર કરજો.

જો તમે પેકતે ધર્મો હોવ તો એક નાસ્તીકની સાથે પર-ણતાં ના, કે જે પોતાની અને ધર્મની દરતી કબુલ રાખવા ના પાડે છે. તેની આસાડી, હોશત અને બહાદરી અને એવી સુખ છતાં પણ જોવાના આચરિવાદ એવાં જોડાં ઉપર કદી પણ ઉતરતાં નથી.

એવી રીતે જ્યારે તમારું સંધનું સુખ દુઃખ તમારા બ-વીબ્યના સાથીની પસંદગી ઉપર આધાર રાખે છે, ત્યારે આં-ખ લીંચીને લગન કરતાં ના અને તમે તમારું બવીબ્યનું સુખ સાચવી રાકશો.

SPINSTER.

ભંતગીર-કેમ જમરોડા તારું દુઃખ કેમ આ દુઃખમાં ચાલેય? જમરોડા-જ્યારે ધણીજ ખરાબ રીતે-જઈ કાલેજ ૫૦,૦૦૦ રૂપિયા જોવાડા.

બંદારી-તે કેમ ૧૧

જમરોડા-“તેનેની, જે હોકરી સાથે મારું જવાનું દુઃખ તેનીના બાપે ના પાડયું અને તેથી મને માથું દહડું પડયું; દરે વખતે કોઈ જોડા દલાવાલોને રોપવા જવું પડશે.”

હેરાવાળા માણસને તીકવા લાગ્યાં, કે જે પેલી સારંગીના તારો મારફતે પોતાનું વળાર્થ આવતું દુઃખ રહતો હતો.

અતિ સોરીના બરથારે નાચવાનું રાત્ર કીધું, અને સધળાંઓ પણ નાચવા લાગ્યાં. આંસુભરી આંખો સાથે જોસ પેલાં જે જણને જોયા કરતો હતો. તે વગાડતોજ ચાલ્યો, અને એક પણ વગ ચોખવા વગર પોતાનું દુઃખ રહતોજ ગયો. જેમ જેમ તે વગાડતો ગયો, તેમ તેમ નાચનારાંઓ પણ ખુબ સુરમાં આવીને નાચવા લાગ્યાં. એવામાં એકદમ તેના સારંગીના E (ઈ) કંઠેના તાર કટ કરી પુટયો; અને તેજ પળે એક મોટી ચીસ પાડી, સોરી જમીનપર પડી મરણ પામી. સારંગી અને "બો" તેના ધુલતા હાથમાંથી પડી ગયાં, અને એક ઝેખમરી ચીસ, "સોરી" એટલું જોતી, જોસ જમીનપર ફેંસાયે ધઈ પડ્યો.

સોરીનાં મરણ પછી, તે વાંસને તેણીનું નામ આપવામાં આવ્યું. મરણની ધડીવેર જોસ સોરીને ચાલતો હતો.

જેમ સોરી મરી ગઈ, તેમ જોસ પણ મરી ગયો, પણ તેનો "સોરી વાંસ" હજી જીવે છે. VIOLET.

રાધવાને લગતું.

"મંચી કીમ" બનાવવાની રીત—મરણીનાં જે તાનું છાંનું એક મોટાં તમલરમાં ઘોળીને (સફેદી સુખો) સારી પેઠે ચમચા વડે ચારવાના પછી બધારે તે ઉપર થવું ફીણ ફીણ આવે છે તરતજ એક લેખાનેડની બાવડી ઉમેડીને આખી ઉચેથી દેડી દેવી, પછી તે મધે આછસના નાનું નાના કડકા નાખવા અને પુરાંબોને ખાતર ૧) ચમચો જોડાવો નાખીને પી નહીં.

આજે એક ઘણું જુદીકાડ તથા તાનવી આપનાર સરખત પછીજ થોડા મેલેનું બની રહે એવું છે તથા જળજા અને નાદાવત માણસને પશ્યું સંકટ આપનાર થઈ પડે છે. એ સરખતનું નામ તેના અસલ સોથી કાઠનારાનાં નામ ઉપરથી આપ્યું છે અને આપણા રીદેરના ચાકસ ઉપાની સરખતવાલાઓની કહાની ઉપર "મંચી કીમ" ને નામે કાઠી રીતે લેખીયું છે.

મેલેરબાઈ મંચી સુલતાનીયોલ.

મહાદેવી કીમ—જે મોટાં ચીજોને લઈને રાહડું કરી નાના કડકા કરી, પછી જળનું પ્રમાણે મીઠું મરી વગર લેવો, એક ચમચી સુખાં મરચાંની જીણ અને એક મોટા ચમચો રોળે કરી પાકાડ લેવો; જે ચમચા ખસખસ અને રપ બદામીની બીજ લેવો, એ સરખેને પોસાડીને સુકાં કાપનારો કડકો પીસાવો. જે મોટા કાંઠા તથા થોડું આદ કાપીને તેને લીમાં લાલ કરીને ધોમા-આંચે ચીકીનેબી લાલ થયા દેવો, ટોપણ પર પાણી આપીને પણ અંદર નામરો ના; પછી બીસેર મેસનું દુધ નાખીને ઉગારે તેમાંનું અરધું બળે ને ઉતારાલે.

આઘરીશ ઈસકુ—જે રાત્ર જોસ લેવો, તેમાં તેર જલની તરકારી નાખી જેથી કે દોથી, 'ચેંગલ', ગાલર, સકરકદ, રતાણ, રાંધાયા, કુંદેખીન, દબલબીન, તરીત પીસ. પાપરીના દાણ, નરાક કોહોર, કાંઠા પેઠેથી એ સરખે થોડા થોડા વળનમાં લેવો, એવું છે જે રતલ જોસમાં જે રતલજ તરકારી પડે. જે મોટા કાંઠા લાલ કરી અને એક આંગીને મોટો કડકો તથા લાલનો કડકો લેવો, ૨૦ મરચાં સુકાં લેવો તેથી સરખે પીસીને કાંઠા સાથે લાલ કરીને આંસુની ઉપર બધી તરકારી આપો. કાંઠાનાં પરજ પાણી આપીને એ તરકારીનું પાણી છીડીને અંદરનું અંદર મેલનું "ઈસકુ" બની રહેશે. પાણી વગરે ગરમ મસાલા નાખવા અને રસ-દસાચેર રાસ નાખીને, આધામાં લેવું. નીસીસ દાખર.

કાલે.

કાલે ઉપર સુલતવી રાખનાર એક માણસને હાથે લખાયેલા પોતાની જીંદગીના બનાવો.

પ્રકરણ ૭મું (ચાલે.)

અતિ અમો અમારી ફરીઆઈ મુસાફરી પુરી કરી લીધેરપણ આવી પોંદતાં. જે લખારીથી મેં મારી બાજી રહેલી પુલ જણી, તેનું હું બધાન કરી રાકતો નથી. જે થોડી મણી ગીનીઓ મારી પાસ હતી તે તેજલ ઉપર ફેંચી હું બેઠ્યો: "શું" કૃત આવેજ મારી પાસ રહ્યું! મારી, મારી બાજી અને ઠોકરા પાસ રહ્યું! અને ઘણુ વરસ પરદેશમાં કઠાડવાનું આવેજ પરીણામ કે! મારી આશાઓ અને હુસારીઓ આવેજ છેડે કે! મારાં બાજી ઠોકરાનું શું થયો! મારે તેણીને તેણીનાં સગાંઓને થર નહીં રહેવાની પોંદસ કરવી જોઈયે, કે તેણી કાંઈ નહીં તો ન્યાં સુધી મને મારાં અને તેઓનાં જીવનમાં સંધિયું મઠે લાં સુધી સુખથી રહે.

મારી આંખોમાંથી આંસુ આવ્યાં, તેઓ એક જુનાં ન્યુસપેપર પર પડ્યાં, કે જે મારા હાથ નીચે તેજલ ઉપર પડેલું હતું.

તે ઉપરથી લઈ મારી બાજી અને ઠોકરાથી મારાં આંસુઓ છુપાવવા મારાં મોઢાં સામે ધકેલું, અને અટકેલું હું તેમાંના ફકરાઓ વાંચતો હતો, તેમાં મારી નજરે 'મારે નામની એક નહેર ખબરપર પડી. તે નીચે પ્રમાણે હતી:—

"જો થોડું લેસીજ થો અથવા તો તેવલુને વારસ, મીઠું મેગરી વજીને નંબર ૩૪ સીસીલ બ્રીટમાં મસરો તો તેવજ કાંઈ પોતાના લાલનું સાંબજીરો."

હું એક ખુસાલીની જુમ મોડી ઝડપથી મારી ખુસી ઉપરથી કપ્પો. ન્યુસપેપર પરનાં આંસુઓ તપી નાખ્યાં, તે હુસીની કપ્પો. તેણીને નહેર ખબર બતાવી અને લંડન જતી સાંજની વેનમાં અમો લાં ઉપડી ગયાં. આ વખતે 'ખરેખર મેં માર' કામ સુલતવી રાખ્યું નહીં અને ન્યારે અમો લંડન જઈ પુર્યાં, સારે મીઠું મેગરીની આડીસમાં જવા મેં એક ધરતી પળુ વીંચ લખારીયો નહીં. તેને પુછવાથી મને ખબર પડી કે મારો એક દુરને સગા, એક પેસાવાયો જનુલ, થોડા વખત ઉપર મરણ પામ્યાં હશે, અને તે પોતાની સધળી એકઠી કીચેલી હોલત મારે મારે મુશી થયા હશે, કારણ કે હું એખલોજ તેમાં સગાંઓમાંનો એક હતો, કે જેણે તેને એક પછિના પણ ખરચ કરાવ્યો ન હતો.

લંડનમાં મેં એક ધર લીધું, અને તર જોતી કાંઈ જોતી રાકે તેમાં સુખથી એક હમદા બનાવું, કે જે પડતીમાં મારો રહે. હતો, તેથી મેં એક અમન આપતી રહેવા લાગ્યાં. અને પોતાને ઈનસાફ કરવા મારે કહેવું જોઈયે કે, પેસાથી હું છજી ગયો નહીં, તેમજ હજાજે બન્યો નહીં. મારી હુસી તરડના પ્યારથી એકદમ સધળું મન રોકાઈ ગયું હતું, અને તેથી ગરીબાઈ પછી એકદમ પેસાવાયા ધઈ જવાથી આપણે જે છુલો કે છુલો, તેમાંથી મારો બંધાવ થયો. હું મારા બસા દોરત, મીઠું નાનું જુલો ગયો નહીં, કે જેવજ મને બંદોષનામાંથી છોડાવેલો હતો. અહ બતાવું, એ કલ્પ તેવજ મને માફ હતું હતું તે મેં બરી રીધું, અને તેવજ તરફ મેલેરબાની અને માયા દેખાડવાની મેં એકજી વક જવા રીધી નહીં.

હવે હું એવી હાલતમાં હતો કે ન્યાં મારા સારા સુખો પુર બદારમાં દોષવા લાગ્યા અને મારી મોઢામાં મોટી બુલો દેખાઈ

નવા લાગી. એક કામના માણસ તરીકે મને વેળાસર સમજી કરવાની ફરજ પડી નહીં, અને મોજા મનદમમાં લોકો વીકળવાની મોડીજ દરકાર કરતું હતું. આટલું છતાં મને પુરતી રીતે ખજાર હતી કે હજુ હું સુધરતો ન દતો અને મારી ખરાબ રૂબ રૂબ નેમની તેમજ નદી; તોપણ હું ખુશી હતું દતો કે હવે મને સુધરવાની જરૂર ન હતી, અને મારી બેરકસારી મારાં વાદાલાં-એને મુશકેલીમાં નાખવાને મને લાયક ન દતો.

એક વરસ સુધી હું ધણેજ સુખી હતો, અને ખુશી થવા લાગ્યો કે મારી વખત હતું ફાકટમાં ગુમાવતો ન દતો, કારણ કે મારી કુસરફની વખત હતું દાહની તેમજ અસલની કેળવણીને લગતી ચોપડીએ વાંચવામાં ગુનરતો હતો. આ ચોપડીએ વાંચવાની મારી મતલબ એ કે, તેની મદદથી હું મારા ઠાકરાને કેળવણીના શાખમાં વધારે ફાયદો કરી શકું. હું મારી ચોકપુરો ઠાકરા હતો, તેણે અદાર મહીના મારી સાથ જંદીખાનામાં કાઢવા હતા, અને તેની મા જેને હું મદદથી ન્યાયાદ ચાલતો હતો, તેને તે કાઢકો હતો અને વળી જેખાવમાં તેમજ મગજ રાકતીમાં, લોકો કહેતાં હતાં કે તે સર્વતર મારા જેવાજ હતો, તેને ચાલવામાં મારી પારો કેટલાં કારણે હતાં. હું મારા ઠાકરાપરથી મરી ફીટરો હતો; તે ખરેખર જણો થયળ હતો, અને આટલી નાની વયથીજ તે આગળ ચાલતાં કેટલો દુશ્વરાર થશે તે જેખાવી આપતો હતો, જેથી મારા બાપે મારે માટે ચોડી ચોડી આરાઓ બાંધી હતી તેવીજ આરાઓ મેં મારા ઠાકરાનાં બનીય માટે બાંધી. તેના દરેક ઝુલો (અને મુખ્ય કરી પેલી સુલતવી રાખવાની રૂબ કે જે મારી કંઈમની ખરાબીઓનું મુજ હતું) ધણીજ સંભાળતી તપાસવાને મેં કેટલાં કરી.

એક દહાડો ન્યારે મારા અમયાસ કરવાના ચોરડામાં હું એકલો બેસેલો હતો, સારે મારી બાપડીએ અંદર આવી કહ્યું: "મારા વાદાલા, મીઠો નન તરફથી મેં દમજીજ એક વાત સાંભળી છે, જેથી મને ધણી બોલકો લાગે છે. તમને ખબર તો હશે કે નાના હેરી નનને આપણા બેસીસ સાથેજ અને એકજ માણસને હાથે સહીએક મુકાબા હતા, તોપણ બે વરસ આગમજ આપણે બેરેલીકામાં હતાં સારે નાના હેરીને સહીએક આપ્યા, અને તે તેનો બોલ થઈ પડ્યો. હવે મને લાગે છે કે જે માણસે એમને સહીએક મુક્યા હશે, તે તદન અજ્ઞાન હોવાને લે-હયે, કારણ કે બીજાં બે વજી ઠાકરાં જેનેથી તેણેજ સહીએક મુક્યા હતા, તેઓનેથી તે માણ આપ્યા હતા, જે કે તે તો ખારીથી કહેતા હતા કે તેઓ આ લયમાંથી તદન સત્તામત હતાં. આપણા છુવાને પાછા કોઈ બીજા પારો સહીએક મુકાબો તો કેમ ?"

"ખરેખર ખરેખર, પણ આપણે કાકરનું મત લઈ કરયે તો વધારે ઠીક; તે આજે આપણે લાં જમવા આવવાને છે, અને સારે આપણે તેને મુકાબો."

ચોક્કસ કારણેને લીધે કાકર તે દહાડે આવી રાકશે નહીં, અને તેનો એકો દહાડે લખવાને મેં કેટલાં કર્યા, પણ તે પાછું મેં ગુલતવી રાખ્યું. હુસી ફરીથી એક વાર મારા અભ્યાસ કરવાના ચોરડામાં આવી. "મારા વાદાલા, તમને ચાહ તો હશે કે કાલે તમે કહ્યું હતું, કે છુવાને આપણે કાકરની સત્તા લઈ સહીએક મુકાબો."

"હા મને જરાખર ચાહ છે, હું એને સહીએક તો મુકાબીજ, પણ મારા હોરન મીઠો લ—નાં ઠાકરાંએને સહીએક મુકાબા છે, અને તેને પરીજીમ લેવા હું વોડો વખત ચોખું છું."

"અરે નહીં, જો હવે ધણી વીકળ ના લગાડો, કારણ કે તમે જાણો છો તો ખરા, કે એક દહાડો તો હું પણ એક કલાકને પણ લાકરો નથી અને તેટલા વખતમાં આપણા ઠાકરાને કોણ નહીં શુંથી થઈ નય."

"પણ આપણે ત્રણ વરસ થયાં એવા લયમાં તો હયયે અને તોપણ આપણે તેમાંથી બચી ગયાં હયયે. મારા મારવા પ્રમાણે તો એને સહીએક મુકાબા પછી તરતજ આવી ગયા હતા."

"મીઠો અને મોરીસ નનથી એમજ મારતાં હતાં અને લેવો કે તેથી શું પરીજીમ આવ્યું છે. ચાહ રાખો કે, આપણા છુવાનેથી તેજ માણસે સહીએક મુક્યા હતા. મીસતર નને ન્યારની મારી આગળ વાત કીધી છે સારની અને છુવાને કેનેથી લઈ જવાની હીમત થતી નથી. મઈ કાલે એક બાપડી પાતાના ઠાકરાને હાથમાં લઈ આપણી માડી આગળ આવી, તેનાં મોડાંપર ક્યાંની ક્યાંની કાઢી હતી. હું એટલી તો ધમરાઈ મઈ કે તેની કીચ નીચે હવારવાનુંથી મને બાન રહ્યું નહીં. આપણે છુવા પેલા ઠાકરાને આપી આપવા બદાર રોકાવતો હતો. મારા ચોદા! તે ઠાકરાને જે સહીએકજ હોય તો!"

"મારી વાદાલી, એટલી બધી બીડ ના, આપણે કાલેજ એને સહીએક મુકાબો."

"કાલે! અરે વાદાલા બેસીસ, નહીં, કાલે વર તમે મુલતવી ના રાખો, તો એને આજેજ મુકાબો."

"એટલી વારી ત્રણ દુર કર, આજેજ ખનરી તો આપણે મુકાબો". ખરેખર તને નહ્યું નહ્યે કે જેટલી હું છુવાને ચાહું છે, અને તેને માટે કાળજ રાખે છે, તેટલોજ હુંથી તેને ચાહું છું, અને કાળજ રાખું છું."

"અને ખરેખર તેની ખબર છે. હું કાઈ તમને કપકે આપવા માંગતી નથી, પણ ન્યારે તમે આજેજ છુવાને સહીએક મુકાબવા માંગો છો, સારે તો એમણે ને એમણી કાકરને ચોડી લખી મને દમજીજ મોકાવવા દેવાની." તેણીએ માણસને જો-લાવવા ચાંદ વળડવાની દોરી હાથમાં લીધી. મેં તેણીને તેમ કરતાં અટકાવી.

"નહી, ચાંદ ના વનડ, બેજ માણસે બદાર ગયા છે. એકને મેં લાઈજરીમાંથી ચોપડી લાવવા મોકલ્યો છે, અને બીજો છુવાને માટે એક મોખું ઉપોચી રમકડું લેવા ગયો છે."

"સારે જે માણસે બદાર ગયાં હોય તો મને કાકરને લાં જવા દેવો."

"નહી, પેહેલે મને મીઠો લ—ના ઠાકરાં જેવાં લેઈયે. હું દમજીજ બદાર નહ્યું છું અને તે લોકોને લાં જતો આવોશ."

મારા આ બોલો સાંભળી હુસી મુશી રહી ગઈ.

મારી ઉપચી વાતથીજ લખવાની મારી મતલબ એ કે, હુસી જે તકસાર કરતી હતી તે ખરીજ હતી. તેણી તો બીજકુલ કપકાને લાયકની હતીજ નહીં, ન્યારે સપળો મારોજ વાંક હતો. ન્યારે હું એમ કહીશ કે હુસીની આટલી બધી આજીજ છતાં હું બે કલાક વધારે વાંચવા બેઠો, તો વાંચવાર તે હું માનરોળી નહીં. ન્યારે હું મીઠો લ—ને યર ગયો સારે ઠાકરાંએ તો બદાર ફરવા થયાં હતાં અને હું તેઓને મશી રાક્યો નહીં. ચોક્કસ કલાકે તદ્દરેસતીમાં, માંદગીમાં, સુખ અને દુઃખમાં કેટલો ફરક કરી નાખે છે મેં મારા ઠાકરાને સહીએક મુકાબવાં બીજ દહાડા ઉપર ગુલતવી રાખ્યું. તેટલા વખતમાં એક ચોડા-વાલો મારે લાં ચાકરી રહેવા આવ્યો. મારા છુવા ચોરડામાં રમતો હતો, તે તે ધોડાવાલા આગળ ગયો અને તેના દેખવામાં પીતલનાં બતન સાથે રમવા બેઠો. મેં તે માણસને ચણક સ-વાલો કહ્યો, અને કેટલાક વખતવર તેને ચોરડામાં મોકાવ્યો.

સીસતર ડોરા.
SISTER DORA.

જેવી મેં તેને મારે હતાં રાજવાની કબુલાત આપી કે તે વાસ્તે કે આવતાં અડવાડાં સુધી તે રહેવા આવી શકશે નહીં, કારણ કે તેના એક ઠોકરને સહીયોડ આવેલા હતા. આ જોલો સંબંધી હું જોઈ ઉઠ્યો. હવે હું બનશે તેના બચાવક ખ્યાલ તરતજ આવી ગયો. હું એકદમ ધુરંદીપરથી ડડ્યો અને પેલા માણસને સખત ધમકી આપી બોરડામાંથી કાઢી મેલ્યો. મારાં દીકરા, ગરીબ નીરંદોષ ભોજ ! તે મારી પછવાડે આવ્યો અને મને પતાવવા લાગે, મેં તેને એકદમ મારા હાથમાં લીધો. હું તેને એક ક્ષણ પછી ફરી શક્યો નહીં. મને એવું લાગું કે હું તેનો છુટી હતો. મેં તેને પાછો લેવાની ઈચ્છા. ખરેખર હું એટલો તો ધુજતો હતો, કે હું તેને ધરી શક્યો નહીં. હવે પોતાની આ આગળ દોડી ગયો.

આ ઘીલેવું હું વધારે બચાવ કરી શકતો નથી. મારા દીકરા બીજે દહાડે સીક પડ્યો અને બીજે અડવાડયે પોતાની માતાના ખોળામાં પોતાનો પ્રાણ તે કીટારને સંસ્પર્શીન કર્યો.

અમારાં લગન પછીના આ ઉપરાં સાપરી સંકેતથી તેણીની તંદરોની થણી લકડી ગઈ હતી. તેણી તે મારેથી ધ્યાનવા માંગતી હતી, પણ હું તે સુસ્તી રીતે બેઠ શકતો હતો. મારી છંદનીની દહે પછીની કુખ્ય મતલબ તેણીને સુખી કરવાની હોવાથી મારું શેઠાનું પર નેથી કોઈ ગામડાંમાં જઈ રહેવાનો મેં કેસાવ કર્યો. તેણીના આપનાં ધરની પરાસમાં એક પર હતું, જે માટે તેણી વારંવાર મારી આગળ ચાલ કરતી હતી. મેં તે લેવાનો કેસાવ કર્યો. મારાં દીકરાં એવી આરા હતી કે તેણીનાં સગમી આ પગલાંથી પુશી યશે, અને અમોને પાછી સલાહ થશે. મને ભણેથી દોલત પછી તેણીની મા તે મારી તરફ ટપી ગઈ હતી. હુસી પછી મારા આ વીધારી યુદ્ધ થઈ ગઈ અને તેણીને ફરીથી એક વાર હસતી હતી હું સુખી થયો. હું જોઈ ઉઠ્યોઃ ધરાવનાર સ્વભાવનો હોવાથી, આદ્યા રાજવા લાગે કે અમે પાળાં સુખી થઈયું. મારી હસીની તંદરોની પાછી કુખ્ય રશે અને જોડા કદાચ અમને એક ઠોકરની પછી બચેસ કરે.

ગામડાંનું પર લેવામાં મેં કોઈબી વીધવ લગાડયો નહીં અને મારું શેઠાનું પર ખરીદનારથી તરતજ મળ્યા આવ્યો, પણ વળી મારી અજાણ ટેવ મને અહીં નહીં. હું મારા ધરના વીમાનું લખત ફરીથી બદલાવતાં બુકી ગયો. હવે, તેજમાં એક રાતના અમરે હતાં આજ લાગી મને ગમે એટલું પણ કરવા છતાં અમારું આજુ પર અમમાં બળી ગયું. હું મારી બાવડીને બેસુધીમાં બહાર લઈ ગયો અને તેણીને બરાબર બહાર સંભાળથી સુખી, એક કેસાવ કે જેની અંદર બેંક મેલો હતો (અમારા ધરની ખરીદીના ઉપલેલા પૈસા) તે લેવા ગયો. પણ તે કેસાવે ચા તે બળી ગયો, ચા તે બડાડમાં કોઈ લાવજી લઈ ગયું તે હું કહી શકતો નથી.

મારા જેવા કદાચ કમનસીબ માણસ દુન્યામાં જોડાનું હશે. મારાં દુઃખપર કામ મુકવા હું પુરતી રીતે નહોતું હતો કે જેથી બનતું તે મારી સુખાઈથીજ બનતું હતું.

હવે હું મારી તવારીખના ધણીજ અબચલ જેવા અને રસીલા લાજ ઉપર આવું છું. એક નવો અને નવાડ જેવા અકસમાત બન્યો.

આ અકસમાત હું હતો તે અમે કહી શકતાં નથી, કારણ કે એસીયે પોતાની તવારીખ લખવાનું બીજ દહાડા ઉપર મુકતવો રાખ્યું.

(સાંધ્ય પુર.)

નવાજબાઈ જાન ચાદશાહ

જ્ઞાનામીની સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

સીસતર ડોરા.

જન્મ ૧૮૩૨. મરણ ૧૮૭૮.

રોથી વીનડ્યો પેતીસન ઈંગ્લેન્ડના 'ચો-રકાપર' ના પ્રગણમાં ૧૨ મી જાન્યુઆરી ૧૮૩૨ માં જન્મી હતી. તેણી સારાં માનદાનની, સારી કેળવણી લીધેલી, અને પૈસાદાર માતાપની બેઠી હતી. તેણીને શેઠેરની છંદગી કરતાં ગામડાંની મોજ મગલ વધારે પસંદ હતી. તેપણ પોતાની ફરજ બજાવવા પોતાની બર છુવાનીમાં વખત વેસસેલ ઈસપીતાલમાં ગાંઠ માથુસોની સારવાર કરવામાં હતાયો હતો, કે જે કામ તેણીએ એટલી તો ઉત્કટથી અને બહાદુરીથી બજાવ્યું હતું કે યોગેશ વરસમાં તેણીનું નામ સર્વેને જાણીતું અને માનીતું થઈ ગયું.

તેણી વેસસેલ ઈસપીતાલમાં એક 'નન' દાખલ ૧૮૬૫ માં દાખલ થઈ હતી, કે જ્યારે હતાં મગલ માથુસોનુંજ રાખવાની જગ્યા હતી. ૧૮૬૮ માં એક બીજા આવાસ 'મેડ' વાંધી ઈસપીતાલ હિંપાડમાં આવી, કે જે વારંવાર હમેશ બરાબરીજ રહેતી હતી, અને જ્યાં તેણી ફક્ત એક સ્ત્રી નોકરની મદદથી તેઓ સંધ્યાનાં સારવાર કરતી હતી. હતાં દરદીઓ જેઓ ધણાખરા કોલસાની ખાણમાં કામ કરનારા અને એવાજ બીજા લોકો હતા, તેઓને જ્યારે કોઈ અકસમાત થવાથી હતાં લાલવામાં આવતા, ત્યારે સીસતર ડોરાની મદદ વહાડાપ વેળા મોઝા ડાક્ટરે ધણીક વાર લેતા હતા, કે જે કામમાં તેણી પુરાકળ મહેતમાર હતી. તેણી પોતે દરદીઓનાં ખાણાંની તપાસ રાખતી અને વારંવાર તેઓને પોતે ખવાડતી હતી. તેઓના જન્મમને મગમપર કરતી, તેઓની આગળ અંદગીની ચેપડી વાંચતી, વાળંઓથી તેઓને રીઝવતી હતી, અને કદાચજ એક આખી રાત જીવ કદાહતી, કે જ્યારે તેણીને કોઈને કોઈ મોઝાવવાને આવતું.

તેણીએ એક વેંલા રીતંગાથી ભરેલા લોઢાની માવજત કરી હતી, કે જ્યારે તેણી પોતાની તખીયત વીશે તદન બેઠરકાર રહેતી હતી, અને કેટલાક કદાચ તુસીક બીજાંજ કપડાંમાં કામ કરતી હતી, કારણ કે તે અલગવાનો વખત વડીક તેણીને મળતો હતો નહીં; આવા અને બીજાં વિવિધ રોજોથી તેણી

મારી બેહનપણીઆને શીખામણ.

એક સંખીલુ સુખી કુટુંબ.

(પલંગ આગળ સાવક એક નોકર અને એ વતશોએ આડોશ પાડોશ ઉભાં છે.)

—આવો આવો, મારાં પ્યારાં સાવક અને સીરીન, હવે મારી અંતર ઘડી છેક બારી આવી છે, મારી આંખેલી શીખામણ કદી જુલશે નહીં; એક પીળીનથી શીલીલાં પડતાં ના, આવો મારા પ્યારાં, હવે એક વારની તમને દ્રાવી કરી લજો.

(કાઠી કરી પછી ધણીને)

મારા પ્યારા ખાવીદ, મારાં દોખળ

અને સુરેક નાનાં બાળકોને આજ દી-નથી તમારે સ્વાધીન કાંઈ હું, એ લોકતું 'સાઈ નરસું' તમારે નેનું. મારી અંતઃકરણથી તમને પ્રાર્થના છે કે મારાં છેક-રેખાપર હેન રાખજો, જે પ્રમાણે તમે હાલ એમોના ઉપર પ્રેમ દેખાડો છે તેજ પ્રમાણે મારી પાછળથી રાખજો એવી મારી અંતઃકરણથી આશા છે. જેને અંદા કદી જુલતા ના! કારણ કે તમે પીલ પછીઆંણી લાખ્યા કે મારાં પ્યારાં ને નીરધન બચ્ચાંએના હાલ થાય નહીં. હું તમને વારેધડીએ કહેતી આવી છું કે, સાવકી માનાં દીકરાં જરાએ રહેમ હોતી નથી. સોમાં વળી એક સારી નીકળી આવે છે, તેથી તમે યાદ રાખજો કે મારી પુછ એજ છે, સુનાં રૂપાં ને દીરા મણેક કરતાં ખરો પૈસો ને પુછ એનાં એજ! તમને બમાવી બમાવીને છોકરાંપરથી હેત એણું કરાવજો, મુખુ ને-ને, મારાં ગરીબનાં નીરધન બાળકને અમયાં પગવતો. ના! હોસંગઝ—વાદ! વાદ! હું તું બણે છે કે એ મારાં બાળકો નથી!

મા—નહી, હું એમ તો કહેતીજ નથી કે એ ત-મારાં બાળકો નથી. ખરું લેતાં તો એ બાળકો તમારાંજ છે, પણ કહેવાનું એટલા માટે છે કે, ધણાક પુરુષો તેઓની સ્ત્રીનાં મરણથી તેનાં દુઃખોને તત્તજ ગણુકારતા નથી, તેઓએ બણે કાઈ વેચાતાં યુવામણોને લીધાં હોય તે માફક તેઓ સાથે વસે છે, ધરની અંદર ખીચાડાં કુતરાં ખાય છે તેમ તેઓનાં કમનાં નેટકાંમાં માટે મારા પ્યારા ધણીજ, મારી અંતઃકરણથી, એનાં અંતરે છે કે, તમે તેમ કરશો નહીં.

હોસંગઝ—(અંતર) એ તારી ઈચ્છા એવી હોય તો હું તારાં મરણ પછાવ નરખતોજ નથી.

મા—ના, ના, હું કંઈ તમોને તે બાબદપર કહેતી નથી;—હું તમને મોટી છુટી સાથે કહું છું કે તમારે પરણતું, કારણ કે ધરની અંદર એી બતી શીવામ સંસાર શોભે નહીં; પણ માફ કહેજું યાદ રાખજો કે, મારાં બચારાં નીરધન બચ્ચાં પર તે કદી બાબકનો જુલમ કરે નહીં, સમજ્યા, મારે કંઈ ખીજું કહેવું નથી; એવું નહીં કરતા કે, “શેઠની શીખામણ ગંધા લગી.”

હોસંગઝ—શાબાસ! શાબાસ! ધન્ય છે તને, ધીક્કાર છે હવે મારા સંસારપર, કે ઈશ્વરે આપેલું અમુલ્ય રત્ન આજે હું મુખારીસ! (હચકાં ખાઈ રડે છે.)

(બને છોકરાં રડે છે.)

શાવક—બાવાજી તમે શું કરવા રડો છો, તમો જો એવી રીતે લીમત દારી જશો તો આ શીરીન ને હું શું કરશું વાઈ?

મા—પ્યારા સાવક અને સીરીન, હવે છેલ્લીવાર મારી પાસે આવો, એટલે છેલ્લી બચ્ચી કુફ..

(છોકરાંએ બધ છે, એ છેલ્લી બચ્ચી છે.)

પ્યારા સાવક, જરા મારે માટે પાણી લઈ આવ, ને તમો બને જણા મારાં મોઢમાં રડો એટલે હું સ્વર્ગવાસ થાકો.

(પાણી લાવે છે.)

પ્યારાં બચ્ચાં, હવે સંસારનું સુખ દુઃખ સદન કરજો, એક બીજા સાથે સંપર્થી રહેજો, દર ધડીએ મને યાદ કરજો.

એ પરવરદીગાર, મારાં બાળકો છે નાદાન,

બસ તેઓને છવવદાન.

સીરીન—બાવા, તમે અમારા ઉપર જુલમ કરતા ના, હું હોસંગઝ—(છોકરીને દાખીને) નહી, નહી, મારી સહાની વાદાવી શીરીન, તું એવું તો કદી તારા મનમાં લાવતી ના.

સાવક—(માની પાસે બઈ જુવે છે, તેની આંખ બધ રચલી) ઓ છા! ઓ છા! કેમ બોલતી નથી!

સીરીન—ઓ મા! ઓ મા! હું આવી છું, કંઈ બોલતો ખરી.

હોસંગઝ—(તેની આંખોને હાથ લગાડીને રડે છે) મારાં પ્યારાં રૂબરૂ, હાથ હાથ, એ તો બેહેસ્તનશીન થઈ છે, અરસોસ! અરસોસ! હું હવે લાચાર! ખરેખર લાચાર!

હવે મારા સંસારની ધુળપાણી—

શાવક—હાથ હાથ, ઓ મા, હવે અમે શું કરશું, તારા વખર અમને કેમ જોન પડશે! જરા બોલ તો ખરી,—

(જરા આગળ બઈ) ઓ મા, જરા એક વાર તો બોલ.

હોસંગઝ—અર! પરવરદીગાર તેં અમને એતલી કેમ બુલં પાડ્યાં!

સીરીન—ઓ મા! મને એક વાર તો તારી છાતીએ લગાડ હોસંગઝ—(તેને છાતીએ દાખીને રડે છે.) ઓ! બેહેન એ તો હવે સ્વર્ગવાસ થઈ. આવ હું તને મારી છાતીએ લગાડ.

(આડોશ પાડોશ આવે છે.)

નરખાઈ—જરે આ શું થયું! ઓ સાવક, અરે સીરીન, તમે એટલાં બધાં કેમ રડો છો!

સીરીન—દેમારી વાદાવી! મા ખરી બઈ છે.

હોસંગઝ—હાથ! હાથ! હવે હું કુફ!

માણેજી—અરે હોસંગજી, તમે ગાંડા કેમ બનેા છો ? આવી વખતે તમારે ધીરજ ધરીને બેઠજો અને આ નાનાં બાળકોને ધીરજ આપવી બેઠજો, તેને બદલે તમેજી હીમત હારી આવો છો, ચાલો મુગા રહો.

જરખાઈ—હોસંગજી, આ તમારો શાવકસા હાલ્યો કે તેની બેઠેને કેટલો દીવાસો આપે છે.

હોસંગજી—આરા શાવક, તું કાંઈ બીઠતો ના, હું કહી તમને વીહીસાં પાડીસ નહી.

શીરીન—(દીડીને માનાં બીજાણાં આગળ જાય છે.) ઓ મા, ઓ મા, હવે અમને કહો તમે ક્યાં ગયાં, જરા બોલતાંથી નથી.

જરખાઈ—અરે શીરીન આવ માની પાસે, ન્ને તારો ભાઈ કેવો છે, જરા હીમત ધર, જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું. હવે અમમાં તમે કેમ શોર કરો છો ?

હોસંગજી—તમે વળી એમ શું બોલો છો ? મારી છતી તો ધબકે છે, ઓ બાબી શું તમે ધારો છે કે માઈ હેયું પરચરનું છે.

જરખાઈ—ના ના, હું કાંઈ એમ નથી બોલતી, આવી સમજી ને ગાહી, (આંસુ લાવીને) તમારાં ધણીણીનું નહી કેમ લાગે વાઈ ? ચાલો હવે મુગા રહી જાઓ.

હોસંગજી—(પોતાનાં છોકરાંને બે હાથમાં લઈને) મારાં ખારાં શાવક અને શીરીન, ચાલો તમારાં આંસુ ધુધી નાખો, તમારે કાંઈ ધબરાયું નહી. પરવરદેગારનાં મનમાં એમ હશે ભારે તમે ને હું શું કરશું ? (રડનાં રડતાં) ખારાંઓ, ચાલો મુગાં રહી જાઓ.

શીરીન—(પાછલ બીજાણા તરફ બેઠેને) ઓ મા, તું મને કેમ નથી બોલાવતી, મારાપર આટલી યુરસે કેમ થઈ ?

હોસંગજી—અરે બાબીજી જુઓ, માઈ હેયું કેમ હીમત ધરે ? હાથ, હાથ, પરવરદીમારે મને કેમ મારી નહી નાખ્યો ?

માણેજી—વાહવા હોસંગજી એયું તે શું બડો છો ? આ તમારી આગળ નાનાં બાળકો છે તેને જરા મુગાં રાખો, બ્યારે તમે એવી રીતે કરશો તો છોકરાંઓ બીહી જશે. જુઓની મારા બાઈની બેરી મરી ગઈ ભારે તે બાપડાંઓએ શું કર્યું ? કંઈ વીચાર કરો.

હોસંગજી—અરે પરમેશ્વર, તું હમારાં ગરીબની ઉપર દયા લાવજે હાથ, હાથ રે ! બ્યારે આવી હાલતમાં હતાં ભારે કાંઈનેથી તે લાસને કેકાણે પાવવાનું સૂઝ નહી પડ્યું, અને સર્વેની આંખોમાંથી નેત્રહારા વહેવા લાગી.

જરખાઈ (ભાવે કંગાળ વખત બોઈ) એકદમ બોલી ઉઠ્યાં, “તમેા સર્વ દીવાનાં કેમ બની ગયાં ? ધરમાં લાસ પડી છે, તેની ધર્મ કીયા કરીને વગે સગે કરવી, કે ફાકટનો વખત મુગાવવો ? બ્યારે જરખાઈએ નરમ હૃદયે પણ સખત સખદથી કહ્યું એટલે સર્વેને મુઠ્ઠી આપી ને કીયા માણુ થઈ અને રાખેતા પ્રમાણે લાસનેથી ફેકાણે-પાડવામાં આવ્યો, પણ પુછ્યું શું ? બ્યારે લાસને ધરમાંથી બહાર કઢાવવામાં આવી ભારે

શાવક અને શીરીન માયાં ફેડવા લાગ્યાં અને એવો તો શોર બેકાર મચાવી દીધો કે કાંઈથી સખત દેયાનાં માણુસની આંખોમાંથી આંસુ પડવા લીના રહે નહી. તેવા સંખરે હોસંગજીને શું પુછ્યું પડે, તે બીચારો તે લોકને આવી હાલતમાં બેઈ પોતેની ફસડાઈ પડ્યો, અને બે પોતાનાં મીત્રની દેખરેખ ન હોને તો તે વધારે ગમ પડતે, અને બેમુશ પણુ રહે તેમાં કાંઈ નવાઈ નહી ! બ્યારે કમકમાત બરેલો દેખાવ બેઈ સર્વેનાં દેયાં ભરાઈ આવ્યાં અને ગરીબનાં નાનાં બચ્ચાં ઉપર દયા લાવવા લાગ્યાં. અતે ચોડી ઘણી મેહેનતે લાસને ફેકાણે પાડવામાં આવી.

હોસંગજી—(સધળું કામ થવા બાદ) મારાં ખારાં ફરજદો, શાવક અને શીરીન, તમેા મારી પાસે આવો, હું તમને જરા કોરી કડું કે જરા મારાં મનને સતોળા વળે, માઈ હેયું ફાટે છે, મારી જીભ લાકે છે, મારા સંસારની હવે ધુળ થઈ છે અને મને હવે કાંઈ સુઝતું નથી કે શું કરું. માટે તમેા મારાં નેગદ્યાન થાવો, હવે આપણો મદદગાર એક ઈશ્વર સીવાય બીજો કાંઈ નથી, માટે તમેા સારી ચાલ ચલાવજો, અને તમારી માતાનાં શુભ વચ્ચનો વાદ રાખી દુનયામાં સારાં નામ કઢાવજો. હવે આપણા ધરનો રખેવાસ કાંઈ નથી, માટે ઓ શીરીન ! તું તારી ‘મરનાર’ મા’ ની જગ્યા સંભાળ અને ધરનું સધળું કામકાજ કરી તારા ભાઈને તથા મારાં મનને રીઝવ; ધરનું સધળું કામકાજ કરવું એ તો સીએનો ધર્મજ છે, તેથી તારી માતાએ તુને એ સર્વે અગાઉથી શીખાડ્યું છે, જેથી હવે તો બીલકુલ મારી પડનાર નથી.

માટે બેઠેને, સદા એવો વખત રહેતો નથી, એતો દુનયાનું ચક્કર છે, ધડીમાં કેમ અને ધડીમાં કેમ ફરે છે તેનો બરોસો નહી; માટે સર્વ કાંઈએ આ ધ્યાનમાં રાખી પોતાની કમ્પર મુધારવી.

અંક બીજો.

એક મુખી કુકુંબરું વીખરાયું.

શાવકી માને ભુલમ—એવટે ભેગાં થાય છે.

શીરીન—(સર્વે ગયા પછી) દલ મારી ઉપર તો ફક્ત વરસ આઠની છે અને મુરબીજી બાવાજીએ તો સધળો કાર-ભાર મારી ઉપર નાખ્યો છે; ભારે આવા સખરે ધીરજ રાખવી (એવો મનમાં વીચાર કરે છે) તેવામાં—

શાવક—કેમ બેઠેન, દલમીર એહેરે છે, તારી ઉપર શું આપત આવી પડી છે, જેથી તું આવી ગંભીર દીસે છે ?

શીરીન—ભાઈ, કાંઈ નથી, ફક્ત આપણી વય ઘણી નાની છે અને કાસો મોટાં કરવાં છે તેનો અદેશો કરતી હતી, તેવામાં તમેા ભાઈ આવી લાગા; બીજું કાંઈ નથી.

શાવક—અદેશો શું કરવા કરવો ? આપણી માતાએ તો સધળું ધરનું કામકાજ કેવી રીતે કર્યું તે સધળું તને શીખાડ્યું છે, જેથી લગરિક તને મારી પડનાર નથી.

શીરીન—એ તો ખરૂં છે બાઈ, પણ મારાં મનને મોટા અદેશો એવો આવે છે કે હવે આપણી ઉપર પ્રુદરતનો કોપ ઉતર્યો છે, એવું મને દીસે છે; જે એમ ન હતે તો આપણું જેવાં નાનાં બાળકોની મા મરતે નહીં.

શાવક—પણુ તે તો ઈશ્વર ઈચ્છે. તેમાં આપણો કાંઈ ઈલાજ નથી. હવે જે યાજ તે મુજે મોહરૂં એવાનું છે, અને ધર સંસારનું કામકાજ કરવું.

શીરીન—એ તો સ્ત્રીએનો ધર્મજ છે.

(તેવામાં બાપ દાખલ થાય છે.)

હોસંગઝ—મારાં ખ્યારાં ફરજદો, તમેએ શું મોક્ષેતેમો મલામી છે, તે મને કહો.

શાવક—બેન અદેશો કરતી હતી તેને દીકાસો આપવો હતો.

(તેવામાં હોસંગઝના મીત્ર આવે છે.)

મીત્ર—બાઈ હોસંગઝ કેમ છે? તમારી સ્ત્રીનાં મરણ પછી છોડરગીની દાસત કેવી છે?

હોસંગઝ—(મંબીર મેદેર) સરવે સારું છે. બાપ છેકરાં-એ જરા મુઝાય છે; બીજું કાંઈ નથી બાઈ.

મીત્ર—(શાવક અને શીરીન તરફ ઓગળી જતાં પાંતે) આ બાળકો બહુ નાનાં છે, માટે તમારે બીજું ધર કરવાની જરૂર છે, જેથી એ બંને બચ્ચાંબી જળવાય.

હોસંગઝ—(જરા મુઝસાંથી) એમ કહી બનનાર નથી, હવે ઈશ્વર-માઈ મોત આપે તો ધણું સારું. શું! હું બીજા વાર પરણી આ મારાં ખ્યારાં બાળકોને દુઃખમાં નાખું? તમેને ખબર નથી કે બીજા મોરતો પોતાનાં સાવકાં બચ્ચાંઓ ઉપર કેવી તરેહનો જુઝમ મુઝરે છે તે, અને યુરખમાં બનેલી તાબેજ દાખલો મારે ટાંકવાની ફરજ પડી છે. એક ડાહી અને લેવાઈ ગયેલી તેર વરસની છોકરી પોતાના બાપ અને સાવકી 'મા' સાથે રહેતી હતી; તેઓ બંને સ્વતંત્ર માણસ હતાં; વખતે તેઓ ખપેર મુશી મુશી રહેતાં. તે ગરીબ બીચારી છોકરી તેમનું સધણું વહીવટ કરતી, તેણી સહવારમાં જલદી લઈ ધરતું સધણું કામકાજ, સાર સુર વતરોગે કરતી. તેણીને નાસતાને માટે ફકદ બે કડકા રેલોલીના અને ઠંડી સાહે મળતી. રુકલ ઉપરાંત તેણીને બીજું ધરતું કામ પણ કરવું પડતું હતું. રુકનમાંથી આવ્યા પછી બાણું માટે બે રોટીના દુકડા મળતા અને તરતજ પાછી રુકબમાં જતી, સંધી પાછી આવ્યા બાદ આઠ વાગ્યા મુશી ધરતું કામ કરતી, અને પછી પણ તેણીને જેવો ને તેવોજ ખોરાક મળતો. તેણીને માંસનો ખોરાક તો ભાગ્યેજ મળતો. વળી જોઝામાં પુરું, સાવકી મા અને તેણીને બાપ તેણીને મારતાં તેણીના બાપે હોસંગઝો મારી તેણીની આંખો કાળી કરી મુશી હતી. તેણીને બાપ સોં-યરાંમાં લઈ જઈને સોટી અથવા તો કોરડા વતી મારતો, બ્યારે કોષ્ટ આવે કે તેણીને તાબવેતોળ બેયારાંમાં મોહલી દેવામાં આવતી. તેણીને પોતાની રુકબના સંગ્રાહીઓ સાથે એ વીરો વાત નહીં કરવાને સખત તાકીદ કરવામાં આવતી. એક છોકરાએ તેણીના નીકાજમાં જોઈ પોતાની મા પાસે તેણીને લઈ ગયો, જેણીએ તેને કાંઈક ખાણું આપ્યું. તેણીની માએ એમ

કરવા માટે તેણીના હાથ પર સોટીએ મારી અને પછી બિંધારે દીવે બારીએ સાફ કરવા બેસાડી. આ પછી તેણીને સોસા-યરીની સંભાળ હેઠળ લાવવામાં આવી હતી. તેણીનાં શરીર ઉપર સહ પડી ગયા હતા, આંખો ઉપર ચાંસ પડી ગયાં હતાં, અને હથેલી મુઝ ગઈ હતી, તેણીના જમણા હાથ ઉપર દીમણું હતું, ખમંથી ઠીચણ મુશી અને કાખા હાથ પણ તેવીજ સ્થાંતીમાં હતા, તેણીને પછીજ દુષ્ટ છોકરી જમણાવામાં આવી હતી અને તેટલા મોઝમ સજ યવાનું કહેવાયું હતું. ખરેખર જેનાં તો તે છોકરીના જેવું મીઠનસાર અને આસકીત કોઈકજ નહીં. તેની માને સોમ માસની અને બાપને બાર માસની સખત, કેટલી સજ ફરમાવવામાં આવી હતી. માટે એ બાઈ, મારી આગળ ફરીથી તું બીજા મોરન વીરો વાત કરતો ના, ને નકામો મારો છપ ઉસકેરતો ના.

મીત્ર—હીક છે, ભરે દમણુ તો હું જડા છું.

શાવક અને શીરીન પોતાના બાપ સાથે હેનરી લાતો દરે છે, તેમાં બાપ પોતાની પાલીએ દીવેલી શીખામણ પોતાનાં ફરજદોને યાદ દેવાવે છે, અને તે પ્રમાણે ચાલવાને હુકમ કરે છે. (યોડા દીવસ ગયા બાદ મીત્ર પોતાના દાસત હોસંગઝની ખબર લેવા આવે છે.)

મીત્ર—કેમ શાવક? તમારા મુરબી બાવા ક્યાં છે અને તમારાં બેન શીરીન શું કરે છે, તેવણુની દેખાતાં નથી?

શાવક—જેહન તો રાંધણીમાં નાસતાની તજબી કરે છે, અને બોલાવતો તો નકામો બેસા છે તે દમણુ આવશે, તમે બેસો. હું દમણુ શીરીનને બોલાવી લાવું છું અહા!

મીત્ર—કાંઈ શીકર નહીં, કામ પુરું કરીને આવશે. શાવક રહેવા દે તો.

(તેવામાં હોસંગઝ મોરડામાં દાખલ થાય છે.)

હોસંગઝ—(મીત્ર તરફ જોઈને) બાઈ સાહેજ, કેમ છે? આટલા દીવસ ક્યાં હતા?

મીત્ર—જરા માંદગીના સખતથી મારા ડાક્ટર સાહેબે ફરમાયું હતું કે તારે હવા ફેરવવડ કરવી જોઈએ, તેથી હું યોડા દીવસ જન્મદિવસની ધર્મશાળામાં હવા ખાવા ગયો હતો. મકાનની વાત તો શું કહું કે ફરીયાના કાંકા ઉપરજ બાંધેલું, અને જેનેજ સાહેબની એટલી બધી માવજત કે જેથી મારું બહુ દુઃખ ઈશ્વરની બક્ષેલરી યોડા દીવસમાં દેં ધઈ ગયું, અને હાલમાં તમે જુલો છો તેવો છું. પણ તમેએ શું બીચાર કીધો?

હોસંગઝ—શું? વીચાર શાનો?

મીત્ર—અગત્ય ન્યારે હું તમારી પાસે આવ્યો હતો અને તમેને બીજા બેરી કરવા વીરો ફરમાયું હતું તે. બીન્ને શા નો હોય વળી?

હોસંગઝ—તમે તો ફાકટનું માયું હુઃખવો છે.

મીત્ર—એમાં વળી ફાકટનું માયું તે શાનું હુઃખવાનું? તમેને બીજું ધર ક્યાં પીના છુટકો નથી; માટે મારી નાદાનની વાત સાંભળી એક સારું ધર કરો તો તેમાં શામા છે, અને તમારાં નાનાં બાળકોની સચવારી. જુલો ધરમાં શીરીન

એકલી, શાવક રકુલમાં જાય અને તમે આરીસમાં બેવો, સારે ધરમાં કોણુ? જીવાન જવાન બચ્ચાને ધરમાં કાંઈ એકું રખાય કે? માટે તમે પુરતો વીચાર કરો.

હોસંગજી—તમે જે કહે છે તે બધું વાળખી છે, પણ હું કયાં રોવવા જઈ વાઁ? વળી કાંઈ કેવી આવે અને કેવી નહીં આવે આ બાળકો ઉપર જીવન પડે, તેથી સતાપ મારા જીવને થાય કેની?

મીત્ર—એ તો જે નસીબમાં હશે તે બનશે.

હોસંગજી—સારે કાંઈ તમારાં ધ્યાનમાં હોય તો ક્રીડો.

મીત્ર—પેલા આપણી આરીસના પેસનનજ બેવણુ મેવેન વરસ જીવરયા હત્ય, તેવણની બેરી જે વીધવા થઈ છે તે મારા ધારવા પ્રમાણે હજી સુધી રંડાયલીન છે, માટે જે તમારી પુણી તેણીની સાથે કરવાની હોય તો હું તેને મારી જોરતની મારફતે પુછાવું.

હોસંગજી—હા, જરા મેહેરબાની કરી પુછાવજો, કારણ કે મારા ધારવા પ્રમાણે તે વીધવા બાઈ ધણી બની દીસે છે. પછી તો જે આપણા નસીબમાં હશે તે બનશે, તેમાં તમારે માથે કાંઈ હોય, ન સુકારો.

મીત્ર—હીક છે, સારે હું મારાં ધણીયાંણીને તેની બજાર ક્લાડવા કોઠકીશ અને જે તેનું માનગ પડશે તો તરતજ તમારું લાં સાકુથી કરવામાં આવશે, પછી કાંઈ છે?

હોસંગજી—બસ, મને બીજું કાંઈ જોઈતું નથી. જ્યારે નમેને તે સારી માલમ પડે છે એટલેજ બસ છે. (મીત્રે પોતાના ધરનો રસનો લીધો.)

મીત્ર ધર જઈ પોતાની સ્ત્રી આગળ હોસંગજીની ઉપર બીનેત સમઘી બીનાથી વાકેફ કરે છે અને ગેલા (મરનાર પેસનનજ) ની વીધવા વીથો ચેતવણી આપે છે અને તેણીને લાં જવા કહે છે.

ધણીયાંણી—હીક છે! મારા ખારા ખાવીંદ, તમેએ જે આટલી જોદેખન તમારા પ્રીય હોસત માટે ખેંચી છે, સારે તેમાં મારે પણ જાગ લેવો જરૂરનો છે. એ જુલમ કરવાને હું પાછત પડનાર નથી. કાંતે રામચોળખી છે અને એ રોજનું કાંઈ મુરતખી જોતાં નથી, કહેવત છે કે “રામ અને ગરુર પુરતે જાય ગામ” તેથી એ સાકું કરવાને હું તમેને નયન આપું છું, પણ સંબાળજો, તમારા મીત્ર હોસંગજી પાછળથી ફરી નહીં બેસે, અને ના નહીં પાડે તેની સંભાળ રાખજો, કમનમ્મા કે?

ધણી—તમે જેને એ નહીં કરી આવો તો હોસંગજીની કજીય છે, અને પોતાની તદન પુણી એ બાહ ઉપર બતાવે છે, એટલે હવે તેમણી ફરોસે નહીં.

ધણીયાંણી પોતાના પતીની રૂબ લઈ જાય છે, અને પેસનનજનાં પીરોજખાઈ આગળ સરવે “અતીથી તે પતી” મુ-ખીની સમઘી-હકીકત જાહેર કરે છે. સેવટે તેણી કમુલ કરે છે અને તે બાઈ પોતાના પતી તથા હોસંગજીની સાથે સાંને કલાક ચારેને અમસે આની રૂપીયા પહેડાપણા કમુલ કરે છે. (તેથી ઘર પાછી ફરે છે.)

ધણી—કેમ ખારી શું કામું પેલાં કામનું?

ધણીયાંણી—સી સારું છે, અને તમે જલદી જઈ હોસંગજીને ચેતાવો કે આજે સાંને ચાર કલાકને અમસે આપણે લાં જઈ રૂપીયા પહેડાપણા નામ પાડ્યો.

ધણી—હીક છે સારે હું જઈ છું, આ ચાલો અહં કે?

ધણીયાંણી—અહં કે શું કરો છે, જલદી જવાની, વખત થોડો રહેવો છે ને અંદીના અંદીન હજી તો છેવે.

(જોરત જત હંમેશાં અંદીરી હોય છે, અને આગળ પાછલતો વીચાર કરતીઓ નથી. તે એકદમ કુવામાં પડવા માં-જે છે, ને કાંઈખી કામ કરતું હોય તે આગમન પુરતો વીચાર કરવો નહીં એ તો સ્ત્રીઓનો જાતી સ્વભાવજ છે, માટે બેહેનો, જોયો અંદીશ જીવ એકદમ નહીં કરવો, કાંઈખી કરતું હોય તો વીચારી કરજો.)

ધણી—લે આ, આ ચાલો (જાય છે).

હોસંગજી પોતાના જોરકામાં પોતાનાં બે બાળકો સાથે બજોરનું ખાણું ખાય છે, તેવામાં મીત્ર આવી લાગે છે.

મીત્ર—મેક સાહેબ, બાઈ સાહેબ, બેન કેમ છે?

સર્વે સાથે—આવો જમવે.

મીત્ર—જમો, ખોદા થઈ ગયે.

હોસંગજી—કેમ આપણું સર્વે કામ પાર ઉતરું કે?

મીત્ર—તે કારતારની મેહેરબાનીથી સર્વે પાર પડ્યું છે. આજે આપણને તેવણનાં ધર સાંને ચાર કલાકે જનું છે, કારણ કે આજે છાંપી પાડવો જોઈયે.

હોસંગજી—હીક છે, સારે આજે આપણે સાંથે જઈશું, તમે તમારાં ધણીયાંણી સાથે અંદી આવજો, અહં કે?

(તેવામાં શીરીન બોલી હતી.)

શીરીન—(બાપના મીત્રને) પણ તેવણ અમારી ઉપર જી-લમ તો નહીં પાડે કેની?

મીત્ર—સી સાફ થશે. ઈશરનો ઉપકાર માનો કે તમારા લોક ઉપર તે મરીખ પીરોજખાઈ ‘માતા’ દાખલ આવે છે.

શાવક—પણ તેવણની માલમયણ કેવી છે?

મીત્ર—ધણીન સારી છે, આગળ જ્યારે મારો મીત્ર (પેસનનજ) દેવાત હતો સારે હું તેમની પાસે જતો હતો તે વખતે તો એ મને બહુ બધી દેખાતી હતી.

શાવક અને શીરીન—સારે તો હીક છે, જ્યારે તમારી ખા-તરી છે એટલે બસ. તમે કાંઈ લાથે કરીને અમારા મુરંખીજ બાવાને ફસાવનાર નથી; પણ અમારી ઉપર તે જીવન નહીં કરે તે માટે જરા જાતમણ કરજો, અહં કે?

મીત્ર—એ તો સર્વે મારી સ્ત્રીએ તેવણને સમનજી છે, અને વળી તે સાથે તે કાઠી અને બજોલી છે, એટલે પધારે કહેવામાં કાંઈ કાર નથી. તે સમજું સદમજે છે.

(જાય છે.)

(સાંચણ છે.)

મીત્ર મેહેરબાનું ધનજીશાલ ખરાસ.

“સનબીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પૃ ૨૨૭ ૧૩ મું.

મંગલવાર, તા. ૨૮ મી નવેમ્બર—હમે પાછલી રાતના “એના” અથવા તો “એન આયલન્ડ” બેઠું; અને નાસ્તાની આગાહી “એનેતુ” અથવા “એનર આયલન્ડ” ને હમે દસ વ્હગીઆર વાગા તુસીક જેવાની આસા નહી રાખી હતી, તે નન્દરેમડું, અને તે છોડ્યું નહી તેરમાં “હાઓ હોય” અથવા “એ આયલન્ડ” દીશું. હમે તે બિતરીને જેવાનો કંવાવ કર્યો. એ સમયથી હમે બધોરતું ખાલું ખાધા પછી બધી બંદુક લઈને બિતરમાં, પશુ સમને દુકમ કીધો કે ત્યાં સુધી અગત પડે નહી, ત્યાં સુધી બંદુક સંતાડી રાખવી. બંદુક લેવાનું કારણ એ કે, હમારા વાંચવામાં આવ્યું હતું કે એ જાણુના કટલાક દેશીઓ ધણા ઝનુની હોય છે, અને બિતારઓને લુટ્યા માટે તેઓના જનની દરકાર કરતા નથી, પશુ સારાં બાયએ અમેને બંદુકોની કોઈ પણ જરૂર પડી નહી. મેં તે દેશીઓને આપવા સાર એક કાલો ભરી ઘણાઓ, છરીઓ, તથા આરસીઓ લીધી.

હમે ત્યાં ત્યાં ને દેખાવ ભેગો તેતું બધાન હું કરી રાક-તી નથી. બેટમાંથી નીચે બેઠું તો પરવાળાના ખડકો જેની વચમાં દરીઆઈ કુત્ર ઉમેમાં હતો, માછલીઓ અંદીથી તંબી દોડતી હતી, કાસઓ જેઓમાંના એકે એક પડારું સમડનાં વળા લેવાને લાયક હતા, કદાચ અપનામાં બેઈએ એવો દેખાવ હમારી નન્દરે પડ્યો. પાણીની સપાટીનો રંગ ખોલાયી તે છેક ઘેરા પાણી જેવા અને ખોલા બહુથી તે સનીશ્વરના ઘેરા બધુ જેવો બદલાતો હતો. હમારી સામે કીનારા ઉપર જ્યાં ક્યાં નાળીયરીનાં ઝાડો હતાં, જેનો લીલો રંગ-ઝોરનો તથા મરદોનાં લાત્ર બધુ કપડાંથી ઘણે દીપી નીકળતો હતો.

જ્યાં હમે કીનારા ઉપર ઉતર્યાં કે હમેને કટલાક મરદો લેવા આવ્યા અને કોઈકેટ કરી; આ ઉપરથી હમે હમારી બંદુકો મોટામાં રહેવા દીધી. તેઓ હમેને યોડાંક દુર છું પડાંઓ હતા ત્યાં લઈ ગયા. આ જગ્યા ઉપર હમેને ઝોરનો તથા કોડાંઓ મધ્યાં, અને છું પડાંની બહાર અમારે સાર બેસવા સાદી પંથરાની અને હમેને નારીએજનું પાણી પાપું. મેં એક બાવડી ભેઈ, જેના હાથમાં એક કોડક હતું, અને તેના દુક બાજ તેનાં માથાં ઉપર ઉભા યવળા હતા. એક

બાવીજ દુર મથા પછી મેં બેઠું તો તેતું નાક કાપી નાખે.

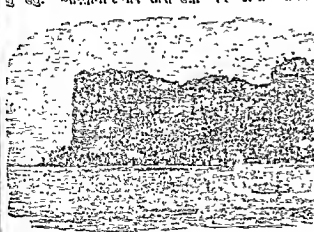
બેટમાં વાળી આવેલા હતા. ભેકે નાનાં કોડકાં અને અઘ્યાં-એ ઘણાં હતાં, પણ હમે એક પશુ જુવાન કોડકીને ભેઈ નહી. આ ઉપરથી હમે ધારણું કે તેઓએ હમારો સીમર દેખાવા પછી નાળી ભેઈને કોડકીઓને દુર કીધી હશે. યોડાંક વખતમાં પણાએક જણુંએ માછલીઓ, મરચીઓ, તથા નારીયો લાવી બેટ તરીકે હમારુ પગ આગળ મુક્યાં. કોઈ કોઈ ઝોરનોએ કપડાંના ઝબા પહેર્યા હતા, પણ સુખ્ય બાયે તો ફક્ત સાદી પોતાનાં આંબ ઉપર પીટામેટી હતી.

હમેને દુર ધુમોડો દેખાવાથી તે ક્યાંથી નીકળે છે તે હમે જેવા મયાં; કટલાક ચાલ્યા પછી હમે યોડાંક છું પડાં-ઓ આગળ આવી પુગાં. અહીંનાં કોડો બહાર ગયલાં હતાં, અને અંદર બેઠું તો બીજાને સાર સુંદર સાદીઓ, ખાસને સાર નારીયગની કાટલીઓ, મરચીઓ

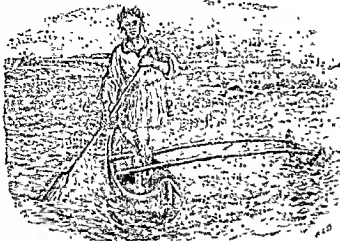
૫૦—દસજી પાસીરીકનાં ઠાઓ દાપુને કીનારે.

બીજા ઝોરત આજો વખત પોતાનું મોઢું ટાંકેલી હતી અને હું હતું. ઝોરનોનો દેખાવ સારો હતો અને કાળા બાજના

૫૧—મે તી આ.

સારી સીપના કોરાઓ, અને રાંધવાનાં વાસણોને સાથે તરેલવાર રંગનાં તથા ઘાટનાં પરવાળાંઓ હતાં. આ જગ્યા ઉપર પરવાળાં તથા સીપ ઘણી જુદી જુદી ભવિનાં મળે છે; અને નીકળવાની અગતઃ હમે વીસ જુદા જુદા આકારનાં પરવાળાંઓ અને ઘણાક કોરા એકા દીધા. આ સર્વે ચીજો હમારા મજબામાં યુદ્ધ, આ મીઠનસાર દેશીઓને શેકહેંડ કરી હમે થોડા વખતમાં તેઓથી દુર નીકળી ગયાં.

પર—હમારા ખલાસી.

ગયાં, અને સહી સમાગત કીનારા ઉપર ઉતરયાં. તે લોકો હમોને ગામના વક્ષને લાંબાં લઈ ગયાં, જેણે હમારે માટે સાદી ખી-છાની, અને કુચ, ફરફ, મરધાં બટકાં, તથા એસની સોગત કીધી. હમે તે ખીજ દેશીઓને બદલામાં કાંઈ કાંઈ ચીજ આપી, પણ પૈસા વક્ષએ તો કાંઈ પણ લેવા નાં પાડયું. સર્વેથી અગત્યની જોઈ ચીજ તો તેઓએ માણસના બાસની ખનાવેલી કે કાંઈક ચાને બાર વાર લાંબી સુતળી હમને આપી. તે દેશીઓએ હમને પુછ્યું કે ‘તમે દાદ વેચવા આવ્યા છો?’ હમે ના કહ્યું. ‘માણસો મોરી કરવા?’ (એટલે એવામ તરીકે લઈ જવા) હમે જવાબ દીધો કે નહીં; પણ તે લોકોને ઈચ્છ

પર—કવારનતાઈન આયલન્ડ પેપીની.

[સાંધળ છે.]

જે અતી ગરીબ રાખસો પોતાના બોરડામાં સુતેલા હતા તેટલાં કાંઈ મરખડ યવાથી ભરી કહયા, અને આસપાસ લેતાં માલમ પટ્ટાં કે કોઈ રાખસ છાપડાંની બારી બંદિ અંદર દાખલ થતા હતા. એક બીજને કાનમાં કહેવા લાગ્યા, ‘અરે જોયો કે કોઈ ચોર આવેય.’ ‘ચુપ,’ બીજે આરતેથી બોલ્યા, ‘એને અંદર બંદાખર આવવા દે, અને પછી હું એની ચોરીવારી પાકીશ કે બીજે કેહાણી કાંઈ ચોરી કરી લાગ્યાં હશે તે નાખી કળે નહાસી જશે.’

અણુ વરસની એક નાની છાતરી ખાતાં ખાતાં ચેટીથી લુભ પાડી રહી પડી.

‘કાંય સુનાં શું છે?’ તેણીની માએ પુછ્યું.

‘અરે’ તેણી બોલી ‘મારા દાંતે મારી છબને ચાંપી નાખા.’

સુકરવાર, તા. ૧ લી ડીસેમ્બર—આજે સહવારના પાંચ વાગે હમે મીતીઆનો ટાપુ બોયો પણ પવન પડી જવાથી દસ વાગ્યા સુધી તેની નજીક ચાલી શક્યાં નહી. હમે મજબામાં બેસી કીનારે બેઠવા ટાપુની એક બાજુએ ગયાં, જે તરફ હમારી ઘોડ જેઈ ધણુએક દેશી મરદો તથા એસતો હમોને લેવા નીકળી આવ્યાં, પણ બાકી ધણુ હોવાથી હમે તે જગ્યા ઉપર બેઠી શક્યાં નહી. આથી તે દેશીઓ ધણુ નાસીપાસ થયા, અને હમોને લેવા સાથે એક મજબો એક ખત્રાસી હમારી લાગ્યો; પણ તે મજબે બેસવાની હમોને ધારતી લાગી અને હમે તેઓને ના પાડી. હમે ટાપુની બીજી બાજુએ બેઠવાની કોશિશ કીધી, અને આ પ્રમાણે કરતાં હમે આજો ટાપુ ફરી વળ્યાં અને પેહલી જગ્યા ઉપર પાછાં આવ્યાં. હવે ભરતી હોવાથી હમે કીમત ધરી

જરાબર માલમ નહી હોવાથી હમે તેઓને બરાબર સમજાવી શક્યાં નહી કે હમે ફક્ત શોખને ખાતર આખી દુન્યામાં ફરીએ છીએ. હમોને છડાં બેઠતાં હતાં તે વીરો તે લોકોને સમજાવતાં ધણી મેહનત પડી. હમે થોડાક મોલીઓ, સીપો, અને કોરાઓ લઈ, સાંજના આર વાગતે યાકી ગમકાં સ્તીમર બેપર આવ્યાં.

મનીવાર, તા. ૨૪ ડીસેમ્બર—આજે સહવારના નંચ વાગે હમે ‘તાલીતી’ નાં મુખ્ય બંદર ‘પેપીની’માં લંગર નાખ્યું.

હીરાંખાઈ નં. ૦૦ પટેલ.

એક ઘરાક: ‘ગાદર, તમે તો કહેતા હતા કે હરથું જેવું કાંઈ હુજ જેમ નહી તે?’

ગાદર: (ભાર સુજીને) ‘નહીન તો વળી.’

ઘરાક: ‘સારે પૈસા જુધા મેહસી કાકાને થયું અને તેવળ મરી કેમ ગયા?’

ગાદર: (વીચાર કરીને) ‘હા, બે માણસ જે દરદ દુન્યામાં હોય તે લેવા બંધ સારે તેને મરી જતું જોઈયે.’

એક નાની ડોકરીને તેણીની કાસીએ કહ્યું કે ભેટીવસમાં તેણી એટલો બધો વીચાર નહી કરે તો સારું તેણીને રમવા લેવા આવે.

‘પણ એમાં શું શું કરે?’ તે ડોકરી બોલી અને કહ્યો ‘સારે ઉમેરયું કે ‘મારે મગજ એક કેહાણે બેસી નહી રહેતું.’

એક અધ્યાત્મિક કામ.

મકરણ ૧ હું.

મનપસંદ લેટ.

હુ ! હીહુ ! અરે એ હીહુ ! પીરિશ !

પીરિશ ! એ પીરિશ ! અરે તમારું નેખોદ
નય તમારું ! એ થયું થું થયું તમે
લોકોને ! કેમ થયું કેમ ! આ ધણાણમાં
તો છ બી યાગ્યા આપ્યા, ને હજી એ ન-
ખોદની અર્ધાંત્રી તો કંઈ કેટલાં અલેખ
નહી ! અરે પણ ચાકી મરેલી તો, અ-
મર્યાં મને કાં ખોડી કરતાં દરો એ !

હાલ એ મહીનાની કકડતી મરગીના
દાપસ ચાલે છે તે વખતમાં એક દહરે સંજે સનવાર હોવાથી
હોરમજ પરતાકા સકારેથી પોતાની આપીસ બંધ કરી ઘેર
આવ્યા; અને ચાકરી ધંધાની નજીબાઈથી કટાણી ગણકા હો-
વાથી આજે પોતાની આપડી અને દીકરીને લઈને જરા ફરીએ
કોનારે ફરી આવવાનો વીચાર કરી પોતાની છોકરીને બોલાવી
કપડાં બદલવા કહ્યું, અને પછી પોતેથી ચાલે પાણી કરી
કપડા બદલવા માંડ્યાં. પાંચ મીનીટમાં તેવણ પોતાની લાંબી
બાંહેની દગથી તથા ટોપકા જેવી પાણી પહેરી અડધે પગનાં
ગામડી કુટ પગમાં ચાલી તૈયાર થઈ રહ્યા, પણ હજી તે-
વણનાં ધણીઆંણી આવ્યાં ન હતા માટે જરા બારીએ ઉભા
હોરમજનું ઘર ફરેતકાનાં લતા ઉપર હજી, માટે તેણે પા. કા-
કાકા બારીએ જોતા તેટલામાં તો કાંઈ પુષ્કળ લોકોને તેણે ફર-
વા જતાં જોયાં. આથી હવે તેવણથી યોગાનું નહી અને તેવ-
ણ પાછાં જોરડાનાં બારણાં આગળ આવી પોતાની ધણીઆણી
હીહુ અને દીકરી પીરિશને દાંક મારવા લાગ્યા. પહેલે સદે
તેવણને જવાબ ન મળવાથી હોરમજ બહુ ખીજવાઈ ગયા,
અને બહારનાં બારણાં આગળથી જ દીહુ તથા પીરિશને ચો-
ટેથી દાંક મારવા પડ્યા.

હવે આ વખતે પાછલે જોરડે પીરિશ અને તેની મા
વચ્ચે કાંઈ જુદીજ ગડગડ થતી હતી અને તેઓ પોત પોતા-
ની તકારારમાં પુષ્કળ રોષાઈ ગયાં હોવાથી હોરમજકડના દાંક
મારવા ઉપર તે બેમાંથી એકનુંબી બ્યાન બેચાણું નહી.

પીરિશની એક માસી બહારકાટ મોટા મોઢલામાં રહેતી
હતી; પીરિશની આ માસી બે કે તેનાં મા બાપ કરતાં ગ-
રીબ તોપણ સુખી હતી, તે ગરીબ સંસારે કડકસરથી પો-
તાનું ઘર ચલાવી સંતોષથી રહેતી હતી. તેને પણ એકજ
દીકરી હતી. પીરિશની આ મસીઆઈ બેહેનનું નામ ગુણ
હતું, અને તે બંને વચ્ચે મસીઆઈ બેણી પ્રીતી બાબી
હતી, તેથી તેઓ મોટાં ચલા છતાં એક એકને લાં રહેતાં હતાં.
ગુણાં કેટલે વખત પીરિશને લાં રહેતી તો વળી ગુણાંની મા
કોઈ વેળા પીરિશને તેડાવી પોતાને લાં રાખતી. ગુણાં અને
પીરિશનાં મા બાપ વચ્ચે ઘણો ફરક હોવા છતાં આ બંને
છોકરીઓ ધણું માયાળુ, નમ્રાની અને સુદા મીમજ હોવા
ઉપરાંત એક બીજાં ઉપર બહુ પ્રીત કરતી.

દમણા ચોલાક દલાડા પીરિશ માસીને લાં રહી આવી

હતી, અને તે વખતે તેની માસીને લાં કોઈ મધુ માખણના
નાખનો મારસી આપવાનવ કરતો હતો. આ મધુ પશુ સ્વભા-
વમાં ગુણાં અને પીરિશનાં જેવાજ હોવાથી તે બંને જતો લાં
સેહેવાઈથી એકાઈ જઈ, સવેની પ્રીતી પોતા તરફ ખેંચી લેતો,
અને તેજ પ્રમાણે તે પીરિશની માસીને લાં પણ હાલ ઘણો
માનિતો થઈ પડ્યો હતો. પીરિશને પશુ તેની રીતભાત અને
વાતચીત પસંદ પડતી, અને તેથી તે પશુ તેની સાથે દોસ-
તી રાખતી.

મધુ માખણના સુરનોડા રહેવાસી હતો. તેનો બાપ તેને
નાની વયે મુકી મરી ગયો હતો, અને મધુની મા બીચારી
ગરીબ હોવાથી તથા પોતાનો ધણી-પાછલ કાંઈ પણ દોષત
મુકી ન જાવાથી સીધી સાંધીને, પોતાનું અને પોતાનાં આ
એકપુરાં આજકનું, ગુજરાણ કરતી. મધુની મા પણ બહુ મા-
યાળુ અને નમ્રાની તથા દુઃખની વખતે ધીરજ રાખનારી
હતી, અને તેણે આખાંઘાં બાસાસ તેનાં એકપુરાં પુરમાં લેતી
હતો. તેણીએ ખીજ માતાઓની જેમ પોતાના પુત્રને કાંઈ લાડમાં
ઉપાધાં ન હતો, પણ તેણીએ તેને નાનપણથીજ પોતાની હાલત
વિશે જરા જરા કરી નજીબતા કીધાં હતાં. મધુ ઉપર પોતા-
ની માના ખ્યાર બરેકા બોલો નાનું નંરમાસથી કીધેથી શી-
ખામણે તથા પોતાના ધણીની યાદથી તેણીની આંખમાં આવનાં
આંસુઓની ઘણી અસર થતી, અને તેણે નાની વયમાંથી
પોતાનેથી બંને એટલું સુખ પોતાની માને આપવાનો પાકો
દેશવ કીધો હતો. તે હવે માને દુન્યાની દરેક મીઠજ કરતાં
વધારે ગણ્યો, અને તેના એવા ખ્યારનેજ લીધે, તેણે નીસર-
વામાં ને કાંઈ યોડી ધણી કેળવણી એકવી હતી તે ઉપરજ
સંતોષ પકડી હવે વધુ વખત માને આધાર ન પડી રહેતાં,
હીસ વરસની ઉમરે મુજબ આવી કાંઈ ધણી કરવાનો દેશવ
કીધો, અને તેની માના કોઈ એકાંખીતાની સુખમાં દુઃખન
હરો તેને લાં ચાકરી રહેવા ગયો, પણ આ દુઃખાસરે તેની
સપળી હજીકત જગ્યા પછી તેની દયા લાગવાથી તેણે યોડી
વખત પોતાને લાં ચાકરીએ રાખી પાછળથી પોતાનો આગ્રો
કીધો. આ દુઃખનાં રૂપાંકનનાં મીનાઈ વાસણો વગેરે વે-
ચાતાં હતાં. પણ મધુએ લાં રહ્યા પછી અને રૂપે રૂપે
લોકોના રોષા જગ્યા પછી, બીજે ઘણો માલ મંગારી દુ-
કાનમાં ઘણો મોટો વધારો કરી નાખ્યો. મધુ આવી પછી
પેના દુઃખનવારેથી થયો નહી માસમ પડ્યા માંડયો, અને
હવે તેના મધુ ઉપર પુરતો વીધાસ બેઠાથી તેણે દુઃખની
કઠી કનવાર કરવાની છોડી દઈ સપળું તેનેજ સોંપી દીધું,
અને મધુ ધરાકોટી રોષા પ્રમાણેની તરેહવાર મીઠે દેશવ-
ચર્ય મંગાવવા લાગ્યો. વળી તેણે પોતાની દુઃખનપરના માસના
ભાવ પણ ચોક્કસ દેડની સુક્યા, જેથી તેણે લોકોને ઘણો
વીધાસ એળવ્યો. હવે પીરિશ પોતાની માસીને લાં આવી
અને તેણીને મધુ સાથે એળખાણ પડી તે વખતે મધુએ પો-
તાની દુઃખનમાં બાનુએને પહેરવા લાગ્ય નવી તરેહની રૂપાંની
જગ્યાના સદે ઉજાડતી મંગાવ્યા હતા. આમાંથી તેણે ચો-
લાક પોતાની એળખાણચલાઓને લાં બેટ મોઢલા, અને
બીજે દહાડે ગુણાંને લાં આગ્રો લારે તેને સારથી એક સદે
લેતો આગ્રો, પણ તેને પીરિશની યાદ આપવાથી એક દા-
ખડા તેણે ખીજેથી સાથે લીધો, અને તેમાંથી એક ગુણાંને
અને બીજે પીરિશને બેટ આપ્યો. આ બંને જણીઓએ
પુરનજ મધુનો ઉપકાર માની, દાખડો છોપાડી જણુસ બેવા

માંડી; શુભાંભાં મા જરખાઈએથી શુભાંના હાથમાંથી દાખડા બહાર રાખ્યું નેહું અને તેની અંધક તથા નકશી અને સફાઈની ઘણી તારીફ કીધી. પીરોળનેથી તે જાણસ ઘણી જગી અને તેણે દરરોજ સાંજે ફરવા જતી વખતે તે પેઢેરવા મંચુને કહ્યું. આ પ્રમાણે ચોતાની ભેટ સવંને પસંદ પડેલી જોઈ મંચુ પશુ-ખુશ થઈ ગયો.

મકરણુ ૨ જી.

ફેરી એડી મ.તરફ અણુગયો.

બીજે દહાડે પીરોળ પાછી ચોતાની માને ધર આવી. મા પાસે આવ્યા પછી પીરોળએ ઘણાજ દરખાઈ સમજાવી વાત માને કહીને પેલા જાણસને દાખડા માને બતાવ્યો, પણ તેની ગા કહીને પેલા દાખડા પ્રમાણે ખુશ થઈ નહી. તે પછુ આગળ ચોતાની કુછને લાં સુરત જતી હતી અને તે વખતે તેણીએ માખણમાં કુદૃષ્ય વીધે કાંઈ વાત સાંભળી દરો. આ ઉપરથી તથા વળી મંચુ માખણે ગામડો અને ગરીબ માણસ છે કહી તેને બહુ ધીકારવા લાગી, અને આવ્યા એક ચોપાની બેઠ ચોતાની દીકરીએ કયુજ રાખેથી હોવાથી તે તેણીને ઘણે દાખડા દેવા લાગી, અને તે દાખડા પીરોળના હાથમાંથી લઈને પાછો મંચુને લાં મોકલવા કહ્યું. આથી પીરોળને ઘણું લાગ્યું. મંચરે જ્યે એક રોક અને સમ્પત્તાયાસ હોયને તેની માએ જો અપમાન કીધું તે તેણી ખમી રાકી નહી, અને ચોતાની મા વીધે તેણીનાં મનમાં બહુ ધીકાર લેવાય ગયો. તે તરતજ હડી અને દાખડા ચોતાનાં ખાણમાં મુકી બંધ કરીએ, અને માને ચુરસી નરમ પડવા પછી તે વીધે વાત કરવાનો વીચાર કીધો.

પર પછી બીજે દહાડે સનવાર પડ્યો, અને આપણે ઉપર જોઈ ગયાં તેમ હોમગળ પસ્તાકયાં ચોતાની ઘણીઆણી અને દીકરીને લઈ ફરવા જવા નીકળ્યા; અને પીરોળે ખુશ થઈ કપડાં બદલી, પેઢી જાણસને દાખડા હાથડી તેમાંજ એરીગ કાઢી ચોતાના કાનમાં લટકાવ્યું. પણ તેની મા તેવામાં આવી લાગી અને દાખડા તેના હાથમાંથી લઈ ગલીમાં નાખી દેવા નીકળી. પણ પીરોળએ તે ગજાજુત પકડી રાખ્યો અને માને ચુરસે થયેલી જોઈ પાછો ખાણમાં ફેરવી દઈ ખાણું બંધ કરીયું; પણ પેહું કાનમાં પેઢેરજે એરીગ તે કાનમાંજ રાખ્યું. આ જોઈ વળી તેણીની માને ચુરસો પડ્યો અને તેણીએ પીરોળને તે એરીગ કહાડી નાખવા કહ્યું. પણ પીરોળને તે કહાડવ ગમ્યું નહી, અને તેની મા તે કહાડવાવાની હુલત લઈ બેઠી. આ વખતે ચોતાના ખાપતો અવાજ પીરોળએ સાંભળ્યો અને તરતજ માના ચુરસામાંથી છકડી જઈ પાપતી દવા મેળવવાની આશામાં જોરગામથી આઢેર નીકળી પડી ખાપને સાંભી ગળી.

“અરે હ, અચીત્ત”

પીરોળને એકલી આવતી જોઈ તેનો બાપ વધારે ખીજવાઈ બોલ્યો, “અરે પણ શું થયું? તારી મા ક્યાં છે? એ તમારા લોકોનું બધા દહાડાનું એજ કે? આ બધાં લોકો ફરી નહીં રહેથી સાધ્યાં, તોખી હજુ તમારા એકોના દેસજ ખુશ કરી થતા કે?”

એટલામાં પીરોળની મા પણ પાછળ આવી, અને તેણીને જોતાંજ, અણુ કાંઈજ અનુજ ન હોય તેમ પીરોળ બોલી, “લેવો સાથેની બાવાજી, આએ શું માપજની આવ્યાં?”

“અરે હારે હા! ઉભી રહે રાંન દુકતી, તું બાપની પાસે આવીને એમાં એમાં સીપકાં કરે છે. ખરી, પણ હું કઈ તારૂં ચાલવા નથી દેવાની, સમજી કેની?” (ચોતાના ઘણી તરફ કરીને) “લેવો હોમગળ, કે કહોજ સાક તરુને, કે આ દુકતીના કાનમાંથી પેઢેરે આએ એરીગ કહાડવો, નહી તો પછી તમે જોએ કે હું એના કાનમાંથી પીપાને કહાડી લેવશ.”

“અરે પણ કાંપ! શું છે ને? રહેવા દેની, એને ગમે છે તો પેઢેરવા દે, શું થયું? એ પોરીને એવો એવો ઘણો શોખ છે, તો જરા પેઢેરવા દે કે એનો જીવ ખુશ રહે, ને હવે ચાલ, ને આએ (ધકીઆવ દેખાડીને) છ ને પાંચ તો થઈ.”

ખાપના ઉપકા મોલોથી પીરોળને ઘણી ધીરજ આવી અને તે પેલાના ગમ્માવમાં ખાપને કાંઈ કહેવા જતી હતી, એટલામાં તો તેણીની મા વળી પાછી ચુરસાએરે બોલી:—

“અરે નહીં! નહીં! બસ આતર ધકી એ કહાડવીને નખાવી દેવો, નહી તો કે હું હવે એ પીપા કહાડીને બાંજી તોડી નાખશ.”

પીરોળ હવે રડતી આંખે બાપ પાસે બરાજ: “જુઓ! જુઓ! બાવાજી, એટલું પેઢેરવા દેવો! જુઓ એ કેટું ગરુનું લાગેય! જુઓ હવે કુછની ઘણું છે ને વળી શોખથી ગમેનું. જુઓ મારીની શુગીથી પેઢેરે છે, ને મારી કહેતાં હતાં કે શુગીના કરતાં મારે કાને તો વધારે શોખેય. એ જો શોખનું નહીં હોય તો મારીમાએ ચુકમાનું પેઢેરવાથી જુઓ બાવાજી, હે બીજું કઈ નહીં પેઢેરશ, બસ મને એટલું એરીગજ પેઢેરવા દેવો, એ મને હાથગર ગમે છે.”

“અરે પણ તારી માપ ના કહેજ તો કહાડી નાખની! મને શું કહે છે ને!”

“એટલે? શું? હારે તમે નયીજ સમજતા કે? ચાલો હારે તું ફરવા જતીથી નથી ને. કાંઈને જવા દેતીથી નથી. જ્યારે માઈ કહ્યું નહીં માનશે હારે હું એમજ દરવાની! જ ને દુકતી, કપડાં બદલી નાંખ જમી; આ બધી સાકી ગેલી કરી નાંખશે.”

“અરે પણ તું કઈ દેવાની ધકી, દેવાની! અમથી શાની બકબકો કયાં કરે છે? તું બોલે છે શું તેની તો જરા કાંઈને સમજ પાડ! કસાક થયો અમથી બકબક કરે છે ને હુમ પાડે છે, પણ મને તો તારો એક બોલથી નથી સમજ પડતો. કઈ જરાખી ધીરવી કે આરેથી બોલે તો સમજ પડે કેની? ચાલ બોલી દે, હવે મને શું કહે છે શું? પોરી કાંપ કરે છે અમથી, નહીં આવતી હોય તો મને ના કહે કે હું મારે જરા કલગમાં જઈને બેઝું.”

“અહ! તમે તમે તો કંઈજ સમજાવ નથી કે! હંઅ! એમ છે! તો લેવો ચાલો, હારે આએ સમજો! જુઓ હું કહે છું તમને, કે પેલી વખતેથી તમે એમજ કીધું ને માઈ કહ્યું કંઈજ માન્યુંજ નહી, ને પેલી તમારી બેન દીનીને લાંનાં લખનામાં બધો વેરમાંની હીરા જોવા ફાતેરતો સામન વાપરવા મોકલ્યો ને તેને લાં ચુવા બધા હુડ્યા ને પોસાગીરો આવેલા, તે ચુવાએ બહું સૌ તળીમાં ઝાટક કરી ગયા. ને બધી મારા સરસામાનની ધુલોડળ કરી મુકી ને તેનો બધો દંડ હવે મેં બંધો. મને નવેસરથી થેરનું ફાતેર (ફરનીયર) પાણું વસાવેલું પડ્યું, ને તેમજ દરગંખી આએ તમે માઈ માનતા નથી, પણ જોએ કે પછી તમે કેવા પસ્તાવો છો તે!”

“અરે પણ તમે થયું છે શું, થયું! તમે પાધરી વાત કરવાની હોય તરફ કરવી, વળી તે પાંચ સાત વરસેથી રડકડો

શાની લઈને બેઠીય ? તે વખતે સામાન ચોરાયો તેની સાથે પીણું એરીંગને શું, લાગે વળગે છે ને ! પીણીમાં એરીંગને કંઈ તે દુરનીચર સાથે સગાઈ બગાડી છે ? ચાલ બોલી દે ! મને કહેતી હોય તો જલદી કહી દે, ને નહીં તો કે જવા દે. અમથી મને કાંવ-ધેરમાં ગોંધી મુકે છે ને !”

“અરે, પણ મરે કહે કોણને ને ! સમજે તેને કહે કેની ! લે ચાલો સમજે હવે ! જુઓ આ એરીંગ પેલા મનુ મા-ખણાએ તમારી દીકરીને આપ્યું છે. જુઓ હવે એવો મુવો એક પોશાગીરનો પોશાગીર દુકતો તમારી દીકરીને એમ બેટ સોગાદ આપે ને પછી તેની સાથે પરણે ને પછી મુવો બધાનાં ઘેરનાર છુટે ને પછી પોશીસમાં જઈને કેદ પડે, સારે પછી તમે તેના સમસરા યઈને દગલી પાઘડી પહેરીને તે મુવાનો કન્યો સાંભળવા કારટમાં જશો કે ? ને એ તો મારો જમાઈ થાય કરીને કહેશો કે ? કેમ ? હવે મુગા કેમ યઈ ગયા ? બોલાવી નેતું ? એ બધું તમને ગમશે કે ? કેમ શું કહેવો છે ? લાવોની, હવે મેં બધી વાત તો તમોને કહી. હવે હજુ-બી એના કાનમાંથી કહડાવશો કે નહીં ?”

હોરમણ પોતાની પરણેતરના કહેવા બિપરચોડક વાર વીચાર કરીને બોલ્યા, “અરે પણ શું ને હીલુ ! તુંબી મને એમ જ્યારે સારે નકામી બડકાચાજ કરશે કે વાર ?”

હેં ! શું ? હું તમોને નકામી બડકાચીય ? આ અરેખરી વાત કહેવાનો ને અમાડઈ ચેતવણી આપવાનો આવો મુણ કે ? વાર વાર, હશે, ચાલો, તમારે ગમે તેમ કરો, પછી હુંબી જોઈ છું કે કેવા માથે હાથ દઈને પસ્તાશો તો !”

“સારે વળી નકામી નહીં બડકાવતી તો બીજું શું કરે છે ? વાતમાં કંઈ દમ તો મળે નહીં ને નકામી જેવી કામનો વાધ કરી મુકે છે. હું તેને છુડ્યો ચોદો કહે છે તો ખરી, પણ તેણે ક્યારે અને કયા છુડ્યાઈ ચોદાઈ કાપી તે તો કંઈ હું જાણ-તીથી નથી, ને જ્યારે તેણે હજુ કંઈ તેતું કામ કાઢ્યું નથી સારે તેતું મોઢળેશું એરીંગ પીરાળ પહેરે તો તેમાં શું ખ-રામ થયાતું છે ? વળી આપણી પીરાળ કંઈ તેની સાથે પરણી નથી કે તે હવે પછીથી છુડ્યાઈ ચોદાઈ કરે તો તેતું આપણને ખરામ લાગે ! ને વળી આપણી પીરાળ કંઈ તારી ને મારી મરણ વગર મનુ સાથે પરણવાનીથી નથી, સારે ને અમથી શું કરવા તારે માથું દુખવ્યા કરે છે ?”

“અરે હોરમણ, એ તમે નથી સમજતા એવા છુડ્યાઓમાં દેશ ! મેં એવાં ઘણાં જોયાં છે ! મુવા મોઢાંપરથી તો જાણે મરીબ ગાય ! પણ પેટમાં ટાંટયા. એ તો જાણે આજે એ-ટલો જાણસનો દાખડા આપ્યો, કાલે વળી કાંઈ બીજું આપે ! પછી વળી જરા વધારે ! કરીને આપણા ઘેરમાં પગપેસારો કરે ! ને પછી મીઠી મીઠી વાતો કરીને બધાને ખુશી ખુશી કરીને પછી પોતાતું કામ કહાડી લે ! ને જ્યારે આપણી આ-ગળ નહીં ચાકશે તો પછી આ નાદાન દુકતીને કુલવશે ને એમ કરીને નકામો મારા ઘેરમાં કંકાસ કરાવશે, તેમાં એતું શું જવાતું છે ? લેવો જુવો, હવે આ બધું મેં તો તમોને ચેતાવી મુક્યું ને હવે હજુબી તમે જો નહીંજ સમજો તો પછી તમારી મરણ ! પછી જો કંઈબી એતું બનુચ કેની, તો નક્કી જાણજો કે મારા તાણા તપસા ખમતાં તમારી વાળ ઘસાઈ જવાની ! હું કંઈ કાઈને મુકું નહીં જો ! પછી ધણી યમો તો શું, ને કાંઈ હોય તો શું !”

હીલુનું ઉપજું બાપાણુ સાંભળી હોરમણએ, હમણાં તો તે ઉપર-વીચાર કરવાનો કરાવ કરીને પીરાળના કાનમાં એરીંગ કહડાવી લઈ પોતે જાયું મુક્યું ને હીલુ ને પીરાળને લઈને ફરવા ચાલ્યા. (સાંપણ છે.)

ખોસીસ શીરીનબાઈ રૂતમજી ૨૦ કંલાકંટર.

ર મુ ને ૨ સ દ.

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રથમ ૨ છંદ.

એપ્રિલ ૧૮૬૦.

અંક ૨૧૦.

જન ધર સંસારી કેળવણી ક્ષેત્ર

યાને એક ખરી કેળવાયલી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉપાદેશ દે.

માતાઓ તથા પેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણ ૭ મું.

લુધાનેના વાતચીત—તેઓ સાથની આપણી એકવાણુ.

૨૪ તરતનોજ અરત પામ્યો હતો. યં-
ડીના સખ્યથી બારણાં બારી બધ કર-
વામાં આવ્યાં હતાં. એરડાની બીજપર
વખાણવા નેજ મીચો તાંગેલાં હતાં, અને
બેને બગ ચોપડીના કેસો, વાંચવા લખ-
વાની તેજલો, નરસાઓ, સુંદર ટુલોથી
ભરેલા વાસો, અને અન્યનું જેની ક-
શામતથી બનાવેલાં રમકડાંઓ બેવામાં
આવ્યાં હતાં. આ સધળાંપરથી ખાતમ
પડતું હતું કે, આ એરડો તે જુવાન છોકરાંઓ જેઓ તે સાંજે
એરડાની વચમાં મુકેલી મોટી ગોળ તેજલપર બેસી પોત પોતા-
નું કામ કરતાં હતાં તેઓનોજ દેશે. તેઓની સખ્યા ચારની
હતી, તેઓમાંના બે છોકરાઓ ચોપડીઓ અને મોટાં કદની
ડીકાનેરીઓ સાથે રોકામણ હતા, વકી છોકરીના હાથમાં બ-
રવાની સાલ હતી, તેણીની નારી બેઠન તેણીની આગળ બેસી
સીંદુરનાનંગ નકશો પાડતી હતી; બર્બટ એરડાનાં એક એકાંત
ખુણામાં પોતાનું સીરવાનું લઈ બેઠાં હતાં, અને કોઈ કોઈ વે-
ળાએ આ જુવાન્યાઓની વાતોમાં ભાગ લેતાં હતાં, પણ તેવજી
દુશી બેઠાં હતાં કે તે છોકરાંઓ ઘુટથી વગ કરવાને એક-
કામ નહી. આઈમાએ જો આ નાનું મંચ જોયું હતે તો

પોતાની બેઠનને ધનસાફ દાખલ જરૂર કર્યું હતે કે, તેણી આમાં
સુખી, આનંદી, સંતોષી બાળકોની માતા હોવાને લીધે યુગ
જેની કુંવરી, મોઢક અને અસંતોષી છોકરીને ઉપાદેશવાને ખ્યાલ
તેણીને આવી રહી નહી. ખરું કહીએ તો દીનબાઈ કાંઈ
યુગને એક બોલ દાખલ નહી મણને, કારણકે આ નાનાં
દુઃખી બાળકનાં દુઃખનું યુગ તો તેણીની ખરાબ તંદરિસતી
હતી; કદાચ તેવજીની વધારે કાળજીથી સંભાળથી તે દુઃખ
થોડું થાયું જોણું થઈ શકતે. એટલું તો એકાંત હતું કે
દોઢીની નાજુક દેહને લીધે દીનબાઈને, જેટલા આઈમાએને
યુગ માટે ચીંતાં રહેતી હતી તે કરતાં વધારે લાગતી હતી.
પણ તે છોકરાનાં સુંદર મનોરંજક મેદરસર તેનાં શરીરનાં
દુઃખની નીશાની વળણતી ન હતી. સંભાળ અને ખાશથી
તેની જીંદગી એટલાં તો સુખી હતી કે તે વારંવાર બોલતો
હતો કે તે પોતાના બાઈ જેવો તંદરિસત થઈ તેની દોઢખામની
મસ્તી તોફાનમાં ભાગ લેવા ઉછળે ન હતો, કારણકે બીજી
રીતે તે તેના જેટલોજ સુખી હતો. તેની દંમેશની આંદગીનું
કારણ તેની ખુશતીજ નામની દેહ હતી કે તેની જાતી દુશી-
આરીને લીધે કામનાંત ઉપરતે અવધાસ કરવાની રેવ, એક કહે-
તું અજાત છે; પણ તેની અસાધારણ દુશીઆરીને લીધે ફક્ત
તેનાં આ આપનેજ નહી પણ ઘરમાંનાં સધળાંને લાગતું હતું
કે તે આ નહી પણ પેલી દુન્યાને લામકેમ હતો, જમણે કે
યોગ વખત માટે તેનાં મા આપને તેને કુંડીને આપવામાં
આવ્યો હોય એમ લાગતું હતું. વારે ઘડીએ તેની માને તેને
માટે એક જાતની ખાતરી લાગતી હતી, અને તેથી તેણી બ-
ળાપો કરતી હતી કે આપા ફરેતાઈ ખસમતના છોકરા માટે
જીવવાની આશ તેણી કેમ રાખી શકે. તેની નાજુક સફેદ
મામડી, તેના પીળા ગાંઠો, પરવાળાં જેવા હોટો, તેની સુંદર
મોટી અખાતી કળી આંખો, લાંબાં કાળાં પાંપણો, કમાનદાર
બાંધ અને સુમારા કાળા બાલો ખુશતી દુશીઆરીના અજા-
રથી એટલાં તો દીધી નીમળતાં હતાં કે જેઓએ તેનો મેદવો
એક વખત જોયો હોય તેઓ તે કદી ભૂલી શકે નહી. તેની
દેહ કદીમાં ફરેતાઈ યુગ જેમણે હતો.

દોઢીની દેહનો એકાંત અને વીધાચલત હતો, તેજલોજ તેનો
લાઈ હસપુષો, મસ્તીખોર અને તોફાની દેહો; તે ધાંધલ કરી
સંભાળ, દીલ જતી હતો, અને ખોડાં બેસાં દીલથી ઘરમાં

તેમજ યુવાનોને માનીતો ચર્ચ પડતો. અભ્યાસની વેળાએ પણ તે જરાએ ચૂપ અને ગંભીર ચર્ચ બેસતો ન હતો. તેને અપ્રયત્નમાં મગરૂરી, શરસો અને બોલસથી ધણું ખર્ચાતું પડતું હતું, પણ તેનાં મા બાપે લાડ તેમજ માધ્યમી તેને એવી તો સરસ કેળવણી આપી હતી, ધર્મ અને નીતીની દરમિયાન વીશે તેનાં મગજ પર એવી તો સારી અસર છાપી હતી કે પંદર વરસની ઉંમરે તો સધળા ખરાબ શુભો તેનામાંથી લગભગ જતા રહ્યા હતા, અને કોઈ કોઈ વેળાએ ઉતાવળાં, અગત્યની પગલાંથી ભુલો કરવાને લક્ષ્યાતો હતો તે શીવાય તેની કાળજીવાળી માતા જેવો માંગે તેવો હાલ્યો અને સંતોષી દીકરો હતો.

તેની વડી બેદનની આંખો તેનાજ જેવી કાળી અને ચમકતી હતી. તેણીનું કપાળ તેનીજ માથેક દુર્લભાચારીથી ચમકતું હતું, અને તેણીના ચુંદર ભુરા બાલો અને ધટમદાર ચેદરો તેને તદન એકમત્રતો હતા; પણ હાથ તેઓની ટપ એટલા તો જુદી હતી કે તેઓ કઈ ચીઝમાં મત્તાં આપતાં હતાં તે શોધી કાઢવું ધણું મુશ્કેલ હતું. ગરારાઈ અને ખરાબ ખવાસ તેણીના બેચાલુવાસે ખીસતો ચેદરો, જે આગળ ચાકતાં ઘણે ખુબસુરત યવાની આસા આપતો હતો, તેને આંખ લગાડતાં હતાં. પુરુષોદના ચેદરો તેણીની મામીને એટલા તો મક્કતો આવતો હતો કે ખીન-એ કરતાં તેણીને ઉપારવાનું કામ દીનખાઈને મુશ્કેલ અને દુઃખમયું લાગતું હતું, એટલુંજ નહીં પણ તેણીનાં બનીપાં બનીપાં હાથ પછું ચીંતાતુર જનતાં હતાં, કે જે ચીંતા દુર કરવાને અને ખોદાપર લીધાસ રાખવાને તેમજ યુના વર તેવજુને વારંવાર સમજાવતા હતા.

ભુરી આંખો, કસમી બાક, અને દમામવાલી નાની પીચિલ ફક્ત કંટુંબમાંની સીધી નાનીજ નહીં હતી, પણ તેણીના નાજુક ચેદરા, પતળા બાંધા, અને અચ્ચાં જેવી ચામ ચમકણી, હતી તે કરતાં પણ યુવાન લાગતી હતી. તેણી રાંધેની લાટડી અને માનીતી હતી અને બધાં પણ જતાં લાંબાશી પંચરી દલ-ગીરીને નહસાડતી હતી. તેણીમાં કેટલાક એવા શુભો હતા, જેવા કે શીખવાની બાબદમાં સુસ્તીપણું, નજીવું મગજ, દવાઈ કાલા બાંધે તેવો ખવાસ, અને જરાકમાં કોઈના બોલો લાગી આવે તેવી લાગણી, જેને સંભાળ બરેલા હાથથી સુધારવાની વરૂર હતી; મને એવી ખામીઓ છતાં ખાર બરેલા બોલોથી તેણીને એટલાં તો સેદવાઈથી સારે માગે લઈ જવાઈ શકાતી હતી, વળી તેણીને સ્વભાવ એટલાં તો મધુર અને નરમસ વાલો હતો, કે તેણી પોતાની માનો પડતો બોલ જીચકી લેતી હતી. દીનખાઈને તેણી માટે થોડીજ શીકર હતી, તેણીના સીધી સારો શુભ એ હતો કે તેણી પોતાનાં મા બાપ મીશા-લ ધર્મ પર ધણી સુસ્ત હતી. બે દીનખાઈ અને મનચેરસાદને કોઈએ કહ્યું હતું, કે તેઓની બાલેજીવ શુદ કે તેઓની રચનાવ પીશાનથી રીતે તદન જુદો હતો અને કે સમજ શકેથી ઘણો મુશ્કેલ હતો, તે જુદરતી રીતે તો તેણીને (પીચિ-નને) મક્કતોજ હતો, તો તેઓ ધણીજ અન્યથા થતે. તેઓની ચામ ચમકણના હાલના દેખાઈતા ફેરફારનું કારણ એ હતું કે

એક બધારે દલગીરી અને બેદરકારીમાં લારે ખીછ સુખ અને ખારમાં ઉધરી હતી.

“મને અન્યથા લાગે છે કે આજે મમા પપા ખરેખર કા-વરોજ કુર” તેઓ પોત પોતાનાં કામમાં એટલાં તો મુગ્ધ-વચ્ચાં હતાં, કે કોઈએ પણ કેટલાંક પગો સુધી બોલવાની ઉચ્ચ દેખાડી ન હતી. પણ અતે પુરુષોદે ઉપરો વાકમ બોલી તેઓની સુપકાઈ બાંધ, “ને આવવાનાંજ હોય તો તેઓનો આવી પુગવાનો ચોક્કસ વખત આવશે જાણે તો કેવું રહે?” મને એક વખત આશા રાખ્યા પછી નીરાસ થવા નહીં મળે.”

“લારે તો મારાં હાથમાં બેદન, તમે અન્યથી ના આવો અને આશાથી ના રાખો” જાહેરી પોતાનું માથું જીમક્યા વગર લખતાં લખતાં બોલ્યો, “અને આજે મારી શીખામણ માટે હું તમને બે ઘણાં સરસ કારણો આપીશ, પહેલાં તો અ-ન્યથી અગાનપણુંનું બચ્ચું છે અને તે પુરુષોપર તેમજ અગત્યપર જુદી જુદી જાતની બે અસર કરે છે. એનો મુદ-બોને તે શીસસુરી સાથે જોડે છે, કારણ કે દમોને કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘શીસસુરી અન્યથીમાંજ રાઝ થાય છે અને મેનો અન્યથીમાંજ ઉછે આવે છે’ પણ તમે બીચારાં બાળકો પ્રાણીઓપર તો તે છતાંસા ઉઠાકેરવાની અસર કરે છે, કે જે ખવાસ તમારામાં જેઠેયે તે કરતાં વધારે છે. ખીછ એ કે તમે જે અન્યથા થશો, અને આશા રાખ્યા કરશો અને ‘હા’ કે ‘સા’ ના સવાલો પુછ્યા કરશો, તો મમા આવશે લાંબુ’ તમારી વાત પુરી થશે નહીં, અને તેમ જે થયું તો આપણે લેસન બરાબર કરી સુકમાં કારણ કે બધારે તમારી જીમ-મન-મીસાજ માટે લારે લખવાનું મુશ્કેલ ચર્ચ પડે, તેથી મેહેબાની કરી મારી શીખામણ લેવો અને કાદ રાખવો કે મારા જાના ભાઈ હોરમજ મોઝા ચર્ચ લાપણું કરશે ભારેથી તમોને કાદ દહાડો એવી શીખામણ આપી નહીં શકશે.”

“હું નહીં ધારતી કે હોમી કદાચ પોતાનાં પેદલાં બાપુનુંજ એવી શીખામણ આપે તો મમા પપા સંતોષ પામે” પી-શાએ પક્ષાઈથી પોતાના લાઈને જોઈ કહ્યું.

“સુ, પીચિનખાઈ તમેથી મારી સામે ચર્ચ ગયાં કે ? તમારી ખી મોઝી ઉપડી ખરી હ” પલાની ચેરદાનનીમાં હું કેપે મોઝો એવો ધરાજો છું તે તમે બધી જાણો છો અને તેથી હું તમોને સારું કહું છું કે, તમારેથી મને અપમાન થઈ શકશે નહીં; મને એક વખત અપમાન છોડું તેની આ શીકા જેઠે લેવો. આ તમારો નકરો બકરો સો બધું ગેપ” આમ બોલી તેણે પીચેજાના દસસુખા કાળાવાલા છતાં તે બાપડીના મક્કતાનાં સધળાં પાનાં બેળાં નાખ્યાં.

“જાહેરી, તે મને મુગ્ધી રાખવાને વારતે ઘણો ખરાબ ઉપાય વાપડ્યો છે,” પુરુષોદે આગળ ચમકાવ્યું, “બેમાંથી એક મીન કર, મને તો મને સમજાય કે અન્યથી જેટલી તમારી પર અસર કરે છે તેટલી અમારી પર કાંય નહીં કરે, માં તો તારા બોલેલા બોલો પાછા બેમી લે. મમા જે અહીં હોતે તો તું જાનુંજોને માટે એટલું બધું પીકાર બરેજુ મન નહીં આપે.”

“મારાં માતાજી એક એવાં તો ઉમદા બાણસ છે, કે જ્યારે તેવણ હાજર હોય છે ત્યારે તેવણનું ઉમદાપણ આખી અજળા ભતીપર પથરાય છે. ખુરશીદખાતું, તમેજી સક્ષાત્તે છેઓ, કારણકે તેવણની દીકરી હોવાથી એક દીવસ તમેજી તેવણનાં જ્યાં જરા રતી થયો; તદનન્તર તેવણનાં જ્યાં થાઓ તેવી બેવી કાંઈ આપણે આશા નથી રાખતા જો—મારાં મમાના જેવી બીજી સ્ત્રી દુન્યામાં હોયજ નહીં.”

“જાહેગીર, જાણે તારું મત એવુંજી ઉમદા હોયની,” ખુરશીદે મગફરીથી જવાબ આપ્યો, “તું મને મમાના જેવી ધારે છે કે નહીં તેની મને થોડીજ દરકાર છે.”

“મને તો બા તેની દરકાર છે જો,” પીરોજ આતુરતાથી તેઓની વાતમાં સામેલ થઈ બોલી; “કાંઈના કરતાં તો મને મમાના જેવું વધારે ચવા ગમે અને જાહેગીર જો મને તેવી ધારે તો તે મને વધારે ગમે, કારણ કે ત્યારે તો તે મારીપર વધારે ખ્યાર કરે.”

“સામાશ! મારી નાલી પીયુ! ધણું મજનું, મરી માફકજ બોલી, અને તેનાં ઈનામ દાખલ આ માફ કંટાળા બરેકું લખવાનું જેવું પુરું થયે કે તારો નકશો બરાબર ચોક્કસ હતું તુને ગદ્દ કરશ. જોની, ગાંડી જેવીએ અગાસના અખાતને હાંફતાની પુલે મુકવાને બદલે પશ્ચિમે મુક્યો. ચાલ, હવે થયું! હું તુને દેખાડું તેટલાં તો ગાંઠા મારવાજ કર. અને તમે ખુરશીદખાતું, મારાં મન વીરોને તમારો થીકાર તમારીજ પાસે રાખો, અને જોદા તમેને તે માટે પસ્તાયો નહીં કરાયે.”

“જાહેગીર, હું તો જાણું કે તે મને વાત કરવા ના કહી હતી,” તેની બેહેને જવાબ દીધો, “અને હવે હું જાણુચા માથું હું કે બેમાંથી વધારે વાત કોણ કરે છે, તું કે હું; એમ જો કરશા કરશે તો પછી જાણવાને વખત (દીનખાઈનું) કુટુંબ દરરોજ રાતના અરથો કલાક જોદાની બંદગીમાં સુમરતું હતું અને ત્યાર પછી મનચેરશાદ તેઓને ધર્મે વીરો સમજવતા અને સારી શીખામણો આપતા) થયો ત્યાં સુધી તારાં લેસનનું દેખાડું આપશે નહીં.”

“તેજ સામેલ કરે છે કે તુને મારી મગજ શક્તી વીરો દેટલું બાત છે. મને તો આ બધાં શીક્ષકી બરેકા વીચારેજ મગજમાંથી કદાહી ચોપડીપર મુકી દેવાના છે. તેવીજ કશો દૂરેસ્તાનાં નામથી પુછું છું કે મારા જેવો કોઈ દુશીઆર છે! બધી હદાપણની ચોપડીઓ કોણે લખી દશે! જો નહીં લખાઈ હતે તો હું કેવો બધાંને હદાપણ શીખવતે!”

“જો અસમની હદાપણથી સારી ચોપડીઓને તારા ચાપ તો હું ધણે દશગીર યાજો.” હોમોએ પોતાની ચોપડીમાંથી હસ્તાં હસ્તાં ઉપર જોઈ કહ્યું. “હમણાંની થોડી ધણી મનદાથી જોદાનું અને મારા અબ્બાસમાં વધારે ચવા પછી તો વધારે જોદાનું.”

“હા બા, પછુ તારું બેજું કાંઈ મારી માફક ચાળણીને જેવું નથીની. તું તો બેમમાં લે છે, તેને જાળવી રાખે છે, તેને પચાવે છે, અને તારા વીચારેથી પાછું સુધારી બાહર કસાડે છે: માફ બેજું તો બેરાક સખણું લઈ રાકેજ માફ, પછુ

પાછું તરત બાહર ચાગી નાખે છે. અને જો મોટી નહીં ચાળણ તેવી ચીજ હોય તેજ પાછળ રહી જાય છે. નહીં, નહીં, હોમી, તારું તે માફ બેજું એક કરચ જેટલું પછુ સરખું નથી, એ કે તે બેમનાં ધણીઓ ગમે તેવા સરખા હોય તોયી શું થયું? ચાલો હવે બધાં જણુ મુગાં રહી જાઓ. એક બેમણી કોઈ જોણનું ના, મને હવે એકજ લાઈન લખવાની છે; જે સખસ કહી ગયો છે કે ‘કાંઈ નહીં કરવા કરતાં આજસુ યતું વધારે સાફ છે! તે કેવો ગદ્દયો હોવો જોઈયે. ચાલ હવે પીરોજ, માથું ધણીને હસ ના. ચાલો, સાહેબજી! મેં કોઈની દહારો મારાં લેસનને આટલી મુશીબી સાહેબજી નથી કાપી. દુરેર! હવે મમા ને પપા જોઈયે ત્યારે થેર આવે. હોમી, ગદ્દયો થઈને માફ આ લખેલું જરા તપાસી જ: ને અંદર કાંઈજુસ હોય તો કહેજે, અને હવે કાલ સુધી ચોપડીઓ, પેનસીઓ અને લખવાની ટેબલ તમને સલામ!” આમ બોલી તેણે પોતાની લખેલી ચોપડી પોતાના બાઈની જાગી ચોપડીપર મુકી, કીચનેરી અને બાકરજીને હવામાં ઉડાવ્યાં અને જેવાં તેઓ નીચે પડ્યાં તેવાંજ દુશીઆરીથી તેઓને હાથમાં ઝીલી લીધાં. પછી ચોપડીઓને ટગથો કાપી, લખવાની ટેબલનું પાણું બંધ કાઢ્યું, અને હસ્યું: આવે તેવી રીતે છુટકારાનો દમ બેમી કાચપર ચારગીરે પડ્યો.

“હવે જાહેગીર, જ્યારે તમારું લેસન પુરું થયું છે ત્યારે મને જાણવાની મેદરજાની કરશે કે તમે આજે વખને કેમ તમારું લેતીન લખવા બેસા?” ખુરશીદે પુછ્યું.

“હા, તે તમને કહી વળી મારો ધા તાને કહું! પછુ હું ધાંકેજ કે જાંઈજીએ જાણ્યું જોઈયે કે મારી શક્તી ઉપરાંત લેસન કરવાથી જો હું સીકે પડું તો તેમાં તેવજીનાં વાંક છે.”

“મારો!” જાંઈજીએ હસ્તાં હસ્તાં કહ્યું. “નાસા શેકાં, મેદરજાની કરી મને સમજવાની તસદી લેશે? કારણ કે હું એટલી તો નીરહોય છું કે તમને સમજ પછુ શક્તી નથી.”

“તમે વળી મને સંચારનાં સરાફની જરવાઈને ત્યાં કામસર નહીં મોકલ્યો હવો?”

“હા, પછુ તમારા મેદરજાનાં માસ્તરને ત્યાં જવાનો રસ્તો હતો તેથી મેં કયય.”

“વાફ ચાલો, જો તમે મને આજે કામ સોંપ્યું નહીં હતે તો, જોકે હું મારી ચોપડીઓને ગમે એટલી ધીકાંઈ તોયી અને મેદરજાનાઈને ત્યાં એકદમ જમું પડતે. જરવાઈ મને વેરમાં દેખાયાં નહીં તેથી તમારું કામ ધણુંજ અમનનું દશે કરી હું ચોખ્ખો, નેટલાં દીક્ષા આપી લાગી—અરે! પછુ તમને ખજર કે, આજે નાલી છોકરી જાણે કેવીએક મોટી બધરી હોય તેમ વાત કરે છે તે; પીરોજ, તું તો તેની આગળ બે મહીનાનું જમ્યુજ જો. મને નહીં લાગતું કે ને તારી સાથે દોસ્તી રાખવાની મેદરજાની કરતી હોય.”

“હું નહીં શક્તી કે તેને હું જરાથી ગમતી હોજી—એ તો ખુરશીદની સદી છે, મારી નથી;” પીરોજએ જવાબ આપ્યો; “પછુ હીકાને અને જેનીને શું લાગેજ વધેજ?”

“ધણ”ની—કારણ કે તેણે વાત શરૂ કરી અને વાત કરતાં કરતાં અને આગમાં પસાર કરવા લાગ્યાં, તેટલાં વખતની પસાર થઈ ગયો અને જરયાઈ આવ્યાં સારે તો મેદરજબાઈ આગળ જવાનું ગમે એ કસાક મોડું થઈ ગયું અને આપણે તો ધમરાડા ધમરાડા આગળ આવવા માંડયું. પેટમાં તો એવી શીકર પડવા લાગી, જે આજે તો ખડું કે જઈઈએ જે મને જરયાઈને લાંબી નહીં મોકલ્યો હતો તો હું આજે લામ્બામાં પડતો નહીં, તોપણ મેં મોડું મન રાખી તેવણું નામ તો દીધુંજ નહીં અને સઘળી બદનામી મારેજ માથે હેરા લીધી. મેદરજબાઈ તો કાંઈ ધણુજ ગંભીર ને દમગીર જેવા દેખાવા લાગ્યા—હું ઈધુંધું કે એવણુખી, ખીન માસ્તરોના જેવા હતા; એવણના બોલવાનો આગળ અને દેખાવ ગેફીપાક કરતાંની ખરાબ છે, અને સવારના અચાકું કીધું તેની સીકા દાખજ અને લેતીમની બે માર ગેકસરસાઈ લખવા આપી. દને મેં તમેને સઘળી ખજાર પુરતી સંતોષ બરેલી રીતે આપી છે, સારે જેણે તો, હું પુછુંછું તેનો જવાબ આપો, આજે રાતના મમા આવવાની કાંઈ વધી છે?”

“હા, છે ખરી,” નહિઈએ જવાબ આપ્યો, “તે તો તમારી મારીની છેકરીપર આધાર રાખે છે, કે જેણી ધણી નખળા બીધાની છે, જે તે ધણી ધણી વરસે તો એ લોકો એક વચમાંનાં રોશનપર આજ રાતે યોમશે અને સદવારના સકારે બંદી આવશે.”

“વાર, મારાં મારીનાં નાનાં દીકરી, જેકે તમારી ઝોળ-આણુંનું માન હું ધરાવતો નથી, તોપણ આસા રાખું છું કે તમે એટલાં તો મપાણું ધરીશ કે મારાં મમાને આજે રાતના આવવા દેશો, કારણ કે અમે લાંબો વખત ધરો તેવણ વગર રહ્યાં છીએ અને વળી હું પપાને તેવણની જગા આપી દેવાને ધણે ઈતમર હું, કારણ કે તેવણની જગાપર હું “જોરનાં પીછામાં કાગડા જેવો” લાડુંછ. મમા ધડી ધડી ચૂત અને જલ પીશે લખે છે—કેણુ જાણે તેઓ કેવાં દરો? અહીં આપ રે નાલી દુકતી, ચાલ જેકેઈ તો મારી આગળ તે લોકોને ચીતાર—તારાં કળવંત બેઠાંના વીચારો દરેક નામનો આકાર ચીતારી શકે છે.”

“જાંદગીર, હું તેમ કરી શકતી નથી, કારણ કે હું ધારું છું કે મારાં ચીતો નાપસંદ થઈ પડશે,” પીરિઅં બોલી.

“નાપસંદ? જાંદગીર અને જઈઈએ જેને સાચે બોલી ઉઠ્યાં.

“કાંચ નહીં કાંચ!”

પીરિઅં પેટમાં તો જરા અચકાઈ પહુ પછી ચાસાકાથી જવાબ આપ્યો. “આપણે જ્યાં અંદી એટલાં તો મુખી છઈએ કે આપણી વચ્ચે આપણાં મારીનાં છેકરાં આપી રહેવાનાં છે તે માટે હું ખાતરીથી કહી નથી શકતી કે હું જુસી ચકસ.”

“શું? પીરિઅં, તું શું બીજું છે કે હું યાદો તારા કરતાં વધારે માંદગર?” તેણીનો આઈ ઉઠી ઉભો થઈને લાલો અને પછી તેણીની પુરશીપર જઈ બેઠો; “બેઠેન પીરિઅં, કાઈબી મારીની છેકરી તારી જગા નહીં લઈ શકશે.”

“ખરેખર, હું કાંઈ તેને ચારતે બીઠતી નથી, વાહાલા જાંદગીર,” તેણી તેના ચેડસ તરફ એટલી તો ખ્યારમરી નજર કરી બોલી, કે જાંદગીરે તેને ધણુજ વાહાલથી એક “કાસ” કરી. “હું કહી નહીં શકતી કે તે લોકો આવવાનાં છે. તેથી મને જરા દમગીરી કેમ લાગે છે; પહુ મારી ખાતરી છે કે મારેથી જમશે તેટલું કરી તેઓને મુખી રાખવાની હું કોશિસ કરશ.”

“તું જે તેમ કરવાની કોશિસ કરશે ખીલુ, તો ખરેખર તારેથી બીજી રીતે વર્તણેન નહીં. ચાલ ખુરશેદ, તું શું કહે છે? આપણે જ્યાં તેઓને વાસ્તે વીચાર કરેછે, તેથી એક બીજાને આપણે આપણા વીચારો જણાવે.”

“ધારો કે હું તેમ કરવાને જુસી નથી તો?”

“કાંચ, સારે તો અને એમ માનશું” કે તું તારા વીચારોને માટે શરમાય છે,” જાંદગીરે જલદીથી જવાબ દીધો. “અને તેમ જે હોય છે, હું જાણું છું કે છોને તેની કાણે કીધી છે. કહે તેની સરત બહુ, કે જે દવાડેનાં મમા ગયાં છે, તે દવાડેની તું શરારનાં જરયાઈ સાથે એની એજ વાત કરવા કરેછ—જે, જે આજે ઉઠી લાલ થાય છે—હું ખરેખર છે.”

“અને તેમ જે અમે કીધુંબી હોય,” યુસ્સાથી વશકેરાઈ આપી ખોરશેદ બોલી, “તો અમારી વાતચીતમાં તેવણુ એવું કાંઈ નથી બોલ્યાં, કે જે પાછું બોલવા માટે મારે શરમાવું જોઈએ. તેવણુ મારાં મારીને રેડન જરા આગમન ઝોળ-ખતાં હતાં, અને મારી ખાતરી છે કે, તેવણનાં છેકરાંએ જે તેવણુ જેવાંજ હોય તો તેઓ આપણાં કુટુંબમાં મન-પસંદ વધારો કરશે નહીં.”

“શાગ્રાસ ખુરશેદ; તું તો ખરેખર ધણી દુશીઆર હોકરી છે; આજે તદન જરયાઈના બોલ અને તેવણની ચાલ! પહુ તુંને એક દીકરા છે કે, છેકરાંએ દરેકશાં તેઓનાં માપાણ જેવાં નથી અપતાં અને જેથી તું મમાથી તદન જુદી જતતી છે, તેવાંજ જે તેઓ જરયાઈએ આપેલા મારાં મારીના હવા-લથી તદન જુદાંજ હોય (કે જે હવાલ તેવણને આપવાને અથવા તો જુને સાંભળવાને બીજકુસ હકમ નહીં હતો) તો આપણે એકોએક સાથે હળમળી રહી શકશું, અંતે તેઓ માટે આપણે કાંઈ શીકર રાખવીજ નહીં જોઈએ.”

“જાંદગીર, હું કાંઈ ધણુજ કંટાળાખરેસો છેકરો છો!”

“કારણ કે હું દમગીરી બરી, મંબીર સમજાઈ બોલું છું! ખોરશેદ, મેદરજબાની કરીને મમા આવે તે આગમન આજે તારો ખરસો કલાદી નાખ; એવે ચોહેરે આવકાર દીધેશ કાંઈ સારો નહીં લાગે.”

“હું કાંઈ ખરાબ સ્વભાવની નથી જાંદગીર, હું ધારું છું કે જલ અને યુકને માટે જેમ બીજાંએતું મત હોય તેમ માફી હોવુંજ જોઈએ.” તેની બેઠન યુસ્સાથી બોલી.

“પહુ વાહાલી ખોરશેદ, તે લોકો એમજમા વગર તેઓ બીજે ખરાબ મન નોંધો.” હોમી નરમાસથી વચમાં બે-લ્યો; “એક માણસે આગમનથી બાંધી દીધેતું મત દુર કરવાને ધણી મેદનન પડે છે, જે કે આપણે પછી જાણેથી કે

તે વીચાર ખોટો છે; હું ખાતરીથી કહું કે આપણે જો એકબીજા વીચારને કે તેઓપર પ્યાર રાખવાને મા કે બાપ નહીં, અને તેઓ આપણી વચ્ચે એક પારકા મીસાજ આવેલ-અને વળી બીચારાં પરદેશમાં જન્મમેકાં છે-તો આપણાથી તેઓપર માયાભરી નજર વગર જોવાઈ સમજવન નહીં, અને જ્યાં સુધી આપણે તેઓને ઓઝાખ્યે નહીં ત્યાં સુધી તેઓ કેવાં છે તે વીશે મતથી બાંધવું નહીં જોઈએ. કદાચ આપણને તેઓ માટે ખમતુંબી પડે, પણ તેમ તો આપણે હમણાં એકમેક સાથે કરીએચન, અને વળી આપણાં કહે-ખમાં એક બાઈ ને બેઠનના વધારો યશો, બીજું શું ?”

“બાઈ ને બેઠન ! હું ખાતરીથી કહું કે તું ગમે તેવું ધારે, પણ હું તો કાંઈ તેવું ધારવાની નથી. મારા બાપા તો બેરો-ગેટ થયા માંગતે તો તેણી થતે અને તે લોકને તો કાંઈ ઓ-લખતુંબી નહીં !”

“ખોરશેઠ, તું એવું અણગમ અને હસવા સરખું કેમ બોલી શકે છે ?” બંદગીરે મીઠા લાગે તેમ ખડખડ દરી પડી બોલ્યો, “તેઓના બાપાએ તો રાણીની વધારા સેવામાં પોતાનો જીવ ખોલ્યો છે જેથી સેવા આપણા બપાવાઓની બનવી હતી; અને જો તેવજી છવતે તો તેવજીનેથી એક ખેતાજ મનતે-અને તેઓનાં માય-ખરખર હું કાઢું કે તું મજા તરફ પછી અપમાન બરેલી રીતે વળે છે. આપણે જેટલી ઊંચી પદવી ધરાવે છે તેટલાજ તેવજીનાં બેઠનનાં છોકરાંની ધરાવે છે.”

“અને જો તેઓ નહીંની ધરાવનાં હોય તો તેમાં શું થયું ?” હોમીએ કહ્યું, “વાહાથી ખોરશેઠ, તું એવો વીચાર ના કર, તેથી મને ધણી દમગીરી લાગે છે, કારણ કે હું જાણું છું કે એવું વીચારવું ધણું ખોટું છે-કદાચ આપણે તેઓની જગ્યાએ હોતો તો—”

“મને કાંઈ એવી કદી નહીં અને તેવી મીઠળો વીચાર ખી-માર આપતો નથી.” ખોરશેઠ વચમાં બોલી ઉઠી, “તેથી હોમી, મેદરખાની કરી તારો વીચાર તારી પાસેજ રાખ.”

“કાંઈ વચવલું નથી હોમી, આસમ્મન ને જીવન એક કાંચ નહીં થાય, જો ખુરશેઠ પોતાનો વીચાર ફરવે તો.” બંદગીરે પોતાના બાઈનાં મોઢાં પર દુઃખની નીસાની જોઈ બોલ્યો. તે હમેશા પોતાના બાઈને મન અચવા તનનાં દુઃખમાંથી છો-ડવા તૈયાર હતો.

બંદગીરે તેઓની આ વાતમાં સામેલ થયાંજ નહીં. હમેશાં દીનબાઈની એવી ઈચ્છા હતી કે છોકરાંઓની વાતચીતમાં કોઈએ વચ્ચે પડતુંજ નહીં, કે જેથી તેઓ છુટ્ટી પોતાના વીચારો આપતાં શીખે. જો ખુરશેઠના વીચારોને ઉત્તેજીત મ-લ્યું હતે તો તેવજી વચમાં પડ્યાંજ હતે, પણ તેવજી જાણતાં હતાં કે તેવજીના કંપકા કરતાં બંદગીરની મશકેરી અને હોમીની શીખમણો તેણી પર વધારે અસર કરશે. વળી તેવજીના કંપકાથી કદાચ તેણી ભવીખમાં તેવજી આગળ છુટ્ટી પાન કરતાં અચકાતે. આથી રીતે છુટ્ટી વાત કરવાની રવ-ધીન દીનબાઈ પોતાનાં છોકરાંઓની જુદી જુદી આજ મચ-

ણથી માહીતગાર થયાં હતાં. એ તો ખરું હતું કે, ખુરશેઠના વીચારો વાદવાર તેવજીને દુઃખી કરતા હતા, પણ તેઓને કંપકાની બીહીકથી કાંકી રાખવા કરતાં, તેમને બરાબર પારખી કેવવજીમાં જળાવી સુધારવા વધારે સરસ હતું.

હોમીનું હમેશાં જ બંદગીરપણું દુર કરવા બંદગીરે હસતાં હસતાં આગળ ચલાવ્યું—

“બંદગીર, આ બાપદમાં તમારો શું વીચાર છે ? હોમીને તો યુવરાની કાંઈ જરૂર નથી, કારણ કે એના વીચાર તો આપણે યુવરા વગરજ જાણ્યે છીએ. પણ હમણાની વાતમાં તમને યહું લાગે છે વચ્ચે છે, કારણ કે વળી યુવ તમારે મારે એક નવો બોલો ઉમેરાશે.

“તેને વાસ્તે હું કાંઈ દમગીર નથી થતી, બંદગીર, પણ જો કાંઈથી રીતે તું તમારાં માનો બોલો બોલો કરી શકું તો તેથી હજારી મુશ્કેલી થઈ. હું ખરું કહું છું કે, તમારાં માનોનાં છોકરાં કેવાં હશે તો માટે મેં કાંઈ દહાડો વીચારખી નથી કીધો. અસમ્મત, પેટેલાં તો તે લોકને જરા અજાણું અને સરમ લાગશે, પણ આપણે બધાંએ તેઓની શરમ દુર કરવાને બનતી કોશીસ કરવી જોઈશે.”

“અને હવે ફક્ત સેવકનાજ વીચાર જણાવવાના રહ્યા છે; ખરેખર તો તમે, ખીરાજ અને હોમીએ મારી બધી વાત કદી કીધી છે, અને મારે વાસ્તે કહેવાનું કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી. હું જાણતો નહીં કે હું ખુશી છે કે દમગીર, પણ મને તેઓની ધણી રક્ષા આવે છે; જો આપણા શૈલ્યા જાણે મરતી-ખોર અને તોફાની છોકરા નીવડે અને ધણજા જાણે અને અભ્યાસના શોખીન નહીં હોય તો કેવી મનદા પડે. જેથી વળી મને તેની સેવકમાં ફરવાનું હસકું નહીં લાગે, કે જેમ મને મારા વીદ્વાન બાઈની સંજગતમાં લાગે છે.”

“ખાસ જણું, મને વીદ્વાન ના કહે,” હોમી કાળાવાસા કરતો હોય તેમ બોલ્યો, “જ્યાં સુધી હું એક વીદ્વાન નહીં હોજી ત્યાં સુધી તું મને તેમ જાણે એ મને મશકેરી જેવું લાગે છે.”

“હોમી, તું ધણી બસો છોકરો છે, અને જો મારેથી બની શકશે તો હું તુને કદી મીઠવીશ નહીં-પણ ખચીતનું કાંઈ મ-શકેરીમાં એમ નથી બોલતો. તું જાણે છે અને તુંને જાણવું જોઈએ કે, તું એક વીદ્વાન જેટલોજ હુથીઆર છે અને વળી મારાં કરતાં ધણે ચહોતો છે.”

“ખરેખર, હું એવું બેવું કાંઈ જાણતો નથી બંદગીર; હું તારા જેટલો મજબુત બાંધતો નથી અને તેથી શુપશુપ અ-ભ્યાસ કરવામાં વધારે મનદા મેળવું છું. વળી હુથીઆરને વાસ્તે તો હું કહું છું કે જેટલો રમત ગમતનો શોખીન છે તેટલો જો અભ્યાસનો હોય તો મને ક્યાં ને ક્યાં મુશ્કેલી આવે !”

“ખોટું હોમી, તારા ખોટું ! તારે વાસ્તે તું ગમે તેટલો વીચાર કર, પણ મોઢાં શું વીચારે છે તે હું બરાબર જાણું છું. અપો ! અપો ! આજે રાત્રી અચાનક આવે છે ! શું માંડીને છે, કે પવન ઝાડમાં પાતરાં સાથે ગેર કરે ?”

“જાંદગીર ! વળી પવન તે કેમ ઝાડનાં પાતરાં સાથે ગેવ કરતો હશે,” પીરશનએ હસી પડી કહ્યું, “મેં તો કાઠી દહાડે એવુંબી નથી સાંભળ્યું અને ગાડીનાં પૈડાંને જમીન સાથે કાઢી કરતાંબી નથી સાંભળ્યું.”

“શાખાસ પીલ ! પણ જો તો, હવે તો ખચીત ગાડીનાં અવાજ છે,” અને જાંદગીર સાંધી ઉઠી એટલી તો ઉમટમાં દોડી ગયો કે એક ટપસ પણ લગભગ લાંબી વાળી નાખતો હતો. તે બારીને પરદા ખીસાડી આંતરતાથી બાહરે જોવા લાગ્યો. હોમી ચોપડી બધ કરી સાંભળવા લાગ્યો; પીરશનએ પોતાના લગભગ પુરો કપિથો નકરો મુકી દીધો અને જાંદગીર આગળ ગઈ, ખુરશોદે જેમ તેમ કરી શાંત દેખાવાની કોશિશ કરી—કારણ તેણી પોતાની મગરબી અને ટેક જળથી રાખવા માગતી હતી—અને પોતાનું સીવવાનું આગળ ચલાવ્યું, તો જો કે દરેક ટાંકે તેણીનો દોરો તુડી જતો અથવા તો સોપમાંથી નીકળી જતો.

“કાંઈબી તો નથી જાંદગીર ! તું શું કામ એમ બધાંને નીરાસ કરે છે ?” હોમી દમગીરીબરમા આવતો બોલ્યો.

“મારા ડાહ્યા બાઈ, તું મેહેરો દોવો નેઈયે—જરાક ધાન ધરીને સાંભળ તો ખરો ! નજદીક અને નજદીક, વધારે અને વધારે—જે, એમ જો પીરશન, આજે ઝાડની વચમાંથી તુને કાંઈ ચળકતું નહીં લાગતું ? તે ગાડીનું કાણસ હોતું” નેઈયે.

“જા, જા, જાંદગીર ! એ તો આજે કાણસ હશે.”

“આજે કાણસ ! કાંય પીરશન, મમાને જોવાના ખ્યાલથી તું કાંઈ આંધળી બની ગઈ છે કે શું ? આજે કાણસ એમ સીધો ને સીધોજ ઉડીને આવતો હશે ! નહીં, નહીં, એમાં કાંઈ ભુલ નથી. ટુરેરે ! આજે તો ગાડીજ છે. ચાલ ખશર, બેદરામ, ડેસાં, ચાલો બધાં હાલમાં આવો ! ગાડી કમપાકોડમાં દાખલ થાય છે.” અને આવી ગડબડ સડબડ કરી તે નાનો અદસ્ત ‘ધીરજ’ મોહી દઈ હાલમાં દોડી ગયો. જે માણસોને તેણે નામ દઈ બોલાવ્યાં હતાં તેઓ અને વળી ખીન—એને આ મુસાફરોને આવકાર દેવા તેણે એકાં કીધાં; બંગલાનો મોટો દરવાજો ખુલ્લો મુક્યો અને ગાડી અંદર દાખલ થાય તે આગમન તો તે અને હોમી ચોડી મીનિટ અગાઉથી એટલાની સીડીપર જઈ બેઠા હતા.

[સાંધણ છે.]

TWO OLD MAIDS.

કાનસનાં રાત્રી ચોપા હેનરીને જ્યારે એક રાખસ જેણે તેની સામે બદનકી બરણું લખાણ કર્યું હતું, તેને પકડી શીસા કરવાનો જ્યારે તેણે હોઠમ મુલવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે મોટાં જ દાર દીલે જવાબ દીધો કે “જો મને ખરું પડે તો આ માણસને હું સળ કી શક્તો નથી, કારણકે તે સાચું જોઈશ છે, પણ તે નહીં મોલી શકાય એવું હોય તો શું થયું ?”

માણુકે ધણીયાણી : “જઈ રાતના મેં સ્વપને જોયા કે જલ્દે હું બેદરામમાં છું.”

પાઠ ધણી : હું કે ! તારે અશામગી લાંબ દાંચે નહીં રહી મુશ ?

મીસન ખાવાનું વસિયત.

એક ધણી અજાયબ જેવી રસીલી વાર્તા.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

“હેનોવર રસ્કેરનાં લેટ જયોદનમાં.”

૨૪ ગડબડ અને થોંધાટમાં બરખાસત થઈ અને યોગરકાએ ખુશી એહેરે જેણે કે જે વીદાન અદરથો તેઓનાં કુલો તરફથી તે કેસ હતવાને પોતાનાં સંધનાં જોરથી લડતા હતા, તેઓ પોતાની દારથી દમગીર દીસતા ન હતા; પણ લામ ટેપ વતી પોતાનાં કાગળો બાંધતા બાંધતા ખુશીથી વસી કરતા હતા. જે કહ્યા મારે તેઓ મોટી મોટી શી લઈ લડ્યા હતા, અને તે હતવા મારે પોતાથી બનતું કીધું હતું, તેની સામે ક્યારે મુકારો આપેલો નેઈ તેઓનાં હયાં શામારે દુઃખી થતાં ન હતાં, તેનું કારણ કદાચ તેણી સમજી શકી ન હોય. પણ આ મુકારાની અસર મેસરસ એડીસન અને જોસફ, જેઓએ તેઓના લેખી હાથોમાંથી વીસ લાખ પૈડાની રકમ સરી પડેલી નેઈ હતી, તેઓપર જુદીજ જાતની યઈ હતી. તેઓ પોતે તો પૈસાહાર પુરો હતા, પણ પૈસા કાંઈ વધારે મેળવવાને લેખ અટકાવના નથી. મીંગ એડીસન તો લાલ અને પીલા યઈ ગયા હતા. મીંગ જોસફએ પોતાનો ઉદ્ધસ એહેરો પોતાના હાથોમાં ઢોંકી નાંખ્યો અને હાથ અદ્ધસોસ કરવા લાગ્યા, તેવામાં એટરની જેનરજ ઉઠ્યા; અને જેન્સ જોઈને તેનાં કુલો સાથ વાત કરવા આગળ આવતા નેઈ તેવજુને ઉભા રાખી ધણી જોરથી મેકહેન્ડ કીધી.

“મને તમને મુખારકયાદી આપવા દેવો,” તેવજુ કહ્યું. “આવી સરસ રીતે ચત્રાવેલો કેસ મેં કદી પણ જોયો નથી. ખચીત અને એટલી તો ખુશાલી ઉપજ અને જડને તમને શાખારી આપવાને લાકષ ધારણ, જે જેમ કરતું ધણું અસાધારણ છે તેથી હું ધણી ખુશી થયો છું. હું ફક્ત એટલુંજ કહી શકું છું કે, હું આશા રાખું છું કે, કોઈ દીવસે બની પમાં હું તમને મારા મદદનીશ દાખલ થવાને નસીબવાન થવશ. હા, જો, એ પરથી મને યાદ આવે છે, જો તમને ખીજું કામ ન હોય તો હું છું કે આપતી કાલે બાર વાગતે મુકારે મારી આરીસમાં મને મરો.”

૩૮

૩૬

મીં એડીસન જેવણ નમદીકળ હતા, તેવણ આએ નાતું બાપણ સાંભળું અને તેવણનાં મનપર કાંઈ નવું અનવાણું પડયું. એક કુદકો મારી તેવણ જેમ્સ અને એટરની જેનરલ વચ્ચે આવી હોય.

“હવે મને બધું સમજ પડે છે,” તેવણ શ્રેષ્ઠાથી જીવતા અવાજે કહયું, “હું વેચાયો છું. હું દગાનો બોગ થઈ પડ્યો છું. તમે મારી પાસેથી ૫૦૦ પૌંડ લીધા છે, હુમ્મ્યાઓ!” તેવણ જુમ પાડી પોતાની સુકી તે વીઠાન માન પામેલા ધારાના હીમાયતી તરફ કક્કારી બોલ્યા, “અને હમણાં તમે આએ માણસને સુધારકબાદી આપવા નીકળ્યા છો!” આમ કહી તેવણ જેમ્સ તરફ આંગળી કીધી. “મને જાણાડો પાડવા સાર તમને લાંચ આપવામાં આવી છે સાહેબ! તમે એક હુમ્મ્યા દગ છેઓ!—હા, એક દગ!”

આ સાંભળી આપણા વીઠાન એટરની જેનરલે પણ પોતાની ઓધો દરજ્જે સધળું ભુલી જઈ મીમલ જોડી દઈ તેવણ સામે પોતાની સુકી કક્કારી. ખરીત ને મીં ન્યુએ આ દેખાવથી ધમકાઈ જઈ તેઓ વચ્ચે ધસી જઈ પોતાનાં અનુભમાં આવી ગયલાં કુખને ખેંચી કંદાડ્યા ન હતે તો કેળું બધું લાં કેવી ફજેતી થઈ હતે!

મીં એડીસનને લાંબી જેમ તેમ કંદાડ્યા પછી લોકો પણ ઓછાં થતાં ગયાં.

“હવે તો આપણે બધાં ઘેર જઈ ખાલું ખાધા આગમજ આસાપસ લઈએ તો દીઠ,” લેડી હોમદરરટ કહયું, “ગાડી તો મેં સાત વાગે મંગાવી છે અને હજુ તો સાડા પાંચ થયા છે. મીં શોર્ટ, તમેથી અમારી સાથે આવજો હં; અને તમારા બાઈનેબી સાથે લેજો; કારણ કે મારી ખાતરી છે કે જે દાઈનેબી ખાણુંની જરૂર હોય તો તે તમે મેકડે છે.”

તેઓ બધાં ગયાં અને ખાણુંપર સર્વેએ મનદ ભોગમી, કે જેમ થવુંજ નેહિયે. ચાલે તે પુરું થયું અને આપણા ધારાના બે હીમાયતીઓ ચમપાન પાંધા બાદ હસ્તે ચેહરે સુખેથી પોતાને ધર ગયા. લાર પછી યુસતેસ અને ઓગસ્ટાને એકતાં ચુકી લેડી હોમદરરટ પણ લાંબી હકી ગયાં.

“અંદગી કેવી અનખમ જેવી છે,” યુસતેસે કહયું, “આજે સવારે હું કંકત વરસ દહાડે ૧૮૦૦ પૌંડને પમારે એક “યુ” વાંચનાર હતો અને આજે રાતનાં તો આએ સુમ્મદા પ્રમાણે

છે, અને તે એ કે, તું એટલી બધી તો મોજ મગદ કરવા અને કરાવવા પડી જરો કે તારું લખવાનું છોડી દેશે. કેટલી બધી સ્ત્રીઓ એ પ્રમાણે કરેછે? જેની રાકતી તેઓમાં હોય છે તે બધું તેઓનાં લગનના દીવસથી તરન સુધે થઈ જાય છે. પછી તેઓ કહે છે કે તેઓને વખન નથી મળતો, પણ હું તો વારંવાર ધારું છું કે તેઓને વખત મેળવવાન નથી મળતો.”

“હા” ઓગસ્ટાએ જવાબ દીધો; “પણ તેઓ પોતાનાં કામને (પછી તે ગમે તે હોય) ખરેખર ચાહતાં નથી. જેમ હું સધળાં તન મનથી મારા હુમરને ચાહું છું, તેમ જે બીજાઓ તેઓના હુમરને ચાહતાં હોય તો એટલી અડધથી તેને અટકાવી રહે નહી. અડધત લગન પોતા સાથે જાગતો લાવે છે; પણ બીજા હાથપર, જે એક જણ સુખેથી પરણે તો હમેશગીની જેમની દુર થાય છે અને મનને સાંતી મળે છે. યુસતેસ, તમે કાંઈ બીજા ના; જે મારેથી બનશે તો હું દુન્યાને દેખાડશ કે તમે એક કુખખને નથી પરણ્યા! અને જે તેમ મારેથી નહી બને કીયર, તો હું ખરેખરનું સુખખ હોમડિ.”

“આએ બોલવાનું આપણી “જેમીમાસ વાઢ” ની મંથક તોને છાજતું છે,” યુસતેસે તાણે મારી કહયું, “ખરેખર કીયર, તારાં લખાણની વાખબાબી, તેમજ બાજેલાં વાંદાણ પડથી જોએથી અને વીસના મોઢા કેસમાંની બહાદુર, પેલેલા વાન બાવુની વખાણ આગળ હું તે શું બીસાદમાં? હું ધારું છું કે મારે તો એકદમ પાછળ દેહડું નેહિયે, કારણ કે હું તો જરૂરજ મુદર, વીઠાન મીસીસ મીસનના વર લખસ ઓસખાવશ—”

“અરે નહી, નહી,” ઓગસ્ટાએ જવાબ દીધો; “એટલા બધા બીજા ના; વીસ લખના પછી વીસે ફાઈ કદીબી તુછ કારથી બોલે વાઢ?”

“વાઢ” પણ હવે એ લાખ બાખની મશકરી કરવાની છોડી દે,” યુસતેસે કહ્યું, “હજુ તો આપણને મથ્યા નથી, તેની વાત કરવી? અને તુંને કાંઈ પુછવાનું છે.”

“હું તો બા હવે જાઈછ, મને તો ઉંધ આવેછ.” ઓગસ્ટાએ મક્કમણથી કહ્યું.

“નહી, કાંઈ જવાબ બવાબ નહી. એટલા વારમાં ઉંધ જાની આવે,” યુસતેસે કહ્યું, અને તેણીનો હાથ પકડી તેણીને જતાં અટકાવી.

“મેદરમાની કરી મને છોડી દેવો!” ઓગસ્ટાએ બપકાઈ કહ્યું, “પણ હવે તમે માંગોછો શું, કંદાખાખરેશા ખુસ!”

“હું જાણના માંડુંછ કે તું મને આવતે આવડાએ પરણો?” “આવતે આવડાએ! જાવો જાવો! તેમ જેમ કાંઈ બનશે દી.” ઓગસ્ટાએ કહ્યું. “હજુ તો મેં કાંઈબી ચીન મેપાર ની કીધી, અને વળી હું જાણતી નહી કે તે બધાંનો ખરચ મેપારને પૈસા કયાંથી આવવાના છે?”

“ચીન!” યુસતેસે તીરકારથી કહયું, “તું કરચાન લેન્ડ કાંઈબી ચીન વગર રહી રાકી હતી, લારે હું નહી જેતો.

કે તે વગર તું પરણી કેમ નહી શકે? ને કે તું ને જેણી તે તો છ ક્લાકમાં હું નિષ્કાર કરી આપું. મેં બધાંએ જોઈ દેહારથી એવી અર્થ વગરની વાત કરતાં સાંભળ્યાં નથી. ને સાંભળી ઊપર, ખોદા ખાતર આપણને પરણીને સાંત થયાં? હું તું ખાતરીથી કહું છું કે ને તું તેમ નહી કરશે તો પછી જીવગી તું આકારી થઈ પડશે. કોઈથી તું નહી કર પછી એસવા નહી દેશે. સૌ તારી સુવચાત લેવા માંગશે, તારાં મીત્રો રંગવા માંગશે, અને એવો ખીને ધ-લેજન કટાંગ આપશે; તેથી ને તું પરણે તો—નેની તેથી આપણે બેઠેને સારું થાય.”

“હીક, તમે કહો છો તેથી ખરું છે.” એગરથાએ કહ્યું, “પણ ધારો કે પાછી અપીલ થાય અને તેમાં આપણે હાર્યો તો પછી આપણું શું થાય?”

“સારે તો વળી આપણને આપણનાં યુવરાન માટે મેદ-નત કરવી પડે, ખીત્તું શું? મારી ચાકરી તો છે, અને જ્યાં સુધી મીસનનાં ખાતાં સાચાં તારાં પાંચ વરસનું લખન પડે” થાય ત્યાં સુધી છાપાખાનાં માટે લખા કરશે, તેમાં હું તું બરાબર આગળ પાડશ મારી દુકાન પર પુષ-કળ લખનારાઓને હું જોઈ છું.”

“બાર, હું” એસીને તે વીશે પુછી એવશ.” એગરથાએ કહ્યું.

“હા, અલગત લેડી હોમલરસ્ટ તો નાજ કહેશે તો.” યુસ-તેસે નાપુશ થઈ કહ્યું, “તેવણ તો બધી મીલેને વીચાર કરવા બેસશે; અને વળી ફરજ પડે નહી ત્યાં સુધી તેવણ તું જોડવા માંગશે નહી.”

“હું તો આ એથી કાંઈ વધારે તમારે સાર કરી શકતી નથી સાહેબ,” એગરથાએ મક્કમ પણાથી કહ્યું, “સાહેબજી.” આમ કહી તેણી તેના હાથમાંથી છુટી, ધણીજ ગમેલર રીતે તેને નખી, સાંથી શુભ થઈ ગઈ.

“હવે એ શું કરવા મગિ છે, તેની મને કાંઈ સમજ પડતી નથી.” યુસેસ જવારે બનલર તેની તોપી લઈ આવ્યો સારે પોતાને મનસે વીચાર કરવા લાગ્યો. એ આસ્તે આસ્તે એમ કરી કચ્ચળી કરી કે તો તેમાં હું કાંઈજ અનજ્ય યાગ નહી; પણ મને તો એ બધાંએની રીત કાંઈ સમજ પડતી નહી, ને એક ચીજ એ કરવા માંગશે તો પછી જરૂર તે બર લાવવાનીજ. પછી ગમે તે થાય વગેરે, વગેરે.”

* * * * *

અને હવે કદાચ વાંચનારને ઘણું અનજ્ય જેવું લાગશે, પણ ખરેખર ઉપલી વાતથીત પછી દસ દીવસે એક નાની ટોળી હેનોવર રહેવરમાં આવેલાં ચેન્ટ જોરજનાં દેવળમાં ગઈ આપણે. “નાની” મોમ વાપડયે છીયે, કારણકે હંમરે લોકેમાં ટોળાને ત્યાં આવતાં અટકાવવાને તે લગન જુખાં રાખવામાં આવ્યાં હતાં. ને એમ જાહેર થયું હતે કે મોટાં વીધવારે સવાલી પેલી બહાદુર બાપ પરણવાની હતી, તો ખીત્તું કદાચ લોકે તેણીને જોવાને ત્યાં એકાં મળતે. આ કારણથી જ દેવળમાં મજેલાં લોકે ધણાં ચોડાં હતાં. એગરથાનાં પો-

સમાં વાહાડાં કોઈ હતાં નહી, તેથી તેણીએ ડાકટર પ્રોથેટ (જેની સાથે તેણીને દમણા ઘણી દેસતી પડી ગઈ હતી) ને પોતા તરફથી તેડું કીધું હતું, અને તેણીનાં આપની જગાએ ત્યાં હાજર રહેવાની અરજ કીધી હતી, કે જે અરજ તેવણ ના પાડી શક્યા નહી.

એ કે તેવણથી એક ઘડી પણ પોતાની આડીસ છોડી બહાર જવાનું ન હતું, તે છતાં આ શુભ દીવસે આડીસમાંથી ચેરહાજર રહી તેવણ દેવળમાં હાજર થયા. લેડી હોમલરસ્ટ પણ ત્યાં પોતાના વીધવાના પોશાકમાં ઘણાં મુંદર દીસતાં હતાં; તેવણને દીકરે કીકે તો કાંઈ અનજ્ય જેવી ખુશાલીમાં આવી ગયા હતા અને તેની મારીનાં લગનની તેને મનસે નવાઈ જેવી કીધાથી અનજ્ય થતો હતો. અવગન, ધારાના પેસા જે હીમા-પતીએ પણ હાજર હતા.

અને ત્યાં એગરથા કવચીતજ જોવામાં આવ્યાં હોય તેમા મુંદર ચેદરા સાથે તેણીના લગનના પોશાકમાં ઉભી હતી. તેણીના મુંદર ચેદરા તરફ ડાકટર પ્રોથેટ મગરનીની નજરથી જોતા હતા અને તોપણ તે ચેદરા પર લગાર દલગીરીને જાપ દીસતો હતો. તેણીની સુખી તો હતી—ધણીજ, એટલે કે એક ખુશાલીથી તેણીની જીવગીમાંના આ મોટા બનાવને દીવસે એક ધણીઆથી દાખજની પોતાની ફરજે માટે કચ્ચાત આપતાં જેથી સુખી દીસવી જેણે તેટલી; પણ ધણી ખુશાલી વેસાએ દલગીરીના આગળા દુઃખી દીવસો યાદ આવ્યા વીના રહેતાં નથી.

એગરથાનું મન પણ દગણાં તેવાજ વીચારોથી બરપુર હતું, જ્યારે તેણી ત્યાં ઉભી હતી સારે તેણીને તેણીની વાહાડી નાની બેઠન યાદ આવી અને વીચારવા લાગી કે તેણીનાં સુખ અને ફતેહ માટે તેણીએ કદેખું બધીય-કેવી રીતે ખર્ચ પડ્યું હતું. તે સુખ અને ફતેહ નજીકજ હતાં અને ત્યાં તેણીની નજીકજ તેણીના પોતાનો વાહરો સામ્રો ધણી ઉભો હતો, પણ તેણીની બેઠનના વાહાડા ચેદરાની યાદ અને તે (ચેદરા) ઉપર બધીથી થોર આ સુખી વીચારે પર એક છાંપ દાખજ પડતી હતી. થોડા વારમાં એક નીસાશ સાથે આ વીચાર તેણીનાં મગજમાંથી ચુમ થઈ ગયો અને તેની જગા ગરીબ વીચારા મીંડ તોમજેએ લીધી, કે જેના વગર તેણી દમણા આ દેવળમાં પરણવાને ઉભી ન હતે; તેણીને મજામાં બેસાડતી વેસાના તેના છેલ્લા મોસા દમણા તેણીને માદ આવ્યા ગરીબ કમનસીબ પુરુષ! તે બાપડો તો દમણા માહલીઓને ખોરાક થઈ પડ્યો હતો, અને તેણી તો એક સોથી સુખીમાં સુખી રહી હતી. આવો વીચાર કરવો કેવું

“મીસ સ્મીથસે, હવે માલશી કે?” ડાક્ટર પ્રેમોટ બોલ્યા.
 “આમ્ને છેલ્લીજ વખત હું તમને એ નામે બોલાવું છું—હવે
 ફરીથી ક્રાઇષ્ટી તમને એમ બોલાવશે નહીં—મારા હાથ લેવો;
 ગરજ—અરે પાદરી—આવી પુગા છે.”

* * * * *

ક્રીષ્ના ખજાસ ઘઉં, અને તેમ્ને ધણી ધણીઆણી દાખલ
 સદાનાં જોડાયાં. સૌથી મુખીમાં મુખી લગનનો પણ છેડો
 આઆથી જીવ નીરાંત યાચ છે. હેતોવર રકબેરમાં પાછું જતાં
 ધણો વખત લાગ્યો નહીં. ત્યાં આવી પુગતાં પેદલાં જોણે તે-
 મ્ને આવકાર દીધો, તે જોનની આસીસમાંનો પેશો નાનો
 છેડકો હતો. તેના હાથમાં એક કાગળ હતું, અને તે પો-
 તાની સાથે જેમ્સની આસીસમાંના પોતાના બાઈને પણ લઈ
 આવ્યો હતો.

“સાહેબ ‘ઉતાવળ’ તું કરી ઉપર લખ્યું છે, તેથી મેં ધા-
 રયું કે હું તરત તમને પુગાડું” પેલા ડોક્ટરને જોનને તે
 કાગળ આપી કહ્યું.

“શું છે?” યુસતેસે બીહીને પૂછ્યું. તે ખરા અંતઃકરણથી
 હવે વકીમાંનાં કાગળોને ધીકારતો હતો.

“હું ધારું છું કે, અપીલની તોડીસ છે,” જોને કહ્યું.
 “જેમ્સની તો, કે શું છે તે જલદીથી જોઈયું.” યુસતેસે
 કહ્યું. “જોને તેમ કહ્યું અને નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું—

“મીસન વીરૂથ એડીસન અને બીઅરમે.

“મારા સાહેબ,—અમારા કુલે મેસરસ એડીસન અને રેસકો
 સાથે મસલત કીધા પછી અમે તમારીપર નીચલી મંત્રણી યો-
 કતવાને સંકલ્પિત થયા છીએ. જે તમે દરમ્યાનની ઉપજોનો—”

“આમે બોલ જોડો વાપડવામાં આવ્યો છે,” જેમ્સે યુસ-
 તેસે જઈ કહ્યું. દરમ્યાનની ઉપજ એટલે તો ખરી મીલકત-
 માંથી જાપજવેલી જાખ, બચાવર એક સીલીસીટરીજ એવી
 ભૂજ થઈ શકે.”

“એ બોલ બરાબર વાપડવામાં આવ્યો છે,” તેના જોડાયા
 બાઈએ તપી જઈ જવાબ દીધો. “થોડી ધણી ખરી મીલકત
 હોવાથીજ એ બોલ આખી ઉપજને લાગુ પાડવામાં આવ્યો છે.”

“જોહા ખાતર પંચાતી ના કરે, પણ આમળ ચકાવો,” યુ-
 સતેસે કહ્યું. “જેતા નહીં કે મારો જીવ કેવો ટીકાઈ રહેશે.”

“હીસાળ નહીં માગો તો મારા કુલે,” જોને વાંચતાં આ-
 ગળ ચલાવ્યું. “મીસન વીરૂથ એડીસન અને બીઅરમેના દાહમાં
 ચકાસ કેસ માટે અપીલ કરવાને રાજી નથી. જે ફરયાની હીસાળ
 માગશે તો તે બાબત હાથ કાઢેમાં લઈ જવા માટે આમળ
 પગલાં ભરવાં પડશે.

અમે હાથે, તમારા લાલેદાર સેવકો,

—યુજ અને —યુજ.

જોન શોર્ટ એસલાયર.

તાજે ક્લમ—મેટેરબાનીની રાહે જવાબ ઉતાવળે મોકલવાની
 તસદી લેએ.”

“કેમ મીસન, તમે શું કહો છો?” જોને પૂછ્યું. “હા,
 જો, માફ કરજો, હું ભૂલી ગયો, કદાચ તમે બેરીસ્ટરનું ગત

લેવા કીતાબ હશે.” આમ કહી તેણે મીંઝ જેમ્સ તરફ નજર
 કીધી કે જેમણે યુસતેસાથી પોતાનું બોલકું માથું ધપડાવ પડ્યા હતા.

“અરે નહીં, નહીં, મને કાંઈ જોઈતું નથી,” યુસતેસે જવાબ
 દીધો. “મેં તો પકડો દેખાવ કીધોજ તેમ્ને તેમ્નેની દરમ્યાન-
 નની ઉપજને વળગી રહેવા દેવો, બનતાં મુખી મને અપીલ
 જોઈતી નથી, ન્યુઝપર એક તાર કરો.”

આ પછી ન્યુઝ અને ન્યુઝની પેકડીપર એક તાર મોડાન-
 વામાં આવ્યો અને તેમ્ને સપનાં લગનનો નાસ્તો ખાવા ગયો.
 ટેબલપર સર્વે જણાં પુરા મીઠાનમાં હતાં. લેડી હોમહરરટ
 પણ તેવજવાના વર જીવરવા પછી આજે પેકડીન વાર પોતાનું
 સર્વજી હાંપ ભૂકી જઈ અગાડ માફક તંદન પુરુષી દીસતાં
 હતાં. જેમ્સ પણ એટલા તો પુરુષીમાં આવી ગયા હતા
 કે પોતાના આંધાનો દરજ્જોને પણ ભૂકી જતા અને લેડી
 હોમહરરટ સાથે આંધા વખત પટપટ કરવા કરતા હતા.

અતિ ડાક્ટર પ્રેમોટ ઓગરટની સલામતી લેવાવાયા ઉડ્યા.
 તેવજનાં સુંદર બાપજીનો છેલ્લો ભાગ નીચે આપણે જોયે—

“મેં વારેપડીએ સાંભળ્યું છે કે સપનાં માણસેનું નસીબ
 આ દુન્યાનો દરમ્યાના પ્રવાસમાં એક સરખી રીતે ફોડે છે.
 આ વીશે હું હમેશાં શક ધરાવતો હતો અને હવે તેનાં પોતા-
 પણ વીશે મારી ખાતરી થઈ છે. મીંઝ યુસતેસ મીસન એક
 ધણાનું સારા જીવાન મદદરથ છે, અને જે મને બોલવાની
 રમ આપવામાં આવે તો કહું કે, તેવજ ધણાનું સારા દેખા-
 વના જીવાન છે; પણ હું આજે મહેસી મીંઝસને પૂછવા
 માંડું છું કે મીંઝ મીસને તેવજનાં અતીશય સારાં નસીબને
 લાંબક યવાને બીજાં માણસો કરતાં વધારે શું કીધું છે? અ-
 યવા જીવાન મદદરથમાંથી એવજીનેજ કાંચ વીસ લાખની
 દોઝત મળે, અને વધી એક સીધી સુંદર ખાતુ—હા, સૌથી
 સુંદર, સૌથી દુશીઆર અને સોહાઈ પડાવર જીવાન ખાતુ—
 સાથે પરજીવાને એવજીનેજ કાંચ ચુંડી કઢાડ્યા કે તે જીવાન
 જાનું પોતાના મેડરોપર વીસ નસીબો લઈ ફરે છે, એટલુંજ
 નહીં પણ વળી એક નસીબ તેણીનાં બેનમાં પણ લઈ ફરે
 છે—અને વળી તે પણ કેટલું કીમતી! સાહેબ—તેવજ યુ-
 સતેસ તરફ લાંબા વળી નમ્યા—“હું તમને સુચારકપાટી આ-
 વું છું, કે જેમ તમારા જેવા એક નસીબવાંત મદદરથને સર્વે
 માણસોએ કરવું જોઈએ. નમનતાઈથી હું તમને નમું છું,
 નમનતાઈથી હું અરજ કરું છું કે, જે લગભગ નહીં સરખા-
 મણી ધાંચ તેવું સુખ તે કીરવારે તમને અપરજીવે છે તે હમેશા
 મુખી જોવાવવાને તમે લાંબક થજો.”

આ પછી યુસતેસ હડયો અને તેના જવાબમાં એક બાપજી
 કીધું, કે જે તે વખતની તેની હાલત તરફ જોતાં ધણુંજ સાફ
 હતું. તેણે તેમ્ને કહ્યું કે કેવી રીતે અરમીગામમાં તેના કાકાની
 આસીસમાં તે ઓગરટનો મંદુર મેહેરો પહેલ વહેલો જોતાજ તે
 ઉપર મોઢો પડ્યો હતો. તેણે તેમ્ને કહ્યું કે, લાંબનાં થોડકું
 કામ મેળવ્યા પછી ત્યારે તે અરમીગામ પાછો ફર્યો અને
 તેની પ્રીમને લાંબી ચુમ થઈ ગયલી જોઈ, સારે તોને કેટલું

લાયું હતું, અને વળી બ્યારે તેણે સાંભળ્યું કે કેનગર રહીર સાથે તેણી દુખી ગઈ હતી, સારે તેણે કેટલું દુઃખ અમ્યું હતું. સાર પછી તે તેણીના પાછા ફરવાના સુખી દીવસપર આપ્યો, અને પછી તે કરતાં પણ વળી વધારે સુખી દીવસપર, કે બ્યારે તેણે શોધી કહાડ્યું કે તે તેણીને ફાકટમાં નહીં ચાલતો હતો. છેલ્લે તેણે આ પ્રમાણે પુકું કીધું:—

“કાકર પ્રોબેટ કહે છે કે હું અતીશય નરીબવંત પુરુષ છું અને તેવજનું આ બોલનું” હું ખરાં તરિકે કમુલ કદું છું. હું ખરેખર ધણેન નરીબવંત છું, એટલે કે મને ધારતી પણ લાગે છે. બ્યારે હું ફરીને બાહલી ધણીઆણીને મારી આજીએ બેઠેલા બેઠા છું, સારે મને બીહક લાગે છે કે આ સધળું છતાં રખેને હું સ્વપનો બેઠો હોઈ અને રખેને સ-નગર થાઈ સારે સધળું સુમ થયલું માન્ય પડે. વળી બીજા દાયપર, બ્યારે આ બોહલી મીસન કે જે મને તેણીથી મળી છે તે વીરી વીચાર કરે” છું, સારે પણ મને બીહક લાગે છે, પણ બોહાની કૃપાથી આસા રાખું છું” કે તેણીની મદદથી તે દોહસતનો કાંઈ સારો ઉપયોગ કરી શકીસ અને દબેશોં યાદ રાખરા કે તે એક મોટા ભેખમ છે, કે જે મારા હાથમાં સુકવામાં આપ્યો છે. તેણી પોતે પણ એક ભેખમ છે અને તે પણ વળી વધારે અમુલ્ય, અને હું જેમ તેણી સાથે ચાલું તેમજ મારી સાથે પણ અંદી હવે પછી માન્યવામાં આવે.”

સાર પછી તેણે પેલા ધારાના બેગરા હીમ્મતીઓની સ-લામતી લેવાડી, કે જેઓએ એકને હાથે બ્યારી સરસ રીતે કજીએ ચકાવી એટરની બેનરસ અને તેના વીકાન ખીચોનાં લશકરને દરાવી નાખ્યું હતું.

જેમ્સ અંતે જવાબ આપવા ઉઠ્યા. તેવજુ એવા તો લેદ-રમાં આવી ગયા હતા કે તેવજુને અટકાવવાને બે લેડી હેખ-દરરે તેવજુના દગમ્મની બોહિ બેચી તેણીની સન્નામતી લેવ-ડાવવાને કહ્યું ન હતે, તો તેવજુ આપો કેસ પાછો પેદેશી બોલી જતે. તેવજે તેણીની સન્નામતી ખરાં અંતકરજીથી લીધી અને છેલ્લે સર્વેને હસતું આવે અને રમુજ ઉપજે તેનું બોલી પોતાનું બાપજુ સન્નામ કીધું.

તેખસપરથી સર્વે જજુ ઉઠ્યા બાદ ઓગરડા તેણીનાં કપડાં બદલવા ગઈ અને તેણી તથા યુસતેસ સર્વેને મલી બેટી ધર-માંથી બહાર નીકળ્યાં. તેઓ લોકોનું ધ્યાન ન બેચાલ્ય તે માટે એક બાહુતી ગાડીમાં બેસી જુનાં ખાસડાંઓના આસી-રવાદ વચ્ચે લાંથી દંકારી ગયાં.

હવે તે ગાડીમાંજ તેઓને રહેવા દઈ આપણુ આમળ ચાલે.

મકરણુ ર૩ યુ.

એક વાર ફરીથી બી. બી. મીસનની આફીસમાં.
એક મહીનો પસાર થઈ ગયો—એક પુશતુમાં મંદુર “એ-નંડ આયમેન્ડસ” નામના ટાપુપર એક બીજાને ખરા ખ્યારથી

ચાહનાર એક જુવાન બેડું હતીસુનમાં” બેટલું. સુખ બેગવી શકે તેટલાં સુખમાં એક લાંબો ઉનાળાનો મહીનો પસાર થઈ ગયો; અને હવે જે જગાએ આ વાતોના પેદેશો પડેલા ઉપ-ડો હતા (મીસનનાં મોટાં ખાતાંની અંદરની આરીસમાં) તેજ જગાએ છેલ્લો પડેલો પણ પડે છે.

છેલાં પખવાડમાં મી. બેન શીર્ટ અને મેસરસ એડીસન અને રેસકેના વકીલો વચ્ચે સંધેસાગે ચાલતા હતા, જેનું સેપટ આપ્યું કે પુસ્તકો પ્રસીદ્ધ કરનારે મોટું ખાતું યુસતેસ મીસને તેના ભાઆઓ પાસથી ખરીદ્યું અને તેનો એકલો માલિક થયો. આ ખાતાને તે પોતાની દેખરેખ હેઠળ ચલાવવા ઇચ્છતો હતો.

હવે યુસતેસ કે જેણે બેન શીર્ટને પોતાના ધંધા તેમજ ખાનગી કામે મરેના પોતાના સોશીસીટરને ઓધ્યા આપ્યો હતો, તેની અને ઓગરડાની સાથે આરીસના વંડ મેનેજર પાસેથી તે ખાતાને લગતી સધળી ચાવીઓ પોતાના સ્વાધી-નમાં લેવામાં શકાયો હતો. આ મેનેજર તે ખાતામાં નંબર પેટ્ટેલાને નામે ઓળખાતો હતો.

“ગયાં વરસની શરૂઆતમાંનાં અંધકારનાં લખતો હું” બેવા ઈચ્છું છું.” યુસતેસે કહ્યું.

નંબર પેટ્ટેલાએ દસગીરી ભરેલા મેહરાએ તે લાં દાનર કીધાં, તેને આ મક્કમ ટેકાવના, જુવાન, સ્વતંત્ર અને મીસનનાં ખાતાંની રીતેથી તદન ઉલટી રીતે ચાલનારા શેઠવાની દાનરી લાં મળતી ન હતી.

યુસતેસ બ્યારે તે કાગળનાં તપાસતો હતો સારે તેની સુખી ધણીઆણી તેની બાજીએ ઉભી હતી, અને તેણીની હાલતમાં થયેલા આ નવાઈ જેવા ફેરફારનો વીચાર કરી અનજ થતી હતી. બ્યારે તેણી છેકી પેળાએ આ આરીસમાં ઉભી હતી (જેને એક વરસ પણ થયું ન હશે) સારે તેણીની હાલત ધણી દયા ઉપજાવે તેવી હતી. તેણી ફક્ત પોતાની બેઠનની જાડી બચાવવાની આશાથી મોઝાક પાંડ માંગ્યા લાં બ્યારી હતી અને દમચાું—

એકએક યુસતેસ તેની શેઠમાં અટક્યો, અને તે બંદક-માંથી એક લખત બેચી કહાડી તે ઉપર નજર કીધી. તે “જેબીમાસ વાજ” મરે કાંધેલું મીસનની કુપંની સાથે ઓગરડાનું લખત હતું, તેજ લખત કે જેણે પાંચ વરસ સુધી તેણીને મીસનનાં ખાતાં સાથે બાંધી લીધી હતી, તેજ કે જે તેણીનાં સધળાં દુખનું સુળ હતું, અને તેણી જેમ માનતી હતી તેમ તેણીની નાની બેઠનનાં મોતનું પણ સુળ.

“લે કીયર,” યુસતેસે તેની બાપડીને કહ્યું, “આએ તારે વાસે એક બેટ છે.”

ઓગરડાએ તે લખત લીધું, અને તે શું હતું તે બેચા પછી કચકમી; તેણે તેણીને સધળી ગઈ જુનરેલી વાંતાની દુઃખ સાથે યાદ આપી.

“હું એને શું કદં ?” તેણીએ પુછ્યું, “કાડી નાખું ?”

* લખન પછીનો પેટલો મહીનો.

“હા” તેણે જવાબ દીધો, “નહી, નહી, જરાક થોભું.” આમ કહી તેણે તે કાગજ તેણીના હાથમાંથી લીધું અને તેની બે પર મોટા અક્ષરે “૨૬ કીધું” છે” કરી લખ્યું અને તે પર પોતાની સહી કરી તારીખ લખી.

“સે હવે.” તેણે કહ્યું, “અને કેમમાં જરાવવા મોકલ, પછી આપણે અહીં આસીસમાં તાંગશું, એવું દેખાડવા કે મીસનનાં ખાતામાં અગાજ કેવી રીતે કામ ચલાવવામાં આવતું હતું.”

નંબર પેહલે તો દહાઈ જઈ યુસતેસને તીકવા લાગ્યો. આ જુવાન રાખસ હવે પછી બીજું શું કરશે.

“સપ્તમા અદરયા હાથમાં એકાં થયા છે?” યુસતેસે બાકીનાં લખનાં જિમાં સુકયા પછી તેને પૂછ્યું.

નંબર પેહલાએ “હા” કહ્યું અને તેઓ સપ્તમાં હાથમાં ગયાં કે જ્યાં સપ્તમા અધીપતીઓ, જુદાં જુદાં ખાતાંના મેનેજરો, મેલતા યુનસીઓ, બીજા કામચાંચો અને અધારી કોર્ટીઓમાં ગાંધેલા ગરીબ રીસા મેલરાવાલા અંધકર્તાઓની આખી રીજગીટ એકઠી થઈ હતી. નંબર પેહલાએ અગાઉથી જઈ તેઓ સપ્તમાને હાજરવ જીભ રાખ્યાં હતાં. જ્યાં યુસતેસ, તેની બાપડી અને જોન શોર્ટ હાથમાં દાખલ થયાં, (કે જ્યાં તેઓનારે થોડીક ખુશીઓ સુધી હતી) સારે સપ્તમાં આદમીઓએ તેઓને નમી સલામ કીધી. યુસતેસે તેઓ સપ્તમાઓને બેસી જવાને અજર કીધી, કે જેને તેઓ તરત તાબે થયા.

“અદરયા,” યુસતેસે કહ્યું, “પેહલાં મને મારાં ધણીયાણી મીસીસ મીસન સાથે તમોને જોલખાણું કરાવવા દેવો, કે જેવણુ અગાજી બીજી રીતે આમે ખાતાં સાથે સંબંધ ધરાવતાં હતાં (એ કે તેમાં તેવજણે થોડાજ લાખ મઠ્યો હતા.) આપણા છાપાખાનામાંથી છપાઈ ગયેલા પરથી સીધી સરસ ચોપડી તેવજણે હાથે લખાઈ હતી (અહીં કેટલાકેએ ખુશાલી દેખાડી અને જોગરડા શરમખઈ તેઓને નમી) અને હું આસા તથા ખાતરી રાખું છું કે તે કરનાં પછુ વધારે સારી ધણી ચોપડીઓ તેવજણે લખશે કે જે કુનામાં બાહર પાડવાનું માન આપણે મેળવશું.” (શાખાલીના પોકારો) “વળી અદરયા, મને તમોને મારા સોલિસીટર મીન જોન શોર્ટ સાથે જોલખાણું કરાવવા દેવો, કે જેવણુ પોતાના માર્ક મીન જેમ્સ શોર્ટ સાથે મરી મારા સુકદમાનું ફેલેમરડું પરીણામ લાવ્યા હતા.

અને હવે મેં તમોને અહીં શું કામ બોલાવ્યા છે તે મારે કહેવાનું રહ્યું છે. પેહલાં તો મારે કહેવું નેહીયે કે આ ખાતું મેસરસ એડીસન અને રૉસકો પાસેથી ખરીદવાથી હું તેનો એકસો માત્રક થયો છું. અમે આસા છે કે આપણે સ્વાયે મરી બરાબર કામ કરશું. બીજું હું તમોને જણાવવા માંચું છું કે આ ખાનામાં જે રીતે કામ કરવામાં આવતું હતું તેમાં હું તદન ફેરફાર કરવા ધારું છું.” (તાળીઓ) “અને તે મારે મીન શોર્ટની મદદથી હમોએ જોલવણુ કીધી છે. મને ગંજીની કરી જણાવવામાં આવ્યું છે કે, આ ખાનાને ઉછાં દસ વરસનો નક્કી નહીં સેકેડે ૪૦ ટકા થયો છે. હવે મેં દરાવ દીધો

છે કે દરેક કામનો ખરચ બાદ જતાં નક્કી નહીનો બચીવમાં નીચે પ્રમાણે બાગ કરવામાં આવશે:—આપણા હાથમાંની ચોપડીના અંધકર્તાને દસ ટકા, અને ખાતાંને દસ ટકા; તે ઉપરાંત જે બીજો નહીં થાય તો તેના આ પ્રમાણે બાગ કરવા: કે આનો અરથો બાગ પેનશનો આપવાના ફંડમાં આપવો અને અરથો બાગ આ ખાતાંમાંના કામદારોને વહેલી આપવો.” (પુશાલીની તાલીઓ) મુખ્ય કરી ગરીબ બાપડા અંધકર્તાઓમાં—આપણી રહેલી બાગ અંધકર્તાને આપવો. દાખલા તરીકે ધારો કે, એક ચોપડીનો સેકેડે ૧૦૦ ટકા નહીં થયો છે; તેમાંથી મારે ૧૦ ટકા લેવા નેહીયે, કામદારો ૨૬ ટકા લે, અને અંધકર્તા ૬૪ ટકા.”

અહીં કોઈ વચમાં બોલી ઉઠ્યું; તે નંબર પેહલો હતો, કે જે વધારે વખત પોતાની નાખુશી દાખી શકતો ન હતો.

“હું રાજનાયું આપીશ.” તેણે કહ્યું, “હું ચાકરી છોડી જઈશ! મીસનનું ખાતું દસ ટકાપરજ સંતોષ પડે! જ્યારે એક અંધકર્તા—ફક્ત એક અંધકર્તાને ૬૦ ટકા મળે! એ ધંજું શરમખરેહ છે—ધણું શરમખરડું!”

“તમોને જે જવા ગમતું હોય તો બેસાસક જવો,” યુસતેસે સખાતારી કયું, “પછુ તેમ કરવા આગમન ધીરજથી તે વીશે વીચાર કરવાને હું તમને સલાહ આપું છું.”

“અદરયા,” યુસતેસે આગળ ચલાવ્યું, “ખચીત આ ફેરફાર તમને પછો મોટો લાગતો હશે, પછુ મારે એકદમ કહી દેવું નેહીયે કે, હું કોઇ તદન અક્ષસ વગરનો આદમી નથી. હું કમાની કરવાની આસા રાખું છું અને તે પછુ વળી સારી કમાની, પેહલાં તો જેથી કામમાં સારી ઉપજ થાય નહીં તેવું કામ હું પુરતી સામેતી વીના કદી માંચે. લઇશ નહીં. નહીના મારા તો દસ ટકા પેહલાં નેહીયે, અને પછી અંધકર્તાના દસ ટકા, અંધકર્તા જે સપ્તમા જેખમ માંચે લઈ તરીખ અજમાવવા એક ચોપડી આખી ખરીદું તો તે વાત જુદી છે, પછુ ચોક્કસ દસ ટકાની કમાઈએ બીજા કોઈ પછુ પધાદારી આદમી માસક હું તદન સંતોષી કહેજાઉં, અને તેવીજ કમ્પ્લાતથી, આસા છે કે હું ઈંગ્લંડનાં સીધી સરસ લખનારોમાં પુરતકા પ્રસીદ કરવાને શક્તીવાન થઈશ, અને કોઈ પછુ લખનાર તેનાં લખણુ મારે બચીવમાં સારી આવક મેળવવાને શક્તીવાન થશે. વળી મને લાગે છે કે તમારામાંના ધણીઓ તમો પોતાને વરસની આપેરીએ હાથ કરતાં વધારે સારી હાસતમાં આવેલા નેશો.” (પુશાલીના પોકારો) “એક બે વધારે બાગજ વીશે મારે બોલવું છે. સીધી પેહલાં તો અંધીની અધારી કોર્ટીઓને નાશ કરવો નેહીયે, કે જે આનાં મોઢાં ખાતાંમાં રાખવી હું ધણું શરમખરડું ગણું છું.” (ગરીબ જાપડા અંધકર્તાઓ પુશાલી બનવાવવા લાગ્યા)—“અને તેવી જગ્યાએ સોજા જોરડાઓની દારો ઉઘી કરવામાં આવશે. વળી ત્યાં બેસી કામ કરનારાઓને તેઓના પગાર ઉપરાંત બીજું થોડુંક વધારે મળશે.” (ફરીથી પુશાલીના પોકારો) “છેલ્લે માણુએને તેઓનાં નંબર પ્રમાણે બોલાવવાની

બપ્તિસ્મી રીત હું કહાડી નાખીશ. આ ક્રિસ્ટી રીતથી જાણે તેઓ સ્વતંત્ર અંગેએને બદલે બંદીવાનો હોય. તેનું સાંગે છે. આજ પછી આ ખાતાનું દરેક આલુસ તેનાં પોતાનાં નામથી ઓલખાશે" (વધારે મોટા પોકારો.)

"હવે એકજ મીન રહી છે; હું આશા રાખું છું કે આવતે અઠવાડિયે આજેજ દિવસે તમા સઘળાં પોમપેટાર હાથમાં ખાણુપર આવશે, કે જ્યાં આપણાં નવાં ખાતાં વીશેના કાયદાઓ આપણે પરામર મુકરર કરશું, કે જે ખાતું અગાળી માફકનું હવે પછી પણ મીસનની કુખનીને નામે ઓલખાશે, કારણ કે આપણા રોજગારનો નફો આપણ સઘળાં વેંદખી લેનાર હોવાથી, હું ધારું છું કે આપણે હજી એક કુખની દાખલ રહી રાકશું, અને તે પણ વળી આશા છે કે એક આપણ અને પ્રમાણિક કમપની." આ પછી લાંબા ખુશાલીના પોકારો અને તાલીઓ વચ્ચે યુસ્તેસ અને તેની બાપડી તેઓને નમ્યાં અને પોમપેટાર હાથમાં તેઓને લઈ જવાને ઉમેરી ગાડીમાં જઈ બેઠાં.

અરધા કલાકમાં તો તેઓ દરવાજામાં દાખલ થયાં, કે જ્યાંથી એક વરસની વાતપર યુસ્તેસને તેનું ફોડી લેવાને બાહેર કહાડી મુકયામાં આવ્યો હતો. દરવાજાની બેઠે બાણુએ સઘળા જુના નોકરો દારખાંધ તેઓના બપકાદાર પોસાકોમાં (કારણ મીન મીસનના નોકરોને રમ આપવામાં આવી ન હતી) તેઓના નવા શેઠ રોકાણીને આવધાર હેવા ઉભા રહ્યા. તેઓમાં સઘળાનો વડો પેલો રંગો ખતમર જોનસતન પણ હતો, કે જેણે યુસ્તેસને છેલ્લા સંધેસો તેના કાકાને આપ્યો હતો.

"બાપડે" ઓગરડાએ સંગેમરમરના દાદરપર નજર કરી કહ્યું, "અંદી તો છ છ મોટા સીપાર્કો છે. એ બધાને હું મું કરશ."

"આંધણું ભરજે" યુસ્તેસે તરત કહ્યું. "એ બધા ખાઈ ખાઈને થયલા ખુશીઓએને જોઈ અને તો કાંઈ થઈ આવેછા" આ પછી તેઓ સઘળાઓ વચ્ચેથી પસાર થઈ ખાણું મારે તેવાર થવા અંદર ગયાં.

યોડા વખતમાં તો તેઓએ પોતાને ખાણુંની ટેબલપર આવી બેઠલાં જ્યાં, અને તેથી વળી કેનું ખાણું ! તે પુરું થતાં અથવા તો નોકરોને રૂપાનો કીશો અંદર લાખતાં અને લઈ જતાં એક કલાક અને વીસ મીનીટ થઈ તેઓનાં લગન પછી યુસ્તેસ અને ઓગરડાને કદીપણુ એટલો કંટાળો ઉપજ્યો ન હતો.

"હું" નહીં ધારતી કે અને એટલું જુલુ પૈસાદાર થવા ગમતું હોય" જોનસતને આસતેથી દરવાજે બંધ કીધા પછી ઓગરડાએ પોતાની ખુસીપરથી ઉઠી તે લાંબી ટેબલને નાકે પોતાના ધણી આગળ જઈ કહ્યું; "અને તો એથી કંટાળો લાગે છે."

"અનેથી તેમજ લાગેછ, યુસ્તેસે કહ્યું, "હું કહું છું તે સાંભળ મુસી," યુસ્તેસે તેણીને પોતાની તરફ એડી કહ્યું, "આજે પરવારતાઓને મારી આસપાસ વીટળાવા દેવા અને ગમતું નથી, હું તો આજે બોલી વેચી નાખશ, અને કાંઈ વધારે શાંત જગાપર આપણે જઈશું."

તેજ પહે એકાએક અને જરાક પણ ચેતવણી વગર ઓગરડાને બેઠે બાણુના દરવાજા ઉપડી ગયા. એકમાંથી બે મોટા નોકરો કાઠી, દુધ વગેરે લઈ આવતા હતા અને બીજામાંથી જોનસ્ટન અને એક બીજો રાફી દેખાવતો નોકર જુદી જુદી જાતનો દાર લઈ આવતા હતા, અને લાંબા યુસ્તેસ પોતાના હાથ ઓગરડાની ગરદનપર નાખી બેઠો હતો. તેણી બાપડી આગ કે તેમ હીલી પણ રાફી નહીં જ્યાં તે નોકરો લાંબાઓ તેવીજ તેણી તેના હાથમાંથી જુદી, સુરખ મીસાલ જેતી ઉભી રહી, જ્યારે યુસ્તેસે તેણે ચઢાવતી હોક કરવા; ખરેખર ફક્ત જેઓએ કાંઈ પણ ધમરાટ દેખાડ્યો નહીં તે પેલા બપકાદાર નોકરોજ હતા. તેઓ સીધા ને સીધા જરાક પણ શરમાવા વગર તેઓનું કામ સુપડુપ કરવા જતા હતા.

"મારેથી આજે ખમી કાઢાતું નથી," અતે જ્યારે તેઓ લાંબી ગયા ત્યારે ઓગરડા બોલી, "હું તો મુખા જાણું, અને ફેર આવેછે."

"કીક છે," યુસ્તેસે કહ્યું, "આ આસપાસ વેરમાં તેમ કરવા શીવાય બીજો ઉપાય નથી. કોણ જાણે શોર્ટનથી મું થયું છે, તેથી સાથે ખાવા નહીં આવતો. હવે હું બીડી પીવા કયાં જાઉં, આજે લોકોને તો હું અંદી બીડી પીજ તે કદાચ ગમશે નહીં. મારા કાકાના વખતમાં તો હોકમ નહીં હતો, તેથી હું તો ધર ચઢાવનાર વડી દારીની ઓગરડામાં જઈ પીતો હતો, પણ હવે તો તેમ મારેથી નહીં થાય.

"પણ અંદી કાંય નહીં પીતા ? મારો એટલો તો મોટો છે કે વાસ આવશે નહીં" ઓગરડાએ કહ્યું.

"અરે! જ્યા દેની; નહીં," યુસ્તેસે કહ્યું, "આજે મમન મમના પરડાઓનો વીચાર કર. વળી પં ૧૦ શીટ લાંબા અને ૩૦ શીટ પોહલા ઓગરડામાં એકલો બેસી મારેથી બીડી પીવાય નહીં; નહીં જ્યા, હુંથી ઉપરજ આવુંછું, ને લાંબા પીવડશ—"

તેણે તેમ કીધું.

બીજી સવારે ઓગરડા ધણી સકારેથી ઉઠી, કપડાં પેહડી તેવાર થઈ બેઠી હતી. યુસ્તેસે હજી ભર ઉપમાં હતો.

સુરજની રોશની તેણીને હાથના ખનાવેલા કાંચા, કસબી પરડાઓમાંથી ઓગરડામાં આવતી હતી અને ટેબલપર મુકેલાં મોઢાં ધોવાનાં ચાંદીનાં વાસણોપર, તેમજ ધોશ્યાપર નાખેલી મુંદર લેસની કુરતની, અને કોમલી ફરનીચરપર પડતી હતી. ઓગરડા આ સઘળાંપર તીકી તીકીને જેતી હતી ત્યારે તેણીને આ બપકાદાર મેહલના છેલા ધણી.યાદ આવ્યા; અને કરચલ લેન્ડની કંગાલ મુપડી, જ્યાં તેવણ મરણ પામ્યા હતા, તેણે આ સાથે મુકામલો કરવા લાગી. આ બંને વચ્ચે કેટલો બધો ફેરફાર !

"યુસ્તેસ," તેણીએ પોતાના ઉપતા ધણીને કહ્યું, "હોકો તો, અને તોને કાંઈ કહેતું છે."

"હં ! મું છે ?" યુસ્તેસે અવાચી ખાતાં કહ્યું.

"યુસ્તેસ, આપણે ઘણાં પૈસાવાલાં છઈએ—આપણને આ પૈસાનું કાંઈપણ કરવું જોઈએ."

“હીક,” યુસતેસે કહ્યું, “હું ક્યુન થાકું છું, તું શું કરવા માગે છે?”

હું એક સારી રકમ—(કહો કે બે લાખ રૂપીઆ, આટલી બધી દોલતમાંથી તે કાંઈ ધણા કહેવાય નહીં)—નીપજીય થયલા અધકૃતોએને વાસ્તે એક ખાતું સંધાપવામાં આપવા માગું છું.”

“હીક છે,” યુસતેસે કહ્યું, “પણ બધી ખટપટ તુંને કરવી જોઈશે, અને કાંઈ તે વીરો કરાગો આપે નહીં. હા, જો વાર,” તેણે વધારે ભગવત યઈ પુછ્યું, “બુધાછએ મરતી વખતે તુંને શું કહ્યું હતું તે તો તુંને યાદ છેની? હું ધારું છું કે જુએ મરતા અધકૃતોએ જોએએ મીસનના ખાતાં સાથે કામ પાડ્યું હોય, તેઓને પેદશો હક આપવો જોઈએ.”

“હુખી એમન ધારું છું,” ઓગસ્ટાએ કહ્યું, અને તે વીરોનો ખ્યાન ધરાય પોતાની લખવાની ટેખડ આગસ્ટ જઈ બેઠી.

“અરે મુશી ૧” તેના ધણીએ એકએક કહ્યું, “અને દમણાન એક સ્વપનો આગ્યો છે.”

“પણી ૧” તેણીએ દમમાંન કહ્યું, કારણકે તેણી પોતાનાં કામમાં ખુબ યુરદાઇ હતી, “તે વળી શું?”

“જે સ્વપનો જોયો કે જેમ્સ શોર્ટ પોતાના ધધામાં ધણા આગળ વધી ગયા છે, અને વરસ દહાડે વીસ દબાર કમાય છે, અને તેવણ લેડી હોમલડસ્ટ સાથે પરણ્યા છે.”

“તે ખરે પડે તો તેમાં હું કાંઈન આગળ થાકી નહીં,” ઓગસ્ટાએ હસીને કહ્યું.

આ પછી થોડા વખત લાં સુપજીવી પધરાઈ.

“હુખી,” યુસતેસે અવાચીખાઈ કહ્યું, “તું તદન સુખી છે?”

“હા, અત્યંત હું છું, એટલે કે આમે તમારા બપકાદાર નોકરો અને ચાંદીનાં વાસણો નહીં હોય તો તદન સુખી થાકી.”

“એમ તારા બેલકાપરથી અને અન્યબધી લાગે છે” તેના વરે કહ્યું.

“કાંય?”

“કારણ”—(અવાચી)—“પેશાં વીચને વાસ્તે”—(અવાચી) “હું નહીં ધારતો હતો કે એક સ્ત્રી તદન સુખી હોય—(અવાચી)—જેણી કદી કોરટમાં જઈ શકે નહીં.”

અને તે ફરીથી ઉપાઈ મગ્યે; જ્યારે ઓગસ્ટાએ જવાબ આપવાના અખાડ કરી પોતાનું કામ કરવા કીધું.

સ્ત્રીની ૨૦ ખાટક.

સ મા સ.

વર્તમાન પત્ર લખનાર બાનુઓની રાણી.

એક ધણી હેરાત ઉપજતવાની અખાડ—
મીસીસ “ફેક-લેસલી.”

મીસીસ લેસલીને જનમ હવર અમેરીકાના ન્યુ-ઝીરલેન્ડના રોહેરમાં થયો હતો. તેણીનાં મા-બાપ સારી ડાહ્યાતમ હોવાથી તેણીને ધણી હેરાત થીસમની કેળવણી તથા તરબીયત આપી હતી. તે ધણી જ રૂપાણી તથા કુશળ હોવાને કીધે તેણીને પરણવાનાં ધણાં માગ્યાં આવતાં હતાં, અને સૌંદર્ય તેણીએ એક પોતાથી વધુ હમરના તાલે-વત મહદરથ સાથે લગન કીધાં હતાં.

બે વર્ષ વરસની વાત પર જ્યારે તે ઇંગલંડમાં આવી હતી, ત્યારે તેણીની વાતચીત એક જાણીતી બાનુ સાથે થઈ હતી, તે ટેકણ લખવામાં આવે છે, તે ઉપરથી મારી મેહેનપણીએ જોઈ શકશે કે ડાહ્યાના વખતમાં પણ અખાડા જત શું શું મદદાર-રત કાંયે કરી શકે છે.

મીસીસ ફેક-લેસલી અંગ્રેજ, ફ્રેંચ, જર્મન, ઈટાલિયન, સ્પેની-સ તથા રશિયન ભાષાઓ સંદેશકીથી મોક્ષી શકે છે, એટલે જ નહીં પણ જ્યારે આ સાંભળી કોઈ તાજાજ થાય છે, તો હુરત પોતે હસીને એક મોટી “કાપી-પુક” લાવી તેના હાથમાં આપે છે, કે જેની અંદર આ સખતી ઉપર જાણીતી ભાષાઓમાં વર્ત-માન પત્રોના પ્રતીનિધીઓ સાથે જે જ્યાં સુધાય (જે રાએક-ની જુદી જુદી ભાષામાં થયા હોય) તેનો વર્ણનવાર દેવાત તેમાં દરસાવેલો છે.

મીસીસ લેસલીએ જાણ્યું કે, “જ્યારથી હું એક નાની ઠા-કરી હતી, ત્યારથી હું વર્તમાન પત્રોમાં લખતી આવી છું, ને મારા કાર્યધારે પરણ્યા અગ્રાક પણ હું તેને વાસ્તે લખતી હતી, પણ મારી વર્તમાન પત્રમાં લખવાની ખરેખરી હાલત તેનાં આદાજ મરણ પછી રાય થઈ છે, કેમકે તે એકાએક એક અગાધ જનારથી બેઈજતી તથા સરખીદગી સારી આ સંસ્કાર ઊઠી ગયો. તેનો સમજ એ કે, તેની પેદશી બાવડીનો ઠાકરો હતો, તેને મારા કાર્યધારે “એટરની” નો અધીકાર આપી દે અને મારો ધણી સફર કરવાને ગયાં, પણ આવીને જોઈએ શું કે, તે મોટું કામ તેના હાથે સખળું અરખાદ થઈ ગયું હતું, ને સાચું વળુ લાખ રાજરતું કરજ કીટાડવાનું હતું.”

મરતી વેળાના મારા ભવા કાર્યધારના આ સંજો દેતા: “મારી જ્યા પર મારી આકીસમાં કીચર તું જ, ને જ્યાં સુધી મારે કરજ નહીં આપાય ત્યાં સુધી મેહેનત કરને ને મને પુર ઉમેદ છે કે, તે પરચરેગાર તુંને સંદાય થઈ, મારી સુરાદ પાર ઉતારશે.”

પણી મીસીસ લેસલીએ આગળ કહ્યું કે, માંગવારાઓ ચોતરફથી હલસા ને મને કાંઈ સુઝ પડે નહીં. સેવરે લાચાર થઈ હું મારી ચોભાચમાન હમારન, કીમની ક્ષેત્રાત તથા મનદરણ પીચરો વેચી નાંખી એક નાનાં ધરમાં બંધને રહી, ત્યાં ધણાં વરસ સં-

કદ તથા આપદામાં યુગ્મરચાં. હવે આ સપ્તર્થાનું સેવક એ આ-
વું કે, જે કોઈ અને એક ૧૦,૦૦૦ પાઉંડની રકમ ધીરે તેા
એક અકાચકાંચમાં બધું કરતી શીશી પાછી હું આપજાવવાર
થઈ બહુ; પણ આટલી મોટી રકમ એકદમ કહડાવવાને હું ત-
દન અશક્ત હતી, ને વળી હું એવી કોઈ માલદાર બાનુમીને
આજ્ઞાપતી નહીં હતી, કે તેણે પારો જઈ માંગેતે, ને એ અદ-
રશ્યા પાસે માંગેતે તેા તેમને મને પેટેયે પરજીવાની ઈચ્છા દેખા-
ડતે, ને તેમ કરવાની મારી મરજી બીજકુલ ન હતી; પણ તે
કોટરતારની માયાથી એક એવો બનાવ બન્યો કે, મારાં નરસીજ-
ની સીતાદેવી ફરી ગયો ને મારી યુગ્મરચો દુર થઈ. મારી આ-
શીસમાં એક જીવાન છાકરા હતો, કે જેને મારા ખાવકે ઘણી
રીકજીએ ચાકરી રાખ્યો હતો, ને જે બાટનાં ધરમાં તે રહેતો
હતો, હાં દેવધોયે એક તાલેવંત પંદરાપાકારી ધરકી બાનુ આવી-
ને રહી. તેની પાસે પેના જીવાને જઈને મારી કમળજીવ દસાની
બધી દહીકતપી વાકેફ કીધી, તેવીને બોલે દહાડે તે બાકી
પાઉંએ ૧૦,૦૦૦ પાઉંડની નોટાના કટકા લઈ મારી પાસે
આવીને ધણા આમદ સારે અને આપી, પણ મેં તેવીની સાથે
પેટેયે આ સરત કરી કે, વચાન સાથે જે વેળા હું પાંખા મોક-
હું તેા તેમણે તે બદાવ રાખવા.

ત્યાર પછી દરએક માંજનારનું પડએ પડ ચુકી હું પાછી
મારા મધામાં યજીન ખતી મરાચુલ થઈ, ને અંદર વરસમાં
તે સર્વ શકીવાનની માયા તથા મારી બતી મેદેનતથી પેશી
ઉધાર કીધેથી મોટી રકમ તે બાઉને ધણાન ઉપકાર સાથ
ચુકવી આપી.

“ફેક હેસલીનું ચીમદાર પત્ર,” તેણીએ કહ્યું કે, “ધણા બો-
હણે ફેવાલો પામેલું છે; એ સીચાય હું એક જગત પત્ર પણ
બાદરે પાઉં હું, કે જેની નકલો મહીને દહાડે ૧૩૦૦૦ થી
૧૫૦૦૦ રૂપી વેચાય છે. મારાં ખાતામાં હાલમાં ૪૦૦ લાચક
કામ કરનારો માણસો છે, ને તેમાં દર વેળા હું વધારો કરતી
રહું છું. જ્યારે તેણીને યુગ્મમાં આવું કે તેણી પોતાનો વ-
ખત દર શેન ફેવી રીતે ઉપજાવમાં લાવે છે, તેના ઉતરમાં
તેણીએ કહ્યું:—

“હું નીલ સદવારે સાત વાગે હોતી ને બેમુગર કાગળો
આવે છે, તે વાંચી જમીથી નારતો કરી, જેનની મારફતે મારી
આશીસમાં બહુ છે, ને આજમાદમાં બીજાં વતેમાન પનેા
વાંચું છું. આશીસમાં આવ્યા બાદ, માત્રેક તથા બધીપતીને જે
રોકડો હામો કરવાં પડે છે, તે ઘણી વેળા બધારનું કોણું ખામ
વગર, કરવામાં યુગ્મ” છે. સર્જ પડતાં ચાર વાગે આશીસમાંથી
હામમાં જેથી બાદરે કરવા નીકળું છું, પણ તે મારી સદાની
કાગળ કસરત થકાં પાણીએ નાદાવાની તથા લાકડાંના યુગ્મજ
ફેરવાતી છે, કે જેથી હાલોના બાધો તથા બીજ સરીરના લા-
જમાં લોટી ફરી વળી ગમજીત થાય છે.”

યજી તેણીને સવાલ કીધી, “મીસીસ હેસલી, હું આ ખરી
વાત છે કે, તમારી પાસે પરજીવાનાં મારાં દહાડામાં જે વેળા
આવે છે, ને વળી તેના ઉતકારના જવાબનું ફારમ તમારે લીટા-
માફ કરી રાખે” છે, તે હાપી મોકલો છો.”

“ના એમાં તો નથી આવતી,” તેણીએ ઉત્તર ઉતર વાળ્યો.
“પણ અકાચકાંચમાં જે વેળા તો ખરીબ આવે છે, ને બીજી
વાત તો તંદન સુલ ભરેલી છે, કેમકે હા, મેં પરજીવાનાં મારાં
ઓનો ઉતકાર કરવા માટે ખાસ ફારમો લખી રાખેલાં છે, પણ
હું કોઈ એટલી નીકંથ નથી, કે તેને લીટામાફ કરીને મોકલું.
જે ફારમ હું અકસર કરીને જવાબમાં મોકલું છું, તે આ છે.”

આમ હતી મીસીસ હેસલીએ મને એક લખેલું કાગળ આવ્યું,
કે જેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું.

સાહેબ,

લગનનું મારું એ કંઈમાં માન ભરેલું છે, કેમકે મારી ભતીને સર્વથી આવી
દરજીએ આદરમાં જે સહકાર આપી શકે, તે આજ છે, પણ એ માન બીજ
બાનુએ કરતાં મને વધારે મનમ વારંવાર મળે છે; પણ એમાં કંઈ તાજીલ વ-
ધાં નથી, કેમકે મારાં મધાં મને અકસર કરીને રોષા સાચ તથા કારોમરી ભ-
જીવામાં મને સાથે બીજ આવુંમા કરતાં વધારે સંજમાં લાવે છે. તો પણ મારો
ઉંડો આજા દહાડાની જેમજ તથા સંજની વેળા મીસાની મંજીમાં તેમજ
ની માયા તથા મેદેનતપી બીજી સારી કીતે પસાર થાય છે, જે મને પરજીવાને
માટે વખત અથવા ખ્યાલ પણ નથી, ને જ્યાંમુખી મારા મેદેનતપીન બરપારથી
વધારે મજબત થયું નીચ મને આપવામાં નહીં આવે, ત્યાં સુધી હું કદી પ-
રજીવાર નથી. તે વાતને તમારે જે મને મોકું માન આવ્યું, તેનો ઉપકાર મારી
કહું છું કે, જે હું કંઈમાં સુધા રહેવા.

તમામી સદાની લાચી,
મીસીસ ફેક હેસલી.

આ અકસરકારક તથા તામીચા તમુના ધરથી મારી વાદાથી
મેદેનતપીએ મારીપેટે સદમજ સારો, કે સી ભત મોતાની
ખત, મેદેનત, પીરજ તથા પ્રમાણીકપણાથી યું યું અમુશ્ય કામો
બાજવી સકે છે.

આઈમાથ કુંવરજી મસાલાવાતા.

એક લાચ ય શા બી છોડી.

મસાંડના રાજા મારલસ પહેલાનાં સંતા-
પકારક રાજામાં એક દહાડો એક જીમસુરત
માનુષય છોડી કોઈ કોઈની સેવકમાં
લંડન શહેરમાં આવી, કોઈ સારી ચાકરી
નહીં મલવાથી એક ખીરના કારખાનામાં
ખીર લાવ લઈમગ્ય કરવા માટે રહી. હવે
હાંના કારખાનાવાલાએ આવી સારાફેઆવ-
ની છોડીને જેઈ સારે તેણીને હાં રાખવાને
ખદલે પોતાને હાં દારસીનું કામ કરવા રાખી.

જ્યારે ધણા વખતવેર તેણીએ પ્રમાણીકપણે અને ખુશ
મીનજથી કામ કર્યું, હારે તેણીના ધણી બુધી થઈને તથા
તેણીને જીમસુરત જોઈને તેણી સાથે પરણ્યો, પણ યોડાન
વખતમાં તેણીને જીવાન મુખીને મરજી પામ્યો. હવે આ જીમ-
સુરત વીધવા માટે તે ધણી આવી હોલત મુખી ગયો હતો.

ખીરનાં કારખાનાનું કામ હવે બંધ પડ્યું, અને પેલી જીવાન
બાવડીને કોઈએ સમાજ આપી કે જાણીતા વખીજ મો હાઉંડ
પાસે જઈને પોતાના વરનાં કામકાનને કોઈ નીકાળ લાવવો.

મો હાઉંડ કે જે પછવાડેથી અર્જ આફ ક્ષેરેનડન થયો
જ્યારે જોયું કે આ વીધવા હોલતવાન છે અને સાથે લાગી
જીમસુરત છે, હારે તે તેણી સાથે પરણ્યો. આ લગનથી તેઓને
એક છોકરી થઈ, કે જેણી પછવાડેથી રાજા જેમ્સ બીજની
બાવડી થઈ, અને ઈંગ્લંડની જે રાણીએ, મારી અને એનની
માતા થઈ.

સ્રીઓની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

એમીલીઆ ગ્રોન્ડ.

રીસ શેરર મધે એક અદસપને લાં એમીલીઆ ગ્રોન્ડ નામની એક સ્ત્રી ચાકરી કરતી હતી. તેણીને જ્ઞેન બરનડ નામના ધણી સાથે ઝોલખાણ હતી. આ ધણી ધણી લોભી તથા હુન્નર દતો, તે એમીલીઆ નજીવતી ન હતી. તે એમીલીઆ આગળ આવે લારે પોતે ધણી પૈસાવાશે છે એમ કહે.

એક દીવસ એમીલીઆનો શેક તથા બાઈ દેવસમાં ગયાં હતાં, તેટલાં જ્ઞેન આવ્યો અને એમીલીઆ સાથે પાત કરવા પછી કહેવા લાગે કે "તારાં બાઈ કપડાં તથા જ્ઞેનસ કયાં મુકેય." એમીલીઆએ કહ્યું કે હું કંઈ જાણતી નહીં. આ બોલથી જ્ઞેનને ધણી ગુસ્સો લાગે અને કહ્યું કે હું નહીં કહેશે તો હું તારો જીવ લેવશ; પણ એમીલીઆએ નાજ કહ્યું "લારે તે તેણીને સમજવવા લાગે. એથી એમીલીઆ તેની સાથે બાઈના ઝોરડામાં ગઈ. લાં જ્ઞેનને ખેસાડી પોતે કપડાં લેવા જવડું એમ કહી નીચે જતરી અને થોડો વખત ઝોરડામાં રૂથા પછી પાછી ઉપર આવી અને પોતે સાથે કપડાં લાવી છે એમ કહ્યું. જ્ઞેન તો ધણી ખુશી થઈ ગયો. થોડે વારે પાછી નીચે જવડું, એમ કહી જ્ઞેન જે ઝોરડામાં હતો તે બારણાને સંકળ દીધી અને નીચે ઉતરી પડી તથા રસતાપર જઈ સ્ત્રીપર્વઝોની મદદ માંગી. સ્ત્રીપાદ્મજી આવી જ્ઞેનને પકડી ગયા. આ નીમક-હવાસ આકરડીએ શેકડું ધર તથા દર દાગીતી રાખ્યો. બ્યારે શેક શેકણી ઘેર આવ્યાં અને બધી વીગત જાણી, લારે તેઓની ખુશાલીના પાર રહ્યો નહીં. થોડાં વરસમાં નીમકહવાસ તથા વધારા એમીલીઆ મરણ પામી. તેણીની ઘોર ઉપર, જેની નીમકહવાસીથી ચાકરી કરતી તેનો એક લેખ કાઢવાયો. આ સદગુણી સ્ત્રીએ શેક શેકણી સારે પોતાના જ્ઞેનને જાણ-મમાં નાખ્યો.

એક નીમકહવાસ છાકરી.

ઈંગ્લંડ મધે એક નાનાં પરમાં એક ગરીબ કુટુંબ રહેતું હતું. તેઓના વખત ધણી ખરાબ હતો. તેઓની સોથી નામની એક છાકરી તેઓનું પાલણું કરતી હતી. એક દીને રસનામાં જઈ કહાડનાં તેણીને એક હીરાની વીતી મળી આવી. આ લેઈ તે ગરીબ છાકરી વીતીને ધણી કાણુ છે તે સોધી કહાડવાને ગઈ. આગળ જ્યાં તેણીને એક શાહજાદી મળી. તે ગરીબ છાકરીએ પોતાને મળી આવેલી વીડી તે શાહજાદીને

દેખાડી. શાહજાદી પોતાની ખોદવાયેલી વીડી મળેલી જોઈ ધણી ખુશી થઈ અને પેલી છાકરીને પુછ્યું કે ક્યાંથી લાવી. સોથીએ સાન્ન્યું કહ્યું. આ એવી નીમકહવાસી જોઈ પેલી વીડી શાહજાદીએ તેણીને લેઈ કીધી.

તેક વાંચનાર, જો તે વીડી લેવા ચાહે તે સહેજાઈથી લઈ શકે, પણ તેણી વધારા હતી અને કોઈનું કંઈ મળ્યું હોય તો તેને તરત આપવું એજ તેનો ધરમ તથા ખુશી હતી.

ત્રીજા જોરજને લાં એક દારી ચાકરી કરતી હતી, તે નીમકહવાસ હતી; બ્યારે તે મરણ પામી લારે તેની લારા રાજાએ પોતાના શેક જોરજના દેવમાં મુકવી, અને તેણીની ઘોર ઉપર વધારાનો લેખ કાઢવાયો.

નવાજબાઈ બ. શેક.

એક અજાયબ જેવો સ્વપ્નો.

ક ધણી અજાયબ જેવી પાત થોડાક વખત પર લંડન જોરજમાં સંભળાતી હતી. થોડાક મહીનાની પાત પર એક ઉઝેજ સ્ત્રીતારો નામે મીં એક, લાડ સીનાં ગામનાં રહેવાનાં મકાનમાં તેને મલવા ગયો. બીજા પણ મુશકાતે આવનારા દોસ્તોથી તે મકાન બરાઈ ગયું હતું, અને તોપણ તે સ્ત્રીતારો તે એક ધણીજ સંગપદ બર્યો મુંદર જોરડો વપડાસ માટે મલ્યો.

તે લાં ફક્ત ત્રણ દહાડા રહ્યો, પણ તેમાં નવાઈ જેવું એ બન્યું કે, તે ત્રણ રાત તેને એક ધણીજ બીડાંમણે સ્વપ્નો આવ્યો. તેણે જોયું કે જાણે કાઈ તેના ઝોરડામાં દાખલ થયું અને તેથી તે જાગી ઉઠ્યો, અને આસપાસ જોયું તો આખા ઝોરડામાં બહુકદાર શેશની સરખાવેલી હતી, અને બાણુએથી બારી આગળ કાઈ બાણુ કીમતી પોશાકમાં ઉભી રહીને જાણે કાઈ બારીએથી નાખતી હતી; તેણીનું કામ પૂરું થયું "લારે ફરી અને પેલા દાગ થઈ ગયશ: રાખસ તરફ નજર કીધી; તેણીનો એડેસો એટલો તો બદસરત અને ઘાતકી લાગતો કે પેલો જ્ઞેનનાર કરકર કાંપવા લાગે. લાર પછી પેલી બતીઓ ચુગાઈ ગઈ અને પેલી કંગાળા જોરડા જતી રહી, અને તુરત પેલો જાગી ઉઠ્યો. આ રીતે ત્રણ રાત તેણે તેને તેજ સ્વપ્નો જોયા કીધો. લંડન પાછો ફરવા પછી, તેનો તે વીચાર તેનાં મગજ પર એટલો દસી ગયો કે તેણે તુરત તે દેખાવને સ્ત્રીતારી લીધો, અને પછી જ્ઞેને પણ તે સ્ત્રીતાર દેખાવતો તે જોઈને ધુન્ધવા વગર રહેતું નહીં. એક દહાડો તે સ્ત્રીતારો પાછો લારડ સીને મલવા ગયો, લારે તે ઉમરાવ. તેને પોતાના પીકચરના સંક્રહવાસા જોરડામાં લઈ ગયો, કે જ્યાં તેના કુટુંબને લગતાં ધણીક નામીયાં પીકચરો તાંગેલાં હતાં. પેલા સ્ત્રીતારની અજાયબીનો થું પાર, બ્યારે તેણે એક મોટી સમી જોઈ, કે જ્યાં એક બાણુ મુંદર પોશાકમાં

દર તથા આપદામાં શુભરથો. હવે આ સપવાનું રોષત એ આ-
 વ્યું કે, બે કોઈ અને એક ૧૦,૦૦૦ પાંડેડની રકમ ધીરે તો
 એક અકવારમાં બધું કરજ શીઠા પાછી હું આપજાવનાર
 યદ્ય ભડકે; પણ આટલી મોટી રકમ એકદમ કહડાવવાને હું ત-
 દન અશક્ત હતી, ને વળી કોઈ માનદાર બાનુબેગી
 બાલજની નહી હતી, કે તેઓ પારો ભઈ માંગતે, ને ભે મદ-
 રગે પાસે માંગતે તો તેઓ અને પહેલે પરજુલાની ઈચ્છા દેખા-
 ઈતે, ને તેમ કરવાની મારી મરજ બીજલુક ન હતી; પણ તે
 ધીરવારની માયાળી એક એના બનાર બન્યું કે, મારાં નસીબ
 ને સીતાદેવી ફરી ગયો ને મારી મુશકેલી દુર થઈ. મારી આ-
 કીસમાં એક જુવાન હાકરો હતો, કે જેને મારા પાવકે ધણી
 રીકલકે ચાકરી રાખ્યા હતા, ને ને બાહેડનાં પરમાં તે રહેતો
 હતો, હાં દેવગણે એક તાલેવત પરોપકારી ધરારી બાનું
 ને રહી. તેની પાસે પેમા જુવાને બહુને મારી કમબખત દસાની
 બધી હકીકતથી વાકેફ થીથી, તેવીજ તેને બીજે દહાડે તે બધી
 બાઈએ ૧૦,૦૦૦ પાંડેડની મેટાના કદમાં ભઈ મારી પાસે
 આવીને ધણા આમદ સાથે અને આથી, પણ જે તેણીની સાથે
 પહેલે આ સરત કરી કે, વચાજ સાથે ને વેળા હું પાછા મોક-
 લું તો તેણીએ તે બદાસ રાખવા.

સાર પછી દરએક માંગનારનું પછીએ પછી સુધી હું પાછી
 મારા ધધામાં પળીજ ખતથી મરાશુર થઈ, ને વંદ વરસમાં
 તે સર્વે શકતીઓની માયા તથા મારી ભત્રી એકેનતથી પેઠી
 ઉપાર લીધેથી મોટી રકમ તે બાઈને ધણાજ ઉપકાર સાથ
 સુકવી આપી.

“દેવ લેસડીનું સ્તીરદાર પત્ર,” તેણીએ કહયું કે, “ધણી બા-
 હો ફેલાતો પામેલું છે; એ સીવાય હું એક જરમન પત્ર પણ
 બાહેર પાડું છું, કે જેની નકલો મળીને દહાડે ૧૩૦૦૦ થી
 ૧૫૦૦૦ સુધી વેચાય છે. મારાં ખાતામાં હાલમાં ૪૦૦ લાવક
 કામ કરનારો માલુસો છે, ને તેમાં દર વેળા હું વધારો કરની
 રહું છું. જ્યારે તેઓ પુણવામાં આવ્યું કે તેણી પોતાનો વ-
 ખત દર રોજ કેથી રીતે કપાસમાં લાવે છે, તેના ઉતરમાં
 તેણીએ કહયું:—

“હું નીલ સહવારે રાત વાગે હઠીને ને બેસુમાર દામને
 આવે છે, તે વાંચી જલદીથી નાસ્તો કરી, જેનની મારફતે મારી
 આકીસમાં બહુ છે, ને આગમીમાંજ બીજાં વર્તમાન પત્રો
 વાંચું છું. આકીસમાં આવ્યા બાદ, માલિક તથા અધીષ્ઠીને ને
 તેઓ દામો કર્યાં પડે છે, તે ધણી વેળા બપોરનું લાઈ બપાવ
 વગર, કરવામાં શુદ્ધાં છે. સાંજ પડતાં માર વાગે આકીસમાંથી
 ગાઠીમાં બેસી બાહેર કરવા નીકળું છું, પણ તે મારી સહાની
 હાતમ દસરત યકાં પાણીને નાહવાની તથા લાકડોનાં ચુદમલ
 ફેરવનાર છે, કે જેની છાતીને બાધો તથા બીજા સારીરના બા-
 ગમાં લોહી ફરી વળી મનજીવત થાય છે.”

પછી મેં તેણીને સલાહ કીધી, “મીસીસ લેસડી, હું આ ખરી
 વાત છે, કે તમારી પાસે પરજુલાનાં મારાં દહાડામાં બે વેળા
 આવે છે, ને વળી તેની ઇતીકારના જવાબનું ફારમ તમેએ લીધ-
 માફ કરી રાખેલું છે, તે છાપી માલિકો છે.”

“ના એટલાં તો નથી આવતાં,” તેણીએ ઉત્તર ઉત્તર વાળ્યો.
 “પણ અકબાલમાં મેં વેળા તે ખરીત આવે છે, ને બીજી
 વાત તો વંદ જીવ ભરેલી છે, કેમકે હા, મેં પરજુલાનાં મારાં
 એનો દીનકાર કરવા માટે ખાસ ફારમો લખી રાખેલાં છે, પણ
 હું કાંઈ એટલી નીદંચ નથી, કે તેને લીધામાફ કરીને મોકલું.
 ને ફારમ હું અદ્યાર કરીને જવાબમાં મોકલું છું, તે આ છે.”

આમ હતી મીસીસ લેસડીએ અને એક લખેલું દામન આપ્યું,
 કે જેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું.

સહજ,
 લખનું માથું એ હું મેલાં માંન ભરેડું છે, કેમકે મારી ભત્રીને સર્વથી આઠો
 દરબેનું આદરપાત્ર ને ચક્રકષે આવી શકે, ને આજ છે, પણ એ માંન બીજી
 જીવંતો કરતાં મને વધારે તેમજ વારંવાર ભૂલે છે; પણ એમાં કંઈ તાજુબ વ-
 વાડું નથી, કેમકે મારાં જવાં ને અકસર કહીને વાંચા શાય તથા કારણથી ભ-
 લુનારા નહીં સુધે બીજી જાણમાં કરતાં અધારે સંજોગમાં લાવે છે. તો પણ મારી
 હંધો આપ્યા દહાડાની નેહમત તથા સાંભની વેળા મીસીસ મંગલોતરે તેઓ
 ની માયા તથા મેટાઆતીઓ એવી સારી રીતે પસાર થાય છે, કે મને પરજુલાને
 માટે જમત અથવા ખાસ પણ નથી, ને જ્યારે મારી માતા બેઠેલાનરીતે ભરપૂરમાં
 વધારે મજબત પધરું નાખ મને આપવામાં નહીં આવતી, હવે સુધી હું હતી પ-
 રજુનાર નથી. તે વાસ્તે તમેએ કે મને શકું માન આપ્યું, તેના ઉપકાર મારી
 કડું છું કે, ને હું હંમેશાં સુધી હરેશ.

તમારી સહાની માયી,
 મીસીસ દેવ લેસડી.

આ અસરકારક તથા નામીયા નસુના પરથી મારી વાહાલી
 બેઠેનપણીએ સારીરે સદમજી રાક્યો, કે સ્ત્રી ભત્ર પોતાની
 ખત, બેઠેનવત, ધીરજ તથા પ્રમાણીકપણાથી હું અમુકય દામો
 બનતી રાકે છે.

આઈમાય કુંવરજી મસાતાવાડા.

એ ક લા ય ગ શા ખી છો હી.

હાલોના રાજા મારક્સ પહેલાનાં સંતા-
 પકારક રાજામાં એક દહાડો એક જીવંતુરત
 મામપણુ છોડી કાંઈ આકરીની સોધમાં
 લંડન શહેરમાં આવી, કાંઈ સારી આકરી
 નહી મસવાથી એક ખીરના કારખાનામાં
 ખીર લાવ લઈજીવ કરવા માટે રહી. હવે
 હાંના કારખાનાવાસીએ મારી સાથે દેખાવ-
 ની છોડીને બેઠી સારે તેણીને હાં રાખવાને
 બદલે પોતાને હાં દારડીનું કામ કરવા રાખી.

જ્યારે ધણી વખતવેર તેણીએ પ્રમાણીકપણે અને ખુશ
 મીઠનજીવી કામ કીયું, સારે તેણીને ધણી ખુશી થઈને તથા
 તેણીને ખુશમુરત બેઠીને તેણી સાથે પરણ્યા, પણ યોગાજ
 વખતમાં તેણીને જુવાન સુધીને મરજી પામ્યો. હવે આ ખુબ-
 મુરત વીધવા માટે તે ધણી સારી દોલત સુધી ગયો હતો.

ખીરનાં કારખાનાનું કામ હવે બંધ પડ્યું, અને પેલી જુવાન
 જાવડીને કોઈએ સમ્રાહ આપી કે જનધીતા વધારા મીઠ હાઈડ
 પાસે જઈને પોતાના વરનાં કામકાજને કાંઈ નીકાજ લાવવો.

મીઠ હાઈડ (કે ને પછાવોડેથી અર્થ આવે છે) ક્લેરેનડન થયો)
 જ્યારે નેત્રેયે કે આ વીધવા દોલતમાં છે અને સાચે લાગી
 ખુશમુરત છે, સારે તે તેણી સાથે પરણ્યો. આ લગનથી તેઓને
 એક છોકરી થઈ, કે જેણી પછાવોડેથી રાજા જોન્સ ખીજની
 બાધકી થઈ, અને ઈંગ્લંડની બે રાણીઓ, મેરી અને એનની
 માતા થઈ.

VIOLET.

રાણી એડેલેડ.
QUEEN ADELAIDE.

શ્રીનાં ભલાં કાર્યો

અથવા

અખળાજતની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

“સુદર દાખલા આપણને ઉમદા કામો કરવાને ભણત કરે છે.”

ધીરજ અથવા સંકેદો અને આફતો વેકવાની સહન શક્તીના નામોના નમુના.

થરો સંજીવન તથા ગરુડની તાકીઓ ઠંડી ગાર હોય છે ને જે કોઈ તેઓને દાખ લગાડીને જોય છે તેજ તેઓની ખરી તારીર પીછાની શકે છે. પણ કોસમન જે આપણા પર સારા અથવા નરસા બનાવેા યુગર છે તેની જે મુજબ આપણામાં ભરા અથવા બુંડા યુગર હોય છે તે મુજબ ભરી આપણા જુડીં અસર આપણાં તન તથા મન પર થાય છે, કેમકે તેઓ તે ગામ વચ્ચે વગરના સાધારણ પ્રસંગો છે-ને જે વેળા આપણે અજોગના તથા લાચારી કેખાડી દુરાચરણી થવાને લલચાઈએ છીએ, સારેન તેઓ આપણા પર ભય પામે છે, ને જ્યાં સુધી આપણે ધીરજથી સંકટની સામે થવાની પલ નહીં કરીએ ત્યાં સુધી ભાગ દેવી આપણને કોઈ પ્રસન થતી નથી એ ખગીત કરી જાણુને, એટલુંજ નહીં પણ તે ધીર-તારની કીમતી નવાજેશોમાં ધીરજ બીજ સવળા સદગુણની રખેવાણી કરનારી તથા ખાસ રેકા અપનારી નાદર છુપી છે. એન. બોલીનની તપાસ તથા કંતણ.

આ અજાણ રાણી ઉગરોડના રાજ આઠમા હેનરીની ધ-ણીઆણી હતી, પણ આ ઉલેલ તખીઅત રાજાનું હીલ બીલ બાનું પર દોષાથી તેણીને દુર કરવાની કોરોશ કરવા લાગે ને બ્યારે તેણીથી છુટા પડવાનું કોઈ પણ બાહનું મચ્યું નહીં, સારે તેણીને કેદખાનામાં નાખી ખેડી તપાસ ચલાવી તથા કોઈ પણ સામેતી અથવા પુરાવા વીના તેણી ખારી નાખી. તવારીખમાં તેણીને વીરો એવી કોઈ પણ બીના નથી કે જેથી આપણે તેણીને યુદ્ધદાર દેખી શકીએ, અને વળી રાજ તેણીનાં મરણને બીજેન દહાડે બીલ બાનું સામે પરણી ગયો એ ઉપરથી સાદુ પુરવાર થાય છે કે તેણી “ધાવળમાં હાડકું” હોવાથી ખારી નાખવામાં આવી હતી. તેણીના નીરોશખ-

ણાની સામેતી માટે એથીથી વધુ પુરાવા નેઈતા હોય તે તેણીની મરતી વેળાની શાંતી તથા હેનર ઉખવનારી ધીરજ મોટું વજન ધરાવે છે, કે જે દેહજનું વરણન વાંચાથી માલમ પડશે.

“કાઈ પણ સાદખવાની બાચડી” તેણીએ એક કાગળમાં હેનરીને લખ્યું, “પોતાની સવળી ફરજે ઈમાનદારીથી ખન-વવામાં તથા ખરાં છગરથી તમને ચાહવામાં મારેથી વધારે નહીં દરો. તમેએ મને એક અદના એરતથી મોડી પદવીની બાનું બનાવી અને મોડી પદવીની બાનુંથી રાણી બનાવી ને બ્યારે એથી આશી દરજ્જેને મને આ દુન્યામાં આપી શક્યા, સારે તે ધીરતારની દરગાહમાં મને મોહકવાને પકો ઈશો કીધો, કે જેને તમે થવાની હું બીજકુલ આનાકાની કરતી નથી.”

ફોર્સીનો દોષમ થયા પછી તેણીની સાચચણમાં કોઈપણ ઉદાસી માગર પડી ન હતી, અને બ્યારે તેણીના બાહનમાં એવીતાં મરણની તેણીને ખચર આપવામાં આવી સારે પણ ધણો ખેદ નહીં પાખી, કોકે તેણી જાણતી હતી કે “હવે આ નેહાન છોડવીજ પડશે, તેથી બેહેનર રસ્તો એજ છે કે ગમ દુરકરીને બાકી રહેલી છંદગીતે પરવરદેગારની પ્રાર્થનામાં યુગદ.”

બ્યારે ફોર્સી દેવાને દીવસ નજદીક આવ્યો સારે સહવા-રના પોદરમાં ઉડી ને પરમ કૃપાળુ સાહેબની ખંઠગી કરી, આત્રેપાસેના લોતા સાથે એવી નરખી તથા માવાથી વાનચીત કરતી હતી કે જણે કે થોડા વાર પછી જે ભયંકર ભવાબ બનવાનો છે તેની તેણીને કોઈ પરવા હોયજ નહીં. ધણા લોક આવી અસાધારણ ધીરજ તથા શાંતી તેણી પાછળથી કહેવા લાગા કે તેઓએ ધણીકને મરતાં જોયાં હતાં પણ હમણાં સુધી એનું એક પણ મણસ દીકું ન હતું કે જે પોતાનાં મોતથી આનંદ પામે. જેમ જેમ મરણુનો વખત નજદીક આવતો ગયો તેમ તેમ તેણીની શાંતી તથા ધીરજ વધતી ગઈ અને ફોર્સીનાં લાકડાંપર ચઢી તેણી આ પ્રમાણે હતો મુખેડે બોલી:-

“ખીતે તથા ભજા ખીરનીએ, હું તમારી સામે આ ને-હાન થોડી ખીનીટમાં છોડાવને છબી છું. મારી તપાસ ઈનસા-ફની રહે થઈકે નહીં તે માટે હું કોઈને બદનામ કરતી નથી. બસ, હું તે પરવરદેગારથી એજ દેખા કહું છું કે આપણા રાજાએ જે નેવણુના નેજા ભજા ખીત આદરશો થોડાજ દરો-તેવણ ધણી લાંબી છંદગી ભોગવી તમેાપર હકુમત કરના રહે. બીજું એ કે, જે કોઈ મારાં કાર્યોની ધણી છવાસથી તપાસ કરે તો હું તેઓને અચર કહું છું કે તેઓ ઈનસાફથી મારે માટે મન બાંધે ને દુરામનોની વાતો એકદમ માને નહીં, હવે હું આ પૃથ્વીને છેલી સજામ કરી તમેા સવે જણ પાસથી એ-હકુંજ માગી લઈ છું કે તમારી દુવાએ સારે મારા આ-ત્માને હમેશગીના આરામ માટે તે ધીરતાર હજીર મીનમન-રીથી દુવા રામરશે.” આ અસરકારક કુકું બાપણ પુકું કયા પછી “તે સવે શકતીના સાહેબને હું મારા આત્મા દવાને કહે છું.” આમ કહી, ફોર્સીનાં લાકડાંપર ચઢી ગઈ, ને અ-જાણવા ફરેતાએ તેણીની રણીઆમણી આંખો હમેશને માટે ખંચ કરી દીધી.

ને કે તેણીને આદરમાન સાથે ભુમીદા કરવામાં આવી ન હતી, તેપણુ તેણીની વીઠણણુ ધીરજ, મમતા, અને સખાવત, કાઠપિણુ ભુમી ગયું ન હતું, કાંકે પ્યારમાં બેહેતો, તેણીની ઉદારતા તથા સાંતી એજ તેણીની હૃદયશી માદગારીની નીશાની હતી.

મેઠમ રોલેન્ડની હીમત તથા ધીરજ.

“ભુદ્રાઈમાંથી અઝાઈ તારી કંદાડી એ એક ગતી ઉત્તમ કર્મ, તથા સદાચારભુની મદદે કમનસીબ બનાવેતો બહુ રૂપ આપતું એજ સર્વથી શોભામયન દુનર છે.”

મેઠમ રોલેન્ડે જે અનેક સંકટો તથા આફતો વેકતાં જે વીઠણણુ ધીરજ તથા અસાધારણુ સહન શક્તી બતાવી હતી તેનું બધાન આજે જરૂર કરતું જેઈએ-કાંકે તેણીની આવી ચમતકારીક ધીરજ જેઈ લોકો હજુ પણ તેની વખાણુ ગાણ છે.

જ્યારે તેણીને કેદખાનામાં નાખવામાં આવી હતી, તેનું મર્ણુન પોતાની “ડાયરી” માં આ પ્રમાણુ આપે છે:—

“મેં જે વેળા પોતાને ચાર દીવાલોની આંદર બંધ થયલી જેઈ ને એક મેથું બીજાનું મજરદાની વજર ખુલામાં પડેલું જેથું ને ચારે તરફથી બધેળા આપવા લાગી, સારેજ મને માઝગ પડયું કે હું કેદખાનામાં છું. જેમ તેમ કરીને મેં તારી સમાજ સાં કીધી, ને જ્યારે મારી નજર સગડી, આદર તકી ચો ઈસાદી પર પડી, સારે બીજી મીજે વધારે માંગવાને બદલે તે કીરતારના મુકરના કરી બેઠી, ને રાત પડતાં મારા બીજાના પર ગઈ; સવારના ઉઠનાંજ મારો વકીલ જે કામસર આવ્યો હતો તેની મુશકાત લીધી. મારી આપી હાસત જેઈ તેને ધણો ખેદ થતો હતો; જેકે તે મોહડે આમ બોલ્યો નહી, તેપણુ તેના મેથુઆશપરથી હું તુરત સહમજ ગઈ, બાહેર લોકમાં ધણી ગચગચ થતી હતી તથા ઢોંગ પણ વારંવાર વાગતાં હતાં. પણ બાહેર શું બીના બનતી હતી તેની મને બીજકુજ ખબર મળી નહી.

મેં મનમાં પકેટ દેશવ દરી લીધો હતો કે મારો પ્રાણુ બખ-શવાને માટે મારા સત્તાપનારાઓની કદી પણ ચાલેજ કરવી નહી અને મરવાની મને કાંઈ આનાકાની હતી નહી, કાંકે જેનું અંત:કરણુજ પવીત છે, તે પછી તેને સારી બીક તથા ભો? જે મારા દુશમનો મને મારી નાખવાને આવરો તે હું ઈશ્વર ઈચ્છતે તામે ચર્ઈશ ને જે પ્રમાણુ કાંઈ હમેશગીના ચારામની જગા પર જવાને માનવી જેટલી બધી ખુશી દેખાડે છે તે પ્રમાણુ આ કાની દુન્યા તર્ક કરવાને રાજ ચર્ઈશ.”

જે વેળા હું જેમમાં દાંશેમાની ભાષ્યની ઓરડામાં ગઈ તે વેળા મને મારી નીમકદમક દાસી સહી મશી-ને મારી આની દાસત જેઈ વજગી પડીને જરબેજર રડવા લાગી ને મારી આંખોમાંથી પણ આંસુની નેહરોએ વેકવાનું ચર કીધું.

હું મારી મોજમજમાં કદી પણ ધણો ખરચ કરતી ન હતી ને હવે મનમાં એકદમ એવી ઈચ્છા થઈ કે હું ખુદ પોતા પર અજમાવીને જેકા કે માણસ જાત સહન શક્તીની મદદથી જે ચાહે તે પોતાની હાજતો કેટલી બધી કમ કરી શકે છે- કેદખાનામાં મને ચાર દીવસ થયા પછી હું મારો નાસ્તો કમ

કરતી ગઈ ને ચાહે તથા કારીને દેઢણુ પાણી પીવા લાગી ને બપોરના કાંઈ સાદું ખાનું લેવાને સર કીધું, જે સારાં પકયાનો આવતાં તે બીજા કમનસીબ બંધવાઓ માટે મોકલાવતી હતી.”

જેકે તેણી સારી પેટે જાણતી હતી કે તેણીને કતલ કરવામાં આવશે, તે પણ પોતાની હીમત કાંઈ પણ વેળા છોડી નહી; તેણી અધીર વધતી, હૈયાં મુજમુરત કદની અજળા હતી; દર એક માણસ-પછી તોલેવંત કે કંગાળ-જે બારી આગળ આપી ઉજું રહેતું તેની સાથે ઘણી સબ્યતા, દુશવારી તથા દુરબંદ-શીથી વાતમીત કરી તેઓને છક કરી દેતી હતી ને જ્યારે પોતાની એકધુરી વાદાંતી દીકરી તથા ખાવંદની ચાદ આવતી સારેજ પોતાની દોમળ આંખોમાંથી ખ્યારનાં આંસુ ટપકાવતી હતી.

જે દહારે તેણીને કતલ કરવાની હતી તે દીવસે તેણીએ ઘણી સંભાળથી નાહી ધોઈ, મુઠ ઉજળો પોશાક પહેરી, પોતીકા નાગન જેવા મુઠેશ છુટા રાખ્યા હતા.

તેણીની પાસેના ઓરડામાં એક બીજા બંધવાને કેદ કરવામાં આવ્યો હતો, કે જેની સજ કતલ કરવાની હતી, તે બીચારે પોતાની ગેરવાજબી સજ સદમજ રમકટ કરતો હતો, પણ આ પરમાર્થો બાનુંજે પોતાની જાતી ચમનકારીક હીમત તથા ધીરજથી અસરકારક બોલોમાં સદમજબીને તેને એવો શાંત પાડ્યો કે લોકોએ તેને એક થે વેળા હતો દોડો. જ્યારે તેણી કતલ કરવાની જગા પર આવી લાગી ને જ્યારે તેણીની નજર સંવતનનાનાં બંધાવમાં પર પડી, સારે તેની તરફ જુઠીને આ ચાદ રાખ્યા નેજ શશ્વે ઓચરી પોતાનો વાદા-લો પ્રાણુ મુઠી દીધે:—“આ સ્વતંત્રતા દેવી! તારે લીધે કેટળા બંધા મુનાદ કરવામાં આવે છે!”

માણુકબાઈ દા. શરારક.

વ હે મ ત જ વા વી રો.

જુડી જગ માયા ધન ને માન—એ રાદ.

ના કરો મગજમાં વહેમનું કામ,
સમજ ઈનસાન નાહાન—ના કરો.

બાઈ બહેનો ને મીત્રો બેશી પડ્યાં છે અંજણુ,
બસા બસાઓ થયા છે નાહેકમાં બંદનામ—ના કરો.

યુવો વહેમ છે દુ:ખનું મુજ મુખને સગામ,
વહેમ હસેમાં આદમીઓ અને છે પુર બેશામ—ના કરો.

સમજુ આદમ હોશવાર રહી નાં ધરો વહેમની ઝેરી જામ,
કંગાળ વહેમ છે હંદગીમાં કાતીલ એર સમાન—ના કરો.

મીસ તઈ જમરોદહ ડીક.

એક અવીચારી કામ.

પ્રકરણ ૩ થું.

મંચુની ઘાલત.

શ્રેયોસા! ગરીબ ખીચારી પીરોળ! મંચુ માખણને તેનાં માથાપે જે અપમાન કાઢ્યું તે પીરોળ ખખી શરી નહીં, તેને મંચુની બદ્ધ કયા લાગવા માંડી. દરરોજ દરવા બંધ સારે તેણે આપેલી જાણસ પોતે પેટરવતે તેણીએ જે ખાંચેસ દીધથી મંચુને વચન આપ્યું હતું તે હવે પોતાના માથાપની ફરજતને લીધે તેને તોડ્યું પડ્યું અને તેથી ખીચારી પીરોળ પોતાના મનમાં બહુજ મુઝાવા લાગી; તે, દુઢાડે તેણી દરવા મર્ઠ લાં તેને કશું જોવા કરવા કે જોવાયા પણ મંચુ નહીં. તે હમેશની ગાંધક આંશે સાંજના શુંદર વખતે પવનની નરમ લેકડીમાં ફરતાં ફરતાં પોતાનાં માથાપ સાથ કંઈ પણ વાતચીત કરી શકી નહીં, અને તેમજ તેઓખી જાણે કે પીરોળને કંઠેએકે ગોરા વાંક પડ્યો હોય તેમ તે દુઢાડે તેની સાથ જોડવાના અખાસ દીધા અને એ પ્રમાણે તેઓ તે દુઢાડે રસાયણની માફક ફરી, જલદીથી પાછાં ઘેર આવ્યાં. પીરોળનાં મનમાં આખો વખત મંચુનાજ વીચાર આવ્યા કાંધા અને ફરીને ઘર આવ્યાં સારે તેને ઘણી બેચેની લાગવા માંડી અને તે દીવસે તેણીએ કશું ખાઈ પચું નહીં. ખાવા તો તેને મુદ્દ મગનું ન હતું પણ તેખી માથાપની ધાકને લીધે તેણીએ બાણાં ઉપર બેસીને જેમ તેમ બે ચાર ભુક ગયે ઉતાપી; અને પછી તે દીવસે રોજની માફક ખાઈને માથાપ સાથ વાતચીત કરવા બેસવાના તદન અખાસ કાંધા, અને માથું દુઃખવાતું બાદલું કાઢી જલદીથી સુવા મર્ઠ. તેણીએ જોવાવાનાં ઘણાંખી ફાફાં માર્યાં, પણ મોડી રાત સુધી તેણીને મુદ્દ જોવા આવી નહીં અને પોતાનાં માથાપને મંચુ વીરે એકેકો બધો પીકાર કેમ લાગેતો હશે તેવું કારણ શોધી કહાડવાના વીચારમાં ને વીચારમાં ઘણી મોડી રાત સુધી જાગ્યા કાંધી. બે કે મંચુ કાંઈ ઘણો ખુબ મુરત ન હતો, તોપણ તેનામાં ઘણા સારા ગુણો હતા; તે ઘણો નમનતાઈવાસો, બહા ખવાસો અને ગાણુ હોતો, તો બે કે તેની પાસ કંડીપણુ દોષત હતી નહીં. તેના જપલા પોતાના વખતમાં પૈસાવાળા ગણાતા હતા ખરા, તોપણ તેમની પાસે ઝાઝી દોષત હતી નહીં, અને વળી જે કાંઈ યોગ્ય રહ્યું હતું તે તેના જાપે પોતાના પદા વાઈને જુગાર અને લુચ્ચાઓની સોજાનમાંથી ઊઠવા માટે ખરચીને પૂકે કરી મુક્યું હતું, અને

વળી તે નાની ઉમરે ખરણ પામવાથી ખીચારો મંચુ તદન ગરીબીમાં હતો. તે પેહેલાં મુળઈ આવી, ઉપર કહી ગયા તેમ દુકાનદારને લાં ચાકરી રહેવા. પણ પછી તેણે મંચુ સાથ જામ કરવાની મરજ જણાવ્યાથી તેણે પોતાના જપવાના વારસામાંનું એક ઘર જે તેને માટે રહી ગયું હતું, તેવેચી નાંખી પોતાની મા અને એક માસીનો દીકરા જેનાં માથાપ મંચુ ગયાથી તેની માએ પોતાની સાથે રાખ્યો હતો, તેમને મુળઈ જોડાથી એક નાનું ઘર બાંહે લઈ રાખ્યાં. સાર પછી તેના બાપાનો તેની ઉપર વીશ્વાસ મજબુત થતો ગયો અને તેણે સમજું મંચુને સોંપ્યું. આ વખતથી તેમનો વખત સારો જવા માંડ્યો, અને મંચુની માએ પોતે મંચુને સારી તરબીયત આપવા અને ઉધારવા માટે લીધેલી સઘળી જેદમતને આપી બદલે જોઈ જોડાનો ઉપધાર માની હવે પોતાના ઘણીને ગમ ભૂલી જઈ પોતાના આ પહેતાના પુત્ર સાથ જુસી પુણાવીથી દદાદા કહાડવા લાગી. પણ તેમની મુશાલી કાઠો વખત ટકી નહીં. તેમાં એક નધારેલી અડચણ આવી પડી. તેની બેદનનો દીકરા નવજ, જેને તેણે પોતાનાં બચ્ચાંની માફક પાળ્યો હતો તે માંદો પડ્યો, તેને સખત તાવ લાગ્યું પડી, બે મહીના સુધી તેની આંદળીમાં સાજો થવાની કશી નીશાની જણાઈ નહીં અને સેવરે ડાકટરો પણ ધારડી આપવા લાગ્યા; જોઈડું છતાં મંચુ અને તેની મા મજુરીથી તેની ચાકરી કરવા અને જોડા ઉપર બરોસો રાખવા લાગ્યાં, અને એમ કરતાં સેવરે જોડાએ તેમની અરજ ઉપર ધ્યાન આપ્યું અને નવજ સાજો થતો ગયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

મંચુને ત્યાંની મીઠાસ.

પીરોળના જાપને લાં મંચુએ આપેલી જાણસના દાખડા ઉપરથી જે તેણેન થયું, સાર પછી મોટે દુઢાડે પીરોળ પાછી પોતાની માસીને લાં રહેવા મર્ઠ. આ વખત મંચુ સાથ પાછી તેણીને મુસાફાત થઈ અને તેઓ વચ્ચે પેસી જાણસની કાંઈ વાત નીકળી. પીરોળને પેહેલાં તો જે જાણ્યું હતું તે સમજું કંડી દેવાનું મન થયું, પણ પછી અખાસ કરી મર્ઠ; અને મંચુએખી તેણીની મરજ ઉપરતત કશું તેણીને કહેવાની ફરજ પાડી નહીં.

મંચુ ગયા પછી પીરોળએ પોતાની માસીનો મંચુ વીરોળ વીચાર પુછ્યો, અને તેની માસીએ તેને સારો અને આખર દાર માણસ કહેવાથી પીરોળ અતઃપરણી ખુશી થઈ. પણ પીરોળ જેમ મંચુ વીરે પોતાને અનેક વીચારો આપ્યા છતાં સમજું મનમાંજ રાખી મુગી બેઠી હતી, તેમ કાંઈ તેનાં માથાપે કાંઈ નહીં. તેના જાપે તો પોતાની ઘણીંબણીએ કહેલી વાત ઉપરથી મંચુને એક લુચ્ચો પોશાખીર તરીકે જોડામાં બહેર કાઢી, અને આ અજવા જલદીથી બહેર ફેલાઈ મર્ઠ. વળી મંચુ મુળઈમાં નવોજ આવેલો હોવાથી ફેરલાડા તેના વીશે હોરમસહને પુછવા આવ્યા અને હોરમસહએ તેમને સારી પેટે સહરાવી સહરાવીને વાત કાંધી. વળી હોરમસહ

સાંકે માણસ ગણતા હોવાથી બધા જણ તેવજીનું કહેજી માનવા લાગ્યા.

બાહર બ્વારે મંચુ વીરો આવી આવી ચરયા ચાલતી હતી. ભારે તેનાં ધરમાં તો કાંઈ જુદાજુદા વીચારો થતા હતા. આ વખતે પેરો મંચુની માસીના દીકરા જેને તે પોતાના બાઈ બરોબર ગણતો અને કહેતો હતો, તે પોતાની માંદગીમાંથી સાંજે થવા માંડ્યો હતો અને તેથી મંચુ અને તેની મા પુથાથ દીકરાં હતાં. હવે આવવા મહીનામાં નવજુનું વરસ હતું અને તે બીચારી આવે તરતજે માંદગીમાંથી સાંજે થયો હતો માટે તેની માસીએ તેનાં વરસને દહાડે કાંઈ ખાવા જમવાનું કરવા અને તે દહાડો કોઈ પાંચ રોકાને ધરમાં બોલાવી ખુશી ખુશાલી અને રંગ રાગમાં ગુજરવાનો પોતાનો વીચાર પોતાના પુત્ર મંચુને કહેશે. મંચુને હાલ નવજુની માંદગીમાં લગાર ખરચ બહુ થવાથી હાલ નવા ખરચમાં નહીં પડવાનો વીચાર આખાથી પેહેલાં તો તે પોતાની માનાં ચોડાડાં તરફ તીકવા લાગ્યો, પણ પછી માને દસગીર ન કરવા હેતુથી તેણે તેવજીની માંગણી કમચ કીધી. બંને મા દીકરાંએ જેસી દોસ્ત આસનાવને તેડાં કરવાનાં નામે લખી કહાડ્યાં અને હવે તેડાં કરવા કહેણે જવું તેના વીચારમાં પડ્યાં. મંચુને તરતજ કોઈ વીચાર આવ્યો અને તેણે હાલના મુખરેલા ખાત્રા પ્રમાણે કાંઈ છપાવવાનો પોતાનો વીચાર અને કહેયો અને તે તેવજી કમચી.

બીજે એક મહીનો નીકળી ગયો. નવજુ પણ હવે તદન સાંજે થયો અને તેની સાકરોદ પણ આવી. મંચુએ નવજુનાં વરસને એક દીવસ આગમય પોતે છપાવેલાં તેડાંના કાંઈ સપથે કેટણે પોંદ્યાડ્યા.

મંચુને લાંબાં તેડાંના કાંઈ પોતાને લાંબાં આવ્યા પછી બીજે દહાડે સદવારનાં પોહિરમાં ખીરોળની માસીની દીકરી શુભા ખીરોળને લાંબાં આવી. આવતાંને વાર ને ખીરોળને કેર ભરવા બેઠેલી બેઠે અજબથ થઈ બોલી, “કેમ? ખીરોળ? કેમ છેઓ? કેમ? આજે કેવો ભપકો કરવાનાં છેઓ? કાંઈ હજુ કંઈ જેસી રહયાં? વરસ ખાવા નથી આવવાનાં કે?”

શુભાના ઉપચાસાધરી સવારોથી તેનાં માસી અજબથ થઈ અને છોકરીઓ તરફ તીકવા પડ્યાં અને ‘ખીરોળ બીચારી રંગને વળી કંઈ તે દહાડે થઈ તેમ તોફાન થાય કરીને બીહવા લાગી. ચોડા વાર શુભા તરફ તેનાં માસીએ એકી ત. ગરે જોયા પછી પુછ્યું, ‘શુભા શું છે? તું કાણું વરસ ખાવા જવા કહેય? તું જવાની છે કે? કો જવાની છે? મને તો નસા કહે! મરે અને તો કંઈ જાણુતાંથી નથી.”

“હું શું? ખીરોળ, તારે કાંતે તમારી ઉપર કાંઈ નહીં આવ્યો કે?” માસીના ઉપસા સવારથી શુભા અજબથીમાં ખીરોળ તરફ જોઈને બોલી.

આથી તો વળી બીચારી ખીરોળ વધારે બીહવા લાગી. જે આ વખતે તેની મા તેની પાસે નહીં હતે તો તે બંધી માત્ર શુભાને કહેતે અને ફરીથી મંચુને લગતી વાત પોતાની

મા આગળ નહીં કહાડવાને તેને સમજાવતે, પણ તેની મા પાસે બેઠેલી હોવાથી તેમ બંધુ નહીં, અને ખીરોળને મુખી બેઠેલી બેઠે શુભા વળી પાછી બોલી, “હું એમ કેમ? કંઈ ભુલ થઈ હશે! માણસને ઘેર નહીં મચ્યું હોય! જબુ તમારે ઘેરની ઈલાણી તો કાતે મંચોરણ પોતે આવીને મારી પાસે લખાવી લઈ ગયા હતા અને વળી રાતેબી મને તમને લઈને સપાટીથી આવવાને દીનગારી સાથે પ્રસાણને આવકાર. દેવા તેડું કરી ગયા. એવજી મને બોહિસ કરીને તમુજી સપાટ લઈ જવા કહ્યું હતું, તેથી તો હુંબી આડ વાગમાં નવાર મધને ચડી આવી.”

શુભાને આ પ્રમાણે બોલતાં સાંભળી દીરોબાઈ પોતાની દીકરી તરફ ફરીને બોલ્યાં, “એ શું છે શું, ખીરોળ? ને કંઈ જાણેય કે? કંઈ મંચોરણને લાંબી ચીટીચીટી આવીય? તુને કંઈ ખબર છે? નહીં તો જોની રાગને પુછની? તેણે કેટ પછી હોય તો?”

અર્થ કાંતે મંચુને લાંબો કાંઈ ખીરોળ ઉપર આવ્યો ભારે તે પેહેલે ખીરોળનાજ હાથમાં આખાથી તેણીએ ઊંચોચકો હતો અને તે વીરો દાંબને કહ્યું જણાઈયું ન હતું, કેમકે તેનાં મા બાપ મંચુને બહુ પીકારતાં હતાં, અને વળી આ વાત જાણીને કંઈ નવું આંખીઆડું કરી શકી તેને માંસ જેલ દેશે કરીને ખીરોળ મુખી બેઠી હતી, પણ શુભાના આવવાથી સપથો ભરમ ફરી ગયો.

શુભા અને તેની મા જરાબાંને મંચોરણ તેડું કરે ને ખીરોળને અને તેની માને ન કરે એ વીચારથી ખીરોળની માને થઈ અપમાન જેવું લાગ્યું, તેથી તેણીએ કંઈબી કરીને ચીટી આવેલી જાણવાના વીચારથી ખીરોળને ઉપસો સવાલ પુછ્યો હતો અને આ વખતે તેવજી મંચુ તરફનો સપથો પીકાર જુલવી ગયલાં અને નરમ પડેલાં જોઈને ખીરોળએબી બધું અરેખઈ માને કહી દીધું.

મકરણ પ પ પ.

માથે આવેલી આકત.

દીકરીના ખુશાસારી હવે ખીરોળનાં મા ખુશ ખુશ થઈ ગયાં, અને મંચુ સાથે જાણે પોતાને કેમકે દોસ્તી હોય તેમ ખીરોળને કેટલોક દીકાસો હઈ, તેના બાપની રજા લઈ આવવા ગયાં. જતી વખતે વગારી લઈ તેવજી પીમાં અને શુભાને કહ્યું, “અરે દીકરી તું જો તો ખરી હું તારા બાપને દગણું કેટણે લાજી, એ ના શું કહે! એનાથી ના કહેવાયજ નહીં. જે દીકરી ખીરોળ, હવે અવાડું થઈ ગોચુય તેથી તું તાકે સીમ વાતું રહેવા દે, ને હું આતું એટલામાં કપડાં કહાડીને તૈયાર થા.”

માતા ઉપસા બોલેથી ખીરોળની ખુશાસીને પાર રહ્યો નહીં, તોપણ માતા આવ્યા બોલવા છતાં તેણીને બાપની ધારતી લાગી અને બોલી, “પણ માયજ, બાવા ના કહેશે ભારે!” દીરોબાઈ દીકરીનો ઉપસો વાક્ય સાંભળી જતાં જતાં બોલ્યાં “અરે નહીં નહીં! મેં તુને કહ્યું કેની! તારો બાપ ના

શું કહેતાં તો તે ના કહેશે તો હું કેવી છેજી ? આજ હવે વેડી બા ! ખીચારી શુકાં કેટલો વાર તારે સાર ખોલી યમા કરે !"

પીરોજની હજી ખાતરી થઈ નહી, કેમકે તે બહુતી હતી કે તેનો બાપ જે કંઈ બોલતો તેજ હમેશ કરતો, અને બે તે હમણાંથી એક વખત પીરોજને મચેરને સાં જવા ના કહે, તો તે કહે તો તે કદી પાછો સમજવાનો નથી; પણ તોખી વળી કપડાં નહી બદલે તો મા ગુસ્સે યાપ કરીને શુકાંની સાથ પોતાના ઓરડામાં કપડાં કઢાડવા ગઈ.

હવે આણીગમ હીરાંખાઈ દીકરીને દીકરાસો ઈઈ પોતાના ધણી આગળ ગયાં અને પીરોજને મચુને લાંબું તેડું આબ્યાની વાત કરીને તેને લાંબું શુકાં સાથ મોકલવા માંગી. હોરમજી પોતાની ધણીઆણીને આટલા વારમાં મચુની તરફ યઈ જતાં જોઈ ધણી અત્યથ યથા. વળી તેવણુ પોતે તો કઈથી કરી ને મચુને દુસાવવાને અને તેને એક લુચ્ચા ચોટા તરીકે દુન્યામાં બહોર કરવાને એટલા તો રોષપક્ષા હતા કે તેવણુનાં મનમાં આવજ કેટલા બધા દહાડા યમાની મચુનો ને મચુનોજ વીચાર આવ્યા કરતો હતો. માટે તેવણુ આ વખતે પીરોજને મચુને લાંબું મોકલવા પોતાનો પાકો કંચ પોતાનાં ધણીઆણીને કહેયો અને તરતજ દગલી પાચડી ચેઢરી લઈ બહારચાલી ગયા. તેવણુનાં ધણીઆણીએ તેવણુને અનેક તકરોથી સમજાવવા મૂઆ પણ તે કશુંથી સાંભળવા તેવણુ ધરમાં ઉભાજ નહી રહયા.

હોરમજીએ બાહરથી ખબર કઢાડતાં મચુને ચોડકું કરજ છે કરી ખબર મેળવી, અને પછી તેના માંગનારાઓની ચોધમાં નીચ્યા; એમ કરતાં તેમાં તેવણુ ક્ષતેદ પામ્યા. પછી તેવણુ તેવા કૃતચાકને ઘર દોસ્તી માંડી જવા માંડ્યું, અને સેઠજ બહાણે મચુની વાત નીકળતાંજ બણે કે તેને કેવાકે અહાખતા હોય તેમ પોતાની ધણીઆણીના કહેવા ઉપરથી મચુ વીરો અસંત ધીક્ષાર બનાવવા લાગ્યા અને તે કેવોએક ગળાંફાંજ હોય તેમ તેને વીરો હરેક બાબદમાં ધીક્ષાર દેખાડવા માંડયો. વળી તેણે આગાડ સુરતમાં પણ યજુઓને રાખ્યા છે કરી પોતાની તરફથી જુડું ઉમેડું.

હવે હોરમજી જેવા આબરહાર માણસને મોહરથી આવી વાત સાંભળી તેઓ બહુ અધીરા થઈ ગયા, અને પોતાના પૈસાની માંગણી કરવા મચુ યાસ ગયા. પણ આપણે ઉપર કહ્યું તેમ કમાઈ વધવા છતાં હાલ મચુને ખરચ ધણી થઈ ગયો હતો, તેથી માંગનારાઓને થોડા દહાડા ચોખવા કહ્યું. તેઓને મચુની નરમાસભરી ચોડી અને તેના કચળાથી પેહેલાં તો તેની ઉપર વીશ્વાસ આવ્યો, પણ પછી હોરમજીને મોહરથી દર રોજ તરેદવાર સાંભળી સાંભળીને તેઓએ પોતાની ધીરજ અને મચુ માટેનો સારો વીચાર ખોલી દીધો, અને હવે બે મચુ તેમના રૂપમા જલદીથી આપી ન દે તો તેને જેઠમાં મોકલવાનો વીચાર કીધો. હોરમજીએ પણ આ વીચારને ટેકા આપ્યો, અને વળી એવા એક લુચ્ચાને ઉપાડો પાડ્યા માટે પોતે મદદ આપવા તૈયાર થયા, અને એમ કરીને જ દહાડો મચુને લાંબું આણીની મીજ-

લસ બરાવાની હતી તેને એક દીવસ આગમચનું સવજું ચોડકું રચી મુછી તે શુભ દીવસે મચુને દુસાવવાનું અને તેનાં ઘર ઉપર ટાંચ લાવવાનું નક્કી કરી રાખ્યું અને બ્યારે પીરોજને મચુને લાંબું મોકલવા માટે તેની મા પોતાના ધણી પાસે રજ લેવા ગઈ સારે હોરમજી સવજું મચુની તરીકે રહયા હતા, અને હવે તેવણુ ખુશાલ દીસે એવાંજ એક કામમાં પોતાનાં વચન પ્રમાણે મદદ આપવા કડપમાં દગલી પાચડી પેહેરી લઈ ધણીજ નરરનાં કામનું બાહણું કાઢી પોતાની ધણીઆણી સાથ વાત કરવા ના પાડી જતા રહયા હતા.

હવે આણીગમ હીરજીને તેના વરે લુચ્ચકારી કાઢવાથી તે બહુજ ગુસ્સે થઈ અને પોતાની દીકરી આગળ જઈ બાપની આવી બેઠકાર સાથ માટે પુષકળ બખારી, તેના ખારમાં પીરોજને બાપની રજ વગરજ મચુને લાંબું મોકલવા માંગી, પણ પીરોજએ છેક તેમ કરવા આનાકાંની કીધી. આથી તેની માએ પોતાના ધણીને ગુસ્સો દીકરી ઉપર કઢાડવા માંડ્યો. આથી અંતે પીરોજને પોતાની માની મરજી રાખવી પડી અને તે માસીની શુકાં સાથે મચુને લાંબું તે દહાડો મોજ મારવા ગઈ.

પીરોજ અને શુકાને આવતાં જોઈ મચુ ધણીજ મધન થઈ ગયો અને તેણે તેમને સાડું આદરમાન આપ્યું. આથી વળી મચુને માટેના સારો વીચાર પીરોજનાં મનમાં મજબુત થતો ગયો. વળી પીરોજ દસમુખા રતમાવાની અને બોલકણી હોવાથી મચુની મા સાથ જલદીથી લેઝાઈ ગઈ, અને તેવણુ નવજુ સાથ પણ બંને છોડકરીઓને એકબાજુ કરાવી, અને આ પ્રમાણે મચુની માને કહ્યો પડેલાંઓને આવકાર દેવા અને તેમની સારી મેનીજ કરવામાં પીરોજ અને શુકાં મદદ કરવા લાગી અને મચુની માને આ બંને છોડકરીઓ ધણીજ ગમી.

પ્રકરણ ૬ કું.

એવીની આકરતમાં નધારેલી મદદ.

ઉપર કહ્યું તેમ હોરમજીએ મચુને માટે સવજું છટકું આગળથી માંડી મુછું હતું અને વળી તેવણુ એવાં કામમાં પૈસાની મદદ આપવા કહેલી હોવાથી મચુના બે ત્રણ માંગનારાઓએ તો તરતજ તેમના બોલ પકડી લીધો અને મચુ ઉપર કરયા-દી માંડવા તૈયાર થયા, અને નવજુનાં વરસને દહાડો મચુને લાંબું આણીની હોરમજીને આગમથી ખબર હોવાથી તેવણુ તેઓને તે દહાડો મુકર કરવાની સલાહ આપી અને એ રીતે બીચારા મચેર માખણાને લાંબું ખુશાલી બરયા દીવસે સરકારી માણસોએ તુડી પડી હુમ મચાવી અને તેમની ખુશાલી હવામાં ઉડવી દઈ બીચારાં આ ગરીબાં કુટુંબને ગમમાં ગીરફતાર કીધું. પણ હજી પોતાની આ નાનાં કુટુંબ ઉપર બહુ મોહરખાની હતી, અને બે કે તેને દુરમતોએ આ ખુશાલી બરેટો દીવસ ખામખા તેમને દુન્યામાં નાખેલી લ-

ગાડવા અને હલકાં પાડવા પસંદ કાઢ્યા હતા, તેપણુ તે તો ખોટાની મેહેરખાનીથી તેમને લાભકારીજ થયાં.

નવયુનાં વરસને દહાડે સાંજે ચાર વાગે તેનાં નાનાં પછુ સફાઈદાર ધરના આગળા ઝોરડામાં મંચુની આ પોતાનાં પ-રોણાંઓ સહીત બેઠેલી હતી, તેવામાં એક વાણીએ મંચેરણ માખણાનું નામ પોકારતો લાં એકદમ ધસી આવ્યો. તરતજ ધરધણીઆણીએ આ ધણીને પીછાળ્યો અને તે વળી પોતાનાં લેણુંની ઉધરાણી કરવા આવ્યો. હશે એવું ધીચારી તે તેને પાછલી ગમ લઈ જઈ સમજવવાની તત્પરીજ કરવા લાગી. પછુ એટલામાં તો ખીન્ને એક પરણુ અને પારસી કરી બે જણુ ઝોરડામાં ધુસી આવ્યા અને મંચુના બે માંગનારાઓએ પોતાનાં લેણુંના રૂપીઆ મંચુએ ન આપ્યાથી તેના સામણુ જપત કરવાને દુક્રમ લાવ્યા હતા તે જાહેર કરી, સરકારી કા-પડા પ્રમાણે જો તે ધણીએ રૂપીઆ ન આપે તો તેના ધરનો સામન તે રૂપીઆના બદલામાં લઈ જઈ તે વેચી નાખવા માંગ્યો.

આ નધારેલી આકતથી ગરીબ ખીચારી મંચુની માના હોસ કોસ ઉઠી ગયા, પછુ તેખી તેણીએ ધીરજથી તે માણુ-એને સમજાવવા માંડ્યાં. આ વખતે મંચુ ધરમાં ન હતો. તે આજે ધરમાં રહેવો હતો ખરો, પછુ હમણું તેના એક ગો-ત્રનો એકાએક છપ બગડી આવ્યાથી તે ધર જવા નીકળ્યો અને મંચુ તેને ધર સુધા ગયો હતો, માટે તેને આ નવી આકતની તરત વેળા તો કરી ખબર પડી ન હતી; પછુ આ વેળાએ નવલુ ધરમાંજ હતો અને જ્યારે પેલા માંગનારાઓ ધર ધણીઆણીની ધણી સમજાવત છતાં ન સમજ્યા, સારે તેની માંએ નવલુને પોતાના દીકરાને તાખરેતોખ બેલાવવા મોકલ્યો અને દસ મીનીટમાં તો તેખી આવ્યો. મંચુએ માંગનારાઓને માત્ર એકજ અંકવાડયું ચોખવા કહ્યું, પછુ તેઓ સમજનાજ નહી અને બસ તેજ પડીએ સધળો સામન જાય-કવા માંડ્યો. આથી ધરમાંનાં સઘળાં બહુજ નીરાસ થઈ ગયાં, પછુ ગણબંડ વધવાથી પરોણાંઓએ તેમનાં દુઃખમાં ભાગ લીધો, અને મંચુએ તેમને સમજું કહી સંબળાવ્યું, અને સર્વે જણે તેઓને ચોલા દહાડા ચોખવાની અજર કાપી. સેવટે તેઓ ન સમજવાથી મંચેરનાં પરોણાંઓ આ આદમીઓ ઉપર બહુ ખીન્નવાયાં અને મંચેરનું શું કરજ છે કરી પ્રુછ્યું. મંચેરે બંને માંગનારાઓ ખળી સાડી ચારસોનું દેવું જણાવ્યું. સાડી ચારસોનું નામ સાંબળતાંજ તે ઝોરડામાં બેઠેલાં એક અંકોર ભાગની પાઈ જેવેજે હજી સુધી આ બાળદમાં કરી પછુ ભાગ લીધો ન હતો, તેજણુ એકદમ ઉઠી મંચેર અને તેની આ પાસ આવ્યાં અને તેમને ધણેક દીકાસો દઈતેમનાં દેવાંના રૂપીઆ હાથ તરત પોતે આપી આ માંગનારાઓને અદાથી કહાડવા તૈયાર થયાં અને નવલુ પાસ એક બાડેની વીકટોરયા મંગાવી ધર ગયાં અને પા કલાકમાં તો પાણુસો રૂપી-આની એક નોટ લઈ આવ્યાં, અને સઘળાંઓનાં દેખાંખોલાં-

“આંસો અદા. આપો બાવા મંચેરણ, માણુકર્માઈ, તમારી ઉપર આંસો શેડાનું શું શું” દેવું છે તે આંસો નોટ લેઓ ને

સુકચી આપો. એ નોટ આજે ત્રણ દહાડા થયા મેં” કહાડી મુકી હતી, પછુ એ તમારાંજ બાળગની હરો તે આજે તમને મહેવ. હમણું મારા હાથમાં જે સુનાંની બાંચરી હતી તે અ-દીસો રૂપીઆની હતી, ને આંસો મારી દીકરીના કાનમાં એ-રિંગ છે તેખી સવા બસેનું છે. એ અને પંદર દહાડા થયા પીરોજશા જવેરીને લાંધી ખરીદ્યુજ, પછુ પીરોજશા અમારી ઝોળખાણુના છે તેથી તેવણુ તરતજ મારી પાસે રૂપીઆ લે-વાની ઉતાવળ કાપી નહી, ને મેં પરમ દહાડે આંસો નોટ તેવણુને આપવા મંગાવી સારે તેવણુ તો કદા એકાએક કંઈ કામ નીકળી આવ્યાથી પુણે ગયાછા છે, તે આદ દહાડા રહીને આવશે કરીને એવણનાં માણસે અને કહ્યું, ને એ નોટ મારાં ખાણુંમાં પડી રહીતી તે હવે તમે લેવો, તમારું કરજ અદા કરી આ આપણી હસતી મંડંગીમાં દલગીરી ફેલાવતી ટોળાને જેમ બને તેમ જલદીથી દુર કરો. દીકરી શુધ, લાવ, તારા કાનમાંનું એરિંગ કહાડીને જણું” શુક, પીરોજશા આવે સારે આપણે તેવણુને એ પાણું આપશું. હવે એ એરિંગના રૂપીઆ આપણે બરવાના નથી.” શુકે અલત ખુશાલ મેહેરણી અને સઘળાંઓની આનકથી વચ્ચે તરતજ પોતાના કાનમાંથી દી-રાનું એરિંગ કહાડી પોતાની માના હાથમાં શુક્યું.

યોડા વાર સઘળાં સુખ ખેડા પછી મંચેરે આંસુમરી આંસે પોતાનું દેવું સુક્યું અને પછી જરખાઈ આગળ આવી તેમને પડે પડી તેમને મોટો ઉપકાર માન્યો અને તેવણના હાથ-માંથી પેણું એરિંગ પાણું લઈ શુકને તે પેહેરાવવાની આજર કરતાં બોલ્યો કે, “શુકો જરખાઈ, ખીચારી શુકનું એરિંગ મારે ખાતર રહેવા દેજો, હું એના રૂપયા પીરોજશા જવેરી મુબક આવશે તેવાજ મોકલી દેવા અને ખીજ તમારા રૂ-પયા હું જેમ મારેથી બનશે તેમ પેહેલીજ-તકે તમને પોહિં ચાડી દેવા. હું ધાંડ્ય કે એક મહીનાથી વધુ વખત તમને એ તમારી મેહેરખાની માટે ચોખવું નહી પડશે; એટલું બોલી તેણે જરખાઈને તેવણના રૂપયા એક માસમાં આપી દેવાની ચોટી લખી આપી. તે દહાડે રાત્રે સઘળો જણુ હસી ખુશી સાથે પોત પોતાને સુકામે ગયાં અને મંચેરનાં ધરમાંની મી-જલસ ખલાસ થાય તે પેહેલાં તો તેને માથે આવેલી એક કલાક આગમયની તમામ આકત દુર થઈ ગઈ.

મકરણ ૭ સુધી.

સેવદનો ખુલાસો—સુલાં પીલાનાં લગન.

ઉપલો બનાવ બન્યા પછી નીજે દાંપત્ય જરખાઈ પોતાની મેહેરને લાં ગયાં. આ વખતે હીરાંખાઈ પોતાના ધણી હોર-મણ સાથે રસાયણાં હતાં. આનું કારણ જણીને જરખાઈ ધણુજ દલગીર થયાં. તે કારણ મંચેરને લાં પીરોજને હીરાં-ખાઈએ બાપની રમ વગર મોકલી તેથી તે માડી બઈએર વચ્ચે મોટા દુઝાએ જાણે અને તેને ત્રણ દહાડા થયા છતાં તેઓ વચ્ચે હજી પાછી સજાદ થઈ ન હતી. જરખાઈને

આથી બહુ દસગીરી લાગી. અને તેવણે મંચર અને તેની માની સાહેસાઈ વીરો વણીક વખણ ગાઈ અને તેના પુરવા માટે કેટલાક દાખમા કહી સંભળાવી તેઓ વચ્ચે સલાહ કરાવી. એમ કરતાં હવે હોરમસજ અને હીરાંગાધને પણ તેઓ સારા માણસ લાગવા માંડ્યાં અને હોરમસજને જે કાંઈ આવે તેમની સાથે ચલાવી હતી તે માટે તેવણે બહુજ પસ્તાયા અને જરબાઈ ગરીબ છતાં તેવણે આપાં નેક માણસોને દુખમાં મદદ કીધી ને પોતે તો ઉલટું તેમને દુખ દીધું એ વીચારથી તે અને માડી બઈએરને થયું દુઃખ લાગ્યું, અને તેને માટે પેઢલી તક તેઓએ મનુ અને તેની માને મળી પોતાને પસ્તાવો જાહેર કરી તેઓને જોઈતી મદદ આપવાનો ઠેઠા કર્યો.

• સાર પછી એક મહીને હોરમસજને લાં જરબાધ પાછાં આપ્યાં અને પોતાની દીકરી સુમતિ મનુની માસીના દીકરા નવજી સાથે અદરાવવાનો પોતાનો વીચાર તેમને કહી તેવણને તે દહાડે પોતાને લાં આપવાનું તેડું કીધું. આ ખખરથી હીરાંગાઈ અને હોરમસજ બંને ધણા ખુશી થયાં અને યુવાં અદરાઈ તેજ દહાડે તેઓએ પોતાની દીકરી પીરોજને પણ મનુ સાથે અદરાવવાની વાત કહી, અને જયુની મરજી પુઠી અને બંનેની રાજી ખુશીથી પીરોજની માસીને લાંજ યુવાં અદરાઈ તેજ દહાડે તેઓ પણ અદરાયાં અને સાર પછી આઠ દહાડે તેમનાં સાથેજ લગન થયાં.

હવે હોરમસજ ને હીરાંગાઈ પોતાના એક વખતના ધીક્કારે મનુ માખખાને મંચેરસાદનાં લાડકાં નામથી બોલાવી પોતાના દીકરા માફક ચાહવા લાગ્યાં અને પોતાનાં ધરમાંનાં સઘળાં બાહુતને ખાધી કરાવી એક માગ જરબાઈને અને બીજાં મંચેરસાદને આપી સઘળાં સાયેજ એકજ ધરમાં રહ્યાં અને આગલી પાછલી સઘળાં લુહી જઈદસી ખુશીથી પોતાના દહાડા સુખમાં સુખરવા લાગ્યાં.

[સાંધણ પૂર] રીરીનખાઈ રૂસ્તમજ ક. કં'નાકદર.

ભરવા-ગુ'થવા વીરો.

નાનાં ખાલકને માટે બદીઆન.

આએ સુંદર નાનું બદીઆન ફાટલાં અને પીછાની તરાંદમાં ગુંદવામાં આવે છે.

તેને સાર જોઈતી આંજે-સંદે શેતવેન્ડ ઉન આંકમ ૨) અને નંબર ૧૩ ના ગુંથવાના લાંબા સુધવા.

બદીઆનના આગળના જમણી બાજુના લાગને વાસ્તે-સુધવાપર પેઢલાં ૫૭ ટાંકા લેવા, અને ત્રણ સાદા બખ્યા અને ત્રણ ઊંચા બખ્યા એ પ્રમાણે ૩૦ હાર કરી જવી. ૩૨ મી હાર-એક આંટા બીજા સુધવા પર સેરવી લેવા, એ સાદા ગુથો, એક આંટા, બેમાંથી એક, એક સાદા; એ પ્રમાણે ન્યાંથી આએ પ્રમાણે નીશાની કીધી છે લાંબી છે

છેલ સુધી ગુથી જમ્યો. ૩૨ મી હાર-ગીધો બખ્યો. આએ યથા પછી કમ્મર પુરી થશે અને એમાં જે "હાલ" છે તે "રીબીન" પોવા સાથે છે; હવે કમ્મરની ઉપરનો ભાગ કરવા માંડો. પેઢલી હાર-પેઢલાં ટાંકા બીજા સુધવાપર સેરવી લેવા. એક સાદા, નવજી વખત બેમાંથી એક, એક આંટા, અને પાંચ સાદા, એક આંટા, ત્રણ વખત બેમાંથી એક, એક સાદા; પાંચ આએ નીશાનીથી કરી જવો. છેડે એક આંટા સુધવા પર રહેશે, જે સાદો ગુથો. બીજી હાર-ગીધો બખ્યો. ત્રીજી હાર-સાદો બખ્યો. ૪ થી હાર-ગીધો બખ્યો. આએ ચાર હારો ૧૭ વખત કરો, જેથી ફાટલાંની ૧૮ તરાંદ થશે. હવે પછીની હાર ગરદનને વાસ્તે-સુધવાપરથી ૨૦ ટાંકા ઉતારી બધ કરો અને બાકીના ૩૭ ટાંકાપર ઉપર પ્રમાણે ૧ તરાંદ ગુથો અને સાર પછી બધ કરો.

હવે આગળના ઠાલ્લી બાજુના લાગને વાસ્તે-સુધવા પર ૫૭ ટાંકા લેવા અને ઉપર જેમ જમણી બાજુનો ભાગ ગુથયો તેજ પ્રમાણે ગુથી જરૂં પછી ઉપર ન્યારે ગરદન કરતી વખતે ૧૮ મી તરાંદની છેડી હાર પુરી થયા પછી સુધવા પરથી ૨૦ ટાંકા કઢાડી બધ કરો છે તેને બંદબે આમાં ૧૮ મી તરાંદની છેડી હાર પુરી કરવી નહી, પછી તેજ હારમાંથી ૨૦ ટાંકા કઢાડી બધ કરવા અને બાકીના ૩૭ ટાંકા ઉપર પ્રમાણે બખ્યાને વાસ્તે ગુથી જવા. બોહિંને વાસ્તે-૫૭ ટાંકા સુધવા પર લેવો, પછી ત્રણ સાદા બખ્યા અને ત્રણ ઊંચા એ પ્રમાણે ૨૨ હાર કરી જમ્યો. સાર પછી ૩૧ અને ૩૨ મી હારો ઉપરના બાગેમાં જેમ કીધી છે તેમ કરો, હવે તરાંદ ઉપર પ્રમાણે રાક કરો. ૧૮ તરાંદ યથા પછી સુધવા પરથી ઉતારી બધ કરો. બીજી બોહિં પછી એજ માફક કરો. સાર પછી બેડ બોહિં બસાવર સીવો. હવે બેડ આગળના ભાગો અને ગરદનની આસપાસ નીચે પ્રમાણે કીધારી ગુથો. એક વાંકી અણીનો હાથીતાંતો સુધવા લેવો. પેઢલી હાર આગળના ભાગને છેડેથી નીચેથી રાક કરો. સુધવાને એક ગુથવા ટાંકામાં લોકા આંટા લઈ એક સાદો ટાંકા ગુથો. એક સાંકરી એક ગુથેસો ટાંકા છેડી દઈ બીજામાં એક સાદો ટાંકા આંટા લઈને એ પ્રમાણે અડીઆંથી કરી જમ્યો. બીજી હાર-છેડી હારમાં જે એક સાંકરી ગુથી હતી તેમાં એક આંટા વગરનો સાદો ટાંકા ગુથો, એ સાંકરી, એક આંટા વગરનો ટાંકા આએ સાંકરીઓમાંની પેઢલીમાં; બીજામાં ત્રણ સાદા ટાંકા આંટા લઈને છેડી હારમાંની એક સાંકરી છેડી જમ્યો, બીજામાં એક સાદો આંટા વગરનો ટાંકા ગુથો, અને અડીઆંથી પાંચુ કરો. કમ્મરની આસપાસ બાંધવાને હોલખી રીબીન પોવો. તેજ પ્રમાણે ગરદન આગળ અને બટન બધે, બગનાં હોલખાં પણ બાંધો.

રીરીન ક. પાટ

કેહીફેરનીયાનો એક સાહુધીક કાકર જાહેર પાવે છે કે, "તે મારા હાથમાંના કેસમાં હું નીવડજ તેની પાકવરવનો અરથો ખરજ હું આપું."

સનખીમ નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

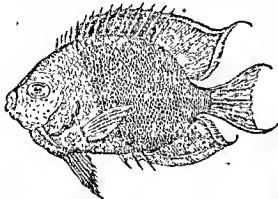
સનીવાર, તા. ૨૭ ડીસેમ્બર-એ કલાક પછી હુમસ બધો નીકળી ગયાથી હમે કીનારે ઉતર્યાં, અને જે બેઠકતના જેવા દેખાવ મેં જોયો તેનું હું ખ્યાન કરી શકતી નથી. બોટમાંથી પગ મુકતાં તદન લીલી મખમલ જેવી જમીન, મેઘ-નોથીઆ તથા ખીખ લાલ ખીખાં ફુલો જેનો ઝોળો પાણીમાં

૫૨-ઝાડની નીચે આસપાસ લે છે.

પડતો હતો, લાકડાંના ધરોની વચમાં સફેદ રસ્તા, નવી જાતની ફફટના ટગસાઓ જે બીજે ગામ જવા બોટી પતા હતા તે, અને એ સર્વેની પછવાડે તદન લીલાં આપણાથી બરાબ ગ-પથી ટેકડીઓ ઉતરતાંને વાર નજરે પડતાં.

ચેપીતીના રસ્તાએને ઘણાં મોટાં મોટાં જેવાં કે “૩ ફરી-નોલી” તથા “૩ ફ પારી” ફરી નામે આપવામાં આવ્યાં છે; અને રસ્તાની બંને બાજુએ મોટાં મોટાં ઝાડો છે. એ ઝાડો ઊંચાં ઘઉં એક એકની સાથ મઝી જાય છે, અને નીચેથી જતાં પાતરાંના યુગડાના જેવું લાગે છે. હમે જીડીસ દાનસ-હને ધરૂં ગયાં, અને તેવજે હમેને ઘણો સાસો આવકાર દી-ધો, અને ચેપીતીને લગતી ઘણીક વાતો કહી. હમે પાંચ વા-ગને “ગ્યાનસ” તથા “૩જેશ” નામની બોટમાં પરવાળાંના

૫૫-ચીતોડન નામની માછલી.

ખાંડો નેવાં ગયાં, બધાં હમે ઘણીએક લાલ, બધુ, પીની, સુનેરી, અને જાંજુરી, પડાની તથા કીપડાંવારી માછલીઓ જેઈ અને છેડે સરવાલે અંધારૂં થયું તારે હમારી વાટ તરફ પાછાં ફર્યાં.

આતવાર, તા. ૨૭ ડીસેમ્બર-આજે સડવારે હમે થોડાંક જણાં પોણા પાંચ વાગે કીનારે ગયાં, કારણકે અહીં દર આ-તવારે મોટી બજાર બરાવ છે, અને દરેક જણ જે કાંઈ પો-તાની પાસે વેચવા લામકર્ત હોય તે તઈને આવે છે. વેચનારા

૫૬-ચીતોડન પ્લેગમેનસ.

મગર થોડીક માછલી લઈ જતો હતો, અને તેની પછવાડે એક હોરના દાઘમાં થોડીક તરકારી હતી, તેઓ મક્યા, અને હમારી સાથે ઝોળખાણ કરી. તેણે હમેને કહ્યું કે તે “ચેપીતી” નો વડો તથા પોતાર શણીનો સગો હતો, અને હમેને પોતાનાં ધરમાં તેડમાં. તેવજુ ઉંચેઘ ઘણું થોડું જો-લતા હતા, અને તેવજુનો હોકરો તેડજુજ થોડું ફેચ્યો એ-લતો હતો, જેથી હમે કાંઈ ઘણી વાત કરી શક્યાં નહી. તેવજુ અને થોડાંક સીપાઈઓનાં ચીસો આપ્યાં, જે તેવજુના નાના અમીઆર વરસના હોકરાએ ચીતારેલાં હતાં. હમે સાડા સાન વાગે સનખીમ પર ગયાં, બધાંથી જગદી નાસ્તો ખાઈ દેવજમાં આવવા પાછાં નીકળ્યાં. દેવજ બરપુર હતું અને ફેટલાંક લોકને જગ્યા નહીં મળવાથી તેઓ સીડી ઉપર બેઠાં હતાં. દેવજમાંથી હમે ગાડીમાં બેસી આંખાની ગીચ ઝાડી-ઝાખાંથી “ફાઆતોઆ” ના મુખ્ય દરવાજામાં દાખલ થયાં. ફાઆતોઆ એક ચોખ્ખો ઝાવતીનાં છાપડાંનો અને આજુબાજુ મોટા વરંદા સાથનો બંગલો છે.

નાસ્ત પછી મીસીસ બ્રેનદરે અને લાંબી દેશી ઝોરતનો પોસાક પેહેરાઓ અને હમે ગાડીમાં બેસી એક જગમ પસાર કરી લાંબી પગે ચાલતાં “ફાઆતોઆ” નો પાણીનો ઘોધ અને કીલ્લો નેવા ગયાં. આ ઘોધ ૬૦૦ ફીટ ઊંચેથી એક સીધી ટેકડી ઉપરથી પડે છે, અને નીચે આવે છે તેટલાં પાણીના રંગ બદલાતા હોય એવું દેખાય છે. થોડાક વખત આસાએસ લીધા પછી હમે કીલ્લો ઉપર ગયાં, જે ઘણી નેવા લાલક જગ્યા છે, કારણકે આ જગ્યા ઉપરથી અહીંના દેશીઓ ઘણો લાંબો વખત સુધી ફેચ્યો લોકોની સામે પમા હતા. થોડીક ઝોખેરી ખાઈ

અરાખું થઈ અરે જેનું પાણી પી, તથા લગાઈની ધણીક વાત સોમળી હમે પાછાં કર્યાં.

૫૭—કાશાતોઆતો પાણીનો ઘોષ.

ખીને દીપસે સદવારે સાથે જ વાગે નાસો ખાઈને ૮ વાગે કીનારે ગયાં, જ્યાં હમારે માટે બે યોગાની એક અમેરીકન ગાડી જેમાં ત્રણ બેઠકો એક એકની પછારે હતી, તે ખોલી થતી હતી. તેમાં બેસી હમે સાથ નવ વાગે “પુનોધ્યા” આવી પુખ્યાં, જ્યાં યોગા બઢી હમે હમારી મુસાફરી પાછી સાર કરી, અને છેક અપોરના એક નાનાં ઝુપડાં આગળ આવી પહોંચ્યાં. એ ઝુપડાં ઉપર રેમ્પોનાં કરી પાટનું મારેલું હતું. હમે અંદર ભડતેના ધણીને હમારે સાથે ખાણું પકાવવા કહ્યું, અને તેડલા વખતમાં હમે દરીઆમાં નાહવા ગયાં. પાછાં ફર્યાં ત્યારે ઘણું સાફ ખાણું હમારે માટે તૈયાર હતું. હમારો યોગાવાલો જે એક ગીનો દેતો, તેણે હવે ઉતાવળ કાઢી તેથી હમે પાછાં તુરત નીકળ્યાં. હમેને રસ્તામાં ઘણાંક નાળાંઓ મળ્યાં, જે કુદત પાણીથી નહીં પણ આંગ ઘોષા માટે આવેલાં લોકોથી ભરપુર હતાં. યાપુની ચોનરફના રસ્તાને “જુમ રોડ” કહે છે. તે પેહલે દેશનીકાશ કીચેલા બંદીનાનો પાસ બંધાવવામાં આવ્યો હતો, અને હમણાં કોઈની શખસ છાકડો ચાપ તો તેને આ રસ્તો ચોતાના ધરથી કેટલોક કટકો વારવા, સમારવા અને સારી હાલતમાં રાખવાની શીક્ષા ચાપ છે. કુદત આજ એક તાકીનીનો સારો રસ્તો છે અને યાપુના બે યોગા દીપસદખની આજુબાજુ ફરી વળે છે.

યોગાક વખત પછી હમે “તાસવાઓ” એક જમીનનો નાનો બાગ જે એ બે દીપસદખને ભેડે છે ત્યાં આવી પુખ્યાં, અને ટેકડી ઉપર ચઢી દેખાવ ભોગો તો તે ત્રણેય શોભાવમાન

દેખાતા હતા. પાછાં ઉતરી ઘાસના બરેલા રસ્તા ઉપર ચઢી, હમારી રાતના સુવાની જગા ઉપર આવી પુખ્યાં. ખીણની વચમાં આવેલું “હોટેલ ટ લીસદખ” બે ફ્રેન્ચ ખજાસીઓએ રાખેલું છે. આ હોટેલમાં ચાર એરડાઓ છે, બે સુવાના, એક ખેતવાનો અને એક ખાવાનો, જ્યાં હમેને ઘણું સરસ પકાવેલું રાતનું ખાણું મળ્યું; પણ આખી રાત કમારીઓ અને મન્ડરોએ હમેને ગળુ કંટાળો આપ્યો, અને છેલ્લે બાર વાગે તો હું કંટાળીને ઉઠી ને જાગમાં ગઈ, જ્યાંથી ભારે વરસાદ આવવાના અખખથી દડી વાગે મને પાછું અંદર આવવાની ફરજ પડી. પણ પાછાં સદવારના જ વાગે હમે નીકળ્યાં અને નતભનનાં આપાણીથી બરેલાં જગડોમાં યઈ, જ્યારે એક દેકાલે યોગાઓ બઢી ખાણું ખાઈ “પોઈન્ટ ધીનસ” પસાર કરી પેપીલીનાં બદરનાં મેઘાનમાં આવી પોહ્યાં.

[સંધ્યુ છે.]

હીરાંબાઈ તો મેં પટેલ.

રમુને દુરસદ.

નીચલી એક અથવા વધુ બાખડોના જે બાનુઓ ખરા જવાબ હમારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો “શ્રી મિત્ર” ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર સ્ત્રી કલાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક સુદર રંગીન ચાપતાં સાલનું “ફોટો” બેઠે આપવામાં આવશે. હમારી પર લખી મોકલનારાઓએ નીચલી સરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાનુએ પોતાનું ખરું નામ તથા ઠેકાણું હમારી ખાતગી ભાણું માટે આપવું, અને અગરને તેઓની મરજ ન હશે તો આજુ નામ છપવામાં નહીં આવશે.

૨. જવાબો બનતાં સુધી આવવા માસની તા. ૧૩ થી સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કોઈ બાનુઓ રમુને દુરસદ “શ્રી મિત્ર” માટે લખી મોકલશે અને તે બે અમને પસંદ પડતી હશે, તે અમારા અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એક જ જાણ પર “મારહન” છોડી તખતું, પછવાડેની બાનુએ કોઈ પણ લખતું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. શ્રી મિત્રના “રમુને દુરસદ” નાં બાનુ અધીપતી ભોગ,

કચસરે લિન્ક પ્રેસ—સુખઈ.

૧—ઉપચાલું.

મેં એક એક પક્ષી ઘીડું છે, કે જેને નથી પગ કે નથી પાંખ, પણ નથી તે પક્ષી આસમાનપર ફરનાર કે નથી જમીનપર વસનાર, અને તેપણુ તેનો હવેસનો ખોરાક મનુષ્ય ભલું માસ છે. ખીજ ચંચનાર, તારી અક્ષરતું પક્ષી કહાયી, એ નવાજ જેવાં પક્ષીને શોધી કહાડ.

ખીસ ચુલખાનું ભંડગીરજ પટેલ.

૨—ઉપચાલું.

એક કંઈ ચીજ છે, કે જે મેળવવા તમે સદા આતુર હો છો?

ખાઈ ચુલખાઈ ખરસોહ.

૩-ઉખ્યાલું.

એવા લે અક્ષરો કયા રાખે છે, તેનું નાનપણ લેઈ મુખ માણસો તેને તુલકારી વખર બીસાઈને બેઠે છે, પણ રાહયા માણસો તેને સંમિ છે, અને તેની આગળ લે મુજરાતી મુજા-ક્ષરની પેઢેલા અક્ષર લેઈયા હોય તો તેનું નાનપણ બદલાઈ એવું કહ પડે છે, કે મણી મનુષ્ય ભત તેથી દરે છે, અને તેને નીકાળ સાવવાના નીચારમાં હમિસા ગીરફતાર હોય છે.

૪-ઉખ્યાલું.

રૂપે હું મોતી પણ મોતી નહી,
સુણે હું મોતીથી ખોલી નહી.
મોતીની માળાનું મુગ લે હલ્લર,
હું મોતીની કંમલ તો અપરપાર.

મીસ લખેલ એદલત પુણેગર.

૫-ઉખ્યાલું.

એક દીને ૧૮૫૫ ફેબ્રુઆરી ૧૮૫૫ ના દાયમથી ૧૧ ની બાદલી પડીને બાપી ગઈ, તેમાંથી ૧૧ બધા મોસાઈ ગયા, આથી તેના રોક શ્રસાથી ૧૮૫૫ ગઈ ગયા, અને તેણે એક ૧૮૫૫ મારી નાખી દીધા.

૬-ઉખ્યાલું.

નીચે આપેલા રાખેના અર્થો લઈ એક એવું દાયમંટ બનાવે કે જેમાં એક પ્રખ્યાત બાનુનું નામ આવે.

૧. નાદરમાં છ' પણ નેશીરમાં નથી.
૨. એક પાકા અનાજનું નામ.
૩. મોસાઈની કા.
૪. દાયમંટમાં મોસાઈનું નામ
૫. એક ભતનું નામ.
૬. એક ધધાદારી.
૭. બેસપતમાં છે, પણ શ્રમાં નથી.

મીસ લખેલ જમશેદજી ડીક.

બોલાસો ગઈ વેળાનો.

- ૧-આંખ.
- ૨-એક વરસ.
- ૩-પાણી.
- ૪-મીનાકેસી કરેલો
- સરખાલ અક્ષી
- શરખેરા
- લોક પ્રીય
- રજડું
- નળી
- સ
- નાદ
- ઈન્દર
- તીક્ષ્ણતા.
- નમનનાઈ.
- ગોરી કીયતર.
- લગ્ન મંગલનર.

૫-
જે ડી યો
લે ડી જે ન કે
જા ન સ
જે

૬-ગો ૫ ડી.
૫ દા ન.
ડી ન રા.

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર યુબઈ ખાતેની બાનુઓનાં નામો.

મીસ આંખાબાઈ બરબોરાઈ ઇકોલવાલા ૧, ૨, ૩. મીસીસ મેનબાઈ શાં-ઈનરામ ૧, ૨, ૩. મીસીસ શોશીનબાઈ મનલબાઈ ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. મીસ ભઈલ મોલલ પુણેગર ૧, ૨, ૩. ૧. મીસ ભઈ ભરોલ પીક ૧, ૨, ૫, ૬. Miss N. D. Pochajee ૩, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કાંમલ મોતી ૧, ૩, ૫, ૬. બાઈ જીખાઈલ નરરાવાનંદ ડાકર ૧, ૨, ૩. મીસીસ મોર-બલ ખરોલ હલાલાર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬.

દેશવરની બાનુઓનાં નામો.

બાઈ પીરોબ સોરાબલ નરરાવા (અકબરનર) ૧, ૨, ૩, ૬. મીસ હુમ-બાઈ નરસેજલ નરરાવાલા (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. મીસ કુમ્મલાઈ ભંહુરી-લ પટેલ (અકબરનર) ૧, ૨, ૫, ૬. મીસીસ મિલરલ ભરોલ મંબલ (બરબોરા) ૧, ૨, ૬. મીસ રતનબાઈ તથા મીસ રીનબર અરેદેશર દાર (ઉમક-પુણી) ૧, ૨, ૩. બાઈ જે. એચ. મોહિલાલ (પુણી) ૨, ૩, ૬. બાઈ પતલોબાઈ પીરોબાઈ મેમ કાકર (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. બાઈ ડી. આર. એમ. રા-વાલા (શીખંમ) ૨, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કાંમલ અરેદેશર (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. બાઈમિા મેરેર, કુચ, ભર, કાં દાર (અકબરનર) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. બાઈ મીનાબાઈ સોરાબલ દેશવ (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. મીસીસ નમકુદીન (કેમકમ) ૧, ૨, ૩, ૫. બાઈ આરંબાઈ કુચલ મસાલાલા (મઈ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ માણેકબાઈ કુચલ મસાલાલા (મઈ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. Mrs. D. M. Motaramma (માણેક) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ માણેકબાઈ શાં રાણ (ઈરેર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. માણેકબાઈ દોર-સલ વાણી (ગાંબી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬.

ઉમારૂં મયા માસનું યુબઈનું ઈનામ નીચલાં બાનુએ મેળવ્યું છે, જે તેણે મેદરખાંની કરી "કચરકે દિનક પ્રેસ" માંથી મંચારી લેશે.

મીસીસ શોશીનબાઈ મનલબાઈ ૧, ૨, ૩.
ઉમારૂં મયા માસનું દેશવરનું ઈનામ નીચલાં બાનુએ મેળ-વ્યું છે, જે તેણે પણ મંચારી લેશે.
મીસ માણેકબાઈ કુચલ મસાલાલા (મઈ.)

લખી મોકલનારઓને ખબર.

દી૦ કે૦ રોડ-આવતામાં. મેદરખાંની કરી તમારું બાનુ નામ અમારી નજી મઠે લખી મોકલે.
માણેકબાઈ શાં રાણ-તમારું આ વેળાના લખાણમાંથી લેતી જેને મે વીરોને બાગ કહાતી નાખ્યા છે તેનું કારણ એ કે બાનુની છંદોને હેવાસ એ મિત્રના આગળ આવી ગયા છે.
VIOLETT-તમા જે મદરખાંની છંદોની હેવાસને તરજુનો કરી મોકલવા મણિ છે તે ચોપાનમાં લેવા અમને કરી અટ-ચણુ નથી.
નવાજબાઈ અરેદેશર રોડ-લેતી જેને મેની છંદોની હેવા-લ મારે મે ૧૮૮૬ ના એ મિત્રના અંકમાં આવી ગયા છે.

નીચલાં ચોપડી ચોપાનમાંની પેઢિય માન સાપ રવાકા-રૂપે પ્રિય:-

"ભાનિ વિલાસ", "માસિક મબદ" ફેબરવારી તથા માર્ચના અંક.
આ "સી મિત્ર" યુબઈના દેશમાં નાં ૭૦ હોનની રીઝામ અરેકે વિનંતી પ્રેસમાં પાતાને માટે દશમક કાગળકે દેલેલે બાપુ છે.

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ જી.

સે ૧૮૯૦.

જી. એલ. ડેવિસ.

જી ધર સંસારી કેળવણી પ્ર-
યાને એક ખરી કેળવણી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉછારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૮ મું.

નવુ પારસી ઘરે અને તેના રહેવાસીઓ.

નચેરશાહ અને દીનપાઈ તરફ તેઓનાં
છોકરાંઓ કેટલા વીધાસ અને પ્યારથી
નોતાં હતાં, તે જો આપણે આગળો પ્ર-
કરણમાં આવી ગયેલી વાતચીતથી પુર-
વાર કરી ન શક્યે, તો નેટલા પ્યારથી
તે નાની ટોળકામાંનાં દરેક બાળક તેઓને
આપકાર આપે તો પ્યારથી વધારે સારી
રીતે કરી શક્યે. હોમી પોતાની માતાના
પગ આગળ એક નેતરનાં રંગાંડપર જઈ બે-

ઠા, કે જે તેની હમેશની માનીતી જગા હતી; પીરજીત નજરેક
અરધી કલાક સુધી તેણીની માતાના પોતાપર બેસી રહી, કે જેમ
કરવાને કુટુંબમાં સૌથી માની હોવાથી તેણીને હક હતો; જાદ-
બીર પોતાના આપ સાથે વાંત કરતો હતો, જાલતું શરમાળપણું
ફરકરતો હતો, અને યુપરે કેટલાક માયાણ બેઠો કહેતો હતો.
પોરશેદ પોતાના આપનાં બંગાંપર હાથે વીઠાણ ઉભી હતી અને
જાદબીર નરનારસી યુના હાથમાંની મુસાફરીની ચીજો લઈ
બાંજુએ ચૂકનાં નનાં, અને આસપાસથી આવી ખુશાલીભરી પગોમાં
પગ તેવજી તે ગરીબનાં બાળક કે જે પોતાનાં ખુશનુમા દેખા-
વનાં મસીખાઈ બાઈ બેઠો તરફ આપુરતાની નજરથી નોતું
નું, તેને દીવાલમાં બે બેઠો કહેવાને ચૂકનાં નહી; શુભ જાપડી

વીચારવા લાગી કે બ્યારે જાલ તેની ખુશનુરતી અને સતો-
પથી તેઓની માતાને તેણી કરતાં વધારે માનીતો થઈ પડ્યો
હતો, ત્યારે તેઓની માસીની માનીતી પચાતો તેણીને શે હક
હતો. તે આપડી એમ તો નહી કહી શકતે કે આ વીચારથીજ
તેણીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં હતાં, અને હૈયું ભારી
થઈ ગયું હતું. તેણી ફક્ત એટલુંજ જાણતી હતી કે તેણીએ
મુસાફરી વેળાએ તે માસીને ગમે એટલી ચાહી હોય, તોપણ
તે પથે તો તેવજીની પ્યાર ભરી કોટીએ અને મયાભરવા
બોલોથી તેણી તેવજીને વધારે ચાહતી હતી.

આજના કરતાં વધારે મુખી અને ખુશાલી ભરતું ખાણું
કોઈ દિવસે પણ પચગનીના મરચંદ હાડગમાં લેવાયું ન હતું;
છોકરાંઓ તેમજ માથાપને એટલી બધી તો વાત કરવાની હ-
તી; જાદબીરની મસ્તીપાર વાતો અને હાવર જાણો; ખુરશે-
દના ખુશ મીઠાજી જવાણો (તેણીને યુરસો હમણાં તો તદ્દન
ઉતરી ગયો હતો); હોમીની યુઝ (કે જેની પાસે બેસવા તેણે
પોતાની મા આગળની જગા પણ છોડી દીધી હતી) માટેની
સંભાળ; પીરજીતની પોતાનાં માસીનાં છોકરાંઓ સાથે વાંત
કરવાની અરથી શરમાળ, અરથી આપુરતાભરી કોશિશ; મન-
ચેરશાહ અને દીનપાઈની, તેઓનાં બાણેજીની શરમ અને શય-
દુર કરવાની અને જાણે તે ઘર તેઓનું છે એવું બતલાવવાની
કળજી; આ સંજગમાં વખત એટલા તો જાદબી વધી ગયો
કે બ્યારે જાણવાના વખત માટે ધાંટ વાગ્યો ત્યારે સંજગો
એકદમ ચોક્કસ ઉઘાયો.

મનચેરશાહનાં કુટુંબમાં એવો ધારો હતો કે દર રાતના
આધા પછી, ધરના સંજગો નોકર નફરો સુધાં સવેંએ એક
ઝોરમાં એકાં થઈ સાથે બંદગી કરવી, જે ખાત્રાસ થયા
પછી મનચેરશાહ તેઓને ધર્મને લગતી ફરજો અને શીખા-
મણ સમજાવતો હતા. તેવજીની ચેરહાજરીમાં આ બોલો તે-
વજી અકબર્જદ હોમીને સોંપી ગયા હતા, કે જે ફરજ બ-
જાવવાને આ નાના શેકવાને બંદગીના વખત આગમન ધર્મને
લગતી ચોપડીઓ વાંચી તૈયાર રહેવું પડતું હતું.

"દીકરા, આજને વાસ્તે તો" તૈયારી કીધી છે કે" મનચેર-
શાહે આજનાં ટોળકાપરથી કરતાં હોમીને પુછ્યું, અને વાત
કરતાં કરતાં સવેં સાથે બંજાવાના ઝોરમાં ગયાં.

“હા પપા, મને કાંઈ ચોક્કસ ખબર નહીં હતી કે તમે આજે આવશો.”

“હારે તો હું આજે મારી જગા પાછી નહીં લેવડા હોમી, મને જેવા ગમે છે કે તું તારાં કુટુંબીઓને ક્યો ધરો આપે છે.” મનચેરશાહ પોતાના દીકરાનો હાથ પોતાની બગલમાં લઈ તેના શરમથી લાસ યઈ ગયતા ચેટરપર પ્યાર ભરી નજર કરી બોલ્યા.

હોમીના સાદમાં કાંઈ અજળ જાતનો મીઠાસ હતો, બ્યારે તે પોતાનાં કુટુંબ આગળ તેઓને છાત્રી વાપણ કરતો હતો, ધર્મ શું ચીજ છે અને તેનાં કરમાનો શું છે તે સમજવતો હતો, હારે તેની રીતભાંતમાં એટલી તો આતુરતા અને ગંભીરતા સમાવયી હતી કે તે વેળાએ તેના ખીસતા છોટરવંત જેટલા સાથે તેનો મુકાબલો કરવો તદન અશકત હતું. મન-ચેરશાહ અને દીનબાઈ તેઓના ફરેસાઈ ખસતના દીકરાનું બોલતું સાંભળી ધણુંજ અજળ થયાં, અને તેઓનાં દીકરપર ઘણી અસર યઈ. હોમીએ તે દીવસને લાલકનીજ વાપળ કાપી હતી. તેણે પોતાનાં બાઈ બેહેનો (પુખ્ત કરી ખુરશેદ) તરફ નજર કરી, માથાપ ધીનાનાં બાળકો તરફ કેવી ફરજ બળવચી જોઈયે, તેઓપર કેવી મમતા બતાવવી જોઈયે, તેઓને કેવી રીતે મુખી કરનાં જોઈયે, તે સમજી સમજાવ્યું. બઈએ તેમજ તેનાં બાઈ બેહેનો સમજ ગયાં કે તે કોણ માટે બોલે હતો; અને તેઓનાંનાં એક રીવાજ સધળીઓએ તેની વાપણ આતુરતાથી સાંભળી. ખુરશેદ આ પહે પછી હોમીની લાગણીઓ સાથે એકમતથી યઈ શકી નહીં; તેણી પોતાનો મુરસો ઘણી મુશકેળીથી દાખી શકી, કારણકે તેણી એમ માનતી હતી કે હોમી બસે મસે તેણીને સમજવવા બોલતો હતો, અને તેણીના વીચારો વચ્ચે કોઈનેમી આવવાનો હક ન હતો, કારણુ તે તેણીના પોતાના મનનાજ હતા અને કોઈને પછી કુઝ ન દેતા હતા; અને તેજ વીચારો પ્રમાણે ચાલવાના સમજયથી તેણી આ બંદગીમાં ઉતરથી સામેલ યઈ શકી નહીં.

જાતને મનથી તો આ સધળું નવાઈ સરખું હતું. બ્યારે તેને તન અને મનનાં કળવણી ઘણી સારી રીતે આપવામાં આવી હતી, હારે ધર્મની કેળવણીથી તે તે તદન અજાણ હતો-અલકે ધર્મ શું ચીજ છે તે જાણતોખી ન હતો. પોતાનાં બાળકો તરફ એવી બાળદની બેટરકારી રાખવા માટે આઈસાઈને ઘણું કુઝ લાગતું હતું, પછી તે કુઝ તેવજુએવા વીચારથી શાંત કરતાં હતાં કે, એવી જાતના ગંભીર ધડાએ આપવાને તેવજુ સામર્થવાન થાતો લાલક ન હતાં, અને કહેતાં કે ઉમરમાં આવ્યા પછી તેઓ સર્વજી શીખ્યા કરશે. જાહે રજુનમાં પોતાના એકુ બે સાથીઓમાં ધર્મની ચોડી ઘણી લાગણી બેઈ હતી ખરી, પણ તે પોતાને તેઓથી એટલો તો ચડહતી પદવીને મણતો હતો કે તેઓ તરફ ઘુઝહારની નજરથી જોતો હતો; અને તેથી આજનો દેખાવ બેઈતે તદન ગમરાઈ ગયો હતો. બ્યારે તેણે હોમી તરફ નજર કાપી કે જે તેના કરતાં ફકત બેજ વરસ પડો હતો, હારે તેણે ધણું

કુઝ સાથે શોધી કઢાડ્યું કે તે પોતાને જેવો ધારતો હતો તેવો સરસ નથી. વળી બ્યારે તેણે જેવું કે લાંતો તેનોકરોનેમી એક સરખી નજરે જોઈ, કુટુંબનાં સર્વે જણ સાથે તેમને બોલાવી બંદગીમાં સામેલ થવા દેવામાં આવે છે, અને તેઓ સાથે માનથી વતેવામાં આવે છે, કે જેવું તેણે કોઈ દીવસે સાંભળેલું તેમજ જેવડું પણ ન હતું, હારે તે અજળ થયો; પણ બ્યારે બંદગી પુરી થયા પછી તેણે પોતાનાં માસા માસાને તે નોકરો સાથે મીઠાસથી વાત કરતાં જોયાં, હારે તો તેની અમનખળીના પાર રહેવા નહીં.

શુભને તો આજના દેખાવથી નવરોજ દસ્તુરની રીખામજી થઈ આવી; તેણીના બાપે તેવજુની છંદગીનાં છેડાં વરસમાં તેણીને યોડી ઘણી પોતેની કેળવણી આપવાની કોરોશ કીધી હતી, પણ તેવજુ પોતેની ધર્મ વીશે ગંભીરતાથી વીમાર કરવાને મોડેથી શીખતા હોવાથી તેવજુ તે વીશેની કેળવણી તેણીને જરાખર આપી શક્યા નહીં, જેથી શુભ કમનસીબે તે તરફ ખ્યારથી નહીં પણ બપથી જેવા લાગી.

બંદગીર અને પીરોજાએ તો શુભ અને જાતને યોડા વખતમાં પોતાનાં વાહાણાં ધરનાં ખુણાં ખરોજાંથી વાઙેક કરી નાખ્યાં. મરચંદ લાગળ એક એવી જગા હતી કે કહેનેમી ખુશ કરવા વગર રહે નહીં. તે એક અસલી બાંધણીનો પથરો મોટો બંગલો હતો; તેની બાંધણી જોકે અસલી હતી, તોપણ કેટલાક બાગો મુધેરની ટપના હેલ એમ લાગતા હતા. મરાઠાઓની લડાઈ પછી આ મેહેરની ગવસ્યા ઘણી ખરાબ યઈ ગઈ હતી, પણ બ્યારથી મનચેરશાહના બાપનું કુટુંબ લાં રહેવા આવ્યું. હારથી તેમાં ઘણા મુધારા થયા હતા. તેવજુ તેને લગભગ આખું તોડી પાડી પાણું નવેસરથી બંધાવ્યું, પણ તેનો દેખાવ એવો રહેવા દીધો કે તે અસલના વખતની યાદ આપે.

કમપાકોમાં દાખલ યઈ યોડુંક અંદર ચાલ્યા પછી બંગલામાં ચઢતાંજ એક મોટો ધણુજ ટેરથી શણગારેલો હાલ નજરે આવતો હતો. આ હાલની બને બાજુએ નાના તેમજ મેદા જગતમાં, મેડકાનાં તપાં એકતરંગીનાં અજાસ દરખાતે ઝોરડા હતા, વચમાંની ચાલમાંથી પસાર થયા પછી એક મોટો પોહજો બપકાદાર દાદર નજરે પડતો હતો, જે પરથી ચઢકી ઉપર જતાં સપળાંઓના સુવાના ઝોરડાઓ દીસતા હતા. પછી વાડેના ઝોરડાઓ નોકરોના ખાસ વપડાસ માટે રાખ્યા હતા, કે જ્યાં આવવા જવા માટે તેઓને વાસ્તે લોહાનો એક દાદર તદન અસાહેજો પછવાડેથી રાખવામાં આવ્યો હતો. દરેક સુવાનો ઝોરડો બોરડો, હવા, વખતે રેરાનીકરે, મેનો બંગલાની બેઠ બાજુએ અગાસીએ હતી, જે નજરે આવતી પીરોજાની વાત કરવાની માનીતી ફરમા હતી.

બંગલાની સામે આવેલો એક મુદર તથાજ મોટું નાખાં સરોવર માફક દીસતો હતો. ખુરશની બસેથી બંગલાની આસપાસ તેમજ તથાજ આગળ ફરવાની એકાંતો નો પેલો ઉલ હતી, અને તેથી આસપાસનો દેખાવ એટલો તો રમવા

મણી અને આંખને ઠાઠક આપે તેવો લાગતો હતો, કે દી-નખાઈ પોતાનાં ધરને એટલાં ગંધાં ચાઢતાં હતાં તેમાં અજ-ળ થવાનું કાંઈ ન હતું.

તેવણ પોતાની દીકરીઓને અભારથી યુષ્કર્ષની ફેશનેજન મંડળીઓમાં ભેલાવા દેવા ભાગતાં ન હતાં, કારણ એક પુરતી કેળવણી વીનાની નાશન છેકરીને તેમ ભેલાવા દીધાથી કેવાં ભયભરેલાં પરીણામ નીપજે તે માટે તેવણ પુરતાં વાંકેડે હતાં. તેવણ પોતાની દીકરીઓને જાનુઓને ઊઘતા દરેક દુ-નરમાં પ્રવીણતા આપવા ભાગતાં હતાં, કે જે જરાજર મેલવી શકવાનાં પંચગનીમાં પુરતાં સાધણો ન હતાં; જેથી તેવણ પોતે અને ભઈજી જે થોડું થલું ગાવા વખડવા, અને સી-તાર પાડવાનું જાણતાં હતાં. તેઓ લાભ તેઓને આપવાને હાથ તરત તો ચુકતાં ન હતાં. પણ ભ્યારે જુરશદ તથા પીચેજન ઉમ-રમાં આવે સારે મોઝા શીશકોના હાથ નીચે તેઓને કેળવણી આપતરાની તેવણ ખાહુય ધરાવતાં હતાં. તેવણના દીકરાઓ તો દસ વરસની વયથી તેઓના બાપ સાથે અચારનચાર યુષ્કર્ષ જઈ આવ્યા હતા, કે જે યુલાકાતોમાં તેઓને ધણી મોજન-જાદ મથવા છતાં તેઓ પોતાને ધર ભેવડી ઉગ્ર અને અ-ચુદ ખ્યાર વીના પાછા ફરતા ન હતા, અને વળી કહેતા હતા કે આખી દુન્યામાં પંચગનીના મરચંદ હાથ જેનું ધર કેદે હતું નહીં.

એ કે મનચેરશાદ કાંઈ ધણી ચોળગાર કરતાન હતા, તો-પણ તેવણ પોતાનો વખત આજણસાઈમાં યુભાવતા ન હતા. તેવણની મોટી ભગીરી અને તેપર વસ્તાં બર બાડતો તેવ-ણનો પુરતો વખત શેકતાં હતાં. તેવણ પોતાનાં ભાડોતોનું બાંડું કરવા હમેશાં ભેભાર હતા; વળી રાજદારી દીકરાઓનાં પણ થોડા ધણો ભાગ લેતા હતા અને પોતાની મદદથી હમેશાં ગરીબોનું બાંડું કરતા હતા. તેવણના સખાવતી દીઘજુરશદથી સરકારે તેવણને એક બે વેળા ખેતાઓ બખરાવાની માગણી કાંધી હતી, જે તેવણે ઉપકાર સાથે ના પાડી હતી. દીનખાઈના વરના જાણીતા અને વખણાવવા શેસો તથા તેવણની પોતાની આગળી સહીઓની મુલાકાતથી તેવણ કાંઈ તદન એકાંત છ-દમી જીભરતા ન હતા. પંચગનીમાં વસ્તાં થોડાંક ખીજ પા-રસી કુડેઓની આગ્રખાણ અને દોસ્તીમાં તેવણ મજાદ મેળ-વતા હતા અને લાંબાં થોડાંક આજરદાર અંગ્રેજ કુડેઓમાં પણ પંથોટાઈ ગયા હતા.

મેહરજીભાઈ માસ્તર નામના એક ગરીબ પણ આજરદાર ગ્રહરમે મનચેરશાદનાં છેકરાંઓને કેળવણી આપવાનું અને તેવણની ભગીરીપર દેખરેખ રાખવાનું માયે લીધું હતું. પેદલાં તો તેવણ લેનોલીની સરકારી નીશાગના શીકક હતા, પણ જે પ્રખણીકપણથી તેવણ પોતાની ફરજ જાનવતા હતા, તેથી રકુનના કેટલાક ખંધા છેકરાઓએ નારાજ થઈ તેવણ સાથે ખોટી યુગો ઉડારી. રકુનના વગ્રઓએ તેવણની આ ચાલની તપાસ કાંધી અને તેવણે તે છેકરાઓની ચાલ લીધાડી પાડી પોતાનું નીરજોષપણ પુરવાર કાંધું અને પછી વધારે વખત લાં રહેનું દરસ્ત ન ધારી રાજનાથ આપું. તે નીશાગઆ-

ઓએ પાછળથી ધણીની કાલાવાળા કાંધા કે તે ફેજનીમાંથી તેઓને છેકરે, પણ તેવણે તેમ કરવા સાધ ના પાડ્યું.

મેહરજીભાઈની આ પ્રખણીક ચાલની વાત મનચેરશાદને કાને પડી, અને તેથી ખુશી થઈ તેવણે પોતાનાં ઘેરમાં તેવ-ણને મોઝા પગારની ચાકરી આપી. થોડો વખત પંચગનીમાં રહ્યા પછી મેહરજીભાઈ પોતાની સારી માસ્રયગ્રણથી વ-ખણાઈ ગયા અને લાંબાં ખીજ પારસી કુડેઓએ પણ તેઓનાં છેકરાંઓને તેવણના હાથ હેજન સોંપ્યાં.

મરચંદ હાથથી થોડેક દુર રારાડનાં જરખાઈ (જેવણનું નામ દીનખાઈનાં છેકરાંઓને મોહરથી આપણે વારંવાર સાં-ભળ્યું છે) તો “જરખોદ લાડન” નામનો મોટો બગસો આવ્યો હતો. તેવણના વર જરખોદજી રારાડ મનચેરશાદના નાનપણ-ના દોસ્ત હતા. જરખાઈ એક મોટા ચોડાનાં દીકરી હતાં અને દીનખાઈ તથા આઈખાવે બચપણથીજે આજખતાં હતાં. તેવણ દીનખાઈને હમેશા વખાણતાં અને તેવણને પગડે આ-લવા ઈજતાં, પણ તેમાં હમેશા નીપજન થતાં અને એનું મા-નતાં કે દીનખાઈથી તેવણ જુદીજન જાતનાં હતાં. તેવણનાં જરખોદજી રારાડનાં લગન થોડા પેઢ્યાં તો મુખી ધારતાં હ-તાં, પણ થોડા વખતમાં ઉગ્રફૂન માત્રમ પડ્યું. જરખોદજી લગાર કરડ અને આજના સ્વભાવના હતા. જે કે તેવણની બાપડી કોઠાપણ ખોટી રીતે ચાકતી ન હતી, તોપણ તેવણના વીચારને તેણી કચ્ચીતન એક મથતી થતી હતી. જરખોદજીને જરખાઈ તેવણ ધારતા હતા તે કરતાં ઉગ્રફૂન માત્રમ પડવાથી તેવણ વારંવાર તેવણ સાથે ચીડાડતા હતા, અને ધણી વેળાએ સચ્ચાઈ અને પ્રખણીકપણથી તેવણને ભેલાતાં ન ભેવાથી તેવણ સાથે લગાર સખતાઈથી વરતાતા હતા. આનું પરીણામ એ નીપજનું કે, જરખાઈ તેવણના વરથી ખીંદવા લામાં અને જરખોદજીને જરખાઈ માટે કાંઈ સારો વીચાર રહ્યો નહીં.

તેઓને લાં બે દીકરીઓ અને એક દીકરા હતાં. જરખા-ઈએ તે બાળકોને સારી નીતીની કેળવણી આપવાનો હેઠાવ કીધો હતો અને તે વીચાર તેવણે દીનખાઈને પણ જણાવ્યો હતો, પણ ભ્યારે વખત આવ્યો સારે તેવણે તે હેઠાવ પર પાણી ફેરવ્યું. તેવણે નજાનાં મગજ અને લાડથી પોતાનાં બાળકોને એટલાં તો બગાડી દેવા હતાં હતાં કે તેઓને સુધાર-વાને જરખોદજી તેથી તદન ઉગ્રમીન રીત વાપરતા હતા; જેથી ખનું એમ કે, તેવણના કરડા સ્વભાવથી જટલાં તેવણનાં ધ-ણીપણી ખીંદતાં હતાં, તેટલાંજ તેવણનાં છેકરાંઓ પણ ખીં-દવા લાગ્યાં. પણ તેવણ પોતાનાં બાળકા તરફ આવી ચાક દુનખી થયા વીના ચકાવતા ન હતા. તેવણ ભ્યારેની મચેર-શાદને લાં મુલાકાતે જતા સારે તેઓનાં મુખી ધરને મુકા-જાએ પોતાની દુનખી ધર સાથે કરી હમેશાં બગાડી કરતા હતા.

મચેરશાદ અને દીનખાઈએ જરખોદ લાડનના ધરસંસારી કારમારમાં સુધારો કરવાની વારંવાર કોશીસ કીધી હતી. મચેરશાદ હમેશાં જરખોદજીને તેવણનાં બાપડી છેકરાં તરફ ઝોઝી સખાઈ વાપડવા સદમજાવતા હતા, ભ્યારે દીનખાઈ

જરૂરથી તેવણની આશમાં સુધારા કરવાને સમજવતાં. જરૂરથી યુગ્મમાં કામગીરી હોવાથી તેવણ વરસના પાંચ છ મહીના પોતાનાં કુટુંબ સાથે જાં યુગ્મરતા હતા, જે જરૂરથીને ઘણું આવતું હતું. તેવણ જાં તો મોટે ધરની સહીમીટી-એ સાથે ફરતાં હતાં, પણ જ્યારે પંચગની પાસે ફરતાં ત્યારે જરૂરથી હોવાના અસુખો વધારતાં હતાં. દરમિયાની બરી બીના તો એ હતી કે, જરૂરથી અને જરૂરથી અને એકમેકનાં સુખ માટે કાળજી રાખવા છતાં તેઓ પોતાના ઉપદ્રામાં ની-પદ્ધતિ ધરાં હતાં. જે પેહેલાં વધારે નરનાસવાયો અને બીજી વધારે સખત થતે તો સઘળું સેવટ સાફજ આવતે.

પણ પટેલનાં સુનાપાઈ, જેવણ દીનપાઈનાં વધારે નજીકનાં પડોસી અને વધારે માનીતાં સહી હતાં, તેવણનાં દુઃખ આગળ તો જરૂરથીનું ધરસસારી દુઃખ (જેનું યુગ્મ તેવણ પોતેજ હતો) તો કાંઈ પણ બીસાદમાં ન હતું. તેવણને અમનજી પટેલ સાથે પરણવાવામાં આવ્યાં હતાં. અમનજી-એ નાની વયેજ પોતાનાં માથાપને ખોદ્યાં હતાં, જેઓ પોતા પાછળ મોટી દોસત યુગ્મી ગયાં હતાં. તેઓનાં સગાં વાહાલાંએ તેઓના દીકરાને કેળવણી લેવા માટે નાદાન વયમાં લેવાત મોકલ્યા, કે જ્યાંથી ખરાય ચાલચલણ સીધા બીજી કાંઈ પણ કેળવણી તેવણ લઈ આવ્યા નહી. સંવે દેકણે તેવણની તારીફ અને પ્રશાસત થતી હોવાથી તેવણ પતરા-જીભાર, ઉડાડ, અને કંટાળા બેઠા યાદ પડ્યા; તેવણ પોતાનો ધણીપણ વખત અને પૈસા બીજીચાર કરવામાં, મોટાની સરતોમાં અને વાડીવંતર ફરવામાં ગુમાવતા હતા. નાનપણથીજ એકમોકલ ખવાસના હોવાથી તેવણનાં દીકરાં કાંઈ-નેથી વાસ્તે ખ્યાર તો હતોજ નહી. યોસાભાઈ ઉનવાસાએ અદમનજીના લચચાવનારા દેખાવ, રીતભાત અને બેઠીકરણ (કે જેથી તેવણના ખરાય યુગ્મી દંકાઈ જતા હતા)થી લગ-માઈ જે પોતાની રૂપવંતી દીકરી સુનાપાઈને તેવણ સાથે પરણાવી. પેહલાં તો અદમનજી એમ સમજતા હતા કે તેવણ સુનાપાઈને ધણીજ ચાહતા હતા, પણ તે વીચાર તેવણનાં મગજમાંથી જરૂરથી જતો રહેલો, અને એક બાપડીની તોફા ગમે એળગવા માટે પરતાવા લાગ્યા. તેવણનું પેહલું બાળક પણ એક છોકરીજ હોવાથી તેવણનાં કરડાપણમાં વધારા થયો હતો, પણ બીજે વરસે જ્યારે એક બેટાની હતી થઈ ત્યારે તેવણ અખીત ધણાજ પ્રસા થયા. પણ આ તેવણની પ્રશાણી બેઈ તેવણની ધણીઆણીનું દુઃખ દુઃખ અને બચવી વીધાઈ જતું હતું. કારણકે તેવણ સોળાં પાઈ મોલતા હતા કે તેવણ પોતાના દીકરાને પોતાના જેવો રખતો. પંચી બનાવશે અને તેણીના બાપલા વીચારે તેનાં મગજમાં દાખલ થવા દશે નહી.

સુનાપાઈને માથે છોકરાં કેળવવાનું કામ ઘણું દુઃખ ભર્યું અને યુગ્મજી થઈ પડ્યું હતું. એકે તેવણના ધણી અંકવાસમાં અને મહીનાઓ ધર બાહેર ગુમરતા હતા, તેપણ જે મોટા વખત તેવણ ધરમાં રહેવા આવતા, તે વેળાએ સુનાપાઈએ કાળજીથી પોતાના દીકરા પર કાપેલી સારી અસર તેવણ એક પળ વારમાં ભુલરી નાખતા હતા. તેણીને દરેક કામમાં

દોષક ખવાસમાં, તેણીના સુધરેલા વીચારે તરફ દસવામાં અને ધરમની લાગણી તરફ તુચ્છકારની નજરથી લેવામાં તેવણ મજલ મેળવતા હતા, અને તેથી તેઓનાં છોકરાં-ઓની હાજરીમાંજ તેવણ પોતાના દીકરા અદીને તો તેની માતા સાથે તુચ્છકારથી વર્તવા શીખવવામાં ફતેહ પા-ચ્યા હતા; પણ પોતાની દીકરી મેહર, કે જે ધણીજ કાપડી અને નરનાસવાઈ હતી, અને જેણી પોતાની માને અતીરખ ખ્યારથી ચાહતી હતી, તે એટલે મુશ્કેલી કે પોતાના બાપની તે-ણીની મા સામેની ખરાય ચાલ માટે તેણી તેવણને ધીકારતી હતી અને તેવણની ટુકી યુગ્મકાલોને બચતી નજરથી જોતી હતી, તેણીને પોતાની મા તરફ ખરાય રીતે વર્તતાં શીખવ-વામાં તેવણ નીપદળ થયા. આ ચાલથી તેણી પોતાની માની માનીતી થઈ પડી હતી; પણ તેણીનો બાપ તેણીની ધીકારતો અને તાણા મારતો હતો, જે સઘળું તેણી ધીરજથી અમતી હતી. જેવો હોયો મરચટનો સ્વભાવ તેની વય કરતાં પુર-તીજ વધારે વીચારવંત અને ગંબીર હતો, તેવોજ સ્વભાવ મેહરનો દુઃખથી થયો હતો. તેઓના અ-એકમજતા વીચારથી તેઓ એકમેકની સંગત વધારે શોધતાં હતાં, અને બંને એક બીજા સાથે વાત કરવામાં મજલ મેળવી પોતાનું દુઃખ ભુલી જઈ યુગ્મી થતાં હતાં.

અરેશકે પુરતીજ ખરાય સ્વભાવનો હતો; પણ જ્યારે તેઓ માથે તેણી દુર દોષ લારે મજોજ દાદોજ અને તાભે-દાર છોકરા થતો હતો. સુનાપાઈમાં કાંઈ એવો ચોક્કસ જનનો યુગ્મ હતો, કે જેથી તેવણ પોતાનાં સગાં વાહાલાં અને દોસ-આશનાંઓને ખ્યાર અને માન મેળવતાં હતાં. જેઓ તેવણને ખરાયજ પીછાણતાં ન હતાં તેઓ એમ ધારતાં હતાં કે, તેવણ પોતાના નરનાસભરયા ગરીબ ખવાસથી પારકાની જનજી પણ પોતાને માથે હોતી લેતાં હતાં. પણ સુનાપાઈના બાપમાં આ વીચાર ભુલમત્યો હતો. થોડાક વખત પણ માથાભરી લાગણી બનાવ્યા વીના તેવણ આગળ ખેસતું ફાકત હતું, વળી તેવણ તરફ માન બનાવ્યા વીના હોષપણ આદરી તે-વણ સાથે વાત કરી રાકતું ન હતું.

દીનપાઈની માફકજ પોતાનાં છોકરાંઓને કેળવવાને તેવણ આતુર અને ઉત્કટજ હતો, અને જે મોદામાં વીધાસ. ન રાખતે તો અદીને કેળવવામાં તેવણ તદન નાસીધાસ; થયે; એક પણ ખોલ મોસ્યા વગર તેવણ પોતાનું કામ ગુપગુપ કર્યા જતાં હતાં.

[સાંધણ છે.]

Two Old Maids.

ધણીઆણી—(હાંત હુમતા હોવાથી મોહક પડીને) આમાં સુજેલાં મોહકાને લીધે હું ધારજ કે મારેથી એક અંકવાસનું ત-લીક વાત થઈ શકશે નહી.

ધણી (ધણી અવાજે)—મને તેટલાં જરા નીરાંત વળશે.

ધણીઆણી—હું ?

ધણી (ચિદ્ધિ)—નહી કે, હું હાલ્ય કે હુંને જરા નીરાંત બેસ-વાની જરૂર છે, અને તેજ સડપી મોહકો ઉભાય છે.

દીપુ સુલતાન.

પ્રકરણ ૧ હું.

ને ૧૭૮૮ ના જીન મહીનાની એક ગરમીવાસી સાંહેને કેટલાંક માણસોનું એક ટાળું એક મેદાનમાંથી પસાર થતું લોકોને જાણ્યું હતું. આ મેદાન હાલુયાનમાં આવેલા એટલીના કાલેદારની દક્ષીણ દીશમાં આવેલું હતું, અને દેખાવ ઉપરથી લાંબી રીતે પાકણી પતી હોય, એવું માન્ય પડ્યું હતું.

આ ટાળીનો મુખી જેની ઉમર ૫-આસની ભરતીમાં આવેલી જણાતી હતી, તે એક દખણના જોશવર અને મસ્તાન યોડા ઉપર સ્વાર થયો હતો. યોડાની આગળની ભરતી દેખાઈતી રીતે યોડી હતી, કારણ કે કાલ્ય કચરા અને ખાસ ખજોચીઆવાસા રસ્તા ઉપર આપો દહાડા લાંબી મુસાફરી કરતાં તે તદ્દન નબળો પડી ગયો હતો. ખુશ્તી રીતે તે યાત્રી ગયો હોય એવી નીશાની જતાવતો, અને કાલ્યનો ખજોચીઆ—જે યોડે યોડે ટટકે હતો—તેમાંથી ઘણી મુશકેળાથી પોતાના પગ બહાર કઢાડી શકતો હતો. તેની પીઠ ઉપર નાંખેલું સુંદર કપડું કાલ્યની સમગ્ર ખરાબ યાદ મળું હતું, અને તેનો સ્વાર કે જેનું ઈનસાફને ખાતર યોડુંક બધાન અગોએ આપતું ભેળેય, તે પણ પગથી તે મામાં સુધી ધુળ મટોડાંથી ભરાઈ ગયો હતો.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ આ સ્વાર યુખત ઉમરે પુરેલો હતો—તે શામળા વરણુતો અને સહીયડનાં ચાંચથી ભરાઈ ગયેલો હતો, પણ તેની આંખો ઘણી યોડી અને અતીશય કાળી હતી, કે જેવી કાળી આંખો હાલુયાનના દેશીઓ વડીકમાંથી જન્મેલ જોવામાં આવે છે. બ્યારેબી તેનો યોડો દો-કા ખાતો, ભારે તેની આંખો ચલકી રહેતી અને કાલ્ય તથા રસ્તાને તે વખતે તે ખુબ ગાળ દેતો. તેનો કમચો કસખી કાનખાખની બનાવટનો હતો, જે બે કે એક વખત ઘણો સુંદર દેશે, પણ હાલ તે મેસો અને જાંબો યાદ અચો જણાતો હતો, અને જે કાલ્ય તેણે પોતાનો ઓઠો જળવવા અને ગામડાંનાં લોકો જેઓ વૈસાને નમે છે, તેઓ પાસથી માન મેળવવા પેદેરેલો હોય. તેનાં દીકરી વાંધણી ઉપરથી તે એક ઘણો જ ભવ્યુત અને જોરેમદ માણસ જણાતો હતો. એક શોખઈતી સાલ તેની કમર આસપાસ વીંટળેલી હતી, અને તેના પીસા પાતડુના પાવળ, તેનાં પીનાં જુદાં કે જે

ઈસાની બનાવટનાં જણાતાં હતાં) માં ખોરી દીધી હતા, તેનાં ખમાં ઉપરથી એક સુનાનો પટો નાખેલો હતો, જેમાં તેની તસવાર ખોસેલી હતી. તેના જમણા હાથ ઉપર એક ચળકતી લોહાની કાઢાકી લટકતી હતી, અને ડાબી બાજુએ તેના થોડામાં પોચાં મખમલનાં જીન ઉપર રૂપાંની બનાવટની પીસ્ટોલ ચળકતી હતી. એક ઘણી ઉમદા બનાવટની હાજ આમડાંના પટાએ પછાડે પીઠ ઉપર બાંધી દીધી હતી, જે તેને પછાડેથી ઠીક ટેકા દેતી હતી.

કાલ્ય કચરાથી ખરડાયેલાં દીવ છતાં રસીમખાનનો દેખાવ આ બોદળાં મેદાનમાં ખરેખર ઘણો અસરકારક અને તેની પછાડે આવતાં માણસોની એખડે હાથે ધુરતી સંભાળ લઈ શકે તેવો લાગતો હતો. પણ તેની ટાળીમાંનો તે કાંઈ એક-લોજ હથથારજથ પુરૂષ ન હતો. છથી સાત સ્વારો—તેના જ ખીદમતગારો—તેની પછાડે આવતા હતા, જેઓ બે કે ખાન ખીસાલ આખી સ્વારી કરી શકતા ન હતા, તેપણ બહાદુર દેખાવના મરદો હતા. બે આ ટાળીનાં માણસો એકી વખતે જોરે જોર ચાલી શકે, તો ખરેખર તેઓનો દેખાવ લડાયક અને જોવા લાયક થઈ પડતો.

આ સ્વારોની યુદ્ધે એક પાકખી આવતી હતી, જે દેખાઈતી રીતે ભારી જણાતી હતી, કારણ કે હમણે જેઓ નજદીકે સોલ કરતાં વધારે હતા, તેઓ આચાર નવાર બદલાવા કરતા હતા, અને ઘણી મુશકેળાથી કાલ્યમાંથી પોતાનો રસ્તો પસાર કરી શકતા હતા. ખુશ્તી રીતે તેઓ યાત્રી ગયલા અને વધુ મુસાફરી કરવાને નાસાયક હોવાતા હતા.

તેઓની પછાડે યાંચ કંઠિલી હાર ચાલતી હતી, કે જેના રખેવોને તેઓ દોડક ખાઈ પડી ન જાય તે માટે પુખ્ત સંજાળ લેવી પડતી હતી; તેઓની સમય થીજ દેટલાંક માણસો આવતાં હતાં, જેમાંના યોડાક બોજ ઉચકી પગે ચાલતા હતા, બ્યારે બાકીના જેઓ ખાનના પોતાના માણસો હતા, તેઓ ટટુ પર આવતા હતા.

આ સમજાની દરમિયાન બે ઘણા જ સુંદર દેખાવના યોડાઓ ચાલતા હતા, કે જેના યોડાવાળાઓ તેઓને રસ્તાના સીથી કંઠણ જાગ ઉપર ચમકાવવાની કોશિશ કરતા હતા.

“અહા! અહા!” ટટુ પર બેઠેલાં ખાનનાં માણસોમાંનો એક બેરડો—તે ખાનનો જવારચી હતો—કે હું ખુશ્તીકર, હેદરાખાદતું નવાખી સોદર છોડી, વરસને આપે વખતે આવ્યા અપવીત રસ્તા ઉપર મુસાફરી કરવાને લખચાડો. અગે મુકાં ગયી, આ અપાસોમાંથી મારો જલદીથી છુટકારો કર! એવું કર કે આવ્યા ખરાબ રસ્તા ઉપર વરસાદ ન પડે, આ જમવમાં હું તો એક રાતથી છરી શકું નહીં. તું શું કહે છે દાડખાન-ન-શુ આપણે આપણી બજમ કટીથી પુરી કરી શકીશું! આ જ્ઞેદાનમ કે ત્યાં આપણે આપણા વખન આગમય દુઃખ ખખે છે, લાંચી આપણો કટીથી છુટકારો યરો! અગે માન-વત માર, મને જવાબ દે! તું તો કહેતો હતો કે આ ગામ-અંધી તું ખુરતી રીતે માદેમગાર છે.”

“ઓ દીવકારા, તેમ હું છેજાનઃ આવી બોલી બજબજ કરી માથું દુખવવાથી શું કામદો થયાનો છે! શું ખાને તારી ઉપર ગેરખાની કરી તુંને એક નેરેમદ ટટુ નથી આપ્યું, કે જે પેગમખરની મેહરખાનીથી તુંને યોગ્ય વખતમાં તારી મુસાફરીને છેડે લઈ જશે? શું ખાનની પોતાની મરજીથી એટીનીના કીસીઆ આને આપણે છોડી નથી આપ્યા, કે ન્યાં આનની સત આપણે કેટલાં સુખથી પસાર કરી દતે! અને આપણે જેવું નીમક ખાઈએ છીએ તેની સામે ફરયાદ ઉઠાએ, ત્યારે આપણે નેહિયે છીએ કે ખાનમ સાહેબ (ખાદા તેને સુખી રાખે) મુસાફરી કરવાને તદ્દન રાજ છે. સુખ લારે! કારણકે તારી પટપટ સાંભળતાં સાંભળતાં આ નાપાક કાંડાઓમાંથી રસ્તો કાપવો બહુ મુશ્કેલ પડે છે.”

“હીક છે, હું સુખ રહું છું,” બીમએ જવાબ દીધો, “પણ મને તો શીકર લાગે છે કે દીવીની આપણે આપણી મંજૂર પુરી કરી રાખીશું નહીં; અને આ કમખખત આમડાઓ કે બપાના કાકર રહીશો ગેસ ખાતા નથી, લાં ઉવારો લેવો પડશે, અને મુકી રોટલી યા તો હુખા સાકર આપણને ખાવા પડશે કે જે આપણને આપણી દમજાની યાક પછી બસ થશે?”

“હા હુલક, તું એક સીપાદ બરઝો નથી,” એક બીને વચમાં બોલી ઉઠ્યો, “નહી તો તું આમ બોલતે નહીં.” જે દહાડાવેર તદ્દન હુખો રહ્યા પછી કટકો રોટલી અથવા તો મુકી અથવા ખાવાના મરે, અને તેરકાપરની સતોષ પદડી ખોદાનો ઉપકાર માનવો હોય, એ તુંને કેટું લાગે, બોલ તે તુંને ગમે કે?”

“બસા નામુર, હું તારી પાસથી માંગી લઈ છું કે બસ ફર” તે બજબજી બોલ્યો. (હુખમરના ખ્યાલી દેખાવેજ તેને ચોક્કસ હોતો) “મને તો લાગે છે કે તારા બોલોથીજ મારો પેટ ઉપર અસર થઈ છે, અને તેનો દમેચતો ખોરાક નહીં બજબજીથી તે મને હપડો છે છે. દોરત, હું તુંને કહું છું કે હુખમરના વીચાર હું કરી શકતોજ નથી. કોઈ દહાડોળી હું રમજન મહીનાના રોજ પાની સકથો નથી (કે જે મારે ગાલ મને મારું કરે) અને મારે મારે મળીને કોઈ સરે તેને મને દર વરસે મોટું દામ આપવું પડે છે. અહા તેની આજાદી વધારે, એ અહા અને પેગમખર પાસ માંગી લઈ છું કે ખાન આજની સત આવીજ કેટું મુશ્કેલ.”

ખાને પણ પોતાનો થોડો યોગ્યાવેજ દતો. અપધાઈ હવે આસ્તે આસ્તે વધવા માડ્યું હતું, તો બે કે તદ્દન અપધાઈ થઈ ગયું ન હતું—કારણ કે સરજ હજી અસ્ત પામ્યો ન હતો, અને દીવસની હજી થોડીક ઝાંખી શેશની પડતી હતી, ગખાટના અવાજો અને વીનજીના અગકારા, એક કાણુ પાછળ નેહી તેઓની સામેનાં આકાશને લાંબી નાખ્યું હતું તેમણી આપતા હતા. આ સ્થળોમાંથી પસાર થવું કે નહીં તેની ચિંતામાં ખાન હતા.

જે રસ્તો કંઈક હતો તો તેઓને કાંઈ પણ મુશ્કેળી નહતે નહીં, પણ જેમ જેમ તેઓ આગળ વધતા તેમ તેમ રસ્તો ઘણોજ ખરાબ અને ગોચો આપતો હતો. ધોડાઓ મારે

સાથી સરસ રસ્તો શોધી કાઢવા જે માથુસને પીડાતો અત્યંત મથથી મોઢાઓ હતો તે પણ પોતાનો થોડો ધણી મુશ્કેલો ચલાવી શકતો હતો એવું દુસ્થી બજાવું હતું.

“એટીનીના કીસીઆ આવામાં ખરેખર હું એક ગમે અને ગદાનો બરઝો હતો” ખાન બજબજી, “પણ હવે થયું તે તો થયું, વસ્તાવો કરીને શું કરે, હવે શું કરવું તે એક વાત છે અને તેનો મારે વીચાર કરવો નેહિયે. મારા મરીબ મોતી” તે પોતાના ધોડાને પસવારતાં પસવારતાં બોલ્યો, “તું પણ યાદી ગયો છે અને તારી હમેશની તેજી જતી રહી છે, કેમ મારા મોટા તું મને વધુ આગળ લઈ જઈ શકશે” અને એમ બોલી તેણે તેની પીક ઠોકી.

આ ઉમરાળી ખવાસતું પ્રાણી તેને સમજવું હોય તેમ જાણ્યું અને પોતાના મેકના પધારને એક ખજારથી જવાબ આપી, આશીર્વાદ પેલીમર બોલા લાગ્યું.

“હા મોતી, તુંને કાંઈજ સ્મરવું નથી; ખૂં છે કે આપણને દેખાઈ શકે એટલું આગળ અંદી કોઈ પણ ગામ નથી, તો પણ નજીકમાં કોઈ વસ્તું તો હશેજ, કે જે આપણને જાતોર અને ખોરાક આપી શકે. ઈઆલીમ, તું શું કોરે છે? અંદી નજીકમાં કોઈવુંબી રહેલાય છે?”

“પીર એ મુસરીક,” તે માથુસ બોલ્યો, “મને કાંઈ ખબર નથી, જે આએ રસ્તેથી કોઈ પણ દહાડો મુસાફરી કરી નથી, સીવાએ કે જે કોઈ વખત ધણું વરસ આગમ્ય, અને વળી તેથી લરા. સાચે; તે વખતે હમોએ રસ્તાને લગતો કાંઈ પણ વીચાર કર્યો ન હતો.”

“ખૂં છે દોરત, પણ હવે તેને લગતો વીચાર કરવાની આપણને જરૂર છે. મદમદના કસમથી કહું છું કે જેલું વાંજ આપણને ઘણી શીકર ઉપમયે છે, અને મને ખાનમ મારે બહુ ચિંતા લાગે છે. આની જાનની મુસાફરી તેણીએ કોઈ પણ વખત કરી નથી, તોપણ હવે તેણી એક સીપાદની બાવડી થઈ છે, અને મારે તેને મુશ્કેળીઓ અને રંજ ખમતો સીપવતું નેહિયે.”

“એરત, સકમર દમજા આવી લામરો અને દગાઓને રસ્તાની ખબર હોવીજ નેહિયે.” એક બીને સ્વાર બોલ્યો.

“ખરેખર, તેઓનો તો વીચાર મને આગેજ નહીં. ત્યારે તેઓ પોતાની જાણે અંદી આવી લાગે લારે દમ ખાવા થોડીક વખત યોળી પછી આગળ ચાલવાનું કદાચ દીક થઈ પડશે.”

થોડીક પગમાં હમોએ પાલખી લઈ જ્યાં ખાન ઉભો હતો લાં આવી લાગ્યા, અને નજીકનું ગામ, તેનો તવાત અને તે તરફના રસ્તા મારે તેઓને ઉનાવળમાં કેટલાક સવાત કરવામાં આવ્યા.

“હકરત,” ઉચકનારાઓનો નાપક બોલ્યો “શું કરવું તે આપના હાથમાં છે. હમોને રસ્તો આટલો બધો ખરાબ હશે તેનો વીચારજ નહીં હતો, નહીં તો હમો શોદર છોડીને આવેજ નહીં અને તમોને આપનાં પણ ન રહે, પણ ગમે તે કરો, પણ આપણે તો અંદી આપ્યાં છીએ અને જે મુશ્કેળીમાં હમોએ તમને લાવી મુક્યા છે તેમાંથી તમારો છુટકો

કારો કરવાની હમારી કરન છે. પાછું ફરવું તો ન બને તેવું છે. તમને ખબર છે તેમ હતાએ આપી શકે તેવું નહીંડીકમાં એકુ ગામથી નથી. આગમય બે છે, એક યજ્ઞ દુર નથી. પેલી જાતી ટેકડી આગળ-મારા મેદરવાને તે તરફનાં ઝાડ પછી નેઈ શકતા હશે. ખીજું દોઢ કારા દુર છે, બાંધેરની મુસાફરી બે ખાનમ સાહેબ ખમી શકે તો હમો તેણીને લાંબી જગ્યાને તૈયાર છીએ. વળી લાંબાં એક સાઈ ખબર અને દરેક રીતની સમગ્ર પછી છે. બે હમો તેવજીને સદી સલામત લઈ જઈએ તો મારા મેદરવાન હમોને ઈલાગમાં એક જેવું આપશે ?”

“ખરેખર ખરેખર, તમોને બે મઝરો, અને કાંઈ આપણે ઘણી ધીમેથી મુસાફરી કરીશું, કારણ કે તમે પાકી ગમકા હોવા નેઈએ. મારાં છગર, તું શું કહે છે ?” તેણે પાત્રખીમાં મેડેસી બાનુને પુછ્યું, “બેમાની એક વીજ હવે પસંદ કરવી છે. ગમે તો સોલું ખાણું અને સગવડ બરેહું સુવાનું, યા તો બીજકુટખી ખાવાનું નહીં અને કઢાય છપડાં વગરની જગાપર સુવાનું કપુષ કર; એક સીપાહની બાકડી ધવામાં, બેમેડા ઇદેલા બેખ છે ?”

“તમે મારે માટે કાંઈ પછી ચીંતા ના કરો,” એક ધીમે અને મીઠી અવાજ પાત્રખીમાંથી બોલ્યો. “તમારી અને હમારી બંને ગમે તે બદોષલત કરો. મને બધે સરખું.”

“જોપાસ, સ્વાર તું શું કહે છે ?”

“પહેલે હમોને તુઝે પીવા દેવો અને પછી હમો તમને મોડા ગામમાં લઈ જઈશું.”

“વાર દીક છે, ઘણી વખત ના લાગે. મારી તો ખાતી છે કે થોડા વખતની આશાએમથી આજીવન સમગ્રને કાપદોળવશે.” એક પગ વારમાં તેઓએ નીચા સગવાઓ, દરેક જગ્યા ઘોડા ઉપરથી ઉતરવા અને આક કઢાડો, અને પોતાના દરેક જગ્યા ખીસામાંથી કાઢી પીવા માંગ્યા. હુકા સળગાવી ચુકે તબાકુનો ધુમાડો કાંઈ નીચા છંદગી બસે છે. મુસાફરી છે, અને સ્વાર પછી પેગમખર અથવા તો મુસાઈન જવાબ નવું (કારણ કે તેઓમાંના કોઈ સુસલખાન અને તેઓમાં મોડા પછી) નામ પોકારી તેઓ નવાં અને વધુ સુરથી દાઈ હાઈ દેવા માફરી સર કરે છે. આ પ્રમાણે ખાનની ટાલકીએ પોતાની પાછી મુસાફરી પાછી શરૂ કરી.

પછી તેઓમાંના કોઈએ પછી આકારના મોડાવનારો દેખાવ બોલ્યો હતો. વાદળ ને સ્વાર તલક શાંત હતું, તે આત્મે વધવા લાગ્યું. નાનાં નાનાં વાદળોએ જાણે મેઘમાંથી આજીવન પડ્યાં હોય તેમ સમગ્રે પંથસાઈ ગયાં. વીજળીના વેગમકારોએ પછી વધુ તેજસ્વી અને જલદીથી પડવા માંડ્યા, અને આકારના થોડા ભાગ ઉપર જોવામાં આવ્યું હતું, તે આકારના આસમાન ઉપર ફરી વસ્યું. પછવાડે, ઉપર અને આસપાસ સમગ્રે કંઠાણે જાણે તેઓને વાદળમાંથી નક્કારત ધવી હોય તેવી રીતે વીજળીના ચમકારાઓ પડતા હતા. આ સમગ્ર દરમિયાન તેઓએ પોતાનાં પગમાં આંગળ વધાર્યાં.

“શત ઘણી તોફાની યજ્ઞ” ખાને પોતાનાં મોંમાં કટકો બરાબર વીટાળતાં વીટાળતાં કહ્યું; જે વખતે તે વખતે તેણે આસમાન તરફ આંગળી કરી એક ધેરા સર રંગનું વાદળ બતાવ્યું. બીજાની વચ્ચેથી મોંમાં આ વાદળોને ફક્ત અસ્ત પામતાં સુરતે ધીમે ધીમે ધેરાથી ધારે, પછી એક વધુ અનુભવવાલાની આંખો તે દરપગે વધતું અને યોગમ ફરી વળતું જણાતું હતું. ખાન બોલ્યો, “રસ્તાની પેલી બા- “મારા મેદરવાન” છે, જે ત્યાં હું જુઓ તો નહીં હોજી તો જુએ ઝાડોના કુખમાં ફરવળી તે તરફનો રસ્તો લે તો કમ ?” એક ઝુકું છે. મારા સ્વાર બોલ્યો ઘાઉંબાન,” તેના શેઠે ઉતર દીધો, “આત હમોને તે તરફ લઈ જા.” “આજી આજી” બે પગ નહીં આવશે તો હું તો બેકાઈ જવશ.” ખાનની હમારની ઇલાએ પગ ન ખાતો ખાતો બોલ્યો. “જોડા ના દોષો” બે નેઈએ તેટલો, બસકે વધારે મઝરો;”

નાચરું ના દોષો. “નશીલા” એક હાંસી આવત બોલ્યો, “કરનાતીકનાં તો હાંસી તો જાણીતાં છે.”

“આરસોસ” બાવરનીએ નીસાએ નાખ્યો, અને ઈ-છવા ઝાડે કે તે કરનાતીક સીવાય ખીન કોઈથી દેશી હોય.

છેલ્લે સરવાલે એક ધીમે સાદ-એક દુરનો સપાદ-જણે પાછી ઉછળતું હોય તેવી રીતે આજી, તેઓનાં મોંમાં પરનાં વાદળો બીકે બેસી રીતે વધી ગયાં, દુરની આગળ અને પાછળ આકાર વધુ અને વધુ પકડાતુ ગયું. હવે તેઓ છુડાં છુડાં વાદળોને નેઈ શક્યાં નહીં. થોડા વખતમાં તેઓને એક આકાર પરીની લાંબ સચકતી લાઈન સીવાય કોઈ પછી દેખાયું નહીં.

તેઓએ પોતાની ઝડપ વધારી, કે તેઓ પેલાં ઝાડા ને પા માઈસ દુર દેખાતો હતો, લાંબાં જલદીથી જઈ પુગે. “જો એક વખત-લાંબી પુગ” ખાન બોલ્યો, “તો પછી ગમે તેમથી કરી આપણે લાંબી વીસાએ લઈએ.”

કોઈએથી તેને જવાબ આપ્યો નહીં, સર જગ્યાએ તેકા-નતો અને તેથી શું બનાવ બનેલો તેની વીચાર કરતા હતા, થોડાએ પછી કંઠાણે અને પોતાની ઉપરના સવારોને નાખી દેવા ઈ-છતા હોય તેવા જણાતા હતા.

છેલ્લે સરવાલે થોડાંક પાંદડાં હવામાં ઉડ્યાં, અને કેટલાંક તીરા જેઓ રસ્તાની બાજુ પર પધર તથા ભરાઈ બેઠાં હતાં, તેઓ જલજે પવનને હાડવા માંગતાં હોય તેવી રીતે ઊંચે આ-કાર તરફ હડી ગયાં.

એક એક પછી એક એક પવનના કપાટાઓ આજી, અને પાંદડાં અને સુકું ધાસ મેદાનમાં એમ તેમ ઉડવા લાગ્યાં. પવ-નના નેરથી રસ્તા પરની ધુળ પુશકળ ઉડતી હતી, અને તેની તથા સમગ્રી ઝીએ દર્શાઈ ગયલી જણાતી હતી. એક આસપ-છું ઘણી ચીંતાની તપાસતાં હતાં, અને દુવા માંગતાં કે ઝાડ આગળ જઈ પુગે તેટલાં તોફાનનું ભેર ઝોલું ધાય, પછી ગમ-ડાન, પવન અને તોફાનના સમગ્રો ચીઠી તો વધતાં જ ગયાં;

વચમાંથી લઈ ગયો તે પરથી માલમ પડતું હતું કે તેના વખતે તેઓ કાંઈએ કરી શકતે નહીં.

આખરે એ ખુશાલી ભરેલા દેખાયા. અધારાની વચમાં એક ઝાંખી રોશણીનાં ઝળકાટ તેઓની નજરે આગ્યો, તે યોગ્ય વખતમાં યુગ ચર્ચિત ગયો. ખાંડો દેખાયો, પછી જાણે દુર જતા હોય તેમ જણાયો, અને પછી સદંતર યુગ ચર્ચિત ગયો.

"અએ રાહદારી (ભોખ્યા) આ શું છે" ખાને પૂછ્યું. "કાંઈ એમજ સમજે કે આ કંઠાગ રાતના એ તો ભુતના ચાળા છે."

"મેહરબાન મુરખી, એ તો ગામડું છે." તે માણસે જવાબ દીધો. "હેમારા ગામમાં ભુતની નથી ને ડાકણની નથી."

"અત્યહમ અલ્યા, સારે તો આપણે ધર આગળ આપી પોંદતા છીએ, હવે તે કાંઈ થયું દુર નહીં હશે."

"નહી, થયું દુર તો નથીજ. આપણને ફક્ત એક નાની નદી પસાર કરવાની છે, અને પછી ગામડાંમાં જઈ પુગીશું."

"નદી !"

"હા મેહરબાન ખાન, એક થણીજ નાની ! તેમાં કાંઈ થયું પાણીની નથી."

પણ આ વાત સમજી ખાનના પેટમાં તો ધરકા પડ્યો.

"આવા વરસાદ પછી તો તે ભરેલીજ હોવી જોઈએ. દરેક ખાસ ખજોશીમાં અહીં પાણીથી ભરાઈ તળાવ બની ગયાં છે, પણ કાંઈ શેકર નહીં, આપણે જોઈશું. પા મુશ્કાવતી" તે મોટેથી બોલ્યો. "તું ખાને અને ખાને આજની રાત સંભાળશે તો તારી મસજીદમાંના દરેક મુશ્કિને હું નવાજશ."

એ કે વાદળના ગમગાટ અને પવનના ધુંધાવાને હજી યોરે યોરે વખતે સાદ આવતો. હવે, તોપણ તેઓ યોગ્ય દુર ગયાં નહીં તેટલાં તેઓને નદીમાં પાણીના ઉછળવાનો ધીમો અવાજ થણીજ ખુશી રીતે આવ્યો. દરેક જણા આપી થણીજ ગભરાઈ ગયાં અને તોફાનમાંની તેઓની આટલી બધી મરદાનગી ભરેલી મેદનતત્ત્વ આતું સેવટ આવે તે વીચારેજ તેઓને નાશીપાસ કરી મેલ્યા; તોપણ આં સુધી તેઓ નદીની પાર આગળ આવી પુગા લાં સુધી તેઓમાંનું કાંઈ એક દરરેક પણ મોશું નહીં.

"નદી કાંઈ ઊંડી નથી, આપણેથી ચાલી જવાશે." બોલ્યો બોલ્યો.

"કાકરના કેસા" ખાને યુગ પાડી કહ્યું. "તારાં કંઠાગ ગામમાંથી હમોને કાઢી મેલવા તું આવી દાવપેચ હમારી સાયરમો છો અલ્લા કસમથી કહું છું કે તારી આવી મેનાનદારી માટે તુંને મારી નાખ્યો જોઈશે."

"એ ખાન, મારી જીંદગી તારા હાથમાં છે. મારા બેલવાની સામેલી તરીકે જો કાંઈ મારી સાથ આવે તો હું નદીમાં જવાને તૈયાર છું. એકલું જતું તો ફોક છે. કું કાંઈ મારી સાથ ન આવશે?"

પણ દરેક જણે આનાકાની કરી, મોતની બીલીક, અધારા અને અચોક્કસપણાએ તેઓનાં મગજ ઉપર સરસાઈ મેલવી હતી અને તેથી ખાનના હોઠમને અનાદર કરવાને તેઓ અચકાયા નહીં.

"હીચકારાઓ, જતું તમે નીમખ આવો છો. તેને માટે આટલું કરવાની તમે હીમત કરતા નથી, કે જે આ મરીખ શખસ કરે છે, કારણ કે મેં ફક્ત એક મોટા મોટા મોટી તેને સનાઓ? હીચકારા અને નીમખદારોમાં, તમે જી કરતાં પણ વધારે બીકણ હોઓ."

"હું સ્ત્રી પણ નથી અને હીચકારાએ નથી." દાઉદખાને મક્કમ અવાજે કહ્યું. "આસ રાહદારી, હું આવવાને તૈયાર છું અને અલ્લા કે જે દયાનો બંધાર છે તેને નામે મને તારો હાથ આપ."

"બીસીસી! દાઉદ તું ખરેખર એક હીમતવાન મરદ છે, આ માટે ખરેખરજ હું તુંને કાંઈ પણ દહારો ભુસી જઈશ નહીં. અલ્લા અને ખાર ઈમાનોનાં નામ દઈ અંદર નદીમાં ઉતર; પેલી પાણી જઈ પુગી મોટીની હાંક મારજો."

તેઓ એકએકનો હાથ પકડી મણી મજાળથી પાણીમાં ઉતરી અને થણાજ આસતેથી પગલાં ઉચક્યાં; પાણીના ધોધો સામેથી ધસારાજય આવતા હતા અને તેની સામે આ બે માણસોને પોતાનું સપજું નેર અન્નમાવડું પડતું હતું, પણ ઉલ્લેસ સરવાલે તેઓ બીજ પાર જઈ ઉભા અને જે ખુશાલી ભરેલા પોકાર તેઓએ માર્યા, તેથી ખાન અને તેના ગો-ધાઓ તેઓની સમગ્રમી ભરેલી મેદનગાદ માટે ચેતી ગયા.

"હવે જલદીથી એક મસાજ મસાજો અને તમારી સાથ યોગ્ય માણસોને લેતા આવો." ખાને મોટેથી યુગ મારી કહ્યું, તેટલા વખતમાં નદી પસાર કરવા માટે હમો થટતી મોડવણ આ બાજુએ કરીયું.

યોગ્ય વખતમાં ફેરફાર માણસો હાથમાં મસાજ થઈ નદીની પેલીમેરથી આવતાં જણ્યાં.

ખાન પોતાની બામડીને પોતા સાથ યોગ્ય પર મેસવા પંતાવને હવો, અને યોગ્ય કીચા પટાવ્યા પછી તેમાં તે ફેતેદ પામ્યો. જ્યારે માણસો મસાજો સુધાં આવી પોંદતાં સારે તેણી પોતાના પત્નીની બાજુએ થુરચો નાખી જઈ હતી. પણ મસાજની રોશણી જ્યારે તેણીએ નદીમાંનાં પાણીના ધસારા જોયો ત્યારે તેણીએ પોતાનો વીચાર ફેરવી નાખ્યો. તેણી પાણી જોઈ બીલીક હતી અને ખરેખરજ નદીને દેખાવ તે વખતે અવકર હવો.

"હવે આપણે વખત મોઢવો ન જોઈએ," ગામજાઓ ખાનના માણસોની આનાકાની જોઈ મેલ્યા. "પાણી ઝડપથી ડાબે ચડે છે, અને યોગ્ય વખતમાં પેસે પાર જતું મુશ્કેલ થઈ પડશે."

"મારું જીવન, યોગ્ય ઉપર, યોગ્ય ઉપર," ખાન નાકનીપાસી ભરેલા હોઠએ બોલ્યો. "પાદખીવાલોએ કદીથી તુંને પાણીમાંથી ઉતારી લઈ જઈ શકશે નહીં."

"મારી હીમન ચાલતી નથી. હું તો વચમાંજ બેનકે ચર્ચ પડી જઈ, હમણાંથી માફ દીસ કમરમે છે અને મારી આં-જોએ અધારા આવે છે."

"જોદાર્દ, બીસી સાહેબને હમારા વીચાર ઉપર સોંપો. હમારી જીંદગીના કસમથી કદીએ હીમે કે હમો તેણીને પેસે પાર સદી સુભાગત લઈ જઈશું."

“જેમ તારી મરજી મોખાલ, હું તારી પર અને તારાં માણુ-
ઓ પર ભરસો રાખું છું, ફક્ત તેથીને પેઠી બાળુએ સકામત
લઈ જશે અને તેના બદલામાં તમોને મોડું ઈનામ મળશે.”

તે બાલું પાછી પાત્રખીમાં જઈ બેઠો. કાંઈ પણ અકસમા-
નના બચથી તેણીની પાત્રખીના બેઠ દરવાજા ખોલ્યા કરવામાં
આવ્યા, સાંથી હીમનવાન અને જમરા હમાસોને પાત્રખી ઉઘડવા
ચુરી કાઢ્યા અને નાચેકે સૌથી પહેલી જગ્યા ઈથી. “જમ ભવા-
ની” એકે એક હમાસે યુગ પાડી, અને તેઓ પાણીમાં ઉતર્યા.

જ્યાં આ બાહાદુર નરો પાણીમાં ઉછળતા પોષોની સામે
ચાલ્યા કે ખાનના માણસો અને ગામચાઓએ સાબાસ, સા-
બાસ અને વાહવાના પોકારો કર્યા.

મસાલોમાં ખીજું તેમ પુરવામાં આવ્યું અને તેની રોશણી
તણે નદીનાં પાણી ચળકતાં દેખાતાં હતાં. ખાન પોતાનો પોરો
કે જે ઘણી મુશકેલીથી ચાલતો સ્હતો, તેને લઈ પછવાડે આ-
વ્યો. તેઓમાંનું એકથી એનું ન હશે કે જેની છાતી ગાંતાથી
ધરકતી ન હોય, કારણ કે પાણી પાત્રખી વેર જામે ચડી
ગયું હતું, અને હમાસો પોતાનું સંપત્તિ જેર તેને બરાબર
રાખવા માટે ખાવડના હવા.

“ખબરદાર ! ખબરદાર !” જરા જમણી બાજુ તરફ-હવે
દાણી—સાબાસ સાબાસના પોકારોથી નેઓને કંતેજણ આવ-
વામાં આવતું હતું. હવે ફરકે પોડાક વાર પસાર કરવાના હતા,
તેટલાં પાણી એકેકમ જામે ચડી આવ્યું. આગળી બાજુના
હમાસોનાં ખખડેર પાણી આવ્યું હતું, તોપણ બેઠ બાજુએ
પોતાની બનતી કોશિશ કરી.

“સંભાળ રાખજો મારા બેટાઓ,” નાએકે કે જેનો પુત્રો
અવાજ તોફાનમાંથી ખી સંભાળતો હતો તે બેટાએ. “ખખાં
ઉપર પાત્રખીને ચડાવો, આપેથી, પેહલે અગાડીના-હવે પ-
છાડીના-સાબાસ ! હવે ફરકે જાણું સંભાળથી પગ મુકજો,
જમ ભવાની, જમ કાળી.”

તેઓ આ નામ પોકારતા પોકારના આગળ ધર્યા. પણ
તેઓની મગે એવી સંભાળ છતાં, પાણીની તળે શું છે તેની
તેઓને શું ખબર ! હાં એક પથરો-ધણેજ મોટા-પરોસો
હતો, કે જેની ઉપર અગાડીના એક હમાસે પોતાનો પગ
મેચ્યો. બ્યારે તેણે પેહલે પગ મેચ્યો, ભારે તે સ્પંજ જણાયા,
પણ બ્યારે તેણે બીજા પગ ઉચકયો, ભારે તે ગમડી ગયો,
તેણે લડકાં ખાધાં, હોકડ ખાધી, અને પાછો બરાબર થવાની
કોશિશ કરી, પણ ફાકટ; તે જાણે મરતક પાણીમાં પડયો.

પાત્રખી હવે રૂડી ચડી નદી અને ફરકે એકજ તોપણ
ખનના બેરે કાડી નામે એવી મોટી ચીખ્યારી સાથે ખાન

ભરથારોને કેમ કાબુમાં રાખવા ?

સઘળા બુવાન બાંધેડીઓ માટે.

ટકીક સીઓ ભરથારની તામેદાર અ
ભલી બાંધેડી થવાની ઉચકમાં પોતાના
ધણ દરોને બાજુ થકે છે, અને અ
આસતે શુભાગે કરનાં સેહજ ચરતી પ
પર રહે છે. તેવીઓએ બ્યાનમાં રાખ
નેઈએ કે, ઘટતી વખતે ભરથારો પોતા
સીઓને મદદ કરવાને પુરવટી રીતે મો
પુરણીથી તથારે હોય છે અને સઘળે વખ
નહી પણ ઘટતેજ વખતે તમારા હં

બાજુએ મુકવાથી નમારી મદદ તેમને ખચીતજ વધારે
મતી શામે છે.

બીજા હાથ પર, આપણે એવી ધણીક સીઓ નેઈએ
કે જેઓ ભરથારોની પાસે શુભાગમીરી કરાવવામાં મોટી કાત
માને છે. તેઓને એક ધડીની દુરસદ આપવામાં આવ
નથી. માગ પરથી કાંઈ બીજા સાવવાનું, કાચ સરેઓ કરવા
પુરસી મુકવાનું, બારી બંધ કરવાનું, ઉધાડ દાંક કરવાનું, એ
એવું કાંઈ અગણીત સાધારણ કામ તેમની પાસે કરાવવા
આવે છે અને એ રકાસ જેમ વધુ લોક નેય તેમ તેમ પે
સીઓ નાજો કેવીએક ફોલેદ મેલવી હોય તેમ વધુ અ
વધુ પુરા થતી દેખાય છે, પણ તેઓ જાણી શકતાં નથી
મરીય ખીચારા ભરથારો સીઓની દયામાં અતે પુરે
ધીકારમાં આવી પડયા છે.

આપણે સીઓ બ્યારે આપણી હમેશની ફેરફાર થતી લ
ગણીઓ અને કસપનાં આપણી શુચવળ ભરી તદખીશ અને જ
પયાં નાન સાથે, જે પુરપુરે આપણે ચાહતે હોય તેનાથી કુપ
અને આસાસરા શોષે છીએ, ભારે પુરેશો તેઓનાં પુર બ
છતાં જે લાખ તેઓ પોતાનામાંથી મેલવી શકતા નથી, તે
આપણુ પાસે મેળવવા આપણી તરફ ફરે છે.

જે જગ્યાપર તમારા ભરથારોના હક પુરો છે તે તમારાં છે
કરાંઓને છીણવી લેવા દેતાં ના; તમારો પેહલો બીચાર ન
પેહલો સંભાળ તેનેજ (ભરથાર) માટે રાખવી બેઈએ.

જે પેહલો તે તમારાં નાનાં બાળકો માટે યોડીજ દરક
રાખે, તો તે માટે ચીરડાતાં ના, જેમ જેમ તેઓ મોટાં બ
તેના સાથી થવાને લાયકનાં થશે તેમ તેમ તેઓ તરફ
તેનો ખ્યાર થયેતો જશે.

ઘેરની નજાણે કે નોકરો સાથની પંચાતીઓથી તેને કં-
ટાળો આપતાં ના.

તમારી આવક ગમે એવી મોટી હોય, તોપણ તમારો
ખરચ સંભાળીને કરજો, અને તેના હિસાબ રાખવામાં પ્ર-
માણીક રહેજો અને કેવી રીતે તમારા પૈસા ખર્ચ્યા, તે ત-
મારા ભરપાસને તદ્દન છુટાં દીકથી જાણવળે. મુના રૂપાના
જે કડકાઓ તમારા હાથ મહિથી નજદીથી પસાર થઈ જાય
છે, તેની કદર જુલતાં શીખજો.

જે ઘણી સાથે તમે ખરચ્યાં છો તે બે તવગર નહીં હોય,
જે પૈસાની અગવડ પડવા માંડી હોય, તો નોકરાવર અને જ-
હાદુર થળે, હમેશાં તેને મદદ થઈ પડજો, બોલો કદીખી નહીં;
એક એવા મીન દાખર તેને કામ લાગજો, કે જેની આગળ
તે સમજી કહી શકે અને જે દરેક ચીજની ચક્રતી બાજુ
સેદવાઈથી જોઈ શકે.

દરેક ચીજમાં સાચ્યાં અને જહાદુર યુજો, જે તમે જાણો
કે સાચું છે તેનો જયાવ કરવાથી, અને જે જુદું છે તે માટે
કપડાં આપવાથી પાછળ હટતાં ના; અને જ્યારે તમે ભોક્ષ-
વાને ઇજ્જતો હોવો, ત્યારે ખાલી ખીલકને ખાતર મુઠાં, ખેસતાં ના.
છાકટપણું, જુઝાર, અને અપવીમાઈ એ સડકી મોઝા
મુનાહોને આપણી મંડળીમાંથી દુર રાખવા જોઈએ.

તમારા ભરપાસને તેઓ પોતા માટે તમારી આગળ બેઠકરીથી
ભોક્ષવા દેતાં ના, તેને જાણવા દેઓ કે તમે તેને એક ઘણું
જોયાં મનને પવીત્ર માણસ ગણો છો, અને એવી ભોક્ષીથી
તમેને કેટલું દુઃખ થાય છે તથા તે તમારી નજરમાં કેટલો
હજકા પડે છે.

કોઈની વચમાં પડતાં ના. એક માણસ પોતાની સ્ત્રી ઉપર
ગમે એવો આધાર રાખતો હોય, તોપણ તેને જેવું વીચારવા
ગમે છે તે તેના ડેરાવ મુજબજ ચાલવામાં આવે છે.

પુરુષો ઘણું કરીને તેઓની તદ્દરસ્તીમાં સહજ જાણેડો
થવાથી ગભરાઈ જાય છે, જે કે તેઓને તે કબજ કરવા મ-
મતું નથી. તમારો ભરપાસ જ્યારે આગળી હોય ત્યારે તેને
કંટાળો આપવા વગર તેની ઘણી સંભાળ લેજો. એક પળ,
જોયા તમે પુરુષ છો એમ ધારજો, અને ઓઝોના ઉપાયો અ-
જમાવી બેવા તેને કહેતાં ના.

જો દરેક સ્ત્રી સારી વાંચનાર, સારી સાંભળનાર અને સારી
ચાકરી કરનારી નહીં હોય તો કેવું સાફ થાય ?

પરલેલી જીંદગીમાં ભરપાસ અને સ્ત્રીએ એક બીજા પર
પુરતો વીશ્વાસ રાખીને બીજાં સ્ત્રી પુરુષો સાથે સંબંધ રાખ-
વો ચાલી અગમતું છે. તમારા ભરપાસ સીધા કોઈ બીજા
પુરુષ સાથની તમારી અતલગની આજખાણ છોડી દેવાનો દ-
રાવ કરો, અને તમે પોતાને ઘણી મુશકેળીમાંથી બચાવી
શકશો. જો તમારું સમજી દીક તેનીજ ઉપર હશે તો તમારી
સખળ દરખીરી મટી જશે. ઘણી વખતે કેટલીક મીનજ્યારી
કે જે દુરથી બેતાં ખુશ અને નુકસાન વગરની જાણાય છે,
તે છોડી દેવાનું ઘણું ખારી લાગે છે, પણ જો તમે તમારા ધ-
રનાં સુખની કદર જાણવામાં હોવો તો એમ થયુંજ નહીં.

અદેખાઈ તમારા ભરપાસ તરફનો તમારો પ્યાર નહીં, પણ
તેનીપરનો તમારો થોડો વીશ્વાસ બતાવે છે.

તમારા ભરપાસની આગળી જીંદગી માટે અદેખાં થતાં ના.
એટલાથીજ સંતોષ પામજો, કે અગાઉ ગમે તે હોય, પણ
હમણા તો તે તમારીજ સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

તમારા વીશ્વાસમાં તેણે જે કોઈ કહ્યું હોય તે તકરારની
વખતે તેની સામે લાવતાં ના.

જે સીધી સરસ ખબર તમે તમારા ભરપાસને આપી શકો
તે તમારા આત્માની પવીમાઈ છે.

યાદ રાખજો કે બીજા ઓઝો માટે તે જેવું મત બાંધે છે
તેનો આધાર તમે ઉપર રહે છે.

તમારા ભરપાસથી લાંબો વખત જુદું રહેવા કરતાં કોઈ
પણ અઘડાણ ખમતી પડે તો મુખેથી ખમજો.

તમારી તદ્દરસ્તીને માટે જેમ ઘણું આગુર નહીં તેમજ
યજીં બેઠકાર પણ રહેતાં ના.

જ્યારે તમે આગળી હોવો, ત્યારે જેમ અને તેમ તમારા
ભરપાસથી દુર રહેજો. જેઓ જન્મથીજ આગળી માણસની
માવજત કરવા જન્મેલી હોય છે, તેઓને અજબજ લાગે છે
કે એક પુરુષ પોતાની વાહાલો ઘણીઆણીની નખખાઈ અને
દુઃખ જોઈને કેમ પાછળ હટે છે.

તમારા ભરપાસને તેમને હમેશાં અસ્વસ્થ પેશાકમાંજ શા માટે
બેતાં જોઈએ ? તે તેમને એમ જાણી ચાહે છે અને વખાણે
તે કોઈ ખાકાતું નથી; હમેશાં તેની આગળ સીધી-સારી
દેખાવાની કોશીસ કરજો.

કંડાંજો પેશાક પેદારીને તેને કંડાંજો આપતાં ના, અથવા
તો એ બાજવપરનાં તેનાં મનને માટે બેપરવા રહેતાં ના. જો
તમે કાઢ્યાં હશે તો તમે જેથી પેદરસો તે તેને પસંદ પડશે.
બીજા ઓઝો માટેનું તમારું મન બાંધતાં મોઝાં દીકતાં થળે.
એમ ના વીચારનાં કે તેઓની ખામીઓ શોધવાથી તમે ત-
મારા ભરપાસના તમારી તરફનાં પ્યાર અને માનમાં વધા
શે કંઈ છે.

જેઓએ કોઈ વાંકા કોપી હોય, તેઓ તરફ નરમ અને
દયાળુ થળે, પણ તેમ કરતાં તમારી લાગણીને એટલી બધી
હદ જહાર દોષવનાં ના, કે જેથી વાતખી હીનસાફ કરવાને
તમે જુગી જાઓ.

તમારા ભરપાસનાં દરેક કામમાં જાતી કાળજી રાખજો; જો
તે એક ચીજનો હોય, તો તેનાં દુલર અને ચીરો માટે અદેખાં
થતાં ના. આંધળોની પેટે ખાકી વખાણ કરતાં ના, તેમજ
અજાનખણથી તેની ખામીઓ કદાકી અજુઘરતા દીકા કરતાં
ના, પણ તે જે દુનરને આટલો બધો ચાહે છે તેનું થોડુંક
ગાન મેળવવાની કોશીસ કરજો. એવે દેહાણે જાળે, કે જ્યાં
બીજાં મોઝાં માણસોનાં પીકચરો બેવાને અને તેમને તમારા
ભરપાસનાં સાથે સરખાવવાં બની આવે, જેથી તમારા
દીકા તેને કામતી થઈ પડશે અને તમારી વખાણને તે એક
મગરનીબંધો જાહેા ગણશે.

ને તે એક રાજદારી પુરૂષ હોય, તે ને કે તેના સધ-
નાજ વીચારો સાથ તમને મક્કતાં થવાની જરૂર નથી, તો-
પણ તેની ઇચ્છાઓમાં ભાગ લેઓ અને તેમને માટે કાળજી
રાખો અને તમારી ધીરજ અને કાળજી તેને આતી હજીબી
ચઈ પડશે.

ને તે એક દસ્તુર હોય, તો તમારે બનવથી જોઈતી ફ-
રતે તમારી આગળ ખુલી પડેલી છે; પણ આટલું તો વીસરી
જતાં ના, કે જે ચોપડીઓ તમે વાંચી છે, જે ચાન તમે
મેળવ્યું છે, તેની મદદથી તેની દસ્તુર તરિકેની ફરતે ચોડા-
માંજ અટકાવી રાખવી જોઈએ નહી, કે જેમ હાલમાં આપણા
ધણા દસ્તુરોની સંખ્યા ચોડામાંજ અટકી પડી છે.

ને તે એક સધાધારી કે વેપારી હોય તો તમારાં ઘરને
એક ખરી આદાપસની જગા બનાવો, જ્યારે તે કાંકેલા હોય
અને સધળાં કરતાં વધારે, ફક્ત તેને આદાપસનીજ જરૂર
હોય, ત્યારે પાછો બહાર જવાની તેને ફરજ પાડતાં ના. આખા
દીવસની કાંક પછી તમારી ઘર સંસારની વધારે સાંતીભરી
છડછીના હોવાથી તેને વધારે સાંભળવા ગમશે, માટે તેની
દુકાનની કે ધધાની ચાન કરવાની તેને ફરજ પાડતાં ના.

એવી ચોડીની મીનિ છે, કે જે એક મક્કમ વીચારની રી
કરી નહી રહે.

છેલ્લે, સધળા રોષો, સધળાં કામો, સધળી કષ્ટનાઓ અને
સધળા મોટા વીચારો, જેઓ તમારાં ઘરનાં મુખમાં આડે
આવતાં હોય તેમને છોડી દેવાનો મન્યુત કરાવ કરજો, અને
યાદ રાખજો કે બરથારોને કામુમાં રાખવા જોઈએ.

(સાંધવ પુર.)

ધનબાધ ફ. રોકના.

બાચકીનું વેર—મરદો જેઓ પોતાની ધણીઓની સાથ ચેષ
રમે છે તેઓ પોતાને કેવી ધાકડી બંદલી હાલતમાં વાપી ચેષે
છે, તે નીચલા દાખલાપરથી માલમ પડે છે:—

ફેરનક, કાઠક આફ ફૂલનડરસ ચેસ રમતી વેલા દમેસ કાઠ-
નડસને હરાબા કરવાથી તેણીને તેની સામે ધીકાર લખન થયો
અને તે જોડતી તો હદ સુધી વધી ગયો, કે જ્યારે કાઠનડને
જોવાનસની લાઈમાં બંદીવાન પડરવામાં આવ્યો ત્યારે તેણીએ
તેને ધણીક લાંબો વખત તુલીક લાંબ રહેવા દીધો, કે જ્યારે જો
તેણી તેને છોડવવા માંગતે તો ધણી સેલ્દાલથી તેમ કરી રાકતે.

દીનશાહ દકાફ—અરે અરે! દીન (પોતાનાં જન્યામાંથી
એક કાળજ કહાડીને) તેં જે મને પપ્પાણ્યું થયું કાળજ ટપા-
લમાં નાખવાને આપું હતું તે નાખતાં હું જુદી ગયો.

દીન—(સીરડાઈને) તમે! કાઈ દહાડે તમારું માથું કેંટ જુદી
આવશે! તે કાળજ મધે માથેને આમી વખત આપણે લાં
આવવાને ના લખયું હતું, પણ હવે મને લાગે કે તેવણ કાલે
જરૂર આવશે.

દીનશાહ દકાફ—હાય હાય! મેં જાણી જોઈને કાળજ ટપા-
લમાં નહી નાખ્યું હતું, કાંકે હું જોમ સદમન્યો હતો કે વખતે
તે તારી માથેને અડાઈ આવવાનું તેડું થાયું હશે.

મીસીસ હેરીયટ બીચર સ્તો.

મીસીસ હેરીયટ બીચર સ્તો.

મીસીસ હેરીયટ બીચર સ્તો, કે જેણી એક
અમેરીકન અધ્યક્ષની છે, તેણી કાઠક લીમન
બીચરની બેટી થાય છે, અને તેણીની
જનમ લીચરીક રોડરમાં ૧૫ મી જુન
૧૮૧૪ માં થયો હતો. તેણી ૧૬૨ વર-
સની ઉંમરે પોતાની બેહેનો સાથે એક
નીશાળમાં રીખવતી હતી. ૧૮૩૫ માં
રેવરંડ ઈ. સ્તો નામના એક પ્રોફેસર
સાથે તેણીનાં લગન થયાં, જે પછી

તેણી ચોપાન્યાંઓ માટે કેટલીક વાર્તાઓ તથા બીજા બાબતો લ-
ખવા લાગી, કે જે સધળાં લખાણોમાં પછવાડેથી સંબંધ કરી
“The May Flower” અને “Two ways of spending
the Sabbath” જેવે નામે બાહેર પાડવામાં આવ્યાં હતાં.

૧૮૫૦ માં તેણીએ સર્વેને જાણીતી અને લોકપ્રીય “Uncle
Tom's Cabin” નામની એક વાર્તાની ચોપડી બાહેર પાડી.
૧૮૫૨ માં ઉપરીન ચોપડીને લગતી એક બીજી ચોપડી નામે
“Key to Uncle Tom's Cabin” કરી કહાડી, કે જે
મોંઢે તે ચોપડી માહેસા બનાવોની લખાણથી સમજણ આપી
હતી. ૧૮૫૩ માં તેણી ઈંગલંડ તેમજ આખા યુરોપ ખંડમાં
ફરવાને ગઈ. ૧૮૫૫ માં મીસીસ સ્તોએ એક બીજી ચોપડી
નામે “Dred” કરી બાહેર પાડી, જે જોકે કાંઈ જોઈ
હુધીવારીથી લખવાની ન હતી, તોપણ તે તેણીની પેહેલી ચો-
પડીના જેવી લોકપ્રીય થવા પામી નહી. આ પછી તેણી જન-
હેરમાં લખાણ કરતીન ગઈ, અને કેટલાંક ચોપાન્યાંઓમાં પણ
ચાલુ વાર્તાઓ જોણીનીન ચાલાક કદમથી લખાતી હતી.

૧૮૫૯ “The Minister's Wooing” જેવે નામની
ચોપડી છપાઈ હતી. તેણીની કદમથી લખાણથી “Agnes of
Sorrento” ની વાર્તા “Cornhill Magazine”
નામની ચોપાન્યાંમાં તેમજ Atlantic Monthly માં ૧૮૬૧
નાં વરસમાં છપાઈ, જે પછી તેની હુદી ચોપડીઓ પણ
છાપવામાં આવી હતી.

મોસીસ હેરીયટ બ્રીચર સ્ટો.

Mrs. HARRIET BEECHER STOWE.

જરમનીનાં મરહુમ શેહેનશાહબાનુ યોગસ્તા.

જનમ ૧૮૧૧-મરણ ૧૮૭૦.

પ્રીન્સેસ મારી યોગસ્તા ક્યેસાઈન આઈ સેક્સ-નીમરનો જનમ ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૧૧ માં થયો હતો. આ વેળા જરમની પેદેશા નેપોલીયનના બુલ્લમ હેઠળ હાથ આવેલાં મરકાવ હતું, અને તે વેળા પ્રીન્સેસ યોગસ્તાને સ્વપ્ને પણ ખબર ન હતી કે તેણી એક દીવસે જરમનીની રાણી થવા પામશે.

તેણીના બાપ ઓડ ડ્યુક ઓફ વીમર તે વેળાના ઘણા શીખેલા પુરોએ મોદેસા એક હતા, અને તેથી પોતાના દેશને આખા જરમનીમાં મુદ્દારામાં સડકી આગળ પાડવાને તેવણ ફતેહમંદ થવા હતા. આથી પ્રીન્સેસને પોતાને પણ કાંઈ યોગે લાભ થયો હતો નહીં; તેણીને પણ ઘણી ઉભી કેળવણી આપવામાં આવી, અને પાછલથી તેનો ઉપયોગ કરવાને તેણી સુધી નહીં. પ્રીન્સેસ અને તેણીની બેદન મારીના પેદેશા શી-લ્લેકો "ગોપ" અને "કારમ યોગસ્તા" નામે હતા. "ગોપ" તેઓનું મુખ્ય બીજવવાને પુરાકળ મેદનત લેતા હતા, પણ પ્રીન્સેસ યોગસ્તા તેની ઘણી માનીતી હતી, કે જેણી વા-સ્તે તે દમેસા કહેતા હતા કે તેણીની મદમતજી સકતી ખરે-ખર જ અન્યથા જેની મરસ હતી. તેણી માયા વગડવામાં પણ અતી પ્રતીષ્ઠ હતી. તેણી "મુઝીક" પેલે લખતી હતી, જેની વખાણ હજી સુધી થાય છે.

તેણીની મા ઘણી માયાજી અને હુશીયાર હતી. પોતાનાં બચ્ચાની કેળવણીની પેલે જાતે તપાસ કરતી હતી, અને તેઓને બીજી કેળવણી સાથ નીતી સંબંધી તાલીમ આપવાને તેણી દમેસા આનુર હતી.

તેણીની વડી બેદન પ્રીન્સેસ 'મારી' પ્રસીયાના પ્રીન્સ ચારલ્સ સાથે પરણી; અને યૌદ્ધકાંઈન એટલે ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૨૯ માં યોગસ્તા ફ્રેડેરીક વીલયમ ત્રીજાના બીજા પેદા પ્રીન્સ વીલયમ સાથે અદરાઈ, અને તેજ વરસના જુન માસ-માં તેઓનાં લગન થયાં.

ઘણીક રીતે આ જુવાન પ્રીન્સેસનાં લગન ઘણાં દલગીરી ભર્યાં હતાં, કારણ કે તેણીના ઘણાંમા આપે તેણી માટે ન હતા, બે કે તે તેણી તરફ દમેસા ઘણી માયા અને માનની વડેતા હતા; અને તેણીને પેદેશાં ઘણેક વખત દુઃખમાં ઉઠા-વો પડ્યો હતો.

પેદેશાં પ્રીન્સ વીલયમ પરણવાને સાદ ના પાડેતા હતા,

પણ બ્યારે તેનો વડો બાઈ જે માદીનો વારસે હતા તેને લાં છોકરાની રહી ન થયાથી તેને પરણવાની ફરજ પડી, ત્યારે આનાકાનીએ કમુલાત આપી અને યોગે વખતમાં પ્રીન્સેસ યોગસ્તા સાથે અદરાયો. તે પોતાની મારીની છોકરી પ્રીન્સેસ એલિસ ફ્રેડેરીક સાથે ખારમાં પડ્યો હતો, અને ઘણેક વખત સુધી તે આશામાંજ રહેતા કે લગનની કમુલાત તેને મળશે, પણ તેની અતી દલગીરી વચ્ચે તેને કહેવામાં આવ્યું કે, પ્રીન્સેસ એલિસ માદીના ભવિષ્યના વારસની મોહરદાર થવાને લાયક ન હતી, કારણ કે તેણી જેવાં જેઠેયે તેવાં ઉભા ખાનદાનની હતી નહીં.

પોતાના બાપના સધળા મુધરેસા ખવાસે તેણીમાં ઉતરેલા હોવાથી, બ્યારે તેણી બરસીન મોદર મધે આપી ત્યારે તેના અને પોતાના દેશ વચ્ચે તેણીને અતી ઘણો ફેરફાર લાગ્યો. આ વખતે બરસીન મોદરમાં લશકરી બાબદોપર પુરાકળ ધ્યાન આપવું હતું, અને તેણીનો ઘણી બીજી દરેક બાબદોમાં ભસા ખવાસેતા અને માયાજી હોવા છતાં એક ખરેખરા સીપાહ બચ્ચો હતો, તે તેણીની બીજી બાબદોપર કાંઈ અજાણ ધ્યાન આપેતા હતા નહીં, અને જેથી પ્રીન્સેસની સધળા હુશીયારી અધારામાંજ રહેતી હતી.

૧૮૨૯ ની ૧૮ મી ઓક્ટોબરે પ્રીન્સ અને પ્રીન્સેસ વીલ-યમને લાં એક બેટાનો જનમ થયો, જેથી પ્રથમમાં તેમજ સધળે ટેકાણે પુરાશાની પંથરાઈ; તેનું નામ ફ્રેડેરીક વીલયમ આપવામાં આવ્યું. સાત વરસ પછી તેઓને લાં એક બેટીનો જનમ થયો, કે જેણી હમણાં ઓડ ડ્યુક બેટનને નામે યોગપાયા છે.

પ્રીન્સ વીલયમનો વડો બાઈ ફ્રેડેરીક વીલયમ એલો બ્યારે માદોપર આવ્યો ત્યારે પ્રીન્સેસ વીલયમ પોતાનાં બચ્ચાંઓ સાથે એક ઘરમાં જઈને એકતી રહી, જ્યાં મુખ્ય ફરીને તે-ઓની કેળવણીપર તેણીએ પોતાનું ધ્યાન રાક્યું, અને જેનો ખરેખરા તેણીનાં દીકરા દીકરીએ પોતાની ઉમદા અને ભલી આસ-થી વાગી આપ્યો હતો.

પ્રીન્સેસ વીલયમ પોતાની પરણેલી જીવનમાં આ સધળાં વરસેમાં લેકેટનું બહું કરવાને તન મનથી લાગી હતી. દરેક જાતના હુમરમાં પોતાથી બનતી ઉમદ લેકેટને તેણી આપતી હતી અને જેણે પણ કાંઈ સાદું કામ કર્યું હોય તેને પોતાની પાસે ભેગલી પુરાશી વાન કરતી. તેણી કાંઈ શખસ ઉમરાની ખાનદાનના છે ના પેસાદાર છે તેની કાંઈ દરકાર કરતી હતી નહીં, પણ ફક્ત તેઓની નીતી સંબંધી ચાત્રચલણ અને હુશીયારી કે છે તેજ જોતી હતી, જે માટે મોટે તેણીનાં દમેસા વખાણ ગાય છે; અને ખરેખરજ તેટલું તેણીએ લોકનાં ભડાં માટે કર્યું છે તેટલું તેણીના વખતની કાંઈપણ જરમન પ્રીન્સેસે કર્યું નથી.

૧૮૫૮ માં તેણીના વાદાતા બેટાનાં લગન ઈંગ્લેન્ડની પ્રીન્સેસ ચેલ્સ સાથે થયાં, કે જે લગનથી તેણીને તેમજ પ્રીન્સ વીલયમને ઘણો સંતાપ મળ્યો હતો અને ૨૭ મી જાન્યુઆરી ૧૮૫૯ માં લાલના શેહેનશાહનો જનમ થયો.

૧૮૫૮ માં રાજ ફ્રેડરીક ધણે માંદો પડ્યો, જેથી પ્રીન્સ વીલ્હમને તેને બદલે રાજ ચલાવવું પડ્યું અને ૧૮૬૧ માં તેમાં મરણ પછી તે પોતે ગાદીપર આવ્યો, કે જેથી રાણી ઓગસ્તાને પોતાનાં ધર્મી કામો આગળ ચલાવવાને કાંઈ પણ બાતની અડચણો નહીં બધ પડી.

૧૮૬૪માં તેણીએ જેનું કે માંદા અને ધાદેજ યયલા માણસો માટે જરમનીમાં તેઓની સારવાર કરવાને 'નરસોની' ધણી જરમ હોવાથી એક મંડળી ઉભી કરી. તેણીની સારો પેદલાં ધણીકો ધ્યાન, પણ રામની પોતાની મદદથી તેમાં તેણી ફેલેદમદ થઈ અને ૧૮૬૬ માં બ્યારે લગાઈ જગી સ્વારે આ મંડળીએનું કામ શરૂ થઈ ચુક્યું હતું. તેઓની મુખ્ય નેમો એ હતી કે માંદાં તથા ધાદેજ યયલાં માણસોની સારવાર કરવી; મારવા ગયલા સીપાઈઓનાં કુટુંબને આશરો આપવો તથા વીધવા અને માથાપ વીનાનાં બચ્ચાંઓને મદદ કરવી. આ મંડળીએ જરમનીમાં એક આશીરવાદ તરીકે થઈ પડી છે, અને તે વરસો વરસ વધતીજ જાય છે; ૧૮૮૧ માં તેઓની ૫૦૦૦ સાખાઓ હતી, અને તેમાં ૫૦,૦૦૦ મેમ્બરો હાલ છે. આસીયા સાધની લગાઈ વેળા અને તે પછીની નાશકારક મરકી વેળા આ ખાતાઓનાં સારાં પરીણાસો સંદેશો બેવાં હતાં, અને ધણીકે માંદાં અને ધાદેસ માણસોએ રાણી ઓગસ્તાનાં નામને હમરો હમરો દુવા દીધી હતી. ૧૮૭૦ માં ફ્રાન્સ સાધની લગાઈ વેળા પોતાની વડુની મદદથી તેણીએ લગાઈના મેદાનમાં 'નરસો' મોકલેલી હતી. આવી માયાળુ કારજીનો બદલો લગાઈ જીતવાથી અને સમગ્ર જરમનીના રાદનજીઓનાં મળી તેણીના મણીને જરમનીનો શેનદશાદ નેમવામાં રહેશે હતા.

૧ પછીનાં વરસો રાણી ઓગસ્તાએ એકાંતમાં કહાડ્યાં. ૭ માં તેણીના મેટ્રા કાર્ડન પ્રીન્સની તજીવત વીશે તેણીને તથા શીકર લાગવા માંડી; અને ૧૮૮૮ માં આખી જરમન યુદ્ધ દુઃખના દરવાખાં મરકાવ થઈ; પોતાના ધણીને અને મેટ્રાને એક એક પછી શોકમાંજ ખોદવાથી તેણીને ધણો સખ્ત કટકો લાગ્યો, અને એનું ધારવામાં આવ્યું કે તેણી આ કટકો તજે કચડાઈ જવાની, પણ આ સમજું છતાં તેણી જીવવા પાળી, અને પોતાનો બારી ગમ બીજાં ધર્મી કામો કરી વીસરાવવા લાગી. આ ઘણું અજબજબ જેવું છે, તેણી હમેશ કહેતી હતી કે ૧૮૯૦ ના જાનેવારી મહીનામાં તેણી મરણ પામશે, અને બરોબર તેમજ થયું છે. ૧૮૯૦ ની સાલથી જાનેવારીએ તેણી 'ઈનફ્યુએન્ટ્રા' નો દરદર્શી મરણ પાળી. અતી વેળાએ તેણીએ પોતાની બેટીનો હાથ પોતાના હાથમાં પકડી રાખ્યો હતો, બ્યારે હાલનો શેનદશાદ અને શેનદશાદખાનુ તથા બીજાં તેણીનાં બીણાનાં આગળ ઉભાં હતાં. શેનદશાદખાનુ ફ્રેડરીક અને તેણીની બેટીએ મોહતની આગાઉ આવવા પામ્યાં નહીં. તેણી પોતાના વીસમાં દસ લાખ 'મારક' એટલે ૫૦,૦૦૦ શોક ધર્મ ખાતામાં અને પચાસ લાખ 'મારક' પોતાની બેટીને

આપ્યા છે; પોતાની દીકરીના દીકરાને પણ એક ચોટી રકમ આપી છે; અને બરલીન અને બેચલસપરગ ખાતેના મેદેસો હાલના શેનદશાદને બખરવા છે. ચોટી ચોટી રકમો પોતાના માણસોને આપી છે. તેણીની દોલત એક કરોડ વીસ લાખ મારકની કહેવાય છે. બે ધર્મખાતાંઓ તેણીનું નામ હમેશ સુધી કાયમ રાખશે. એક શારેસાતનખરગ ખાતે ઉભું કરવામાં આવેલું 'ઓગસ્તા એસતાબ્લીશમેન્ટ' કે બ્યાં મારવા ગયલા સીપાઈઓની બેટીએ ચુકત કેળવણી લે છે, અને બીજું 'ઓગસ્તા ઈસપીટાલ.'

છા ના વે ની ન શી ય ત :

૧. સચ્ચાઈ નેટ્રાને રસ્તે ઉતરવાનો મારગ છે.
૨. નેકી માણસનાં દીકને સ્વચ્છ બનાવે છે.
૩. સ્વચ્છ દીકનું આદર્શ પોતાને બદેખર સુધી સમજે છે.
૪. સાહેસાઈના સાદેશ પેટરોસો તો દુન્યા જીવરો, પણ જેણે મરદરીનું મુખત માંચે મુઠ્ઠું કે તેનું રોજ પસતાવાનાં પરીણામમાં આવશે.
૫. નમનતાઈ ઈનસાન બનતું બેમુશ ઘાદેર છે, પણ એ કીમતી ચણ વીનાનું આદર્શ મરદખામાં એક મોહ સમાન છે.
૬. ઈનસાનની જ્યાં દીકનો દુમારોયો છે; એ રાખસ ખાલેસ દીકનો હોય છે તેની જ્યાંની દુમેશાં મુવખનજ સંભારો-પણ એક સંગદીજ રાખસની સામેની તેના ચેદેરાની આરશીમાં વીમ જણશે.
૭. ખાલેસ દીક એ પવરદેમારની અણેસ નહી.
૮. જેણે પોતાની જ્યાં સખાવતનાં કામો માટે તેજ કીધી યાને સખાવતનાં કામોની આગેવાની લીધી, તે રાખસ ખાદાનો ખરો ખોરો છે.
૯. સખાવત એ મુલક બેદેસતની યાવી છે.

મીસીસ હાવર.

ઉદરને નવસાહવાની રીત—એક છુટી મરીને ખાવાનું મીઠું લેવું અને એ દરમાં કંઈક ફરવા દોય, તે જ્યાંએ મીઠું મીઠું નાખવું, પછી તે મીઠાં ઉપર બને સમથા મારકુતો બરક નાંખવો, જેટલે તેના વાસથી ઉદર નાદસી જશે અને પાણી તે જ્યાંએ આવશે નહી.

માકડ મારવાનો સેટેલ ઉપાય—કાર્બોસીક આસીડ ૫) લાખ લઈને તેને ૧૦૦) લાખ પાણીમાં મેળવવી, એ પાણીથી જેમાં માકડ થયા હોય, તેને સારીપેટ ઘોલું, જેટલે માકડ તુરંત મરી જશે.

લાકડાંને ઉઘાઈ તથા તુવાથી બચાવવાનો ઉપાય—અરથી શીશી દરવાખાં પાણીમાં લાવના બે મોટા કરાને છંદોને નાખવા, પછી તે પાણી શીશીમાં બનીને તેમાં વીસ તીપાં દરખી-અનાં નાખવું, જે દરખીદન નહીં હોય તો કેઘબી જાતના જલદ દારવાં વીસ તીપાં નાખવાં, પછી શીશીનું મીઠું બંધ કરીને બે દીવસ રાખવો, પછી બે લાકડાં ઉપર ઉઘાઈ લાગી હોય તે જ્યાં ઉપર એ પાણી છાંટવાથી ઉઘાઈ તદન જતી રહેશે.

* માંદાં માણસોની અરદીવત કરવાની આરતો.

ગ્રંથ હેમદન.

અનારી બાલ્યો, આ બાળદને અથાગે મુક્યા મહાન નરને વીશે કાંઈ પણ બોલું તે આગમય સ્વદેશાભીમાન શું છે તે બહુવચાની હું બરર જોઈ છું.

હાડે બોલીંગ બોલ કહે છે કે “મહાન લખનાર મોનતેનની તેના નીચધો લખવા પછીની ખુશાલી, યાતો નુદનને તેની શોધો અને કુદરતી નીચધો લખવા પછીને હર્ષ, એક સ્વદેશાભીમાની પુરુષની ખુશાલી

તથા હર્ષ સાથ સરખાવતાં કાંઈજ નથી. એક સ્વદેશાભીમાની પુરુષ તો એજ જે પોતાની સધળી સમગ્રજી શક્તી, સમળા વીચારો અને કામો પોતાના દેશનાં બલાને ખાતે વાપરે.” માણસઅત જે કેટલાક ઘણા ઉમદા શુભો ધરાવે છે, તેઓમાં પોતાના દેશ તરફનો ખ્યાર પણ એક છે. એ શુભથી કેટલાંક એવાં કામો થયાં છે કે જે તવારીખના સદા ઉપર દમેશ સુધીનાં જલધર્ષ રહેશે.

ઉગમરના સ્વદેશાભીમાની પુરુષો મધે ગ્રંથ હેમદનનું નામ પ્રકાશી નીકળે છે. તે એક ખરેખર પ્રમાણિક માણસ હતો; નમ્રતાપણું, ખુશામી, અને બહારથી તેના હમેશના સોજાવી હતા. તેના એહેરા પરથીજ તેના ઉમદા શુભાની પરખ પડી હતી. તેના હાડકાંડા કુશમને પણ પ્રગટતા હતા કે, “જે કામ તેણે માથે ઉઠાવ્યું છે તે ખરેખર એક નેક કામ છે.” તે કામ શું હતું? તે પોતાના દેશને બચાવ કરવા નીકળ્યો હતો; અને તે પણ કેવે વખતે, કે બ્યારે રાજા અને દેવત વચ્ચે ઈજલાઈમાં કોઈ વાર નહીં બનેલો એટલો વેરભાવ ચાલતો હતો; અને બ્યારે કેટલાક પુરુષો પોતાનાં ખીસાં ભરવા અથવા તો રાજાના વાદાલા થવા ક્ષેત્રોને બહુ હેરાન કરતા હતા, પણ આ પુરુષ-આ હેમદન-એક સીધાબ બચ્ચો, અને એક સબદરખારી પુરુષ આ સધળાં અપવીત કામોથી વેગળો હતો. “બ્યારે ખુદા, મારાં લોહીથી ગરકાવ થનાં જોહેરને બચાવ! અને રાજાને તેની બુઝ દેખાડ.” આ તેના મરતી વખતના સળ્લો હતો. તે વખતેજ પાદશાહી તવારીખ લખનાર પણ કહી ગયો છે કે, સધળા લોકો હેમદન વરફ પોતાના પીતા તરીકે જોતા હતા.

ગ્રંથ હેમદનનો જન્મ ૧૫૯૦ ના સાલમાં લંડન શહેરમાં થયો હતો; તે એક ઘણાંજ જુનાં અને માન પામેલાં કુટુંબનો નખીશો હતો. નીરાજ બને કાલેજનું તેણે પુરતું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. બીસ વરસની દુક ઉમરમાં તે એક જુવાન બઈ સાથ પરણ્યો, અને પોતાનું કુટુંબ કદાપણમાં રાખ્યો. એક ઘણાંજ બ્યારીક વખતે તેને એક નાનાં ગામમાં તરૂથી પાલ્યાયોદમાં મોકલવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે તેને જે તકો મળી હતી,

તે એ તેણે હાથ કરી હતો તો તે રાજાના માનીતાઓમાંનો એક થતો, પણ હેમદને તેમ કશું નહીં.

બ્યારે સરકારી લીજેરી ખાલી થઈ, અને ચાર્સસ પૈસાની તબીમાં આવી પડ્યો, બ્યારે તેણે ‘લેનો’ લેવાના વીચાર ક્યો. તે ખાતે હેમદનને પણ પુછવામાં આવ્યું. તે પૈસા આપવાને શક્તિવાન હતો તે તો નકીજ હતું, પણ તેણે તેમ કરવાને સાક ના પાડી. “જેમ ખીજઓ નાણું આપે છે,” તે બોલ્યો, “તેમ હું પણ આપું, પણ એમ કશીથી હું ‘લેનના કારતા’ માં સમાવેશ કાઢવાઓના બંમ કદું.” આ જવાબથી રાજાને બહુજ કોપ ચઢ્યો. “શું?” તે બોલ્યો, “કારતર” ને ખાતર તેણે પૈસા આપવા ના પાડી. કીક, બધીખાનામાં તેને સધળું બરાબર સમજ પડ્યો. આથી હેમદનને બધીખાને મોકલવામાં આવ્યો, પણ એની સામે યાંક બરાબર સામેત નહીં થવાથી તે તુરત છુટો થયો.

છુટાપણું! એ છુટાપણામાં એનું એકતાતુર છુટાપણું નહીં હતું, પણ એના આખા દેશનું છુટાપણું સમાપ્ત હતું; એ છુટાપણાને ખાતરજ તેને થોડો વખત બધીખાનું સેહેવતું પડ્યું હતું, અને હજી પણ પોતાના દેશને રાજાના જુલમમાંથી મોક્ષે કરવાને યત્ન કરવા લાગ્યો, અને તેમ કરતાં જો તે મરણ પણ પામે તોપણ દરકાર કરતો હતો નહીં. અત્યાચો આ-સેસ ગુસ્સામાં આવી જઈ લોકો પાસ વધારે જુલમથી પૈસા કઢાવવા લાગ્યો. ગુસ્સાખરી આખો સાથ, અને ભયાંચારી દેખાન આમાં કામની આડે આવ્યો, અને એક રાજની શું કરજ છે, તે પોતાના રાજાને સમજાવવા લાગ્યો.

હેમદન હારી ખાથ એવો માણસ નહીં હતો. આ સધળું તે તુરત અટકાવી શકતો, પણ પોતાના દેશને લોકોમાં ગરકાવ થયું જોવાને તે ઈચ્છતો હતો નહીં. રાજા પૈસા પાછમ થેલો બની ગયો હતો. તેની પાદશાહે પૈસા આપવાની સાક ના પાડી, અને તેથી તેના ગુસ્સાનો હવે ખાર રહ્યોજ નહીં. પૈસા કઢાવવાની કંઈખી તક તે કાપથી જવા દેતો હતો નહીં. “તાવર” મધે રાખેનાં દરતરો મધેથી એવું મળી આવ્યું કે પાસાં આવગળનાં રહેવાસીઓ તથા દરવા પાસેનાં ગામડાંના રહેવાસીઓએ લાઈઈની વખતે રાજાને એક ચોક્કસ સંખ્યા વહાણીની આપવી. ૧૬૨૪ ના અક્ટોબર માસની ૨૦ મી તારીખે ચાર્સસે એવું જાહેર કર્યું કે, લંડનના રહેવાસીઓએ આપવાના મહીનાની પેટેથી તારીખની અંદર રાજાને ૬ માસ સુધી ચાલે એટલા પુરતા ખોરાક અને દબધાર સામે સાત વાદાણો આપવા. રહેવાસીઓ દરવાદ કરવા મંડ્યા, પણ સધળું કોઠક: રાજાને વહાણો અને પૈસા જોઈતાજ હતા. રઈયત પાસથી તથાર વહાણો લેવાને બદલે તેઓને લોકમ કંઈ કે દરેક વહાણના ૩,૩૦૦ પાંડો લેખે નોકડા પૈસા આપવા; જ્યો પૈસા આપવા ના પાડતા, તેઓની મીલકત જપ્ત થતી.

હવે હેમદનની પૈસા આપવાની વારી આવી. તે પેટેલેથીજ તેની સામે હતી, અને પૈસા નહીજ આપવા એવો એણે મન કાઢ્યો હતો. પાસના સીમપત્તીમાંના કેટલાક જોઓ

એના મીઠા હતા, તેઓની એણે સહાદ લીધી અને તેઓએ એને ઉતેજણ આપી રાજ સામે આગળ પગમાં ભરવાને મુશ્કેલું.

“જેટ દીપમગ્ન” ના “પેરીસના” ત્રીસ પુરોષોએ એનેજ પગને ચાલવાના વીચાર કર્યો. હેમદને કર આપવાને સાફ ના પાડી અને તેની રાજ્યને તેની સામે એક ગંભીર આરોપ મુકી કોર્ટ મંથે તેની તપાસ ચલાવી.

બાર જડએની હજુર તેનો કેસ નીકળ્યો અને તે બરાબર બાર દીવસ ચાલ્યો. જડએને સધળા રાજના માનીતા હતા, અને તેથી તેઓએ હેમદને દમ ભરાવ્યો કે જેને તે આ ૨૦ શીર્ષાગિનો કર નહી આપશે તો તેને ૨૦ પાંડ આપવા પડશે. હેમદને તેની કાંઈ પણ દરકાર કરી નહી; તે બોલ્યો કે “અહીં હું કાંઈ પૈસા તરફ જોતો નથી, પણ એમ કંઈથી કાપદાનો બંજ થાય છે તે હું દેખાડવા માંગુ છું.” એટલું બોલી તેણે પુર જોશમાં આવી જઈ રાજને તેની જુલ દેખાડી, અને જડએ જે તેની તરફદારી કરતા હતા તે માટે તેઓને ફરકો આપ્યો; આટલું બોલી એણે પોતાની બચાવ ક્યો. રાજ તરફથી જડજ કોલી બોલ્યો, “રાજને કોઈ પણ રીતના કર નાખવાને છુટ છે. જે રાજ પોતાનાં મનમાં આવે તે કરે નહી તો તે રાજ હોયજ નહી.” જસદીસ બાંકી બોલ્યો કે “ધારો જેમ લોકોને લાગુ પડે છે તેમ રાજને લાગુ પડે. નથી. તે જેમ ચાહે તેમ કરી શકે. મેં કોઈ પણ દીવસ એનું સાંભળ્યું છે કે ધારો એજ રાજ છે, પણ રાજ એજ ધારો છે એનું મેં બંદોશ વાંગ્યું છે.” હેમદના બોધવાની એટલી અસર થઈ કે બાર જડએ મધેથી દસ જણાઓએ રાજની વીરૂપ મત આપ્યું, પછાડેથી પાંચ જડએ રાજની બાજુ ઢળી ગયા અને હેમદને તકરીરવાર હેડવેળો. કહેરનડન કહે છે કે “હેમદની વીરૂપના ચુકાદાથી હેમદને કાંઈ અપમાન લાગ્યું નહી, પણ ઉલટા તે હતા તે કરતાં પણ વધારે, લોકોની જાણમાં આવ્યો.”

ખડું જોતાં તો હેમદને તેનાં ગામડાંને એક આપદદાર ગ્રહસ્થ હતો અને “શીપ મની” જેવા એટલા સચાહોની વીરૂપ લગ્ય જેનું લાગતું હતું, પણ આપણે ઉપર કહ્યું છે તેમ, રાજ સાથે લડત ચલાવવાથી તો તે હતા તે કરતાં વધારે પ્રખ્યાત થયો, અને દરેક શખસ-બાઈડી અને છોકરાઓને એટ હેમદન નામ એક ધરગતુ શબ્દ ધર્ષ પડ્યો.

હવે તકરારોની નીવેડો જલદી આવ્યો. રાજ ચારસે આમની સમાના પાંચ સમાસદોને “ઈમપીય” ક્યો, જેઓ મધે હેમદન પણ એક હતા. આમની સભાએ એ સમાસદોની તપાસ ચલાવવાને સાફ ના પાડી. રાજએ ગ્રસ્તમાં આવી જઈ દબ્યારબંધ માણસો લઈ તેઓને પકડવાનો મુર્ખ વીચાર ક્યો. સેક્ટો દબ્યારબંધ માણસો લઈ તે આમની સભામાં દાખલ થયો, પણ એ લાંબા જામ તે એંગાઈ પેશા પાંચો સમાસદો જતા રહ્યા હતા. તે માત્ર પોતાના બેઠાઓનેજ એકલાને લઈ સભાના ઓરડામાં દાખલ થયો. તે બોલ્યો કે “હું કાંઈ પણ બીરે જુલમ ચલાવવા માંગતો નથી, પણ સમાસદો

તાણે થાય એજ મને જોઈએ છે.” તે વડુ બોલ્યો કે, “જ્યારે હું જોજીલું કે પક્ષીઓ સપાટમાં આવતાં જરા જરામાં ઉડી ગયાં છે, તો હું પાંડું કે તમે તેઓ પાછાં આવે તેવાં મને સ્વાધીન કરશો.” જેવા તે બાહાર નીકળ્યો કે “છુટાપણું છુટાપણું” એવા શબ્દો દરેક સમાસદનાં મોઢાં મધેથી નીકળ્યા, અને તે લાંબી ચાલતો થયો. ચાર પછી આમના સમાસદોએ તે જગા છોડીને ગ્રેટરમાં સભા ભરવા માંડી; રાજ લાં પજુ ગયો અને પેલા પાંચ સમાસદોને માંગ્યા, પણ તેનું કાંઈ પણ વળ્યું નહી. જેવા તે ગ્રેટરમાંથી નીકળ્યા જતો હતો, તેવા “છુટાપણું છુટાપણું” એવા શબ્દોથી તેને ઘેરી લેવામાં આવ્યો. દરેક ધધાદારી અને લગભગ દરેક ગ્રહસ્થ હેમદની આસપાસ ફરી વળ્યા, અને ચારસેને ફરીથી ના-શીપાસ ધર્ષનું પડ્યું. કાંઈની કરી પારલામેન્ટને તોડી પાડવાનો તેણે વીચાર કર્યો, પણ તેમ કરતાં ઉલટા તે પોતેજ ફેડી થયો નહી લાં સુધી લંડન આવવા પામ્યો નહી. રાજ અને રૈયત વચ્ચેનો ટોર જલદી નરમ પડે એવો હતો નહી. શબ્દોથી વધારે વાર કામ લેવાતું બને પક્ષને વાજબી લાગ્યું નહી. “મારે તેની તત્તવાર” એ કહેવત પ્રમાણે બનેએ ચાલવાનું પસંદ કર્યું, અને પછી બહુજ ઉત્તરદારી લોક પરી-લાખ જોવા લાગ્યું કે ઈંગ્લંડ રાજના લાખમાં જશે કે પારલામેન્ટના-કારણ એટલું તો નક્કી હતું કે, રાજ અને પારલામેન્ટ એમાં તો કદી પણ કામ ચલાવી શકે નહી. રૈયને દબ્યાર લીધાં, હેમદને એક ટુકડીની સરદારી પોતે લીધી અને લશ્કરની ખરચ તરીકે બે હજાર પૌંડની રકમ કઢાડી આપી. ૧૬૪૪ ના જુન માસમાં હેમદન સાહનગદ રૈયતની સોંપમાં નીકળ્યો. બને જણા એલફ્રેડના મેદાનમાં મળ્યા અને બહુ ટુંટની લડત ચાલી. હેમદન બહુજ ધાંદેલ થયો-લશકરે હીમત છોડી દીધી, અને રૈયત બહુજ ઓલંગી એક્સર્ટ જતો રહ્યો. હેમદન નીચી મુકીએ પોતાના ધોડાની ડેકપર હાથ નાખીને ચાસતે ચાસતે લાંબી ચાલવા લાગ્યો. એનું કહેવામાં આવે છે કે, હેમદન આંસુ સાથની આંખોથી પોતાના સસરાનાં ઘર તરફ જોવા લાગે, (કે જે તે મેદાનની સામી બાજુએ આવેલું હતું) કે જ્યાંથી તે પોતાની વાહાણી મોહારદારને લાગ્યો હતો, અને તે વાહાણાં ધરમાં મરવાની પોતાની બાદશ જતાવી, પણ દુરામનનું લશકર લાંબ હતું, તેથી તેનેથી લાંબવાને બન્યું નહી, તેણે પોતાની ધોડા ફરડ્યો અને “ટુંમ” આવી પુગો. મોહોતાના બીજાનાં પાંચ પણ તેણે કેટલાંક કાગળને લંડન લખ્યાં, અને લશકરના વડાઓને સહાદ આપી કે વી-ખરાઈ ગયલાં લશકરને પાછું એકઠું કરી લડત ચલાવવી; એટલું કરવા પછી તે ખુશીથી મરવાને તૈયાર થયો. બે પાદરીઓ તથા જાણીતા ડાક્ટર સ્પરતન તેનાં મોહોતાનાં બીજાના આગળ હતા. કાંઈ પણ એજ તાણ વગર શાંત રીતે આ ધુરો હેમદન મરણ પામ્યો, અને એક સીપાહ બચ્ચાની પાપદસતનું તેને માન મળ્યું.

VIOLET.

મારી બેહનપણીઆને શીખામણ.

એક સપીડું મુખી કુકુંબ.

(પ્રારંભ માસના અંકથી સંપૂર્ણ આહુ.)

કણુલેલા વખતે હોસંગળ, મીન, તથા તેવલુનાં ધણી-આણી મરનાર પેસતનજીની વીધવાને ઘર નબ છે, અને ત્યાં એક બીલથી રાજ થઈ સાદું કરે છે. સાચી દાખલ મીન અને તેમનાં ધણીઆણી હતાં છે. કેડ-વેલા વખતમાં કામ પાર પડ્યું. (સરને નબ છે.)

સંગળ—(મીનનાં ધણીઆણીને કહે છે) બાઈ માફ કરજો, તમોને બહુ તકલીફ પડી છે.

મીનનાં ધણીઆણી—અરે! એમાં શું છે, ઈશરનું કામ ઈશિરે કાઢું. તેમાં માફ રાહું મંગિવાનું. તમે તો મારા બાઈ જેવા લાગેાથ એટલે શું નોંધયે? (સિકહેડ સલામ કરી એક બીલની નુકાં પડે છે.)

શાવક અને શીરીન પોતાના પીતાની રાહ જોતાં ઉભાં છે, તેવામાં બાપ આવી લાગે છે.

શાવક—કેમ! બાપાજી, હમારાં નવાં થનાર માતાજી કેવાં છે? તેવલુ બધાં દેખાય છે કે નહીં?

બાપ—મહોણાં ઉપરથી તો સારાં દેખાય છે, પણ અંદર-ખાણેથી કેવાં છે તેની કાણુને ખબર પડે વાર?

શીરીન—બાપા, હવે તો તમે તેવલુના શીખવા પ્રમાણે હમારી ઉપર જીવન કરશો, અને હમારી માતાએ મરતી વખતે જે તમોને કહ્યું છે તે ઉપર પાણી ફરવાનું.

બાપ—શીરીન, તું તો દીવાની બની ગઈ છે. શું તમે મને વાહાણાં નથી લાગતાં? જે તમેને હું એક પળ ન જોતું તો મારી બની જાઉં, હારે તમારી ઉપર હું જીવન કરશાં જેવું મારેથી કદીખી બનનાર નથી. જ્યાં સુધી મારી ધાંતીમાં પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી તમેને મારી આંખ આગળથી ખસેડનાર નથી, તે તમે ખુબ ધ્યાનમાં રાખજો. પણ તમેજેખી તમારી નવી

મીન—સરેસતા પ્રમાણે 'ગરનાં લગન' ને માત્ર ચાર જેડી કપડાંની, અને જલુસ તમારી જોગવાઈ પ્રમાણે કરવી. તમે જે કરશો તે સધળું તમારે લાંબ રહેશે, તેથી તમોને સાકું લાગે તેમ કરવું; પણ એકદમ લાભાજી લાભ નહીં કરવે.

હોસંગળ—હારે તો તમેજ તમારાં ધણીઆણીને કહેજો કે એટલાં કપડાં જેવાં તેવલુને પસંદ પડે તેવાં લે અને આંક-સ કરી મારી ઉપર મોકલજો, જેથી હું તે સુકવીશ.

મીન—કીક છે, અને હું કપડાં વગેરેની તૈયારી કરું છું. (ચિર નબ છે.)

મિત્ર યેર જઈ પોતાની ઝીંને કપડાં વીશે સુચવે છે, અને પીરાજીઆણી સાથે લઈને રેશમી કાપડીઆ મીન બેસાનીઆની દુકાને નબ છે, અને પસંદ પડતું કાપડ ખરીદે છે. ચાર જેડી કપડાં ખરીદે કીકમાં અને બીજ કરવા કહ્યું. જ્યારે બીજ તૈયાર થયું હારે જોય છે તો રૂ ૮૦૦ થી રૂ ૬૦૦૦ સુધીનું હતું, તે હોસંગળ ઉપર મોકલાયું.

હોસંગળ—(બીજ જોઈ વીચારે છે.) મેં તો ફક્ત મનમાં એવી આશા રાખી હતી કે રૂ ૩૦૦ થી રૂ ૪૦૦ સુધીનું બીજ આવશે, પણ તે તો જેવડું થયું છે.

(ચિત્રમાં શીરીન તથા શાવક આવી લાગે છે.) શીરીન—કેમ! બાપાજી, વીચાર શાનો કરો છો તે જોઈને કહો.

હોસંગળ—(બીજ દેખાડીને) આએ રેશમી કાપડીઆ મીન બેસાનીઆની કુખીની લાંબું બીજ આવ્યું છે, તે ઉપર હું વીચાર કરું છું.

શાવક—બીજ શાનું? આપણે તો કાંઈ કાપડ બાપડ ખરીદે કાઢું નથી.

હોસંગળ—અમણાં તમારી નવી થનાર 'માતા' માટે મારા મીન જોડે તેનાં મન પસંદ કાપડ લેવા કહેવાયું હતું, તે મારા ધારવા કરતાં રકમ વધી મોટી થઈ છે, જોના હું વીચાર કરું છું કે એટલા વારમાંજ એ મને ખરેચાસુ આવશ્ય પડે છે, હારે આગળ આપણું શું થશે.

શીરીન—બાપાજી, એ તો તમારી પોતાની ભૂલ છે, તમે પોતે સાચે કમ નહીં ગયા? જે તમે જોતો તો જેવું ચારણીનું જરૂર થતે, કારણ કે જરા 'તે' ધરખાતે, અને વધુ બારી કાપડ ખરીદ નહીં કરતે. માટે હવે જે થયું તે નહીં થાય તેમ નથી, વાસ્તે મુમે મોકડે એના પેસા સુકવી દેવે, નહીં તો કે ખરાબ લાગશે. બહાર બીજવાલો સીપાઈ ક્યારેના પોતી થતો હશે, માટે જલસી કરો.

હોસંગળ—(શાવકને તોડે છે) અંહી આવ શાવક. (શાવક આવે છે) આએ આપી લે અને કમતનાં નીચેનાં ખાનામાં તીજેરીની ચાવી છે તે લેઈ આવ, આએ બીસના રૂ ૮૬૦ આપવા છે તે આપીએ, કારણકે બીજવાલો સીપાઈ ક્યારેનો પોતી થાય છે. (શાવક કમતની ચાવી લઈ જઈ તેમાંથી તીજેરીની ચાવી લાવે છે.)

શાવક—લેએ બાપાજી આએ ચાવી.

હોસંગળ—જા તો 'બા' તીજેરી ઉપાડ અને નીચેનાં ફાંડીયાં ઉપર અંદરનાં ખાનાની ચાવી છે તે લેઈ ખાનું ઉપાડજો.

અને તેમાં મોટું બંદન છે. તે લેને, અને રોકડા રૂપયા પા-
સેનાં બીજા ખાનામાં છે તે લેઈ આવ, આપણે એના પૈસા
સુધી દઈએ.

(શાવક નય છે.)

શાવક—લેએ આવાણ, રોકડા રૂપીઆ તો ફક્ત ૭૦ છે,
અને બાકી પરચુટણ થાણું છે, તમે બે ફરમાવે તો લાવું.
હાસંગણ—કાંઈ ફર નહી, એટલાજ બસ છે; (શાવકને
અંદરથી મોટ છુટી કરવા ફરમાવે છે, અને શાવક તે પ્રમાણે
કરે છે. મોટ છુટી કરવા પછી શાવકને કહે છે) જા તો બા,
પૈસા બીજાવાસા સીપાર્થને અંદર બોલાવ. (શાવક નય છે.)
શાવક—(સીપાર્થને) ઈકરે એ, કાપડયા બીજા તુની આવનારા?
સીપાર્થ—હોઈ શેઠ.

શાવક—તવા ચક્કા આંત, તુમચા બીજાએ પૈસે ચુકને કરન થે.
સીપાર્થ—ચક્કા શેઠ. (શાવક સીપાર્થને અંદર તેજ નય છે.)
હાસંગણ—(સીપાર્થને) તુમચા કેવડા રૂપેએ નીધતે?
સીપાર્થ—છ શેઠ! આકશે નોતવ રૂપેઆએ બીજા દય.
હાસંગણ—(નોટ આપે છે) તવાં એ મોટ મોટુન આ.
સીપાર્થ—(ગણે છે) સેંખર સેંખરની સાત મોટે દાખ, આની
દહા દહાબી હોન દાખ, આનકી સનર રૂપેયા નગદ દાખ, સ-
મદા મીયુન આકશે નોતવ રૂપેઆ આસા શેઠ.

શાવક—તુમચા રૂપેએ પહોંચત્રા?
સીપાર્થ—હોઈ સાહેબ.
શાવક—તવા રૂપેઆ પહોંચત્રે તેવી સદી કરન દીધા.

(સદી કરે છે અને નય છે.)

સીપાર્થ—રામ રામ, શેઠ, રામ રામ. (નય છે.)
(સેવક બીજા કુટુંબ અને કપડાં લેઈ મિત્રે પોતાને બેસે લઈ
બઈ ફરજ પાસે સીપાર્થની તૈયાર રાખ્યાં અને 'દીન' રાત્રે
સાંભરે દેવેલાં મકાને ગયાં (ગયરનાં લગન કરવા માટે.)
શીરીન—આવાણ, હમોખી તમારી સાથે આવીએ કે?
બાપ—નહી! મારાં પ્યારાં ફરજદો, એમ કહી બને નહી.
આપણામાં એવો રીવાજ છે કે, બ્યારેખી કોઈ પુરુષ બીજા
ઝોરન કરે, અથવા તો કોઈ ઝોરત બીજેને ગરદ કરે, ત્યારે
પોતાનાં છોકરાંએને તેમની તબદીલી દુર રાખવામાં આવે છે.
(કોઈ સમાને લાં.)

શીરીન—આપણું તો કોઈ સચું કે વાહાણું નથી, ત્યારે
હને ક્યાં જઈશું?

બાપ—શું કરવા શીકર કરો છો? આપણું પડેસાં જર-
બાઈ છે, તેવણુને લાં આજની રાત રહેએ.
(હાસંગણ જરબાઈને તેડવા મોકલે છે.)

જરબાઈ—કેમછ, શું ફરમાસ છે?
હાસંગણ—આને મારાં 'ગરદનાં લગન' પધાનાં છે, માટે
આજની રાત શાવક અને શીરીનને તમારાં ઘેરમાં રાખએ
પછી સહવારે એ લોકને મોકલએ.

જરબાઈ—મોટી ખુશી સાથે. એખી મારાંજ બપ્પાં બેવાં
છે, તેમાં શું છે. પણ કોઈ સાકે માણસ શીખું છે કે, આ
લોક ઉપર જીવન માટે નેવું છે?

હાસંગણ—મને તો લાગે છે કે એ તો બકી છે.

જરબાઈ—ત્યારે તો હીક છે; નહી તો કે રાંડના ચેટમાં
ટાંડીઆ રખેને હુમર! અને આ બીચારાં નીરદોષ બાળક ઉપર
જીવન રખેને ગુમરે. એ તો એ લોકનાં નસીબની વાત, જે
કીસમતમાં લખ્યું દશે તોયે જાનશે.

(જરબાઈ છોકરાંએને લઈ પોતાને લાં નય છે.)
(મોત પોતાની ધણીઆણી સાથે કપડાં તથા બજુસ એ
વતરોએ સરવે ભેટીતો સામન લઈ હાસંગણને ઘરે
આપે છે. હાસંગણની નાલી ઘોઈને તૈયારજ બેસા દબા.
દેવેલાં મકાને પીણાતલાવ છડાવાલાની ફરેહેરમાં
સરવે બજાં સાથે ગયાં. લાં પીરોજબાઈબી મોડા
વખતમાં પોતાની બે સાહેલીઓ સાથે આવ્યા લાગ્યાં.
વખત પ્રમાણે ઘરન કીધા થઈ અને સરવે એકમે
કમે રોકહેડ કરી કરાં પડયાં.

હાસંગણ પોતાની નરી પ્રીયા સાથે પોતાને મકાને ગયા.
(સહવાર પડતાં જરબાઈ શાવક અને શીરીનને લઈને આવે છે.)
જરબાઈ—(પીરોજબાઈને) કેમ બેન, બેમાંય કે?

પીરોજબાઈ—હાહ.
જરબાઈ—આએ તમારા પ્રીય પતીનાં બાળકો તમારે સ્વા-
ધીન કરે હું. એ લોક ઉપર પ્રીત રાખાને અતે એમન સ-
મજાને કે એ બપ્પાં તમારાંજ છે. એ લોકખી બહુજ બધાં
છે. હવે આને હું તમારે સ્વાધીન એમને કરે હું.

પીરોજબાઈ—(શાવક અને શીરીનને કોટી કરીને.) (જર-
બાઈને કહે છે) હું એમન સમજુચ કે એ બપ્પાં મારાંજ છે.
તમારે કોઈખી રીતની શીકર રાખવી નહી, પણ તમે કોણુ સાવો?

જરબાઈ—હું તો તમારી પોડાશણુ થાકી છું. મને એ લોક
ઉપર બહુ દયા આવે છે, કારણકે એ લોકની મરનાર 'માતા'
બહુજ બધાં અને તે સાથે રાહડાં હતાં, અને એ લોકને
સારી રીતે કેળવ્યાં છે, જેથી એ લોકખી તમારો દરેક બોલ
બજવવા પછત પડશે નહી, એવું હું ધાંદે છું. પણ તમારે એ
લોક ઉપર રહેમ નગર રખવી. એ લોકનું સાકું નરસું તમારે
એવું છે, માટે તમારે ખુબ સંભાળ લેવી ભેટએ.

જરબાઈ—બેન, હું જાકી છું.
પીરોજબાઈ—આવએ બેન.

જરબાઈ ગયા બાદ છોકરાંએને પોતાના પતી
સામે કોટી કરે છે, અને કેટલાએક પ્યાર દેખા-
રતી દેખે તે માફક બપ્પાંઓ કરે છે. તેના બદ-
લામાં શાવક અને શીરીન નમે છે, અને પોતાની
'માતા' દાખલ માન આપે છે.

(હાસંગણ અને પીરોજબાઈ બેઠાં છે, મિત્ર દાખલ થાય છે.)
મિત્ર—ભાઈ સાહેબ!

હાસંગણ—મારા મહેરબાન બાઈ, સાહેબ.
મિત્ર—(પીરોજબાઈ તરફ બોલીને) બેન છે બેન?

પીરોજબાઈ—સારી પડે, ખાઈદેવેય પીંછાએય અને ન-
બદમાં છઈએ. તમારાં ધણીઆણી કેમ છે? નેપાનું તો એક.
દીવસ આવી લાગેલી?

મિત્ર—તેવણી સારી પડે છે અને તમેને દુઝા કોઈ બનીય.
પીરોજબાઈ—ત્યારે મારીખી લણી માથે દુઝા કરીને, અને
કહેને કે તમારો ઉપકાર હું કદીખી લુલસા નવો.

મિત્ર—હીક છે, હું તેવણને કહીશ અને જો આવશે તો અત્રે કોઈ દીવસ સાથે લેતો આવીશ.

પીરોજખાઈ—જો લાવે તો તમારી મોટી મહેરબાની થશે, હમારો ગરીબનો ઘેરમાં તો એવણ ક્યાંથી આવે?

મિત્ર—જો હું કહીશ તો એવણ તરફ આવશે.

(શોકેટ કરી મિત્ર બંધ છે, તેને પીરોજખાઈ ખસતી ખસતીને કહે છે, “જોજો, લાવજો અહીં? મોટી મહેરબાની થશે.”

મા બાપ અને છોકરાંઓ સારી હાલતમાં રહ્યાં છે, યોગ દીવસ ગયા બાદ મિત્ર પોતાના ઘણાંધણી સાથે ટ્રાસંગળના ઓરડામાં દાખલ થાય છે, બધાં સરવે જણાં બેઠેલાં છે.

(પીરોજખાઈ સંછીને આવકાર દેખ છે.)

પીરોજખાઈ—આવો બેન, આવો, આજે આપણી લાંબા વખતે મુલાકાત થઈ છે. મને તો જરાએ કુરસદ નથી કે તમારે લાંબી આનું. (શાવક અને શીરીન તરફ આંગળી બતાવીને) આ નાનાં બાળકોને સુકી મારેથી કેટલી જણાતું નથી.

સહી—કાંઈ ફર નહીં, તેમાં શું છે, જ્યારે કુરસદ બધે સારે આવતું.

એ પ્રમાણે વાતો ચાલે છે તેવામાં પીરોજખાઈ આવી લાગી. તેવણની સાથે સહીની ઝાળખાણ પડતી, પછી મરનારની વાત નીકળી, જેમાં જરખાઈએ પોતાના દરેક બેલમાં મરનારની તારીફ કીધી, જેથી સહીએ પીરોજખાઈને કહ્યું કે, “આ નાનાં બાળકો ઉપર ખાર રાખતો અને તમારી નજર આગળથી એ લોકને ખરોડતા ના.”

પીરોજખાઈ—એ બધાં તો મારાં સમજીય, અને એ લોકની બહુ ભલાં છે. મરનારે એ લોકને સારી કેળવણી આપી છે, જેથી મારે એક બેલ પછી મોઝાવે પડતો નથી.

એ પ્રમાણે વાતોના ગપાટા ઉઠી રહ્યા છે, અને યોગ વખત પછી સરવે એક બીજીથી જુદાં પડે છે.

હવે આખી તરફ પીરોજખાઈની સગઈ જોઈએ. તેવણને એ મેનો હતી, તેમાં એક ભત્રી અને બીજી ચંદ્રાલ ચોકરીમાંની હતી, તે રોજ પીરોજખાઈને ઘેર આવતી અને છોકરાંઓની અંદેખાઈ કરવા કરતી અને પોતાની બેનને તે માટે ઉઠડેતી. એમને એક ઘણા દીવસ વીતી ગયા પછી પીરોજખાઈના પતીની અજાણે ખાતે બઢલી ઘઈ; તેવણની અજાણેનાં ઝોડી ત ખાનામાં એક વડા કેસીવરની જગ્યા ઉપર નેમણક ઘઈ, જેથી તેવણને ત્યાં જવાની ફરજ પડી, જેથી સરવે તૈયારીએ કીધી અને પોતાનાં બાળકોને માટે પછી જોઈતી ચીજો લીધી; પછી પીરોજખાઈની વીચાર પોતાની બેનને સાથે લેવાને હતો, જેથી પોતાના પતીને કહ્યું કે આપણી આગળ કોઈથી માનવસ નથી, અને નવે ગામ જતું છે, માટે સાથે કોઈથી માણસ હોય તો સારું.

ટ્રાસંગળ—તારી ખુશીમાં આવે તેને સાથે લે, હું ક્યાં શોધવા બઢી.

પીરોજખાઈ—ત્યારે તો મારી બેઠન જુઓ સાથે લેજી. ટ્રાસંગળ—હીક છે ત્યારે, હવે બીજી કાંઈ જોઈએ કે? પીરોજખાઈ—નહીક. (યુગ્મજાઈને ચેતારે છે.)

યુગ્મજાઈ—(પીરોજખાઈને) છોકરાંઓની સાથે લેશો કે?

પીરોજખાઈ—હાર તો વળી, એ લોક ક્યાં જાય?

યુગ્મજાઈ—ત્યારે તો હું નથી આવતી. (પોતાનાં સ્ત્રી ચરીત દેખાડે છે) તારાં દુકાંઓ મને તો હુપીને ખાઈ જાયેય કે એને શું કરવા લીધી સાથે, મને તો એ લોક સાથે બને નહીં બે! અને હું કાંઈ આવતી નથી, તારે જોઈએ તો બા.

(બેને ઘણું સમજાવ્યાથી ક્યુલ કીધું.) જુઓ છોકરાંઓ તો બીચારાં કાંઈ જાણતાં નથી, પણ એના દીકરાં એવો બીચાર હતો કે, પોતાની બેન પાસે મરનાર દાખલને દોર કરાવવો, એજ બીચાર તેણીએ પોતાના મનમાં કસાવી રાખ્યો હતો. અચ્ચાંએ ઉપર વેર લેવાને તેણીને હેતુ હતો. શાવક અને શીરીન સાથે તેણીને અસમજીબ “આરમા ચંદ્રમા” હતા, કારણકે યુગ્મજાઈને તો તે લોક ઉપર વેર લેવાને બીચાર હતો, કોઈબી રીતે તે લોકને પોતાની બેઠન પીરોજખાઈના ગળાગળથી દુર રાખવાને બીચાર તે કરતી હતી, તેથી કોઈબી રીતે તે નાદાન બાળકો સાથે ચીકાં કાઢતી અને ઉડતી શોધતી.

હવે છોકરાંઓ અને સર્વ છોકરાંઓને તા. ૨૭ મીએ મુખ્યથી કુચ કરવાને દુકમ થયો હતો, કારણકે તા. ૧ લીએ નવા ઝોહાને ચારજ લેવો હતો, તેથી વખત પ્રમાણે કુચ કરીને બેરબર વખત પ્રમાણે જઈ પુઆં અને ટ્રાસંગળએ પોતાને ઝોધ્યા લીધો.

હવે યુગ્મજાઈ તરફ જોઈએ. તેણી તો પોતાનો દોર જેનો તે રાખતી હતી અને તે ગરીબ બાળકો કંદાળી જતાં; ત્યારે સેવટ નહીં ખમાયું ત્યારે શાવકને મીઠાજ ગયો અને એકદમ મોઝી ઉઠેલો:

શાવક—શું! (યુગ્મજાઈને) કાંઈતમે તમારી માંડનું ખવડાવેય કે એટલો દમ ભરાવેય, અમારો માતાજી તો કાંઈ બોલનાં નથી ને તમે શાના પાદમાં એટલો દમ કસોય? હ-મોએ આટલો વાર ખર્યા કીધું પછી હવે નથી ખમનાર. આથી યુગ્મજાઈને ચટકો લાગે, જેથી પોતાની બેન આગળ જુડી સામ્ય કરવા ગઈ.

યુગ્મજાઈ—(પીરોજખાઈને) બેઠન જોતી, તારાં દુકાંઓ તો મને દમ ભરાવેય ને શુઆં તો કહેય કે હું હમારા ઘેરમાં જાતી આતી, તારાં ઘેરજાર બળી ગયુંય કે? મરેરો તારે ઘેરે ત્યારે આવવાનું. સુતું આપીને માન શુમાવવા શું રહી! (એવી રીતે સ્ત્રી ચરીત કીધાં, જેથી બેઠનને ઘણુંજ લાગી આવ્યું.)

પીરોજખાઈ—(છોકરાંઓને બોલાવીને) કેમ! મરી ગયાં સુવાં સીધાં રહેતાં નથી કે? જો ફરીથી યુગ્મજાઈની અંદેખાઈ કરશે તો તમેને ચીરી નાખશ.

શાવક—હમોએ એવણને કાંઈબી કંદ્યું નથી; એવણ તો જુડું બોલેય. (તેવામાં શીરીન બોલી, “એવણને બોલાવીને પુ-છે કે હમો જતાબી એવણની અંદેખાઈ કરીએય. ઉઠશો ઘડી કરતી હમોને દમ ભરાવેય અને બળીઆ સીવાય તો વાન નથી કરતી.”)

પીરોજખાઈ—ત્યારે શું મારી બેઠન જુડી ને માંદ લાગાં તમે સાચાં કે? (એમ કહી યુગ્મજાઈ ત્યાંથી ચાલી ગઈ અને ટ્રાસંગળને ઉપર ચડે સમજાવવા લાગી અને બોલી કે હમણે

હમણાં એ લોકને મારી આગળથી લઈ જવો, નહીં તો કે હું કુવો પુરીને મરી જવશ.

હોસંગલ—(પીરોજ/ખાઈને પુછે છે) શું છે એટલું જણું, કે એકદમ કુવો પુરવા તૈયાર થઈશ; તેનું કારણ તો મને સમજાન?

માહાકુટ ઘણીથી કીધી, પણ બીચારા હોસંગલનું કાંઈ વલ્લુ નહીં. સેવટે પડતું તંબી ત્યાંથી ચાલી ગયો અને બીચારો પીચારમાં ગીરફતાર થયો. પેલી તરફ યુવખાઈ તો પોતાનું કામ પુર જોસમાં કરતી હતી અને બચારો ગરીબ છોકરોએ ને જલુ સતાવવા લાગી, જેથી બચારો બાળકો સેવટે કંટાળી બાપની આગળ ફરીવાર કરવા ગયાં.

શાવક—બાપાજી, હમારી ઉપર બહુ જુલમ છે. શીરીન—તેનો કાંઈ નીવેડો લાવશે, કે હમો એગર ટવલ્લે!

બાપ—(ચુસ્તમાં) હું શું કરું, મને કાંઈ સૂચતું નથી, કારણકે કેટલા દીવસ થયાં તમારી મતરાઈ ખાતી કે પીતી નથી.

(મતરાઈ તો સરવેથી સરસ બનાવીને કોઈ નહીં હોય ત્યારે નવતર ખાત ખાય. કહેવત છે કે જોડાંઓનું ખાવાનું સુખમાં, તેમ તર નવાસા બનાવી પોતાના ધણીની ચેરદાનરીમાં પોતાની મેહેનની સાથે કુડે અને બચારો છોકરોએની ઉપર ખાધાંનેથી ઘણાં જુલમ પાડવા લાગે; આટલો જુલમ છતાં પોતાના બાપને ખાધા ગીધા વીશે ખીસકેલ ને સમજી છોકરોએ બહાર કરતાં નહીં.)

શાવક—(બેનને કહે છે) હવે આપણાં નરોળી શૂંડો છે, આપણું અહીં કોઈથી એક ખોદા શીવાય, મદદગાર નથી. બાપની આગળ જઈએય તો કાંઈ જવાબ મળતો નથી, અને દીવસે દીવસ આપણી ઉપર જાનવી દોર વધતો જાય છે, માટે હવે નાદસખા શીવાય છુટકા નથી.

શીરીન—(રડીને) એ બાપી તું મનેથી એકલી મુઝા ચાલી જશે ત્યારે હું શું કરશ? જીઆ કરતાં મરતું મેહેતર છે, (મનસે વીચાર કરે છે) માટે ને તું મને એકલી મુઝા બંધો રહેશે તો હું પણ માટે સર પતકી મરી જઈશ, કારણકે અહીં તો કોઈ આપણી દાદ લેતું નથી, અને તું હતો તો આપણે એક ખીસતી અમ જુલમતાં હતાં. હવે મારી આગળ કોણ છે? (એમ કહી બાઈને ગળે વચગી રહે છે અને પોતાની પ્યારી 'માતા' ને હાથ કરે છે કે તેણીએ અગાડથી સરવે કહ્યું હતું તે હવે નમર નમર જોતું પડે છે અને તેઓની ઉપર લીટ છે.) માટે એ પરવરદગાર તું હમારો છુટકો કર, અને આ દુનિા દુનિાઓની હમોને ઝડ બોલાવી નીકા કરે છે, હવે હમારથી ખીસકેલ જુલમ ખખાતો નથી, મરતું મેહેતર છે; (સાઈને ગળે વચગી કોંકે કોંક મુઝી રહે છે, અને પોતાની માથાને ધુજ યાદ કરે છે.) માતા! હમારી સદાની વાહાલી માતા! તું તો હમોને છોડી ચાલી ગઈ અને કારણથી નીકા કરે છે, અને આ તારાં જશુ બાળકો તારા પીના કેવાં ટવળે છે! તે લોકની તું જરણી ખજર નથી લેતી! એ હમારી વાહાલી મા, ત્યાં તું સદા કાળ સુખમાં છે ત્યાં હમને તું બેઠાવ, અને તારાં ખ્યાં બાળકોને તારી પાસે તું સુખ એવમાં રાખી તે લોકને દીકાસો કે, કે હમો આ જુલમી સાપકી માતાના હાથમાંથી છુટીએ, પણ અહીં સાંભળનાર કોઈ નથી.

[સાંધલ છે.] મેહેરખાનું ધનજીશાહ ખરાસ.

સીનાં ભલાં કાર્યો

અથવા

અખળાજતની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

“મુંદર દાખલા આપણને ઉમદા કામો કરવાને બજાત કરે છે.”

સમયસુચકતા તથા હીમતના પ્રખ્યાત દાખલા.

મયસુચકતા તથા મરદાનની સફટ તથા આત્મની વેળા એક આખાં લશકરનાં કર. તાં વધારે ઉપયોગી થઈ પડે છે, જે નીચલો દેવાલ વાંચવાથી માત્રમ પડશે.

હિંદની એક રાણીની વખાણવા જેમ યશહદી.

એ બામદાદના નીકળતા રૈશન આ-ક્રતાય, જુશાલ થતાં બહુ આસમાન તથા તમે હરએક ઓળે કે જે આજદ છે તથા થશી! તમે કંઈથી હો ત્યાંથી મારા શાહેરી રહો કે કેવી ગંભીર પ્રાર્થનાથી હજી સુધી મેં સ્વતંત્રતા કેવીની પુંજ કીધી છે!

શાહનશાહ અકબરે ત્યારે અસહખાન નામના પોતાના મુખાને ઉમરાવ બનાવી કટક સોદર કે જે માલયા, ખીદાર અને દખણની મધ્યમાં આવેલું છે, તે જલ્તા બોક્કમો, ત્યારે એ મુલકની રાજકતો એક રાણી હતી, કે જે પોતાની જુજ-મુરતી, પ્રવીણતા, તથા તન મનની શીમાઓ માટે ઘણી પ્રખ્યાત હતી. તેણીનો મુલક એવી આબાદાનીની અવરયામાં હતો કે તેમાં નમ્દીક સતેર હજાર રોડેશ તથા આખાંએ સારી રીતે વસેમાં હતાં, અને વળી ખોદાતાશાની મેહેરખાનીથી તે દેશ કોઈ પારખી કોમના સત્તના કમળમાં હજી સુધી આજો ન હતો.

પણ અસહખાન આ મુલકની હોમત તથા આબાદાનીની હાલત સાંભળી લોના રહેવાસીઓને સતાવવા લાગે અને 'પાર'વાર લુટપાટ કરવાનું સાર કરી છેડે સરવાળે એક મોટું લશકર લઈને તે મુલક પર ચઢાઈકીધી.

તે દેશની રાણીએ પણ એ ઉમરાવનો મુકામચો કરવા પોતાનું લશકર તૈયાર કીધું અને એક બહાદુર પેદલાનની સુ-જળ ખજતર કોલાક પેહરીને એક હાથીપર સ્વાર થઈ પોતાની ખજમમાં તીર કમાન તથા હાથમાં એક આખદાર બાણ લઈ દુશ્મનની સામે લડવા ચાલી. જે કે તેણીનું લશકર કોઈ લગાક હતું નહીં, તોપણ સ્વતંત્ર રહેવાના પ્યારે, અને પોતાની

રાણીની મરદાનગીએ દરેક સીપાહની છાતીમાં એક શેરબચ્ચાના જેવી હીમત તથા શુર પેદા કીધું.

શત સાથે ઉતાવળે લડ્યા બચાવી મક્કસદથી રાણીનાં લશ્કરે પોતાની હારમાં ગડબડ કરી મુકી, પણ તે ચાલાક અબળાએ એવો હાલ જોઈ તેઓને એકદમ ઉભા રહી બચાવે હોકમ કીધો, અને પછી નવેસરથી સફ સમારી ફરમાવ્યું કે જેમ બને તેમ આસતે આસતે તથા પાસે પાસે ચાલવું ને બ્યારે હાથી ઉપરથી બાદશાહી જીંદગી દુશમન ઉપર દુમસો કરવાને નીશાની કરવામાં આવે, સારેજ તેઓપર ધસવું.

એ પ્રમાણે તેણીએ મુકાબલો કીધો અને તેઓને આગળ આવતા અટકાવી ૬૦૦ થોડેસવાર મુસલમાનોને કતલ કરી, સાંજ સુધી તેઓને દુખાસો પકડ્યો. બ્યારે રાત ધઈ ગઈ ત્યારે રાણીએ પોતાની ફેજને નજદી ખાવા પીવા તથા ઘોડા વાર વીસસો લેવાને હોકમ આપ્યો, કાંક તેણીની એવી તદખીર હતી કે શતુ બ્યારે ગફિલ ધઈ રાતના સુઈ બચ તે વેળા પાછો એકદમ બીજો હરસો કરી એક મોટી ચીકસ્ત આપવી.

પણ માઠાં ભાષણે તેણીના લશ્કરી અમલદારો આ બહાદુર લડાયક અબળાના જેવા ન હોવાથી આ કાયદારુદ્ધ ઈલાજ અખસાર કરવાને બદલે એવી દહાં લઈ ખેડા કે, પેદલાં આપણા લશ્કરનાં કતલ થયાં માણસોને જીમીદાર કરવાં જોઈયે. તેણી આ સાંભળી ધણી નારાજીથી પોતાના તંખુમાં પાકી ફરી અને બ્યારે તેઓ મરણ પામેલા સીપાહોને બાળી નાખી કાઢેજ ધઈ આપણા, સારે તેણીએ ફરીથી પોતાના સરદારોને જીદા જીદા મોકલીને ધણા આપ્રક સાથે અરજ કીધી કે, હમણા આપણને તેઓપર (દુશમનપર) જઈને દુમસો કરવાની ધણીજ સારી તક છે. પણ તેઓમાંથી કોઈનામાં એટલી હીમત ન હતી કે તેણીના ઈશિર દેશવને કોઈ ટેકો આપે; ઉલ્ટરે, તેઓનો બેવકુફી બરેલો એવો ખ્યાલ હતો કે, દુશમન પોતાની મેજ તેઓને દેશ છોડીને ચાલી જશે, કે જે વીચારમાં તેઓની મોટી ભુલ હતી.

અસહ્યાન તથા તેના અમલદારોએ જોયું કે આપણે તો આ દેશ કુતલ કરવાને આવ્યા હતા, પણ એક સ્ત્રીને હાથે શીકસ્ત ખાઈ પાછા ફરવું એ ધણુંજ હીનપરસ્તી બરેલું છે, તેથી આપસમાં ખસલહત કરીને બીજી દીને સહવારના પોકરમાં એક જોડાવરતોપખાના સાથે રાણીનાં લશ્કર પર ધસ્યો, પણ તેણીએ શત્રુને આગળ વધતો જોઈ પોતાનાં લશ્કરને એક સાંકડી જગામાં જઈ ઉભા રહેવાને વ્રત હોકમ કીધો.

રાજા ખીરશાહ કે જે રાણીને જોકરો હતો, તેણે જેવા મુસલમાનોને સામે આવતા જોયા, તેવોજ ધણી બહાદુરીથી દુમસો કરીને તેઓના લશ્કરના મોટા ભાગને ઘર કીધો; એટલુંજ નહી પણ બે વાર દુશમનોને મારીને પાછલ દહાચ્યા; પણ ત્રીજ વારે જાનમી થયોયે તે જોડેકા ધઈ જીવનપર પડ્યો. જ્યારે તે ઘોડાપરથી નીચે પડ્યો હતો તેવોજ તેની માતા હાથીપરથી જોઈ સહમજ કે દબે એ ઘોડા વખનમાં પોતાનો વલસો પ્રાણ મુકી દેશે, તેથી વ્રત હોકમ કીધો કે

લશ્કરની પછાડે જાયકી લઈ જઈ તેની સારવાર કરે, પણ અત્રે જણાવતાં ધણી દસગીરી ઉપર છે કે એ બહાને રાણીનાં લશ્કરના ધણા સીપાહો લડાઈવું મેદાન છોડી નાહસી ગયા. એટલુંજ નહી પણ રાખના જખમી થવાથી, તેમજ બી-બજોને નાહસવાં જોઈ પાકીનાં લશ્કરે તદન હીમત મુકી દઈ નાહસમાગ (ધીના કારણથી) કરવાને મંજી ગયા, અને તે બહાદુર પણ અમાત્ય રાણી પોતાના નીમકહલાલ ગણુસો લડાયક માણસો સાથે લડાઈના મેદાનમાં રહી ગઈ.

તેક વાંચનાર, પોતાની આની બખબરેલી દશા જોઈને તે હીમતવાન બાનુ જરાક પણ ડરી નહી, પણ પોતાની જગા પર ધીરજથી ઉભી રહી શતુ સાથે શુરથી જીવમશેલાલી કરવામાં મશગુલ ધઈ પણ માઠાં ભાષણે તેણીની નાજુક ચરામમાં એક તીર આવી ધુસી ગયો અને વળી બીજો આવીને ગરદનમાં પેટો, જેથી તેણી બેસુધ વઈ હાથીપર પડી ગઈ. તે સાહેબની કૃપાથી તેણી પાછી દોશીવાર ધઈ તીર હળવેથી આંખમાંથી કઢાડ્યો, ને તેણીના બહાદુર તેમજ ઈમાનદાર માવતે પોતાની પાંધડી ઢાકી તેણીની આંખને વ્રત એક પાટો બાંધ્યો. સાર બાદ અરજ કીધી કે, આ રાખપતી ભાગ દેવી આજ આપણીપર ફડી છે, તે સાર બેહતર ઈલાજ એજ છે કે આપણે લડાઈવું મેદાન છોડી જઈએ. પણ તેણીએ આ સુચના ધણા ગુપ્તકાર સાથ નાપસંદ કરી અને જણાવ્યું કે “આપણે લડાઈમાં હારી ગયાં એ ખરી વાત છે, પણ શું આપણો શતુ આપણને કહી ઈનતમાંથી છુટી રાકશે, ને વળી શું આ ખેલસત પામેલી ઘોડા વખનની છંદગીને માટે, આપણે ખરી ફરજ બજાવી જે કીર્તી તથા નેકનામી મેલવી છે, તે શું ખોલી દઈયે? નહી, હરગીજ નહી. મેં તુને જે મારો ઈમાનદાર નોકર ગણ્યો છે તેનો બદલો દબે વાળો આપ; ચાલ, જમલો કર, હું તને કહું છું ને તારા ખંજરે-નહી તો હું મારા હાથે-પોતાની છંદગીના અંત લાવવાનું આપ કરસ, તેથી મને બચાવ” (એટલે કે તું પોતાને હાથે મને ખંજર મારી, મારી નાખ, કે આપધાત કરવાનો દોષ મારે મારે રહે નહી.)

પણ પેલો નીમકહલાલ માવત થયો રડવા લાગે ને કર-ગરીને બીનતી કાંધી કે હાથી ધણો તેજ છે ને જે હોકમ ધાપ તો તેણીને એક દુર આરામની જગાપર લઈ નાખ.

રાણી સહમજ ધઈ કે માવન એમ કહી માઠે કહયું મા-નશે નહી, ને વળી શત્રુએ પણ મોનરફથી ઘેરી લીધી છે, તેથી તેણીએ એકએક પેલા માવન તરફ જીંદગીને તેના હાથમાંથી ખંજર ઝુંટની લઈ જરાક પણ દેહશન વીના પોતાની છાતીમાં ખોડીને પોતાનો અમુલ્ય પ્રાણ તે સર્વ શક્તિવાન પ્રાણનાથને હાથે કીધો, કે જે અસરકારક તથા ખરી લાગણી ઉત્કરેતવારો બનાવ જોઈ દુશમનોની ચક્ષમોમાંથી પણ નવ-ધાર આંસુ ટપકવો લાગ્યાં!

સમયગુચ્યતાનો એક અત્યંત જોર દાખવેલો.

જનમનીનાં “યુગારક” નામનાં ગામડાંમાં આઠે દળવાની એક પવનચક્કી છે, કે જ્યાં નીચસો ખરેખર હેરાત ઉપજાવનારા બનાવ બન્યા હતા:—

એક વેળા આદિતવારને દીને સવારના આ મીઠાનો માસેક પોતાની એક દારી, કે જેનું નામ “જેન” કરી હતું તથા જેણી થોડા દીવસની એ ચઢવને લાંબાકરીએ રહી હતી—તેણીને પોતાનું એક નાતું બાળક સોંપી તથા પછી રખેવાળી કરવા રાખીને પોતાના કુટુંબ સાથે પાસેના ગામડાંના ગીર-નગમાં પ્રાર્થના કરવાને ગયો.

“જેન” જ્યારે ઘરનું કામકાજ કરવામાં મશગુલ હતી, તેવામાં તેણીનો એક મિત્ર કે જેની ગમત તેણી સાથે પરણવાની હતી, તે લાંબાઓ. તે એક આળસુ, સમ્મતા વગરનો અમથુ માણસ હતો, અને તેણીને રોકે આ પંચીની માત્રમથલુથી સારીપેટે વાકેફ હોવાથી એને ધરમાં આવવાને સખત બનાવી દત્તી; પણ જેન બીચારી પોતાની ભોળાઈમાં એમ સદમગતી હતી કે મારા હાથનો ઉમેદવાર લગ્નો બસો નર છે, ને દુશ્મનો એને બાંધી બદનામ કરતા હશે, તેથી તેને આવતાં જોઈ તેણીએ આમળ આપી આવકાર દઈ ઘરની અંદર લઈ ગઈ, અને પોતાના ભાગનું જે ખાતું બચાવી રાખ્યું હતું તે તેની આગળ મુકી મોંદસ કરીને ખાવાનીને ચઢીતરીની વાતમગત કરવા લાગી. ખાતાં ખાતાં પેલા પત્નીએ હાથમાંથી છરી તાપી દીધી અને જેનને ઉચકી આવવાને કહ્યું, પણ તેણી મશકરીમાં ભેળી કે, “તું પોતાનો વખત અમથી ખાણુ દરે છે ને કાંઈ કામકાજ કરતો નથી, ને વળી શું આટલુંથી તારેથી ઉચકતું નથી કે?” આમ કહીને હુંકારે છરી ઉચકવા બંધ છે કે પેલો મુઠ્ઠા એકદમ પોતાની બગા પછી કુદી તેણીને બેઠામાંથી પકડી ગયું. પુત્ર જેનેથી દવાની રાખીને પોતાના બાઝા લોંબા દમલામાંથી એક છુપાવેલું ખંજર કહાડીને તેણીને ધમકી આપી પુછવા લાગે કે “જતાપ, તારા રોકે પોતાની હાલત ક્યાં છુપાવી છે, નહીં તો બોલ બોલતાં આ ખંજરે તને દાર કરશે.”

ગરીબ બીચારી જેન આ કહી નહીં પારોડો બનાવે. જોઈ બીચકલ કંગ મઈ ગઈ, અને થોડી મીનીટ સુધી તેણીથી એક બોલ પણ બોલાયો નહીં, પણ આસને આસે રીગત, ધરી પેલા ચંડાસની સુગાલમાંથી છુટવાની ઘણી કોઠાસ કીધી; પણ તે જોવાની ખસલતનાએ એટલાં જોરથી મળું દવાથી પકડી રાખ્યું હતું, કે તે બાપડી મહા મુશકેળાથી દમ લઈ શકતી હતી. તેણી પામી ગઈ કે, “આ બદમાસ” કાઢી રીતે સદમગતી નથી, અને જે વધારે મગજ કરીશ તો હવે પણ બોલશો, વાસતે એની સાથે કાંઈ તાલ રમી, જોઈએ.” તેથી જેન જાણે, તેની સાથે થોરી કરવામાં બળી મઈ હોય, તેમ નીચે મુજબ બોલી—“જોર થવાનું હશે તે તો થશે, અને જે તું મારા શેઠની સઘળી હોલન લઈ બંધ તો મનેથી તારી સાથે લઈ આવ, કારણ કે મારેથી પછી એનાં ધરમાં રહી, તેને જે તાણ મારે તે સંભાળ નહીં અને દબ નરા મારે

મળું છેડ તો હું જ્યાં મારા ધણીએ ‘ધન છુપાવ્યું’ છે, તે જ્યાં બનવાનું.” આ વાત સાંભળી ચોર પછો પુરા થઈ ગયો, અને મળું તુરત મુકી દીધું. જેન તે પરવરના ચુકરાના કરી પેલા ‘નેકનામને’ લઈને પોતાના માસેકના સવાના ચોરડામાં પેડી, અને જે પેડીમાં રૂપા પૈસા હતા, તે તેને બેઠવાન્યા. “આ કહેલું બધું છે”—તેણીએ તેના હાથમાં એક કોઠાળી આપીને કહ્યું છે. “તું એનેથી જોત, અને ‘હું’ માગ ઉપર જઈ તારી સાથે આવવા સાર મારાં કપડાં તથા મારી મેહનતના એકા કીધા પૈસા લઈ એક પળ વારમાં આવું છું.”

પેલો મુજબ ચંડાસ તેણીની એવી બાહેરની ખાલી બપડી તથા પોતાની સાથે ચોરીમાં બીચકલ જેનને મહેલી સદમગત કરાઈ ગયો, અને તેણીને ચોરડાની બાહેર જવા દીધી ને મોટી પુચી સાથે પેડી બાંધીને દાગીત, રૂપા પૈસા ઇલાચ પોતાનાં બાંધ ઉપર છુપાવવા લાગે. પણ તેને વાંચનાર, શું લીમતવાન તથા નીમકલાસ જેન પોતાના ચોરડામાં કપડાં લેવા મઈ હતી? ખચીત નહીં. તેણી માત્ર આ બાદલું કરીને સડકી મઈ અને બીજા ચોરડામાંથી હળવે હળવે, જ્યાં પેલો સાકુકાર પોતાના કામમાં શુદ્ધિ દતો લાંબીમતથી આવીને બાહરું એકદમ ચપટ બંધ કરીને મદદને માટે બહાર નીકળી પડી. પણ મારાં બાપડે પોતાના માસેકનાં બાળક રીવાજ દેખીતેણીનાં દોશમાં આવ્યું નહીં, તેથી તેને આગળ બોલાવીને બોલી કે, “કીધર ફેડી દાડ, ને તારા બાવા જેવલું ગીરજમાંથી આવતા હશે તેમજુને નજીને કહે કે તમે તુરત ચાસો, નહીં તો આવજો બધાં જલુ માર્યાં નહીં.” પેલું નાતું બાળક આ પેમામ સાંભળી લઈ દાડનું ને પોતે એક બીજા ચોરડામાં જઈ બાહરું બારી બંધ કરીને તેઓની વાત જોતી હતી. પણ તેણીના કાનમાં કોઈની સીપડીનો અવાજ આવ્યો, તેથી તેણીએ કોઈ કહાડી નજર દાંધી તો પેલો દેદ થયેલો ચોર પોતાના કાંડીમાં સંતાપસા સોજતીને પેલાં દાડતાં બાળકને પકડવા તથા પછી અંદર આવીને જેનને મારી નાખનાં કહેતો હતો. જેન બીહતી બીહતી ચારે તરફ જોવા લાગી, પણ કોઈ બી આસપાસે દેખાયું નહીં અને પેલું નાતું બાળક તો આગળ દાડતું જ ગયું, તેથી તેણીએ વીચાર્યું કે આ ‘સાકુકાર’ અને ધમકી આપવા તથા બીહવાર કરવામાં તેણીની ભૂલ હતી, કોંઈ નામો “ફેડી” એક નાળો આજગીને દાડતો હતો કે એકાએક એક માણસે નીકળી આવી તેને પકડીને પોતાના મળલાની કહેરા મુજબ મોલ તરફ આવતાં જેને દીડો.

આવી કમનસીબ હાલતથી પણ તેણી ગમરાઈ નહીં ગઈ, પણ સઘળાં બારી બારણાં બારીકીથી તપાસીને પાછો માળ પર જઈ જઈ રહીને માં સાથે વીચાર કરવા લાગી કે, “મારો પ્રાણુ બંધ પણ હું મારા માસેકની મીઠકતમાંથી એ બદમાસોને એક પે પણ લેવા દેઉં નહીં.”

થોડા વારમાં પેલો બીજો ચોર બાળકને લઈ આવી પુગો, અને જેનને કહેવા લાગે કે “શીથી રીતે બારણું જોત, નહીં તો બારણું બાંધ અંદર આવીને ઢુકડે ઢુકડા કરી નાખશે.”

પણ બહાર જોન જરાક પણ ખીક વગર વારવાર એક કિ-
તર આપતી હતી કે “મારો જ્યાપનાર તે સર્વ શક્તિવાન
સાહેબ છે.” પહેલા ચોરે જારીમાંથી આ વાદવીવાદ સાંભળી
પોતાના સોળાતને કહ્યું કે “બસા માણસ, જોય છે શું, એ
આપણું કદમું નહીં માનતી તો આ બાળકને એની આંખોની
સામે એકદમ કતલ કર.”

આ ધાતકી ધમકી સાંભળીને ગરીબ બીચારી જેન કાંપવા
લાગી તે બારણું એલી નાખવાનું કાંઈ થોડું દીઠ થયું, પણ
પાછું ધીરજથી વીચાર્યું કે, “જે બારણું ખોલીશ તો એ
અંદરનો બાળકને તેમજ મને મારી નાખી, વળી હાથરથી બંધુ-
ધન દોલત લઈ જશે, તેથી હવતર ધક્કાજ એક છે કે મારા
હેતુને વળગી રહી બારણું ઉઘાડુંજ નહીં.”

પેલા બંને પંચીઓએ જોયું કે આ સ્ત્રી તો કાંઈ બીદલી
જ નહી, ભારે મીઠને આંખ લાગાડી દેવાને ઉતારે કીધી તે
એક જણ આગ લગાડવાની વસ્તુઓ પુડના લાગે; પુડમાં પુડમાં
તેને મીઠમાં પેસવાનો એક રસનો જડો છે કે જે વીરો જેનને
જરાક પણ ખ્યાજ ન હોતો. તેની નજર એક દેવાળમાં મોટાં
બાકાં પર પડી, કે જે કાણું ધરીતો મોટાં પૈડાં સાથે સંબંધ
રાખતું હતું, ને તે હર વેલા પુડું રાખવામાં આવતું હતું,
કારણ કે કોઈને સ્વપનામાં પણ એવો ખ્યાજ ન આવ્યો હોતો
કે કોઈ ઇનસાન આ બપોરે સુસાનમાંથી અંદર આવવાની હી-
મત કરશે. આ શોધથી પેલા સાદુ પર ધણાજ પુરા ધર્મ પેલા
નીરદોષ ફેડીના હાથ પગ બાંધી અંદર આવવાની મક્કલથી
પેલાં બાકાંમાં ઘુસ્યા. જેન આ બીના જોઈ રહી નહી, કારણકે
તેણી બધાં ઉભી હતી તેની વચમાં એક બીટર દેવાળ હતી.

પણ પ્રીય મેહેન, બધાં તે કીરતારની ગેઢેર હોય છે તો
દુઃખન પણ આજેન હાથ જાય છે, તે નીચકી બીનાથી
માલમ પડશે. એક દાંધ પર જવાર પેસો તેનામ અંદર
પેસવા જતો હતો કે બીજા હાથ પર જેનને એકદમ એવો
વીચાર આવ્યો કે, “આજે આવીનવાર છે ને જે હું મીઠ
એકાએક ચલાવીશ તો બધાં લોક આસપાસથી દોડી આવું
કારણ પુછશે તે મારો પણ તુરત નીકાળ આવશે.”

જેવો બીને ચોર અંદર પેસો કે દૈવશેષે મીઠની ચક્કી
પણ આવવા લાગી, અને બધાં પૈડાંઓ કડપડી ફરી લલે
જોવાટ કરવા મંડી ગયાં—અને પેસો કપાનસીખ ‘બસા આદમી’
મોટાં પૈડાંમાં આવી પડ્યો; આવી ન ધારેલી ઓર્ગાંતી આપ-
દમાં પોતાને જોઈ તે ધણેજ બીધો અને ઘણા જોરથી ચીંચા-
રી મારી કકળાણ કરી મુક્યું. જેન આ બુધો સાંભળીને તુરત
બહાર દોડી આવી, અને ચોરને એક ઉંદરની માફક પોતાનીજ
જાગમાં ફરેલા જોઈ, ઘણી ધાટુજ યદ. તેણે રહી કૂટીને જે-
નને મીઠ કોળાવવાની ઘણી મીનતગરી કીધી, પણ જેન એક-
ની બે યદ નહી. સેવટે આવીનવારને દીને મીઠ ચાલતાં જોઈ
લોકનાં યોગે યોગાં—તેમાં જેનનો રીક પણ—સાં આવી લાગાં.
તુરત તેણીએ સઘળા હેવાલથી તેઓને વાકેફ કીધાં, અને
આપણે જેને જે આટલા વખત સુધી આસપાસજ હીમત તથા
ધીરજ દેખાડી હતી, તેથી તેણી બેહોશ થઈ તેઓના હાથમાં

પડી અને ઘણે વારે હોશમાં આવી; સારખાદ ચક્કી યોગાવીને
પેલા તેનામને તથા બીજાને જોરમાંથી કઢાડી હાથ પગ
બાંધીને ઘરતે ડેઝણે મોકલી આપ્યા, કે બધાં પોતાનાં કરતુ-
દનો સારો સવાદ આખી તેઓએ લાંબી સભા ભેળવી.

સાંથો વખત સુધી જેનની આવી અન્યથા જેવી સગવ-
લચકતા તથા ધીરજ કાષ્ટ બુધી ન મળું તે સારાં સારાં મા-
ણુસો તેણીની મુશકાત લઈ, આવી ભત્રી હીમતને માટે મુ-
જારખાદી આપનાં લાગાં, અને પેસો મીઠના અંગેકે તે તેણીને
પોતાની બેટીજ મુજબ ગણવા લાગે. યોગ દહાડા પડી એ
મદરથના મોટા હોકરાએ જેનની સાથે પરણવાનું માંડું મો-
ક્યું, કે જે તેણીએ કમુમ રાખ્યું, ને અમનચગનમાં પો-
તાનાં વડાનાં બચ્ચાંઓ સાથે તેજ મીઠ પર લાંબી છંદગી
ભેળવી.

માણેકબાઈ દા. તારાદ.

રાંધવાને લગતું.

હીંજી, કારેલાંનાં સ્વાદીષ્ટ અચાર—હીંજી નંબ ૫૦)
લેવાં, કારેલાં નંબ ૨૫) લેવાં અને હીંજીની ચાર ચીર જેરેથી
રહે તેમ ચીરવાં, કારેલાંનાં ચાર ચીરવાં કરવાં, પછી બળદ દરેલી
૦) ચીર, નીમક વાટકું ૧૧) ચીર, મુકાં મરચાંની છાકી ૦) ચીર,
એ ત્રણ મસાલાને મેળવવું, પછી હીંજીની અંદર મસાલો મોઢાં
ચેર બારેસ અને કારેલાંને મસાલામાં ખરેસોતવાં, સ્વાદ લાદ
એક મોટી બારણી લઈ તેની અંદર એક પદ હીંજીનું અને બીજું
પદ કારેલાંનું જે પ્રમાણે બરણી બરાય ત્યાં મુખી બરાવવું; પછી બર-
ણીનું મોઢાં કપડાંથી બાંધવું અને આક, પંદર દહાડે ઉંધાડીને
જેવું, જે રસ મોડો હોય તો પાંચ છ હીંજીને રસ અંદર નીચ-
વેસો. ૨૦) ૨૫) દહાડે ખાધામાં લેવું. એ અચાર ધણું સ્વાદીષ્ટ
થાય છે; જે કોઈ બાનુઓ તથા મદરથો કારેલાંને ધીસરતાં દશે,
તેઓ પણ હોય તો બીજાને બલે રાજબેરી જેથી પાંચરવી અને
કડવાસ તલત નીકળી જશે.

મીઠ કોઢીબાઈ પાલણુજી પુણેવાદા.

ખીમતો. આસબેદ—પા તલખ ખીમતે મસાલો નાખી ધી-
માં ચેરી હતારે, ચાર બાદ ચાર ઉડાંની સહેરોને પુણ કદ
ચડાડવી તેમાં નીમખ નાખી ઉડાંની દાલ નાખવી, મોટું પેણા-
માં થી રેડી લેયેથી બધું રેડવું, તેમાં પેસો ખીમો પાંચરવો પછી
તેને ધીમેધી હીજવડું; લાલ ધાગેને ઉતારવું. એ તમને ખીમસ-
નો રોજ હોય તો ખીમતે બલે રાજબેરી જેથી પાંચરવી અને
ખાધામાં લેવું.

કોને સ્લાવર મોઢાં—ચીરથી રોડ ચીર દુધ લેઈ તેને લલ-
જડું, જે ચમચા બરીને કોને ક્લાવર લેવા, તેને મોટાં દુધમાં મે-
લવી પેલાં ઉઘળ્યાં દુધમાં નાખો, ખીમસા મુજબ આંડ નાખી
પદ સાથ ને ઉતારવું, તેમાં જે મગસા મોલાખ નાખો, થડું પડેને
જે ઉડાંને કદ ચડાડવી તેમાં મેલવડું. કદા પંદર બાદખી સ-
લેસ નાખવી, તેમાં કોઈથી ભતના મુરખાના બારીક, કદકા કરી
નાખો; એ સરવે મીઠુ કરી એક મોઢાંમાં ચારે કોઈથી વાસ-
લમાં નાખી આઈસમાં થડું કરવું; બધાઈ તૈયાર થયેથી ખાધા-
માં લેવું; તેના ટેસર બહુમાસનાં જેવા લાગે.

શીરીશીબાઈ દા. તારાપોરવાદા.

“સનળીમ” નામની આગળોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

બુધવાર, તા. ૧ ફીસેમ્બર—આજે સહવારના હું સાડાચાર વાગે દેખાવના યોગાંક ગીતો પાડવા ઉઠી, અને જોઈને ઘણી દલગીર થઈ કે ધોધમાર વરસાદ પડતો હતો; પણ હું આફે સ્થિત પાડવાનું થંત જોઈતું તેટલા વખતમાં વરસાદ રહી જવાથી મેં યોગાંક ગીતો પાડી લીધાં.

મેસરસ એનદરનું એક મોઢું વાદાણુ આજે કાગળે લઈ “સેન ફ્રેન્સીસકો” નવા આંક વાગતે ઉપડવાનું હતું તેથી સાત વાગતામાં તોમ હમારાં કાગળે લઈ લાં ગયો. એ લોકોનાં ત્રણ વાદાણો છે અને મોઢેલા વેપાર કરે છે. “સેન ફ્રેન્સીસકો” નતાં પચીસ દલાસ થાય છે. મી. ગોઝકોએ તેઓ કેવી રીતે વેપાર કરે છે તેની વાત અમારા આગળ કરી, તે હું નીચે આપું છું. આ જગ્યાના સુધરેલા લોકો હવે પોતે જે મોતી, સીપ, સુખડ તથા નાનીઓ વેચે છે તેના અજકામાં અગાઉ લેતા હતા તેમ હવેકો યીને લેતા નથી, પણ વેસા મોંઝે છે, અને તે અધ્યા પછી તેઓ વાદાણુ ઉપર પોત પોતામાં વાત કરવા ઉભા રહે છે, જે વખતે કપતાન કેપીનમાં લાવ, પીઝા એવા તહેવારે જપકદાર રંગોનાં કપડાંઓ, થોરડાં આંતરી તથા રમ દાર તથા તંબાકુ સુકે છે. આ યીને તેઓ ઉપરની જારીઓમાંથી જોઈ ધણું લોભાય છે, અને જલદીથી તે સર્વે કપતાન ધણું મોટે ભાવે વેચી પોતાના વેસા પાછા લઈ લે છે.

બરેસપતવાર, તા. ૭મી ફીસેમ્બર—આજે મને એક જગ્યાએ એક ટુંટું ગાડી દરવા આપી; જેમાં હું મેખાને તથા મ્યુરીઅલને લઈ સાત વાગતે દરવા નીકળી, અને રોઢરની બહાર હવે મે કસાક સુધી દરવા. બ્યારે અગ્રો પાછાં જતાં હતાં ત્યારે મને એક અદર્ય મળ્યો, જેણે મને કહ્યું કે એ તમારી મરહુ હોય તો હું તમને યોગાંક સારાં મોતી બતસાવું, અને મેં હા કહેવાથી તે મને પોતાને લાં લઈ ગયો. તેણે મને ઘણુંએકે જેવા લાંબક મોતીઓ બતસાવ્યાં, એક મોતી તો

એક હમાર પોંડ એટલે નજદીક પંદર હમારે રૂપયાની કિંમતનું હતું, અને તે એક પામેના ટાપુમાંથી મળેલું હતું. અમે યોગાક દોલોને નાસ્તો ખાવા મોતરેલા હોવાથી હવે ચાટ ઉપર ગયાં. અને નાસ્તો ખાઈ મેસરસ એનદરની વખારો જેવા પાછાં આયાં, ત્યાં વાદાણોને સાર જોઈતી યીને મળે છે. આ જગ્યા ઉપર બરફ પણ મળે છે, જે મોટે એક ઉઝીલ અમસદારે કારખાનું રાખેલું છે. આ જગ્યાનો વેપાર ધણે વધતો જાય છે. ૧૮૪૫ ના સાકમાં આ જગ્યા ઉપરથી ૮૪૦૦ પોંડની યીને બહાર મોકલવામાં આવી હતી, ત્યારે ૧૮૭૪ માં ૯૮૦૦૦ પોંડની કિંમતને માત્ર મોતી સીપાય મોકલવામાં આવ્યો. હવે.

હું જતી અનુભવથી કહું છું કે વાદાણુ ઉપર જોઈતી ઘણી ખરી અમનની યીને “તાહોતી” થી મળી શકે છે. પતરોના દાખાઓમાં ભરેલી અમેરીકન તરકારી, ફરત તથા સામન માછલી, એસ્ટેલીઆ દેરાનું મતન, ન્યુઝીલેન્ડનું બીક, અને સાહ્યસી આગળથી આવેલું હકરનું ગોસ, એ સર્વે ઉઝીલ

૫૮—તાહોતન યાત્રુ.

કરતાંથી સાફ હોય છે, એક ફક્ત સોનું માખણુ નથી મળતું. મને સમજ નહી પડતી કે આ જગ્યા ઉપર જેમ “દેવનશાયર” માં નીમક નાખી માખણુ દવામાં ભરે છે, તેમ એઓ કાંઈ નહી ભરતા? હું “દેવનશાયર” નું માખણુ મારી સાથે લાવી હતી તે હજી સુધી ધણું સાફ રહ્યું છે.

સુકરવાર, તા. ૮મી ફીસેમ્બર—અમે આજે સહવારના પાંચ વાગતામાં નીકળી “કારનનાઈન” ટાપુની પાસેના જે બીજા પરવાજાનાં ખડકો જેવાના રહી ગયા હતા તે જેવા થયાં. એ ખડકો ઘણા ગીચ નહી હોવાથી અને હેકેની થોડીક સફેદ રેતી દેખાવાથી અમે અગાઉ જેવા હતા તે ખડકો કરતાં પણ સારા દીસતા હતા.

નાસ્તો ખાધા પછી નવ વાગતે હવે કીનારે ગયાં, અને ઉતરીને ગાડીમાં ખેસી “પોઈન્ટ વીનસ” ન્યાંથી કેપટન કુકે શુકના તારાને બીજા તારાની પાસેથી જતાં જોયો હતો, અને જેની યાદગારીમાં તેઓએ લાં એક આમલીનું ઝાડ રોપ્યું હતું, લાં હવે આવી પુર્યાં. બોરનાં હવે પાછાં “કાગ્યાતુઆ” ગયાં. મોતી બીજોના ઉપર, દરેક મેજ ઉપર તથા હાકની જગ્યા ઉપર હમારે સાર મેટો સુધી હતી. એ મેટોમાં આસરે બસેથી ત્રણુઓ પક્ષીઓની પુછીમાંથી કાઢેલાં લાક પીછાંએ જે ફક્ત મેટો અમલદારો પહેડી શકે છે, અને જે

ધણી કમતી મણાય છે, કારણકે એક પક્ષીમાંથી કુકત બે પીછાંઓ નીકળે છે તે; મોતીની સીપો જે ઉપર પરવાળાં ઉગતાં હતાં; ઈકવેતરના ખીખ ડાપુઓમાંથી આવેલાં લાત પરવાળાં, નવાઈ જેવાં દરીઆઈ વાદળાં, તથા ઝરો, તથા નામતું કપડું તથા રીવા રીવા નામની ઝાસર, આસરત તથા તાડનાં ઝાડનાં પાંદડાંની બનાવેલી તોખીઓ, નાલીયરનાં ફોતલાંનાં પીપાનાં વાસણો, ધણીએક જતની જુદી જુદી તરાંદમાં ગુપેલી સાદરીઓ, એ સીવાય ડાપુની ખીજ ધણીએક પેદાશ હમુને તે લોકોએ આપી.

બાદશાહી કુટુંબનાં જે જે માણસો હાથ “તાલીતી” માં હતાં, તેઓને હમુને મગવા માટે નોતરવામાં આવ્યાં હતાં. તે લોકો સર્વે પોતાના દેશી પોશાકમાં તથા ગજામાં તથા માયાં ઉપર મોટા મોટા ફુલોના હાર પહેરી હવે આવવા લાગ્યાં. નોતરેલાં લોકોમાં હવે પછી ગાદી ઉપર આવનારો શાહજહાં, તેનો ભાઈ તથા એકન પણુ હતાં; બ્યારે ખાણું તંબાર યયું ત્યારે શાહજહાંએ અને પોતાનો હાથ આપ્યો, અને બંને બામુએ ઉભેલાં દેશી માણસોની વચમાંથી હવે એક એકની પછ-બાટે ચાલી બગીચામાં મંડપ નાખ્યો હતો ત્યાં ગયાં. આ મંડપ બોટ તથા ઝોડોનાં પાંદડાંઓના બનાવેલાં હતાં. જમીન ઉપર જત જતની સાદરીઓ ખીજાવેલી હતી, અને તે ઉપર તેજશઠાયને બદલે મોટાં મોટાં ફેવનાં પાંદડાંઓ ખીજાવેલાં

૬૭—ફા આ તુ આ નાં ખાણું નો દેખાવ.

હતાં. રકાખીને બદલે પાંદડાંની બનાવેલી બાસકીઓ હતી, જેની અંદર તરેહવાર દેશી ખાણું મુકેલું હતું. ખાણું ઉપર કાચુ, સાદાન તથા ખીજ બે જતની માલશી, ગરથી, ફુરતું ગોસ, કેયાં, એદરત, સોમેરીસ અને સંતરા હતા. દરેક માણસ આગળ અરધી નાળીયરની કાટલી ભરી ખાર પાણી, એક ખીજ અરધી ભરી નાળીયરના કટકા, ખીજમાં મીઠું પાણી, અને ચોટીમાં દુધ, બે બાંબુના કટકાઓ, એક “પોઈ” ની બાસકીન, અચ્છુ એદરત, તથા ચોડાં પાંદડાંઓ જે દરેક ગીજ ખાધા પછી જલ્દવામાં આવતાં હતાં, એ સર્વે મુકેલું હતું. હવે સર્વે જમીન ઉપર બેઠાં. પહેલે એક દેશી બાપમાં બાપા-ણુ યયું, પછી બંદગી કાળી, અને ત્યારબાદ હવે ખાણું શરૂ કર્યું. સર્વેથી પહેલે તો ભુખ લાગવા માટે ખારાં પાણીમાં બેશી નાળીયરના કટકા ખાધા જોઈએ, અને હમુને કહેવા પ્રમાણે તે દરેક ભુક સાથે ખાવાં જોઈએ. હવે છત્રી કાંઠાને બદલે હાથે ખાવામાં ફીક નીવડ્યાં. હમારા ખાધા પછી સર્વે માણસો જમવા બેઠાં અને તે દેખાવ ઘણો સારો લાગ્યો.

હમે સાદા ચાર વાગે પેપીતી આવી પોંદ્યાં. પહેલે તો હમે એમજ ધારયું કે આજે સાંદને દમારેથી નીકળાશે નહીં, કારણકે પેલા બે શાહનદીઓ હમને મનવા તથા રસીખર જેવા આવ્યા, ત્યાર બાદ હમને સઘળા આંકડાઓ ચુકવવાના, કપડાં લેવાના, તથા બીજું બહુએક કામ હતું. હમે છ વાગે બહાર નીકળ્યાં, ન્યાં સંવેએ આવી કામ ખાસ કરવાથી હમે હાંમર હામી ચાલુ કરીયું. હમે બહાર ગયાં કે રાત પડવા માંડી, પણ હમે ગુવા ગયાં હ્યાં સુધી સાદા અગીઆર વાગા સુધીક હમે કાનસા આગળની ગતીઓ નેહી.

છેલી સઘામ, સુદર તાલીતી! કોણ જણે આપણે કોઈ દીવસે પાછાં મસકું કે નહીં અને અહીં પછી આવવાની કટકી ચોકી તક છે તે હું વીચારું છું. ભારે મને ધણીદગમીરી ઉપજેછે. હા-માછલી કેસરોન બીસેનતી. [સાંધણ છ.] હીરાંખાઈ નં. ૩૦ પટેલ.

ભરવા-ગુ થવા વીશે.

એરેસીન ઉને ગુથેસી રાયમંદની તરોહની સાલ.

સફેદ અથવા તો બીજા કોઈની રંગનું એરેસીન ઉન અને નંબર ૬ વાળા ગુથવાના સુઈયાની જોડી ૧ લેવા. ચાલ જોડી પોંદરી જોઈતી હોય તેટલા ટોંકા તરોહની અણની કરી સુઈયા પર લેવા. તરોહ માટે છ ટોંકા જોઈશે તે પ્રમાણેની ગણવી કાપવા. પછી સાત ટોંકા એક કાનારીઓ માટે વધુ રાખવા. પેહલી ચાર હાર સારી ગુથી જની. ધોંચમી હાર-તણ ટોંકા સાદા, એક ટોંકા સાદા, બેમાંથી એક, એક આંટો, એક સાદો, એક આંટો, બેમાંથી એક, અહીંથી પાછું ગુથી જવું; છેડે ચાર ટોંકા સાદા ગુથી હાર પુરી કરવી. છઠી હાર સારી. સાતમી હાર-તણ સાદા, બેમાંથી એક, એક આંટો, તણ સાદા, એક આંટો, એક સેરવી લેવો, બેમાંથી એક, પેસો સેરવેસો ટોંકા આજે ટોંકા ઉપરથી સેરવી કહારો* અહીંમાંથી પાછું ગુથવું અને છેડે એક આંટો, બેમાંથી એક, તણ સાદા એ પ્રમાણે ગુથી હાર પુરી કરવી. આઠમી હાર-સારી. નવમી હાર-ચાર સાદા, એક આંટો બેમાંથી એક, એક સાદો, બેમાંથી એક, એક આંટો, એક સાદો, અહીંથી પાછું ગુથવું અને છેડા તણ ટોંકા સાદા ગુથવા. દસમી હાર-સારી. અગીઆરમી હાર-પાંચ સાદા, એક આંટો

એક સેરવી લેવો, બેમાંથી એક, પેસો સેરવેસો ટોંકા આજે ટોંકાપરથી સેરવી કહારો, એક આંટો, તણ સાદા, અહીંથી પાછું ગુથવું. અને છેડા બે ટોંકા સાદા ગુથવા. બારમી હાર-સારી. ત્રીસમી શાલ ચોખડી થાય. હ્યાં સુધી પાંચમી હારથી એ પ્રમાણે ગુથી જવું. ચાર બાદ ચાર હાર સારી ગુથવી અને પછી સુઈયા પરથી ઉતારવું. જાવર (Fringes) ને વારતે સાત છંચ લાંબા એરેસીનના કટકા કાપવા અને એકેક કટકા લઈ દરેક હાર સાથે ગોંઠ મારવો.

“તેનીસ બોલ” માટે ઉનનું ગુથેલું કવર.

એક આંડસ ઉન પાંચ બોલના કવર માટે પુરતું થશે નંબર ૧૪ વાળા લોતાના ગુથવાના સુઈયાની જોડી ૧ લેવો. સુઈયાપર દશ ટોંકા લેવો. ૧ લી હાર-સારી બપ્પો. ૨ છ હાર-સારી બપ્પો, છેડે ટોંકા ગુથવા આગમન તેની આગળ પહેલા એક ટોંકા ઉચ્છા ગુથો, પછી છેડે ટોંકા ગુથો આથી આ હારમાં એક ટોંકા વધશે. ઉપની રીત પ્રમાણે ત્રીસમી સુઈયાપર ૩૦ ટોંકા થાય હ્યાં સુધી દરેક હાર એકેક ટોંકા વધારી ગુથ્યા જશે. બીજી હાર-પેહેલો ટોંકા સેરવી નાખો, ૧૯ ટોંકા સાદા ગુથો, અને પછી છેડેના દસ ટોંકા સુઈયાપર ગુથ્યા વગરના રહેવા હઈ ગુથવાનું ફેરવી નાખો. બીજી હાર-પેહેલો ટોંકા સેરવી નાખો, ૯ ટોંકા સાદા ગુથો, અને બીજા હારપરના દસ ટોંકા સુઈયાપર ગુથ્યા વગરના રહેવા હઈ ગુથવાનું ફેરવી નાખો. બીજી હાર-પેહેલો ટોંકા સેરવી નાખો, ૧૦ ટોંકા સાદા ગુથો. બીજી હાર-પેહેલો ટોંકા સેરવી નાખો, ૧૧ ટોંકા સાદા ગુથો. એ પ્રમાણે ત્રીસમી સુઈયાપર ૩૦ ટોંકા પાછા થાય હ્યાં સુધી જેવે આગમનના પેસા દશ દશ ટોંકામાંથી દરેક હારે એકેક ટોંકા લેતાં જશે. ત્રીસમી સુઈયા આકારના પાંચ કટકા થાય હ્યાં સુધી* આજે નીચાનીથી ગુથ્યા કરો, પછી સુઈયા પરથી ઉતારી પાડો. એક વડુને “તેનીસ બોલ” અંદર સુઈ કવરને સફાઈથી તરીવી લેવો.

ફીસીન ક. પાટક.

અંદરે માટે એક સારો બોલ-એક દીવસે એક બાનું બોલી કે સુરત એ કેવી ઉપેયોગી અને વખાણવા જેવ ચીજ છે ઉંદાડી, જેથી એક રાખસ ને હ્યાં ઉંદાડી હતા તે-બોલી ઉંદાડી કે “હા બાઈ, સુરત ધણે સારો અને વખાણવા જેવ છે ખરો, પણ મારા વીચાર પ્રમાણે તો બંદે વધારે ઉપયોગી છે. કારણ કે રાતનાં તે આપણને અનવાળું આપે છે કે અંધારે તેની ખરેખર જાણ છે, પણ સુરત તો સવારનાં જ આપે છે, કે અંધારે તેની કોઈ આપણને જાણ નથી!”

એક બાધડીએ પોતાના ભરવાપર રૂપા મંગાવવાને ચીકી લખી, પણ તોને કસમમાં લખી તણાવ્યું કે “આ રૂપા મંગાવતાં મને એટલી રાગ લાગી કે કપાલના સીપાટી પાસે પાછી ચીકી લઈ લેવાને મેં ખાણસ દોડાવ્યું પણ તે ફર નીકળી જશે. હતા.”

મેખલ તરનર.

ખલ તરનર તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૫૨૦ ના સાતમાં જન્મી હતી. તેણી સર વીલીયમ તરનરની નાની છોકરી થતી હતી. મેખલ ૧૬૨ વરસની ઉંમરમાં કે.એ. લેડન, ઓક્સફોર્ડ તથા કેમ્બ્રિજ બાંધવામાં બાળતી હતી; તેણીની વડી બેટ્રીસ હેલ્ડરિસે ત્યાં ૩૦ કુપર નામના એક તબીબર મદદરથ સાથે સંબંધ રાખતી હતી. પણ તેણીનાં મરણથી સર વીલીયમ તરનર પોતાની નાની

બેટ્રીસ મેખલને ૩૦ કુપર સાથે પરણાવવાની મરજી જણાવી. મેખલ તરનર ૧૫૪૧ માં પરણી હતી; તેણીનાં ત્રણીયમાં મુખ્ય ન હતું. એક વખત મેખલ તથા તેણીની ભરપૂર ૩૦ કુપર ઈંગ્લંડમાં હતાં જ્યારે ૩૦ કુપરને લારડ આનસેક્સર સાથે મારામારી થઈ. તે મારામારીની અગાઉ ૩૦ કુપરની એક મંજૂર ભગીર કાંઈક માગી લારડ આનસેક્સરે લીધી હતી. આથી કરીને કેસ કોર્ટમાં ગયો. કોર્ટ લડતો જારી કરવાની નાસીપાસી તથા લારડ આનસેક્સરની કમગીરી વચ્ચે, ૩૦ કુપર જીત્યો હતો. ૩૦ કુપરની મદદમાં તેની ધણીઆણી મેખલ હતી. લારડ આનસેક્સર હાર્યો તેનો કાનો તેણે મેખલ પર લીધો. લારડ આનસેક્સરે ધણી દુરામનોને ઉશ્કારી તથા રાખને જીંડું ચઢું સગાવવી વગર તપાસે મેખલને કેદ કરી, અને પાંચ બાળી નાખવાનો હોકમ આપ્યો.

જે દહારે તેણીને બાળી નાખવાની હતી, તે દહારે તેણી સવારે સકારે ઉઠી, નાહી ધોઈને ખોદાની હજુરમાં બંધી છોડી. બંધની ખાસક ધ્યાનર તેણીએ સુંદર સફેદ પોશાક પહેર્યો અને જે તરફ તેણીને બાળી નાખવાની હતી તે તરફ ગઈ. બાળી નાખવાનો સામન તત્ત્વ તરફાર હતો. તેણીએ સંવે પાસે માગી લીધું કે આએ દુન્યામાં મારું નીર-દોષપણું સાબિત કરવાને મને થોડો વખત આપો. તરત તેઓએ તેણીને છોડી વખત દુન્યા તંપા દસગીર ન કરતાં પા કલાક આપ્યો; તેણીએ તેઓને ઉપકાર માગ્યો. તેણીને બાળી નાખતી જોવાને ઘણું લોકો આવ્યાં હતાં. મીસીસ કુપર સંવેને નમી નીચે પ્રમાણે બોલી હતી:—

“દયાળુ લોકો, આજે તમે સંવે મને બાળી જતી જોવાને આપ્યાં છો. હું તદ્દન નીરદોષ છું, પણ મારા દુરામનોને તમે ન યાચથી આજે હું મારો જન ખોદું છું. હું ખોદાનો દી-લોનનનથી ઉપકાર માનું, હું કે આદરે વખત મને આ દુન્યામાં મારું નીરદોષપણું સાબિત કરવાને મને આપ્યો, છો. હું નીર-

દોષ હોવાથી ખોદા મને તે દુન્યામાં બેહેસ્તનું સુકામ આપશે.” એટલું બોલી તેણીએ મંજૂર મેટ્ટર બંધી છોડી, જે પુરી થતાંજ સંવેને નમી છોડી સત્તામ છોડી. મેખલ તરનરને તા. ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી ૧૫૪૨ નાં સાતમાં બાળી નાખવામાં આવી હતી. તેણીએ બીસ વરસની જીવાન ઉમરમાં પોતાનો નીર-દોષ તથા પવિત્ર જન ખોદ્યો હતો.

નવાજખાઈ અરહેશર રોહ.

૨ મુળે કુરસદ.

નીચકી એક અથવા વધુ માગદોતા જે બાતુઓ ખરા જવાબ દમારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામે “સ્ત્રી મિત્ર” ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી કઢાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક સુંદર રંગીન ચાતતાં સાતનું કિલ્લેડર મેટ આપવામાં આવશે. દમારી પર લખી મોકલનારાઓએ નીચકી સરતે ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક ગ્રંથનાની બાતુએ પોતાનું ખરું નામ તથા કેટલા દમારી ખાતરી જાણને મારે આપવું, અને આગરમે તેઓની મરજી ન હશે તો આખું નામ છાપવામાં નહીં આવશે.

૨. જવાબો જનતાં મુધી આવના માસની તા. ૧૩ મી મુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કોઈ બાતુઓ ૨ મુળે કુરસદ “સ્ત્રી મિત્ર” મારે લખી મોકલશે અને તે જે અમને પસંદ પડતી હશે, તે અમારા અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એક જ બાજુ પર “મારજન” છોડી લખવું, પછવાડેની બાજુએ કોઈ પણ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજી પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. સ્ત્રી મિત્રના “૨ મુળે કુરસદ” ના બાતુ અંધધાતી જોગ, કથસરે હિન્દ પ્રેસ—સુ.ખ.

૧—ઉપખાણું.

એવો જેડં ચીન છે, જે કોઈ કોઈતાર રેખકપર મુઝી દાખવામાં આવે છે, પણ બીલકલ દખાતી નથી.

મીસ જાંડલ એલલ જીલ્લગર.

૨—ઉપખાણું.

નીચકા બેટી સવારો કમગાવો:—

૧. ચવનની પાસે સસલાઈ માધુ મુકા, અને તેની પાસે મા-લુસનું પેદ બેસરો તેઓએ ઉપોગની ચીન થઈ પડશે.

૨. સાચની પાસે નાની હોડી મુઝી જે આંકડાની સખ્યા બનાવે.

૩. એવું કહું પડી છે કે જેની મુઝી કદાહીને માથે મુકા તે એક વર સીંચારો સામન માય ?

મીસીસ શીરીનખાઈ ધનજીભાઈ દુખાસ.

૩—ઉપખાણું.

હું વગર પચે ફગર ચઢું છું અને વગર મોટે કુલ ખાઈ છું, તારે અને પાંચકે કે હું કોણ ? — સીરીનખાઈ ફરદુલ મોદી.

૪-ઉખ્યાલું.

હાંડ નથી માસ નથી, નથી પગ હાથ,
 તોપણ સુખ માથું છે હું એ સાચી વાત.
 છવ નથી જન નથી, નથી લોહી કે રીત,
 તોપણ સધળી ચીજમાં હું છું સામીત.
 એવા હું છું કોણ કે જે પગ હાથ વગર,
 ચાલે ને દોડે છે રાતો દીન અંદર.

ગુલબાઈ ખરસોદછ.

૫-ઉખ્યાલું.

સર્વને હું પાકું બે કાષો માથું મારું.
 સર્વને હું મારું બે કાષો પેટ મારું.
 સર્વને હું ખ્યારું બે કાષો પુછું મારું,
 એવું નેક બાનુ આપિ દીકું મેં મારું.
 હારે ખ્યાન બેઠને પીછાણી નામ મારું.
 દુનામ "સી ખીજ" કું છઈ બેરો ખ્યારું.

માણેકબાઈ દાંડ સારાક.

૬-ઉખ્યાલું.

હું પાંચ અક્ષરી હોંકરયાનમાં આવેલા દેરાનું નામ છું, મારા
 પેદલા અને પાચમાથી વગન બનું છું. મારો પેદલો અને ચોખો
 ટીસો બવાલે છે અને મારા ૩ અને ૨ થી રાખ્યા માવ છે,
 અને મારો નીલે અને પાંચથો મરદ બનાવે છે. મને પારખો.

મીસીસ તલમુદીન.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧-ફીકર.

૨-આખરૂ.

૩-રમ-કરમ.

૪-વરસાદની છાંડી.

૫-એક દીને રાત્રન રોમાંથી બતાં રામાના હાથમાંથી રમ-
 ની બાટલી પકડે બાળી બઈ તેમાંથી રમ ગયો ટોળાઈ ગયો.
 આથી તેનો થોડા સુરસાથી લાજ થઈ ગયો અને તેને એક લાલ
 મારી તાપી દીધી.

૬-

ના
 મ મ રા
 મ ર દા ધ લા
 ના મ દા ર લે હી રે
 ઓ ર લે ધ ર
 ક હી આ
 રે

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર મુખઈ ખાતેની ખાનુઓનાં નામો.

મીસીસ મીડીનબાઈ ખનલબાઈ કબાસ ૩, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કુરખલ
 ગરી ૨, ૩. મીસીસ સોશબલ ખરસોદછ હવાસાર ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. મીસ
 બાઈબાઈ ખરસોદછ રમણા ૫. મીસ બઈ બરસોદછ ડીક ૨, ૩, ૫, ૬.

Parple ૨, ૫.

દેશાવરની ખાનુઓનાં નામો.

મીસ કોલેબાઈ પાલનકા પ્રજીવાલા (વેમગામ) ૩, ૫, ૬. બાઈમો મેહર,
 કમ, જર દાર (ખમનગર) ૧, ૩, ૫. બાઈ મીડીબાઈ સોશબલ દશાલ
 (પ્રજી) ૩, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કાવસલ આરેશર (પ્રજી) ૩, ૫, ૬. બાઈ
 પ્રસીબાઈ પીસીબાઈ મેસ કંબાસર (મીડી) ૩, ૫, ૬. મીસીસ કાસલ-
 મીડીસ સંભણી (બનેર) ૧, ૨, ૩, ૬. મીસ માણેકબાઈ દોરમસલ પાલીબા
 (મીડી) ૧, ૨. મીસ બઈલ બેલલક પ્રજીવર (બારસી) ૩, ૫. બાઈ બરબાઈ
 દોરમસલ ચાંદોશી (પ્રજી) ૧, ૨, ૩. મીસ માણેકબાઈ કંબલ અમાલાવાલા
 (ખડ) ૧, ૨, ૫, ૬. બાઈ આઈબાઈ કંબલ અમાલાવાલા (ખડ) ૧, ૩, ૫, ૬.
 બાઈ માણેકબાઈ દા. સારાક (ઉંચાર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસીસ નમુદીન
 (કમલ) ૧, ૩, ૫, ૬. બાઈ મુખબાઈ બંદેખોરસોદછ તાલીવારબાન (નારો) ૧, ૩.

હમારું ચવા માસનું મુખઈનું ઈનામ નીચલાં ખાનુએ મેળવું
 છે, જે તેમણે મેદરબાની કરી "કપસરે દિન્દે પ્રેસ" માંથી
 મંગાવી લેવું.

મીસીસ સોશબલ આરસલ હવાસાર.

હમારું ચવા માસનું દેશાવરનું ઈનામ નીચલાં ખાનુએ મેળ-
 વ્યું છે, જે તેમણે પાણ મંગાવી લેવું.

બાઈ માણેકબાઈ દા. સારાક.

લખી મોકલનારાંઓને ખખર.

ગુલબાનું-તમારાં લખાણ દર, ખીને બરાબર મોકલતાં ર-
 હેલે. મેરબાની કરી કામગીરી એકજ સાઈટ લખો. તમારું
 સરનામું મોકલશે તો રી પ્રિય તમારા લખવા સુખ દર મ-
 દીને મસરો.

નવાનબાઈ અન રોક-તમારાં તણ લખાણ મધ્યાં છે. દલ-
 ગીર હઈએ કે પહેલાં લખાણ માટે ચવા અંકમાં જણાવવા છતાં
 તમારે ફોટક મેદનત લીધી. બીજાં લેખવાઈએ લઈછું.

માણેકબાઈ દાંડ સારાક-લેખવાઈએ દાખલ કરીછું. તમારો
 એ ગયા બનેવારી માસના અંકમાં માદરાલીનીં તાળની લેલ
 આપી છે તેમાં એકે બાનુને કાઈ સુચવણ પેદવાથી તેવણ તે
 માટેના નીચે સુખ્ય ખોલાસો મનિ છે. જે આસાઈ કે આવતા
 અંકમાં આપવાની તમરી લેશે:-

"માદરાલીનીં તાળની લેલમાં એમ લખ્યું છે કે બાનીસ વખ-
 ત આંદા લઈને એવણ કરવાં તે કેમ, અને સાત હોથ કરવા તે
 કેઈ રીતે કરવા, તે મીસ માણેકબાઈએ પૂછી રીતે લખ્યું નથી
 વારતે આસા રાજી છું કે મેદરબાની કરી ધરતો ખુલાસો કરશે-
 યા લેસમાં અમુને ચણું સુચવશે. પેટે છે વારતે મેદરબાની
 કરી ખુલાસોવાર લખશે તો વપકાર થશે."

આતાં દાદાબાઈ ખીનતર-તમારું લખાણ મધ્યું છે, લેખ-
 વાઈએ લઈછું. એથી વધારે સાઈ લખવાની કોરોસ કરને.

ગુલબાઈ ખુરસોદછ ભુજવાતા-તમારી યણી ખરી રમુને
 કુરસો ન્યામ વગર આવે છે, તેથી મેદરબાની કરી જવાબો
 બરાબર મોકલને. તમારી વાતોનાં તેર પ્રકરણો મધ્યાં છે, ૭-
 પકર થશે. બાકીનો સામ બતાવું મુખી જલદી મોકલજો.

ખોરસોદ, ધન રોકના-મધ્યાં છે, લેખવાઈએ લઈછું.

આ "સી પ્રિય" મુખઈના મેદમાં નાં ૭૦ હામગી રોમાં
 કપસરે દિન્દે રતીમ પ્રેસમાં પાતાને મારે કામલ કામલક મેદતામે બાંધી

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તક ૨ છુ.

જુન ૧૮૮૦.

અંક ૪થો.

અ ધર સંસારી કેળવણી મા-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉપાધે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણું ૬૩.

ધરની અંદરનો કેખાવ—યુતાકાત આપનારાઓ—
ખરચાં લેવા વીચારો.

રોજ, પુરસ્કેદ અને હવે તો યુવાં દર-
રોજ એ વખત દીનખાઈ સાથે યુગરતાં
હતાં. તે વખત પીરોજને મનસે સૌથી
સુખી હતો. તે વેજાનું તેઓનું ઘણું ખર્ચ
હમેશાં કામ ને સાદું સીવવાનું હતું તે
માં કોઈ તેણી ઘણી મળદ મેળવતી ન
હતી, તેણી તેણી કોઈ પણ આંધણી
મગર પોતાનાં લેસન, પોતાની મળદ,
પોતાના વીચારો તથા ને જે વાર્તા અને

તવારીખો તેણી વાંચતી હતી તે વીણીની વાતો કરતી હતી.
તેણી બેઠણી હતી કે તેણી બે કોઈ પણ વેજા ખોડું વીચાર-
તી તો નેટળી મળદ અને નેટળી અસરકારક રીતે તેણીનાં
“મમાં” તે સુઝ તેણીને બતાવતાં હતાં, તેમ “બીજું” કોઈ
પણ બતાવતું ન હતું. સવારનાં ત્રણથી ચાર કલાક બેઠણના
હાથ હેઠળ તેઓ અવ્યાસ કરતાં હતાં, જે વેજાએ દીનખાઈ
પોતાની હાનરીથી તેઓને તેઓના અવ્યાસમાં વધારે રચુન
અને ક્ષેત્રના આપતાં હતાં. અંધવારમાં ત્રણ વખત છોડ-
રીએ ગાવા વર્તવવાની તાલીમ તેઓની માતાના હાથ હેઠળ
લેતી હતી, કે જે કાંમ દીનખાઈએ પોતાના હસતકમાં રાખ્યું
હતું. સાદા ત્રણ વાગે તેઓ સઘળાં કરવા બધા માટે તૈયાર

થતાં હતાં અને ચાર વાગે બધાં છોકરાંઓ મેદરજીવાઈ મા-
સ્તરને લાંથી આવતાં, ભારે તેઓ સાથે ચાહે. પીતાં હતાં.
છોકરાઓનું લેસન સવારે નવ વાગે શરૂ થતું અને ત્રણ વાગે
પુરું થતું હતું. છોકરીઓને હોટ વાગેથી છુટી મક્કતી હતી, જે
વખત તેઓ રમત મમત, વાતચીત અને તેઓની સહી મી-
ટીઓને મગવા બધામાં યુગરતાં હતાં. કોઈ વેજાએ આમાંને
એક કલાક પીરોજ સીવવાનું લઈ તેણીની માતા આગળ બેસી
તેવણ સાથે વાત કરવામાં કલાકોની હતી. સાંજના ફરી આખ્યા
પછી તેઓ એક કલાક બીજા દીવસનું તેઓનું લેસન કરવા-
માં યુગરતાં હતાં; છથી સાત સુધી તેઓ ચાહેલું એક બધું
કોઈ રમુજ અને બોધકારક ચોપડી રોડેથી વાંચતું હતું, અને
બીજાઓ તેને ઉદ્ગટથી સમજતાં હતાં. સાત વાગે સઘળાંઓ
સાથે ખાવા બેસતાં, ભાર પછી નવ વાગે સુધીના વખત સી
પોત પોતાની મરજ માટે યુગરતાં હતાં.

આ ભતની જીંદગી પીરોજને એટલી તો સુખી લાગતી
હતી કે એ કરતાં બીજા વધારે સુખી જીંદગી કેવી હોય તેનો
તેણીને ખ્યાલ ન હતો; પણ ખોરોશો તો એથી ઉલટીન
રીતે, બધાર ભાર તેણીની સહી રીકા શરદની અંદરખાઈ કરતી
અને એમ માનતી કે, બધા દીવસો પંચગતીમાં પસાર કરવાને
બધે કોઈ કોઈ વેજા મુબઈની યુતાકાતે બધાનું હોય તો
તેણીની જીંદગી વધારે સુખી થાય. તેણીને ખબર હતી કે તેણી-
ના આ વીચારોને ધરમાં કોઈ મરતું તો થયેલ નહી, તેથી
નરખાઈ અને દીકરા સીવાય બનતાં સુધી બીજા સઘળાંથી
તે વીચારો છુપા રાખવાની તેણી કોશિશ કરતી હતી. પણ
તેણીની માતા તો આ વીચારોથી વાકેફ હતી, જે અસતોષી-
પણાં અને અસુખીપણાનું સુગ તેણીમાં હતું તેથી તેવણ મળાં
કુખી થતાં હતાં; તેણી ખોરોશોને કેળવણી આપવામાં તેવણ
કોઈ પણ ખામી રાખતાં ન હતાં, અને જેમ નરજ નરજમાં
ખામી કલાકનારી માતાઓ કરે છે તેમ, ખોરોશો અને દીકરાની
હોસ્તીમાં કોઈ પણ રીતે વચમાં આવતાં ન હતાં. તેવણ બ-
ણતાં હતાં કે, જે તેવણ પોતાની દીકરીઓને કુખાદારીમાં તા-
ખવા માંગતાં હોય તો “તેવણને” મનગમતાં માણસો સાથે
હોસ્તી રખાવવી નહી બની શકે તેવું હતું, અને તેથી તેવણ
તેઓની ખાર અને વીખાસ બેઠવવાની કોશિશ કરતાં; કે જેથી

દમણાં અને જ્યારે તેઓ ઉમરમાં આવે ત્યારે તેઓ તેવજીને સૌથી પહેલાં, સૌથી સરસ, અને સૌથી ખરા દોરત તરીકે ગણે.

“વાહાણાં, વાહાણાં મમા!” તેઓનાં મા બાપને ઘર આવ્યાને એક અઠવાંડુ થયા પછી એક દીવસે સંસારનાં પીરોજી બોલી ઉઠી, અને પછી વધારે ઉવરથી બોલવા માટે પોતાનું સીવવાનું પોતાના બોલાપર નાખી દીધું, “મમા, તમને ખબર નથી કે તમને ઘેર પાણં આવેલાં બોઈ અને કેટલાં ખુશી થઈએજ; જ્યારે તમે આહાં નહીં હતાં ત્યારે દરરોજને આજે ક્યાક મને ધણેજ યાદ આવતો હતો. જેટલો વખત તમે આમારી સાથે હતાં તેટલો વખત આજે ક્યાકની કીમત હું પીછાણતી નહીં હતી. પણ તમારા જવા પછી જ્યારેથી એ વખત થયો ત્યારે હું તમને યાદ કરતી, અને તમને જોવાને એટલું બધું તો ઈચ્છતી હતી કે—(હું બીહુંધું કે તમે મને ધણીજ ચેરી છોકરી ધારણો)—મારેથી રડ્યા વગર રહેવાનું નહીં હતું.”

“કાંપ પીરોજી, બાંદખીરે તો તે વખતે તારી ધણી મરકે-રી કાપી દશે.”

“ખચીતજ નહીં મમા; હું ધાંફું કે એવજીની એવ રડી પડે તેવાજ યઈ રહ્યા હતા. પહેલાં મેં એક દહાડાં તો એને ધણું લાગ્યું, કારણકે હમેશાં મેંદરજીનાં મારતરને લાંથી આવી જેમ એ તમારા એરણમાં ધસી આવતો હતો તેમ એનેથી આવતું નહીં. એ કહેતો હતો કે તમે ઘેરથી દુર જવો અને એ સુખઈ નમ્ય તે વચ્ચે ધણે દરક હતા, અને એને તો કાંઈ મુદ્દા ગમ્યજ નહીં; હોમી અને ખોરશેદની નહીં ગમ્ય; પણ તે લોકોએ કાંઈ બાદેરથી દેખાણું નહીં.”

“પહેલાં યોડા દહાડાં સીવાંપ મને તો પીરોજીની માફ ધણું નહીં લાગ્યું મમા.” તેની બેઠન બોડ્યાં દીવથી બોલી ઉઠી, “કારણકે જરખાઈ મુજઈથી આપ્યા પછી વારંવાર મને તેજાઆ કરનાં હતાં, અને હું જાણતી હતી કે તેવજીને લાં મને મોક્ષવામાં તમે કહી આડચણ લેતાં ન હતાં, તથા બાંદ-છએ પણ તેવો કરી વાંધો નહીં લીધાથી હું ત્યાં મોડી ખુશી થી જતી હતી.”

“દીકરી ખોરશેદ, તુંને ત્યાં મોક્ષવામાં મને કદત એકજ અડચણ છે, અને હું ધાંફું કે તે તુંને ખબરખી દશે.”

“કે જ્યારેથી હું હીલા સાથે હેલુંજ ત્યારે માફ મન હમેશાં મુજઈમાંજ બને છે, અને ત્યાં જવાની ઉઠત મને વધારે યા-યછે, મમા—એમ કાંઈ યાચ છે તો ખરું; પણ ખરેખર હું હમેશાં એ વીચાર દુર કરવાની અને સતોષી રહેવાની કોશિશ કરુંજ, તો જેકે મને ખબર છે કે તેમાં હું હમેશાં કોઈક પા-મતીનથી.” આટલું બોલતાં તેણીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં.

“હું ખુશી છુંજ દીકરી, કે તું મારી મરજી પ્રમાણે યાચ-વાની કોશિશ કરેછે. તેમ કરતાં તુંને કેટલું બધું ખમતું પડતું દશે તે હું સારી પેઠે જાણુંજ. તુંને હીલા સાયની એક કલા-કની સંગતથી જેટલો ખુશાલી ઉપજતી હશે તે કરતાં એવું દુઃખ તેણીની સાથે કાપેલી વાતની યાદથી થતું દશે; પણ તેને વીચાર તો તુંને પોતાનેજ કરવો બોઈએ; વળી તું જાણે

છે કે એવી બાબતમાં તો હું વચ્ચે પડતી નથી, પણ પીરો-જી, મેંદરનું મું મુંદર મારી મેંદરજીનાં મેં સુનાવાઈને કણું હતું કે તેમો બેઠન ધણું ખરા સયેજ કરવા દે; મું તેણીની સંગતથી તુંને ખુશાસી નહીં ઉપજી?”

“અરે હાજ તો મમા; ધણીજ, પણ કમનસીમે સુનાવાઈ-નાં બમનજ ધણે ખરા વખત ઘેરમાંજ હોવાથી, અને મેંદ-રથીથી પોતાનાં માએને છોડી મારી આગળ નહીં અવાનું હોવાથી, હું ધાંફું કે મારે લાં જતું કાંઈ સાફ લાગે નહીં. ખચીતજ બમનજની તેવજીનાં બચ્ચાં છોકરાં તરફની ઘાતકી માલ મારકાંએને દેખાવાને સુનાવાઈ અને મેંદર ઈચ્છનાં નહીં દશે. અરે! હું કેવું ઈચ્છું કે મેંદરને હું વધારે સુખી કરી શકું!”

“પીરોજી ખચીત, તેણી તુંને કહેશે કે ખ્યાર કેટલો મોડો દીવાલો છે.”

“તમારા અને હોમીને ખ્યાર કદાચ તેણીની દીમાસા બરથો યઈ પડે મમા, કારણકે તમે બેક મારા કરતાં ધણું વધારે સ્વારાં અને ગદયાં છેએ; પણ હું તો ધણું યોડું, ધણીજ યોડું કરવાને શક્તીવાન છું.”

“દીકરી, તારી દોરની તેણીને આવકાર બરેલી યઈ શકે અને વળી છેજ; વળી જે આવેલું એક માણસને સુખી કર-વાને તપર હોઈએ તો, ખાતરી રાખને કે એક સીધી નજીવું કામ તેઓને ખુશી કરે છે. પણ આજે મેંદર કે જેની ઉપર આટલાં બધાં સંકર પડે છે, તે કાણુ છે, તે કલ જાણવા માંગતી હોય એમ લાગે છે; જેજાંજી તો વાંદ પીરોજી, તું તારી સહીતો હેવાંસુ ગુસ્સે કહી સંભળાવ.”

પીરોજી આ હોખને ધણીજ આવરતાથી તામે યઈ અને ધણીજ મુંદર આધારમાં પોતાની સહીતે ચીતારી, જેથી ગુસ્સે એવું લાગ્યું કે મેંદરપર મને એવું સંકર પડતું હોય તેપણુ તેણીના જેવી બધી અને ફેરેસાઈ ખસતનાં છોકરી સુખી હોવી જોઈએ. વળી દીનખાઈ અને હોમી જેવાં તેણીને યાદ અને તેણીને તેઓનાં ખાસ દોરત તરીકે ગણે તે કાંઈ તેણીને મનસે જેવી તેવી વાત ન હતી. આ હેવાંસુ તેણીને એટલો તો રસ ઉપખવનારો લાગતો હતો કે જ્યારે શાકનાં જરખાઈ અને તેવજીની દીકરી લાં મુલાકાને આવવાથી તેઓની વાન બધ પડી, ત્યારે તેણી નમદીક પીરોજી જેટલીજ દગલીર યઈ.”

“કેટલુંએ આવેલું મમા દીનખાઈ!” આવતાં વાર જરખાઈ પોતાની હમેશની બાપણુ રીત પ્રમાણે બોલ્યાં, “તમારા મમા પછી પચગતી તો. જણું સુવું સુવું લાગતું હતું; અથુ લોકને તો મુદ્દા સોદવાયુંજ નહીં.”

“વાડું, એવીજ મેંદરખાની હમેશાં રાખનાં રહેને,” દીન-ખાઈએ તેવાજ અવાજે જવાબ દીધો, “અને સુખઈની મોજ મમદમાંથી મને જુલો જતાં ના.”

“નંદીજ તો વળી, પચગતીનાં સયે મોડો-ગરીબ તેમજ તવંગર તમારી મેંદરજીને માટે દમગીરી બનાવતાં હવાં; આજે તમારી ચેરી છોકરીનેજ યુદોની, એવજી તો કઈ કરા-

ચાલ્યા પછી મથવા આવતાં હતાં, કારણકે મનને ખુશી કરવા એવજીને ધણી ચીમે કરવાની હતી; પણ માફ કરજો દંડ.” તેવજી આસપાસ નાગર કરી ગંભીરતાથી હમરચું; “આતી રીતે વાત કીધાથી તમે અને કવી સખત દેવાની ધારણા—મરીજ બીચારી આઈનાય.”

“હું ધાંડું કે આપણને સુખી આઈમાર કહેવી નેઈએ. ખોદાએ એની તેમજ મારી ઉપર દયા દેખાડી—પણ આજે વાંડું, આપણે એ વીસે બીજી વખત વાન કરીશું. હીહા,” તેવજી નરખાઈની છોકરી નેણી. ખોરશેદ સાથે ખુબ વાતમાં ચુલ્લાથી હતી તેણીને બેઠાવી કહ્યું, “આજે તારી સાથે એક બીજી છોકરીની મારે એકબાણ કરાવવી છે, કે જેની સાથે, હું આજા રાખું છું કે તું ખોરશેદ અને પીરખા નેઈલીન દોસ્તી રાખશે.”

આ બેસા સાંભળી તે જુવાન છોકરીએ ફરી ચુક (જેણી બીહતી બીહતી આગળ આવી હતી) તરફ ગરકાથી તીકાને નેઈયું અને દબામમાં જ રાંડું કીધું. આથી પીરખાને એટલો તો ચરસો લાગ્યો કે તેણી મુસકેળીથી તે દાખી સકી. બીચારી, ચુકાને પણ ઘણું ભારી પડી ગયું, અને તેણી શરમાતી શરમાતી લાં બેઠી.

“એને મારી સાથે કાંય નહીં એકબાણ કરાવતાં દીનખાઈ? ખુશી, તારાં માએને તો નાનાં હતાં ત્યારની હું એકાખતી હતી ને; તેથી હું આજા રાખું છું કે તુંબી હવે જલદીથી મારી સાથે બેઠાઈ જશે.”

શુધાએ કદાચ દીનખતી આ માયાશુ સવારને ઉત્તર દીધો હતો, પણ તેણીની નજર દુરતલ હીહાની નાખુશ મરશાઈ ભરી આંખોપર પડી અને તરતજ તેણી ચુપ થઈ ગઈ. થોડા વખતમાં, સધળાં નાનાં છોકરાંએ આગમાં ગયાં, કારણકે બ્યારેબી દીનખાઈ કાંઈથી તેવી વાતો કરતાં, કે જે નાનાં બાળકોના કાનને લાપકની ન હોય, સારે તેઓ કાંઈ પણ આંચકા વગર તેઓને બાહરે મોકલતા; તેવજી આ વેળાએ આઈસાએનો દેવાસ નરખાઈને કહેવા માંગતાં હતાં.

“શુધ, હવે મારા માંગણોના આવવાનો વખત થયો હશે, આપણે દરવાજા પર નઈ એ લોકોની વાત નેઈએ? જલ કોણ જાણે. આજે કેટલું જાડું તુંને કહેવાનો હશે!” જેવાં હીહા અને ખોરશેદ બીજી તરફ ફર્યાં તેવીજ પીરખાએ ચુકાને માયાથી કહ્યું.

“કેમ, તુંને તારાં માસીનાં છોકરાંએ કેવાં ગમે છે? તેઓ કોણના જેવાં છે? હીહાએ ખોરશેદને તેઓ એકાં પડવા પછી પુછ્યું.

“હું ધાંડું કે જલ અને ધણો ગમશે; એ ધણાંજ માયાએ અને સારા બપાસનો છે, અને જાદગીરના જેવો ખુશ મીનજ અને મસ્તીખોર છે; વળી હીહા, એ એવો તો ખુબ સુરત છે કે તુંનેથી ધણો ગમશે.”

“સારે તો એ તદ્દન એની બેદનથી જુદોજ હશે, મેં કદી પણ એટળી સાદા દેખાવની છોકરી નેઈ નથી, એનામાં કાંઈ પાણી હોય એવું લાગતું નહીં.”

“મમા કહે છે કે એનાં માએને જુવરી ગયાને કેટલો યોગ્ય વખત થયો છે, તે આપણે વાદ રાખવું નેઈએ; અને વેળા એની તદ્દરેસ્તીથી કાંઈ ધણી સારી નથી.”

“તે કાંઈ એના ચીરકાંડ દેખાવવું કારણ નહીં હોય. હું નહીં ધારતી કે એને ચીરકાંડાવું કાંઈથી કારણ મહ્યું હોય. મમાના કહેવા પ્રમાણે દીનખાઈને આજે છોકરાંએ માટે ધણી દેવેસ્તી રહેશે.”

“મારાં મમાથી પહેલાં એવું ધારતાં હતાં. ખરા,” ખોરશેદે વીચારવત એકરે કહ્યું, “પણ હું ધાંડું હીહા, કે તારા માએ વીચારમાં ભુલ છે; જુલે હજી કાંઈ ખરાખર સ્વાભાવની નીશાની તો દેખાડી નથી.”

“હા, પણ તેમ કરવાનો તેને વખતજ ક્યાં મથ્યો છે, તેનો એકરોજ એમ કહી આપે છે. મારી માસીની છોકરી કહે છે કે લોકો તેઓના એકરોજ પરખાઈ આપે છે, પણ ખોરશેદ તુંને એ એના ભાઈ નેઈલીન ગમે છે કે?”

“ખારી હીહા, એ સવાસ તું મને આપતે મહીને પુછજે; મારેથી દમણું જમાય આપાય નહીં, કારણકે હું ખરેખર જાણુતી નથી; એનામાં કાંઈ એવાયુ કરવા જેવું હું નેઈ કાઢતી નથી. હું એને સમજીજ શકતી નથી; તેણી ધણીજ શરમાળાં યા તો ધણીજ બીદકણ છે; અને એટળી તો મુસ્ત છે કે કોઈ કદીથી નહીં કાંઈ કે એ ખુશી છે કે દમગીર, ખઈ ને બોલું તો મને બીદક છે કે એ મને નહીં ગમશે.”

“વળી એમાં બીદક શાની?”

“કારણકે મમા ને કાંઈ એવું જાણું તો ધણાંજ દમગીર યાય. હું જાણું કે એવજી અમુને એક ખીન સાથે ખ્યારથી રહેવાં જોવાને ઈચ્છે છે.”

“જા જા, ખોરશેદ, દીનખાઈ કાંઈ એવાં આક્રમ વગરનાં તો નહીજ હોય કે જે માણસ તુંને નહીં અને તેનેથી ચાલવા કહે.”

“મમા કોઈ દહારેથી આક્રમ વગરનાં થતાં નથી,” ખોરશેદે ઉશકેરાઈ આવી કહ્યું, “અને હીહા, હું ખરાં દીકથી ઈચ્છું છું કે તુંબી ચુકને અમારી માફકજ ગણે.”

“અચીતજ નહીં, ખરશેદજ મેનરની દીકરી સાથે અને શું લાગેજ વસણે?” ચાલ હવે ખોરશેદ, ચુકને ના થઈ જા. આપણે બેઠ તો ધણી જુની સહીએ છઈએ, ને નજીરી જેવી બાળદ વીસે આપણે ખરણું નહીં નેઈએ. ને ચુક આપણુ બેઠ વચ્ચેના કટખાણું ચુગ થઈ પડે તો અચીતજ હું તેણીને ધીકારું. ચાલ, ચાલ, હવે, ડાહી થઈ જા;” આમ બોલી ચોડા વારમાં તેઓએ દોસ્તી કરી દીધી.

હીહા, ખોરશેદ (કે જેની ઉગર હાથ તેર વરસની હતી) કરતાં થોડાક મહીનો નાની હતી, પણ નાનપણથી મોટાંઓમાં ફરતી હોવાથી ઉપર આગમજ બઝરી થઈ હતી. જેકે નરખાઈને તેથી હીહા વાદાથી લાગતી હતી, તેપણુ દીનખાઈ જેવજી બચ્ચાંઓને તેઓનાં બચ્ચાં જેવા શુધ માટે વધારે ચાહતાં હતાં, તેવજીને હીહા જેવી નખરાંમાળ છોકરી પસંદ નહીં હતી. તેણીનાં કુટુંબમાં ફક્ત તેણીના બાપ જખરશેદજીને તે.

છીને વખાણતા ન હતા અને તેથી તેવણુ પોતાનાં કુટુંબથી અલગ થઈ પધ-પડ્યા હતા.

હીજા શરણની સુંબઈમાં ઘણીજ દેશનેબધ સહીએ હતી, તેવણુ તેણી ખોરશેદને પોતાની છાત્રે બંધનની સહી તરીકે ગણતી હતી; સા માટે તે તેણી કહી શકતી ન હતી, સીવાય કે યુદ્ધની મોતમનહની કાંઈ આગળ દફાસ ખાસ્યા અને તેણીનાં સુંદર કપડાં, નવાં ગાયણો, તથા ખીજ કામ બધેરે કાંઈને દેખાડવામાં તેણી મનહ લેતી હતી: હીજાની અપળ આંખો ભેતી હતી કે આ વેળાએ ખોરશેદ તેણીની અદેખાઈ કરતી હતી, જેથી તેણી પોતાને ખરેખરજ ઘણી મહાભારત ધારતી હતી, અને મનમાં એટલી તો મધન થતી હતી કે હમેશાં ખોરશેદની સંગત શોધતી હતી. દીનબાઈને જોઈને તો તેણી દયાઈજ નતી હતી તો જોકે તેવણુ તો તેણી સાથે હમેશાં માયાથી વર્તનાં હતાં) આસ્તે આસ્તે તેણીની દીનબાઈ તરફની આ ધારતી ધીકારમાં બદલાઈ ગઈ, કારણુ તેણી ખોરશેદને તેની માતાથી તદન જુદીજ રીતની કરવા માંગતી હતી, જમશેદજી શરણ પોતાની દીકરીની ખોરશેદ સાથની દાસ્તીથી ઘણા સંતોષ મેળવતા હતા અને તે વધારવાની પોતાથી બનતી કોશિસ કરતા હતા.

આ સંધ્યો વખત યુગ અને પીરોજ બીજી બાજુએ ફરતાં હતાં; એક પોત પોતાના વીચારમાં મસયુગ હતાં. હીજો એમ ધારે છે કે અગીઆર વરસનાં બાળકો તે યુ વીચાર કરી શકે? કારણુ બ્યારે તે બાળકોને પુણ્યમાં આવે છે કે “તમે યુ વીચાર કરો છો?” ત્યારે તેઓ “કાંઈ નહીં,” કરી જવાબ આપે છે, પણ આ વીચાર બુદ્ધિમંત્રો છે કે જે હાલની કેળવણીથી આસ્તે આસ્તે નીકળી જશે.) પીરોજ દી-છાથી એટલી તો યુરો ધઈ ગઈ હતી કે તેણીને દેશ કરતાં વધારે લાચું કે હવે તેણીને તેણી કાંઈ દીવરે પણ ગમી શકશે નહી.

“જે મીએને મમા ઘણી નહીયું મુછે છે તેનીજ વાત એ દેશની કર્યા કરે છે, અને એવી તો મંગર અને તોછડી છે; વળી મને લાગે છે નવાક જુદીબી છે; હું જાણતી નહી કે એની તરફ એની લાગણી બતાવવામાં હું જોડું કંઈ; કાંઈ દેહાડો બ્યારે હું મમા સાથે તદન એકથી હોવરા ત્યારે હું તેવણુને ખુશી જોવશ;” પીરોજ પોતાને મનસે બોલી :

“યુરને જોકે હીજાનાં અપમાનથી દુઃખ લાચું હતું, તેવણુ તેણીનાં મનમાં હાલ કાંઈ ફક્ત તેજ વીચાર ન હતો; દીનબાઈ સાથે તેણીએ જે એક ક્ષણ યુગરેયો હતો તે વીરે તેણી કાંઈ વીચાર કરતી હોય તેમ લાગતું હતું. તેણી પોતાનાં આપખરથી મારી શીકતી હતી—તેણીની ખાતરી હતી કે તેણી પોતાની ખાસીને પણ તેજીજ આપતી હતી; પણ જેવી રીતે પીરોજ અને જાન તેઓને) ખ્યાર ખોરશેદ રીતે દેખાડી શકતાં હતાં તેમ તેણી દેખાડી શકે કે? તેણી એમ ધારતી હતી કે દેશ તેણીની લાગણી તેઓના જેટલી તીક્ષ્ણ નહી હશે; તો જોકે તેણી પોતાનો ખ્યાર દેખાડવાને ધણું ઈચ્છતી હતી. અરે!

તેણી કેડું ઇચ્છતી હતી કે હોમી અને પીરોજની મારક પેને પણ દીનબાઈ આગળ બેસી તેઓની મારક પોતાનો ખ્યાર દેખાડી શકે! જેવી રીતે ખોરશેદ તેણીની બુદ્ધિ તેણીની માતા આંગળ કમુચ કીધી હતી તેમ તેણી કરી શકે કે? તેણીની મારીએ ખોરશેદ અને પીરોજને જે શીખામણના બોધો કદાચ હતા તેથી તેણીનાં મગજપર એટલી તો અસર થઈ હતી કે હમણું તેણીનાં માથું દુખવા લાગ્યું અને બ્યારે તેણીએ પોતાની નવદીક કાંઈને જુમ પાડતાં સાંભળ્યું ત્યારે તેણી ચોંકી.

“એ તો નંદગીર છે,” પીરોજએ હસીને કહ્યું, “વળી જાન સાથે કાંઈ દોડવાની સરત બકી હશે, નહી તો કાંઈ બીજી મનહ કરતા હશે;” અને તેમજ હતું. હરતા, જુરો પાડતા અને હાંફતા ગરોની વ્યંયાંથી તેઓ આમ તેમ દોડી આવ્યા. પણ નંદગીરની ભગતી આંગળો જેવી પીરોજપર પકી તેવોજ તે તેણીની તરફ દોડી ગયો અને ‘જોવી ઉઠો’, “અરે નના! હમણું તો દોડવાનું બંધ કર; આલ, હવે આપણે હાલમાં યઈ જઈએ. કેમ પીણું, તું અને યુવાં ચલો ક્યાંથી નીકળી આવ્યાં? હમણું કાંઈ તમારા બદાર આવવાનો વખત નથી.”

“યુગ, યુગ, આજે મેં કેવો ખુશાલી ભર્યો દેહારો યુગ ર્યો છો! મને મેદરજાઈ ખાતર તો ઘણુંજ ગમે છે,” (ફક્ત બેજ વખત તે તેવણુને ત્યાં ગયો હતો), “મારી ખાતરી છે કે એવણુ સાથે હું હીક માસર. તેવણુ મને ખજોળ વીધા અને બીજું એવું એવું ધણું શીખવશે, અને ત્યાર પછી મને વેસાત જવાની કાંઈ પણ શીકર રહેશે નહી; પણ મને પહેલાં કેટલું બડું શીખવું પડશે.”

“માથ, જાન, આપણે સાથે ઘેર જઈએ; અને તે આજે યુ યુ કીધું, અને કરવાનો છે, તે મને કહે,” યુરે તેનો હાથ પકડી તેના મેદરા તરફ તીકીને કહ્યું. આ વેળાએ પીરોજ તેના જાઈ આગળ હીજાની મગરનીની ફરદાફ કરતી હતી, જે સમજ તે યુરેય યોગ અને બોલો કે તે માટે તે તેણીને દેખાડી આપશે. જેવાં તેઓ ખોરશેદ અને હીજા આગળ આવી પુગો તેવોજ તેણે એટલી યુરને હોક આર્યો, કે જેણી બીહતી બીહતી જાનને બીજી તરફ લઈ જતી હતી.

“ત્યાં નહી, ત્યાં નહી; યુગજાનું; એમ કાંઈ નાહસી નહી જવારે, તમે તમારા બાઈ સાથે પુરતી વાત કીધી છે, હવે તો મારી આગળ આવવું જોઈએ. જાન, મમા ત્યાં જોડાં છે; દોડ; જઈને તારી બધી ખુશાલીની વાત તેવણુ આગળ કર.” બધે ફરીથી કહેવાની વાત નહી. યુરને નંદગીર અંગળ યુરે તે સાંધી દોડી ગયો, નંદગીર તેણીના હાથ પકડી એટલા તો ખુશ મીનજમાં વાત કરવા લાગ્યો કે યુરને હમણું આવ્યા વીના રહ્યું નહી, અને વાતમાં એટલા તો યુગ યાઈ ગયો કે બ્યારે હીજા તેઓ આગળથી મસાર ધઈ ગઈ ત્યારે તેણે ફક્ત હમણાંજ તેણીને ડાકું કીધું. તે તેણીને ખોરશેદવાન માંગતો હતો અને તેમાં ફક્ત માથો, કારણુ હીજા સાથે બ્યારે ખુમસુરત, મરતીખોર જાન વાત કરતો હતો ત્યારે

એક જુનાં દેવળનાં ખુણામાં એક દાદીવાસી રૂચીલન, તે દુન્યાના છતનારના ઇવ, સારા, ધાર કોષેકું ખનરઃ જિયું પકડીને વાંકા લખીને ભરાયેલો હતો. નેપોલીયનને એક ફટકાથી મારી નાખવા આ માણસ ચેલરમાં રહેલો હતો, કારણ કે એનાં મોતથી, જે લગભગ યુરોપના ખનનના અને લોકો ખાલી કરતી હતી, તેનો નજદીથી છેડો આવશે એમ તે સમજતો હતો. તે ધર્મપેશો, મુસલમાન પધોનો એમ ધારતો હતો, કે જે તેનો ફટકો બરોબર લાગશે, તે તેનો ઇવ લેશે તો અક્ષા પાસે જમણી પાણીએ તેને જગા મળશે, તે જણતો હતો કે "મુશ્ક" નેપોલીયનની વાત જોતો હતો અને તે બાદશાહ ખચ્ચીતજ એખેલો હોયો જેઈએ, કારણ કે તે બંને સગાઓ વચ્ચેની મસલત તદન છુપી હતી. અચારનવાર તે ખુણામાંથી સીમાઈને જોતો હતો, કે તેનો બાદશાહી ભેખ નગ્નીક આવે છે કે નહી, અને છેલ્લે સરવાળે, તેની આંખો આતશ માફક અજાગી. ફડીથી બચવા સાર જતાં વજર પહેરેલો આકાર તેની તરફ આવતો જણાયો. તે પાછળ દબેલો અને પોતાની તીક્ષ્ણ છરીની ધાર પોતાના અજોબ આગળ ફેરવી. હા, પધરનાં દર્ઈડને પશુ વીંથી નાખે એવી તીક્ષ્ણ તે અણી હતી; અને તેણે આક્રમ તરફ નગર ફેરવી, કે તે ફટકો બરોબર મારવા બોદા તેને જોર બધે, અને તે. થેલો કુદકો મારવા તૈયાર વાંકા હોતો રહેલો.

તે બોલો બાદશાહ આગળ આગ્યો, અને એક વધવા દેવા કુદકાથી તે રૂચીલનને તેનાં ગળાંમાંથી પકડ્યો, અને તે પકડતું ખનરનું પાતું ઉઘેલે ધડ્યું. બીજીખ ખેડ નેપોલીયન એક મુકડું યઈ જતો, પણ તેનાં નસીબમાં એક ખુનીનાં ખનરથી અચરને સરજેલું નહી હતું, કારણ કે જેવી તે છરી તેણે ઉઘેલે હવામાં પકડી, કે તરતજ તે જુના દેવળનો દરવાજો ઉઘડ્યો અને એક કદાવર બાંધાનો સીપાઈ બહાર પડ્યો, ને પોતાની બંદુકની મુઠ્ઠી તે ખુનીને જમીન સાથે પટક્યો. તે બાદશાહને ઘણી ધીરજ આવી, તે રૂચીલનને તેનાં ખનરથી કાપી નાખતાં તેણે આટકાવ્યો.

નેપોલીયન બોલી ઉઘેલો "હો, રહે, તેનાં શરીરને કાપી નાનાંખ." "તે કંઈ મરી નથી એલો, સાહેબ, મારા ફટકાથી એ તો ફક્ત બેટોરા થયો છે."

હવે "પણ તેને મારી ના નાખ." "તે તારો જનો છે."

તેણીનાં મનમાં એવું આવેલું આવેલું દુઃખને સાથે પણ બાઈ સાથે તેણીએ જો. તમે એને એળખો છો કે ?" કોઈ વીચાર કરતી હોય અને થેલો છે એમ જોઈ હતું. આ પડથી મરી શીટતી હતી નજાં લીધી હતી, ને એ એને આંતારી માસીને પણ તેમજ હાથમાં છરી લઈને વાંકો કે એકો પોશિયા અને વજર તેજી હોતો કેવીને જોઈ કે એ કાણુને હતાં તેમ તેણી દેખાડી ફરે છે, પણ સાહેબ, મને તો એવી કદાચ તેણીની લાગણીની, કે લગેને તે મારવાનો ફક્ત જોઈ તેણી પોતાનો ખનર બાંધાનો માંજુલનો હાથ પકડીને

કહ્યું "આ તારા હાથે યહુ ઉમદા કામ કીધું છે. નેપોલીયન તારો આંબોર મને છે; પણ તે બાદશાહ તુને જીનામે આપશે. તોફ નામ શું ?"

"એક ત્રાજો, સાહેબ."

"એ નામ હું કદી જુલોશ નહી. મારા બંદોહર બચ્ચા, સાહેબજી, હું તુને વીનંતી કરીને કહું છું કે આ અંજોબી વીશે તું સીપાહેને કોઈ કહેતો ના, કારણ કે તેજો નહી તો આ બીચારા થેલાનો ઇવ લેવાની કોશિશ કરશે."

તે બાદશાહને મળીને તે કદાવર સીપાઈ બોલ્યો, "હું તુને તોલે ઘઈશ, સાહેબજી." તે બાંધાર માણસ તરફ નગર ફેરવી નેપોલીયન આગળ થાંધેલો, અને તે સીપાઈ તે દેવળમાં પાછો દાખલ થયો. આસ્તેથી થેલો થેલો હોતો થયો, અને અસ્થાસ અનુની રીતે બેલાં માંજુલ, તેણે પોતાનાં માથાંપર હાથ યુકેલો તો જણાવું કે સધળું લોકો જમાવ થઈને બાઈ ગયું હતું. ને તે બાંધારી ટાપી તેનાં માથાંપર નહી હતો તો જરૂર તેનો જન જતો; અને જોખરી છુટાઈને ચુરો યઈ જતો. તેણે જિયું, કે તેનાં કાવત્રામાં તે કાળો નથી, ને કંઈ બગડતો, થાંધેલો સદાવીને આગળ આગ્યો, ને અવાર નવાર આકાર તરફ નગર ફેરવતો હતો. તેજ કદાકે એક શરોને સીપાઈની પદવીપરથી કેપ્ટન બનાવવામાં આલ્યો.

મ કે ર છું ને જી

૧૮૧૪ ના વરસનાં જાનેવારી માસમાં એક સાંજે એક જુવાન છોડી પેરીસનાં બાદશાહી મેલેટના એક મુદર જોરગમાં બેઠો હતો. તેનાં મોલડાંનો ધટમ તદન ખામી વગરનો હતો, ને તેનો મોળ ચેલરો આકારથી ખુબમુરતીથી બીરાજતો હતો. તેનાં ભરેલાં મોળ ખમાંપર કાલા બાળનાં ચુમળાં પડેલાં હતાં અને તેમાંનાં એક ચુમળાં સાથે તેણી રમત કરતી હતી. થોર થોર વખતે તેણી દરખાનપર કોઈ પરાણાની વાંસ જોતી હોય તમે નગર કરતી હતી. એક સરેરાસે પાણી ઉઘાડેલાં વાતે અવાજ આગ્યો, ને તે ચાણીની ખુબસૂરત સાહેલી હતી, ને પોતાના વાલકા આગળના બંદોહર ચેલરની આશરમાં જોવા લાગી. આસ્તેથી તે પાણી ઉઘાડ્યું, અને એક માણસ જોરગમાં દાખલ થયો. તે કન્યાનાં મોલડાંપર નીમણીનો છપ પથરાઈ રહેલો, કારણ કે તે તેનો ધારેલો આશર નહી જોય; પણ સધળું જતાં તેણી ઉઠી, ને પોતાનો હાથ લંબાવ્યો.

તેણીના હાથ પોતાના હોઠ આગળ પકડી તે બંદોહર સીપાઈ બોલ્યો, "હું તુને એખલી જોઈ જુલો છું." "એને દું પણ તુને જોઈ ઘણી મુશી હતું." ને તેની હાલ રીથી તે કદાકે અધન હોય તેવો દેખાવ કરીને બોલી, "હું હમણાં એખલી છું; ને તારા જોવા સાથી અને આવકારવાયક યઈ પડે છે."

"મારી (Mariane) તું એમ મારી બાઈ તારી કરી અને અપરેશ મારે મારો છે; પણ હું તો સાચું બોલીશ, આજે

સાંજે તું જેટલી ખુશસુરત લાગે છે, તેવી કોઈ દહાડે નથી લાગી અને...”

“હું તો એમ ધારતી હતી કર્નલ, કે તું તો સાચું બેલવાનો છે.”

“ખુશસુરતીની દેવી, મને મારા લશ્કરી ખેતાયથી નહીં, પણ મારા નામ “પીઅર” થી બેલાવ.”

“વાર પીઅર; પછી” તેણી હસીને બોલી.

“પણ ત્રણ આપણે ભેરતીને વાત કરશે, મને તુંને કંઈ બહુ અમલનું કહેવાનું છે.” તે રાણીની સાહેલીના ગોલાથી ગાતો તે કર્નલના છેલ્લા રીફાથી તદ્દન શીકા પડી ગયા, અને તેણીએ “મોહન” બીજા તરફ ફેરવ્યું, કે તેણીની ફેરફાર તે બેઈ શ્રેષ્ઠ નહીં. તેણી-જાણતી હતી કે તે અમલનું શું હતું, તે તેણીએ તે સાંભળવાને નિર્બંધ કર્યો. કર્નલ બેઈલીન તેને આહતો હોય એવું લાંબો વખત સુધી ડાહ્ય કરતો હતો, પણ તે બા-દશાહનો માનીતો હોવાથી, તેણીએ તેની મુલાકાતને કિત્તજન આપ્યું હતું. તેણી જાણતી હતી કે પેરોસના કૌથી ચંડાળ માણસોમાંના તે એક હતો, અને પોતાના છાકતા સાથીઓની વચ્ચે તથા જનવાની ને જુવારની તેજ્યો પર તેણીનું નામ વારંવાર વાપરતો હતો. એ રીતે “મારી” કર્નલને ઓળખતી હતી, તેની રીતે તેણીને તે બાદશાહ નહીં ઓળખતો હતો, અને પોતાના માનીતાને તે ખુશસુરત અને ખેતાયથી નવાજેલી સાહેલીને લગનના ગાંધી બેઈમાં ઈચ્છતો હતો. જો તેણીને તે રાણી અને તેના દીકરા રામના રાખતી માયા નહીં લાગતી હોતે તો ખુશસુરત એવા માણસની મુલાકાત લેવા કરતાં મેઢાકાથી કેડે નાહતી જતે. તેણીએ તે કર્નલને આચાર દીધો, ને જોઈ અંદરથી તેણીને અતીશય કંટાળો વધતો હતો, તોણે બહારથી ધણે ખુશનુમા દેખાવ કર્યો.

તે કર્નલ પેલી કુળતી છોકરીને એક એક આગળ લઈ ગયા, ને પુષ્પક ખુશમતની વાતો તેણીને કહી; પણ તેણી વચ્ચે બોલી હતી, “દીપર, જુવાની ને ખુશસુરતી એ બંને જોડાયેલ બેઈને છે, ને તારી ખુશમતની વાતો દહે. હું વધારે વખત સાંભળવાની નથી.” કહેતો હતો કે તુંને કંઈ અમલનું કહેવાનું છે, તે શું છે તે કહે, હું સાંભળવાને ધણે આગ્રહ છું.”

“તેણે અટકવું કહ્યું.” “હું ધારું કે મને જે કહેવાનું છે, તે જો તું જાણે તો એટલું આગ્રહ વાપર નહીં.” “મારીના માગે ફરીથી શીકા પડી ગયા, ને કર્નલે તે ફેરફાર બોલ્યો.

તેણે કહ્યું, “હું કાંઈથી ખરાબ સંધેસાઓ લાગ્યો નથી, પણ તેથી ઉત્કળ જ છે. બરગનડીમાંના તારા સંગો છંપતાં છે, તારી સાથે આવતીને વાત કરવા સાર મેં મારા સાથી અમલદારની સંમત આજે છોડી છે.”

તેણી જાણતી હતી કે તેણે તરતજેવું ખુશદાર પીયેસો હતો, કારણકે “કચેરત” દારથી તેનું મોહું પ્રસં મારતું હતું. તેણીએ પોતાનો હાથ તેને લેવા દીધો, ને બોલી, “તારા સાથી અમલદારને તેનું મુંદળે આપ્યો, એ ઉપરથી જાણાય છે કે હું કાંઈથી રીતે તારા બાપ બેઈતી હોઈશ.”

“તું તો મારે મનથી અતીશય મોહ પમાડનારી છે. તારા જેવી બીજી કાંઈથી મને આ દુનિયામાં જાણતી નથી, પણ તું જાણે છે કે આજે સાંજે હું તારી આગળ રાતે મારે આપ્યો છું?” તે અતીશય ઉત્કેષાર્થ ગયસો હતો, અને આશ્ચર્ય દેખાવ એકદમ મુકી દીધો.

“મારી” બોલી, “હું જાણતી નથી કે તું શું કહેવા માંગે છે, તાર અમલનું કામ શું છે?”

“હા, હું જોડણું, કે તું સમજ ગઈ છે, હું તુંને આજે એમ કહેવા આપ્યો કે “હું તુંને મારું છું ને તું મારી થા.”

તેના આ બોલોથી અજળ ઘઈ હોય એવો દેખાવ કરીને “મારી” બોલી, “કર્નલ, તું બેઈઅર મશકડી કરે છે, રાણીની સાહેલીને તું એમ મોરી જ્યા તો નહીં ઈચ્છતો હોય!”

“હા, તેમજ છે મેરી. તે રાણી મને ક્ષમા કરશે.”

“પણ તે જ્યાન રામનો રાજ તો કહીથી નહીં. તેની તો મારીપર અતીશય પ્રીત છે.”

“તે જુવાન છે, ને જલદીથી તુંને લુચી જશે, પણ તે મને જાણ દીધો નથી. એક કરનતનાં ખાર સાથે, તું તારી જ્યા બદલશે?”

“તે કરનત કાણ છે, તે જલ્દયા પછી હું તુંને કહી શકું.”

“એમ ધારતી, કે હું પોતેજ છું.”

“સારે તો તા કહે છું.”

આ છેલ્લા બોલો તેણી બહુ મકમપણે બોલી, અને તે શીપાહે જોઈ કે તે હવે કાંઈ વધારે વખત મશકડી કરતી નથી. તેની નીરાશી યુક્તિમાં બદલાઈ ગઈ, ને પાર્શ્વની બેઈથી જલદીથી તેનો યુક્તિ ઉભરી નીકળ્યો. તે છાકતા ને રાખેડો ઓચરતો હતો, તે નવી સાંભળવાને તે છોકરીએ પોતાનાં નાજુક આગળથી પોતાના કાન ટાંક્યાં. છેકે સરવાળે તેણે જોઈ કે તેના સોગંદ કાંઈ સાંભળતું નથી, સારે અતીશય યુક્તિ ને અનુનથી તે ઓરડો છોડી ગયો. બપોરે મો-દસા આગળ જઈ પુર્યો, સારે બોલી કહ્યો કે “ઓ, પોતા! મેં મારી મરત પોલી છે! મારાં આભાષાં નસીયા! પણ” આરહું બોલી તે કોંપથી પોતાના દાંત, કચકચાવવા લાગ્યો અને પાછું બેઈલનું શરૂ કર્યું. “તેણી હજીથી મારી યસ. તેનો બીજો આશ્ચર્ય મેજર માંગે. વચમાં, આવે છે, તેના જમ. બંને તે જલદીથી નીકાગ લાવશે બેઈએ. આજે સાંજેજ નહીં આજે કલાકે હું તેનું કાણું કહાડું છું. (યોડા) વખત જ્યા આપોશી પકડીને હું કાંઈથી કરીને એ હરીફને દુર કરીશ, કાંઈથી આશ્ચર્ય એનીપર જલદીથી મુકીશ. એની મુકી મારા હાથમાં છે.”

તે પોતાના લશ્કરી મુકામપર સાર પછી ગયા, ને “મારી” કુળતી કોંપતી ઓરડામાં બેઠી.

[સાંધુ છે.] પુરસેદ.

બરગનડીને મરહુમ સોહનશાહ ફેરકે પોતાની સખતી કીમતી ચીજોમાં એક ચાંદ ને તેને એક દુખતા માણસને બચાવવા માટે મળ્યો હતો, તેને વધારે કીમતી મળતો હતો.

એક દરબજીની પહેલી એપ્રીલ.

વે, યાદ રાખજે, મારા મીયરસં, વધારે પ્રજા કલ્યાણી જુણી બેગી દોરે, ઉપરથી વધારે વેસા લીધા રંગને 'પદ્મ' કરજે, અને ઉપરની કોરને ખેરાખર રાઈતે 'દુપ' કરવાને ચાલસે 'પહેને' એ તે મારાથી બનવું કરસે, મીસ કીયી; એ તે નાની દરબજીને શાંત બગાળે દેતો, કે બગાળે તેણીએ તે ચળકાંતવાળી રીતકે અને નરમ કેસ મીરની ધડીને સારખી અને સફાઈદાર કીયી; કે જેણે તેણીના બાંજાને દાંડી નાખ્યું હતું, અને જેને કીયી દેસરડાને બેઠકાર આંગળાંબોએ ધમી દસમીરીતરી દાઢતમાં ફેંચી હતી.

"અને મંગલવારની રાત સુધીમાં પુરું કરવાને ચાલસ રહેલે," એ તેણીને છઠ્ઠાં પડતી વખતેનો કુદમ હતો, કે બગાળે તેણી પોતાની સંતી જુણીઆ કીમીની સાથે સઘળા દુકાનો પર તુલા કરામીના 'ફેસ' ને તોચા આપે બેગાળે બગડેલી રીતમાં લાંબા સઘળા મેલતાંબોને અધીરાઈથી વેસા કરવા માટે ફરી.

"દરે, જુલ, મારી સાથે ચેર આવે, ને આખીનો દરદરો લાંબા સુભરને," બગાળે છેલ્લે સરવાસે તેણીની ખરીદીનું કામ પુરું થયું ત્યારે કીયી બોલી, "અને આપણે આવવી કાલે કોઈને 'એપ્રીલ કુલ' કરવાની વડખીર કરજી."

"કાલે પેલ્લી તારીખ છે, નહીં; હું સમજું તે માટે જુલો મઠ હતી," જુલોઆ બોલી.

"હું નહીં જુલો મઠ હતી, મારા તો ઇચ કાંઈ મનલ કરવા માટે બીકે પડી ગયા છે, કોણની ઉપર આપણી મરકોરી અનંભવે?"

"આહ, હું નહીં બહુલી." પેલી નાની ચપલ દરબજી છેલ્લું બોલે કોઈની રીતે "એપ્રીલ કુલ" કરવાથી મનલ નહીં પડશે?"

"હાં, પણ કેમ કે એ, હું બહુલી." કીયી તેણીના હાથોથી તાલી પાડતાં બોલી, "આપણે તેણીપર એક પાણું કાગલ લખ્યે. હું હીમતથી હતું છું, કે તેણીએ આખી હંમતમાં એકજ એકથું નથી. આપણે તેમાં કોઈની તરફથી તેણીને લગનની માંગણી ક્યે; તેણી તે ખરું માનશે એ તો ચાલસે; અને આપણે તેનું શું થાય છે, તે તપાસવાને પુલકી કરજી અને તેણીને મુખે પનેલી આપણે બેઠકું. હા એ તેમાં કેવી મનલ પડશે?"

"અચીત્તમ" પહોળી પહોળી આપણે કોણની તરફથી તે 'હમત' મળ્યું કે એમ બહુલીએ?"

"હું નહીં બહુલી—તે આપણે નહીં કરજી."

"તારાં હાથ કીકનું નામ લખ્યે તો કેમ, કીયી રાત્રી બેઠક તો ખરી કે તેવજી એક તજગર-જુલો કુમારા મદરસ છે, અને બાહુચી વરફ જરાકથી ધ્યાન આપતા નથી, એ કે તેણી તો તેવજીને મેળવવાને પુરાતું-પુણી થાય."

"એ તેણીનું તેમ! જુલ, હું પણ હસીવાર છે! તેણી તેવજી માટે કહીબી સક લાવશે નહીં, પણ તેવજી તે પીસે કાંઈ જાણે નહીં તેની સંભાળ રાખજે, નહીં તો આપણાં બોર લાંબી નથી."

"દરે, તે બંને અવધીતરી કાવતરું કરનારાં ચેર ગયાં, અને તે દીપસ પેલું કામળ વડું કરવામાં સુભરે, કે જે પેલી નાની શાંત દરબજીની સાંતોના ભંજ કરનાર, અને તેઓને પોતાને એકથી બધી મનલ આપનાર હતું."

બગાળે દોરાર-તે "હકલપાકક" બેઠકી, પેલ્લી તારીખ-નાની મીસ મીયરસં તેણીના સાથે સફાઈદાર-બોરડામાં બેઠી હતી, તેણીનું સફાઈદાર બીજાનું, ઉમેરાંની માફક, નીચેનાંબો દરકાં-

નાંકુદકાઓમાંથી બનાવેલી ચળકી ચાલે. કાંઈકે હતું, તેણીનાં ઉઘાળી આંગળાંબો ચાલતી કાતર વડે કાંઈ કાપવામાં રોકા; થકાં હતાં, તેણે તકવા ઉપર હાલતાં, કીયી સોચે. અને વાંધા સુધી પોતે સાથે હતાં મતાં અને એક કુમારા સફાઈદાર સાંધા ઉપર તેણીને ફરતો સંચો ચલાવતાં હતાં.

નાની મીસ મીયરસં પહોળી ઉઘાળી હતી, અને કાંઈ વખતે હકાલ તો કાંઈ વખતે કાંઈથી લાગતી હતી; પણ પેલાં કુમારા પોસાકે તેણીને વખતસર પુરા કરવા હતાં. આથી તેણી કલત પોતાનાં બેઠકાં ખાણાં માટે પાણીનો એક "ટાકર" કરવા, અને એક ચાલેનું કપ બનાવવા માટે રાખી, અને ત્યાર પછી ફરીથી પોતાને કાચે વળગી.

બોર પડતાંબો મીસ મીયરસંનું બાણું ડોહાવતાં. અવાજ આવ્યો અને એક ઉકારાએ તેણીને એક કાગળ આપ્યું.

તે નાની દરબજીનાં ગરીબ ઘરમાં કદાચનું કાગળ આવતાં હતાં; આથી તેણીએ અલખપીથી તે કાગળનાં સરનામાં તરફ નજર પાડી. અને તેણીનું પોતાનું નામ "મીસ મીયરસં" હતું, અને જેણે તે કાકરો કીયી ગયા કે તેણીના પોતાના નાનાં બોરડા તરફ પાંચ ફરી અને જેનું કાગળ ઉઘાળ્યું.

"એણે તેણીને નીચે સહી કર્યાં નામ તરફ તીકવા માંડ્યું, કે અલખપીએ વધારાનું રૂપ પકડ્યું. અલખપી, ધલરાટ, અને છેલ્લે સમયે છુટાશી, એ હવે બગાળે તેણી વાંચતી હતી ત્યારે તેણીના મધુર, પ્રજા ચેદરાખર, બેસાવનાં, દીરતાં હતાં.

શું તેણી તેણીની આંખોને માની રીકે કે શું તેણીની સેમનપર ભરકો સમિતે કે કેમનમાં મીસ કીક દેવકે, આમરતા કીયી તજગર મદરસે તેણીનાં હાથની માંચંબી કીયી હતી, અને તેમાં લખ્યું હતું—સાથી અલખપી જેવું-કે તે મદરસ, તે નાની શાંત દરબજી કે જેણીની ઉપર કાંઈએથી ધ્યાન આપ્યું ન હતું, તેણીને લાંબો વખત પચો પાંદતો હતાં, મરીબ, નાની, બેઠકી મીસ મીયરસં! તેણીને એકથી વખત એકથી લગતે ધ્યાન આપ્યું નહીં કે તે કાગળપર "લીલી એપ્રીલ", માંડેલી હતી-તેણીએ એકથી વખત એમ લખાવું નહીં કે મીસ દેસરડા તેણીની મરકોરી કરતાં હશે-તેણી કલત ઉપર માનતી હતી, કે શાંતી, આસાપસ અને સુખની આશા અને તેણીની બેઠકાં હર રંગની બાદ મેલનતની દરકાંમાં આપી પડી હતી. મરીબ બીચારી કીયી!

એકલી મરીબ અગલને કાગળ માટે તેના જગાળે અલકીથી લખાવેલાં બેઠકે, અને જે માટે આપણી મુદર મનસુખા કરના રીતો તૈયાર રહેવાને જુલો ગઈ હતી. કાણ કે બગાળે "કાકા કીક" ને, જગાળે બાલ, ત્યારે તેણે લાંબા આંગળાંબો રીતે તેને બહુલીવાંતો હતાં, કે તેને "એપ્રીલ કુલ" કરવામાં આવ્યો છે, અને એ રીતે તે નાની દરબજીને તેની નજરમાં દબેસા સુધીની દલકી માડવાની હતાં.

પણ બગાળે મીસ મીયરસંની સંખ્યાતો ભરેલી નાની નેહ આપણાં જુલાંત કાવતરું કરનારાંચીની આસા ઉપરાંત મોડાકે કાંઈકે બેઠકી મીસ દેસરડાને આપવામાં આવી, ત્યારે તેવજી એખ-સાળ પોતાની મુદર લાણજેરીમાં બેઠા હતા અને તેવજી લાંબા અગાળે માંચંબી.

"મયારા સમજે—એક કે જે હકાલ અગાળે મહેલાં તમારાં માથાણે કાગળે મને એકથી તો અલખપી કીયી છે કે હું મરકે-કેવળાં બહી રહું છું કે તેનો કેમ જગાળ રાખજો, જે કહીબી સંખ્યાતમાં પહોળાં માંચું ન હતું કે જેણે મારાથી બોરડાં લખ્યા ચલતી પલેતાંબો, મારા જેવો નાની સાદી ધીલ માટે દરકાર

કીધી દરો. જ્યારે મામરાંની સમગ્રી કૌથી ખુબસુરત જીવાન બાલુઆ તમારી પસંદગી માટે મગર 'યાધ' પણ લે તમે જેમ કહે છે તેમ, માટે માટે દરકાર કરો છે, અને અને તમારી બહીષ્કારી કરવાની ક્ષમ્મા રાખો છે, તે ખાતર ચોટ માન અને આશીરવાદ, કે જે આદ્યે મારી એકાંત, કંઠાણ બેઠેલી અને ખાતર વચરાની કંદગીમાં તે બેઠેલી છે, તે હું ના પાડી શકતી નથી. હું તમારો ઉપકાર માવું છું, મીન દેવરડ. હું ખચીત કહું છું કે હું તમોને ચાહવા શીખસ અને તમોને સુખી બનાવવાની કોરોષ કરસ.

તમારી ઉપકારી,
સુસી બીયરસ."

જ્યારે તેવજ આપોતે કહીની નદી મોઝકેશા એવાં કાજબોતો જવાબ પાંચતા દતા, ત્યારે તેવજના મુરર ચેદરાપર સુચવજ બેઠેલી અબજબી પંધરાઈ.

"એની શું મતબજ છે" તેવજ પોતાને યુધવા લાખ્યા, "એ પેલી કંદગી આગળ રહેતી નાની દરજ્જા તરફથી આવેલું, હોઈ લેઈએ. તેણી સારી નાની 'સુધ' શી છે, મેં તેણીને દેવરમાં લેઈ છે, પણ મેં કહીની તેણીપર કાજબ લખ્યું નથી. મારી ખાખી 'કંદગીમાં કહીની મેં પરજુવાને વીચાર કીધી નથી. એની શું મતબજ છે. 'એપ્રિલ પેદલી' આદ, હું જાણું છું? નહી, તેણી કહીની એવી મગરેરી કરે નહી. તેણીના મહાદબ બરેલો નમ્ર ચેદરાજ બતાવે છે કે તેણીથી કહીની જોડું અને નહી. આઠા, હવે હું સમજું છું. કાઠ, કેડું વાતચી? કાઠએ તેણીને 'એપ્રિલ કુલ' કરવા મારી તરફથી ગયું હોય એમ કાજબ લખ્યું છે, ને તે બીચારીએ ખાતર માનીને તેના બીચારથી જવાબ પામ્યો છે. ધણજ ખસાળ! ધણજ ખસાળ! હું કેથી કાલતમાં કાળ પડ્યા છું! મારે તેની જવાબ તપની લેઈએ, અને તેણીને કહેડું લેઈએ કે મેં તેણીને પરજુવાને માંગણી કરી નથી. આઠા, પણ હું તેમ કરી શકતો નથી. એ તો ખરું કે મેં કહીની પરજુવાને વીચાર કીધી નહી દતો, પણ કાંય નહી? કારણ કે હું આજે બેવકુફ છાકી દમકીઓને મારી શકતો નથી. પણ આ સહી, સમજા, મધુર ચેદરાવાલી નાની શી! તેણી આ મોટું એકાંત વેર બની રાહે એટલું સુખી બનાવશે, અને તેણી પોતે પણ એખજીન છે. કીકઃ જરીબ, પ્યારી નાના આત્મા. હું તેણીને પરજુવાસ અને તેણીની સંભાળ લઈએ; તેથી તેણીની આજે મગરેરી કીધી દરો. તેણે જાણ્યા વચર મારી ઉપર મોટી ચેદરાજાની કીધી છે, હું આજે રાતે લાં બંધસ, અને મારી પ્યારી નાની શ્રીને બગીચા, અને જો થેડકા વાતચીત પણ અમે સુખી થીનજું નહી કરજું તો જગતથી જનન થશે, અને તેણી કહીની આજે ધાંતકી મગરેરી બહુરો નહી."

અને એ પ્રમાણે મીન દેવરડે તેજ દીને તે નાની દરજ્જાનું બારજું લઈએ, અને એક કે મે કાઠા તેણીની સાથે કબજા બાદ જતા વખતે તેણીને માથાથી 'શ્રદ નાઈ' ક્ષમ્મા કંદકું, કે—

"તારા હાથમાં જે લીધું હોય તે યર કરને અને ત્યાર પછી તારા હાથ પુરું થયું છે, મારી પ્યારી, અને જો તેમજા હવે કારણ થયું તો સાચું કહેને, કારણ કે હું મારી પસંદગીથી જરાબની ચરમાતી નથી અને હવે પણ ચરમાવાનું કારણ નથી."

બીજા સદવાનાં કીધી દેવરડ અને જીહીઆ રૂની સકારેશી મીસ મીયરસને લાં ગયાં. તેમજા કાઠા દીક પાસેથી કાંઈની 'જંજુવાને શકતીવાન થયાં નહી દતા, તેથી તેમજા તેણીની પાસેથી 'કેડું' જાણ્યું એટલું જાણવાને લગબજ ધંતાં થયાં દતા.

કીધીને 'ફુસ' સારી રીતે કહડપથી વતો દતો અને તે બેનાર વખતસર તૈયાર થશે એમ કીસડું દતું.

"હું તમારે માટે બીબ મે આવતાં અકાક્યામાં લાવીશ" કીધીએ કંદકું, "અને તમારાથી અને એકલી કહડપથી કરીને મને આપશે તો સારું."

"હું તે સીચવાની કબુલાત આપી શકતી નથી," મીસ મીયરસ બોલી.

"ખરેખર! શું તમે! અમોને હાડી જવાના છેએ કે?" કીધી જીહીઆ તરફ દરખમરેલી નજર ફેંકી બોલી.

"નહી, મારાં જનન થવાનાં છે," મીસ મીયરસે સાંતીથી જવાબ કીધો.

"આદ, એ નવી ખબર છે!" મુરકેલાણી તેણીની મુશાકી દાખી રાખતાં કીધી બોલી, "તે સુખી માણસ કોણ છે તે અમારાકી યુધવા છે?"

હું ધારું છું કે તે મદરથ, તમારા કાઠા મીન રીચરડ દેવરડ છે," મીસ મીયરસ કાલ થઈ ખાવતાં બોલી.

કીધી મુરકેલાણીએ એક મીસ પાસેથી અકાકી શકી, પણ તેણીએ થોડો વધારે વખત સુધી પોતાને કામમાં રાખવાને કારણે કીધી.

"કાઠા દીક! વાર, પણ તમે પણ પક્કાં છેએ. હું તમોને મુશરકબારી આપું છું. તમો અકાક્યાને લાંબા વખત થશે કે?"

"નહી," અને પોતાને વમરાક્યામાંથી કાઢવા અને એ બાજબ ફેરવી નાખવા મીસ મીયરસે કહ્યું, "તમે! હમણા પેદરી જાઓ છે, મીસ કીધી?"

"નહી, હમણા હમે થોળી શકતાં નથી. હમે પછી હતાવજમાં બીધે, હું ખાખા પછી આવશ અને પેદરી લેવશ."

અને તે બને કાકરીએ તેમની ખલત મુશાકી તેમજાને બધામાં પાડે તે અકાક લાંબી દોડી વધ.

"તે કાંઈની એના જેવું લેખું દતું," જેમાં તેમજા મે મગરેરીની મનદ મેજવવા કાઠા દીક ખાખજ જવા હતાવજ કરવા લાખ્યાં તેથી કીધી બોલી, "તેણી એટલું જીયાર છે કે તેવજુનાં એણીને પરજુવાને ખરેખર વીચાર છે."

"એ તો મેં કહી નહી સાંભળી હોય તેથી શીધી સરસ મગરેરી થઈ છે," જીહીઆએ જવાબ કીધો.

તેમજા કાઠા દીકની પાછળેથી નજા, અને કીધીએ બોલવાને ચાર કહ્યું:—

"એ, કાઠા દીક, હમે કીધી સારા સમાચાર આને સાંભળ્યા છે અને તમોને દમગી મુશરકબારી આપવા આગ્યાં બીધે."

"થઈ શકે, લે તમે અને કહે કે સાને માટે, તો હું તે કબુલ કરવાને તૈયાર છું."

"તમારાં જનન માટે, અલખતાં તમે જગતીથી પરજુવાના છે, એમ હમે સાંભરજું છે અને એ કાઠા દીક! કીધી સરસ માવ તો દટા આવતાં છે, હું ચોક્કસ છું કે, કોણની સાથે તે તમે ધારી શકો નહી."

"મીસ સુસી મીયરસની સાને, હું ધારું છું, કારણ કે તેણીને તે બાનું છે કે જેનીને હું પરજુવાની ઉંડાદો શાખું છું" એ મીન દેવરડને શાંત જવાબ દતો.

કીધી તો જાજ થઈ મળ "કાંવ, તે ખરું નથી, શું ખરું છે?" તેણી મીસ માડી બોલી.

"તદન ખરું છે. ચાર અકાક્યામાં હું તેણીને મારી પાછી લાંબી કરશ, અને જ્યારે તેણી કુદબમાં દાખર થાય લાંબે લેને."

ટીપી, તું તેણીને તારી બહેનબહેનની ચાલુએ; આ વાત તદ્દન ખરી છે, અને જેને ગમે તેને તું એ ખબર કહેજે." એમ કહી કાઠા દીક તેવજીની ટાપી લીધી અને તે નીપજી થયેલી ડાહરીએને રાક્ષાં નાખી બહાર ગયા, કે જે રાક્ષાને ખોલાસો હજી સુધી તેઓ કહી રાક્ષાં નથી કે તેઓની કૃત મશકેરીએને કાઠા દી- અને લગનનું સુખ આપવામાં મદદ કરી કે તેની અગાડકીએ ગોડવળ થઇ હતી; અને, મીસીસ હેરફેબી હજી સુધી ચોખી કદાહડું નથી કે તેણી પોતાનાં હાલનાં સધનાં સુખ મઠે એક પાતડી પહેરી એપ્રીલતી મથકેરીને આધારી છે, કારણકે તેણી- નો વાદારો બચાર દમેયાં સંભાળ રાખે છે કે તેણી તે કદીનો ભણે નહીં.

ધનખાઈ કું રોકના.

થોડીક ધ્યાન પુગારવા બેગ નસીયતો.

મણી જુલાલી માણસને મગરર બનાવે છે. સખાવત એક ડાંખી છે, જે ખોદાની દલુર ગયાથી પુરતાં ફળ આપે છે. જેમ જેમ રાત્રીને હંટે ધરતો તેમ તેમ તમારું કામ સારી રીતે સરળમ પડેછેવાનું. જોલના કરતાં સતોરામાં ફાયરો છે-ચોત ઈનસાનને બરદક છે. ગમ એક બીમારી છે-આપર ઈનસાનને કવી બનાવે છે. દોસ્ત સાથ નેખી અને દુશ્મન સાથ બહાઈ કરવાં રહેજે. સચ્ચરી એ એક દોસ્ત છે અને સતોરામાં આધારી છે. દુન્યામાં જન્મ સુખ તંદોસ્તી છે. તંદોસ્તીનું સુખ જુલાલી છે. જે રાખક પોતાનાં મા બાપરો બરી કરે તે પોતાનાં ફરજ- કવી કદી નેકી નહીં જાય. સુખનો અર્થ અહીંમાની અને દોસ્તનો અર્થ અહીંકાર બધુવા. સંસાર જનાનાં વાદળ અને શીયાળાનાં વડકાં મીસાલ બલુવા, કારણ તેનું સુખ યદા રહેતું નથી. તમે પેદા થયાં તે જમાનો તમારી કરણીનું ફક્તર ભણવું, મઠ એની ઉપર તમારી કરણીને લેખ લખી રાખવો જોઈએ કે તે લેખ આ અને પેલી નેહાનમાં કાચમ રહે તથા જન્માયામાં આવે. જે રાખકમાં આ સાત જુદી ટેવ હોય તેને દોસ્ત તેમે બ- લુવાં નાં. ૧-જેને તમારી બરીથી તે ભણીતાં હોય અને તમેને પાકેક ન દે. ૨-જે દુતર તમારામાં હોય અને તેની સરાગાત અને વધા- રા કરી બયાન કરે. ૩-તમારી ઉપર કાંઈ લેખકાર કરી તે દબોશ ચાદ રાખે. ૪-જેને તમે કાંઈ ફાયરો કરો તે જુદી નાય. ૫-જેવારે તમારેથી કાંઈ નાની તરસીર થઈ હોય હારે તે- નો તમિંગ મારે. ૬-જવારે તમે માફી માહો તે કુશ્મ ન દે. ૭-જવારે ફરજદ તથા દોસ્ત છડાં આંગળાં મીસાલ બલુ- વાં. જે તે આંગળું કાપીએ તેા દુઃખ થાય, અને રહેવા દીધા- થી માફ લાગે, તેજ મીસાલ બલુવું કે દોસ્ત થયા પછી ડાહવાં પછું દુઃખ લાગે છે અને રહેવા દીધાથી લોકમાં છુંદે લાગે; તેમ- ને થરાં ફરજદ નીવડયાથી તેને દુર દીધાથી દુઃખ લાગે અને રહેવા દીધાથી યદા મીસાલ.

તાઈ જમશેદજી. ડીક.

પ્રકરણ ૨ જી.

પછીના વખતોનું પુણ્યનું શું? નદી કી- નારે જે થોડાંક માણસો દત્તાં તે ખાલી સમજ વગર એમ તેમ દોડતાં દત્તાં, અને થોડીક સ્ત્રીઓ જોએ મરદો સાથે તમા- સો જેવા ગામડામાંથી આવી હતી, તેઓ- ની કાનનાં બેઠેર ફાડી નાખે તેવી મી- સોથી આ ભયંકાર દેખાવ વધારે ભય- કાર લાગતો હતો.

એકદમ એક જમાન જે થોડેક દુર ઉભો રહી તમાસો બોનો હતો, તે કાંઈ ચોરથી બોલી હાથો અને તેઓ તેનું કારણ સમજી શકે તે આગમન તો પેતાએ પોતાની જગાપરથી પાણીમાં ઝીપમાવી દીધું.

"તે પછી દુખી મરશે! તે પછી દુખી મરશે!" એવી રીતે દરેક જણ બોલવા લાગ્યાં, બ્યારે લોકોએ તેને પોતાનાં હાથમાં એક જીવ વગરનું નાણુક પ્રાણી, જેને ખીજ પાર મસકાઈ ગયઈ ધારવામાં આવતું હતું, તેની સાથે જોન સામે બળત- મારીથી લડતાં જોયો, હારે તેમાંનાં થોડાકાએ તેને મદદ કરવા પોતાની પાપડી છોડી નાખી તેની તરફ ફેરી.

તમાસોથી તરફના સંખ્યાબંધ સવાસેના કાંઈ પળુ જવાબ આપ્યા પછે, અથવા તો જે સુઢી વગરનું બદન તેનો હાથમાં હતું તેમાં જીવ છે કે નહીં તે નક્કી કર્યા વગર, તેણે જમદીથી તેનું મોઢું ઢાંકી દીધું, અને થોડીક મરડી ઉભરીએ કે જેઓ તેની આસપાસ ભેગી મળી હતી, તેઓની મદદ ના પાડી, ઘણીજ અંધથી તેણે પોતાના મર તરફનો રસ્તો લીધો.

હવે ખીજ ગમ- થોડાક લોકો ખાનને સુસાકરખાનામાં પ- સડી પચરીને લઈ ગયા, અને જે બલીયા તથા તકડા આગળ મક્કમાં, તે ઉપર તેને બેસાડી, તેનાં બીણાં કપડાં, લુત- અને તેનાં દીવજરનો લાંછળો સામન એ સધળું તેઓએ કાઢી ના- ખ્યું. ખાને એ સધળું ધીરજથી કરવા દીધું; દેખાઈતી રીતે તે તદ્દન સ્વયંથી દીસતો હતો, ફક્ત થોરે થોરે ધંધને જે ની- સાસા નાંખતો હતો, તે ઉપરથી માત્રમ રડતું હતું કે ને જેણી પોતાના હાથમાંથી સઘની- જીમ થયેલી ધારનો હતો તેણીના બીચારામાં યુદ્ધાયેલાં હોવાં જોઈએ.

આસે આસે તેનાં માણસની ખંડાં દીવની અને લાગણી- વાલી આંગેલા સ્વાગતાથી ને સુઢીમાં આવ્યો, અને પોતાની

આસપાસ લીધી, પોતે ક્યાં હતો તે પુછ્યું. યોગ વખતમાં જે દેખાવ થતી ગયો હતો તે તેની નજરે આવ્યો, અને નહીં સમજાય તેવા અવાજે પોતાના નોકર દાઉદને, ખાનમ મળી કે નહી તે માટે પુછ્યું.

“અફસોસ, પીર એ મુરશીદ! તમારા યુગ્મને કાંઈ પણ જોયું નથી, તે તો મારા મુરખાને મદદ કરવામાં રોકાયેલા હતા અને—”

“શું? તેણીને એકદમ દારૂએ બચાવી નહીં લીધી? તમે સઘળા શું કરતા હતા કે તે તમારી નજર આગળથી જતી રહી? પત્ની અત્યા! તેણીને મોં પાછી આવ્યું, નહીં તો હું દીવાનો યઈ જઈશ,” એમ બોલી તે એકદમ કુદકા મારી ઉભો થયો અને પછી બહાર ધસી ગયો. તેની પછવાડે તેના નોકરો-જે તેની નજીકમાં હતા, તે પણ દોડ્યા.

દેવાનાની માફક ખાન નદીની બાજુએ દોડી ગયો, અને નીરાશ અને નાસીપાસી બરમા મેદુરોએ પોતાની બાવડીનાં શરીરને ધૂંટવા લાગ્યા. તેણીનું નામ પોકારતો પોકારતો તે આમ તેમ દોડતો હતો, અને દરેક દેકાણે તેણીની કાંઈ પણ નીશાનીની શોધ કરતો હતો. તેના વફાદાર નોકરોએ તેને તે જગા છોડી જવાને સમજાવ્યો, કારણ કે વધુ સોધ હવે બો-થ્યા હતી. પણ દેકર! તેઓના મોઝાપર તેણે કાંઈ પણ ધ્યાન આપ્યું નહીં. સાંધીનાં જવા કાળમાં અધારંગમાંથી ખાન ઉછળનાં પાણીનાં મોળા સીવાય કાંઈ પણ જોઈ શકતો ન હતો, અને જે અવાજ તે સમજી શકતો તે ફક્ત તે મોળા-ઓના ઉછળાનોજ હતો; સીવાય કે તેની વચમાં દારૂ વખતે ખાનના નોકરોને પોકાર અથવા તો તેના યોદ્ધાના અધારંગમાં પડે. પેશ પેશથી અવતરતો હતો. ત્રણ કે ચાર જણાઓ નદીની બાજુએ ઉભેલા હતા, પણ તેઓને શું બન્યું તે વીસે જરાએ ખબર ન હતી. જેઓએ તે જોયું હતું તેઓ તો પેશ જવાનું માણસે પેલી બાવડને બચાવ્યા પછી વીખરાઈ ગયાં હતાં. યોદ્ધા વખતની તીવ્રતા સેધ પછી ખાન કં-ટાળી ગયો અને બીને પમચે મામ. તરફના રસ્તે શીધી.

જે જુવાન સમસને વાસ્તે આપણે બોલી ગયાં. હઈએ, તે ખતતી અડપથી પેલી બાવડને પોતાને ધર-લઈ ગયો, કે જે ધર આગરદાર દેખાવવાનું અને જે ગામમાં ખાને જિ-તાવો લીધો હતો તેની સાચી બાવડને આવેલું હતું. કાંઈપણ તાકીમતવાજ વગર તે પોતાના હાથમાં તેણીને લઈને જવા-નામાં દાખલ થયો. એક ઘરડી બાવડ! જે તેની માં હતી, અને બીજી કેસીક બાવડને જ્યાંથી કોઈ દાસીઓ હતી, તેઓ સઘળાં અજબ યઈ ગયાં. તેઓને છેલ્લાં બેઠવા બપ-કર ખનાવની ફક્ત જરાં રતી ખંખર મળી હતી.

“પાક પેગમજર? કસમબજી એ જુનું જુનું લાગ્યું, તેની મા બોલી,” “એક સ્ત્રી? તારા ઇતવા કસમ ધઈ કહે કે એની મતલબ શું-એ તું ક્યાંથી મળી-વળી તેથી બીજાઈને તર-બોર યઈ ગયો?” “એ તો ખાનની બાવડી છે અને તેણી તો મરી ગઈ છે,” બધીકા સાચે બોલી હતી.

“તેણી દેકાણે છે તેની અને થોડીજ દરકાર છે,” તે જવાબ બોલ્યો, “અહાની મેદુરોખાનીયી મેં તેણીને જોઇ અને હું તેને પાણીમાંથી કાઢી લાવ્યો; તેણી હજી ગરમ છે, અને કદાચ મરી પણ ગઈ ન હશે. જોયો, તેણીને જલદીથી સુદીમાં લા-વવા તમે શું કરી શકો છો? તેણી પરીના જેવી ખુબસુરત છે અને—પણ કાંઈ નહીં, મારી હાજરીને લીધે તમે કાંઈ કરી શકતાં નથી, તેથી હું જાણું છું.”

કસમના વીચારો તે બેઠાએ ગમે તે હોય, પણ તે બાહેર નહીં પાડવાને તેનામાં પુરતી અક્ષત હતી, અને આ ખુબસુરત છત્રાને-તેઓની સંભાળ હેઠળ મોંપી તે ફરીથી ધરની બહાર નીકળી પડ્યો, એની મતલબથી કે પેશા કમનસીબ સુસાર-રોને તે વધુ મદદ કરી શકે.

કસમબજીના ગયા પછી જવાનાની બાવડને ખાનની બાવડીની ઘટલી માનવત કરવામાં મુશ્કેલી ગઈ. તેણીનાં બીજાં કપડાંએ તેઓએ કાઢી નાખ્યાં, ગરમ કપડાંને તેણીને શેક ક્યાં, તેણીનાં વદનને તેઓએ જોરથી મસકાવ્યું, તેણીના બાજમાંથી પાણી નીપારી કાઢ્યું, અને યોગ વખતે પછી સઘળીની ખુશાલી વચ્ચે તેણીએ એક યજ્ઞ પાકું અને આ પ્રમાણે તેણીએ કેટલોક વખત સુધી કરવા કીધું. “પાક અત્યા”! એક સ્ત્રી બોલી હતી, “તેણીએ પોતાની આંખો ઉઘાડી છે.”

ઘોરસની રેસાની દેખાઈતી રીતે તેણીની આંખો માટે ઘણી હતી, કારણ કે યોગ વખતમાં તેણીએ તે પાછી બંધ કરી અને બેસણ ધઈ, પણ દમ તો ચાલુજ દેવાથી તેણી મરી ગઈ છે એવો જે ભય તે સ્ત્રીઓને હતો, તે જતો રહ્યો. આસપડથી, ઘણીજ આસપડથી તેણી સુદીમાં આવી અને યોદ્ધા વખતમાં તે તેણી પોતાનો ઘણી કે જેને પેદેડે દુધવાર ધરા પછી સુપેસો ધારતી હતી, તેને માટે કાંઈ પણ ચીંતા વગર બર જીવમાં પડી. ખાન અને દાઉદ જેના સુસારખાનામાં જઈ બેસા કે તેઓએ કેટલાક માણસોનું ટોળું હાથમાં મસાક લઈ ખુશાલીના પોકાર મારતાં પોતાં તરફ આવતું દીકું. દા-ઉદે એકદમ દરબારી ચોંકી ઉઠ્યો.

“તેણીને બચાવવામાં તો, આવી ન હોય?” તે તે મા-લુસે તરફ ફરી બોલ્યો.

“અત અમદ અત દીકાદ” દબનેક જણ બોલ્યા, “હા તેણીને બચાવવામાં આવી છે અને હાલ પડેલાં ઘરમાં છે. કાંઈ પણ તાકમતવાજ વગર તેઓ ખાનની નજીક પ-ર્યા ગયા, કે જે એકો એકો પોતાનાં કમનસીબ ઉપર વીલાપ કરતો હતો. તે એમને દેલાથી તેણીની બાવડીની યાદ તેને વધારે અડપથી અને વધારે અસરકારક રીતે આવતી હતી, અને જ્યારે પોતા આગળ શું ગડમડ થતી હતી તે બેઠવા તેણે પોતાનું માથું ઝીંકું કંપું, ભારે ખુશી રીતે તેના ગાંધે આંસુથી બીજીવતા જણાના હતા.

“અત અમદ અત દીકાદ?” દાઉદ દમ ખાતાં ખાતાં બોલ્યો. “અત અમદ અત દીકાદ?” કસમે જવાબ આપ્યો. “હું તમારી પાસે ગાળી લઈશું કે મારી મસકાઈ ના કર-

તા," આને દસગીરી ભરેલા આવડે કહ્યું, "કારણકે દસગીરી માંડે હગર કોતરી ખાય છે, અને મારી આંખોમાંથી આંસ-ઓળી ધારા વહે છે, અને તોપણ તમારાં મોઝાં ઉપર ખુશાળીના છાપ દેખાય છે—મોઝાં તેણી હળીની તો ન હોય? એવી આશા તો કદી રખાય નહી, બોલો, સાચું કહે?"

"અમીરી ખાનદાનના ખાન, વીસાપ ના કર," કાસમ બોલ્યો, "બોદાની મેહેરખાનીથી તેણી ઓરે છે,—મારી પોતાની માના ધરમાં તેણી સલામત છે, તેણીની આખરેથી બનતી મનવત અંગેા કરીશું, અને આખરે ગરીબ ધર તેણીને આરામ આપવાને પોતાથી બનતું કરશે."

ખાન એકદમ ઉઠી ઉભો થયો, "અએ જવાન, સારે તું શું મારી મશકેરી નંધી કરશે? ચા અહાહ? હું આટલી બધી મેહેરખાનીને લાયકનો નથી. તેણીને કાણુ બચાવી?"

"મહમદ પેગંબરના કસમથી કહ્યું છે કે અમદુલ રહેમાન પોતાથી અપાર્થ રાક્ષય તેવું કોઈથી ઈનામ, (પછી તે તેની અરથી દોહતથી કાંચ નહી હોય) જેણી તેણીને બચાવી કરશે તેને આપવાને તૈયાર છે."

"આ ખાન, તે તારી આગમજ ઉભો છે." દાઉદે કહ્યું, "જ્યારે મારા મુરખીને બેસુદીમાં અડીયાં લાવવામાં આવ્યા, સારે આ બહાર જવાને પાણીમાં ઝીપલાવી તેણીને બચાવી.

એક પળમાં દરજ્જે, દોહત, સપળું લુચાઈ ગયું અને કાસમ અટકાવી રાકે તે આગમજ ખાને એકદમ ઉસકેરાઈ આવી તેને ભરેથી અને ખારા દીવથી કોડી કરી. ના, એટલુંજ નહી, પણ જે કાસમે તેને અટકાવ્યો ન હતો તો તે તેની આગળ ચૂકે પડે પડે પડે પડે.

"ગરીબનાયક? એમ નહી હોય, તારા ગોસામે આવી વખતે કોઈ બીજીને માણસ કહે તે કરતાં કોઈ વધુ કહું નથી. જે કાસમઅલી પટેલ એક લાઈલાજ યઈ અપવી બાતુને જેખમ ભરેલી રીતે પાંછીમાં રહેવા દઈ મદદ ન કરતે તો ખરેખર તે પોતાની અને પોતાના નામની રસવાઈ કરેતો."

આ મશરર પણ સાંત દેખાવતા જવાનને જોઈ ખાન હકે યઈ ગયો, અને ખરેખર આ જવાન પટેલનો અમીરી દેખાવ કોઈને પણ હક કરી નામે તેવો હતો.

ખાનને બચાવ્યા પછી કાસમે પોતાનાં કપડાં બદલવાની વધીક કોશિશ કરી ન હતી, તેણે પોતાનું ઉપરતું પેઢેરણ કાઢી નાખ્યું હતું, જેથી કમરવેર તેવું દીઝ જણાયું હતું, જેની આસ પાસ તેણે ઉનાખનમાં એક બુંદસ વીઝળી દીધી હતો. તે જોયા કદનો અને જનરુત બાંધાનો હતો, પોહોળી છાતી, લાંબા અને ભરેલા હાથો, અને પતળી કમર, એ સપળું આ જવાનમાં કંઈજ નહોતું હતું તે દેખાડી આપતું હતું. તેના મેહેર કોઈ પોરો વખાણુવા લાયક ન હતો; એક દહ તો તે લેક-રવન વખતે હતો, તો પણ તેના ઉપરના હોઠ અને હડપચી ઉપર આવેલા કાળાસથી જણાતું હતું કે તેની વય વીસેક વર્ષની હોવી જોઈએ; આ કાળાસ તેના મરદાંગી ભરેલા દેખાવને કોઈ પોડી ઝોંભા આપતો ન હતો. તેની કાળી ચોડી

કમાનદાર આંખો કે જે જ્યારે ખાન તેને બારીકીથી તપાસતો હતો ત્યારે મગરૂરી ભરેલી રીતે ચળકતી હતી, તેનું ચોપ-ટની ચાંચના જેવું નાખ, મોઝાં નસકોરાં, કે જે હમણાની ઉસકેરાયતી હાસતને લીધે વધારે પોહોળાં લાગતાં હતાં, મોતીના જેવા સફેદ અને સરખા હાંતો અને ચોરી ચામડી—કે જે ચામડી તેના દેશના કોઈ પણ રહેવાસીને મશરર કરે તેવી હતી—એ સપળાં સાથે તેની સચ્ચતા ભરેલી ચાલ દેખાડી આપતી હતી કે તે કદાચ અમીરી ખાનદાનનો હોય.

"જવાન, તું એક ધણેજ અસીલ માણસ છે" ખાન બોલ્યો, "અને તેથી તુંને હું ફરીથી એક વાર બાઈતરીકે મક્કીસ, જેથી આવ અને મને કોડી કર, કારણકે મારા આપના કસમ લઈ કહું છું કે હું તને મારા બાઈ માલક આપું છું. પણ મને કહે—તું તે તેણીને બચાવી છે? કેમ? અને તેણી તારા ધરમાં સલામત છે?"

આ સપળાનો જવાબ યોગ્ય બોલોમાં દેવામાં આવ્યો. ખાન-મનાં પાણીમાં પડવા પછી વડોખાના બપોરથી તેણી તીચેના કીનારા આગળ ધસડાઈ ગઈ અને સારાં નસીબે તેણીનું આંધું પાણીની ઉપર રદી ગયું. જો ખાનમ બીહીથી બેસુપ યઈ મઈ ન હતો તો તેણી કીનારા પરતો નહી પણ તે આજુની મુકી જનીન ઉપર તો વડર આવી પુગતો. આ ઉપરથી જણાય છે કે જ્યાં મુખી તેણીને જાણવામાં આવી ત્યાં મુખી તેણી ધણેજ બપોરેથી હાસતમાં હોવી જોઈએ, કારણકે ફક્ત એક ચોળના ધસારાએ તે પાણી અંદર તથાઈ જતો, અને પછી અધારાં અને અકાળાતમાં હોય તેણીને શોધી કઢાવતે?

આસ્તે આસ્તે ખાન આ સપળું સમજી રાક્યો, અને રેકે ખુલાસાએ, જેમ બનતું જોઈએ તેમ તેણે કાસમને ઉપકાર માનીયો. આ ઉપરથી એમ ન સમજાવે કે જેને બચાવવામાં આવી હતી તેને માટે તે ચોડા સંતાતુર હશે. ધણી સુખ-દેખીથી તેને પટેલને ધર જતાં વારવામાં આવ્યા હતા, અને જ્યારે ફક્તે તેને કહ્યું કે આ દુહાડ પગમાંથી તેની બાતુની છંદગી જેખમમાં આવી પડશે, ત્યારેજ તે અટક્યો. તેઓએ કહ્યું કે તેણીની પણ ખાતરી કરવામાં આવી હતી કે તે સલામત હતો અને આ દીકરાસાભરેલી ખમર પછી તેણી મેહેનત અને અકાળાથી ચારા અપવી હોવાને લીધે મુઠ મુઠ હતી.

"પણ તેણી મારા મુરખીએ મારાં ગરીબ ધરમાં શું કામ નહી આવતું જોઈએ?" કાસમ બોલ્યો. "આ બીનાસવાની કડી રાતમાં ચારે બાજુથી બોલેલાં ચોરો સુવાને માટે તદ્દન નાલાયક છે, અને વળી મારા મેહેરખાન પોતે પણ પાણીમાં બીનાયકા છે."

"મને વધુ બોલસની ચોડી નહોતી, ખાન બોલ્યો, અને કાસમ સાથે જવા ઉઠ્યો."

જ્યારે ખાન કાસમને ધર (જે ગામડાંના સપળાં ધર કરતાં સીધી મોટું અને સગવડવાળું હતું) આવી પોહતો, ત્યારે તેણે ત્યાં પોતાને માટે સપળાં તૈયારીઓ કરેલી જોઈ. બોય ઉપરના ગદીયાપર એક સાંદકી નાખી તેની ઉપર સફેદ બરફ જેવી ચાદર પોંદરી દીધી હતી, અને તેની ઉપર દેવામને ખા-

દેળાવીને મુકેલા સોજા પોન્ના તપાસ્યા “ખાનને હાં મુઈ જાવને લક્ષ્યાવતા હતા.

ખાનનાં લોખંડી બદન ઉપર યાકે કબજે લીધા હતા. કાસગની માએનાં કહેવાથી તેની ખાતરી થઈ હતી કે તેની બાપડી મીડી ઉપર પડેલી હતી. પેટ ભરતું ખાણું ખાઈ તેણે જવાન પટેજ સાથે યોડા વખત વાત કરવાને કોરોશ કરી, પશુ ફેકટ.

આ જવાન ખરેખર તો ખાનને જવાબ આપવામાં યોડીજ મજબૂત મેળવતો હતો. ખાન પોતે પણ વીચારમાં યુટાપણે હતો, ઉપર તેની ઉપર ગમતો કંઈ અને યોડા વખતમાં તે ભર ઉપર પડેલો.

પવન અને સરદીથી તેનો બચાવ કરવા માટે તેણે ખાનને બંધુક એકાદરું, અને દાહની સબાહ હેઠળ તેને સોંપી જવાન પટેજ બહાર ગયો. તેનો પોતાનો એકરોશ અંદરથી જવાનનાં પાસે આવેલો હતો. તેની માએ તેને આરોગ્ય પોતાના એકરોશમાં જતાં સંભળ્યા અને તે મુઈ જવા તે અગમ્ય તેણી તેને મળવા ગઈ.

“મારા બહાદુર, બેટા, બેટાં તુંને સલામત રાખે” તે ધરડી બાત પોતાની આંખમાં આંસુ લાવી બોલી. “પેગમબર અને બેટાં તને સલામત રાખે ! તું ખરેખર તારા આખી બેટા છે, અને હું ઈચ્છું છું કે તે તારી આખી બહાદુરી ભરેલી ચાલ જોશ માટે જીવતો હતો !”

“મારે, યુવેરાને પોંચા તેડવામાં કંઈ ફાપડો નથી, જે મેં કાઢ્યું છે તે માટે હું ખુશી છું.” અને તેણે પશુ હું કંઈથી ખીચું કરી શકતો નથી; જો કે જે વખતે હું પાણીમાં પડ્યો તે વખતે અને તારે માટે પેકેટો વીચાર આવ્યો હતો. જો અશ્વએ તેણીને અને, મને બચાવ્યો ન હતો તો તું વીચાર અને કળાપીત કરતો, પશુ અને કહે, તારા જીવના કસમ ખાઈ મને કહે—બેટા, તેણી કોણ છે ? તેણી જરીના જેવી યુગ્મ સુરતે અને બેદસ્તની હુરીના જેવી સુંદર છે, અને કહે કે તેણી તેની આપડી છે, અથવા—અથવા.”

“મારા બેટા, તું એમ કહેવા જતો હતો કે તેની દીકરી.”

“હા, અને કાંઈ નહીં ?”

“હું તારા વીચાર સમજું છું, પણ તે તારાં મનમાંથી જતા રહેવા નોંધે. તેણી કંઈ તેની દીકરી નથી. હજી તો તેણીએ હમણાજ પોતાના દાંત ઉપર મીસી (એક જાતનો બુકો) જે સુસગમન સ્ત્રીઓ પરણ્યા પછી પોતાના દાંત ઉપર લગાડે છે) ચોપડેસી હોવી નોંધે. આ બાત ખાનની આંખોની હોવી નોંધે. શું તે માણસોને તે માટે પુછ્યું નથી ?”

“નહીં ખા, મેં નથી પુછ્યું, પણ શું તે માટે તારી ખાતરી છે ?”

“હા.”

હારે એક ચળકતો દેખાવ મારી આંખ આગળથી ચુંબ થઈ ગયો છે, કાસમે નીરાશી ભરેલા સાથે કહ્યું. “મારી જવાન અંદરની સૌથી ચળકતો દેખાવ ! અશ્વની મરજી,

તેણી મારીજ થાય તેવી દેખાતી હતી, કારણ કે હુન્નાને અને તેને હાથથી તો તેણી જતીજ રહી હતી, ફક્ત મેંજ તેણીને બચાવી !”

“આવા વીચારો તારાં મનમાં આવતા અટકાવ” તેની આ હેઠળથી બોલી, કારણ કે તેણી તેના નરમ પશુ ઉકારેલાઈ આવે તેવા બચાવથી યુરતી યાકેડે હતી, અને તેણી જાણતી હતી કે, તેણીના માયા ભરેલા બોલથી તેને કેટલો બહાદુરી ચુસ્તો લાગશે. “કાસમ, તેણી તારી કદીથી થઈ શકશે નહીં.”

“ખા, તેણીનું નસીબ મારી સાથે જોડાયું છે. જે ધડીથી તેણીને પાણીમાંથી બચાવવાની મારી લાગણી ઉકારેલાઈ, તે વખતથીજ મને લાગ્યું કે, મારી અંદરની સાથે તેણીને સંબંધ હતો. બચારે તેણી રેતીના કીનારા ઉપર પડેલી હતી, હારે મને ખજાસ્તી ન હતી, કે તેણી યુગ્મસુરતે યા તો જવાન છે. મારી વખતમાં જો હમનેકે દેવો હતો, તોપણ તેણીને બચાવતો હું આનંદાકાની કરતો નહીં.”

“અરેસો! મારા બેટા,” તેણીએ જવાબ દીધો. “એ તો ફક્ત તારા જીવન જીવના ખ્યાલી વીચારો છે, અને માનજે કે તારા માયાજી બચાવે અને નહીં કે તારાં નસીબે તુંને તેણીને બચાવવા ઉકારેલાઈ.”

પશુ તે જવાન માથુસે ફક્ત એક નીકાસો નાંખ્યો. બચારે પેલી ધરડી બાતએ જોયું કે, આગની રાતના બચ ભરેલા અકસ્માતથી ઉકારેલાઈ તેણીના દીકરાની લાગણી તેણી ધડી પાડી શકતી નથી, હારે તેણી તેને ક્યા ઈ બહાર ચાલી ગઈ. બચારે કાસમ જોખસો પડ્યો, હારે તેણે ફેકટમાં પોતાની આંખમાં ઉધ લાવવાની કોરોશ કરી. તે ગમે તે કરતો, ગમે તે વીચારતો, ગમે તેમ અણસ પછાડા મારતો, પશુ આગની રાતના ભરકાર દેખાવ, પાણીના મેગ્નિફિકેન્સ હેઠળના, પવનનો વરોળો, બર્ધરોશની ચીચાપારીઓ, ખાનમને રેતીના કીનારા પર પડવાનો દેખાવ, તેણીને બચાવવાની તેની કોરોશ, એ સવળું તેનાં મનમાં પર એકાદું ભમ્યા કરતું હતું, કે ફરીથી અને ફરીથી તે અને તેજ તેની મનરે પડ્યા કરતું હતું.

“મેં જોયું કે તેણી કેવી યુગ્મસુરતે હતી, અરે કેવી યુગ્મસુરતે! અરે તેણીનું કેવું સરસ કદ ! તેણીને જવાન ખીલતો ચેરેકો જોયો—બચારે તેણી પંદરએક વરસની હોય અને તેણી પેલા ધરડા માથુસની બાપડી ! ઘણુંજ ભરકાર ? પણ એ તો માફ નસીબ, નસીબનાં સામે કોણ થઈ શકે ? શાહાન બદલો અને અખીરો—ભીખારીઓ અને મજરો, એ સવળાં એવું નસીબ હોય છે, માફ નસીબ આ છે અને તે પ્રમાણે મારેમાથું નોંધે. આ અશ્વ ! હું ઈચ્છું છું કે, તે માયાજી હાથ.”

તે ઘણો વખત સુધી એ પ્રમાણે વીચાર કરતાં પડી રહ્યો. છેલ્લે સરવાસે તેણે પોતાની માના એકરોશમાં કોઈના વાત કરવાનો અવાજ સાંભળ્યો. તે કોઈ અજાણીને અવાજ હતો, તે પેલી જાનનો હોવો નોંધે. તે કહેવા, આરોગ્ય વારણ આગળ ગયો, અને કાન ધરી સાંભળવા લાગો. તેણીને સ્વચ્છ, એકરોશના જેવો ઝીણો અવાજ તેના કાનમાં આવ્યો ખીસાવ લાગ્યો, અને ઘણીજ આતુરતાથી તેણે દરેક બોલ સાંભળ

બધે; તેણી પોતાની નાની તવરીખ કહી સંભળાવતી હતી. તેણી કેવી રીતે બચપણથી અદરાઈ હતી, અને તેણીના અદરાયણો આવંદ ગરજ પામ્યા હતા, તેનાં ગરજ પછી કેટલાં માંમાં તેણીને માટે બહારથી આવ્યાં હતાં, અને કેવી રીતે તે સપ્તજાને તેણીના બાપે ના પાડ્યાં હતાં, પણ ત્યારે ખાન કે જેનું કુટુંબ તેઓની પરાક્રમમાં રહેતું હતું, અને જે માર્કસિયરથી દેવલ અને પદવી લઈ આવ્યા હતા, તેણે તેણીની જીવસરતી જોઈ તેણી સાથે પરજીવાની માંગણી કરી, ત્યારે તે કેવી રીતે તેનાં મા બાપે ક્યુલ કરી હતી. પછી તેણીએ પોતાનાં લગન કેટલા બધા પૈસા ખર્ચ્યા હતા, કેટલું મોડું સાવન તેઓનાં લગન પર એકઠું મળ્યું હતું, કેવાં કીમતી કપડાં અને પરજી તેણીને આપવામાં આવ્યાં હતાં, અને કેવી રીતે તે તેણીને હમણા નવું દેશ કે ભ્યાં તે ચલતી પદવીના સરદાર અને બરા દીપ્તીની મોકરીમાં હતા ત્યાં લઈ જતા હતા. આ સમય તેણીએ એક છોકરીના જેવા પ્રસાદ મીઠાવળથી કહી સંભળાવ્યું, પણ કૌંથી છેલ્લે તેણીએ એક નીસાસો નાખ્યો.

“સમજી દોશન અને પદવી છતાં તેણી કુઝી છે,” કાસને વીચાર કર્યો.

પછી તેણે પોતાની માને બોલતાં સાંભળી, “પણ ખાનમ, તું નીસાસો શું કામ નાખે છે? તુંને તો જેનું જોઈએ તેનું સુખ મળ્યું છે.”

“હા મા.” તેણીએ જવાબ દીધો. “હું કોઈ વખત નીસાસો નાંખું છું ખરી. હું માઈ ધર, મારી બેગો, બાપ, મા, અને પછી સહીએને મુકીને આવી છું, અને ભ્યાં હું એક પછી જમીને જોવાખતી નથી, ભાં જાઈ છું. અને નવી સહી-જો કરવાની છે, નવા વીચારો મનમાં લાવવાના છે, અને નવા દેશો જોવાના છે, અને તોપણ ત્યારે હું મારા ગયલા વખત માટે, અથવા તો ખરું કહું તો બનીને માટે બજારમાં કઈ છું, ત્યારે તમે કેવી રીતે અત્યવજન થઈ શકો છો.”

“અણ તને સુખી રાખે.” તે ઘરડી સ્ત્રી બેઠી, અને કાસને પોતાની માને ખાનમને જોવારજી લઈ તેણીની આજ્ઞા બતાવતાં સાંભળી.

“તું સુખીજ થશે.” કાસમની મા બોલી. “મારાં પોતાનાં મનની શાંતી માટે તારો મીઠાન ધણેા ખુશ છે—તું ધણીજ જીવસુરત છે, અને તારો ધણી તારી ઉપર ખાર કેરો. અજ્ઞાની મેહેરમાંનીથી તારે ઘર તારા જેવાં ‘જીવસુરત છોકરાં થશે, અને તે માટે તું નીસાસો ના નાખ, અને વીચાર કર કે, તારે માટે કેમજીની રીતે કેટું વગરનું બનીવ છે. તારો ધણી જવાન છે, અને તે. તુંને ચાહે છે—તે માટે તો મારી ખાતરીજ છે, કારણ કે મેં હમણાંજ તેની સાથે વાત કરી હતી.”

“તેની સાથે ?”

“હા, તેનીજ સાથે, થોડાક વખત આગમય તે તારી ખબર પુછનાં આવી આવ્યા હતા, અને તેણે ધણીજ માંખાજી-પણીથી મારી સાથે વાત કરી હતી; જીવાન, પૈસાદાર અને

સરદાર, હા! મારી બેઠી તું ધણી નસીવવાલી છે.”

“પણ તે કોઈ જવાન નથી.” તેણીએ બોળાપણીથી કહ્યું. કાસમની ખાતી હતી કે, તેણી દમગીરી બરેલા અવાજે બોલી હતી.

“આત્ર ભારે,” તે ઘરડી સ્ત્રી બેઠી, “જમ દરેક સ્ત્રીએ પોતાના ધણી તરફ માનની નજરથી જોતું જોઈએ, તેમ તું પણ કરને. પણ હવે બસ; હવે તો ખાધું, તું સુંઈ જા, અણ તુંને મીઠી ઉધ બજારો !”

કાસમને હવે વધુ સમજ્યું નહીં; તેણે થોડાક વખત વીચાર કર્યો. તેનો જીવ બેચેન હતો. તે ઉઠ્યો, ભ્યાં ખાન સુનો હતા તે બોરડામાં ગયો, અને બારણું જાવારી ખુકી દવામાં બહાર ગયો.

[સાંધ્ય છે.]

આતાં.

રાંધવાને લગતું.

જોલાખનું શરબત બનાવવાની રીત—એક થોર તાન જોલાખનાં કુલની પાંખી લેવને એક વાસણમાં નાખી તેમાં ૧૧૧ જેટ કજળું પાણી નાખી બાર ક્લાક સુધી તે કુલની પાંખી-એને તેમાં લોળવી રાખીને માણી લેવું અને તે માણેલાં પાણીને ચુદલા ઉપર સુકીને, ત્રણ વતન ખાંડ નાખીને શીશી બનાવવો; થંડું થવા બાદ તેને ફરીથી માણી તેમાં ત્રણ આંકસ રેંદીફાઈટ સ્પીરીટ આક વાઈન નાંખીને બાતકીમાં ભરી રાખવું, ત્યારે પીવાની મરજ થવા ત્યારે તેમાંથી થોડું ગરારામાં લઈને થંડું પાણી નાખીને ખીરું.

અનીનાંસનું શરબત—એ રતન ખુશ ખાંડને એક જેટ અનીનાંસના રસમાં નાંખીને ધીમી આંધે કહાણડું અને શીશી તૈયાર થાય કે ચુદલા પરથી હટારીને થંડું પાણી બાતકીમાં ભરવું, અને ત્યારે જેણે ત્યારે પાણી નાખીને ખીરું.

શેક ફલનું શરબત—અરધો દળન શેક ફલને ઊમીઆ વગર ભુંડને એક વાસણમાં નાખવાં, તથા તે મરમ હોવા તેટલાં તેની ઉપર અરધો અણન કજળું પાણી ભરવું અને તે થંડું થાયે લાં ગરારાં કોઈ રાખવું, ત્યાર બાદ ખાંડ અથવા મધ નાંખીને પીવામાં લેવું.

દી૦ કે૦ શેક.

પાંકો અંજીરની મેસ—પાંકો રસાલાં અંજીર રત્ત લેવાં, તેની ઊભ-પતળી ઊમી એક સુપ પલેતમાં સુકવાં, તેને ધમચાથી કુદવાં અને સાકર રત્તન બાં જુકીને અંદર ભેલવી, જોલાખ અરધું વાઈન ગલાસ નાખવું, અને આઈસ રત્તન બાં લઈ તેના ઝીણા રસા કરી અંદર ભેલી પાંચ મીનીટ રહેવા દેવું; આઈસ પીચે એઈએ ખાંડ. પ્રીય જેઈને, ઉનાલાની મેસમમાં અંજીરની મેસ ધણીજ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

કેલીબાઈ પાકનંજ પુછેવાયાં.

એકાસો—જઈ વગર ખાંડમાં આમલેટમાં ચાવી લાઈનમાં બનાવે પાંચમી પછી તેને પાંચમી હોલનું કોઈ કાળું છે તેને બદલે, બીજા પછી તેને પાંચમી પાણી થઈ કરવું. એમ સમજવું.

અધીપતી.

છાકરીઓને તનની કેળવણીની જરૂર.

પહેલું મથાણું વાંચતાં જ કેટલીક જુના વીચારવાલી બાઈઓને અનુભવથી લાગશે કે, છાકરીઓને કસરત કરવાની શું જરૂર હોય? તેમાં વળી કેટલીક ક્રોધાઈ પૂછે- 'ઓ! તો પોતાના રાગતા સુખ્ય બોલશે કે 'વરી મુખ્યાં લખતાં લખતાં ચરી ઝી-આં' પણ હમે ધારણે છીએ કે, જે બાઈ ઝા સમગ્રુ દશે તેઓ એવો વીચાર નહીં કરશે. કસરત કરવાની જરૂર દરેક માણસને હોય છે, પછી તે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ હોય, જ્યોત્સના હોય કે જવાન. છાકરાઓને કસરત કરાવવાની જરૂર દેશી-ઓની નજરમાં, કુખ્ય કરી પારસીઓની નજરમાં હમણાજ અજાણ આવી છે; પણ છાકરીઓને તનની કેળવણી આપવાને તેઓ વીચાર કરતા નથી. એવું સમજાવવામાં આવે છે કે, છાકરીઓ અથવા સ્ત્રીઓ જાતે નાચુક છે માટે તેમનાથી કસરત યઈ શકે નહીં. એવો પણ વીચાર છે કે સ્ત્રીઓને અથવા છાકરીઓને કસરત કરાવવાની દલીલ પણ જરૂર નથી, કારણ કે તેઓ લગઈમાં જવાનીઓ નથી, કે કુસતી રમવા ઉતરવાની નથી. એ ખર્જ છે કે, હાલની સ્ત્રીઓ લગઈ કરતા કે કુસતીમાં ઉતરવાની નથી, પણ કસરતની અવગણ એટલી જ નથી, કે તેથી માણસ લગઈ કરવાને કે કુસતી રમવાને શક્તિવાન થાય. છાકરીઓને કસરત કરાવવાથી તેમના હકમાં ઘણા મોટા ફાયદા થાય છે. તેમનાં શરીરનો બાંધ મજબુત થાય છે, અને તેથી તેમનો દેખાવ શોભીતો થાય છે, તંદરોસ્તી મુશ્કે છે અને ઘણાખરાં કુખ્ય દરદોષી મોઝામાં રહે છે. વળી તેથી વધારે ફાયદો એ થાય છે કે, તેમની ઓસ્તદ પણ મજબુત અને તંદરોસ્ત નીવડે છે. કસરત કરવાથી સ્ત્રીઓને મહાભારત ફાયદા થાય છે. આંતર પૈસાવાલી સ્ત્રીઓ એ જ જાતના ફાયદાને ઉત્તરવીથી શોધે છે; પણ તે તેમનાં મોઝાં આગળ પડેલા. તેમને દેખાતા નથી; અને ગરીબ સ્ત્રીઓને અંચળ, મજબુત અને સુખાકારી બનેલી બેઠીને તેમની અદેખાઈ કરે છે અને અચરતથી પુછે છે કે, "એઓ આનું ગરીમકું" ખાય છે. બોધપર સુધી પોતાનો વખત પસાર કરે છે, વરસાદમાં બીનાય છે, ટાટમાં ફરે છે, અને તે છતાં આંતર સારી સુખાકારી કેમ મોગર છે? એમાં તેથી બાઈઓને અનુભવ ધરાવું. કારણ એટલું જ છે કે તેઓ હમેશાં સ્વાદહાર બોલાક ખાય છે, તરેહવાર કપડાં પહેરે છે, શોભામાં અને નરમ બીજાંબંધર સુવે છે અને કંઈ મેહનત કરતાં નથી અથવા પોતાનાં તનને કેળવણી આપતાં નથી. એટલા માટે દેશી સ્ત્રીઓએ, આગળ કરી પારસી સ્ત્રીઓએ જાણવું કે, તેમની

છાકરીઓને કસરત કરાવવાની બારે જરૂર છે. જે બાપડાંઓને નીલ કસરત કરવાને ખુદરો પેદા કીધાં છે, એટલે મેહનત કરી પોતાનું સુખચાન કરવાને જ પેદા કીધાં છે, તેમને એવી ભલામણ કરતાં નથી, પણ જેમની ઉપર ખુદરો મેહર કરી છે, અને જેઓને એવી મેહનત કરવાની અમન નથી, તેઓએ કસરત કરવી ઘટે છે. પારસીનાં મોઝાં ઘરો આગળ હમેશાં રોજ દાઢરની ગાડી અને ટેમકપર જાયુકની દવાની શી-ડીઓ નજરે પડવાની. ધરખની ઝોરોતો હમેશાં અરધી માંદી અને અરધી સાદજ દેખાય છે. તેણીઓ સાદજ દેખાતી હોય, તોપણ તેણીઓ એમ નહીં કહેશે કે તેમને દાઢરની જરૂર નથી, અથવા તેણીઓને બેઠીને દાઢર એમ નહીં કહેશે કે એઓને દવાની જરૂર નથી. એવી હાલતમાં તેઓ સદા દહાડા કઢાડે છે, સદા કુખી થાય છે અને પૈસા વેરે છે. આ સમયે આપણે જો છાકરીઓને કસરત કરાવવામાં આવે તો નીકળી જાય. આગેએ આગળ કહ્યું છે, બારી બોરાક વગેરે સાંધણો પણ તંદરોસ્તીની નીચાડનાર છે, પણ તેથી ને ઘડતી કસરત હોય તો કંઈ રીતે તુકશાન કરતાં નથી. તેટલા માટે તેથી બાઈઓને તેવાં સાંધણોથી દુર રહેવાને અલગમતી બનાવમણ આગે કરતાં નથી, પણ એટલું જ કહેવું છીએ કે, તેવા બોરાક સાથે તેવી કસરત પણ કરવી.

દરે છાકરીઓને દેખી રીતની કસરત આપવી એ સમાજ પુણ્યો રચાવી પાડે છે, કારણ કે જેવી કસરતો મરદો કરે છે તેવી ઓસ્તોને માટે નથી. તેમને માટે કેટલીક જુદી જ કસરતો છે. આમરું, દોડરું, કુટરું અને ઘોડાપર સવારી કરવી, હાથ પગને તરેહવાર રીતે મરડવા, ઝોળી ફેરવવી, એ સમયે છાકરીઓને સાવકની કસરત છે. એ સમયે કસરતો પુરો-પચન સ્ત્રીઓ તો, આસમાસ વગર કસરત કરવે રોજ કરે છે. દેશી સ્ત્રીઓમાં કે છાકરીઓમાં, માઠાં બાળેએ એવો કશો ચાલ ન હોવાથી, આવી કસરતો રોજ કરવાને તેમને તક મળતી નથી. હાથને તરેહવાર રીતે વાળવાની વળી નજી રીત આવે છે. એક, અમથા ખાલી હાથ વાળવાની જી, હાથમાં લોખંડનાં વજન થઈ વાળવા અને ત્રીજી, હાથમાં એ થા નજી કુટ લોખી લાકડી લઈ વાળવા. એ ત્રણ રીતો પણ છાકરીઓને લાગકની અને જરૂરની છે. આ સમયે કસરતો છાકરીઓને દરેક મા બાપોએ કરાવવી બેઠીએ છે. ને કે મુખ્ય-ઈમાં હાલની છાકરીઓની રુકોમાં માત્ર એવી 'એક કે બેજ રુકો' છે, કે જ્યાં મનની કેળવણી સાથે તનની કેળવણી પણ આપવામાં આવે છે; બાકીની ઘણી રુકોમાં એ બાબતની ખામી એટલે સુધીની છે કે રમનાં વખતમાં પણ છાકરીઓને રમવાની મના કરવામાં આવે છે. એવો ચાલ છાકરીઓની તંદરોસ્તીમાં ઘણો મેરડાવદો કરે છે. એવી કસરતની છીત હવે નીકળી જાય બેઠીએ. મા બાપો સમજને પોતાની છાકરીઓને કસરત કરાવવા શોધે તેની આગમથ તે વાતની આગેવાની છાકરીઓની નીશાળના આગેવાનો અને કોચબાઈઓએ ઉકારી લેવી બેઠીએ.

મીસ તરફ એટલજ પુનેગર.

અને કેટલાક કલાકો સુધીક આ પ્રમાણે બગાડો કરતી હતી. આ વેળા "ફોકલન્ટ" નામના એક ફ્રેન્ચમેને એક નવી જાતનું આંધળાં માણસોને લખવા મારેલું એક વંચ બનાવ્યું, કે જેણે મીસ ગ્રીસવોર્થનું મન ઘણું રોકવાથી તેણી પોતાનું દુઃખ ભુલવા લાગી. આ લખવાના સાંવાથી તેણી એક જુવાન આંધળા માણસ નામે વીલીયમ હેન્ડ્રસ લેવી કે જે થોડુંકે થયું આંધળાંઓની નીશાનની શીક્ષક સાથ પરણ્યો હતો, તેની સાથે કાગળ પત્રનો વેહેવાર ચલાવવા લાગી. લેવી મીસ ગ્રીસવોર્થની આંધળાં માણસોનાં ભણાં મારેની દરેક ચોજનાઓમાં આવતારા અને જુસ્સાથી ભાગ લેવા લાગ્યો. પણ બીજાઓની દોસ્તી કરતાં મીસ બેથરસ્ટ કે જેણી સર જેમ્સ બેથરસ્ટની બેટી હતી, તેણીની દોસ્તી થણી ઉપોગી થઈ પડી. આ બાંધુ સ્ત્રીઓને હંમેશા ફેળવણી આપી દુન્યામાં ઉપોગી થઈ પડે તેવાં સાંધણો ખુશાં સુકવાનાં કામમાં ભારે આવતારાથી ભાગ લેતી હતી. એક સ્ત્રી જે પરણેલી ન હોય તો દુન્યામાં તેણી કાંઈ પણ રીતે ઉપોગી થાય નહી, એવી જાતના હલકા વીચારોની સામે હંમેશા તેણી લડત ચલાવતી હતી. આ બંધી બાબત મદદથી તે આંધળી છોકરીએ બીજાઓનાં ભણાંને માટે કામ કરવાને વધારે ઉત્કટ પડી, અને પોતાના જ જેવાં કમનસીબ સ્ત્રીઓ અને પુરુષોને પોતાની છાંડણીને અને એવો સારો ઉપોગ કરવાને મદદ કરવા લાગી.

આ વેળાએ આંધળાંઓ માટે કાંઈ જાણું કરવામાં આવ્યું ન હતું. ગરીબ આંધળાંઓ બીજા મોગત હતા, ન્યારે સારી સ્ત્રીતીથાળો તેમની છાંડણી તદ્દન નીરડાંઓની સમજતા હતા; અને ઘણાકો ખુદરતી રીતે વીચારતા કે "બોહા એવા માણસને છવાડવા કરતાં પોતા તરફ બોલાવી લે તો વધારે સારું." આ વેળા જે ખાતાની વધારે અગત્ય હતી તે એ કે, મોઢાં પહેળે જેઓએ પોતાની આંખો બોલી હોય તેઓને પોતાપોતાનું ગુજરાણ કરવાને કાંઈ પણ હુલસે લીધાવવાની હતી, અને આ માટેજ મીસ ગ્રીસવોર્થ મેહનત કરતી હતી. તેણીએ પેહેલી શરૂઆત મીસ બીચરન દુક દુકમાં કરી; પેહેલાં એક નાણું બેંચર જીમ્સ કીમ્સે બોડે લીધું, કે ન્યાં "લેવી" તેમજ એક આંધળા સુધારે તેણીને ઘણી મદદ કરી. આ બેંચરમાં આંધળા માણસોએ પોતાનાં ઘેરમાં બનાવેલી આંખે જેવી કે સાદરીઓ, ટાપરીઓ, કાશી ઈલાદી ભરવામાં આવતાં હતાં. પણ થોડુંકેમાં જ અહીંથી ખાલી કરી બીજી મોટી જગ્યા પર જવાની ફરજ પડી, અને સંધી પણ, કામ ઘણું આપ્યાના સમયથી બીજું એક ઘેર લેવું પડ્યું. આ નીજે બજારમાં વેચવામાં આવતી, અને તેઓની બનાવટ બીજી દુકાને માંહેલી નીજે કરતાં વધારે સારી હતી. આ કામે આંધળાંઓને શીખવવાનું કાંઈ સહેલું હતું નહી. 'લેવી' ને તેમજ મીસ ગ્રીસવોર્થને પુરકણ જેવેમતે બેંચર પડતી હતી, અને કેટલાક લોકો જેઓ એટલા ઘણામાં પોતાનું ગુજરાણ કરી શકતા ન હતા, તેઓને પોતાની માંડના પેસા તેણી આંખની હતી. મીસ ગ્રીસવોર્થનાં આ ખાતામાં દરેક નીજ આંધળા માણસોનીજ થતી હતી, જે માટે 'લેવી' ઘણી મગરૂરી થતો હતો. તેની મદદ ઘણી અચૂલ હતી, અને

તેની લીમ્બત અને મેહનતની ઘણી તારીફ થતી હતી.

જે કામ મીસ ગ્રીસવોર્થે શરૂ કર્યું હતું તે આસે આસે ફેટફેટ થતું ચાલ્યું, તેની એક મંડળી આપણું મહારાણીના આસસ હેઠળ ઉભી કરવામાં આવી, તેને ઉભી કરનાર જે કે હવે નાદરસ્ત તથીવતને લીધે ભાગ લેવાને શક્તીવાન હતી નહી, તેપણુ તેને પાંચે એવે મજબુત નાખ્યો હતો કે બીજાઓ સેદવાઈથી આગળ ચલાવી શકતાં હતાં. લંડનમાં સૌથી ઉપયોગી ખાતાંઓ માંહેલી આ એક આંધળાં માણસોની શાળા છે, કે ન્યાં તેઓની લાખકાત પ્રમાણે તેઓને હુલસે આપવામાં આવે છે, અને ગરીબ બીચારા આંધળાંઓ પોતાના ગુજરાણ જેટલું કમાઈ ખાય છે. કેટલાંક સ્ત્રી અને પુરુષોને તે ખાતામાં જે ઘણું સુધી કામ કર્યું હોય તો ખુશામાં પેનશન વડીક મળે છે. મીસ ગ્રીસવોર્થની તદ્દરેસતી હંમેશા નાજુક હતી. ૧૮૭૨ પછી તેણી તદ્દન ખાટલે પડી, અને ઘણુંકે દુઃખ અતી ધીર-બધી ખમ્યા પછી ૧૮૮૫ માં તેણી મરણ પામી.

ભ ૨ વા-ગુ થ વા વી શો.

મહરુષો માટે રેશમી "નેક ટાઇ."

"બીમ" ના મેકરનું બધું રંગનું સુધવાનું રેશમ ચાર આ-ઉસ, અને નંબર ૧૩ વાંકા લોડાનાં સુધવાની નેડી ૧ લેવો. સુધવાપર ૫૭ ટાંકા લેવો અને પેહેલી દાર સાદી ગુચી જાઓ દરેક દારને પેહેલા ટાંકો ગુચી વગરને રેડવી કઢારો. તરોહની પેહેલી હાર-સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો, ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, એમ આખી દાર ગુચી ભરો. નાકે સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરવી. બીજી હાર-સાત ટાંકા જિયો બખ્ખો, ત્રણ ટાંકા સાદો બખ્ખો, એમ આખી દાર ગુચી, નાકે સાત ટાંકા જિયો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરવી. ત્રીજી હાર-સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો, ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, એમ આખી દાર ગુચી, છેડે સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરવી. ચોથી હાર-સાદો બખ્ખો. પાંચમી હાર-ને ટાંકા સાદો બખ્ખો* ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો,* અહીંથી પાછું ગુચી જાઓ, નાકે ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, અને બે ટાંકા સાદો બખ્ખો લઈ દાર પુરી કરવી. છઠી હાર-બે ટાંકા જિયો બખ્ખો,* ત્રણ ટાંકા સાદો બખ્ખો, સાત ટાંકા જિયો બખ્ખો,* અહીંથી પાછું ગુચી, અને છેલ્લે ત્રણ ટાંકા સાદો બખ્ખો, અને બે ટાંકા જિયો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરો. સાતમી હાર-બે ટાંકા સાદો બખ્ખો,* ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો,* અહીંથી પાછું ગુચી અને છેલ્લે ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો અને બે ટાંકા સાદો બખ્ખો. આઠમી હાર-સાદો બખ્ખો. હવે પેહેલી હારથી પાછું શરૂ કરી ઉપતી રીત પ્રમાણે જેટલી લખાઈ જેટલી હોય તેટલી ગુચી; પછી ગુચવાનું બંધ કરો. રેશમના હડી ઉચના દરકા કાપી બને છેડાપર સાંકડી કાઢાર (Fringes) કરો. ગુચવા ટાંકા માંહેલા દરેક નીજ ટાંકામાં કાપેલાં રેશમના બે,

કટકા લઈ ગાંઠ મારો. આ પછી આસરે પા ઈંચ નીચે દરેક
“પ્રાંજ” માંથી બન્ને તાર લઈ સાથે ગાંઠ મારી જવો.

ખાનુઓ માટે ગુંથેલી ઉનની ઈમાર.

ગમે તે રંગનું ઉન તથા નંબર ૧૦ વાકા ગુંથવાના સુઈમાં
લેવા. દરેક પાળને નીચેથી શરૂ કરી જુદો જુદો ગુંથવો.
સુઈપાપર ૧૦૮ ટાંકા લેવા અને ત્રણ ટાંકા સાથે બપ્પો,
ત્રણ ટાંકા બાંધો બપ્પો, એ પ્રમાણે ૨૬ હાર ગુંથવી. ત્યાર
બાદ ૧૨ હાર સાદા બપ્પાની ગુંથવી. ૩૬ મી હાર-એ ટાંકા
સાદા બપ્પો, ત્રીજા ટાંકાની નીચે જે ઉનનો ટાંકા
પડેલો છે તે બાંધી સાદો ગુંથવો. આથી એક ટાંકા વધશે.
ત્યાર પછી છેલ્લા બે ટાંકા શીવાય આખી હાર સાદા બપ્પાની
ગુંથી જતી, પાછો ઉપર પ્રમાણે એક ટાંકા વધારવો અને છેલ્લા
બે ટાંકા સાદા ગુંથવા. હવે ત્રણ હાર સાદા બપ્પાની ગુંથવી.
ત્યાં સુધી ૧૪ ઈંચ જેટલો લાંબો કટકા ગુંથાય ત્યાં સુધી
છેલી ચાર હાર ફરીથી અને ફરીથી ગુંથ્યા કરવી. ત્યાર પછીની
હારમાં સારઆતમાં તેમજ છેડે બે ટાંકામાંથી એક ગુંથી ટાંકા
ઝોઢા કરતાં જવું. (જેમ ઉપથી હારમાં બે ટાંકા વધારવા
હતા તેમ આ હારમાંથી બે ટાંકા ઝોઢા થશે.) દરેક ચોથી
હારે એ પ્રમાણે બન્ને ટાંકા ધરાડવા અને ધરાડેલા ટાંકાઓ
કટકા ૧૨ ઈંચ જેટલો લાંબો થાય ત્યાં સુધી એમ ગુંથવું. ત્યાર
પછીની હાર, ૬૦ ટાંકા સાદા બપ્પાના ગુંથવા, ફરીથી પાછો
સાદો બપ્પો ગુંથવો; હવે ૧૨ ટાંકા ગુંથો, ફરીથી પાછું ગુંથો;
એ પ્રમાણે બધી મળી ૧૪ હાર ગુંથો. દરેક વખતે પાંચ પાંચ
ટાંકા ગુંથ્યા પીના છોડી દેવા; આથી પછવાડેના ભાગ માટે
જેટલી વધુ લંબાઈ થશે. બે સાડી હાર આખી લંબાઈ સુધી
ગુંથી જવો, પછી પેહેલાં જેમ ત્રણ ટાંકા સાદા અને ત્રણ
બાંધો બપ્પાના ગુંથ્યા હતા તેમ. પીસ હાર ગુંથવી. ત્યારબાદ
સુઈપાપરથી ઉનારી બંધ કરવું. બીજો પાળને પણ બરાબર
એમ માફક ગુંથવો. તત્કાળ લાગતી તે બધાં સુધી ટાંકા
વધારવા છે તેટલા ભાગ સુધી જેટલું પાવળ શીવી લેવો, ત્યાર
પછી જેટલે કમરથી તે ૭ ઈંચ નીચે સુધી સાથે જોડી શીવી.
પાળન માટે એક સુઈપાની કીનારી નીચે પ્રમાણે ગુંથવી.
પેહલી હારના એક ટાંકામાં આંટા વગર એક ટાંકો, બે સાં-
કરી, બે ટાંકા છોડી ત્રીજામાં આંટા વગર એક, એમ આખો
ધેરાવો ગુંથી જવો. બીજી ધેરાવો-બે સાંકરીના આંચામાં
આંટા લઈ એક ટાંકો, બે સાંકરી, પાછો તેજ આંચામાં આંટા
લઈ એક ટાંકો બે સાંકરી, એમ આખો ધેરાવો પુરો કરવો.
ત્રીજી ધેરાવો-છેલ્લા ધેરાવાના બે આંટાવાલા ટાંકાની વચમાં
આંટા વગર એક ટાંકો, ત્રણ સાંકરી બે સાંકરીના આંચામાં
આંટા લઈ એક; પાંચ સાંકરી, આંટા વગર પાંચ ટાંકા, દરેક
ટાંકા છેલ્લા ગુંથેલા આંટાવાલા ટાંકામાં ગુંથવો, ત્રણ સાંકરી,
એ પ્રમાણે આખો ધેરાવો પુરો કરવો. ઉપથી કીનારી જે
પસંદ ન આવે તો બીજી કોઈ પણ કીનારી અને રાખવાનો
ઉપર ગુંથવો તો ચાલશે. આ ઈન્સ્ટ્રક્શન કમરની એક લેંકા
શીવી લેવો. શીવીન ક. પાટક.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ ઓફ હંગેરી.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ ઓફ હંગેરી તાં ૧૪મી
માસ ૧૬૨૦ ના સાક્ષમાં જન્મી હતી.

પ્રીન્સેસ બાપ્તિસ્મ, પતણી તથા અતીરથ
પુનઃસુરત હતી તેણી ૧૬૪૨ ના વરસમાં
લુઈસ આંકામ સાથે પરણી હતી. તેણી
પૈસાવાલા હોવા છતાં સદા મરીઓ તરફ
માયાગુ રહેતી હતી. પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ
ધણી માવાઓ બન્યુંતી હતી. તેણી મોટા-
ઈને ધીકારતી હતી. ઈલીઝાબેથે ઘણું મુખ
લાંબો વખત જીવું નહીં. તેણીનો ભરથાર સગન પછી ત્રણ
વરસ રહીને મરણ પામ્યા હતા, અને પોતાની સર્વે દોષત તથા
બગીચે ઈલીઝાબેથને આપી ગયા હતા.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથે ભરથારનાં મરણ પછી સર્વે મોજ
રોખ તણ દીધી, અને મંગળીને રહેવા લાગી. તેણી પોતાનો
વખત મરીજ લોકોની બરદાસ્ત કરવામાં કદાચતી હતી.

આખી માયાગુ હોવાથી સર્વે બાદશાહી કુટુંબ તથા બી-
જાં યોગે તેણીની તરફ માનની નજરે જતાં હતાં. પ્રીન્સેસ
ઈલીઝાબેથ ઘણું વરસ દરદીગોની માવજત કરીને તાં ૧૬
મી મારચ ૧૬૨૨ ના સાક્ષમાં મરણ પામી હતી.

તેણીનાં મરણથી મરીજ લોકો ધણું નારીવાસ તથા દમ-
ગીર થયાં હતાં.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ મરતી વખતે થોડી શીખામણો લખી
ગઈ હતી, તે નીચે રજૂ કર્યે છાંયે:—

૧. મરીમી તરફ સદા માયાગુ રહેવો.
૨. ખુબ મન અને સખી હાથ રાખતાં રહેવો, કે જ્યાં જ-
વો ત્યાં તેમને આદરવાતી બોલાવો.
૩. સર્વે સાથે સલાહ સંપન્ન થી રહેવો.
૪. કોઈ સાથે તોછડાઈથી બોલતાં ના.
૫. તમારાં દુશ્મનો હોય તેમને પણ માન આપતાં રહેવો.
૬. ધણી સાથે સદા માયાગુ રહેવો.
૭. રૂઢી ચાલચલણ રાખતાં રહેવો.
૮. મરીમીને બહોસો આપવો.
૯. તવરોની સુરામત કરતાં ના.
૧૦. ધણી તરફ ફરજ બજાવતાં રહેવો.
૧૧. મોટાઈને ખરાં દીલથી ધીકારવો.
૧૨. કોઈની હદી સુરામત કરતાં ના.
૧૩. મરીમીને દુશ્મકારી કદાચતી ના.
૧૪. માયાગુ સ્વભાવથી સર્વે સાથે વરતવો.
૧૫. તંદરેસીને સારે મેદેવત કરતાં રહેવો.
૧૬. કોઈ સાથે વગર કારણે મારતાં ના.
૧૭. પાંક વગર કોઈ ૫૨.૨૫ રાખવો નહી.
૧૮. સંકળની વેળા ધીરજ રાખતાં રહેવો.
૧૯. દુશ્મનો સાથે દીમતથી હલવો.
૨૦. વગર વીચારે હદી બોલતાં ના, વીચારીને બોલવો.

નવાનખાઈ અરદેશર રોક.

“સનખીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૫ થું.—“તાહોતી” થી સેન્ડવીચ આપલું ક.

શુકરવાર, તાં ૨૨ મીડીસેમ્બર—હમે તારીતીથી ૮ મી તારીખનાં નીક-
લેમાં આપે બપોરે બે વાગે “હીરો” ના આખનમાં લંગર નાખ્યું. હમે ગયે
શુકરવારે ઇન્ડિયન (લુમ્બ રેવા) પાછી પસાર કરી, પણ કાનનાં રોડાણને
લીધે ગઈ વખતની માફક ફાપર નેપચુન હમુને સુસાકાત આપી રાક્યો
નહી. સફારનાં તુટક ધોવાની, અને સાંજના સીપાઈની માફક પડપમ
પેદરી કુચ કરવાની કસરત છોડાંએને ખસ થતી હતી.

હમે ત્રણ વાગેને ઉતરખાં, અને પેહલાં મીં કાનવેને ત્યાં કાચે “કા-
લોઈઆ” નો બજારો પહાડ નેવા જવાની ગોઠવણ કરવા મળ્યાં. મીં કા-
નવેએ તુરન ઘોડેસવારો મોકલી રસ્તાપર અગેલાં પોહોંઆનાઓમાં કહે-
વાડયું અને બીએ સમજા બહોંવરત કર્યો. હવે હમે શેઠર નેવા આસતાં
નીકયાં. હું કોઈ કોઈ જગ્યાએ ભયારે રજ્યામણો દેખાવ નેવા જાબો
રહેતી, ભારે એક એક છોકરી આવી મારાં ગળાંમાં કુળનો હાર પેહરાની
નાહસી જતી હતી; ઉઝેતે તો મારાં ગળાંમાં ભાર તેર જુદી જુદી જાનના
ચોરા નાના હાથો યપા, અને મને લણી ગરમી પડવા લાગી, પણ મેં
કહાડી નહી નાખ્યા, કે એ ચોરોનાં મનમાં એહું આવે. હમે સ્ત્રીમર
ઉપર પાછાં આપ્યાં તેજલા વખતમાં અધાઈઠાડયું. “સનખીમ” ઉપરથી
હમણે તારાએથી બરાઈ ગપલું આકાશ, ઉગતો ચંદ્ર, અને જળના પાહ-
ડથી એક બાજુનો આસમાનનો ભાગ હાસ યપસો, એ સમજો દેખાવ
અલ્પત રજ્યામણો લાગતો હતો.

સનીવાર, તાં ૨૩ મી ડીસેમ્બર—હમે નાસતો ખાઈ કીનારા ઉપર જઈ
સાગરનર વાગે ઘોડેસવાર થઈ નીકળ્યાં. દસ માઈલ બજારી તકમાં પસાર

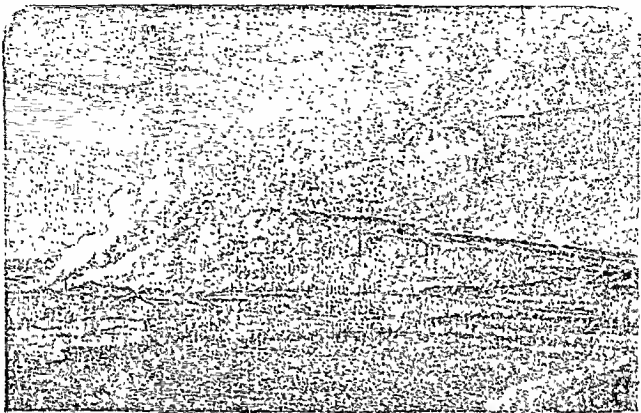
૧૨—ઉજ્જડીબધનાં પડપમ તથા સારંગી.

કરી હમે એક જગ્યામાં દાખલ થયાં, જેમાં પાંચ માઈલ આસી હમે
ફરીથી ખુલી જગ્યા આપ્યાં. તકડું સખત પડયું હતું અને અચાર નવાર વરસાદનાં જોરમાં અપડાં આવવાથી હમે તદન
બીનાઈ જતાં. હમે “લાફ વે હાઉસ” (અરથા રસ્તા ઉપર આવેલું ઘર) આગળ દવે આપી પોહોંઆમાં, જ્યાં ઉતરી ખાણું
ખાઈ “વેલકેનો હાઉસ” (જળતા પાહડ આગળનું ઘર) ઉપર જતા હમારી સુસાદરી પાછી શર કાપી. દેખાવ ઘણોજ
સુંદર લાગતો હતો, ચંદ્ર વાદળાંથી ઢંકાઈ ગયેલા હતા, પણ દુરનો જળતો પહાડ આજુબાજુના દેખાવને રોશની આપતો
હતો; ઘોડાક વખતમાં ચંદ્ર વાદળાંમાંથી બહાર નીકળ્યો, અને આ ઉપર પોતાં વરસાદનાં ટીપાં આપ્યા કીડાની માફક
ચમકવા લાગ્યાં. હમે દહજ સુધી નહી પુગવાના સમજાથી હવે તદન અધીરાં થયાં, અને એક હસસુખો અવાજ સાંભળી
ખુશી થયાં. હમારી સામે “વેલકેનો હાઉસ” ના ધણી મીં કન આવવા હતા. મોડું થયલું હોવાથી અને દહજ સુધી હમે
ત્યાં નહી પુગવાથી તેવજ હમારી શોધમાં નીકળ્યા હતા.

અડીમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી હમે બજારો પહાડ જોયો. વચમાં એક કરો વહે તેમ જવાણાસુખીમાંથી નીકળતો
હતો ઓગળેશો રસ પહેળો હતો, અને અડી તડી આતશ તથા ધુમાડો દેખાતો હતો. હમે પેહેલો આ દેખાવ જોતાં
નાસીપાસ થયાં, કારણ કે હમે એકદમ જવાણાસુખી નેવાની આશા રાખી હતી, પણ હજી તો નહું બજારું મોહડું, તથા
બજારો અથવા આગનો સરોવર નેવાનો હતો. વીસ મીનીટમાં હમે “વેલકેનો હાઉસ” આગળ આવી પોહોંઆમાં. રાત
પડી તેમ જવાણાસુખીની બાજુનો દેખાવ વધારે બપકાદાર યતો ગયો; ખાસે એરડો તેજ બાજુ ઉપર હતો, તેથી મેં સુંદર,
જ્યાં સુધી મને ઊંધ નહી આપી ત્યાં સુધી એ દેખાવ જોવા કાપ્યો.

રનીવાર, તાં ૨૪ મી ડીસેમ્બર—હમે સફારના પેહલાં “સપ્ટર બેકસ” નેવા મળ્યાં, બ્યાંથી બીકારી કાચ જેવા કટકા
એકઠા કરતાં હમે હમારાં જુટ તથા હાવનાં મોનાં દેટલીક જગ્યાએથી જાળી નાખ્યાં. એ કટકાએની શોભા કચક્યા પછી
થોડા વખતમાં હવા લાગવાથી જતી રહેતી હતી; તેથી ઉઝેતે ભયારે હમુને કેટલાક સારી જાનના કટકાઓ મળ્યા, ભયારે હમે
તેને તુરન રૂમાં સુધી કાગળનાં વીડાળી બાટલીમાં ચુક્યા. હમે પાછાં હોટલમાં મળ્યા ભયારે ત્યાં એક બીન ચંદરચ આવેલા

હતા, જેવણે હમારી સાથે બળતા પાદાડ ઉપર આવવા મામવાથી હમે સર્વે મળી આડ માણસો, તથા સામન ઊંચકનાર માણસો અને બે ભાખ્યાઓ લઈ નીકળ્યાં.

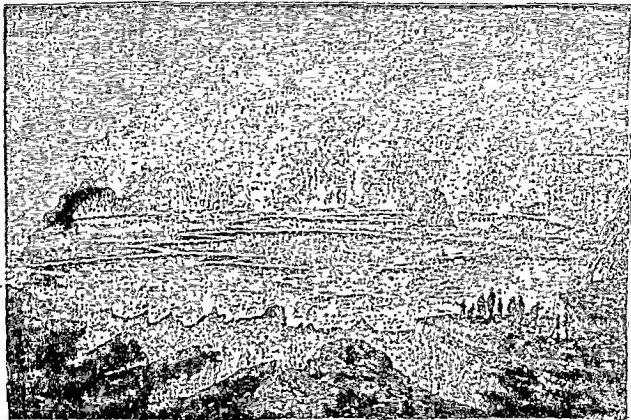

૧૩-ખીલોઈઆના બળતા પાદાડનું મુખ.

સર્વેથી પહેલાં હમે એક ૩૦૦ ફીટ જિની ટેકડી ઉપરથી નીકળ્યાં. ઉતરાણ કોઈ કોઈ જગ્યાથી એકદમ ઝેરી રીધી આવે છે કે કેટલીક જગ્યાએ તો લાકડાંનાં વાડાં ડીકાં પગાંથી કરી યુકતમાં આપ્યાં હતાં. એ ઉતર્યાં કે જગ્યામાં ધુપીમાંથી નીકળેલા રસ જમીન ઉપર ટપો ધઈ બંધાયો હતો તે ઉપર આપ્યાં. આ રસ તરેહવાર આકારમાં બંધાઈ એકઠો થયો હતો, અને વાડાનાં ત્યારે અવાર નવાર ભાગી જતો હતો. જેમ હમે આગળ આપ્યાં તેમ તે રસ વધારે ઉભો થયા લાગ્યા અને જે પછેળ નીકળતી તે દમમાં લેતાં હોયને ધણી ખરાબ લાગી. છેલ્લે સરવાળે બળતાં મુખની નીચે આપી તેની બહારની બીલ ઉપર ચઢકાવતું રાકે કીધું. ધણીએક વખત પગની હેડેથી ચોક્કસ કટકાઓ ભાગી જતા, અને યુગલાતી નાખે તેવા ધુમરાં એકદમ નીકળતો. પણ હમે ઉપર જવામાં ફતેહમંદ નીવડ્યાં અને મેં ત્યારે એવો દેખાવ જોયો, કે હું ખોડી અંધવા લીલી રાહી નહી, પણ કેટલોક વખત સુધી હબી રહી તે નેત્રા કીધું.

અમે એક અણી કે જે હેરનાં બળતાં સરોવર (વચમાં પાણીની માફક રસ અને આગુઆગુ પડાડથી બધ હોવાને લીધે કહેવામાં આવે છે.) થી સો ફીટ ઉપર હતી, ત્યાં ઉભાં રહી જોયું. આ સરોવર નજદીક એક માર્દસ મોટું હતું. જેમ એક તોફાની દરીયાના અવાજને ધાય, તેમ આ લાકડાં લોહી જેવા ગોળાઓ ટેકડી ઉપર અડકતા, અને પાછા ઉછળી એક ધુવારા માફક બધા ગરમ લાકડાં રસ હવામાં ઉડારતા. આ અવસ્થા સરોવર સારો વખત ઉઠતો, અને અંદર પરગોટા ઉગતા હતા. તે સધળું દેહશત ભરેલું મોટું, અને ધણીજ ઉમઘા હતું; પણ કોઈ પણ ખોસો આવ્યા હેખાવતું વર્ણન કરી શકશે નહી. અમે જે અણી ઉપર ઉભાં હતાં, તે મોંદની ઉપર એટલી બહાર નીકળેલી હતી કે, અમારી નીચે શું થતું હતું, તે અમે જોઈ શક્યાં નહી; પણ જે ચીંગારી અને ધુમરાં વારંવાર ઉપર આવતો, અને અમુને પાછળ દહવાની ફરજ પાડતો, તે ઉપરથી અમે જાણ્યું કે, એની નીચે આતશના જગરા ધુવારાઓ ઉડતા હશે. જેમ અમારું પડતું તેમ એ દેખાવ વધારે ભયંકાર થયો. કોઈ કોઈ વખત તો એ સરોવરમાંથી ૭ અથવા ૮ ધુવારાઓ જુદી જુદી બાજુથી ઉડતા, અને તરેહવાર રંગમાં બદલાતા. રંગો છેકે ટાળાથી જુદા બધે સુધી; એકદમ ઘેરા લાકડાંથી આતશમાં, જુદાં રંગાળી, જાંબુસા અને બહુ સુધી; અને ઘેરામાં ઘેરા બસામીથી સુતરી, પીંજા, અને ખોડામાં ખોડા ઘાસ જેવા પીંજા સુધી બદલાતા હતા. અમે જરાકેકે

જઈ ખાવાની કોશિય કીધી, પણ આ પહે પછ બદલાતા દેખાવમાં અમે ખાઈ શક્યાં નહીં. મને કેટલોક વખત યથો ધણીજ ગરમી પડતી હતી, અને બેચેની લાગતી હતી, અને આજુબાજુ ભોંયાથી તેનું કારણ માન્ય પડ્યું; અમે જ્યાં હતાં, તેની બે આંગળ નીચે તરતનો પરોસો ગરમ રસ હતો, અને એક લાકડી સુકી તે તથા એક કાગળનો કટકો તુરત સળગી ઉઠ્યો.

૧૪—જળ તો સરેવર.

એક ઉઠી નગર કરી અમે પાંચાં ફર્યાં. એક વખત જે ખાસી પોપરી બંધાઈ હતી, તે ઉપરથી માંસે પગ સરયો, અને હજી તો હું પાછી સીધી ચાલું, તેટલાં ગારી-લાકડી સળગી ઉઠી. મધ્ય છેલે અમે સાડાઅંગીયાર લાગે સહીસન્નાત મીઠું ફેનનાં ઘરમાં જઈ પોંદિંઆં.

સોમવાર, તા. ૨૫મી કીસેમ્બર (નાટાત્તો દીવસ)—આને સહવારે મેં ઉઠીને જેવું સારે બગતાં દેખાતાં હતાં, પણ થોડા વખતમાં ધ્રુજવાઈ ચલાં. તેજ વખતે અમે જે કીનારા આગળથી મઈ કાલે ધણીજ ખુશકેળીથી ચાલી આવ્યાં હતાં, ત્યાં આ તરતના બળેલા ગરમ રસની એક નદી વહેવા લાગી, અને વહેતી વહેતી અમે જે રસ્તા ઉપર ચાલ્યાં હતાં, ત્યાં આવ્યાં. અમુને આ દેખાવ જોતાં કેટું લાગ્યું હશે, તે વીચાર કરો. જો આ રસ માત્ર થોડા કલાક અઝાડ આ રસ્તેથી બહાર નીકળતે, તો અમે એક પણ જણ જીવતે નહીં.

અમે સાત પાંચે નીકળી, સાડાદસ લાગે “હાલ પે હાલસ” આગળ આવી પોંદિંઆં, અને ખાલું ખાઈ પાંચાં નીકળ્યાં. “હીસો” ના કીનારા આગળ ધણાં લોક અમુને મળવા ઉભાં હતાં, અને ફરીથી બધી છોકરીઓએ આવી મને કુલના હાસિ પેહુઆ. અમે છેલ્લે સરવાસે એક મળેલા લઈ “સનળીમ” ઉપર ગયાં, જે ખતારીઓએ અને માણસોએ અમુને અન્તરણીમાં નાખવા અને ખુશી કરવા માટે દરેક જાતનાં ખુશીથી તથા ઝોડોથી સંભારી હતી. ખાલું ખાધા પછી અમે હાલસમાં જઈ કેટલીક નાટાત્તો બેઠાં આપવાની હતી, તે આપી. આથી છોકરાંઓ ધણીજ ખુશી થયાં.

આ રીતે અમે ૧૮૭૧ નો નાટાત્તો દીવસ “હાવાઈ” નાં “હીસો” ગામમાં પસાર કીધો. ખોદા અમુને બધીપમાં એવા ધણી દીવસો આપે!

[સંધ્યુ ૭.]

૧૦૫

દીરાંખાઈ નં. મેં પડેલ.

મારી બેહનપણીયાને શીખામણ.

એક સંપીછું સુખી કુંડંબ.

(પ્રથમ અંકથી સંબંધિત પ્રશ્ન.)

(શાયક તથા શીરીન અફસોસ કરે છે, તેવામાં બાપ દાખલ થાય છે.)

પ—કેમ? તમે શોધો શી શું કરો છો? બુઝ્યાંઓ, તમે તમારી મનરાઈની સાથે પાણી ખરાબ વરતણુંક વાપરોય; પણ સંભાળવે કે તમારા કેવા છુરા હાથ ધાએય?

શાયક—બાવા, એ શું બોલોય? હમો એવળુને એક સખનળી બોસતાં નથી. કેમ બેહન શીરીન, બેસતી નથી?

શીરીન—હા બાવાહ, બાઈ કહેય તે બધું સાચું છે. બાપ—(શીરગઈને) નીકળ મારી આગળથી, તું તો ઘણો બેચાડ થઈ ગયો છે. ચોઈઈ, બુઝ્યાઈ અને પોસાશીરનાં તારામાં ફેલ દેખાય છે, તેથી તુંને મેં મારાં વીસથી તદન બા-તેલ કીધો છે.

શાયક—(આંખો) આઈતી દોસન મને બેઈતી નથી, બને બેહનન કરીને મેળવેલી દોસન જેટલી જુવાન માણસોને મા-ફક આવે છે, તેટલી આઈતી દોસન આવતી નથી. આઈતી દોસન મળવાથી માણસ ઘણી વેળા છડી જાય છે, અને ગરી-બોની કદર પીછણી શકતાં નથી. જેમ આઈતો તૈવાર પોસાક બેસતો નથી, તેમ આઈતી દોસન પણ બેસતી આવતી નથી, જે નધીજાવર ખેરે છે, તે કાઠનો વીચાર કરતું નથી. આશા છે તે હાથ છે, અને જે તેનાં વચન ઉપર વીશ્વાસ રાખે છે, તે કાઠની કમાઈના આધારપર આજે મોઝાંથી મરન બને છે.

શાયક ઉપર મુજબ પોતાના બાપને કહે છે, તેથી બાપ નીરગ-ઈને મારવા જાય છે, અને કહે છે કે 'બ, તું કેમ રહેય તે બેહીય.' બાપ નેતર લેવા જાય છે તેવામાં શાયક નીશાસ નાખી રૂડી પડી (બેહનને કહી કહી અને બાપને દુરથી સલામ કરી) કહે છે, "માફ કરવેને જે બન્યું હોય તે." (જોકે કાંઈથી બન્યું ન હતું, તોથી એ પ્રમાણે મનના ઉપજાનાર, બોલ મોલી લાંથી સુમ થઈ ગયો.)

શીરીન—(રડતી) બાવાહ, શાયક તો હવે જતાં રહ્યો ને હું એકલી અતુલી! એા પરમરદેમાર, મારા બાઈને તારી સં-ભાળ હેડળ રાખજે, મરવે દેહાણે એને સહાય થવે, હમો ના-દાને, 'માતા' વગરનાં બુઝ્યાં હઈયે. તું તો સરવે જીવે છે અને

અંદરનો બેદ બળે છે, પણ આ બીચારો ગરીબ બાપ પોતાની નથી ખીયા તરફ દોભાઈ પોતાનાં નાનાં બાળકોને તક કરે છે. (હાથ નાખી એકદમ રૂડી પડી અને સેવટ છાંતી બેસી ગઈ પાણી પાણી થઈ ગઈ, પણ સખત દેયાનાં મા બાપે તેને પડતી નાખી; તે બીચારી કશાક દોરેક પછી પોતાની મેજે અવસાં. મારી દુશીયાર થઈ, અને જીવે છે તો પારો બાઈ નથી, અને નથી બાપ કે મા, કાંઈથી નથી, એવો વખત બેધ આંખમાં પાણી લાવી, તે કોરનારપર એતેકાદ રાખી બેસી).

શીરીનમાં ખુદરતી ખાકયન સારી હતી, વળી તે સાથે સખ-જી હતી, એ કે ઉમર તો માત્ર નવ વરસની હતી. બપોરે મા ગરી ગઈ સ્વાર તે આઠ વરસની હતી અને શાયક દશ વરસનો હતો. આજે તેણીની ઉમર નવ વરસની છે, તોપણ સ્ત્રીના સર્વે સારા શુભ તેણીનામાં હતા.

હોસંગજી—કેમ તારો બાઈ ક્યાં છે? શીરીન—બાવાહ, હું તો કાંઈ બાળુની નથી. જે વખતે તમે મુરખીજીએ ધમકાઓ અને ગાળો કીધી કે તું નીકળ મારા ધરમાંથી, તે વખતે તો તો તમારી અનુમતિથી ગયો છે, (તેને) મારા ખાસ બાઈને પાછો બોલો નથી. (આંખમાં પાણી લાવે છે.)

હોસંગજી—સાર, પાખંડ કરે છે? તું બંજે છે કે તારો બાઈ ક્યાં ગયો છે, અને તું કુપાયે છે. ચાલ, મને કાંઈ હવે તમારા લોકની દરકાર નથી. તુંથી તેની સાથે ગઈ કાંય નથી? નીકળ તુંથી, તારે બેઈયે ત્યાં જા. (હાથ પકડી કઢાડી ચુકે છે. તેની ઉપર મનરાઈ લાન મારી ચુકે છે અને ગાળોને વરસાદ વરસાવે છે.)

શીરીન—(બીચારી રમકાં ખાતી) ક્યાં જઈ મારા મુરખી બાવા, હું છોડતી જતાં ક્યાં રખડું? જે કે મારો બાઈ શાયક તો છોડતો હતો તેની કાંઈ દરકાર નહી; પણ તમારો વરસાદે છોડતી જતાં ક્યાં નથી આવતી? હમણી 'મા' મરતે નહીં તો હમણી ઉપર આવે જીવન પડે નહીં.

હોસંગજી—(શીરગઈને આંધક માટે છે) વળી કહી રોકી થઈને મને શીખામણ દેવા આવી છે! આપ તારે બેઈયે ત્યાં જા. આવી હાલતમાં હતી ત્યારે એક તો બાઈયાદ આવે અને બીજી તો પોતાની પ્યારી મા યાદ આવે. આ દેહાણે વાં-ગવારે વીચારતું કે તેણીની દાસન કરી દેશે.

(લાત મારી એક ધણી ધણીબાણી ઓઢરીને બંધોરે દબાવે છે.) શીરીન ઉધિર ઉપર એતેકાદ રાખી જાય છે. રડનામાં એક કુલો આવે છે 'ત્યાં ઉભી' રૂડી વીચાર કરે છે, તેવામાં સામેથી એક સ્ત્રી માથે પાણીનું વાસણ લઈ તે તરફ પાણી 'બરવા' આવે છે: આવનાં વાર વેસાં છોડકરીને રડતી બેઈયે છે—

પણીવારણ—કેમ માય રડે છે? તારી ઉપર શું આકાત છે કે આવી અધમગ બપોરે કુત્રા આગળ તું બેસી રડે છે? શીરીને પોતાની ઉપર બેઈતી સખળી હાકીન કરી, જેથી પ્રેમી પાણી ભરનાર સ્ત્રીને દવા મારી, અને પોતાને ત્યાં લઈ ગઈ, બ્યાં વરસ એક કલાક, અને તે બંધી બાઈએ તેણીને એક સારે દેહાણે નોકરીએ રાખી.

એ કે શીરીન ને વખતે દસ વરસની થઈ હતી, પણ તેણીના ઉપરઆવ-સારો-હોવાથી તે એક સ્ત્રીના જેવી દેખાતી હતી. સારાં નસીબે તે એક જાણીતા અને પ્રખ્યાત ધણકા રોક કા-વસણ હોરમણ કંઠાકરને લાં રહી. એ કંઠાકરનાં ધણી-આણી ધણાંજ ગદહાં હતાં, જેથી તેણી (શીરીન) ને બહુ જે પોતાનું ઘેર હોય એમ લાગતું. દહે શીરીનને લાં એ વરસ થયાં કે તે ઘેરમાં સુખ હોવાથી તે એકદમ મોટી બેરી જેવી થઈ ગઈ, પણ કંઠાકરનાં ધણીઆણી પોતાની એક છોકરી દાખલ તેણીને રાખતાં, અને કામતોથી બોલને કમતી કરતાં. તેણીએ ધરનાં સઘળાં માણસોનાં મન છતી લીધાં અને સર્વે કોઈ નાનું મોડું જોય નહી તેના દીવાનાં બને, એવા તેણીનાં સારા ચુણ હતા. કંઠાકરને પીરોજશા નામના એકપુત્ર છે-કરો હશે, તે બેરીકરની પરીક્ષા આપવા વેલાવ જવા નીક-ળ્યો. પણ શીરીન ઉપર તેનો ધણેજ ખાર હતો, જેથી તે-ણીની સાથે મળવાથી વાતો કરતો. દહે વધારે વખત તેનાથી પોતાનો ખાર દખાવી રાખવાની તેનામાં શક્તી ન હતી, જેથી તેણે પોતાનો ખાર જાહેર કીધો; એ કે શીરીન તો ખીચારી બોળી હતી, તેને તો કોઈથી રીતનો ખ્યાનથી નહી હતો.

પીરોજશા—(શીરીનને પુછે છે) કેમ શીરીન તમે કેમ છે ? શીરીન—શોક, આજે તમે એવી રીતે વાન કરો છો, જેથી મને તો મોટો વીચાર આવે છે.

પીરોજશા—શીરીન, હું તારી ઉપર આટલો બધો ખાર રાખું છું; એ કે તું હમારે લાં એક નોકર દાખલ રહી છે, પણ તારી આત્મચક્ષુ અને સઘળું કાંઈ જોઈ માફ દીધ તુંએ છતી લીધું છે, માટે મારો વીચાર મારાં માતા પીનાને પુછી તુંને મારી મોહોરદાર કરવાનો છે.

શીરીન—પીરોજશા, એ તમે શું બોલો છો ? હું એક મ-રાખ નોકર, તેને તમારી મોહોરદાર કરવા કોયગ્ય; હું તમારે લાયક નથી. તમારાં માયણ અને બાવાણ જાણશે તો મનેથી ઘેરમાંથી કઢાડી-મેજશે.

પીરોજશા—જોઈને તે પાવો, પણ હું તને છોડનાર નથી. કોઈથી રીતે મારા મુરખીજ બાવાને સમજાવીશ, એટલે બસ છે; પછી માયણી કચુલ કરશે.

શીરીન—(દીકમાં વીચારે છે કે માણી દીક એની ઉપર હતું અને આજે બોલાએ મારી દાદ સાંભળી છે. દહે માતો સીતાજી ચમકે છે અને આજે દહાદેલીમાંથી છુટી પડું, માટે મારે કચુલ કરવાની ફરજ છે. ને હું આવા રોકના છોકરને અને પળી સારી ચાંચચક્ષુવાવાને તેજ દેઠો, તો આગળ મારું શું ચશે તેનો ને વીચાર કઈ હું તો મારે કચુલ કરવું જોઈએ. ને એમજ છે તો મારે કચુલ છે.

(પીરોજશા પોતાના બાવાની રમ લેવા જાય છે.) પીરોજશા—મુરખીજ બાવાણ, તમેને ખબર તો છે? કે શીરીન મામની એક સ્ત્રી આજ બે વરસ થયાં આપણે લાં રહી છે, જેની આત્મચક્ષુ આપણાં ઘરનાં સઘળાં માણસને પસંદ પડી છે, જેથી મેં તેણીની સાથે પરણવાનું નક્કી કર-

લું છે, માટે ને તમે મુરખીજ રમ આપો તો એને મારી મોહોરદાર બનાવું.

કંઠાકર—ખારો શીરીન, એ તું શું બોલે છે તેનો. તો જરા વીચાર કર, કે એ તારે લાયકની છે ? કોઈ સારાં ખા-નદાનની છોકરી સાથે હું તને પરણું, એની ઉપરથી તું લાયક હોય.

પીરોજશા—તમારે જોઈએ તે કરો, પણ હું તો એનીજ સાથે પરણવાનો. તમારે જોઈએ તો ઘરમાંથી કઢાડી મેજો અને જોઈએ તે કરો.

ખાપ—(વીચારમાં પડ્યો) કીક છે, જ્યારે તારાજ વીચાર એની સાથે લગન કરવાનો છે, તો બેજારાક; પણ તુંને તો બે-રીકરની પરીક્ષા આપવી છે, તે પર પાણી ફરશે કે કેમ ?

પીરોજશા—બાવાણ, હમણાં તો એની સાથે ફક્ત નામ પાડો. હું પાસ થઈ આવું પછી હમારાં લગન કરવાં. પણ આ-જથી એને નોકર દાખલ નહી પણ તમારી વડુ દાખલ મણ્જે.

ખાપ—મારે કચુલ છે, પણ તારી માયને જઈને સમજાવ-ને, કે એની ઉપર રહેમ નહર રાખે.

(કોઈકે પોતાની માતા આમજ લાય છે.)

પીરોજશા—માયણ, આજથી આપણી શીરીનને મારી મો-હોરદાર બનાવી છે, માટે તમે તેણીને તમારી વડુ દાખલ મણ્જો, અને એની સારી બરદાસ્ત લેજો.

માય—એ શું બકેય પોરીઆ ? તારો ખાપ જાણુરો. તો મને ને તુંને બેઠુને ફાંસીએ ચઢાવશે.

પીરોજશા—માયણ, પહેલે બાવાણને સમજાવીને તેવણી રમ. જેઈ તમારી આમજ આવશે હું.

માય—માદ લાગા ? તારે એમ પહેલેથીજ કોય નથી બા-સતો, નામની મને જાણી. એની ચાંચચક્ષુ ઘરનાં સઘળાંને પસંદ છે, અને જ્યારે તુંને પસંદ છે એટલે સમજે છે; પણ તારું સીખવાનું કેમ ?

પીરોજશા—માય, હું તો આપતા મેજમાં વેમાન જનાર છું, હાથમાં મારી ઉમર માય બધાર વરસી છે, અને શીરીનની તેર વરસની છે. હું પાસ થઈને આવશ તે પછી મુરખીજ બાવા-ણને લગન કરવા કહ્યાં છે.

દહે શાવડનું શું થયું તે જોઈએ. શાવક જેવો ઘરમાંથી નાઠો કે લાંના એક સખી મદદચ આમજ જઈને સવાલ કરે છે-

શાવક—રોક સાહેબ, માફ આમે મામમાં કોઈ સઘ કે વાહાણું નથી, હું માત્ર એક મારી માસીની સાથે પાસનાં ગા-મમાં રહેતો હતો. પણ તેણી તો મરજી પામી છે, અને જે કોઈ-હતું તે વેચીને ખાઈ છે, પણ દહે મારી પાસે કોઈ નથી, અને આજતો તમારી તરફ આવ્યો છું, અને તમે મેઠની તા-રીક સમજ તમેને નમનતાઈ સાથે ચારજ કઈ છું કે મારો વાળી કોઈ નથી. એક ઈપર સીવાય (આંગળી ઉપર તાંકીને) માટે તમે રોક કોઈ કરશો તો કીક.

સખી રોક—(દયા આપવાથી) કેમ, છોકરા, તને શું જોઈએ ? શાવક—મને ફક્ત મુંબઈ મેકલી આપો રોક.

સખી શેઠ—ખીલુ કાંઈ, (શેઠ મેહરજાન થઈ પુછે છે)
તને શીખવાની ઉચ્ચ છે કે ?

શાવક—મેહરજાન શેઠ, જો તમે શીખવો તો હું યશોવન આતુરમંદ છું. આવી શાવકની ઉચ્ચ અને આજ્ઞાતી નેઈ શેઠ તેને મુજબ ખાતેની મેરડીંગ રૂકામાં મેકલી આપ્યો અને તેનો દરમાયો પોને પહેળીનો કરવા લાગ્યા. શાવક આજ્ઞાતી હોવાથી પોતાની પંદર વરસની વયે એક પુરવીયુ નર થયો અને કાપડોનો અભાસ કરવા લાગ્યો.

શાવકની અંચલાઈ નેઈ શેઠ તેને પોતાના ખરેખે મેરીટર થવા વેજાન મેકલ્યો. બ્યારે વેજાત ગયો સારે તેની ઉમર સતરની હતી, જેથી તેણે વીસ વરસની ઉમરે મેરીટરની પરીક્ષા આપી. શેઠ શાવકને વેજાનમાં એક જાણીતા મીત્રને લાં ઉતાર્યો આપવા સાર લખ્યું હતું, કે તે વેજા તેને સ્ત્રીમર ઉપર લેવા આવે.

હવે બનાવ એવો બન્યો કે, સ્ત્રીનીનો વર પીરોજશાખી તેમ સ્ત્રીમરમાં જવાનો હતો, અને કંઠાકરનેખી તેમ હુરોપચન મદદર સાથે દોસ્તી હતી, જેથી બંને છોકરા એકજ ધણીને લાં રદયા.

શાવક શેઠની રત્ન લેઈ સ્ત્રીમર સતસત ઉપર ગયો, જ્યાં શેઠ પશુ તેને મેલવા માટે ગયા હતા અને કપતાન સાથે બરોબર બહાબસત કીધો હતો. શાવક ધણે આજ્ઞાતી હોવાથી કપતાનને તે બાંધુ પસંદ પડ્યો અને પોતાની આગળજ રાખી તેને “નાકા” નું સમજી કામ શીખાડવા લાગ્યો.

પીરોજશા પોતાના બાપ તથા માપ અને ધરનાં સવળાને મલી ભેટીને સ્ત્રીમર સતસતમાં સવાર થયો. તેનેખી બાપ તેને મુકધા આપ્યો હતો. સેવરે સા સાથે સાહેબ સત્રામ થઈ અને સ્ત્રીમરે લંગર ઉમક્યું, જેથી સરવે કાઈ પોતાની બોટમાં બેસી આપ્યાં.

હવે પીરોજશાનાં ધર તરફ જોયું તો સ્ત્રીની પોતાના ખાલીદના ગયા ધણી લીચારમાં હતી. એક તો ખોદાના શુકરાનાં કરી પોતાનાં નામીજ ઉપર આધાર રાખી બેસતી. હવે તેણી તે ધરમાં એક વડુ દાખલ થઈ છે. તેમ પ્રમાણે તેણી પોતાના ખાલીદનાં આંત્રને સાસુનાં એકસાથથી બોલાવતી, પણ પીરોજશાનાં માથે જોયું કે હવે બ્યારે હું સાસુ બની છું, સારે સાસુ દાખલ થોડા ધણે દોર ચલાવવો જોઈએ, એવી રીતે દીકરી વીચાર કરે છે. જો કાંઈની કામસર સ્ત્રીની પુછવા આવે તો તેનો જવાબ દુરત નહીં આપતી, અને સાસુ દાખલ રોગ થાલી તેનો ઉતર તે ધણે વારે કચેલું પાકવીને આપતી. (સ્ત્રીની દીકરી વીચાર કરે છે કે એજી વખત નીકળી જશે.)

સ્ત્રીનીની ઉમર હાલમાં તેની છે અને પોતાની જુવાનીમાં આવી છે. તે ઘડી ઘડી પોતાના બાઈને માદ કરતી, અને દીકર ઉપર હોવા ગુનરતી, કે “મારાં પ્યાર બાઈને બનાં હોય લાં મુખી રાખજે.”

સ્ત્રીમર સતસતમાં પીરોજશાહ અને શાવકશાહ કાપડોનો અભાસ કરવા દીગમંડ ગયા, લાં તેઓ બંનેએ એકજ

દેખણે ઉતારો લીધો હતો. જે ધરમાં તેઓએ ઉતારો લીધો હતો, તે ધણી ધણેજ માથાજ મદદર હતો, જેથી તે બંને છોકરા એની માવજત અછી રીતે કરતો; શીખવામાં બેઠુ એકસેકને જુલાવે તેવા હતા, પણ સારસાઈમાં શાવક કાઈ વખત ફાવી નીકળતો. આવી ચમકાઈ નેઈ તે સદમદરયે વીચાર કીધો કે એ લોક પોતાની પરીક્ષા પેહેલીજ વખતે ફતેહમંદી સાથે પસાર કરશે. લગભગ ત્રણ વરસ પુરાં થવા આખાં અને મેરીટરની પરીક્ષામાં તેઓ બંનેએ ઉમેદવારી કીધી, જેમાં તેઓ બંને પેહેલીજ વખતે પસાર થયા અને તેમનાં નામ લંડન ટાઈમસમાં પ્રગટ થયાં, જે ઉપરથી અંગ્રેમાં ટાઈમસ અને ગ્રેસ્ટમાં આખ્યાં. એ વતરોએ ખીજાં વર્તમાન પત્રમાં તેમનાં નામો નેવામાં આવતાં હતાં.

કંઠાકરને લાં “કમસર દિન્દ” જે અકવાકીક પત્ર છે તે આવતું હતું, તેમાં “ઈંગ્લંડમાં મેરીટરની પરીક્ષામાં પસાર થવા લીધાંખીઓનાં નામની ટીપ” એવું મથાતું બ્યારે સ્ત્રીની વાંચ્યું, એટલે દરખેરે પોતાના પ્રીય ખાલીદનું તેમાં નામ છે કે નહી તે જ્નેવાને તે એકદમ અધીરી પડી ગઈ. જલદી જલદી તે નામો તેણી વાંચી ગઈ, તેમાં પોતાના બાઈનું નામખી વાંચી અઈ, પણ કાંઈ ધ્યાન નહી રહ્યું; અને પોતાના પતીનું નામ જોવા લાગ્યો. બ્યારે ફરીથી એક વખત બરોબર ચીખીને વાંચ્યું, સારે પોતાના બાઈ શાવકનું નામખી જોવામાં આવ્યું, તે વખતે તેણીની ખુશામીને શું પાર, તે વાંચનારની મુનસરી ઉપર રાખ્યો છે.

સ્ત્રીની વાંચે છે: “શાવકશાહ હોવાગથ કરાઈયર” અને પીરોજશા કાપસહ કંઠાકર એ બંને ખારસીજવાંતોએ દીગલંડ ખાતેની મેરીટરની પરીક્ષામાં ધણેજ અછો દેખાવ કીધો છે, અને તેથી લંડનનાં સરવે પેપરો તેમને માટે ધણાં સારાં ખો આંધવા લાગ્યાં છે, જેથી અવે તેઓ જાણીતા મેરીટર થઈ ગયા.

બ્યારે શાવક અને પીરોજશા પોતાની ઉમેદમાં ફતેહમંદ નીકળ્યા, સારે પોતાના પીતા ઉપર પીરોજશાએ ખુશામીનો પત્ર લખ્યો; અને શાવકે પણ મુખારકપાદીમાં પોતાના સખી રોહને એક પત્ર લખ્યો, જેમાં તે બંનેએ જણાવ્યું હતું કે હમેં ખીજે મેલ યેમસ” જે દીગમંડથી તા. ૧ લીએ ઉપડનાર છે, તેમાં તમારી તરફ રવાના થવાર છીએ.

પીરોજશા અને શાવકે જે મદદરયે લાં ઉતારો લીધો હતો તેનો ડીનર ઉપર તેઓએ ઉપકાર માની તેની સ્ત્રીની ગાઈ હતી, જેથી તે મદરયે તેઓના ઉતરમાં, તેઓ પોતે પોતાના ધધામાં ફતેહમંદ નીવડે એવી દુવા ગુનરી હતી. ચેકસ અને હુરેનેત પેપરો સાથે ખાલુ લીધું હતું. સરવે ખત્રાસ થવા બાદ ચાર કલાક અગાઉ તેઓએ સ્ત્રીમર ઉપર પોતાની કંખીનો તપાસી જોઈ, જ્યાં તે મુશખન મદરયથી તેઓને આવકાર દેવા માટે ગયો હતો. સેવરે સ્ત્રીમર “યેમસે” લંગર ઉમક્યું અને સરવે એક ખીજાને રોકેડેડ કરી એક ખીનથી છુટા પડ્યા, અને હુરેનેત પેપરોથી વધારી લીધા.

શીરીન પોતાના પત્નીને મરવા નેટલી ખુશી દેખાતી હતી, તેટલેજ પીરોજશાના મનમાં પણ તેવોજ વીચાર હતો. શીરીન પોતાના બાઈ શાવક મારે એકદમ ખુશાળીમાં આવી ગઈ હતી, જેથી હસતી વખતે તેણીની આંખોમાંથી ખુશીનાં આંસુઓ પડતાં હતાં, પણ તેણીએ આટલો વખત કાઠનેથી ધરમાં નહોતે કીધું ન હતું.

હવે શાવક અને શીરીનના બાપ તરફ નેહાંઓ. બ્યારે હોસંગઘની મુખઈથી અગમેરે ખાતે બઢલી કરવામાં આવી હતી, ત્યારે તેની અગમેરે ખાતેનાં એડીટ ખાતાનાં બાં એક મોટા કેશીપર તરીકેની નેમણુક થઈ હતી. કેટલાંક વરસો સારી હાલતમાં કહાડયાં, પણ પછારેથી બ્યારે એડીટર કેસ તપાસવા આવ્યો, તે તપાસતાં હીસાબમાં ગોટાળો મારવા પડ્યો, જેથી હોસંગઘની ઉપર ફેગલરી કામ ચલાવવાનું નક્કી કર્યું, અને હોસંગઘને તેજ વખતે એડીટર પોલીસને સ્વાધીન કર્યો હતો.

હોસંગઘ મનસે વીચર કરે છે:—“હવે મારો વખત બરમસતે આવ્યો છે અને મારી આગળ પાછળ કોઈ નથી. મારી મુખઈથી બને બચ્ચાંઓથી મેં હાંધી કહાડયાં, બે તે ચાવી વખતે હતે તેો મારો કેટલો ગમાવ થયો.” એવા વીચારમાં વીચારમાં બીચારાએ એકદમ ખુબ પાકી “ઓ શાવક અને શીરીન તમે ક્યાં છો?” ત્યાં હોવ ત્યાં મુખી રહેલો, હું કમખખત મને કાંઈ મુજ નહી પડ્યું અને તમોને હાંધી કહાડયાં! અરે હવે હું અહીં એકલા છું અને ઘેર આગળ કહેવાજ્યું તેનો પાછો બચાવખી કોઈ નહી, મારો કાઈ જમીન ધનાર અને કોઈ નથી કે જમીન ઉપર છું.”

આણીગમ ધરમાં નાતરેની એરતને જેવી ખબર પડી કે પોતાના પત્ની હોસંગઘને કેદ પકડ્યો છે, તેવીજ તેણે સધળું બેનું નીચું કરી ગાંસડા પોતલા બાંધીને બેનની મારફતે સધળું પોતાના પીયર મોકલી દીધું; એક તો બીચારા હોસંગઘને દુઃખપર કામ દેવા જેનું તેણીએ કાપ્યું. બ્યારે બેનું કે ઘેર આગળથી કાંઈ પણ સમાચાર પાછા ન કર્યા, કે હાવ મારી પોતાની આગળી પેરેણી બાપડીને યાદ કરેલા લાગે, અને જગ્યાં વગર તે એક દીવાના માણસ મારફ બની ગયો. તે વખતે બે કોઈ પણ તેની હાલત જોય તો રવા બ્યારવા વગર રહે નહી, તેવે સમય ધીરજ પામી ઉંચરેનું નામ યાદ કરી, તે કીરતરે પાસે પોતાનાં ખાખેનો રાખાતો કરવા લાગે અને કોઈ દેહ સુકી રહ્યા લાગે.

પીરોજશાએ મુખઈનાં બારમાં તા. ૧૮ મીએ પગ મુક્યો ત્યારે પીરોજશાની ઉમર (૨૧) ની હતી અને શીરીનની ઉમર ૧૬ ની હતી; તેઓ બંને બર જુવાનીમાં હતાં. બ્યારે પીરોજશા ને શીરીન એક બીજાને મંદમાં, ત્યારે પૂજાજન હેનથી બેટમાં અને આડલા વખતની વહાઈ વીરો વત્તો કરવા બેઠાં. પછી પોતાનાં બાઈ શાવક વીરો પૂછ્યું, ત્યારે—

પીરોજશા—શું, શાવક તમારો બાઈ થાય છે? અરે તે અને હું બે એકજ ઘેરમાં અને એકજ વખતે પાસ થયા હતા. આજે સાથે એકજ સ્તીમર ઉપર સવાર થયા હતા. પણ તેવજુને મુવેજ કનામાં તાર અખો કે તમારે જરૂર નેજરૂર,

એકજ ખાતે ઉમરી લાંબી પહેડી ખાતેના ચોપડાએ તપાસવા, કારણ કે ગોટાળો ધણા થયા છે, માટે તે નડી કરી તમારે એકજ નેડી તે એકજ ઉમરી છે અને પછી તે કપારે આવશે તેની અને ખબર નથી.

કંઝાકટર—પોતાનાં ધણીઆણી તરફ નેહાંને) હવે આપણે પીરોજશા પોતાની ઉમરમાં આવ્યો છે, માટે એનાં લગન શીરીન સાથે જરૂર કરી આપવાં નેહાંને.

કુપરખાઈ કંઝાકટરનાં ધણીઆણી—પોતાના પત્ની તરફ નેહાંને) તમે ને કહો છે તેને હું માન આપી કહું છું ને તેમ થવું નેહાંને, કારણ કે બેનું જગ્યાં પોતાની પુરતી જુવાનીમાં છે, માટે હવે થીક કરવી નહી નેહાંને.

કંઝાકટર—ત્યારે હવે એક સુમ દીવસ નક્કી કરો, તે દીવસે એ લોકનાં લગન કરવે.

કુપરખાઈ—રોહરવર રોજ નક્કી કર્યા છે. (આદમણ પાસે તપકે દેખાડીને)

કંઝાકટર—પોતાના છોકરોને તથા શીરીનને મોકલાવીને કહે છે) જુઓ, તમે એક બીજાની રાજ હોવાથી તમારાં લગન રોહરવર રોજ નક્કી છે, માટે તમારે કાંઈ કહેવું છે?

પીરોજશા અને શીરીન બંને એકે અપાને બેઠ્યાં, “અમે બેક ખુશી છીએ.”

મુકર કાપેલા દીવસે આલખજોસ બાગમાં લગન થયાં; પણ કાવસજ એક મોટા કંઝાકટર હોવાથી પોતાની આમર મારફ માનમાં ધણીક નોતારાં હોવાથી મહીમા ધણેા સારો લાગતો હતો, અને સાગન રંગબેરંગી પોશાકથી ઢીપી નીકલ્યું હતું. કુલ પાન લેવાયા બાદ સાગન વીસરજન થયું હતું. સધળું ખજાસ થયા બાદ ‘વરરાજ’ પોતાને મળીને ગયા.

હોસંગઘ ઉપર અગમેરની કોરટમાં કામ માગવું હતું અને કેસ ધમધ તિયાર થયો. વાંધા ધણા હતા. સેવટે લાંબી કોરટના જડને અગમેરની હાઈ કોરટમાં કેસ મોકલાવ્યો હતો, અને તે તા. ૨૭ મીએ નીકળવાનો હતો.

હવે શાવક પોતાના રોજનું એકજ ખાતેનું કામ પૂકે કરવા બાદ પી. અને એ. કમખનીની મેલ સ્તીમર “કચસરે દિદ” માં તા. ૨૫ મીએ મુખઈ આવી પુગો.

શાવકે કોરટમાં હાજર થઈ તા. ૨૬ મીએ પોતલો બેરીસ્ટર દાખલ થયો ચકાવવા માટે અગમેરની કોરટમાં સપત લીધા.

ખીજે દીવસે તેને બી. બી. અને સી. આઈ. રેલવે તરફથી અગમેરના કેસ માટે રોકવામાં આવ્યો હતો. બ્યારે તા. ૨૭ મીએ, અગમેરની કોરટથી નહી મુકેલો કેસ અગમેરની હાઈ કોરટમાં નીકળ્યો, ત્યારે હોસંગઘને બ્યારમાં લાવવાનો દુકમ થયો. બ્યારે હોસંગઘ બ્યારમાં આવ્યા, ત્યારે શાવકની અગમેર ખીજે રોજ પાર, તે વાંચનારને સોંપ્યો. જોકે તે પોતાના બાપને એકાખખેલો હતો અને હોસંગઘ શાવકને, આગળથી રાખા ન હતા, કારણ કે તે નાનપણથીજ ધર તણ ગયો હતો. હવે હોસંગઘએ પોતાના બચાવ માટે કંઝાકટરના છોકરી બી. પીરોજશા બેરીસ્ટરને પોતાનાં ધારાના હીમાવતી તરીકે રાખ્યો હતો.

(બ્યારમાં હોસંગઘ રસા છે.)

જડજ—(હાસગંધને) ને તોહિમત કંપનીએ તમારી ઉપર મેળ્યું છે તે વાનગી છે કે નહીં?

હાસગંધ—તહી સાહેબ.

કે. શાવક—ભાઈ એકીદરે તમારા ચોપડા તપાસવા, ભાઈ ને ૨ ૮૦૦૦૦ ની મોડી બુલ તમારા ચોપડામાંથી મળી આવી છે, તે નાણું તમે પચાવી ગયા છે એવું તહેમત કંપનીએ તમારી ઉપર મુકાને કેસ ચલાવે છે, તેની સામે તમારે કાંઈ કહેવું છે?

હાસગંધ—(પીરોજશા તરફ આંગળી બતાવીને) મારો બેરીટર મારી તરફથી લડશે.

બે. શાવક—(હાસગંધના બેરીટર મીઠા પીરોજશાને) તમારું કુલ ઉપર કંપની ને આજે નાણું ઉચાપત કરવાનો શુક્ર છે, તેને વીસે તમારે તમારું કુલ તરફથી કાંઈ બેઝવું છે?

બે. પીરોજશા—માફ કુલ કહે છે ને તેની ઉપર તદન બોલું તહેમત મુકવામાં આવ્યું છે. તેણે કાંઈ નાણું ઉચાપત કર્યાં નથી અને ને કેસ તેની ઉપર એકીદરે મડી કડાવ્યો છે તે તદન ચેરવાનગી છે.

બે. શાવક—ભાઈ ૨ ૮૦૦૦૦ ની ને બુલ એકીદરે બતાવે છે તે શું બોલી છે?

બે. પીરોજશા—માફ કુલ કહે છે ને કદાચ ક્યારેકાની કાંઈ બુલ થઈ હશે, અને તેથી સરવાલામાં ગણાવો દોસે છે, જેથી એકીદરે એકદમ મોટી "એસ કનસરત" તો ટેલીમાન કરી અને કેદ કરીયો છે; માટે મારી જડજ સાહેબને એકલીજ આજ છે. કે હાસગંધે ફરીથી તપાસવા.

જડજ—કીક છે, કંપનીના બેરીટર શાવકને પોતાના ચોપડા ફરીથી તપાસવા બતામ્યું કાંઈ છું અને જામીન ઉપર હોસગંધને છોડું છું. (કેસ ખીજા મહીનાની તા. ૧૫મી ઉપર સુલતવી રાખ્યો.)

હવે બનાવ એવો બન્યો કે પીરોજશા પોતાને બેર શાવકને તેડી ગયો અને ત્યાં રહેવા ફરમાવ્યું; શાવકે જવાને કબુલ કરી. (શાવક અને પીરોજશા વેર બધ છે.)

શીરીન—ઓ બાઈ શાવક કે? હું બધી મરી જાઉં તારી ઉપરથી, તું કેમ છે? તારી ખબર કેવી? (અને ગળ મસગી પડી, જેથી હરખનાં આસુ આવવા લાગ્યાં) આવી વખતે શીરીનની બાજબીના શા પાર તે વાંચનારે વીચારવું.

શાવક—બેન, તારી આગળથી ગયાં પછી બોલાઈ બહેન-થી સારી પેડે છે.

(બધી વાતેલી વાત કરે છે.)

શીરીન પોતા ઉપર ચુસ્તેલી સળગી ખીના બહાર કાઢે છે; એકોક રડે છે અને પોતાના બાપને યાદ કરે છે. (લેવામાં—)

શાવક—બેન શીરીન, ને કેસ કંપની તરફથી ગયા હાથમાં છે; તે તો આપણા ચુસ્તીથી બધા ઉપર તહેમત મેલામણ છે, માટે અને બહુ ધાંસતી લાગે છે ને રંગેને એ કેસ ખરો દર, જેથી બાપને સેન્ટેન્સ મળશે તો આપણને માફ લાગશે.

શીરીન—આવા તરફથી બેરીટર કાલુ છે?

શાવક—(પીરોજશા તરફ આંગળી બતાવીને) આજે મારો મિત્ર મીઠા પીરોજશા છે.

શીરીન—શું એવણું છે?

શાવક—હા.

શીરીન—ભાઈ તો હું એવણને સમજાવીશ અને તમે બાઈ-થી કાંઈ વધારે વકસાર લેશો નહીં.

(શીરીન પોતાના ખાઈકને સમજાવવા બધ છે.) તા. ૧૫ મી એ કેસ પાંચા શરૂ થયો તે વખતે પારના હીમાવતીએ હાજર હતો.

(જડજ હાસગંધને મારમાં લાવવા હુકમ કરે છે. હાસગંધ મારમાં ઉભા છે.)

જડજ—(કંપનીના બેરીટરને) તમેએ તમારા ચોપડા તપાસ્યા કે?

બે. શાવક—કંપનીએ ચોપડા તપાસ્યા છે, જેમાં ચોડી ઘણી બુલ મીકે છે.

જડજ—ચોડી ઘણી બુલ એટલે શું, તે અને સમજ નથી પડતી, માટે બુલે બુલે બોલો ને કેળી બુલ છે.

બે. શાવક—નહી નથી થયું સાહેબ.

બે. પીરોજશા—(જડજને) ભાઈ વગર ફાકડો મારાં કુલ ઉપર ને આરોપ મેલાયો છે તે બોલો છે.

જડજ—મારા બાપનાં પંજુ એમ લાગે છે કે કંપનીના હીસાખામાં ચુચવામાં ઘણું છે.

બે. શાવક—એકીદરે રીપોર્ટ કરે છે ને સપ્ટેમ્બર મહીનાની તા. ૭ મીએ એક સાત હજારની રકમ ચોપડામાં લખાઈ નથી દર્શાવી.

બે. પીરોજશા—(જડજને) માફ કુલ કહે છે ને સપ્ટેમ્બર મહીનાની તા. ૧ લીથી હું એક માસની દંકની રજા ઉપર ગયા હતાં, તે દરમ્યાન ને બુલ થઈ છે તેને મારાં કુલ સામે લાગતું વસગતું નથી, માટે જડજ સાહેબને બતાવ્યું કાંઈ છું કે એ કેસ ઉરાડી શકે.

જડજ—કોઈમી રીતે, હાસગંધની ઉપર ને તોહમત મેલવામાં આવ્યું છે તે સામેન યતું નથી, જેથી હું એ કેસને સપગો ખરચ કંપનીને મારે નાખી ઉરાડી મેલું છું.

(કેસ ઉરાડી ગયે છે.)

હવે હાસગંધ ઉપર ને વંખતે કેસ કંપનીના હાઈ કોર્ટમાં નીકળ્યો હતો, તે વખતે સળગા. વરતમાન પત્રોમાં ચંચાર ચાલતી હોવાથી સળગાં પીજનનાધિકારમાં ખબર પડી અને કેસ સંખજવા સળગા હાસગંધ આવતા હતા અને ખીયારા હાસગંધ ઉપર પ્રેમભાવ બતાવતા હતાં. પીરોજશા હીમમાં વાત કરતી હતી, અને બચ્ચાંએ વીસે ખબર પુછી હતી.

(મીઠા હાસગંધને પુછે છે.)

મીઠા—(હાસગંધને) બાઈ, આ શું ગળનું તમારી ઉપર?

હાસગંધ—ભાઈ મરીમીની વાત લખ્યા લેખ મોટા નથી.

મીઠા—શાવક અને શીરીન કેમ છે?

હાસગંધ—(આંખમાં ઘણી લાવી) શું કહું બાઈ, મારાં નસીબ કુરેમાં ને ને મારાં બચ્ચાંએ તણ દીધાં છે.

મીન—તેઓ ક્યાં છે, અને તમે તેમને શા માટે તણ દીધાં ? હોસંગજી—ભાઈ, રાણાનાં ચારા કાકા મુકે, તેમ મેં મારી નંદી સોની વાત ઉપર ધ્યાન આપી, તે બીચારાં ગરીબ (રડી પડે છે) બચ્ચાંઓ ઉપર અતીક્ષ્ણ જીવન ચુલની સેવરે લાન મારી ધરમાંથી કઢાવી મેંધ્યાં છે; અને તે શેઠનું શું થયું છે તેની મને ખબર નથી, જેથી હું આવાં સંકટમાં આવી પડ્યો છું. આ પરવરદેમારું મારાં બચ્ચાં બધાં હાથ ભાં તેમને સુખી રાખતે, હું એટલું જ મોંઘું છું.

મીન—તમારી સ્ત્રી કેમ છે ?

હોસંગજી—શેઠ, તેવજુ તો જે વખતે મારો ઉપર ધરપકડ થઈ તે વખતે સપથું ઉઘાપન કરીને પોતાને મકાને ગયાં છે, અને મારી આવી સ્થિતી છે.

જેમો કેસ હોસંગજી. છતાં કે પોતાના બેરીસ્ટરને પારડી આપવા એક બધીનાં હોરેક્ષમાં લઈ ગયા, બધાં મીન શાવક બેરીસ્ટરને પણ પીશનસાએ સાથે લીધા હતા અને હોસંગજી પોતાના મીનને સાથે લેઈ રીફરેન્સેટ લેવા ગયા, બધાં એકમેક સાથે પીછાણુ થઈ.

શાવક પોતાના ખાપને કાઢી કરી ગજે વચગી પડીને રડે છે, તથા જે આફત આવી પડી હતી અને તેમાંથી મુક્ત થયા હતા તે વીરો હમરો હમર મુકરાના તે પરવરદેમારના કરે છે. અંદી મીન પણ ભેરે છે અને જોડરાની ચાલણ ભેઈ આફરીન કરે છે. રીફરેન્સેટ લેવાયા બાદ બેરીસ્ટર પીશનસા સરવેને પોતાના ધેરે-લઈ જાય છે, બધાં સ્ત્રીની પોતાના ખાપને ભેઈ એકદમ પુરાશીમાં બોસી—

સ્ત્રીની—ઓ ! બચાવજુ તમે છો કે ?

હોસંગજી—(નજા શરમાઈને) હા દીકરી સ્ત્રીની.

સ્ત્રીની—તમે સારીપેટે તો હોઓની, અને મજાદ કેમ છે ?

હોસંગજી—સા સારીપેટે છે.

હવે વાંચનારે વીચારવું કે શાવકને જે સખા શેઠને લાંબી મદદ આપી હતી, તે શેઠને એકથી પુત્ર ન હતો, જેથી શાવકને પોતાનો દત્તક કરી લીધો હતો, અને મોટા વારસો શાવકને સ્વાધીન થયો હતો.

હવે બેરીસ્ટર પીશનસાની એક બેઠન પરીચેદર નામની હતી, જેથી પીશનસાએ શાવકને પોતાની બેઠન સાથે પરણવા માટે માંગણી કરી હતી અને શાવકે તે માંગણી કમ્પ્લેટ કરી પરીચેદરની ઉપર તે વખતે ૧૫ વરસની હતી અને, શાવકની ઉંમર લગભગ ૨૧ ની થઈ હતી, જેથી બેઠુએ રાજપુત્રીથી એકમેકને હાથ આપ્યો, અને બન્નારે સ્ત્રીનીની સાસુએ જોયું કે પોતાની જોડરી પરીચેદર શાવકને (સ્ત્રીનીના બાઈને) હાથ મળે છે, તેથી તે વખતથી સાસુએ પોતાની વડુ ઉપરનો દોર એહો કીધો. (અને સરવે સાથે મળે છે.)

હોસંગજી, મનસાઈ, શાવક, સ્ત્રીની, મીન, મીનનાં પંછી-બાણી, પરાશણુ બરખાઈ, શાવકની ભૈરી પરીચેદર, સ્ત્રીનીના બંરધાર પીશનસા, તેનાં માથાપ વંતરોગે સરવે ભેગાં મળે છે. તે વખતે બાપે પોતાનાં ખાપને પચાતાપ કર્યો અને નીચે

પ્રમાણે બોલ્યો—“મારાં પ્યારાં ફરજદો, જે દહાડેથી મેં તમેને તમામાં છે તે દહાડેથી તે આજની સુધી મેં એકથી દીવસ સુખમાં કઢાડ્યો નથી અને હમરો વીચન મારી ઉપર વીરી ગયાં છે, અને મોદાની બસેસથી આજે આપણે સાથે ભેગાં થયાં છીએ, તે માટે હું તેનો ઉપકાર માનું છું અને સરવેને આંધ હકકે છું કે કોઈથી પુરવે પોતાની સ્ત્રીના કહેવા ઉપર બીકકુન ચાલવું નહી, પહેલે પુરતો વીચાર કરી આગળ પગલું ભરવું. બે એવો વીચાર મેં આગળથી કર્યો હતો તો મારી ઉપર આવું સંકટ કદીથી આવતે નહી.” (કારી કરી માફ માગે છે.) તેવામાં મતસાઈ બોલે છે, “મારાં બચ્ચાંઓ, મેં તમે ઉપર જે કોઈ જીવન ચુલમાં છે તે વીરો હું માફ માંગું છું, કારણકે મેં મરી બેનના બોલવા ઉપર વીચાર લઈ જઈ, મતસાઈ દાખમ દોર કીધો છે અને જે જે વીપત્તિઓ તમેને વેકરી પડી છે તે સર્વે માટે ખાતર થયું છે, માટે તમે મને માફ કરશો એવી તમે પાસે હું ચારજ કહેછું અને મારાં પાપની હું ને ઈશ્વર પાસે દાખા માંગું છું, માટે મારાં બચ્ચાંઓ, તમે એકે બચાવે બોલો કે માફ છે.” જોડરાએ નમીને કહે છે કે “હમારાં નસીબમાં બનવાનું હતું તે બન્યું છે, માટે અમે તમેને દોષ દેતાં નથી; તે કીરતાર તમારાં સઘળાં પાપની તમેને મારી બહે.”

બાપ અને મા નીચે મોટે માફ માગે છે, તેને જોડરાઓ નમે છે અને સર્વેને ચારજ કરે છે કે ચાલતા વખતમાં પોતે સંબાળીને ચાલવું, માટે તમે બે દોઈ દેશો તમે બે બાંધી ધરાવતી હોવા તો સંબાળતે અને તમારા પત્નીને ઉસડું સુસડું કદીપી સમજવતાં ના, નહી તો કે સેવરે તમેને જે કેસ ઉપરા બનવામાં બન્યો હતો, તેના જેવું રખેને વેડવું પડે. માટે બેઠેનો તથા જોડરાઓ સર્વેને એક સરખી રીતે કહું છું કે તમેએ તમારી બેઠ સુધારવી એ ખરો ધર્મ છે.

શાવકે પોતાનાં બાપ માને પોતાની સાથે રાખ્યાં અને હોસંગજીએ કેપની ઉપર રાહનાનું મોકલી આપ્યું. સર્વ સાથે દલીમમીને બાકી રહેલી જાંઘણી પુશીમાં ચુલની.

(હક રાખ્યા છે.)

મેદરખાનું ધનજીશાહ ખરાસ.

બાપ—“મારું, મારો જોડરા કેમ ચાલેય ?”

એ સીખવામાં પળે સારો જોડરા છે.” શીશક બોલ્યા, “એ માટે મારી પાસ કોઈ ફરયાદ કરવા જેવું નથી.”

“હા, હું પણ રૂકેમમાં હતો, ત્યારે એમનું કરતો હતો. હું પુછી છું કે, તે બાપને પગથે ચાલેય.”

“પણ મેઈ વખત મેં પળે બેઠાબ ધાયય, અને વારે ધડ-એ માસમાઈ દેવા મેઈ શીશા કરવી પડેય.”

“હા, પણ એ તો પુદરવતો ધારોન છે કે, ચોક્ક ચોક્કેની માની ચાલયલણ પણ એનામાં ઉતરતીન નેઈય.”

જુરસાવાઈ પંછીઆલો—હું કંઈય કે આપણા કુતરાને ઝાળી મારી મારી નખાવે. એના કોસવાથી લોકોને ધનુ અટકાયલ ધાયય.

ધનુ—શું બોલ્યા કરે તેથી એને મારી નાખે કે ? એને બદલે એ હું દોષ તો મને પણ એમનું કરાય કે ?

રમુને કુરસદ.

—૦—

નીચલી એક અપવા વધુ બાળદોના ને બાનુઓ ખરા જવાબ હમરી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામે "સ્ત્રી મિત્ર" ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી કઢાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક મુંદર રંગીન ચાલતો સાલનું "કેમેડર" બેટ આપવામાં આવશે. હમરી પર લખી મોકલનારાંઓએ નીચલી સરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાનુએ પોતાનું ખરું નામ તથા ઠેકાણું હમરી ખાનગી જાણને માટે આપવું, અને અચરજને તેઓની મરજી ન હશે તો આખું નામ છાપવામાં નહીં આવશે.

૨. જવાબો બનતાં સુધી ચાલતા ખાસગી તા. ૨૫ થી સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કાંઈ બાનુઓ રમુને કુરસદ "સ્ત્રી મિત્ર" માટે લખી મોકલશે અને તે ને અખને પસંદ પડતી હશે, તો અમારા અંકમાં ફામસ કરવામાં આવશે. લખનારે કામગીરી એકજ બાજુ પર "મારજીન" છોડી લખવું, પછવાડેની બાજુએ કાંઈ પણ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજી પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરતામું કરવું. સ્ત્રી મિત્રના "રમુને કુરસદ" નાં બાનું અધીપતી લેખ,

કચરે લિન્ડ પ્રેસ-ચુઅઈ.

૧-ઉખ્યાલું.

નીચલી આકૃતિ પ્રમાણે દરએક વાંચકોના અર્થ કઢાડે, કે જેની સહાયી વચમાંની ઉભી લીડીમાંથી ટાંક તથા વેસાતમાં બાહ્યી થયલી ઉમેજ બાનુનું તેણીના એકા સાથ નામ નીચે:

૦ ૦ ૦	૧. મગરબી.
૦ ૦ ૦	૨. એક ભત્તને ખાવાને મોઢે પઢાવે.
૦ ૦ ૦	૩. હલકારો.
૦ ૦ ૦	૪. નવી કુન્યાનો એક ભણીતો સુલક.
૦ ૦ ૦ ૦	૫. અટકચાળી.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૬. તુકસાન થવું.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૭. એક મુસજમાનનું નામ.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૮. ફાંકડો.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૯. એક અટક.
૦ ૦ ૦	૧૦. ચીલું.
૦ ૦ ૦	૧૧. એક ભત્તનું મોઢું ફળ.
૦ ૦ ૦	૧૨. તરેલું વરેલું.
૦ ૦ ૦	૧૩. એક ભત્તને કઢાળ.
૦ ૦ ૦	૧૪. એક ભણીતી રાજદવારી પદવી.

સાણેકબાઈ દા. સરકાર.

૨-ઉખ્યાલું.

નવ અક્ષરી નામ જે માનવત અને લાગચરણ છે. મારો પેલો, ચોરો અને પાંચમો; હુશર છે; નીચે અને બીજે ને જવાબ છે; મારો આઠમો અને સાતમો સમો બતાવે છે; જ્યારે

માસ છડા અને નવમાથી બહાર પેલનવાન બની નહીં હો. તે ક્યું નામ હશે?

મીસ મેહેરબાનુ કાવસણ દાવર.

૩-ઉખ્યાલું.

પીસતાલીસની સંખ્યાને પીસતાલીસમાંથી એવી રીતે બાદ કરો કે, બાકી પણ પીસતાલીસજ બાકી રહે.

આઈમાય કુંવરજી મસાલાવાલા.

૪-ઉખ્યાલું.

એક એવી તમરી બનાવે, કે જેથી આવી તેમજ ઉભી લીડી એકજ સરખી રીતે વંચાય.

૧. ધરાએ બાંધેલી ઝોળખની ઉંધાણી.

૨. ફેસતો.

૩. અટકચાળી.

૫-ઉખ્યાલું.

એવું ક્યું પ્રાણી છે, કે જે સદવાની વેળા ચાર પંજે, બચેનાં બે પંજે તથા સાંદળનાં ત્રણ પંજે ચાલે છે.

મીસ માણેકબાઈ કુંવરજી મસાલાવાલા.

૬-ઉખ્યાલું.

હરીથી, મુઠમરીથી,

લખો મોટીમોસે જાણી,

રાખજ કે ભાગમે, હરા કુશળા દોડકે,

લઈ ઘેર કે ખાંધી.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧-પાણીના કાસ.

૨-૧. વાસણ, ૨. સતર, ૩. બતક.

૩-૬૫.

૪-૨૫૫.

૫-કાળજ, બળ, કાળ, કામ.

૬-આવનગર.

આ વેળા રમુને કુરસદના ખરા જવાબો લખી મોકલનાર બાનુઓનાં નામે હશે આપી શક્યાં નથી, કારણકે આ ચોપાલું હમેસ કરતાં જલદીથી બાહર પડવાથી ધણીક બાનુઓના જવાબો રમુને અસુરેથી મળ્યા હતા.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

શી. ૬૦ તારાપોરવાલા-આવતામાં.

પુરસેદ-લખાણો મળ્યાં છે.

The Miles Bhoojwalla-તમારી વાર્તાના ૧૪ થી ૩૨ પ્રશ્નો મળ્યાં છે, બાકીનું સાંપડ્યું મોકલી આપવાની વસતી લેખેલ. "એમનશાહ અને તેની સુલા" આ વાર્તા સંઈ શકતાં નથી. વધુ ખોલાસો ખાનગી કામજ લખી પુઠાવશે અને બને તે મોટે મોડે મસલ.

લખી મોકલનારાંઓએ મેદરબાની કરી લખાણો આ માસની આગેરી સુધીમાં મોકલવાં.

આ "સ્ત્રી મિત્ર" ચુંબકના મેદમાં ના ૯૦ કારનખી શોખાં કચરે લિન્ડ પ્રેસમાં પોતાને માટે કામજ કાવસણ મેદમાંથી બાજુ છે.

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ ભુ.

લુહાર્થ ૧૮૯૦.

અંક પદ્મ.

જ ધર સંસારી કેળવણી ન્ન-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પાતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણ ૧૦ મું.

પરચુલ્લ બાબરો.

હા દીવસમાં સુનાબાઈ અને તેવણી
દીકરી મેહર તેઓની મુલાકાતે આખાં
અને ગુપ્તને તેઓ સાથે બોલખાણ કે
સંવાદમાં આવી. આ વેળાએ તેણીને
કોઈએ અજાણ તો કાંઈ નહી, પણ
ખુદરતી શરમાલુ હોવાથી તેણી બીજા
કાંઈ. સુનાબાઈએ તેણીને નરમાસથી
પસવાડી અને મેહરે તેણી તરફ બીડી-
કાંઈ પણ કાંઈએથી તો લાગણીથી બોલું

કે ગુપ્તનું દીક. તરતજ તેઓ તરફ એવાયું. હને તેણી સમ-
જવા લાગી કે પીરોળ તેઓની આંટલી બધી શા માટે વ-
ખાણ કરતી હતી; પણ તેણી તો એમજ ધારતી હતી કે
મેહરની હોસતીને લાપડની તેણી કદી પડેજ નહી. ત્યજ કરનાં
તેણી બધી ઉતરતી છે, એવું નાનપણથીજ તેણીને ધારવા
શીખવેલી હોવાથી તેણી મેહર તથા હોમી જેવાં ગાયુઓને
જોયાં અને ફરેન્સાઈ ખસલનાં સમજતી હતી; અને તેઓ
તેણીને માટે કાંઈ પણ વીચાર કરે એ તેણીને. કદી ન બને
તેવું લાગતું હતું. તેણી હોમીને પહુલું હેનથી ચાલતી હતી,
લગભગ તેણીની માસોના જેટલોજ; પણ તેની તરફ એટલો
તો માનની નજરથી જોતી હતી કે બીજાં કરનાં તેની સ્થાયે
વધારે થોડી બેસતી હતી. હોમી તો ખુદરતીજ રીતે સ-

ભાવે એકબીજાની હોવાથી તેની કાંઈ દરકાર કરતો ન હતો;
ફક્ત તે ગુપ્તને તેણી હતી તે કરનાં વધારે સુખી બનાવવાની
કોશિશ કરતો હતો.

મેહર સાથે લીજાની સરખામણી કરતાં પીરોળને લાગ્યું કે
તેણી છેલ્લી જેણી તે કરનાં વધારે ધીક્કરતી હતી અને તેથી
તે લાગણી લુલ્લમરેલી ધારી તે વીશે પોતાની માતા આગળ
ખુલું દીક કરવાને બનતી નહ શોધતી હતી.

દીનબાઈએ ઉપમા બોલાસાતો એક દીવસે માયાથી જવાબ
આપ્યો—“મારી નાની દીકરી, હું કાંઈ એની અક્કલ વગરની
નથી કે ફરકે જણીની હોસતી તુંને અમીનજ જેઈએ, એની
તારી તરફથી આશા રાખું. આપણને જે કરવાનું છે તે એ-
ટલુંજ કે, બ્યારે આપણા વીચાર કાઈ સાથે એકમતવા નથી
યાય, ત્યારે તેવું કારણ શોધી કઢાડવાની કોશિશ કરી. કદાચ
તમારેથી ઉલટા વીચારો ધરાવવા માટે તેઓને કાંઈ કારણો
અને લાલચો મળી હોય. મેં તુંને વારંવાર એ કહ્યું છે કે
હર જાહેરની ખુશામી અને મોજમજલદ કેટલાંકિને દુઃખ અને
દશગીરી કરનાં પણ વધારે લોકશાન કરે છે; દાખલા તરીકે
લીકાને મેહરે અથવા તારા કરનાં ઘણી લાલચો મળી છે, અને
તેણીના જેવી એ જુવાન છોકરી એની લાલચોની સામે થઈ
સકે એની આશા આપણે રાખી શકતાં નથી.”

“મમા, તમે શું એ મુંબઈમાં મોટે મોટે પેર ફરે છે તેને
વરને કહે છે?”

“હા લાલચી, મુંબઈમાં એની ખુબસુરતીની લગાર વખાણ
યવાથી તેણી કદાચ જેઈએ તે કરનાં વધારે પોતાના મેહરા,
કપડાં અને મોજમજલદ પર ખ્યાન આપતી હશે.”

“પણ જો જરૂરમાં તે મળતું નહી હોય તો તેવણ તેમ
કરવા નહી દે. શું તમે ધારોછો કે તેમ કરવામાં તેણી વા-
જબી કરે છે?” પીરોળએ ધંધળા વીચાર કરી પૂછ્યું.

“મારી દીકરી, કોઈ ગમે તેમ કરે તે વીશે આપણે આ-
જણા વીચાર આપવા નહી જેઈએ. તારી અને મેહરોતની
દમણની એમનાં, અને હું આશા રાખું છું કે સુખી જીવન-
માં દરકાર કરી નહુને હું મુંબઈ લઈ જવા માંગતી નથી.
જમસેજ સારાને તો ઘણા મઢીલા સુધી ત્યાં રહેવાની ફરજ
પડે છે, અને તેથી જરૂરમાં ખુદરતીજ તેવણ અથવા તો

પોતાનાં બચ્ચાંથી છુટાં પડ્યા ગમે નહી, વળી તેઓનું કુટુંબ એટલું તો મોટું છે કે જેમ હું મારાં છોકરાંઓને સાત-અઠાંથી દુર કરી શકું, તેમ તેવણુ કરી શકે નહી; વળી જેને આપણે હીલાની ભૂથો પસંદ કરી શકતાં ન હોઈએ તેવણુ આપણને તેણીને એકઠીને ઇષ્ટક દેવા કરતાં તેણી માટે વધારે દશગીર થવું જોઈએ. તું સમજ છે નહીં દીકરી ?”

“અરે દા, ગમા, અને હું કેવી ખુશી હોઉં કે મને જે લાગતું હતું તે તમને કહી દેવાની અને દીકમ આવી. અને બીજક છે કે તેણીને માટેના ધણા ખરાબ વીચારોને જે ઉત્તેજણુ આપ્યું છે; અને તે માટે હું ધણી દશગીર છોઉં, કારણકે હવે હું જોઉં છું કે તેમાં તેણીના કાંઈકું ધારતી હતી તેટલા વાંક કહેવાય નહી. હું નહીં ધારતી કે હું તેણીને મારી મરી તરીકે ગણી શકું, પણ તેણીને નહીં ખીકારવાને અને તેણીથી દુર નહીં રહેવાને હું કોરોશ કરશ.”

“હુબી એમજ માંડ્યું દીકરી, બ્યારે હું તુંને કહું છું કે આપણે ખોદા આપણને એકઠેકને આદવાને અને આપણી વસ્તવાને ફરમાવે છે, સારે મારી કહેવાની મતવજ કાંઈ એમ નથી કે, તે આપણુ સ્વખાને અસ પસા એક સરખી રીતે આદવાને ઈચ્છે છે; કારણુ તે જાણે છે કે જેમ કાપાથી આપણું મુખ અથવા શાંતી સચવાતાં નથી. પણ ફક્ત તે ઈચ્છે છે કે મીનાકેમો ઓછા કરવો. આપણે એમ ધાર્યે કે કાંઈ નીચે ખરાબ વીચાર ખાંખાથી કાંઈ નુસ્તાન ધવાતું નથી, (કારણુ કે તે વીચારો ફક્ત આપણાં પોતાનાંજ મનમાં રહે છે.) તો તેમાં ભુલ છે. એવા વીચારો પારકાની ખોટી નીંદા સમજવાને અને તેમાં સામેજ યવાને આપણને હસવાવે છે; સારે આપણુ ફક્ત તેઓની ખાખીઓજ નોંધે છીએ, અને તેનીજ વાતો કર્યે છીએ, પણ તે જેઓએ આપણુ ખેને પોતાને ભુલી જઈએ છીએ કે, જો આપણેથી તેઓના જેવીજ લાકમ હતે તો કદાચ તેમાંજ યતે. ચાલ પીરોજ, તું આજે બધું સમજતાં કંટાળી ગઈ હોય તો રહે બસ કરવે.”

પીરોજએ પોતાની વાન કરાચીની ચરછ જાણ્યાથી તેની માનાએ ઘોડીક વધુ શીખામણુ તેણીને દીધી, કે જેથી તેણીનાં મગજપર ધણી અસર થઈ.

“આસો હવે તો આપણે ધણી વાન કાપી, તેથી હાલ તરત તો બસ કરવે;” દીનજાઈએ પોતાની દીકરીના નાના અપતર એકદશપર “કાસા” કરી કહ્યું. “તે” વીચાર કરવા માટે પૂરતું સમજ્યું છે અને હું ખાખીથી જાણું છું કે તું તે ભુલી જરો નહી, તેથી હવે તો રમવા જા, ચુક દાસી વાન-લેવા કરતી હશે. અને ખુશાલીથી કુદકા મારતુ મારતું તે સુખી બાજક જહાર દોડ્યું. જતાં જતાં તેણી આ પ્રમાણે જોતી, “ગરીબ ખીચારી હીકા ! હું ખુશી છું કે હુંથી તેણીના જેવી લાકમોમાં પડી નથી; નહીં તો કે હું પણ તેઓ સામે યથાશક્તિ નહી.”

દીનજાઈ તેવણનાં બાળકોની વખાણુ તેઓનાં મોંઢાં પર કરવામાં હમેશાં ધણી સંબાળ રાખતાં હતાં, કારણકે ખુરોશની બ્યારે અસાધારણુ વખાણુ કરવામાં આપતી હતી સારે તેણી

પોતા માટે એટલું જાણું મત બાંધતી અને છકા જતી કે પોતાનાં કામમાં પછત પડતી, બ્યારે પીરોજને તો એવી વખાણુ તેણીનાં કામમાં ઉત્તેજણુ આપતી હતી અને તેણી પોતાની ભુલ સુધારવાને દસાવ કરતી. દીનજાઈને હમેશાં બી-હકે લાગતી હતી કે તેવણુ જે જુદી જુદી રીતે પોતાની એક દીકરીઓની વખાણુ કરતાં હતાં, તે પરથી ખોરોશ તેવણુનું હેત પીચીમપર વધારે છે એમ તેણીને બદનામ કરશે. જો કે આ વીચારથી તેવણને ધણું દુઃખ થતું હતું, તોપણુ તેવણુ પોતાનાં બચ્ચાંનાં જખીપનાં મુખને પોતાની હાલની લાગણી કરતાં વધારે ગણતાં હતાં.

એક દીવસે બ્યારે દીનજાઈ, મનચેરશાહે પીરોજને પસ-વારતાં અને એક ખુરાનુમા વાતમાં સામયકા ખુરાલીભ-રી લાગણીથી તપાસતાં હતાં, કે જે વાતમાં જાંદગીર પણ હમેશ માફક બાગ લેતો હતો—કારણુ કે તેની નાની પીતુ, કે જે લાડમાં નાખતી તેણીને ખોસાવતો હતો, તે તેની સાથી માનીતી બેહેન હતી—સારે તેવણુ કાંઈનાં પીમાં ડચકાના સાદથી ચોંકી ઉઠ્યાં. ચુક એક ચોપડી પર વાંધી વળી બેઠી હતી, જે તેણીને હોખીએ વાંચવા આપી હતી, તેણીના લાંબા બાંસો તેણીનાં મોંઢાં પર પડી તેને ઢાંકી ના-ખતા હતા. ખોરોશ અને જાંદગીએ જાનખીમાં ઉપર નેપું, પણ દીનજાઈએ તેઓને જમદોષી અસારત કરવાથી તેઓ કાંઈ પણ રીકા કરતાં અટક્યાં. હોખીએ દયાભી લાગણી-થી તેની માસીની દીકરી તરફ નેપું, તેઓ સજખાંથી જામ એખેજાન તેની તરફ ગયે; તે કાંઈ ગીતોની ચોપડી જોવામાં ચુકાશે હતો, તે ખુશી દેઈ તેણીની આગળ ગયો અને તેણીની ખુરશીપર બેસી પોતાના હાથે તેણીની આસપાસ વીકાળી તે ગીતો તેણીને દેખાડવા લાગ્યો. તેના પ્યારથી ખુશી થઈ તે-ણીએ પોતાનું રમવાનું દાખી દીધું અને પોતાના બાઈ સાથે તે ગીતોની વખાણુ કરવા લાગી. દીનજાઈ પણ તેઓની સાથે જોડાયાં અને ચુકના શીકા હોહો અને સુજેથી આંખોપર કાંઈ પણ ધ્યાન આપ્યા વગર તેણીના બાસ સરખા કાપા, તેઓને તે ગીતો સંખથી કાંઈ સમજણુ આપી, અને બીજાં ગીતોની ચોપડી લાવવા કહી જાનને એટલો તો ખુશી કીધો, કે જે કડાક કેમ પસાર થઈ ગયા તે તેઓને જામમ પણ નહી પડ્યા. ચુકની પણ દુઃખભરી લાગણી એટલી તો થઈ પડી કે તેણી પણ હસવા અને પીરોજની રમણુ વાતામાં બાગ લેવા લાગી.

પણ દીનજાઈ આ બાજકનાં છુપાં દુઃખની નીચાનીએ ભુખ્યાં નહી, અને તેણીને તે પહે શું દુઃખ થયું હશે તે શોધવાની કાસકમાં કોરોશ કાપી. હોખીને પણ તે માટે ધણો વીચાર આગ્યો, કારણકે બીજે દીવસે તેવણુ તેને જાનને નીચેના સ-વાલ પુછતાં સાંભર્યો—

“તારી બેહન હમેશાં દશગીર કેમ દીસે છે તે તું જાણે છે કે નહીં? હું તું એમ ધારે છે કે તેડું કારણુ તેણીને પંચ-મનીડું થેર દશ મુધી અંજાણુ લાગવાનું છે?”

“નદી, નદી, તેમ નદી,” નજે કહ્યું, “બધાં સુધી અને યાદ છે ત્યાં સુધી તો હું નાહું છું કે એ દમેશાં દમગીર જેવી દેખાય છે તેવું એક કારણ એથી હોય કે, તેણી રૂઝમતમાં દમેશાંની સીકની સીક ચાલ્યા કરતી હતી, અને પપા અને બપા ત્યાર કહેના હતા કે તેણીને કેટલું દુઃખ થતું હતું, અને કેટલા ધીરજથી તે તેણી ખમતી હતી; વળી હું ગરીબ બીચારાં મમતોના માનીતો હતો (આમ જોવામાં તેને આવનાર લોકો) તેથી તેણી નાહતી હતી; અને હું તેણીને ઘણું દુઃખ દેતો હતો, પણ કેટલું નાહું દમજી શાની એ એટલી બધી દમગીર દીસે છે. વળી કાંઈ પાછી સીકથીક પડી દરી, પણ તે વીરો બપારે એ કાઠીને કહે નદી, ત્યારે આપણે નાહીએથી શું?”

“ત્યારે શું તારી મેહને દમેશાંની એવી સીકથીક છે?” તેની માસીએ પૂછ્યું. “અહીં આવ નાહ, તેણીને લગતો બધો દેવાય અને કહે, હું હું છું કે તમે મેહની રૂઝમતની જીવંતી દેવાય હું વધારે નાહી શકું.”

નજે ઘણી આતુરતા અને ખુશીથી પોતે નાહતો હતો તે સમયે કહ્યું, બે કે તે ઘાંતું ઘોડું હતું; કારણ કે તે પોતાનો ઘણો ખર્ચ વખત પોતાની માતા સાથે ચૂનવતો હતો, બપારે સુઝ પોતાના આપ સાથે ચૂનવતી હતી. તેણે વળી ઉમેર્યું કે, ચૂનવી આઠ વરસની વયે એક નર્સકાર માંદગી પડી, એક વખણાવણા હાથેરે તેના આપને કહ્યું હતું તે તેને માદ છે કે, તે માંદગીની ખસર તેણીની આખી જીવંતીમાં રહી જશે.

“ઘણું લાંબા વખત પછી મમાએ અને તેણીને બેવાની રમ આપી હતી,” નજે ઉમેર્યું, “અને બપારે મેં તેણીને બેલે ત્યારે તેણી એટલી તો ફેરવાઈ ગયતી, સીક, ખનગી અને નયળી થઈ ગઈ હતી કે હું તદનજ દમગીર ગયો; વળી ગરીબ બીચારા પપાના ચૂનવરા પછીથી તેણી ઘણીજ સીક પડી હતી, પણ ત્યાર પછી કાંઈની વાર આવતી પડવાની તેણીએ ફરવાઈ કાઢી નથી; પણ હું નાહું છું કે તેણીને વારંવાર ઘણું દુઃખ થતું હતું, કારણ કે નર્સથી હું એનાં કપાળા આપ સુકું છું ત્યારે તાપથી મારા હાથ જળી નવ છે.”

આ બધાં સીકો આસપાસથી દીનખાઈને તેણે જાણ્યું હતું હતું તે કરતાં વધારે ખજાર મળી, પણ યુવાંએ તેણીના બાપનો મરતો વખતનો ભયનીન દેખાવ બેધો હતો, તેની તેવણને ખજાર નહીં હતી. નાહ જેમ જેમ ચોડા ગયો એવો તેમ તેમ તે બનાવ પોતાનાં મજબબાંથી દુર કરવા માંગતો હતો, ને કે તે નાહતો નહીં હતો કે કાંય; કદાચ તે ભયનીન શાંતી પોતે મેલમનદમાં શેઠાવશે હતો તેથી હોય.

ચોડા દીવસ પછી બપારે દીનખાઈ હોટરુંએલના સીખવા મેસવાના ઓરડામાં જ્યાં મારે મોડા હાથ આગળથી પસાર થઈ જતાં હતાં, ત્યારે તેણે ઓરડાની શરૂઆત બરડો. આવાજ સાંભળ્યા—“ખનીનન હું નાહી કરવાની, મને તારું લેસન કરવાનું છે ને નહીં? મને બીજાં સાથે શું લાગેલ વજરો?” હું પોતેન આગસુ છે સુઝ, તારું લેસન કાંઈ બારી નથી; મને તો ખનીન ઘણું મેહન લાગે છે.”

“શરમ છે ઓરડા,” પીરોનએ મીઠાજ બોલી દઈ વાજ આપ્યો, “મે કાંઈ આગસુ નથી, ને મારી ખાતરી છે કે એનું લેસન કાંઈ એટલું બધું મેહન નથી; હું હું છું કે હું એને બરાબર સમજાવી શકું.”

“હું નાહું છે કે નાંઈએથી પોતે કહ્યું છે કે એ આવે આગસુ આપવા તો મનરવસ થઈ દશે, અને તે તેવણને તો વધારે ખજાર હોતી બેઠી. જેઓ પોતે પોતાને મદદ કરી નહીં શકે, તેઓને મદદ કરવામાં હું મારો રમવાનો વખત જોડવા માંગતી નથી.”

“હું એટલી બધી ખારીસા સ્વભાવની અને ઘાતકી કેમ થઈ શકે?” પીરોન બોલી; પણ યુવતા કાલાવાતો બરડા આપને તેણીને આગળ જોવામાં અટકાવી.

“વાહામાં પીરોન, તું મારે લીધે નારી બેલન સાથે મારા મારી ના કર, કદાચ હું એની બેવકૂળી હોઈશ; પણ ખનીન આવે મારાં માથામાં કાંઈ થાય છે. મારી દરકાર ના કર, ખારી પીરોન; ઓરડા સાથે જુબી ના, તું આહી મેરડી રહેશે તો મારીને કદાચ મનશે નહીં.”

ઓરડા તો ઓરડા હોડી બદાર ચાલી ગઈ હતી, અને ઉનાવળમાં દોડતાં તેણીની માને અટકી પડી હતી. તેવણને બેઠે તેણી તરન પામી ગઈ કે તેવણે સમજ્યું સમજ્યું દશે. શરમથી કાઢ થઈ નર્સ તેણી ઓરડામાં પાછી દાખલ થયા જતી હતી, પણ દીનખાઈને તેણીને અટકાવી.

“નદી,” તેણે મંબીરતાથી બોલ્યાં “મે ફક્ત મારા કપ-કાની ધાસતીથીક તું એક માવાજ કામ કરવા માંગતી હોય તો તેથી તુંને તેમજ યુવને કદાચ થવાનો નથી. બે મેં તુંને જોવામાં સમજ નહીં હતો તો તું આવું જોશી એ હું જાની શરતે નહીં. જા, હવે તુંને બેઠીએ તેટલી મનદ કર; હું તો હાઈ છું કે બે તે તારો ચોડા વખત તારી માસીની ડેકરીને મદદ કરવામાં કદાચો હતો તો તેથી તુંને હવે આપણા દીવસ નેટલી ખુશાલી લાગશે તે કરતાં વધારે લાગે.”

“વાહામાં મમા, તમે યુવને મદદ કરશો?” પીરોનએ બીદતાં બીદતાં પૂછ્યું, કારણ કે બે કે યુવતા કાલાવાતી તેણી ઓરડામાંથી બદાર ગઈ હતી, તોપણ પોતાનાં માપને ત્યાં વાત કરતાં ઉમેશાં બેઠે તેવણ આગળથી હોડી જવાનું તેણીને દરજત લાગ્યું નહીં. તેણીને લાગ્યું કે નાંઈ પાસતાં હતાં તેમ સુઝ કાંઈ આગસુ હતી નહીં, અને કદાચ તેણીની માતા તેણીને મદદ કરે તો યુવનું ઘોડું દુઃખ આપું થઈ શકે.

“હા મારી દોડરી; બે નરર દશે તો હું મદદ કરશ. મારી ખાતરી કરવા મારે મેં પુરતું સાંભળ્યું છે કે તારી જાનને તો હું યુવને મદદ કરતે.” પીરોન આ સાંભળી ખુશી થઈ હોડી ગઈ, અને ઓરડા કે જેણી દમેશ માફક પોતાનો સ-લણા ચુરસો યુવતર કદાસી હતી, તેને પનાવવાની પોતાની જાનતી કોરોશ કાઢી.

દીનખાઈ તેઓના સીખવાના ઓરડામાં ગયાં અને એટલાં તો આસપાસી યુવ આગળ નર્સ ઉભાં, કે તે બાજકે તેવણને

એમાં પશુ નહીં. તેણીનું સઘળું ધ્યાન તેણીની ચોપડીમાં રહે-
કાપડું હતું; પશુ ચોરીક પણ પછી તેણીએ એકદમ તે ચોપડી
પોતા આગળથી ખસાડી નાખી અને જુરસોથી બોલી ઉઠી—
“મારેથી તો આએ ચર્પ ડાકતું નથી. અને તેરહી કોરોશ
કરુંછું તેણી નહીં; અને નઈજી. એટલાં બધાં તો ઝુરસે ચર્પ
વરો કે” —તેણી એકદમ રડી પડી. પંચમતી આવ્યા પછી
આમ તેણીએ પેહલીજ વાર કીધું હતું.

“મારી નાની ગુઝ. આએ માલું ધણુંજ મારી લેસન તે
શું છે ?” તેણીની માસીએ તેણીના હાથ મોઢાંપરથી માવાથી
ખસાડી પુછ્યું, “મને કહે, કદાચ આપણે બેઝ સાથે ગળી
કરી શક્યું.”

“અરે નહીં, નહીં, એતો હું ઘણી બેવકૂફ છું” તેથી મને
એમ લાગેછે. નઈજીએ મને આએ લેસન બે વખત સગત-
વ્યુંછે, અને હું તપાલુંછું કે મને તે સગતનું નેઈજી. —પશુ—
“મારા વાઝ કાંઈ નહીં, આજનો દહાડો રહેવા દે, કાલે ક-
રો. હું ખાતરીથી કહુંછું કે કાલે તારાથી એ લેસન આજ
કરતાં વધારે મારી રીતે થશે.”

“પશુ નઈજી તો મારી સાથે સારનાં ઝુરસે ચર્પ મધાંછે
અને બે તેમણની રત્ન વગર લેસન કરવાનું છેકી દઈસા તો
તેવણ વધારે મીરડાશે.” તે બાળક ટચકાં ખાતાં ખાતાં બો-
લ્યું, તેણી પોતાની માસીની ગરદન પર પોતાનું કપડું મથુ
નાખી પોતાનું સઘળું દુઃખ બહાર કઢાવવાને ઈચ્છતી હતી, પશુ
તેમ કરવાની તેનામાં હીમત હતી નહીં.

“હું બે નઈજીની રત્ન મથુ” તો તેવણ ઝુરસે યસે નહીં.
તેણીની માસી યુઝમાં દસી બોલી, “પશુ તેનો નીચાર કરી
શું તારા જીવને દુઃખી ના કર, યુઝ, મને બીહક લાગેછે કે તું કાંઈ
તારાં લેસનને લીધે એમ દુઃખી થતી નથી. હું ધાકુંછું કે તું સીક
છે અથવા તો તુંને દુઃખી થવાનું કાંઈ બીજું કારણ મચ્યું છે.
મને કહે, વાહાની દીકરી, કે તુંને વધારે સુખી કરવા અને બળે
આએ ઘેર તારજ છે એવું બતાવવા હું તારે વસ્તે શું કરી
શકું ?”

“અરે, કાંઈ નહીં, કાંઈ નહીં !” યુઝ પોતાનાં આંસુઓ
આંટકાપવાની કોરોશ કરતાં બોલી, “ખરેખર હું ધારતી
હતી તે કરતાં તો ઘણી સુખી છેજી. જ્યારે તમે મારી સાથે
એટલાં બધાં ભડાં અને માવાજી હોજો, જ્યારે બે મને
પોતાને દુઃખી બતાવવાની હું કોરોશ કરું તો ખરેખર નીમ-
કંડેરામ કહેવાજો. આજે માટે મથુ કુખનું હતું. અને મને
જ્યારે એમ થાય છે જ્યારે મને રડવાની ઈચ્છા થાય છે; પશુ
ખરેખર હું સમજી નથી, અને જ્યારે તમે મને કાસ કરોછો
અને તમારી પોતાની ગુઝ કરી બેઝાવોછો, જ્યારે તો કદીમી
નહીં.” અને બળે આમ પોતાનાં મનના વીચારો કબુલ કરી
દાખાથી બીધી હોય તેમ પોતાની માસીના પોલામાં પોતાને
બેઝકાં ઢાંકી નાંખ્યો.

દીનબાઈએ તેણીને પોતાના ખોલામાં બેસાડી અને આપણી
કાસ કીધી.

“જ્યારે તો મારી યુઝા, મને વધારે માંહવાં મુને” કીખું
નેઈજી, તેવણે જોડા વખત બોલી કહ્યું, “અને જ્યારે તારા
જીવને મનનું નહીં હોય અથવા તુંને કાંઈ દુઃખ થતું હોય તો
તે મને કહેવાને તારે બીહતું નહીં નેઈજી; નહીં તો કે—હું
ધારક કે તું મને બહારથીજ માટે છે.”

“અરે નહીં નહીં, તમે ભુલ કોરોજ, તંજોને હું નેઈજી માલુંછું
તેણું મેં કાંઈનગી આહતું નથી—સીવાય મારા પખા—મારા
પોતાના વાહવા બસા પખા !” તેણીના બોલો તેણીનાં કંઠમાં
થી યુગ્મખાઈ ગયા. “તેવણ મારીપર ધણું હેત” કરતા હતા,
મારી વખણ કરતા હતા અને મને તેવણની કીમી વાહાની
મુઝ કહેતા હતા, કે જેની રીતે મનચેરજી માસાએ ગઈ કાલે
પીરમને કહ્યું હતું; અને જ્યારે હું, આજની પડી હતી, એક-
ળી તો આજની કે મારે વાસ્તે ધારતી પશુ આપણમાં આવી
હતી, જ્યારે તેવણ કદીમી બને છેકી ગંધા નહીં, સીવાય કે
જ્યારે તેવણને લશકરી કામપર જતું પડતું હતું જ્યારે તેવણ
એક બેસંતી માફક મારી માકરી કરતા હતા, અને મને મમત
આપવાની કોરોશ કરતા હતા, કે જેથી હું માઈ દુઃખ અને
નખખાઈ ભુલી જાઉં. અરે ! તે મમકાર બીહામણી રાત હું કદી-
બી ભુલી જઈશ નહીં.” આમ બોલી તેણી પોતાની આંખો
બંધ કરી ધુલવા લાગી.

“કેઈ બમકાર રાત, મારી મરીજ દીકરી ?” દીનબાઈએ
તેણીને પડાવી પુછ્યું.

“જ રાતે મારા મરીજ પખાને મારી નાખવામાં આવ્યા
તે રાત !—અરે ધારકપર તે વખતે એવા તો ડરામણા આ-
કરો પડ્યા હતા, મુસતમબો, હોંદુઓ અને મરીજ બીચારા
પખાનાં પોતાનાં માથાસે, સઘળાં આંદરજીમાં એવાં તો રીકાં
અને કરકાં દીરતાં હતાં અને ધાસ બધું લોહી તથા મુલેસાં
માંજીમાં દાઝકાં અને આપાંએટી ભરાઈ મથું હતું. દુઃખની
એવી તો મીચારીએ અને જુલોસ સંભાળતી હતી—હું તે સઘળું
કરીયા નેહાંજું અને સાંભળ્યું અને આજની માફક જ્યારેમી
માઈ મથું દુઃખેજી જ્યારે વારે વડીએ મથા જ્યા આગમજ અને
મરીજ બીચારા પખાના બોલો માદ બનેછે, અને તેવણે તારતાં
મરતાં લોહીપુરાન ધધરી દાઝતે મને “કાસ” કીધી હતી તે
દેખાવ મારી નવરર આગળ ભરેછે. અરે ! તે વેળાએ તેવ-
ણનો અવાજ કેવો અજમ જેવો અને દુરોઝ કેટલા દંડાં હતા !”

“પશુ મારી મરીજ યુઝા, આવ્યા ભમકાર દેખાવમાં તું કેમ
ખાતી ? આટલી નાની છેકરીને લાં કાણ જવા કે ?”
“કારણકે લાં જવા મને ધણું મનનું હતું, હું ભણતી હતી
કે તેવણને મારી આગળ લાવવામાં આવે તે આગમજ તેવણ
મરી જશે. મને તેવણના છેકા ખાસગરખા બોલો ધણું સાં-
ભળવા મમતા હતી. અરે ! દીનબાઈ મારી, શું હું તેવણને
કદી જોવા નહીં ? હું તપાલું છું કે તેવણ કદી મારી આગળ
આવી શકશે નહીં; પશુ અરે ! શું હું કાંઈ પછું દીવસ તેવણની
આગળ જઈ શકશ નહીં ?” અને તેણીએ એટલા તો કાઢા
વાહા ભર્યા અવાજે તેણીની માસીના બેઝકા તરફ નેત્યું, કે કદી

નખાઈની આંખો આંસુઓથી ભરાઈ ગઈ અને ઘણે વખતે તેવણુ એટલી શક્ય, જેથી યુવ વધારે શાંત થઈ. અગાઉ તેણીનાં દીનમાં ખોલાસો સાંભળનારે કોઈ ન હતું, તેથી તેણી મનમાં ને મનમાં ગળ્યા કરતી હતી; પણ હમણા તેણીની આસીના દેખાઈતા દીકરાએ અને તેવણના માથાનું ખોસેથી તેણીને સધાવે મળ્યો, જે કે તેણીનું માથું હજી સુધી દુઃખનું હતું; પણ બ્યારે તેણીએ દીનખાઈના ઓરડામાં એક ઉંચકે દાડી ઉઘ્યા પછી પોતાનાં આસીને પોતાની પાસે હજી સુધી બેઠેલાં બેઠેલાં, સારે તેણીનું દેખું ખુશાલીથી ધકધક લાગ્યું. તેણીનું માથું નરમ પડ્યું, અને તેણી વધારે સુખી અને સંતોષી દેખાવા લાગી.

તેણીની તનદેશતી વીશે જે મત રચનના ગોઠા ડાકરે આપ્યું હતું, તેમ મત તેઓના ધરના ડાકરે મીઠી સ્મીયનું પણ હતું; તેવણુ કહેતા હતા કે તેણીનું દુઃખ કોઈ ધારતી બરેથી રીતે વધી જાય અથવા તેણીને ખીજી રીતે ઉત્ક્રાંત કરે તેવું ન હતું, પણ તેવણુને બીકક હતી કે યોગ્ય વરસો સુધી તો સારી તંદરેસતી થઈ છે તેનો તેણીને ખ્યાલ આવી શકશે નહીં, અને વારંવાર સખત થાઈ દુઃખવાની અને નખાઈની ફરજા કરવા કરશે. ખરેખર, આવી તંદરેસતીવાળું અચ્ચું ખુશ મીઠાનું ક્યાંથી હોય? ડાકરનું એવું મત હતું કે અવપણુમાં રાખેલી બેદરકારી અને રચનની ખરાબ દલાયી તેણીનું દુઃખ વધી ગયું હતું, અને આગવખી જણાવી કે રચનના ડાકરે તેણીની માનને પોતાની દીકરીને યુગ્મઈ મોકલી દેવાની સલાહ કેમ નહીં આપા. ડાકરે હસીને ઉમેર્યું કે, અમીત દીનખાઈ તો તેણીને પોતાને હાં રાખવાને ના નહીં પાડે. ખરેખર દીનખાઈ ફક્ત તે બાળકની તંદરેસતી માટે નહીં, પણ મગજ શક્તીની ખીજવણી માટે ખરાં દીનથી ઈર્ષતાં હતાં કે તેમ જન્મ્યું હને, અને પોતાની નાહની બાણુઓની સંભાળ અવપણુથીતર તેવણુને સોંપવામાં આવી હને. દીનખાઈને જે ખજાર હને કે, આઈમાખને ખરેખર ડાકરે સુખઈ મોકલવાની ભરામણુ કોઈ હતી, તો તેવણની આ ઈર્ષ્યામાં કેટલો વધારો થતો? આઈમાખને તો કોઈ એવોજ ખ્યાલ હતો કે તેણીની દેહને કશું દુઃખ ન હતું, પણ ફક્ત એક ખરાબ ખવાસને લીધે તેણી આવી ગીરકાંત બની હતી, અને તેવણની કમનસીબ મગરરીએ પોતાનાં સગાંઓને હાં પોતાની દીકરીને મોકલતાં તેવણુને અટકાવ્યાં. ખરોદેજ મેઘનાં યોગક કુરનાં સગાંઓ સીવાય તેવણુનું બીજું કોઈ ન હતું. પોતાને માથે કરો પણ બેઠો નહીં રાખવા માટે આઈમાખે પોતાના ઘણીને એક વેળાએ સુચના કીધી—ડાકરનાં એક મત દાખલ નહીં પણ પોતીકાં મત દાખલ—કે યુવ હમેશાં આજારી આપ્યા કરતી હોવાથી તેણીને યુગ્મઈ મોકલી દેવી જોઈએ; પણ તે બાળકમાં તો તેવણુ જેમ ધારતાં હતાં તેમજ જન્મ્યું. ખરોદેજના યુવ તરફના હાથી બધા પ્યારથી તેવણુ તેણીથી છુટી પડવાને ઈચ્છતા ન હતા, એટલુંજ નહીં પણ તેવણનાં સગાંઓ કે જેઓએ

તેવણનાં કુટુંબને નીચારી મુક્યાં હતાં, તેઓની મેદરવાની માંગના બધાને તેવણુને તેવણની મગરરી અટકાવતી હતી. પણ જો તેવણુને તેમ કરવાની જરૂર જણાવવામાં આવી હતો તો તેવણુ પોતા વીશેનો કોઈ પણ વીચાર રાખ્યા વગર તુરત કમચ થયા હતા. આઈમાખ તો પોતાની ફરજ બજાવેલી સમજ સતોષ પામ્યાં, અને ખુશી થયાં કે ખરોદેજ પણ તેવણના જટલીજ મગરરી ધરાવતા હતા. તેવણુ ફરીથી આ બાળકને લગતી વાત ઠેકીજ નહીં, અને ડાકરની પણ ખરોદેજ સાથે ફરીથી સુકાશત નહીં થવાથી આ વાત સધાળાંનાં મનમાંથી નીકળી ગઈ.

આઈમાખેના આવા એકપ્રકારે દેખાવથી યુવ જેવી માંદી છોકરીને ઘણું ખમ્યું પડ્યું. આખારાં સુખી અને તંદરેસત વાંગનારને, દેહને લડકાપી સુકે તેવી યાત્રુ માંદગીને થું ખ્યાલ હોય? કદાચ આવી માંદગી તેઓને ખુશનુમા ફેરફાર તરીકે લાગે કે જેથી તેઓ પોતાની આસપાસનાંઓની સંભાળ અને ઈતિભરીનું યુગ્મ ધઈ પડે, કે જેમ કુક માંદગી વેળાએ વારંવાર બને છે; પણ અને જે માંદગી વીશે બોલે ધીરે તે તદ્દન જુદીજ જાતની છે, તે દુઃખી આદમીઓને મગમીન, સુખ અને આગસુ બતાવી મેરે છે, જેમ થવાનું કારણ કું તે તેઓ સમજ શક્તાં નથી અને તે વેળાએ સેહેકમાં સેહેક કામ તેઓને ભારી લાગે છે, તેઓથી હાલી માલી શકાતું નથી, જેથી તેઓ આગસુમાં અપે છે, તો જેકે તે બાપડાં તો ખરાં દીનથી ઈર્ષ્ય છે કે તેઓ હાડી ધારી બીજાઓ આફક કામકામ કરી શકે. કેટલીક વેળાએ તેઓને એટલી તો નખાઈ લાગે છે કે સામાં માણસને એક પણ કડવો બોલ તેઓની આંખમાંથી આંસુઓ ઉપાડે છે; આ માટે તેઓને વીરકાંત ધારવામાં આવે છે, કે જેમાં તેઓ હોતાંજ નથી. આ જાતની માંદગી કોઈ યોગ્ય આફવાડમાં સુધીતર નહીં, પણ મહીનાઓ અને વરસો સુધી યાત્રુ રહે છે.

યુવની માંદગી પણ આ કીસમનીજ હતી—જે તેણીની માસીની સૌથી મજાળુ અને કઠી નહીં પ્રુટે તેવી સંભાળથી પણ અટકી ન હતી. જેઓ હમેશાં ઘણાં મનજન અને તંદરેસત હોય છે, તેઓ આવી જાતની માંદગી સમજ શક્તાં નથી, અને તેમાં ગાણુસે તરફ કંટાળાની નમરથી જોય છે. જાઈજ જેકે કોઈ માટે અગાઉથી મત બાંધી દેનાર ન હતાં, અને હમેશાં પોતાના અને દીનખાઈના વીચાર પ્રમાણે ચાલનાર હતાં, તોપણ તેવણુ જટલીજ પ્યારથી જન અને બીજાં છોકરાંઓ સાથે વરતાતું હતાં, તેટલો પ્યાર યુવ તરફ દેખાડી શક્તાં ન હતાં. બીજાંઓને સીખવવા કરતાં યુવને સીખવવા માટે તેવણુને વધારે સંભાળ અને સખરીની જરૂર હતી, અને કોઈ કોઈ વેળાએ તેવણુ તેણીને ખરેખર એક આગસુ, બેદરકાર અને બોદસીકી છોકરી દાખલ ધારતાં હતાં.

તેવણુનો આ વીચાર હોમી વીશેના વીચારથી મક્કમ થતો હતો, કારણકે તે જન્મથીજ નખાળા બાંધાતા અને સીકસી હોવા છતાં અસાધારણ દુશીઆરી અને મીઠો સ્વભાવ ધરાવ

તો હતો, જલણે તેની માંદગીએ તેની દરેક શક્તિને કમજોર બનાવવાને બદલે ફરેસ્ટાઈ ખસલતમાં બદલી નાખી હતી. એકજ કારણથી આવી એ જીલ્લા પરીણામે કેમ નીપજે, તે તેવજુ દીનબાઈ માફક સગજ શક્તિ ન હતી. ધણું અજબ જેવું એ હતું કે જલ સારા સ્વાખ્યાનો, જોતાં દીવતા, અને માયાળુ હતા; વળી દેખણી રીતે એકલપેટા પલુ દીસતો ન હતો, કોઈ કોઈ વેળાએ ખીનજ ખોદતો હતો, પણ તે સ્થિતિ દીનબાઈ અને મનચેરશાહ તેનામાં કોઈ ખીજ લુણે જોતાં ન હતી. આઈમાએ જલનાં મગજમાં મનચેરશાહની સખતાઈ વીશે જો ખોટા ખ્યાલ જોસાયો હતો, તેથી તે ઓકરો તેવજુ-થી ધણુ ખીદીને ચાલતો હતો, પણ દીનબાઈ અને મનચેર-શાહ તો તેથી તદન અજાણ હતાં. વળી તે પોતાના શીક્ષક મેહરજીભાઈને એટલો તો ચાહતો હતો અને તેવજુની સાથે એટલો તો ખુશાલીથી દીવસો ગુજારતો હતો કે લાં તેને કોઈ પણ ખેડું કરવાની લાલચ મળતી ન હતી. કેટલીક વેળા તે થોડીક નજીવી નાતાબેઠારી કરતો હતો, કે જેવું કારણ જો તેની માસી જાણતો તે કદાચ તેણીને તે વાંકો તેટલો નજીવ ન લાગતે અને તે માટે તેણીને ચીંતા લાગતે. પણ તે વાંકો તેણીને જણાવવામાં આવતો ન હતા, કારણુ ગુજ તેને હંમેશાં છુપાવતી હતી, અને પોતાને માથે સધળો દપકો ઢોરી લેતી હતી. નહી, તે છુપાવતીજ ન હતી, પણ તેને માટે કેટલુંક ખ-મતી હતી, અને પોતા તરફ ખીનજોળી દીક્ષાર ખેચતી હતી, જે જો સમ્માઈ જણાતે તો ખીનજ રૂપમાં ફેરવઈ ગયો હતો. પણ સામ્યાં હોતો મજા સામ્યાં જોશો થું છે તેનો જલને કશો ખ્યાલ દેતોજ નહી, જેકે તે કોઈ જીલ્લા બેલે તેટલો લી-ચકારો અને ખીનજને ખરચે પોતે છટકી જાય એવો અપ્રમા-ણીક ન હતો. તોપણ તેનાં મગજમાં કોઈ જોયોજ ખ્યાલ હતો કે ગુજ તેના કરતાં ઉતરતી હતી અને તેથી તે પોતાના વાંકો તેણીને હાંકવા દેતો હતો.

જલમાં ખ્યાર કરવા અને વખાણવા લાયક એટલું જીલ્લું હતું કે મનચેરશાહ અને દીનબાઈને તેની ચાલ ચલણની ખરી નખખાઈ રીસાની કશી ખખર ન હતી, તેના આગુણે ખુદરતીજ હતો. મેહરજીભાઈ માસ્ટર તરફથી તેને ધર્મની કેળવણી મલ-તી હતી તે તે એટલો તો આતુરતાથી લેતો હતો કે, જ્યારે તેને વેલાત મોકલવામાં આવ્યો ત્યારે ફક્ત તેના માસા અને માસત-રોજ નહી પણ માસીને પણ તેને માટે કોઈ શીકર રહી નહી. ગુજ તેવજુને વધારે ચીંતા આપતી હતી. તેણી સમ્યા-ઈના અનાદર કરતી હતી, વળી ખોદકું દીવ પણ દેખાકડતી ન હતી, જે દીનબાઈ મેહરકારીતું પરીણામ ધારતાં હતાં, તોપણ તેવજુના આર્થિક અને નાઈજી આ આપણોને પુદ-રતી ગણતાં હતાં. આ ગરીબ ખીયારાં બાળકની ભુલોની સુખ્ય ઉપત્તી તેણીની માતાને આપેલાં વચનની ગંભીરતા-માંથી થઈ હતી. ગુજની ખુદરતી ખીદકણ ચાલચલણને લીધે તેણી સારી કેળવણીની પધ્ધતિ જરૂર હતી. ખીદકને લીધેજ તેણી ધણું ખડું જીલ્લું બોલતી હતી-પોતાના બાપ આગળ તો તેણી કદી પણ જીલ્લું બોલી ન હતી, પણ દીનબાઈ જેનાં

ઉપદેશ લાગણીનાં બાતુ (કે જેવી લાગણી તેવજુ પોતાની બાળકોમાં ફોલેમંદીથી ઉતારી હતી) ને મનસે તો કોઈજી ખીનજ છુપાવતી એ એક જાતનું જીલ્લું હતું; પણ આવા વાંકમાં તો ગુજ વારંવાર આવી જતી હતી, જેથી તેણી બાપડી ભઈજ અને ખોરશેદના પોતા તરફના અણગમતાં વધારો કરતી હતી. છેહી પોતાની સધળી ભુલો છતાં કદી પણ જીલ્લું બોલતી ન હતી અને જેઓ તે વાંક કરતાં તેઓ તરફ તેણી દીક્ષારની નજરથી જોતી હતી (સીમાય તેણીની સદી હીલા, જેણી હમેશાં તેણી આગળ સામ્યાં બોલવાની સંભાળ લેતી હોવાથી તેણી તેને પોતાનાજ જેવી સામ્યાં બોલતી હતી). પીશળ જેણીને બાતમાં ટકા ચઢાવવામાં મનહ મેળવતી હતી અને સામ્યાં બોલવાની ખીદકને હમેશાં છટકી લેતી હતી, તેણી ગુજપર ક્યાની નજરથી જોતી હતી, પણ તેથી કોઈ તેણી તેને એટલી ચાહતી ન હતી.

અલખત, આ ગાળાપ વીનાનાં બાળકોની ચાલચલણ તપા-સવાને અને તે માટે મન બાંધવાને ધણુ મહીના લાગ્યા હતા. પણ જે કે ગુજમાં બાહેરથી તો ધણુ યોગ સારા મુજી દીસતા હતા, તોપણ દીનબાઈને લાગતું હતું કે અંદરખાનેરી તેણીમાં ધણુ સારા મુજી હશે. પણ આ મત બાંધવામાં તેવજુ એકલાંજ હતાં. ગુજ ખ્યારથી એક એકસ જાતની લા-ગણી ધરાવતી હતી, જે જો સારે માંને લઈ જવામાં આવે તો તેણીની જમ્યાં જેવી ભુલોને દુર કરવામાં ધણી મદદ કરે. દીનબાઈને આ લાગણી માટે ખખર હતી અને તેથી તેવજુ તેણીને સુધારવાને વધારે સંભાળ લેતાં અને રંજ ખેચતાં હતાં, અને જે અને તો જલ કરતાં વધારે અને પોતાનાં છોકરાંની માફકજ ચાલવાને કોશિશ કરતાં.

[સાંખુ છે.]

TWO OLD MAIDS.

એક દીવસે સાંઢજે એક અંગેજ અદરજ લાયબેરીમાં જઈ ન્યુસ વાંચવા બેઠો, પણ એટલામાં તેનો દાખ ટેબલપર મુકેલા સાદીના ખીદગીને લાગ્યો, જેથી તેમાંની સપથ સાદી દોળાઈ ગઈ. આ જઈ તેણે પોતાનાં જાળવામાંથી રામાલ કાઢી પેઠી દોળાવતી સાદી તુડી નાંખી, અને બીજાએ કે જે લાં દાનર હતા, તેઓની નજર સુકાં પેઠી લાંબી ચેરમાં રાતનું ખાલું લેવા જશે. સર્વે સારે ટેબલપર આ બેઠો; તેઓમાં પહેલે સુપ લેવાને ધારે હોવાને લીધે તેણે સુપનું કીરા પાસે લીધું, જે લેતાં પાસે બેઠેહી ખાનુના હરેસપર સુપ દોળાઈ ગયો. આથી તે વધુ ધમરાયો, ને તે બાતુ પાસે માંડી માંગવા લાગ્યો, “ખાનુ હું તમારી પાસે માફ માંગું છું.” કહેવાને બદલે તે બેલેરો, “ખાનુ તમારી પાસે માંડે મરિયા.” (Beg my pardon; in-stead of beg your pardon) આ સાંખી ખાવા બેઠેલાં પા-લુસો દરવા લાગ્યાં; આથી તે બહુ ધમરાયો, અને પસીના તુ-જવા તેણે પેઠી સાદીથી ખરડાયેલા રામાલ કદાહીને જુલમાં મોદકું તુડ્યું, જેથી તેનું આજુ મોદકું સાદીથી ખરાય ગયું. આ દેખાવ જઈ તેઓમાં બહુ દુસાદસ ચાલી. તેઓનું હસવાનું કાર-ણ તે સદમજબી નહી, જેથી તે બીયારો વધુ ક્રોધે વધર ટેબલપરથી હડી ચાલી ગયો, અને કોઈ દીવસે ફરી ચેરમાં આવ્યો નહી.

મીસ ગુલબાઈ ખુરશીદજી ભુલવાલા.

● ટીપુ સુલતાન. ●

મકરણ ૩ વું.

વે મધરાતને વખત થયો, અને તોફાન નરમ પડ્યું. ચળકતા તારાઓથી ભરેલું આકાશ, કે જેની આસપાસ ચંદ્રમા તેઓની રોશણી ઝાંખી પાડી ધીમેથી ચાલતો હતો, તેની આંદરે છેલ્લાં તોફાનની કાંઈ પણ નીરાણી દેખાતી ન હતી. પવનના ઝુંકારોમાં હવે નરમ પડ્યા હતા, અને ધીમી દવાની લેહડી આપતી હતી, કે જે આસપાસનાં ઝાડોનાં પાંદડાં હીલવવાને ભાગ્યેજ પુરતી હતી. ઝાડો પણ ગોળા ધીમી દીઝ-પુરા રોશણીમાં મુનેકાં હોય, એમ જણાતાં હતાં. ચંદ્રમાનો પ્રકાશ બીનાં પાંદડાંઓ ઉપર પડી તેઓને રૂપેરી બનાવતો હતો. આણીમેર પેલીમેર ખાનનાં માણસો સંદેહ ચાદર ઝોડી અને સરડીથી પોતાની બચાવ કરતા બીની જમીન ઉપર થોડુંક ચૂકે યાસ નાખી, સુચવણ બરેથી રીતે પડ્યા હતા. બીજા બાજુએ ખાનનાં ઊંઠા ઘાસના ચારાના મોટા ઢગલા આસપાસ ઝુંકાઈ ચઢીને બેઠાં હતાં, અને તે ચારામાં ચાર-ચાર તેઓ પોતાનું નામ બોલી મત ગમતો બોલાક તેમાંથી પસંદ કરતાં હતાં, બ્યારે નાની ધાંટરડીઓ જે તેઓની મરદન આસપાસ ઘોળવતાં ચાલી હતી, તે ધીમેથી ટીંગ-ટીંગ થઈ આસપાસ પથરાયતી ચુપકીદીને વધારે શાંત દેખાવ આપતી હતી. ગામડાંની મસજીદના મીનારા અને સંદેહ સુબએ ઉપર ચાંદરણ પથરાયું હતું. હીંદુ દેહડાંઓ ઉપરથી આ પ્રકારનો ચોડા ભાગ પડતો હતો, જેથી ખાનનાં ઝાડની ધરા આગળનો “પીરામીડ” જેવો દેખાવ દુરથી વધારે પ્રક્ટી રીતે દેખાતો હતો. પુરું તરફ જે વાદળ ઘસડાઈ ગયું હતું, તે હજી આંધેણી જણાતું હતું, અને ઘેરા રંગના બધા આકાશને લગાર ચળકાટ આપતું હતું, બ્યારે વારંવાર તેમાંથી વીજળીના ચમકારાઓ પડતા હતા, જે એક પછી દેખાઈ તરતજ શુભ થઈ જતા હતા. વાદળના ચળકારના અવાજને પણ ચોરે ચોરે વખતે ધીમેથી પણ સમજાઈ શકાય તેમ આવતા હતા, જે ઉપરથી માત્રમ પડતું હતું કે, તોફાન બીજા બાજુએ ચાલુજ દશે. વાદળ અને દુરનો દેખાવ ગોળા એક બની ગયાં હોય તેમ દીસતું હતું, કારણ કે ચંદ્રમાની રોશણી કાસમ ઉભેલો હતો તે જગાની આસપાસ કરનાં વધારે દુર પડતી ન હોવાથી હાં લગાર વધારે અધિક પડતું હતું.

એક ઘડી તુરંત કાસમ હાં ઉભો રહ્યો, અને આસપાસ બેઈ, આકાશના પ્રકારીત ગોળા તરફ પોતાની નજર ફેરવી, તે ધીમેથી વાદળોમાંથી પસાર થતો હતો, અને ઘણેજ શાંત અને દીઝપુરા દેખાવ આપતો હતો, બ્યારે ધીમી રોશણીથી આસપાસના દેખાવો એટલા તો પુરા અને દીઝ લક્ષ્યાનારા લાગતા હતા, કે તેની હમેશની એવા દેખાવો તરફની બેદરકરી છતાં-કે જેની બેદરકરી તેના દેશના લોકોમાં સાધારણ બેવામાં આવે છે-તેને લાગુ કે તેનો છવ લગાર દોડા પડ્યો હતો.

હીંદુમાનના દેશીઓ ઘણા ખરા કુદરતની ખુબસૂરતીઓ તરફ બેદરકાર હોય છે. પણ જે કુદરતની કોઈપણ ખુબસૂરતીઓ તરફ તેઓ બેદરકાર ન હોય તો તે પુરું તરફની તેજસ્વી ચન્દનીઓ છે, કે જેની ચન્દની કોઈપણ દેશમાં બેવામાં આવતી નથી. હાં નજદીક દરેક રૂપમાં પણ ઘણુંકરીને ઉનાળામાં આ ચન્દનીની મળદો એટલી બધી હોય છે, કે કુદરત એ કરતાં વધુ કરીમ બહેશ કરવાને અશક્ત છે. તે ચળકતી રૂપેરી રોશણીમાં એવું તો કાંઈ દીઝપક્ષક અને શાંત હોય છે—આખા દહાડાના મુવેના તાપ પછી એટલું તો કાંઈ તાજગી બરેલું હોય છે, શાંત એકાંત વીચારો મારે એમાં કાંઈ એટલું તો લક્ષ્યાનાઈ હોય છે—કે દીંવાનોતો મોટો ભાગ જેમાં હાંદુ અને હુસનમાનો બેક હોય છે, તેઓ તે ચન્દનીઓને દીવસની રોશણી કરતાં વધારે ચાહે, અથવા તો તેની બેહક વખાણ ગાય, તેમાં કાંઈ પણ અલગ યથા જેવું નથી. વળી આ ચન્દનીઓ વખતે તંદરેસતીને તુક્સાન કરવા દવ અથવા તો સરદી હોતી નથી, અને હીંદુમાનમાં જે કોઈપણ વખત એવો હોય કે બ્યારે ગરમીની મળદ કાંઈ પણ દુઃખ વગર અથવા તો રોશણીની મળદ કાંઈ પણ તાપ વગર મેલવી શકાય, તો તે એજ છે.

ચોડી ઘણી અદેખાઈની લાગણી સાથે મુનેકાં રાજાને વપાસતો અને પોતાના વીચારોને રાહત આપતો, કાસમ નદીના કીનારા આગળ પસાર કરવા લાગે. નાજું હજી પાણી અને કાદવથી ભરેલું હતું, તોપણ તેનો જુરસો નરમ પડ્યો હતો, અને જે કીનારા ઉપર પેલી આબુ પડી હતી, તે કીનારા ડાબુના આકાર પડેથી પોતાના અસહ આકાર ઉપર ફેરવાઈ ગયો હતો. કાસમ તે બાજુ તરફ ચાલ્યો, “અહોજ” તે બોલ્યો, “તેણી પડી હતી. એક પણ વધારે અને કદાચ તેણી સદાની શુભ થઈ ગઈ હોતે, બે કે તેમ થને તો મને ખાનનું. ઘણું લાગતે, તોપણ મારો પોતાનો છવ હમણા કરતાં વધારે શાંત અને નીરાંત હોત.”

કાસમજાઈ અથવા તો ચોડા તેને બોલાવતાં હતાં નથી. કાસમજાઈ, (કારણ કે તે સૈપદની જાતનો હતો)—ગામના પટેલનો એકપુરો છોકરો થતો હતો. તેનો ખાપ એ કદીમ માનવત ખાનમાનનો નમ્બીરો થતો હતો; આ ખાનમાનો બીજાપુરના મહિમેદન શાજઓના વખતના કરનાતીકના કારેર સામેની લાકડાની સાફ નાગ કાદયું હતું; અને તેઓની રાજા તરફની વફાદાર સેવાના અદલામાં તેઓને બે ત્રણ ગામોની પટેલાઈ સોપનામાં આવી હતી. તેઓને વળી સાદી જમીર

પણ મળી હતી, અને યોગ્ય વરસ આગમ્ય તેઓ શેષે પુર અને વધારે માનવત ઓધા ભોગવતા હતા. બીજાપુરના વંશની આખેરીએ, કે જ્યારે નીઝામ, મરાઠા અને હાઈદરઅલી જુદા જુદા પ્રાંતો વેળેની લેવાની ખટપટમાં રાક્ષા હતા, તેજ વખતથી આ ખાનદાનની પણ પડતી દશા બેઠી. તો પણ આ કુટુંબ હજી માનવત ગણાતું હતું, અને આસપાસનાં પ્રગણાઓમાં તેઓની બોદસો વગ ચાલતો હતો. કાસમનો ખાપ તે સેયક તુરેદીનનું લોકોમાં દીક્રા ચાલતું હતું, મરાઠાઓ સામેની લડાઈમાં તે નીઝામના લશ્કરમાં લડવા ગયો હતો, અને મરાઠાઓના ધસારા સામે નેરલ કાણુના કીધાઓ ટકાવી રાખવાને તેણે વખાણુવા લાયક મદદ કરી હતી. પેદલાં પ્રકારણમાં દરસારી ગયલા બનાવોની યોગ્ય વરસ આગમ્ય તે મરણ પામ્યો, અને એ કુટુંબનો જે યોદ્ધા ધણીની વગ હતો તે ઓછો થયો, કારણ કે તેની વીધવા અને ઊકરન વારસ તે ટકાવી રાખવાને અશક્ત હતાં.

પણ કુટુંબમાં જણ એવાંબી હતાં કે જેઓ આ જુવાન માણસને મોટા ધવાની વાર ભેતાં હતાં, અને આશા રાખતાં હતાં કે આ ખટપટમાં વખતમાં તે યોદ્ધા ધણી દોતત એકઠી કરી, ગયલું નામ પાછું મેળવશે. એક હાથ પર ચટખટ્યા લડાયક મરાઠાઓ હતા, કે જેઓમાંના કાઈની જેમાં સેદનની ચતુરાઈ હોય, પછી તે ગમે તેવા હલકા વર્ગોની કાંચ નહીં હોય, તો પણ એક સરદાર ધવાની આશા રાખી શકે છે; બીજા હાથ પર નીઝામ હતો, કે જેનું ચહેલા પગાંસ મોટે જીમ પાડતું દંગધડા વગરનું લશ્કર હમેશાં લડાઈમાં હાર ખાતું હતું, પણ હજી જેમ તેમ દુશ્મનોની સામે ટપી રહેવાની કોશિશ કરતું હતું; અને જેની આકરીમાં માનવ્યક રાખતી આઈઆઈઓ ધણી સેદલાઈથી અને સસતી મક્કતી હતી, જેકે તે મેચવનારને તેથી કદાચનું કાંઈ પણ સંજીવ કાપદો થતો હતો. વળી દક્ષીણમાં કદીમ પણ તારાજ થઈ ગયલું કાંઈસર હાઈદરના હાથ નીચે પાછું ઉતરી નીકળ્યું હતું, અને તેના વારસ દીપ્તના હાથ નીચે વધારે ચઢતી પડતી ઉપર આવવાની આશામાં હતું.

જેમ જેમ કાસમ મોટો ચતો ગયો, તેમ તેમ તેનો અમીરી દેખાંચ, જ્યારે ભેર, લડાયક હયાથો વાપડવાની ચતુરાઈ, ફારસી ભાશાનું તેનું જ્ઞાન અને તેની નજીવી દેરી—કારણ કે ધણીએક વખતે તેણે યોદ્ધા અને પીઠારાઓ સામેની જીતબેસમાં પોતાની બહાદુરી બતાવી આપી હતી—એ સમજું ભેઈ કુટુંબમાં તરેહવાર અટકો, તે કાણુની પક્ષ લેશે તે બીજે આવડા લાગી.

તે પણ પોતાની જન્મ જીમી છોડી જવાની ઉનાવળમાં ન હતો. ખુદરતી તેનો સ્વગાવ શાંત અને વીચારવંત હતો, અને વાંચનનો ધણે શોખીન—હેવાથી તેણે પોતાનું મગજ કદખીત કલાણીએથી ભરી મુક્યું હતું. આ ભતનાં વાંચનથી તે વધારે ઓછો વેદમી, તેમજ નસીબ ઉપર આધાર રાખવા શીખ્યો હતો.

તેની મા કે જેણીને તેની લાગણીઓની પુરતી ખબર હતી, તેણી અચારનવાર પોતાના દીકરાને કોઈ સારી જેવી ખુશસુરત અને ઉંચાં કુળની છોકરી સાથે પરણવા સમજાવતી હતી, પણ હજી સુધી કાઈની તેવી ખુશસુરત સારા ખાનદાનની છોકરી આપણા જવાન કાસમને નજર આવી ન હતી. તે હમેશા કહેતો હતો કે, જ્યારે તેનું નસીબ ઉકશે ત્યારે પોતાની મેલે કાઈના કહેવા પ્રુધા વગર પોતાને મન ભાવતી અમડી લાવશે.

કાસમના જેવાં ઉકરેઈ આવે તેવાં અને કાદાણી દીરસા-ઓથી ભરેલાં મગજપર તે રાતના બનાવો આટળી બધી અસર કરે તેમાં કાંઈ પણ અજળ થવા જેતું નથી. પણ આપણે આપણી વાતથી વેગળાં જઈએ છીએ.

“હા!” કાસમ બોલ્યો. “તેણીની ખુશસુરતી છક કરી નાંખે તેની છે—ફક્ત મક્કાતની રોશણીમાં અને જીવ વગરનાં બોખાં માફક મેં જ્યારે તેણીને મારી ગા આગળ મુકી, ત્યારે જે મેં તેણીને મેદરા જોયો હતો—અને તોપણ તેણીની ખુશસુરતીની હું છક થઈ ગયો છું. હા! ત્યારે તો તેણીની ઉધાડી આંખો અને હાલતા હોઠો જોવાના હોય—તેણીને બોલતાં સાંભળવાનું હોય—હા, તેણીની સાથે વાત કરવાની હોય અને ફક્ત તેણી એકજગ આંદો છે, અને એકજ માણસને વાસ્તે જીવે છે, એમ જણાવાનું હોય—હા, તેણીની સાથે આવી ચઢતીમાં મેસવાનું હોય અને ફક્ત હાં તેણીનેજ આવજા સાંભળવાનો હોય—હા, મારે જણમગ્યે પડી, તેણીની પુજા કરવાની હોય, તો વખત આગમ્ય એકસત મયેકું કહેવાય.” મદમદ પેગમખરે કહ્યું ફરેશી સીતેર સ્ત્રીઓમાંની તેણી એક છે. પણ મને કાંઈ પણ આશા નથી. કાંઈ પણ નહીં, ખાન ધરડા થયો તો શું થયું, ગમે તે પણ તે તેણીના ધણી છે, તેણીના હકદાર ધણી અને શું હીમતવાન—હીમતવાન તુરેદીનનો છોકરો, જેની તે મેખાનદારી કરે, તેને દેગા દઈ પોતાના બાપનાં નામને હીનપરતી લગાડેઈ નહીં, અજાનાં નામથી કહું છું કે નહીં.” તે જુવાન માણસ મોટથી બોલ્યો, “આવા વીચારો ધરાવવા કરતાં તો હું મરી જાઉં તે પર વરે, પણ અજા મને મદદ કરે, હું ખરેખર ધણો નખળાં મગજનો છું.”

અને પોતાનાં દીલ સાથે આવી ભતની તકરાર કરી, તથા પોતાનાં સારા જુવાન કે જે તેનામાં ધણા અને મજબુત હતા, તેને તેનાં મગજ ઉપર કાંચવા દઈ, તે જેટલો આસ્તેથી બહાર આવ્યો હતો, તેટલોજ આસ્તેથી કાઈની પણ જણ વગર અંદર ગયો. તાજ હવામાં ફરવાથી તેનો જીવ શાંત પડ્યો હતો, જેથી તે યોદ્ધા વખતમાં ઉધમાં પડ્યો. તોપણ તેની ઉંધમાં સ્વપનથી અલલ પડતી હતી, કે જેમ ઉકરેઈ આવે તેવા બનાવો પછી બાનુંજ ભેઈશે. તેની ઉંધમાં તેની નજર આગળ પેલી ખુશસુરત બાઈ ભમ્યા કરતી હતી; જેટલી શાંતીથી તે સુચા ગયો, તેટલી શાંતીથી તે સહવારના ઉડી શક્યો નહીં, અને અસત માફક હવે તેનો જીવ દીલખુશ અને

નમરવસ રહેયા નહી, તો ધણુ તેણે પોતાની સહવારની બંદ-
ગી ધણી આનુરૂપી કરી અને પોતાનાં બચીયને ગમે તેમ
કરવા તે પાક અહાના હાથમાં સોંપ્યું.

ગઈ રાતના બનાવેથી કાંકી જવાને લીધે ખાન સહવારના
ધણી ગોડેથી હર્યા. તેને પોતાની બાનુને લગતી ઇતેજ્વરી
બરેલી ખખરોતો સંધારા બરેસા જવાબ મળ્યા હતા. તેણી
સહવારનાં પંદરેઠમાં હડી અથોલ કરી હાલ સારીપેકે એકી
હતી. ખાન તેણીને જોવાની અધીરાર્થ હવે વધુ વખત લખી
રાકેયા નહી, જેથી થોડા વખતમાં તેને તેણીની આગળ લઈ જ-
વામાં આવ્યા. તેણીને જોઈ તે અસત પુરી થઈ ગયા, અને તેથી
વળી મોટાં ઉપર કાંઈ ધણુ દુઃખની નીસાણી વગર. તેણીની આંખો
હમેશ જેવી ચળકતી હતી, અને એકેરો હમેશ જેવો દીક-
પુસા હતા. તેણીના બાજો જે તેણીએ નાહતી વખત ઘોષા
હતા, અને જે હજી બીનાજ હતા, તે તેણીનાં ખખાં ઉપરથી
હમરો થઈ સરકતા હતા, અને અકસમાતથી તેઓ તેણીનાં
મેહમાં ઉપર પડેલાં ગમ્યા હોવાથી તેણીને હમેશને જોરા
મેહરો લગાર વધારે શિક્ષે દીક્ષતો હતા, ધણુ તેથી હમરો
તેણીની ખુશસુરતીમાં મેરડા વધારે થયો હતો.

“અહા તુને સુખી રાખે,” ખાન તેણીની આગળ બેસતાં
બોલ્યા. “જોડા તુને સુખી રાખે. અજહુસ રેદમાનના પગ
આગળ કોઈ દીકરું આપું રાત્રીમાં કોંઈ નહી લાવી મુકે,
ધણુ તેથી તારી આગળ મારી નગરમાં પુણ મીસામ છે.
તું સારીકાની છે કે?”

“હા, મારા ધણી, ખરખરજ—તે કે જેણે મને તોશાનમાંથી
બચાવી,” તેણી આકાશ તરફ નજર કરી બોલી, “અને તેણી
કે જેણીએ સારપછી દીકરી મીસામ મારી બરદાસ્ત કરી, તેઓ-
નો મારે ઉપકાર માનવો જોઈએ.”

“હા, મારી વાહાલી. આ ધરના અને આ ગામના રહેવા-
સીઓનાં આપણે ધણું ઉપકારી લીધે.” તેઓની મદદ વગર
આપણે કોણ જાણે શુંથી થતે!”

“શું શું થઈ ગયું તેવું મને થોડું જાન છે. હું કાંઈ છું
કે પાકખી પાણીમાં લઈ ગયા તે, અને પાણીના બખકાર
ઉછાળાઓથી મેં મારી આંખો બંધ કરી તે મને યાદ છે,
અને હું કાંઈ છું કે” તેણી થોડા વખત ઘોષી પોતાની આંખો
હાથેથી ઢાંકી ઝૂંબી કહ્યું. “તે સારપછી પાણીમાં સરી પડી,
અને મેં એક ઓચારી પાડી. સારપછી શું થયું તેની મને
ખબર નથી. હું બ્યારે સુઢીમાં ચાવી સારે માંડે સરીત તદન
બીતું હતું, અને કટલીક ઓચો મારાં આંગ ઉપરનાં કપડાં
કાઢી દીધ નુછતી હતી. પછી મને યાદ આવે છે કે ફરીથી એક
વાર હું સમગ્ર થઈ, અને એક બાલુ કે જે મારી ધણી
બરદાસ્ત કરતી હતી, તેણીની સાથ મેં વાતો કરી. હું કાંઈ
હું કે મેં તેને પુછ્યું કે મને હાં શું કામ લાવવામાં આવી
હતી, ધણુ તેનો કાંઈ તેણીએ મને પાંદરો જવાબ આપ્યો નહી.
પાકી ગમચી હોવાને લીધે અને તું ધણુ સારીકાની હતા એવો
મને સંધારો મળેલો હોવાને લીધે હું જલદીથી સુઈ ગઈ.”

તો ધણુ મને લાગે છે કે, તમે કહો છો તેમ સમજું કાંઈ
પાંદરું ઉતર્યું ન હશે. કાંઈ ધણુ બચમાંથી આપણે બચ્યાં હો-
ઈયું; હા! મારી વાદાસ્ત રાકતી ધણી યુવક ગઈ છે—ધણી.”

ખેલી જોતી, તેમાં અજબ થવા જેવું કાંઈ ધણુ નથી.
પેલી બધી બાનુએ તારેથી સામગ્રી વાત છુપાવી તે મારે હું
તેણીને કટકી દુવા હઈયું. તારી તે વખતની હાલત પ્રમાણે
તો તે બચીવાત તુને જોખમ બરેલી થઈ પડતે, અને
સારે શું તુને ખબર નથી, કે મારા હાથમાંથી જતાં તું સેદ-
જમાં જમી ગઈ—કે મેં તુને નદીનાં ઉછાળા બરેસાં પાણી-
માં દુખાતું જોઈ હતી, અને તુને પાકી જોવાની મને થોડી-
જ આશા હતી?”

“આરેસોશ નહી,” તે બાનુએ કુજતા અવાજે કહ્યું. “અને
સારે હું શું ખરખરજ બચમાં હતી? મને બચાવી દેણે—મારા
અગ્રીર ધણી તેજ મને બચાવી દશે! અને હમણા સુધી
મેં તારો ઉપકારથી નહી માન્યો!” તેણીએ તેના પગ ઉપર
માથું મુકી કહ્યું. “તે” મને ફરી અકસ વગરની સુખી મારી હશે?”

“નહી વાહાલી નહી, એમ નહી, તુને બચાવવાનું મામું
નસીજમાં સરજેલું ન હતું. ખરી વાત છે કે, તુને બચાવવા હું
પાણીમાં પડ્યો, ધણુ મારી કોશીશ ફેકટમાં ગઈ. મારાં લગ-
ઈનાં હથોડો મારાં દીકરપર હોવાથી જો હમારોએ મને બ-
ચાવી લીધે ન હતા, તો હું ધણુ દુખી જતે. ધણુ નહી, જેમ
અહા આપણી ઉપર દુઃખ વરસાવે છે, તેમજ તેમાંથી તે
આપણે છુટકાથી કરે છે. એક જવાને—જાણે નરો રસ્તમ
અને દેખાવે જોયા મરજુન—આ આશરમાત જોયે, તેની તી-
ક્ષણ આંખોએ તારાં જીવ વગરનાં શરીરને પાણીની સપાટી
ઉપર તરતું દીધું, અને પોતાની જાંઘીના જોખમે તુને બ-
ચાવી. વળી તેની જાંઘી કાંઈ થોડી કીમતી નથી, કારણ કે
તે એક વીધવાને હોકરો અને તેથી વળી એકપુરા અને
કુકુળને વડો છે. કુકમાં, જે બાનુએ તારી માવજત કરી
તેનો દીકરો.”

“પાક પેચમખર! સારે હું શું આ જોખમમાં હતી, અને
મને આ રીતે બચાવવામાં આવી? તેની જાંઘીના જોખમે,
અને તું કહે છે કે, તે એક વીધવાને હોકરો છે! તેની દુખી
જતે તો શું થતે?” આટલું બોલી તેણી વીચારમાં પડી.

આસ્તે આસ્તે કારણ કે ખાન તેણીને જવાબ દેવાની
દીક્ષત કરી નહી તેણીની છાતી ઉચકાવા લાગી, અને તેણીની
જાણુ વગર તેણીની આંખમાંથી એક આંસુ પડ્યું, અને
સાર પછી આંસુઓની ધાર વહેવા લાગી. ખાન તેઓને
પાતળા રસ્તો લેવા દીધો. તેના બોલો કરનાં તેઓ તેને વ-
ધારે સોંતી બખરો, તેણે વીચાર્યું, અને તે પડેજ હતું.

મોડા વખત પછી તેણીએ પાણું બોસવાનું શરૂ કર્યું.
“અમીરી ખાન, તું તેને બદલો વાળી આપશે? જો કે ખરું
કહું તો મારી જાંઘી ધણી નજીવી છે, ધણુ તારી અને
જોખમે હું પછાડો સુકી ચાવી છું, તેઓની નબરમાં તો
હું જાણું છું કે ધણી કીમતી છે. અરે મારી મા? તારા જો-
લાખનાં અચ્છુચ મરજુથી તુને કેવો મારી થા લાગતે?”

“તેનો બદલો વાળો આપું? અમીના? અરે, ને તે લે તો તેને મારી અડધી દોહત આપું, એક મગનો પટેલ હોવા છતાં, તે એક મગર અને કરીમ ખાનદાનો જવાન છે, અને એવી માંગણી તેને આપમાન જેવી થઈ પડે. વીચાર કર—તું ધણી દુશીયાર છે. તારા વીચારો જે હોય તે બોલી દે.”

“તું કહે છે કે તે પૈસા નહીં લેશે?”

“નહી નહી, તેવી માંગણી કરવાની હું હાંમત કરી શકતો નથી.”

“કદાચ તેની માથે વાસ્તે મારી જથ્થા—મારી બધી જથ્થા હું તેને આપી દેવાને રાહ છું. તું બળે છે કે, થોડી ધણી તેમાં ફીમતી છે.”

“તેની તે કાંઈ દરકાર કરશે નહી, કારણ કે તે પરજોડો ન હોવાથી તેને તે શું ખપતી?”

“પરજોડો નહીં અને આંખો યુગ્મસુરત?” તેણી અચ્ચુચ બોલી ઉઠી. પછી ખાને તેનીપર કાંઈ લક્ષ આપ્યું નહી.

“વળી તેની માથેથી કામનાં નહી,” તે બોલ્યો, “કારણકે તેણી તો ધણી ધરડી છે. જો કે જથ્થાસ પૈસા કરતાં તો આપવાને ફીક પડે, તોપણ તેથી માયસો નહી.”

“થોડાંઓ, લઘાઈનો સામન, જો તે સીપાદ હશે તો તે તેને મગનું ધઈ પડશે.”

“હા. આ વધારે સાફ છે, કારણ કે તે પગથી તે માયાં સુધી સીપાદ બચ્ચો છે. પછી બ્યારે તે તેવી નોકરીમાં નથી ભારે તેને તે શું ખપતી? અહીં કાંઈ અવાર નવાર છુટકાઓ સીવાય દુશમનની ચઢાઈઓ આવતી નથી; પછી—મને હવે કાંઈ મુશ્કે પડ્યું છે.” તે ચોરો વખત રહી બોલ્યો. “આકરી—હા, તેને તે કોથી સરસ પડ્યો ધઈ પડશે—હું તેને તેમાં મદદ કરી શકીશ. હું કેવો યુધ્ધ કે મને ગેદી પરથી તે ત્રી વીચાર આબો નહી. ટીપુનાં લશ્કરમાં તેને વધારે આવકાર-દાયક ધઈ પડશે, અને જો થોડા મહીનામાં માન મેળવવાની અને કદાચ મારી પેટે સરદાર થવાની. તેને જો તક ન મળે તો હું મોટી બુલ કરતો કહેવાઈ.”

“હા મારા ધણી, આ જાતની માંગણી તારાં ઘરના દીકરાને તેમજ તેને પછી લાયકની ધઈ પડશે. તે આપણી પછાડે સેલવાઈથી શેઠરમાં આવી શકશે.”

“અને કાંચ નહી આપણી સાથે? હું તો સીપાદ સંગતમાં ધણી મનહર મેળવીશ, કારણ કે ફક્ત તે એક ત્રીપાદન નથી, પછી એક પંડીત પણ છે, અને જે મારા કરતાં તો વધુ કહેવાય. વળી ગઈ રાતે મારા એક માણસ મરી ગયો છે, અને તેની જગાળી ખાલી છે.”

“મારી ગયો? કુખી ગયો કે શું?” તેણી બોલી ઉઠી.

“નહી મારાં મોતી, તેનો વખત બરાઈ યુદ્ધે લોપો જોઈને, કારણ કે અકાનેજ હાથે તે વીરજીનો બોગ ધઈ પડ્યો.”

“હા! ખરેખર ધણું બાયકાર,” તેણી કમખીને બોલી.

“અને તે વીરો કાંઈ યાદ આવે છે ખરું? વાફે તેનું નામ શું?”

“ઈલાહીમ.”

“અફસોસ! તેજેર તારી મે વખત અંદાજી અચાવી હતી.”

“હા, પછી તું બળે છે તેમ તે તો તેનું નરીય; લખ્યા લેખ કાલુથી સુસરી શકાય? તું શું કહે છે, પડેસને તે જગા આપવા માટે માંગણી કરે?”

“બ્યારે તું પુછે છે ભારે તો મારે કહેવું જોઈએ કે કદાચીમની નહી; કારણ કે પડેસ તેના કરતાં વધારે જાંચી પકતી નો છે. તેને તારી સાથ આપવાને પુછ, અથવા તો એમ કહે કે, અચ્છલખાન જે એક હમર માણસના સરદારનો છે તેની આગળ સરીગપટમ આવ, અને તે તું પેતાના રી-સાતમાં જગા આપશે; અને પછી જો કે તે શું કહે છે?”

“બચાવર છે, મારા ગોલાળ, તારી છક કરી નાખે તેવી ખુચસુરતી અને તારા ખારની કીમતનો હું તેનો કચ્છાર છું. ખોદા તુંને સલામત રાખે! હવે સાંજ તુલીક હું તુંને કંટાળો આપીશ નહી, અને તેટલા વખતમાં તું પછી આશ્ચર્યસ લેવાની હું સલાહ આપું છું.”

“મળે નરો ફક્તમ, દેખાવે ગોયા મગનું,” તે ખુચસુરત બાપુ ટક્યા ઉપર માથું ઝુકતાં બોલી. મારા ધણીએ તેને ઉમરાવ મદદ્ય તરીકે કહ્યો,—અને વળી પંડીત—દેવો સપુલ? એક વીંધવાનો ડાકરો!—તેણીને ધણી વાહાનો હશે, તેણી તેનેથી છુટી પડ્યા ન માંગશે!”

ફરીથી તેણી વીચારમાં પડી. “તેણે મારો મેહરો જોયો હોવો જોઈએ—પત્રીત અકાદ! તે હાંકવાને હું શકતીવાન ન હતી. તેણે મને હાથમાં જાયથી, અને હું મેસુદીમાં હતી. મારો ચેરાગળી દેવો જોરાઇ ગયો હોવો જોઈએ.” તેણીનાં મોઢાં ઉપર શરમાળપણનો રતાશ ચઢ્યો: “અને વળી આ ઝોરડામાં તેણે મને બર શેરાનીમાં જોઈ હશે. તેણે મારે માટે શું વીચાર્યું હશે? લોકો કહે છે કે હું ખુચસુરત છોઉં, પછી તેણે મારે માટે શું વીચાર્યું હશે?” પછી આ વીચારોથી તેણી નહી જથ્થાનાં સખોથી શુચવણમાં પડી, અને તેમ કરતાં તેણી જાંચી લુકલુમાં પડી, અને તેણીની નમરે છેલી રાતના બનાવો પાંજા આવ્યા. તેજાન, પાણી, અને તેણીનો બચાવનાર—એ સપણું તેણીની આંખો આગળ બચ્ચો કર્યું. પછી એક માણસનો આકાર જે પુદરતી તેણીના બચાવનારને લોપો જોઈએ, તેણે આ રવખનાનો, બનવું જોઈએ તેમ, મોટો બાગ રોક્યો હતો.

સાંપણ છે.) અંતરે.

ગરેડેશર એસકા—સતમ, રોઠને વરે પાણી લાય.

રેસતમ મકાસ હાથમાં લઈને આવે છે.)

રેસર એસકા—(અરેસે ધઈને) મો બેવકુશ રહાણીમાં સુઝીને લાય.

રેસર એસકા—(અરેસે રહાણી પાણીથી તલાવ બ-રોને આરેસે આરેસે લઈને આવે છે.)

અરેસર, એસકા—(ધણી ચેરાઈ લઈને) અરે, નાલાયક હ-

મારે એસકા કેમ પી શકશે?

રેસતમ કરાની—(રે. રોઠને) હું શું તાંજીલ યાચ્યે કે એ કેમ પીશે.

વાદળાં કયાં મળે છે ?

નાઈટ સ્ટેટ્સ" માં વપરાતાં લગભગ સઘળાં વાદળાં ૧૮૫૨ ના વર્ષ સુધી, ભુમધ્ય સમુદ્રમાંથી આવતાં હતાં, પણ સાર પછી "ફ્લોરીડા" નાં પાણીમાં ઊગતાં સંખ્યાબંધ વાદળાંપર લોકોનું ધ્યાન ખેંચાયું. જેવાં આ વાદળાંઓ મળી આવ્યાં, કે તેમને યુરોપનાં વાદળાં સારે સરખાવવામાં આવ્યાં અને સારાં લાગવાથી વેપારીઓ તથા વાહણવતીઓ તેમને

ખગ્ગરમાં મેઘવર્ષનાં કામમાં યુદ્ધ ગયા. પેટમાં માછીમારો પાસેથી શીથી સરસ ભત્તનાં વાદળાં ૭ પેન્ડે એક રત્ન ખરીદવા લાગ્યા. જ્યારે ભુમધ્ય સમુદ્રનાં વાદળાં ઓછાં, ને મોઢાં થવા લાગ્યાં, સારે "ફ્લોરીડા" ની માંગણીઓ વધારે થવા લાગી અને તે પ્રમાણે પછી ક્રીમત પણ વધી ગઈ. એકની એક જગ્યાપરથી જ્યારે ૧૮ વર્ષ સુધી વાદળાં કાઢવા લાગ્યા, સારે તેની પેદાશ ઘણી ધરી ગઈ. સાર વર્ષ ૧૮૭૦ માં જમીનને નવે કટકો શીથી કાઢવામાં આવ્યો, અને તેથી વેપારને ઘણું જોર મળ્યું. તે વર્ષ "એપેલેચીકોસા" એ વાદળાંનાં વહાણોની એક નાની કાફલો મેઘલાઓ, જે સાર પછી ઘણે વર્ષો મળે છે. ૧૮ વર્ષની ખંત અને જોખમ પછી એ વેપારનાં ધણું સારાં પરીણામ નીપજ્યાં છે.

વાદળાં કાઢવાની રીત ભુમધ્ય સમુદ્ર કરતાં જુદી છે, જ્યાં દુબકી મારનારાઓ પાણીમાં નીચે જઈને વાદળાં ઉપર લાવે છે. નાના મહવા કે જેમાં ૧૦ થી ૧૫ માણસો બેસી શકે, તેટલાંને વાદળાંની જગ્યા પર ચારથી આઠ અંકવાડીઓની સફર મેઘવર્ષમાં આવે છે. વાદળાં પકડવાને માટે ખગ્ગરોએ નાની હોડીઓમાં બેસીને બેસાડે છે. એક માણસ હોડીની પછાટે દોરડું બેંચતો બેસે છે, અને બીજો પોતાનું અરધું ઉપરનું શરીર તેની યાત્રુએ અરેલીને પાણીનું તરડું તપાસે છે. આખને મદદ આપવાને માટે "બોટર ચાસ" નામનું ધન આપવામાં આવે છે, જે એક સાધારણ બાકરી, જેનું તરડું લાકડાંને બદલે કાચનું હોય છે, જેને પાણીમાં ડુબાડે પછી જેમ જની શક તેમ પેલું માણસ પોતાનું મોઢું તેમાં મોડે છે. જ્યારે વાદળું દેખાય છે, સારે મહવો ચોંભે છે, અને તે સરળ મંડીને પરોક્ષ માણસ, જે કાંઠાવાળો મળ, કે જે ૩૦ થી ૪૦ શીટની લાંબી લાકડીને વચગાવેલો હોય છે, તેથી વાદળું પકડે છે. મેઘ માણસોને એવી વખતે અતીરવ સાહુમેતી વાપરવી જોઈએ છે. વાદળાં સાફ કરવા માટે, તેને વહાણના ગુરૂ પર, તેની ખુદરતી સીધી હાલતમાં યુકવામાં આવે

છે, જેથી તે મરી જાય, અને તેમાંથી બધાં તત્ત્વો છુટાં પડીને તેમાંથી ઘીણી વસ્તુઓ છુટતી નીકળીને સાફ થઈ જાય. આ હાલતમાં ઘણા દીવસો રાખ્યા પછી, તેને કીનારે લઈ જવામાં આવે છે, ને પાણીમાં એક ભત્તનાં વાસણમાં બરીને નાંખે છે, જેમાંથી તે બાકીના પદાર્થ બીજાય છે, ને ટ્રી જાય છે.

વાદળાં કાઢનારાઓ ગરમીની મોહસમમાં, પણ એમ દર રોજ મેહેનત કરે છે, અને એવી મેહેનત ખમવા સાર કાંઈ જેવો તેવો બાંધો જોઈતો નથી; તેમની આમડી તકડાંથી જળાને એટલી તો કાળો થાય છે, કે એક સફેદ માણસ અને સીદીમાં ઘણે દેર લાગતો નથી. તે અતીરવ જીવસેલું મેહેનતની જીંદગી છે, અને વાદળાં કાઢનારાઓ અતીરવ જોરાવર માણસો હોય છે.

વાદળાં કાઢવાની મુખ્ય રીત ઉનાળામાં હોય છે, મેથી આગસ્ટ સુધી, પણ પાણીની સરસ હાલત તો શીયાળામાં હોય છે, અને તે વખતે ઘણી ફ્નેડમંદી સારે વાદળાં કાઢવામાં આવે છે. તે વખતની રૂઠની હાલત વાદળાં કાઢવામાં ઘણી અસર કરે છે. જ્યારે જેસથી ડુંકતા ચાણ પવનથી પાણી સઘળું તોફાની યઈ જાય છે, સારે વાદળાં કાઢવાનું તદન અશક્ય થઈ પડે છે. ચોડાં વર્ષ સુધી પવનની હાલતને લીધે વાદળાં કાઢવાનું તદન નીપજન ગયું છે, જ્યારે કોઈ કોઈ વર્ષોમાં તો અતીરવ ફાયદાકારક થઈ પડ્યું હતું.

"ફ્લોરીડા" નાં પાણીમાંથી ઘણીકે ભત્તનાં વાદળાં પકડવામાં આવે છે. સોથી સરસ મેઘાંનાં ઉનનું વાદળું, જે પાંચ શીશીંગથી તે ૨૫ શીશીંગ રત્નને વેચાય છે; ખીજું, પીળી ભત્તનું, જે ૧૦ ચેન્સથી ૨ થીશીંગ ૭ પેન્ડે મળે છે, ને શીજું બાસનું વાદળું, જે બનાવટમાં ભૂલું ને કાઢી હોતું નથી, જે પાંચ ચેન્સથી ૧ શીશીંગે વેચાય છે. જ્યારે તેમને ખગ્ગરમાં મેઘવર્ષમાં આવે છે સારે સાફ કરીને સઘળી રેતી અને દોઢલાં કાપી નાંખે છે, અને ૧૦૦ થી તે ૧૨૦ રત્નની માંસકીમાં તેને દાખી રાખે છે, જે બાકરમાં તે જરૂરખંધ લેનારાઓને લાં મેઘવર્ષમાં આવે છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ થતાં ઘણી ક્રીમતી ભત્તનાં વાદળાં કાઢવાની ચોક્કસ કોરોશો થતી જાય છે અને કોઈક દાખલાઓમાં તે અખતર ફેડેમંદ નીવડયો છે. આટલું તો ખુલ્લું જણાય છે કે જામી ભત્તનાં વાદળાં ચોડાં મળી આવે છે અને જ્યાં ને હલકી ભત્તનાં વાદળાં કરનાં ઓછાં હોય છે, પણ તેની માંગણી તેની પેદાશ કરતાં ઘણી વધુ છે.

હાલના વખતમાં વાદળાં કાઢવાનાં મધ્યો, એ ઉદ્યોગનું ઘણું કીમતી સંધણ થઈ પડ્યું છે. તે ઘણું કરીને "સેન્ટ માર્કસ" ને "એક્સેલ" ની વચ્ચેના સંખ્યાબંધ ખડકોમાંથી પુપકન મળી આવે છે. બરોચર મોક્ષતાં તો વાદળાંની ખડક "એપેલેચીકોસા" ની પુર્વે ચોક્કસ માર્ગલ પછી સર થાય છે, ને "સીડર ક્રીઈસ" થી પચાસ માર્ગલ દુર કીનારા આગળ જરૂર નજમ મળી આવે છે. સાર પછી ૧૦૦ માર્ગલ સુધી કોઈ હોતું નથી ને "બાકના" ના ટાપુ આગળથી ફરીથી જણાય છે. આ વાદળાંના ખડકો, કોઈ વખતે ચોખ્ખા મુનાના પથરો, તથા ઘણું કરીને પરવાળાંની ખડકવાસી કીનારીનાં

બનેતાં હોય છે, ને કીનારાથી ૬ થી ૮ માઈલ દુરથી સર થાય છે, ને સ્વાર પછી સંખ્યાબંધ વંધી જાય છે. જ્યાંથી ખડકવાણાં તબ્યાં હોય છે ત્યાં વાદળાં મળી આવે છે એવું કહેવાયછું છે, અને “તેકસલ્સ” અથવા “સીડર કોઈસની” જરા દુરના કીનારાપર વાદળાં ધણાં મળતાં નથી તેવું કારણ એ છે કે, ખડકો પાણીમાં અતીરમ ઊંડા હોવાથી, વાદળાં કાઢવાનું ધણું કાયદાકારક થતું નથી. “સેંટ માર્કસ” ના ખડકોની ઊંચાઈ ૧૬ ફીટ, ને જમીનથી ૬ માઈલ દુર હોય છે. વાદળાં ત્યાં પુષ્કળને ને સારી જાતનાં હોય છે, ને મેકસીકોના કીનારાપરનાં કરતાં સારાં, પણ “બાદમા” ની જાતનાં કરતાં ઉતરતાં હોય છે. લાંબી પેદાવસ આપુટ હોય છે અને નેટલી ઝડપથી એકાં કરે છે, તેહીજ ઝડપથી ઉમે છે અને વાદળાં બરાબર મોટાં થતાં એ વર્ષ લાગે છે.

પુરશેદ.

સદગુણ અને સાલેસાઈનો બદલો.

જાના એક નાના પથ્થુ હવાવાસા બંગલામાં જીવ મહીનાની શરૂઆતની એક સુદર સાંજે એ બેહેનો આસાં અને હીંહાં પોતાના નાના નેવાં બાગમાં પાણી સીપીને ઠંડી દવા એકાંતમાં ઘોરતી હતી; આસપાસના બંગલા ને આવી છે, તે બરાવાની તૈયારી થાય છે અને મહાજલેશ્વરવાસા શોખીનો એ ટાંકણે પુણે ઉતરીને પુણીની સીઝનનો દેખાવ નીહાળવાને અને મુબહતા જોરેમદ વરસાદના કંટાળાથી બચવાને પોતાને સુકામ કરી રહે છે. આસાં અને હીંહાં હાલ એજ વાન કરે છે કે, હવે આપણા બંગલાઓથી બરાશે, કારણ કે એ બેહોને અને તેવજુનાં આ માણેકાઈથી ચીચાય તેવજુનાં કુટુંબમાં હાલ ખીચું કાઠી નથી, અને એ બાઈએતો નીમવ બંગલાનાં બાસંમાંથીજ આવે છે. એઓના પીતા યોદુંક થયું સુઝરી ગયા છે; આલાં એક અકસ્માત અને સારી સમજતાવાલી છોકરી છે, પણ હીંહાંમાં મગદૂરી અને ઈતરાટ જોવામાં આવે છે. એ બેહોનેને ઝાપડાનો શોખ સારો છે, તેથી પોતાના નાના નેવા બગીચાને સારા ટેરથી શોખીને શોખાવમાન છાપી છે. સાંજને વખતે તેઓઓના વખત એ પ્રમાણે ચોકસી છે, તેવામાં પોરડના સીપાઈએ આવીને એક કાગળ આપ્યું, જેની ઉપર નીચે પ્રમાણે સરનાયું કરેલું હતું—

“બાઈ માણેકાઈ તે મરદુમ હોમજીભાઈ એદલજી દલાસનાં ધણીપાઈ, —યુ લાઈન આઈ—પુણા.”

માણેકાઈએ જાણી લીધું અને દીકરીએને કહ્યું કે તમારા કાકા તરફથી આવેલું લાગે છે, કે ને કાકાએને તમે ધણાં બચ્યાં હતાં સારા જોવામાં છે. તે કાગળ તેઓએ નીચે મુજબ વાંચ્યું:—

“નેકનામ બેહેનજી માણેકાઈ
તથા પ્યારી પુત્રીઓ આસાંમાય અને હીરાંમાય—
બાઈ હોમજીભાઈનાં મરણ પછી અને અમારા પેશાવરનો વેપાર બંધ કીધો છે, અમારા જીવ તમને આવી મળવાને જોતો નર છે, કે અમારા મરદુમ બાઈની બેટીઓને મળીને સંતાણ પામે. બાઈ દારાસાદજીની કાનપોરની પેઢી પછુ બંધ કીધી છે, તેવું જાણ્યું એ ને કાનપોર અને દીલીમાં નેટલો બેજાણનો વેપાર થીસાઈ હતો, તેહીજ હાલ પડી ભાગે છે, અને પાછળે દહારે એ કાનપોર નરહીબની વાસ બેવળો પડયાં થાને બધી દોલતનો જોગ થયો, તેથી અમે બેહો બાઈઓનો વીચાર તમારી તરફ જલદી આવવાનો છે, અને ધણું કરીને આમે મહીનાની આપેરી સુધી આવી લાગશું. અમારી બેહ બેટીઓને કીચાવનાનાં પાસ સામે.

લાં દારામજી એદલજી દલાસ તથા પેશાવરવાલા

ની દુવા વાંચજે.

માણેકાઈ ધણી પુત્રી થયાં ને તેવજુના મુરશીને તોલના નેક દારાસાદ તથા દારામજી હવે તેઓને આવી મળશે તો ધણી હીમત યશે. એ દારાસાદ વીશે તેવજુ ધણું માન ધરાવતાં હતાં, કારણ કે તેવજુ વડા બાઈ હતા, અને તે સાથે હોમજીભાઈને ધણુ આદત હતા, અને તેવજુની પેઢી ધણાં વરઝોરી દીલી અને કાનપોરમાં હતી, ત્યાં તેવજુના દીલપુસ સ્વભાવથી ઉછેરમાં સાકું નામ મેળવી સરવેમાં જાણીતા થઈ પડ્યા હતા. ૧૮૫૭ ના બળવા વખતે તેવજુ ઉછેર સરકારની કીમતી સેવા બજારી હતી અને તેના બદલામાં એવજુને ખાનબહારના ખેતાળની ખંસેશ થઈ હતી.

“માયજી, એ ઉપરથી એજ માલમ પડેય, કે દારામજી કાકા પાસે દરેકો ધણો હોયો નેહીએ—અને પેશા પુરા કાકા તો રમે “જોદાખાઈ” હોય” કાગળ વાંચ્યા પછી હીંહાંએ પોતાની તચાકી પ્રમાણે તક જોઈ, પણ તેણીની મા તથા બેદનને તે ગમ્યું નહીં.

“હીંહાં! હજી તો ખીચારા કાકાએ આવ્યા નથી, તેહલાં તું એવા ને ગમેય તે નાદાન અને દલકા વીચારો જણાવેય?” આલાંએ સર કીધું, “એ દારાસાદ કાકા તો સૌથી વડા છે, એવજુને તો આપણા આવાજ મુરશી સમાન માન આપતા હતા. શું એવજુ પાસે પેસા હોતે તો એવજુ પ્યારા લાગતે? એવજુની નેકી ખુબી તો ધણી છે. પેસા! પેસા શું જીન છે? પેસા તો એક આપ છે, તે કઈં હુંગાઈ અને મગદૂરીથી નથી મળતા, પણ સાલેસાઈ અને સદગુણથીજ મળે છે.”

“જો હો! આધાંગાએ તમે તો કઈં શીલસુરી સેકયર ચલાવ્યું, એ શું પેસાં તમારાં સંદી દસ્તુરનાં દીનબાઈએ તમને શીજન્યું કે?” હીંહાં તકેર કરવા લાગી. વચમાં પંદર દહાડા નીકળી ગયા, અને સ્વાર, પછી રથાણી આસાંએ કાકાઓને વારો ઉતરબર ઘટતી જોડવજુ કરવા માંડી, પણ આપણાં હીંહાંઓએ તો દારામજી કાકાની દોલતના વીચારમાં હવાઈ ખ્યાલ કરતાં હતાં; સદી મીતીઓમાં પણ કદી સુકાં ને, પેસાવાલા કાકાની દુઃ દીકરી થયાની છેજ; કારણ કે દારામજી કાકા હજી કુમારોન હતા, પણ જીવદોગ દારાસાદ બમે વાર

પરવ્યા છતાં બેજો મોહારદાસ તેવણને સુકાને બેઠેલનથી ન થઈ હતી અને તેઓને એક પછી ફરજની બધેલા થઈ ન હતી. હવે બેજો કાકાઓ તેઓને યોગ્ય વખતમાં આવી મળ્યા. આમાંમાંએ તેઓને રાજી રાખવાને હમેશ કાળજી રાખતી હતી. હીકાં દોરાખજી કાકાની બનતી મદદરત કરવાને આતુર રહેતી હતી અને દારાસાહ કાકાને બનતાં સુધી અખાડા કરતી અને તેમના તરફ બેઠરકાર રહેતી હતી; પણ તે યુગ્મરમ એક બેજો પુતળીઓને ઘણાં વાહાકથી આહતા હતા, તેપણ તેવણ બેજો બેઠેલોના શુભ અને સ્વભાવ તરફ ધણી ધ્યાન ન કરે જોતા હતા અને તેવણ આપણે ઉપર જોયું તેમ, હાલ પૈસાની તંગીમાં હતા અને તેવણને દોરાખજી બાઈ સરવે પુરું પાડતા હતા. હમેશાં બેજો બાઈઓ એ બેડીઓને લેઈને ફરવા જતા હતા, પણ હીકાંએ એપણું ફરવાનું ગમતું, નહીં તે કે સહીઓની સાથે જવાનું વધારે પસંદ હતું. કદાચ દારાસાહ કાકા પોતાની તખ્તપત બરોખર નહીં હોવાથી ભેં ફરવા નહીં બન્યું, તે પછી હીકાં દોરાખજી કાકાને રાજી રાખવા પુરોશીથી તેવણની સાથે જતી હતી. સપ્ટેમ્બર મહીનાની મોટી સરત જોવા બેઠ બાઈઓ અને બેડીઓ તૈયાર થઈ, પણ રાખેલા પ્રમાણે હીકાંને તેઓની સાથે જવા નહીં ગમ્યું, તેથી તેણી પોતાની સહી ડાહરની રતઈ સાથે જુદી ગઈ. થેર પાછાં ફરતાં માડીઓની એક સરખી ધમાલખી આમાંની માડીના યોગ્ય ચમક્યા, અને બીજા દારાસાહ કે તેવણનું આંગ જરા બારી હતું, તેવણ પછી પડ્યા અને સખત ઈજા થઈ; દોરાખજીએ કદ કો માર્યો અને તેવણને સેઢેલ ઈજા યદીને બંધી મથા, અને આમાંને તે એક લામકોવાલા ખારસી જવાને સેઢેલમાં જમીન પર પડાતી ઝીલી લીધી. તેણીને અંગ્રેબી હેખત સીવાય કંઈ વધારે ઈજા થઈ ન હતી. હવે દારાસાહનો પગ ભાગી ગયો તેથી તેવણ ધણા હેરાન હતા, તે સાથે મામાંમાંથી સખત ઈજા થઈ હતી, તે સાથે ધડપણની નાતવાંની પણ વધી પડી. રવાણી આમાં અને તેણીની માતા એવણની સરો રીતે મેલીજ અને આવજત કરતાં હતાં. એક દહાડે હીકાં ઈંતર ડેસ કરવામાં યુગલથી છે, સાકી અને બીડીઆંન પણ તેવુંજ ફક્ક પહેર્યું છે અને અરધે કલાકે માથું બાંધીને જવારે મોડી આસરીમાં પોતાનો મેઢેશ ત્યાસતી હતી, હાલે આમાં જઈ લાગી, “બેઠેલ હીકા, આજે તું ફરવા નહીં જતે તો સાકે, કારણકે કાકાજીની તખ્તીએ વધારે બમડી છે અને તાવળી જોરમાં છે,” આમાંએ સમજાવીને કહ્યું. પણ હીકાંએ મટકો કીધો કે, “શું હું ફરવા નહીં જવશ તો કાકા સાજા થઈ જશે કે? અને તો આ સીકે માણસની આગળ ધણા વાર રહેવા નહીં ગમે. સીકે માણસને બેઠેને આપણેથી સીકે થઈ જઈએ. મને તો આજે રતઈની સાથે દાંડે સાસુના બગલામાં “બાડ રેસ” જોવા જવાનું છે; રતઈના વાળી મુખાઈથી આવેલો છે અને હું ના કહેવાઈ તો ખરાખ લાગે.”

હવે બીજાની આમાં શું કહે! એવી બેસમજ બેઠેનપર અસહ્ય કરીને રહી. દારાસાહ દલાલની માંદગી દીન પર દીન ધણી વધી પડી; એક દહાડે દોરાખજી લાઈને તેવણે એ-

કાંતામાં બોલાવીને કહ્યું કે, ઈનસાનના કંઈ ભરસો નથી, તેથી મારી દેવાતીમાં જીવ કરાવતું બેઠેજો. એક દહાડા આમાંને એખલી બેઠેને આમાં પાસે પોતાની પેડીમાંથી એક સુખડનો દાખડો મંગાવ્યો, જેને કળા કુચીથી બંધ કીધો હતો; “દીકરી આમાંમાંએ, એ દાખડો જરા તારી પાસે સંભાળીને રાખજે, હું બ્યારે માંડું હાલે લાવજે,” દારાસાહ કાકાએ ચાલી વાહાકથી પોતાની બતરીજીને તે દાખડો આપતાં કહ્યું.

વીકાને માટે જાણીતા રાખમાઈ વકાસ આપ્યા હાલે દારાસાહના બોરકમાં કોઈ પણ હાજર ન હતું. “આમાંમાંએ, એ વકાસ રાખમાઈ કાંમ આપ્યા છે?” હીકાંએ આતુર મેઢેરે પુછ્યું. “એ તો કાકાજી પોતાનું વીક કરાવે છે, કારણકે એવણની બીચારાની માંદગી વધતી જાય છે,” આમાં દલગીર મેઢેરે બોલી.

“મરેરે! એવણ વીક શાનું કરાવે છે, પેઢેરવાનાં કપડાં તો દોરાખજી કાકા આપે છે, તપકીરનું લેકડડું સુધાં તો એવણ આપે છે, આએ ડાહરના પૈસા આપેને સવે ખરચ તો દોરાખજી કરે છે, ને વળી વીક તે શાનું કરાવે છે, પેસા કહે તેમ “મને નહીં ને મરડો ને બોચીમાંથી કરડો.”

“સુગી રહે હીકાં! ખસ વીચાર વગર બોલીજ જાવ્યું, સગુકાઈ અને સમજાતાં તું જાણતીજ નથી. હું તારા હંકકા વીચાર પર અહસોસ કહ્યું,” આમાંએ સખત હપકો કીધો.

દારાસાહ કાકા આમાં દીકરીને બેઠેને ધણા પુછી થતા હતા કે એ બેડી બીજીજ એક સદશુભ અને સાર્વજનિક સમુગાર છે—અને હીકાંને ખાતર તો તેવણ દીશેજની દલગીર હતા કે, એ છોકરીની એની બેઠેનનાજ જેવી હતે તો ધણું સાકે—તેવણ પોતાનાં મનથીજ સમજ્યા કે હવે મારી જાંદગીની એક થતી જાય છે, અને જે વખત જાય છે તેમાં પરવરેગાર હજુર રજી થતું છે, અને તે તેવણનો વીચાર ખરો પડ્યો. પુણે આપ્યા પછી દારાસાહ દલાલ મળે બહીને બેઠેનનારીન થયા. દલખાને દહાડે તેવણનું વીક વચાલું, જે નીચે જાણ્યું હતું:

“મારી રોહોડ લાખની રોહડ પુછમાંથી મારી સાલેસ અને સદશુભ બતરીજ આમાંમાંએ સેઢેલનાં મારી તારનાં પુરતાં માન અને સારી સવધતાના બદલામાં એક લાખ રૂપયા મળે અને તે સાથે એ બેડીને જે જે દાખડો આપ્યો છે તેમાં કામતી નકલેસ અને પોંદોચોએ છે તેથી આજથી એજ દીકરીને અસતક કરજે. જોશ એ બેડીને સુખી કરો. પંદર દબર રૂપયા મારાં જરીજ અને અસરકારી સોનઈ માલિક્યાઈને મળે અને રૂપયા દસ દબર મારી નાની બતરીજ દીકાંમાંએ મળે, તે એવી સરતે કે તેણીને નામના દોરાખજી સાથે પાસે અનામત રાખવા અને તેણીનાં લખન પછી પણ તરફ રીકે આપવા. દલગીર હેડ કે એ બેડીમાં લાયક સુખ ધણા યોગ્ય છે. આવી પરીસ દબર જહાં જહાં ધરખવામાંઆમાં આપવા. મારી રીકો અને દાનપોરની પેડેડો માલિક હવે પછી બાઈ દોરાખજી થશે.”

હવેજ ઈતર હીકાંની ખાતરી થઈ કે, જે કાકાને તેણી દમડી વમરના ધારતી હતી, તેવણ તો લક્ષાપતી નીકળ્યા. કાનપોર અને દીકરીને વેપાર તેવણનો વેપાર જ્યોતો તેમજ હતો અને તેવણ પોતાના મેઢેના છુનીમેને યોગ્ય વખત અખલાર સોંપીને પુણે આવવાનો વીચાર કીધો હતો. તેવણને ખુદર-

તીજ વીચાર આપ્યો કે, હવે ધરપણની નાતવાંની ધર્ષ છે તેથી પુણે પોતાંકાંઓમાં ધોડો વખત જઈ રહેવું અને તે આગળ તેવજો પોતાના દોશખજ ભાઈને જણાવ્યું કે હું ત- દન પઈસા વગરની હાલતમાં જોઈને થયાં માથું ધું, કે એ બેડીઓની પરીક્ષા કરવાને બની આવે. દોશખજ દવાએ પેશાવરનો વેપાર બધ કાપેા હતો એ તો ખરું હતું. જે જવાને આત્રાને ગાડીમાંથી પડતાં સેજમાં બચાવી હતી, તેવું નામ જેરચશાહ એદલજ હેદરાખાદવામાં કરી હતું. નીઝામ હેદરાખાદમાં તેઓને બાપદાથી સારી નોકરી અને આખર હતી, તેઓ પુણીની “શીઝન” માં આવીને આસાંનાજ બ- ગત્રામાં બાંહે રહ્યા હતા. આશાંની લાયકી અને સાલેસાઈ તેઓએ સારી રીતે નજીવી હતી, તેથી એ બાવી બાઈના દ- યની માંગણી જેરચશાહે કાપી અને તે આશાંની માથ અને કાકાએ ખુશીથી સ્વીકારી. આશાંમાથ અને જેરચશાહની રાજ પુરીથી દારસાહ દવાલની હમસી પછી તેઓનાં લગન કરી આપ્યાં, જેઓ હાલમાં ધણું સુખી બેઠું કહેવાય છે. આ- લાંએ પોતાની નાદાન બેહેનને પોતા પાસે રાખી અને પોતા- નાજ જેવી લાયક અને સદચણી દરવાની તબનીજ રાખી અને સ્વાસ્થાદ લીકાંમાયને પણ લાયક થેર પરણીરને સુખી કાપી.

મીસ જેરખાતુ કાવસાદ ડો. દાવર.

રાંધવાને લગતું.

ખમણની ચોળી—નાળજેરને ખમણને તેવું ખમણ લાદ- વાનાં ખમણ માફક બનાવે; નેટાં ખમણ લેવે તેવો અરથી લાગ ખાંડ નાખે, લેપાર થવેથી તેમાં ખમણ, બધકજ બારીક કરી નાંખે, તલેલી બદામ હુંદીને નાખવી, લાર બાદ લારવા માફક લીના ચોખાના આદાની ખીચી બનાવવી, તેને મસળો ફોટલી માફક મોટો ગોળો કરી તેમાં માફકસર ખમણ મુકી, જોલ વાલી હાથની હેડીપર થી લગાડી બેઠ હાથ વડે નાંધીથી ટાંકીને જેવી ચોળના પાટ માફક કરવી; લેાડી છગારે તપાની તેપર થોડું થી ચોખડી ચોળી મુકી સેહજ રવાસપર થાય કે છગારી પાદામાં લેવા. થી લેાડીને લગાડનાં જડે ને સારા જેવા છગારે જુલની; વધારે લાલ થયાથી સખત થયે, માટે વધુ લાલ નહી તેમજ સફેદ પણ નહી, માફકસર કરવી. ખારી મર- થી સાથે ખાદાથી બહુ સ્વાદ લાગશે.

આમકંડ પુડીંગ—તજી રોર કુધને ઉડાવેા, રોરને આરારે બજે ને તેમાં એક થા એ ખાઈ લીંણુને રસ નાંખે; કુધ ને પાણી જુદું પડે કે ઉવારીને ગળી હંદાડો, રોર ખાંડ તથા પા- સોર બદામની બીજને બારીક હુંદીને તેમાં એ બદામ ગોલાળ, ફોટડયાં એકની કેરેવરીક, માખણ, બધકજ તથા કંડ ચંદા- વેશી છ ઉડાંની સફેદી, ઉડાંની દાલ તથા કુધને ગળી હંદાડેા માથે મેલવી નાંખી સુખાંજેમાં નાંખે, તેની કાર ઉપર નીચે પ્રમાણે કીનારી બનાવી—તજી મચવા રવેા, ખાંડ ફોટડ અમગે, જરા માખણ, એક ઇંડું, મચળી વળીને તેને ફરતી કીનારીએ મુકેા, કઈ નકશી માડી, રહુલમાં જુંજ, લાલ થવેથી ઉતારું.

મીસીસ શીરીનખાઈ દાઠ તારાપેરવાલા.

તરકડીઓ હાથે.

મકરણ કે જી.

નંલ પીઆર મેક્લીન, આપણે કહ્યું તેમ તે બાદસાદનો માનીતો હતો અને તે શહેરમાં ચોક્કસ પ્રગણીની દરબારમાં લશકરી કામ- દાનો ઈનસાફ કરનાર હતો. મેજર આક ડાગે જે પેલી સાહેલીના આશક હતો, તે કનંલના હાથ નીચેનો હતો; અને તે ગર્વીસ કીનાખેર માણસે પોતાના હરીફનો નાશ કરવાનો હસવ કાપેા. બે-તેને નોક- રી પરથી બરતરફ કરે, તેપણ “મારી” તેને આહે દજ તે બપકર હરીફ હતો, અને તે કનંલે સો- અંદ લીધા કે તેનો જીવ લેવેા. પોતાની મતમથ પાર પાડ્યા તેણે મેજર ડાગેનું લશકરી હકતર તપાસ્યું, અને સેહેજ તણખાં જેવી ખાખી જણાઈ, જે તેણે આતુરતાથી ઉપાડી લીધી. “ધુ- લેા” ની કતલ પછી તે રાત્રે અતીશય કાંકેા હોવાથી પોતાની જગા પરજ ઉપાઈ ગયેા. મોગજેએ આ ખખર તે કનંલને મળી, અને તેણે નીચય કાપેા કે તેને વાંકની શીક્ષા કાખજ મોતની રેખ મારવી; પણ આંકને તે કનંલને જણાવ્યા વગરજ નોકરી પરથી બરતરફ કાપેાડી હતો. એવા સુચવામાં તેણે એક પક્ષ અમલદારની સલાહ લીધી, જેણે કહ્યું કે તે જીવાન આકને પાછો નોકરીપર રાખવેા બેઠેય, અને પોતાની જગા ઉ- પર ઉપાઈ જવાના વાંકે સારૂ ફરીથી તપાસ ચલાવવી બેઠેય.

કનંલ બેક્લીન આ સુચનાથી ધણે મધન ધર્ષ ગયેા, અને એક અંકવાણું ખસાર થયું તેટલાં તો તે સીપાઈને પાછી પોતાની નોકરી મળી. બહાદુર બીચારા! તેને તો જરાપણ ખખર પડી નહી હતી કે કેવું છટકું તેને સાર ગેાંધવાયું છે. હજી તો તેણે તરવાર પહેડી નહી, તેટલામાં તેને પકડવાનો દુકમ થયેા, અને બે કે તેણે બહાદુરીથી પોતાનો અચાવ કાપેા, તેપણ તે ઝુનેકખાર કાપેા અને લશકરી કવાયદની જમીનપર તેને મારી નાખવાનો દુકમ થયેા. તે બાદસાદની સહી સાથે તે કાગજ પાછું ફરું. તે મેજરને વારતે કાંઈપણ આશા હતી નહી, તેણે મરજુંજ બેઠેય; તેણે પોતાની પ્રીયા પર મેહેલમાં ધણુંક કાગળેા લખી મોકલ્યાં, પણ તેણીને તે મુગ્યાં નહી, કારણ કે તે કનંલના જાણસોએ તે લઈને પોતાના લુચ્યા સોજતીઓની રેળી વચ્ચે, ધણીક મશકરી કરી મોટ- થી વાંગી સંખળાવ્યાં.

તે સાહેલી પોતાના આશાકની જેરહાજરીથી અતીશય ગમ- રાઈ. એક અંકવાણું વહી મયું હતું, અને તેણીના આશાકે તેના હાથપર મુખી લીધી નહી હતી, ને ખારના ઉમરા કાદવા નહી હતા. તેણીને ધારતી લાગી કે તેનીપર કાંઈ આશત આવી હશે અને તે સંખળાંનું મુળ તે કનંલ હશે, એવું અનુમાન કયું. છે- સરવાલે, તેની જગા તેણીએ શોધી કાઢી, ને ભોંયપર એકદ- ધર્ષ પડી. એક આકર જેને તેણીએ મોકલ્યો હતો, તે આકરું

કેદખાતું, તપાસ અને મોહોતની ટેપની ખબર સાચે પાછા ફર્યા. તે બોયરા તોતડા છોકરાનો હાથ પકડીને “મારી” મોટેથી બુમ પાડી ઉઠી, “પણ તેને ક્યારે મારી નાખવાનો છે, મને જલદીથી કહી દે, નહીં તો હું તુને હમણાં ચીરીને કટકા કરી નાખીશ.”

તે છોકરો ધમ્મરાઈને બોલ્યો, “ઓ ‘મારી’ મારી તરફ એવા ડાળા કાઢીને ના ને. હું તુને કહું છું કે, આજે ત્રણ વાગે બપોરે એને મારી નાખવાનો છે.”

“ત્રણ વાગે ! આ પરવરદગાર ! હવડાં તો બે વાગ્યા છે, હવે હું શું કરું ?”

“મારી” બાદશાહ પાસે ના.

“પણ તે મેહલમાં નથી, તે તો ફરવા ગયો છે.” મારી બોલી.

“અરે ! તે પાછો ફર્યો છે, ને મેહલમાં શહજાદા સાથે પુસ્તકખાનામાં બેઠેલો છે.”

“ઓ સારું તો સાં હું શોડી જઈશ, ને આંતો જન ખંચાવવા સારું બાદશાહને આજુછ કહું. આવતી કાલે તો અમારાં લગન હતાં. ઓ ! પણ એ બાદશાહે સહી કાંચે કીધી હતી કે એ તો બધા જુદો દોંગ હતો. મોસકો શેહરમાં એનો છવ ખંચાવ્યો હતો, તે શું એ બુલી ગયો કે ?

જેવું તેણીએ બોલવાનું પુરું કર્યું, કે તરતજ તીરની માફક તેણી આરડામાંથી ધસી, ને બાદશાહનાં પુસ્તકખાનાં આગળ ગઇ સાં સુધી યોતી નહી. છેક નજદીક ગયા કેડે તેણી જરા ઉભી રહી, પણ આરડામાં સમજી શાંત હતું, અને આગળ વધવા તેણી બીહતી હતી. કદાચ નેપોલીયન અને તેને છેન્દ્રો બને જ્યાં જાણવામાં હશે, અને તેમને છેડવા તેણી ઈચ્છતી નહીં હતી, પણ પ્યારે તેણીપર જીત મેળવી અને જરા પણ યોધાટ કીધા વગર તેણીએ બારણું ઉઘાડ્યું. તે બાદશાહ કોમળ બેઠેલો હતો, અને સધળા મોખડાઓ તપાસતો હતો. તેની પાસે સોનેરી કરચીયા બાળવાલો, ને ઝીણી ઝીણી આંખનો તેનો વાહાલો નાનો દીકરો-તે ડચક બેઠાવ્યો હતો; એવો મનોરંજક કેખાત બેઠેલો “મારી” યોતી, ને ચોડે વારે આગળ વધવા જતી હતી.

“મારી, અંદર આવ. એ આ ડચક કેવો શાંત મને જાણ છે. તે મારી સાથે ફરતાં, ને કુંડકા મારતાં યાદી ગયો છે, ને હવે બર જાંઘમાં પડ્યો છે. તે બાદશાહ બ્યારે બોલ્યો સારે મગરૂરીથી પોતાના દીકરા તરફ પેઢેલાં બેઠું, ને પછી તે કુમારીકા તરફ નજર કીધી. તે બોલી ઉઠ્યો “હા મારી, તું રોડી લાગે છે. હવે મને તારું દુઃખ શું છે તે કહે.”

તેણી બાદશાહના પગ આગળ પડી ને તેની રહેમભરી આંખો તરફ નજર કીધી. તેણી બોલી, “મારી આપત જ બરી છે. જે મને કાસે પોતાની ધણીયાંણી કરતે. તેના મોતની ટેપના કાગળાંપર તે સહી કીધી છે.”

“મારી, તું શું બોલે છે, તે મને સમજ પડતી નથી. મને પુછાસો કર.”

“મેજર આ કાગેને મોતની ટેપ મારી છે, ને તે ઉપર તે સહી કીધી છે.”

“ગઈ કાલે મેં એટલા બધાં તો કાગળાં ઉપર સહી કીધી છે, “મારી” કે મને તે મેજરનો વાંક પાદ નથી.”

“સુઝો” તરફ તે પોતાની જગા પર જાંઘાઈ ગયો, તેને વાસ્તે તેને સમજ કીધી છે.”

“આહ ! મને યાદ છે, એ ઘણો ગંભીર આરોપ છે, તે વાંકના બદલામાં મોતની શીકા થાય છે.”

તે રડતી છોકરી બોલી, “પણ જેણે તારો જન બચાવ્યો, તેનેજ તું મારી નાખશે કે ?”

“મારી” તે મેજરે ક્યારે એમ કીધું ?”

“શું તું બુલી ગયો કે ? પેલો આ કામો, જેણે મોરકાના મોહલામાં તારા પુત્રીને મારી નાખ્યો હતો તે.”

“હવે મને તે યાદ આવે છે “મારી,” હું તે બનાવ બુલી ગયો નથી. પણ તેનું નામ વીસરી ગયો છું. હા, તેનું નામ આંકો વાગે હતું.

ત્યારે તું તેને બચાવશે કેની ? તે છોકરીએ બ્યારે તે બાદશાહને બદલાયેલો મોહરો બોલ્યો સારે તેણી બોલી, “હા હું જાણું છું કે તું તેનાં દુઃખની વખતે તેને સહાય થશે, ને બદલો વાળશે.”

“હા “મારી” હું તેને બંચાવીશ.”

“પણ સાહેબ, જુઓ, જે તો વાગા છે ને ત્રણ વાને તો એને મરવાનો વખત છે.”

“ત્રણ વાગે !”

નેપોલીયન તરતજ ઉઠી ઉભો થયો, અને ઘડ વગાડ્યો. એક ચાકર આરડામાં આવ્યો. જલદીથી તે બાદશાહે છુટકારાની ચીટી લખી આપી, ને કાંઈ બીજી ફરમાસો તેને કહી અને તે સંપેસાઓ સાથે તેને રવાના કીધો. પવનના જેવી ઝડપથી તે સીપાઈ કયાવરની જગા આગળ ગયો. તેણે એક માણસને યુડાની માડી આગળ બેઠો, અને આસપાસ સીપાઈઓની દાર બંદુકો સાથે ઉભી રહેલી જોઈ.

“છુટકારો ! છુટકારો ! બાદશાહે તે સીપાઈનો છુટકારો કીધો છે.” તે દારના અમલદારે હુકમ આપ્યો, ને તે સાહેબીનો આશક બચી ગયો. તે કરનજ ચુસ્તથી લાલ પીજો યઈ ગયો, ને બચકાર સોગંદો લેવા લાગ્યો. તે પોતાના યોડાપર સવાર થઈને તે જગ્યા આગળથી જતો રહેલો, જે વખતે બીજા સીપાઈઓએ તે છુટા ચમકા અમલદારને યુવારકાઢી આપી.

તેજ દહાડે તે કરનજને કેદ કીધો. તેની દરેક પદવી તેની પાસેથી છીણવી લીધી, અને તેને પોતાનેજ કેચ તશકરમાંથી કાઢી ડુક્યો. તેણે વેર લેવાના સોગંદ ખાધા હતા. તે જુદીયન લોકો સાથે મળી જઈને “વાતરકુ” તરફ નેપોલીયનની સામે લડ્યો. તે લડાઈને દહાડે એક ઈંગ્રેજ અમલદાર સાથે ઝપાઝપી કરતાં તે માર્યો ગયો.

તે છુટકારાને દહાડે “મારી” ને આંક માગે લગનના ગઈથી બોડ્યાં, ને બાદશાહે ખુશીથી પોતે તે સાહેબીને આપી. તે ખુશમાં બંધો લગન હતાં, અને નેપોલીયનની દાર પછી તે સુખી બોડાંએ લ્યાર નહીના કીનારાપરનાં એક મુંદર ધરમાં પોતાનું રહેણું કીધું, ને પાછું સુધી લખ્યાં.

[સાંધણ પુરું]

પુરશેદ.

નામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

મી સી સ કારલાઈલ.

જાન્ય ૧૮૦૧-મૅરચ ૧૮૬૬.

મીસીસ કારલાઈલનો જન્મ ૧૮૦૧ માં હેર્ફિંગટન નામનાં ગામમાં થયો હતો. તેણી તે ગામના ડાક્ટર નામે જ્ઞેન વેલ્સની એકપુત્રી બેટી હતી. તેણીને કેળવણી આપવા માટે તેણીનાં માપાપ વચ્ચે હ-મેશ મતફેર પડતો હતો. તેણીના બાપ તેણી છોડી નહીં હોવાથી બળાપો કરતો હતો, પણ જુદરત એ બાજમાં તેની સામે હોવાથી, તેણે ટેકાવ કર્યો કે તે-ણીને એક છોકરાની બરોબર કેળવણી આપી, આ ખોટા પુત્રી પાડવી. પણ તેણીની મા આ બાબદની સામે થતી અને આ નાની છોકરી તેઓ વચ્ચેની તકરાર અન્યથાથી સાંભળતી. તેણીના બાપને કોઈ પણ રીતે ડુબી કરવાનું તેણીને ગમતું નહીં હતું, તેથી આ બાબદ પોતાનાં હાથમાં લેવાને તેણીએ ટેકાવ કર્યો અને એક છોકરાની ત્રાકક કેળવણી લેવાનું પોતાની મેળે શરૂ કર્યું. તેણીએ પેદલાં લેડીન શીખવા માંડ્યું, અને થોડા વખતમાં ધણો મનમા પોતો અભ્યાસ કર્યો; પણ આ સધળું તેણીએ સર્વથી છુટા રાખ્યું હતું. પણ જ્યારે તેણીના બાપને એ વીશેની ખબર થઈ ત્યારે તેના હરખનું શું પુછ્યું? અને તેણીની મા પણ હવે વધારે વાર સામી થઈ શકી નહી. હવે તેણીને માટે કોઈ સારો શીક્ષક તેણીના બાપ શોધવા લાગ્યો અને એકવરડ અરવિંગ નામનો એક શાયસ તેણીને માટે મળ્યો. ધણાંક વરસો સુધી તેના હાથ હેઠળ તેણીએ કેળવણી લીધી, અને તેનાં એક દરતે નામે થોમસ કારલાઈલને ડાક્ટર વેલ્સનાં ધરમાં દોસ્તી કરાવનાર પણ તેજ હતો. આ દોસ્તી પછી આઠ વરસે એટલે ૧૮૨૬ માં મીસ વેલ્સ અને મીઠ કારલાઈલનાં લગન થયાં. તેઓ પેદલાં એડીનબરો શહેરમાં જઈ વસ્યાં, પણ પૈસાની તંગીને લીધે તેઓને બીજા નાની એકાંત જગાએ જવાની ફરજ પડી. સાં ૭ વરસ તત્તીક આ સુંદર, બહેલી, અને હસમુખી મીસીસ કારલાઈલને ધરતું સધળું કામકાજ પોતાને કરવું પડતું હતું, અને તેણીની તંદરોસ્તી હમેશની નાણક હોવાથી તેણીને પુ-રાણ ગમતું પડતું હતું. આસ્તે આસ્તે તેણીની નજાબત વધતી ચાલી અને ૧૮૪૬ માં તેણીના અંત આગ્યો. તેણીનાં

મોતથી મીઠ કારલાઈલને સખત દુઃખ લાગ્યો અને ગમમાં તે ગમમાં તેણી પછી યોડુકમાં તે પણ મરણ પામ્યો. મીઠ કારલાઈલે પોતાનાં મરણ અગાઉ મીસીસ કારલાઈલનાં દેહલાક લખાણો એકાં કર્યાં હતાં, કે જે તેનાં મોત પછી પ્રગટ થઈ બાહર પડ્યાં હતાં.

સારાહ મારટીન.

પણ માહેલાં ધણાંખરાં જન્મને જ્યારે કોઈ સારાં કામમાં જોડાવાની માંગણી કરવામાં આવે છે, ત્યારે કહે છે કે “જે મારી પાસે પૈસા અને દુરસદ હતો તે હું તે જરૂર કરંતો.” પણ અહીં તેઓને યાદ આપવું જોઈએ કે, જેઓ ખરા જ-ગરથી આ દુન્યામાં બંધુ કામ કરી જવા માંગતાં હોય, તેઓને દાક્તર યા દુરસદની કોઈ પણ ગરજ હોતી નથી.

આવી રીતનો ધડો આપણને સારાહ મારટીન નામની એક દરજણ સ્ત્રી કે જેને જન્મ ૧૭૯૧ માં થયો હતો, તેણી આખી અર્ધ છે. તેણી પોતાનું ગામ કે જ્યાં તેણી વસતી હતી, સાંના બધવાઓની નીતી સંબંધી હાલત સુધારવાને બહુ મેહનત કરતી હતી. આ ગરીબ સ્ત્રી, કે જેણી પોતાનીજ મેળે કેળવણી લીધેલી અને પોતાનીજ આપ કમા-લથી યુનિવર્સ કરનારી, કોઈ પૈસાદાર અને બહેનો શાયસ ન કરે તે કરતાં વધારે પોતાની ગરીબાઈમાં આટલું બધું કરી શકે, એ શું ધણું અન્યથા જેવું નથી?

જ્યારે સારાહ મારટીને પેદલાં બંદીખાનાંની સુસાકાત લીધી ત્યારે સાંના બધવાઓની હાલત તેણીએ ધણી ખરાબ દીડી. તેઓને કોઈ પણ જાતનું નીતી સંબંધી શીખવવાનું અને ધર્મ સંબંધી જ્ઞાન જેવું કોઈ હતું નહી, પણ આ સધળાંમાં આ નાની નરખાસવાળી દરજણે ધણો ફેરફાર કર્યો.

૧૮૧૭ માં એક ઓરતને પોતાનાં બચ્ચાં તરફ હવાનત-બરી ચાલ ચલાવવાને માટે બંદીખાને નાખી ત્યારે સારાહ મારટીનની દયાળુ લાગણી ધણી ઉઠાડાઈ. તેણીએ કોઈ પણ મોટા માણસ તરફથી રત્ન મેળવ્યા વીના બંદીખાનાનો દર-જણને બીદતાં બીદતાં દોકર્યો અને તે ઓરતને જોવાની ઈચ્છા બતાવી. તેણીએ આ વીશે કાઠિને પણ મેતાવ્યું હતું નહી; પોતાની બપાઈ કે જેની સામે તેણી રહેતી હતી, તેણીને પણ ખખર કરી હતી નહી. તેણી બીદતી હતી કે રખેને દુન્યાનાં લોકો તેણી ઉપર ઉલટી પડી બેઠે કે, “એ વળી પોતાનાં દુરચારી બતાવવા નીકળે, માને એ ધાતકો ઓરત સાથે એને શું કામ પડ્યું?” ઈલાહી, કે જે એણીને સુદૃઢ પ-સંદ હતું નહી. પણ તેણી પેદલાં બંદીખાનામાં દાખલ થવા પામી નહી; તેણીએ ફરીથી તબવીબ કરી અને બીજા વાર કોઈ પણ અટચણ વીના દાખલ કરવામાં આવી. જ્યારે તેણી

भी सी स डारली ल.

Mrs. CARLYSLE.

તે બંદીવાનની સામે જઈ વાત કરવા લાગી, ત્યારે પહેલાં તે તેણીને ઘણી તોછડી જવાખ મળ્યો; પણ બ્યારે તે ગરીબ ખીચારીને કહેવામાં આવ્યું કે સારાહ મારટીન ખરેખરીજ દયાળુ લાગણીથી તેણીની પાસે આવી છે, ત્યારે તેણી એકે-દમ રડી પડી, અને પોતાના પેઢલા તોછાડાઈમર્યા જવાખ માટે ઘણીક માફ માંગી અને તેણીને બારે ઉપકાર માની તેણીનાં પરાહણને અચળ કરવા લાગી કે, કાંઈપણ કરી તેણીને સારી સ્થીતીમાં લાવવાની મદદ કરવી.

તે દહોડેથી સારાહ મારટીન બંધવાઓની સ્થીતી સુધારવાને માટે પોતાનાં તન મનથી મેદનત કરવા લાગી. તેણી પોતાનું સીવવાનું મુકી દઈ શકી નહી. તેણી ૧૦ આનાને રોજ ધરાકોને સાં કામ કરવાને જતી. તેણીને પહેલો ટેગન એ હતો કે, અકયાઓના એક દહોડો બંદીખાનાને લખતાં કામમાં રોકેલા. તેણીએ તેઓને લખતાં અને વાંચતાં શીખવવાનું સર કર્યું; પોતે જાતે ઘણી ધંધુમુન હોવાથી જ્યારે તેણીએ જોયું કે, સાં બંદગી જેવું કાંઈ નથી, ત્યારે તેણીને છત્ર ઘણો કમવાયો, પણ ચોક્કસ બંધવાઓને દર રવીયારે સાથે એકસ યઈ બંદગી કરવાને તેણીએ સમજાવ્યું. આ માટે તેઓને ઉમટ આપવાને તેણી પોતે હાજર થતી અને તેઓની સાથે પોતે પણ બંદગી કરતી. તેણી તેઓ ઉપર કોઈ પણ જાતની હક્કમત યા સત્તા ચલાવતી નહી, પણ તેઓ પાસથી ઘણી નરમાસ ભરી રીતે કામ લેતી.

કોઈ પણ વેળા તેણી બંદીખાનાના ઉપરી પાસેથી બંધવાઓ ઉપર કોઈ પણ જાતની હક્કમત ચલાવવાની સત્તા લેવા ગઈ હતી નહી; તેઓની મરજીની સામે યઈ કામ લેવામાં તેણી ટહાપણ સમજતી હતી નહી. તેઓ ઉપર તેણીના વગ કાંઈ ચોડો નહી હતો; સર્વે જણ તેણી ઈચ્છતી તેમ ખુશીથી કરતાં, કારણ કે તેઓ જાણતાં કે તેઓનાંજ બધાંને માટે તેણી આટલી ઈતેમર કરતી. તેઓ કદી પણ તેણી તરફ અપમાન ભરી અથવા બેઅદબ રીતે વર્તતા હતા નહી, પણ હમેશ માનની નજરે જોતા હતા.

આટલું કર્યા પછી તેણીએ પોતાના બીચારા બંધવાઓ માટે કાંઈ કામ સોધવામાં રોક્યા. એક ગ્રહસયે તેણીને ૧૦ રૂપ્યા આપ્યા, કે જેમાંથી નાહનાં બચ્ચાઓનાં કપડાં બનાવવાની મીઠો વેચાતી લઈ, બંદીખાને ઓસ્તો પાસે તે સીવડાં અને પછી તેને વેચીને, જે કામત આવી તે તે ઓસ્તોને વેંદમી આપી. આસ્તે આસ્તે તેણીને નાણાંની મદદ થવા લાગી, અને કામ વધતું ચાલ્યું. આથી ખેતરો ફાલેદો થયો. પહેલું એ કે, ઓસ્તો સીવતાં શીખી અને ખીચું, દરેક જણ નાણાંની નાહની રકમ કમાવા લાગ્યું, કે જે તેઓ બધાં સુધી બંદીખાનેથી છુટે સાં તુલીક હાંમી રાખી સુકમાં આવતી હતી. આ રકમથી, છુટકા બંધવાને પોતાની જીંદગી બધીપામાં પ્રમાણીકપણે ગુજારવાને એક સારી તક મળતી હતી.

સારાહ મારટીન આ ઉપર મુખ્ય કરીને ઘણું ધ્યાન આપતી. બંદીખાનેથી તરતનો નીકળેલો એક મરદ આ ઓસ્ત કે જેનાં નામને કવંક લાગેલો હોય, તેઓને વાંદેચડીએ પો-

તાનું સુગંધાયુ કરવાને કાંઈ ને કાંઈ ગુનાહ કરવાની ફરજ પડે છે, તેથી તે આટલાવધાને સારાહ મારટીને ઘણીક યુક્તીઓ રચી. તેણી તેઓ માટે આખરદાર બંધમાં નોકરી સોંપતી, તેઓના આગળ ઘણીઓ પાસે જતી, અને ફરીથી એક વાર તેઓને તપાસવાને આજુબુ કરતી; અને કોઈને જુદા જુદા ધંધાપર લગાડવાની તજનીજ કરતી.

ઘણીક વરસો તુલીક આતી સજુરી અને ખંતીપણથી તેણી એ કામ કર્યાં કાંઈ, અને તેટલો વખત તેણી આખાં રોહરમાં જણીતી યઈ ગઈ. ૧૮૨૬ માં તેણીની અપાઈ મરણ પામી, જે તેણી માટે એક નાની રકમ મુકી ગઈ, અને તે પછી ચોક્કસ વખતમાં તેણીએ પોતાનું સીવવાનું કામ છોડી દીધું. ઘણીક તરફથી તેણી ઉપર નાણાંની ભેટ આવતી, પણ તે સધળું બંધવાઓ ઉપરજ ખરચતી. ૧૮૪૦ માં એટલે ૨૧ વરસ બંદીખાનાને લગતું કામ કર્યા પછી તે મામની એક કમીટીએ તેણીને એક પગારની રકમ બાંધી આપવાને કહ્યું. પહેલાં તેણીએ સાફ ના પાડી, કારણ કે બંધવાઓ તેણીને તેઓનું મરણ ઈચ્છનાર દોસ્ત તરીકે ન ગણતાં એક પગાર લઈ કામ કરનાર તરીકે લેખે એ તેણીને ઘણું દુઃખ ઉપજાવનાર હતું, પણ આ તેણીને બીચાર ઘણો જીમ ભરેલો હતો એમ સમજાવવા છતાં તેણીએ હા પાડ્યું નહી. આ પછી બીજે વરસે તેણીની તંદરેસ્તી લકડવા લાગી, જેથી ઘણીક મેદનતે કમીટીએ તેણી ઉપર વરસ દહોડે એકસ રૂકમ ગોઠવવાનું કમુજ કરાવ્યું, પણ આ પછી તેણી લાંબો વખત જીવવા પામી નહી. તેણી ૧૮૪૩ ના અક્ટોબર મહીનાની ૧૫ મી તારીખે સ્વર્ગવાસી યઈ. તેણીનું નામ તે રોહરમાં હજી તુલીક માનથી યાદ કરવામાં આવે છે.

દા ના વો ની ન શી યંત.

૧. ઈનસાનનાં મનજોને જન્મ તે નેક અક્ષ હ. એ ખબરો કદીબી કમ પેતા નથી, પણ જેમ જેમ ખરવાય તેમ તેમ તેમાં વધારી પેતા જન્મ છે.
૨. નેક અક્ષ અને પવીત્ર મનનું આદમી બધે જોવાને જોઈ રહે છે.
૩. વનની પવીત્રાઈ કરતાં મનની પવીત્રાઈ ઉત્તમ છે.
૪. ખરેખરેનામ તેજ કે જેનું યોગ્ય રાસત અને સ્વશાન થાય.
૫. ખરી સખાવત તેજ કે જન્મલે હાથે આપે તે ડાંબી હાથ નહે નહી, યાને છુપી સખાવત.
૬. ઘણો દલગીર તેજ કે જેને અતીશ્ય લોક હોય.
૭. ઘણો દુઃખી તેજને જાણ્યો કે જે પોતાની હાલત પર સજુરી ન કરતાં બીજાની અદેખાઈ કરે.
૮. ખરી વર્તનર તેજ કે પોતાના પેદાના કરનારની યાદ સાથે પોતાની હાલતના સુચરના કરે.
૯. ખરી દેખેમંદ તેજને દહેરો કે જુરસાને મારીને જીનુનને પોતાના તોખામાં રાખે.
૧૦. પથર કરતાંબી સખત તે બખીસ આદમીનું દીક છે.
૧૧. જેણે પોતાના પવીત્ર ધરમ પર જોતેકાહ નહી રાખ્યો અને વજદના સુકાંના નહી દીધાં, તે સખસ ખરેખરો સીદા દીજો છે.

બે ન જ મી ન કાંકલી ન.

નજમીન કાંકલીન ઉત્તર અમેરીકાનાં
બોસ્તન શહેરમાં જન્મયો હતો. એનો
બાપ એક ગરીબ માણસ હતો; તે અ-
મેરીકામાં મીનબતી બનાવવાનું કામ કરતો
હતો. તેણે પોતાના એકપુત્ર બેટા બેન-
નમીનને ઊપવાનું કામ શીખવા એક
ઊપનારને લાં આકરી રાખ્યા હતા. જે
કાંઈ ઊપવામાં તે ક્યારેય હતો, તે સરવે
પૈસા બાપને આપતો હતો, અને દુર-
સદને વખતે મીનાર પાડ્યા તથા મીચો રંગવા મંડેલો હતો.
બેનનમીનને મીનારવાનું તથા રંગવાનું સાથે આપણું હતું.
તે સખીએ રંગતો હતો અને રંગીને વેચતો હતો. જે કાંઈ
પૈસા તેને રંગવામાં મળ્યા હોય તેમાંથી તે નાખીમાં પુસતકો
ખરીદ કરતો હતો. તેને નાખીયા પુસ્તકોના દેવાયો વાંચવાનો
ધણો શોખ હતો. બેનનમીન વીસ વરસનો થયો ત્યારે ઉત્તર
અમેરીકામાં શીકારેશીયા નામનાં શહેરમાં જઈ રહેલો, અને
ત્યાં ઊપવામાં તથા નવાં કામો શીખવામાં વખત કઢાડતો
હતો. ત્રણ વરસ શીકારેશીયામાં રહેવા પછી તેને લાં ન
ગમવાથી તે લંડન શહેરમાં ગયો અને લાં એક પ્રખ્યાત
થવા ઊપનારને લાં કામ સલામતું; તેને સાથે પગાર મળતો
હતો. બેનનમીન અઘણ લુચ્છવારીથી તેના શિક્ષકો ધણો મા-
નીતો થયો હતો. બે વરસ લંડનમાં રહેવા પછી તે પાછો શી-
કારેશીયા ગયો, અને લાં પોતાને વખત આગળથી ગારક-
મીનારવામાં કઢાડતો હતો. એના પડોશીએ એની બતી ચાક
તથા ઉંચાગી મનથી ધણા ખુશી થતા હતા અને તેઓથી
બની આવે તેટલું કામ બેનનમીનને સાથે લાવતા હતા.
બેનનમીન ત્રીસ વરસનો થયો ત્યારે તેણે વરતપાન પત્ર
ઊપવાનું કામ લીધું. તે વરતપાન પત્રનું કામ તેણે એવી હુ-
શારીથી સલામતું કે તે વરતપાન પત્રનો ધણો ફેલાવો થયો,
અને તેથી એને ધણો નફો મળતો હતો. બેનનમીન કાંકલીન
પોતે ધણો સાદો પોશાક પહેરતો હતો. બેનનમીન જાત્રીસ
વરસનો થયો ત્યારે એનો મોભો લોકોમાં ધણો વધી પડ્યો.
તે પોતાનો ફરજદારો વખત હાકેમોની મંદળીમાં કઢાડતો હતો.
શીકારેશીયા શહેરમાં કાંઈ કાચકાચની સલાહમાં બેનનમીનનો
મોટો ભાગ હતો, અને તેની સલાહ લેવાની હતી. તેને શી-
કારેશીયામાં એન નહી પડવાથી તે જુદે જુદે દેશ ફરવા લાગ્યો;
એને દેશ ફરીને એવા ધણું ગમતું હતું; લાંથી તેણે ધણી
વીધાની શોધો કીધી હતી. ૧૭૫૨ ના સાલમાં તેણે ઇંગ્લેન્ડની

સીટી સોધી કઢાડી હતી, અને સરવેને બતાવી આપ્યું કે
(lightning) વીજળી તથા ઇલેક્ટ્રીસીટી એકજ વસ્તુ છે.
ત્યાર પછી પણ એણે ધણી કામની શોધો કીધી હતી. બેનન-
મીનની શોધો થયા પછી સરવે જુદી જુદી શોધો કરવા લાગ્યાં.
બેનનમીન કાંકલીનનું નામ આખાં યુરોપ તથા અમેરીકામાં
અને ખીન્ન શહેરોમાં પ્રખ્યાત થયું હતું. બેનનમીન આવી
શોધો કરી માન મેળવી મોટી ઉમરે આ મોહણી દુન્યા છોડી
તે દુન્યામાં બેહેસતનું યુકામ લેવા ગયો. તેનાં મરણથી આખાં
યુરોપ શહેરમાં, તથા તેની જન્મ ભૂમી બોસ્તનમાં તથા
અમેરીકામાં મોટી દલગીરી ફેલાઈ હતી.

નવાજ/ખાહ અરદેશર રોક.

મી સી સ હમી નસન.

મીસ હુસી દમીનસન લાં ૧૧ મી જુ-
લાઈ ૧૬૮૮ ને દીને જન્મી હતી. એનો
બાપ મીં કુક એક તબગર અદ્યક્ષ હતો.
હુસી નાની ઉમરમાં જ આ વીનાતી ધઈ
હતી. તેણી સત્તર વરસની ઉમરમાં જ
કબીતા તથા કોરસા લખનારી તરીકે પ્ર-
ખ્યાત થઈ હતી. હુસી વીસમે વરસે
મીં દમીનસન નામનાં વેપારી સાથે
પરણી હતી. તેણીનાં લગનની મજૂ મ-
દીના અગાઉ કીનજાએ તેણી ઉપર ગાલો કઢાંધી તેણી બહુ
આભારી પડી હતી. એ કાચુથી તેણીનું ખુશસુરતો મોહકું
મેરણ થઈ ગયું. તેણીનાં મગાં બાદમાં તથા ખીન્ન લોકો
સમજનાં કે હવે મીં દમીનસન તેણીની સાથે પરણ્યો
નહી; પણ સંવેની અન્યથાથી વચ્ચે, હુસી સાથે યઈ તેમજ
મીં દમીનસને લગનની માંગણી કીધી.
તેઓનાં લગન પછી ધામધુમથી થયાં હતાં. મીં દમી-
નસનનાં હુસી સાથે લગન થયાથી સર્વે તેવજુને હસવા લાગ્યાં
અને મજદેરી કરવા લાગ્યાં કે, “શું જોઈને હુસી સાથે તેમજો
પરણ્યા છે?” મીં દમીનસન સંવેને હસીને જવાબ દેતો હતો
કે “હું કઈ હુસીની ખુશસુરતીપર નથી પરણ્યો, પણ એણીની
માત્રવસણુ બેઠેઈને પરણ્યો છું.”
યોડાં વરસમાં મીસીસ દમીનસનનો બાપ મરણ પામ્યો
અને સમળી દોયત પોતાની એકપુત્રી બેટીને વારને મુશી ગયો.
તે દોલતનો હાકો પારખ ન કરનાં સદગુણી હુસીએ તે દોલ-
તમાંથી ગરીબ લોકો ખારે ધરમનું દવાખાનું તથા આસપી-
ટાલ બનાવી. હુસી પોતાના બાદમાં બાપનાં મરણથી દુઃખી
હતી તેટલાંમાં જ તેણીની ઉપર ખીન્ને ગભરૂ આવી પડ્યો.
તે ગભરૂ એ કે, તેણીનો બરપાર મીં દમીનસન બેનનની
તાવથી મરણ પામ્યો. હુસી બરપારનાં મરણથી ધણીજ
દુઃખી થઈ ગઈ અને તેની પછી બે વરસે આ સદગુણી, દ-
વાગુ અને બતી બાપુ પણ મરણ પામી.

આહાં દાદાભાઈ મીનદર.

દોલત.

રેક માણસ દોલત મેળવવાની આદેશ રાખે છે, કે જેથી જીવંતીની ધણીક સગવડો મેળવી શકાય છે.

પૈસા ત્રણ રીતે મેળવી શકાય છે; દમ્યાદકાથી, તેમજ કોઈને વારસામાં મળે છે, અને કોઈ પોતાના પરીનાથી ખરી મેળવે તે મેળવે છે.

આપણા દેશમાં મારવાડીઓ અને પશ્ચીમ તરફના દેશોમાં વાઙુડીઓ પૈસાની ખરી કીમત જાણે છે, કે બ્યારે વાપણા પારણીઓમાં મોજ મનદ, ખાવા પીવા તથા દેશનેજલ કપડાંમાં પૈસો રાખે છે અને પોતાની આવક કરનાં વધારે ખર્ચ કરે છે; વળી અગરને તેની સ્ત્રી કેળવણીથી બેનસીખ રહેલી હોય છે તો તેમાં વધારે માય છે અને મારવાડી તથા વાઙુડીઓના આશરો લેવા પડે છે. મંગ કરીને એક જાણીતા લખનાર કહે છે કે—

Much learning shows how little mortals know; much wealth how little worldlings can enjoy.

એક કંજુસ દોલતમદ શખ્સને હમેશાં રીકર રહે છે કે, રખે તેની દોલત કોઈ મોટી જાણ અથવા યુમાઈ જાણ, કે કોઈ પૈસો મેળવવા આનર તેને મારી નાખે, અને તેથી તેને જરાખર હાથ પછી આવતી નથી, કે બ્યારે એક ગરીબ માણસ કે જેને પોતાની દોલત બોદવાઈ જશે એવી કંઈ ધાસતી નથી, તે સારી રીતે જાણ કરાડે છે.

જેમ જેમ તે વધારે પૈસો મેળવે છે તેમ તેમ તે વધારે લોભી અને આપરવાર્થી યતો જાય છે, પણ કહેવત છે કે, સુમનો પૈસો સખી ખાપ, તેમ તે કંજુસનો પૈસો તેના હોડાઓ અથવા બીજા કોઈના હાથમાં જવાથી સારી રીતે વખતાય છે. છગલડોનો રાજા સામંતો હેનરી અતીરવ કંજુસ હતો, પણ તેનાથી ઉચ્ચરોન તેનો છોકરો આદમો હેનરી નીવડ્યો, જેણે કેકે સુતમાં પોતાના જાપની મેળવેલી દોલત યુમાઈ દીધી.

એક બીજા કેળવણી પામેલો શખ્સ પોતાને પૈસામાં જોરે ગરીબ વર્ણનાં લોકોને દુઃખ દેવામાં પોતાની ફરજ સમજે છે, પણ જો તે શખ્સ દુન્યાદારીનાં કામથી વાકેફ હોય તો તે ગરીબ લોકોને મદદ કરવાને અને તેઓને દુન્યાની સમગ્ર આપવામાં પોતાની ફરજ સમજે છે. જેમ કે શીવર્ડીસ કહે છે કે—

‘Riches without charity are nothing worth’

‘સમાપન વગરની દોલત કોઈને કામની નથી.’ લેન-રસ કહે છે કે—

Riches rightly used breed delight, pleasure, profit and praise; but to him that abuseth them, they procure envy, hatred, dishonour and contempt.

‘પૈસો ખરી રીતે વાપર્યો હોય તો તેથી ખુશી, મનદ નહીં અને વખાણ મળે છે, પણ જો તેનો અપય ઉપયોગ કરે તો અદેખાઈ, ધીક્ષાર અને અપમાન મેળવે છે.’

કેટલાક નીચ ખવાસના લોકો બીજાની દોલત જોઈને અદેખા થાય છે, પણ જેમ શેક્સપીરે કહેલું છે કે ‘કાનમી-મોટી સુર્યને જોઈ શકતી નથી તેમાં સુર્યનો શુ વાંક, તે કાચો થાય તે કરતાં મેહનર છે કે એવી દબર આંખો આંખથી બને.’ તેમજ દબરો ગરીબ લોકોને આસરો આપનાર એક સખી દોલતમદ સદાચરની પડતી થાય તે કરનાં મેહનર કે એના જાણખતો નાશ પામે.

કેટલાકો પોતાને મોટા સખી ગણીને મનમાં મગરરી માને છે, પણ તેવાઓએ કાતમ તાઈનો દાખલો લેવો જોઈએ કે, બ્યારે તેને પુણ્યમાં આવ્યું કે તેનાં કરનાં સખી કોઈ બી-બને જોયો છે અથવા સાંભળ્યો છે, ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, ‘હા, એક દીવસ મેં આવીસ ઉડિની કુર્યાની કરી હતી તેમાં આજના અખીરને ખાવા જોવાન્યા દના, પછી હું કંઈ કામચર જગમ તરફ ગયો, જ્યાં મેં એક કઠીવારને દીઠો કે જે એક કોઠાને બારો ચાંપનો હતો. તેને મેં પુણ્ય કે, હું શા માટે કાતમ તાઈની મેળવ્યાનીમાં સામેલ થતો નથી, કે જેને ત્યાં ખાવા માટે શેકરનાં તમામ લોકો એકઠાં થયાં છે?’ તે કઠીવારે જવાબ દીધો કે જે કોઈ પોતાની મેહનતની શેરી ખાપ છે તે કાતમ તાઈનો ઉપકાર ખેંચતો નથી. કાન-મ તાઈ કહે છે કે ‘મેં તેને ઈનસાફ આપ્યો, કેમકે તે મારા કરનાં વધારે સખી બને કદાર માલમ પડ્યો.’

પારકા શખ્સની દોલતવર મોહોનાજ રહેલું તેના કરનાં ખરી મેહનત મેળવેલા પૈસાવર યુકર કરવો વધારે સારું છે. શેખસાદી કહી ગયો છે કે ‘તારાં તન ઉપર તગી અને જુ-ખમરો ખેંચી રાખ, પણ કોઈ કમીના શખ્સ આગળ કોઈ માંગવા માટે તારો હાથ લખાવતો ના; કોઈના ઉપકારના જોખથી તારી પીઠ વાંકી થાય તે કરનાં બહુ એ કે તું તારી આરજીને દુર કરે.’

મોસીસ જરબાઈ ફીરેજશાહ કહાકા.

હવે આફ નીવરને કાઠવર આફ દેવકર સાથ પુરા-જા દોરની હતી, અને તેની એક પણ સાંજ તેનીને મન્યા પીના નહીં હતી નહીં. તેણી એક લીધવા દોવાની, અને તે પાનું રંગ-ચડો દોવાથી તેના બેક દોરતે તેને પુણ્ય કે, તે તે ખાનું સાથ પચ્વતે કાંચ નહીં.

‘‘મેં ઘડીકાર તેમ કરાવેના વીચાર કર્યો,’’ હવે જવાબ દીધો. ‘‘ખબુ કુજ એકજ ચીજ મને તેમ કરતો અટકાવે, અને તે એ કે, હું મારો સપ્તો સંજનો વખત કયાં પસાર કરે?’’

નાની નાલ—મમા, મને એક નંબી ડાલ અપાવો, કહી મારી જુની ડાલને તેની જે ઉપર પુણી તે તે પળીન સરખાઈ ગઈ.

“સનખીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૬ થું.—હાવાયન ખેલો.

મંગલવાર, તા. ૨૬મી ડીસેમ્બર—હમે આઠ વાગેને છીનારે ગયાં, જ્યાં હમંરે સારૂ મીઠી લીમેન ખોતી થતા હતા. હમે બે ગાડાંઓ જરી નાસેતા બનાવવાનો સામન તથા ચીન પાડવાનાં થંચો “રેનબો ફેલ્સ” ઉપર ગેઝટારી દીધાં. હાવાયન લોકો જાત જાતાના ખેત્રોમાં ઘણાં વખણાવ્યાં છે, અને જે દરીયાનાં પાણીનાં શીલુ ઉપર ને તરવાનો કુતર

છે, તેમાં તો તેઓ અસંત નામીયાં થય્યાં છે. આ રમતમાં રાત્રીઓ પશુ મોટી ભાગ લે છે, અને હાલના રાત્રીની બે બેદનો ઘણી પ્રખ્યાત છે. પહેલાં તો તરનારાઓ અખાતમાં, પે-સીરીક મહાસાગરના બારી મોલઓની તળેથી કુખડી ગારી તરતા, પોનાના હાથમાં ને લાકડાના કુકડાઓ હોય છે, અને જેને “સરફ બોરદસ” કહે છે, તે ઢંકેલતા જાય છે; આ લાકડાં ચાર શીટ લાંબાં, બે શીટ પોહિણાં, અને બે બાજુથી આણીવાલાં હોય છે; પાછાં ફરતી વેળા તેઓ એક ધણીજ મોટી મોલો પસંદ કરે છે, અને પછી પેલા લાકડાના કંઠકા ઉપર ખેસી અંથવા મુકેલું ખંડે પડી, અથવા તો ઉભાં રહી, છીનારા તરફ એક સરતના ધોડાની માફક ધસી આવે છે. આ દેશીઓ બીજા ધણીએક પાણીમાં તથા જમીન ઉપર ખેસી કરે છે. આ ખેલોમાં બાકા નાખવાતું, કોના, (એક જાતનો દાગ) અને તાણું, જેમાં એક માણસ એક પથરને વચમાં મુકેલા પાંચ કપડાંના કંઠકાઓમાં સંતોડે છે અને તે આજુબાજુ બેઠેલાં માણસો સાંધી કહોડે, તે છે. બીજી રમતોમાં “પારસ” કરી ઘાસ ઉપર રમાય તેવી, “પાહે” જે એક બરાબર બનાવેલી સાફ જમીન ઉપર રમાય છે તે, તથા “મેતા” અથવા “ઉર મેતા” કરી છે. આ રમતમાં એક બે લાકડીઓ એક એકથી થોડી દંબિના તકાવતે મુકવામાં આવે છે, અને રમનાર ત્રીસથી ચાલીસ વાર દુર જઈ તે બનેલી વચમાં એક પથર નાખે છે. આ પથરને ઉર કહે છે, તે એક જોળ કંઠકુ પથર આસરે ૧૦ થી બાર દંબિના વેરાવાનો હોય છે; એ પથર તેઓ ઘણી સંખા-

૧૫—હીલોમાં ૧૦૦ ફીટ ઉંચી ટેડીપરથી નદીમાં કુદકો મારે છે.

ળથી રાખે છે, અને રમ્યા પછી તેણે લગાડી કપડાંમાં વીટાળી મુકે છે. કોઈ વખતે તો આ રમતમાં બે ગામની વચ્ચે સરત લાગે છે, અને તે વેળાએ ૭૦૦૦ થી ૮૦૦૦ લોક તે ભેળાં એકઠું થાય છે.

આ રમતો ભેઈ હમે ઘોડેસવાર યઈ પાણીનો ધોધ ભેવા ગયાં. આ ધોધ ૧૦૦ શીટ ઊંચી ટેકડી ઉપરથી પડે છે, અને એને માથે ધણીખરી વરસાદની કમાન હોવાથી એને “રેનબો ફ્રાક્સ” કહેવામાં આવે છે. વરસાદ પડવા પછી ધાસ બીનું હોવાથી હમે એક દેશીનાં ઘરના વરદા ઉપર બેઠાં બેઠાં, બ્યાંથી “હીચ” નાં શેકરનો દેખાવ ધણીજ રમ્યામણી લાગતો હશે.

યોડાંક ત્રીજો લીધા પછી પાઠાં ફરવાનો વખત થયો, અને હમે સાંથી એક બગીચામાં યઈ નદીના કીનારા આગળ ગયાં. આ નદીમાં ધણીએક દેશીઓ તરેહવાર રીતે તરતા તથા પાણીમાં દુગથી ખારતા હતા. હમુને બતાવવા સાર બે દેશીઓ એક સો (૧૦૦) શીટ ઊંચી ટેકડી ઉપરથી નીચેની નદીમાં કુદકા મારવાના હતા. ટેકડીની આણી અને પાણીની વચે ૨૦) શીટ બહાર નીકળેલો એક ખડક હતો, અને તેઓ પેલી ટોચ ઉપરના એકજ કુદકામાં પસાર કરવાના હતા. તેઓ દોડતા દોડતા તે આણી ઉપર આવી પુગ્યા અને તુરંતજ એક કુદકા માર્યો. તેઓએ અરથે રસ્તે હવામાં ગોસાંટ ખાધી, અને પાણીમાં સીધા, પગ નીચે રાખી પડ્યા, અને એક પળમાં તો પાછ કાંઈ ન હોય તેમ તરીને ઉપર આવ્યા. એક બીજી દુગથી તેઓએ ૮૦ શીટ ઊંચેથી મારી. આ વખતે તેઓની સાથે એક ત્રીજો જવાન બેઠ્યો, જેને માટે હમોને લોકોએ કહ્યું કે તેને બે ત્રણ વખત આકસ્માત થયો હતો, અને ગમેજ વરસે તેની કેટલીક પાંસળીઓ બાગી ગઈ હતી, અને છ મહીના તુલીક આસપીસમાંથી નીકળી શક્યો ન હતો.

હમે નીકળ્યાની અગાધે મેં યોડાંક “લે” તથા “ભામો” નામનાં પક્ષીઓનાં પી-છાંચો ભેળાં. આ પીછાંચો રાજવંશી લોકો પેહેરે છે, અને ધણાં મળતાં પણુ નથી. હમણા તો કામેહમેલા રાજાની બેઠન રહને સાર એક પેહેરણુ બનાવવામાં સધળાં જાય છે. એ પીછાંચી કીમત રૂ. ૩) ત્રણ હોય છે, અને તેના જે હારો બનાવે છે તે આસરે એક હજાર ને પાનસો રૂપાનો એક હાર થાય છે.

હવે હમે યહ ઉપર બેઠાં, આ ટાપુની ઉત્તર ભણી જવા ઈનજન સળગાવી નીક-લ્યાં. એક ધણી દસગીરી ભરેલી કાળજી “મેલોલાઈ” તું ટાપુ ને મોઈ અને “આઆહુ” ની વચે આવેલું છે, તે ભેઈ ઉપજ થાય છે. એ ટાપુ ને લોકોને કોહોડ થાય છે તેઓ સાર રાખેલું છે. સાં તેઓની સારી રીતે માવજત કરવામાં આવે છે; પણુ પ્રીય વાંચનાર, ત્રીસાર કરે કે તેઓનાં વાહાણાંઓથી છુડાં પડેલાં, અને જ્યારે પોતાને ચોક્કસ ખચર કે આ દુઃખ કદી પણ સારે” થવાનું નથી, પણ ધીરે ધીરે વધીને અંત લાપશે, ભારે તેઓની જીંદગી કદી દુઃખી હશે? મેલોલાઈમાં” ધણીએક આ બાપ વગરનાં નાનાં છોકરાંઓ, તેમજ પોતાનાં છોકરાંઓને મુકી આવેલાં આ બાપો, ધણી વગરની ઓરત તેમજ ઓરતને મુકી આવેલા ધણી, એ સર્વે લોકો મોતની રાહ ભેળાં ઉભાં છે. એક ફેચ પાદરી આ લોકોને ધરમની તથા બીજી કળવણી આપે છે. હજુ સુધી તો તે સલામત છે, અને જો પોતાની મેદરયાનીથી તેને કદી પણ આ દુઃખ ન થાય, તેપણુ તે પોતાને ગામ પોતાનાં સમાજો તથા દેશનો આગળ કદી પણ પાછો ફરી શકશે નહીં. જ્યારે આપણે વીચાર કર્યે કે બીજાંઓને સાર તે કેટું દુઃખ ભોગવે છે, ભારે હવે પછીની જીંદગીમાં તેને એ માટે કેવો બદલો મળશે, તે વીશે આપણે શક રાખી શકતાં નથી. (આ પાદરી જેને વાસ્તે લોકો ભેસી આવેલું કહે છે, તે વાંચનાર તુરંત જાણશે કે, કાઈજ નહીં પણ હાથર ડેમીન બેવણુ હમને યોડું થયું મરણુ પામ્યા છે, અને જેઓને સાર દરેક વર્તમાન પત્રોમાં છપાયું હતું તેવજીવ દેશી.)

મે વાગે હમે “કામરંડ હારખર” જેવું અને ચાર વાગેને હમે તેની સામે આવી ઉભાં. આ કીનારે પરમાળાંના ખડકો લાગેલા છે, અને હમે સાં હોનોહુમુનું બંદર પસાર કરાવી આપનાર પાઈટીની રાહ ભેળાં ઉભાં. ગંદર જતાં ધણો વળત લાગ્યો, પણ હમે કીનારાથી ચોડાં દુર સહી સલામત આવી ઉભાં.

ગ્રેસપતવાર, તા. ૨૮મી ડીસેમ્બર—હમે જપોરનું ખાનું કીનારા ઉપર લીધું, અને ભાર પછી મી. સમજેની સાથે નવી સડકારી કીનારો, બ્યાં એક સારી લાઈબ્રેરી છે તે તથા મ્યુઝીયમ જેવું. આ ચમતકારીક પદાર્થોનાં સંચકર્યાનાં ધણીએક મુદર પરનાંઓ, સીંચો, દરીવાઈ આપણુ, જુનાં દલીવારો ભેળાં કે, તીરો, કમાનો, તળાવરો, ભાસાંઓ, ખે-લોનાં રમવાના પથરો, ખાંચમાં મુકવાનાં મગરમજનાં દાંતનાં બનાવેલાં ધરણીઓ, કચકાંનાં

જનાવેલાં પ્યાસાંઓ, અગાચાઓ તથા બીજાં વાસણો હતાં. ઘણાં એક મતીરંજક પથુ બીજાંમણી લગઈમાં પેઢરવાના હારે પથુ હતા. આ હારે મારી નાખેલાં માણુસોના આવાના યુવેલા હતા, અને વચમાં એક અગરમહતી “દાંત હોય” છે, જે એ દેશીઓ એક સુર્ત તરીકે ગણે છે; પથુ સરેમાં સરસ તો પીછાનાં બનાવેલાં જુની લગઈમાં પેઢરણો, તથા તોપીઓ, “હુ” “માનો” અને “એન” પછીનાં પીછાંમાંથી જનાવેલાં હતાં. તોપીઓ અસહી ઝીસ દેશીની, જે આપણે યુન્યાંઓને માથે બેઠેએ છીએ તે જાતની હતી, અને એથી સારી જનાવટની હતી કે તે ઉપરથી દમુને લાગ્યું કે આ જગ્યાના અગાડના લોકો ઘણા શીખેલા અને હુરપાર હશે. દરલોક જુની બોટોની સાથે આ સીત્રમાં આપેલાં લગઈમાં પેઢરવાનાં ગોદારી તથા કપડાંઓ હતાં.

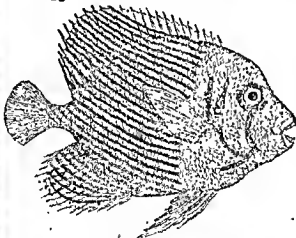

શુકરવાર, તા. ૨૯મી ડીસેમ્બર—આજે સહવારે સન્મતી જે મેહના પોતાનાં અણીઓ સાથે દસને મથવા આવી, એ લોકો સીવાય બીજા ઘણાં ગ્રહરચો તથા ખાનુઓ જગોરના ખાનાનો વખત મુયો લાં મુધી હમારી મુલાકાત લેવા આવ્યાં હતાં; ખાના પછી હમે પ્રીતેસ લાઈ-લાઈકને લાં ગયાં, તેવણ અને પોતાનાં મેહન પ્રીતેસ કમ્પાઉન્ડ, જેવન “વાઈકોઈ” માં રહે છે, લાં લઈ ગયાં. એ મેહ મેહનો ઇચ્છેને સાથ પરણેલી છે અને

૧૮—હોનોલુલુનાં અસહી લગઈનાં ગોડારી તથા પેઢરવેસ. ઉચ્છે રીતમાતથી રહે છે.

સતીવાર, તા. ૩૦મી ડીસેમ્બર—આજે સહવારના ગેજલ, મુરીઅલ અને હું વેહેલાં ઉઠી પરવાળાના ખડકા લેવા ગયાં. હમે ચાર પાંચ જુદીજુદી જાતનાં પરવાળાં એકાં કાપ્યાં; એકે એ ખડકા ઘણા સારા છે તોપણ “તાલીતી”ના ખડકા જેવા સુંદર નથી.

મોઢાઉ ગામમાં સતીવારે અરધો દહાડો છુટી ગયે છે, અને તે સમયથી ઘણું લોક હોનોલુલુમાં આવ્યું હતું. અહીંના બગીચામાં એક વાજુ વાગે છે, જે સાંભળવા હમે સાંભળા ગયાં. આ વાજુ તેઓ ઘણી સારી રીતે વગડે છે, અને ગાણુ-બગીચામાં એક વાજુ વાગે છે, જે સાંભળવા હમે સાંભળા ગયાં. આ વાજુ તેઓ ઘણી સારી રીતે વગડે છે, અને ગાણુ-સોની તથા ગાડીઓની ઠંઠ ઘણી હતી. આ ગામમાં એક ઘણી અજાણ્ય જેની સીત્ર એ છે કે, અહીંના દેશી રાજાઓ તથા શાહ-નગરોને લાં ઘણાં લોકોમાંથી નથી, ન્યારે ઉચ્છે તથા બીજા પેઢરેશીઓને લાંની રાસ અરધા દબાવતી આવે છે. આપણે રાજાવંશી કુટુંબમાં એક નાની એક વરસની ઉપરની છોકરી છે, તેને પ્રીતેસ કોઈકાની (મોઢાની મોકામેથી) કરી નામ આપ્યું છે.

આજે રાત્રે હમે પ્રીતેસ લાઈ-લાઈકને લાં ખાણું ખાઈ. ખાણું તાલીતીની માફક હતું. એક પોઈ કરી પકવાન આવે છે તે રકાળીમાં આગમાં બેળી હાથે ખાવાની રીત છે. તે ઘણું ચીકટ હોય છે અને જેટલું આપણું આંગળીને વળગી જાય છે, તેટલું ચુરીને ખર્ચાઈ રહે છે; દરેક વખતે ખાધા પછી પાસે મુકેલાં વાસણમાં હાથ ધોવાની રેવ છે. આ જો કે દેખાવમાં ઘણું અરાગ લાગે છે, પણ ન્યારે કરીએ છીએ સારે એટલું નથી લાગતું. ખાણું એક માંદગમાં હતું, અને ન્યારે ખાસ મધું સારે હમે ધરમાં ગયાં, જ્યાં ચમખેન તથા બીજાં દાર, જાત જાતનાં કેકો તથા બીસકોટો હતા. ગાર વાગે હમે સલામ કરી સ્વીચર ઉપર સુંદર ચાંદનીમાં ગયાં.

સતીવાર, તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર—આજે સહવારના છ વાગે

૧૯—એલસીડન ઇમપેટર જાતની માછલી. હું ઘડક ઉપર હતી સારે મેં વાહાણુને સમારવા સારું અંદર કેમ બેઠું છે તે જોયું. એક ગાડામાં (૨૦) વીસ જગદો બેઠે છે અને તે એક માણસ હાંકે છે, ન્યારે વાહાણુને તે ગાડાં સાથે આસરે પા માછલ લાંબાં દોરડાંએ ગાંધે છે. જગદો અને માણસ પરવાળીની ઉપર હોય છે.

હમે સહવારે અગીઆર વાગે અહીંના હોટેલમાં જઈ આવ્યાં, અને પાછાં રાત્રે જઈ હોટેલમાં ખાણું ખાઈ આવીને ઘડકની ઉપર, જ્યાં વરસની વાત કરવા તથા આવતાં વરસમાં શું થશે તે બીચારવા બેઠાં. આ રીતે બધી પ્રસાદી તથા દસગીરી, મગદ તથા દુઃખ, આશા તથા બીક સાથે આ ૧૮જી વું સાવ ખસાસ થયું.

હીરાંગાઈ નં. એ. પટેલ.

[સાંધણું છે.]

૧૩૪

૬૬

શ્રી નાં ભ લાં કા ર્યો

અથવા

અખળાનતની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

“ચુંદર દાખલા આપણને ઉમદા કામે કરવાને બાંધત કરે છે.”

પરેણુ આ દરી.

ક એવો જઈને જાણુ અથવા મુસાફર-કે જેને દરયાના મેળાએ કાઈ તોફાની કાનાશપર લાખી નાખ્યો હોય-તેને પુછો કે તુને પાછો સહજન કાણે કાપી ને કાણે તારે વાસ્તે મુદયો સગામી તારી આગતાશ્યાયતા કાપી? ત્યારે એ જાતી બેહેન! તે એકાએક પોતાનાં ખરં અંતઃકરણથી નેશમરયા ખમુકાની ચીંતારી ઉઠાડી તથા પોતાના કુમગાઈ ગયલા દા-યો જાણે ઉચકી હુને જવાબ દેશે કે, “જી, સી, ને જી.” વાદાસી બહેનો, પરેણુગન તથા મેદમાનદારી કુચ્છાની શરઆતથીજ અખળા નતનું એક ઘણું વખાણવાનું નીરોષ લક્ષણ છે અને વળી દયા માત્ર સીપેલી તથા દુહીવાર બાનુઓ માંજ હોતી નથી, પણ જગલી તેમજ અખળુ એરતોમાંથી તે પરવરદેગારે એ ઉત્તમ પુષ્પીની નવાજક કાપી છે. તે બંને કેકા-લે (એટલે બહેની તેમજ નહેલ બાનુઓને લાં) દુઃખી માણસ જાતને બરાબર આવકાર મળી બરદાસ્ત લેવાય છે, એટલુંજ નહીં પણ બાગેમાં વાદાણુપરથી બની ગયલા મેનરે તથા લાંબી લાંબી મુસાફરી કરી આવેલા મુસાફરો ન્યારે દબાશે આપદા તથા સંકટો વેઠી પોતાને વનન પાછા ફરે છે ત્યારે અખળા નતની દયા, પરેણુયાકરી, તથા ઝાપાની નીલ વ-ખાણુ માર્ગતેઓને કટીપણુ ભુલતા નથી.

એક ગરીબ સીધણુની પદાણુઆકરી.

પેલા જાણીતા મુસાફર મીઠું મગેપાઈ અખળાનતની પ-રેણુગતની મળક ધણી વેળા માખી હતી તેની એક સાદ-દત પોતાની “દાયરી” માં નીચે મુજબ આપે છે:-

“આકીકામી મારી પહેલી મુસાફરીમાં ન્યારે હું “સેચ” નામનાં સોદરમાં કે જે નામે “સેચ” નામનાં સગાયાણી છે, નાનાં રાજાને એકાએક વાનગીનાં માને નીચે રસ્તામાં એક

નદી મળવાથી ને વળી ઉતારાઓની ગીરીથી ધણી હોવાથી આરેથી બીજી પાર જવાયું નહીં અને બે કમાકવેર અને ત્યાંજ ચોળું પડ્યું. એટલામાં ત્યાંના રાજાને જઈને કાઈએ ખબર કાપી કે, એક સફેદ મામડીના માણસ એક મુરદાસ યોગપર સ્થાપ છે ને કાયાં તુકાં કપડાં પહેડેલાં છે, તે યોગ વારમાં નદી ઓળંગી તમને મળવા આવશે. આ બીના સાંભળી લઈ તુરત રાજાએ પોતાના એક સરદાર પાસે મને કહેવડાવું કે “મારા હોકમ વગર તમે મને મળવા આવશો નહીં, ને મેહરવાની કરીને પાસેનાં ગામડાંમાં જઈ આવતી રાત મુજારો.” (કહે આ વેળા સાંભળ પડી ગઈ હતી) આ ન પારેલા પેમામ સાં-ભળી હું ધણીજ દસગીરી સાથે ગામડાંમાં ગયો. પણ રાજા તરફથી કાઈ પણ ગામડાને મને આવકાર દેવાને માટે હોકમ ન મળવાથી સારે જગ્યાની બારણાં મેં બંધ દીધેં છોડે લાઈ-તાજ ધઈ મેં થોડો લાંબી પાછો ફરવો ને ચોરકે દુર એક મોડું ઝાડ હતું ત્યાં ઉતરી યોગને ચરવા છુટો મુખી જગતી જ-નાવસતી બીડીકી મારા બચાવ મારે હું ઝાડપર મદદવાની તળતીજ કરીને દબો, તેટલામાં એક ધણોજ મનોરંજક તથા અ-સરકારક બનાવ બન્યો, કે જે સીધી ભેકની માલમલણ વીરો આપણાં મનમાં એક ધણો મુશતુમા બીચાર પેદા કરે છે.

એક મુકી સીધણુ કે જે આખો દહાડો મેદનત કરી પો-તાને ઘર પાછી જઈ રહી હતી, તેની નજર એવિતી મારી પર પડી, તેવીજ તેણી મારી આગળ આવી પોતાની બોડીમાં-કે જે હું થોડી ધણી સદમગતો દબો-મારા ધણી માથાથી પુછપરછ કરીને મને પોતાની સાથે આવવાને વધી સહમતથી અરજ કાપી. હું તે ઉપકાર સાથે બહાલ રાખી, તેણીની સાથે મગે. થોડું દુર માથા પછી હું તેણીની સાથે એક નાની પણ મુખડ મુકીમાં દાખલ થયો. મને એક ચડાઈ બીડાથી બે-સાડ્યો, પછી ગરમ પાણી તપાચી મારી આગળ લાખી મુક્યું, અને યોગ વારમાં સાદો પણ સ્વાદીષ્ટ પકવાનો તૈયાર કરી મારી આગળ લાખી મુક્યો. મેં તે પરમુષણુ સાદેખા દબરો દ-બર મુકરતા અદા કરી તથા આ બધી ખાઈના આજાર માની ખાધું. સારવાદ તેણીએ પોતાને હાથે એક નરમ બી-છાણું કરી મને મુરદાઓ, ને પોતાની બે બેરીઓ કે જે ધણી તાણુપીથી (જુખ્મ કરીને મારી સફેદ મામડી) નીકળતી હતી, તેઓને પોતાનું કામ લઈ વગે સગે ધઈ જવા કહ્યું. તેઓ આ હોકમ પ્રમાણે પુછી સાથે પોતાનાં કામમાં મરાયુષ ધઈ ગીત ગાવા લાગ્યાં. પહેલે તો આ ગીત મારી સદમગતો આ-વ્યું નહીં, પણ આસને આસને મને સદમગ પડવા લાગી કે તેઓ મારે મારે એક નવું ગીત જોડી કહાડી ગાતાં હતાં. આ ગીત સાંભળી મારો દીવપર અતીસ્ય અસર ધઈ ને ઉ-પકારનાં આંધુ પોતાની મેઢે મારાં નેણેમાંથી ટપકવા લાગ્યાં. તે સાદો પણ ખરેખર મુદર તથા અસરકારક ગીતને ની-ચે સાર લેતા:-

“વરસાદ ધણો પડી રહ્યો છે, ને બીજી તથા દનાવણુ સીંદની પેડે ગરબા કરે છે. આ ગરીબ ગોરા માણસ અમારાં

નાનાં ઝૂંપડાંમાં આવી વીસમો લે છે. આઠો એની માતા નથી કે એને વાસ્તે દુધ લાવે; ને વળી ઘણીવાર પશુ નથી કે જે એને કાને આપે પીસે. (“દારસ” માં બધાં સાથે ગાય છે) તેથી આપણે એ સખસપર દયા કરી એની બરદાસ્ત લઈ ખુશાલ કરવાને બેઠીએ.”

આ ખરી લાગણી ઉઠાકેરનારા બનાવથી હું તદન છક ધઈ ગયો અને બીજા દીને બ્યારે હું તે નેક પુત્રગ્રગ અજાણા તથા તેની બાકી બેઠીઓથી જુદો પડ્યો. ત્યારે મારી પાસે તેઓને બેઠ આપવા લાગ્યું કાંઈ ગીત ન હોવાથી મારી “વેસ્ત કો-ટ” પર જે ચાર પીતલનાં બટન હતા તે તેડીને તેઓને ઘણા આમદ સાથે મારી યાદની નીશાની દાખલ આપ્યાં, કે જે તેઓએ ખુશી સાથે કમુલ રાખ્યાં.”

એ નજીબી બેઠ વીરો વાંચી કદાચ મારી થોડી ઘણી બેઠે નપણીઓ હસે કે “ચુલ્લો શું મોટી મોઝાદ કીધી?” પણ નેક બેઠેને, બેઠના કરતાં બેઠ આપનાર ઘણીની લાગણી, માયા તથા દીવ આપણા તરફ દેખે છે તેની પહેલે તપાસ કરવી બેઠેને, કાંકે એક હાંદી કહેવત સુગમ “પેટરો છુરી જોર યુમે રામરામ” એવા આ પૃથ્વીપર ઘણા માણસો છે, કે જે એક હાથે પોતાના દોસ્ત આસનાયોને કીમતી બેઠ સોગદ કરી અંદર ખાતેથી કપડે રાખી બીજા હાથે તેઓને જુવાર તથા નાનુદ કરવાને જરાક પણ આનાકાની કર્યા વગર તૈયાર ધઈ જાય છે.

ગોદમ બોલેનું પહેરપકારી તથા બહાદુરી બરેલું કાવ્ય.

ફાંસમાં બ્યારે સને ૧૭૮૯ માં લાંબા રાત્રને કતલ કરી બેઠક જુઝમ કરવામાં આવતો હતો, તથા બ્યારે ઘણા આપ-મતકથી માણસો એક બીજાથી આગળ વધી જવાની મક્કસ કથી દોસ્ત તેમજ દુશમનની “ધોર મોદી” જુદી જુદી ટોળીના લોકો પોતાના શતરઝોને પકડી સજા દયાવતા હતા, તેવે સમયે એક નજીબી ટોળીના સરદાર મોઝ ગવાદો પોતાના દુશમનોથી નાદારી આ બધી બાતને લાં પનાહ લીધી, કે જે તેણીએ મોટી ખુશી સાથે આપી.

બ્યારે આ ઉમરાવના બીજા મળવાએને પોતાના સરદારને આ ન ધારેલી પનાહ મળવાની બખર પડી, હારે તેઓએ પણ એવો ટેકાવ કીધો કે આપણેથી આ બહાદુર અજાણને અરજ કરી સરદાર સાથે જઈ રહીએ. તેઓએ આ મુજબ સજાદ કરી એક બરોસેદાર હલકારને તેઓને બચાવવાની અરજ સાથે મેરેમ બોલે પાસે મોકલ્યો. તેણીએ આ લોકની માગણી સ્વીકારી કહેવડાવું કે “બેલકાશક તમે આવજો, એ પશું તમારું ધર છે. પણ મધરાતે કોઈપણ હુજા નહીંસો તમને જમ નહીં, તેથી ઘણી સંભાળથી આવજો.”

પેલા અમરાવો પણ તેણીની સલાહ મુજબ ઘણી બખરદારી થી અરધી રાતે આવી પુગા, ને એક બોલકું કે જે ત્રીસ યુદ જાડું હતું, તેમાં પોતાના સોયતીઓને જઈ મળ્યા. તે બો-મરાનું બારણું એની કળાથી બનાવવામાં આવ્યું હતું કે તેને એકાએક શોધી કઢાડું એ તદન અશક્ય હતું.

આ બોમરામાં માણસોના હર વખત રહેવાથી-તથા પવન બ્યારે મારાં ન હોવાથી અંદરની હવામાં બદલો મારી બે-ધાવા લાગી, તેથી આ માણસ બાઈએ તેઓને બીજા બેઠ લઈ જઈ રાખ્યા. થોડા દીવસ પછી એક બીજા ટોળીના ઉપરીએ કરમરીને ઘણીજ વીનતી સાથે એક કાગળ લખી મોકલ્યું કે “દુશમનોથી કંટાળી જઈએએએ પખવાડમાં સાત વખત જમા બંદોશી અને હવે અમારાપર મોટું સંકટ તથા આપણ પડી છે, તેમાંથી અમને બચાવવાનું તમારે હાથ છે.” આ કાગળ વાંચી પેલી માણસ બાઈ એકદમ બોલી ઉઠી કે, “તેઓને પણ આવવા દેવો.”

પણ નેક વાંસનાર, આ સંધ્યો વખત પોતાનાં ધરમાં રાજ બંધવા રાખવાને માટે કોઈને કોઈ માણસને કતલ કરવામાં આવતું હતું. એટલુંજ નહીં પણ હરવેળા બંધવાઓના દુશ-મનો તેણીનાં ધર આગળથી પોકારી બોલતા જતા હતા કે “જે કોઈ રાજ બંધવાઓને પોતાનાં ધરમાં વાસો કરવા દેશે તેઓને જીવતાં ને જીવતાં બંધવાઓ સાથે એકદમ બાળી ના-બંધવામાં આવશે.” આ બપોર વાત સાંભળી મેરેમ “બોલકું” નાં સર્ગાં વાહાલાં સદમખવા લાગ્યાં કે દુશમનોને તમારા ઉપર શક છે. કોઈ વેળા એઓની તમારાં ધરની તપાસ લેશે અને તેનું શું પરીણામ આવશે તે તમે સારી પેટે જાણો છો, તે માટે હવે આ બંધવાઓને તમારાં ધરમાંથી વીદાય કરો.” આ વાત સાંભળી લઈ પોતા વીરો જરાક પણ દરકાર કર્યા બીના તેણીએ ઉતાર વાલ્યો, “જેર, તેઓને આવવા દેજો, બસ અને એટલીજ શીકર છે કે બ્યારે તેઓ ને પકડી લઈ જશે તારે આ કમનસીબ તથા લાચાર બંધવાઓનું શું થશે.”

કોટલામાં વળી પેલા બીજા બે ટોળીના મુખીઓ પણ આવી પુગા, પણ તેઓને ખવડાવવાની ઘણી આગ્રહ પડવા લાગી, કાંકે હવે આપણેરાકીની ત્રીજા તેણીની પાસે ઘણીજ થોડી બચેલી હતી, ને વળી “દુખપર ડાગ” મધુનીસીમાલીદીના અમલદારોએ હોકમ બાહેર પાડ્યો હતો કે માણસ દીક એક પાઠાટ રાટલીથી કોઈએ વધારે વેચાતી લેવી નહીં. (આ હો-કમ જેવી મક્કસતથી બાહેર પાડવામાં આવ્યો હતો કે કોઈ પણ માણસ-બધી ગરીબ કે તવગર-જોરાકીની ત્રીજાને લીધે રાજમંધવાઓને પોતાના ધરમાં રાખે નહીં.)

પણ સારાં બાપડે તેણીનાં ધરમાં થોડાએક પપેટા બચેલા હતા અને સહવારના નારતો ખાતાનું કાંઈ ન મળવાથી તેઓમાં એવો ટેકાવ થયો હતો કે બસ અપારના મુતેકા ઉડી એકજ વખત આવું. અને રાતની વેળા સધળા બધા પોતાની છુપી જગાઓમાંથી નીકળી આવી મેરેમ “બોલકું” ને ચારો તરફથી ઘેરી લઈ ચુંકેલમંડી તેણીની આગળ પડી ધણો આશ્ચર્ય માનતાં, તે વેળાના દેખાડ ધણેજ અસરકારક તથા લાગણી ઉઠાકેરનારો હશે એમાં કાંઈ સંકેત નહીં. એટલુંજ નહીં પણ બ્યારે કોઈ કોઈ બંધવાઓ તદન નાહીમત યઈ નારતીપાસ ધકેલી દેવામાં આવ્યાં, ત્યારે પોતાની માથે તે-ઓને સદમખવા પડવાને લેવામાં આવ્યો હતો, અને એક

તો ખરેખર તેણી માતાજી હતી, કાંકે-તેઓને જ્યાંવ્યા તેણીએ પોતાનો વાહાણે પ્રાણ મોટા ભયમાં લાવી ના હતો, તે આપણને જુથી જવું ન બેઠું.

વા પ્રમાણે એક આખો મહીના પસાર થઈ ગયો અને રાજ રાએ પોતાની પરીપત્રી પગલાનીની શીકર કરવા લાગ્યા.

હોને બધાએ સાથે જઈ તેણીને કહ્યું કે “અમારે તમને પોતાની વાહાણે પ્રાણ બોલવો પડશે, તેથી હવે ને જવા દેવા, અમારું જે થવાનું હશે તે થશે.”

“હું શું બેઠુંજે તેટલો વખત છતી નથી?” ઉપલી બીના સાંભળી લઈ પેલી નેક કંદાર જાત્રુએ જવાબ દીધો. “ને તમારી બરદાસ્ત લેવાને હું બાગચાન થઈ એ શું થોડી જુથી છે? વળી એક નેકીનું કામ કરતાં મારા પ્રાણ નબ તેમાં શું બીજાનું, ઉઠવું મને તે બારે હકતાશાની દરમિયાનમાં દુવા સુન્દરની જેમજે કે મારા જેની એક અદના અજાણને મારા બાઈબોના પ્રાણ બચાવવાને સામર્થવાન કીધી.”

સેવટે પોતાના ધરમાં બંધવાએ રાખવાની બીના સર્વ જાને માલમ પડી ગઈ અને તેણીને પકડી દરવારમાં લઈ ગયા. બ્યારે તેણીને પુછવામાં આવ્યું કે “તમેએ આ લોકને જાણીએછોને તમારા ધરમાં શા કારણસર વાસો આપ્યો?” સારે તેણીએ મંજીરાઈથી જવાબ દીધો કે, “હું, દેવો! તથા હેવાની ખસસતના નેરો! જે દવા તથા પોતાના સ્વભાવિતાએને બચાવવામાં મોટા મુનાહ છે તો હું મારો જાન આપવાને તૈયાર છું.”

આ સુરસ તેમજ હીમત બારેશો ઉતર સાંભળી સર્વ જાત્રુ દંગ થઈ ગયાં, ને સત્તાસંઘેએ જાત્રુ કે જે વધારે વાર તપાસ અથવાજુ તો લોકની લાગણી ઉતારકારી આવી તોફાન કરશે. તેથી તેણીને કતલ કરવાનો હુકમ કરી, તપાસ એકદમ બંધ કરીને સર્વ જાત્રુ વગે સંગે થઈ ગયા.

એવી રીતે એક પરીપત્રી અજાણેએ પોતાનો અમુલ્ય પ્રાણ બીનએ માટે બોલ્યો, કે જેણીની આવી હીમત તથા મોહું દીધ જેટલી માણસમતની ખારીયતને શોભા આપી ઉત્તર વધારે છે, તેટલીજ ને કાપલથી તેણીને વગર વાંકે કતલ કરવામાં આવી તેને અપમાન કરી ખેનગત પુગાડે છે, એમાં કાંઈ સંદેહ નહી.

માણેકબાઈ દા. રાજાદ.

“સુના” તેણીને બાપ બોલ્યો, “એકા મહીનાની વાતપર મેં તુને કહ્યું હતુંની, કે પેલા ધનલગાદ કાકરને તારે મારું કોહું આપવું નહી, કારણ કે તેની ખાસ કાંઈ દોષત હતી નહી.”

“હા બાબા.”

“વાર”, પણ હવે તુને હું તેમ કરવાની કુટ આપુચ, કારણ કે બ્યારથી ઉનકુએના સર થયોય, ત્યારથી એની ખાસે સારી પુછ એકી થઈય.”

એક રીકકે પોતાના કલાસના ઠોકરએને “આજસાઈનાં પરીણામ” એવે નામને રસાલો લખવાને આપ્યો, જે માટે એક ખાસાકે પણ આજસુ ઠોકરએ પોતાનાં લખાણ દાખલ એક ખાસી કામજનો દેકરે મારતરના દાયમાં આપ્યો.

ભ ર વા-ગુ થ વા વી શે.

“જોલ પેન વાધપર” (દરને ઘાટવું કલમ તુછવાવું.)

આ સુંદર નાની સીન ફ્રન-સી બનરેના “જેનવાઈ” અથવા એવીજ કાંઈ બીજી ગમત માટે ઉપયોગી થઈ પડશે, તેમજ વળી જેને આખો દીવસ લખવાનું કામ કરવું પડતું હોય તેને એક નાની જેટ તરીકે આપવાને એથી વધારે ઉપયોગી સીન થોડીજ મળી શકશે. તેનાં ઘણાં પડ તથા ખાંચા હોવાથી કલમ તુછવા માટે બહુ કામ લાગશે.

“જોલ પેન વાધપર” અથવા દરને આકારવું કલમ તુછવાવું.

આ “પેન વાઈપર” જુદા જુદા રંગના કપડાંના બ્યારે ગોળ કટકાએનું બનેલું છે; દરેક કટકાને લેરાવો ચાર ઉંચ સખેવો, પછી દરેક કટકાની ફરતી હીનારીએ મજાસુત રેશમથી આડ આંટા મારવા, દરેક ટાંકો મારતી વખતે સોપપર ઇ નાના સુનેરી રંગના દાણા લઈ આંટો મારવો, ત્યાર બાદ પેલા ગોળ કટકાએ લઈ તેની મોડકી ધકી કરવી અને દરેક ધકીની અણીને મજાસુત ટાંકાએ એક બીજા સાથે સીધી લેવી. ઉપરો ખોડાસો એકવાર વાંચ્યા પછી ધ્યાન ધરી સીનમાં જેણે તો એની બનાવત તુરત સમજ પડશે.

માસ મેના અંકમાં આવેલી કાપમંડ તરોહની શાલમાં સે. ૬૦ થુલ થઈ છે, તે નીચે પ્રમાણે સુધારીએ બ્રમે—

સાતમી લાઈનમાં ત્રણ સાદા પછી આ પ્રમાણે નીચાની કીધી છે તેમાં થુલ થઈ છે; કપડી નીચાની ત્રણ સાદા, બેપાંથી એક પછી એક, ત્રણ પાસાસા મદિ એ સાતમી લાઈન ફરીથી આખી આપે બીજે. ત્રણ સાદા, બેપાંથી એક આંટો, ત્રણ સાદા, એક આંટો, એક સેરથી લેરા, બેપાંથી એક, પેલા સેરનેલો ટાંકો આજે ટાંકો પચવી સેરથી કહારો” બહાઈ આંધી પાંચું અને ઉછેર એક આંટો, બેપાંથી એક, ત્રણ સાદા, એ પ્રમાણે કુછી દાર પુરી કરવી.

રીરીટ ફૅ પાટક.

ગયા દત્તનેવારી માસના અંકમાં આવેલી મહારાણીજીના તાબની લેસ મદિ એક ખાત્રુએ મારિયો ખોડાસો—

મહારાણીજીના તાબની લેસમાં જેટલી લાંબી લેસ થઈય હોય તેટલી લાંબી સાંકરી કુપી, હોરો તોડી, બે સાંકરી કુપી, આંટો લઈ, બે સાંકરી જાગરે ચીજ સાંકરીમાંથી બેવડા કરતા. એ પ્રમાણે સાત વખત બે સાંકરી કુપી સાત હોલ પુરા કરવા.

ત્યાર બાદ પાસેની સાંકરીની અંદરથી આંટો લઇને આવીસ વખત સમજે બેવડા કરી કુપવું. (આગળ વધુ તીમત માટે જુઓ માસ બને-વારીનો અંક.)

માણેકબાઈ દા. રાજાદ.

રાજ્યો ધંધાદારીઓ તરીકે.

ધ

પ્રાક રાજ્યો રમત દાખલ ધંધાઓ કરી ગયા છે. જે કાગથી પોતાની પ્રજા યુગ્મવાળુ કરે, તે કામ તેઓ એક ગમન દાખલ રાજપાતાની ખટપટ પછી કરતા હતા. કા-સને કમનસીબ રાજ કે જેને તે દેશની ઉત્કલપાકલ વેળા ગરદન મારવામાં આવ્યો હતો, તે હુદારનું કામ કરતો હતો. રખેનો રાજ પાંચમે ચારત્રસ જે પ્રોસ્ટેટ ધરમનો નાશ કરી હુરોષ ખંડો પોષ (સ-

હથી વડો ધરમયર) ના જુદામાત તમે સદાનું રાખવાને જે કોકટની કોશિશ કરતો હતો, તે નાનાં તેમજ મોટાં ધડપાળો ખનાવી પોતાને ગમત આપતો હતો. તેનાં પોતાની પોટુંક આગાઈ ન્યારે તેને માત્રગ પડપું કે કોઈપણ એ ધડપાળને તે એક સરખી રીતે ચસારી શકતો ન હતો, સારે તે ગોચ્યો કે “આખી દુન્યાના લોકને એકજ સરખા વીચારે ધરાવવાની ફરજ પાડવામાં જે કોઈથી મોટી ભૂલ કરી છે, કે ન્યારે ફક્ત એ ધડપાળને હું એકજ ચરખી રીતે ચસાવી શકતો નથી !”

રશવાને પીતર ધી ઝેટ, રાજ્યોમાં એકસોજ છે કે જેણે ધંધા પાછક પ્રુજ મેહેનત કરી હોય; એક ગમત દાખલ નહીં પણ પોતાની પ્રજામાં દાખલો મેસાટપાને ખાતર. એના વખતમાં રશવાને તદનજ નજીવી હાલતમાં હતા. ઉપયોગી દુન-રેથી તેઓ તદન અમળા હતા, કોઈપણ નતની કેળવણી ઘણી જુદા હતી, હુરોષ ખંડો દેશો સાચે તેઓને તદન વેહેવાર હતો નહીં. પીતરે દેશવ કરચે કે રશવાને એક મોટા દેશ બનાવવો; તેની યુગ્મ ધારણા એ હતી કે, તેને દરયાઈ રીતે જળમાન બનાવવો. ઘણાક લોકને આ ન બની શકે એવું લાગે, કારણકે સાં કોઈપણ નતનાં બંદર, ગોદાઓ અને ખસાસીઓ કે વાહાણો ન હતાં. રશવાને દરયા આગળથી દાંધી નાખનાર રવીદન દેશ ઉત્તર તરફ અને ઘોર-કસ્તાન દક્ષિણે આવેલું હતું. તેની પ્રજા વતીક દરયા તરફ તેમજ કાંઈપણ દરયાઈ મીજ તરફ ધીકારની તજરે જોતી હતી. તેઓ સપળી રીતે જળીન પરજ કામ કરનાર હતા. રશવામાં કાંઈ પણ એવું માણસ ન હતું કે જેને દરજ પાડવા વીના બાહરે દરયામાં મુસાફરી કરવાને ભય. પણ પીતર કાંઈ એક કામથી હારી ખાયા એવો માણસ ન હતો, પછી તે ગમે એવું મુશકડા કાંચ ન હોય. ઘણીક લાકડાંએ પછી, કે જેમાં તેને એટલી તો ભારે હાર ખમવી પડી કે તેને જલ્દે જો કાંઈ ખીતે માણુક હતે તો તતત નાકીપાસ ધઈ તેથી હાથ ઉઠાવતે, પણ પીતર એવો ન હતો તેણે પુકે લાગી ભ્યાં તવીક

તરજી પ્રજા પાસથી દરયા કીનારા આગળતો એક મોટો ભાગ લીધો અને રવીદનની પ્રજા પાસથી એક ખીતે મોટો ભાગ કે જેની ઉપર હાલ રશવાની રાજધાની સેટ પીટરસબરગ અને ક્રેનસકાટ નામે ઝેહરો બાંધવામાં આવ્યાં છે તે લીધાં નહીં, સાં તવીક તે હાથે નહીં.

આ તો તેનાં કામનો એક ઘણો નાનો ભાગ હતો. હજુ-તો તેને વાહાણો અને તેના ખસારીઓ મેળવવા હતા. તે જસાવર બજાવતો હતો કે, પોતે જાને કરી દાખલો દેખાડવામાં લોકોપર ક્રેટલી અસર થતી હતી. જે કે તે એક રાજ તરીકે પોતાની પ્રજાને જેમ ગમે-તેમ હુકમ કરી દરેક કામ કરવાની ફરજ પાડવાની સત્તા ધરાવતો હતો, તોપણ તેણે આ બાબદમાં પોતેજ આગળ પડવાનું દરજત વીચાર્યું. તેને પોતાને અસ-લથી દરયાને નામે ઘણી ખીકક હતી. એવું કહે છે કે, ન્યારે પીતર એક બાળક હતો સારે ફકત એક નદી જોળાઈ જતાં તે ધારતીએ અધમુવો ધઈ જતો હતો. આ ધારતી એક વેળા તે દુખી જતાં સેદગમાં જમી જવાથી પુશકળ વધી ગઈ હતી. પણ તે કુર કરવાને તેણે જનજીવ દેડવ કર્યો, અને તેમ કરવાને તે એટલો તો ફતેહ-પાત્રો કે પાછળથી નદીમાં ફરવા કરતાં ખીજ કાંઈ પણ એથી માનીતી ગમત હતી નહીં. પણ વાહાણો વગર આ સપળો દરયા કોઠામાં બંદરો નક્કમાં હતાં, જેથી એક કાણો બાંધવામાં કામ પછવાડે તે લાગ્યો.

સેટ પીટરસબરગમાં હજુ તવીક એક નાની પોટ કે જે પીટરે પોતાને હાથે બાંધી હતી, તે દેખાડવામાં આવે છે. તેનું નામ “કાલ્કાની આપ” એમ જે આપવામાં આવ્યું છે, તે ત્રીસ શીટ લાંબી અને ત્રણ શીટ પોલળી એક નાની હોડી છે, જેને ત્રણ સરો છે. આ એક કાણીમાં સખી મુશ્કામાં આવી છે. ન્યારે પછુ તેને જલાર કહાડવામાં આવે છે, સારે તેને બાદશાહી માન આપવામાં આવે છે અને આખા કાલ્કામાંથી તેનાં માન બંદરે તેમણે ફાડવામાં આવે છે. અસખતાં, તે અસલ હોડી કે જેમાં પીતરે પોતાને હાથે કામ કર્યું હતું, તે તદન ખખાઈ ગઈ છે; તેનાં જુદાં લાકડાંઓ કે જે તેણે પોતે વેદ-રશી અને જોડાંઓ કાંઈ નહીં અલવાની બાહરે દેશાવર નજી શીખવાતો તેણે દેડાવ કર્યો. મોડાક જુવાન રશવનોને દેશાવર જુદી જુદી જાતના હુન્દરો શીખવાને મેલધી આપી પોતે હોયેક દેશ જવાને નીકળ્યો. આ ૧૬૯૭ નું વરસ હતું, કે જે વેળા તે પમીસ વરસની ઉખરતો હતો. સારકમ શહે-રમાં જઈ પુઆ પછી તેણે પોતાનું નામ પીતર અર્કસીલક ધારણુ કર્યું અને એક રચ ખસારીનો પેશાક પેહરી, એક સાધારણ મજુર તરીકે મોદીમાં કામ કરવાને રહ્યો, બંદી એક

મજુરનાં ગુપડાંમાં તે રહેલો, કે જે તે ગોદીની પાસેજ હતું, અને એક વાહાણના સુધાર તરીકે તે નેટલું કમાય તેટલાંપરજ પોતાનું ગુજરાણ કરતો. એવું કહે છે કે, આ વેળા પોતાનું બીછાણું પણ તે પોતાનેજ હાથે કરતો અને પોતાના બોરાક પણ પોતેજ પકાવતો, અને દરેક રીતે બીજા મજુરો માફકજ રહેતો, બ્યારે એના રાજદરબારીઓ અને નોકરો બારે કાઠ-માઠમાં રહેતા હતા.

એક રીતે તે બીજા સુધારે કે જેની સાથે તે વસ્તો હતો તેઓથી જુદા પડતો હતો. બ્યારે તેઓને હનેશનાં કામ કરતાં બીજું કાંઈ કરવાનું હોય નહી, ત્યારે પીતર પોતાનાં બેઠકનાં રાજબની ખટપટમાં રોકતો. બ્યારે તે પોતાનાં કામમાં હોય ત્યારે તેની પાસે રાજદારી બાજોનાં કામને લાવવામાં આવતાં. અહીં પણ સુરોપના દરેક બાગના દરબારીઓ તેની સુલાકાત લેતા હતા.

આ તવારીખ આપણને નીચલા ધડા સીખવે છે—
સુરાટેળીઓથી કદી કરી નતાં ના; મજુરુતીથી તેને વળગી રહ્યાથી આપણે તેને છતી રાખે છીએ.

નાની સરઆલને કદી પણ તુચ્છકારતાં ના; તેનો બરાબર ઉપોગ કીધાથી મોટી ચીજે યઈ શકે છે.

સીખવાને કદી શરમાતાં ના; જે કોઈ સીખવાને માટે અભીમાન કરે છે, તે પોતાના છેલ્લા દહાડા તરીકે અચાન રહે છે. પ્રમાણીક કામને કદી પણ નામોશી તરીકે લેખનાં ના, પીતર થી ઝોટે વાહાણના સુધાર તરીકે કામ કરી નેટલું ખરે ખાન મેળવ્યું છે, તેટલું લક્ષણોમાં તેણે મેળવ્યું નથી.

Pitova.

બાળકને ઝોળીએ ગાવાનું ગીત.

કુરે ખડા હિંકતારા—પ્રથમ.

ખવાખ, કરો બાળક મદારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં—ટક.

દુઃખ પાછળ 'સુખ, સુખ પાછળ દુઃખ,
એવા છે આ દુન્યાના માળા—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

રહેજો સુખારાં, નીવડજો કહાપણુવાળાં,
જીવને માત પીતા સાથ તમારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

બાઈ બેહેનો સાથ સદા સંપ વાળાં,
દેખાડવજો સર્વ શુભ સારા—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

બાણને વીવેક, યજો શુભ વાળાં,
કુટુંબમાં સર્વને ખારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

ખસો ધર્મ જરોયરતને શુભ છે ત્યારા,
તેને જેમ આપી પાળનારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

તઈ જમસેહ ડીક.

રમુને કુરસદ.

નીચલી એક અથવા વધુ બાગદોના જે બાતુઓ ખરા જવાબ હમારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો "સી મિત્ર" ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી કહાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક સુંદર રંગીન ચાલતાં સાકનું 'કેલેડર' બેટ આપવામાં આવશે. હમારી પર લખી મોકલનારાંઓએ નીચલી સરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાતુએ પોતાનું ખરે નામ તથા ફેકાલું હમારી ખાનગી અણુને માટે આપવું, અને અગરજે તેઓની મરજ ન હશે તો આખું નામ છાપવામાં નહીં આવશે.

૨. જવાબો બનતાં સુધી ચાલતા માસની તાં ૨૫ થી સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે ટાઈ બાતુઓ રમુને કુરસદ "સી મિત્ર" માટે લખી મોકલશે અને તે જે અખને પસંદ પડતી હશે, તો અમારા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે. લખનારે કાચબની એકજ જાણ પર "મારજન" છોડી લખવું, પછવાડેની બાતુએ કાંઈ પણ લખવું નહી. પોતાનું નામ તેની નીચે સુકવું કે નહી, તે યોગીની મરજ પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનાણું કરવું.
સી મિત્રના "રમુને કુરસદ" નાં બાતુ અધીપતી ભેગ,
કચસરે હિન્દ પ્રેસ—સુખધ.

૧—ઉપચાલુ.

એક માણસે ત્રણ દેવીઓને કુલ ચઢાવવાને માટે બાગમાંથી કુલ તોડયાં, અને તેને કુવામાં પાણીએ ધોયાં, જેથી તે કુલ જે-વડાં યજાં તેમાંની એક સંખ્યા પેઢી દેવીને ચઢાવી, અને બાકી રહેલાં કુલ પાણી ધોવાથી જેવાં યજાં, અને પેઢીનાજ નેટલી સંખ્યા બીજ દેવીને ચઢાવી, અને બાકીનાં પાણી ધોયાં, અને જે પાણી જેવાં યજાં તે ત્રીજ દેવીને ચઢાવ્યાં, જેની સંખ્યા પેઢી અને બીજી ચઢાવી તેટલીજ હતી; ત્યારે, કહો કે પેઢલાં કે-લેવાં કુલ ઝાડ પરથી તોડયાં.

મીસ તલછ એલછ પુણેગર.

૨—ઉપચાલુ.

ત્રણ આશરની છું એક જાળ નાર,
પારખરો સુજને જે કરશે જરા વીચાર;
પારસા પચથી માહું છું, સમય થય નથી મુજને,
સુજની અંદર મેસાડી, ફેરવું છું બાહેર ટુંજને.
સુજનું જે હું કાપે પેઢલાં સર,
તે હું તરત જોરો મુજને તારાં મોહ પર;
કાપી સુજનું પુછડું ને પાસે "વ" ને મેળો જોરો,
તો તે જરૂર તારી સાકીના ઉડા પર હોરો.

૩-ઉ ખ્યાલુ.

હું બંને સી છું પણ કમલેર નહી,
હાળી છું પણ કોયલ નહી,
હું દરમાં વસું છું પણ સાંપણુ નહી,
ભારે હું કોણુ?

મીસ માણેકબાઈ કુંવરેણ મસાળાવાલા.

૪-ઉ ખ્યાલુ.

નીચે આપેલા ચાર અર્થના શબ્દો લઈ તે શબ્દોના દરેક પે-
હલા દરેકની એક એવી પુછી બતાવો, કે જે બતાવી તમે પેહ-
રોડા તો તમે ધણીજ અંતસવાસાં અને અધીરાં માત્રમ પડરો.
પણ તે બતાવી તમે જે તેને ધીકાર સાથ ફેંપી દેશો તો તમે
ધણાં સખુરીવાલાં અને બહાં જાણીશો, ભારે થડવા મરિા.

એક પારસીનું નામ.

૧. એક પારસીનું નામ.
૨. સુલક.
૩. જીડી.
૪. તચાક.

જાઈ જમરોડલ ડીક.

૫-ઉ ખ્યાલુ.

ચંદ્ર યુધી નારી હું એક, શુદ્ધ દુધ સરીખી સારે,
શુભ કાન્તિવાદી મેદાં મારી, દુન્યા કપચીનજ બાળે,
આખી ઠીવસ હું બેસી રહી, વીન રાત રાતાં નવ માલે.
ઝેવી છું નારી હું એક, સંયે યુજને પીછાણે,
રોજ હું જમ વધારે, યુજસુરતી મારી ભારે,
એક શત યુજને જાવડી રાખી, વાદાણે ચરતન મારે.
ચરીખી એકે હું છું, પણ તાજ વીના નહી માડું,
જાવ વીના ચરીખ નહી, પણ જાવ ચરીખી રાખું,
કદે બેઠન હું કોણુ છું, જે નહી અપ્રલભાં બાડું.

શુભપ્રાનું જાણીશો તારાચારખાન.

ખોલાસો ગઈ વેળાના.

૧-ઝ મા ન

જ ર છી
કા સી ક
ક ને ડા
મ સ લી
અ લ આ વ વી
સુ સ ર મા ન
અ ક ડ બા જ
મા ર ફે લી આ
બા રી ક
ફ ને સ
અ ને ક
જી આ ર
દી વા ન
૧૪૦

માદરસીનેસ આફ ડફરીન ને આવા.

૨-આતમરટ વીકટર.

૩-૯+૮+૭+૬+૫+૪+૩+૨+૧=૪૫
૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮+૯=૪૫
૮+૬+૪+૩+૨+૧+૫+૪+૩+૨=૪૫

૪-ધરમ.

૨૬૧૬.

મસતી.

૫-માણસ.

૧-મહાઈ દોરા.

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર યુગર્ધ ખાતેની
ખાતુઓનાં નામો.

મીસેસ કોરીબબાઈ ધનલખાઈ કુબાઈ ૨, ૪, ૫, ૬. Purple ૫. મીસ બંદ
અપરોહલ કીક ૪, ૬. બાઈ રતનબાઈ કામલ મોરી ૨, ૪, ૫, ૬.

દેશાવરની ખાતુઓનાં નામો.

બાઈમી મેદર, યુવ, જ, કામલ કાવર (અમદાવાદ) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ
દી. આ. કોમ. દારવાણ (સોમન) ૩, ૫, ૬. બાઈ બાગુબાઈ વી. ખખતા
(પ્રજા) ૨, ૩, ૬. બાઈ જગદાઈ હોતનસલ આદેવાણ (પ્રજા) ૨, ૪, ૫, ૬.
મીસ દોરમસલ દીનશાહલ વાકીયા (મોખી) ૨, ૫, ૬. મીસેસ નમ્મુદીન
(કમલ) ૨, ૬. મીસ માણેકબાઈ કુંવર મસાળાવાલા (મ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬.
બાઈ આર્યદાસ સોરાબલ કામલ દેવીવાલા (ઉચ્ચ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬.
૬. મીસ પીરોન સોરાબલ નરવાળા (ખાડ) ૪, ૫, ૬. બાઈ યુજબાઈ ધન-
મેરશાહ (પ્રજા) ૨, ૫, ૬. બાઈ માણેકબાઈ દા. રાસાર (ઉચ્ચ) ૧, ૨,
૩, ૪, ૫, ૬.

ઉમાઈ ગયા માસનું યુગર્ધનું ઉનામ નીચલાં ખાતુઓ મેળનું
છ, જે તેવણે મેદરખાની કરી "કમસરે હિન્દ પ્રેસ" માંથી
મંજાવી લેવું.

બાઈ રતનબાઈ કામલ મોરી.

ઉમાઈ ગયા માસનું દેશાવરનું ઉનામ નીચલાં ખાતુઓ મેળ-
નું છ, જે તેવણે પણ મંજાવી લેવું.

બાઈ આર્યદાસ સોરાબલ કામલ દેવીવાલા (ઉચ્ચ).

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

મીસ કોલીબાઈ પાલજીજી પુણેવાલા-આવતામાં.
શુભપ્રાનું કાવસણ દાવર-જેગવાઈએ દાખત કરીશું.
ધણી ધણીયાણીએ કેવી રીતે એક બીલ" સાથે વર-
તાવું-આ બંનેનું લખાણ ધણી વેલસે આવી ગયું છે. ખીજું
જે કસતાં વધારે સાઈ લખી મોકલવાની કોરોસ કરાવેલ.
મેદરખાનું કોઠા દાવર-તમારી વાતો આ અંકમાં જોશો.
ખીજાં લખાણોં તૈયાર હોય તો મેદરખાની કરી મોકલી આપજો.
ખીજાં-અરેસેઈ અને ખીજાં-આવતામાં.
લખી મોકલનારાંઓએ મેદરખાની કરી લખાણે આવતા
માસની તાઠ ૨૫મી સુધીમાં મોકલવો.

આ "જી નિવ" યુગર્ધના કોટમાં તાઠ ૭૦ હાવનની રોમાં
અપરે હિન્દ રતીમ રેસમાં પાતાને ખાંડે કાવસણ કામલ મેદરખાની છાપું છે.

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ ભુ.

આગસ્ટ ૧૮૮૦.

અંક ૬૭૬.

જ્ઞ ધર સંસારી કેળવણી ક્ષ-
યાને એક ખરી કેળવણી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૧ યુ.

એક નાના ચોકયા યુસ્ત્રામાં-સવારની એક શેહેર-
દુઃખલોડી એક દેખાવ.

કે સુંદર સવારનાં દીનખાઈએ જનને
પોતાની સાથે ફરવા જવા અને લાંબી સ-
રાઈનાં જરખાઈ અને પટેલનાં સુનાપાઈને
લાં મુલાકાતે જવાનું તેડું કાઢ્યું. મેહર-
જમાઈ મારતર કાંઈ કામસર મુજબિ-
યલા હોવાથી હોકરાઓને યોગ દીવસ
છુટી મળી હતી. નવદગીર તેના આપ સાથે
યોગપર ફરવા ગયો હતો. હોખી પીસીને
આપેલી ચોપડી મેહરને આપવા સુના-
પાઈને લાં ગયો હતો, અને આખો દહાડો લાંબુ યુગરવાળો
હતો. જાકને મારી સાથે બહાર જવામાં ઘણી ખુશામી ઉપજ
અને ધરપથમાંજ તૈયાર થવા ગયો. ખજારએ કમરનીમે તેનાં
પુટ સાફ કરી મુક્યાં ન હત્યાં (સવાર પછી નાખ્યાં આગળ
ફરવા જતાં પાણીથી તે બે બેડી તો ખરાજ કરી મુક્યો
હતો.) અને વખત થઈ જવાથી તે યુસ્ત્રે થઈ ગયો, કારણકે
તેને બીલક લાગી કે દીનખાઈ તેને લીધા વગર ચાલી જશે.
ખજાર આવે તેટલાં તેણે યુસ્ત્રો એટલે તો હસકારાઈ ગયો કે
જ્યારે તે આખો લ્યારે તેને દંડરાની નાખ્યો, અને તેની તરફ
કેટલીક અમંયાદામરી બાળા વાપડી, કે જેવી જાણ તેણે અ-

લાર મુખી કલિપણ વાપડવાની હીમત કોઈ નહી હતી. છેવટે
સરવાલે તેણે ખજારનાં દીવર પોતાનાં બુટો ફેંક્યાં, કે જે
બે તે લાંબી ખસી ગયો ન હતો તો જરૂર તેને વાગતો.

“ખજાર, એકદમ બહાર આવ; મારો હોકમ છે કે બાંસુધી
જાકને તારી સાથે કેમ વર્તવું તે આપડે નહી, લાં મુખી તુંએ
એવું કાંઈપણ કામ કરવું નહી,” દીનખાઈ એકએક વચમાં
બોલી ઉઠ્યાં, અને જાક તેણે બાંસુધી આજા સાંભળી એટલેતો
ચોકચો કે તેણે યુસ્ત્રો એકદમ નરમ પડી ગયો.

“જાક, તારાં કપડાં અને બુટ પેદરી રહ્યા પછી મને ખા-
વાના મોરડામાં આવી મલજો, હું લાં તારે વાસે બોલી યાજાઉં.”

“પોતાની મારીને પોતાથી દુર દરવામાં જાકને કાંઈ દીવસ
પણ એટલી ખુશામી ઉપજ ન દશે. શરૂને તેના યુસ્ત્રને છતી
લીધો હતો અને જોકે તેની છાતી દહજ ધડતી હતી અને
માથો લાસ થયા હતા, તોપણ બ્યાં મુખી તેણે પાએક માઈસ
આપ્યાં નહીં લ્યાં મુખી તે એક પણ બોસ બોધ્યો નહી. બે
વખત તેણે તેની માસીના ચેદરા તરફ, જાણે કાંઈ બોલવા
માંગતો હોય તેમ લીધું, પણ તેવજાનો ચેદરો એટલે તો
ગંભીર હોતો હતો કે બોલતાં તેને બીલક લાગી. છેલ્લે સ-
રવાલે તે બોલી ઉઠ્યો:—

“લાડ્યાં મારીજી, તમે મારી સાથે નાખુશ થયાં છેઓ,
કે કે પણ ખરેખર મારો યુસ્ત્રો હું દાખી રાક્યો નહી.”

“જાક, હું નાખુશ થવાને બદલે દગગીર વધારે થઈઉં. હું
તો આજ રાખની હતી કે તું તારા મીનસ પર કેમ કાણુ
રાખ્યો અને માણુસો સાથે કેમ વર્તવું તે સીખ્યો દરો.
તારા માસ જો”

“અરે, બે, બે, તમે માસને ના કહેવાં,” જાકે કાસવાવા
કોધ, “હું ઘેર જઈને ખજાર પાસે માફ માંગરા.”

“જો મારી તકરોરથી તું તારી બુટો જેવ તો ખરેખર
જાક હું તેવજુ આગળ તારી ફરવાદ નહી કરશ. પણ જો
ફકત તારા માસની બીલકથીજ તું ખજાર પાસે માફ માંગ-
વાનો હોય તો માગજો ના મને સાચું કહી દે; જો તારી
ખાતી હોત કે તારા માસ તે લીધે કાંઈ જાણતે નહી, તો
તું ખજાર પાસે માફ માંગને?”

“નહી,” જાકે આનાકાની વગર જવાળ આપ્યો.

“અને કાંય નહીં?”

“કારણ કે હું ધારૂં કે મને ખોટી કરના અને મારી સામે થવા માટે તેણેજ મારી માફ માગવી નેહી.”

“હું નહીં ધારતી કે પાંચ મીનીટ કરતાં વધારે તેણે તું ખોટી કાપો હોય; અને તેમાંથી તેના દીઠ પચ્ચ મારેજ વાંક હતો, કારણ કે મેં તેને કાંઈ કામ રોંધ્યું હતું; અને વળા તે તારી સામે ક્રમ થયો તે તો જરા મને સમજાવ.”

નવે આનાકાની કાપી. “મને કાંઈ એના બરાબર બોલ ખબર નથી; પણ હું નાણું છું કે એણે મને આક્રોશ દર્શાવે અને કદાચ હું તેવો હોઈશી, પણ તેને કાંઈ તેમ બોલવાનો હક ન હતો.”

“પણ તેણે તું તેમ કહ્યું હતુંજ નહીં. તમારી બેઠની વચ્ચે શું જાન્યું તે બધું મેં જોયું અને મારેથી એમ ધારવા વગર રહેવાનું નહીં કે, અશરૂ જેવો એક ગામડો તારા જેવો એક શેઠેરામાં કંઈકેલા જવાન મદરથ કરતાં કેટલો મદ-હોતો હતો.”

આ બોલો સાંભળી જાન્યો એકદમ શરમથી લાક ધઈ આ-બો. પણ તેણે પોતાનાં હાંતો કચકચાવી શરસાને દાખી દીધો; અને તેની મારીએ તેને બરાબર તીકાને નેહી આગળ યજાન્યું—

“તેણે કહ્યું કે તેનો નાંદગીર શેઠ તો નહીં જાની શકે તેવી ચીજ કદી પેદા કરાવતો હતોજ નહીં, અને નેહી વારંવાર આક્રોશ યતો હતો, તોપણ કદી અપશબ્દ બોલતો ન હતો. તે તે બોલ સાંભળ્યો અને તારો પોતાનો ખવાસ તેવો હો-વાથી તું સમજ્યો કે, તે તુંને લાચ પડે છે.”

“પણ કેઈ વાતમાં તે મારેથી ચઢ્યો ધઈ શકે?” નવે ધીમે બવાને પુછ્યું, કે રખેને મોટે બોલવાથી તેનો શરસો ઉશકેરાઈ આવે.

“હું તારા સવાજનો જવાબ બીજી રીતે આપસ બાક; ધાર કે તુંને કાંઈએ ગાળ દીધી હોય, અને તેની નજર આગ-ળથી દુર થવાને તુંને ધીકારથી કહ્યું હોય, તો તુંને કેવું લાગે?”

“હું તો તેને લાત મારી જમીનપર નાંખી હતું.” નવે પોતે પોતાને ભુલી જઈ કહ્યોજ તપી આવી બોલ્યો. “મારી બરાબરમાં અથવા મારેથી ચઢ્યતાં પણ ફરીથી તેવું બોલ-વાની હીમત કરે નહીં.”

“ત્યારે અશરૂને તેવીજ માલ ચવાવતાં કેઈ ચીજે અટ-કાવ્યો? શું તું એમ ધારે છે કે તેનામાં લાગણી નથી?”

કે તેને શરસો અથવા દુઃખ કદી લાગેજ નહીં.”

નવે થોડીક પળ સુધી સુપસુપ ઉભો રહ્યો. “મને કાંઈ તે વીરો વીચાર આવ્યો હતો નહીં.” તે અંતે બોલ્યો, “પણ અરેબરજ મેં એમ ધાર્યું કે, મારેથી આટલાં બધાં ઉતરતાં માણસને કાંઈની કહેવાનો મને હક છે.”

“અને અશરૂ તારેથી શામાં ઉતરતો છે?”

“એ તો એક માકર છે, અને હું તો એક પ્રદરથ છું, તેનેથી ચઢ્યો—ખાનદાનમાં, પદીમાં—

“હમો રહે નતાં શું” તું એક પ્રદરથતી માકર વર્ત્યો

હતો? અશરૂ કરતાં મારી પદવીનો થવા અને તેનાં કરતાં વ-ધારે મારી કેળવણી મેળવવામાં તેં શું મોટો વાધ માર્યો?”

બાક પાછો સુપ ધઈ ગયો, અને દીગ્યાઈએ એટલી તો માથા અને હોતેમરીથી બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું કે, તે અંતે બોલી હોયો—

“વાદામાં મારીજ, મને એવું લાગે છે કે, અરેબરજ મારી ભુલ હતી, પણ આવી બરાબ માલ ચવાવવા માટે અરેબર હું ઘણો દઢગીર છું એમ અશરૂને કેમ માનેત કરી આવ્યું?”

“બાક, તું અરેજ દઢગીર છે, કે તારા માસાના શરસાથી બચવા માટે એમ બોલે છે?”

“અતીત હું તો તેવણને ક્યારેનો ભુલીજ ગયો હતો;”

અંતે આતુરતાથી જવાબ દીધો. “હું તેવણનાં શરસાને લાખ-ક છું, અને તેથી જ મારો વાંક અટકતો હોય, તો તે પણ ખમવાનો હું તૈયાર છું.”

“મારા વાદાના દીકરા, તું તારીપર કાંઈ પણ જાતનું એવું દુઃખ પાડે, તેના કરતાં તારો શરસો અટકાવવાની ખરાં દીવ-થી કાશ કરે, તો તેથી હું વધારે રાહ ધાઉં. જો તું મન મારી અશરૂ પાસે માફ માંગવા તૈયાર થાય તો હું ધણીજ ખુશી ધાઉં, અને તેમ કરવાથી તુંને જે દુઃખ ઉપજશે, તેથી આપણા વચ્ચેની આજની વાત વધારે સેદલાઈથી તુંને યાદ રહેશે, તારાં બંધીય માટે જે ધંધો તે પસંદ કાપો છે, તે માટે તું તારા મીઝાજ લગામમાં રાખે, એવી મારી રાત દી-વસની દવા છે; અને બીજક છે કે, તુંને તે માટે ગંબીર ભ-રેલી રીતે ખમવું પડશે.”

“હું કદીમી મીઝાજ નહીં બોદવાને વારંધડીએ ટેકાવ કરે”

હું પણ અમારેથી કાંઈ ચીજથી હું ચીકારાઈ છું ત્યારે મારાં જમાંમાં કાંઈ થતું હોય તેમ લાગે છે અને પછી તે બહાર કદાકી નાખવાની મને ફરજ પડે છે.”

“મારા આશ નામ, ખતીપણા વગર તું તારી ભુલ કાંઈ દહાડો પણ સુધારી શકશે નહીં, પણ યાદ રાખજે કે જેમ બારી કામ તેમ મોટો બદલો; વળી તું તારા મીઝાજને લગા-મમાં રાખી શકે છે એમ આપણી વચ્ચેની વાતચીતમાં દમણું મેં નેહી લીધું છે.”

નવે અજબખીમાં ઉપર બેઠું.

“અને મેં” કહ્યું કે અશરૂ તારેથી ચઢ્યતો છે ત્યારે શું તુંને ધણો શરસો નહીં લાગ્યો?”

“હા,” નવે શરમાઈને જવાબ દીધો.

“અને તોપણ મને શરસો નહીં કરવા માટે તે કુતેમદીથી તે દાખી દીધો; તારી આગળ હું કાંઈ હમેશાં રહી શકવાની નથી, પણ મારા વાદાના દીકરા, જે ઘડો મેં વારંધડીએ તુંને શીખવવાની કાશ કાપી છે, તે હમેશાં યાદ રાખજે કે તું કદીપણ એકલો નથી. એક શરસાબંધી વીચાર, એક અપશ-બ્દ, અને શરસામાં કાપેલું એક પણ નજીવું કામ બોદાને નાખુશ કરવા વગર રહેતું નથી. તું જે ફક્ત તેની મદદ માં-ગશે અને એટલું યાદ રાખશે કે તારા મદદા અને મદદીને શરસે કરવા કરતાં બોદાને નાખુશ કરવું વધારે બપકાર છે,

તો તે તુંને ઘણું સેદા લાગશે; પણ તું જો ફક્ત તારાં જોર પરજ આધાર રાખશે અને ફક્ત માણસાઈ ડરથીજ કામ કરશે તો તેમાં તું ફક્ત પામશે નહીં.”

જાણે કાંઈ જવાબ દીધો નહીં, પણ તેના ચેદરાપરના કે-રકારથી દીનખાઈ જોઈ શક્યાં કે તેના વીચારો કેટલા આતુરતા-ભર્યા હશે અને તે વીચારોને અટકાવવાને તેણે કીક નહીં કા-ર્યું, જેથી વધુ વાતચીત કર્યા વગર તેણે પડેલાં સુના-ખાઈને ઘેર મુકાકાત આપવા ગયાં. ટેકડીને મથાણે ચઢક્યા પછી એક ખુશનુમાં મેદાન તેઓની નજરે પડ્યું, લાંબા નાના દરવાજા આગળ એક પગ ઠોળી જાત બોલ્યા, “આ હા ! કેવું સુંદર !”

ટેકડીની બાજુએ આવેલાં મોટાં નાળાંની કીનારી પર લીલાં ખેતરો આવેલાં હતાં, કે જેનો દેખાવ તાજો અને આંખને હંડક આપે તેવો હતો. તેની સુમરી જમીન પરથી દીસતું હતું કે લાં તરતવુંજ હલ ફેરવવામાં આવ્યું હશે. ઝાડોનો જાત જાતનો સુંદર લીસો રંગ આંખોને ટાક આપતો હતો. કેટલાંકો તો એટલાં ઉંચાં હતાં કે જાણે તેઓનાં મ-થાળાં આસમાનને લાગતાં હોય એમ દીસતું હતું, જ્યારે ખી-જાંઓ પાણી પર તરેરદાર રીતે વળતાં હતાં અને ડાંખીઓ પાણીને લાગતી હતી. ટેકડીઓપરથી જાણે લાલ અને લીલા રંગના ગલીયાઓ પાંચરયા હોય તેવું દીસતું હતું. આ સવળાં પરથી તે જગા એક ખેતર કરતાં એક સુંદર જાગને વધારે મક્કતી આવતી હતી.

“અદી વીસા” (જનનજી પડેસો બંગલો) જંગલોથી ઘે-રાયેલા, જમણા હાથપર હતો. જોકે તેનાં ઝાડો ઘણાં સુંદર અને કીમતી હતાં, તોપણ જનનજીનાં ઉઝડાણથી તેણે લાંનાં કેટલાંકો ઝાડો તેનાં લાકડાં માટે કપાતી નાખ્યાં હતાં. ગીચ ઝાડોની સુંદર ઘટા નાળાંના યોગ્ય ભાગને ઢાંકી ના-ખતી હતી; જ્યારે પેલી મેર ઘેરા જાણે આસમાનનો પડછાનો પડતો હતો. ખીજા ભાગેપર સુરજનાં વીખરાયલાં શીરોળો ગીચગીચ ડાંખીઓમાંથી પસાર થઈ, જમીન પર પડી, તે જગાને અધારમાં વધારે ઉગ્મસવાયા દેખાવ આપતાં હતાં. સુરજનાં શીરોળો કીમતનાં પાણીપર પડી જતાં અવેરાતની મા-ફક સમકતાં હતાં.

“વાહાલાં મારી, શું આ દેખાવ સુંદર નથી ? કાંઈ વખતે અને એવું લાગે છે કે મારો ઝુસો જેટલો યરમાં ઉસકેરાઈ આવે છે તેટલો બાહરે હંડી હવામાં નથી આવતો તેવું કારણ શું તે તમે મને કહી શકશો ?”

“બરાબર નહીં જાણ,” તેણે મુછમાં હસી જવાબ દીધો. “પણ તુંને આમ બોલતાં સાંભળી તથા આવા સુંદર દેખાવને વખાણતો જોઈ હું યહી ખુશી છેઝ, મારી લાગણી પ્રમાણે તો આપણા પ્યારા બોદાની હાજરી તેનાં કામોમાં જણાય છે. આવી સુંદર દુન્યાની બહેનમાં આપણે એટલી રમણ રીતે ભાઈ, પ્યાર અને શકતી જોઈએ છે કે, મને તો લાગે છે કે આપણાં યર કરતાં બાહરે સુંદર દેખાવમાં મીનસ બોદાવો અથવા મગજપર કાંઈ પણ ચીંતા રહેવા દેવી એ કેટલું બોદું

છે. કદાચ તારામાં એવીજ કાંઈ લાગણી હશે, જે તું અજાપર બોલી શકતો નથી.”

“પણ તમે મારી કાંઈ દબારો બોદું વીચારોજ નહીં,” જાણે તેના ચેદરાપર અજાપથી ભર્યા દેખાવ સાથે પુછ્યું.

“ખતીત, મારા વાહાલા દીકરા, હું જાણું છું કે મારામાં પણ વારે યહીએ બોટા વીચારો અને બોટી લાગણીઓ ઉ-સકેરાય છે, અને ફક્ત મારો આકાશી બાપજ મને તે વી-ચારો આગળ વધારતાં અટકાવે છે. જ્યારે મને વીચાર ક-રવાને અને ચોતાને સુધરવાને આટલાં બધાં વરસો મળ્યાં છે, તે છતાં જો હું તારા અથવા તારાં મતીઆઈ બાઈ બે-હેનો જેવી ભુજો કરું, તો ખરેખરજ તે બધું દલગીરી ભર્યું થઈ પડે. પણ જેવી રીતે તમને ફરજ જાનવરી તથા લાગ-ણીઓ કાઝમાં રાખતી છે, તેવીજ રીતે મને પણ કરવું છે. જો તમે બધાંને સારે અને સુખી માને લઈ જવાની કો-રોશમાં હું નીપજળ યાઝી—અથવા ઘણી ચીંતા કરું, અથવા તમારાંમાંથી કાંઈની ભુજો સુધારવાનાં દુઃખથી પાછળ દહું, તો ખરેખરજ તે આકાશી બાપની નાપસંદગી જ્યારે તમે ઝુસો યાવો છો ત્યારે જેમ તમારી પર ઉતરે છે, તેમજ મા-રી પર પણ ઉતરે; કદાચ વધારે પણ, કારણ જેમ જેમ વધારે આપણે આપણી ફરજો જાનવરાને અને સમજવાને શ-કતીવાન થઈએ છીએ, તેમ તેમ તેમાં નીપજળ યવામાં—ફક્ત વીચારમાં પણ—આપણે વધારે બોદું કર્યો છીએ.

આ જવાબમાં જાણે અજાપથી ઉત્તર કરે તેવું એટલું તો હતું, નવા વીચારોથી તેવું મગજ એટલું તો શેકાઈ ગયું હતું કે, યોગ્યક વખત સુધી તે સુપસુપ ચાલ્યા કાઢે. તેની માસી તેણી જેમ કહેતી હતી તેમ કાંઈથી વેળાએ ચોતાની ફરજમાં નીપજળ યાપ અને વળી ખરું કામ કરવાને કાંઈ વે-ળાએ તેણીને મુશકેલાઈ લાગે, એ યહુજ અજાપ જેવું હતું. મને તે હોય, પણ આથી તેને કણે દીકરાનો મળ્યો, અને તેણીની જરોખરી કરવા તથા ચોતાની મુશકેળોઓ છતી લેવા તેની લીમન ઉસકેરાઈ. તેને એવું લાગતું હતું કે એક કાઢયો છેકરો યવાનું તેને કેટલું કંઠણ પડતું હતું, તે તેની પાછી જરાપર સમજ શકે નહીં; પણ જ્યારે તેને માઝમ પડ્યું કે તેણી ચોતાના અનુભવથી તે જાણતી હતીજ, ત્યારે તેણીના બોલોએ તેનીપર બેવડી અસર કાઢી. તેણીને તે વધારે ચાહવા અને હમેશાં તેણીની મદદ શોધવા લાગ્યો.

દસ મીનીટમાં તો તેઓ “અદી વીસા” આગળ આવી પુ-આં. દીનખાઈએ આગળે દરવાજો દાખલ યવાને બંદરે પાછટી તરફતો હાથ રસ્તા લીધો, કે જે તરફ સુનાખાઈનો બેસવાનો કચનાં બારણાંવાસો એક ઝોરડો આવ્યો હતો.

“હોમી આપણી મુકાકાન વીશે મેહરને કહેવાનો હતો, મને અજાપ લાગે છે કે, તેણી હમેશ માફક આજે મારી વાત જોવા ઉભી નથી;” દીનખાઈ ચીંતાથી બોલ્યાં. તેવણની આ ચીંતા જ્યારે તેણે બોધાં જિવાં બારણાંમાંથી મેહરને હોમીનાં બગાંપર રડતાં બોધાં લ્યારે વધી. સુનાખાઈ વધુ હતાં નહીં, જોકે ટેજપર પડેલી ઝોપડીઓ, સીવાનું, અને નકશાપરથી

તેવણને લાગ્યું કે તેઓએ હમેશ માફક તેઓનું સવારનું કામ બન્યું હશે. હામી ધણી આતુરતાથી તેણીને દીકરાએ દેવાની કોરોશ કરતો હતો, પણ કોઈક; અને મેદર પણ હમેશ તેણીની લાગણીઓને કાળમાં તપ્તી શકતી હોવાથી દીનબાઈને લાગ્યું કે, તેણીપર કંઈ ધણું દુઃખ આવી પડ્યું હશે.

“દીકરી મેદર, શું તારા માથ કંઈ સીક છે? આવી દુઃખ ભરેલી રીતે ઉશકેરાઈ આવવા માટે તુંને શું કારણ મળ્યું છે?” જેવી તે ગરીબ છોકરી દીનબાઈનો અવાજ સંભળી દોડી આવી અને તેવણને જોવાથી ધણી ખુશી થઈ હતી એમ કહેવા લાગી, તેવેન દીનબાઈએ ઉપલે સવાર તેણીને પુછ્યો. પણ તેણીને જવાબ તેણીનાં ટપકાંથી સંબળાઈ શકાયો નહીં. દીનબાઈએ જાણને બહાર રખવા મોકલી તેણીને પોતા પાસે બેસાડી અને તેણીનાં આંખોને અટકાવવાને બદલે બોલાસાથી પડવા દીધાં; પછી ને કંઈ બન્યું હોય તેની ખુશાસી પુછ્યો. તે વાત આ બચ્ચાં માટે ધણી દુઃખભરી હતી અને મેદરના ગાગાતુડા બોલો કરતાં દીનબાઈ તેવણના આગળ અનુભવથી વધારે પામી ગયાથી અંગે તે બોલાસો અગ્રણી પોતાના ગો-લોમાં નીચે પ્રમાણે આપીયું.

મદીના દહાડા થયો બનમજ ઘેરમાંજ હતા, ને વખતનો પા બાગ તેવણે જુગારમાં છત મેળવ્યાથી ધણી ખુશતમા યજરેલા હતા, પણ વધારે નહી. વાર પછીની તેવણની મજાદ સુનાબાઈને દુઃખ દેવામાં, ગીરસવામાં, અને પોતાના દીકરાને પોતાના જેવો બતાવવાની કોરોશ કરવામાં સમાવવી હતી. જો કે તેવણના દીકરા ધણી નાનો હતો—બાપને બાર વરસોની હોય—તેવણ તેને છુટ્ટાઓની સફામાં ફેરવામાં આવતા હતા. આવી મજાદમાં અદીના ગાઝ શીક્ષા મારી જવા લાગ્યા, તેની બાંજોમાં ખાગ પડવા લાગ્યા અને તેના મીઠાસ ખરાબ થવા લાગ્યો. તેનાં દરેક કામમાં એટલી તો મજાદ તથા જુરો સમાવશે હતા કે તેથી તેના બાપને ખુશી થયાનું અને તેની માતા તથા મેદરને દલગીર થયાનું કારણ મળતું હતું.

તે દીકરે સમારે અદીએ મેલામાં જવાની તેની ઈચ્છા જણવી. ને લોકોની મદદથી તે મેલો ભરવામાં આવતો હતો તેથી આખરદાર લોકોને તે માટે, કંઈ સાફ મત ન હતું. ત્યાં નહીં દરેક મતમાં ભાગ લેવા માટે અદીએ ચોક્કસ પૈસા માગ્યા, બનમજએ દહીને તેની ઈચ્છા પુરી પાડી, પણ તેની માતાના હોડો તો ધુન્યા લાગ્યા. તેણીના ગાંઠો શીક્ષા થઈ ગયા, જેથી મેદર (જેણી પણ તેવણ આગળ ધુન્ટી બેઠી હતી) તુરત સમજાઈ ગઈ કે અંદરખાનેથી તેણીને કેટલું દુઃખ ઉપજતું હશે. તોપણ સુનાબાઈ તેવણના ધણી ઝોરડો છોકી ગયા ત્યાં બેઠ કંઈ પણ બોલ્યાં નહી, પણ જેવો પકડી તેના બાપની પુઠે જવા ઉઠ્યો, તેવેન તેવણે તેના હાથ પકડી તેને ઉભો રાખ્યો, અને ધણીને દુઃખી અવાજ અને દેખાવે તેને કલાવાલા કીધા કે ને મજાદ બોગવવા તે જતાર હતો તે તેવણને ખાતર છોડી દે. તેવી ગરીબ, નુરમાસવાસી યાતાને એટલા જુરસાથી બોલતાં જોઈ તે ધબકાઈ ગયો. આવો જુરસો તેણે તેવણમાં કવચીત્ત જોયો. એકદમ તેને માદ

આવી કે ઘોરક વખત થયો તેની માતા સાથે તે ધણીને મેદરકારી અને માથા વગર વનંતો હતો, જેથી તેણે એકદમ પોતાના હાથો તેવણની ગરદન આસપાસ વીઝાયા, આંખમાં આંસુ લાગી વગન આપ્યું કે જો તેવણને તેથી દુઃખ થતું હોય તો તે કદી લાં જરો નહી. આ વચન તેણે એટલાં તો ખરાં દીવથી આપ્યું હતું કે, જો કંઈ લગાવાવાનાં પાસે ન હતો તો તેણે ખચીતજ પોતાનો બોલ પાળ્યો હતો; પણ બ્યારે બનમજએ તેવણના દીકરાની ઈચ્છામાં ફેરફાર પડવાનું કારણ સમજ્યું, બ્યારે તેવણ તેની યુરખાઈપર દરયા અને તેના બાપની મજાદ કરતાં તેની માથેના ફાંદાપર સરસાઈ આપવા માટે તેવણે તેને તુચ્છકારી કહાડ્યો; આથી જેમ બનતું જોઈયે તેમ, તેની સારી લાગણીઓ જતી રહી. જાણે આ પુરતું નહી હોય તેમ, તેવણે વળી પોતાની બાપકીપર પોતાના યુરસાને ઉભરો આવી કરવાને સારી તક જોઈ. તેવણ જ્યાં સુનાબાઈ મેદરને લેસન આપતાં હતાં ત્યાં ગયા, અને લગભગ એક કલાક સુધી તેવણને માલો દીધી અને મેલામાં ખરડાં કર્યાં અને તેણીને મેદરપર એટલી તો સખત ગંભીરતા દીસતી હતી કે જેથી ગરીબ મેદર દયાઈ ગઈ અને તેણીનું ભરાઈ આવેલું દેહુ ખાલી કરી શકી નહી.

બનમજ ઝોરડો છોકી માલી ગયા અને યોડા વખતમાં અદીનાં કપડાં બાંધવાનો માણસને હોકમ આપતાં સંભળાયા. તદન શાંતપણથી સુનાબાઈએ મેદરને તેણીનું લખવાનું પુરું કરવા કહ્યું, અને તે બાપકી છોકરીએ પણ તેણીની દ્રઢતા સાચવી તાબે થવાની કોરોશ કીધી. સારાં નસીબે તેણીનું કામ લખવાનુંજ હતું, કારણ કે મેટથી બોલતું અથવા વાંચતું ખરેખર તેણી માટે મુશ્કેલ થઈ પડતે. આમ અડધો કલાક પસાર થઈ ગયો, બ્યારે કોઈનાં ઉતાવળમાં પડ્યાં હાલમાં સમજાયાં, અને અદીનો ખુશાલી ભરવો અથવા બોલી ઉઠ્યો—

“પપા, મને ગમા અને મેદરને ભલા દેવો.”

“હું એકવી પગ યોગી શકતો નથી.” તે જવાબ મળ્યો, “તે અને ધણી વખત થયો યોગાઓ છે અને બીજી વખત એટલો વાર ના લગાડતો, ચાલ મારા દીકરા.”

તરતજ હાલતું બ્યારણું એક ધપકારા સાથે બંધ થયું અને યોગામાં પડ્યાં દરવાજા આગળથી પસાર થઈ જતાં સંભળાયાં, ને યોગ વખતમાં જંધ પડ્યાં. કંઈ મોકસ લાગ-છીયી મેદરે તેણીની આંખો તેણીની માતાના ચેકરા તરફ ફર્યા. તેવણનું કપાળ લાલ થઈ તપી આવ્યું હતું, પણ હોડો શીક્ષા પડી ગયા હતા. તેવણના હાથો તેવણની છાતી પર જોસણી દાખેલા હતા, પણ આ એક પળ વાજર ચાલ્યું. બીજી પળે તેવણ સુદી વીના બોધપર પડ્યાં. તેવણનું ગરીબ બાળક ધારતીથી અથવામાં જેનું થઈ જઈ ગઈ હતી એ

તેવણુ આગળ પડ્યું. તેવણુની એમુદી એટલો બધો વખત ચાલી કે તેવણુને ઓરડામાં હાઈ જવામાં આવ્યાં અને સુઢીમાં આવે તે આગમજ બીજાનાપર મુક્યાં. થોડીક પળ સુધી તેવણે મેદરને પોતાની છાતીએ દાખી, એવી રીતે કે બળે તેવણુ આ દુન્યાપરનું સઘળું સુખ તેણીનાંજ સમાવણું હોય, અને પછી ધીમે અવાજે તેવણે તેણીને ઓરડા છોડી જવા ફરમાવ્યું. મેદર તેણીના કદરવાનું હોમી (કે જે તરતનોજ આ ગરબડમાં આવી હાગ્યો હતો) નાં ખમ્માંપર પડી, નહીં ગટકાપી રાકાય એટલાં બેઠાંથી રડી પડી.

દીનબાઈ થોડો વખત સુધી તેવણનાં દુઃખી સહી આગળ બેઠાં, કારણ કે ખરેખર તેવણુ તેવણનાં દુઃખમાં એટલો તો ખરાં દીવડો ભાગ લેતાં હતાં કે તેવણુની દાઢરીથી મુનાબાઈનું અંરડું દુઃખ મઠી ગયું અને તેવણુને ઘણો દીવાસો જાઓ. “હું કાંઈ મારે વાસ્તે બચાવતી નથી.” (ફક્ત આટલાજ ઘોરો તેવણુ પોતાની વાતચીતમાં ફરવાદ દાખજ બેઠાં સંભળાયાં હતાં) “હું તો મારાં ગરીબ બચ્ચાને વાસ્તે બોલું છું. તેણીનું નામજી શરીર અને નરમ ખવાસ આવી રીતની સખતાઈએ કેમ ખરી રાકે? અરે દીનબાઈ, બેઠાંને તે કેમ બોલું? અને તેથી વળી તેઓના બાપને ક્ષણે?”

ખરેખર મુનાબાઈને આવી ઘણું દુઃખ ઉપજતું હતું, પણ સારાં ભાવે તેવણુને કાંઈ ચાદનાઈ અને તેવણુપર વીરવાસ રાખનાઈ કાંઈ આગળ હોવાથી તેવણુ પોતાનું હમેશનું કામ ચાલુ કરવાને અને બાહરેથી ખુશાકી ભરવો કેવાન કેવાકવાને સામર્થ્યના થયાં, કે જેથી તેવણુની દીકરીને પણ થોડુંક સુખ અને શાંતી મળી.

યેર જતાં રસ્તામાં હોમી તેમજ બાઈ કાઠીને પણ વાત કરવા મળી નહી. દીનબાઈ પણ મુનાબાઈના વીચારમાં એટલાં તો રાક્ષયકાં હતાં કે તેવણુ પણ કાંઈ બોલી શક્યાં નહી. હોમી પોતાના બાપ સાથે મેદરના બાપને સરખાવતો હતો, અને તેને એવું લાગ્યું કે તેનાં સુખી નસીજ માટે તે જોદાને નેટરો આશ્વર માને તેટલો થોડો હતો. બ્યારે મનચેરસાદ લાંગો વખત સુધી તેઓની વાત જોયા પછી તેઓને લેવા બહાર આવ્યા, સારે તેવણે પોતાના દીકરાનાં ખમ્માંપર ખ્યારથી કામ મુઠી પછડ્યું કે તે એટલો બધો શક્ષિ અને વીચારવંત હોય દીસતો હતો. તે પોતાના બાપનાં ખમ્માંપર ચાલું નાખી એકદમ રડી પડ્યો અને પછી સઘળો હેવાંજ સમજાવવાનું કામ તેની માતાને સોંપી પોતાના ઓરડામાં ચાલી ગયો. બધા સુધી બાપનો વખત થયો. સાં ચાલે તે સાંજ રહ્યો, અને પોતાની બંદગી કરી અને સુતી કરવાની કાંચોસ કાપી. બ્યારે ખાણુની ટેજાપર આવ્યો સારે દમેશ માફક શાંત અને સુધી દીસતો હતો.

બાજ સહવારના વીચારો કાંઈ બુલી ગયો ન હતો, પણ પોતાની મગદરી દાખી દેઈ ખસાર પાસે માફ માંગવાનું, દીનબાઈ આગળ ન હોવાથી હવે તેને વધારે ભારી લાગતું હતું. છેલ્લે સરવાલે તેણે પોતાપર કાણુ મેળવ્યો અને જે ખાવા તથા છેડેજન ભર્યો દેખાય તેને મર્યા તેથી તે એટલો તો ખુશી થઈ ગયો કે હમકું પડવાનું દુઃખ તેને એવું લાગ્યું.

[સાંધણુ છે.]

Two Old Maids.

મકરણુ ૪ થું.

વે સાંજનો વખત થવા આવ્યો હતો, પવનની ઝીણી લેહડી ઝાડપાન અને ફલ ફલાદીપરથી ટુટી, હવાને ઘેરી અને મધમથલો શોહરમ આપતી હતી. ઠોરો દુરથી ચરી આવી ગામમાં તરફ ખરાડ મારતાં પાછાં ફરતાં હતાં, અને પોંધાકી પકરાનાં ટોળાંએ જેઓને અરધા નાખા પોરવાઓ હોઈ હાઈ જતા હતા, તેઓ જેમે ફરવાનું જરી રાખતાં હતાં. પશીમ તરફ સુરજ નમી જાણે પોતાને ધર જતો હોય તેમ જણાતો હતો, અને તે બાળુનો આસપાસપરનો દેખાવ ખરેખરજ બપઝામયો દીસતો હતો. થોડાંક રોશણીથી ચળકાત મારતાં વાળાંએ એડાનીતા કીકા તરફ ધસાઈને જતાં હતાં, અને તે સાથે બીજી ઘણીક ખુદરતની બળીદારીઓ સાં જોવામાં આવતી હતી.

ખાનના માણસ ઈલાદીનો ઘોર બોદી દારવામાં આવ્યો હતો, અને તેની ઉપર એક નાનો જ્યેઈ ટેકરો કરી લીધો હતો. જેઓ ઈલાદીમની પામદસ્તે આવ્યા હતા, તેઓ એક પછી એક વીખરાઈ ગયા. પણ ખાન અને કારમી જેઓ મરનારને ઠેકઠું માન આપવા ઈચ્છતા હતા, તેઓ સપથું સઘાં પથું સાં સુધી ઉભા રહવા. કુશની ચાલેશ અને દારડાઓ કખરપર પાંચરી તેઓએ પણ ધર તરફનો રસ્તો લીધો.

પણ સીપાહોમાં અને ઘણુંખડે એશવાખડના સીપાહોમાં કાઠીનું પણ મરણુ જાઝી અસર નીપળવી શકતું નથી, સીપાહ કે મરનાર તેઓનો અવલગનો ખેરી યાનો વાહાલો દોરત દોષ. ખાન અને તેના વચ્ચાને ધર જતા પછી તરતજ બોલણુ લીધું, જે આપણે આગળ કહી ગયાં છીયે તે ઠોંગા જખર. ચીને હાથે ઘણીજ સરસ રીતે મધવવામાં આવ્યું હતું. ખાણુને પુરતો ઈનસાફ આપ્યા પછી બેક જણાઓ પેશી યણાંક કારી તનનાં અને મનનાં દુઃખને નરમ પાડનાર તથાકુનો દુકો પીવા બેશ. તેઓ જે કીશમાં થોડા વખતપર દાઢર હતા, તેનો અસાર આગમજ નગરીક બુલી ગયા હતા. દુકો કુશતાં તેઓએ પોતાની છંદગીના બનાવોની વાત એક બીજા આગળ કીધી, કે જે બનાવોથી, જો અકસમાતથી તેઓ સાથે મળ્યા ન હને તો તદન અચ્છમાણુ રહેને.

ખાને કારમી આગળ પોતાનાં પરાક્રમેની વાત ઘણીજ શ-

રમાતાં શરમાતાં કરી, તોપણ જેથી કાંઈ બ્યાન તેણે કર્યું તેથી તેની બહાદુરીના કાસીએ પુરતો બ્યાન આપ્યો. પોતાને લગતી વાત પુરી કીધા પછી ખાન બોલ્યો, “મારા ભાઈ, હું પણ પેઢસે પૈસા વગરનું માંડે નરીય અજાબવાયા બહાર પડ્યો હતો, કે જેમ કદાચ તુંને પણ કરવું. પડશે. જુવાની, મેદાન, અને કોઈથી જોખમ ભરેલાં કામમાં થાંયું જોસવાની ટેવ તથા લડાઈનાં થોડાંક હથોથો અને એક ચાલચલાજી ઘોડો, એ સધળાં સાથ હાઈદરઅલીની નોકરીમાં હું દાખલ થયો હતો, અને હમણાં તું જેવ છે તેમ હું એક હજાર માણસોનો સરદાર છું અને તેનાં બહાદુર લશ્કરમાં એવો કોઈથી મરદ ન હશે, કે જે તલવારની અણીએ મેળવેલી પ્રખ્યાતીમાં મારા કરતાં વધારે ચકતો હોય. તારું પણ ભરીય કાંચ નહીં તેવુંજ હોય? તું કે જે દેખાવેલો, ભેરેખંદ, હુસમાર, અને શીખેલો છે, અને જે શુભો તારા જેવા નસીબ સોધવા જનારાઓને ઘણા ઉપોગી થઈ પડે છે. ત્યારે શું કહે છે? જેની ચાકરીમાં હું છું તેની નોકરી તું કરશે? તીપુ લડાઈનો સીંહ અને ધરમનો હાંમે! એ પડેલ અને જવાબ દે, કારણ કે હું તને ચાહું છું અને આ બાબતમાં હું તને મદદ કરી શકીશ.”

“મારા મેહરજાન, મારી અંબિને આંછ નાખવા તે એક ખરેખરનું ચળકતું ચીત દોરવું છે. મેં એવી ચીજો માટે ઘણીએક વખત હવામાં કીધા બાંધ્યા છે, મોટી પડતી મેળવવાના ઘણીએક વખત મારાં મગજમાં બ્યાન ઉત્પન્ન થયા છે, પણ તેઓ કાંઈજ નહીં પણ જુવાનીના બ્યાલી તુરંગો છે અને જેમ વધારે ચળકતા, તેમ વધારે ભુલાવે બનાડનાર અને ધાર પડવામાં વધારે સુકડેજા હોય છે.”

“મારી દહાડીના કસમ, તારાં નીમખના કસમ ખાઈ કહું છું કે, નહીં. હું કાંઈજ નહીં પણ લશ્કરમાં જનતા દરેક જના જનાય કહું છું. હાઈદર કેવી પકલતીને હતો? હલકી, તારા કરતાં તો ઘણીજ હલકી પકલતીને; તારા વડવાઓ તો ઉમરાવ હતા. તેના કોણ હતા તેની કાંઈને પણ ખબર નથી, સીવાય કે તેના વંશનો પાથો નાખનાર એક પંજાબી કૃષીર હતો, અને તેની મા ગુલબરજાના એક વણકરની છોકરી થતી હતી. અચે જવાન માણસ, એ તો સધળી નસીબની વાત છે, નસીબ કે જે તુંને પણ સીધો રસ્તો બતાવવામાં મદદ કરશે, જે તારાં મોઝાં જિયાં દયાળુપર તારી આખી જીંદગીના બનાવો મેલા સોનાના અક્ષરે લખ્યા હોય તેમ ચળકે છે.”

“મારા સુરખીની મોઝો લલચાવનારા છે, ઘણાજ લલચાવનારા, મને આવી વખતે આ આગળ દાલતમાં પડી રહેવાને ખરેખરના લાજ લાગે છે; પણ મને નીમખની ચાકરી કરવા ગમતી નથી અને મરાઠાઓ તો કાઠર જાતના છે, તેઓની સાથે બેળાઈ મારા ધર્મની કાંઈ પણ વખત રસવાઈ કરીશ નહીં.”

“વાહવા! ઘણુંજ મગતું બોલ્યો. જે ડીપુ સુલતાન આગળ તું લશ્કરી પોશાગમાં એક સવાર થઈને જાવ-પછી જેમ હું તેના બાપ આગળ તદ્દન એકલો ગયો હતો તેમથી કાંચ

નહીં હોય-તો તરતજ તે તુંને સારા પગારે પોતાની નોકરીમાં રાખે. મારી સાથ આવશે તો એક દોસ્તની ગરજ સરશે, અને મારી દહાડી તથા તારાં નીમખનાં કસમ ખાઈ કહું છું કે, હું તારો દોસ્ત અને બાઈન થઈ રહીશ; ના, એટલુંજ નહીં, પણ જેની રીતે તે મને અને તેણીને કે જે મારી જીંદગી કરતાં મને વધારે ખ્યારી છે મદદ કરી છે, તેવીજ હું તુંને કરીશ. તેણીનો જીવ બચાવવા-અને તેથી વળી તારી પોતાની જીંદગીના જેખમે-માટે હું તારો કરજદાર છું, તારી મેખાનદારી માટે હું તારો કરજદાર છું, તું મારો દોસ્ત અને સાથી કરવા હું ઈચ્છું છું, અને વળી તારા જેવો મરદાનગી ભરેલો નર આવનાં ગામડાંમાં દંકાઈ રહે, અને આગળ તથા નીરવખોમખીપણથી પોતાનાં નસીબને પોતેજ લાત મારે તે હું બેઈ શકતો નથી. તું શું એમ ધારે છે કે, ચાકરીને તું નહીં સોંધશે તો ચાકરી તુંને સોંધવા આવશે?”

આ બાબતુ-પણ બરબરયા સીપાહના બોલવાથી કારી-મની લાગણી ઉત્કર્ષાઈ તો ખરી, પણ હજી તે બાનાકાની કરવા લાગ્યો.

“તું શું એમ ધારે છે કે મીઠા મોઝો મોઝી હું તને લલચાઉં? હા, એજ મારી ખાતી છે, પણ હું ધાંડે છું કે જેને કાંઈ દહાડીની કાંઈએ શીખામણ ન દીધેલી અને જેનો પડતો મોલ હમેશાં જાયકી લેવાયો, તેની સાથ મેં દહજદાર છુટથી વાત કરી છે.”

“નહીં, નહીં, ઉમરાવ ખાન, ગમકે મારા બાપ, એમ નથી. હું તારી પાસ માંગી લઉં છું કે, મને આજો અને મગર ના ધાર. તારી દહાડીના કસમથી કહું છું કે હું તેવો નથી-મને મારી માને લગતો વીચાર આવે છે-આના અચ્ચુચપણુ વીધે મને વીચાર આવે છે-મારી પોતાની.”

“મરીખાઈ કદાચ” ખાન વચમાં બોલી ઉઠ્યો. “તે કયુમ કરી દેવા શરમાય છે શું કામ? તુંને યોરેસ્વાર થઈ બહાદુરી ભરેલા દેખાવે જવા ગમતું હશે, શું એમ નથી?”

“હા, એમજ છે, હું કોઈથી દહાડો પાવકલ લશ્કરમાં તો સામેલ થોડાજ નહીં. વળી યોરેસ્વાર લશ્કર માટે મારે ગમતો યોરિશ્વતે મારી પાસ પૈસા નથી.”

ખડે છે. વેગમખરના કસમથી કહું છું કે તું ખડે બોલ્યો છે. પણ તેમાં શું મુન્દકો છે? તે માટેની તારાં મગજમાંની મોટી ખીક ઢાંકી નાંખ; બાજેજ સહવારે હમેજો તારે લગતી વાત કરી હતી; હમેજો તુંને પૈસા આપવાની માગણી કરી શકતાં નથી-નહીં, એમ અધીરા ના પડી જ-વળી અવાહીર પણ આખી શકતાં નથી. જે તું કયુલ કરે તો બેડ તારુંજ છે. હમેજો તુંને સારી આખરદાર ચાકરી આપવાની માગણી કરી શકશે છીયે, અને તે જે તું કયુલ કરે તો એક મોટા બાઈની મા-સાક, તારે મારી પાસ જેઈતી ગીજ માગવી જેઈયે, મારી પાસ દખલના સીધી ઉમદામાં ઉમદા લોકીના બે થોડા છે, વળી મારો મોતી તો જુદો. પણ મેમનાં એક અથવા તો બેડ તું મે તો તારાજ છે, જે તેઓ તુંને પસંદ ન પડે તો

શેઠરમાં જઈ ડુંને મનગમતો ધોડા ખરીદવાની ડુંને છૂટ છે; સમજ્યો, હવે એ બાળકસર ડુંને કાંઈ પંજી ડરવાતું રહેતું નથી.

ખાનના ઉપકાર બોલોએ આ જવાન માણસપર ધણી અસર કરી, અને તેના માયાળુ રાખેલા સાંભળી તેની આંખમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં, “એ માયાળુ ખવાસના માનવી,” તે બોલ્યો, “હું મારાં પોતાનાં ધરમાં, મારી પોતાની માના સોગંદ લઈ કહું છું કે, મારેથી ખતરી તેટલી હું તારી ખીદમતમારી કરીશ—મારાં મરણ તુલીક હું તારી સાથેનો સાથે રહીશ જેવી અને ભોઈતી હતી, તેવીજ માન બરેલી ચાકરી અને ગણી છે, અને તે હું તારાં તેમજ તારી બાતુ—પેગમજર તેને સખી રાખે—તેના ઉપકાર માની કમુલ કરું છું.”

“જ્યારે એમ છે હારે તું તારી તૈયારી જલદી કરે તો ઠીક, કારણ કે કાલ પડતાંમાં તો મારે અઢીધી જગુ” બોલ્યો.

“મુજ નજા ગરીબની તૈયારી માટે આ વખત પુરેતો છે. હવે હું નજા મારી મા આગળ જઈ આવું, અને તેની આગળ એ વીશેની વાત છે.”

“મીર સાહેબ, તું કહે છે તે જરાજર છે. સાજાશ! એમજ હમેશાં તારી સાથે ચાલતો રહેજે. હુંની હવે ખાનગ આગળ જરા ભાઈછું. તે બાળકને ખુશી થશે કે તેણીના જન્મનાર અને તેણીના ધણી બેઝ એકજ નોકરીમાં દોસ્ત અને ભાઈ તરીકે રહેનાર છે.”

આટલું બોલી તેઓ છુટા પડ્યા, અને કાસીમ પોતાની માને શોધવા ગયો. તેણે અંદર જતાં તેણીને પોતાની મુદર પરાણી સાથે બેઠેલી જોઈ, જેથી તેણે એક દાસીને ઓરડામાં મોકલી કહેવાડ્યું કે, તે પોતાની મા સાથે પોતાના ઓરડામાં ખાનગી વાત કરવા ઇચ્છે છે.

બેઝ તેને તેણીને ધણું કહેવાતું હતું, તોપણ તે જાણતો હતો કે તેથી તેણી ધણી દુઃખી થશે. “પણ હવે મારેથી એમ વધુ વાર ચાલી શકાય નહી” તે મોટેથી બોલ્યો. “દેખારા કુંડળની હાલત ધણી પડતી છે અને વળી તેની સાથે ખાનના બોલોથી મારી પુર ખાતી થાય છે કે હું મારાં ખાનદાનન માન અને દોહત પાછું મેળવી શકીશ—નહી, મારે કહેવું બેઠે છે કે કદાચ મેળવી શકીશ. અને બે બહાની મેઠેરખાનીથી નસીબ દેવી મારી ઉપર પ્રસન્ન થશે અને બે દોહત તથા મરતબો હું મેળવી શકશ, તો તેણી તેથી ખુશીજ થશે”—અને અહીં તેના વીચાર એટલા તો ગુચવાઈ ગયા કે તે પોતે તેઓને સમજી શકશે નહી, કારણકે તેની આંખ આગળ કાંઈ હાથી ને ઘોડાઓ, અને વળી તજીઓ આવી ઉભા, જેથી તે ધમ-ધમ ગયો. આ સ્થળાંની અંદર એક ચોક્કસ જાતનો અવતાર આવતો હતો, જે અલગત અગીનાનાજ હોવા બેઠે. તેની માના ઓરડામાં દાખલ થવાથી તે વીચારોમાં ખલલ પડી.

“કેમ બેઠા, કાંઈ મને બોલાવવું પડ્યું, કાંઈ નહી જુનો ખખર કહેવાની છે કે જાન આપણી પરાણીની સતેવ પામ્યો છે? બોજણ કેવું પડાવેલું હતું? પેગમજરના કસમ પાઈ કહે છું કે એના બાવરની ધણીજ મરણો છે. ખાનખને

માટે દેખારા ઓરડામાં બોજણ આવ્યું તે શું સરસ હતું! તારી આંખોના કસમથી કહેલું કે, આ જાતનું બોજણ મેં કેટલોક વખત—”

પણ જ્યારે આ થરકી જાતું તેણીએ આવી સરસ જાતનું બોજણ છેલ્લે ક્યારે ખાઈ હતું તે યાદ કરતી હતી, ત્યારે કાસમે હળવે રહી તેણીને બોલતી અટકાવી અને તેણીની આગળજ પોતાની જગ્યા લઇ તે મંજીરતાથી બોલ્યો, “માદર, મને ડુંને ધણું કહેવાતું છે, વાસ્તે તારા જીવને જરા સાંત કર.”

તેણી એક પળમાં તેને ધ્યાન દઈ સાંભળવાને તૈયાર થઈ અને તે શું બોલે છે તેની આતુરતાથી રાહ બેઠા લાગી. આ વખતે તેણીનાં દીકરામાં કાંઈ ચોકી શીકર હતપ્ત થઈ ન હતી, કારણકે કાસીમના બોલવામાં તેણીએ કાંઈ ચોક્કસ જાતની દલગીરી સમાવ્યેલી જોઈ, ના એટલુંજ નહી; તેણીને લાગ્યું કે તે જીવને સાદે બોલતો હતો.

જે દુઃખ તેણીને લાગ્યું તે નહી દાખી શકાય તેવું હતું, પણ કાસમે હળવે હળવે પોતાની સઘળી આશાઓ તેણીની આગળ બોલેલી કરી—તેનો અગાઉનો માન મરી ચાકરીમાં દાખલ થવાનો વીચાર મેદનનું જીવંતી જીવનવાની તેની ઈચ્છા અને તેના દોસ્તના સાદવા હૃદય તેની આગળ વધવાની આશા—આ સઘળું તેણે પોતાની મા આગળ એકલું તો સકારાવીને કહ્યું કે ઘોડા વખતમાં તેણીની દલગીરી કમતી થઈ ગઈ. કાસમે તે બોલ્યું અને આગળ ચલાવ્યું.

“માદર, જ્યારે તું મને આટલી બધી ચાહે છે, હારે તો હું જ્યારે તારી ઉપર લખીય કે હું માણસી જીવર હુકમ ચલાઉ છું, કે કાસર શીરગીઓ સાથે હું લડાઈમાં ઉતરી હતો, કે મને મોટું ઇનામ મળ્યું છે, કે મારો મરતબો વધ્યો છે, હારે તું મગજર ન થશે કે હારે એવું ન લાગશે અને તું એમ ન બોલશે, બેઝ મેં એને ચાકરીએ જતાં અટકાવ્યો હતો તો આને આગળ કાંઈ પછી અને તે નહી, અને શું હાલને વખત દરેક સહાઓને પોતાના ધર્મના જવાબમાં પોતાની તજવાર માનગાંથી બહાર કાઢવી લાજન નથી? જરા આસપાસ તારી નજર ફેરવ, ઇશ્તેને ખંજાન અને આઉદના ધણી થઈ બેઠા છે, કરનાટીકવાલા મદમદામ્સી અને આઉદના રાતને ગ્રેયા તેઓએ પોતાના ગોસામ કરી લીધા છે, તેઓ જીવ મેળવવાને જીખ્યા છે, અને જેટલા હુખ્યા તેટલાજ હીગતવાન છે; મરાઠાઓએથી હીદરયાન અને દખણનો કળબે લીધા છે, અને નીઝામખાલીનું રાજ કે જે હાલ તો અસમામત પાયા ઉપર ઉભું છે, તેની ઉપર હર પળે પોતાનો દસ્ત લખાવતું જાય છે—અને શું દરેક ખરા ઈસલામતી નજર દીખુ તરફ નથી ફરતી, કે જે આપ મેદનતથી એક મોટો શેઠનશાહ થવા પામ્યો છે? મને લાગે વખત થયો એ વીચાર આવ્યો કે છે, કાસરે રાંછે એવી ક્યારે મને મને તેની હું વાર બેઠો હતો, એ તારા હવે હાથ આવી છે અને શું તું તારા બેઠાને એટલા ઘોડા ચાહે છે, કે તેને મળતી આગર, મરતબો, માન અને દોહતમાં તું વચ્ચે પડે છે?”

તે ઘરડી બાતું કાંઈ પણ જવાબ આપી શકી નહી. તેણીએ હડી પોતાના પરદાનગી ભરેલા બેઠાની છાતી ઉપર પોતાનું માથું મેળ્યું, અને બેઠે ત્યાં તેણી રૂચે રૂચે રહી, તોપણ આખરે ધુનતા આવ્યો તેણીએ તેને કહ્યું કે, તે જે પગલું ભરતો હતો તે ઉઠાવણ બધું હતું, અને રાત તથા દીવસ પોતાના છેડરામાં બસાં માટે તેણી બંધરી કરશે.

અને એક વખત તેણીએ પોતાના છેડરાથી છુટી પડવાનો વીચાર કીધો કે તેણી તેની વીધમગીરી માટે સધળી તૈયારીઓ કરવા બેઠી. યોડાંક તેનાં સોનગાં સોનગાં પેઢેરણા બહાર કઢાડ્યાં, અને બે ત્રણ કસમી કારના ફેશગી કીમતી રંગાઓ, કે જે તેણીના પોતાના હતા, તે તેણીએ તેનાં કપડાં સાથ મેલ્યા, અને બોલી “હવે હું ઘરડી થઈશું, અને એવી આધ્યાર્થઓનો મારે વીચારણી કરવા ન જોઈએ.”

કાસમ પછુ આગસ્ટ બેરો રહ્યો નહી, પોતાની માથી છુટા પડી તે પોતાના ગામના વડા આગળ ગયો, અને તે માનવંત નરને પોતાની સધળી ઈચ્છાઓ જણાવી. બેઠે આ ઉતાવળા ઠેકાણથી તે અનવળ પોપણ યુશી થયો, તે પોતે પૈસાવાળો હોવાથી, કારીમને બધાં સુધી તે પુરત પૈસા મેળવી શકે ત્યાં સુધી યોડાંક નાણાં ઉછીકાં આપ્યાં. તેણે તેના મામાને પણ ગાથુસ મોકલી તેડાવ્યો, જે તેજ રાતે આવ્યો, અને પરોક્ષ પડે તેટલાં તો તેણે સધળા બંધોગસત અને તૈયારીઓ કરી દીધી.

એ સધળું કંઈ પછી કાસમ વધારે શાંત મગજ અને ખુશ ચેહરે ખાનને મળવા ગયો; તે પોતાના યોડાંક તપાસતો હતો, અને કાસમને તેણે ખરાં દીમથી આવકાર દીધો.

“કેમ” ખાન પુછ્યું, “ગારેથી છુટો પડ્યા પછી તારી મા સાથ સધળું કેમ પાર ઉતર્યું?”

“સારી રીતે, ઘણીજ સારી રીતે, બેઠે પેઢલે તેણીએ યોડી ઘણી આનાકાની કરી, પણ છેલ્લે સમજ ગઈ.”

“હીક ત્યારે, હવે મારે માથે કાંઈપણ ટપકો રહેશે નહી.” તે હસીને બોલ્યો, “પણ મને કહે કે તું ક્યારે તૈયાર થશે.”

“દમભાજ ખાન સહેજ, દમભાજ હું તૈયાર છું,” તારા ફક્ત એક બોલનીજ વાર છે.

“ભારે તો કાસમ આપણે બેઠી શા માટે યધ્યે-ખીસમીયા, આપણે દમભાજ જઈએ, ખાનમખી સારી કાની છે, અને જે તારી બહી મા આપણને સોજ જેવી ખીચડી પકારી જમાડશે તો આપણે ખાઈને તરત નીકળી પડીશું. દહાડોખી જરા વાદળાંવાળો છે, અને આપણને તડકડી નહી નહી.”

યોડા વખતમાં એક અને નોકર સધળાંઓએ બોલન દીધું,

છોટાની ઉપર સામન લાદ્યો, અને યોડાંકો ઉપર છત્ર નાખવામાં આવ્યાં. કાસમને કોણે પેણુ તેની માથી છુટા પડતાં જોયો નહી, પણ બ્યારે તે દયારખંધ યજ બહાર નીકળ્યો, ભારે તેના ગાંધ લીજવાયથા જેવામાં આવ્યા હતા-તે વખત તે અંજેખરજ અમીરી જેખાપનો દીસ્તો હતો, અને તેને જોઈ ખાનથી અનવળખી સાથ વળાણુની જુમ પાડી સકાયા વગર રહેવાનું નહી.

આવાં.

અનાડી કીસ્તોદર.

(એક આધરીશ વાર્તા.)

(ફેરબખી ભરણો.)

અને એજ. જોશમાં ફેરવવા લાગ્યો કે તેનાં હાથમાંથી તે સરી પડ્યું અને એક યોડાના શરીરપર જોશમાં પડવાથી તે બા-પડું જનાવર ગરણુ ખાનું.

પર પોંદચવા પછી તેની માએ ધમકાવી તેને કહ્યું, “યુ-રખ છેડરા, આએ અકસમાત અટકાવવાને વાસ્તે હુંને તે દાત-રડું ધાસનાં આડાં જે આપણે પડેસી ગામડાંમાં લઈ આવે છે, તેમાં યુધ્ધું જોઈતું હતું.”

કીસ્તોદરે નગનતાઈથી જવાબ દીધો, “મા, દમભાં મને માફ કરો, ખીજ વખતે હું વધારે બરાબર વીચાર કરીશ.”

ખીજે આઠવાડીએ તેણીએ તેને યોડીક સોલ ખરીદવા મોકલ્યો, અને લાવતાં બેઠી નહી દેવા વીશે બરાબર સમજાવ્યું.

“મા તમે શીકર નાં કરો,” તેણે ખાતરીથી જવાબ આપ્યો, અને પોતાને કામે જવા નીકળ્યો. બ્યારે પાછો ફર્યો ભારે ઘણી ખુશાલીમાં હોય એમ દીસ્તો હતો.

“કેમ કીસ્તોદરે, મારી સોલ ક્યાં છે?” તેની માએ પુછ્યું.

“અરે! તેઓ તો બધી બરાબર સહી સલામત છે. જે દુકાનપરથી મેં તે ખરીદી લાંબી બહાર આવતાં મેં આપણા પડેસીનું ધાસથી ભરેલું ગાડું જતાં જોયું; મેં સોખને તેમાં યુધા છે અને લાં તેઓ સલામત છે.”

“હા, બરાબર સલામત,” તેની માએ કહ્યું, “એવી તો સલામત કે કોણ પણ રીને તે મળી શકેજ નહી, હુંને તે તારી તોપીમાં યુધા જોઈતી હતી.”

“મા મને માફ કરો,” કીસ્તોદરે જવાબ દીધો, “ખીજ વખતે હું બરાબર વીચાર કરી ચાલીશ.”

ખીજે આઠવાડયે, એક ઘણા ગરમ દીવસ તેને યોડુક મા-પણુ ખરીદવા આસરે હડી ગાઈલ દુર મોકલવામાં આવ્યો. માપણુ ખરીદવા પછી કીસ્તોદરે તેની માની છેલ્લી કીખા-મણુ માદ કરી પેલું માપણુ પોતાની તોપીમાં યુધ્ધું, અને તે તોપી પાછી માથે પેઢી. તે ક્યો હાલતે પર જઈ પુગો તેનો કાંઈ ખ્યાલ વાંચનારને આવી શકશે. તડકાંથી માપણુ તવાઈ યુધ્ધુ સુધી તેના રેળા ઉતરતા હતા.

તેની નાસીપાસ થયેલી માએ આએ પછી જરા પણ કામ

તેને સોંપવાની હીમત કીધી નહી, પણ વળી તેણીએ ફરીથી તેને બખરમાં મરઘીમાં પીવાની એક બેટી વેચવા મોકલવાને વીચાર કીધો.

“સાંભળ,” તેણીએ કહ્યું, “પેલ્લી માંગણીમાં કોઈને વેચી નાખ્યો ના, બીજાને વાસ્તે ચોભજો.”

“વારું,” ક્રિસ્ટોફરે જવાબ દીધો, અને બખરમાં સાદું કરવા ચાલ્યો. એક ઘણક તેની આગળ આવ્યો અને પુછ્યું, “આએ પીવાં ત્રણ ફ્રાન્કે આપશે ? (ફ્રાન્ક એટલે ફ્રાન્સમાં વપરાતો દસ પેન્સની કીમતનો સીકો) ” નહી સાહેબ, મધ કરજો, મારી માએ મને કહ્યું છે કે પેલ્લી માંગણીએ આપતું નહી, પણ બીજાને વાસ્તે જોડી રહેતું.”

“તમારી મા તદન ખરી છે; વારુ આએ મારી બીજી માંગણી છે, બે ફ્રાન્કે આપતું છે ?”

“લેઓ, પણ મને લાગે છે કે મને તમારી પેલ્લી માંગણી કયુવ રાખવી જોઈતી હતી, પણ કાંઈ નહી. હું મારી માની શીખમણ પ્રમાણે નહી ચાલોશ તો તેણી મને વળી કપડો આપશે.”

આએ પછી ક્રિસ્ટોફરને ઘરમાંનું રહેવાનો હોકમ થયો; કારણ કે તેની માએ જોયું કે લોકો તેને તેમજ તેણીને પણ હસ્તાં હતો. પણ વળી થોડુંક એક સવારનાં તેણીએ ફરીથી કાશોસ કરી જોવાનો વીચાર કીધો, અને ક્રિસ્ટોફરને બોલાવી કહ્યું, “બખરમાં જઈ આએ મેંડું વેચી આવ, પણ જોજે કે વળી કોઈ ટુને ઈંગે નહી. જે સૌથી વધારે કીમત આપે તેને વેચજો.”

“વારું,” ક્રિસ્ટોફરે જવાબ દીધો, “આએ વખતે હું મારું કામ સમજું છું.” બખરમાં એક ખાતકીએ આવી પુછ્યું, “આએ મેંડાંની કીમત શું લેશે ?”

“મારી માએ મને કહ્યું છે કે સૌથી વધતાં વધતી કીમતને તે વેચવું.”

૨૦ ફ્રાન્ક લેશે ?

એ શું સૌથી વધતી કીમત છે ?

લગભગ.

“હું આએ મેંડું લેવશ,” એક બીજાને છોકરો નીસરણીપર ચડતાં બોલ્યો.

“કેમ લેશે ?”

“પાંચ ફ્રાન્ક.”

“હા, પણ તે તો ૨૦ કરતાં ઘણી ઓછી છે,” ક્રિસ્ટોફરે બીજાની બીહતાં જવાબ દીધો.

“હા, પણ તમે જોતા નથી કે આએ નીસરણી કટલી ઉપર જાય છે ? આખી બખરમાં મારા જેટલી જામી (મીથી) કીમત કોઈ આપશે નહી.”

“તમે ખરા છો, આએ મેંડું તમારું થયું છે,” ક્રિસ્ટોફરે જવાબ દીધો. તે દહાડા પછી ક્રિસ્ટોફરને કદી કોઈ પણ ચીજ ખરીદવા અથવા વેચવા મોકલવામાં આવ્યો નહી.

પીરોલ.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી.

રે આ શું તમારો છેલ્લો જવાબ છે કે ?

“હા, હું તમને છેલ્લો વાર કહું છું, માલોકજ, કે હું તમારી ધણીઆણી કદી પનાર નથી.”

“હું, હું જાણું એ બધું શાને માટે છે તે !” માલોકજ યરસામાં આવી જઈ બોલ્યો “તમે સોરાળ સતોડને યાદો છો, કે જે હુઆને ને આએ બાલ કરગદાર છે, અને જેને પોતીકો મારો વડીક કાઠું દેતો નથી.”

“સુપ રહો સાહેબ !” દુઆશની પીરોલ ધીકારથી તેની તરફ જોઈ બોલી, “તમારું એવું અપમાન હું અમવાની નથી. એક માણસ બીજાને ફક્ત તેનો દરીદ્ર હોવાને લીધે એવી સરમ બરેલી રીતે વગોવે તેના જેવો નીચ બીજાને કોઈ નહી. તમને હું મારો છેલ્લો જવાબ આપી ચુકીયું; વાસ્તે મારી આગળથી આવી જાવો, અને કોઈ પણ વખતે મારી નજદીક ફરીથી આવતા ના.” આટલું બોલી તેણી દમામમાંનું ઓરડામાંથી ચાલી ગઈ.

માલોકજ એક પણ તેણીની પછવાડે જોઈ બખરમાં; “સારું તું મને એવી રીતે તુચ્છકારેય કે ! વારુ જેઈશું, માલોકજ મહેતા કાંઈ એવી રીતે બેસી રહેવાનો નથી, મને તે ચાપ પણ તારા પૈસા તો હુંજ લેવાનો.”

તે પોતાની પાઘડી લઈ નીચે ઉતરતો હતો, તેટલાં બીજા ઓરડામાં કોઈને મોટે મોટે તકકાર કરતાં સાંભળ્યાથી તે ઉભો રહ્યો અને આસ્તેથી કુચીનાં બાંકાંમાંથી જોયું. અંદર બે શખસો હતા, પેસતનજ દુઆશ અને તેનો બાણુન સોરાળ સતોડ, કે જે એક હુબસુરત દેખાવતો અને અજાયબ બાંધાનો જવાન હતો.

“દરામખેર !” તે યુરો બોલતો હતો, “તું અંહો કંટે પેટે ઉભો રહી મારી પીરોલને પરણવાની માંગણી કરવાની હીમત કરેય કે ? મારી મરજ વીરધ તેણી ટુને મળતી હતી અને વાત કરતી હતી, પણ મારી રજા વીના તેણી ટુને કદી પરણશે નહી, કારણ કે જો તેમ તેણીએ કીધું તો મારાં વીચમાંથી હું એને બાલક કરીશ અને એક દમડી પણ આપીશ નહી—એક દમડી પણ નહી, સમજેય કે સાહેબ ! અને સારું તો તેણી તમારી નજરમાં કીમતી ગણાશે નહી; કેમ વાર ? તમે તે છોકરીનું છગર છતી લઈ, તેણીના પૈસા પણ ઉચાપત કરવાનું મન કરાય; પણ મારા બોલ વાર શખજે કે તમને એક રોડકું પણ આપવા કરતાં હું સમજું ધર્મ ખાતે આપી જઈશ !”

તે જીવાન પોતાનો મીઠામળ અગળ જેવી રીતે કાણમાં રાખી, ધીરા પણ મળ્યુત અવાજે બોલ્યો—

“પેસતનજી મામા, મને તમારા પેસા જોઈતા નથી, હું પીરાજને ખરા પ્યારથી ચાહું છું; તેણી પણ મને તેવીજ રીતે ચાહે છે, અને તમે હા પાડો યા નહી, તોપણ હું તો તેણીને મારી ઘણીઆણી કરવાનેાજ.”

“શુ” શુ” !” તે બુધાએ એક અચડ મારી પુછ્યું, “તું શુ” મને ધમકી આપેય—તું મને—”

“મારા મેહરબાન, જરા ધીરા ધાવો.” ધીરજથી સોરાએ તેને બોલતાં અટકાવ્યો “હું કોઈ પણ વતની ધમકા આપતો નથી. તમે જ્યારે હમારો લગન માટે તમારી મંજૂરીયાત આપવાને હા પાડોય ત્યારે—”

“મંજૂરીયાત !” તે ખુદો બોલ્યો, “હું તેની અગાઉ તુંને મુલેલા જોઈ જાઉં !”

“ત્યારે તમે હમોને ફક્ત એકજ માર્ગ લેવાની ફરજ પાડોય.” આસ્તેથી પણ મળ્યુતાઈથી બીજાએ બોલવાનું જાણી રાખ્યું.

“તું મને એવી રીતે ઉભો રહી અપમાન કરવા આનંદાય કે ? હુમ્મ્યા, હરામખોર ?”

“સંભાળી બોલો સાહેબ” તેનો બાણેજ ગુસ્સાથી લાલ થઈ જઈ બોલ્યો, “જેમ તમે મીઠામળ પોલી દઈ એકદમ ફક્ત જાણો છો તેમ મારેથી પણ, હું કોણની આગળ ઉભોય તે જીવી જવાશે.”

“શુ” ! ત્યારે વળી મને તુમ્હારી કહાડી તારું જોર પણ મારી ઉપર અજમાવવા માગે છે કે ? દુષ્ટ પાપી, નીકળ મારા ધરમાંથી આ પગે, નહી તો મારા નોકરોને બોલાવી આડંબી ધકેલો મારી બહાર કહાડીશ.”

તે જીવાન ફરજો અને જ્યારણના જાણપર ઉભો રહી, ઘણી રાખેલા ગુસ્સાના પુનઃતા અવાજે બોલ્યો, “પેસતનજી દુબાસ, આ બોલો માટે તમને પસ્તાવું પડશે.”

એટલું બોલી ચાલી જતી તેને માણેકજી ખરાબર સામે મળ્યો. આ અચાનક મેળાપથી સોરાજ ચોંક્યો અને ચોડીક પળ તલીક મનારામાં ઉભોજ રહી ગયો, અને જ્યાં તલીક માણેકજી નીચે ઉતરી બાહરે ચાલી ગયો નહી, ત્યાં મુઠી તેનો મનારાટ નરમ પડ્યો નહી.

બીજી સહવારના પેસતનજી દુબાસને કોઈએ છાતીમાં છરી બોધા મારી નાખેલા મળી આવ્યા. ધરમાં સઘળે લેંધાટ યઈ રહ્યો. પીરાજ ગમથી ચારધી લેંધી જેવી બની ગઈ, અને એટલા તો જોરમાં હીસ્ટીયા થઈ આવ્યો કે કાટરની ભલામણથી કેટલી દવા આપી બીજાણું પરજ સુઝાકી રાખવામાં આવી. પોલીસને ખબર દરવાથી એક ઘણા અનુભવી ડીટેક્ટીવના હાથમાં આ ‘કેસ’ આપવામાં આવ્યો, તે તરતજ તે મુલેલા માણસના ઓરડામાં ગયો અને સઘળી આસપાસની ચીજ ઘણી ચોક્કસથી તપાસવા લાગ્યો. આટલું તો જીવી રીતે માલમ પડતું હતું કે જીવી ઓરડાની નીચી બારીએથી

આવેલા હોવા જોઈએ, કારણકે તેનો એક કાચ બાગેચો હતો અને લાકડાંપર લોહીના કાચ હતા, કે જે આંગળું કપાયાથી પડેલા હોવા જોઈએ.

નીચે જાગમાં ઉતરી તે ડીટેક્ટીવ પોતાની શોધ જાણી રાખી. અહીં આખરે તેના હાથમાં કાંઈ આવ્યું—એક રેશમી સફેદ રમાસ કે જેની ઉપર એક નાક ડ. ડ. અક્ષર લાલ રેશમે ભરેલા હતા, તે લોહીથી ખરડાયેલો હતો.

નોકરોને પણ એક પછી એક તપાસવામાં આવ્યા અને તેઓએ ડીટેક્ટીવને જણાવ્યું કે, ધરમાં છેલ્લો રાખસ જે મુલાકાતે આવ્યો હતો તે મનારાનો બાણેજ સોરાજજી સંતોષ હતો; અને તેઓએ એવું જણવ્યું ગુસ્સામાં તકશર કરતા સાંભળ્યા હતા, અને તે જીવાન રાખસ ઘણી ઉશકેરાયલી હાલતે બાહરે ગયો હતો.

“સોરાજજી મને કાઢ !” તે ડીટેક્ટીવ પોતાના વડા આગળ આ બાબતનો રીપોર્ટ લઈ જતાં મન સાથે બાંધાયો, “ડ. ડ. આ અક્ષરો રમાસપર ભરેલા છે; તેજ છેલ્લો ધરમાં આવી આવી ગયો હતો, અને તે મુદા માણસ સાથે તકશર કરી હતી—પેસાની બાબત હોવી જોઈએ—જીવાન લોહી—છરી લઈ તે જીવાને કાર કરી ઉશકેરાયલી હાલતે બાહરે નીકળી ગયો તરી, આ માટે કાંઈ શક નથી; સોરાજજી સંતોષજી જીવી છે !”

* * * * *

પોતાના મામા સાથની આવી સખત વાતચીત પછી બીજી સહવારના સોરાજ સંતોષ હમોશની માફક શાંત મને ઉઠ્યો અને આજના દીવસની વાત તદન જીવી ગયો, અને પુરા મીઠામળ પોતાનાં કામે વળાયો. તે હજી તો પોતાની ખુશી ચોક્કસ બેસે તેટલાં કોઈ માણસે તેના હાથમાં હુંડીયા લાવી આપ્યું, કે જેની ઉપરનું મહાળું “એક બંગલામાં થયેલું ભયંકર ખુન” કરી વાંચતાં અને તે ભોગ કાણુ હતો તે જાણતાં તેની દમગીરી અને ધમરાટનો કાંઈ પાર રહ્યો નહી. ફક્ત યોગજ કઝાક અગાઉ તેવજીને પુર તંદરેસ્તીમાં તેણે દીઠા હતા અને ઉમળાં તેવજી મરજી પામેલા—તેવજીને મારી નાખેલા હતા, એ કામ કાણુ કર્યું દરો ?

આ સવાસનો જવાબ તેને જલદીથી મળ્યો, બપોર પડતાં પ્રખાસનો સીંચાઈ તેને માટે એક કાગળ લાગ્યો, જે નીચે આપણેનો હાલો—

“મારા અતી વાદાવા સોરાજ, તમે અત્યાર અમારો તમારા મામાનાં અદાજ મોત વીરો જાણ્યું તો દરો, તમને આવી કેવા ફટકો લાગ્યો દરો—એથી વધારે જ્યારે હમે તેને ખરો જીવી કાણુ છે તે જાણ્યો ત્યારે કેવા લાગ્યો ! સોરાજ, વાદાવા સોરાજ, આ અર્થકાર સચ્ચાઈ જાણવા માટે સઘળું જોર એકલું કરો, કારણ કે તેવજીનો જીવી તો હું છું ! તે જોમ જાણ્યું, મર્દ શતના હું એવજી આગળ તમને જે ચોરડીનાફ કર્યો તે વીરો સમાનવચા મર્દ, તેવજી ગુસ્સામાં આવી જઈ ગયો હવા લાગ્યા, પણ મેં હજી કે મારો કેડાવ હું કદી ઠાકવાની નથી, ત્યારે તેવજી મને મારી. સોરાજ, અને હું મારા ગુસ્સાને લગામમાં રાખી ન શકતાં મેં છરી લઈ તેવજીની છાતીમાં

બોદી દીપી; ત્યાર પછી હું જન્મું તે હું બહુતી નથી, કારણ કે હું પછી થઈ ગઈ હતી.

બોદા ખાતર, સોરાળ, આ મારો બેઠ ધોરે રાખ્યો.

લાંઠા તમારી કંગાડ,

પીરોતલ પે. દુખાસ.

“એ મારા બોદા !” તે બોલી ઉઠ્યો, “પીરોતલ, મારી ગરીબ પીરોતલ, એક છુની ? શું હું દેખાઈતી આંખે આંધળો બન્યો ? અરે હવે હું શું કરું ? એક નીરદોષ માણસપર ગુનાહનું તોદમત ઝુકે, ત્યારે હું સુગો એકી રહું ?”

તેજ પળે તેના સવાલનો ઉત્તર આપ્યો. દાદરપર કોઈનાં બારી પગનાં સંભળાયાં અને બીજી પળે તેનાં ખભાંપર એક મજબુત હાથ પડ્યો અને સોરાળજી સંતોડને, પેસનનજી દુખાસનાં ખુનને માટે પકડવામાં આવ્યો. તેને ન્યાયધીસ હજુર ઉભો કરવામાં આવ્યો, પણ ફક્ત તેની ઉમર, ધંધો, તપા રહેવાનું ટેકાણું સીવાય બીજું કંઈ પણ તેઓ તેની પાસથી મેળવી શક્યા નહીં, અને તે ખુનની શતનાં ક્યાં હતો અને શું કર્યું હતું તે વીરો તેણે તદન સુપ્રજાદી પકડી હતી અને તે સવાલના જવાબો આપવાને સાધ ના પાડતો હતો. તેની તપાસનો એક દહાડો ડેડપવામાં આવ્યો અને તેને બંદી ખાને લઈ ગયા.

“મારાં મનમાં કંઈજ શક નથી કે આજ માણસ ખરો છુની છે-ખુશી રીતે જણાઈ આવે છે.” બંધવાને લઈ ગયા પછી આ રીતનું મત ન્યાયધીસે આપ્યું અને ઓરડા માંહેલા એક સીયાલ દરેક જગ્યાએ તેને રોકો આપ્યો.

આ એક જગ્યા તે કીટકીદીવ અખદલ હતો, તેના હાથમાં આ કેસ આપવામાં આવ્યો હતો અને જે બંધવાની તપાસ વેળા તેને બારીખીની નીકાળનો ઉભો હતો, અને તે ફરી દબવી જવાબ દેતો હતો તે સપજી કયાનથી તપાસતો હતો.

સર્વે જગ્યાએ તુલીક ન્યાયધીસ સાથે એકમત થયા સાં તુલીક તે યોગ્ય અને પછી બોલ્યો:-“અને તોપણ ચક્રવર્તી, હું તમારી સાથ સરત બહુજી કે આ માણસ ગુનેગાર મુદત ઉપર નહીં, એની ઉબાળ બારીખીની ભેનાર રાખસને ગુનેગાર જેવી જણાવીશ નથી.”

પણ આ વેળા સર્વેએ તેને હસી કહાડ્યો.

“અવજનાં,” ઉમરાલીમ જે અખદલનો કટો દબીકે હતો, તે બોલ્યો, “જો કોઈની સાથ પછી તારું મત એક યાવ તો પછી તારું નામ અખદલ કેમ રહેવાય ?”

“અને તોપણ હું કલાજન જુઝાવો ખાગેય.” બીજીએ યદે જેટ જવાબ વાલ્યો.

“એ તો તારું નસીબ સાચું છે તેમાં, નહીં કે તારી તી-શણ ખુદીયી” તજુખાથી ઉમરાલીમ બોલ્યો, “પણ આ માણસને તો તારો ગમે એવાં નસીબે પછી તું બચાવી શકશે નહીં. તેણે પોતાના મામા સાથ કહ્યો કરી, કોષમાં તેને છરી બોદી દીધી છે; તેનો રમાલ લોદીયી ખરડાયેલો મળી આવ્યો છે, કે જેની ઉપરનું નામ, તે તેનાજ છે એવું પુરવાર

કરે છે. આના દુશ્મીયાર માણસોની જુરીને એવી વધારે સા-બેતી કરી બેઠી છે ? હવે યાદ રાખજે એ તો કાંસીએ ચંદનાનો !”

“અપણે ભેળું,” અખદલે ધીરેથી જવાબ આપ્યો અને ઓરડો છોડી ગયો.

બીજે દહારે તે બંધવા આગળ ગયો અને બે કે તેઓએ કાંઈ ઘણી વાત કરી નહીં, તેપણ અખદલનાં મનમાં વધારે સખત વીચાર બેસી ગયો કે આ માણસ તદન નીરદોષ છે.

ત્યાર પછી તે દુખાસને બંધવે ગયો. પીરોતલએ તેને અંદર લઈ જઈ બેસાડ્યો. તેણીની તરફથી તેને કાંઈ ઘણી અગ-ત્યની ખબર મળી. ખુનની રાત્રે તે ઘરમાં એક બીજે રાખ્યા પણ આવી ગયો હતો-માણેકજી મેલતા, દુખાસનો એક દોસ્ત. અખદલ ઘણો ખુશી થયો, કે આ પત્તાથી પોતાની કદવનાની સમ્માઈ કાંઈ પણ રીતે તે ચોખી કહાડશે.

તે દીવસથી તે માણેકજીની પુકે લાગ્યો, તેની ચાલચલાણ, રહેવાનું ટેકાણું, કામ ધંધો, સર્વેની ખબર કહાડી.

જે મહીના પછી તપાસ ચાલી. ફરયાદી તરફના ઘણાક સાક્ષીઓએ પુરવાર કર્યું કે મરનારને બંધવા સાથે સમાઈ હોવા છતાં પરવડતું હતું નહીં. રમાલને પણ આ વખતે દેખાડવામાં આવ્યો; મામા અને માણેજન વચ્ચેના કલ્યાની વાત વેકરે તરફથી મળી; અને દરેક બાબુથી સોરાળ ધાસ-તીમાં આવી ગયો.

ફરયાદી તરફનું સાંમત્યા પછી પ્રતીવાદી તરફના સાક્ષીઓ તપાસ્યા, કે જેઓ ઘણાજ યોગ્ય હતા. તેઓએ તોદમતદાર ની સારી ચાલચલાણ અને આખરદાર ધંધો પુરવાર કર્યા. તેઓ છેલ્લા સારી-કોઈ નહીં પણ અખદલ કીટકીદીવ પોતે હતો.

તે બોલ્યો કે બંધવાને નીરદોષ ધારવાનું તેની પાસે કારણ છે. (જદી સર્વેએ બેઠું કે તોદમતદાર દેખાઈતી રીતે બોલ્યો, અને શીએ પડી ગયો) તેણે સાક્ષી આપી કે ખુન પછીની સવારનાં તેણે તે ઘરની તપાસ કરી હતી, કે ત્યારે બારી ખા-ગેલી માલમ પડી હતી અને લાકડાંપર અને કાચપર લોદીના ગ્રથ હતા કે જે ખુનના હાથપરના ધામણી નીકળ્યાં લો-દીના હોવા બેઠી. તેણે બંધવાનું શરીર તેને પકડ્યા. પછી તરતજ તપાસ્યું હતું, પણ તે પર એક ધસો વરીક હતો નહીં. તોદમતદારના ઓરડા તપાસ્યા છતાં લોદીથી ખરડાયેલા રમાલ જેવો એક પણ મળી આવ્યો હતો નહીં. આ ટોંકે બંધવો ઉઠ્યો, પણ અખદલે બેધડક બોલ્યાજ દીધું—

“આ કાગળ બાઈ પીરોતલ દુખાસના અશ્વરની નકલ છે, પણ તેણે તે કદી લખ્યુંજ નથી; તે પેસનનજી દુખાસના ખરા છુનીએ પરડ તરીકે વાપર્યુંય અને તે સોરાળ તરફ ફર્યો, કે જે શીએ અને પુલતો બેઠો હતો.) તેણે પોતાનું કામ ખરોજ કર્યું છે, પણ આ કાગળપર બોદી સહી કરી છે.”

“એ બોદા !” સોરાળ બોલી ઉઠ્યો.

“અને હવે તમે નામવરની પરવાનગીથી હું તપને એક વાત કરું.” અખદલે પોતાની નજર માણેકજી તરફ ફેરવી બો-લ્યું જરી રાખ્યું, કે જે નફનાઈથી દસો સામે બેઠો હતો. “એ

વરસની વાતપર કલકતા મધે એક પૈસાવાળો વેપારી વસતો હતો." (માણેકજી એકધો, પંજી હસતું જતી રાખ્યું.) "આ વેપારી કે જેનું નામ માણેકજી કરી હતું, તેને ઘરમાં નાણાંની યોદ્ધી રકમ રાખવાની ટેવ હતી. એક સવારનાં તેને કોઈએ મારી નાખી, ત્રીસ હજારની રકમ, જે તેને લાં તોજ રાત્રે ભરવામાં આવી હતી, તે ઉઘાડપત થઈ ગઈ. અને તે વખતે બોલાવવામાં આવ્યો, અને થોડીક દેખાઈતી નીરજીવ વીસતો પરથી તે ખુન થયલા શખસના એક 'ક્રાસરક' શાપુરજી સરાકપર શક ગયો હતો." અહીં માણેકજી એક ઝીણી ચીંગા-આરી પાકી કંદેદ પુની નેવો થઈ ગયો. "આ માણસે તે વેપારીની નોકરી ખુનની થોડુંક આગમચની છોડી હતી. હું તેને ઘર ગયો, પંજી તે લાંથી નાહતી ગયો હતો, ક્યાં તે કોઈ કહી રાકતું નહી. મારી સોધ વેળા અને આ રમાવ મળ્યો અને તે મેં હજી ત્રીસક મારી પાસે રહેવા દીધો છે. તમે જોશો કે આ તે દુખાસના આગમાંથી ગળી આવેલા રમાસની બરોબર જોડ છે. તેનો ધણી શાપુરજી શરાક, તે માણેકજી મેહતા અને પેસતનજી દુખાસના ખુની છે! ઉમા રહેા સાહેબકાં?" નેવો માણેકજી કુંદો મારી આદેર નાહસવા ગયો તેવીજ તેણે ખુન પાકી. "શાપુરજી શરાક ઉરે માણેકજી મેહતા હું તમને પેસતનજી દુખાસનાં ખુન માટે તકસીરવાર જણાવું છું! સીપાઈએ આ માણસને પકડ્યા!"

* * * * *

ખીજે દીવસે અખદુલે પોતાના વડાના હાપમાં દુખાસના ખુનીએ કમુશ કીધેલું પોતાના ચનાહતું વર્ણન મેળું, તેની નીચે શાપુરજી શરાક ઉરે માણેકજી મેહતાની સહી હતી.

તે ખીના આ પ્રમાણે હતી કે, કેથી રીતે તેને ચમા અને માણેકજી વચ્ચેના કળ્યો સાંભળી તે ખુદાને મારી નાખવાનો વીચાર કર્યો; અને રાતના બારીએથી ઉપર આવી તે ખુદાને ખુદાની ઉપર બેઠેલો જ દાર કર્યો હતો. તે તોહમતદાર પાસ પડકાદી પડકાવા ખાતર કેવી રીતે તેણે તે જીવ સરોસરનો કમળ પીરિખતું નામ ધારણ કરી લખ્યો હતો, ઈલાદી.

ચોડા કલાક પછી સોરાખ સતીક બંધીખાનાતથી છુટો થઈ બાદેર નીકળ્યો, અને માણેકજી ઉરે શાપુરજીને અંદર પુરવામાં આવ્યો; અને તેની આસપાસ મળજીત ચોડા પોહસો રાખ્યા. પંજી તેને કાંસીની ટેવ મારે તે અગાડ તે પોતેજ દારી ખાઈ મરણ પામ્યો.

ચોડા મહીના પછી પીરિખ અને સોરાખ પરજ્યાં. તેઓ હાલ એક નાના હંદર બંગલામાં વસે છે કે જે પુરાકરત નાનાં હુલકાંઓથી ગાળ રહેલો છે. પીરિખ તેઓ આગળ પોતાની અસલી વાત કરતાં કહી કાઢી જતી નથી, અને તે રાખસ કે જે તેણીની આખર જાળવવા ખાતર પોતાના કી-મતી જીવને બોમ આપવાને અચકાવો નહી હતો, તેની તરફ મગરૂરીથી આંગળી કરી જતાવે છે.

Goon.

બુવાનોને શીખામણ.

મારાં મગજને સજીવાવા સઘળી જાતનું જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા કરે. તમારી જીંદગીની નદીમાં આગળ વધવાને તે ધણું ફાયદાકારક અને જરૂરનું થઈ પડશે. એક ભણેલા અને એક અભણ શખસ વચ્ચે કેટલા બધા મોટા તફાવત છે? જેમ અજાણતા રાશત્રી કાળાં આંધારાંથી જુદી પડે છે, જેટલા જીંદગી અને મોત વચ્ચે તફાવત છે, તેમજ અને તેટલા એક જ્ઞાની અને અજ્ઞાન વચ્ચેથી છે. અજ્ઞાનપણે એ તે ઝેરી સુખ છે, કે જેમાંથી આંધળો વેદન, અધર્મપણું, અને કંગાળવત જેવા ખુરા રોગો દુનિયામાં પેદા થાય છે.

ખીજાંઓની કાલતનો જુદા ભપકા નયનાં મનનાં અને લોભી માણસોની આંખોને માંખવી નામે છે, પંજી તમે તેમ થવા દેતાં ના. તેઓ જે ચીજો પોતા પાસે નહી હોય તે માટે વારંવાર અપેક્ષા કરે છે, અને તેઓને અસતોષી જીવં કાઢતી ઈચ્છાઓને સીકાર થઈ પડેલા હોય છે. તેઓની એવી કંગાળવત જોઈ તમેા એતો. જીંદગીનું સુખ અને શાંતી આપણી પોતાની આગતી હાલતપર સંતોષ રાખવાથીજ મળે છે. જુદા, કે જેણે તમેાને તમારી આલતી હાલતમાં સુક્યાં છે, તે કાંઈ તમારી જરૂરયાતો, અને તંજીઓથી અ-જાણી નથી. તમારો વીશ્વાસ તેની ઉપર મુકો, અને તે તમારી સઘળી જરૂરયાતો પુરી પાડશે. કાંઈ માણસો મુના રૂપાના જેટલા બધા શોખીન છે? એ ધાતુના કડકાએ કાંઈ માણસની બુધ જાગતા નથી, કે તેમની તરસ મટાડતા નથી, કે નથી તેઓ માણસોને અર્ધ સુખી બનાવતા, હારે શા માટે તમેાએ એ ધાતુના કડકાએ ઉપરજ તમારાં સઘળાં સુખનો આધાર રાખવો જોઈયે?

કાકા, મંરાકેરી અને કીકા કરી ખીજાં માણસોને દુઃખી કરતાં ના. તેઓ એક તીક્ષ્ણ તીરની માફક સામાં માણસોને જખમી કરે છે, અને ખીજાંઓને દુઃખી કરી શું તમેા મનનું ખર્ચે સુખ મેળવવાની આશા રાખો છો?

સઘળું જોષને વીચાર કરવાની ટેવ રાખો. આપણે એક અજાણપણીઓથી ભરેલી દુનિયામાં નહયે છીએ, અને લાં આપણી આંખોનાં તેના વીચારે શકતીને બરોબર ઉપયોગ નહી કીધાથી કેટલું બધું જોડીએ છીએ?

નમનતાથી વંતો. નમતા એ મોહાં અને ઉચાં મનની નીચાની છે. દુશીમારી, પદવી અને દેલતને નમતાની શોખા-વખાન જ્યો મગરૂરી કરતાં વધારે જેવ દે છે.

તમારી જીંદગીની ફરજને યત્નવવાને જીંદગી ગતો ના; જુર માં ચાલવાની રેવ પાડતાં ના; તમારાથી વડોના હુકમોની સામે યતો ના. ઘણું બોલતાં ના અને કાઈ એ ટાલી વચ્ચે મંદિર હોય ત્યાં એક તરફ ખુરામત અને બીજી તરફ તત્ત્વારના જેવા તીક્ષ્ણ બેઠોને મારો ચલાવતાં ના. ગરીબોને ધીકારતાં ના, અને મા ખાપ વગરનાં છોકરાંઓને તથા બી-ધવાઓને કમી તેમને દુઃખી કરતાં ના. ખીજાં માણસોના મોદારની ખામીઓ મારે હસતાં ના, દોહતને મારે મગરર રહેતાં ના, અને ગરીબોને મારે કસપાક કરતાં ના. બે ખ-ફેન સુખ મેળવવા ચાહતાં હોયો તો તમારાં ખીજાં બાઈ-ખ મનુષ્યો તરફ દયા અને હેતુની લાગણીથી જોએ, અને ચઢકતી દાહતથી મગરર બની જઈ તમારાંથી ઉતરતી પદ-વીનાંને ધીકારતાં ના; હુકમાં કહેયો તો, ખુદને ચાહે, સ-ચાઈને ચાહે, સદચુને ચાહે, અને તમે આ દુઃખમાં જે ખર્ચ સુખ છે તે મેળવી શકો.

મ ગ ર રી .

પણે મગરરી શા માટે કરવી જોઈએ ? મુ આપણી દોહત, વીધા કે પદવી મારે આ-પણે મગરર રહેવું જોઈએ ? આ સવાલો ઘણાં અગત્યનાં છે. જેઓ એ સવાલો સદ-નતાં નથી, જેઓ એ સવાલો પોતાને યુજતાં નથી, તેઓ કદાચી પોતાની મગરરી છોડતાં નથી. આપણી યુજસરતી ઉપર મુ આપણે મગરર રહેવું ? આપણા કરતાં ખુ-દરતની ખુજસરતી એવી તો ખુશનુખા દેખાવ ધરાવે છે કે તેની સાથે સરખામણી કરતાં આપણે જાંખાં પડી જઈએ છીએ. આપણે આપણી વીધા અને કામેલીવતપર મુ મગરર થઈએ ? પણ આપણે જે રાંત ધરાવે છીએ તે આ મોડી દુનિયાનાં સઘળાં રાંત સાથે સરખાવતાં દરીયાના કીનારપરના કાંકડા જેટલું છે. ત્યારે એટલી મોડી વીધાપર આપણે મગરરી શામાટે કરવી ? મુ આપણે આપણી દોહત અને પદવી ઉપર મગરર રહેવું ? પણ માણસની દોહત હમેશાં એક સરખી રહેતી નથી, તે અચોક્કસ અને દુઃખ તથા ચીંતાથી ભરેલી છે. જેઓનાં મારાં હમણાં ખુદીએ અને ચળકતો દોહત છે, તેઓનાં મારાં ઉપર કાણ વાદળ જલદીથી એકઠું થઈ એકદમ તોફાન થઈ આવે તેમાં નવાઈ નથી. ત્યારે એમાં મોડા વખતતાં ખાલી સુખને મારે શામાટે મગરરી કરવી જોઈએ ? શામાટે સફેદ ધાતુના કંકડાને ખાતર ગરીબોને ધીકારવી જોઈએ ?

માઠ રાખો કે તમે જનન્યાં તે અગાઉ કેણુ હતાં. કાંઈજ નહી. ત્યાર પછીનાં, કેટલાંક વરસો સુધી તમારી દોહત કેવી હતી કે ઘણી નજીબી. અને તમારી આખી જીંદગી તે કેવી દોહતમાં ચૂનવી છે ? ખુદનાં, તમારાં માન્યપનાં અને આખી દુનિયાનાં કરજદારે તરીકે. આ અને એવાજ ખીજાં વીધાતો ઉપર ધ્યાન આપો, તો આપણને માત્રમ પડશે કે નમ્ર થવાના

કરતાં ખીજું કાંઈથી વધારે વાજખી નથી, અને મગરરી કરવાના કરતાં વધારે સુરખ ઓજ ખીજ કાઈ નથી.

જેઓમાં ડહાપણુ છે તેઓ હમેશાં નમ્ર રહે છે. ગમે એવી જોખી ખાસીવન, પદવી, કામેલીવત કે દોહત તેઓ ધરાવતાં હોય તેઓ તેઓ કચુસ કરશે કે એ મારે મગરર થવાનો તેમને જરાએ હક નથી, કારણકે એ સઘળો તે કીરતારની ખોશ છે.

મગરરી સઘળી જાતની ખરાબીની માતા છે, તે આપણી ખુશીઓને મોડી દેખાડે છે, ત્યારે ખીજાંઓની ખુશીઓને તે ટાંછી નાખે છે. તે એક એવી કીસમનું જેર છે કે જે ખીજા સઘળા સારા ગુણોને ખગાડે છે અને બીજી સઘળી સારી ખાસીવનો દોહા કતાંથી એક મગરર માણસ પોતાની એકલી એજ ખાસીવતથી પોતાને ઘણી અણુગમતી અને ધીકારવા બેજ દોહતમાં લાવી મુકે છે.

હવે એક મગરર માણસની દુઃખના વખતની દોહત જુઓ. જે વખત નમ્ર માણસને તેની સ્થિતી પ્રમાણે દુઃખ ભોગવવાને શક્તીવાન કરે છે, તે તેણે મોઢી કીધી છે. મગરરીમાં ગરક થવાથી પડતાં દુઃખનો અટકાવ કરવાને તે તદન અયોગ્ય છે; અને એ રીતે તેની સઘળી આશા બંધ થઈ ગઈ હોય છે. મગરરી રાખ્યાથી તેણે દુઃખનાં પ્યાતામાં બેવડી કડવાસ નાખી છે, તથા જે તળવાર તેઓપર ઉચકવામાં આવી છે, તે તળવારની ધાર તેઓએ પોતેજ ખારીક કીધી છે. સુખના વખતમાં તેણે ખરાબ પોરનાં તરફ ધીકારની નગરથી જોઈ હતું, ત્યારે તેણે વીચાર નહી કીધો હતા કે કદાચ તોફાનના સપાટામાં તેણે ચાઢાણુ પણ આવી જશે અને જેવી રીતે તેણે પોતાના બાઈખ મુસાફરો તરફ ચાલ ચલાવી હતી, તેવીજ ચાલ તેની તરફ પણ ચલાવવામાં આવશે. મારે પ્રીય બેદનો, નામાંકીત વીહાન પોશોનાં મગરરી દુર કરવાનાં નીચલાં સાત કારણો ધ્યાનમાં લેવો અને તમેને જાણીશે કે મગરરી કરવાનો આપણને કેટલો મોડો હક છે—

૧. માણસનો આત્મા હલકો અને દુઃખ ભરેલો છે.
૨. તેણે શરીર હેવાની ખાસીવતો ધરાવતું અને નખળાઈથી ભરેલું છે.
૩. તે પોતાની જુવસુક અને સુરખાઈ કરવામાં મક્કમ છે, ત્યારે બીજી ચાલચલણમાં અને નેક કામે કરવામાં તે દીલો રહે છે.
૪. તેની સઘળા મેહનત ફાકટ, યુવવણુ ભરેલી અને અંત વગરની છે.
૫. તેણે નરીખ ફરવું છે, કાંઈજ વખતે ખુશ કરે છે, સંખુજ તો છેજ નહી.
૬. તેના અંતના દહાપર તેને ડહાપણુ આવે છે, પણ ત્યારે તેને વખત મળતો નથી.
૭. તેણે મેન તો ખચીતજ આતનાર છે, તેનાં દરવાજા આગળ પથે પથ ઉજું રહી વાત જુએ છે, તે દુર તો થઈ શકવાનજ નથી.

જનબાઈ કે. રોકના.

પર જુના નેડા તથા ચોખા નાખે છે. તે નેડામાંથી કાઢી કુવારી બાતુ એક જાંઘડી લેવાને સામર્થ્યવાન થાય છે તો તેણીનાં લગન થોડા દહાડામાં જરૂર થયાનાં એમ તેઓ ધારે છે.

“હનીમુન” કરવા બાદ બ્યારે તેઓ પોતાને મર પાછાં ફરે છે ત્યારે ધણીઆણી ધરના જાંઘર પર પગ મુકતી નથી, પણ તેણીના ભરપાર પહેલને અંદર આવી જાંઘર પરથી જાંઘડી તેણીને અંદર મુકે છે.

તેઓ એવું ધારે છે કે, ઉપડા કાપડાઓ જે કોઈ બાતુ બરાબર ધ્યાનમાં રાખી તે મુજબ ચાલે ને અદરાવા અગાઉ એટલું બરાબર નહીં લે કે જે શખસ સાથે તેણી અદરાવાની છે તેનાં નામનો પહેલો અક્ષર પોતાનાં નામના પેઢામાં અક્ષરથી જુદો જ છે, તો ધણું કરીને તે બેડું એક બીજા સાથે સારી રીતે વરતી સહાદ સંપત્તી રહેશે ને પેલી અસતી કહેવતને નીસ યાદ રાખે, કે જે કહે છે કે—

“ધણાં લગતો થાય છે, પણ થોડાંજ મુખી નીવડે છે તેવું કારણ એજ છે કે, જુવાન ધણીઆણીએ પોતાનો વખત પીન્ડાં (cages) બનાવવાને બદલે કાંસા (mats) બનાવવામાં ધણો રોકે છે.”

આઈમાય સોરાબજી કાપડસજ દોડીવાલા.

કેફી વસ્તુ પીનારી સ્ત્રીઓ.

એક અદરશ, ડાકટર નોરમન કાર પાસે જઈ, બાતુઓમાં વધતા જતા કેફી વસ્તુઓના મહાવરા વીશે વાતચીત કરતો હતો, તે ડાકટર કારે નીચે મુજબ બીના પોતાના કેટલાક દરદીઓની કહી સંભળાવી:—

નીસાંની બધી વસ્તુઓમાં દારૂ સહી પહેલો અને ધણોજ વપરાય છે, પણ બધી જાતની ઝીને દરેક પંક્તીની સ્ત્રીઓ વાપરે છે. કેક કરવામાં કઢોરશ, કઢોરોડાઈન, અરીજુ, કાનન વોટર, કઢોરોદોરમ, લીગરે ધણી જુલોએ વાપરવામાં આવે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓ છે કે જે દીવસમાં ત્રણ બાટલી આંડી પી નાખે છે, ને દીવસની એક બાટલી પીનારીઓ તો બહુજ બાપડીઓ છે. એવાંથી દરદી મારા હાથ તલે આપી ગયાં છે કે જેઓ દીવસમાં ૬૫૦ ગ્રેન કઢોરશ આઈ જતાં, કેટલેક સ્ત્રીઓ તો આસરે ૨૦ જેટલું સાધારણ રીતે લેવામાં આવે છે. દીવસમાં ૮ આંડિસ કઢોરોડાઈન પીનારી સ્ત્રીઓની પીવા જે કહી છે, અને એવા પણ દાખલા આવી ગયા છે કે દીવસમાં એક પાઉંડ જેટલું કઢોરોડાઈન પીને નીસાંનાંજ રહે. આદે અને કાંઈ પુલ્ક હદથી બાપડા પીવામાં આવે છે. એક દીવસ હું એક દરદીના ઘરમાં ગયો તે બેજાંજી તે તદન બેભાન તે પડેલી હતી; આખો દીવસ તેણીએ આદે સીવાય બીજી કશીજ વસ્તુ લીધી ન હતી પણ સવારથી તે સોજાં મુઠીમાં તે એક રત્ન આદે પી ગઈ હતી. બીડીના રૂપમાં તથાક પણ નેઈએ તેણી વાપરે છે. મારાં કેટલાંક દરદીઓને રોજની ૩૦ (સીપાઈટ) કાગળની બીડીની રાત્રી બાંધી આપેલી છે. આવા પ્રકારનાં બસત સ્ત્રીઓમાં એવામાં આવે છે.

પકાદાર ધન વડીલ.

મી સી સ મારતીન.

મારતીન ધણી આડળા સ્વભાવનો હતો; તે તેણીને સેંઢજ વાંક સર ધમકાવતો તથા મારતો હતો.

મીસીસ નેશી મારતીન સરવે સંકટ તથા ભરપારનો શરસો હીમનથી ખમતી હતી.

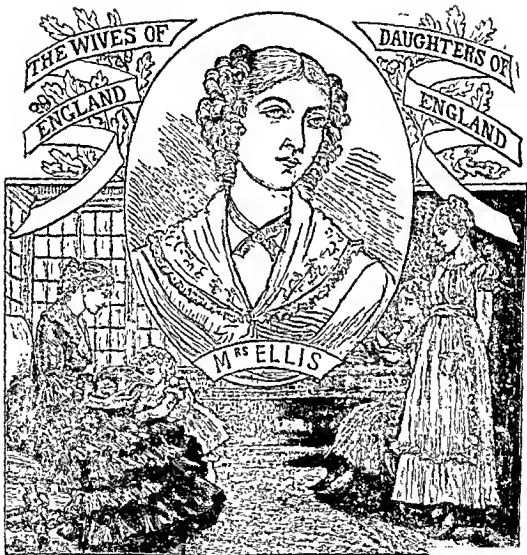
મીસીસ મારતીન સતાવીસમે વરસે એક ખુબસુરત તથા દેખાવે અંચળ બેઠાનો જન્મ આપ્યો; તે છેકરો ત્રણ વરસનો થયો ત્યારે મીસીસ મારતીન પર નહું દુઃખ આવી પડ્યું. તે દુઃખ મીં ક્રેદ મારતીનનું મરણ હતું. તેણીને છોકી તેણીના વાદાલો ભરપાર ક્રેદ પેલી દુનિયામાં મુખ ભોગવવા ગયો.

મીં મારતીનનાં મરણથી મીસીસ મારતીન ધણી દુઃખી થઈ, પણ હીમત રાખીને બેઠી. તેણી પોતાના ભરપારનાં મરણથી પોતાના ખુબસુરત છેકરા બોબને લઈ ઈંગ્લંડ છોડી આસ્ટ્રેલિયા ગઈ, અને ત્યાં પોતાનો વખત કીસસ તથા કાઠાણીઓ લખવામાં કઠોડતી હતી. તેણી બે વરસ જરા મુંખમાં રહી તેટલાંજ તેણીની પર બીજું દુઃખ આવી પડ્યું; તે દુઃખ તેણીના આપનાં મરણનું હતું.

તેણીના બાપ મીં બરડડડ એક તલ્લગર અદરશ હતો અને તે પોતાની એકપુરી બેટી નેશી મારતીનને ધણો ચાંદતો હતો. તેનાં મરણ બાદ તે પોતાની સર્વે દેશત પોતાની વાદાલો બેટી મીસીસ નેશી મારતીનને આપી ગયો હતો.

તે ગંભીર દેશતમાંથી તેણીએ પોતાના એકપુરા ખુબસુરત તથા અંચલ બેઠા બોબને ધણી જાંવી કેળવણી આપી. બોબ ધણો દુસીઆર હોવાથી ૧૦ વરસની ટુક ઉંમરમાં બી. એ. એચ એલ. બી. થયો હતો. તેની મા આવા સપુતથી ધણી ખુશી રહેતી હતી અને પોતાનો જન પણ આપતી હતી. તેણીના છેકરા બોબ ધણો દુસીઆર તથા માયાજી હોવાથી સર્વે તેણીને શાળાસી આપતાં હતાં.

બોબ મારતીને વીસ વરસમાં ધણું જાન મેળવ્યું હતું. તેણે નીસમે વરસે પોતાના વાદાલો પેદર મીં મારતીનને જન્મ દેવાસ લખ્યો હતો.

મી સી સ એ લી સ.

મીઠ બોળ ભારતીન ડેળવાયકો હોવાથી ઘણા તવજર અ-
હરથોની છોકરીઓ સાથે ગાંઠા આવતાં હતાં, પણ તે ના
પાડતા હોતો.

મીસીસ ભારતીન ઘણાં વરસ તેણીના દીકરા બોળ સાથે
મુખમાં કઢાકી આ દુનિયાને સશામ કરી પેલી દુનિયામાં
આશરો લેવા ગઈ.

આઠાં દાદાભાઈ ઝીનદર.

વરસગાંઠની ભેટ.

બરગન્ડી ભ્યાં બહુજ સરસ ભતનો દાર બનેછે, લાં ધ-
ણુક લોકો દરાખ વગેરેનાજ પાકપર, દાર બનાવીને પોતાનું
સુખરાન કરે છે. ભ્યાંનાં એક નાનાં મામમાં એક પાદરી સા-
હેબ બહુજ, ખુસ મીઠગળના ઠીંગણા આદમી હતા, અને ગ-
લાસ એ ગલાસ ચકાસવામાં કરી હરકત કે પાપ ગણતા હતા
નહી. તે ગામતા લોકોને પાદરી સાહેબ બહુ પસંદ હતા
અને એમનાં વરસને દીને કાંઈ મુંદર ભેટ આપવાની ચોક્કસ
કરવાને માટે બધા જણા એકઠા થયા. નીચમ એમ કુખા જે
બહુ મહીનાથી પાદરી સાહેબના ધરના વરંડામાં એક મોટું
પીપ ખાસી પડી રહ્યું છે, તે રાતના કાંઈ ધરનું આદમી જણે
નહી તેમ જરી નાખીને એજ ભેટ વરસને દીવસે પાદરી સા-
હેબને આપવી. બધા જણાના ધરમાં વાઈન બને તે એક
એક તાંમડી દાર આપવો કોઈને જારી પડે નહી, તેથી ફરેક
જણુ એક તાંમડી દાર નાખી આવવા કયુક કર્યું.

વરસગાંઠનો દીવસ આવ્યો, તે દીને પીપને દાર અને કુતથી
સળગાઈ, અને બધા જણા ભેગા થઈ તે વાઈનનું પીપ
પાદરી સાહેબને ભેટ કર્યું. પાંચ પંદર ગલાસ મંગાવ્યાં ને
ધરની મુદી નોકરકીને મોઢાવીને વાઈન ભરવા કહ્યું. બધા
જણા ઉભા થયા ને પાદરી સાહેબની તનદરેસતી લેવા તેવાર
થયા. કાક ફેરવીને પેલી ડોસી પેઢેજી ગલાસ ભરે છે તે
દેખતાના પારા વાર, દારને બદલે નીરમળ પાણીન નીકળવા
મોઢયું. આ ભેઈ બધા એક એકનું કોઈ ભેવા લાખા ને
બધા જણા મુંગા મંતર થઈ ગયા.

થયું શું તે જુવો. “આઠળા બધા જણા દાર લાવશે તો
મારે ભાગના દારને બદલે જો હું પાણીની એક તાંમડી ના-
ખીશ તો જરાથી ફેર પડનાર નથી,” એમ દરેક જણના મ-
નમાં વીચાર આવ્યો, તેથી ભોગ ચોખીએ બધાજ જણાએ
દારને બદલે પાણી નાખી ગયા ને મનમાં હરખાવા લાગ્યા જે
એટલા દાર બન્યો. આવું પરીણામ એજ કે, પાદરી સાહેબ
શુરસે થયા, પણ બીજેજ દીવસે એમને બદલે બને તાંમડી દરેક
જણુ દાર પાદરી સાહેબને ભેટ આપીને રાજ કરી ગયાં.

વરદાદાર ધન વજીલ.

કેઈ પછુ આદમી સખતપણીથી દી પછુ સુધરતું નથી
પછુ હવલું આરે માગે નય છે. શીખવતી વેળાએ હમેસાં મારા
અને સમુદી રાખજો.

મીસીસી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

મીસીસ એલીસ.

મીસીસ એલીસ કે જેણી દુનિયાનાં લોકો-
માં મીસ સારાદ સ્ત્રીકીની નામે જાણીતી
થઈ ગઈ છે, તેણીના જન્મ ૧૮૧૨
માં થયો હતો. તેણી સંસાર સંબંધી વા-
ર્તાઓ લખી પોતાનું નામ લોકોમાં ઘણું
ખાસ કરી ગઈ છે. તેણી સ્ત્રીઓની સં-
સાર સંબંધી બાબતો લખવામાં પેઢેલીજ
હતી અને “The Women of Eng-
land,” “The daughters of
England,” “Social Distinction,” “Family
Secrets” ઇલાદીના કની તરીકે ઘણું માન મેળવ્યું હતું,
અને જે વાર્તાઓ લોકો ઘણાં હોંસથી વાંચતાં આવડ્યાં છે.
૧૮૩૭ માં તેણી રેવરંડ પીરીઅમ એલીસ સાથે પરણી હતી.
તેણી ત્રીસ કરતાં વધારે ચોપડીઓ લખી ગઈ છે, જેઓ
માહેલી ઘણી ખરી લોકોમાં માનીતી થઈ ગઈ છે. તેણી
૧૮૭૨ માં તેણીના વરનાં મોત પછી ચોરેક દાહારે મરણ
પામી હતી.

રાંધવાને લાગતું.

બેલગામ ચટણી—કાંચી કરી પાકપર આવેલી નંગ રખ
લેવી અને તેવી ઝાલ છોડી એક તપીલીમાં મુકી તેમાં પાણી
કળસીયા જે નામનું, અને સુવાપર બાફવા મુકવી, અને બજાય કે
હવાથી કડખીએ ધૂંટવી, પછી તે તાંબાની ચાલણીએ ગાળી ના-
ખવી, અને તેમાં ખાંડ રાજ ૧, રોજી રોડીનો સરકો બાઢી
આડવી, ચીકું મુકી એક, લસુનના કરા. ૭) તેને ઊલવા, મરચાંની
મુકી રાજ ૭) એ સર્વ ચોમને પેલી મુટલી કરીમાં નાખીને,
સુવાપર મુકડું, અને ન્યારે માસ ચાચ એટલે હતારડું. પછી કરી
પડે ને બાઢીમાં ભરવી. એ બેલગામ ચટણી વરસ જે લગલ
રહેશે, બજરશે નહી.

મીસ કોલીબાઈ પાતલજી પુણેવાલા.
કારેલાં પર છીડાં—જલુ ચાર કરેલાં લેવા, તેને બારીક કા
પી ચીકું દહને પાણી નીચવી નાખી, ત્યાર બાદ પાંચ છ મોડા
કાંદા બારીક કાપી તેને તળીને લાલ કરો, પછી બાહેર કઢાકી
તેજ ધીમાં પેલાં કારેલાં લાલ કરો, લાચળા કાંદા સાથે મેલવી
દહ તેમાં મોટા ચમચે ભરીને ખાંડ નાખી, ખાંડનું પાણી બજે
ને તેની ઉપર તળીને અમે તેલાં છીડાં ચારવીને રેડો ઉપર ઢાં-

દણું દાકો. તૈયાર થાય ને ઉતારવું. એ કારણાં ખાધામાં મુલ્ય કંઈમાં લાગશે નહી. ગોળ તથા આમલીમાં સંધેમાં કારણાં ખાધા પછી કંઈમાં લાગે છે તેમ નહી લાગશે, પણ વધારે સ્વાદીય લાગશે. પેહેલે કાંદો તથા કદાવી પછીજ કારણાં તળવાને શાક સાખડું.

પાઉના દોરેટપર ઈડાં—આર પાઉની કાતરીને લુને, તેમાં બેટુ પડપર સોજું માખણ યા સોજું ધી લગાડે; ત્યારબાદ નાનો પેણો લેવા, તેમાં બે આંગળ જેટલું બેટું પાણી રેડી ખુબ બેસા આલેથી તેમાં એક ઈડું લાંછ આખી દાઢતું રેડવું, તે આખી દાઢતું ઈડાંની માફક તુરત બધાઈને તૈયાર થશે તેને આંધલાં વાણી ચમચવડે ઉચ્છાળીને ગરમ પાઉની કાતરીપર એકેક મુજી ઉપર જરા નીમક નાખી ગરમ ગરમ ખાવામાં લેવું.

મીસીસ રીડીનખાઈ દારાસાહ તારાપોરવાલા.

ચીઝીન પાઈ—નાખાં પાકાં બે, ગોડો ગેસને ખીંગે, એક કપ મેલી, ગોડું માખણ તથા મેડો, ઈડાં ચાર, જરા મરી અને ખમણેલું બચકું. પહેલાં ચીઝીને સમારી નાના નાના દટકા કાપવા, પછી તેમાં મરી, નીમક, બચકું, બધો મસાલો લગાડવો, પછી એક પાઈ દીશમાં નીચે મુજબનું પડ કરવું. ગોડો સાચા રતલ લીને, માખણ અરધો રતલ, તથા પાણી નાખીને ઘ્રુણ મસળી પા કલાક રહેવા દેવો, ત્યાર પછી બીજું પેણું રતલ માખણ લઈ તેના ઘ્રુણ ભાગ કરવા અને તે માખણ મેળવેલા આઠાને ફારેટો અરધા ઈચ જેટલો પતવો લગાડવો અને તેની ઉપર માખણનો એક લાગ લગાડી ઉપર જરા આટો બલ રાખી તે આઠાને વણેલા ઈડાંને એક બીલ ઉપર વળાડે ફરીથી વેમણે વણી બીલે લાગ માખણનો લગાડવો. એ મુજબ ફરીથી રહેલું માખણથી લગાડવું. પછી તેમાંથી અરધો પાણી લઈ તેની ફારેટી વણી રકાબીમાં કોર મુખી પાંચપદું, અને ખીંગાને મરી તથા નીમક વગેરે મસાલામાં આંધીને તે માનનાં પડ ઉપર પાંચપદું, ત્યાર પછી ચીઝીનનાં દટકા તે ઉપર મુકવાં અને ત્યાર પછી પાણું તેની ઉપર ખીંગાનું પડ કરી ઉપર બાફેલાં ઈડાંનાં દટકાં કરી તેનું પડ કરવું. પછી તેમાં આસરે એક વાઉન મસાલો પાણી નાખવું, પછી અરધા આઠાનું પડ ફારેટી જેવું પાઉણું વણી તે દીસ ઉપર દાંધી રકાબીની કોર સાથે દાખી વલગાવવું, પછી બે ઈડાંની સફેદી તેની ઉપર ચોપડવી, પછી લઈ ગળવા તંદુરમાં એક કલાક મુખી જુલવા મુકવું. એ પાઈ જુલવાને તદ્દયાર ગરમ ગરમ ઉપરનાં પડને નાડું પાઉ ઉસરે સોસ એક વાઉન ચમચ રહેવો, પછી ખાધામાં લેવું. એ પાઈ ઘણું સ્વાદીય થાય છે.

સરખત ગોડાબનું નીચે મુજબ બનાવશે તો યલુંજ સરસ ખુશખોદાર થશે.—ખરા ગોડાબ ૨૦૦ લેવા અને તેની પાંદરી કાઢવી ને સાકર રતલ ૬ લેવી તેને બંદીમાં બારીક દળાવવું. પછી એક બરછીમાં કુલબી પાંદરીઓને ઘાઉ એક ઈચ જેટલું પડ કરવું, તેની ઉપર સાકરનું એક પડ કરવું. એમ કુલે અને સાકર પુરી થાય ત્યાં મુખી કરવું, પછી બરછીનું મોટું દટકાએ બાંધી તડકામાં દીન વાલીસ વેર બરછી મુજી રાખવી. પછી તેને સીંધે પડ નીચે તે ગાળા લેવા અને કુલ ફેંચી દેવી. એ સારાંસ પાંચ વરસ મુખી રાંખે તોપણ બગડતું નથી, પણ ખરી સાકરનું બનાવડું બેઠકે.

A. C. D.

ફેનીની કળા—તારો પછી આવે મળતો છતાં, હું તેને વાર-પડીએ શરૂએ કેમ કરેય ?
“કારણ કે તેવજુ દોરતી કરવાને માટે હમેસા કાંઈ ને કાંઈ ખીજ માટે માટે બેઠ લાવેય.”

બે ઇંગ્રેજ ગ્રહસ્થાએ પોતાના સ્વદેશી તરફ બતાવેલો પ્યાર.

શયાના રાજ ખીજ ફેરીફ એક વેળાએ પોતે કુતેલ કીધેલા સેકસનીના મુગકં માંથી કેટલાક ધધાદારીઓને જોર જુલગથી પોતાના દેશમાં લાવી રાખ્યા અને ત્યાં એક મોટું કારખાનું ઉઘાડ્યું.

રાજની આવી ઇચ્છાને તાણે થઈ તે અને પોતાનાં વાહામાં વતન, માખાપ અને સગાં તથા દેરત સંધને તજી દઈ ત્યાં આવી વસતું પડ્યું. હવે આ કમનસીબ

લોકોમાં એક સોફા નામની ઓના દેવાય આપણામાં દયા ઉત્પન્ન કરે એવો છે. આ ઓને નહી માની શકાય એવી રીતે તેણીનાં લગનનેજ દહાડે તે લગન તોડી નાખી તે બીયારીને તેના વાહાસ પત્ની તથા માતપીતાથી છુટી પાડી, તેમાંનાં દુઃખમાં કશો પણ દીકાસો દેવાને યોગ્યા વગર, જોરજુલમથી ધસડી બરદીનમાં લાવી નાખી હતી. આ બાઈને તેનાં માત પીતાએ ચીનીકામનો દુનર શીખવ્યો હતો અને તેણીને તે ઉપર જાન્યેરો શોખ લેવાથી તેણી નાખી જામરમાંથી તેમાં એવી તો કુતેલનુંદ નીવડી હતી કે હાલ બ્યારે તેનો બાપ અધાપાનાં દુઃખથી થયો છોડી ધરમાં બેઠો હતો, તથા તેની બીયારીના પણ સંધીવાના જુગ રોગથી કામ કરવાને અશક્ત થઈ પડી હતી, ત્યારે તે પોને પોતાના ઉલોગથી આખાં ધરનું મુજરાણું કરવાને સંકતીવાન થઈ મુખી હતી. હવે આખી વખતે તે બીયારીને તેનાં વાહામાંથી સોસમાંથી છીણવી લેવાથી એટલું તો તેનું દીલ દુઃખના ભારે દખાણું હતું કે જનણે તદન મુશ્મુશ વગરની થઈ, હાલ તો કશું પણ કરવાને અશક્ત હતી. વળી તે બીયારીને પાણું પોતાને વતન જવાની કે વાહામાંથીને જાનવાની કશીપણ આશા ન હતી. તેમ વળી તે દેશનો એવો તો કંઈયે રેવાજ હતો કે પરદેશનાં આવેલાં સ્ત્રી પુરોનો રાજાએ પોતાના વતનીઓની સાથ પરજુલવાનો કાંધેલા કલાકો દેતો, અને વળી આવા બેનુંદ કમદાની રહે એક પ્રશયન તેણીને વારેધકીએ પરજુલાને સંતાવતો હતો. આ તેણી ઉપર મોડામાંમોડું દુઃખ હતું અને તે દુઃખથી તેણીએ પોતાની છાંડી બાઈની કરી મેલી હતી.

હવે એક વેળાએ એવું બન્યું કે, એક ઇંગ્રેજ સુસાઈર પ્રશીયામાં આવ્યો અને તે ત્યાંના રાજની મુસાકાતે ગયો. આ ઉપરથી રાજને પોતાના દેશની નવાઈઓ તેને દેખાડવાનો શોખ થઈ આવ્યો, અને તેણે પોતાના વડા કારજીરીને, આ મણીને સંપણું કરી ફરીને બતાવવાનો હુકમ આપ્યો.

આ ઇંગ્રેજ સુસાઈર આસપાસે પૃથીમાંના મુગકં તદન બનણે હતો અને તેને ત્યાં કોઈ બોલખતું પણ ન હતું, માટે તે ત્યાંની ધર્મશાળામાંજ ઉતર્યો હતો. એ કે તેને તો કશી ખબર ન હતી, તોપણ તેનો એક જની મીત કાઠો લેતીસ્યા પૃથીયામાં રહેતો હતો, અને તેણે આલખડું નામ સંભળતાં ચાર તેને મળવાની આદેશ કીધી, અને તેની ઉતારાની જગ્યા

માનસ ન હોવાથી, તે રાજ્યના કહેવાથી ચીનીકામનાં કારખાનાં આગળ આગમયથી પોતાના મીત્રની વાર ભેટો ઉમેા. આલખઈ જેવો આ કારખાનું જેવા આબ્જો કે તંત્રજ સામે મળતા લેનીરયાને ભેઈ અચરત થયો. પછી લેનીરયાએ પોતેજ તેને ઉપર લઈ જઈ સંધ્યું બતાવ્યું. તથા તે સોહાની હાલત અને તે કારખાનું કેમ બેલું થયું તે સર્વ રક્તે રક્તે તેને કહ્યું. એમ કરતાં કરતાં તેઓ સોહાવાની નજદીક આવી પુઆ અને એકે સોહામણી ખુશશ્વરત ઉપરથી સ્ત્રીને બેઠેરા કરમાયેલા ભેઈ આગળે અનયથ થઈ તેનું કારણ પોતાના મીત્રને પૂછ્યું. લેનીરયાએ તે સંધ્યું વીગતથી સમજાવ્યું. પણ આવા એક માયાણુ, (કેમકે તેની તરફ એટલા વખતમાં બહુ માયા બતાવી હતી,) રાજાનાં રાજાનાં આવું બને એ તેના માનવામાં આવ્યું નહીં અને તેણે સોહાવાની પાસે જઈ ઘણીજ નરમાસથી તેણીને હેવાજ બહુવા માંગ્યો, અને પોતાના પતનીની ખાહેશથી સોહાવાએ રડતી આંખે ધણેજ દુઃખમાં અને યોગ્ય બેઈલામાં પોતાના તમામ હેવાજ તેને જણાવી શેવટે પોતાના સ્વદેશીથી કાંઈ પોતાનાં માયાપ કે વાહાણ દીવરારની ખજાર મળી રાકતી હોય તો તે મેળવવાની ખાહેશ બતાવી. આ વખતે આલખઈની ખાતરી થયા ઉપરાંત તેને પોતાની સ્વદેશી સ્ત્રી સોહાવાનું દુઃખ એવું તો લાગ્યું કે તેની આંખમાં ધણી વટીક આવી ગઈ, અને શેવટે આ સ્ત્રીને કેટલાક દીકરાસાં હઈ, પોતાને દેશ બધા પછી તેનાં માયાપને મળી તેમને બનતી મદદ તથા દીકરાસાં આપવા ઉપરાંત બે બને તો સોહાવાને પોતાનેથી આવાં કેદખાનામાંથી છોડવવાનો દાવ આપી પોતાના મીત્ર સાથે લાંબી ખાહેર નીકળ્યો. હવે લેનીરયાએ પોતાના મીત્રને પોતાને લાં પહેણા તરીકે બેલાવ્યો, અને તે બને જણે રસ્તામાં જતાં જતાં સોહાવાના છુટકારા માટે કંઈથી કરવાનો વીચાર કર્યો અને લેનીરયાને આવંજઈ સોહાવાના છુટકારાની અરજ લખી રાજાને આપવાનો વીચાર જણાવ્યો. લેનીરયાએ અરજ રાજાને હાથે હાથ આપવાની પોતાની ખુશી જાહેર કાઢી તથા આલખઈ વંદનનું કામ બહુતો હોવાથી તે અરજ બીજે દીવસે તેની પાસે લખાવી. હવે લેનીરયાએ પોતાના મીત્રને માની રજા લઈને પોતાને લાંજ આપ્યો, અને ધર્મશાળામાંથી તેણે સંધ્યો સામણ મંગાવી લીધી.

બીજે દીવસે લેનીરયા સોહાવાના છુટકારાની અરજ લઈ રાજાને હાથેહાથ પોહાંવાડી આબ્જો અને હવે તેનો જવાબ મેળવવાને બને દોસ્તો રાહ ભેટા રહેવા. અહીં દેવાની જરૂર છે કે લેનીરયા પણ સેકસનીના રહેવાસી હતો પણ તે કાંઈ જાદીવાન તરીકે લાં આબ્જો ન હતો. તેનો પાપ પેહેલાં વેપારને બદલે પૂજામાં આબ્જો અને એક અકરમાન વખતે રાજાની દીવસી તેણે યોગ્ય બેખમમાં પડી બચાવી. આ કામની કદર બહુ રાજાએ તેને કાઉન્ટની જગ્યા આપી જીવે નાનની મીત્ર માની લીધી; વળી તે ભલે મયમ્બ અને અકલમંદ હોવાથી રાજાને પણ ધણે કામને ચાંઈ પડ્યો. આવી રીતે સુખનાં સાંધણે એકલાં યવત્રી કાઉન્ટ પોતાની સ્ત્રી તથા પુત્રનેથી પ્રત્યક્ષ બેલાથી રાખ્યાં અને એ રીતે તે પ્ર

રયાને રહેવાથી બચ્યો. હવે કાઉન્ટના દીકરાને પ્રયામાં આવી રહેવા પછી બે વરસે તેનો પાપ મરી ગયો અને તેને કાઉન્ટની જગ્યા મળી. કાઉન્ટ લેનીરયામાં પણ આપના શુભો હતા ખરા, પણ તોળી તે આપના જેવો ધીરજવાન ન હતો, પણ ઉઠારો દુલ્લહ હતો. તે પોતાની દુલ્લહાઈથી કેટલીક વાર બીજાઓને તેમનો વાંક મોઢાં ઉપર કહી દેતો અને એ પ્રમાણે રાજાની કસૂરા પણ કહી દઈ કેટલીક વેળા તેને યુરસે કરતો; પણ રાજાના વખતે તેના બપે કાપેલું હેરાંન બાદ રાખી તેને શીકારી મોકલેા રાખતો, તેમ વળી પાછળથી ધીરજ રાખી થીચાર કરતાં તેને પોતાનીજ ખામી માત્રમ પડતી, અને એ રીતે તે તેની સાથ વધુ પડેલાઈ જઈ પોતાનો સંબંધ ઘાડો કરતો. રાજાની આ ખાસત બહુતો હોવાથી લેનીરયા પેલી અરજ પોતે રાજાને આપી આબ્જો હતો.

રાજાને ઉપથી અરજ મળ્યા પછી યોરે દહાડે કાઉન્ટને લાં કાંઈ સારો દહાડો પડવાથી તેની માએ હમેશની માફક એક મોટી મીજસસમાં મોકલેા રાખતો, તેમ મીજસસમાં રાજાને પણ તેનું હોવાથી તે પણ લાં સામેલ થયો. હવે અહીં તેની ખાસત અને રીતભાત જણાવવાની કાંઈક જરૂર છે.

રાજા કેટલીક સદા પોતાની રહેલત સાથ મળતો રહેતો અને મુખ્ય કરીને ઉભરાવોની મીજસસમાં જતો સારે સાદાં કપડાં પહેરતો તથા મીજસસમાં આવેલા લોકો સાથેજ ભેસી, તેથી કાંઈ સાધારણ ઉભરાવજ હોય તેમ સર્વ સાથ મળી વાત-ચીતનાં સામેલ થતો; તેના આપા ખાસથી જેઓ રાજાને બેળખનાં ન હોય તેઓ આવી વેળાએ તેને કાંઈ ઉભરાવજ સમજતાં.

આજે કાઉન્ટને લાંની મીજસસમાં પણ રાજા તેવાજ સાદા ડેસમાં પધાર્યો હતો. હવે આજે આ મીજસસમાં ઘણીખરી વાત હેદમાં રેવતને અપાનાં છુટકારા વીરે નીકળી અને સર્વ કાંઈ પોતે પોતાના દેશ અને રાજાની વખાણ ગાવા લાગ્યું. એમ કરતાં કરતાં કેટલાક તો તકરાર કરીનેથી પોતાના હેશને બીજા ઉપર સરસઈ આપવા લાગ્યાં. હવે આવી વખતે રાજા તો કાંઈ અસાધારણ ચુપકાદી પકડી મેઢો. આથી વળી કેટલાંક ઘણાં અજળ થયાં, પણ પછી અતે રાજાએ આલખઈને જોયો અને તેની સાથ વાતે વળાયો. “કેમ ? આલખઈ, વળી તારા પેલા મીત્ર બોને કંઈ નું ચીનીકામ એકકું કાઢું” છે કે ? આએ વખતે કંઈ એકઝીણીશનામાં મોકસવાનો છે કે ?

“નહી સહેણ, હમણા તો કાંઈ હું ધણું થયું તેને મળ્યો નથી, પણ જ્યારે છેલ્લા મળ્યો સારે મે જોન પાસ એક એવું તો સરસ કથાવર પાટ બેઝું કે એવું તો કડી કેડું” બે-ચુંજ નથી, અને હું ધારું કે હજીથી કહે તેવું દશે નહી. વળી તેની ઉપર એક એવી તો સરસ કવીતા લખેલી હતી કે તો હું હજી પણ ભુલ્યો નથી.” એટલું બોલી આલખઈ પેલી કવીતા ભેલી રાજાને સંભળાવી. રાજા પોતે પણ કવીતાને શોખીન હોવાથી તેને તે ઘણી ગમી ને નવાં કારખાનાનું કામ વરસની આખેરીએ જોતાં તેમાં જે ચીજ તેને સર્વથી ઘણી પસંદ પડે તે ઉપર કવીતાથી તેનું બ્યાન લખાવવાનો પોતાનો વીચાર આલખઈને જણાવ્યો અને આલખઈ

પુરા થઈ બોલ્યો, “પણ સાહેબ, એ તમારૂં પ્રદરણુ તમે ક્યારે ભરના ધાવું? ને હું છેલ્લે એટલાં કાંઈ એવું ચાપ તો વળી કાંઈ આપણેથી નવું નવું બેવા બાજુવાની તક મળે!”

“હા આજબૂત, હવે માન એક મહીનાનીજ વાર છે, તા ૦ ૨૯ મીએ તેમની સુદત પુરી થશે અને તા ૦ ૧ લીએ તો સધળું પુરું થશે. હું પણ ધારૂં છું કે એક મહીનાની રુક સુદતને વાસ્તે તું એ તક જગ્યા દેશ નહીં.”

“હીક છે, સારે તો હું એટલે વખત અર્ધાન રહીશ.”

હવે અંદી સધળી મીનલસ ખલાસ થયા આવી હતી, માટે રાત્રી પણ ઘર ધણીમાંથી (કાઉન્ટની મા) ને મળી ઘર જવા ઉઠ્યો, અને લેનીરયા રાત્રને દરવાજા સુધી ચુકવા ગયો, સારે રાત્રએ પોતાનાં મનવાંમાં હાથ ધાલી કાંઈ કાગળ કાઢી લેનીરયાના હાથમાં આપ્યું અને બોલ્યો, “આ લે આપને તારી અરજીને લખાવ.” એટલું બોલી રાત્ર ચાલી ગયો અને લેનીરયા ઘરમાં આવી, તેમાં શું લખ્યું છે તે બાજુવાને અધીરો પડી, પોતાના ઓરડામાં દોડી જઈ એકાંતમાં તે ખીરેલું કાગળ ઉઘેર્યું, અને ઉઘેરતાને વાર પેદશી નજરે તે એકદમ ચોંકી ઉઠ્યો. “અરે! આપને શું? એ તો મારીજ અરજી! રાત્રએ મને અરજીજ પાછી આપી, એમ કેમ બને!” પણ એમ બોલતાં તેણે કાગળ ફેરવીને બેઠું અને તેની ઉપર રાત્રના હાથના આશર ભેઈ ધોરજથી વાંચવા બેઠો અને હવે તેની પુરાણીના પાર રહ્યો નહી.

“હું આજથી મારાં સેકસનીવાસાં ‘કામદારને ખખર કંઈ છું કે તા ૦ ૨૯ મી સુધીમાં તેઓએ પોતાને હાથથી બનતા કારીગરીના નમુના એકલા કરવા અને તે તા ૦ ૧ લીએ મારા આગળો હોલની ગેલેરીમાં એકલા કાપા પછી તેમાંથી મને જે સર્વથી સરસ લાગશે તેને ઈનામ તરીકે હું છુટાપણું બાળીને, બે તેની મરજી હશે તો મારે ખરચે તેને વતન પુરતાં માન સાથ મોકલાવીશ અને તેની કારીગરીના નમુને સદા કાળ મારાં રાજખમાં તેનાં નામ સાથ જલવાઈ રહેશે; પણ બે તે પોતાને વતન જવા ન માંગશે તો હું તેને મારાં રાજખમાં સારી જગ્યા આપી રાખીશ અને બીજા ઈનામ તરીકે ૫૦૦) રૂપયા આપીશ.

કરેદરીક ધી એટ.”

લેનીરયા રાત્રને હાથે લખેલી ઉપરી નોટ તથા તેની નીચે રાત્રની સહી ભેઈ એટલે તો મન થઈ ગયો કે તરતજ તે પુરા ખખર બોલબોલે કહી, બને મીત્રો સોફાયાને તે ખખર બનતી ઉનાખણે કરવા દોર્યા. પણ તેમની અલંત અજાણથી વચ્ચે લાં તો તેઓએ રૂંકે જળુને એવાં તો ઉઘોળથી પોતાનાં કામ પાછળ મરેલાં ભેંયાં કે તેઓ એકદમ અજાણ થઈ ગયા. પછી તેઓ સોફાયા પાસ ગયા અને તેની ધણી ઉલટમાં આવેલી ભેઈ રાજ થયા. સોફાયાએજ તેમને કહ્યું કે રાત્રએ આ બહેર ખખર અંદી ગઈ કાલનીજ મોકલાવી હતી.

એમ કરતાં એક પછી એક દહાડા જતા ગયા અને કારખાનામાં મોટી ધુમ પડી રહી. તે સોકાની ઉલટ અને ઉભરથી, એમ દહાડા પસાર થતા. ગયા તેમ લાં અસખ્ય નવી નવા

ઈની સુદર ચીનીકામની ચીએ તૈયાર થવા માંડી. આ વખતે સોફાયાનીથી બહુ આગળી છુટી પાછી બેવડી થઈ, આવી હોય તેમ તે રાત દહાડો પોતાનાં કામ ઉપર મેહેનત લેવા લાગી.

“સેવટે પેદશી તારીખ આપી લાગી અને તમામ પ્રમની આપુરતા વચ્ચે રાત્રનાં આગળો હોલની ગેલેરી ચીનીકામની બારણે, અને હાકમાં સધળાં ઉભરવા આવી રહ્યા. પછી રાત્ર આવી બેઠો અને હવે લાં સધળું સુપચાપ થઈ ગયું, અને રાત્ર ઉડી પોતાનું કામ બજાવવા ગેલેરી ઉપર આવી દરએક મીન ધ્યાનથી બેતો બેતો લાં ફરવા લાગ્યો. આસરે દોરેક ક્લાંક સુધી સધળું તપાસવા પછી રાત્રએ સર્વની અબખથી અને આપુરતા વચ્ચે છેક વચ્ચોવચમાંથી એક મોટાં કદવું ફાવપર માટ જોડ્યો, સર્વ બેત તેમ જોડ્યું ધણું અને સધલે દેકાણેથી પુરાણીની તાલેબો પડવા માંડી. ‘હવે રાત્રએ પોતાના વધ કારખારીને તે ઉપરનું નામ મોટે સાથે સર્વને વાંચી સંભળાવવા કહ્યું, અને તે સોફાયા મેન્સરીકલું નામ’ સાંભળી તણ જળુની પુરાણીના પાર રહ્યો નહી. હવે તેમની મેહેનતના બદલો મળ્યો અને રાત્રએ તેજ ધડી સોફાયાને છુટી કરી મોટાં માન સાથ મીનલસમાં બેસાવવા તેડું મોકલ્યું.

સોફાયાના આપ્યા પછી રાત્રએ પોતાની સરત પાગવા માટે સોફાયાને શું બેઠી છે કરી સર્વની હાલતમાં પુછ્યું. અને તેણીએ પોતાને તેમ જઈ હાથકાંચીને મેલવાની ખાહેશ જણાવી, જે રાત્રએ ધણી પુરી સાથ કચુલ કીધી.

સારપછી સોફાયાને લેનીરયા તથા આજબૂત પોતાને લાં લઈ ગયા, અને તેજ દીવસે તેનો અદરાયણો ધણી જે તેની પાછળ છુપે નામે ને છુપે વેશે આવી પુરયામાં ફરી કરતો હતો, તેને સોધી કહાડી પોતાને ઘર લઈ જઈ રાખ્યો. આક દહાડા પછી સોફાયા પોતાના અદરાયણા ધણી સાથે પધણી અને બીજેજ દીવસે તે પોતાની દુખી મા અને આંધળાં બાપને બેટવા પોતાના પ્રતી સાથ જવા. તૈયાર થઈ, અને રાત્રએ મોટાં માન સાથ તેને મોકલવાની સધળી તૈયારી કીધી, અને પોતાનો વચન પુરો પાળ્યો. પણ કમનસીબે સેવટે તેમને એક ન ધારેલી મોટી અચ્ચલ નડી. છેલ્લી ધડીએ ત્યારે સધળાં એકબીજાને એકાંત મલવા બેટવામાં ‘કેટલાં દર્તા, સારે રાત્રનાં ચાલુસેલે એકાએક વારંટ લાવી લેનીરયાને પકડી દે દીધો. કાઉન્ટે તેમની સાથ જવા ના પાડી, પેદલાં પોતાનો વાંકે બાજુવા માંગ્યો. પણ પછી તે પોતાની માના સમજાવ્યાથી મુગે મોહડે રાત્રનો હુકમ બજાવવા ગયો.

કાઉન્ટને પકડવાનું કહ્યું કારણ ન જાણવાથી તેની મા રાત્રને લાં તે ચીનીની ખાનગી બેળ કરવા ગઈ, (અંદી જાણવાની જરૂર નથી કે રાત્ર ઉપર લેનીરયાના પીતાએ જે મોટું હેરાન કાઢ્યું હતું, તેથી તેનાં કુટુંબ સાથ રાત્ર પગેા થયેલો અને એક મીન તરીકે આજ સુધી રહેલો હતો, અને તેમને એકબીજાને લાં આપવાના સારો માદેવશે હતો) કાઉન્ટની મા જમને રાત્ર મળ્યો નહી અને તેવી તેણીને ઘોડા વાર મોટી રહેવું પડ્યું. પણ પછી રાત્ર આવતાંની વાર તે સધલો પુલાસો પુછ્યા તેની પાસે ગઈ અને રાત્રએ તેની સાથ ધણી નર-

માસથી વાત કરી દીકરાસો દીધા, પણ સેવટે બીયારી જેન પોતાના પુત્રનો વાંક જાણ્યા વીનાજ પાછી ફરી. તેણીએ આવી આ વાત આગળજે કહી અને તેણે લેનીચાને છોડવાનું માયે લીધું.

ઉપરો જાના બન્યા પછી એક મહીને આગળજે અને રાજ વળી પાછો એક મહીનામાં એકડા થયા. અહીં પેઢલાં આગળજે રાંચને ન બેસેલા હોવાથી બ્યારે લાં રાંચના ઇનસાફ ઉપર તકરોરો ચાલી, સારે આગળજે એટલે તો ઘુરપર ચડયો કે તેણે પોતાના દેશના ઇનસાફની પુષ્કળ વખાણ કરી, સેવટે આખાં રાંચમાં તો એક દહાડો પણ રહેવું મોડું બેખમ બનું છે એમ કહ્યું. આ ઉપરથી તેની પાસે બેઠેલા એક જણે તેના દેશની ઇનસાફની રીત જાણવા માગી અને તે તેણે સઘળી બ્યારી કે બ્યારી વર્ણવીને કહી, અને છેલ્લે ચુલવાડા બારેલા કેસો માટે જુરી કેમ નેમાય છે તથા તેથી તેનું સેવટ કેમ આવે છે, તે સઘળું સમજાવીને બોલ્યો કે, “જુલો બાઈ, હવે મારા દેશનો ઇનસાફ તમારા કરતાં હજાર દરજ્જે વધારે કઠોર છે. કાંઈ પણ મોટું કહેવાય કે? અહીં તો જુલોની, આ એક મારો મીનજ મહીનો દહાડો થયો વગર વાંક કેવડ પડ્યો છે અને તેની કરી દાદ લાગતી નથી. પણ જો મારા દેશમાં એવું થાય કેની તો તમામ રકબત ઉઘટે ને આવું અપીર કદી ચાલવા દે નહીં.” છેલ્લા બોલો તે બોલ્યા તો જુસ્સાથી બોલ્યો કે તે મીનજસમાં રાજ પણ સામેલ હતો તેનું તેને કશું બાણ રહયું નહીં અને બીજા બીજા લાગ્યા કે કદાચ રાજ એને સખ્ત શીક્ષા કરશે. હવે રાજ જે આટલો વખત સુધી સઘળું ધ્યાનથી સાંભળતો હતો, તેણે આગળજે પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને લેનીચાના છુટકારા માટે એક તક તેને આપવા માગી.

“સાંભળ આગળજે, હું તને એક તક આપું છું કે તારા દેશની રીત પ્રમાણે લેનીચાનો ઇનસાફ કરાવ અને જો તેનો વાંક સાબેત નહીં થાય ને તે નકાલો જેઠ બેગવતો હોય તો હું તેને મોટાં માન ને ઇનામ સાથ છુટો કરું, પણ જો તેનો વાંક સાબેત થયો તો પછી તેની સાથ તને પણ એક આપું વરસ અચારી કોટડીમાં પડી છુંડું પડશે. બોલ, કયુર છે?”

“હા સાહેબ, મોટી પુકરી સાથ! પણ હું તમારી પાસ એક અરજ માગી લઉં છું, મને એક આપો દહાડો તેની સાથ ખાનગી વાત કરવા દેવો.”

“આ તો વળી મારી સરતના બદલામાં તે બીજી સરત મારી! પણ વાંક ના, કઈ નહીં, હું તને તેની સાથ વાત કરવાની રજ આપું છું; પણ જો, સંભાળજે કે મારી મેદેરયાનીને ગેરફરિયાન કરતો ના, ને તેને છુપો નહસારવાની વેતરણ કરતો ના, કેમકે હું તેને મેલોડી છું કે મને એવી હીમત તેને ન દસાડવા માટે કામ લાગવાની નથી.”

“આફસોસ સાહેબ! કે હજી સુધી તમે જાણતા નથી કે એક ઇમેજ બન્યો પોતાનો કાલ કેવી રીતે પાછો. હું નહીં ધારતો કે કોઈબી દેશની પ્રજા ઈજને સાથ એકત્રયની યતનાં દરીદ્રી કરી રાકે.”

ઉપરી સરત નહીં થયા પછી બીજેન દીવસે આગળજે પોતાના મીનજે મળી તે નીલેજ હોવાની ખાનગી કરી આવ્યો,

પણ તેની આ હીમતથી લેનીચા બુદ્ધિ દલબીર થયો. સાર પછી બરાબર એક મહીને તેની તપાસ થઈ, અને છેક છેલ્લી ધડીએ ન ધારેલી રીતે આગળજેનો ફતેહ થઈ અને સેવટે જુરી મારતે તેનો કેસ ચુક્યો.

લેનીચાની ઉપર રાજ્ય સામે મોડું લખવાનો વાંક ચુકાયો હતો. એવું બન્યું કે, સોફાયાએ બનાવેલા ફલાવર પાટ ઉપર તેને લખતાં ન આવડાથી લેનીચાએ તેની અરજ ઉપરથી તેનું નામ લખ્યું હતું, તથા તેમાં એક રાજની પખાણુની નાની કપીતા લખી તેને મથાણે ફેરડી થી એટ કરી લખ્યું હતું. હવે સોફાયાને પરજુવાની ખાહોશ ધરાવનાર શખસે તેની પાસે તાબેરાટ કરી લખ્યું, એટલે તેનો અર્થ મોટો ફેરડીક રાજ થવાને બદલે મોટા બુદ્ધિમત્તાર ફેરડીક રાજ કરી થયો. હવે મેલા પ્રશ્નન શખસે પેઢલાં તો તે અક્ષર રંગ લગાડી છુપાવી રાખ્યા, પણ પછી સોફાયાનાં લગનનેજ દહાડે તે ઉપરનો રંગ ધસી કાઢી તે અક્ષર ખુલા કરી રાજને બતાવ્યા, કેમકે આ પ્રશ્નન શખસ રાજની નોકરીમાં હતો અને તેણે તે અક્ષર ઉપર પોતાની એકાએક નજર પડી જવાનું જાહેરું કર્યું. આ ધણી વળી સોફાયાના કેટલાક રૂપયા પણ ખર્ચ ગયો હતો. સોફાયા રાત દીન મેહેનત કરી બનાવેલાં વાસણોના રૂપયામાંથી થોડા થોડા તેને હાથેસે પોતાને સ્વદેશ પોતાનાં મા આપને માટે મોકલવા આપતી અને આ બુઝ્યો તેણીને, છતાં તે રૂપયા પોતે ખર્ચે જઈ તેને જુદી સ્ત્રીઓ ખતાવતો. એ સઘળું સોફાયાએ સેકસની ગયા પછી જાણ્યું અને તે માટે તેને પાછળથી ની શીક્ષા થઈ.

આ પ્રશ્નન શખસે કોટડા કેસ માટે પણ એવી તો રીતની સઘળી મોકલણ કરી હતી અને એટલા તો હારબંધ સાક્ષીઓ લાગ્ય આવી લાગ્યો હતો, કે છેક છેત્રી ધડી સુધી તેની છત ધવાનીજ સકેને આસા હતી અને કોટડામાં ધણીક સારા લોકો ધડી ધડી આગળજે અને લેનીચા માટે અફસોસ કરતાં, પણ આણીગમ આગળજેની કાંઈ કામ્યો ન હતો. તે પણ વધીક હતો અને તેથી તેણે એવી તો સરસ રીતે કેસને સુધીયો હતો તથા રાત દીન મેહેનત કરી બનતા પુરાવા મેળવ્યા હતા, કે સેવટે તેને તેની મેહેનતનો બદલો મળ્યા વીના રહયો નહીં. અતે સાચી તરફના સાક્ષીઓ એક પછી એક ઉઘડ ખાઝડ તપાસમાં પકડાઈ ગયા અને છેલ્લે પેલા પ્રશ્નનનું કાતરું ઉઘાડું પડ્યું, અને બે વરસની તેને સખ્ત કેદની સજા થઈ તથા લેનીચાને મોડું ઇનામ આપી છોડયો અને તેને પાછી કાઢીની જગ્યા મોટી ખુશીથી આપી. આગળજે પણ મોટાં માન સાથ મુસાફરીએ જવાની રજ આપી તથા તેની માદમારી દાખલ તેની આંગળીની વીડી અને તેની સળી રાજ્યે માંગી લીધી અને તેજ પ્રમાણે પોતેબી પોતાના શીક્ષ સાથનો મુનોનો ચાંદ તેને એટ આપ્યો તથા તેની માદમારી કામ રાખવાના હેતુથી તેમજ ઉમેડ રીતી પોતાને પસંદ પડ્યાથી, તે દીવસથી પોતાના દેશમાં એજ રીતે ઇનસાફ કરવાનો કાયદો કાઢ્યો.

ઓસીસ રીટીનખાઈ ફક્તમજ.

“સનળીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૭ મું.—હોનોલુલુથી જાપાન જવા માટે નીકલ્યું.

સોમવાર, તા. ૧ લી જાન્યુઆરી ૧૮૭૭—સાંચે બાર વાગે અમારા તથા “ફાન્ટોમ” વાહણ પરના ધોંટા પશુ નેસમાં વાગવાથી અમે મોંઘા ઉઠ્યાં, અને ધારણું કે આગ લાગી હતી; પણ ત્યારે તુરંત ઉપર ગયાં ત્યારે તો અમને સઘળાંએ બેસતાં સાક્ષીની મુશારકાવાદી આપવા લાગ્યાં, અને ત્યારે અમે જણ્યું કે એ નવાં વરસનો ધંટો વાગેો હતો. તરતજ હોનોલુલુથી બોટમાં આવેલી ગાયન મંડળીનાં ગીતના સાદ અમને આવ્યા, અને તેઓએ અમારી સ્તીમર આગળ નજદીક એક કચાક સુધી ગાયન ચાલુ રાખ્યું, ત્યારપછી “ફાન્ટોમ” આગળ નેઈ પાછું શરૂ કર્યું. ચાંદરણું ધણું જોડણું પડતું હતું, પાણીની સપાટી તદનજ સ્પીર હતી; “વાઈલીડી”નાં નાળીયેરનાં ઝાંઝા અને દુરની “પાલી”ની ટેકડીઓ અમુ આકાશની આગળ જોડાતાં દેખાતાં હતાં. દેખાવ એવો સુંદર અને રજામણો લાગતો હતો, કે અમે ઘણી મુશકેળાથી ગાયનનો મધુર અવાજ ને જણે દરીયામાં તરતો તરતો અમારી તરફ આવતો હતો તે છોડી, બીજણે ગયાં.

બાર વાગે મેજા અને હું, રાણીએ નવાં વરસની ખુશાલીમાં મેજાબાની આપી હતી ત્યાં ગયાં. અમને દરવાજા ઉપર મથરનરે આવકાર દીધો, અને મે મોટા ચોરડામાં ઘઈ હમે રાણી આગળ ગયાં. રાણીએ મુશ્કેલ દેશનો રાજવંશી પોશાક પેદરણો હતો, અને હાથાઈનો “ચોરડર ચોર ધી મારતર” તેણીની છાતી ઉપર હતો. બીજ સપળી ગાનુઓ પણ મુશ્કેલપન વેશમાં હતાં. ક્રૂત શાહામદી રથ નેવણ “દાવાઈ”નાં અવરસે છે, તેવણે સફેદ રેશમી દેશી પોશાક પેદરણો હતો, અને ગળામાં મુનેરી ઉ પીછાંનો હાર, તથા આકાશમાં આશામંદા નામનાં પીળાં ફૂલ પેદરણાં હતાં; આ પોશાક ધણેજ શોભાપમાન લાગતો હતો. રાણીસાહેબ તખ્તની આગળથી ઉભાં હતાં, અને પ્રીનસેસે મને તથા મેજાને તેવણની સાથે ચોક્કસપણે કરાવી, અને થોડા વખત સુધી અમે તરજુથો કરનારાની મદદથી તેવણ સાથે વાત કરી.

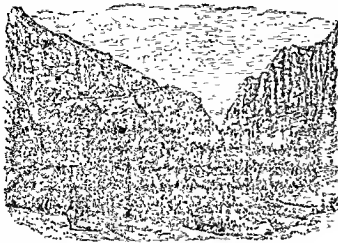
ત્યાર પછી પ્રીનસેસે મને એક ચોરડામાં જ્યાં આજ કેટલાંક વરસોનાં “સેન્દ્રવીય આયવડ”ના રાજાઓ તથા રાણીઓનાં ને બીજો છે, તે બનાવ્યાં. અસલી રાજાઓ પોતાના પીછાંના પોશાકમાં, તથા હમણાના મુશ્કેલના વેશમાં

૭૦—પીછાંનો જલો તથા તોપી.

અપોરના અમે સર્વે “પાલી”ની ટેકડીઓ ઉપર એક સફર કરવા ગયાં; જોડરાંઓ અને જોરાશી ગાડીમાં પેદલાં ગયાં હતાં અને અમે પછાડેથી થોડા બોપર ગયાં. ગાડી એક ટેકડીની ઉપર નહીં નેઈ શકી, તેથી અમે ત્યાંજ એક બાજુ ઉભાં, અને જમીન ઉપર બીજાબીને ખાણું લીધું. ખાણું ખડકસ યંત્ર તેટલા વખતમાં અધાઈ પડ્યું, અને કાંદી તથા મુન વીસરી આવ્યાથી અમે સંધળું મુશકેળાથી અધારામાં પાછું મુરજું. આખે રસતે પાછાં જતાં અમને ચાંદરણું ધણું સાફ મળ્યું.

અમે સાહડા સાત વાગે સ્તીમર ઉપર ગયાં, અને સાંજ નવ વાગે હાથાઈનાં હોરેલના મોટા ચોરડામાં “જોશ” અથવા નાચ હતો ત્યાં ગયાં. રાજાનું મેડ આવ્યું હતું, અને સ્તીમર નહીં હોવાથી ધણેજ સરસ લાગ્યું. અમે પાછાં સાહડા બાર વાગે સ્તીમર ઉપર ગયાં. આવતા બેસપતવારે અહીં એક બીજો “જોશ” યનાર છે અને તે દીવસે અમુને રાખવા સાફ અર્થાં ધણાં આવડે છે.

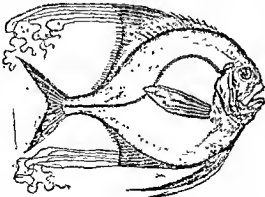
૭૧—પાલીની ટેકરીઓ.

હવે અમારાં પરણાંઓ આપણા લાગ્યાં પણ રાણીને એટલીતો મજાદ લાગી કે તેવણ પાંચ વાગ્યા સુધી ગયાં નહીં.

બુધવાર, તા. ૩ છ જાનેવારી—આજે સવારના આસરે અગીવાર વાગે અમે “કપીનસ” “આસપીટાસ” જેવા ગયાં. અંદી હમણાં (૯૨) બાદાનું દરદીઓ છે, અને નીચે મરદો, અને માત્ર ઊપર ઝોરતોને રાખવામાં આવે છે. ઝોરડામાં સધળી બાજુએ કુલ હતાં, અને થોડાં સારાં યથક્ષાંઓએ અળાંમાં તથા માથાં ઉપર દારો પેટેડેલા હતા, બ્યારે માંદાંઓના તકીઆ ત આગળ પણ કાંઈ કાંઈ જતનાં કુસો મુકેલાં હતાં.

આસપીટાસમાંથી અમે કેટલાંક જણને છેડી સલામ કરવા ગયાં, અને આવી બગેરાનું ખાણું હોટેલમાં ખાધું. ત્રણ વાગે અમે મોટી કબર જેવા જવાનાં હતાં, અને તે જેવાની અમુને રમ મળી, એ હું ધાડું હું કે અમુને ધણુજ મોહું માન મળેલું ગણાય, કારણકે અમતદાર રીવાજ કોઈ બીજા પરદેશીઓથી લાં જવાનું નથી, અને “હોનોસુધુ”ના પશુ ધણુજ થોડા દેશીઓએ તે ઈમારત અંદરથી જોઈં દરો; તેની એક કુંમી રાત્ર પાસે રહે છે, બીજી રાણી એના પાસે; અને ત્રીજી વજર પાસે રહે છે.

પ્રીનસેસ હમુને કબરના દરવાજા ઉપર મળ્યાં. આ કબર “પાલી” ઉપર જવાના રસ્તા ઉપર આવેલી છે. તે એક નાની પશુ શોભાવમાન પથ્થરની ગોથીક તરેહમાં બાંધેલી ઈમારત છે. અંદી હાવાઈના રાત્રાઓ, નેઓની બાનુઓ તથા હોકરાંઓની મુડદાંની પેટીઓ આજ કેટલાંક વરસો થયાં છે. ધણી ખરી પેટીઓ પાલીસ કાંપમાં હોવા લાકડાંની હતી,

૭૨—પ્રીનસ સીલીએ રીસ.

લાંક લોડા હમુને છેડી સલામ કરવા દીવાદાંડી ઉપર અગાડી જઈં હમાં હતાં, તેઓએ પોકાર મારવા, અને અંધારું થયું લાં સુધી હમે તેઓના રૂમાલો હીલવા જ્યા.

રોકડા રૂપિયાની માંગણી.

હજાર આપશે, પાંચ હજાર આપશે, તોજ તમારી છેકરીનો લેવાય થશે, નહીં તો કે તેણી પકડી રહેશે," એમ કેટલીયથી વખત આગળના કેટલાક જુવાન્યાઓને જાણે લીલાંબની બીડ કરતા હોય, તેમ છેકરીઓ સાથે તેમના પૈસાની માંગણી કરતા આપણે સાંભળ્યે છીએ? અમારાં વાંચનારાંઓમાંનાં ધણાં-ખરાં કમુલ કરશે કે, હજુ સુધી એ માટે પીકારવા બેગ રીવાજ આપણી કામમાંથી નાપુલ્ક ધયો નથી, તે નાપુલ્ક કરવાનો સમયો આધાર છેકરીઓનાં માથાપ ઉપર છે. માથાપો-ધણું કરીને માતાએ પોતાની છેકરીઓને જેમ બને તેમ જરૂરીથી કેટલાક પાકી દેવાને રાત દહાડે ઉત્તેજ રહે છે, કે કપારે તેમની છેકરીઓ સાસરામાં પડીને સુખી થાય, અને તેમને માથેની જાળમાં એકી થાય. એટલી બધી ઉત્તેજરી અને ખંત રાખવા છતાં પણ તેઓ પોતાના વીચારમાં ધણું પછાત પડેતાં હોય છે, જેથી કરીને તેઓની સમગ્રી ઉત્તેજરી અને હોંસ શુભ થાય છે. તેઓ એમ સમજે છે કે, તેણીઓને ને માંગે તે આપીને સાસરે પોહોંચાડી એટલે ખસ, ભાં તેમનું ને ગમે તે યાવો. રોકડા રૂપિયાની રીતને લગન સાથે શું સંબંધ છે? એ શું ચોક્કસ અરસોસ કરવા બેગ છે કે, લગનના પરીત માંડેને આપી શરમ ભરે લીંડીતે આપણી ઉધરતી વધતા જુવાન્યાઓજ દલકે પાડે? શું લગનની ખરી મતલબ તેઓ સમજે છે, શા શું ફક્ત માથાપરતો કરજનો બોલો ઉતારવા રૂપિયા સાથે તેઓ છેકરીઓ વેચાતી લે છે? માતાઓ, તમારાં બચ્ચાંને સુખી અથવા દુઃખી કરનાર તમેજ પોતે છો. તમારી વાજબી સંભાળથી તમારાં બચ્ચાં સુખી થશે, પણ તમારી ખાલી શીકર ચીંતાથી આજસુ દહમખોરોને હાથ રૂપિયાની ભેટી રકમ સાથે ફસાવી દેવાથી તમારાં બચ્ચાં કોઈ કાલે સુખી થવાનાં નથી, એ તો એકસ માન્યો. શું આંગળ બનેલા ઘખખા તમેજે ચેતાવતા નથી કે, "માતાઓ, તમારી માફક ખાકામાં પડતાં સંભળજો, ચેતજો, નહીં તો અગ્રારી માફક તમારી બેડીઓને અધારા ખાકામાંથી પાછી બહાર કઢાવજો. બધી મુશકેલી પડશે." તે ચેતવણી કાંઈ તમે પધાનમાં લેતાં નહીં? શું તમે ધારો છો કે, તમે પછી તમારી છેકરીઓનું સારી અપચરથી તેઓ તમારી આપેલી દાહજથી સુગરણુ ચલાવશે? કાંઈ નહીં તમે તેટલાજ રૂપિયામાં તેણીને ઉગ્રી કાગવણી આપતાં, કે ને પૈસા લગનના પરીત માંડ દલકે લાડના જુવાન્યાઓ કરતાં તમારી બેડીઓનું વધુ સારી આપચરથી અને ખરાં સુખ સાથે સુગરણુ કરનારે સુખ્ય અને મગલનું સંધણું થઈ પડે.

C. S.

ભરવા-ગુ થવા વીશે.

દોરાની લેસ.

આએ લેસ બહાર દોરા કરતાં બીજા દોરાએ ગુથ્યાથી વધારે સોજઈતી લાગશે.

પહેલાં બાર સાંકરી ગુથો. પહેલી દાર—૭ સાંકરી સુકીને સાતમીમાં આંટો લઈને એક વખત, એજ માફક આઠમી અને નવમી સાંકરીમાં આંટો લઈને એક એક વખત, 'ત્રણ સાંકરી, બાકી વધેલી ત્રણ સાંકરીમાં આંટો લઈ એક, એક વખત. બીજી દાર—પાંચ સાંકરી, પહેલી દારમાં ગુથેલી ત્રણ સાંકરીના દોરામાં આંટો લઈને એક વખત, પાંચ સાંકરી, તેજ દોરામાં આંટો લઈને પાણું એક વખત, બે સાંકરી, નાંકેના દોરામાં આંટો લઈને એક વખત. ત્રીજી દાર—પાંચ સાંકરી, બીજી દારની પાંચ સાંકરીમાં ગુથેલાં દોરામાં ત્રણ વખત આંટો લઈને ગુથો, ત્રણ સાંકરી, તેજ દોરામાં પાંચે આંટો લઈને ત્રણ વખત ગુથો. ચોથી અને પાંચમી દાર—બીજી અને ત્રીજી દાર માફક ગુથી જાઓ, પાંચમી દાર પુરી કરી નીચે પ્રમાણે ગુથો:—બે સાંકરી, ચોથી દારમાં ગુથેલા પાંચ સાંકરીના નાંકેના દોરામાં આંટો લઈને ચાર વખત, પાંચ સાંકરી, તેજ દોરામાં આંટો લઈને પાણું ચાર વખત, આંટો લીધા વગર બીજી દારમાં ગુથેલા પાંચ સાંકરીનાં દોરામાં એક વખત. છઠી દાર—આટો લીધા વગર બે વખત પાંચમી દારમાં ગુથેલા ચાર ટાંકામાં પહેલાં બેમાં ગુથો, પાંચ સાંકરી, એજ સાંકરીમાંની ત્રીજીમાં આંટો લીધા વગર એક, બાકીની બેમાં આંટો લઈને બે વખત, આંટો લઈને એક વખત પાંચ સાંકરીના દોરામાં ગુથો, પાંચ પાંચ સાંકરી, એમાંની ત્રીજીમાં આંટો લીધા વગર, અને બાકીના બે ટાંકામાં આંટો લઈને એક એક વખત ગુથો, પછી ઉપરના પાંચ સાંકરીનાં દોરામાં આંટો લઈને એક વખત, પાંચ સાંકરી, ત્રીજીમાં આંટો લીધા વગર એક, અને બાકીની બેમાં આંટો લઈને બે વખત ઉપર પ્રમાણે ગુથો, આંટો લીધા વગર બે વખત પાંચમી દારમાં ગુથેલા ચાર ટાંકામાંના છેલા બેમાં, પાંચ સાંકરી, પાસેના ત્રણ સાંકરીના દોરામાં આંટો લઈને એક વખત, પાંચ સાંકરી, તેજ દોરામાં આંટો લઈને પાણું એક વખત, બે સાંકરી, આંટો લઈને પાંચમી દારના છેલાં દોરામાં એક વખત. ત્રીજી દારથી પાણું શર કરો, અને એ પ્રમાણે જેટલી ભેટીને તેટલી લાંબી ગુથી જાઓ.

અને પુરી કર્યા પછી નમુનામાં દેખાડ્યા પ્રમાણે લેસની ઉપ-
લી કીનારી ઉપર આંટો લઈને દરેક સાંકરીમાં એક એક વ-
ખત યુરી ભર્યો.

કે માલનાં ખુલ્લાંપર ભરવાનું નામ.

લિપણું કુટંગામાં
જે નામ છે તે કહા-
ડી નાખી, જોઈએ તે
નામ ભરવું. ફગ-
લપર છાપવાની રી-
ત આગળાં બકામાં
અગો આપી ગયાં
છઈએ.

દીનપાઈ.

રમુછ દુયકા.

એક દીવરો એક ગામના કારીગરને તેનાં ગામમાં દહમી
નપાતા મરણ નીપજવાનું કારણ પુછવામાં આવ્યું, ત્યારે તેણે
જવાબ દીધો કે “તે હું નહીં કરી શકતો. આ વરસે એવાં એવાં
માણસો મરી ભર્ય છે કે જેઓ અજાત ફરી મરી નહીં મયાં હતાં.”

અતી યુગકેળીમાં—ગોશીસ કોરડમાં, “જાપણ, આ વરસમાં
તેને મારી કાઢે તો વખત લાવવામાં આવ્યો છે, અને હવે એવો
દાં થઈ.” “પણ નાખતર સાહેબ, હું તો પછો ફાંસમાં આવી
પડ્યો છું” તેમાં કાંઈજ શક નહીં. નપારે હું માંસ ધધો કાં છું
ત્યારે અને ચોરીને માટે પકડી લાવે છે, અને નપારે તે હું નથી
કરતો ત્યારે અને બાહર ભાડવાને માટે પકડે છે, ત્યારે સાહેબ
જોશો, હવે હું શું કરું?”

એક માતા લખે છે કે “એક દીવરો હું બાહરથી આવ્યોને
મારા ચોરડામાં મઈ, ન્યાં મારી નાની છુપીને એક ઘોડી પુરતી
પર એક હાથમાં ચાપડી અને બીજા હાથમાં એક નાની બીરાકોને
ધરીને ભેટી જાય. “હું શું કરેય જોરોડ?” મેં પુછ્યું. “હું
બીરાકો આવજ વાત વાંચું” તેણીએ જવાબ આપ્યો. “પણ
એ કાંઈ વાત સહનરે કે?” મેં દરીને પુછ્યું. “હા, વળી નહીં
શાનું?” તેણી ચેતાનું નાનું માથું ધુણવી જોડી, “હું જેમ વાં-
ચતી જીવેય તેમ જાણ જોલે જોડાં એરે સમનરેય.”

જેદરામ—માયલ, મેં જોડાં કેરીએ ચારીને ખાખી છે, તે
માનાં જીવે છે કે?
માય—હા દીકરા જીવે છે.
જેદરામ—ત્યારે હવે મને મારો કે? માય—હા મારો.
જેદરામ—જાણાં ઘણાં ખરાબ છે. શું કામ તમે એવા સામે
પરવાળાં, પછી જોડાં શુભ દીધો.

ધણીઆંલો—અરે મારા દાંત કેવાં જાય છે. જોડાંએ જાપ-
ણને જમથીજ દાંત નહીં કીધેલા હવે તો કેવું સાડું.
ધણી—તારા નીવાર કરશે તો જાણીએ કે દાંત સામે કેમ
જાય છે.

એક લકીલી ચોરત—“તમારી પાસેનાં ફરવમજીની ભંડી
મરી થઈ કે?”

“હા, તે ગઈ કાલની છુતરી.”

“તેણી ધણીજ દહીંથી અને ને રહે તેથી રહવું” કરનારી
દતી, નહીં વાર?”

“હા, તે દરેક બાળમાં એવીજ દતી, અને છેલ્લે સુધી તેજ
રહી અને ત્યારે હું તો પાવું કે ને એથી દહીંથી નહીં હવે
મરણથી નહીં પામતે.”

“કાંય, તે કેમ વળી?”

“તે ધણી માંડી દતી ત્યારે તેનો ધણી તેણીની આવજ ભઈ
જોલ્યો કે ‘ભઈલ અરે ને હું’ મરી ના ભ.’ તેણીએ તેની વચ્ચે
જેવું અને જોડી ‘ઉમા રહે’ હું મરી ભઈય કે નહીં તે જમને
જતાવું.” એમ ફરી કોર મરડી સુધી અને મરણ પામી.

કામ કરવાની શકતી—“શું હું ખાતરીથી કહે છે કે મારાં
કામ કરવાની તારામાં પુરતી શકતી છે?”

“અરે હારે સાહેબ, હું ખાતરીથી કહું. તે જોવાની હું ને
માણસને ત્યાં ઉઠી ચારી કરી આવ્યો, તે તમારા કરતાં વધો
દતો અને તેને મેં એકજ ફટો નાખી દીધો અને તેની ત્રણ
પાંસડીઓ લાંબ.”

“અરે ભંડારી આવે ન્યુસોપરમાં વાંચું કે, કોઈ વાહા-
જના કપતાલને ચાર માણસોની છંદની બચાવવા માટે ચાંદ
આપવાનો છે તે?”

“જાર તેમાં શું થયું? મેં હજારો નાન બચાવ્યાય ને અને તે
કોઈએ એકથી ચાંદ પેડાડ્યો નથી.”

“તે? ફરી હોય નહીં, કેમ? ક્યારે?”

“કાંય, વળી હું કાઠારનું કામ ચોખ્યો, અને પછી તે ધણી
ચલાવવાને આ મારી.”

“હું એક માણસનું થયું સુતો નથી.”

“કેમ વાર?”

“મેં મારા ભાઈ સાથે સરત બંધીય કે હું શવના ફરી પારેડો
નથી અને તેથી હું તેમ કાં છું કે નહીં તે તપાસવાને ખાતર આખો
રાત જાગર રહું છું.”

એક માતા ઠોકરાને એક દીવરો પુછવામાં આવ્યું કે જેમાંથી
કયું વધારે ખરાબ, કોઈની લાગણી દુઃખવળી તે, કે તેનું આંખરું
દુઃખારે તે.

“કોઈની લાગણી” તે જોડાંએ.

“બરોજર જોડાંએ જોડાં” તે પુછનાર હારખાઈને જોડાંએ. “પણ
વાર કોઈની લાગણી દુઃખવળી એ વધારે ખરાબ કાંય?”

“કાણે કે તેની આસપાસ કાંઈ પાતો નહીં બંધાય તેથી.”

તે જુવામે જવાબ દીધો.

જેદરા—“કોરડમાં આખી જોડાં લાકડી સાની લઈને અળ્યા.”
પ્રતીવાદી અને દરેક જીવે કહ્યું કે મારે જવાબ મારે પુરતી
રીતે તૈયાર થઈને આવવું, અને હું પારું છું કે હું બરાબર તૈયાર છું.”

રોકાણી—(જખરચોને) કાંય તમે સાંધી રાત કાંય લીધી?
જખરચો—જાણ તમેને તો જમની ફગવાર છે. મેં તમને તો
નહીં પુછ્યું કે, તમારો જખરચો કાંય જતો રહ્યો?

બાપુ ઠાકરે (જીવાન અને ખુલસુરત) : " મેદરબાની કરી
જીવાન માટે ફેરવો. "

મેદરબા : " અરે પણ તે તો તમે અત્યાર અજાણું
મેદરબા : "

જીવાન : અરે એ માણસ, સંબાળીને હાંકે, ધોરેથી
જીવાન : હાંકે છે તે મને ખબર પસંદ નથી, ને સામેથી
જીવાન : એ છે, જેથી ચલાવે.

જીવાન : એ સાહેબ પસારનો ના. હું જેણે સંબાળીને
જીવાન : પણ સાહેબ કંઈ અકસ્માત થાય તો ત્યારે કંઈ
હાસપીતાશ્રમ લઈ નહીં ?

મા—સોરાબ, હું તને ક્યારની હાંક મારું છું, જ્યાં નહી
દેવાતી કે ? જ્યારેની હું તને બોલાવું છું, ત્યારે જ્યાંથી આવતાં
છું થાય છે ?

સોરાબ—અરે માય, જેમ બાપા જ્યાંથી નથી આવતા ને કેડું
તમારું પાકવે છે તેમ હું પાકવું કે મારેથી તેમ થવું હશે.

રતી માસી—(જમણીને દાદી પકડીને) જમણી, સાહેબ, થું
તે કંઈ—

જમણી—(છ વર્ષનો) અરે નહીં એ નહીં, મેં કંઈ કાઢીને બાજુ
લગાડ્યો નથી.

અરુણ—(હાલના ઠાકરને) એ પોરીયા, તુનેથી વારા બાપ
જમણી માટે ફારને લખ લાગે છે ખરે.

"અરે નહીં બાપ જમણી એવા સે કે કોઈ દહારેથી પોતાનાં
દારનું એક દીપ્તી મારે દાર રહેવા નહીં રીએ."

જોપાન્યાનાં અધીપતીની આધીસમાં અધીપતી (દારવને)
તું જ્યે છે કે આ મહીયા કેવા મળેનો લાગે છે. તુંને ગમે છે કે ?
દારવ—હા મહીયા ગમે છે.

અધીપતી—તું હું હમેશાં એમ સુધારો કરતા રહું છું. કંઈ ને
કંઈ આધીસમાં નહીં મુકેયો નહીં છું.

દારવ—હા તેમ છે ખરું; પણ તારાં જોપાન્યાનાં ને પેપરમાં
એ દહાર નહીં નહીં બાપવાનો છે ?

એક દહારો દોરેલમાં એક રસાકરીસરી વકાર ચાલતી
હતી. એક જગ્યાએ લેવાયો "હું છું સાહેબ કે એવો એક
કાયદો નહીં મળે, જે લોકોથી બંધાય નહીં."

નવો આવાનાર—હા સાહેબ છે, જે લોકોથી થું પણ કોઈપણ
માણસથી બંધાયો નથી.

"હું એવા તે થું કાયદો છે ?"—સામુ."

"કેમ છેઓ, હાલ તમારી વળીએ કેવી છે ?"

"મહીયા કાયદો મને લાગે છે."

વેલી દવાની મેં ને લલામણ કીધી તે વખે પીધી કે ?

"નહી, પણ બાટલી સાથે ને સખાં કાચેથી દવા, તે મેં
વાંચી મેળા, ને હું પણ સાથે થઈ."

તવં અરુણ—"થું મારી દીકરી સાથે પરજવા માંગો
છો ? હાલ તો તમારા બાપા તમારું પુરું કરે છે."

"હા, ને તેવું પણ હવે કરાણી ગયા છે, તેથી હું હવે કોઈ
તમારા જેવાની જ શોધમાં છું."

ધણી—માનથી તો આપણે એક થઈ ગયાં છીએ. હું તારી
સાથે પરજીને થલોજ સુધી થઈ ગયા છું.

મહીયાણી—હા, અરેખર નહીં હું તે તમે, ને તમે તે હું.
ધણી—હા, આપણે એકબીજા વીચારો ને લાગણીઓ
નહીં. મું એમ કાંઈ કરે છે ?

ધણીઆણી—અરે હમણાં મને કીધીએ ચટકો દીધો, તે ત-
મને લાગે કે ?

G. P.

૨ મુ ૭ ૬ ચ ૬૨.

નીચલી એક અથવા વધુ બાબદોના જે બાબતો ખરા જવા-
બ હમણી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો "સી મિત્ર" ના
આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે
જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીકી કઢાડી, જેનાં નામ પર
આવશે તેને એક સુંદર રંગીન સાત્રતાં સાત્રતું કિચકું ભેટ
આપવામાં આવશે. હમણી પર લખી મોકલનારાઓએ નીચલી
સેરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાબતો પોતાનું ખરું નામ તથા ટેકા-
લું હમણી બાબતો જાણુને માટે આપવું, અને અમરને તેઓ-
ની મરજ ન હશે તો આખું નામ બાપવામાં નહીં આવશે.

૨. જ્યાંથી બનતાં સુધી માલતા માસની તા. ૨૫ થી
સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કોઈ બાબતો ૨ મુ ૭ ૬ ચ ૬૨ "સી મિત્ર" માટે
લખી મોકલશે અને તે ને અમને પસંદ પડતી હશે, તો
અમારા અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની
એક જ બાજુ પર "મારજી" છોડી લખવું, પછવાડેની બા-
જુએ કોઈ પણ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું
કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

૪. જ્યાંથી મોકલનારાઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું.
સી મિત્રના "૨ મુ ૭ ૬ ચ ૬૨" નાં બાબતો અધીપતી બેગ,
કચસરે વિન્ડ પ્રેસ—સુબાઈ.

૧—ઉપચાલું.

વચર પાંચે ઉદ્યે હું પરી સમાન,
તેથી થાય છે જોનારાં જુદું હેરાન,
વાંદર નથી પણ રાજું છું પુણું એક,
શીતળ હવાને ગળુચ મારો પોરાક નેક;
વચર હવાએ પાકું છું હું જુવમાં ગોતા,
જેથી દલગીર થાય છે નારાં ને શાંતા;
વળી છું હું તે સાંધ નાહક અને સારી,
તો ગોલ વાંચનાર હવે તું ધ્યાન ધરી.

મીસ કોડીબાઈ પાલજી પુણેવાલા.

૨—ઉપચાલું.

હવા પારસી રોજની દીગત સાડાડ થાય છે ?

મીસ પીરોલ સોરાબજી નમરવાલા.

૩—ઉપચાલું.

હું એક સાત અસરી રોહનું નામ છું, મારો ૧, ૨, ૩, ૪ થી
આદમ બનતું નામ થાય છે, મારો ૪, ૩, ૫ થી એક આમ

પાઈ નય છે, મારા ૩, ૭, ૪ થી પ્રરપ બની નહીં, મારા ૭, ૩ થી દાર બનશે, પણ ને મારા ૧, ૭, ૩ ને દાય લગાડશે તો બનું લાગશે, મારા ૩, ૧, ૭ થી રિવાજ મળશે એક થાય મ, ત્યારે ઉમે કહેશે કે હું ગણુ?

મીસ પીશલ સોરાબજી નમરવરજી.

૪-ઉખ્યાલું.

નીચલા શબ્દોના અર્થમાંથી એક બીજી તથા બીજી નવાનો કે જેની વળી તેમજ આવી લીધી એક જ સરખી રીતે વ્યાખ.

૧. એક નતનો મેલો.
૨. પ્રકલેસ.
૩. મીડાઈ.

મીસ મેદરખાનું કાવસજી દાવર.

૫-ઉખ્યાલું.

જે કલ્પ અક્ષરનો એવો ભાષ લેવો કે જેને પહેલે ભેટાં પારીઓની લખાયેલી ઉપાત્તનું નામ આવે, અને પછી ઉલટાવીને તેવાથી સારીરનો એક શોભાયમાન બાજ થાય.

મીસ નાઈ જમરોદજી બીક.

૬-ઉખ્યાલું.

ત્રલુ અક્ષરનો બન્યો કે એ છપર મારો નની, મરીજ પીતાનો પુત્ર છે પણ તોખમે ખાતલાની; પેટલો શબ્દ પકડે તો થાય એક સાડકવાયું નામ, મેલો મરિડા ગમે કહો પણ તેને એજાએ સારું ગમ; જેનો અક્ષર પેટલો, બીજે લેવો તો એક સાતી એવી નહો,

કે મનુષ્ય નત જે લીના કહેવાય છે લીવાને; ને પ્રીતે, બીજે અક્ષર લેવો તો એક શેહેનસાલત એવી થાય, કે પુચ્ચીની ભેતનીઆંશ વસતી જેમાં રે સમાય; જેના બીજ શબ્દથી મરદ કાલેદ ગણાય, કે દોરાજીનો જેની ઉપર એવાઈ એવાઈ નય; ઉલ્ટો જેનો શબ્દ, થાય એક નરચોરલીનું નામ, નવડી, બોલો મેદેનીજો કાણ છે મારો એ ગુચ્છશમ.

મેદરખાઈ મ. સુલ્લાફીરિજ.

ખેલાસો ગઈ બેળાનો.

- ૧-હાંડપરથી ૭ ફુલ તોડવાં અને ફેંકેને. ૮ ફુલ ચડાવ્યાં.
- ૨-પાલખી.
- ૩-તાલવાર.

- ૪-૧. અરદેશજી.
૨. દેશ.
૩. ખાસી.
૪. હત્તર.
- ૫-મીનખતી.

અરો જવાબો લખી મોકલનાર જે ગઈ પાતેની
ખાનુઓનાં નામે.

મીસીસ લીડીઆર્ડ પતલખાઈ કાસ. ૧, ૨, ૩, ૪. મીસ માર્કિસખાઈ હોર-
લીક ૨, ૩, ૪. Purple ૧, ૨, ૩, ૪. બાઈ રતનખાઈ હાલત બાઈ
૩, ૪. મીસ નાઈલ મેલસ પ્રુલેર ૧, ૨, ૩, ૪.

દેશાવરની ખાનુઓનાં નામે.

બાઈ માર્કિસખાઈ શ. સારાં (કોર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. મીસ માર્કિસખાઈ હોર-
મસલ દીનશ માર્કિસખાઈ (મીરખી) ૨, ૪, ૫. મીસ માર્કિસખાઈ કંવરજી મસાલા-
વાલ (ખડ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ નીલા મેપીસાલ (અમદાવાદ) ૧, ૨, ૩, ૪.
મીસીસ નમ્મુલીન (કલકત્તા) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ મુલખાઈ કિરલલ રંભણી,
(અનેસ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ જરખાઈ હોરમસલ મહિવાલા (પ્રણી) ૨, ૩, ૪.
મીસીસ સી. પેસનલ કાંવર (ખાંવા) ૧, ૨, ૪. બાઈમી હમખાઈ તથા સુ-
નાખાઈ નવરજી નમરવાલા (મિલખામ) ૨, ૩, ૪. બાઈ મુલખાઈ મનચેરસાહ
(પ્રણી) ૧, ૨, ૪. બાઈ મીનીખાઈ સોરાબજી હાલ (પ્રણી) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ
પુતલીખાઈ પીટીખાઈ જેલ કંમરજી (મીરખી) ૧, ૨, ૪, ૫. મીસ પ્રીતીજી સિ-
મખલ નમરવાલા (ખડ) ૨, ૪, ૫. બાઈમી મેકર, રૂબ, નર, કાવસલ દાવર
(અમદાવાદ) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ લી. આર. એમ. દાનાલા (સોનાન) ૧,
૨, ૪, ૫.

કમારું ગયા માસનું મુલ્યનું ઉનામ નીચલાં ખાનુએ મેળવું
છે, ને તેવું મેદરખાંની કરી "કપરે દિન્દ પ્રેસ" મંથી
મંચાવી લેવું.

મીસ નાઈલ મેલસ પ્રુલેર.
કમારું ગયા માસનું દેશાવરનું ઉનામ નીચલાં ખાનુએ મેળ-
વું છે, ને તેવું પણ મંચાવી લેવું.
મીસ માર્કિસખાઈ કંવરજી મસાલાવાલ.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

આજ આનંદ બંદીરોજશાહ-અર્ધ. છે. મેજવાઈએ દાખલ
કરીયું. બીજાં ને લખાણો તમે લખી મોકલવા છડોછોડો તે મોક-
લને, અરો! પુચ્ચીથી દાખલ કરીયું.

નવાનખાઈ અરદેશર મેક-તમારાં ને લખાણો. પુનાં છે,
મેજવાઈએ દાખલ કરીયું. તમે પુણાનેહો તે લીટાં સી મિત્રમાં
આગળ આવી નથી.

મીસીસ કલાચસ્તાકની હંદગીનો દેવાલ લખનાર
ખાનુ-હવેથી છઠ્ઠે કે તમારું લખાણ ગુજરાતી ભાષી પરથી
લીપેયું હોવાથી અમે લઈ ચકતાં નથી.

Violet, મીસીસ અને મીસ દાવર-તમારાં લખાણો પુ-
નાં છે, મેજવાઈએ લેતાં નહયું.

મીસ લુલખાલા-તમારાં લખાણોને ભાજીનાં ભાગ પુનાં છે.
લખી મોકલનારાંઓએ મેદરખાંની કરી લખાણો ચાલતા
માસની તાં ૨૫મી મુધીમાં મોકલવાં.

નીચલાં ખાનુઓનાં પેઢિય માન સાથ રનીમારે બીયે-
"વાનુમને એટલે મેદેમન, અવસ્તામાંથી મળવું તેને લખ-
વું નહીન તથા તેના બીજ ધર્મોમાં મળતી એને લખતી બાબદો
સાધવો મુજબલો."

આ "સી મિર" મુલ્યના કોટમાં નાં ૭૦ હોનમી શોમાં
કપરે દિન્દ સ્તીપ પ્રેસમાં પાતેને માટે દાખલ કાવસલ પેઢિયાં છાણું છે.

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ જી.

સપ્તેમ્બર ૧૮૯૦.

અંક ૭મી.

શ્રી ધર સંસારી કેળવણી ક્ષ-
યાને એક ખરી કેળવણી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણ ૧૨ મું.

સાવકશાહની ફીલસુફી-એક ભુલ અને તેનાં પરીણાસો-
એક ભેદ અને વીચાર.

હાં પ્રકરણમાં આવી ગયલા બનાવો
પછી થોડે દિવસે દીનશાહી જાહેરની
સાથે "જમશેદ લોડન" માં મુલાકાતે
ગયા. સાવક શરણે જમણાં રમતો હતો.
જાહેરની તેની આગળ ગયો, જો કે આ
બંને હોડનમાં વચ્ચે છ વરસનો તફાવત
હતો તેણે જાહેરનીના જરા મીઠાઈથી
તે સર્વે સાથે જાહેરની બેઠાઈ જતો હતો.
"જાહેરની, તું બેઠાઈ પત્તે સરત જો-
વા જવાનો છે? હાં કેવી ગમત પડશે! જુઝુ નામવાળું કુદવાળું
અને હોડનવાળું! અગ્રગન, વળી તું તો જાહેરની હાં?"

"હું નહીં જાણતો કે હું જાણું." જાહેરની જવાબ આપ્યો.
"નહીં?" સાવક અજાણ થઈ બોલ્યો. "કાંય, હું તો અજાણ
તે દહાડે કહેતો હતો કે તારા જોવા માટે હું ક્યારે યાગે,
આપણે આપણાં જીવના ધણી હોઈએ તો કેવું મળેતું!"
"સાવક, હું કાંઈ હજી મને મારા પોતાના જીવના ધણી
મળ્યો નથી; કોઈ વખતે હું છું કે હું તેનો હને; પણ
મળી કોઈ વખતે એમની વીચાર આવે છે કે હું જેમ છું
તેમજ દીક છે. અને વળી સરત જોવા જવાનું તો મારેથી

જોજ નહીં, કારણકે કોઈ તો મેઢરજીમાં મારતર પાછા આ-
વવાના છે."

"તું તુને એક દહાડો છુટીથી નહીં મળે કે જાહેરની?"
સાવકે હસતાં હસતાં પૂછ્યું. "નહીં તો કદાચ તારા પપા મારા
પપાની મારફતે તું કે જવા નહીં દેતા હશે, એવી જગ્યાએ
જવાનું તેવજી જોડું મારના હશે. આજરૂ વગરનું મારતા હશે!"

"તું જમશેદજીના એવા વીચારો છે?" જાહેરની સખ-
તાઈથી પૂછ્યું.

"કાંય અ-હા-કાંય તું મારી તરફ એમ કાંય જોયું
જાહેરની?"

"હું જાતરીથી કહું છું કે હું કાંઈ જોડું જોયા નથી, મેં
તો મમને હમેશાં જો મોસતાં સાંભળ્યાં છે તેમ જરીથી તારી
આગળ જોતી દેખાડું."

તેથી કાંઈ એમ નથી થતું કે તું તારા જીવા તરફ આવા
અપમાન ભરવા શબ્દ વાપરવા જોઈએ, અને જો તેવજી તેમ
મારતા હોય તો મને અજાણ લાગે છે કે તું હાં જવાનો વીચાર-
ણી કેમ રાખી શકે! તું તેવજીની રજા કેમ મળી શકે?"

"અરે! કાંઈ નહીં, મગાએ અને કથુક્તા આપી છે કે
તેટલા વખતમાં હું હાલેથી થઈસ તો તેવજી કાંઈક કરી અને
જોડનથી, કારણકે તેવજી કાંઈક તેમાં જોડું નીતો; જો
પપાની રજા લેવા જાઉં કેવી તો કાંઈ દહાડો કેટલે જવાય નહીં,
તેવજી જોડના તો સખન દીવના છે કે જ્યારે જોડનામાં હોય
ત્યારે મને જોડવાની કે રમવાનીથી બીજાં લાગે."

"તું એક સુખી હોડના છે સાવક." જવાબ જાહેરની જ-
વાબ દીધો. "હું કહું છું તે માનજે કે તું તારા સૌથી સારા
દોસ્તને જોડનથી નથી, હું તો મારા પપા તરફ એવી લા-
મણી મારવામાં અજાણ દેખાઈ જાય."

"હા, પણ તારા ને મારા પપામાં ઘણો ફરક છે ની, તારા
પપા તો તુંને કાંઈ દહાડો ધમધમવાળી નહીં, ને કાંઈ મીઠા
કાંઈ દહાડો નાળી નહીં પાડના."

"જો. પપા મારે છે કે મારી ઉપજાઓ બેઠીથી અથવા ભુલ-
ભરી છે તો કાંઈક આતાશની વગર મને ના પાડે છે. અને
જો કે હમણાં હું પુસ્તી ઉમરનો છું, તોની હું એવી આપ
અપવાવાની કોરોસ કહું, કે જેથી મારા પપા મારીપર ઝુકે

નહી થાય; બ્યારે હું તારા જેટલો હતો. સારે મારી મગરૂરી અને મસ્તી તોફાનને વાસ્તે પપા મને વારંવાર સજા કરતા હતા.”

“પણ પછી તેમ તેવણ તારી પર હેત રાખતા હતાની? હવે બે પપા હું મસ્તી તોફાન કંઈ સારે સજા કરી, હું ડાહ્યો થાઉં સારે ફક્ત મારી પર માપા કરે તો હું કાંઈ દરકાર નહી કરું, પણ શું મનચેરસાહે તુને સરતમાં જવા ના કહ્યું?”

“નહી, કાંઈ એમ નહી; તેવણ ફક્ત એમ ધારે છે કે એથી રીતે યુગ્મેસો દહાડા કાંઈ ધણે દાપદાકારક નહી ગણાય; અને સરતમાં જે જુદાગર અને જીલ્લા લાલચો હોય છે, તે આપણા જેવા જુવાનોને વાસ્તે લાયક ગણાય નહી. હુએ મારો ધોરડો લઈને સાં જઈ તો કદાચ તેવણ ખરેખર નાખુશ નહી થાય, કારણકે તેવણ કહે છે તેમ ધણી ખરી મીનંગમાં સંબાળ લેવા માટે હું પુરતી ઉમરનો છું; પણ બે હું તેમ કંઈ તો તેવણની ઈચ્છાની વીરૂધ્ધ ગયેલો ગણાઉં, કે જેમ કરવા હમણાં હું ઈચ્છતો નહી, કારણકે તેથી પાછળથી મને ખતીત ખમતું પડશે.”

“વાર નંદગીર, હું ફક્ત તુને એટલું જ કહી શકું છું કે બ્યારે હું તારી ઉમરનો ઘઈશ સારે મારી ઉપર કાંઈને રાજ ચલાવવા દઈશ નહી, તેટલા વખતમાં તો હું આશા રાખું છું કે મુખમતી કોઈ મોટી સ્ત્રીમાં જઈશ અને પછીજ આપણે જોઈશું કે સાચક સારકમાંથી પાણી છે કે નહી. આખી દુન્યાં કાંચ નહી કાંઈ આપી કે, તોખી હું તો પંચમતીમાં રહી મે-દરજામાંના હાથ ઉઠક નહી રીપું.”

“હા, પણ સંબાળ રાખજે કે સાવકસાહે શરણનું પાણી બહાર ઉમાઈ આવી તેને મુજઈથી પાણું પંચમતી નવાની ફરજ નહી પાડે.” નંદગીરે ખડખડ દસી પડી પોતાના દાસ્તને કહ્યું કે જેવણ એક એકાની માફક પોતાનાં મામાંપર વાંકરે તેમજી સુકી, હંવામાં પોતાની લાકડી આપ તેમ ફેરવી તથા પોતે હતા તે કરતાં વધારે જાંચા દેખાવાની કામેશ કરી, પોતા વીશે જાંચું મત આપતા હતા. સાવકે નંદગીરનું મોઝનું હસવામાં કહાડી નાખી, બ્યાં સુધી દીનપાઈએ ધર જવા માટે નંદગીરને મોઝાઓ સાં સુધી વાત કરવા કીધી.

અમારા વાંચનારે કદાચ જોઈ લીધું હશે કે નંદગીર આને હમેશની માફક ખુશ મીલનમાં હોતો નહી. બે તેજોએ તેમ ન જોયું હોય તો તેની માતાએ તો ખરેખર જોયું હતું; કારણ કે ધણું અજાણ જેવું છે કે તે પોતાની માતાની બાપુએ એક પણ એક વાલ્યા વગર નિરાશીથી ચાલતો હતો. તેનું અવીચારીપણું વારંધકીએ તેને પંચાતીમાં નાખતું હતું, અને હાલુથી તેમજ બન્યું હતું, એવી ધીરકથી તેની માએ તેની હાલતી અસાધારણ સુપકીદીનું કારણ પૂછ્યું. તેનાં મોહકાં પર રતાશ ચઢી આવ્યો, પણ તેણે તે સવાચ ઉઘાળ્યો અને ચાત કરવામાં નગમત થયો. તેની માતા કાંઈ તેને વાસ્તે શીકર નહી રાખતી હતી, કારણકે તેવણને પોતાના દીકરામાં પુસ્તો વીચાસ હતો, અને તેવણને ખબર હતી કે તેણે બે કાંઈ જુલ કીધી હશે તો તે પોતેજ સુધારશે અને તેની સારી લાગણીઓ તથા જાંચા વીચારે તે બુદોને પાછી ખનનાં અટકાવશે.

હવે બન્યું હતું એમ કે, જુવાન નંદગીર કેટલાંક મુખાઈ બરમાં કામેથી, એટલી તો અસાધારણ અને અજાણમતી હાલતમાં આવી પડ્યો હતો કે પોતાના બાપ આગળ સધળું કાજુ કરી ન દે સાં સુધી તે મુશકેળીઓમાંથી કેમ છુટું તે તેને મુશ્તરું હતું નહી; અને બેકે તે મને એવો હીમતવાન હતો, તોપણ પોતાના બાપ આગળ પોતાના વાંકો કણુસ કરવા તેનામાં હીમત નહી હતી. મનચેરસાહેના સખન દોહ-ગોમાંનો એક એ હતો કે, તેઓના દીકરાઓએ કાંઈ કરજ કર્યું નહી, અને તેમ કરવાની લાકડા અટકાવવા માટે તેવણ તેઓને અંગત ખરચ માટે મહીને દહારે પુરનો લવાજમ આપતા હતા, કે જેથી કરી તેઓ પોતાને અગતી મીનંગે ખરીદી શકે.

હવે આપણા નંદગીરમાં જરા ઉઘાડપણુની અસર હતી. અવીચારીપણું અને પુરકણ સંખી દીકથી તે એવી મુશકેળીઓમાં વારંવાર આવી પડતો હતો. તેના બાપની સલાહ પ્રમાણે ચાલવાને અને પૈસાનો ખરાખર હીસાખ રાખવાને તે દીકથી અને દીકરી કેમ કરતો હતો, એવી તતવથી કે તે પોતાનાં ઉઘાડપણુંખર અધિકાર રાખી શકે. સુદર અને શે-ભઈતી કારીગરીની મીનંગે પર તેની માએ તેને એટલે તો શોખ વધાર્યો હતો કે જેથી તેને એક ગરજપદો થયો હતો, અને તે એ હતો કે, સુદર મીત્રો અને શોખાઈતી બાંધણીની મી-પડીઓ અને આસખમેતો અતીશય શોખ તેને હંદ પાહુરે લઈ જતો હતો, કે જેને માટે તેને પસ્તાવું પડતું હતું. તેણે ધેકરને સાં મી-હેરીસને મોઝાંક મોટાં મીત્રો મોઝમતની ફરમાસ કીધી હતી, કે જે મીત્રો માટે જમશેદ શરણે તેની આગળ ધણીજ તારીફ કીધી હતી, જેથી તેનો જીવ એટલો તો અધીરો પડી ગયો કે મુખાઈ જાય સારે જોઈને તે લેવાને બદલે તરતજ તે માટેજ આરદર મોઝલ્યો. આજે આરદર મોઝલતાં પૈસાને તેણે જરાપણ વીચાર કીધો ન હતો. મહીનાની આખેરીએ તે મીત્રો આવી લાગ્યાં અને આપણા જુવાન અદરેયે મોટી અ-ભયથી વચ્ચે શોધી કહાડ્યું કે તેવણે પોતાનો આખા મહી-નાનો લવાજમ લગભગ ખરવી નાખ્યો હતો, અને તેવણને જેટલા પઈસા જોઈતા હતા તેનો પા ભાગખી તેવણ પાસે હતો નહી. શું કર્યું તે તે જાણ્યો હતો નહી. મી-હેરીસને તે મીત્રો મેજવસ આટે ધણી મુશકેળી પડી હતી અને અસખત બ્યારે તે આવી પુચ્યાં સારે તો આપણા નંદગીરને ખરોદવાની ફરજન હતી. બે તે પૈસા ધોરડો વખત રહીને અચરે તો તેને પોતાનો આખા મહીનાનો લવાજમ તે માટે બરી હેવો જોઈયે અને સારે કરજ કરવા વગર તે પોતે આવતા મહીનાનો ખરચ કેમ ચલાવે? પોતાના બાપને તે માટે અરજ કરવી એ વીચારજ તેને ખરેખરે દુઃખ ઉપજાવતો હતો. વગર ખપતી મીનર માટે અવીચારી ઉઘાડપણુથી ખચેલું કરજ ભરતો તે તેના હમે-શના પાખાણ અને લાડ લાડખનારો બાપને કેવી રીતે સમજા-શે? મી-હેરીસે જો આખદની આગી દરકરે અવીચારી અને કંદયું કે મી-હેરીસે બે વરસ દહારે સમજાવી મળી નહી શકે તો તેની કાંઈ ચીંતા નહી, તે તેને મને મી-હેરીસને

ગમે એટલા વખત સુધી ધીરી શકે. પણ જેટલી મુશ્કેળી તેને આ માટે તેના બાપ સાથે વાત કરવામાં લાગતી હતી, તેટલીજ મુશ્કેળી તે કરજ શીટાવાની કેસીશ નહીં કરવામાં લાગતી હતી; તેથી તેની મગફરીને જેમ તેમ દાખી (કે જે મગફરી ખીનજોને દેખાડવા નહીં માંગતી હતી કે પૈસા ભરવા માટે તે આશક્ત હતો) તેણે મીઠા હેરીસ સાથે એવો બંદોબસ્ત કરીધો કે તે રૂપયા તેને હસ્તે હસ્તે ભરી બે ત્રણ મહીનામાં કરજ શીટાવું.

એક અડવાડું પછી તેને જ્યારે મહીનાનો લવાજમ મળ્યો, ત્યારે તરતજ મુળર્થ જઈ પોતાનાં આંતરણ પડતો અડધો બોલે જોણ કીધો, તેના હમેશાના લવાજમનો અરથો ભાગ ખરચને વાસ્તે બાકી રહવાથી આ વેળાએ પોતાનો હાથ ધણે બંધાયો પડ્યો અને તેથી ઉપજતા ખીનજોવાતથી પેશાં મળ્યા કે જે મેળવવાને તે આટલો બધો આતુર હતો, તેના દેખાવ-થીજ હવે તેને ધીમાર છુટતો હતો. પણ મીઠા હેરીસના કર-જમાંથી છુટવાને તે આવતા મહીનાની રાહ જોતો હતો. જ્યાં કરતાં તો તેને વધારે ખીનજાત એ ઉપજતો હતો કે, તેના બાપને નાતાબેદાર થઈ તેવજીની પુત્રી ઉપરાંત કરજ કીધું.

પાછી પેઢીથી તારીખ આવી, અને જેટલા જોઈતા હતા તેટલા પૈસા ગળવામાં મારી તે મુળર્થ જવા નીકળ્યો, પણ રસતામાં તેને એક એવો તો દેખાવ નજર પડ્યો, કે એક દુઃખી છત્રાને દુઃખમાંથી છોડવામાં સીવાય ખીનજે દરેક વીચાર તેનાં મગજમાંથી હટી ગયો; તે એક કંગાળ, જુને ભરતાં માથુસની પુટી એક મુપડીમાં ગયો, કે જ્યાં એક બાપડી ખાતલા પર પડે એક ત્રણ પાસાંમાં એક તરતનું જમણું છોકરું હતું, અને આસપાસ ત્રણ નાનાં જુને અધમુખં ધવધાં, અરધાં નાખં બાળકો હતાં, તેઓને સાચો અને કમનસીબ હેવાય સાંભળી તેણે તેઓના ખોલામાં પોતાની કાંઠી ખાલી કીધી અને તરતજ ગાડીમાં બેસી હંકારી ગયો; મીઠા હેરીસને ગ-લવા નહીં પણ પોતાનો એક ડાકટર દોરતો. ડાકટર તેને રસ્તામાંજ મર્યા, તેવજી આગળ તેણે સળગી વાત કહી, અને તેવજી જલદીથી તે ગરીબોને લેવા જવાને લયન આપ્યાથી તે મધન મધન ધઈ ગયો, અને જ્યાં સુધી ડેકરની દુકાન પર આવી પુંગે લાં સુધી તેને ખીનજે વીચાર આવ્યોજ નહીં. મીઠા હેરીસને જોઈ તેની સળગી પુશાળી હટી ગઈ અને એક જગડો બોલે તેનાં દેખાં પર આવી પડ્યો. એકાએક તેને વીચાર આવ્યો કે, જે પૈસા તેના પોતાના ન હતા, તેને તેણે ઉપયોગ કીધો હતો; અને જે કામથી તેને આટલી બધી પુશાળી ઉપજતી હતી તે કામ હવે તેને બદનામ કરવા અને ટપકા દેવા લાગ્યું. તે મીઠા હેરીસને મળ્યા વગર પાછો ફર્યો કારણ કે પૈસા નહીં ભરવી માટે તે તેની આગળ પું બાણું નાખે તે જગડો બોલે તેનાં દેખાં દીધા એમતો નહીં. તે દી-ગડો બોલે તેનાં દેખાં દોરતો સાથે જનરવાનું લયન થયું અને જનરવાની નીકળી આવ્યું હતું. તે દીવસે સાંજનાં તેનાં એક મોટું કોક નેચ રમનાર હતા, અને હાર પછી

સાથે ખાનું લઈ રમત ગમતમાં રાત પસાર કરનાર હતા. મનચેરણાદની ઉંચા ઝોરી હતી કે ખાનું ખાંધા પછી જાંદ-ગીર ઘેર પાછો ફરે તો સાંજે. તેવજી પોતાની આ મરજ તેને જણાવી હતી, પણ તે અમત્રમાં લાવવાને તેને હેડગ કીધો ન હતો, ઉઠતું તેવજી તેની મરજ મુજબ ચાલવાની છુટ આ-પી હતી. જાંદગીરને ખબર હતી કે આખા હાહામાં તેને પછો ખરચ થશે, તો પણ લાં જવાનું લાંબો વખત થયો તેણે વચન આપેલું હોવાથી, અને વળી તેના સળગા દોસ્તો કહેતા હતા કે તે જો ન આવશે તો તેઓને સળગું મુટું સાવજ જેવું લાગશે, તેથી તેની પણ ખાડી મીડી મરજ ધઈ. વળી નહીં બમ્મ તો તેઓને બાહણી થી જતાવે? જ્યારે તે તેઓ સળગામાં પૈસાવાંઠો છોડશે હતા, ત્યારે તે એમ પણ કેમ કહી શકે કે તેની પાસે પૈસા નથી? અને તેને બાપ મું ધારે?

તે ગયો. હાહા ધણેજ પુશતુમાં હતો, અને એટળીતો મગજ પડી કે જેનેકે ખાનું લીધા પછી ધર પાછું ફરવાનો તેણે કાવ્ય કીધો હતો, તો પણ તેના દોસ્તોના કામાવાલા અને પોતાની ઉંચાની સામે તે ધઈ શક્યો નહીં, અને તેથી રહી પડ્યો. ઊંચી પાણી વધારે લીધેરો હોવાથી ગાતાં ગાતાં તેઓ વધારે ઉસકેરાઈ ગયા અને જેનેકે જાંદગીર બધા કરતાં વધારે દુશીઆરીમાં હતો, તો પણ હમેશાની માફક ન હતો. થોડા વખતની વાત પર પંચમતીમાં એક ડાકટર આવ્યો હતો, કે જેના દેખાવ અને રીતમતે લોકોને નીંદા કરવા માટે સારો જોશ આપે છે હતા. આજની રાત્રીમાં છોકરાઓનાં તેહાની ખારકસે સાથે ગળી તેની મશકેરી કીધી, તેને ત્રેહવાર આ-કારમાં ચીતાર્યો અને જેનેકે જુવાન જાંદગીર પહેલતો તેઓ-થી અલગો રહ્યો, પણ અને તેઓ સાથે સામેકે થતાં અટકી શક્યો નહીં. જાંદગીરે આ ગરીબ ડાકટર માટે કવીતાની કેટકી કળીઓ લખી હતી, તે એટળી તો રચુહ હતી કે તેના દોસ્તોએ તે પુશાલીના પેાકોર વચ્ચે સાંભળી અને પછી તેને માંગણી કીધી કે તે કવીતાની અટકી નકજ તેઓને ભેટ આપવી, કે જે તેણે સાફ ના પાડી, અને તેને બહલે તેની પાસે ખીજ વધારે નીરહોય કવીતાઓ હતી તે તેઓને આપી.

એ પ્રમાણે દીવસ તો પુરો થયો અને ખીનજે દીવસની સવાર પોતા સાથે એટલો તો પસતાવો અને ગઈ કાલની એટલી તો સુચવજી ભરી યાદ લેતી આવી કે, જાંદગીર તે બાળક પોતાનાં મગજમાંથી કહાડી નાખવાને પુશી થયો અને તેના ધારવા પ્રમાણે તેણે દીનચાહ ડાકટરપર જે દીકા કીધા હતા, તે સુવામાં ફરી કીધા. અને જોતો તો જાંદગીર પેલા મીઠા હેરીસનાં બાકી રહેલાં કરજના વીચારમાં એટલો તો મુશ્કેલો હતો કે તેને ખીનજે કશો વીચાર આવ્યોજ નહીં. મીઠા હેરીસ એક નણીતાં અંધાંકી કવેમ્બાન પત્ન્યા માલેક અને અધીપતી હતા અને જ્યારે તેવજી પોતાના એક લખ-નારને પૈસા ભરતા હતા, ત્યારે જાંદગીર મોગ ચોપડીએ લાં આવી લાગ્યો. "હું ઉંચું છે માંજે ભેજું" એવું દુશીઆર હોય કે તમારો કરજમાંથી એટલી સેદસાધી નીકળી જાય."

જેવા તે લખનાર અદ્યથ બદાર ગયો કે બંદગીર હતાં હતાં ગોઠયો.

“હું ઈહુહું કે મારા બધાંનું ધરાકા તમે જેમ તમારું માનું કરજ બરવાને આપુર છેઓ તેમ તેઓનું કરજ બરવા માટે હોય.” મીઠું હેરીસે જવાબ દીધો. “પણ મીઠું બંદગીર; મેં કાંઈ તમારી કવીતાને વાસ્તે સાંભળ્યું છે. તમે જો તે થોડી મને જોવા દેશો તો કદાચ તમારીપર ઉપકાર કરવાને હું શક્તીવાન થઈશ, કારણ કે તમે મારી સાથે હવે કાંઈ કામ નહીં પાડવાને હિતમર છેઓ.”

“મીઠું હેરીસ, કરજનીજ આખરમાં સાડું કરવામાં નહીં; અને વળી હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે જેટલો વીચાર હું મારી નાનાભેદારી માટે કરું છું તેટલો તમારે માટે નથી કરતો. કાને હું તમારીપર મારા કાગળે મોકલ્ય, પણ તમને અને વચન આપતું પડશે કે તમે તે મારાં નામ સાથે જાહેર કરો નહીં.”

“સારે તો તે તમારાં નામને લાવકનાં નહીં હશે.” મીઠું હેરીસે જવાબ દીધો.

“ફક્ત મને એટલુંજ માગવા દેઓ કે તેઓથી હું મારું કરજ શીઠાડવાતે શક્તીવાન થયો છું. અથવા તે મને જાણવા ના કે તે શીઠાડવાને મને વધુ કેટલું કરતું જોઈશે, અને પછી હું સરસ્વતી માતાની પૂજન કરીશ.” બંદગીરની ખુદરતી ખુશ લેહેરમાં કહ્યું, કારણ કે તેને લાગ્યું કે હેરીસનાં પત્રમાં જે કવીતાઓ આવતી હતી તેના કરતાં સાફ લખતો હતો, અને પોતાને પાછું છુટાપછું મળશે એ સંભારથી તેને એટલી તો ખુશાળી લાગી કે તેનું નામ બદાર નહીં પાડવાનું મંજૂર વચન મીઠું હેરીસ પાસે લઈ તેણે પત્ર-ગતી જવા રહેઠાન તરફને રસ્તો લીધો. આ વેળાએ તે છેલ્લા થોડાક દિવસો ખી હતો.

જાના તેની નાનાભેદારીની શીક્ષા ગણશે અને થોડા વખત પછી તેને પાછો તેવજના વીધાસમાં લેશે, કે જે વીધાસ થોડાક વખત સુધી તો તે પીઢીતો હતો તેમ અટક્યો જોઈશે. પણ જ્યારે તેણે જે કવીતાઓ પોતે બાળી નાખેલી ધારતો હતો તેને વતમાન પત્રમાં છપાવેલી જોઈ, સારે તેની દગગીરી, મીઠું અને નાસીયાશી કેટલી હશે? અને વળી તે કવીતા જ્યારે તેણે સાંત મગજથી વાંચી સારે તે તેને એટલાં તો સખત અતે ધાતકી આપમાન જેવી લાગી, અતે વળી તે આપમાન એક સાધારણ ગાણસપર નહીં પણ એક ઉમદા ખવાસનું આદર્શ કે જેને ઈશ્વરે આ દુનિયામાં ખીજાં અંતર-ઓનું નીવરણ કરવા મોકલ્યો હતો તેની ઉપર, સારે તો તે ધણાંજ દુઃખમાં દયાદ્ય ગયો. હવે તે શું કરે? મીઠું હેરીસનો તો તેમાં કાંઈ વાંક નહીં, કારણ કે એણે જે મોકલ્યું તે તેણે લીધું. તેનું નામ કાંઈ તે કવીતાની નીચે લખેલું નહીં હતું અને વળી તે દીવસે રાતનાં જ્યારે તેણે તે કવીતા તેના હોસ્તો આગળ વાંચી સંભળાવી હતી સારે તેઓ પોતાની પુરતી પુથીઆરીમાં ન હતા, જેથી તેનું નામ જાહેર પડવાની કાંઈ ધારતી હતી નહીં. વળી જે શખ્સ વીશે આ કવીતા લખી હતી તે શખ્સ જ્યાં તે પત્રનો ધણો ફેલાવો ન હતો ત્યાં રહેતો હોવાથી કદાચ તે તેના વાંચવામાંથી આવે નહીં, પણ આ સંધળા દીવાસાઓ તો મન મનાવવાનાં હતાં. જે કે આ પત્ર મરજીટ દાસમાં કદાચ આવતું હતું, તેપણ તે માટેથી જાણશે વીશે વારંવાર તેઓને ત્યાં વાતચીત થતી હતી, અને જ્યારે આ કવીતા વીશે તેઓ ઈસારા કરશે સારે તે તે કવી રીતે ખરી શકશે, કવી રીતે તે બેદ અથવા તેને લાગતું હતું તેમ તે ક્યારેક છુપાઈ શકશે, કે જે સંધળાંનું યુગ કાંઈજ નહીં પણ પૈસા કેમ બરવા તેના કાંઈ પણ ખ્યાલ વિના એક મોલી મીઠું મંઘાવી પોતાતો શોખ પુરો પાડવાનું એક અવીચારી કામ હતું. આ નિંદાભરી કવીતાતો કર્તા તે પોતે છે એમ પોતાનાં આપને તે કહી શકતો ન હતો. પોતાની માતાને કહી તેવજને વચમાં પડ્યા તે સમજાવી શકે? પણ આએ તો જાણે તેને પોતાના આપમાં વીધાસ નહીં હોય તેમ લાગતું હતું—નહીં, જો આ કામ કમુલ કરવાની તે કદાચી હીમત કરે તો તે મનચેરસાક આગળજ કરવી. પણ જેમ જેમ તે વીશે તે વધારે વીચાર કરતો તેમ તેમ તે વધારે નાહીમત થતો હતો. શરારનાં જરબાઈને ધર જતાં વાળી એક દીવસ આગમય તેને આ કમનસીબ બુદ્ધ અને ખચર પડી હતી, અને તે દીવસે તે નીરાશ શ્રી ખરચ કેમ દીસતો હતો, તેમાં કાંઈ અજબ ધવબાઈજ કરવી એ વીચારજ પછી હોમીએ શરમાળ એમનેવતાં હોતો. વગર ખપની મીઠું માટે આપને તેનીપર એકબીજી અધેશ કરજ, ભરજ તે તેના હમે-તેણે કહ્યું કે આપને લાગ લાવવાના આપને કેવી રીતે સુધી તે આશાનાં હેરીસે એ જાણવની કાઝી કરે? તેની નીચે પર પુરતું મીઠું બંદગીર જે વરસ દરમિયાન તેની નીચે પતી કાઢે તો તેની કાંઈ ચિંતા નહીં, તે તેને અને તેનાં વચમાં

પોતાપર જવાનો હતો, પણ તેને સ્વારી કરવાની ટેપ હોવાથી અને વળી થોડા પછી સારો હોવાથી તે આશા રાખતો હતો કે તેઓ તેને એકસો જવા દેશે. મનચેરશાહ અને બીજા સપળાંઓ આજ્ઞાપત્રીથી તેની તરફ દીકરા લાગ્યાં કે હમેશને શાંત, ઉચ્ચેણી હોખી પોતાનો હમેશનો માનીતો અવસ્થા છોડી બહાર જવાની ઈચ્છા બતાવે અને તેથી વળી મેદર-જીભાઈના આજ્ઞા પછી તરતની અને વળી એક મેદરની સેહલવામાં, એ સમયે બંધોને એટલું બંધુ અનયની ભરખું લાગતું હતું કે તેની બેઠનો અને જાસ તરફથી આજ્ઞાપત્રીના જુદા જુદા પોદારો ઉડ્યા લાગ્યા. જાહગીરે પણ ઉપર જોયું ખડે પણ કાંઈ બેઠયો નહી. મનચેરશાહ થોડાક વખત ચોખ્ખા અને પોતાની ધણીપણીનાં ચોક્કાં તરફ જોઈ જતાવ આખો-

“મારા વાહાલા દીકરા, તે ખરેખર જાઓ સપળાંને અનયપત્રીમાં નાંખી દીધાં છે, પણ હું તુંને કાંઈ પણ આંચકી વગર રત્ન આપું છું, અને તારી માએનો મેદરો બરાબર વાંચી શકતો હોઈએ તો તેણીથી રત્ન આપવામાં અચકાતી નથી. તું નનદીક પંદર વરસનો થયો છે અને તારા જન્મ પછી તેં એવી એકપત્રી ચાલ નથી ચકારી કે જેથી મને એક દલાઈનું દુઃખ આપવા થીકર ઉપજી હોય, જેથી મને તારાં પ્રમાણીકપણું અને સારી ચાલચલણમાં એટલો ભરસો છે કે તું જેમ એકસો જવા માગે છે તેમ મોકલવામાં હું કરી અડચણ જોતો નથી. તું ક્યાં જાય છે તેથી હું પુછવા માગતો નથી, કારણકે મારી ખાતરી છે કે તું કાંઈની ખોટી ચીજ કરવા જતો ન હશે.”

“મારા વાહાલા પપા, હું તમારો દુરીથી અને દુરીથી ઉપકાર માનું છું. આશા રાખું છું કે હું તમારો વીધાસ કદી ખોલવા નહી” હોખી એટલી તો આવતરથી બોલ્યો કે તેનો મેદરો લાલ ધઈ આગ્યો અને આંખો ચમકવા લાગી. પછી પોતાની માતાના પગ આગળ બેસી જઈ, જલ્જલ કાસવાલા કરતો હોય તેમ બોલ્યો “વાહાલાં મમા, તમેજી મારીપર વીધાસ સુકસો કેની? અને મને વચન આપેલો કે આજુબો વખત થાય તેટલાં નહી આજો તો મારે માટે ચીલા કરો નહી—મને વચન આપ્યો, નહી તો કે મને મારી સેહલમાં કાંઈ પણ મળતલ પડશે નહી.”

“ધણાંન પ્રમાણીકપણાંથી” દીનબાઈએ ખ્યારથી જવાબ દીધો. “હું મારા વાહાલા હોખીપર તેના આપના નેટલોજ વીધાસ રાખું છું. આએ જુવાન અદરધને માટે હું એટલું બંધુ કહી શકતી નથી, વળી પેલાને માટેજી નહી.” તેણીએ જાહગીરનાં ખખાંપર હાથ મુટી, અને જાસ તરફ જોઈ દસીને ગમતમાં ઉમેર્યું. જાસ આપણા હમેશના ડાહ્યા-હોખીને ભટક્યા જવાનો વીચાર સાંભળી એટલો તો અજબ ધઈ ગયો હતો, જાહગીરે એટલો મોટીની નીશાસો નાંખ્યો કે તેની આ ચોંકી “મારા દીકરા, તું એટલો મોટીની નીશાસો નાખે એવું હું કાંઈ બોલી નથી” તેણીએ કહ્યું “સુસકેળીના વખતમાં હું તારી પર હોખીના નેટલોજ વીધાસ રાખું, પણ તેજ વારંવાર ઈછું કે તું હોખીના નેટલો મક્કમ મનસો હતો.”

“મમા, ખરેખર હું એમ ઈછું છું, હું ઈછું છું કે દરેક ચીજમાં હું તેના જેવો હતો.” જાહગીરે હમેશ કરતાં વધારે નીસથી ભરેલા સાંઠે કહ્યું.

“મારા દીકરા, વખત જતાં તું પણ તેનાજ જેવો થશે, તેની કાંઈ મને સુદસ ધાસ્તી નથી; અને વળી મને મારા દીકરાઓ જુદી જુદી જાતના ખવાસના ગમતાં હોવાથી, હું એક બીજા હોખી કરતાં મારા પોતાના જાહગીરને તેની સવળા છોકરાંવત જુદો સુદસ વધારે જુદીથી રાખું. તેથી ચાલ, હવે એટલો જાલ દલગીર ના દેખા, નહી તો કે હું એમ ધારીશ કે જે હું મશકરીમાં બોલી તેથી તુંને દુઃખ ઉપજ્યું છે.”

જાહગીરે એક પછી બોલ બોલ્યા વગર તેની માતાની આસપાસ હાથો નાખી તેણીને બે ત્રણ “કાસ” કીધી. અને જ્યારે તે એકદમ ઉઠીને પોતાના હમેશના ખુશામી ભરવા બાજુ બોલ્યો કે, તે આવતી કાલે ભટકવા જનાર ન હોવાથી તેને તેનું દેટલુંક કામ પૂરું કરવા જવું જોઈએ, જ્યારે દીનબાઈએ તેની આંખોમાં આંસુ જોયાં. કાંઈપણ બોલું થયું હશે એમ તેણીની ખાતરી ધઈ, પણ હજી તેણીને તેનાં બોલાં દીઠ અને પ્રમાણીકપણાંપર વીધાસ હતો, જેથી તેણીએ પોતાની ચીંતા પોતાના ધણીને પણ જણાવી નહી.

સવાર પડી, જાહગીર અને જાસ મેદરજીભાઈ માસ્તરને લાં ગયા, અને હોખી સાડા નવ ઘણે પોતાની માતાને ખ્યાર ભરી કોટી કરી અને સંભાળ લેવાનું દુરીથી વચન આપી પોતાના ઘોડા પર બેસીને ગયો. તે આજે સવારના પાંચ વાગ્યામાં ઉઠ્યો હતો અને નાસ્તાના વખત સુધી એટલી તો આજુ-રતાથી અભ્યાસ કીધો કે તેણે બે દીવસનું બેસન સાથે તૈયાર કીધું. જતાં જતાં તે કહેતો ગયો હતો કે, જે તેને આવતાં અચાઈ થશે તો આદરો બહારથી તે પટેલનાં સુનાખાઈને લાં જતો અચરશે અને લાંજ ચાહે પાંને સાંજે થાડે પોદરે પાછો ફરશે.

“મારા શરમાળા છોકરા, તું તો હવે બીજી અરજ એવી કરશે કે તું આખી રાત બાહર રહે” દીનબાઈએ જવાબ દીધો, “અને તેમ જો થાય તો ખરેખર તે ના પાડવામાં આવશે. આએ માંગણી છોલોજ છે, કે જે હું કમુજ કરું છું—ચાલ, જા હવે દીકરા અને મળતલ કરો.”

“પણ હોખીને મેદરજીભાઈને લાં જવાથી નેટલી મળતલ પડતે તેની અટ્ટી પણ મળતલ કરવાની તે આશા ન રાખતો હતો.” તેણે પોતાની ખરી મતજબ જણાવી ન હતી, કારણ કે તેને ખીક હતી કે તે ખાર પડશે નહી અને વળી તે એક દવાનું કામ હોવાથી તે માટે બોલવાને તે રાજી ન હતો.

તે દીવસ જુવજુવ પસાર થયો અને ભણવાના વખતની એક કલાક આગળ હોખીને તેઓએ દુરથી આવતાં જોયા. જ્યારે તે જોરડામાં દાખલ થયો ત્યારે એટલો જણો તો સુખ અને ખુશી દીસતો હતો કે તેનાં મા બાપને તેને માટે જે કાંઈની ચીંતા લાગી હતો—કે તેને તેઓને લાગીજ ન હતી—તો તે તદાજ જતી રહેતો. પણ જો કે તેઓ તેને કાંઈ પણ સવાલ પુછવાને આવતુ ન હતી, તોપણ આપણી જવાન

રોકાઈ તો હતીજ, અને જાંઘરી રીતપા (કે જે તે વેળાએ ચીતારકામમાં રોકાયેલા જણો હોય) તેઓ સપાળો તેનીપર પુરી પડ્યાં, અને વળી તેઓની મનઃકર્મ ઉમેરા કરવા મન-ચેરશાદ પણ તે જવાન ટાંકીમાં સામેલ થયા, જ્યારે દીનબા-ઈએ તેવણના દીકરાની તરફધારી લીધી.

“હા, મમા તો હોળીની તરફેણ એવેજ તો” નાની દસ-મુખી પીરશન બોલી ઉઠી, “કારણ કે અલખત તેવણ તો બધું જાણે છે. હોળી મમાથી કાંઈ કહી છુટું રાખે નહી.”

“ખરેખરજ, હું જાણતી નથી!” “અને ખરેખરજ એ મમાને કાંઈ કહયું નથી” આમ જાને જણ સાથે બોલી ઉઠ્યાં. પણ ના પાડયું ફેકકે દહવું; અને કાંઈ પણ બોલાવો માગમ પડે તે આગમજ જણના જવાબના છાંટ વાગવાથી સપળી વાત અધૂરી સુકી તેઓને ઉઠી જવું પડયું. ફક્ત તેઓ એટલજ જાણી શક્યાં હતાં કે હોળી સાડા છ વાગેનો સુનાબાઈને ધર ગયો હતો.

તે રાતના જ્યારે જાંઘરી પોતાના આરકામાં બેસી, સુના આગમજ કાંઈ ગંભીર વીચાર કરતો હતો, ત્યારે કાંઈએ આવી તેનાં ખભાં પર હાથ ચુક્યો. પાછું ફરી જોતાં તેને માગમ પડયું કે તે તેનો બાઈ હતો.

“જાંઘરી, શું તુંને મારે માટે હવે કાંઈજ દરકાર નથી,” હોળીએ દહગીરી ભરવા દેખાતાં અવાજે કહ્યું, “ને મારાં આજનાં કામ માટે તે’ ગમે એકળી સવાસ પુછ્યો હતો તો જરાક પણ અચકવા વગર મે’ તુંને સપળું કહ્યું હતો, તું અ-માઈ મારી સાથે એટલી બધી જુદાઈ નહી વાપડતો હતો, અને ખરેખરજ એ મને મળતું નથી.”

“મારા વાદાલા હોળી, જ્યારે છેલા ત્રણ મહીના થયા હું તારેથી મારી સપળી વાત છુપાજીતું, ત્યારે હું તારી છુપી વાત પુછી શક્યો નહી. નેકે મારી મુખાઈ માટે હું ગમે એવો દહગીર હોજી, તો પણ તારી ગઈ કાલની મુસાફરી માટે સેં જેટલોજ હું ખરાં દીકરી દતિજર હતો, નેકે મે’ ધારડું હતું કે તેની મતલબ તો કાંઈ માયાભરડું કામ કરવાનીજ હશે, પણ જ્યારે હું તારેથી આટલું બધું છુપાવતો હતો ત્યારે તારી છુપી વાત હું કેમ પુછી શકું?”

“ત્યારે વાદાલા જાંઘરી, અંબણે હવે વધારે વખત એક બીનતેથી છુપી વાત રાખીશ નહી” હોળીએ પોતાના હાથો તેની ગરદન આસપાસ વીટાળી અને તેના એકરા પર પ્યાર ભરમાં વીરપાસથી નેઈ કલાવાલા કરતા અવાજે કહ્યું, “હું બીજકલ નેઈ શકતો નથી કે શા માટે મારો ગરમ તારા કર-તાં વધારે વજનદાર હોય અથવા તો તેને વધારે માવાજીપણાની જરૂર હોય. તું મુખાઈ વીરો વાત કરે છે, અને હું ધારડું કે કેટલાક દીવસ થયા તું સુખી દેખાતો નથી, પણ તું પોતે ઘરે તે કરતાં પણ એટલો બધો તો વધારે પોતાને બદનામ કરે છે કે તું મને જરાક પણ બીદવગાવતો નથી. ગઈ રાત-ના તું બોલ્યો હતો કે તું મારા જેવો થવા વધારે ઈચ્છે છે, પણ ને તું તેમ હોય તો ખરેખરજ હું ધણે દહગીર થાજી,

તારી ખુશાલી, તારી દોડધામ, અને મને મનનાં અથવા તો તનનાં દુઃખમાંથી છોડવાને તારું જેર અને હંમેશની સંભાળ ને નહીં હતો તે માઈ શું થતો? મારા જેવો મારા બાઈ હોય તો મને સુદસ નહી મગે.”

“અને મનેજી મારા જેવો બાઈ નહી મગે.” જાંઘરી એકદમ ખુશ થઈ આવી જવામ દીધો. તેણે હોળીને ભરમ પડેલાં ધ્યાન ધરી સાંભળ્યો અને પછી પોતાનો હેવાલ દીખત કરી કહી દીધો. હોળી હમેશ માફક આ બાબતમાં તેને દી-લાસો દઈ શક્યો નહી, કોઈ પર દીક્ષા કરવા એ ખરેખર, પછું જાણતું કામ હતું, તે શીનાય બીનતું કાંઈજી કરત કરવાની નાતબેદારીથી તેના વીચાર પ્રમાણે જો તેના બાપ આગ-ળ ખોલે એટલું કહી દે તો માફ કરી શકાય, પણ એવાં કાગળે તપાસ્યા વગર મીન હેરીસપર મોકલી આપવાની કમનસીબ બુલ અને તેનો ફેલાવો પતો અકાપવાની દેખાઈતી મુસકાઈ આ બોલાં દર્શાના અને જાંઘી નીતીવાલા છેકરાએને પછીજ ભયકાર દીસતી હતી. જાંઘરી તેઓનો કર્ના છે એમ દુન્યાનાં લોકને કહીની માગમ નથી પડવાતું, એ વીચાર તે તેઓને આવી શક્યો નહી. શું કરવાતું તે હોળી તેને કહી શક્યોજ નહી. તેણે પોતાના બાઈને એટલીજ શીખામણ આપી કે પુરતી દીખત ધરી તેના બાપ આગળ સપળો બોલાસો કરી દેવો. ને તેથી કાંઈ કાલશે નહી ધરી તો એટલું તો ધરીજ કે તેનાં મગજપરનો બોલો એટલો ધરી, અને પછી કરમ શીદરવા માટે તેની મદદ ન લેવા આગ્યો તે માટે તેને ન-રમ દપકો દીધો; ખરેખરજ મીન હેરીસપર કરમ કરવા કરતાં તેના બાઈનું કરમ કરવું વધારે સાફ હતું.

“અને મારા ઉઠાડપણને તમ કરવા હું તારી પાસથી તારી વધારે નીરદોષ અને વધારે સારી મળદ બીનતી લેજી?” જાંઘરીને સુરસોથી જવાબ દીધો.

“નહી, નહી હોળી; મારી પાસે એથી કાંઈજી બીજ કરાવ-વાની આશા ન રાખતો, તેના કરતાં તો હું મારા પોતાનાં વાંકોની શીક્ષા પચાસ ધણી વધારે અખું! હું છહુંજું કે હું દીકરી નાતું બચ્ચું થાજી.” તેણે દસવા જેવા દહગીર ચે-હરાએ કહ્યું, “અને મમા અમાડની માફક રોજ રાતનાં સુવા આગમજ મારી આગળ આવે તે વખતે આપણ દહાડામાં કાપેલા વાંકો તેવણને કહી દેવા એટલા તો સેદસ લામતા હતા કે એક વાંકમાં બીનત વાંકો ઉમેરવા નહી કરતા હતા. પણ હવે—હું ધારું કે હવે યોલા દીવસમાં કહેવાઈ જશે—મારેથી તે કહવા વગર પપા સાથે બોલાં દીકરી વાત થઈ શકતી નથી; પણ વાદાલા હોળી, ચાલ હવે તું સુઈ જા; નહી તો તારા શીક્ષા માટે મને કાંસે પસ્તાવતું કારણ આપશે.”

[સંપૂર્ણ છે.]

TWO OLD MAIDS

ટી પુ સુલતાન.

પ્રકરણ ૫ મું.

રેખરજી મીર કાસમના હમણાના દેખાવ-
એટલે કે લગાવ અને કીમતી પોશાક-
કામ-કોઈનુંથી ખ્યાન પેદાશી નજરે જેવે
તેવો હતો. તેનાં દીકરાં જાણુરા પેરા
રંગની સાતીનનો દગલો હતો, કે જેની
નીચેની બોલેની અને ગળાની કીનારી
સેતેરી કસબે ભરી લીધી હતી. કસ-
બથી ભરી લીધેલો કીરમજી કમરખંધ
તેણે કમર આસપાસ વીંટળી દીધો હતો,

કે જેમાંથી તરેહવાર ભાતનાં અને રૂપાની મુઠાં નરેલો
ખજાનો ઝોરવેલાં જણાતાં હતાં. તેનાં ખભાં ઉપર સેનાનો,
જે કે કાંચો મારી ગયેલો તોપણ ચોમનિયા પડે નાખેલો
હતો, કે જેની બાજુએ સોનાની મુઠાં નરડી લીધેલી તળવાર
લટકતી હતી, બ્યારે પીકપર ચળકતી અને કામતી લાલ હતી.

“અહા, અને બાર ઈમારોના કસબ લઈ કહું છું કે તું
જેવા લાગ્યું, અને એક છુદા સીપાદની આંખ આગળ કી-
મતી દીશ જેવો દીસે છે.” ખાન બોલ્યો. “પણ પેલી આજુ-
એ તારે માટે રખેલો તૈયાર રાખ્યા છે, તારે ગમે તે પસંદ
કર. જેલો મુરગી થોડો છે અને દરેક યાકુતનાં નામથી બો-
લાચ્ચે છેવે. એ છે તેાં થલો તીખો, પણ થલો બહાર
અને વળી દરેકા પગનો છે. બીજને હમારા પેદલા સેકનાં
નામપરથી હાઈલરને નામે બોલાડો છું. એ વધારે સ્વાચ્છો છે,
પણ પેદલાના નેટલો તેજ નથી. કહો, કયો તુંને ગમે છે ?

“ખાન સાહેબ, તારી રજા હેલ્ય તો હું ધાઈ છું કે હું
યાકુત ઉપરજ સવાર થઈશ.” એમ બોલી તે પેલા થોડા નજ-
દીક ગયો, અને જન ઉપર ચડી બેઠો.

“અહા ! કેરી સરસ રીતે એ બેઠો.” ખાન કાસમને સેક-
લાઈથી થોડા ઉપર બેસી, અને તેને અનુચિત રીતે કુદાપતાં
નેઈ બોલ્યો, “તે જરા હીમતોએ નથી, નહીં એક જાળ
નેટલો પણ નહીં ! હું પોને પણ આવી મસ્તીથી પેદલો
સેહજાનજી ધબરાતો, ઈનસાહા ! એ એક સાસો થોડેરવાર છે.

“મીરજી, જસ હવે; યાકુત એક જવાન હેવાન અને
એ તુંને બંધારે નહીં આપશે.”

“હા, હું. યાકુત અને હું આગળ ચાલતાં બ્યારે એ-
ક સાસો મસ્તીથી, જ્યારે સાસો દોસ્ત થઈશું.” કાસમ

બોલ્યો. “પણ સાં જુવો, ખાનમ આપણી પાત જોતી ઉભી રહી
છે; અને હમારોથી પાકખી લઈ તૈયાર હોવા છે. પાકખી બા-
રણાની વધારે નજદીક લઈ જવો, કે અંદર બેસવાનું સેહેલ
પડે.” તેઓએ તેમ કહ્યું. થોડી મીનીટમાં એક જણ, (જેના ઝાં-
ઝરેના જણખણતો અવાજ કાસમને કાને ગાયન સમાન મીડો
લાગતો હતો) પગથી ખાંધાવેર કપડાંમાં વીંટળાઈ ધરના ઉપ-
રમાંથી બહાર નીકળી એકદમ પાકખી અંદર બેસી ગયું.
તેની પછવાડે એક જણ બીચુખી ઉતર્યું, જે થોડાક વખત
સુધી પાકખીની અંદર સપથું સરખું ગોઠવવામાં રોકાયું.
આ બીચુખું જણ કોઈજ નહીં પણ કાસમની મા હતી, જે-
ણીનું હાઈનું એટલું તો ભરાઈ આવ્યું હતું કે મહા મુશકે-
બથી તેણી પોતાની સુંદર પરીણીને છુટાં પડતી વખતની
દુવા હઈ રાખી.

“અહા તુંને સુખી રાખો !” તે ધરડી બાત આંખમાં આં
મુઝોની ધાર સાથે બોલી, “તું જુવાન, મગરર, અને પુખ-
મુરત છે, તો પણ કોઈ કદાચ ધરડી પતંગાણીનો વીચાર
કરશે. મારા બેઠા માટે કહ્યું છે તે સપથું યાદ રાખજો અને
બ્યારે ખાન એના બાપનો વખ રાખે છે, જ્યારે તો તું એની
મા ચઈ રહેજો, એને મેં તારી સંભાળમાં સોંપ્યો છે; અહા
તુંને છવતી રાખે ! મારી ધરડી આંખો તુંને ફરીથી એક વાર
જેવાની આરા રાખી રાખતી નથી.” આટલું બોલી તેણીએ
આવરણું લીધાં.

“જુડીથી મા; તેનાં સુખને માટે મારેથી નેટલુંથી થઈ
શકશે તેટલું હું ફરીશ, અને જ્યાં સુધી મારી બાંદીમાં પ્રાણ
છે સાં સુધી હું તુંને તારી માથા અને સંભાળ ભરેલી આ-
કરી માટે માદ રાખીશ. અહા હારીજા તુંબી અમીનને
જુલતી ના.”

તે ડોસીએ કાંઈ પણ જવાબ દીધો નહીં. તેણીએ ધુનતા
હાથે પાકખીનાં બારણાં બંધ કર્યાં, અને હમારો આ એક
ઈમારત તરીકે સમજી પાકખીને પોતાનાં ખભાં ઉપર મારી
આગળ બેસ્યા.

“આવ, ખાન થોડા ઉપર બેસતાં બોલ્યો, “હવે વધુ વખત
ના લગાડ, કાસમ.”

“એક પગ પણ નહીં-મારી માને એક થોડાક બોલો કહી
હું તારી પછવાડે આવું છું.”

તેની મા બારણા આગળ ઉભી હતી; તે તેણીની આગળ
થોડો દપડાવતો ગયો, અને આસ્તેથી તેણીની આજુ વાંકો
વળ્યો. “માદર, ફરીથી એક વખત તારી દુવા,” તે બોલ્યો,
તારા બેઠા ઉપર છેલ્લાં આશીરવાદ ?”

તેના માંગવા મુજબ તેણીએ પોતાના બેઠાને ફરીથી દુવા
ચાલી તેને સાસા આશીરવાદ દીધા. પછી જલદીથી તેણીએ
પોતાનાં ગળામાંથી એક રૂપો કાઢ્યો, એક રૂમાલને છેડે
તેને વીંટળાવ્યો, અને પછી કાસમના હાથની આજુએ તેણીએ
તે રૂમાલ બાંધ્યો “મારી દુવા, પરીત્ર અહાની દુવા, અને
કામળ અમીનની દુવા તુંને આમીન થાય, મારા બેઠા ! અહા

તુને સુખી થવાનો માર્ગ બતાવે અને તારું નસીબ મોટું કરે !
‘અક્ષા કરે ને હું મરું તે આગમય મારા બેડાને એક બહાદુર
લાડવાયા અને એક માનવતંત્ર પ્રદર્ય તરીકે બેઠો.’”

“માર તારા ઉપકાર થયો, તેણીને પણ તે કંઈ મારે
મોટું કશું કે ?”

“તેણીની આગળ મેં તારા બચપણથી તે મોટપણ સુધી-
ની સંપત્તિ વાત કરી હતી, અને ને સમગ્રવામાં તેણી મમલ
જોળવતી બહુભાતી હતી; તુંને એક દોસ્ત તરીકે મદદ કરવાને
તેણીએ કશું કર્યું છે.”

“બસ મારી વાહાલી માં મારા છેલ્લા બોલો યાદ રાખજો-
મેં ને ઝાંડો રેખ્યાં છે તેની સંભાળ લેજે, અને મારા બા-
પની કસમને બચાવ કરજો-ઈનસાક્ષા ! મારાં ઝાંડોને મોટાં
થયલાં જેવા હું પાછો આવીશ, અને તેઓને જેઈ ને જ-
માએ મેં તેણીને જીવ બચાવ્યો હતો, તે મને યાદ આવશે.”
આટલું બોલી, અને પોતાની આસપાસ ઉભાં રહેલાં લે-
કોને છેલ્લી સલામ કરી તેણે પોતાના ઘોડાને સામી બાજુએ
ફેરવ્યો, અને તેને એકી મારી, આ પછી તે ઉમલ યાજી
એક મોટા કુદકા મારી તેને તેના બનીપના સાથીઓ આગળ
લઈ ગયું. આ સંપત્તિ વખત પરેશનાં ઘર આગળ લોકો
રહતી આંખોએ તેને દુવા દેતાં હતાં.

ખીજ તરફ કાસમની ગા હજી પોતાના ઘરના ઉપર આ-
ગળ ઉઠી રહેલી હતી. તેણીને જુરખે તેણીનાં મોટાંપરથી
પકી ગયો હતો, પણ તેણી તે વીરો તદન અજાણી હતી.
તેણીની નજર આગળની સંપત્તિ ચીત્તેગાંધી ફક્ત એકજ
નીજે તેણીનું સંપત્તિ બાન રીકી રીકી હતું, અને ને કોઈજ
નહી પણ તેણીના દીકરાને લગાવે અને પોતાની નજરથી
શુભ થતો દેખાવ હતો. માનના દરવાજા આગળથી બ્યારે
તે મલ્યો લાગે તે તેણીને ફરીથી એક વાર દેખાયો. તે બા-
જુએ ચંદાજી હતું, અને બંધાં આ ન્હાની કુકડી એકકી મળી
ઉનાવજે પને આગળ વધતી હતી. કાસમ તેઓને લાં નજી
મળ્યો. તેની માંએ તેને ખાન સાચ ચીત્રાચારીથી વાત કરતાં
જોયો. સુરજની શેઠાની તેઓનાં કીમતી હથોડા ઉપર પડ-
વાથી તે બાજુ અગકાર પકારાઈ રહ્યો હતો. તેણીએ ધાડું
કે આ અગકાર બનીપની આગમી દેખી નેહી, પણ બ્યારે
આ બાજુ ઉપરથી વીચાર કરતી હતી તેટલાં પેલી લગાવક
કુકડી ટેકડીને મથાળે નજી પુગી. આસ્તે આસ્તે કાસમ અને
ખાન તેણીની નજર આગળથી દુર થતા ચાલ્યા. પછી મ-
જુસો, પાસળી, મોડેરા અને લોરા એક એક પછી એક એક
તેણીની આંખ આગળથી શુભ થતાં ગયાં. આંસુઓ નુછી
નાખી તેઓને ફરીથી એક વાર જેવા તેણીએ પોતાની
નજર ખેંચી-તે બાજુ કાઈ હતું નહી, તેણીના દીકરા અને
તેના સાથીઓ તેણી ધારતી હતી તેમ સહના તેણીથી છુટા
પડ્યાં હતાં, અને હવેજ તેણીની સુધ દેખાડે આવી અને
તેણીએ જેમું કે તેને જુરખે સરી પડ્યો હતો; નહીંથી તેણી
પોતાનાં ઘરનાં મળ્યાં અને ઝોરડાનું બારણું બંધ કરી પોતાનું
બરડાં આવેલું દેખું ખાલી કયું.

• યોગક માર્હલ યુસાફરી ક્યા પછી ખાને બોલવાનું શરૂ
કયું, “હા, હવે તું પરેખરજ એક અદર્ય જેવો લાગે છે,
અને જેમ તું છે. મીર સાહેબ લગાઈનાં હથોડાને ઉપરો-
મ કરવાની રતનાં તારીખ મળી છે કે ? તું કસરત કેરી કરી શકે
છે-કુસતી રમતાં આવડે છે કે-પડાવા રમી જાણે છે કે ?
અને નેમ ટાંકવામાં તારો હાથ કેવો છે ?”

“નેમ ટાંકવામાં હું વધુ તો શું કહું, પણ હરજી, સાખરો
ને હમારાં અનાજનાં ખેતરોમાં ફેરે છે, તેઓ સામિ ટાંકવાનો
મને કીક અનુભવ છે, ખીજ સંપત્તિ વાસ્તે તો ખાન તું જા-
ણે છે કે હું એક માનડો જવાન છું.”

“મીર સાહેબ, એમ બોલવામાં તું તારી લાપડી જાણે છે.
આ દીકાવર આંધીની તલવાર છે, અને પેલીગમ હરજી છે.
તેમાંનું મને એક મારી આવ્યું, દુર ચરતાં હરજી તરફ આ-
મળી કરી ખાન બોલ્યો, “એક ઉપર ઉપર આવજો તેને લાપડી,
અને આગળની રાતનું તે આવજી બોજીયું ચર્ઈ પડશે.”

“હું મારેથી બનતી કોશિશ કરીશા” કાસમે યુસાફરીમાં આવ્યાં
આવરતા બરેકી રીતે કયું, હું તારી પાસ એટલુંજ મળી
લજીયું કે તમે બંધાં છેલ્લા લાંજ યોગી, મને તો યોગ પડથી
ઉતરો, કારણકે નહી તો તમોને નેહીને તેઓ નહાસી જશે,
મારાં તારે ને હરજી મરશે તો ખાનસાહેબ, રાતના આવજો
તેનું નજર બોજીયું કરીયું.”

“દીકાવર, એને તારી ખંડુક આવ, બરાબર મોડેલેકી છે કે ?”
હમાસેએ પામખી નીચે ઉતારીને મુકી અને સંપત્તિઓ
પરીખાન થું. આવે છે તેની ઉત્તરથી રાહ નેતા બેઠા.
ખાન પાસળી આગળ ગયો અને બોલ્યો, “મારા મોસાબ,
જહાર જે, મેં પરજને એક હરજીનો શોકાર કર્યા કરમાવ્યું છે,
અને તે તેમ કરવા ગયો છે, જેની કેવો ખીજાની કાંતી બ-
રાઈને આસ્તે આસ્તે ચાલે છે.”

તે ખાનુએ ડાકું કાઢી બહાર નેહું, તે જીવાન માણસની
દીકાચાત તેણીને ધણી ઉસકેરતી હતી, અને તેની ફતેક મારે
તેણીએ મનામાં ખંડો કરવાની પણ સર કરી. “યા અક્ષા !
તેણી મનામાં બોલી, “એને મદદ કર.” આટલું બોલી તેણી વ-
ધારે ઉત્તરથી જેવા લાગી.

• “હવે એ પેલાં હેવાનો આગળ નજદીથી નજી પુગશે.”
ખાન આંખો ચોક્કસતો બોલ્યો. “પેલી ગમ એક મોટું ઝાંડો
છે, અને તેની પછાડે ચંદાઈ જવા તેને તે કીક કામ લા-
મશે. મસાલા ! આ તો જાણે કોઈ પોતાનો જીવ લેવા પોતા
તરફની ખંડુક ફેંટું હોય તેમ લાગે છે.”

“અર ! પેલાં જનાપરોએ કોડો એને નેપેશો લાગે છે.”
એક હરજી ને સુતેલું હતું તેને ખીજ બાજુ તરફ ઉઠીને
ચાલ્યું નેહી ખાન બોલી ઉઠી. તે લાં નજી પુગશે તેટલાં
તો બંધાં નાદરથી જશે.”

“નહી, તારી આંખોના કસમથી કહું હું કે એમ કદી બ-
નેજ નહી; નેજો કે જો કેવો નીચે આર ખેસી ગયો છે
તે ? નજા વધારે ઉમી થઈને જેની. ને હવે એ ચંદાઈનાં
ડે ચાલે છે.”

કાસમ ઘણોજ આસેથી પોતાનું કામ કાઢી લેતો હતો; જો તે એપણો હતો તો કાંઈથી કરવા વગર પાછો ફરતો, પણ તે બંધુઓ હતો કે ખાન દુરથી તેની પરીક્ષા કરતો હતો. કદાચ ખાનગીની નેમ કરતી હોય, જે તેને ઉસકે-રવાને પુરતું હતું. તે ચોરની મીસાલ આસતે આસતે આશ્યો. “કદીથી એના હાથમાં તેઓ આવવાનાં નથી. યુવક જાણતો જોશો. “એ કાણ છે-કેવલ એક માનસ્યો પટેલ-જોડાથી પડ્યો કેની તે વળી શેકાર કરશે? શેકાર કેમ કરશે તે તો મારાં શહેરના લોકોનેજ ખબર છે. સંકનનરના મેદાનમાં કાંઈ દમરો હરણો દોડતાં ફરે છે, પણ લોકોને તેઓને મારવાનો હોશ નથી. ફક્ત નીકામચાલી કોઈ કોઈ દહાડો પોતાના ઉમરાવો સચે શીકારે જાય છે, અને તેઓ દરેક જગ્યા કોઈ વખત દહાડાનાં સો સો હરણો મારે છે, હુંથી સાં દહો અને જેથી એક મારું.”

“તારી છુટીએ જાણી યવત્રાં હરણને કાપું હશે, એ યુવક, અને પછી તેને લુહ નાખું હશે.” નાચુર જોશ્યો. એક આગળ ક્યાંથી સીરે પોદરની હાંકવા આવ્યો। તું જાણે છે કે તારા જગતમાં એકથી વખત તે બંદુક ધરી નથી.”

“આ વળી બીજું જુદું,” જાણતો તણકે કરી જોશ્યો. “યુક્તો આંધીની દહાડીના કસમથી કહું છું કે પટેલની જગતએ હું હતો તો સારની બંદુક ફાડીથી દેને, મને લાગે છે કે આ પછુને રાતના ગોશ ખાવાનું નહી મળવાનું. એની, જાણે દેકેક હોય પણ અકર એમીને કુંકા મારેછે તે-શું એક મરદની માફક એને સીધું આલતાં નથી આવડતું?”

“મારે એ ધરડા મુપડ, એને બરાબર ખબર છે કે એ શું કરે છે. હિન્દસાક્ષા। આપણે બધા આજે રાતે ગોશ ખા-ઈશું અને હુંને હમારે માટે ક્વાલ અને ખીરયાની કરવી પડશે.” “મેડીની ભાજ અને હરણનાં ગોશની ખીરયાની ઘણી સ્વા-દીષ્ટ ધશે,” જાણતો મનમાં જોશ્યો. “વળી ગોશને આંધીને ક્વાલ કરીશું તો તેથી મજાના ધશે.”

“જે, જે, એ ગોળી ટાંકે છે,” ખાન જોશ્યો. “જોલ હવે શું ધશે, આપણે સરત બકચે. જે એ ફતેહ પામે તો મારે હુંને એક નવી જોડણી આપવાની.”

“કણુલ। હું કણુલ કહું છું. અહાની મેહરખાનીથી એ ફતેહ પામશેજ, મારી ખાતરી છે.”

પણ કાસમે તેડયાં તો પોતાની બંદુક નીચી કરી. “હજ તો એ ધણો દુર છે,” તેણી બોલી, અને તેમ તે હતોજ. તેને દુરથી એક રેકડી દેખાઈ, અને આગમયની માફક યુક્ત્યમંડરે ચાલી સાં જવાની તે કોશીસ કરતો હતો.

પણ હરણોએ તેને જોયો. તે તેઓના ધમરાટ જોઈ ચોડીક પણ મુઠી રચના ધઈ હીલ્યા આસ્યા વગર ઉભો રહ્યો. તેઓની સમજાં ઉગાં ધઈ દીકવા લાગ્યાં; હજ તે હીલ્યો નહી, તેઓનાં હાથે એ ચોડીક પગમાં આગળ આવ્યું અને શું થયું હતું તે જોયું; કાસમ પોતાની બંદુક ખસાં ઉપર ચડાવે તેડયાં તો તે પાછું ફર્યું.

“મેં હુંને કહ્યુંનું કેની” ખાન જોશ્યો, “તેઓ નાદરસી મળાં છે અને હું સરત જીવો છું.”

“હજીથી થોડી ઘણી આગા છે,” તેણીએ આતુરતાથી ઉમેર્યું.

“મારો જોશજ ખરો પડ્યો,” જાણતો જોશ્યો. એ શું મારતોનો, આજે રાતે આપણુને જોશ મચી રહ્યું।

તેઓ સમજાં પોતાં હતાં. કાસમે જોયું કે જે તે ઉડીને એકેદમ બંદુક ફોડે નહી, તો તેની સમજાં સાંભુમેની અને મેહનત રદ જશે, જેથી તે ઉડી ઉભો થયો, હરણે તેની તરફ દીકીને જોયું, અને ફરીને કુંકા મારતું નાહકું.

“હા, હજીથી આગા છે,” અમીતાએ કાસમને બંદુક ટાંકતાં જોઈ કહ્યું. “પાક અહા। એ મારી સરત જીવો છે.” તેણીએ ખુશાલીમાં આવી તાવડ ફાડી કહ્યું.

અને ખરેખર તે ઘણી સાદી રીતે જીવ્યો હતો. જેનું હરણ નાહકું તેવીજ તેણે પછપાટથી બંદુક ફાડી, અને તે જોડે હયામાં ઉછળી જમીન ઉપર પછાડીને પડ્યું. હજીતો તે તરફડાં મારતું હતું, તેડયાંજ કાસમે કવચો બધી તેનાં મળાં ઉપર છરી ફેરવી.

“યુર અહા। કોઈથી રીને હવે આ જગતવર હલાલ થ-યું છે,” યુવક જોશ્યો.

“સાગાસા।” ખાન જોશ્યો, “એણે પોતાનું કામ પાર પા-ડ્યું છે એને પોતાનો જોશ પાશ્યો છે-ખરેખર તે એક વખા-જીવા લાલચે નીરાળખાજ છે, સારે તું તારી સરત જીવી છે ખારી.” તે ખાનમ તરફ ફરીને જોશ્યો, “હું હુંને હવે એક બનારસની જોડણી આપીશ. આ બનાવની યાદમાં ખરેખર તે હુંને મળશે.”

પણ તે જોડ વગરથી તેણી તે બનાવ જુકી જતે નહી.

“જેનો સ્વપ્ન આપણુને જોશ્યો છે, યાકને તમારામાંનું એક જાકે જે જોડ ઉપર સીધી હલકા આસજાય લાધ્યો હોય તેને લઈને જાવો અને તેની ઉપર સેકારને નાખીને લાવો.

યોડક જાણ જઈ હરણુને લાલચા અને પાસખી આગળ જ્યો ખાન ઉભો હતો સાં લાવીને મેલ્યું.

“હા, હવે હુંને બરાબર દેખારો,” તેણે પોતાની ખાતુને કહ્યું. તેણીએ જોડે પોતાનો મેદરા જુરખાએ ટાંકેલો હતો, તોપણ મેડ જ્યાંથી બાજુએ મોડાં બાકાં દોપાથી તેણી બરાબર જોઈ સકતી હતી. “શું આ ઉમદા પ્રાણી નથી?” ખાન જોશ્યો, ને વળી કહું ફરવે છે। આટલી બધી દુરથી ગોળી ટાંકતી તે કાંઈ ખાતુનું કામ નથી.”

“ચોડું ધણું તો નસીજ સંજોગે બની ગયું” કાસમે જ-વાળ દીધો.

“નહી, નહી, પટેલ, નસીજ સંજોગે નથી જન્યું, જે અને કોઈ એથીથી દુર ઉભો રાખે, અને પછી હુંને બંદુક ફોડવા કહે તો ખરેખરજ હું દમગીર યાકો.”

“મારા યુરખી તરફ, અને મારા દુશમન સીવાય કોઈથી તરફ જોળી ફેરવાવું નહી, ઘણો દમગીર યાકો, કારણકે યોડાપર મા પખપર કવચીતજ નેમ ટાંકવામાં હું નીકળ યાકો છું.”

“હું તારું બોલે બોલ માનુંછું, પણ પેલા આગસ્ટ બાવર-
ગી કાંય ગયો?”

“હાજર સાબ,” કુલક કે જેનું તન દરેક ચીજ જેઈ
અમકનું હતું, તેને આગળ લાવી બોલ્યો, “તારો ગોલામ હમણુ
આવે છે,” તેણે ખાનને અધીર પડી ગયોયો જેઈ કહ્યું, અને
છેરડે એક હાથે અદખ વાળી તે ખાનની નજદીક આવી ઉભો.

“ગોલામકે તારો ગોલામ હાજર છે, કાંઈ હુકમ?”

“જે, આજે સાંજે સોઝ ખીરયાની બનાવજે, અને જે મેથીની
બાહ્ય મગે તો તેથી અંદર નાખજે, કેમ, સમજ્યો કે?”

“મારા મુરખી અને મીર સાહેબે જનમમાં કોઈ વખત
ખાધી ન હોય તેવી સરસ ખીરયાની હું બનાવીશ.” કુલક
ખુશાલ ચેહરે નખીને બોલ્યો, “ઈનશાલ્લા! હજુરે મેનેથી કોઈ
દહાડો આપી ન હશે.”

આટલું બોલી તે આસી ગયો, “હું ધારતોતોજ કે જમા-
ન કરવા કહેશે—હરણનું ગેશ અને મેથીની બાહ્ય, હા મને-
ખી એજ વીઆર આવ્યો હતો, મારા શેઠના શોખળી સારા
છે અને આખા દહાડામાં આમાં સરસ પકવાનનો વીચાર તેની
મુસાફરીની હેઝમગારીના દીવાસા તરીકે થઈ પડશે.”

અને હવે આ નાની ટોળકીએ ખુશી ખુશાલીમાં આગળ
આગળ માંડ્યું, તો જેકે તેઓ ઘણાજ આતેશી મંજર કા-
પતાં હતાં, પોતાના નવા શેષ્ટની ખાનને હરે ઘણી થ-
ચાનું કારણ મળતું હતું. કાસમને કાંઈ ચોપડીએનું અજુ-
ગલ ન હતું. તોપણ તેને જેટલું આવડતું હતું તેટલું સવળું
તે ખાનને કહી સંભળાવતો હતો. શાહનામાં અને હારીજ-
માંથી મુઝી દહાડા ફરારોએ તે ગોસતો, યા તો અસલી
ઉરડુ કરીતાની ગજ્યો માર્ક સંભળાવતો હતો. આ સપખા-
થી ખાન જેને કમથી ખખો પારખનાં આવડતો ન હતો, અને
જેને ચોડું ઘણુંથી બહુત્રાં માણસ સાથે કોઈ દહાડાની વાત
બીતે થઈ ન હતી, તે અજબ થઈ જતો હતો. પણ ચોડાક
માઈલ મુસાફરી કીધા પછી તેઓ એક ગાંગમાં નજદીક આવી
પોહતા, કે જ્યાં તેઓ એક રાતનો વીસાએ લેવા ઉઠતા હતા.
“તું કોઈને જે આ ગામડાંમાં એકાલખતો હશે તો આજની
રાતને માટે આપણને ઠીક જગા મચી શકશે,” ખાન બોલ્યો.

“ખાન સાહેબ, હું અહીંના પટેજને ગરાબર ઝોળખુંછું,
તે મારા બાપનો શેષ્ટ થતો હતો, હું મારો ચોડા દપટાવી
પહેલાં જેઠાંછું અને હાં જઈ ખાનમ અને તારે ગરની સારી
જેવી જગા શોધી કાઢીશ.”

જ્યારે આ નાની ટોળકી ગામડાંમાં જઈ પુગી, સારે કાસ-
મ અને હાંને પટેજ એક નાની પણ શોખળી મસજીદના
દરવાજા આગળ તેઓને ગલ્યા; મસજીદની પાસેનાં ખોલાં
મેદાનમાં તેઓ માટે તથુઓ મારવામાં આવ્યા હતા, અને
જાનને ઉપર માલીયા બીછાવવામાં આવ્યા હતા. ચોડાક વ-
ખતમાં કેટલાકો આસાએસ લેવા સુના, અને કેટલાકો ગમ-
રમાં ખરીદી કરવા ગયા, જ્યારે બાકીના બીજાં તરેહવાર
કામેમાં રોકાઈ ગયા. કુલક ખાન પકવાનમાં મસજીદ થયો,

પકવાનના સોરમદાર વાસથી ગામડાંનાં અરધાં ભુજે મરતાં
સોદરકઈ સુકાઈ ગયામાં કુતરાં તે તરફ લલચાઈને આવી આ-
પણા જનમ બાવરચીને છુમ મરાવનાં હતાં, બાવરચી એટલે-
તો કંટાળી જતો કે તેઓને દુર કરવા તેને પયશની મદદ
લેવી પડતી હતી. વળી તેનાં માથાં આગળ નાનાં પક્ષીઓ
ચીચારી મારતાં ભમવા કરતાં હતાં, જ્યારે કામડાંઓ સામે-
ની દેવાલ ઉપર બેસી લુચ્ચાઈથી તીકતા કો કો કરતા હતા.

“તમારી મા બેહેનો મરે” કુલક કુતરાંઓ અને કામડાં
ઓનો કંટાળો અંતે નહીં ખમી શકાયાથી બોલી ઉઠ્યો, “અને
તમારું ખાનું ખરાય થાએ, યા અક્ષા,” તેણે એક કુતરાને થડે
પેતે હરણનો પગ લઈ નકારી જતાં જેઈ કહ્યું, “યા અક્ષા!
આતો જમાજ ખાનનો ભાગ હતો—અએ નીચ, એકદમ નાખી
દે—અએ લુચ્ચા, એકદમ તારાં મોઢાંમાંથી નાખી દે, અને એ-
મ ગોસતાં બોસનાં તેણે કુતરા તરફ પયશ ફેંક્યા. સારાં બાજે
તેથી તે કમખખન હેવાન ઉપર અસર થઈ, અને પોતાનાં
મોઢાંમાંનું ગેશ નાખી દઈ તે ગણ પંગે લગડાને—અને છુમ
પાડતો નકારો. “હં, હં, તુંને સજડ લાગ” નહીં કઈ નહીં,
તુંને આ રીશા ફરીથી ચોરી કરનાં રીખવશે.” અને તેણે
ગેશનો દુકરો ઊંચકી લીધો.

“પણ પાક અક્ષા! મારું સલામતશ વચ્ચું છે,” તે ફરીથી
છુમ મારી ઉઠ્યો, અને અદેખરજ તે વખતનો દેખાવ કોષ
થડાં કલેમનાં માણસનુંથી પાકી નાખે તેવો હતો, કારણકે
નાનાં પક્ષીઓ કવાખમે માટે કાપેલા ગોરાના નાના કટકાઓ
ચગેલપચ ચાંચમાં મારી ફેંદની ચીચારીઓ પાડનાં આકાશ
તરફ ઉડી જતાં હતાં.

“પાક અક્ષા! આમાં નાનાં પક્ષીઓથી મને સતાવે! એ
મીર સાહેબ,” તેણે કાસમને પોતા તરફ આવનાં જેઈ કહ્યું,
“અરે જરા હું આટલું ખાનું પકાડ તેટલાં અંદી બેસીને
ચોધી કરે! તુંને તેમ ન કરશે તો રાતે અપણે માટે કાંઈ
પણ ખાવાનું રહેશે નહીં. હમબાજન એક હેવાન આ પગ
લઈને નકારો. અને એને બચાવવા જઈ તેટલાં તો સપખાં
પક્ષીઓ આ કવાખે ઉપર પુરી પડ્યાં.”

ઐયદથી બાવરચીનો હુઃખમરયા ચેહરો જેઈ હમયા વગર
રહેવાનું નહીં.

“ઠીક છે, તારી આગળ કાંઈ નથી, તેટલાં હું અંદી બે-
સીશ,” અને તે એક લાકડાંના નાના ચાંચા ઉપર બેઠો. “હવે
આપણે જેઈશું કે પેલાં નખોદ ગયાંઓ તુંને હુઃખ દેવા આવ-
વે છે કે નહીં. તું જે હમારે માટે બનાવે છે, અને જે ઘણું
મધમધ ગાય છે, તેના બદલામાં મારે તારું આટલું કામ ક-
રું જેઈએ.”

“મીર સાહેબ, આ પકવાન શહામદાએને ખાવાં લાપકનું
છે. અરે આ પકવાન તો હજુરો લાએકનું છે, અને ઘણીક
વખત તેના જનાના માટે મેં પકાવ્યું છે.”

“હમારે તું શું નીચા અક્ષીના ધરો બાવરચી હતો?”
“એજ મીર સાહેબ, હાં ખાવાનું ઘણું સરસ મગે છે, પણ

પગારનું નામ નહીં; જેથી હજુરની નોકરી જોડી જાન—
ખેલો તેની આજ્ઞાદાનીમાં વધારો કરે—ના ખટલામાં જોડાયો.”

“હા, કુંવર, જાન એક ઉમરામ અંદર, અને દયાવત
મરદ છે, જેની માટે વાતરેથી એણે કેટલું બધું કીધું છે.”

“તેણી તેને વારતે પુરતું કીધું છે, હુંને ખબર છે કે જા-
નમ હમણાજ પરણી આવી છે, તેણી ચઢે પદર વરસની
છે અને યુગસરતીમાં તો નરી જલ્દી યુનમને માંદા!”

“હા, હા,” કાસને બેદરકારી બતાવી કહ્યું.

“હા, હા,” બાવરચીએ તણકો કરી જવાબ દીધો, “મેં તે-
ણીને ત્રણ મહીનાની વાત ઉપર જોઈ હતી, કારણકે તેણી
મારી પડાસમાં રહે છે, હું તેણીને વરસો થયાં પીછાંતુંડું,
પણ તેની તેને ખબર નથી.”

“ખરેખર! ઘણું અલગ જેવું,” કાસને દંડપણથી કહ્યું.
“જોમાં થયું અલગ જેવું, મારી બેઠેન ખાનખાં કુંવરમાં
કેટલાંક ત્રસો સુધી નોકર હતી—નહીં હમણાથી છે. તેણીએ
મારી આગળ લગનની સમગ્રી વાત કરી હતી; તે ઘણું ધામ-
ધુમથી થયાં હતાં.”

“ખરેખર.”

“હા ખરેખર, વળી છોકરીને આટળા બધા થરડા સાથ
પરણવા મનનું ન હતું, પણ તેણી પરણવાની ઉમરમાં આવી
હતી, અને જ્યારે આગ્રહક રહીમાન જેના માથાસે માંગણી કરી
સારે તેઓ તે ના પાડી શક્યાં નહીં. આગ્રહ રહેમાનને લોકો
જાન કહે છે, પણ તેતો ફક્ત (નીત્રાંબ અલીની નોકરીમાંના
એક ગરીબ) સીપાહને છોડે થતો હતો, લોકો કહે છે—
ખરેખર મને તો નાસરે કહ્યું—કે તેની સરીખાપતનમાં બીજી
બે બાએડીએ છે પણ તેને એકથી છોડકું નથી.”

“ઘણું કંઈક,” કાસમ બોલ્યો.

“ઘણુંજ,” બાવરચી બોલ્યો. પણ તેઓની આ વાત અ-
લીનાં અટકી, કારણકે તેઓ અંદારથી એક માથુસ આપ્યું
અને કાસમને તેનાં કામમાંથી છોડ્યો.

[સંધ્યુ છે.]

આવાં.

દયાળુ દીલનો દાખલો.

હેમુરસ દસતુરના કરી અસલ સરચમાં એક
માતખર ખાનદાની કુંવર વસતું હતું. એ યુવ-
રમ દસતુરનાં મેટા બેડી અને વહુ દીકરીઓથી
એક મોહોડું કુંવર પરીવાર બની સધળાં સાથે
રહેતાં હતાં. કુંવરમાં સંપત્તી સારો તેથી શે-
હેરવર અમશાસપદ એ દસતુર સાહેબને ત્યાં
મેહરખાન હતા. સરસ્વતી માતાની એ ખાનદાન
પર પ્રસન્ન હતી. એવણના મેટાએ ઉંચી ઉંચેલ કેળવણી લીધા
ઉપરાંત પવિત્ર હંદ અને પેદેવતીમાં પણ પુરણીલ થયા હતા.
દસતુરએ પોતાના લુદંદ ધરમનાં ઉંચાં જ્ઞાન સાથે જોતીશ
વીધામાં પછી સરસ માલીની મિલકત હતી, શેવારા અને મહેાને
વરદાર એવણ સાહેબ બરાબર કરી બાલવા હતા. સુરત અને
કુંવરમાં પણ એવણના જોતીશ સાક્ષીની કાવેલીયતની તારીફ હતી
હતી. કેલકેલિક કુંવરમાં કંઈ પણ અચલ વખતે એવણને જા-
નમપત્રી દેખાડીને સર્વિયના મેદ લગમ જલ્લવાની ખાહેડા રખા-
તી હતી. તેઓને એ દસતુર સાહેબ પોતાના સાંઘા અનુભવથી
સમજાવતા હતા કે ક્રીસમતના હોમ મુજબ કોઈની માથાસે એ
પછીએ બનવાનું હોય તે કરી પણ ફરે નહીં, સારે આખરથી
જલ્લુતે ને નહીં જલ્લુતે સરમુલ છે, યા તો આવતા બતાવો વીરો
આવશ્યથી ક્ષીર રાખ્યા કરતાં તે વીરો નહીં જલ્લુતે બહાં. સ
આવત કેવી રીતે કરવી તે એ દસતુર ખાનદાનીએ સારી રીતે
જાણ્યાં હતાં, એ આ નીચતા દાખલો બાવરચી બાવરચી. એ દસતુરના
પાંચ મેટાઓમાંના નાના જવાન મેટા સોરાખજ વેપારને અરપે
મુબમમાં થોડુંક થયું આવી વરચા છે. એવણનાં વરનાંખ પડ-
ણ્યાં યુગસુરત મેહોરદાર સુનાબાઈ પણ સરચથી પેદેલમેહોમાં
યુગબમાં આવ્યાં છે. બીરઅમમાં એ જેડું એક કુશાદ બંગલામાં
સારાં મુખ ચેતવી રહે છે. એક દહાડો સાથે ખાનમાં ફરતાં
સોરાખજ મેહવા. “સુનાબાઈ, આપણા સરચના મેહવે પછા એ
સમદાર કેટલાં રહે છે, પણ આપ્યા પછી મારેથી તેજાને જા-
વાયું નથી, કારણ કે તે બીચારો હાલ ઘણો આનંદી છે, એ
લોકો સરચથી આપ્યા પછી સારી દાલતમાં હતા. કોટની અગ-
વારીનું પંચગી હતું, અને બાપડી છોકરાં સાથે સારો વખત
હાલતા હતા, પણ ઉંચે મેં સાંભળ્યું કે બીચારો મેરામદારને
ખાતીનું ઘણું ફરેડું ફરે હાડ્યું છે, તેમાં બીચારાની બચરવાત
ઘણીપાણી અચલુચ જલ્લી, જેથી એ ગરીબ મેહોરની પુરી
કમજબની થઈ છે; આપણે ધરથી એવણને કોઈક છુપી રીતે મદદ
માય છે તેથી મારો જીવ છુપી છે.”

“એ વાત સાંભળીને ખરેખર હું ઘણી દલબીર છું. સુના-
બાઈએ જણાવ્યું “એ તો હા ફરેતો આસમાન છે. એના સાપા-
દામાંથી કોઈને પણ ખજારી મલવી નથી.”

“વારું સુનાબાઈ,” સોરાખજને બીજી બાબદ યાદ આપ્યાથી
બોલ્યા “જોતીશી નવદારને આજથી આઠ દહાડો છે અને એ
નવદારેલ મેટાથી રમે સન્નમાં યુગારક છે.”

સુનાબાઈએ કહ્યું “હાલ, તેથી મારો નીચાર છે કે તે દહાડો

માછલેટ—(અનેહવારને) કમસટેજલ કહે છે કે તમે લડતા
હતા. હવે તંકુને વમારો જવાબમાં શું કહેવું છે?

અનેહવાર—સાહેબ, તેજ દહાડે મેં નવું ‘યાર’ પદર્યું હતું
તેથી મેં લીચાર્યું કે એ કોઈ સાથે કોટ કહાડીને ઉતરી પડ્યું
તો મારે વલન નવું “યાર” લોકના જવામાં આવ્યો.

“તારા અભયાસ પાછળ મને કેટલાં ભરે ખરચ થાય.”

એક બાપ પોતાના દીકરાને કેટલીક ચોપડાના પેસાઆપતાં બોલ્યો.

“હા બાપડા, દીકરા પેસા જવામાં કુટવત કોઈક જલ-
સાથી બોલ્યો, “અને વળી હું ઘણો સખન અચસાર તો કર-
તાથી નથી.”

“હુંને એમ તારા મેટા બાવાની મસકેરી નહીં કરતી જેડે
રસમ, દેસામાં સફેદ બાવલાવાને માન આપવું જોઈએ.”

“હા, પણ માયલ એવળ બોલ્યા છે તે હું તે ફેમ કર?”

રતને લાયક એક ગોલાળી સહ" એટલે ગોલાળી સારી ને તેવુંજ બનીઆન વગેરે ખરોદાલ બેસાંવધાને લાંબી લઈને સીવવા આપી આવું. જમરોદી નવરોડને દંદારેજ મારી સાલગીરીથી છે. હમણા નવી તરેહની નવાનીસ કુલની માલે આપી છે, તેને લાયક હઈ ૮૦૦ રૂપયા મુખી છે, તેવીજ એક ગોલાળી માલ અને તેને ધાનની કોર લઈને સીવવા આપી આવરા."

સોરાળજીએ વધારું, "હા, મોટી ખુશીથી, અલખતાં એ નવરોડને હાનતો એક ડરેસ તમે લઈ આવો." મુનાભાઈ આયાની સાથે કોટમાં કાપડ લેવા ત્યાં તેવજી પેહેલે પોતાનાં બેઠેન આઈગાયને લાં ગાંધી લેવાઈ કે બેનને લઈનેજ કાપડવાને લાં જઈ. કોટમાંના એક ગોદાવામાંથી ગાંધી પસાર થતી હતી, તેટલાં એક મરનાજીએ કોટલા પરથી એક જે ત્રણ વરસનો પારસી છાંદરા ઉઠી પરચા અને તેની નસકોરી કૂદીને લોહી જવા લાગ્યું; મુનાભાઈએ ગાંધી જોવાનીને આપા પાસ જુવાને ધરમાં લઈ ગયાં; લાંબી માલમ પરચું જે બેઠે માલે કામગાંદાઝ બરચા રહેતા હતા તેવજીને એ છોકરા હતા. મુનાભાઈ ગાત પર ગયાં, જ્યાં ગરીબ બેરાગદાર અતી નાતવાન હાલનમાં એક મોટી જુરેશી પર પડેલા હતા, મુનાભાઈએ પોતાની બરચની કોલજ આપી અને બેરાગદારએ તેવજીની મેટ્ટેજાની માટે મળેા ઉપકાર માંગ્યા, અને જણાવ્યું કે મોટી ડાહસી કરતી આવવા ગઈ હતી અને છોકરાએ નીચાલે ગયા હતા, તેથી એ જાચું એ પ્રમાણે કોષણું પડી ગયું. મુનાભાઈએ પેટેલી નવરે લાં ગરીબાઈ અને નાચારી ભેઈ લીધી અને આજેજ તકે એ ગરીબ મેળવેને મદદ કરવાની જરૂર છે એમ નીચારીને પોતા પાસ લાવેલા રૂપરૂ છે ગરીબ બેરામદારના હાથમાં મુક્યા અને કહ્યું કે "તમે એક પછુ કોષકાતાના, એ પ્રમાણે માલુસી માલુસને મદદ કરવાની ખરેખરી જરૂર છે, કોમાંથી ધરતી જીતે ખરીદેને અને દવા દારૂ વગેરેથી જરા તમારા છત્રને સાંતી આપવે; મારા સોરાળજી પણ તમાને ફરજીએ આવી મલશે."

બેરામદારએ આ અત્યંતી બહિસ માટે મુનાભાઈને હબરો હતર હુવા લીધી અને પરવરદારના મુકરાની લીધા.

મુનાભાઈ તેવાજ પાછાં પર ગયાં. "કેમ મુનાભાઈ, તમારી ખુશી પ્રમાણે રોજકર્મી સાદી લઈને સીવવા આપી આવ્યાં કે," સોરાળજીએ પૂછ્યું.

"હા સોરાળજી, એક સુંદર સાદી પેહેલાયી રોવા વધશે કે એક જળતસરની કોઈ ગરીબને મદદ લીધાથી આપણે છવ ખુશી થશે?" મુનાભાઈએ ધણીને સવાલ પૂછ્યો. અલખતાં સોરાળજી દંસતરે છેલી બાળદને ખુશી સાથે સ્વીકારી. પછી મુનાભાઈએ બંધી વાત પોતાના ધણીને કહી અને બેઠાં કે "હઈ રીકર નહી, મારી પારો બીજ નવી ગોઝાળી સાદી છે તે નવરોડને દંદારે પેટેરીસ. એક ફેરોનેજલ ડરેસ કરવા કરતાં પછસાની તંબોમાં રીળતંબોને મદદ કરશે એ વધારે રોસાયમાન લાગે છે. સોરાળજીએ આવી નેજળખત ધણીજાથી પર આકરીન લીધી, અને ખરેખર એથી મોહોરદારના ધણીએ ખરા લાયમ-શાળ કહેવાના ભેઈય. આલે તે આપણી બાનુબોના અને તેઓના વાકીબોના પેસા ધણીખરા મોતી કચ્છાણુ અને મી-રીસ નેજળને લાં તરેહવાર ફેરોનેજલ ડરેસ પાછલ ખરચવા છે, અને તેનેજ તેઓ પછીમ હોડુરતાનેા મુધારે સદમળે છે, તોપણ આપણા પારસી ટાલમાં કુલવંત ખાનદાંમાંથી એવી રી-નની છાપી સખાવત કરનાં ધણાં બાનુબો મળી આવશે.

મીસ મેરખાઈ કાવસજી દાયર.

એક લાંબી ઊંઘ.

મારાં કુટુંબમાં એક એકસ મીન હતી, કે જે વીરો બપોરે લારે વાત થતી હતી અને તે બંધ થઈ જતી, પાછી થતી, અને પાછી બંધ પડતી હતી. હમારી પાસ હોલત હતી—"સેસટર"નાં કુટુંબ કરતાં થોડાંમિત્ર વધારે હોલતવાન હશે. સર્વે કોષ કુચુચ કરતાં કે હમે નીતીમાન અને સાથે લાગાં જેઓ સાથે હમેા થાનું ધર્માં આવતાં તેઓ તરફ ઉદાર દીક્ષી

વતતાં હતાં; પછુ હમારા કોઈ અતમગના મીરો હતા નહી, અને હમારા પડેસીએથી હમેા કુરનાં કુર રહેતાં હતાં. હમેા કે-ખની મુથકાને જતાં નહી, અને તેમજ હમેા કોષની મુલાકાત લેતાં પછુ નહી. કોષ પછુ નોનરેલા પરોઢજીએ કરી પછુ હમારા ઉત્તર એકમગો નથી, અને જેઓ કામસર આવતાં, તેઓનું કામ પુરું થતાં લાયકીથી હમેા તેઓને દરવાજે દેખા-ડતાં. કોઈ ભીખારીને કોઈ કદાચ કંઈક ખાવાનું અને થોડાક પછસા આપવામાં આવતા; પછુ તે ખાણું ખાઈ રહેતો અને હમેા પાસથી પછસા લીધા કે પછી તેને સંવત્તાથી હમેા બકાર કકારતાં. હમાસ નોકરો તેઓનાં બચપણથી હમારી સાથે હતા; તેઓએ સારી રીતે અને નીમકલલાલીથી હમારી મોકરી કરી હતી; તેઓ સારો પગાર મેળવતા હતા; તેઓને કામગાજ પછુ રોડેજ હતું; તેઓ તરફ હમેા માપાણુ હતાં; હમારે લાં તેઓનાં છોકરાં બચ્ચોના જન્મ થતાં અને લોન તેઓ ઉત્તરતાં; તેઓ ધણપણે લીધે કામગાજ કરવાને અશ-કત થતાં તોપણ તેઓનાં ગરજુ સુધી તેઓને પગાર આપ-વામાં આવતો હતો; પછુ આટલું હતાં નહી તેઓ હમેાને ચાહતાં, કે નહી હમેા તેઓને ચાહતાં. સખાવતમાં હમેા ઉદાર દીક્ષી પછસા ખરચતાં, પછુ દર વરસ વધારે અને વધારે હોલતવાન થતાં, કારણ હમારી આકરો આરો બાગ પછુ હમેા ખરચતાં નહી, અને પેટી દર પેટી "સેસટર" વાલાની મના વધારે અને વધારે વધતી જતી.

મારા બાપદાર સચળા "સેસટરો" એ લાંબી છંદમી ક-લાડી હતી. કોષજી જુવાન મરણ પામતું. જ પેટેરી સુધી ફક્ત એકજ કાખસા સીવાય, સધળાં લાં લગનથી એકજ આળક-તો જન્મ થતો, અને તે એકજ આળકની છોકરી હતું. જે એકજ કાખસા વીરો કહ્યું છે, તે મારા બપાવાના બાપનો હતો. તેવજીને "જોન" કરી એક બાઈ હતો, જે તેવજી કરતાં જે વરસ નાનો હતો. હમારાં કુટુંબનાં ફક્તરની મીંમમાં તેનો જન્મ ૧૭૭૨ માં નોંધેલો હતો, પછુ મને જે અન્યન જેવું

લાગતું તે એ કે, તેનાં મરણની નોંધ લીધી હતી નહીં. તે કહે શ્રમ થઈ જઈ, કોઈ નહીં જણાવથી દુરની જગ્યા પર મરણ પામેલા લાગતો હતો. કોઈ નહીં જણાવયાં કારણ પર તેની સઘણ દાક્તર અને મીઠકતો મારા બાપના બપાવાએ “વરદ” માં મુકેલી હતી, અને તે “વરદ” વખત જતાં બાપથી દીકરાને ઉતારતું આવતું. ઉપક્રમ મારા બાપના બપાવાના શ્રમ થઈ ગયલા બાઈ વીરો એક વખત મેં મારા પીતાને પૂછ્યું, પણ મારા સમાધાની કરીને તેઓના હમેશના અંબીર મેહેરા પર વધારે ગંભીરાર્થ થયાર્થ. “કાંઈ દીરસ તું એ વીરો સઘણ” જણાશે. તેઓએ જવાબ આપ્યો, અને પછી તેઓ કાંઈ બીજી ચીજને વીરો વાત કરવા લાગ્યા.

ખરેખર મારા પીતાના અને મારા બપાવાના બેકુના મેહેરા પર હમેશાં ગમગીની દેખાતી હતી, કાંઈ એકસ ગમગીનીના તેઓ બેમ થઈ પડ્યા હતા. મેં તેઓને કદી પણ દસતાં જોયા નથી. સઘણઓએ તેઓનાં દુઃખી અને કંટાળાવના મેહેરા જોયા હતા, પણ કોઈપણ તેવું કારણ સમજી શકતું નહીં હતું.

હા, લાં કોઈ પણ એક હતો. હમારા યરની ડાબી બાજુના પુસ્તકશાલા ઓરડાની પાસે એક મોટો ઓરડો આવેલો હતો. તે ઓરડાની બાજુનાં દાખાં હમેશાં બંધ રહેતાં, અને આખી રાત અને દહાડો એક ઝાંખી બની બજાતી લાં દીસતી હતી. તે ઓરડા સીવાએ આખાં ધરમાં “ગેસ” લીધી હતી. તે એખજવામાં ફાનસમાં તેજ પુરવાતું અને સતમાવવાતું કામ મારા પીતા મા તે મારા બપાવા કાંટા હતા, અને તે વાને તેજ અને બીજીને બેઠેલા સામાન પાસેના પુસ્તકશાલા ઓરડામાં રાખવામાં આવતો. તેઓ બે જણ સીવાએ લાં જવાનો કોઈને દુકમ હતો નહીં, અને તેથી કરી તે બાજુની ચારી પણ તેઓજ રાખતા હતા. દીરસમાં જણ વખત—તેઓએ નાસતો, બપોરનું અને રાતનું ખાણું ખાણું હોમ તે છતાં—એક માણસ પુરતી રીતે ખાવ નહીં તેટલું ખાણું પુસ્તકશાલા ઓરડામાં તેઓ લઈ જતા તે દુધ અથવા તો રહેલો હતો—કાંઈ પણ પીવાતું. તેઓ તે છુપી રીતે અંદર લઈ જતા, અને થોડે વારે બાજુ ઉઘાડતા અને એક બીજું નવાઈ જેવું મેં જોયું કે, મારા પીતા કે મારા બપાવા કદી પણ કહે સાથે બહાર નહીં જતા. જો એક જણ તે બીજીને ધરમાં રહેતો, જાણે તે ઓરડાનો એક છુપો રાખવા.

આ છુપી બાજવ વીરો નોકરો વડે ધણી વાતો યતી, પણ હું નાનો છોકરો હતો ભારથી તે દાખમાં મોટો થયો લાં દુધી કાંઈ પણ વખત મારી હાજરીમાં તેઓ એ વાત કહાડતા નહીં. મારી માતાનાં મરણ પછી એ વાત વળી ઘણી જોવા લાગી. હવે ઉપર કહેલા પેલા બેદી ઓરડા વીરો લે-કામાં એવું જોવાતું કે, તેમાં ખરતો રાખેલો હતો. આ ઉપરથી થોડાક મોરો પણ લાં પોતાની પાક હાજરી આપી ગયા હતા, પણ મારા બપાવા જેઓ પુસ્તકશાલા ઓરડામાં હમેશ સુતા, તેઓએ એકને પીસતોય વડે જખી કરીયો

અને તેથી જીવજો નાહસી ગયા. ભાર પછી કોઈ પણ વખત કોઈએ લાં જવાની હીમત કરી નહીં.

આ પ્રમાણે તે ઓરડા વીરો નહીં જણતાં, જેમ હું ઉમરમાં વધતો ગયો, તેમ તેમ મારી છાત્રાસ પણ વધતી ગઈ. સર્વેની આકર્ષ હું પણ મારા અભ્યાસ કાંતે બદારમામ ગયો, અને મારો સીખવાનો વખત પુરો થયો કે હું યુરોપનાં યુધ્ધ મેહેરામાં ફરવા નીકળ્યો. એ પ્રમાણે થોડાક વખત નીકળી જતાં, મારા બપાવાનાં અવધુષ મરણથી હું મારે ધર પાછો ફર્યો.

હમેશ કરતાં મારા પીતાને મેં વધારે ગમગીન દીધા. મારા પીતા અને બપાવા વડે એક બાપ દીકરા કરતાં બાઈ બાઈ, એ મારક વધારે સંપ અને એખકાસ હતું જોતો હતો. હું જોયો ધર પુરો કે, તેઓએ મને પેલા પુસ્તકશાલા ઓરડામાં તેરમે, અને મને એસવા કદી પેલે બાજુ બંધ કરી, અને નીચે મુજબ જોવા લાગ્યા—

“મારા બપાવાનાં મરણથી એક બપાવાન વાતથી હું તને જાણીતો કરવાની જરૂર એક છું. આપણાં કુટુંબનાં દક્તરની નોંધ તે તપાસી છે?” મેં થોડું કહાડ્યું “ભારે તને વાદ દશે કે, તારા બપાવાના બપાવા બાઈ “જોન” નાં મરણની તેમાં કોઈ પણ નોંધ લીધી નહીં, કે જે બપોડો જેવી વરસાની આખમ કહે શ્રમ થઈ ગયો હતો. હવે એવું કારણ એ કે, તે કદી મરણ પામેજ નથી. તેની છંદગી જો જતાં મારક લેખવામાં આવે, તો દશ તે થયે છે.”

તેઓ ઉપરથી જોતી ઉકા, અને ગજવામાંથી એક ચારી કદાકી પેલા યુધ્ધ ઓરડાતું બાજુ ઉકાડી, મને પોતા પાછળ આપવાની આસારત કરી. તે ઓરડો ઉકા અને લાંબો હતો. લાં જુની દખની એક અડધી દખન પુરતી, એક દેખ અને એક મોટો પકંગ હતો. મારા પીતાએ તે પરની મહારાની બસેરી નાંખી અને તે પકંગ પર પડેલા એક આકાર તરફ આંખથી કરી દેખાડ્યું. પેહેલે મને લાગ્યું કે તે એક ધરડા બાજુસનું મીનનું મુનનું દુધનું પણ પછી થારી થારીને જોતાં લાગ્યું કે તે માણસ દબ લેતો હતો. આંખો બંધ હતી, અને મેહેરા પર સઘણ કરચળી વળી હતી. જો કે આટલી બધી કરચળી વળી હતી અને મોહોડાનો નીચો જામ લાંબી સુદે દાહાડીની દંડાયેલો હતો, તેપણ તે મેહેરા એક “લેસનર” તો પુરત એખખાઈ આવતો. મેં કાંઈ પૂછવાતું મન કરચળી મારા પીતા જોવા—

“જેવી વરસ થયાં આપણાં કુટુંબના આ થાપ છે, અને જાણવા આ દુખી આકાર દરી રહેશે, લાંબુથી તે આપ પણ જાણવા નથી. પુસ્તકશાલા ઓરડામાં મારી પછાડી પાછો આવ અને હું તને સઘણથી વાકેફ કર.”

મારી સાંભળે મોજુદ લાખજાથી અને મારા પીતાના સાચાતમાં બસેરી હોવાથી મને તે વાત વીરો કાંઈ શક રહેલો નહીં. તે વાત નીચે પ્રમાણે હતી—

મારા બપાવાના બાપ “ગાદ” અને તેનો આ દુખી બાઈ “જોન” એક એક ધણા ચાહતા હતા અને. માન

આપતા હતા, અને જ્યારે “માઈ” પરણ્યા સારે “જેન” જુદા રહેવાને બદલે સાથેજ રહેવા લાગ્યા. તેઓ સરખી રીતે તેઓના પીતાના વારસ હતા, પણ તે વીશે કાંઈ અદેશો નહીં હતાં, કારણ બપહાર ઉપયોગી રીતે તેઓ એકજ ઢેલી વાપડતા હતા. હવે આ કુટુંબમાં આજ્ઞત બનવાની હતી, તે આતી. મારા પીતાનાં બપાઈ તે “માઈ” નાં બાપડી મરણ પામ્યાં, અને પોતા પાછલ મારા બપાવાને ફક્ત સાત વરસના નાની ઉમરના મુકી ગયાં. જો કે તે મમ્મી પી મારા પીતાના બપાવા વખત જતાં પીસરી ગયા, તોપણ તેઓ ફરીથી પરણ્યા નહીં. જ્યારે શોકનો વખત પુરો થયો અને તેમણે પહોરણાએને તેમનાં લાગ્યા, સારે તેઓમાં એક ફ્રેન્ચમેન નામે મો. દલાઈમ પણ હતો. એક દીને ખાણું ખાઈ રહ્યા પછી તે પહોરણાએ જણાવ્યું કે તે “મેસમેરીસમ” નાં ધણે કુશળ હતો. આ ઉપરથી થોડાક પરાણુઓના સુચવવા ઉપરથી તેણે તે પોતાની અજમાએસ પોતાના મેજમાન ઉપર અજમારી, અને તેમાં ફોલ પાગો. સાર પછી તેણે “જેન” પર અજમાવવા માંડ્યું, અને તેણે ખુશી જતાપી, તે તેમાં પણ ફોલ પાગો. તેણે “જેન” તે આ ઉંચામાં નાંખીને થોડાક સચાએ પુછ્યા, કે જે તેના બાઈની ખુશાળી વચે “જેને” બરાબર જવાબ આપ્યા. તે દલાઈ ગરમી પુષ્કળ હોવાથી સવળી જાતીઓ ખુશી મુકી હતી. હવે આ બારીએ તે વખતે કહેવાતી હતી તેમ ફ્રેન્ચ બારીએ હતી, કે જે જમીન સુધી કાઈ પણ ટેકા વગર ઉંધાકી રહેતી. એક સવાજનો જવાબ એવો દસવા જેવો “જેને” આખો કે પેલો ફ્રેન્ચમેન પેટ મરીતે દસવા પડ્યો, અને તે બેઠો દસો કે પોતાનું સરકાવપણું નહીં રાખતાં, બારી જે પાસેજ હતી તે ચાલે ખુરસી પરથી નીચે રસતા પર પડ્યો. મારા પીતાના બપાવા તેમજ જીજ પરાણાએ મદદ આપવા નીચે ડોડ્યા, પણ ફેકટ; સપથું યઈ ચુકું હતું; તેની ગરદનનું હાડકું બાગી ગયું હતું અને થોડાક વખત વેર જોવાન હાલતમાં રહી, થોડાક વારે તેણે પોતાનો પ્રાણ છોડ્યો. કારોનરની જુરી બારાઈ, અને જુરીએ અકસ્માતે પડી જવાથી મરણ નીપજવાતો અભિપ્રાય આપ્યો.

જ્યારે તે સપથું પુરું થયું સારે “માઈ” ફ્રેન્ચ દીએ “જેન” આગળ ગયા કે જેને આટલો વખત સર્વે કોઈ બીજકુલ પીસરી ગયા હતા. તેણે તેને હજી તે “મેસમેરીસ” ની જોવાન હવમાં જોયો, અને તેમની સમગર કરવાની કોશિસ કીધી. આમાં નહીં ફાવવાથી તેઓએ ડાકટરને બોલાવ્યો, અને સવળી વાતથી તેને વાકેફ કીધો. સવળી મેડેનટ ફેકટમાં ગઈ. ડાકટર જોહાંસ કરવા લાગ્યો કે “મેસમેરીસમ” જેનું કાંઈ ઉગ્ર નહીં. પણ તે જે હોય તે, પણ “જેન” ને સમગર કરવાનાં ફેકટમાં ફોંકાં મારવા પછી તેને પથંગ પર લઈ જઈને સુવાડ્યો. આ પ્રમાણે તે આટલાં વરસ સુધી હજી આવી હાલતમાં પડેલા હતા. મોક અરથા બધ પાડતા આ વાત કુટુંબ વચેજ છુપી

રાખી, તેમજ બોરાક કે જે તેને એક નખી વાને આપવામાં આવતો હતો, તે આગળ જણાવ્યા મુજબ દુધ યા સેરવો દતો, અને તેથી કરી તેની જીંદગી ટકી રહી હતી. તેમજ બાઈ તે વખતે તેની ધણી માવજત રાખતો, અને જ્યારે તેતો દીકરો (મારો બપાવો) ઉમરમાં આવ્યો સારે તેતે તે વાતથી વાકેફ કીધો. આ પ્રમાણે બાપડી દીકરાને એ વાત જણાવી, અને તેમજ હવે છેવે મારી જાણવાની પણ વારણ આવી, અને મેં “જેન” કે અમે “લેસતર” વામાં એક જીવન મુદ્દાં સાથે દોશ જોડાવ્યાં હતાં.

અજાણતાં, આ વાત છુપી રાખવામાં મેં પણ મારો ભાગ કયુષ કયો, હું કયુષ નહીં કરું તો બીજું શું કરું? પણ મારા પીતાની ધણીની આજીજી છતાં હું તે વખતે પરણ્યો નહીં. મેં કયું કે જ્યાં સુધી સવળું બરાબર થશે નહીં ત્યાં સુધી હું કદી પરણવાનો નથી. “જેન લેસતર” આ વખતે ૧૦૮ વરસનો હતો. મને લાગ્યું કે હવે તે વધુ વખત ટકવાનો નથી. મેં મારા પીતાને પુછ્યું કે આ “મેસમેરીસમ” થવલા માણસને હમણા આટલે વરસે કાંય નહીં ઉઠાડવાની પાછી કોશિસ થાવ, સારે તેઓએ જવાબ આપ્યો કે તે ઉઠાડવાની હીકમત તો “દલાઈમ” સાથે દલાઈ ગઈ. આપી હું ઉઠાડાઈ ગયો. મેં પછીજ ખત અને ઉત્કટથી તે બાગદંસર સપથું વાંચ્યું, અને જ્યારે તેની માવજત કરવાનું મારે માથે પડ્યું સારે મેં તેની પર પછી મુકતીઓ અજમાવી જોઈ, પણ સપથું ફેકટ.

આ પછી માર વરસે મારા પીતા આ દુન્યામાંથી કુચ કરી ગયા. પછી મુદ્દાં હવે આ જોતો મારે એખસાને માથે પડ્યો. મારા બાપ બપાવાને તો એક એકની હીમન હતી, પણ હું તો હવે તદનજ એખસો પડી ગયો. એકાંત સ્વભાવને લીધે કોઈ સાથ જોવાના નહીં ગમે, અને તેમ કરતાં આ મારા ધધાર પરનાં હું એખસો એતો એ પીઆર કરતો બમ્મા કરતો.

“જેન લેસતર” — જે આપણે તે જીવન મુદ્દાંને નામ આપી શકે તે — તદન હાડગીજર જેવો યઈમગો હતો. તેને જાગડવાની દલે સળગી આરા મેં જોડી દીધી. પણ તેણે મારી પર કાંઈ અજાણ જેનું મંતર મારણું હોય એમ મને લાગતું. તેને બોરાક આપ્યા પછી હું ધણો વખત વેર તેની આગળ બેસીને વાંચતો. આ પ્રમાણે એક દીનસ મારા હાથમાં એક જરમનું એપાનું આણ્યું, કે જેનાં પાનાં ઉઠાવતાં મારી નજર “હીપનોલીસમ” વીશે કોઈનાં લખાણ પર પડી; ફક્ત તેમાં એકજ મીજ વીશે વાંચતાં હું ઉશકેરાઈ ગયો, અને તે “હીપનોલીસમ” ની ઉઠાવમાંથી કોઈ માણસને કેમ બીધાર કરવો તે.

ઉત્કટમાં આવી જઈ, તેમાં જેમ લખ્યું હતું તેમ હું હુરત કરવા મંડી ગયો, અને તેમ તેની રીત પ્રમાણે કરતાં મારા હાથમાં કળતર થવા લાગી, પણ હું હટ્યો નહીં.

“તમેને ઉત્કટ જોઈશે.” હું મન સાથે બોલ્યો. મેં મે-

હેનત જાની જ રાખી, અને એ ખુદા! એકાએક તે આકાશ દાર્યો, અને 'એક નીસારો નાખ્યો.

મારું જીવન કેવું પુરુષ હતું! મેં કામ કરવાનું આજુબ રાખ્યું. "જેન લેસતર" પોતાની આંખો ઉપાડી, આસ-પાસ નેહ્યું, અને પાછી બંધ કરીધી. હું જેન આગળ દોડ્યો, એક મલાસમાં ઘોડો દાર કહાડ્યો અને આરતે આરતે તેનાં મોઢામાં નાખ્યો. મારી ખુશાલી વધે તેણે તે જન્યો. દારથી તેને જરા હુશ્કારી આપી. તે મારા હાથના ટેકાથી જરા પલંગપર ઉઠ્યો, અને મારા ચેહેરા સાથું નેહ્યું, એક ધણાજ નળા, ખોખર આવળે પુછ્યું:-

"હું ક્યાં છું? હું કણ્ય છે?"
 "હું 'ગાઇ લેસતર' છું." મેં જવાબ આપ્યો.
 "ગાઇ લેસતર?" હા, છડા! હું કાંઈ મારો લાખ "ગાઇ" નથી! આ હા!" તે આસપાસ નજર કરી મારા ચેહેરા સાથું નેહ્યું 'બોલ્યો. "હું હવે નેહી છું. આ તો સ્વપ્નો છે."
 આટલું બોલી તેણે પોતાની આંખો બંધ કરીધી. મેં તેને હલવેથી પાછો સુવાડ્યો, અને દારતું એક બીજું મલાસ બાર્યું. "કાકા જેન, આટલું પી જાવો." હું બોલ્યો; "તમેને એથી કાપદો ધરો."

"એ મને એનો કાકો કહે છે," તે બાજબી, "હવેજ એણે મને પોતાના બાપ તરીકે ઓળખાવ્યો. આ કેવો અજબ નેવો સ્વપ્નો છે. દાર! હા! હા, એ સ્વાદમાં ખરેખર ઘણો જીવે લાગે છે."

તેઓ તે દાર પી ગયા, અને મેં તકવાનો ટેકા આપવાથી તેઓ અઢેલીને પલંગપર બેઠા. હવે અંધાર પડ્યા આવવડું હતું તેથી મેં દીવાસલીની એક કાંડી કહાડી અને કાંતસ સંત્રગાળ્યું.

"એ આ શું છે?" તેઓએ પુછ્યું. "શું તારા હાથનાં આંગળાંને ઘસડીને તે અજવાળું પાડ્યું છે? ખરેખર આ તો કાંઈ ઘણુંજ અજબ નેહું છે."

મેં તેઓને કહ્યું કે, એ તો આ કાંડી ઘસવાથી અજવાળું થયું હતું, અને એક બીજી સળગાવીને તેઓને દેખાડ્યું. આથી તેઓને ઘણી રમુજ પડી, અને કાંડી કમ બને છે, તથા તેમાં શું શું ચીનીની નજર હોય છે, તે હું તેઓને સંજગવવા લાગ્યો, ત્યારે તો એઓ મુઠમાં હસવા લાગ્યા, જાણે મશકેરી કરતા હોય તે પ્રમાણે. "હવે આપણને એની નજર નથી પડતી, કારણ જાતી સળગાવવી હોય તો 'ગેસે' કરીને સોઢાકાથી સળગી શકે છે."

"ગેસ!" તેઓ અજબગીથી બોલ્યા.

"હવે તમારાં કપડાં બદલવામાં મને તમેને મદદ આપવા દેઓ," હું બોલ્યો. "સુત જવાને તો હજી ઘણો વખત છે. આપણે પુસ્તકવાસા ઓરડામાં જઈએ, કે ને વધારે સંગ્રહ કરીએ."

હું ઉપડું બોલ્યો ત્યારે તેઓના ચેહેરાપર ઘણી અજબગી લાગતી હતી, અને જ્યારે મેં પાટલુન અને એક જગલો લાવી આપ્યો, ત્યારે તો વળી બેવડી વધી.

"આહા!" તેઓ બોલ્યા, "હામનાં લોકો આ પોપાક પેહેરતા હશે. છડા! મારાં "બીચીસ" ક્યાં છે?"

હું તેઓની જુની કબજ આગળ ગયો અને તેમાંથી તેઓનાં ઉપડાં "બીચીસ" એની કદાવ્યાં, કે ને ઉધધથી તડત ખવાઈ ગયાં હતાં.

"કાકાજી," હું તેઓ આગળ તે લઈ જઈ બોલ્યો, "એ તો સંખળાં ઉધધને કરડાયાં છે."

"શું!" તેઓ બોલી ઉઠ્યા. "મારાં આવાં સરસ "બીચીસ" ખરાબ થયાં! શું તે-એહો! પણ અદ્યતનાં એ તો સંખળો સ્વપ્નો છે. કાંઈ નહીં, હું પેલાં બીનાં પેહેરીશ."

તેઓએ મારા હાથમાંથી પેલું પાટલુન લીધું અને પેહે-ડ્યું, પછી જગલો પણ તેજ પ્રમાણે પેહેડીને મોટી દસવા મડ્યા.

"એ તો મને જરાખર બેસતાં આપતાં નથી અને ધીમાં પડે છે. પમા! કાંઈ, મારા ગળાપુત અને બેરાવર પગ વારને તો હું જાણીને છું, અને હાલ તો એઓ જાણે પાકળ નથી નેવા લાગે છે. હવે આવો સ્વપ્નો મને આવવાનો શું સંભવ હશે?"

[સાંભળે છે.] VIOLET.

બીજાપોર અને અસલી ઇમારત.

ચનામાં બેઠેનો, વારતા અને કાંદાણી ધીરસા તો આપણને શેઠ વાંચવાના છે. પણ આજે કંઈક અસલી યાદશાહી ઉં-મારેતોના જાણવા ભેગ દેવાલ વાંચ્યો લીક પડશે.

બીજાપોર દખ્ખમાં ઘણી બિંચી જગએ શેઠાપોરથી ૧૦ મેલને છેડે છે. એ શે-હેરને ફરતી દીવાલ સાથે મોટા મંજવર દરવાજાઓ છે અને સાંની બોચા ભેગ વીક પડશે.
 બીજાપોર દખ્ખમાં ઘણી બિંચી જગએ શેઠાપોરથી ૧૦ મેલને છેડે છે. એ શે-હેરને ફરતી દીવાલ સાથે મોટા મંજવર દરવાજાઓ છે અને સાંની બોચા ભેગ વીક પડશે.
 ઉંમારેતો નીચે મુજબ છે:-બોલ મંજવર, બેર મંજવર, જુમા મસજીદ, આરસ્તીએ, ઉંમારેતીમ શેઠ, બાંગી માહાલ, આસાન માહાલ, મોતી માહાલ, મેકેતર માહાલ, તાજ બાપરી અને ચંદા બાપરી કરીને એ મોહોડા કુવા છે, અને પેલી મંજવર તોપ કે બેને "મુલુક મેદાન"નું નામ આપ્યું છે, તે એટલી તો આસપાસજ મોટી છે કે એક વાર ફરે તો મુલુક મેદાન બનાવે! એ તોપ બ્યાં સુકેલી છે તેની સામે મોટું મેદાન આવેલું છે તેને "બીમાજ ગાઢ" કરીને કહે છે. "ઈદને" દહાડે ને મેદાનમાં બાદશાહના વખતમાં હજીજીજી બાદશાહો નીમારને માટે જમાવ થતા હતા! એમ હાંના લોકની કહેણી છે, આ મંજવર તોપ નવ હાથ છે અને ઘેરાવામાં ચાર, હાથ છે, તેનું બીજાજ એલું મોટું છે કે એક આદમી અંદર બેસીને પાથડી બાંધી શકે! તેટલું જાણ તો હવે નથી ભેદ્યું, પણ મતમય

એ કે, ઘણી મોટી છે; તેને કાંસાંથી એટલી છે અને સરસ રીતે પાલીય કાપેલી છે. તેનું મોહોડું આગળને મળતું છે અને તે મોહોડામાં હાથીને મળતું પકડેલા દેખાય છે. એ તેપને જુખીસીની વખતે કીકાપર ચઢાવીને ફાટામાં આવી હતી.

મુસાફરોનું સઘીની વધુ પ્લાન ગોત્ર યુજન ખેંચે છે. એ મીનારા અતી ઘણા જાએ છે અને છેક જાએથી નીચે ભેતાં નીચેનાં માણસ પચ્ચાં માફક લાગે છે. એની પેદખાઈ અને લંબાઈ ગોળ આકારમાં છે તેથી ઉપરથી અને નીચેથી ઘણાજ યુગ્મ દેખાવ માત્રમ પડે છે. એને ચાર બાજુ ચાર મીનારા છે અને ઉપરના મીનારા અથવા ટોચ ઉપર ચઢતાં ખરેખર ચક્કર આવી જાય છે. યુજનની દેવાઓની મોહોડાઈથી આસપાસથી મોટી છે અને એના જાયા ઘેરાવામાંથી એક કાંકરી પહો ખસી નથી. આ આગળ વખતની કારીગરી આફરીન કરવા ભેગ છે. એ યુજનમાં એક બાજુની દેવાઓને કાન કરી ને ઘણા ધીમેથી અવાજ કરીએ અથવા સવાલ પુછીએ તો છેક પેલે નાકેની દેવાસ આગળ ઉભેલા માણસ આપણને બરાબર જવાબ આપે છે, એ ઘણું આનંદથી સાથે રમી જાય છે. ટેલીફોનમાં તો મોહોટી સાદ ચારેયે ધીમે, પહો આગે તો જેમ ધીમેથી જોએ છે તેમ મોટા અવાજ નીકળે છે; તેનાં કારણમાં એમ કહે છે કે, એ યુજન એવી રીતે ગોળાકાર બંધાયેલા છે કે માણસનો “એકા” અથવા “પડ્યા” બહાર જઈ રાખતો નથી. નીચલા ભાગમાં ઘણી સુંદર જગાપર બાંધવાની અને તેની બેગમની કળા આવેલી છે, લાંની રખેવસી માટે મુજબરો પેહેડી દર પેહેડી લાં નેગેલા છે, તેઓ એ બાદશાહી યુજનની કાપાણી નેટલી જાણે છે તેટલી કહે છે કે, એ ગંભીર યુજન બસો વરસની આગળ સુરતાન થાં હાસુકે બંધાવેલા દેતા. એનું બાંધકામ વીસ વરસે આસપાસ ગઈ હતું. આજના બાદશાહી ઇન્જનેરી એ બાંધકામની ભજન તારીફ કરે છે અને એ પાદશાહી યાદ જળવી રાખવાની તંત્રીય રાખે છે.

“જુમા મસજીદ” પણ એક યુગ્મ દેખાય છે. એમાં એકી વખતે નજીક ત્રણ હજાર ઇસ્લામીઓ નીમાળને વસ્તે એકઠા થાય છે. એ મસજીદ પણ ઘણી જાયાઈમાં છે; એને ચાર બાજુએ ઘણી શોભાવવાનું ગેઝેટી છે અને એની સરસ બાંધકામ છે કે કદી નવરે બેલા વગર તેનો પ્યાસ થઈ નહી રહે. એ ગંભીર એવાદતમાં સને ૯૮૮ ના હેનરી સામ્રાજ બાદશાહ આવી આવીશયદે બંધાવી હતી. ત્રણસો વરસ થઈ ગયાં છતાં આજેથી તે તદ્દન એસતવાર ઉભી છે.

આશાન માહાત્ર એ પણ એક સરસ બાંધકામ છે. એની પડોસમાં તળાવની માફક પાણીથી ભરેલી હોલ છે, તેથી દેખાવ સારો લાગે છે. કઈ જગાનાઓથી મોટા મોટા પથરના ચાંબળ આ તે આગત્રા વખતને યાદ કરતા પાંચા છે. જ્યાંથી ભેંચે લાં એના સરસ પથરો ટાંકેલા અને તેવાજ પથરોથી બાંધકામ કાપેલું દેખાય છે બીજા સમયોરસ પથરો અપરસી માફક ગુરેલા આપણી અંગીઆરીમાં “દીડીસ” ની માફક દેખાય

છે. એ આશાન માહાત્રને મુકામમાંનો “પવીન દરગાહ” તરીકે જાણે છે. ખરેખર લાંની સફાઈ અને સુપકાઈ પવીનપણું દેખાય છે.

બેર યુજન જેને “સીસદરસ ડુંખ” કરીને કહે છે, તેપણ એક સારી રીતે બાંધેલા યુજન છે; એ બેરેનોની કબર છે તેથી ઉપરનું નામ આપ્યું છે.

“મોતી મહાત્ર” અથવા એને “સાંત માહાત્ર” પણ કહે છે. એ સાંત માત્રનો મોટા બાદશાહી મોહેલ છે, નીચે મોટા તળાવ છે; જેકે એ મોહેલ તદ્દન બીસમાર હાલતમાં છે, તેપણ બહારથી નેનારને ઘણા દખલખાણો લાગે છે.

“ઈમરાદીમ રાજા” કરીને એક મોટા કુશાદ કમપાઉડમાં આ યુજન નેવામાં આવે છે. કમપાઉડની અને અંદરની બાંધણી એકસરખી રીતે આજ લગણુ જમવાયતી છે. લાકડાકામનો તેમાં મુદત્ર છેજ નહી, જ્યાં ભેંચે લાં પથરીજ સરવે બાંધી લીધેલું જણાય છે.

“આર કાસો” એ એક કીકાની માફક યુગ્મ દેહેલ છે. કહે છે કે મરાઠા રાજા શીવાજી બીબેલપોરની ચઢાઈમાં એ ઇંદયાને ભાંજ તોડીને છુટી મ્વા હતો. આગત્રા વખતમાં એ બાદશાહી જાંડારને નામે એજાખાતો હતો, હાલમાં એને તદ્દન મુધારીને કચેકટરની આસીસ કાપી છે. બાંગી મોહેલ એક બાંગ દેનારનો કહેવાય છે. એ જગેરે નાના મોટા કેટલાએક યુજનો આજેવેર સારી રીતે જળવાઈ રહ્યા છે. બાદશાહી કુવા “લાન્ બાવરી” અને “ચંદા માવરી” એવા ગંભીર કુવાઓ દેખાયાજ જણાય છે. યુગરાતમાં કે મુખઈમાં એવી બાવરી કેટ દેખાતી થી, તેને ફરતી મોટી દેવાસ છે અને મોટી મોટી સીકીઓ ઉતરવાને વારને કાપેલી છે.

આ સરવે દેખાવનું ઉપરનું પ્યાન ૧૮૮૦ ના વખતનું છે, આજે તો તેમાં તદ્દન મુધારો થઈ જવા ભેંચે. દસ વરસ આગમજ આગત્રાકી પણ હતી નહી અને બીબેલ જીસે નહી પણ એક માત્રમાં બરેબર હતું. ૧૮૭૭-૭૮ ના કરામણા દુકાસે એ રોહેરની વસ્તીને તદ્દન બીબેલપોરથી પામના કાપી ને રોહલીના દુકાસે વાસે લોકોએ બચ્ચાંઓ પણ વેચ્યાં, તે વખતના ખંતીયા ગવરનર સર રીચરડ મેમખે લાં જતે જઈને એ દુખીઓની હાલત ભેંચે, આમાં બાદશાહી રોહેરની સુંદર, ઇમારતોને નેરાન થતી ભેંચે તેને મુધારવા તથા વધારવાનો બીચાર કાપે. ભારતીય એ સરવે ઇમારતોની મરામત આવે, થઈ અને એ રોહેર વસાવે. હાલમાં લાં ઇસપીટાલ, ધરમશાળા, હાઈ સ્કુલ અને જાને ખારીઓનાં પણ ચાર પાંચ ઘરો છે. જ્યાં યુગ્મ-ખીકીસ સરકારની નજર ગઈ લાં આવાદાની થપલીજ જણાયી. મોદા એ રાજને અગર રાખેા મીસીસ હાવર.

બુખસુરત તથા ગેરાજી બાનુઓ નવારે બાહેર ફરવા નીકળે છે લારે ને તેઓ તરફ કાઈ લીકાને મેચ છે તો ઘણાજ સુરે થઈ જાય છે, ને બીબે હાથપર ને તેઓને કાઈ ભેટ નથી તો અતીશે દલગીર થઈ જાય છે—કેમ બેઠેન ખરી વાત ઉભી કે

પણ એકેશ બેચા નહી. તેણીની બધી પીરજ ને પીતી બ-
રેશી સંભાળ છતાં તે બીચારી મા બગી રહી નહી, પણ
તે બચ્ચુ છુચુ. 'મેરી એક દહ' પણ પોતાની પીતી બરેશી
મેદનન ચાલુ રાખી. તેણી કાગળમાં લખતી. "માનમાં
દહળી તાવના કેસો ઘણા છે, અને આખાં ગામમાં ફક્ત
હુંજ એની છેક, જે એ રોગથી બીહી નથી, અને બીચારા
ગરીબ બીમારોને મદદ આપવાને. ગારો. ઘણા ખરો વખત
રોકાય છે. મારા પીત્રાઈની બાજુએની માંદગીમાં બરા ફર
છે, તોપણ દહ ઘણી આલતી છે. હું તો ખરેખર વણીજ
અનન્ય જોવી રીતે બની ગઈ છું, ને મનમુત પણ રહી
છું. મોદા મને આદંધાર, અને મારી ફરવાથી દુર રાખે. પણ
એવી ખેરાળ રહુ છતાં, હું બચી ગઈ અને મારી તંદરસ્તીમાં
રહી, એ મોદાનીજ બહેનથી થયઈ હશે, એવો વીચાર મને
આવ્યા વગર રહેશે નહીં."

જેમ શીખાજો એકે કે તમા એકી થવા લાગી અને મેરી
પીકાડને પોતાના મિત્રાની ઈચ્છાઓને વધા થઈ પડ્યું, ને મોદા
વખત પોતાની મરહુ ઉપરાંત આસાએસમાં વખત મુજબરે
પડયો. પણ દહ તો વર્ષ પુરૂં થાય નહી, તેટલાં તો તેણીને
માનમ પડ્યું કે તેણીની માસીને પાંછી તાર લાગુ પડી હતી
અને જો કે પોને કાઢેલી. અને નખાળી થઈ અચી દતી, તે
છતાં તેણીની માવજત કરવા ઓસમર્થથી પાછું જવાને તેણી
બહુદ થઈ, તેણી ગઈ, પોતાની અસહી મહેનત પાછી ચાલુ
કીધી, અને તેણીની માસીની તંદરસ્તીમાં ઘણા મુશ્કારો થયા
લાગ્યા. સ્થર પછી તેણીની પોતાનીજ દેહ લાકડી પડી. ઘણાક
દલાઓ સુધી તદન નાચાર થયને તેણીને બીહાને રહેવું પડ્યું;
પણ આશા વગર નહી, અને કદીથી ફરવાદ કરતી નહી,
અથવા મનમાં બળતી નહી, અને જેજો તેણીની આસપાસ
હતા, તેમને એવા સ્વભાવથી ખુશી રાખતી ને અનન્ય કરતી.
છેલ્લે સરવાળે તેણી સાછ થઈ, અને વખતસર અમેરીકાનાં
પોતાનાં ઘરમાં પાછી ફરી; અને ઓસમર્થથીનાં એવી માદ-
ગારી પોતાની પાછળ મુકી ગઈ, કે તેને પમરાત કંદી પણ
જોડા થયો નહી. 'મેરી પીકાડ' ની એ ખરી દિગત હતી.
મગરની વગરની, ખુદરતી અને સાદી દિગત જે સ્ત્રીઓનાં
ઓદન સુધાપર પુર હોય છે, તેમજ એવાં કોમો કરવાને
શક્તીવાન થાય છે. જેજો પોતાની ફરજ અંજ આપતી આદ-
કરે છે, તેજો શાખારીને માટે લાભકર કરતાં નથી અન્યમાં તો
બદલાની આશ રાખતાં નથી. ફરજ તરફના મારથી 'સરો
વર ઈરી' ઉપર તે ઉસકેરાયેલો સુકાની, સ્થારે મોહાણુ ય-
પઈ બળીને આસપાસ બળેતાં ફરી વખમાં, તેપણુ પહો-
દરીથી ચક્રવર ઉભો રહીને, માહાણુપરનાં બીજાં લોકોના
જીવ બચાવનાં ખાતર, પોતાને બચાવક દુઃખ થયાં છતાં, સ-
ધાનુ દિગતથી બળીને, માહાણુને ખારમાં લઇ ગયો.

પુરેદો.

કુચ બીહારના માહરાજ અને માહરાણી.

પણાં નામવર માહરાણીની લુખીશી, જેના
ઈચ્છાં માદેસા દોદી પરણીઓમાં આ
કુચ બીહારના માહરાજ અને તેણીનાં
માહરાણી પણ હતી. મોગસ રાજ વેળાં
કુચ બીહારનો મુગસ બાપુ મોદલો હતો,
તે લગભગ આખો આસામ દેશ અને
રંગપોર, બ્રહ્મપોર તથા કીનારપોરનાં
આખાં પ્રજાઓને બનેલો હતો-કે જેની
વીરતાવ લગભગ અરંધ્રી ઈંગલંડ દેશ
જેટલો થયો હતો. 'પણુ સ્થર પછીના હુમલાઓથી તે દેશ
ને મળે મોડો ભાગ 'બીજા' દેશો સાથે જોડાઈ ગયો' હતો.
કુચબીહારનું રાજ કેટલું ધણા અંસથી વીચારના હોદ્દાઓ હો-
વા છતાં, માહરાજ કે જેની દેખરેખ તાનપણથી સ્ત્રીસં સર-
કાર લેતી આવેલો હતો, તે હોદ્દાઓના ધણા ખરો વેદરેશી
મોહ્યા છે, અને મુષારાના ધણાક દાવદા તે સ્ત્રી રીતે સરકાર
છે. અને માહરાજ અને માહરાણી, કે જેણીની મોસલાની
અચ્છી નમતથી દરેક જાણુ જે તેણીના સંબંધમાં આવતી
તેની તરેશી તેણી આદ મોજવાના પાંખી હતી-ને ઉઝીને ત-
રેશી બહુ પુસાવી બરેશો આવકાર મર્યા હતો; અને આપ-
ણું રાણી સાહેબે તે માહરાણીને "કમપેનીયન-ઓઝ" થી
ઉપર-એમપાયરનો" પોતાળ તથા માહરાજને "ઓરડર-ઓઝ
ધી આન્ડ-કોસ ઓઝ ધી-ઈડયન એમપાયર" ને જોતામ બાળ-
શયો હતો, કે જેથી આપણે વારસે જીવે કે તેઓ પોતાની
વેશતાની સફરની માદ હોયે પુસાલીયન કરતાં રહેશે.
કેટલાંક ધર્મ ખાતાંઓ કે જે તે નામદારોએ સ્થાપ્યાં છે, તે
મોદે એક કલ્પ કે જેને "ઈડયા કલ્પ" કહે છે, તે જીવાડી
ઉમેરો કર્યો છે, કે જે ઉઝીએ અને દરીઓ વચ્ચે એપધાર
વધારવાનું એક અચ્છું કલ્પ થઈ પડ્યું છે. તેઓએ જુબી-
લીના વરસની પાદમારી કાગળ રાખવાને કાન્તે એક કાન્તે
કુચબીહારમાં જીવાડી છે, અને તેનું નામ પીકેરાશીયા કાન્તે
કરી આપ્યું છે.

श्री महाराज साहजान और महारानी
THE MAHARAJAH AND MAHARANEE OF KUCH BEHAR

॥ નામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરીત્રો ॥

મીસ લીલ દા બેન્સ.

સા હીલદા બેન્સ તા. ૧૪મી જુલાઈ ૧૯૮૦ નાં વરસમાં જન્મી હતી. હીલદાનો બાપ મીસતર બેન્સ એક આગર-દાર પૈસાવાલો અકસ્મતે હતો. તેણી ઘણી જ યુગ્મચરિત્ર હતી. તેણીની મ્હુ આંગિ દેખાડી આપતી હતી કે તેણી આગળ જતાં એક યશી યુગ્મચરિત્ર તથા મંચળ નાર નીવડશે.

હીલદા ત્રણ મહીનાની હતી સારે તેણીની મા મરણ પામી હતી. તેણી પંદર વરસની ઉંમરમાં ઘણી બાપાએ જાણતી હતી. મીસ બેન્સ અકસ્મતે વરસની ધર્મ તેટલાંજ તેણીને સાથે ઘણા અકસ્મતે તરફથી માગ્યાં આપ્યાં હતાં, પછી સર્વેને તેણી ના પાડતી હતી. આથી તેણીને બાપ તેણીની ઉપર ઘણા ઝુસ્સે થતો હતો.

હીલદા વીસમે વરસે બાપ સાથે પહેલ વહેલી ઈંગ્લંડ ગઈ હતી, ત્યાં તેણીએ સુધરેલી મંચળીઓમાં ફરનારી બાપની સાથે દોસ્તી માંડી અને તેઓ સાથે તેણી પછી મંચળીઓમાં ફરતી હતી. મીસ બેન્સ ઘણી યુગ્મચરિત્ર હોવાથી યશી અકસ્મતે તેણી તરફ ધ્યાન ખેંચાતું હતું. મીસ અને મીસતર બેન્સ ઈંગ્લંડમાં બે વરસ રહેવાં અને પાછાં ઈંગ્લંડથી તેઓ અમેરીકા, ત્યાં હીલદાનો જન્મ થયો હતો ત્યાં ગયાં. હીલદાને ઈંગ્લંડ છોડી જવા મગતું ન હતું, પણ નાચારી તથા દગગીરી સાથે તેણીએ ફરવને લીધે ઈંગ્લંડ છોડ્યું.

મીસ લીલદા બેન્સ અમેરીકામાં પોતાનો કુરસંદો વખત રંગવામાં કંદારતી હતી; અને આખો વખત તેણી (હિવાલો) લખવામાં કંદારતી. ૧૯૦૮ નાં વરસમાં તેણીએ 'ઈવ-નિમિસ એટ હોમ' નામનો એક રસીકો શીરસો રચ્યો હતો. તેણીએ બીજી હેવાલ ૧૯૧૦ માં બહાર પાડ્યો હતો, તે હેવાલ તેણીએ પોતાની મરનાર માતાનો કેટલાંક લખવામાં લખ્યો હતો. ઈંગ્લંડમાં સર્વેને ત્યાં તેણીની ચોપડીઓ વચાતી હતી.

મીસ લીલદા બેન્સ કોરસા હેવાલો તથા રસીકો વાંચતી લખવામાં ઘણી નામીઓ ધર્મ ગઈ છે. તેણી થોડા દીવસની માંદગી બેગની તા. ૫ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૭ ના સાલમાં કુવારી છંદગી બેગની આ દુન્યા છોડી તે બેહેલી દુન્યામાં આસરો લેવા ગઈ હતી. તેણી ઘણી સુધરેલી હતી - તેથી તેણીનાં મરણથી સુધરેલી મંચળીઓમાં મોટી ખોટ ગઈ હતી.

ક મ ન સી બં શી રી ન.

પારસી સંસારી વાતો.

મકરણ ૧ હું.

મશેદજ હોરમસજ નામે એક ગરીબ પારસીની શીરીનબાઈ નામની એક કેળ-વાપવી, ગરીબ, મીસતરસાર સ્વભાવની ૧૭ વરસની છોકરી હતી, જે હમેશાં પોતાની મારી સાથે અગદાવાદ રહેતી, અને હાલ એક માસ ધર્યાં તે પોતાના બાપા જન્મ-રોહને ત્યાં આવી હતી. તેનાં માસી એક કેળવાપવી અને લાપકીવાસી બાપુ હતો અને જેવણનાં હાથ નીચે બચપણથી

શીરીન પણ ઉપરી હતી અને તેનામાં સમગ્રો માસીના જેવો ખવાસ હતો. પણ તેની સાવરી માતા બચુબાઈ તેથી ઉત્ક-લાચ સ્વભાવની, અસલી વીચારની, અદેખી અને લોભી હતી. જન્મરોહ પણ બચુબાઈના ખવાસને મજતાળ હતા. હાલમાં શીરીનની ઉંમર ૧૮ વરસની ધર્મ, જેથી બચુબાઈ અને જન્મ-રોહને શીર લાગવા માંડી અને કાંઈનીથી સાથે પરણાવી આપવાને ઉત્કર્ષદ થયાં. તેવણનાં ધરની પડોસમાં નવ-રોજના નામના બુદ્ધા તેમજ તવંગર, પારસી રહેતા હતા, જે-વણ સાથે શીરીને પરણાવવાની બચુબાઈની યશી યુદ્ધી હતી, કારણકે બચુબાઈ પૈસાનાં ઘણાં લોભી હતાં. વારંવાર નવ-રોજને પોતાને ત્યાં જમવા તેડીને બીજી વાર પરણવા વીરો પાતે છેલ્યાં, કારણકે નવરોજના કહેવા પારસી તેવણની પરણી બેરિને યુવરી થવાને ૧૩ વરસ ધર્મ ગયાં હતાં.

એક દીવસે જન્મરોહને વીચારમાં હમેશા નોંધેને બચુબાઈને વાત છોકી કે શીરીને નવરોજ સાથે પરણાવવી, અને જન્મરોહનેથી તે પસંદ પડ્યું, જેથી તેવણના મેહરવાનજી કરીને દોસ્ત હતા તેવણને યશમાં નાખીને શીરીનનું કારણ મોકલાયું. નવરોજનેથી તેવું જ નોંધેતું હતું, નવરોજ એક બુદ્ધા ને ખરાબ વાચનો પારસી હતા, અને શીરીન જેવી લાપકીવાચી, યુગ્મચરિત્ર, શીખેલી બાપકી ગેળવવાને ઘણા આતુર હતા, અને તે સારી રીતે જાણતો હતો કે બચુબાઈ તેના પૈસા પર પરણાવવા માંગે; જેથી ચોડીક આંતરણી કરી કચુર કીધું; જન્મરોહ અને બચુબાઈ બેઠ મેહરવાનજીની પાછું ફરવાની શક નોતો એક, તેટલે મેહરવાનજી આવતા જણાયા, જેને નોંધેને

મરોડેલ એ ખુશાલીનું ડોળ કરીને પુછ્યું. ગેરવાનદા એ હા કહ્યું અને બચુબાઈ ધણી ખુશી ધયાં.

“બાઈ, તમે તો નક્કી કરો છો, પણ શીરીનબાઈની મરદ પુછો?”

“એટલે એની શાની મરદ પુછો, જે આપણને પસંદ આવ્યું તે એને;” જમશેદદાસ વીચારવંત એહેરે બોલ્યા.

“પણ લાંબોની, એ ક્યાં ના કહેવાની છે. લેવોની હું શીરીનને તેડું; શીરીન, શીરીન,” બચુબાઈએ શીરીનને તેડી.

“હા બારીદા,” શીરીન પેલાની સાવકી માતા આગળ આવી “કાંય બચુબાઈ?”

“એની દીકરી, તું તો મારી સમજીને રાંકે છેકરી છે, જેથી તારી મરદ પુછ્યું, વાસ્તે વગર વીચારવે ના નહી કહેતી.”

“નહી માપણ, પણ તમે શું કહેવા માંગો છો, તે તો મને કહેવોની.”

“લેની હું તુંને કહું, પાસેના આપણા નવરોહ સાથે તુંને પરણાવવાનું મારું મોકલ્યું, તે તેણે હા પાડ્યું.” જમશેદદાસે શીરીનને નરમાસથી કહ્યું.

“અને વળી માણસથી કેવા લાખકીવાસા, તારે નરભીને મળ્યા છે; સાસુથી નથી, નહી તો વળી આગની સાસુઓના જીવન કેવા ખમવાના, બે નજીવ છે તે તો તેને સાસરે. તુંને કાંઈ તે લોક સાથે લાગે વજરે નહી,” બચુબાઈ બોલ્યાં.

“ને વળી સાથે યીસ ચાલીસ હજાર રૂપયા છે, ને ત્રણ અંગસા છે તે તો જુદા ને—”

“પણ તમે મને પુછ્યા વગર શાનું કારણ મોકલ્યું,” જમશેદદાસે લાંબું બાપાણ કરવા જતા હતા તેમને અટકાવીને શીરીન બોલી.

અફસોસ, ગરીબ બીચારી શીરીન! તેને યોડું ખબર હતું કે એક નામાયક સાથે તેણીને ફસાવવા માગે છે. પણ બચુબાઈના બેલવાથી એકદમ મોંઘી ગામરી પડી ગઈ અને શું બોલતું ને શું નહી, તે સ્તંન પડ્યું નહી; પણ બચુબાઈ અને જમશેદદાસ બેલવાથી યરચર બુજવા લાગી. તેપણ હીમત રાખીને શીરીન બોલી, “આવાહ, હું તમારી પાસે માફ માગીને કહું છું કે, એ તમારી વીચાર માંડી વાળો.”

“એટલે તું શું મને જણી જોઈને બીજાની નજરમાં—”

“પણ આવાહ, તમે કેમ સમજી યઈ, સુધારાવામાં ખપીને મને એક ખુબખ સાથે પરણાવવા નીકળ્યા?”

“ખસ છેકરી, ખસ, હવે ઘણી ચેચી ના ચલાવ, રાન જોની સાથે નથી પરણવાની તો કાણ સાથે પરણશે?” બચુબાઈ ઘણાં ગુસ્સે યેઈને બોલ્યાં.

“પણ માપણ, તમે મારી પર એટલાં ગુસ્સે કાંય વાઝો છો? દયગીર છું કે તમે! અને એક સુખ અને નામાયક સાથે પરણાવીને માફ જમડું સુખ હુડોવ, જે કેવળ નહી બની શકે તેવું છે અને હું કદી પણ એવા લુચા સાથે પરણનાર નથી;” શીરીન રડતી બોલે બોલી. પણ તેથી તો બચુબાઈ અને જમશેદદાસ બેલ ગુસ્સે યેઈ ગયાં અને બચુબાઈ

તો ગળા દેતાં જમશેદદાસે કંપકો આપવા પડ્યાં; “તમે એ દુકતીને હામી મુકી, તમને ના કહ્યું હતું કે એને એની માસીને લાં ના મોકલો, એ દુકતી પેલા આજ દાસના દુકતા-એને એઈને લેખાઈ છે ને એને તો કાંઈ વજીમ બારીસ્ટર જોઈએ છે.”

“નહી માપણ, હું કાંઈ વજીમ બારીસ્ટર નથી માગતી, પણ કાંઈ શીખેલા અને લાખક ધણીને મારો હાથ આપીને સુખી થઈશ, નહી કે એવા લુચા તથા નામાયક સાથે પરણીને મારી આખી જીંદગી દુઃખમાં કાડું.” એટલું બોલી શીરીન એરડામાંથી બચ છે, તેને અટકાવીને બચુબાઈ બોલ્યાં, “હવે રહે શીરીન, ક્યાં જાય, માફ સાંભળ; તું બે હમારો ધરમાં રહેવા માગતી હોય તો તુંને નવરોહ સાથે પરણતું પડશે, નહી તો તારે બેતારાક માફ ઘેર છોડી જવું.”

“પણ જોઈને, એવણની ખુશી નથી તો માંડી વાળો, મનેથી એ કીક નથી લાગતું,” ગેરવાનદા આટલો વખત સુખ બેકા હવા તેવણ બોલ્યા.

નહી ગેરવાનદા, હું કસમ ખાઈને કહું છું કે, જે બચુએ એને કહ્યું છે તે કશું કરશે તો કીક, નહી તો હું જીવરા લાં તમક એવું મરોડું નહી જોવાનો.” એટલું બોલી જમશેદદાસે માથે પાલકી એરડાને બહાર ગયા ને બચુબાઈ પાલકી ગમ જઈને બેઠાં. બીચારી શીરીન આટલો વખત કશું પણ બોલ્યા વગર રડ્યા કોપી, તેણીને ગેરવાનદા કેટલોક દીવાસો દઈને બહાર ગયા.

મકરણ રજા.

નવરોહની નારીપાસી.

હવે આપણે નવરોહનાં ધર તરફ જોઈએ. તેવણ ગેરવાનદાના ગયા પછી દુરત શાંતી જોતરાવીને જોઈને નાં ગયા. તેવણની બે જોઈને હતી, જેકે નવરોહ કરતાં ઉમરે નાની હતી. એવું નામ જાઈએ ને બીજાનું નામ જરબાઈ હતું. જાઈએ લાં પો છેકરાં હતાં અને તેવણ પેસે ટકે સુખી હતાં, પણ આકળા સ્વભાવનાં હતાં અને તેવણને નવરોહ સાથે યોડો બચુબાઈ હતો, કારણકે નવરોહની ચાલસણ જાઈએ બીલકેક પસંદ નહી આવતી. જરબાઈ પણ જાઈએ જોની જ હતી, પણ ગરીબ ધરમાં હતી; તેનાં સાસુ સસરા સરને ગરીબ હતાં અને જરબાઈને પોતાનાં બચુબાઈની માફક ચાહતાં; પણ જરબાઈ નવરોહને પછી ચાહતી હતી, જેમ નવરોહ કહે તેમ કરતી અને કેટલીક વાર તો નવરોહને લીધે તેણીને દુઃખ પણ ખમતું પડતું. વાંચનાર, હવે ઉપર કહ્યું તેમ નવરોહ જાઈએ ધર ગયા, પણ જાઈએ ધરમાં નહી હતાં. આવાને પુછતાં જણાવું કે બાઈ તો કોટમાં ગયાં છે. આથી નવરોહ ઘણા નારીપાસ થયા કે દેરા કોટક ગમે, તેપણ ધીરજે બેકા કે હમણાં આવશે. બેપારના ૨) વાજેના ગયલા સાંજે ૩) વાગ્યા પણ જાઈએ નહી આવ્યાં. વાત જોતાં નવરોહ ધામી ગયા.

દમણાં આપશે, એપ આપશે, પછુ નહી. કાંઈખી માગીના અપા-
ન આવે કે તુરત પારીએ નય. અતે પ) વાગા ને માડી આ-
પી. જેની કમપાઈમાં દાખર થઈ કે નવરોજ નીચે ફોડી ગયા;
પછુ અફસોસ! તેવણનાં કામમાં ખતર થઈ. જાઈએની સાથે
તેવણનાં સહી આપ્યાં હતાં, જેથી નવરોજ જરા દલગીર થયા.
જાઈએ નવરોજને જોતાંજ સવાલ કીધો. "કંય ભાઈ,
કાઈ દહાડે નહી ને આજે અહીં આવવાને તસદી લીધી, કાં-
ઈખી કામ હેતુનજ જોઈયે." "હા બેહેન, છે ખરું." "આસો હું
ઉપરજ આવું છું" એટલું બોલી તેવણ સહીને દરવાજાપર મુકના
ગયાં. થોડે વારે જાઈએ ઉપર આવ્યાં. "કંય ભાઈ કું છે?"
જાઈએ નવરોજને પુછ્યું.

થોડા વખત નવરોજ ચુલવાયા કીધા, પછુ ધીરજ રાખીને
બોલ્યા, "જોની જાઈએ, મારા ધેરની પાસે જમરોજ રહે છે
તેવણની શીરીનજાઈ નામની છોકરી છે, તેની સાથે મારું કા-
રજ આવ્યું છે, માણસખી સારાં છે."

હજી તો નવરોજ બોલે છે તેટલાંજ જાઈએનો તો મીનજ
ફરી ગયો. "એ તમે કું બોલ્ય, કાંઈ દાર પી આવ્યાય કે,
તમારી આજ્ઞ કયાં સુધી, તેની ઉમર કયાં ને તમારી ઉમર
કયાં? તમે છુટા છોડ કીધાને ૧૩ વરસ થઈ ગયાં ને આજે
એ કું? તમને દીવાનું શાએ લાવું?"

આથી નવરોજને ખસવાણું લાગું, તોપછુ બોલવાનું શરૂ
કીધું, "જો જાઈએ, હું તુને કહું છું, આજે બેસી તે બેસીય
પછુ ફરીથી છુટાછેડ વીરી બેસતી ના, કારણ કે એ વાત
વીરે બચુબાઈ તેમજ જમરોજેડ જાઈએને છે અને એ પછુ-
વાત વીચાર પકે કીધે છે. હું કાંઈ તારી સમજવડથી હા-
નાર નથી."

"હું નહી ખારતી, નવરોજ, કે તમારું મગજ કેકલે લેય.
તમને પૈસાની કું ખોટ છે કે બીજી બેરી કહો, ને જો તમારો
એવોજ વીચાર છે તો મારા ધરમાં પગ મુકતાજ ના."

એથી નવરોજએ કહું પછુ બોલ્યા વગર લાંબી રસ્તા લીધી
ને યોડાવાવાને જરજાઈને લઈ દાંકવા કહું. થોડા વખતમાં જરજા-
ઈનું ધર આવ્યું. નવરોજ ઉતરયા, સારાં ભાષને જરજાઈ ધરમાંજ
હતાં. "કમ નવરોજ કમ છે," દાખર થતાંજ બેહેને આ-
વકારે દઈને પુછ્યું.

"જરજાઈ, હું તારી સાથે અગલની વાત કરવા માણું છું."

આથી જરજાઈ ઘણી અચરત થઈને બાઈ સાથે વાતે બેસી.
નવરોજએ જે સમજું બન્યું હતું તે કહું અને ધણવાર વા-
તચીને કીધા. પછી થોડે જરજાઈજાઈને મગતી થઈ ને બીજે
દીને શીરીનને ધેર જવાનું નક્કી કીધું. આથી નવરોજ પુછી
થયા ને જરજાઈની રજા લઈને ધર ગયા.

બીજે દીને જરજાઈ બાઈને લાં ગયાં અને લાંબી શીરી-
નને લાં ગયાં. ઉપર જતાંજ બચુબાઈ મળ્યાં, જેવણે આ-
વકાર દઈને જરજાઈને ઝોરમાં તોડ્યાં અને જરજાઈએ
નવરોજ વીરો કહું કે તેવણ શીરીન સાથે ધરજાઈને ઘણું
પુછી છે. બચુબાઈએ જરજાઈને જરજાઈને પુછ્યાં.

જેવું કારણ બચુબાઈ સમજ્યાં નહી. પછી બચુબાઈએ
વાત કરતાં જરજાઈને કે શીરીન કંઈ માનતી નથી, વાસ્તે
મહીને દહાડા સંચુર કરો અને પછી કહું. મરીય બી-
ચારી શીરીન, જરજાઈને જોતાંજ તે તો ધરમાંજ ગઈ કે ઘણી
કંઈ વાત વધશે; પછુ જે ઝોરમાં બચુબાઈ ને જરજાઈ હતાં
તે ઝોરમાં આવીજ નહી. થોડે વારે જરજાઈ વાત કરીને
બચુબાઈની રૂખસદ લઈને બાઈને લાં ગયાં ને બચુબાઈની
કહેલી વાત કહી. બીજે દીને બચુબાઈએ શીરીનની માસીપર
કામ લખ્યું અને તેમાં શીરીનની દુસ્વાદ લખી કે, એના
બાપ એને મારે કેકલે ધરજાવા માગે છે, પછુ શીરીન બી-
લકસ સમજતી નથી. તમે કંઈખી કરીને એટલું સમજવડીને
નક્કી કરી આપો.

બીજે દીને બચુબાઈ પારીએ બેસીને કોઈના આવ્યાની
રાહ જોય છે, તેટલાં પોરટના સીપાઈને આવતો જોયો. તેવણ
ઝડપથી ગયાં અને તેવણને સરનામેનું કાગળ આપ્યું ને એક
શીરીનને સરનામેનું કાગળ આપ્યું, જેથી ઘણાં પુછી થયાં કે
શીરીનની જરજાઈએ વીરો શીરીન પર લખ્યું દહો. પછુ
અફસોસ! તેવણ તો કાગળ વાંચીને લાત પીળાં થઈ ગયાં ને
એકદમ તેજ દીને બપોરની ઝેનમાં શીરીનને અમદાવાદ મો-
ક્તી દેવાનો વીચાર કીધો ને જમરોજેડને પુછ્યા વગર તેવણે
તુરત રાખાને તેડીને માડી મંગાવી અને શીરીનને કહું કે "અત્તર
પડી તારી માસીને લાં જ, તુંને મારી આપા દીકીટ કરાવી
આપશે, મારાં ધરમાં એવી પીડા નહી જોઈયે." "પછુ બચુબાઈ
જાવને તો આવવા દેવો પછી જાઈએ. (શીરીન બચુબાઈને
દહેસ બચુબાઈ કરીને બોલાવતી) "નહી તારા બાપનુંખી કામ
નથી, જે મને પસંદ આવ્યું તે તેને. અત્તર ધડી મારા ધર-
માંથી જ." આથી શીરીન ઘણી નારીપાસ થઈને રસતી આંખે
કપાં પેટેડયા ગઈ. થોડેવારે બચુબાઈને કહીને નીચે ઉતરી.

"જે રે પાછી મારા ધરમાં ફરતીજ ના."

અફસોસ, પોતાની માતા હોય તો કદી પછુ બચુબાઈને એવી
રીતે અપમાન કરીને ધરમાંથી કહોડે નહી, અને એક રાંક
તથા ફજાવડી છોકરીને કદી પછુ ખરાજ શબ્દ બોલે નહી,
પછુ સાચાં માનને કહું લાખનું નથી. જેની શીરીન માડીમાં
બેસે છે તેવા જમરોજેડ આવતા માત્રમ પડયા અને શીરીને
માડી બોળાવી.

"કંય શીરીન, બપોરની વખત કયાં જાય છે? જમરોજેડએ
અજાણ્ય થઈને શીરીનને સવાલ કીધો. શીરીને રસતી આંખે
સપજો સુસાસો કીધો. જમરોજેડ શીરીનને પાછી માડીમાંથી
ઉતારીને મળાપર લઈ ગયા. શીરીનને પાછી જોઈને બચુબાઈ
ઘણું છેમઈ પડ્યાં અને જમરોજેડ સાથે મરાઈ પડ્યાં, "તમેજ
એ ફક્તીને જાગડીને બે બદામતી કીધી ને દહત તો એને
પાછી લઈ આવ્યા" એવું અનેક રીતે બચુબાઈ બોલવા લાખાં.
અફસોસ! શીરીનની માતા મેદરમાંજ જે શીરીનનો જન્મ આ-
વતાંજ સુન્દરી અને અપખણીયીજ શીરીન માસીને ધર હતી,
કે ને ૨) વરસની થઈને જમરોજેડએ બીજવાર બચુ-

મરોદળએ પુશાલીનું ડાળ કરીને પુછ્યું. મેરવાનછએ હા કહ્યું અને બચુબાઈ ઘણું પુરી થયાં.

“ભાઈ, તમે.તો નક્કી કરો છો, પણ શીરીનબાઈની મરછ પુછી છે.”

“એટલે એની શાની મરછ પુછે, જે આપણને પરંદ આપ્યું તે એને;” નમરોદળ વીચારવત એટલે બોલ્યા.

“પણ લાગેલી, એ કયાં નાં કહેવાની છે. લેવેલી હું શીરીનને તેડું; શીરીન, શીરીન,” બચુબાઈએ શીરીનને તેડી.

“છ આવીછ.” શીરીન પોતાની સાવકી માતા આમળ આવી “કાંય બચુબાઈ ?”

“એની દીકરી, તું તો મારી સમજીને રાંક છોકરી છે, જેથી તારી મરછ પુછ્યું, વાસ્તે વગર વીચારવે ના નહી કહેતી.”

“નહી માયછ, પણ તમે શું કહેવા માંગો છો, તે તો મને કહેવેલાની.”

“લેની હું તુંને કહું, પાસેના આપણા નવરોછ સાથે તુંને પરણાવવાનું માયું મોકલ્યું, તે તેવણે હા પાડ્યું.” નમરોદળએ શીરીનને નરમાસથી કહ્યું.

“અને વળી માણસથી કેવા લાયકીવાસા, તારે નરસીએ બગ્યા છે; સાસુથી નથી, નહી તો વળી આગળની સાસુએના જીવન કેવા ખમવાના, બે નહાઈ છે તે તો તેને સાસરે. તુંને કાંઈ તે લોક સાથે સાથે વતસે નહી,” બચુબાઈ બોલ્યાં.

“ને વળી સાથે બીજે સાસીસ દબરે દુપપા છે, ને ત્રણ ખંજા છે તે તો જીદા ને—”

“પણ તમે મને પુછ્યા વગર શાનું કારન મોકલ્યું,” નમરોદળ લાંબું બાપાણ કરવા જતા હતા તેમને આટકારીને શીરીન બોલી.

અફસોસ, મરીબ બીચારી શીરીન ! તેને ચોડું ખંખર હતું કે એક નાવાયક સાથે તેણીને ફસાવવા માગે છે. પણ બચુબાઈના બોલવાથી એકદમ ચોંટા મારી પડી ગઈ અને શું બોલ્યું ને શું નહી, તે સૂઝ પડ્યું નહી; પણ બચુબાઈ અને નમરોદળના બોલવાથી ધરધર ધ્રુજવા લાગી. તોપણ લીમત રાખીને શીરીન બોલી, “બાવાછ, હું તમારી પાસે માફ માગીને કહું છું કે, એ તમારા વીચાર માંડી વાગે.”

“એટલે તું શું મને બાણી જેઠી બીજની નમરમાં—”

“પણ બાવાછ, તમે કેમ સમજી ધઈ, સુધારવાવાળામાં ખરીને મને એક કુખબ સાથે પરણાવવા નીકળ્યા ?”

“જરા છોકરી, બસ, હવે ઘણી ચેંચી ના ચલાવ, રાન એની સાથે નથી પરણવાની તો ડાણ સાથે પરણશે ?” બચુબાઈ ઘણું ઝુસ્સે એટીને બોલ્યાં.

“પણ માયછ, તમે મારી પર એટલાં ઝુસ્સે કાંય થાઓ છો ? દયમીર છું કે તમે ? મને એક સુખ અને નાલાયક સાથે પરણાવીને માફ નેમનું સુખ છુટાવ, જે કેવળ નહી બની શકે તેવું છે અને હું કહી પણ એના પુત્ર સાથે પરણનાર નથી,” શીરીન રડતી આંસુ બોલી. પણ તેથી તો બચુબાઈ અને નમરોદળ એટ ઝુસ્સે ધઈ ગયાં અને બચુબાઈ

તો આજ હતાં નમરોદળને ઠપકા આપવા પડ્યાં; “તમે એ ફુકતીને છામી મૂકી, તમને ના કહ્યું હતું કે એને એની માસીને લાં ના મોકલો, એ ફુકતી પેલા આન કાસના ફુકતા-એને જેઠીને લેમાઈ છે ને એને તો કાઈ વધાર બારીસ્ટર જેઠએ છે.”

“નહી માયછ, હું કાંઈ વધાર બારીસ્ટર નથી માગતી, પણ કેઈ શીએલાં અને લાયક ધણીને મારો હાથ આપીને સુખી થઈશ, નહી કે એના પુત્ર તથા નાવાયક સાથે પરણીને મારી આખી છંદગી દુઃખમાં કાડું.” એટલું બોલી શીરીન આર-જામી બાજ છે, તેને આટકારીને બચુબાઈ બોલ્યાં, “ઉભી રહે શીરીન, કયાં બનવા, માફ સમજા; તું જે હમારાં ઘરમાં રહેવા માગતી હોય તો તુંને નવરોછ સાથે પરણવું પડશે, નહી તો તારે બેસારાક માફ ઘેર છોડી જવું.”

“પણ જેઠી, એવણી પુછી નથી તો માંડી વાગે, મનેથી એ દીક નથી લાગતું,” મેરવાનછ આટલો વખત સુપ બેઠા હતા તેવણ બોલ્યા.

નહી મેરવાનછ, હું કસમ ખાઈને કહું છું કે, જે બચુએ એને કહ્યું છે તે કશું કરશે તો દીક, નહી તો હું છવરા લાં તસક એવું મોકડું નહી જોવાનો.” એટલું બોલી નમરોદળ માથે પાછડી આરવીને અદાર ગયા ને બચુબાઈ પાછડી મમ જઈને બેઠાં. બીચારી શીરીન આટલો વખત કશું પણ બોલ્યા વગર રડ્યા કાંધી, તેણીને મેરવાનછ કેટલોક દીસાસો દઈને બહાર ગયા.

મ ક ર જી ર જી.

નવરોછની નારીખાસી.

હવે આપણે નવરોછનાં ઘર તરફ જોઈએ. તેવણ મેરવાન-છના ગયા પછી ટુરત જાડી બેંતરાસીને બેઠેનો લાં ગયા. તેવણની જે બેઠેન હતી, જેન નવરોછ કરતાં ઉમરે નારી હતી. એકતું નામ નાઈછ ને બીજતું નામ નરબાઈ હતું. નાઈછને લાં ખો છોકરાં હતાં અને તેવણ પૈસે ટકે સુખી હતાં, પણ આ-કળા સ્વખાવનાં હતાં અને તેવણને નવરોછ સાથે યોડે અ-લખનાવ હતો, કારણકે નવરોછની માસચલાણ નાઈછને બીસકુલ નરંદ નહી આંવતી. નરબાઈ પણ નાઈછના જેવીજ હતી, પણ ગરીબ ઘરમાં હતી; તેનાં સાસુ સસરા સરવે ગરીબ હતાં અને નરબાઈને પોતાનાં બચ્ચાની માફક માહતાં; પણ નર-બાઈ નવરોછને ઘણી ચાહતી હતી, જેમ નવરોછ કહે તેમ કરતી અને કેટલીક વાર તો નવરોછને લીધે તેણીને દુઃખ પણ ખમવું પડતું. વાંચનાર, હવે ઉપર કહ્યું તેમ નવરોછ નાઈછને પર ગયા, પણ નાઈછ ઘરમાં નહી હતાં. આપાને પુછતાં બ-લાવ્યું કે બાઈ તો કાઠમાં ગયાં છે. આથી નવરોછ ઘણા નારીખાસ થઈ કે કહેા કોઈક ગયો, તોપણ ધીરજે એકા કે હમણાં આનાશે. બોરનારા ૨) વાગેના ગયલા સાંજે ૪) વાગા પણ નાઈછ નહી આવ્યાં. વાત જોતાં નવરોછ યાકી ગયા.

ઈનસાફ આપવે દુઃખી કરશે. ખેર, હમેશ માતા વગરનાં બચ્ચાંઓના એવાજ હાલ થાય છે.” યુગ્મબાઈ બોલ્યાં.

“તે હવે તમે તમારે ગમે તે પતપતારા કરો, પણ હું નથી મોકલવાનો. હાલમાં ઘરમાં અડચણથી ઘણી છે, વાસને તમે મેહેરખાની કરી લઈ જવાની ફેકલ્ટ ફોરોશ ના કરો.” એટલું બોલીને જમશેદજી કપડાં પેહેલવા ગયા, કારણ કે તેવણે પણ આશીસમાં જવાનો વખત થયો. બીચારાં યુગ્મબાઈ આના જમશેદજીના બોલવાથી ધણી દુઃખી થયાં, પણ તોખી શીરીન ને ધીરજ આપીને વચમાં ચાર પાંચ મહીના રહીને લેવા આવીશ કરીને ઉમેદ આપીને ગયાં.

ગરીબ બીચારી શીરીન, ગાસીના ગયા પછી ઘણી રડવા લાગી, આખાં ઘરમાં કોઈ પણ તેને દીડાસો દેનાર નહીં મળ્યું. હવે બચુબાઈ પણ શીરીનની ઉપર વંધારે ને વંધારે દયાણુ કરવા લાગ્યાં. તેની પાસે આખો દીવસ એક નોકરની માફક વહીતઈ કરાવે અને જો જરાક પણ કઠ્ઠર થાય તો આખાં ઘરનાં બાહુતો સાંભળે તેમ તેનો જુઠો વાંક કહાડીને મરાય. આફસોસ, શીરીન આપી ઘણી યુગ્મબાઈ અને ખસુસ કરીને તેને ગાસીની જુઠાઈથી ધણું દુઃખ પેદા થયું. તે માસીને લાંબાં હમેશ રોજ સાંજની વેળા ફરવા જતી. પણ હવે તેણી મહીનામાં એકબી દીવસ બહાર નહીં જતી અને બચુબાઈના વગર વાંકના મારથી તેણી ઘણી બેચેન થવા લાગી. આખરે ૨) માસ થઈ ગયા. હવે બચુબાઈને પાછી ચટપટ થવા લાગી. હજી શીરીન સમજતી નથી, પણ કંઈ નહીં પોતાની ખેતે દેખાણે આવશે.

આજે જમશેદજીને લાંબા પાણીની પેઠી છે, કારણ કે જમશેદજીના જુવા નાગરની પેઠેલી સાલગરેલ છે, અને આવજાલેલ બાગમાં બધાંને રાત દીવસનું જમવાનું ઈનન કીધું છે, જેમાં આપણા નવરોજ પણ સામેલ છે, અને આજે શીરીન પણ ખુશીમાં છે. આખો દીવસ પસાર થયો અને સાંજનો વખત થયો. સરવ જાનુએ તમા ચક્રચો બાગમાં મેઠાં છે, અને કોઈ ચીત ગાય છે તો કોઈ રીડસ વગર, તો કોઈ એકાદીના વગર છે.

સૌ સાતી ખુશી સુખજ ગાય છે, વગર છે અને ખુશમાં છે, પણ શીરીન ક્યાં છે? તે તો પાછલી ગમ કાઠીની સાથે વાત કરે છે. લાંબા આપણા નવરોજની નજર મઈ અને ટુરત તેવણું કોઈ નહીં જોય તેમ તેઓની વાત સાંભળવા પછાચેડ ગયા અને એક ચાંબકાની પછાચેડ બરાઈને તેઓની વાત સાંભળી, જે નીચે સુખજ હતી:-

“નહીં બાઈ, હું તુંને કહી નહીં વીસરીશ, પાંચ વરસ યયાં હું તુંને આદર્શાં શીખી હું અને મારો ખ્યાર મજબુત છે. તું મારી પર બેવીશાસ ના થતો, એકબારની હું મારો જાન આપશ પણ એ જુદા સાથે હું કહી પણ પરજુનાર નથી, તે વીશે તું બેવીકર રહેજો.”

“નહીં વાહાલી શીરીન, તું કોઈ શીકર ના કર, હવે જે વખત બધું છે તેમાં હું ઝાકટની પરીક્ષા પાસ કરીશ અને પછી તારાં હાથની-ઉમેદવારી વીશે હું તારા બાવા-આગળ

આવીશ. પણ દસગીર છું કે તારા બાવાથી એક સહમજુ આસામી થઈને તુંને એ જુદા સાથે પરજુનવા માટે દયાણુ કરે છે; ખેર, તું કમી રીતની શીકર ના કરતી, ફક્ત છ મહીના બધી છે, પછી આપણે લગનના ગોઠાથી બેગાઈને સુખી થઈશું.”

“કાંઈ નહીં બાઈ, જે પડશે તે હું ખમીશ, પણ તું પાસ થઈને મારાં માસીને મળજો, તેવણી તુંને મારે વીશેને પુરતો ખુશસો મલશે, ને તેવણું માઈ કારજ પણ મારા બાવા પર લાવશે. પણ હાલમાં તું ક્યાં છે, તારા મામાની સાથેન કે? તારાં માતાજી કેમ છે? તેવણુ તો બીચારાં સીક છે.”

“નહીં શીરીન, હાલમાં તો તેવણુ સારી પેઠે છે. હવે તું જા, તુંને કોઈ હાંક મારે છે, પણ એ શીરીન આજે મારી વીતી તું તારી પાસે રાખજો ને તારી વીતી અને આપો, પણ વાદ રાખજો એ વીતી કાઠીને ના આપવી. જો એ તું મારી પર પાછી લાવશે તો હું એમ સહમજુસ કે આપણું કારજ તુલ્યું ને તું આદર્શાં ચુકી.” પણ તેટલાં તો શીરીનબાઈ, શીરીનબાઈ કરીને બચુબાઈની આવા આવી, જેને જોઈને જેહાં-ગીર ને શીરીન જુઠાં પડી ગયાં અને શીરીન પાછી બધાં બેઠાં હતાં લાંબા આવી.

“તું આટલો વાર ક્યાં હતી?” શીરીનને જોતાંજ બચુબાઈ મુસે થઈને બોલ્યાં.

“ઝ, પછાચેડ હતી.” એટલું બોલીને શીરીન બેઠી. હવે નવરોજને ઘણી અકરવકર થવા માંડી. એ જાંઘગીર કોણુ હશે તેના વીચારમાં બેઠાં અને આંક વાગામાં તેવણુ ખાઈ પીને મણું દુઃખવાનું બહાનું કહાડીને ધર ગયા. સરસેસા સુજળ સને જુદાં બાઈને દશ વાગે પોત પોતાને ધર ગયાં અને આજે શીરીન પણ જેહાંગીરની અચજુમી યુવાકાતથી ખુશી થઈ (સાંપણ છે.)

શીરીસ આઈમાય હાવસજ કાઈવર.

પાચદહ લશકરની ટુકડી માંહેલા એક નવા સીપાઈ લીરો એક સારી વાત કહેવામાં આવે છે. તે ઈજપટની લડાઈ વેળા તે ટુકડીમાં જોડાયો હતો, અને પોતે એક અચ્છો સીપાઈ બનેલા થવાને ધણું ઇતેબર હતો. એક દીવસે તે પોદશા ભરતો હતો, ન્યારે એક અમલદાર તેની આગળ આવ્યો. સલામ કરવા પછી તે અમલદારે બોલ્યો “તારી બંદુક જોવા દે.” તે અનાહી સીપાઈએ પોતાની બંદુક આપી લીધી અને ખુશ થતો હશે. જેવા તે બંદુક તે અમલદારે હાથમાં લીધી કે યણુ ધીકાર ભરવા અચાને બોલ્યો, “જુ મનેહને સીપાઈ! તે તારી બંદુક આપી લીધી અને હવે તું જ કરશે!” તે જુવાન રાખસ ફીકો પડી ગયો અને પોતાના હાથ ગળવામાં પાછી એક મોટી છરી જેવી કંદાકી અને એમ તેમ ફેંચી મોઢે સાદરે બોલ્યો, “આ બંદુક આપણે કે નહીં, નહીં તો જીવીનમાં તમારા જેમમાં આપી આપણે પડશે!” તે એ

કે તે અનાહી સીપાઈને વધારે હેરામાં કોઈ મનદં બોલે,

તે બંદુક આપી લીધી.

GOOL

સઉથી વધારે ઘરેલુંવાળી બાનું—દુ-પાની કોઈ પણ બાનું ઝારીના (રસવાના ઝારની બાનું) જેટલું અવેરાત પહેરતી ન હશે. તેણીની બેઠન વધીકે જે ઉમેલ તખ્ત પર આબ્યા પછી કોઈનું પહેરશે, પણ એજી વખતે તેણીના જેટલું યરેલું તે પહેરશે નહીં. રસવાન લોકો લપકાથરવા દેખાવ કરવાનો અસલી ચાલ હજી તરીકે ઓરતાં નથી, અને ન્યારે ઝારીના બહેરમાં દેખાવ કે જે લ્યારે તેણીના બપકાની કોઈની પણ સાથ સરખામણી થઈ શકતી નથી. તેણી મોટા મેળાવડા જેવા એક અતી મોટું તાલ પહેરે છે; યશીક યુરોપયન રાણીઓ ફક્ત એકે યાલું નાનું તાલ પેહરતી જણાય છે; આપણાં માદરાણી વીક્ટોરિયા વધીકે એવું પેહરતાં નથી, પણ જુબીની જેના એવણું પણ ફક્ત એક નાનું હીરાનું તાલ પેહરેલું હતું. ઝારીના પાસે એવાં અતી મોટાં તાલ પહેરે છે, પણ તેણીનું યાલું માગીતું તાલ તે રસવાની મોટી એસીઝાએક રાણીનું બનાવેલું અને પેહરેલું તે છે, અને જે માટે બની મોટી કીમતનાં અવેરાત લાદેલાં છે. ફક્ત તેમાંનાં મોતીઓ ૮૦ હજારની કીમતનાં કહેવાય છે. એક વખતે એક મોટા નાચ જેના તેણીએ જે પાસાકા અને યરેલું પેહરવાં હતાં તે વીરો કહે છે કે કોઈએ તેવું કરી જોયું' પા સાંભળ્યું ન હશે. તેણીનાં માથાંપર એસીઝાએક તાલ હતું. તેણીનો ડ્રેસ બારી સફેદ સીકકનો હતો કે જેની પછાપાડેનો ભાગ સફેદ મખમલનો બનાવેલો હતો. તે ઉપર સપેલે ખરી સુનેરી લેસે અને હરેક કોરે સુનાના નાના ફડાઓ લટકતા હતા. તે જમના ના આમળા લાગ પર પરવાળાની અંદર નરેસા હીરાઓ ટાંકવામાં આબ્યા હતા. તેણીજી પેહરેલો નેકલેસ હજાર ઉપર કીમતી રમ્બરનો બનાવેલો હતો અને જે ગળાંથી તે કમર સુધીનો લાંબો તો. આ સપેલું હતાં વળી તેણીએ પોતાના કેટલાક ચાંદો પેદયા હતા કે જે પણ કીમતી પરવાઓમાં જરેસા હતા. તેણીની પોતીઓ, બ્રેથલેટ તથા બેરીંગો પણ એવાજ બપકાદાર હતા, અને ન્યારે તેણી એમથી તેમ હાલતી ચાલતી હતી, ન્યારે તે કીમતી પરવારોનો પ્રકાર આંખ અંતરની નાખવાને બસ હતો. તોપણ ન્યારે ઝારીના ડેનમારકમાં પોતાનાં બાપીકાં યરમાં બચ છે લ્યારે તદન સાદો પોરાકા પેહરે છે અને સાદરાંની તોપી પર ફક્ત રીંગન સીવાય કોઈ પણ ચુકતી નથી. ન્યારે તેણી ડેનમારકની સાહજતી હતી લ્યારે તેણી પાસ કોઈ પણ અવેરાત હતું નહીં અને પેહરવાનાં પોરાકાં પણ યશીક મોટાં હતાં, ઝરલુકે ડેનમારકનું બાદશાહી બાનદાન યલું મરીજ છે અને તેણીએ તેમજ પ્રીનસેસ એક નેલસ ન્યાં તરીકે પરણ્યાં લાં સુધી ગાવા બપકાં જોયા હતા નહીં.

ને સ્વાર થવાને લાયકનો હતો. તે મારિનગો પોરાનું હાકપાંજર લેવાનાં એક મુકુચમમાં મુકેલું છે. કોપનહેગન નામનો પોરા કે જે ૫૨ ટુકાં એક વર્લિંગતન વોતરુની લકાઈ વેલા સ્વાર થયો હતો, તે ૨૭ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો હતો, તેને લશકરી માનવી હાલમાં આબ્યા હતો કે જેને તે બદોબર થોમ્સ હતો. તે યાદ રાખવા એમ કહાડે કે ન્યારે વર્લિંગતને વોતરુની લકાઈ હતી, તે વેલા તેણે ૧૮ કલાક તરીકે એક પણ બખત ઉતરવા વગર આ વખલુપલવા બાદદુર પોરાપર સ્વારી કરી હતી. તેમને લોકો પોતાનાં પોરા તરફ યશી માથા ધરાવે છે. આ ઉપરાંત ન્યારેસાને ચાલ તે વેલા કેલીબીએક હસવા સરખી હજી સુધી વધારી મુક્યો હતો. તેણે પોતાના આનીતા પોરાને પોતાની સાથ જમવાને બોલાવ્યો અને સુનાના વાસણો માટે તેને ખવડાવ્યું હતું. આજ પોરાને તેણે એક મેટલમાં બંધાવ્યો હતો.

ચોરો પણ આ વીતીને હાથ લગાડતા નથી!—એક કીમતી વીતી કે જેની ઉપર કોઈ પણ જતને ચોરી પોદરો રાખવામાં આવતો નથી, તે રૂપેની રાજધાની મેડરીડ રોદર માટેલાં એક બાદવવાનાં ગળાંમાં રેસમી હોરીથી લટકે છે, કે જેને ગેડ એક આલમોડોના (Mail of Almodena) ના બાદવવાને નામે એકલે છે. તે હીરા અને મોતીની બનેલી હોવા છતાં તેની ગોરાવાની ધારની છે નહીં. મેડરીડ રોદરનો મોટામાં મોટો ચોર ખજી તેને હાથ લગાડવાની હીમત કરે નહીં. તેની તવારીખ યશી અલયબ જેવી અને રસીકી છે.

આ વીતી ગારમા આલમોડોના રામને મદિ બનાવી હતી, કે જે તેણે પોતાના કાઠગની ઓકરી મુદર મરસીદીએ તેણે દીવસે આદરાયો તે દીવસે પેદરાવી હતી. તે તેણીને પોતાની ટુક પરજોની હાંજી સુધી પેદરી હતી. તેણીનાં મોત પછી તે રામજી પોતાની બપાઈને તે એક આપી, જે પણ મોટુંકમાંજ મરણ પામી. લ્યાર પછી તે વીતી રામની બેઠનને આપી કે જેણી તે પછી એક મહીનામાં મરણ પામી. ફરીથી તે પાછી જીવેલું ફેરી કરવા લાગી, કે ન્યારે તેનો ભાગ ટુક એક મોનવતરસીયરની સઉથી નાની ઓકરી કીસલીના થઈ પડી, કે જે પેહરવા પછી ત્રણ મહીનામાં તેણી પણ મરણ પામી. લ્યાર પછી આલમોડોનાએ તે વીતી પોતાનીજ પાસે રહેવા દીધી અને તે પણ એક વરસ પછી જીવવા પામ્યો નહીં. તે દવે બાદવવાં પર વગર ચોરી પોદરે લટકે છે તેમાં તવાઈ શું!

Gool.

જીએ (બીખારીને)—મારો મોટો ઓકરો થયો છે. ને મેરે ઘર બીખ મોંગવા નીકર્યો છે, તે તુને સરખ નહીં લાગતી? કેટલો ઓકરો કાં નહીં કરતો, લાખથી બીજે છે સાંનું?

ઓકરો—અરે આઈ, હું ન્યારે નાનો હતો, લ્યારે મારે લાં ચાકરનકર હતાં, ને એક કહાડો હું અધારા ઓરડામાં હતો, લ્યારે મારી આચાએ મને બીહવાડ્યો, લ્યારની મને બીહક લાગે છે.

બેરીસ્ટર—તમારા ધણીની ખીચકત કેટલી હતી?

બાઈ—હસ લાખ, તેમાં સાત બોરાએ પાછા લીધા છે, ને ત્રણ રહ્યા છે.

હં—ત્રણ લાખનું થું થું છે?

બાઈ—ત્રણ લાખમાં બે ઓકરીઓ ને એક ઓકરો છે.

મા—(હાડકા ઇલાસને) કેમ દીનદાસ, તુંને તારા મારતર બને છે કે ?

ઇલાસ—હારે, ઘણે ગમે છે.

મા—મારા દીકરાને એવા સારા મારતર મળ્યા છે તેથી હું ઘણી ખુશી છું.

ઇલાસ—હા, ઘણે મળેનેા મારતર છે; એમ કહે છે કે ન્યાં લગી એમણે પપા બેરાબર પચારે આપશે, સસિધી દીક છે. હું શીખું કે નહીં શીખું, તેની તેને જરા પણ દરકાર નથી.

આલો—માયજી કુત્રા પરણતા હશે કે ?

માય—“નહી આહ, પરણે શાનું ?”

આલો—“ત્યારે જ્યારે આપણે કુત્રાને નારતો આપ્યે બીયે, ત્યારે કુત્રા (તાબી) ધુરણને એને જોય છે કાંય ?

ધણીઆણી—મારી પાસે હાલ કાંઈ નહું બીધાંને પેદેર-વાનું નથી, તેથી હું બહાર નહીં જાઉં.

ધણી—નાની કાંય, મેલું સફેદ ઢોળવવાનું દમણું છેલ્લું સી-વાડયું તે ક્યાં ગયું ?

ધણીઆણી—અરે તે તો બધું ધસાઈ પીસાઈ ગયું, તેને કું કરે ?

ધણી—એકલા વખતમાં શું ધસાઇને ફાડી નય ? ફકલ ગણ વખત કરતાં પણ વધારે પેદેરનું નહીં હશે.

ધણીઆણી—અરે છે, પણ તૈયાર થઈ તેની આગમય કેટલી વખત પેદેરી જોયું, તે નહીં ગણતા કે ?

શીફાક—(ધત્તીદાસમાં પ્રખ્યાત માણસો વિષે સમજાવ્યા પછી) કેમ ફરતમ, તુંને હવે ક્યા પેદેરવાન જેવું થવા મને છે ? શીખ્ય—અરે કોઈના જેવું નહીં.

શીફાક—કાંય નહીં ? શીખ્ય—કારણ કે તે બધા તો મરી ગયા છે.

મા—(છાતરાને) આ બધેવાનું ચીત્ર તો તે સારું દીધું છે. પણ એનું પુછડું ક્યાં છે ? ઇલાસ—માયજી, પણ દમણા ક્યાં માંખ ઉઠે છે કે, એને પુછડું જોઈએ.

કવીતા રચનાર—મેં મારી કવીતા બધા અધીપતીઓપર મોકલી, પણ કોઈ પોતાનાં ચાપાનવામાં લેતું નથી, કે કાંઈ દાખની નથી.

કોરત—અરે ત્યારે આપધાત કરની, ને તારી રબજપર કવીતા પરબીડામાં બીડીને મુક્યે, કે બધા પેપરવાલાઓ આપેઆપ લેશે.

રાંધવાને લગતું.

ઈતાલીઅન કંતલેસ—જરજનનાં ગેસમાંથી કંતલેસ કાપી તેપર નીમક, મરી બજારની તેને છડાંમાં મોલવા, પછી ખંડિના રવામાં મોડી સાલેસ પાંખરી બારીક કરી નાખવી અને કંતલેસ પર તેનું પડ કરી લેવું, તે ઉપર મોડું માખજુ તાબીને લગાડ-વું, પછી પાંખી પાંખી રેવે લગાડવે, ત્યાર બાદ તબી કહાડવા. તળતી વખત ધી ધી ફેરવવા; જ્યારા પછી પેણાપાંખી કહાડી રકાબીમાં મુકી તે ઉપર નીચડો સફેદ સાદસ રેડી ખાધામાં લેવા.

સફેદ સાદસ બનાવવાની રીત—બે ચમચી કોરન કુલાવરને એક માટેનું કંપ બરી દુધમાં બજાર બેકરસ કરી મેલવડું, તેમાં

મોડું નીમક નાખવું. એક વારાણમાં અરધો આઉસ માખજુ તા-વડું, પણ લાલ થવા દેવું નહીં. પછી તેમાં બેપલાં દુધ સાથે મેલવેલો કોરન કુલાવર નાખવો. પાંચ મીનીટ ગુલાપર ઉકલ-વા દેવું, ઉકલતી વેળાએ આખો વખત છુટકા કરવું; અંદર મોડાંક મરી નાખવાં. પીરેલાં.

કેરબ કેરીત—બે નાહીએરનું દુધ કહાડી એક વાસણમાં ગુલાપર મુકવું, કરો આલે ને રતલ ચોખા મોઈ દળાવીને પેલાં ગુલાપનાં દુધમાં નાખવા. દુધ બધુ મુકાય કે ઉતારવું; તે આ-કામાં છડાં ૧૨ નાખીને મસજીવો, પછી એક કોરી કંશીના દાંતા પર એક એક દેખારીના નેટી આતો લઈ ફેલ કરવો. એટલે કંશીના દાંતાથી તે પર નકસી પડશે. પછી છુટતાં લીમાં લાલ કરીને રતલ ખાંડનો તાઇત શીરો કરી તેમાં નાખવો. જરા વાર યાબીમાં કહાડી વખાવા દેવી. એમાં જેપ નાલીએરનું દુધ વધારે હોય છે તેમ ઘણીજ લેખતદાર માય છે.

મીસ કોલીબાઈ પાકજીજી પુણેવાસા.

સાચ વીધે ગરબી.

વાદાલા મારી વાન—એ રાહ.

બેહેની સદા બોલો તમેા સાચ્યું રે,
બેહેની જુડાંનું મોલ કરો કાણું રે;
બેહેની સાચ્યાં વચનથીજ બોધો—
ધરી દીલે દાઝ જુડું ના બોલો રે.

સખી સાચ્યા વચન મુજને ભાવે રે,
સખી જુડે કુણું કાણું રે.
સાચ્યું બોધથીજ સુખ હંસિય થાય—
ધરી દીલે દાઝ જુડું ના બોલો રે.

બેહેની સાચ્યે મજરી સદા મોટાઈ રે,
બેહેની જુડાંમાં છે સદા મોટાઈ રે;
સાચ્યે ભાળ મોખાળનું બહું થાય—ધરી.

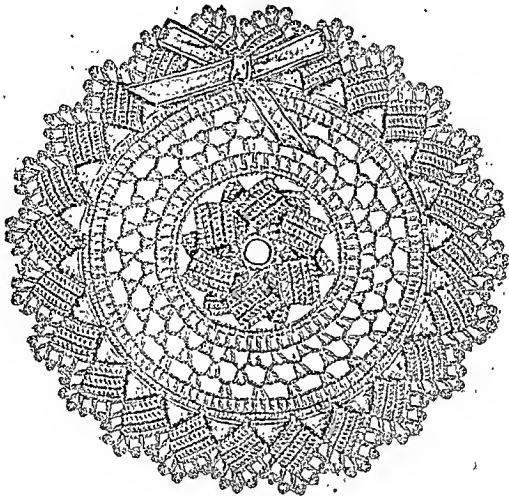
સખી લાલચ તજ્યે મન મારી રે,
સખી બેરાત કર્યે દીઝ ધારી રે;
સદા માંગ્યે મોદાની ચારી—ધરી.

બેહેની દાળ બાજ ખાઈ આપણે રીઝીયે રે,
બેહેની પરાઈ નીંદા નહીં ફીટ્યે રે;
જેમાં મોદાની રાજ થાય—ધરી.

સખી મોદાની બંજી કર્યે રે,
સખી મુખથી સરવે રહ્યે રે;
સુખ સાથે દુઃખો પણ સહીયે—
ધરી દીલે દાઝ જુડું ના બોલો રે.

મીસીસ સી. પેસલરજી ડરાઈવર.

ભરવા-ગુંથવા વીડી.

174 - CROCHET MAT.

પેઢલાં ૧૫ સાંકરીનું ગોળા કુંડાનું કરો, તેની અંદર આંટા લીધા વગર ૨૪) ટાંકા ચુકો, અને પેઢલા ટાંકાની સાથે છેલ્લે ગુથેલો ટાંકો ભેડી દોરો કાપી નાખો. બીજી હાર—નમુનામાં દેખાડેલાં ચોકડાને માટે નવ સાંકરી કરો, આંટા લીધા વગર પેઢલી લાઈનના એક ટાંકામાં એક વખત ચુકો, અને નવ સાંકરીના દરેક ટાંકામાં આંટા લીધા વગર ગુથો, ગુથવાનું ફેરની નાખો, એક સાંકરી આંટા લીધા વગર પેઢલા ગુથેલા નવ ટાંકામાં દરેકમાં એક એક વખત ગુથો આગળ નીશાનીથી પાછું સર કરો, અને એ માફક ચાર વખત ગુથી જાવો. આગળ નીશાનીથી પાછું સર કરો અને દરેક ચોકડું સર કરતી વખતે પેઢલી લાઈનના ત્રણ ટાંકા ચુકી ચોથાથી સર કરવું, એ પ્રમાણે પાંચ વખત ગુથો, અને છેલ્લે આંટા લીધા વગર એક ટાંકા પેઢલાં ચોકડાંના નાકેના એક ટાંકામાં ગુથી દોરો કાપી નાખો. ત્રીજી હાર—બીજી હારની માફક પછવાડેથી ચોકડું ગુથો, અને પેઢલી હારનાં ત્રણ ચુકી દોરેલા ટાંકામાંના વચમાંના એક ટાંકામાં આંટા લીધા વગર ચોકડું પુરું કરીને ગુથો, એ પ્રમાણે આખી લાઈન ગુંથરી. ચોથી હાર—આંટા લીધા વગર બે વખત બીજી હારનાં ચોકડાંનાં ખુણામાંના એક ટાંકામાં ગુથો, સાત સાંકરી, આંટા લીધા વગર બે વખત ત્રીજી હારનાં પાસેનાં ચોકડાંનાં ખુણામાં ગુથો, સાત સાંકરી આગળ નીશાનીથી પાછું સર કરો, એ પ્રમાણે આખી લાઈન પુરી કરો અને છેલ્લે આંટા લીધા વગર એક વખત, પેઢલા આંટા લીધા વગરના ગુથેલા એક ટાંકામાં ગુથો. પાંચમી હાર—આંટા લીધા વગર લપસી હારના દરેક ટાંકામાં એક એક વખત ગુથો. છઠી હાર—પાંચ સાંકરી આંટા લઈને એક ટાંકા ચુકી બીજા ટાંકામાં એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને એક ટાંકા ચુકી બીજા ટાંકામાં એક વખત, બે સાંકરી, એ પ્રમાણે આખી હાર ગુથો.

અને છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી પાંચ સાંકરી-
માંની ત્રીજામાં એક વખત થયો. આઠમી હાર-પાંચ
સાંકરી, આંટા લઈને એક ટાંકા મુકી બીજામાં એક વખત,
પાંચ સાંકરી, આંટા લઈને પાંચ મુકી છઠ્ઠામાં એક વખત,
બે સાંકરી, આંટા લઈને તેજ ટાંકામાં પાછું એક વખત,
બે સાંકરી, આંટા લઈને તેજ ટાંકામાં પાછું એક વખત,
એ પ્રમાણે આખી લાઈન થયો, અને છેવે પાંચ સાંકરી કરી
આંટા લીધા વગર એક વખત પેઢીથી પાંચ સાંકરીમાંની ત્રી-
જામાં થયો. આઠમી હાર-સાત સાંકરી, આંટા લઈને
એક વખત નીચલી લાઈનની પાંચ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં થયો,
બે સાંકરી, આંટા લઈને એક વખત પાછું તેજ ટાંકામાં,
પાંચ સાંકરી, નીચલી લાઈનની પાંચ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં
આંટા લઈને એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને એક વખત
પાછું તેજ ટાંકામાં, એ પ્રમાણે આખી લાઈન થયો. છેવે
પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર એક વખત પેઢીથી પાંચ
સાંકરીમાંની ત્રીજામાં થયો. નવમી હાર-આઠમી હારની
માફક થયો. દસમી હાર-આર સાંકરી, આંટા લઈને એક
મુકી બીજામાં એક વખત એક સાંકરી, આંટા લઈને એક
મુકી બીજામાં એક વખત, એક સાંકરી, એ પ્રમાણે
આખી લાઈન થયો, છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી આર
સાંકરીમાંની ત્રીજામાં એક વખત થયો. અગાધારમાં હાર-
આંટા લીધા વગર દરેક ટાંકામાં એક એક વખત થયો.
બારમી હાર-પાંચ સાંકરી, બીજા હારમાં દેખાડવા પ્રમાણે
ચોક્કડ બનાવો, અને દરેક ચોક્કડ પાંચ ટાંકા મુકી છઠ્ઠા ટાં-
કાથી શરૂ કરો; છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી પાંચ સાંકરી-
માંની પાંચમીમાં એક વખત થયો. તેરમી હાર-આંટા
લીધા વગર બે વખત પાસેનાં ચોકડાંના પેઢલા ખાંચામાં
થયો, ૩ સાંકરી, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર એજ
સાંકરીમાંની પાંચમીમાં એક વખત, આંટા લઈને તેજ ચોક-
ડાંના પાસેના ખાંચામાં એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા
લીધા વગર એજ સાંકરીમાંની પાંચમીમાં એક વખત, આંટા
લઈને એક વખત ચોકડાંનાં નાકેનાં ખુણામાં, પાંચ સાંકરી,
આંટા લીધા વગર તેજ સાંકરીમાંની નાકેની સાંકરીમાં એક
વખત, આંટા લઈને તેજ ખુણામાંના ટાંકામાં પાછું એક વ-
ખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર નાકેની તેજ સાંકરી-
માં એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લઈને પાસેના બે
ટાંકા મુકી ત્રીજામાં એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા
વગર નાકેની તેજ સાંકરીમાં એક વખત, આંટા લઈને બે
ટાંકા મુકી ત્રીજામાં એક વખત, આંટા લઈને પાસેના ચોક-
ડાંનાં પેઢલા ખાંચામાંના એક ટાંકામાં એક વખત, આજે
નીશાનીયી પાછું શરૂ કરો. છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી
થયેથી ત્રણ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં એક વખત થયો.

નસુનામાં દેખાડવા પ્રમાણે ચોકડાંની લાઈનના ખાંચામાં
રીખન પોઈ "બો" બાંધો.

દીનબાઈ.

૨ મુને કુરસદ.

નીચલી એક અથવા વધુ બાબોના ને બાબોના ખરા બના-
બ હમારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો "બી મિત્ર" ના
આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે
જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી ફાડી, જેનાં નામ પર
આવશે તેને એક સુંદર રંગીન ચાલતો સાલનું કિલ્લેડર ભેટ
આપવામાં આવશે. હમારી પર લખી મોકલનારાંઓએ નીચલી
સરને હપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાબોને પોતાનું ખર નામ તથા દેહા-
લું હમારી ખાતની જગ્યાને મારે આપવું, અને અગરને તેઓ-
ની મરજ ન હશે તો આખું નામ લખવામાં નહીં આવશે.

૨. જગ્યાએ બનતાં સુધી ચાલવા માસતી તા. ૨૦ થી
સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કોઈ બાબો ૨ મુને કુરસદ "બી મિત્ર" મારે
લખી મોકલશે અને તે બે અમને પસંદ પડતી હશે, તો
અમારા અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની
એક જ બાજુ પર "મારજન" છોડી લખવું, પછાડોની બા-
જુએ કોઈ પણ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે લખવું
કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

૪. જગ્યાએ મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું.
બી મિત્રના "૨ મુને કુરસદ" નાં બાબું અધીપતી ભેગ,

કચસદે વિન્ડે એસ-સુબઈ.

૧-ઉપચાલું.

આ નીચલી આકૃતિ પ્રમાણે ૧૬ ખાનામાં એવી રીતે આંકડા
મુકો કે દરેક હવો, આડી તેમજ વચલી લીટીના આંકડાનો સર-
નામો ૩૪ થાય.

ગુલબાઈ મંચરસાહ.

૨-ઉપચાલું.

લંબાઈમાં અથવા અંચલ
ચોલવાઈમાં બેડો બાલ,
કોમતમાં શોધી,
નણકું ઉ દામ.
પાવેલો એ સદમનુઓ,
શું છે માઈ નામ;
થલું ખર રાજું છું, માયાં હપરે મકાન.

ગીસ લઈ જમશેદજી ડીક.

૩-ઉ ખ્યાલું.

ઉદર ખુંડા,
ઉદર ખુંડા,
ગાય કાળી,
દુધ મીઠી.

મીસીસ શુભાણ મંચરશાહ.

૪-ઉ ખ્યાલું.

પ્રીય ભેદેનો, નીચે આપેલાં ઉપચારમાંથી એવા બે સમજે-
ની એક મીઠા શોધી કહોડો કે તે તમારી રૂબણ પર થઈ કરી
દેશ દેખાતી હશે. આ સમજો બધા મરી દરા અધરેના બનેલા
અને તેને નીચે આપેલાં નળરખાણે ગોઠવી આ વાત ઠકવાનો.
માણેકલ રોકની અગવારીમાં ૨, ૪, ૧, ૩, ૭, ૧૦ જેવાં
ની પાસે આપેલાં દારૂનાં પીકાંમાંથી એક શ્રેય શુભાણી ૫,
ચઢકાવી પર જતાં રસ્તામાં ૭, ૮, ૯, ૧૦ દારૂ મફવા. ખજાર
નાં તર પુછવા પછી ૭, ૮, ૯, ૧૦ દારૂ કહેવા લાગો "કેમ ૨,
૧, બા, આને મોઢકું કાંઈ થયું ગોલાળ ગોલાળ બેઠેક આરે છે."
"અરે ચાર શું કહું," ૨, ૫ બાએ જવાબ દીધો "જે તારે ખરોજ
ગોલાળનો દારૂ પીવો હોય તો આપણી અગવારીની પાસેની
મીઠીમાં રહે ૨, ૨, ૭, ૪ પીકાં સીવાય બીજે કંઈ જતો ના."
૨, ૮, ૯, ૧૦ દારૂ બજાવો કરી બોલવા "શું કંઈ ૫, ૨, બા,
મારી ૫, ૩, અને દારૂ પીવા એક દોઢકપુંબી આપતી નથી, લારે
લાં કાંપી, બળ," ૨, ૫, બા. ખાઈબત જેવું મોઢ કરી બોલવા
"લારે બ, તારાં જેવાં સુખી કોણ નહીં. મારી ૪, ૫, અને કોઈ
દેખસ દારૂ પીવા સાટે ૬, ૪, ૭, કરતી નથી."

૪. આર. એમ. દાડવાલા.

૫-ઉ ખ્યાલું.

નીચે આપેલા સમજોના અર્થો લઈ એક એવું રાખમંડ બનાવો
૧. જેની શોધી છળી, તેમજ આવી લીટીમાં એક લખીતાં રોડેરનું
નામ આવે.

૧. લીકર ગલાયમાં છું પછુ વાઈન ગલાયમાં નથી.
૨. દોઢક.
૩. રાખમંડમાં મગિયું નામ.
૪. એક ભતની દવાઈ.
૫. કલકતામાં છું પછુ મુંબઈમાં નથી.

બોલાસો ગઈ વેળાનો.

- ૧-પતંગ.
- ૨-સામ ફેલ.
- ૩-અદ્ધગેઈનમર.
- ૪-૧. ઉનાળ.
૨. નાચાર.
૩. બરફી.
- ૫-દોખમું-મુંબઈ.
- ૬-મનથી સુધીફીરોડ.

ખડા જવાબો લખી મોકલનાર મુંબઈ ખાતેની
ખાનુઓનાં નામો.

૪, ૫, ૬. બાઈ M. P. S. ૧, ૩, ૫. જોવાની ખાતે ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ
રતનબાઈ કાંબલ મોતી ૨, ૪, ૫. ખીસ આરેસર ૧, ૩, ૫, ૬.

દેશાવરની ખાનુઓનાં નામો.

મીસીસ સી. વસનતલ કારાઈર (ખંડવા) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈલી આ-
ર. મેમ. કાળાકા (ધીમા) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ શુભાણ મેમલ
સંભના (ખંડવા) ૧, ૩, ૫, ૬. બાઈ મહુવતી મોરખવાણ (મિરત) ૧, ૩,
૫. બાઈ પ્રમુદી ખરેલાણ શુભવાણ (ભાવનગર) ૩, ૫. Miss A. Cowanji
Dalal (ગુજરાત) ૩, ૫, ૬. ખીસ પોરીમ સેતાળલ નવરાણા (ખાડો)
૧, ૨, ૩, ૫. બાઈમી મેઠેર, શુભ, બા કાસલ, દારૂ (ખડુમનગર) ૨, ૩,
૪, ૫, ૬. બાઈમી હમમી તણ શુભાણ નવરાણ (મિરતખા) ૧, ૩,
૨, ૩, ૪, ૫. ખીસ જરબાઈ બહુમતલ રામજીરાણા (રામજીર) ૧, ૩, ૫.
મીસીસ આનાબાઈ આરેસર દારૂ (ધંધાપુરા) ૩, ૪. ખીસ રતનબાઈ દીનીવા
ર આરેસર દારૂ (ધંધાપુરા) ૩, ૪. બાઈ મીનીબઈ સેતાળલ કસાલ (ગુજરાત)
૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ બહુમતી રા. ખંબલા (ગુજરાત) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬.
બાઈ માણીબાઈ મરેલેલ વસાણા (ગુજરાત) ૩, બાઈ ધનબાઈ કાં કારાક
(મિરત) ૩, ૫. બાઈ આનાબાઈ હેરામસલ આરેસર (ગુજરાત) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬.
શેલી (ગુજરાત) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. ખીસ માણીબાઈ હેરામસલ વાઘો
(મીરાજી) ૧, ૩, ૫. મીસીસ નજીબ (કલકત્તા), ૧, ૨, ૩, ૫.

હમારું ગયા માસનું મુંબઈનું ઉનાળાનીયમાં ખાનુએ મેળવું
છે, જે તેવજુ મેદરખાની કરી "કસરદે, હિન્દ પ્રેસ" માંથી
મંગાવી લેવું.

મીસીસ જી. રતનબાઈ ધનભાઈ કુબાસ.
હમારું ગયા માસનું દેશાવરનું ઉનાળા નીચલાં ખાનુએ મેળ-
વું છે, જે તેવજુ પછુ મંગાવી લેવું.
બાઈ બહુમતી રા. ખંબલા.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

Miss A. Cowanjee Dalal; બાઈમી ધનભાઈ ક. રોક-
ના, નવાજ બાઈ આરેસર રોકે, Ronino—આવતાંમાં.

મીસ આપમાય બમનજી દીકરાશા—તમારું લખાણ બા-
વતા અકમાં લઈશું. તમે જે બીનાં લખાણો મોકલવા ઉછા છે
તે મેલવાવાળી અમે છુટી થઈશું.

બાઈ શુભાણ ખુરોદકલ શુભવાલા—તમારી વાંતો અમે
આવતા અકમાં છુટીથી રાંદ કરે, પછુ તમે જોશો કે હાલ ચો-
પાંચમાં એકથી વધુ વાદ વાતો આવે છે, જેમાંની એક પછુ
ખલાસ થાય નહીં હાં સુધી અમે બીજી રાંદ કરી રહ્યાં નથી.
તમારો બાકી રહેલો સાગ મોકલી આપવાની મેદરખાના કરશે.
બીજી તારી નાની બાખરો લખી મોકલશો તો જોગવાઈએ
લેતાં નઈશું.

ધનભાઈ બાણેકરાણ મોદાદરાશા—તમે "નલવસ" નો
નમુના ગાંધો છે તે અમારી પાસે નથી. તેમને જો બેઠેવું તો
"નલવસ" શુંકવાની રીત અમેજમાં લખી મોકલશું.

બાઈ હીરાંબાઈ જમશીદલ પહેલવાલા—તમે પુછાવો છે
કે જુલાઈ માસના અકમાં આપેલા "પેન વાઈપર" ની દરેક
અણી સીવતી કે નહીં, અને એકકી સીવતી હોય તો તે કેઈ.
તમારો લેખલ સવાર ૫૨થી લાગે છે કે તમે "પેન વાઈપર"ની
બદલત સમજ્યાં નથી. એક જોય કઠકાની, ચોવળી ધમી કીધાથી
તેની અણી એકજ થશે. બાકીનો ભાગ સપથે ગોળ દેખારો.
એવા જોળ બાર કઠકા આ "પેન વાઈપર" માટે આપણને જો-
ઈવો, જેમાંના દરેકની અણી લઈ સાથે સીવતી, એટલે બધી મલી
બાર કઠકાની બાર અણીથી સાથે સીવતી.

આ "સો વિન" સુખાના મેદરખા નાં ૭૦ હારનની રીકમાં
કસરદે હિન્દ રતીખ મેસમાં પાંતને માટે ફામલ કાવસ મેદરખા છાપું છે.

બાઈ મુંબાઈ ધનભાઈ મીસા ૧, ૩. બાઈ બઈ જમશીદલ રોક ૧, ૩,
૪, ૫, ૬. મીસીસ શરીબબાઈ ધનભાઈ કુબાસ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ
બહુલ મોહલ પુનેર ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. G. H. ૧, ૩, ૫. Purno ૨, ૩,
૧૯૬

સતી મિત્ર

STRI MITRA OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તાવ ૨ છું.

અક્ટોબર ૧૮૮૦.

અંક ૮મો.

જાં ઘર સંસારી કેળવણી મા-
તાએ એક પ્રતી-કેળવણી માતા પાનાનાં
ખાખાકાને કેવી રીતે ઉપદેશ દે.

માતાએ તથા પેટીએ માટે એક લખો.

પ્રકરણ ૧૩૩

દીનસાદબ ટાકેટરની કલાણી—પાનાનાં અંગીકાર—
એક જવાબ આપેલું કરનાર—દીનસાદ કોઈ
ઉમેશાં ઉદારપણામાં સમાયેલા નથી.

નખાઈ, હવે પેલા દીનસાદબ ટાકેટર વાદ
છે, કે જેવણ પાંચ છ અંકપાડ્યાની વાત
પર પંચગનીમાં મેહેરજીભાઈ માસ્ટરને
લાં આપ્યા હતા ?" હોમીની બેદખરી
સેટેવ પછીના એક સતીવારની સહવારે
મંચેરસાહે તેવણનાં ધણીઆણીને પુછ્યું.
તેએ સપળાં આ વેળાએ નાસ્તો ખા-
તાં હતાં.

"ધણીજ સારી રીતે," તેવણે જ-
વાબ દીધો. "ગરીબ ધીયારો! તેનો અવાજ અને દેખાવ
લોહારી દયા ઉસકેરે અને જલદી ભુથાઈ નહીં જવાવ તેવો છે."
"શું તે કદરવો નથી?" નઈજીએ પુછ્યું; "ધીયારો
ધીઈ દયા ઉપલવે તેવી રીતે તે દહાડે મેહેરજીભાઈને લાં
ઉમેશો હતો."

"ધીયારામાં હમણાં નરસક ખાપણ છે ખરી, પણ પાંચ
વરસ આગમન ધણીજ ચોખઈતાં કદનો અને દેખાવડો હતો,
જો કે જે મગજ સંકટીતું કાગ જેવે માથે ઉઠાવ્યું હતું તે
માટે તો તે મેહેરજીની રીતે નખાજો હતો. તે સારાં આપજાર

અને પેસાવામાં કુટુંબનો હતો, પણ તેઓના પેસા એકદમ જતા
રહેવાથી તેનાં માથાપને તેને કેળવણી આપવા માટે ધણાં
સંકટો વેઠવાં પડ્યાં. કાલેજમાં કેળવણી લેતી વેળા તે પોતાના
વખતને એટલો તો કીમતી ગણતો હતો કે નીરદોષમાં નીર-
દોષ મનદ મેળવવામાં પણ તે વખત યુગાવતો હતો નહીં.
તેની ઉંડે-ઉંડે પુત્રને મેહેરજીની દેવી જેવો ગણતો કુપર-
જીએ કહેલો રીતે જાણી આપ્યો. વલ્લભાઈ દેવતાની ખર્ચ
હુમોહરી, અને મારી અવજનપણી તેને મોટા પાનાનાં ને
તેને મેહેરજીનાં પાનાનાં એકાદનાં પાનાનાં પાનાં વલ્લભ-
જીએ પછી તેને પાનાનાં સરોવરમાં મોટા પાનાનાં
વાં નાં નહીંનાં યુગ મેહેરજીની રીતે તે પાનાનાં ને નાં
મગજ પર તેનાં આગમનમાં તેને મોટા પાનાનાં એકાદનાં
અને તેમણે નીરદોષની રીતે રાખી જો મગજ તેને નાં
તેને મેહેરજીનાં આગમનમાં સંકટો વેઠવાં પડ્યાં અને
હીં યંદી રાતના તેને એક ધણીજ ગરીબ માણસને લાંબી
તેક આપ્યું, કે જે તેનાં ધરપી દસ મોઈસ દર રહેતો હતો.
સ્ત્રી ધણી ખરાબ અને દેટલાક ભાગમાં ધાસ્તી બરચો હતો,
પણ આ કારણને લીધે તે પોતાની કરજથી પાછળ હટે તેવો
ન હતો. લાં તેને આઠ કમાક મોટી ધનું પડ્યું. નેટલા વ-
ખતમાં મારમારે વરસાક પડ્યો હતો અને સ્ત્રીપર અપાર
ભીત થઈ રહ્યું હતું. પોતાનો સ્ત્રી પોતાને ખખર છે એવું
ધારી તે આગળ ને આગળ આલ્યા કાચો, અને બીજ સહ-
વારે એક ટેકડીની નીચે દેખઈતી રીતે મરણ પામેશો તેના
યુવેલા યોશનાં શરીર નીચેથી મળી આવ્યો."

આ સાંભળી તે નાની ટોળકીમાંથી બંદગીર અને હોમી
સીવાવ દરેકે કમકમાન દેખાડ્યો. બંદગીરે તેના હાથો વડે
મેહેરજી લાંબી નાખ્યો હતો અને તેનો બાઈ તેને તપાસવા અને
તેની તરફ લાગણી બતાવવામાં એટલો તો રોષાવડો હતો, કે
તેઓનાં દુઃખની લાગણીમાં તે ભાગ લઈ શક્યો નહીં. તેઓ
સપળાં બનચેરસાદની પાતમાં એટલાં તો યુગાવયાં હતાં કે
મેહુમાંથી એકપર પણ તેઓનું ધ્યાન ખેંચાયું નહીં.

"તેને એટલી તો ધાસ્તી ભરી રીતે થઈ હતી કે મહીનાએ
સુધી તેની અંદરથી જોખમમાં હતી, સાર પછી તંદોસ્તી
લકડી જવાનાં ચીન્હો જણાયાં, અને વરસો સુધી પોતાનો

૩-ઉ ખ્યાલુ.

ઉદર ખુદા,
ઉદર ખુદા,
ગાય કાળી,
દુધ મીઠાં.

મીસીસ શુલબાઈ મંચરશાહ.

૪-ઉ ખ્યાલુ.

પ્રીય બહેનો, નીચે આપેલાં ઉપચારમાંથી એવા એ સંબંધોની એક મોઝ રોધી દંડાર કે તે તમારી રૂબરૂ પર યલ્ડ કરી દેશો જેવાની હશે. આ સંબંધ બધા મઝી દસ અશરોના બનેલા અને તેને નીચે આપેલાં નંબર પ્રમાણે મોઝથી આ વાત ઉઠકાવો. માલિક રોઝની અમવારીમાં ૨, ૪, ૬, ૩, ૭, ૧૦ જેવાં ની પાસેજ આવેલાં દારનાં મીઠાંમાંથી એક શ્રેષ્ઠ ગુણગતી ૫, ૮, ચરકાની ધર નવાં રસતામાં ૭, ૮, ૯, ૧૦ દાર મલ્યા. ખબર નંબર પુછ્યા પછી ૭, ૮, ૯, ૧૦ દાર કહેવા લાગ્યા "કેમ ર, ૭, ૮, ૯, આને મોઝડું કાઢે પછું મોઝાબ મોઝાબ બેઠેક મારે છે." "અરે યાર શું કહ્યું" ૨, ૫ બાએ જવાબ દીધો "તે તારે ખરોજ મોઝાબને દાર પીવા હોય તે આપણી અમવારીની પાસેની મીઠીમાં રહે રા, ૨, ૭, ૪ મીઠાં સીવાય બીજે કંઈ નહોતો ના." ૬, ૮, ૯, ૧૦ દાર બજાવી કરી બોલ્યા "શું કહ્યું ૫, ૨, બા, મારી ૫, ૩, અને દાર પીવા એક દોઢરૂબી આપતી નથી, તારે રાંધી કાઢી. જલ્દી" ૨, ૫, બા ખોલત નેનું મોઝ કરી બોલ્યા "આરે બ, તારા જેવા સુખી કોઈ નહી. મારી ૪, ૫, અને કોઈ કંઈક દાર પીવા સારું ૬, ૪, ૩, કરતી નથી." ૬. આર. એમ. દારવાણ.

૫-ઉ ખ્યાલુ.

નીચે આપેલા સંબંધોના અર્થો લઈ એક એવું રાયમંડ બનાવો જેની કોપી ઉભી તેમજ આવી કોપીમાં એક બહુતાં રોટરનું નામ આવે.

૧. લીકર ગણાસમાં છું પણ વાઈન ગણાસમાં નથી.
૨. ઠાંકણ.
૩. રાયમંડમાં ગાંગિયું નામ.
૪. એક બતની દવાઈ.
૫. કકડામાં છું પણ સુંબઈમાં નથી.

એકાસે ગઈ વેળાનો.

- ૧-પતંગ.
- ૨-સામ દોલ.
- ૩-મોઢમનપર.
- ૪-૧. ઉનાળ.
૨. નાચાર.
૩. ગારી.
- ૫-ટોપનું-સુખો.
- ૬-મનથી સુધાકીરો.

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર સુંબઈ ખાતેની ખાતુઓનાં નામો.

૪, ૫, ૬. બાઈ M. P. S. ૧, ૩, ૫. બાઈસની બાટ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ રતનબાઈ કાંબલ મોટી ૩, ૪, ૫. ખીસ આરેસ ૨, ૩, ૫, ૬.

દેશાવરની ખાતુઓનાં નામો.

મીસીસ સી. વેલનલ કાંબલ (બંકા) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈની આ-ક. એમ. દેશાલા (સીમના) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ શુભબાઈ મેલલ (બંકા) (બંકા) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ મુખરી મોહનપર (મિત્ર) ૧, ૩, ૪, ૫. બાઈ શુભબાઈ ભુવણ (બાવનપર) ૩, ૫. Miss A. Cowasji Dalal (પ્રજ્ઞા) ૨, ૩, ૫, ૬. ખીસ પીરોલ સોલાલ નમરાજા (મઝી) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈમિત્ર મેટર, કુક, નર કાવલલ દાર (બકમલનર) ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈમિત્ર હુમનાઈ તપા મુળનાઈ નરસીલ નમરાજા (વિવર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ નરનાઈ બેલનલ રામકેશલા (રામકેશ) ૧, ૩, ૫. મીસીસ આવાળાઈ આરેસ દાર (વિવર) ૩, ૪. ખીસ રતનબાઈ રીનીયા ર આરેસ દાર (વિવર) ૩, ૪. બાઈ મીડીનઈ સોલાલ કાવલ (પ્રજ્ઞા) ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ બાનુબાઈ રી. ખાલા (પ્રજ્ઞા) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ માણીબાઈ મંચરલ શરણલા (સુખન) ૩, બાઈ ધનમાય કાંબલ (વિક્રમ) ૩, ૪. બાઈ નરનાઈ હેમમલ આદેશલા (પ્રજ્ઞા) ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. રીનીયા (પ્રજ્ઞા) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ આલિબાઈ હેમમલ ગાંધી (મીરબી) ૧, ૩, ૫, મીસીસ નરુપી (કમલ) ૧, ૨, ૩, ૫.

ઉમારૂં અથા મારાનું સુંબઈનું ઉનામ નીચલાં ખાતુએ મેળવું છે, જે તેઓ મેઢલાની કરી "ક્યારે હિન્ડ પ્રેસ" માંથી મંગાવી લેવું.

મીસાઈ શાંતીબાઈ ધનલબાઈ દેશા.

ઉમારૂં અથા મારાનું દેશાવરનું ઉનામ નીચલાં ખાતુએ મેળવું છે, જે તેઓ પછુ મંગાવી લેવું.

બાઈ બાનુબાઈ રી. ખાલા.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

Miss A. Cowasjee Dalal; બાઈઓ ધનબાઈ ક. રોઝના, નવાજનાઈ અરદેસર રોઝ, Renino-આવતીમાં. ખીસ આઈમાય બમનલ દીરેજશા-તમારું લખાણ આવતા અઠમાં લઈશું. તમારે જે ખીસ લખાણે મોકલવા ઉઠો છે તે મેલવવાની આમેા પુછી થઈશું.

બાઈ શુલબાઈ પુરરીકલ ભુલવાલા-તમારી વારો અમેા આવતા અઠથી પુછીશો સાર કરતે, પછુ તમારેજો કો દાલ ચોપાંચમાં એકથી વધુ આજ વારો આવે છે, જેમાંની એક પછુ ખલાસ થાય નહીં ત્યાં સુધી અમેા બીજ સાર કરી ચકતો નથી. તમારો બાકી રહેલો સામ મોકલો આપવાની મેટરબાની કરજો. બીજ નાની નાની બાજલ દખરી મોકલશે તેા મેલવાઈએ લેતાં જઈશું.

ધનબાઈ માણેકશાહ મોટાદશરામ-તમારે "મદવસ" નો નમુનો મોકલો છે તે અમારી પાંસે નથી. તમારે જે નેઈએ તેા "નલવસ" સુંકાની રીત અચેતમાં લખી મોકલશું.

બાઈ હીરાબાઈ જમરોદલ પહેલાલાલા-તમા પુછાવો છે કે ભુલણ માસના અઠમાં આપેલા "પેન વાઈપર"ની દરેક અણી રીપની કે નહી, અને એકથી સીવરી હોય તેા તે કેઈ. તમારા વિષાલ સવાલ પરથી લાગે છે કે તમા "પેન વાઈપર"ની બનાવત સમજ્યાં નથી. એક ગોળ કઠકાની ચોવટ થકી લીધાથી તેની અણી એકજ થશે. બાકીનો સામ સપલો ગોળ ઉખારો. એવા ગોળ બાર કઠકા આ "પેન વાઈપર" મઢે આપણને નેઈએ, જેમાંના દરેકની અણી લઈ સારે રીવની, એકેએ બધી મઝી બાર કઠકાની બાર અણીઓ સાચે રીવની.

હવે આ મઝી નિર્મ સુંબઈના કોઠમાં નાં છો હારનવી રીઠમાં ક્યારે હિન્ડ સ્લીપ મેગમાં થાતને અરે કસમલ કાવલ મેઢાંએ બાપું છે.

બાઈ કંવાબાઈ ધનલબાઈ હિંદી ૨, ૩. બાઈ બાઈ નમરોલ કીક ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસીસ શાંતીબાઈ ધનલબાઈ દેશા ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ નરનાઈ કાંબલ પુનર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. G. H. ૧, ૩, ૫. Purnee ૨, ૩.

સતી મિત્ર FOR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ છું.

અક્ટોબર ૧૮૯૦.

અંક ૮મો.

જા ધર સંસારી કેળવણી
યાતે એક ખરી કેળવાયતી માતા શાનાં
આગકેતો કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ: તારે એક બાત.

૩૬ ૨ છું. ૧૩ છું.

દીનશાહજી ઠાકરની કાલાવળી.

એક જવાન આજેથી કરનાર—દીનશાહ ઠાકર

ઉમેશાં ઉદારપણામાં સમાપ્તો નથી.

નબાઈ, તુને પેલા દીનશાહજી ઠાકર યાદ છે, કે જેણે પાંચ ૭ અંકવાડયાંની વાત પર પંચગનીમાં મેદરજીબાઈ માસરને લ્યાં આપ્યા હતા ?” હોમીની ભેદભરી સેહેલ પછીના એક સતીવારની સદવારે મંચેરશાહે તેણીનાં ધણીઆણીને યુગ્મું તેઓ સધળાં આ વેળાએ નારતો ખાતા હતાં.

“ધણીજ સારી રીતે,” તેણે જવાબ દીધો. “ગરીબ બીચારા ! તેનો આવાળ અને દેખાવ શેઠાની દયા ઉસકેરે અને જલદી જુધાઈ નથી જવાય તેવો છે.” “શું તે કદરૂપો નથી ?” જાલજીએ પુછ્યું: “બીચારો કાઈ દયા ઉપજાવે તેવી રીતે તે દહાડે મેદરજીબાઈને લ્યાં ઉમેશે હતાં.”

“બીચારામાં હમણાં નેરાક ખાપજી છે ખરી, પણ પાંચ વરસ આગમન ધણીજ શોભઈતો કદનો અને દેખાવડો હતો, તો કે જે મગન સક્તીતું કામ જેણે માથે ઉઠાવ્યું હતું તે માટે તો તે દેખઈતી રીતે નબળો હતો. તે સારાં આખરદાર

“પણુ પપા, આએ તો સખાવતનું કામ હતું, નહીં ! તમે કહો છો કે, બ્યારેખી આપણે ગરીબો તરફ માયાળુ અને ભક્તિ ધર્યે છીએ સારે ખોદા આપણી ઉપર રાજ થાય છે, અને જે બાંદખીની મતલબ મીઠું હોય તરફ જોઈને કામ કરવાની નહીં હોય અને ફક્ત તે ગરીબ કુટુંબને સંકટમાંથી છોડવાની જ હોય, તો તે તેની ભત્રી લાગણી કહેવાય કે નહીં ?”

“હા, કહેવાય; પણ તે કદાચ એથી પણ વધારે તારીફ લાયક ધર્મ પડતે; ધાર કે, બાંદખીને જે વખતે ગરીબોને માટે હેલ્થ આપવા ગયો સારે આ દુઃખી દેખાવ તેને રસ્તામાં મળ્યો હતો, અને તે મીઠો ખરીદવાને બદલે તે ગરીબ તથા કમનસીબ પ્રાણીઓને મદદ કરતો, તો તે શું વધારે તારીફ લાયક નહીં ગણ્યો? અને પોતાના જુસ્સાને કાચુમાં સખા માટે તેની સખાવત ખોદાને શું ગમતી નહીં ધર્મ પડતે ? તું અને બરાબર સમજ કે પીરોગ ?”

“હું ધારું કે હું સમજું છું પણ, તમે એમ કહેવા માંગો છો કે, જેકે ખોદા એટલો ભલો છે, કે બ્યારે આપણે સખાવત કર્યે છીએ સારે તે ખુશ થાય છે, તો પણ તે સખાવત કરતાં આપણે પોતે યોડું દુઃખ ખમ્યે છીએ સારે તે વધારે ખુશ થાય છે.”

“મારી નાની દીકરી, ઘણી સારી રીતે સમજાવું, તું જોય છે કે જે બાંદખી માયાળુ થવા આગમન બદલ થયો હતો—અને માયાળુ થવા માટે યોડી મનઠ પોતા માટે ના પાડી હતો, તો તે પોતાને અને આપણને કઈ પણ દુઃખ દેતો નહીં અને તારી તારીફને લાયકનો ધર્મ પડતો, અને હવે મને અનુભવથી ઉપજે છે કે તું જે માંગતી હતી તે તારાં મનમાં કેમ પારખી કદાચું.”

“અરે મમા તો હંમેશાં મારી લાગણી અને ઈલાજો હું જાણું છું તે આગમન જણી લે છે, જેકે હું કહી શકતી નથી કે તે કેમ.”

“તે કેમ તે હું હવે કહું પીરોગ; તારી માએ કસકોના કલાક, અંકવાયાની અંકવાયાઓ, મહીનાના મહીનાઓ અને વરસનાં વરસો પોતાનાં છોકરાંઓની આલસને અવધાસ કરવામાં ગુનગયાં છે, એવી મતલબથી કે તેમ કરવાથી તેવજ ફક્ત તમેને સારે મોગેન ચલાવી શકે, નહીં પણ તમારી નાની નાની ખુશાલી અને દરમીરોમાં ભાગ લઈ શકે, પહેલીને વધારી શકે અને બીજામાંથી તમારો બચાવ કરે; તમેને આવી આ આપવા માટે શું તમેએ તમારા આકારથી બાપનો ઉપકાર મોનવો નહીં હોય ?”

પીરોગએ કંઈ જવાબ આપ્યો નહીં, પણ પોતાના બાપના બોલા ઉપરથી ઉતરી, માથ આગળ દોડી જઈ પોતાના હાથો તેણીની ગરદન આસપાસ વીંટળા પોતાને આંસુથી ભરેલા ચહેરા તેણીની છાતીપર નાખી દાધો, અને તે પછી બ્યારે તેની માથે તેને એક પ્યાર બંદેશી દોડી કીધી સહે તેણીને ઘણું લાખી આવ્યું. એ ધડીએ તેણીના વીચારો તેણીની માથામાં છોકરાંઓ, જ્યોતની મા ન હતી, અને બીજી માતાઓ

જેઓ પોતાનાં છોકરાંઓને આવાઓની સંભાળ હેઠળ સોંપી હંમેશાં પોતાથી દુર રાખે છે, તેઓ પર દોષમા, અને તેણીને લાખું કે ખોદાને ઉપકાર તેણી પુરતી રીતે કામ નહીં માની શકે?

આ કાંઈ ફક્ત એક ધડીની જ લાગણી નહીં હતી. તે તેણીની જીવંતોના એક ભાગ તરીકે હંમેશાં રહી ગઈ હતી, કારણકે તે તેણીનાં મગજ પર ડસાવવાને આએ વાજખી તક લાખ્યાં લેવામાં આવી હતી.

[સાંધળ છે.]

TWO OLD MAIDS.

રેશમ કંધારે જણાવું ?—રેશમ ઈ. સ. પૂર્વે ૧૬૪૦ માં મીનમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું. રેશમનું બનવિઠું કાપડ ઈ. સ. પૂર્વે ૩૨૫ માં ઈરાખી ઓઝમાં લાવવામાં આવ્યું હતું. “તાઈ બીરીયસ” ના વખતમાં રેશમ શેઠરમાં તે જણાવ્યું હતું, બ્યારે લાં અમીરોની સલામાં સોનાની રાખી વાપડવાની બધી તથા રેશમી કાપડ જે ફક્ત સોને લાયકનું છે, તે મરહોમ પહેલીને પોતાને હવડ લગાડ્યું નહીં, એટલે કાપડો પસાર થયો. “લીલી એમિલેક્સ” ઈ. સ. ૧૨૦ માં રેશમનો પોસાક પહેલાં પહેર્યો હતો. પહેલાં રેશમ સોનાની કીમતનું હતું, ને સોનાની માફક તોણીને લેવાનું હતું. રેશમના કીડા બીનીયુ ધુરેખમાં ઈ. સ. ૫૩૦ માં લઈ જવામાં આવ્યા. ૧૧૧૬ માં પેલરોમાં રેશમ હુનગી બનાવવામાં આવ્યું, બ્યારે “સીસીલીયનો” એ રેશમના કીડાને હોયો, રેશમ કાંઈ અને વણ્યું. ૧૫૧૦ માં જે હુનગી ઈટલી, સ્પેન, ને દક્ષીણ ફ્રાન્સમાં ફેલાયો અને ફ્રાન્સના ચોપા હેનરીએ યોદ્ધાઓને, તથા રેશમના કીડાને પોતાનાં રાજ્યમાં ફેલાવો કીધો.

ઇતિહાસમાં ૧૨૮૬ માં અમીરોની બાજુએ ફેનીલકરની કીડામાં એક બાલ થયો, લાં રેશમી પોસાક પહેરી આવી હતી. એ હુનગી હુનગી રાજ્યમાં દાખલ થયો, ૧૪૨૨-૧૪૧૧. પણ તે કેણીથી તે જણાવ્યું નહીં; પણ તે હુનગી વંશ તરફ ને નાપસંદગી બતાવવામાં આવી હતી તેનું કારણ એ કે, ફેલેમીસ જુલુસાએની એક મોરી જુનરી રોશી, જે વખતે સ્પેનમાં લડાઈ ચાલતી હતી, અને તેમના રેશમે ઉબડ કીધો હતો, સારે એ રોશી પોતાના રેશમથી નાદરતી મઈ હતી. સો (૧૦૦) વર્ષ પછી નાનતીસા રાખના દુકાનથી ઇતિહાસ અને જ્વરની તરફ એક મોરી અને એ હુનગી કસાયથી એક રોશી મોકલવામાં આવી. ને સ્પેનથી હેડ-લોડમાં રહી, ને તે વખતમાં રેશમના હાથે-જનું મઠક હતું. રેશમી કાપડ સાર પછી પછી મુરુરમા ૧૫૩૫ માં પહેલાં હતો. એવું કહેવાયું છે કે રાણી “એલીઝાબેથ” પહેલાં રેશમી સોઈ પહેર્યું હતું. ૧૮૮૮ માં ૩૦,૭૮૦૦૦ રતલ કાંઈ રેશમ એ રેશનાં કારખાનાઓમાં વપડાવા લાગ્યું. મીનમાં રેશમનો પાક સરેશી અસરી છે, અને મોટા ચીનાઓની વાત પરથી જણાય છે કે આદ્યકા “દોઆઈ” ની રાણી “સીસીલી” ૧૬૦૦ ઈ. સ. પૂર્વે તેને રાક કીધું હતું, અને સાર પછી ૨૦ વર્ષે યોદ્ધામાં ગડો, તે કીડાઓને ખનાવવા માટે લાં રોપવામાં આવ્યાં.

મુરુરેડ.

એક પુરુષ વીરો તેનાં કપડાં પરથી મત બાંધતાં ના, કારણકે પહેલાંને ખોદાએ બનાવ્યો છે અને બીજાને દરજ્જો બનાવ્યો છે; ધધામાં તેની નીવડજતા પરથી તેને વીરો મત બાંધતાં ના, કારણકે તે પહેલાં પ્રમાણીક દોષાથી ફેલેલ મેલવી શકતા નથી.

“જાહેરા છે તેહેમીના, એ ઠંડું બંધ છે, તારી મુખ ડહાણું છે કે નહીં? તે તો તેં મને પાછો લાવી આપ્યો. હવે.” માલિકબાઈએ કહ્યું.

“હા, તે ખરું.” તેહેમીનાને તે આગલી દુઃખી વાત યાદ આવતાં દલગીરીએ જવાબ આપ્યો, “તે તો તમારો પોતાનો નહીં હવે. મારેથી તે જોડવાઈ ગયો અને બીજાં જે” વેચાતો લઇને તમોને આપ્યો. “ઓ! હું કેવી ખુશ થાઉં છું કે તે તમોએ જોવાપ્યો નહીં.” અને અંદી બાપડી તે ખુશીનાં આંસુઓ વરસાવવા લાગી. “જોહા ભણે છે” તેણી આંસુઓ નુરજતાં બોલી કે “અમેએ તે પછી કેવી રીતે દહાડા દહાડ્યા છે” અને અંદી તે સંધળી બીના ખરેખરી માલિકબાઈને જણાવી.

“ગોડાન દહાડા થયા અમેએ તે રૂપ્યા મારવાડીને સુધી આપ્યા છે, અને પાછાં સુખી હોયે” તેણીએ પોતાની વાત ખુરી કરતાં જણાવ્યું, અને ફરી એક વાર તે બાપડી રડી પડી. માલિકબાઈથી આ ખમાઈું નહીં, અને સ્વાન રડી પડયાં. “ઓ! તેહેમીના, તેં મારે લીધે કેટલું ખમ્યું છે, પણ હું ખરી વાત કેમ તને કહું. મારો નેકેલેસ તો જોહા હવે, એ તો જે” તેની ઉંચી હારીખરી જોઇને એક નમુના દાખલ અમરચો એક ખુલામાં ફેરવેલા દીપ્તિ, તે તો બધા જોહા કાચ હતા; અને તેની કિંમત લાગતે રૂપ્યા ૨૫૦ ની હોય.”

અંદી તેહેમીના આ સંમિલની દગ્ગર થઇ ગઈ. એક જોહા કમળખત નેકેલેસ સાથે તેણીએ ઠંડું ઠંડું ખમ્યું હતું! પણ હવે સંપૂર્ણ સમાધાન થઈ ગયેલે બસ. માલિકબાઈએ તે ખરો નેકેલેસ તેહેમીનાને પાછો રવાના કર્યો. “આ નથી રાખતો” માલિકબાઈએ આપતાં કહ્યું. “જોહા તમો એક ધણું ધણીવાણી ને સુખી રાખો!” તેણીએ કુવા દીધી. આમીના!

અને તેહેમીના કાંઈ અગત નથી કે રૂપત અગત અને તેહેમીના પાછાં કુખી થયાં; જોહા બખત થઈ તે જોડા બદલ દયા ફેરવેલ કરવા થયાં, અને લાંબી પાછાં તંદરેસત ફરીને પોતાના દહાડાએ અમન અમનમાં જીભરવા લાગ્યાં.

વાંચનારી બહેનો! તમો આ ઉપરથી એક ગોપ દેશ કે સી નહીં. એક મોટા સળગાર સંતાપ છે. આપણા લોકમાં ભારેનું પોરણું પેઢેરીને બદલ જવા આવવાની જે ધણુંખરાંઓને એક માઠી દેવ છે તે કેવી મારતી ભરેલી છે! એક તો સામા માણસને આપણે ભારેનું પેઢેરી એક લેએ તેઓને આપણું પોતાનું છે કરીને કમયે હોયે, બીજું તો તેણીને મોટા સળગાર કાંઈ વેળા પેઢેરયાથી નથી, પણ તેણીને મોટા સ્વભાવ, નેક યાત્ર, એક તાજેદાર અને પતીટતા બાપડી તરીકેન એક ખરા સળગાર છે.

BENEFIT.

જોહેમાન—(યજમાનને) તમો તો કેટલું અંદી પછાત વખતે આવ્યા માલમ પરાય, બધા જાણ કરી કરીને તમને જોય છે.

યજમાન—(ગરીબી) એમાં કંઈ તાલુબ થવાનું નથી; કહો આજે જોહેરમાં એવો એક પણ આદમી ન હશે કે જેણે મને કાંઈ ધીરજ નહીં હોય.

એક સ્ત્રી ગુસ્સામાં એક ફેટામાફરને! અંદી આવો; હું તમે એમ કહેવા માંગીએ કે મારું નામ આડું બહુચિત છે! ફેટામાફર—“પણ બાઈ મારો સંજો કાંઈ બગડેલો નથી.” ગુસ્સાવાળી સ્ત્રી—“લારે તો કેાઈ બગડેલો હોય તેજ લાવશે તો મારું.”

એક લાંબી ઉંધ.

(પ્રથા અંકથી સંપૂર્ણ કરો.)

વીંધ ખીચારો! તેઓ એમજ સમજતા હતા કે આ સંધળો સ્વપનોજ હતો.

મેં તેઓને હાથનો રેડો આપ્યો અને હમે પુસ્તકવાલા ચોરડામાં આપ્યા, કે ન્યાં તેઓને એક લાંબી સુવાની ખુરસી પર મેં બેસાડ્યા. લારપછી મેં “જેસ” સમગ્રાની અને તેટલો વખત તેઓ અને અન્યવખીથી જોવા લાગ્યા.

“હું એ પછુ સમજ્યું છું;” તેઓ પોતાના મન સાથે બજાવવા લાગ્યા. ગાઈ અને હું એ નવી સોપ કે જીને હવે “જેસ” નું નામ આપવામાં આવ્યું છે, તે લંડનના મોટાહાઓમાં સમગ્રાવાળી ધીરે વાત કરતા હતા. પછુ પેરી સમગ્રાવાળી કાંદી! આ કાંદી કેમ બનાવે છે તે હવમાં હું સ્વપનામાં જોઈ છું, તેમ જી બીદાર થયા પછી યાદ રાખું અને પછી તે પ્રમાણે કરીને ફતેકમં નીવડું તો મારું નામ બધે દુન્યામાં આરાકાવ મરે. પછુ આ ધણું અજાજ જેનું છે કે, ભયારે હું જોઈ છું, સમજ્યું છું કે હું સ્વપનામાં છું, લારે તેમાં હું માનું છું કેમ? અને બીદાર કેમ નથી થતો?”

“ખાણું લાવવાને હુકમ કરું?” મેં પુછ્યું. “તમેએ દુધ શીવાય કહ્યું લીધું નથી.”

“દુધ!” તેઓ એકદમ બોલ્યા. “જો કોઈથી બીજા હું ધીકારતો હોઉં તો તે દુધ છે. તને જે ગમે તે મંગાવ.”

મેં થાંટ વગાડ્યો, અને ભયારે નોકર અંદર દાખલ થયો, લારે પુસ્તકવાલા ચોરડામાં ખાણું લાવવા તેને ફરમાવ્યું, પણ “ખીદર” અન્યવખીથી મારી પાસેનાં માણસ તરફ જોવા લાગ્યો, અને પછી થોડે વારે સંજો માગી ગયો. તેના ગયા પછી “જોન” બોલ્યા. “સ્વપનામાં આ વળી બીજા માણસ છે. મેં એને કહી પેઢેલો જોયો નથી, અને ભયારે હું બીદાર થઈશ લારે એ જોવામાં નહીં આવશે, પણ હું—એ સંધળું શું છે?”

થોડે વારે તેઓની નગર પોતાની સફેદ મોટી દહાડી ઉપર પડી, અને તેજ વખતે તેઓના મોઢેસાપર શક, અન્યવખી, બીદીક અને રમુજની નીશાને દેખાવા લાગી.

“સ્વપનામાં માણસ જે ધણુંજ વેલું અને અન્ય જેનું જોય છે તે આ છે. ઓ—ખુદા! એક ૨૮ વરસનાં મારા જવા માણસને સફેદ દાંહડી!” તેઓ બોલ્યા, અને પોતાની સામે મોઢેડું જોવાની આસરી હતી તેમાં જોઈ, આગળ—જોવાને

લાગ્યા. વળી સાથે લાગી મોહાણાં પર ફરચળી પણ વળી છે. એ સધળું આ મારા પાતળા પગ સાથ મુકાબલો કરે છે. ને યોગ્ય વખતમાં હું એક ધરડી બાવડીમાં ફેરવાઈ જાઉં તો તેમાં હું અનન્ય નહીં પાડતું." આવી તેઓ ધણી મોટેથી દસવા મંડી ગયા.

"એ મારા સાદને શું થયું છે?" તેઓ બોલ્યા; "એ પણ આ દાદાડી, ફરચળી અને પગ સાથ મુકાબલો કરે છે. ને હું જાણતો હોઉં અને આ પ્રમાણે જોઈ અને વાત કરું તો હું પોતાને એક ૨૦ વરસના રોસા જેવો ગણું. હવે સવારે "ગાર્ડ" ને એ સંપળી વાત હું કહીશ ત્યારે કેવી મજલ પડશે!"

એટલા વારમાં "પીટર" અને એક બીજો મોકર આવીને ટેબલ પર સધળું બીછાવવા લાગ્યા. તેવામાં મારી ધરડી કાર-બારણ મીસીસ લેંગ આવી લાગી.

"મીસીસ લેંગ," હું બોલ્યો, "આ મી. જોન લેસતર છે, કે જેઓ હવે આપણી વચ્ચે રહેશે, અને તમે સધળાંઓ જોમ મને માન આપો છો તેમ એઓને પણ આપવાને સુ-કરો નહીં એમ હું ધારું છું. જોન કાકા, આ આપણું કાર-બારણ મીસીસ લેંગ છે."

"મીસીસ લેંગ તો જાણે જમીન સાથ ચોંટી ગઇ હોય તેમ અનુપબીથી જોન તરફ જોવા લાગી, પણ પછી વાદ આવ્યાથી તેણીએ તેઓને નખીને ડોક કાઢી, અને તેના જવાબમાં જોન કાકા પુરસીધરથી ઉડ્યા, અને જાણે કોણ એક મોટી ખાતુ પાસે ઉભેલી હોય તેમ કમરમાંથી તદન વળીને તેણીને સલામ કીધી.

"હવે," હું બોલ્યો, "હવેનો કાંઈ કડુંજ સંજયથી વાત કરવાની છે, વાસ્તે તમે સધળાં બહાર જશો તો મેહેરખાની થશે." આ ઉપરથી સધળાંઓ ગમીને તે ચોરડામાંથી જાડાર નીકળ્યા.

"હવે વળી ખાવાનું શું થાય છે તે તો જોઈ," જોન

મનાં દમતો બોલ્યા "નહીં!"

બીજે દહારે સવારે એઓ ઉડ્યા ત્યારે ધણી નબળા પડી મથવા મેં જોયા, અને તેથી કરી કાઠીનું એક કપ મેં તેઓ જાસતે કચીને મોકલ્યું. આ નવા ખેડી કોણ આવ્યા હશે તે વીશે મારા નોકરા વચેની અનુપબીની વાતો હું સાંભળતો હતો, પણ તેઓએ તે વીશે મને પુછવાની હીમત કરી નહીં. અગત્યએક વાગે મારા પરાણા ઉડ્યા, અને તેઓને કપડાં જલસાવીને હું પુસ્તકવાલા ચોરડામાં લઇ આવ્યો, કે જ્યાં હવેએ હમારો નાસ્તો કીધો. પણ ખાતાં ખાતાં આગની મારી-કે જે હમારો ધરથી ૨૦૦ વારને છેટે દોડતી હતી-ની સીસીકીના વાગવાથી તેઓ એકદમ ચોંટી ઉડ્યા.

"આ-આ શું છે?"

"એટલે, કાંઈ નહીં," હું બોલ્યો, "એ તો ફક્ત આગ-માડી છે. આપણી જગ્યા આગળથી એ જોન જાય છે, અને એનું રેસન લાંબી પાએક માર્શલને છેટે છે."

"આગમાડી!"

મારા નોકરા ઉપર સધળું સાંભળતા દત્તા અને તેથી કરી તે વાત બંધ કરવા મેં કાંઈ બીજી વાત કહી. નાસ્તો પુરો કરીને મેં જોન કાકાને લાંબી ઉઠાડીને એક મોટી ઈસીયર પર બેસાડ્યા, અને પછી "ન્યુયાર્ક" નું એક રાઈડું પગ એઓના હાથમાં આપ્યું. તે પગ તરફ અનુપબીથી જોઈને તેનું નામ કરી ફરીથી વાંચવા મડ્યા.

"એ આ પગ વીશે તો મેં પેહેલે કહી સાંભળ્યું હતું નહીં." તેઓ બોલ્યા. "અને એના રાઈડ પેટલા ઝીણા છે કે મારેથી વચનું પણ નથી. એા હો, હવે હું સમજ્યો! સહે જાણ, ફરચળી, દીવાસદી જેવા પગ, નાકડતી, ફાંત પડી મથવા અને છેડે સરવાસે ઝાંપી આંખ પણ આવી. હું અનન્ય થાઉં છું કે હું બેઠેરા પણ નથી થયો."

મેં મારા જવાબનો મરાગો લાવીને એઓને આપ્યો. "આ પેહેરી જુવો," હું બોલ્યો. તે તેઓએ પેહેર્યો, પણ પેતાનું ડોક દલાવવા લાગ્યા. "તમે જુવાન હશે ત્યારે ન મારી આંખો કદાચ ખરાબ હશે," હું બોલ્યો.

"જુવાન હશે? કાંઈ હું વળી છેડીએ."

"હવે આ પેહેરી જુવો," અને મેં મારા પીનાગો મરાગો આપ્યો.

"હા, આ મને આવે છે. જોઈએ, મને વાંચવા તો દેવો! ૧૯ મી જુલાઈ, ૧૮૮૪. આ ધણું રમુજ છે. 'તાર મારફતે, જાન તા. ૧૮ મી જુલાઈ.' ખાતમોરસ ખાને મદારાણીએ એમેરિકન પ્રધાનને આવકાર દીધો, કે જે વાસ્તે તેઓને ખાસ નોતરવામાં આવ્યા હતા.' ખાતમોરસ! મદારાણી! હું ધારું છું કે એ ઇમરડની રાણી હશે, પણ ત્યારે રાજ કાંઈ મુદી? ખાતમોરસ! એ ક્યાં છે?"

"એ રાણી વીક્ટોરિયાના ક્રાઉનડના મેહેરનું નામ છે."

"પણ એ સા-હું માર માંયું, પણ એ રાણી વીક્ટોરિયા કોણ છે?"

"હાથમાં રાજકરતા રાણી એઓ છે, અને સુનાલીસ વરસ પર રાજ વીસીવન ચોપા પછી એઓ તખ્તે આવ્યાં હતાં."

“આ હો, એઓ આપ્યાં દનાં નહીં? અને રાત્રી વીલીપમ
એવો કાણુ હતો?”

“તે પેહેલે શાકમદો વીલીપમ હેનરી હતો.”

“હા, હસી. હું તે કાંઈ નાણુતો નથી. પણ “તાર મારસ્તે”
એટલે શું, અને લંડનવેરથી એક દીવસમાં ખજાર કેગ જતી
હશે? શું હું એ સમયે માનું કે? આ રવખતે તો અટક-
વાને બદલે અગ્નિ જેવો આગમન ને આગમન વધતોજ નવ્ય છે.”

મેં તેઓને વીજળીના તારનું બધું સમજાવ્યું, પણ તે
કાંઈ પણ તેઓનાં ધ્યાનમાં ઉતરેલું લાગ્યું નહીં.

“આ વીચારો તો અત્યવશ્યરે રૂપ આગમન પકડતાજ નવ્ય
છે. વીજળી વળી બીજાં અર્થો કામમાં પણ આવે છે, વખત
જતાં વળી તેને જાતી વાસતે બધું પણ કરવામાં આવે અને
પછી સુરજ આપણી સખી પાડશે.”

“એ તમે કહે છે તે કંપે દહાડેનું સમયું થયું છે.” મેં
જવાબ આપ્યો. “પણ હવે જેન આવાવનાં વખત થયો, અને
આ દુરથીન મારસ્તે તમે તે દુરથી આવતી જરાખર જોઈ
શકશો. આ-આ શું, હું તેને આવતાં સાંભળું છું. તમે ઉઠો
ના, હું તમારી ખુરસીને હસેલીને બારી આગમન લઈ જઈ
છું-હવે જુઓ.”

જેન હવે અમારી નજર આગમન આવી લાગી, પાસેથી
માલી ગઈ, વળાણુ લીધી, અને રેશન પાસે આવવાથી તેની
ડાખ ઓછી થતી જોયોએ સાંભળી. જન કાકાના હાથો ના-
હતીથી અને અત્યવશ્યરે પુજવા લાગ્યા, પણ તેઓએ
જેનજન અને ગાડીઓ જરાખર જોઈ લીધી. તેઓ વીચા-
માં જોરો રહ્યા. એઓની ખરી હાલત વીજોના ખ્યાન હું
એઓનાં મનજમાં હવે કેવી રીતે દસાડું? કોઈ પણ વખત
મેમ કરતું તો પડેજ, પણ તેથી એઓની રામજ શકતી
|| નહીં જતી રહે! હું વીચાર કરવા લાગ્યો.

“કુમ બનીલ ‘ગાર્ડ’, તમે શું વીચાર કરો?”

“તમેને ‘મ. દસાઈલ’ વાંચે યાદ છે?” મેં પુછ્યું.

“હા, તે ક્યાં છે? તે અને જાંબમાં નાખવા માંગતો હતો,
પણ તેમાં તે નીપજળ થયો.”

“જોન કાકા, તે નીપજળ નહીં થયો હતો. તે તો તેમ
કરવા પામ્યો હતો.”

“તું કહે છે કે તેણે તેમ કાપું હતું? આવા બેહુલા સ્વપ-
નામાં વીરક આ માનવું સુશકેળ છે.”

“તમે લાર પછીના જાંબમાં હતા, અને મેં ઉઠાડ્યા હો
સુધી તેમજ હતા.”

“અને મેહેરખાની કરી કહેશે કે કેટલા કલાક વેર?
તેઓએ મશકરીમાં પુછ્યું.

“કલાક અને દહાડા શું, પણ ચોરમાસી વરસવેર. ૧૮૦૦
નાં સાલમાં તમે ‘હીપનોટીક’ ની જાંબમાં પડ્યા હતા, અને
હાલમાં ૧૮૮૪ નું સાલ આવેલું.”

તેઓ આ ઉપરથી મોટેથી હસવા મંડી ગયા, પણ મારે-
મેહેરો શાંત બેઠીને મુખ રહ્યા, અને પોતાનાં આંગળોં ને-
રાથી આપડવા લાગ્યા.

“આ જાંબમાંથી હવે મને જાગરું જોઈયે.” તેઓ ગોલ્યા,
અને પોતાનાં આંગળોં જોવા પડ્યા. “અને તોપણ આ
દુઃખો-અને એ વીરો સમયું કહે તો.”

મેં જેમ આ લખ્યું છે તેમ સમયું તેઓને કહી સંજા-
ળાવ્યું, પણ જરા વધારે લખાણથી. ભાર પછી મેં કહ્યું:

“આ સાગી આરસીમાં તમારો મેહેરો જુઓ. તમારી આ
જાંબમાં તમે થણા ધરડા થઈ ગયાહો. જે પાન તમેએ નાખી
છોડું તે વાંચી જુઓ, અને તમેને જાણશે કે આ દુન્યા
આમજ વધી છે, પણ તમે નથી વધ્યા. મારા હાથ પકડી
જુઓ-આ શું, શું આ માંસ અને લોહી નથી-ખરું, અને
નહીં કે એ પણ વળી જોઈ?”

“અને શું ‘તોમ જોરસન’ ને હવે સુડી નથી કહા-
ડ્યો, અને બધું દેશ પાવમાજ નથી થઈ ગયું?”

“બીં જોરસન તો મેં વખત સુડી કહાડ્યા પછી,
થણાં વરસ થયાં મરણુ પણ પામ્યો છે; અને આ દેશ મેં
પારકાં રાજોની અને એક પોતાની લડાઈથી કાકોને હાલમાં
સુખ શાંતીમાં છે, અને પોતાની હદ ‘આટલાંટીક’ થી તે
પેરોથી’ સુધી વધારી છે.”

“અને મારો બાઈ ‘ગાર્ડ’?”

મેં આમાં કુટખનું દહતર લાવીને ‘ગાર્ડ’ પાંથમે કે જે
તાં ૩ છ એપ્રેલ ૧૭૭૦ ને દહાડે જનમ્યો હતો, અને
‘ગાર્ડ’ આક્રો (હું જોઈ) તાં ૧ લી મે ૧૮૫૧ ને દીને
જનમ્યો હતો, તે એઓને વંચાવ્યું. અતે તે જુજરજ માણ-
સનાં ગમજપર આસ્તે આસ્તે આ વાતની સમ્બાઈ દસવા
લાગી. તેઓ પોતાના હાથ અને પગપર જેવા લાગ્યા, દાહા-
ડીપર હાથ ફેરવવા લાગ્યા, અને તેઓને મેહેરો ભારે દુઃખથી
કરમાવા લાગ્યો. શું તેઓ આ દુઃખથી શ્રેષ્ઠ થઈ જશે?
એકાએક એઓ રડવા મંડી ગયા, અને છેડે જરા શાંત થયા.

“આ-આ ધણું ધાતકી છે.” તેઓ ડચકાં ખાતાં ખાતાં
અતે ગોલ્યા.

“કાકા જેન, હવેથી જે કાંઈ થયું તે હમેએ કાપું.”

ધરડા શ્રદ્ધસ્ય જરા માથાંથી ગણા લાગે છે. તેઓએ મને સુદુલ્લામાં એક દાખડા મુક્યા કહ્યું.”

હું તુરતજ ઓરડામાં દોડી ગયો, કે જ્યાં મેં તે ધરડા ખેંચીને પોતાનાં મન સાથે બાંધીપાડી દીધા. મેં તેઓને કહ્યું કે ખાણે હવે થોડા વારમાં તૈયાર થશે.

“તું અહીં છે” તેઓ બોલ્યા; “અને તું આવીને મને કહે છે કે આ કાંઈ સ્વપ્નનો નથી, અને હું ૧૧૨ વરસનો છું.”

ઉપજી બોલી તેઓ મને તીકવા લાગ્યા, અને પોતાનાં આંગળાં એક એકમાં ભેરવી, રમત કરવા લાગ્યા. મેં તુરતજ ડાકટર ‘કવીટમેન’ ને બોલાવ્યો, અને આ ધરડા ખેંચીને ધણી ‘બોહિસે’ મુખ્ય બોલકથા. બ્યારે તે ડાકટર આવી પુજો, સારે કાંઈ પણ આગળી પાછલી વાતથી તેને વાકેફ કરવા વગર મેં તેને જણાવ્યું કે, આ મારા બપોવાના બાઈ યાજ છે અને એઓની ઉંમર ૧૧૨ વરસની છે. આ સમઠી ડાકટર ધણે અજબ થયો, અને તેઓના ચેહરાપરથી મને લાગ્યું કે, મેં જે ઉંમર કહી હતી તે તેઓના જાનવામાં આવતી હતી નહીં. તેઓ કાકા જ્વેન ના સુવાના ઓરડામાં ગયા, અને રાષ્ટોતાની રીત પ્રમાણે તેઓને તપાસ્યા, અને કાંઈ પણ સવાલ પુછના તેનો જ્વેન કાકા દુકમાંજ એક બે બોલકમાં જવાબ આપતા, અને કાંઈ કાંઈ વખતે તો પુછેલું સમજાવના પણ થતો.

“કેમ ડાકટર?” તેઓના ઓરડામાંથી બહાર આવ્યા પછી મેં પુછ્યું.

“એઓ દેખાઈના મણા ધરડા લાગે છે,” ડાકટરે જવાબ આપ્યો; “પરસ ૧૦૦ એકના હશે. એઓને કાંઈ જનનું દુખ દરદ નથી—કેમ હવે જીંદગીનું જીવન નરમ થતું જાય છે. ધણી સારી માનવતે અને જરારતી દવાએ કરી એઓની જીંદગી તમે હજી થોડાક વખત સુધી ટકાવી શકશો; પણ ધણું કરીને તો કદાચ એઓ થોડા દીવસમાંજ શાંત રીતે આ જીંદગી ખતમ કરશે.”

અને તેમજ થયું. ઉપલી વાત થયા પછી બીજે દહારે, આરતે આરતે વધારે નખળા પડીને, કાંઈ પણ ખેતવાણ વગર, આ નેહાંત તેઓ છોડી ગયા. છોડી થઈએ મારા આંગળાં તેઓની નાડીપર હત્યાં. તે ધણી ધીમી યાત્રતી હતી. હું તેઓના પદ્મજ આગળજ ઉભેરો હતો અને તેઓ નીચે પ્રમાણે બાંધવા લાગ્યા:

“‘ગાંઈ’ ખરેખર એ બધું—તને કાંઈ બચાક નહીં કરશે કે”—અહીં તેઓ અટક્યા. મેં જાતીપર હાથ મુક્યો, પણ તેનો ધપકારો નરમ પડયો હતો.

આ પ્રમાણે હમારો આ જીવતો પણ સુવેલા સમાન ગણાયો ખેંચી, પોતાની દુઃખી હાલન પોતાના વાહલા બાઈને જણાવવા તે સુખી દુનિયા તરફ આવી ગયો, અને મારી જીંદગી તુલીક જે ગોળે હું સાથે રાખવાની ધાસતીમાં હતો તે ધાસતી હવે ગઈ ગઈ.

થો મ સ આ. બેકેટ.

રમી સદીની એક સુંદર સાંજે બ્યારે બધા બહાર નાઈટા ખુનખાર લડાઈઓ કરવા પછી પોતાના પત્નીજ દેશને છેલી સન્નામ કરવા ઉભા છે, તે વખતે એક તીરોસા છોડીના કોમળ હસકમાંથી “ગીતજર્મ” અને લંડન” એવાજ બે શબ્દો હર પળે બોલના કાનપર પડતા હતા. એક વાહાણના કેપ્ટન સીરાય કોઈએ પણ એ છોકરીના બોલવા ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહીં. તે કેપ્ટને તેણીને વાહાણમાં બેસાડી લંડન ઉતારી અને તેણી લંડન શહેરના મોહોલાઓમાં “ગીતજર્મ” નામના પોકાશે મારતી હતી, તે વખતે એક શખસ તેણીના સાદ પીઝાણી તેણીની પાસે આવી તેણીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો.

આ શખસ કોણ છે? કોઈજ નહીં પણ “એનડેવેન્ટર” વંશના બીજા હેનરીનાં રાજમાં વખણાવશે યોગસ આ બેકેટનો બાપ ગીતજર્મ બેકેટ છે. ગીતજર્મ તેના વખતમાં લંડન શહેરનો લાડે ચેપર અને એક મોટો વેપારી હતો. એક વખતે જેરસસમમાં એક સારાશીપન સરદારનાં હાથમાં કેદ પકડાયો હતો, તે વખતે તે સરદારની ઉપર લખેલી છોકરીએ તેને બંદીખાનામાંથી છુટા કરીયા હતો. તે છોકરી પછપરથી ગીતજર્મની બાપડી અને યોગસ આ. બેકેટની માતા યઈ હતી.

યોગસ આ. બેકેટ ૧૧૧૮ માં જન્મ પામ્યો હતો અને જુદે જુદે દેહાણેથી સારી કેળવણી લીધી હતી. પેટેલવેરેલે તે કેન્ટરબરીના “આર્ચબીશપ યીથોબોલ્ડ” ને લોં ચાકરી રહયો.

હેનરી બીજાને બ્યારે માદીપર આગ્યો તે વખતે તેણે જ્યેન-સેધર અને પોતાના છોકરાને સીક્ષક નેમ્યો. તે ખુબસુરત અને હસમુખો હોવાથી હેનરી રાજનો માનીતો યઈ પડ્યો. અને મોટા મોટા ઉમરાવો કરતાંથી વધારે બપકાથી રહેવા લાગ્યો.

૧૧૧૨ માં કેન્ટરબરીનો આર્ચબીશપ યીથોબોલ્ડ મરણ પામ્યો. હેનરીએ એવું વીચાર્યું કે જો તે યોગસ આ બેકેટને આર્ચબીશપ કરશે તો પાદરીઓના દોર જે વધતો જતો હતો તેને અટકાવવાને વાસતે તે તેને મદદગાર યઈ પડશે. જે વખતે બેકેટ આર્ચબીશપ થયો ત્યારથી તે સૌંધીની જીંદગી ચુનરવા લાગ્યો, તેથી તે રાજનો અણગમતો યઈ પડ્યો.

અસાર સુધી પાદરીઓ કાંઈ પણ ચુનાક કરે તેને વાસતે પાદરીઓની કોઈ બેસતી હતી, અને મને તેવો વાંક હોય તો પણ તેઓને નહવા જેવા હંડની શીક્ષા કરવામાં આવતી

હતી. હૈનરીએ એવું બીચારું કે તેઓની તપાસ બંદેર કાઢ્યાં થવી જોઈએ. જોથી કરીને ખેડેટ અને રાજ વચ્ચે કપડો ઉઠ્યો. ૧૧૬૪ માં હૈનરીએ કહેરેનહન ખાતે એક સભા યોજાવી, અને તેમાં બાર ધારા પસાર કર્યા, જે બધા રાજાની તરફથી આવી હતી. ખેડેટ પેટ્રેમાં એ ખરડા ઉપર સહી કરવા ના પાડી, પણ આખરે ઘણા જોર બુલ્લમ કીમાથી તેણે સહી કરી. પોષ એ ધારાઓ કમુલ નદી રાખ્યા અને ખેડેટ સહી કરી હતી તેમાંથી તેને છુટો કર્યો.

હૈનરી આથી ગુસ્સે થયો અને એક મોટી સભા નોરધેમ-પટન ખાતે યોજાવી. પોતાનો જીવ જશે એવું ધારી તે ક્રાન્સ નાહરી જઈ પોપના આશરણ તરફ ગયો. છ વરસ ક્રાન્સમાં રહ્યા પછી ક્રાન્સના રાજા સાતમી લુઈએ રાજ હૈનરી અને તેની વચ્ચે દોસ્તી કરાવી આપી. હજી તો તે ઈંગ્લેન્ડ દેશની જુમીપર પગ મુકે છે તેની આગાહી તેણે થઈ, લંડન અને સાક્સન-રીના બીરપોતે ન્યાત બહાર કઢાવવાનો હુકમ કર્યો, કારણ કે તેઓએ પ્રીન્સ હૈનરીને તેની ગેરહાજરીમાં તાજ પોટ્ટાવવાની હીમત કરી હતી.

જેથી આજે અમર રાજ હૈનરીએ નોરમ્ડીમાં સાંભળી તે વખતે તે પોકારી ઉઠ્યો કે “એટલા બધા માણસ જેઓ મારું નીમક ખાય છે, તેઓ અને આજે નીચ પાદરીના હાથમાંથી છુટો નહીં કરશે!” આ સાંભળી ચાર નાઈટો નોરમ્ડીથી ઉપડી ગયા અને કેનટરબરીનાં દેવળમાં તેને પારી નાખ્યો. તેની ધોરને પચીસ માનીને લોકો તેની જાત્રા કરતા હતા. રાજ હૈનરીએ પણ એક વખતે તેની ધોર આગળ જઈ પસતાવેા કર્યો હતો. જોથી રીતે એક વખતે રાજનો માનીતો થયેલો ખેડેટ રાજનાં ગોદાંમાંથી જે આભાષ્ય સ-ખન નીકળ્યા તેનો ભોગ ઘર્ષ પડ્યો હતો.

મીસ આઈમાએ ખમનજ ફીરેનજસા.

સોરારાખશાહ—“જે હું બહુ કે મને પૈસા મેળવતાં કેટલી મેહેનત પડેછે, તેર હું એમ ખરચાઉં શય નહીં.”
મીસીસ સોરારાખશાહ—“અને જે તમે જરા બીચાર કરો તો તમે એમ બોલો નહીં. જરા બહુ, મને આ ચીજ ખરીદવાને માટે કેટલી મેહેનત પડીય તે હું લગભગ રો દુકાનપર ફરી, સારે મને મનભાવતી આ ચીજ મળી.”

એખરડીન શેહેરમાં એક તોપીવાલાએ પોતાની દુકાનપર વગર ચુકવેલાં બીલાંનું બંડલ કરી તેની ઉપર નીચે પ્રમાણે શી-ષ્ટ વજમારી લાંબી ચુકું છે:—“હું ઉધાર આપતો નથી, તેનાં કારણે.”

સઉની સાથે સારી રીતે વસ્તો—જે તમે બીજને ચાહો તો તેઓ પણ તમને ચાહશે. જે તમે તેઓ સાથે માયાથી વર્તો. તો તેઓ પણ તમારી સાથે માયાથી વર્તશે. ખ્યારનો જ-હો પ્યારથીજ મળશે, અને ધીકારને જાહેર ધીકારથી મળશે જે તમે મધુર અને સુશ્રુભ પ્રતીશબ્દ સાંભળવા માંગતાં હોવો તે મધુર અને સુશ્રુભ રીતે બોલો.

જર્મન સ્ત્રીઓ, તેમનું બંધપણ, બુવાની અને પરણેલી જીંદગી.

રીતે વીટાળી લેવામાં આવે છે કે તે બીચારું પોતાને લાંબુ પણ કરી સમું નથી. કહેવાની જરૂર નથી કે, એ રેવાજ તંદર-સ્તીને લુકશાન કરનારા છે; એથી તેમના પગો નીરજાયોગી ઘર્ષ પડે છે.

પણ બ્યારથી તેમને લાયકનો પોસાક તેમને પેઢસવવામાં આવે છે સારથી તે પાંચ છ વર્ષની બીમરનાં થાય જ્યાં મુધી તેઓ ઘણી સુખી જીંદગી ગુજારે છે; કારણકે એક જર્મન માતા કરતાં બીજી ટાઈપી માતા બધારે માયાણુ હશે નહીં; તેણીનાં બચ્ચાંનું સુખ તેણીને પોતાના જીવ કરતાં વધારે વાહાણુ હોય છે. તેણીને લાં ઘણાક નોકર નહરો હોય, તેણે તેમને ઉછેરવાની અને તેઓની કેળવણીને લગતી દરેક બીજપર તેણી પોતેજ દેખરેખ રાખે છે; નાનાં અને મરીય કુટુંબોમાં તો તેણીના ખાર અને કાળજ આપણને ખુશી રીતે દેખાઈ આવે છે. પાંચ કે છ વર્ષની છોકરી રૂકુમાં જ્યાંને પુરતી લાયકની ગ-ણાય છે; સીયાય, તેણીનાં માતાપિતા કેઈ શીક્ષકને ધરમાં રાખે અને તેણીને કેળવણી આપાવે; પણ એમ ક્રાઈન્ટ વખતે બને છે. એમ છતાંબી છોકરાંઓ કાંઈ ધરની સુખી જીંદગી અને તેમની માતાની સંભાળ ખોદતાં નથી; કારણકે તેઓ રૂકુ-માં તો ફક્ત યોગ્ય કસાક ગુજારે છે, અને હેમશાં બાકીનો વખત ઘેરમાંજ ગુજારે છે. જર્મનીની રૂકુઓ પણ ઈંગ્લેન્ડની હાઈ રૂકુઓ માફજર ચંચાવવામાં આવે છે, પણ પેહેરે કેમ-લેની રૂકુઓમાં સઘળી જાતનાં રાજ ઉપરાંત હાલના વખતની બાપાઓ ઘણી સેહેલાઈથી શીખી શકાય છે, તેઓ કોઈબી રીતે યારકી બાપા બીજાઓ કરતાં વધારે સારી રીતે જાણી શકે છે તેનું કારણ એ છે કે, પારકી બાપા ખોદતાં કાંઈ ખામી પડે તો તે માટે તેઓ સારમાં નથી, પણ પોતાથી બનતી કોમેશ કરવાને હમેશાં ખુશી હોય છે.

જર્મનીનાં એક કુટુંબની સંસારી જીંદગી ઉઝડનાં એક કુટુંબની જીંદગી કરતાં જુદીજ છે, કારણકે બાઈ મેહેનો જો.

નાનાં છોકરાંઓવામાં કુટુંબમાં એક જનમ માતાને ઘણું કદરૂં પડે છે; તેણીને હાં એક કે બે નોકરા હોય તે પણ તેણી પોતેજ પોતાનાં છોકરાંઓને નહાડે છે, કપડાં પેદારવે છે, તેઓને તેમજ પોતાના બરથારને નાસવે આપે છે, અને સહવારનાં બાકીનો વખત ધણુખરો સધળો ધરખટલાનાં કામમાં કઢાડે છે. તેણીનાં છોકરાંઓ જે સધળું પેદાર છે તે તેણી પોતેજ બનાવે છે, અને કપડાં ધોવાયા બાદ અસતરી કરવામાં પણ તેણી મદદ કરે છે; પણ બપોર પડતાં તો તેણીને બરથાર ઘેર આવે તે આગમજ પુરાતુમા દેખાવથી તેનું ખાણું તૈયાર કરી ઉભેલીજ હોય છે. એવી રીતે તેણીની જીંદગી ચાલુ રહે છે. બે કે ત્રણ વર્ષ પછી તો સ્ત્રી પોતાની ઘર સંસ્કારી કરને સીવાય બીજાં કર્તામાં કાળજી લેતી નથી, કારણ કે બે કે તેણીને બરથાર તેણીની સાથ ધણું માન અને માયાથી વર્તે છે, તેણી ધરનાંજ કામપર આખો દહાડો મંડી રહેવાની રેથી, તેણીનું બીજું ગાન ઓણું થતું નય છે, અને ઉપર કશું તેમ, તેણીનો મુખ્ય વીચાર તેણીને અઠવાડામાં દરમયાં લાંબો વખત સુધી કેમ ચલાવવો તે પરજ આવતીને અટકે છે. તવગર કુટુંબમાં પણ ધણી કરકસરથી ધરસંસારી બરથ ચલાવવામાં આવે છે, અને એક ચંચળ ધર ધણીયાંણી તો તેણીની ચાહેની રેખસપરથી કેટલા શાકરના કડકા પાછા ફરે છે તે વરીકે નજરે છે. નોકરાને ખાણું પણ તેઓ પોતેજ ચોક્કસ પ્રમાણમાં કઢાડી આપે છે અને બાકીનું તાળી કુંચીથી બંધ કરી રાખવામાં આવે છે, પણ એમ કાંઈ દરેક કુટુંબમાં કરવામાં આવતું નથી. હાલની ઉધરની ઓસાદમાં એ બાબતનું બરા વધારે છુટાણું નેત્રમાં આવે છે. એવી સારી કરકસર રાખવાથી પુરસ્તરીજ પરીણામ નીપત્તે છે કે, કોણી જનમ પોતાની આવક ઉપરાંત ખરચ કરતો નથી, અને કોઈથી માણસ ગરીબ હોવાને લીધે તેની હાલત હલકી ગણાતી નથી, કારણ કે દરેક ઘર ધણી-ચાંણીને મોટા લોભ બની કરકસરવાળી ગણાવવામાં અગા-યવો હોય છે. અગણીત દોસ્ત કરતાં માર્કે-હાંડે, જનનીમાં વધારે માન ધરાવે છે. બે કે તેઓનાં કાંઈ કરકસરથી ધરસંસાર ચલાવવામાં નોકરા નહીં મોકલતી હાલતનાંઓને પોતાનાં પોરોથી કરતાં વધારે જપકાદાર દેખાવાની કોરોશ કરવા જતાં જે સધળી આવકનો નાશ કરી, પડતી હાલતમાં આવતાં બેઠેણે હીમે, તેમ નહીં થાય. આ બાબતમાં જનમ સ્ત્રીઓનો દાખલો નક્કર કરવા યોગ્ય છે.

જનમ સ્ત્રીઓને કાંઈ પારડી ધણી પસંદ પડે છે. દરેક જણમાં કાંઈ તે કાંઈ સીવવાનું લઈને હાલત થાય છે, કારણ કે તેઓ પોતાનો વખત નોકરાના કામમાં એમ તેઓને સાંભળવા મગતું નથી. પણ સીવવાનું તો શેડાંજ થાય છે, અને માત તે બંધ પડતીજ નથી. સીંધી જીંધી પદનીની બાતને સોણા પર મેસાડવામાં આવે છે, અને તેણીની પાસે બીજી સ્ત્રીઓ બેસે છે; એ પ્રમાણે ન્યાં સુધી કરી તૈયાર થાય હાં સુધી તેઓ વાતચીત ચલાવે છે. આરબાદ તેઓ બીજા ઓરમાં નય છે, ન્યારે આપણને તરતજ નજાઈ આવે છે.

કે નેટલી તેમને વાત કરવાની શક્તી છે, તેટલીજ તેમને કેક ખાવાની લુખ પણ છે.

વાતચીત કાંઈ માન આપે એવી થતી નથી. ફક્ત તે તેમના બરથારો, બચ્ચાં છોકરાં અને નોકર નોકરો માટેજ ચારે છે. ચોપડી ચોપાનાં વીમે તો કલાચન વાત થાય છે અને તે દીવસના સમાચાર સાંભળવાને તો કોઈ કાળજી રાખતું નથી; પણ કાંઈ ગપાટા સાંભળવાને દરેક જણ આતુરતાથી તૈયારી કરે છે.

આએ એક જનમ સ્ત્રીની સાધારણ જીંદગી છે. આવી જીંદગી દરેક કુટુંબોની નજરમાં કાંઈબી મળદ વગરની અને સુસ્ત લાગે, પણ તેમ નથી. તેઓ તો પોતાની હાલતથી તદન સુખી અને સતોષી રહે છે. તેઓને પુરા સ્વભાવ, સધળાં સાથે મઠી જવાની તેમની રેવ, અને ઉલોગ તથા કરકસરથી સંસાર ચલાવવાની રીત પરથી આપણને ધણી મોટા ધડા મળે છે. આ તો તેઓની સાધારણ જીંદગીને દેવાલ છે, પણ એ સધળી પ્રુખીએ સાથે દુનિયાનું બેહલું ગાન બીજી લાંબી સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓ ધરાવે છે, કે જેઓ ન્યાંબી નય છે હાં પોતાની આસપાસનાં સધળાં પર સારી અસર ફેલાવી શકે છે.

ધનબાઈ ફ. રોડના.

રાંધવાને લગતું.

દેશન બનાવવાનો રીત—સુઝી મરના પાઠ ૧૨) લેવા, મર્યાં લાવ પોણો રતલ લેવાં, તેને બારીક છંદીવે છુટો કરવો, લસન અરધો રતલ લેવું, છરને ખોખર કરી છતું કઢાડી નાખવું, સરકો નેલાડી બાટકી કે લેવી, આમણો રતલ ૧) લેવી; પેહેલે આમણોને ધણીજ સાફ કરી સરકામાં બીજાવવી, પછી તેને જીવ મસળી છુટો કઢાડી નાખવો. આમણોના રતમાં જીરું, લસણ, મર્યાં નાખી દેવાં; મર્યાને પેહેલે મોટા સરકાથી ઘોળવે બને કટકા કરવા, પછી મસાલા સાથે જીવ મેલવી બારણીમાં બરવી, ખરવાની વખતે મસાલા સુધાં કઢાડી ધીમાં અથવા તેલમાં તળી ખાવામાં લેવી.

ઝોલીવ બનાવવાનો રીત—સોણ સોડી રતલ ૧ લેવી, દુધ રોર ૨ લાઇ તેમાં સોણ મેલવીને ચુલા ઉપર મુકવી, તેને હીલવ હીલવ કરવી, પછી પટ થાય કે હવારવી. ઉડાં નમ ૨૨ લેવાં, તેની સફેતી જીરું કઢાડીને કાંઠા પાછરીથી શીજવવી. બદામનાં બીજ મોડાં ઉણી સહેલ કાપી તથા નયદળ નમ ૧) એ લવી તેલો અરધો ખોખર કરીને નાખવું. એ સરવે સોણ કંડી થાય ને મેળવવું. ધી રોર ૧) ચુલા ઉપર કઢાડી મુકી તેમાં કઠકાવવું ને ચમચાએ કંડી મોડી મોડી મેલવણી પુરવી; લણધાંની સાફક લાલ થાય એટલે નીચે મુજબ સીરો કરી તેમાં ચરમ મરમ, મોલી કાઢવાં-ખાંડ રતલ ૨) લેવી તેમાં ૧) પેટ પાણી નાખી એક તારી ચાલણી કરી સીરો હવારવો. એ ઝોલીવ પોપટક કરતાં ખાધામાં ધણુજ રવાડીપટ લાગે છે.

MISS A. COWASJI DALAL.

ટીપુ સુલતાન.

મકરણ ૬ કું.

ને દહાડે તેઓએ એવીરીમાં વીસાગો લીધો. મરાઠાઓની નાની રોળડીઓ આસપાસનાં ગામડાંની સુલાકાતો લઈ ગઈ હતી, તો એ કે તેઓએ કાંઈ પણ તુક્કાન કહ્યું હોય, એવી કાંઈ પણ ખબર ખાનને મળી ન હતી. તેઓ પાસ સરસાનગો વધારે જોળે હોવાને લીધે પુર્વ તરફના નુનદીકુમના કુદા રસ્તા પરથી તેઓએ પોતાની સુસાદરી આગળ ચલાવવાનો ટકાવ કર્યો. સાંથી તેઓ બેગેર અથવા તો પશ્ચિમ તરફથી શેહેરમાં નીકળી જવાનો ઈરાદો રાખતા હતા. રસ્તામાં લોકોએ એ કે તેઓને ઘણીક વખત દુશ્મનો મજવાની ખીક આપી હતી, તોપણ હજી સુધી તેઓને તેવું કાંઈ પણ મથ્યું ન હતું. તોપણ કેટલાક દહાડાની સુસાદરી પછી એક જગાએ તેઓએ સાંજાળું કે, મરાઠાઓની ઘોડસવાર કુકડી એક દહાડે આગમ્ય સાંધી પસાર થઈ ગઈ હતી. આથી તેઓ વધારે સાકંટોત્પન્ન થયા, અને ખરેખર તેઓનું આ પગલું ઠડાપણું હતું. દુરથી આપણી બહાર રોળાને એક બળતું ગામડું દેખાયું, અને તેઓએ તે પરથી અનુમાન કર્યું કે મરાઠાની વધારે મોટી રોળડી તે બળતાં ગામડાંની બાજુ ઉપર હોવી જોઈએ.

પોતાની વધારે ખાતરી કરવા ખાન અને કાસમ તે ગામડાંની ગસલદના ચીનારા ઉપર ગયા. કેટલોક વખત બેસી કંઈ પછી ખાન બોલ્યો, “જરા બધ જેવું લાગે છે ખરું, હુસ્યાઓ પોતાનાં હજેશનાં કામમાં લાગી ગયા છે. અજળ જેવું છે કે એઓની સામે થવા આંહી કાંઈ પણ લશકર મળે નહીં, અને વધારે અજળ જેવું તો એ છે કે, આ હુસ્યાઓ દીપુની સમતનનમાં આટલા બધા આગળ વધવાની હીમત કરી શકે છે.”

“એ દીવસ હતો તો આપણે એ લોકોની સંખ્યાનું કાંઈ તોળ પણ કરી શકતો,” કાસમ બોલ્યો. “પણ હવે તો એ છે તે છે, આપણને હીમત પકડવી જોઈએ. ઈનશાઆ! આપણું નસીબ કાંઈ એટલું બધું ખરાબ નથી કે આપણે આ પીડાસાઓને હાથ ખતા પામીશું.”

“એ હું એજાએ હતો, તો કાસમ, હું તુને કહું છું કે તમારા સુધાઓની સરદાર થઈ આ ચોરોની સામે જતો, પણ કદાચ

મરાઠાઓ નહીંથી હોય, અને આગ આકસમાતથીજી લાગી હોય.” પણ ઘોડાક વખતમાં બે સવારોએ આવી તેઓને ખબર કરી, કે એક દહાડે આગમ્ય સાંજની વખતે મરાઠાઓ તેઓનું ગામ છુટી ગયા હતા, અને દરેક જણે જેટલું લેવાય તેટલું લીધા પછી ચોરોએ ગામને આગ લગાડી દહીંજી તરફનો રસ્તો લીધો હતો—એવું ધારવામાં આવતું હતું કે કદાચ તેઓ મુતી તરફ ગયા હોય.

“આપણે જે રસ્તેથી જવાના છીએ તેજ રસ્તો” ખાન બોલ્યો. “પણ કાંઈ શીકર નહીં, આપણે વધારે આસતેથી સુસાદરી કરીશું; કારણ કે તેટલા વખતમાં કદાચ તેઓ ખીજી પસાર કરી જાય, અને એ તેમજ બને તો આપણને તેઓને રસ્તામાં મજવાની કાંઈ પણ પકી નથી.”

“તું જાણે છે, એ ખાન, કે તારા અને ખાનમનો બચાવ કરવા હું મરણ તુટીક તમારી બાજુએ ઉભો રહીશ,” કાસમ બોલ્યો. “આ લોકો કહે છે કે પચાસ કરતાં વધુ માણસો આ ચોરોની રોળડીમાં નથી, કદાચ પચાસથી ન હોય, અને ખીકથી તેઓએ અરધાં અરધ ઉપર સંખ્યા વધારી દીધી હોય, પણ તોજી એ ખાસ જોડવાથી તું ખદ નહીં થાય તો મને કહેવા દે, કે આપણે આ ગામડાંના ઘોડાક ગામડાઓને પેસા આપી સાથે લઈ જઈએ તો હીક પડશે. તેઓ આપણે સરસાગાન સંખ્યાવા વીક કામ લાગશે, અને એ કાંઈથી બધ હશે તો તેઓ કાંઈ નહીં તો આપણને ખદ તો કરી શકશે.”

કે એક બીજાને ધણું ચાહે છે, તોપણ કોઈબી વાતમાં એક મતમાં હોતાં નથી. કોઈબી મોજા મઝાદમાં તેઓ એક બીજા સાથે બેગાઈબાગ લઈસાકતાં નથી, એટલે બંને પોતપોતાને માટે જાય છે, અને એકસરખી રીતે તદન જુદાં ધસડાયા કરે છે.

હોમરિઓને તેમના બાઈઓ અને પાછળથી તેમના બરયા-રોને માટે સારી સલાહકારો અને મનસંદ સાધીઓ થઈ પડે તેમ ઉધારથી નેહીયે, એ કાંઈ જરૂરનું વીચારવામાં આવતું નથી. તેઓને નાનપણથીજ એવું શીખાડવામાં આવે છે કે તેમની હંદગીરું મુખ્ય કામ એક સારી ધરધણીઆણી થવાનું જ છે, અને જે સદચણીની તેમને માટે ખાસ જરૂરીઆત છે, તે ફક્ત તાબેદારી, કરકસર અને બીજાઓ સાથે મીઠન-સારીથી વર્તવાની ફરજ છે. વગર શકે એક સ્ત્રીને માટે તેઓ નજી ધણા ઉમરા સદચણ છે; પણ તેમના બાઈઓ અને બરયારોને માટે મનપસંદ સાધી વતેની બીજા ધણા સદચ-ણીની ફરજ છે, કે જે માટે તે તેણીને સરજેલી છે.

હોમરિઓ પોતપોતામાં ધણી મીઠાચારી રાખે છે, અને હંદગીરો હોકરીઓ કરતાં તેઓ વધારે નરમ દેખાંની અને ખુશ દીસની હોય છે, કારણ કે તેઓ કદાચજ પોતાના વીચારો છુપાવી શકે છે; પણ યલું કરીને ખુશ દીસથી ખુશાલીની કે દહગીરીની લાગણી દરેકની આગળ જલદે ફરવતે તેઓ અચકાતાં નથી. એક બાળકની વર્ગમાંડિ દહાડો તેનાં આખાં કુટુંબને ખુશ કરનારો મોટો બનાવ ગણાય છે. દીવાનખાનાંમાં ટેબલની ઉપર સપળો બેઠો મુકવામાં આવે છે, અને જ્યારે સપળું તૈયાર થાય છે કે જે બાળકની વર્ગમાંડિ હોય છે તેને અભયથી અને ખુશાલીના પોકારો વચ્ચે અંદર લાવવામાં આવે છે, પણ પેલી ટેબલને તે હાથ લગાડવા વગર સંતોર રહેવા દીધામાં આવે છે; જ્યારે યલું કરીને કાચી પારડી આપવામાં આવે છે, અને લાં તે બાળકની નાની સહી-ઓને તેડવામાં આવે છે, જેઓમાંની દરેક જણ તેણીને માટે કાંઈ ને કાંઈ નાની બેઠ લઈ આવે છે. એ પારડી ધણી બાપકાદાર કરવામાં આવે છે, અને લાં નાની હોકરીઓ એટલાં બધાં કેકાપર ત્રાપ મારે છે કે તેઓમાંની કોઈબી બીજે દીને કે રાત્રી સુક્રમાં જવતે સકાતીવાન રહે છે તે યલું અભયજ નેવું છે. પેટેલું ખાલું-સાડા ચાર વાગે રાત્ર થાય છે, જ્યારે કાચી, મોકાલેટ, મલાઈ, અને સર્વે જતની મીઠી ઓળે આપવામાં આવે છે. સારા બાદ રમતગમતો ચાલુ થાય છે, અને કોઈવાર થોડુંક ગાયન સાદડા હ વાગા વેર માટે છે, કે જ્યારે ધરની બાનું દાખત થાય છે, અને હોકરીઓને બીજા ઓરડામાં લઈ જાય છે, જ્યાં એક બીજું ઓળું તેમને માટે તૈયાર કીધેલું હોય છે. આ વખતે તેમને જલી, આઈસક્રીમ અને વાઈન આપવામાં આવે છે, અને તેને બરાબર ઈનિસાર આપ્યા બાદ સપળાં સુખી નાનાં પરીણાઓ વીસલ થાય છે.

નાતાલનો દહાડો એક બીજો મોટો તેડવાર સપળાં કુટું-બોમાં ગણાય છે. એક મરીબમાં મરીબ ખાણસ પછી એક કે બે દીવા સાધનાં નાનાં ગાડ વગર નાતાલનો તેડવાર ગણતાં નથી. મરીબાઓ અગાડીસરખાં મોટી તૈયારીઓ થાય છે,

અને દરેક કુટુંબમાં માતાઓ અને બેદનો બેદ બરડાં કામોમાં મેકામમાં દોસે છે, કે જે તેમના બાપ, બાઈઓ અને એક બીજાને બેઠ આપવા માટે તૈયાર કરે છે, કારણકે કોઈએબી જાણતું નહી જોઈયે કે તે શું બેઠ મેળવશે. નાતાલની સાં-જનાં પેલાં ઝાડને ધણા ટેરટીથી શણગારવામાં આવે છે અને સપળો બેઠોને ઓરડામાં ટેબલો મોકલી તે પર દરેક જણની જુદી જુદી મુકવામાં આવે છે.

જેવું અંધારું ધવા માંડતું કે બાપ અને માય પેલાં ઝાડપર દોસારી કરે છે, અને સારાબાદ હોકરાંઓ અને તોકરોને તે ઓરડામાં બોસાવવામાં આવે છે, અને તેમની ટેબલ આગળ લઈ જાય છે, કે જ્યારે લાંઓ વખત સુધી કાંઈજ નહી પણ જુઝારી અને અજાણથીના વાતોને સંભળાય છે. અતે જ્યારે લાઈટ ઓટી થાય છે, કે તેઓને જુઝારી નાખવામાં આવે છે, અને સપળાં રાતનું ખાલું લેવા જાય છે, પણ પેલી બેઠો તે સપળાં મુકાકાત લેનારાંઓને જોવાને માટે ટેબલપરજ રહેવા દીધામાં આવે છે. બાકીનો વખત વેરમંદર મુનરસમાં આવે છે; બીજ સદવારે માને નાતાલને દહાડે સદવારે દરેક જણ દેવ-જમાં જાય છે, અને સાંજનાં આખું કુટુંબ બહાર ફરવા જાય છે.

પંદર કે સોળ વરસની ઉંમરે એક હોકરી સ્કુલ છોડે છે, કે જ્યારે તેણીને બેસજમમાં કે સ્વીટઝરમાંમાં તેણીની ફેજ-વણી પુરી કરવા અને ફૂચ બાપાનું માન સંપુરણ હાંસલ કરવા માટે મોકલવામાં આવે છે. સ્વીસ અને નર્મન કુટુંબોમાં હોકરીઓને એક વરસ સુધી એક બીજાને લાં રાખવાનું કાંઈ અસાધ્યારણ નથી, એટલે કે એક નર્મન હોકરી સ્વીટઝરમાં-માં એક વરસ સુધી એક કુટુંબમાં વસે છે, જ્યારે પેલી સ્વીસ હોકરી નર્મન કુટુંબમાં આવી વસે છે. એથી તેઓ એક બીજાની ભાષા શીખી શકે છે, અને વળી એક પારકા દેસ જોઈને સાઈ માન મેળવી શકે છે. એક બે વરસ પીતાં બાદ નવાં માન અને નવા વીચારો સાથ મંદજમાં બોસાવા માટે તેણી પાછી ફરે છે.

ધણીપર નર્મન હોકરીઓ જ્યારે તેઓ જુવાન હોય છે, ત્યારે ધણી સુંદર હોય છે; જે કે તેઓનું ૨૫ કોઈ તદન ખામી વગરનું હોતું નથી, તોપણ તેમની કામતી સુંદર અને લગભગ તેઓમાંની સપળોઓના બાજુ શોખાખાન હોય છે, પણ કામરસીમે તેઓનો સુંદર દેખાવ તેમને ધણો જલદીથી છોડી જાય છે, અને યલું કરીને બે કે ત્રણ વરસની પરીણીની હંદગી એક બીજાની અજાણનાવાની ખુશમુરતીને તદનજ જલદી નાખે છે, કે જ્યારે તેણી પોતાના બહારના દેખાવ માટે તદન બેરકાર રહે છે; અને ફક્ત એકજ વીચાર તેણીને આખ્યા કરે છે, અને તે એ કે, તેણી પોતાનો અંધવાડાનો દરખાવો વધુ દીવસ વેર કેમ ચલતી રહે.

નર્મનીમાં મંદજની હાલત ઈંગલેન્ડના કરતાં તદન જુદી છે. લાં અજણીની રીતબાનના કાપડાઓ પાદ રાખવાની જરૂ-રીયાત છે. એક જવાન બાનુએ એકજ ઓરડામાં મોટી ઉ-મરની જાનુઓ આગળ, જ્યાં સુધી તેણીને રજા મહે નહી લાં સુધી બેસતું નહી જોઈયે, સીવાય કે તેઓ તેણીનાં અત-

લગનાં સગાં થતાં હોય. તેઓની સાથે વાતચીત કરતાં તેણીએ ઘણું જાન સાથે વસ્તુનું નેહરિ, અને જો તેઓ જમી પદ-વીનાં હોય તો તેમના હાથે તેણીએ સુખ્યા નેહરિ; અને હમેશાં તેઓને “દયાળુ બાપુ” ને નામે જોલાવવાં નેહરિ, અથવા જો તેઓ કંઈ જેતાળ ધરાવતાં હોય, તો તે જેતાળ સાથે તેમનું નામ જોડવું નેહરિ. તેણી ફક્ત પોતાના બેઠલીને ઉમરની છોકરીઓ સાથે છુટથી ફરી ફરી શકે છે, કારણ કે જવાન તેમજ મોટી વયના યુવકો સાથે પણ છુટથી વાત-ચીતનો વેહેતાર રાખવાનું તેણીને માટે એકસરખી મુશ્કેલીવા-તનું, નહીં બની શકે એવું છે.

ઉનાળામાં શહેરની બહાર ખુશી દંપતીઓ જગાએ ઘણાં કુટુંબો સાથે મલી મેજબાનીએ જાય છે, ત્યારે બાપો એકા ગમી ફરે છે, અને માતાઓ એકઠી મલી તેઓના નોકરોની હારાખોરી પીએ તાહેશાં અલાવતાં અલાવતાં પણ તેઓની દીકરીઓ નગરથી દુર બઠકે નહીં તે પર નીગાહ રાખે છે. એથી એવું થાય છે કે, ઉજીજ સંસારની માફક એક માણસથી જર્મનીમાં એક છોકરીના શુભરોપથી પરજુણ આગમજ વાકેશ થઈ શકતું નથી. વળી છોકરીઓને જોવા વીચાર સાથ ઉધા-રવામાં આવે છે કે તેમને માટે લગન જરૂરીયાતનાં છે, અતે તેજ સંસારમાં તેમની હાલત સુધારશે. આથી તેઓ બરધારનાં સહાકાર થઈ પડાનેા વીચાર કરવાને બદલે પો-તાની જરૂરીયાત કેવી વધશે, અને પોતે પોતાનું સ્વતંત્ર ધર અલાવશે, બીજે બાળકોના અગાઉથી વીચાર કરે છે. પોતાનાં માથાપે પસંદ ક્રીધેલા બરધારને પોતાની હાથ લગનમાં આ-પવાને તેઓ હમેશાં સંતોષી રહે છે. બરધાર અને સ્ત્રી-વચ્ચે નાં કન્યા તથા અણ્ણી જોડાંઓ હાં છીજાડના કરતાં યોડાં જણાય છે, કારણ કે એક જર્મન બરધાર હમેશાં યજી ખુશ સ્વભાવવાલો તથા માયાળુ હોય છે; અને સ્ત્રી પોતાના પત્ની તરફથી યોડાંજ જેળવવાની આશા રાખે છે, એટલે તેણી કડીળી શોડાંથી નીરાશ પતી નથી.

બધીપમાં થનારાં બરધાર અને સ્ત્રીનાં માતૃપીતાઓ પોત પોતા વચ્ચે તેમનાં બધીચ્ચને લગતી પૈસા ટકાની બાબતની જોડવણ કરે છે, અને જો દરેક સ્ત્રી તેમને સંતોષ આપે છે, તો તેણીના પસંદ ક્રીધેલા બરધારને થેરમાં આવવાની છુટ આપવામાં આવે છે, પણ સ્ત્રીઓ માતા અથવા કોઈ બીજી તેમનું મોટી વધનું તેમની આગળ ને આગળજ રહે છે અને તેઓની દરેક વાતચીતપર ધ્યાન આપે છે. જર્મન છોક-રીઓ જરામાં રાજી થાય તેવી હોય છે, અને જો તેણીને માટે પસંદ ક્રીધેલા બરધાર માફકસરનો સારો દેખાવ અને સારી રીતભાત ધરાવે છે તો તેણી જલદીથી તેને આહતાં શીએ છે, અને પોતાનાં નસીબથી તદન સંતોષ પામેલી રહે છે. અદરાવાની કીધાં પણ લગનની માફક ઘણી ગંભીરછી કરવામાં આવે છે. સગાં વાહલાં અને મિત્રોને વર કન્યાની તંદરેસતી ઉજ્જજ માટે તેડવામાં આવે છે. અદરાવા પછી ઘણે લાંબે વખતે લગન કરવામાં આવે છે, જેટલા વખતમાં છોકરીનાં મા બાપને ઘણું કરવાનું હોય છે. તે નવાં પર-

જોડાં જોડાં માટે પર પુરું પાડવાનું તેમને માથે આવી પો છે, અને જો કાંઈ નાનું કામ નથી; કારણ કે કન્યાની જીવન મુશી આલે એટલું મુતરાજી કાપક તેણીને પુરું પાડવું નેહરિ.

અસમતા વખતમાં દરેક સ્ત્રીજ ધરમાં કરવામાં આવતી હતી અને ત્યારથી છોકરીઓ જર્મને સ્ત્રીઓજ તેમની મા-તાઓ તેમને માટે સધળી ‘તેવારીઓ’ કરવા માંડતી; પણ કાલમાં તેમ નથી. મુશ્કેલાં બીજાં દેશોની માફક જર્મનીમાં પણ મોટી દુકાનો દરેક સ્ત્રીજ પુરી પાડે છે; આથી બેહદ મેહનતનો બચાવ થાય છે. ધરની દરેક સ્ત્રીજ પર તેમજ તેણીનાં પેદરમાનાં કપડાંઓપર તેણીને મોતોમાં ઘણું સરસ રીતે પાડવામાં આવે છે અને યજીખરી, આદરો તથા તકરારો ગલેજોને જાંચી સજીની લેસોથી શોખાવવાન કરવામાં આવે છે.

કાંઈથી મુશ્કેલાં જર્મની કરતાં વધારે સારી રીતે કપડાં રીતજી કામ થતું ન હશે; કારણ કે દરેક વર્મની સ્ત્રીઓ દરે જાતની બારીક રીતજીમાં ‘બીજાં’ દરેકને પાછળ નામે છે ટેવજકસાથ, તુવાલો અને બીજા સાધારણ વપરાશમાં આવતી દરેક સ્ત્રીજ ઘણાં સરસ બરતકામથી શોખાવવાન બનાવવામાં આવે છે. હમણાના વખતનાં જર્મન ધરમાં ઘણાં કેટલી ક-લુમારવામાં આવે છે, પણ જુના વખતનાં ધરમાં સતન બધે બારે અને મેડોહ હોય છે, તોપણ આજીની સમજ અને મુશ્કાઈ દરેક કેટલું સામનની ઝાંખ દોષ તે નાખતી હોય છે લગનની એક દહાડા આગમજની રાત્રે કન્યાનાં જાનપીઠાં બને તરફનાં મિત્રો અને સગાં વાહલાંને એક જાણુ આવે છે, કે જે દીવસને લગનની રાત્રે કહે છે. અજો રીતે જ જર્મને યજી માન આપવામાં આવે છે અને કાંઈ દેશો જર્મને માફક કરવામાં આવે છે ત્યારે જર્મને માફક કરવામાં આવે છે.

નામિકે બોલ્યો, “પણુ આ જગને બચાવનાર કોઈ હતું નહીં, કારણ કે સમળા જવાનો ગેરહાજર હતો, અને એવું ધારવામાં આવે છે કે મરાઠાઓએ આ ગામ ઉપર હુમલો કર્યો તે આગમય તેની તેઓને ખચર મથેલી હોવી જોઈએ. તેઓ ખરેખર નામીયા હીચકારાઓ છે.”

“શું સારે તમે! એમ બરાબર ત્રણો છે?”

“હમોને બરાબર ખચર છે. છેલ્લા યોડાક દહાડામાં બે વખત હમોએ તેઓને મારી દહાડ્યા હતા, અને એક બે જણને તો મારી વટીક નાખ્યા.”

“મરાઠા? તું બરો ચળસાક દીસે છે, તારું નામ શું?”

“મારું નામ નરસીંગાદ છે, અને ગામના પટેલનો હું ભાણેજ યાજી છું.”

“હીક, સારે નરસીંગાદ, હમારી સાથ તું યોડાક દહાડા આવવાને કહ્યું છે? તુંને આખા ઉપરાંત રોજનો રૂપો મથશે, ન્યારે તારા સાથીઓને તારીથી બાંધું મળશે.”

“કેમ બાંધાઓ, તમે શું કરો છો?” નરસીંગાદ બીજાઓ તરફ ફરીને બોલ્યો. “આ પડોસી માટે તમે શું ધારો છો, એઓ સારા માણસો લાગે છે, અને વળી સરકારી માણસો નેવા દીસે છે, આપણાથી નામી પાડી ન સમજ.”

“હમોએ શું શું કરવું જોઈએ?” તેઓમાંના એકે પુછ્યું.

“જે જરૂર પડે તો લડવાતું” કાસમે ઉત્તર દીધો, “કેમ તે તારીથી થશે કે નહીં?”

“ફરનાતીકમાં કોઈ એવો ન હશે, કે જે લીંચ કરતાં વધારે સરસ રીતે બંદુક તાંકી જાણતો હોય.”

“કદાચ એ બંદુક હીક ફાડતો હશે, અને એને લડતાં નહીં આવડતું હશે.” કાસમ બોલ્યો.

“હું કોઈ દહાડો પણ મરાઠા યા યુસતમાનોથી ડરશે નથી.” લીંચ બોલ્યો.

“હીક! પણ હવે તમે શું કરશો? બંદી તમે દસ બાર જણુ છેઓ. તમારી અડધીજ સંખ્યા ગામના બચાવ માટે પુરતી છે. મરાઠાઓની વળી સામી મોરડુએ ગયા છે. કેમ સારે આવવાને કહ્યું છે કે?”

“હમોને આડ્યા પેસા પહેલાં આવેા અને હમો આવવાને તૈયાર છઈએ. હમારામાંના ૭ જણુ.”

“કેમ બાઈઓ, હું બરાબર બોલ્યો કે નહીં.”

“હા, બરાબર છે.” ઘણાક જણુ બોલી ઉઠ્યા, “આપણે જાણીએ. કદાચ છેલી વખતની માફક આ સાહેબની આજીવન પાસ કામ કરાવી લઈ પછી ખાલી હાથે પાછા મોકલે.”

“આજ્ઞાના કસમથી કહું છું કે એવી ચાત ઘણી શરમ-શી છે.” કાસમ બોલ્યો. “ખીટો ના, તમેને આડ્યા અડધ પા પેદેથેથી મથશે.”

“કાસમખાસી, એ કાસમખાસી,” કોઈ મીનારાપરથી મો-મોસું. તે ખાનનો અવાજ હતો, “કાસમ, જલદીથી આવ.”

“આજ્ઞા! શું હશે!” કાસમ ઉપર જતાં બોલ્યો. તેની

પછવાડે બીજા ઘણાંક માણસો ગયાં, અને યોડા વખતમાં તેઓ મીનારાની ઉપર જઈ પુગા.

“ચેલું શું છે?” ખાને કાસમને આંગળી કરી એક મોઢું બળતું બાલકાચું, જે દેખઈતી રીતે તો ઘણું દુર દીસતું હતું.

“એ તો પાસેનાં ગામડાંમાં ચોરી રાખવા માટે બળતું કહું હશે.” નામિકે બોલ્યો; પણ તે બોલતું પુરું કરે તેટલાં તો બળતું આસપાસ પંકજાઈ વધી ગયું.

“આ કોઈ ચોરી રાખવા માટે આતશ નથી સળગાવ્યો; યા તો કોઈ ઘર અકસમાતથી જાળે છે, યા તો મરાઠાઓ લાં છે. તમે સમળાઓ તપાસ કરો, જે ઘોડેસવારો હશે તો બળતંના ઉત્તરથી દેખાઈ આવશે!”

“હા, પેલી બાણુએ બોલેા.” બીજી બાણુએ તરફથી ની-કળતાં બળતાં બેઈ કેટલાક જણુ બોલી ઉઠ્યા. “આ તો મરાઠાઓજા હોવા જોઈએ, તો જો કે આપણને તો કોઈ દેખાતું નથી.”

“તેઓ તો ઘરાની અંદર જરાયા હશે.” ખાન બોલ્યો, “આં સુધી એઓ લુટથી ધરાશે નહીં લાં સુધી બહાર આવવાના નથી.”

ખાનનું બોલતું અંજન હતું, કારણ કે ન્યારે તે, કાસમ, અને બીજા માણસો જુદી જુદી બાણુએથી નીકળતાં બળતાં તપાસતા હતા, સારે સામી બાણુએથી વીરાએકે ઘોડે-સવારો નામી તળવાર સાથ બહાર ધસી આવતા જણુયા. તેઓના દેખાવપરથી તેઓ મરાઠા જેવાજ લાગતા હતા.

“નીચ કુનાઓ” ખાન બોલ્યો, “હીચકારા અને બેસારમેા-નીરાધારો ઉપર આવી રીતે હુમલો કરવાની તેઓને શરમ નથી આવતી!—બીચારાઓ બર જીવમાં પડ્યા હોય તે બે-જાએ તેઓનાં ઘર બાળી નાખ્યાં એ શું શરમ બરેલું કામ નથી? મારા રીસામાંનાં વીસજ માણુસો, અરે હમણાં જેટલાં છે તેટલાંજ, આ લુચ્ચાઓને સ્વાદ અપાડી આવશે.”

“કાસમખાસીની સાથે કેણુ આવે છે? અજ્ઞા! આપણે કોઈ ટોરો નથી, પણ મરદો છઈએ. હું કહું છું કે આપણામાંના એકે એક, હીચકારાઓમાંના બેને પુરો પડે. મારી સાથ કેણુ આવે છે?”

“હું-અને હું-અને હું!” ઘણાક જણુ બોલી ઉઠ્યા અને તે જુવાન માણસ જે દાદરપરથી ઉતરવાને તૈયાર ઉભા હતા, તેની પછવાડે જવા તૈયાર થયા.

“હું હોકમ કહું છું કે થોભો?” ખાન બોલ્યો, “આએ કોઈ ભયમાં ઝીપમારી દેવાનો વખત નથી. પેલી બાણુએ જુઓ. તમે કહેા છે કે કંઈ વીસજ માણુસો છે. હું કહું છું કે પચાસ કરતાંજી વધુ છે.”

તેઓએ પાછું ફરી તે બચાવ દેખાવ બોલેા. બળતાં મીનારાથી હવે એક મોઢું પણ દુર ન હતો. આ કમન-સીજ ગામડાંની આસપાસ ચોરાક બોલેા જગ દોનો કે આં મરાક ઘોડેસવારો એમથી તેમ ફરતા જણુતા હયા, ન્યારે

એક કુટુંબની શેઠાણી.

રંધણીઆણી: કેવો સુંદર પુરતુભા બે-
લ! કેવો સખળું ડહાપણુ, માયા, મુખ
અને બગાઈની મુગ્ધતા કરનારો બોલ!
ખચીતજ દરેક સ્ત્રી કયુત તો કરશે કે,
એક કુટુંબની શેઠાણી મહું એક મંબીર
તેમજ મુખી સીજ છે, પછી તે એક
ધણીઆણી અને માતાના મુખી દરજ્જામાં
હોય માને એક કરી લીધેલાં કુટુંબની
કુમારી શેઠાણી તરીકે હોય.

જે કે તાણે ધનું સેવણું, પુરતુભા અને સુંદર લાગે છે,
તોપણ એક સ્ત્રીની ચાલસચલની પુખ્ત દૃક્ત તાણેદારીમાંજ
સમાવશી નથી. ધણી ખરી સ્ત્રીઓની હાલનીમાં એક વખત
એવો આવે છે, કે જ્યારે તેઓને ધીપણનું પડે છે કે કેવી રીતે
અમલ ચલાવવો. પેઢલાં પોતાપર અને પછી પોતાની આસપા-
સનાંજી પર. આપખબલાર સત્તા ચલાવવાની યુદ્ધી પુદરતીજ
મગનમાં આવે છે; જેમ નાનાં બાળકોમાં આપણે જોઈએ
છીએ કે એક આકળા, ઝલુની ખવાસનું બાળક જીમજીપર
સત્તા ચલાવે છે, અને જેને તેનેથી મોટાં મા નાનાં તાણે ધામ
છે; પણ આપખબલાર સત્તા ચલાવતી અને હકમત ચલાવતી
જો એ તદન જુદીજ સીજ છે, એક વારેધડીએ તદન ઉતારજ
ખવાસથી ઉત્પન્ન થાય છે.

ધણી સીજો લગભગ તેઓની આખી હાલની સુધી બી-
જની હકમત તણે રહેવી હોવાથી, જ્યારે તેઓને માથે હક-
મત ચલાવવાનું એકાએક આવી પડે છે, ભારે તે તેઓને ધણું
સુશકેળ લાગે છે; કાઈ વેળાએ તેઓ આ કામ માટે સુલભ
તૈયાર નથી હોતી અને એમાં શું શીખવાનું છે તેથી નદર
અચાન હોય છે. તેઓ ધારે છે કે, તેઓમાં સખળું ચાન જુ-
દરતી આવી જશે—ધરને સંધ્યો કારોબાર અને ઉપરીપણું
ચલાવવાનું, આપકનો બરાબર ઉપયોગ કરવાનું, નોકરોને કામમાં
રાખવાનું, અને તેઓ સાથ સારી રીતે વર્તવાનું તેઓને જુ-
દરતીજ આવડશે.

દરેક કુટુંબ એક નાનું રાજ છે; એક શીતુરી રાજ પર
અમલ ચલાવવાનું કામ જેટલું સુશકેળ છે, તેટલુંજ સુશકેળ
એક કુટુંબનાં આદર્શીઓપર અમલ ચલાવવાનું છે. “જે દેશનો
રાજા એક બાળક હોય તે દેશની કમખખતી હોય. અને જે
દેશની શેઠાણી—એક બાળક કરતાં પણ નીચે—એક સુરખ,
આરાન, અશક્ત સ્ત્રી હોય, તેની કમખખતી હોય.”
કુટુંબમાં તેમજ રાજ્યમાં અધેર કરોબાર ચાલવાનું મુખ્ય

કારણ નોકરો છે. ધણીખરાં કુટુંબમાં જોશો તો ફરવાદનું
મુખ્ય મુખ્ય નોકરોજ છે, એનું શું કારણ? માથો આપણે જો-
યો. થોડાંક કુટુંબની શેઠાણીઓના દાખલા આપણે લઈએ, કે
જે સાધારણ રીતે વચસે વાંધેનાં કુટુંબમાં જોવામાં આવે છે.
પેઢેલાં દાખલો લીરાંબાઈ—તો લઈએ. આ બાઈનાં ધેરમાં
જ્યારેથી તમે દાખલ થશો ભારે ભોના નોકરોમાં તમે ફરફાર
થશો સાંભળશો. ચાર અંકવાડમાં સુધી લાગત તમે ભાં જશો
તો દર અંકવાડે એક નોકરને બદલાયેલાં તમે કદાચને નહી
જોશો. તેવજુનો વડો છેકરો જે હાલ મુશ્કાર શીખે છે, તેને
તેવજુનાં લગન પછી ધેરમાં કેટલા નોકરો ધઈ ગયા તેનો સ-
રવાળો લેવા બેસાડશો તો તે બાપડો ગુચવજુમાં આવી પડશે.
આટલા બધા નોકરોમાંથી ખચીત બધા તો ખરાબ હશેજ
નહી, તોપણ તેવજુને આપણે કહેતાં સાંભળે છીએ કે, કાઈ
સેહતાનની જોડાદાંબી, તેવજુને ભાં રહેવા આવતા નોકરો
કરતાં ખરાબ હશે નહી. બાવરચીઓ ચોરી કરી ધી અને
એસ વેચે છે. વાસણ ઉત્તળનાડું, બાણસ ગરબર વાસણ ઉ-
ત્તળનું નથી, અને મુશ્કાર સફાઈ રાખનું નથી, માયાઓ
કામ ફરવાની હાજમોરી કરે છે અને બાળો દીવસ એસકી
બેસકી થઈ ફરે છે. ગરીબ ખીચારાં લીરાંબાઈ નોકરો સાથે
આળો દીવસ તેવજુનું ભેજું ચરી આવે છે, તેવજુનું રહેવાનું
ધર સુંદર હવાવાનું છે; તેવજુ સારી પગાર આપે છે—એટલે
કે તેવજુના સર્વ દીનના ધણી આપે છે—તો પણ કાઈ નો-
કર તેવજુને ભાં ટકતો નથી.

પણ તેનું કારણ શું? કારણ એ કે, તેવજુ શેઠાણી ધવાને
લાયક નથી, તેવજુ ધેરમાં કેમ, હકમત ચલાવતી તે જાણતાં
નથી—તેવજુ દૃક્ત દુકમ કરી જાય છે, તેવજુ કપકા આપી
જાણતાં નથી—દૃક્ત ધમકાવી જાય છે, ખરેખર પોતાનો દર-
જ્જો કેમ ચાલવવો તે તેવજુ જાણતાં નથી, જેકે હમેશાં
તેનું રાજ ધાવવાની કોરોસ કરે છે, થોડી અધવા તો સુદગ
કેળવણી લીધેલી ન હોવાથી, કેટલી સખતાઈથી તેવજુ નોકરો
સારો વર્તે છે તે તેવજુ જાણતાં નથી. તેવજુના વધારે ચા-
લાર એકરો જાલદીરી થોડી કહાંકે છે. તેવજુ “એક બાઈ
નથી.” ખરેખર જોતાં, જે તેવજુના દરજ્જો દેશની પાંચાકો
છીણી લેવામાં આવે, તેવજુના ગાંડી ધોડા વેચાવી નાખવા-
માં આવે અને તેવજુના સુંદર ધરના હાલ અને દીવાનખા-
નાને બદલે એક નાનાં ધરને બોંવતળીએ રાખવામાં આવે
તો લીરાંબાઈ તેવજુનાં બજારચણ કરતાં એક રતીભાર પણ
જોડે દરજ્જોનાં કહેવાય નહી.

નેકરબાઈ—નું ધર આથી તદન જુદીજ રીતનું છે, ભાં
તમે ધરને લગતા નાના નાના કબ્જા અને શેઠાણી તથા
નોકર વચ્ચેની મારામારી કરી સાંભળશો નહી. તેવજુને ભાં
ગેરઈનસારી અને મેજાહળી ભરવા સવાલ જવાબો પતા નથી,
“એક નોકર” સાથે કબ્જો કરવો તેવજુને સ્વખનેથી નથી.
તેવજુ એક શેઠાણી તરીકેની ફરજ ધણીજ એકસાઈથી બ-
જાવે છે; પગાર (જે મધ્યમસરના હોય છે, કારણકે તેવજુની
આવક કાંઈ મોટી નથી) બરાબર આખાં બજાય છે; થોડો પ-

ગાર આપી તેઓ પાસે વધારે કામ લેતાં નથી, તેઓને યદી વખતે રમ આપે છે, ક્યુસ યા વગર તેવણ કરકસરથી યર ચલાવે છે, ઘરમાં દરેક સ્ત્રીની રીતસર સમાધાનીથી ચાલે છે, એ તેમ નથી થતું તો નોકરોને તુરંત રમ મજે છે, કારણ મેહરબાઈને ધડી ધડી દરેક સ્ત્રીનાં આખી કહાણી પસંદ નથી, તેવણ તેક આવરદાર બાતું છે, જે પોતે જાગે છે તે કરતાં વધારે મેળવવાની આશા રાખતાં નથી, અને તેવણના નોકરો તેવણને માન આપે છે, પણ તેઓ તેવણથી બીડે છે, તેઓ તેવણને યાદતા નથી તેઓની અને તેવણની દયા વધે ધણી ફરક છે—તેવણ જુદી જતાં હોય એવું લાગે છે કે તેવણ તમા એકાંક સરખાં માંસ અને લોહીનાં બનેલાં છે, અને સુવા પછી પણ એક સરખીજ રીતે તેઓની આક વાનરો. તેવણના નોકરો બરાબર સેવા જાગે છે, બરાબર અને પ્રમાણીકપણે તામે રહે છે; પણ તેઓ તેવણપર દયા અથવા વીશ્વાસથી જોતાં નથી. તેવણની સખતાર્થ નીચલા દાખલા ઉપરથી જણાઈ આવશે. તેવણની આખા બહીનસો સુધી આબની અને આબની ચાલ્યા કરતી હતી, તે છતાં તેણી કેવી હાલતમાં છે તે જાણવાની તેવણને કંઈ દરકાર ન હતી, અને એક દીવસે સહવારનાં બાઈનું કાંઈ કામ કરવા જતાં તેણી પડી ગઈ, અને તે દીવસે રાતનાં મરણ પામી. મેહરબાઈને કદાચ આ વેળાએ તેવણની સખતાર્થ સુઝી હોય.

માણેકબાઈનાં ઘરમાં પ્રમાણતા રાત આવે છે; તેવણે રાત્રીની લગામ હાથમાંથી છોડી દીધી છે, અને અજેગ્રાઈને ત્યાં ગયાઈને વખત પુરેા કરે છે. એવણનું ઘેર કેમ માણે છે તે તો કદાચ બોધક જણે છે; જે પોતાની સખાળ પોતેજ રાખે છે. શેઠાણી કાંઈપણ સીજને વાસ્તે કાઠિને પણ કંપકા દેવા માટે ધણાં નરમ ખયાસનાં છે, કાંઈપણ સીજ પોતે કરવા માટે અથવા તો તે કેમ કરવી તે કાઠિને દેખાડવા માટે ધણાં આગ્રહ છે. અજાત તેવણને ઘોલાં સોજાં કપડાં પેહેરવા ગમે છે; પણ તેવણનાં ઘેરમાં રાંધવાનું તેમજ બીજું સવજું કામ કરાવી ઈરાનીની છોકરી એવણ માફક સોજાં રસી શક્તી નથી. તેણીને સુધગ્રાઈ સાથે વેર હોય એમ દીસે છે. માણેકબાઈ ધારે છે કે, તેવણ કામ પ્રમાણે પગાર આપી એક સરે નોકર રાખી શકતાં નથી, તેથી તેવણ શીરીન ઈરાનીને લઈ ચલાવે છે. એ કે આ છોકરી જાતે સારી છે, તોપણ જે ફરને જાળવવાને તેણીએ માથે લીધું છે, તે માટે તબન અચકત છે, અને તે કદી શીખી શકે તેમ પણ દીસતું નથી. શીરીન ઈરાની અથવા તેણીની શેઠાણીને કદી પણ એવો વીચાર આવશે નહીં હશે, કે કદાચ ગરીબાઈ નહીં આટલાની શકાય તેવી સ્ત્રી જ હોય, પણ મેલો, કુવડ વાપરવાસ નહીં અટકાવી શકાય એવી સ્ત્રી નથી; એક ઘર ગમે એવું નાતું અને યોગ સામનાર્થ હોય, તોપણ તે સાફ તો રાખી શકાય; એક છોકરી ગમે એવી આચાન હોય તોપણ તે શીખી તો શકે—એક બોજન ગમે એવું સાફ, નહીં, યોગ પણ હોય તોપણ તે સાફ અને સોજાં પકાવી શકાય, અને વળી એક-આઠની નોકરો નહીં હોય તોપણ દરેક શેઠાણીને હમેશાં તે-

ણીનું ચાલકાં મેળું અને ચપળ હાથે આવેલા હોય છે. મારાં જ્યાં માણેકબાઈ, તમે કદી પણ આ વીચાર કીધો છે? દર રોજ સવારનાં તરુને પુરસી અને ટેગાનું નુછતાં અને ખુલ્લે ખુલ્લે કીરોનીઆનાં જતાં પગોડતાં બેવાથી શીરીન ઈરાની શું તમારે વીશે હલકું મત બાંધશે? આ તે તમને એવું જાન આવશે? જે સીર તેણી કરવા વગર અધારી રાખે છે, તે તેણીની શેઠાણી કરે છે એ વીચારની ખાતરથી તેણીને શું શરમ નહીં ઉપજશે? તમારા ધણીનું સુખી બો-જણ તમે પકાવ્યું છે અને વળી શીરીન ઈરાનીને પણ તેજ રીતે પકાવવાને શીખવ્યું છે, એવી શોધથી શું તમારો ધણી તમારીપર એજાળ બ્યારની નજરથી નેરો? તમારું સાદું અને સાંતેક હરે બધાં બોદાએ જાગની બહેન નથી કોઈ, તે ઘેરને સાફ અને સુઝક દેખાડવા માટે પુરસી અને કાચનાં કવરો, ચાદરો અને ગરદ તથા ખીજા ફાટી તુડી સીજો સીવતાં બાંધતાં તમારાં આંગણાં વીધાવતાં જોઈ શું તમારો ધણી નાખુશ થશે? પણ કદાચ તમે પોતે શીરીન ઈરાની જેવાંજ અચાન હશે. અને તો ધારતી લાગે છે કે, તેમજ છે. વાઈ, પણ હું તમને એક સોનાને મુળને કાપકો આપું છું, તે ધવાનમાં રાખાને—“જે સીજ તમે કરી નહીં શકો તે કદી પણ તમારો નોકર પાસે કરાવવાની આશા રાખનાં ના, અથવા તો બે વરર પડે તો તમે પોતે તે કરનાં શીખાને.”

ઉપરનાં વાક્યનો ધણો સારો દાખલો આપણે રતનબાઈમાં લેઈશું. તેવણ માણેકબાઈ કરતાં વધારે પૈસાદાર હોય એ વીશે અને શકે છે; તેવણ ઘરમાં આખો દીવસ ઉઠાવી રહે છે અને તેવણનો નોકરો તે જાણે છે. દીવસના બે નાના ઉઠારાએ એકલા મરતાન છે કે, હું ધાઈ છું કે તેઓની મા શીયામ ખીજ કાઢખી સ્ત્રી તેઓને કળનમાં રાખી શકે નહીં. નેવણનો મેહરો તમે હમેશાં સુખી અને હરો નેરો. નોકરો તેવણને સવારથી તે રાત સુધી કામનાં શેકાવનાં જોય છે, તેથી તેઓ પોતે આગ્રહ રહેવાને શરમાય છે; તેઓની બાઈનાં આયાંપરથી કામનો બોલો એજાળ કરવા તેઓ કાંઈપણ કરવાને રાજ યાય છે. જે નાનો નંદગીર આબની પડે છે તો આખા આખા સત તેની સાથે જાગે છે, અને વળી પાછી સચારનાં પાંચ વાગતામાં ઉઠે છે. જે પીરોજ ઈરાની બાઈનું કાંઈ સીવવાનું કામ કરનામાં શેકાવથી હોય છે, તો કુવર કાસાં (જમરણજી) તેણીને બદલેનું જરૂરી કામ કરવા માટે ગંજડતાં નથી. એજો જાણે જરાક પણ દુઃખ આ મેહનત નહીં આપવા માટે આખો દીવસ વહીતર કરવાને રાજ રહે છે. જે યરમાં કાંઈ જરાક પણ આબની પડતું હોય અને તેવણનો મેહરો દુઃખી દીસે તો તે દુઃખનો છાપ રાંધણીમાં પણ નોકરોનો કોરોપર આપણે લેઈશું. ઘેરમાં દાખલ થતા વાર એ પીરોજ ઈરાની તમારી સામે યાય તો તમે તેણીના મેહરાપરથીજ જોઈ શકો કે ઘેરમાં સર્વ કેમ છે; જે કુવર કાસાંને તમે સારી પેઠે યોગખતાં હોવા અને રતામાં મેઝાપ થતાં તેવણનાં બાઈની અખરતેવણને યુક્તો, તો ઘેરમાં દરેક સીજ બાઈએ કીધી હશે તે તથા યોગક

દીવસ થયાં તેવજીતે એકરો દેવો લાગે છે, તે સખજી તમને બરાબર કહેશે અને વળી છેલ્લે પોતાના અનુભવથી ગંભીર એટલે ઉમેરશે કે “ખરે તો બાઈની બહુ ધારતી લાગે છે, દહાડે દહાડે બહુ લેવાનાં જાય છે, જરાક આપીને, જોતે તો ખરું.”

બીજા બાળકને વળી તેઓનાં બાઈ પણ માયા અને કાળજીથી તેઓની સેવાનાં બદલો વળી આપે છે, તેવજીતે નોકરો તેઓની દરેક વાત—કપડાં વ્યવસ્થાથી તે છેકરો બન્ધાં સુધી—તેવજી આગળ કહે છે અને તેવજી તે ધીરજ અને માયાથી સાંભળી સારી સલાહ આપે છે. જો તેઓનાં કાઈ પણ સગાં વાદાલાં રાંધણીમાં આખ્યાં હોય તો થવું ખરું તેઓ સાથ વાત કરવાને તેવજી જાય છે અને હમેશાં માયા બરેલો આવકાર દે છે, તેઓનાં કુટુંબનાં સર્વ આગળી સાથે માયાથી દલીલથી ચાલવાને તેવજી તેઓને ઉશકેરે છે, એવું ધારીને કે જેમ માયા બરેલો ખવાસ એક મોટે ઘેરની બાનુને જેટલો ઉપયોગી અને યુગનુમા થઈ પડે છે, તેટલોજ એક ગરીબ ચાકરડીને પણ થઈ પડે.

દીવાનખાના અને રાંધણી વચ્ચે બરાબર સંબંધ ધરાવનારાં ઘેરનો સૌથી સરસ દાખલો રતનખાઈ—નાં ઘરનો છે. એ તો ખરું છે કે, પીરોજ ઉડાની અને કુંવર રોડાં ધણાં વખાણુવા જોગ નોકરો છે—કદાચ કોઈ બીજા જોગલો તેઓ એવાજ નોકરો નીવડે; પણ હનસાદ દાખત એટલું કહેવું તો જોઈએ કે, નોકરોના વર્ગમાં એવી પીરોજ ઉડાનીઓ અને કુંવર રોડાંઓ ધણાં જોવા આવશે, કદત તેઓના સારા ચણે શોધી કાઢી તેની કદર યુગનારી યોડીક વધારે રતનખાઈ—જેવી જોઈએ હોય તો.

દેખવું છે કે, કોઈથી સુધારાની પહેલ યુગ્ય કરી પહેલાં પૈસાદાર લોકોમાં થવી જોઈએ અને પછી આસ્તે આસ્તે તેની અસર ગરીબોમાં થાય છે. પણ જ્યારે ખુદરતના કાવદાએ કેટલાકિને શોહણીઓ અને બીજાંઓને નોકરો બનાવ્યાં છે, અને બીજા કરતાં પહેલાંને જોઈતાની વધારે તકો આપી છે, સારે યોડી વધારે બાનુઓ તેઓ ચકડતા દરજ્જાની છે એવું યુગનાં ધરાવી, બેસી રહેવા કરતાં તેઓનું ચકડતાપણું સાચત કરવાને કોશિશ કરે તો શું સારું ન થાય કે અંગેણમાં કહેવત છે કે “એક સારી શોહણી એક સારો નોકર બનાવે છે.” આ કદાચ બની શકે તેવું હોય જ નહીં, તોપણ સંધર્માં એટલું તો કહ્યજ કરશે કે દુનિયામાં સૌથી સારામાં સારો નોકર એક સારી શોહણી તો બનાવી નહીજ શકશે.

સુધારાની પહેલ વડાંઓથી થવી જોઈએ. સુધારાનાં પહેલાં યુગ દાખત તો એક શોહણીએ ખંસ પ્રમાણીક દીલે ખાતીથી માનવું જોઈએ કે, તેણી અને તેણીના નોકરો એકજ જાતનાં મનુષ્ય છે; મનની તેમજ તનની શક્તિ તેઓમાં એકજ જાતની છે; ખવાસ, રવાબ, આરામ, કાળજી અને વલરસો જેવડાં એકજ રીતનો હોય છે. આ જાંદગી આવતી જાંદગી માટેની નીસાળ છે. અને તોપણ કેટલી બધી વાર આપણે નીચલો વાક્ય સાંભળ્યે છીએ, “માણસોને વાસ્તે તો કાંઈથી ચાલી જશે.” આવા પીવાની ખાતવમાં નહીં પણ બીજા દરેક ખાતવમાં દી-

વાનખાનાં અને બજારગીખાનાનાં માણસો વચ્ચે તફાવત જોવામાં આવે છે; છેલ્લાં જીનાશવારી, ગરમીવારી, ગંદી, ખરાબ દવાની જગાપર સુવાની ફરજ પડે છે. નોકરોની સુવાની જગા ગમે એવી કાંચ નહીં હોય, તેની કાંઈ દરકાર નહીં. તેઓનું પોતાનું સીંચવા સાંધવાનો તેઓને વખત હોલો નથી, તોપણ સારું સેજનું રહેવાની તેઓને ફરજ પાડવામાં આવે છે; એક માણસ કેટલું કામ કરવાને શક્તિવાન છે તે પર ધ્યાન આપ્યા વગર, તેઓ પાસ આજો વખત કામ લેવામાં આવે છે. ખરેખર કોઈ વેળાએ તો સારી ધારણુવારી શોહણીઓનાં નોકરો પણ કેવી જાંદગી યુગરે છે તે જોતાં આપણું દીઠ દુખે છે.

મારું ખાસ બાઈ, કદાચ તમે મારાં આ બોમવાથી અજાણ્ય પડો, પણ જ્યાં સુધી તમે એક નોકરને મુખથી રાખી શકો નહીં, ત્યાં સુધી તમને તેને રાખવાની કશો હક નથી. તેને તેને એક જોસામ તમને કહી ખરીદતાં નથી. જોસા ફરજો જામવયા ખાતર તમે તેને બાંટ રાખો છો, કે જે ફરજો તેનાં તેમજ તમારાં બાંધને માટે તમેજો તેની પાસથી માયા અને મક્કમપણુથી જોગજી જોઈએ, જો કરતાં બીજાં વધારે કરવાને તમને કશો હક નથી. ખુદરત અને જોગવણીએ તેની અને તમારી વચ્ચે જે તફાવત રાખ્યો છે, તેથી કાંઈ તમેજો તેઓની મોજ મળહ અને જરૂરીઆતોને તમારા કરતાં નીચલી સપાટીપર મુકવી ન જોઈએ.

[સાંધણું છે.]

પીરોજ.

એક અતીશય જોરાવર માણસ—શીશાલેલીવા શહેર નામે એવું કહેવાય છે કે, તે એક સૌથી જોરાવર માણસ ધરાવે છે—તે માણસ જ્યારજ શોમિતન છે. તે કદામાં અને જોરામાં એક સારસ જેવો છે. જોયાણાં પગથી તે માથાં સુધી ૬ ફીટ ને મા ઉંચ છે. છાતી આગળથી ૫૦ ઇંચ, અને તેની લાર ૨૭૩ રતલ છે, એમાંનું જરાપણ માંસ નકામું નથી. તેનું પ્રમાણ પણ ખરું સરસ છે, અને પોતે પણજ તાલીમખાતેને પોતાનું જોર બતાવીને દેવદ કરી નાખ્યા છે. શોમિતન એક વખત એક કસરતશાળામાં ગયો, અને પોતે તે તાલીમ કરી શકતો દત્તા તે કરી દેખાડી. જ્યારે તે પોતાના કાપનાં આંગળમાં જામજીની ચીપ હોય તમે ૩૦૦ રતલનો જોલે લઈને ફરો સારે લાંબા રીંધોએ તેની તપક અતીશય નવાઈથી જોવા મળે; સાર પછી પોતાના હાથો લંબાં બના, ને કદજ કે જેને ગમે તે તેની પીઠ, હાથો, ખસાં, ને માથું એ બોજોવર બેસી જાય, તો તેને તે ફેરવી મુકશે; સારે આકે પણ જોરાવર અને મજબુત માણસોએ તેની અરજ બદાહ રાખી, અને તેઓમાંથી કોઈએ તેનો હાં, પાલ, અને કાલર બાંધ ને પ્રમાણે પકડ્યું, અને તેઓને સપસો સાર તેની ઉપર મુક્યા. તે તેમને જરાપણ અડચણ વગર લઈને તેઓ, અને તે કસરતનાં મેલોએ, જેઓએ આ દેખાવ જોયો તેઓ પોતે કેવા પોતાક વચરના એવી આમળ છે તે જોવા લાગ્યાં.

આટલું કોધા છતાં તે જુવાન સારસ સંતોષ પામ્યો નહીં, અને જેર આખવાવનાં વાતવમાં તરફ ગયો, ને સેફેકાણી ૨૦૦૦ રતલનો જોલે લેવાયો. સાર પછી પોતાના બરડા અને ખસાંપર બે પાસ બાંધ્યા, ને તેને ઉંચે ૩,૩૦૦ રતલનો લોહાનો માણ બાંધીને સાંધણું તે જોલે લેવા આજો હાલમાં ફર્યો. તેણે ઉછી ખાતે એક રીંધે જોરાવી પકડ્યું કે જેને તેના એક મીચે ખાસ ખરીદી; હવે, અને એટલું તે તેને પ્રુધીનાખ્યું કે તે પ્રાણી જોરાવર વગર બરડા મારવા લાગ્યું.

સનખીમ નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

(આસ આગબોટના અંકથી સંબંધ થાય.)

ચો દો હા મા.

૭૫-૯૮ પાનનું કુચુલઆમ.

મંગલવાર, તા. ૩૦ મી જાન્યુઆરી - આજે સહેરારે હમે ઉઠ્યાં સારે થંડી ધણી પડતી હતી, તથા આપારે હટું, અને હમુને ધણા અભયજા જેવા અવાજને સંભળાયા; ત્રક ઉપર જઈને મુખે તો બારીએ બરફથી ભરાઈ ગઈ હતી, અને નાલગાંધી નીકળતું ધણી બધાઈને ત્રક ઉપર બરફની માદર માફક પથરાઈ હતું. નાસ્તા પછી હમુને ધણાં લોકો મળ્યાં આવ્યાં, અને હવે પછીની ગોઠવણ કરવા સર હેરી અને લેડી પાસે તેઓ “ચેલો” માં રહે છે સાં નોતરખાં.

હમે કાનારે જઈ કોનસલ સાથે થેથી રોહરની જેપાનીસ સામનની દુકાને લેવા ગયાં. આ જગ્યાના લોકો ધણાજ દુશ્વીયાર છે, અને નસલની તથા સ્ત્રીનાઈ કોરીની સીએ જનાવવાનાં કારખાનુંએ ધણાં લેવા લાપક છે; અને જેપાનીસ લોકોના પ્રમાણીકપણા કરતાં તેઓની દુશ્વીયારી ધણી વખાણવા લાયક છે. કટલીક સારી નાની રોગાનની જનાવેલી ખાનાની પેરીએ (ફર્નીચર) ત્રણથી ત્રણસો રૂપા ત્રીક મળે છે, અને તે ધણી ખરી બહાર મામ મોકલવામાં આવે છે, જેપાનીસ લોકો પોતે તે વાપડતા નથી. જે જુની સોજ રોગાનની સીએ લેવા જઈએ તો તેના ત્રણસેથી ત્રણ હજાર રૂપા પડે છે; હમે એક નાનો ત્રણ હજારો ચોરસ બાકસ તમેળો, જેની કીમત (૧૫૦) હસો પચાસ રૂપા હતી. સર્વેથી તેમજુ: જુની રોગાનની સીએ લેડી એકઠાક પાસ છે, પણ આરમ ૨૧૯

તે ધણી ખરી રામજશી બોગે છે, અને વેચાતી મળી શકતી નથી. અંદીના ગરીબ તથા પેમાદાર કમને બદલે તેના પ્યાસાં, રકાળીએ, અને બીનાં વાસણો વાપડે છે.

સાંદળના હમે એક જેપાનીસ ધરમાં ખાતા મયાં. આ પોંદ્યખાનું એક બાપડીએ રખેલું છે, અને બારણુ ઉપર તેવણ હમુને મળ્યાં, અને પોતાના હાથે હમારો કાંદવાનાં બરેલાં છુટ કંદાકા પછી હમુને અંદર દાખલ થવા દીધાં. હમુને તેવણ એક ચોરડામાં લઈ ગયાં, જે બરાબર જેપાનીસ તરાંદમાં બાંધેલો હતો, અને તેથી કરી હું તેનું બ્યાન આપું છું. બાપડાનું કાંદકામ અને પરકાઓની આગુઆજુની પતીએ ઘેરા અખરોટના જેવાં લાકડાંની જનાવેલી હતી. વરંદાની અંદરની દેખાક તથા ચોરડાઓની વચમાંની બીતો તો સરેક કામજ વળગાડેલા સરતા જનીનાં લાકડાંના પરકાઓ હોય છે, જેથી કરી તમુને ગમે તે પરડો સેરતી બીતની કોઈથી બાગુએ તમે જઈ શકો. આ સખખથી ધરમાં બારીએ તથા બારણાઓની ગરજ પડતી નથી, અને તેઓ ધરમાં હોતાં પણ તેની. જે તમુને બહાર જેનું હોય તે તમારી ભીન થોડી ઉંધારો, અને વળી જરૂર હોય તો વધારે ઉંધારો બહાર નીકળી શકો. જમીન ઉપર ધણીજ નરમ સાદરીના છ રીટ લાંગા અને ત્રણ રીટ પોંદળા કંદાકા પોંધરેલા હતા. જેપાનની બધી સાદરીએ આરસીજ મોડી હોય છે, અને ધર બોંધવાને સાર માપ પણ એ ઉપરથીજ થાય છે. જે એક વખતે આરસી સાદરીએ જેરલું મેલું કરી તમે ધરનો પચો બાંધો, તો તમે જે દીવસમાં બધું દુકાનેથી વેચાતું લઈ ધર બાંધી શકો. આ રીતે જેપાનનાં ધણાં ખરાં પડે બોંધવામાં આવે છે.

હમારો ચોરડાની એક બાગુએ આસરે માર ઈંચ ઉંચો એક બેક હતો, જે ઉપર એક વુલ મુખી તે પર એક કુશ બરેલું જેપાનીસ વાક, અને એક નસલનું રમકડું મુકેલું હતું. પછવાડેની ભીન ઉપર ચીએ તમિંગાં હતાં, જે દર મીને રત પ્રમાણે બદલવામાં આવે છે. આ સીવાય ચોરડામાં બીએ કોઈ સામન નહોતો. માર જેપાનીસ જોડરીએ બેસવા સાદ રેતી જોડરીએ અને થંડી હોવાથી ચારકાઓમાં આતસ લઈ આવી. વચમાં એક બીજું આતસ બરી ધારક મુક્યું, જેની આગુઆગુ મોખકું લાકડાંનું મોઢું મુખી કાવસા બળતા રાખવા તે ઉપર એક રેસમી જોડરી નાખી. આ રીતે જેપાનમાં સર્વે ચોરડાઓ ગરમ કરવામાં આવે છે, અને એવું પરીણામ એ છે કે વારંવાર ધરમાં આપ લાગે છે. ચોરડાક વખતમાં એ વચમાંથી ઉંચકી લીધું, અને હમારે ખાલું તેઓ લઈ આવ્યાં. એક નાની છ ઈંચ ઉંચી ટેબલ ઉપર જે ખાલું આપાની સહીએ, એક રમખીમાં રૂપ, બીજામાં ચાવડ, એક પ્યાસામાં “સાકી” અને ગરમ ચાણી કરી દરેક માણસની માટે મુક્યું; જ્યારે પેત્રી માર જેપાનીસ જોડરીએ હમારી વચમાં “સાકી” ગરમ રાખવા તથા બીડીએ સઘાવવા આનસ લઈ બેઠી. દરેક ખાલું ખાસ થયા પછી તેઓ હમુને આ બીડીઓમાંથી પીવા કહેતાં.

"સાકી" એ ચોખામાંથી કાઢેલા એક જાતનો દારૂ છે, અને તે ગરમ ગરમ પીવામાં આવે છે. ગરમ પીધાથી સાસ લાગે છે, પણ થંડા થયા પછી ઘણો ખરાબ લાગે છે.

આણું સાકું પકાવેલું અને લેદંબતદાર હતું, જે કે આ નીચે આપેલી વાણીઓમાંની કાંઈ કાંઈ નીચર હમુને અજાણ જેની લાગી:—

સેરતો.

ઝીંઝા, અને દરિયાઈ આરપાલો.

કાલગી, ઇંદાની આમલેત, અને દરાખનો ખુરો.

તખેલી માછલી, રૂપીનાક નામની તરકારી, કુમસો બીની નજામાં થતો રાંધો, અને આદ.

કાચી માછલી, રાઈ તથા તીખી માછ, સેરેલ જેથી તરકારી ને 'સોય' ધારો ઇંદાની, માછલીનો, મસામ તથા રૂપીનાકનો જનાવેથો સેરતો, ને તખેલી માછલી.

તખેલી મરચી, અને ખાંબુના કુમસા પીળાઓ.

સમગ્ર અને તેનાં મુદ્યાનું અચાર.

મરગ સાકી, ખીસ, અને ચાદ.

એક પછી એક પકવાન આવતાં ઘણો વખત લાગતો, પણ તે માપન અને નાચ કરનારાઓને જોવામાં જતો.

બુધવાર, તા. ૩૧ મી જાન્યુઆરી—આજે સહવારે હમે રૂપીનર ઉપરથી આઠ વાગે નીકળી, નવ વાગેની આગમનીમાં "પેકો" શેઠેર જેને દાખ "તોકીએ" કહે છે, તે જોવા ગયાં. "ચોકાદામા" નાં મુદ્યા દેશની રીત ઘણી આજુ ઘડ છે, તેથી કરી હમે છેક તે છોડ્યું સારે ખરી જોવાની રીત જોઈ શક્યાં. જમીન ઉપર બરફ પડેલા હતા, અને હમે કેટલીક નાની નદીઓ પસાર કરી, એક કાકાકાં "તોકીએ" નાં કાચનાં છાપકાંવાળાં રેશન ઉપર આવી પુચ્યાં. લોક ઘણું હતું અને હમે તેઓની સાથે ચાલતાં રીડીટ આવી બહાર નીકળ્યાં, જ્યાં હજી વધારે લોક હતું. હમે લીચાર કર્યો છીએ કે થું કર્યો, તેટલામાં એક જોવાનીસ આવી "સર મેરી પારકસ" કરીને કાંઈ જોલો, અને તુરત હમુને કેટલીક જનરીકશો ઉભી હતી તેમાં જોસાડી પોતે આગળ ચાલ્યો.

"તોકીએ" એ ખરેખર જોવાનીસ શેઠેર છે, અને ગામની નદમાં પડેલી પ્રધાનો સીચાય કાંઈ બીજાથી રહેતોનું નથી. રેશનથી થોડુંક દુર "ટેમખા એક પીચા" કરી દેહેર છે, લાં હમે પહેલાં ઉભાં. આ દેહેરામાં ઘણા ખરા બધા તાર્ક જેને દાટવામાં આવ્યા છે. આ દેહેરાં માટે કેટલાક એકર જમીન બંધ કાઢેલી છે, અને લાં ઘણાં ચોટાં ચોટાં ઝાડો છે, અને તેઓની વચમાંથી એક તંજુ માફક દેહેરું નીકળી આવે છે. સવંથી મોટું દેહેરું તો કેટલક થયું જળી ગયું છે, પણ તેજ રીતમાં બાંધકાં ઘણાંએક નાનાં દેહેરાં છે. આ દેહેરાંમાં અંદરથી મીતારીને સોનાનો ધોળ ચડાવીને નૂને કાતરકામ કરીને સજાગારમાં છે.

એક કીકાના દરવાજા તુલક લોકનું યોગ્ય બારી હતું, કી-હતી પહેલી ચરની અંદર "વાશગીસ" અથવા "દિમીઓસ" તું રહેલાય છે. દરેક "વાશગીસ" તું ધર બઝારથી બીતે બંધ કીધેયું હોય છે; પહેલી બીતની અંદર સખળાં માણસો રહે

છે, સાર પછી એક બીજી બીત આવે છે જેની અંદર "દિ-મીએ" નાં સગાં વાઢાકાંઓ રહે છે, અને ત્રીજીની અંદર તે પોતે પોતાનાં કુટુંબની સાથે રહે છે. કીકાની ચર પણ ત્રણ છે, અને ત્રીજી ચર પસાર કર્યા પછી હમે મીકાકોના મેહક અને બમીયા, સરકારી આરીસો અને પ્રધાનોનાં ધર આગળ આવી પોહતાં.

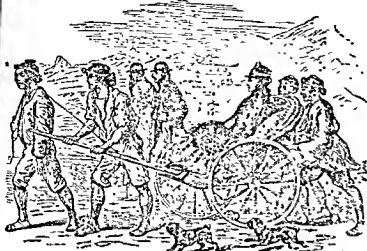
છેલ્લું વડીલાતતું ધર બમીયાની વચમાં આગથી સત્રામ ત રાખવા લાગી હતું બાંધેયું છે. જમીનરત ખાનું બાધા પછી થોડે વખતે હમે રાખળાં સાથે જનરીકશોમાં જોસી તથા થોડે સ્વાર થઈ શેઠેર જોવા નીકળ્યાં. આ-જનરીકશા જેવનારાં માણસો જમરાં હોય છે, અને થોડા અથવા માડી સાથે આ-સરે ચાલીસ આઈઝ એક દહાકામાં દોડી શકે છે.

આમળીખસ જેની રેકવે ગાડીમાં ચોકાદામા પાછાં જતાં હમુને ઘણી ટાટ લાગી, અને જનરીકશોમાં રેશન ઉપરથી હોતેમમાં જતાં તે વધારે લાગી; હોતેમમાં ખાનું ખાઈ હમે માટ ઉપર પાછાં ગયાં.

બરેમખનવાર, તા. ૧લી ફેબ્રુઆરી—આજે હમે "દેખાસ" તું મોટું પુતળું જોવા "ઈનોસીમા" ના ટાપુ પર ગયાં; આઠ વાગે હમે કીકાને જઈ એક ચાર યોડાની ગાડીમાં જોસી જ-ડપથી શેઠરામાંથી રેશન પસાર કરી "તોકીએ" રસ્તા જે "નાઈફ" ટાપુના એક છેડાથી બીજા છેડા તુલક લાંબી છે લાં દાંકયું. રસ્તા ઉપરનાં ધરા એક માળનાં ઉંચાં હતાં, અને સ-ધળાં જે બ્યાન આપ્યું છે તે જાતના બાંધકાં હતાં. સહવારે હવા ધરમાં લેવા પડાઓ શેરથી નાખ્યા હતા તેથી આખાં ધરમાં યુધું હતું તે હમે જોઈ શક્યાં. જેમ આગળ જો-લી જમરામાં નીકળ્યાં તેમ દેખાંવ ઘણોજ રહ્યામણે થયો ગયો, પહાડની નીચે પીત્થમાં નાનાં નાનાં ગાંધાકાંઓ આતીશય મુંદર દેખાતાં. હમે એક પથ્થરની ખીન આગળથી પસાર થયાં, જ્યાં આસરે સીતેર જોવાનીસ ઘણી થંડી હોવા છતાં કાંઈ પણ કપડાં વગર કામ કરતા હતા. જોવાનીસ લોકો ઘણી સારી લાગણીના છે, અને જ્યારે તેઓએ જોયું કે ખીન યુ-લકના લોકો તેઓને કપડાં વગર અને પોતાના ધરનાં બારણાં, આગળ ઉભા રહી આંખ ધોતા જોઈ ઘણાજ અજાણ થતા અને કમકમતા હતા, સારે તેઓએ શેઠરામાં આ રીત પ્રમાણે નહીં યાચ કરી કાપડો પસાર કીધો, પણ અંદરનાં ગામોનાં લોકો તે સવં પોતાની રમણ પ્રમાણે કરે છે.

જોવાનીસ લોકોની કદીખી ના પ્રગમ નહીં જોવી ચાદ પીચા સાર જે વખત રસ્તામાં ઉભાં રહી, હમે ઉછેરે ગાડીમાંથી ઉતરી, જનરીકશા જે ચાર જોસાજર માણસો જેવતાં હતાં તેમાં મળ્યાં. રસ્તામાં ઘણીએક અનજાણે મળીને અમારા જોવામાં આવી, જેવા કે યોડાઓ ને ગાયોનાં ગળાંને બંધે તેઓની પુછડીએ બાંધેલા ધારો, માણસો કપડાં વગર અને તે બંધે જાનવરોને બાજગર કપડાં પહેરાવેલા, સુકારે પોતાની કરવતી બાંધી વાપડતા તથા દરજીઓ ઉપા સીવાના. હમે શેઠેરથી થોડું દુર ગયા કે માણસોએ પોતાનાં કપડાં કાઢવાનું શબ્દ કીધું, કેટલાકે પોતાનાં બંદન ઉપર ઘણી મુંદર રીતે મીતારાઓ પાડેલાં હતાં, મારી ગાડી જેવવાવાસા એક માણસે એક બધ ઉપર ઝડપના સુધમાં પાડ્યાં હતાં, જે આગળ જતાં યક અને

ડાળીઓમાં વધુ, અને છેલ્લે તેના બરડા અને તેની છાતી ઉપર તો ડુલ અને ફળ પાડેલાં હતાં, જેમાં નાનાં પક્ષીઓ બેઠાં હતાં. બીજા પગ ઉપર એ ઝાડના છાયા હેઠળ અંદુ હોય તેમ એક બગલું પાડેલું હતું.

૭૧—રેતીમાંથી છનરીકસા નામની માછી પસરી લઇ છે. ઉતરયાં. એ નેવા પછી હમે “દેખ-સ” અથવા મોઢા યુવની સુર્તી નેવા ગયાં. આ સુર્તી જે અસત “કાગાકારા” નામનું મોઢકું શેડર હતું લાં છે, પણ હાલતો અંદી કાંઈ વધી વસતી નથી. આ પુતળું જસદનું છે અને ૧૨૫૦ અથવા ૧૨૬૦ ના

સાતમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું, અને આઠાં વરસોનાં તોડાન અને વરસાદમાં તે દટલ લગી બરાબર રહેલું છે. એ ૫૦ શીટ હોયું છે, અને તેને સોનાની આંખ તથા કપાળ ઉપર રૂપાંનું સીંચકું છે, તેના એક અંગોડા ઉપર આપણે બેસી અથવા ઉભા રહી શક્યે, અને તેનાં પાંચ શરીરોમાં એક બેઠક છે, જ્યાંથી પાદરીઓ વાગેલું કરે છે. આ પુતળાને સતેળી બંરેલો દેખાવ “શીન્તુ” દેહડાંની કાચની આરસીઓ અને દડાઓ કરતાં આ પરગ પાળનારોઓને વધારે સારું લાગતો દરી. કાચની આરસીઓની મતલબ એ છે કે, જેની રીતે તમે પોતે

સાતમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું, અને આઠાં વરસોનાં તોડાન અને વરસાદમાં તે દટલ લગી બરાબર રહેલું છે. એ ૫૦ શીટ હોયું છે, અને તેને સોનાની આંખ તથા કપાળ ઉપર રૂપાંનું સીંચકું છે, તેના એક અંગોડા ઉપર આપણે બેસી અથવા ઉભા રહી શક્યે, અને તેનાં પાંચ શરીરોમાં એક બેઠક છે, જ્યાંથી પાદરીઓ વાગેલું કરે છે. આ પુતળાને સતેળી બંરેલો દેખાવ “શીન્તુ” દેહડાંની કાચની આરસીઓ અને દડાઓ કરતાં આ પરગ પાળનારોઓને વધારે સારું લાગતો દરી. કાચની આરસીઓની મતલબ એ છે કે, જેની રીતે તમે પોતે

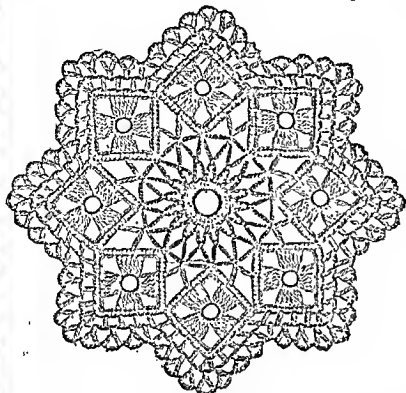
૭૮—જાપાનીસ હોડીવાલો.

૭૭—ધનોશીયાનો ટાપુ. તમણે એકદમ માંડે બેઈસકો, તેમજ બોલ તમારા સખળા અંદરના વીચારે પણ બેઈ શકે છે. શુક્રવાર, તા. ૨૭ ફેબ્રુઆરી—મેકોદાગાની માર. ક્રીટ એક નેવા લાવક જગ્યા છે, લાં બીજી મારકોટોની માફક વધી જનનાં સુંદર પક્ષીઓ અને ખાત લાવકના જનવરો હતાં. મારકીટમાંથી હમે એક બે દુકાનો ઉપર લઈ અંદીનો મોટો જગીઆ લેવા ગયાં, જ્યાં કાંઈ જોવાનીસ રીતે સખળાં ગાંધે વધુનાં નાનાં રાખવામાં આવે છે. કેટલાંક મોટાં જગીઆ જાડાં તો અંદી માન આક્રમ્ય હોતાં હતાં. હમે સાદકા આક્ર વાગે લખર ઉકારી ગાલુ યુકડું. તોતે મઠી વધી હતી અને બરફ પડતો હતો.

૭૮—જાપાનીસ હોડલવનું બીલ. હીરાંબાઈ નં. ૧૦ પટેલ.

ભરવા-ગુપ્તવા વીરો.

આલીઆ આટેહું ચકરેહું.

આએ નમુનામાં જે આઠ નાનાં ચોકડાં છે તે જુદાં જુદાં ગુપ્તી પછી તેને જોડી નાખેલાં છે. પેહેલાં ચોકડાંને માટે જાર સાંકરી કરી તેને જોડી નાખે, પછી સુર્યા પર જે આઠ લઈ પેહેલી ત્રણ સાંકરીમાં છ વખત ગુપ્તી (જોડે દરેક સાંકરીમાં જે વખત). સાત સાંકરી પાસેની બીજી ત્રણ સાંકરીમાં એજ પ્રમાણે છ વખત ગુપ્તી, સાત સાંકરી, એ પ્રમાણે બીજી જે વખત ગુપ્તી. બીજી હારમાં સુર્યા પર આઠ લીધા વગર દરેક સાંકરીમાં એક એક વખત ગુપ્તી જરૂર, પણ પેહેલી હારમાં ગુપ્તી દરેક સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ ત્રણ વખત ગુપ્તી. એ ચોકડાંઓને જુદી રીતે સાથે જોડ્યાં તે જરાજર નમુનામાં ખુલ્લી રીતે દેખાડેલું છે તે પ્રમાણે આઠ ચોકડાંઓ એક બીજા સાથે જોડ્યાં.

એ ચોકડાંઓ સાથે જોડી ૨૪મા પછી ઉપરની હાર શરૂ કરો. પેહેલાં ચોકડાંનાં એક ઉપરનાં ખુલ્લામાં આઠ લઈને એક વખત, ત્રણ સાંકરી, તેજ ખુલ્લામાં આઠ લઈને પાછું

એક વખત, *એ સાંકરી, જે ટાંકા મુકી ત્રીજામાં આઠ લઈને એક *આએ નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો, અને એ પ્રમાણે ત્રણ વખત કરો, ચોકડાંના ઉપર જે ટાંકા મુકી દેવા અને પાસેનાં ચોકડાંના પેહેલા જે ટાંકા મુકી દઈ ત્રીજામાં એક વખત જે સાંકરી, જે ટાંકા મુકી ત્રીજામાં આઠ લઈને એક, એ પ્રમાણે દરેક ચોકડાંની ઉપર ગુપ્તી નવે. પણ દરેક ચોકડાંનાં ઉપરનાં ખુલ્લામાં આઠ લઈને એક, ત્રણ સાંકરી, આઠ લઈને પાછું એક તેજ ખુલ્લામાં, એ પ્રમાણે ગુપ્તી. બીજી લાઈન—*આઠ લઈને એક વખત નીચલી ગુપ્તી ત્રણ સાંકરીના હોલમાં, ત્રણ સાંકરી, આઠ લઈને તેજ હોલમાં એક વખત, એ પ્રમાણે ત્રણ વખત પાસેના ત્રણ હોલમાં કરો, પછી આઠ લઈને એક તેની પાસેના (ચોકડાં) હોલમાં, આઠ લઈને પાસેનાં ચકરદાંનાં પેહેલાં ત્રણ સાંકરીનાં હોલમાં એક વખત, આઠ લઈને પાસેનાં હોલમાં એક, ત્રણ સાંકરી, તેજ હોલમાં આઠ લઈને પાછું એક વખત, એ પ્રમાણે આખી હાર ગુપ્તી જાઓ, પણ દરેક ચોકડાંના નાકેના તેજ પેહેલા હોલમાં ઉપર દેખાડ્યા પ્રમાણે આઠ લઈને એક એક વખત ગુપ્તી. આખી લાઈન ગુપ્તીને છેને જરાજર ટાંકા મારી દોરો કાપી નાખો.

હવે એની વચમાંનું ગોળ કુંડાળું બનાવો.

પેહેલાં એક ચોકડાંનાં બાકી રહેલાં ખુલ્લાની સાથે દોરો જોડી *પાંચ સાંકરી કરો, અને પછી સુર્યા પર જે આઠ લઈ તેજ ચોકડાંનાં ખુલ્લીમાં આગળથી પાંચ ટાંકા મુકી છઠ્ઠામાં એક વખત, સુર્યાપર જે આઠ લઈ પાસેનાં ચોકડાંમાં ખુલ્લીમાં આગળથી પાંચ ટાંકા મુકી છઠ્ઠામાં એક વખત ગુપ્તી, પાંચ સાંકરી, બીજા ચોકડાંનાં ખુલ્લામાં આઠ લીધા વગર એક વખત *આએ નીશાનીથી પાછું શરૂ કરી એ પ્રમાણે સાત વખત ગુપ્તી અને છેલ્લે જરાજર ટાંકા મારી દોરો કાપી નાખો.

હવે વચમાંનું કુંડાળું બનાવવાને વાતે ૧૬ સાંકરી કરી તેને જોડી નાખો અને તેની ખાંદર આઠ લઈને ૩૧ વખત ગુપ્તી. બીજી લાઈન—સાત સાંકરી, એક ટાંકા મુકી બીજામાં આઠ લીધા વગર એક, સાત સાંકરી, એ પ્રમાણે આખી લાઈન ગુપ્તી. ત્રીજી લાઈન—આઠ લીધા વગર એક વખત બીજી હારની ગુપ્તી સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ, *સાત સાંકરી, એક ચોકડાંનાં ખુલ્લામાં ટાંકા લઈ જોડી નાખે, સાત સાંકરી, આઠ લીધા વગર નીચલી સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ એક વખત, સાત સાંકરી, જે ચોકડાંની વચમાં ને જે મોટા ટાંકાઓ ગુપ્તી છે તેની સાથે જોડી નાખે, સાત સાંકરી નીચલી હારની સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ એક વખત *આએ નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી હાર ગુપ્તી દોરો કાપી નાખો.

દીનખાંડ.

લેલીસ, લેલી ફાકલડ.

તરમી સદીમાં પ્રખ્યાત યદ્ય નવજા ઉઝ્જે માંહે બીજા કોઈનું પણ નામ મારડ ફાકલડ કરતાં વધારે માન્યતા વાદ કરવામાં આવતું ન હશે. આ ખરે સ્વ-દેશીનકારી નર અને સુનદા સીમાદ બન્નેમાં તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૩ માં ન્યુયોર્કની સદીમાં જુવાન વયે આર્યો ગયો હતો. એ કોઈ પણ અખરે પોતાના દેશને મહા સંકેતમાંથી ગયાવી સમાદ સંપ્રદામાં રાખવાને તરવીજ કરી હોય, તો તે લારડ ફાકલડ હતો. તેને બીજો લારડ કહેવનડન પોતાની તવારીખમાં કહે છે કે “તેના ખયાસ જોયો તો નરમ, માયાળુ, ઉદાર અને નમનતાઈ બરચો હતો કે દરેક જણ તેની વખાણ કર્યા વીના અને તેને ચાલ્યા વીના રહેતા ન હતા.”

બ્યારે મારડ ફાકલડનું નામ તવારીખમાં અખર રવી ગયું છે, ત્યારે તેની બાતુ લેલી ફાકલડ, કે જેણી ઉત્તમ ગુણો ધરાવનારી, અને આર્યો ધણી ગેળગવાને દરેક રીતે સાવક સ્ત્રી બીજો યોગ્ય લખાવડ છે, તેણીના જેવું હડાપણ અને બહાઈ ધરાવનાર આવણને જયજેત જણી શકે છે. તેણીનું નામ લેલીસ મોરીસની કરી હતું અને તેણી સર રીચાર્ડ મોરીસની બેટી થતી હતી. તેણી પણ ૩૫ વરસની જુવાન વયે, પોતાના ધણી લારડ ફાકલડ પછી ત્રણ વરસે એટલે ૧૯૪૨ ના ફેબ્રુઆરી મહીનામાં મરણ પામી હતી. તેણીની જીંદગીનો હેવાલ આપણને જુસી હતકીનસન નામની તેણીના વર્ણનની એક બાતુ આપે છે, કે જેણી કરનસ હતકીનસન નામના એક રાજકુમારી યાજ્ઞમાં આવેલાન રાખસની ધણીવાણી થતી હતી.

તેણીની સુખી પરજોડી જીંદગીનો હેવાલ અને તેણીના ધણીનાં કમખતનાં મોહનની દમગીરી બરચો ગતિવાર આવ્યા પછી મોરીસ હતકીનસન કહે છે કે, લેલી ફાકલડનાં રંડામાંનાં વરસે “જંદગી કરવામાં અને ધન દાન કરવામાં મગાં હતાં.”

તેણીની ધણીબરી સંખ્યાને જુસી રવી કહે જોની ન હતી; એ કે વારંવાર ‘તેણી’ ગરીબ, તગીમાં આપી પડેલાંઓ માટે મદદ મોકલતી વેળાં સમ્મન હોઝમ કરતી હતી કે તેણીનું નામ કોઈ-પણ રીતે બાહેર આવે નહીં. તેણીનાં કેવંચ પડેલીઓ કે જેઓ કોઈ ખુશ અને કામ કરવાને અસક્ત હોય, અને કેટલાંક ઘણાં જુવાન પણ કામને માટે તલ ના-લાંચક હોય, તેઓનું બંધી રીતે તેણી ચુવરાન કરતી હતી. ઘણાંક ગરીબ છોકરાંઓ સારું એક નીસાળ ઉપાડવા માટે પૈસાની મોટી રકમ તેણીએ આપી હતી, કે જ્યાં તેઓને વાંચતાં અને લખતાં શીખવામાં આવતાં હતાં. તેણી હમેશાં ધણી સંખ્યા રાખતી હતી કે કોઈ પણ મદદ, એરત, યા બચતું કામ ધંધા વીના રહે નહીં, પણ પોતાનાજ હાથે કામ કરી ચુવરાન નેટકું મેળવી શકે. આ માટે તેણી પોતાની

બીજાનો પર સજાને કામે લગાડતી અને પોતાને જતાં ગુ-કસાની તેઓને ધના લાભમાં કોઈ દરકાર કરતી હતી નહીં. આવી રીતે તેણીની મોટી મતજણ તે લોકોને આગમ્મક-કે જે પાપ અને કુર્મનું મુગ છે—તેમાંથી દૂર રાખવાની હતી તે પાર પડતી. તેણી બુખ્યાઓને ખવાડી, નાતવાનને દુ-સ્થાર કરી, અને જીવાડાં શરીરકામને કપડાં આપી તેઓની દુવા હમેશ લેતી. કોઈ વેળા બ્યારે ગયાં કપડાં ખસસ થતાં ત્યારે પોતાના મોડરો પાસેથી કપડાં લેતી કે જેઓને તેના જડવામાં પછી તેણી નવાં આપતી કે જેથી તે ગરીબ બીયા-રંઓ તેણીને બારણેથી નાગાં અને ધંડીથી જુવતાં પાછાં ફરે નહીં.

પણ આ સજા કરતાં મોંઠાં માણસો તરફની તેણીની દી-લ્લોસની બારે વખાણ થતી હતી. બ્યારે તેણીનાં કોઈ ગરીબ પાડેલીઓ આમની પડતાં ત્યારે તેણી ધણીજ સંખ્યા રાખતી હતી કે કોઈપણ રીતે તેઓને કોઈપણ નીજની તજા પડે નહીં; અને બે ગરમ પડતી તો તેઓની સારવાર કરવાને પૈસા આપી માણસો બોમાવતી. તેણી કાંપી મુકલેસ મુષડીઓની વારંવાર મુસાકાત લેતી અને આમની તરફની તેણીની કાગજ અને સંખ્યા, તેણીની નમ્રા અને માયાળુપણ બરાબર દેખાડી આપતું હતું.

તેણીનો ખુદાતી સ્વભાવ લગાર આક્રોશ હતો, અને તેણી ને બરાબર અણતી હોવાથી તેને કાણમાં રાખવાને ધણી ત-જનીજ કરતી હતી, એ કે તેણીને તેમ કરવાને પશ્ચીક મુશ-કેળોએ પેટેમાં નડી હતી, નેપણ આખરે તેણી તેમાં ફેંદે પામી હતી.

આ રીતે દરરોજ તેણી સદયજુનાં કંઠાં કરતી અને હજુ તે માંહે વધારે સંખ્યા ધવાની તજનીજ કરતી હતી.

લેલી ફાકલડ તરીકે તેણી પાસે દેશન અને મરતોઓ બી-ત્તઓ કરતાં વધારે હતો. પણ કોઈ પણ વાંચનારી જાનુ એવી ન હશે જે આ ઉમદા બાતુની વખાણ કર્યા વીના રહે, અને તક મળે જોવાનું બહુ કરવાની કોશિસ કરે.

1900.

૨ મુ જે હુ ર સ દ.

નીચલી એક અથવા વધુ બાળકોના જે બાતુઓ પસ જવા-બ દવારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો “સ્ટ્રી મિત્ર” ના આવના અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચોટી કહાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક અતી સુંદર તકીયા યા ગલીયા સરવા લાપક રંગીન પીકચર લેટ આવવામાં આવશે.

૧-ઉપચાલુ.

જો કોઈ સવાઈ તથા જો કોઈ નરી છે, કે જે બનેલી જા-સત રાખા થાય છે?

મોસ કોહેરબાનું કાપકંઠ શાવર.

૨-ઉપચાલુ.

આટલી સરખી મદદથી,

કામની સરખું ધર,

મટકડી બાઈ એ આડાં ફાડાં,
તો વાદાલાંમાં પડાને નેર;
આરી તેરી ભ્યાંબી ગમે
લાં ફરે થામેર.

મીસ ભાઈ જમરોદણ ઠીક.

૩-ઉ ખ્યાલુ.

એક ત્રણ, નવ, નવ, સાત, ચુંબ, ચુંબ,
બેવડા કરના બેધી ગુણ;
સાત, પાંચ, તેમાં આઠ વાર નાંખ,
બાદ ફર બેવડા, જે સાત લાખ;
ચાવ બેટલા એ પારખે તું,
આપું તેટલા તુરને હું.

મીસ ભાઈ એદલણ પુલેમર.

૪-ઉ ખ્યાલુ.

હું સાત અક્ષરી ઈફરયાનમાં આવેલાં રોદેરનું નામ છે. મારા
પેદેલા અને પાંચમાથી એક પારસી બાનું નામ યાદ છે. મારા
ગાયા, પાંચમા અને ત્રીજીથી પારસીમાં ચાવી કંથારું નામ છે,
મારાં ત્રીમ, પેદેલા, પાંચમા, છઠા અને સાતમાથી એક રોદેર
બાનું છે, અને પારખે.

મીસ મણેકભાઈ હોરમસણ દીનસાહ વાઘડીયા.

૫-ઉ ખ્યાલુ.

નીચે આપેલા સમ્બોના અર્થ તથા એવી રીતે ચોકવા કે તેની
પચ્ચટી કોઈ કોઈમાંથી એક જમતપ્રસીદ્ધ બાનું નામ આવે.

એક છુસકાબાન ત્રીનું નામ.	•	•	•	•
એક હેશનું નામ.	•	•	•	•
મન મમતું.	•	•	•	•
એક વાર વધારે.	•	•	•	•
જગા,	•	•	•	•
રસાય.	•	•	•	•
એક હેશનું નામ.	•	•	•	•
દામીને.	•	•	•	•
એક પક્ષી.	•	•	•	•
એક નતની કુંડ.	•	•	•	•

બાઈ જરબાઈ હોરમસણ ચાહેવાતા.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧	૧૪	૧૧	૮
૧૨	૭	૨	૧૩
૬	૯	૧૬	૩
૧૫	૪	૫	૧૦

૫- દરિ
ક વ ર
લી વ ર પુ લ.
ક પુ ર
લ

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર મુબઈ ખાતેની
ખાતુઓનાં નામો.

મીસ આરોર ૧, ૪. મીસ ભઈલ મેદમલ પ્રહર ૧, ૨, ૪, ૫. મીસ
મનોરેહ હોરમસણ મીબર ૧. બાઈ બપુભાઈ બરમોલ ૧, ૪, ૫. બાઈ
ભઈ જમરોદણ ઠીક ૧, ૨, ૫. મીસાસ આનાબાઈ માણુલ ૧, ૨. મીસાસ
શીતેનબાઈ ધનલબાઈ કુબાર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ રા. બ. લા. ૧, ૨, ૪.
Crissman ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ રતનબાઈ કુસમલ મોદી ૧, ૨, ૪, ૫.

હેશાવરની ખાતુઓનાં નામો.

બાઈ રતનબાઈ કુસમલ (નાપખા.) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ કુસમબાઈ કીરોન-
લાલ મેલ કંનાડર (મીડી) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ બ. દા. નાણાવડી (ગામ) ૧,
૨. મીડીસ શી. પેસલનલ કામળા (ખડગી) ૧, ૪, ૫. બાઈ શી. આર.
એમ. દારનાલ (મીડી) ૧, ૪, ૫. બાઈ મીડીબાઈ સોનાલલ દગલ (પુણી)
૧, ૨, ૪, ૫. મીડીસ મે. એમ. મસાની (બરોડા) ૧, ૪, ૫. મીસ મીડીસ
સોનાલલ બરનાલા (ખડગી) ૨, ૪, ૫. બાઈ કુસમબાઈ ધનલબાઈ
(અકમદનર) ૧, ૨, ૪, ૫. મીડીસ ખરોદલ કુસમલા (ગામ) ૨. બાઈમી
મેદી, કુદ. નર કમલલ કાવર (અકમદનર) ૧, ૪, ૫. બાઈ કુસમબાઈ મેદ-
લલ મંભુલી (મીડી) ૨, ૪, ૫. મીસ જરબાઈ બમલલ રાજકોટવાલા (રાજ-
કોટ) ૨, ૪, ૫. બાઈમી કુસમબાઈ તથા મુનબાઈ નરોલ નમરવાલા (મિલામ)
૨, ૫. Misa G. J. Patel (અમરાવા) ૧, ૫. મીસ રતનબાઈ અરોર
નરોલલ કાવર (અમરાવા) ૪. મીડીસ નવકુલીન (કમલ) ૧, ૫.

“ઉમાર” ગયા મારનું મુંબઈનું ઉત્તમ નીચલાં બાનું એ મેળવ્યું
છે, એ તેમણે મેદરબાની કરી “કયસરે દિન્દ મેસ” મંચી
મંચાવી લેવું.

મીડીસ શીતેનબાઈ ધનલબાઈ કુબાર.
“ઉમાર” ગયા મારનું હેશાવરનું ઉત્તમ નીચલાં બાનું એ મેળ-
વ્યું છે, એ તેમણે પણ મંચાવી લેવું.

બાઈ રતનબાઈ કુસમલ (નાપખા.).

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

બાઈમો ગુલબાઈ ખુરોદલ ભુજવાલા, આલાં દાદા-
બાઈ ઝીનતર, મેદરબાનુ કાવસણદાવર, ખીરાલ-તમા-
રાં લખાણે પૂર્ણ છે.

મીસ દીનાં દીનસાહ, ભુલીઆ, D. S. Loor-તમારાં
બાખાં અરાં નામે તથા સરનામાં મેદરબાની કરી અમારી ખા-
તની નજુ માટે લખી મોકલશે.

મોકલેરેમીઠની કવીતાનો તરભુએ કરનાર બાનું, ભઈ
૯૦ ઠીક-દલગીર છઈએ કે તમારી કવીતાઓ લેવા લાયક નથી.
નવાજબાઈ અરહેશર શેઠ-આવતામાં.
લખનારી બાનુંઓએ મેદરબાની કરી પોતાનાં લખાણો
તા ૨૦ મીની આગમય મોકલી આપ્યાં.

આ “સો મિત” મુંબઈના મેદમાં ના ૭૦ હોરનબી રેમન
કયસરે દિન્દ મેસમાં ચોતને માટે કામલ કવસલ મેદતામી ખાણું છે.

૨-સોય.
૩-સંમિર.
૪-મુંબઈના બમે જમરોદ.

કનિમિત્ર

STORY MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ છું.

નવેમ્બર ૧૮૯૦.

અંક દ્વિતી.

ધર સંસારી કેળવણી ક્ષ-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૪ થું.

એક અભુજમતી મામણી—ભરમ કુદયો—એક માતાનાં
મગજની નબળાઈ માટે એક આપનાં બળાપો—એક
માતાની કેળવણી માટે એક આપનાં પુસ્તાલી.

દીવસ ગરમટ હાવના જુવાન વારસે
કોઈ ઘણે સારાં યુવરયો નહી. મેદરજી
બાઈના આબ્યા પછી તેના લીયારા એ-
ટલા તો રેકાર્ડ ગયા હતા કે તે તેનો
બાલ્યાસ હમેશ કરતાં વધારે મેદરજી ખરી
રીતે કરતો હતો, તે એટલે સુધી કે તેના
હમેશના શાંત અને દરચુવર કરનાર શીશ-
કની પણ બાજુથી તેની તરફ ઉઠકેસાર્ડ.
સવારની ઉઠકેસાર્ડથી તેનું મગજ દહ
શાંત થયું ન હતું અને આ સધળાં સેવડ એક સખત ટપકા
અને ભારી સગમાં આવ્યું. નંદગીર ન્યારે મેદરજીબાઈ
ધરથી આવતો હતો સારે તેને ચીરડાયશે નેઈને હોયી અને
નંદે તેને રસ્તામાં શાંત કરવાની કોશિસ કીધી, પણ તેઓને
એકબી બોલ કહેવાને તેણે મોગ ધારયું નહી. ધરથી આવ્યા
તે કરતાં પણ વધારે ઉતાવળે પગે તે પાછો ફર્યો, અને
બ્યાં સુધી ઘેરમાં પોતાના બાવાની લાઈસેરીના ઓરડામાં
આવી પુણ્યે. ભાં સુધી તે ચોખ્ખો અથવા કાંઈકેય બોલ મો-
લ્યા નહી. સારાં નસીબે તેના યુસ્તાને સકંદ આપવા માટે

લાઈસેરીના ઓરડા દગણાં ખાલી હતો. તેણે માથાં પરથી ફેટા
ઉસડી નાખ્યા અને પોતાના હાથમાંની ચોપડી નીચીપર ફેટી
ખેલી ઉઠ્યો—

“શું હું એક યુરખ નથી—આવી રીતે મને પોતાને દુખી
કરવા માટે શું હું એક “ઈડીઅત” નથી? અને તેથી વળી
એકજ યુરખાઈ બધાં કામ માટે, કે ન્યારે ભારી ઉમરના સે-
ક્ટો છેકસઓ તેઓના છવના ધણી હોવ છે. તેઓ મને તેમ
કરે—મને તેમ ખરચે—કોઈ તેઓને કહેનાર પુછનારખી નહી—
અને પેલી કપીતા—કેટલા બધા નજી તેના કંઠા ધવા માટે
માન લે, અને તેથી કાણને તુકસાન ધરે તેની કંઠા રતીભાર-
ખી ફરકાર કરે નહી! હું એટલો બધો યુરખ કાંવ હોઈશ કે
તેને વારતે હું પોતાને ટપકા દેજો”. વળી એક રુકવના છેકરા
માફક મને સત્ત ધામ, કારણકે શીખવાને વખતે મેં લેસન
કરવાનું પસંદ નહી કીધું. હું ઈચ્છું છું કે મેં આને આપે
દહાડે જેટલું ખચ્યું છે તેટલું મેદરજીબાઈ માસ્તર ખમી શોધે;
તે પછી હું જેવા માથું છું કે શીક અને દેઈન સાથે એવજી
પોતાનું માથું કેમ ફેરો છે? મારામાં પણ બીજાઓની મા-
ફક હીમન કાંવ નહી દોષ?—આવા એક ગેંતામં તરીકે રહે-
વાને બદલે—જેવા જેવા એક—”

“નંદગીર! ” દીનબાઈએકદમ બોલ્યાં, કે નેવજી હાસનાં
બાણીનો અધકાવાનો અચાનક સંભળી તેની પછવાડે આવ્યાં
હતાં. તેણે તેના છેલ્લા બોલો સકમન્યા હતા અને જે અ-
સ્તાથી તે બોલ્યો હતો તેથી ધમરાઈ ગયાં હતાં. તેવજીના
અજબ નેવા કાચવાતાના અવાજથી તે બોલતો અચકી ગયો,
પણ તેની ઉસકેરાયથી લાગણી શાંત થઈ નહી. તે એક ખુ-
રશી પર બેસી ગયો અને ટેબલ પર હાથ મુકી તે પર પો-
તાનું મોહકું કાંકી નાખ્યું. આ વેળાએ તેનું આજી સરીર
જીવ્યું હતું. તેની માતા તેની પાસે બેઠી અને પોતાનો હાથ
તેના હાથ પર મુકી નરમાસથી કહ્યું.—

“માસ વાદાશ નંદગીર. તુંને આટલી બધી ઉસકેરાયીનું
કારણ શું થયું છે? ધરમાંથી ગયો સારે તો કોઈ. ન હતું
અને દમણા શું થયું? માલ કોસર મને કહી દે!”
નંદગીરે સુપ રહેવાની કોશિસ કીધી, કારણકે તે બજીતો.
હતા કે જે તે બોલશે તો તેનેની બચ્ચાં માફકે રકાર્ડ બરો

અને તેથી તેની ગમગીરીએ તેને બોમતાં અટકાવે. તે પણ તેના બાપ અથવા હોળીએ પણ તેને વધારે ચુસ્તે કીધા હને, પણ તેની આ તરફ તે જે હદ બાહેરનો ખાર અને માન ધરાવતો હતો, તે ખાર અને માને તેના ચુસ્તા પર ક્તેદ મેળવી; અને તેણે કહ્યું કે, ચુસ્તે હોવા કરતાં તે અસુખી વધારે હતો; અને જેમ જયપલ્લનાં દીપસોમાં તેની માતા તેને દીપાસો દેતી હતી, તેણે દીપાસો મેળવવાને કમણું તે ઇચ્છતો હતો. આમ કહી તેણે પોતાના હાથે તેણીની આરખાસ વાઢાવ્યા અને તેણીનાં ખર્માં પર પોતાનું મારું સુકી આરધા ગુંગળાવવા અવાજે બોલ્યો—

“મમા, હું ધણે દુઃખી છું; મને એવું લાગે છે કે હું દરેક રીતે ખરાબ, ધાતકી અને દુરબ છું; અને તેથી મારો ઉત્તર ચુસ્તમાં કઢાડાયાથી મારા જીવને સાવી મળે છે, પણ મારી મનહા, તમોને તે સહમજબીને, તમોને મેં જે દુઃખ દીધું છે તે કરતાં વધારે દુઃખ દેવાની નહીં હતી.”

“મારા પોતાના વાહલા દીકરા, તું ધણે અવીચારી અને ધણે ચુરબ છે; અને અમે ધારણે તેવાં મજબુત મનનો ધ્યો નથી. પણ હું તુંને પોતાને કોઈથી વધારે મંબીર વાંકો માટે બદનામ કરવા ઈર્ષ્યા નહીં.” દીનખાઈએ તેનાં મરમ કથાન પરના વીખરામણ કસળી બાસ સરખા કરતાં કહ્યું, તેવચુના નાણુક થંડા હાથની અસર તેવચુના બોલો માફકજ તેની ઉપર થઈ, અને તેમ જોઈને જેમ જેમ તેવચુનું બોલનું સહમજતો મળે, તેમ તેમ તે પાંચ મીની આગડ ધારેના હતો તે કરતાં વધારે તેના જીવને કસાર થયો, અને હમેશ કરતાં વધારે મજબુત દેડાવ કીધો કે કોઈથી દીપસ દ્રવીથી એવું અવીચારી કામ કરવું નહીં અને જે તેમ કરવાને લલચાવ તો કદી પણ એટલો બધો વખત છુટું રાખવું નહીં. જ્યારે પણ દીનખાઈ તેની બુદ્ધિ માટે તેને કંપકો આપતાં લારે હમેશાં તેના મારા ચુલોને ઈનસાફ આખા પીના ચુકતાં નહીં. આ કામ બળપડું ધણે નાણુક તેમજ ચુરકેળ હતું. અને દીનખાઈ કરતાં એણે સુધરેલાં મગજ તથા એકી શીકરવામાં દેખાંતી સ્ત્રીએ માટે કદાચ નહીં બની શકે તેવું પણ હતું; પણ કોઈથી નતની ચુકકેળી, કોઈથી નતની નીપકળતા તેવચુને અટકાવતી ન હતી—મંદગીરને શીખામણ દીધાથી તેવચુને હમેશાં બદલા મક્કતો હતો. તેનામાં એક નતનો એવો હવો, ઉગદા બધાસ હતો, કે જે બધાસ સાથે કોઈથી નતની અચુપટતી સખતાઈ વાપડયાથી તે ખરાબ થઈ જાય છે—કોઈથી અવીચારી બોમ તેને તકરારો પર તકરારો કરવા ઉચકેરે છે, અને કક્ત સામે થયા ખાતરજ પોતાથી ઉમટા વીચારને તે વળગી રહે છે. જ્યારે જે કોઈ સ્ત્રીએમાં તે ખરો છે એવું કમુલ કરવામાં આવે છે, તો બીજી સ્ત્રીએમાંની તેની બુદ્ધિ પણ તે પોતાની મેળે કમુલ કરે છે.

“હવે મારા વાહલા દીકરા, પેલી કમ-સીંગ ક્ષીત: માટે આપણ વાત કરીએ. મને હજી તેની કોઈ સદમજ પડતી નથી કે તું એણે ઘેર પાછો ફર્યો તેવાંજ તે કામગ્યાં તેં કહી કેમ નહીં નાખ્યાં?”

હું તેમ કરવાનોજ હતો, અને મમા, હું એમજ ધારતો હતો કે મેં તેમ કીધું હતું. પણ તે રાતના બનાવો મારાં મજબૂતાં સદવાર સુધી બચ્યા કીધા, અને સદવારના ઉડ્યા પછી મેં હેરછખાઈ મારતરને લાંબા જ્યા મને એટલી તો ઉતાવળ કરવી પડી, કે એ કે મેં એવો દેડાવ કીધો હતો કે તે કામગ્યાંથી મારી પોકેટ જુક વધારે વખત અપવીજ કરવી નહીં, તોપણ તે બેઠે જવાનો મને વંચન મળ્યો નહીં—મેં ધારણ કે તેના બદલાવા દેખાવ પરથી હું બુદ્ધીશ નહીં—જે કામને મને રાખવાનાં હતાં તે મેં જાણી નાખ્યાં અને જેને માટે મને આટલું બહુ મગનું પડ્યું છે તે મારા પોરટ ફાંસીયામાં સુક્યાં. જે મારા પથાની સમ્રાટ પ્રમાણે આજવાને મેં મજબુત દેડાવ કીધો હતો, અને રાતના જલદીથી મારા સાથીઓને છોકોને આપને—અથવા તો ને નહીં આપને, તોથી લાંબે મહેસી લાલ-ચોળી એટલે જાણી નવળો અને સુરખ નહીં બની ગયો હતો તે આટલાં બધાં કામગ્યાંપણામાંથી છુટને, પણ હું એટલો તો ઉચકેરઈ ગયો હતો, એટલો તો તપી આવ્યો હતો, કે હું મજબુત ન હતો કે કેટલી હદ સુધી હું બોલું કરતો હતો.

“ફૂન એક સાંજની મજાક ખાતર, મારા ગરીબ દીકરા, તે પુરતું ખરડું છે; પણ મારી ખાતરી છે કે જે તું કશીસ કરશે તો બીજી રીતે તેનો ખંજ વાળી આપશે.”

“ખંજ વાળી આપું મમા? આએ પીકાર ભરી ક્ષીતા મૈરા અને દીનશાહજ ડાકરનાં મજબૂતાં કઢાકી નાખવા માટે મારી પારા જગી કોઈ હાથ તે હું આપી દેજાં.”

“મંદગીર, હું ધાકું છે તું બેઠી કરી શકે.”

તેણે તદન ધમરાઈ જઈ તેણીની તરફ બેઠું.

“બેઠી કરું મમા?” તે પાછું બોલ્યો.

“હા મારા દીકરા! એ ધણી દુઃખભરી દુરમ છે, પણ ધણી અસહારક છે. દીનશાહજ ડાકરને જઈને મમ અને તેવચુને બીજી વાત કહી દે.”

મંદગીર આ સંબળી એકદમ લાસ થઈ ગયો.

“મમા! મને એવી કોઈ બીજા કરવા કહેા ના!” તેણે ધણી ઉતાવળથી જવાબ દીધો, “હું તે કરી શકતો નથી.”

“મારા વાહલા દીકરા, એ તો તુંને એવું લાગે, એમાં અજબ થવા જેવું કોઈ નથી. એથી તુંને હથકા પડવા જેવું લાગશે અને દુઃખથી ઉપજશે ખરું; અને હું જે તુંને કોઈથી રીતે હલકો પાડવા વગર અથવા દુઃખ લગાડવા વગર તેવુંજ સાફ પરીણામ લાવી શકું તો હું કેટલી બુદ્ધી યાજે તે મને તુંને કહેવાની જરૂર નથી. પણ તારા શીંચ બીજું—કોઈથી દીનશાહજ ડાકરનાં મનપરથી પેલી ક્ષીતાએ કીધેલી અસર દૂર કરી શકે નહીં, અને મારી ખાતરી છે કે જે થોડો વખત વીચાર કરશે તો તુંથી મારા વીચારને મક્કતોજ થશે.”

“પણ મમા, મારીપરજ એટલું બહુ દુઃખ થું કરવા નાખવું એણે! એકજાણી હું તેને લાનકાળી હોજી તો મું થયું?”

“મંદગીરે વધારે તપી જઈ જવાબ દીધો, “જે કે મારી અખતારની ક્ષીતા કમનસીબે તેવચુની નજરે પડી છે, તોપણ

બીજાઓની એટલીજ દુઃખ ઉપભવનારી છે અને મારા સા-
થીઓની મારા જેટલાજ કષ્ટકોને લાગે છે, સારે મનેજ શું
કામ ખમવું નેહીયે ?”

“કારણ કે તારી પોતાનીજ ભુલથી તું ખાદ્યામાં પડ્યો છે.
તારા સાથીઓએ ખરેખર ખોટું કીધું છે, પણ આપણે કેમ
ભણે કે જેટલી સંભાળથી તુંને તારા આપે અને એકદરજ-
ભાઈ માસર કેળવણી આપી છે, તેટલીજ સંભાળથી તેઓ-
નેળી કેળવણી મળી હોય, અને જે તેમજ હોય તો મું તે
માટે તું વધારે જવાબદાર નથી ? દેખાઈની રીતે આવી ગમ-
તમાંથી દુર રહેવાને તેઓનું દીઝ તેઓને આટકાવતું ન હતું,
તારું તો હતુંજ; કારણ કે તે પોને કમુચ કીધું છે કે તે કામ
ખોટું નહીં પેઢલાં તો તું તેનેથી અગ્રણી રહેવા હતો, પણ
પછી તારાં મગજની નમણાઈને લીધે તેમાં બેઝાવાનું દુઃખ જરા
સાથે; મારા દીકરા, જે થઈ છે તે કમુચ કરવાનું દુઃખ જરા
ખમ અને પછી બનીયામાં તેની પાદથી આવી લાસલોમાં પ-
ડેતો તું આટકશે—અને તેમ કરવાથી તું અમારી આગળ
સામેત કરી શકશે કે, ભેકે એક ધડીની નમણાઈથી તારેથી
એક ભુલ થઈ ગઈ છે, તોપણ તું અમે જેવો પારીએ નેવેજ
લીમતવાને અને પ્રમાણીક છે.”

નહંગીરે કહી જવાબ દીધો નહી, પણ તેને અંદરખાનેથી
શું થતું હતું તે તેના એકાપરથી જણાતું હતું. તેની માતાએ
આગળ ચલાવ્યું:—

“ધાર, અને તેમ ધારવાને ધણું કારણ છે કે, દીનશાહજી
ઠાકરને આપણી સાથે વધારે એકાદી દોરતી પડે સારે તારાં
આવાં પ્રયત્નમાં અને સમર્થાઈ ભર્યાં હૈયાં સાથે તું તેવજી સાથે
કેવી રીતે દોરતી રાખી શકે? ભેકે તુંને કદાચ એવો દીકરા-
સોમી હોય કે તારી બધી વાત અમે કોઈ આગળ કરીએ
કરી અને દીનશાહજી ઠાકર તે કદી નહીં નહી. તુંને હ-
મણાં લાગતું હશે કે તું તેવજી સાથે તેવી દોરતી રાખી
શકે, પણ હું મારા નહંગીરને વધારે સારી રીતે જાણતી છું.
માન, હવે એ વીશે હું વધારે વાન કરતી નથી, કારણ કે જ-
નવાને વખત થયો છે. મારા વાહાલા દીકરા, પાદ રાખને
કે દીનશાહજી ઠાકરને મનજા જવાનો હું તુંને કાંઈ હોશમ
કરતી નથી; ફક્ત તારી ભુલોના જરૂર જે સીજ વધારે સારી
રીતે વાળી આપે તેજ મેં તુંને કહી છે, પણ જે તુંને સાફ
લાગે તે કરવાની તુંને પુરતી છૂટ છે.”

આમ બોલી તેવજી એકાદી છોડી આવી ગયાં. નહંગીર
થોડી મીનીટ સુધી ઊંડા વીચારમાં પડ્યો અને બંધાં સુધી તે
ખાણું માટે તૈયાર થઈ તેનાં કુટુંબને મળ્યાં ભાં સુધી તેની
ચુપકોટી બાગી ન હતી. અનંચેરશાહે તેની પર કાંઈ ધ્યાન
આપ્યું નહી, અને બે ત્રણ વખત આપણી નાની માથાજી દી-
લની પીરિયતની આંખોમાં એકરામશાહ આવી ગયા, કારણ કે
તેણી તે ભાઈ કે જે હમેશાં તેઓના કુટુંબની છવ હતો, તેને
આની રીતે દશગીર અને ચુપ એકેલો બેઈ રાકી નહી.

ખાણું ખાધ પછી નવો તે એકાદી છોડી ગયો તેનીજ

તેણી તેની પુટે ગઈ અને કાષ્ટાચાત્રા બરી નજરથી તેના એ-
કરા તરફ બેઠું, અને તેનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. તેણી
પોતાના બાપનું વચન તેને કહેવાને ઈછતી હતી, પણ બીદલતી
હતી કે તેમાં તેણીનો ભાગ હતો તે રખેને તે શીધી કહારો.

“કેમ વાહાલી પીરિયત, શું છે ?”

“તું બહાર ફરવા જાય છે કે ? હુંબી તારી સાથે આવું ?”

“નહી છગર, હું આને નથી જતો. કદાચ થોડાપર જવશ.”

“થોડાપર !” તે નાની છોકરી પાણું બોલી, “એટલા વ-
ખનામાં જશે શું ને પાછો ફરશે શું ?”

“પીરિયત, તું ભુલી જાય છે કે હમણાં દહાડા લાંબા છે
અને હજીતો ફરવાનો ઘણો વખત છે. પણ તું તે બીરો કોઈને
કહતી ના, કારણ કે મેં હજી નહી વીચાર કીધો નથી.”

તે તેણીનાં કષ્ટાપર કીસ કરી ચાલી ગયો, અને થોડો
વખત પછી તેણીને દીનશાહ, ખોરશોહ અને રૂઝ સાથે ફરવા
જવા બોલાવવામાં આવી. તેઓને રસ્તામાં નંદગીર થોડાપર
મળ્યો. બે કે તે તેનો થોડો ઘણોજ જલદીથી કુદાવનો હતો,
તોપણ તેની માતાને ડાકું કરવાનો તેને વખત મળ્યો, અને
જ્યારે દીનશાહએ તેનો ઉશરેશ્વર આવેલો પણ આતુર એકેરો
બોલ્યો, સારે તેવજીનું હૈયું ધપકાડ્યું. બીજી પછે તે તેઓની ન-
જર આગળથી ગુમ થઈ ગયો. પથાર જે તેનો નોકર હતો,
તે હમેશાં તેની સાથેનો સામેજ રહેતો હતો.

તેઓ થોડુંક આલા પછી રસ્તામાં શરદાનાં સુનાખાઈ અને
તેવજીની દીકરી મેદેર તેઓને મળ્યાં, અને તેઓની સાથે તેઓ
ધેર પાછાં ફર્યાં. પીરિયત કે જેણે મેદેરને એક પખવાડ્યું
થયું ભેઈ ન હતી તેણી તેઓને ભેઈ ઘણીજ ખુશી થઈ ગઈ.
ગુરુ મેદેરની આગળએ ચાલતી હતી અને તેની વાલમીતમાં
મજાહ મેળવતી હતી. ધરમાં દાખલ થયા પછી તેઓને મન-
ચેરશાહ, હોમી અને જાન મળ્યાં, અને હમેશ કરતાં જે વધારે
આતુરતાથી સુનાખાઈ અને હોમી એક બીજાને ભેટ્યાં, તે ભેઈ
દીનશાહ લગાર અજબ થયાં. સુનાખાઈના પેઢલાં બોલો જે
નીચે પ્રમાણે હતા, તે સંજોગી હોમીના ગાલો શરમથી લાસ થયાં.

“મારે વાહાલા હોમી, હું આશા ગણું છું કે ગયે બ્રહ્મપત-
વારની એકનતથી તું દામી ગયો ન હશે.” તેવજી બોલ્યાં,
અને તેની તરફ જોતાં તેવજીની આંખો આંસુથી ભરાઈ ગઈ.

“અરે કાંઈમી નહીર,” તેણે જલદી જવાબ દીધો અને
જાણે તે વાત ફેરવી નાખવા માગતો હોય તેમ દેખાડ્યું; પણ
સુનાખાઈએ દીનશાહ તરફ ફરી આગળ ચલાવ્યું:—

“દીનશાહ, બે હું તમને એમ કહું કે હું આને તમારે
ભાં તમને મળવા કરતાં તમારા દીકરાની ખબર પુછવા આવી
છું, તો તમે અને માફ કરશો. મને શીકર લાગતી હતી કે રખેને
તેનાં અસાધારણ અને મારી ખાતરી છે કે કાકી નામે તેવાં
કામથી એને કચી આડમણ થઈ હોય.”

“જ્યારે તમે ખજા પોણાં દીકરી કદી દેવો છો સારે હું
ખાફ છું કે મને અંદરજી નહી થતું નેહીયે.” દીનશાહએ હ-
સીને કહ્યું, “પણ જ્યારે તમે મારા દીકરાના વીચારમાં મારા

કરતાં વધારે છેઓ, સારે તો તેમ થવાની મારી આટી મીઠી મરજી થાય છે. હોમી ગયે બરેસપતવારે ધરમાં ન હતો તેની મને ખબર હતી, તેથી તે એટલાં બધાં પુઁ ઉખોળી કામમાં શેકાયેલા હતા તેની મને ખબર નહીં હતી.”

“સારે એ ક્યાં ગયો હતો તે શું તમે નહીં જાણતાં હતાં?” મેહેર અને તેનાં માથ એકદમ બોલી ઉઠ્યાં, અને પેદલીએ હમેશ કરતાં વધારે આતુરતાથી આગળ ચલાવ્યું; “તમે જાણતાં નહીં કે પેલા શેકામાં એ આટી વીથેની ગાય દહાડવા ગયો હતો, અને તેથી વળી આખો શેકો કે જેને તે ધીકારે છે, તેમાં ફરિને આદીને તેણે ખરેખર શોધી કહાડ્યો અને આખો દહાડો તેને પોતાની સાથેના સાથે રાખ્યો. પણ તો ઘણા કામમાં શેકાયેલા હોવાથી તેવળને આદીપર દેખરેખ રાખવાનો કાંઈ વખત ન હતો અને એ જો લાં એકસો પડી જતો તો કોણ જાણે કોણ કોણની સંગતમાં ફરતે! હું કહી નહીં શકતી કે હોમીએ તેને કેમ લપ્તવાવ્યો, પણ આદી એની સંગતમાં રહેવાને વડન ખુશી હતો. તેઓ બેજે સાથે જમ્યા, અને—”

“અને મારા દીકરાને જોવાથી મને જેટલો મનોમ ઉપજતો નાનદીક તેટલોજ મનોમ અને હોમીના દીકરાસાથે ઉપજ્યો.” સુનાખાઈ ધુરતે અવાજે અને આંસુ ભરી આંખોથી બોલ્યાં. “આ દીકરાસો કાંઈજ નહીં પણ એક થોડીક લાઈનનું કામજ હતું, કે જે વીશે હોમી મને ખાતરી આપે છે કે અદી પોતેજ તે લખવાનો હતો, જેમાં તે કહેવડાવે છે કે મને ખરાબ મર્યા વગર ગયો તે તેગેથી ખમી શકતું નથી, અને જો તે પોતાના ગાય સાથે ધણો મુખી છે અને ઘેર આવવાની તેની કાંઈ ઝાઝી મરજી થતી નથી, તેપણ તે મને અને મેહેરને હજી સુધી ધણો ધણોજ આડે છે અને તેવીજ રીતેના પ્યાર તે આજુ રાખશે અને જ્યારેથી જનશે સારે આમને મર્યા આવશે. અરે દીનખાઈ! આવી જનતાં કામજથી મને ફેરસો દીકરાસો મળવો જોઈએ તેનો શું તમને કાંઈ ખ્યાલ નથી આવતો? આએ સધળું તમારા દીકરાની માથા અને વાત્રાઈથીજ થયું છે.”

જ્યારે સુનાખાઈ અને મેહેરે ઉપસો હેવાત્ર આપવાનું શરૂ કર્યું, સારે હોમીએ લાંબી વડી જવાની વેતરણ કીધી, પણ જનક પ્યારણું આગલ આડો ઉભો રહેતો, કે તે બહાર જઈ શકેજ નહીં, અને જોરશેદ તથા પીશોમએ બંધીસાનની માફક તેનો આકેસો હાથ પકડી રાખ્યો, કે તેથી બહાર જવાનો વીચાર માવજ નહીં. પણ હોમી દસી તેની બેઠેનેનો હાથ છોડી નહાસી ગયો અને તેની માતાના પુઁ આગળની દમેશની જગા પર જઈ બેસો.

“ખમતી તમેને દીકરાસો મલખોજ જોઈએ.” મચેરશાહે જવાબ આપ્યો. “અને હું ધણો ખુશી છું કે મારા હમેશના એકમારગી હોમીને એવી મુશ્કેલી મુઝ પડી. એઈ, શરમહિસા! તમારું મોઢકું જરા ઉંચું કરો અને અમેને સહમળવો કે આટલો બધો બેદ અને બરમ રાખવાનું શું કારણ હતું. મા-

રેથી અને તારી માતાથી તારી ધારણાએને એટલી બધી છુપી રાખવાનું શું કારણ હતું?”

“કારણ કે પપા, મને બીક લાગી કે તમેને તે કદાચ ગમે નહીં. મને પોતાને તો તેનો વીચાર કરવાનીથી બીક લાગી, કારણ કે તમારા હુકમેને આનાદર કરવામાં હું ખરેખર ખોટું કરતો હોજ તેમ ગમે લાગ્યું; અને તેથી વળી કાંઈ સાફ સેવક આવવાની ખાતરી વગર. હું જાણું છું કે આદીને શોધી કહાડવાની મારી ઈચ્છા હું તમેને જાણાવતે તો તમે મને જવાનો ના નહીં પાડતે, પણ સારે તો મર્યા બધું જાણુંતે અને વખતસર નહીં આવતે તો તેવજી નકામી શીકર કરી શકે; નહીં લાઈ?” તે એટલા તો ખ્યારબધી દેખાવથી તેની મા તરફ જઈ બોલી, કે તે દેખાવ એક પારકું આદમી પણ જલદીથી જોઈ શકે નહીં.

“મારા વાહાત્રા દીકરા, ખગીતજ મને શીકર લાગતે. મને બીક લાગે છે કે તારા વીચારને હું ધણો હુકમકર્ષકરો પાડતો. હું ખુશી છું કે મારાં મુખને ખાતર તે એટલો બધો વીચાર કીધો અને મને વધુ જાણવું નહીં. આ માટે સુનાખાઈ મને તમારી અદેખાઈ કરવી ન જોઈએ, પણ એક બેદ ખેલવા માટે તમારો તેમજ મેહેરનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. હું નહીં પાકતી કે હોમીએ પોતાની આખી છાંટીમાં પણ કાંઈ વખતે આગવી એટલી લાગણી અને હૃદયસા ઉસકેરી હોય.”

જમશેદજી શરાફના આવવાથી આ વાત હોમીની ખુશી વચ્ચે લ્યોજ બંધ પડી, કારણકે લોહો તેની તારીફ કરે તે તેને ગમતું હતું નહીં. જમશેદજી ઘેરમાં ગમે એવા કરડા હોય, તેપણ મચેરશાહનાં છોકરાંઓ તરફથી તેવજીને હમેશાં ખુશ થતી ગરજો આવકાર મળતો હતો. તેઓ સમજી નહીં શકતા હતા કે દીકરા એને શાવક તેઓના આપથી એટલાં બધાં શા માટે બીદતાં હતાં. કાંઈ અસાધારણ બતાવે તેવજીને “હુખી કીધા છે એમ તેવજીને જોતાંજ પહેલી નજરે મનચેરશાહ પામી ગયા, પણ તેવજી તે પર કાંઈ ધ્યાન આપ્યું નહીં, કારણકે જમશેદજીને છોકરાંઓ સાથે વાત કરવામાં ખુશી ઉપજતી હોય એમ લાગતું હતું.

“અરે પેલા મારો નંદગીર દોસ્ત ક્યાં ગયો?” તેવજી આદ પીતાં પીતાં નંદગીરને ગેરહાજર જોઈ બોલ્યા. મચેરશાહે પણ અન્યથાનીમાં તેજ સવાક પ્રજ્યો. પણ તેવજીનાં ધણિયાણીએ જવાબ આપ્યો કે, તે તો ઘોડા પર ફરતાં ગયો હતો અને તેને પાસે ફરતાં ધણો વખત લાગશે; અને આ વાત લ્યોજ બંધ પડી.

આદે પીધા પછી સુનાખાઈ અને મેહેર, હોમી અને જલ સાથે ઘેર પાછાં ફર્યાં. છોકરીઓ આવની કાસ મંરેતું તેઓનું કાંઈ કામ કરવામાં શેકાઈ અને જોગ ગમે તેમ મનહ કરવા માંડી. જમશેદજી તેવજીના દોસ્તો સાથે કેટલોક વખત એકસા બેસા કે જેઓએ તેવજીની દહમીરિતું કારણ જલદીથી શોધી કહાડ્યું. તેવજીને સહવારના માવજ પડ્યું કે જે જગાએ તેવજી શાવકને જ્યા ના કહ્યું હતું, તેજ જગાએ તે તેવજીની

મરણ ઉપરાંત ગયો હતો, તે માટે જ્યારે તેવણે સવાલ કીધો ત્યારે તેવણનાં ધણીમાંથીએ તેવણને ઉઠાવ્યો; પેહેલાં તો તેવણે સાફ ના પાડ્યું કે તે ગયેજ ન હતો. પણ બીજીજ પણ તેવણથી બોલાઈ ગયું કે, એવી જગાપર જવામાં શું અડચણ હતી. વળી છોકરાંઓની એવી બાળદમાં બે જમશેદજી વચ્ચે પડે તો પછી તેવણે આવી નાકરમાનીની આશા રાખવીજ નેહીયે. જ્યારે તેવણનું ધર આવું હોય તો પછી તેવણ સચ્ચાઈ, મરતોએ અને ખ્યાર કયાં શોધવા જાય? જ્યારે બચપણમાંજ તેવણના દીકરાને આવી કેળવણી મળે ત્યારે મોટપણે તેનું શું થાય? તેવણે તેને સખત શીક્ષા કીધી હતી, પણ તેથી તેનીપર સારી આસર થવાની તેવણને થોડીજ આશા હતી, કારણ કે વાંક દીકરા કરતાં માનો વધારે હતો; તેથી બનતું હતું એમ કે, છોકરાનો બાપ તરફનો ખ્યાર દબાડે દબાડે એછો થતો હતો. આમ હતું તો ખરું, પણ કહે શું? શું ધરમાં આવી નાકરમાની અને જુદું (કારણકે શાવકે સાફ ના પાડ્યું હતું કે તે એવી કોઈ પણ જગાએ ગયો ન હતો) તેવણ આશ્વવા દે? આ વાત ધ્યાની કેળવણી લાઈશીના એનરડમાં બરાઈએસા હતા, પણ છેલ્લે જ્યારે નહીજ ખમાયું ત્યારે મરચટ લોડન તરફ આવ્યા. તેવણની ખાતરી હતી કે જો કેટલી તેવણને મનની સાંતી મળે તો તે આજેજ જગ્યા હતી.

તેવણની તરફ જવાની નજરથી જોતું મંચેરશાહ અને દીનપાઈ માટે સોલેહ હતું, કારણ કે તેઓને તેવણનું બહેખરજ લાગતું હતું, પણ તેવણને સલાહ આપવાનું કામ નાજુક અને સુશકેળ હતું. ફરક જણે યાદ રાખ્યું નેહીયે કે કોઈની ધર સંસારી ખટપટમાં માયું ખોસતું એ સૌથી ખ્યારમાં ખ્યાર દોસ્તોનું પણ કામ નથી. જ્યારે જરૂરમાં પોતેજ પોતાનાં છોકરાંને નાકરમાન થવાને ઉતેજણ આપનાં હતાં, ત્યારે બીજાંએ તે શું કરી શકે? અગીઆર વરસની નાદાન ઉમરનો એક છોકરો કે જોને યૌરની દેવળી પછી મળી દોષ, તેને સુખમાં સુધી એકલો રહેલમાં મોકલવાને જમશેદજી રાજ ન હતા, અને મંચેરશાહ પણ તેવી સલાહ આપી શક્યા નહી. તેવણે તેથી જમશેદજીને ફક્ત દીવાસે દેવાની અને તેવણને દેખાડાવી આપવાની કોરોશ કીધી, કે કોઈ વેળાએ સારી કેળવણીનાં પણ કેવાં માઈં પરીણામ નીપજે છે. બળી કોઈમાં એવું પણ બને છે કે, બાપવણની લુલો મોટપણે એછી ઘઈ જાય છે અને એક ખરાજ માણસ જાણક એક સારો જ્ઞાન થવાની આશા આપી શકે છે. આ સાંભળી જમશેદજીએ નાસીપારાથી પોતાનું રોકું પૂછાવ્યું.

“મંચેરશાહ, મારી પર શું પડ્યું હશે તેવો તુંને થોડોજ ખ્યાલ હશે.” તેવણે જોતાં. “ફરકે મીઠામાં તેજ ન તારાં બચ્ચાંની કેળવણીમાં પણ એક સારો સાથી મેળવવામાં તું બાઅસાળી થયો છે. હજોશાં મા અને બાપ વચ્ચે સંપ હોવો નેહીયે, નહીં તો કે બચ્ચાંનાં સુખ માટે આશા રાખવી કેટલ છે. મારી બાપડી ફક્ત થોડીજ મીઠોમાં તારી બાપડીના જેવી હતી; પણ હું બાપડું કે મને એમ નહીં જોતું નેહીયે.” તેવણ દીનપાઈની આંખમાં કપકાની નીશાની નેહ જસદીથી જોત્યા,

અને પછી બે છોકરાઓ જેઓ જાદરથી તરતનાજ ફરીને આવ્યા હતા, તેઓ તરફ ફરીને વાત કરવા લાગ્યા. થોડા વખતમાં બંદોળી કરવાનો વખત થયો અને જમશેદજી ધર જવા ઉઠ્યા. મનચેરશાહે તેવણને અટકાવ્યા. “નહી જમશેદ, ઉભો રહે, બંદોળી કરવાને વખતે આવણેને છુટું શું કરવા પડ્યું નેહીયે? ચાલ અમારી સામે આવ. આજે કાંઈ પેહેલીજ વાર આપણે સાથે બંદોળી નથી કરતા.”

જમશેદજી જરાકે પણ આનાકાની વગર તેઓ સાથે ગયા. હજી જાંદગીર આવ્યો ન હતો, અને તેની માતા હવે ધણી ચીતાતુર થઈ; તેઓના કહેવાથી મનચેરશાહ ના કલાક એટી થયા, પણ ધણી આનાકાનીથી. બીજી કોઈપણ બાબત કરતાં તેવણ આ બાબતમાં ધણી મોક્ષસ હતા કે કુટુંબનાં દરેક બાંદોળીએ ડેવેવેલ જખતે જાંદોળી માટે બેસું થતું નેહીયે. ના કલાક યુરો નહીં ધાય તેટલાં તો જાંદગીર અને ખરાજ હતાં વળમાં ખોરડામાં દાખલ થયા અને શુષ્કપત તેઓની જગાપર જઈ ઉભા. ફેકટમાં દીનપાઈએ પોતાનું ધ્યાન બંદોળીમાં રાખવાની કોરોશ કીધી, શું તે બહેખરજ દીનશાહજીને લાં બંદોળી આવ્યો હશે? અને જો ગયો હોય તો તેને કેવો આવકાર મળ્યો હશે? એવા એવા હજારે ખ્યાલ અને શીકર તેવણનાં મનમાં પેલસ થયાં. પણ જ્યારે સધણું પૂરું થયું અને જાંદગીર ઉઠ્યો, ત્યારે તેની તરફની એક જ નજર તેવણના ક વને સમાધાન કીધી. ખારતે થોડે સ્વારી કીધાથી તેનો મેલેરો લાલ ધઈ આવ્યો હતો, પણ તેની આંખો ચળકતી હતી અને તેને કે ખાવ થોડાંક અઘવાડાંપર જેવો દરિસો હતો તે કરતાં વધારે ખુશાલ દરિસો હતો. જેના નોકશા ખોરડો છોડી ગયા કે જરાકે પણ આનાકાની વગર તે મનચેરશાહ આવળ ગયો અને ધણી આતુરતાથી પણ માનમરી રીતે બોલ્યો:—

“વાહાલા બાવાલ, તમેથી મને માફ કરશોકે? દીનશાહજી ડાકટરે બંધી થીત મળણી છે અને તેવણે મારી સુરખાઈ ફક્ત માફ જ નથી કીધી, પણ મારી ખાતરી કીધી છે કે જે બીજારગરી કવીતાથી તેવણને દુઃખ લાગ્યું હતું, તેના મે” નેહીયે તે કરતાં વધારે બદલો વાળી આપ્યો છે; હવે પછી તેવણ તે વાત દસી કહાડશે, અને તક મળવે સમયે નહરે કરશે કે તે કવીતાનો કતા તેવણનો સુખ દોરત થાય છે; તેવણ આશા રાખે છે કે તમે” મને તેવણનો દોસ્ત થવાની રજા આપશો. તેવણ ધારે છે કે તેમ કરવાથી તે વાતપર રાંકણ વળશે. છતાં થોડાં અઘવાડાંમાં મે” એટલું તો દુઃખ પડ્યું છે, કે હું નહીં ધારતો કે હવે કોઈથી વેળાએ હું આવો ઉતાવળો અને અનીચારી થઈશ. ફરીથી એક વખત તમે મારી આસની અજાવશ કરી નેશો?”

જેકે મનચેરશાહને હમેશાં પોતાની લાગણી તથા અવસ્તી દેખાડી દેવાની ટેવ ન હતી, તોપણ આ વેળાએ તેવણને બેક મીઠ એટલી તો લાગી કે તેવણ સુસકેળાથી જવાબ દઈ શક્યા. પણ જાંદગીર આશા રાખના હતા તે કરતાં વધારે તેવણના બોલોએ તેને સંતોષ આપ્યો, અને તેણે પ્રમાણે જાંદગીરખાઈથી જવાબ દીધો:—

“પપા, મારી હીમતને વાસ્તે મારી તારીફ ના કરો. મારી ખાતરી છે કે મમાએ મને એ સલાહ નહીં આપી હતો તો હું એમ કરતેજ નહીં. કદાચ એવું મારાં ધ્યાનમાં આવતે ખરું, પણ હું ધારું છું કે મગદરી મારા તે વીચારને વગર આપવા દેતે નહીં; પણ બ્યારે મમાએ સઘળી વીમત મારી આગળ બરાબર દરશાવીને કહી, ત્યારે આ બાબતની સમ્માર્થ નહીં માનવાને હું મારું મન મનાવી શક્યો નહીં. અને હું એ તેવજુની સલાહ પ્રમાણે નહીં ચાલતે તો હમણાં હું વધારે દુઃખી થતે. મારાં વાહાલાં, વાહાલાં મમજી,” તે બાજે રાતે સુતી વેળાએ હમેશ કરતાં વધારે ખ્યારથી તેની માને કાઢી કરી બોલો: “તમે મને કેવો સુખી બનાવ્યો છે, હું તમારો કેમ ઉપકાર મારું ?”

એ તેવજુ તેને સુખી કાઢે છે હોય તો ખચીતજ તેનો ખદ્દો તેણે વાગી આપ્યો હતો, કારણ કે દીનજીએ તે પહે નેટલી ખુશાશી ઉપજાવતી તેટલી કપચીતજ ઉપજાવે. તેવજુની નાની પીસાજ એ કે તેની માતાની લાગણી સમજી શકતી ન હતી, તેવજુ તેણીથી તેવજુના નેટલીજ ખુશી થઈ.

“કેમ દીનજી, શું મારા બોલોને તમારા દીકરા ખરા પાડી નહીં આપતો ?” સપળાં હોકરાંએ સુવા ગયા પછી બ્યારે જમશેદજી, મનચેરશાહ અને દીનજી સાથે એકલા પડ્યા ત્યારે ખુશાશીમરી રીતે બોલવાની કોશિશ કરી તેવજુ બોલ્યા. “તમારા જેવાની સલાહ માન્યા પછી તે કેવી રીતે ખરાય ચાલ શકાવી શકે ?”

“ખરેખરજી તેણે મને જેણેય તે કરતાં વધારે ઈનસાફ આપ્યો છે, પણ પોતાને પુરતો નથી આપ્યો. હું તેને જોતો રહ્યો એકસો યુગી આપી ત્યારે મને ચોડીજ આશા હતી, કે મારી દુઃખભરી શીખાગણ તે માનશે. વળી જમશેદજી, તેવજુ મશકેરી બરવા બચાવે ઉમેર્યું, “એક માતાને તેણીનાં પોતાનાં ધરમાં કાઢી નથી ચાલતો એવી ધારણાથી મેં કાંઈ તમારી તરફ કપકાપ કે નજરથી નેહું ન હતું. તમને પુરતી રીતે ખરજી છે કે મેં તમ શું કામ કાઢ્યું અને હું હજીય કહું છું કે તમે એકાંથી સખતાર્થ અને એણે એકમારગીપણે વાપડો તો સાફ. જેમ તમે જરજીઈની લુલો જુલો છો તેમજ એ તમે તેવજુના સાસા યુલોળી જેવો તો કદાચ તમે તમારાં હોકરાંએની આપદમાં તેવજુને તમારી ગરજ પ્રમાણે ચલાવી શકો ખરા.”

“દીનજી, હવે નહીં અને, હવે તો મેડું થઈ ગયું; પણ તમને જરાકની ખ્યાલ નથી કે તમારા દેખાવથી મને આગલો વખત કેવો યાદ આવી ગયો હતો,” તેવજુ વાત ફેરવીને કહ્યું, “કે જે વખતે મને તમારી આગળ આવવાની પણ બીક લાગતી હતી. મનચેરશાહ, મેં તમને આગળ એક વખત કહ્યું હતું તે યાદ છે, કે એકલી હામણનાં દીનજીઈમાં એ કાંઈની ખામી હોય તો તે તેવજુનું કંજરાપણ હતું.”

“તે રાતનો બનાવ હું સંક્રાંતિથી જુલો શકીશ નહીં.” મનચેરશાહે તેવજુનાં ધણીઆંણી તરફ ખ્યારબરી નજર ફેંકી કહ્યું. “બીચારી આઈગાએની કંઈની ચાલ તે સાંજે મારી

નજરે પડી ત્યારે મને ચોડીજ વીચાર હતો કે તેણીનાં મા બાપ વીનાનાં બચ્માં મારાં પોતાનાં તરીકે મારે આસને પડશે.”

“એક તો આગેદુખ તેવજુનીજ શીક્ર છે.” જમશેદજી બોલ્યા. “જેમાંના એકનોથી ખવાસ તેવજુના જેવો છે કે ?”

“બસ ખુશસુરતી અને ખવાસમાં લગભગ તેણીના જેવો છે,” દીનજીએ બોલ્યા, “શુભ તેની મરીબ બીચારી માતાને કશામાં પણ મક્કતી આવતી નથી.

“ત્યારે શું તેણી બાપ જેવી છે ?”

“તેવજુનો ખવાસ પીઠાણું તેટલી બધી હું તેવજુને એકાં ખતી નહીં હતી, પણ હું નહીં ધારતી કે તેમ હોય; ખરું કહું તો મુઘનો ખવાસ હું હજી સમજી શકતી નથી.”

“ખરેખર ?” જમશેદજી મુઘનાં દસી બોલ્યા, “તમારી ચપલ આંખોએ આ વેળાએ ઉલકાપ આપી કે ?”

“હા, એમ છે તો ખરું,” તેવજુ પણ તેવાજ બચાવે જવાબ દીધો: “શુભ મારું સીધી નાહું બાળક છે અને બ્યારે પાંચ જળુને હું ફેતેદ બરી રીતે મદદ કરી શકી છું, ત્યારે હાંકની વખતે મારી આક્રમ ખુશી થઈ જાય છે અને મને વધારે મદદ કરવા ના પાડે છે.”

“જમશેદ, તું કાંઈ એના બોલકાપર ધ્યાન ના આપ.” મનચેરશાહ દસી વચમાં બોલ્યા. “એનાં મનમાં એ કાંઈ એવું ધારે છે કે શુભમાં કાંઈ અનજ્ય જેવું છે કે જે એ સમજી શકતી નથી. અને તો લાગે છે કે મારી બાપકીનાં શાંત ભેગમાં ખ્યાલી ભુત રમત રમે છે અને અમારી નાની બનીજી તો એક સાંધારણ બચ્માં જેવી છે. ફક્ત તેણી પોતાની ઉમર કરતાં વધારે દસવીરે ચેદરાની અને એકમારગી છે, કે જેવું કારણ તેણીની ખરાય તંદરસ્તી અને નાહનપણમાં પડેલું દુઃખ હોય. તેથી જને મારી બાપકી ભેદ કહે છે, તે ભેદ હું આજે પ્રમાણે બોલું છું. પણ એનાં મગજમાં એવા ખ્યાલો એટલા તો યોગ્ય છે કે હું તેને વાસ્તે એની સાથે મારાં નથી, કારણકે દરેક બાબતમાં કાંઈ પણ નવાઈ તો નેહીયે.”

ગરજદ હાલમાંની સુવા ભુત હોકરાંએ સુવા ગયાં તે વેળાએ દરેકનાં મગજમાં જુદા જુદા વીચારો આવ્યા હતા. જાંઠગીર, હોમી અને પીરાજનાં વીચારો કાંઈ અનજ્ય જેવા શાંત અને ખુશાલ હતા. ખોરશેદના કાંઈ ધણા મનામાનતા ન હતા. બીજની વખાણ તેણીને કાંઈ પણ રીતે ખુશી ઉપજાવતી ન હતી. તેણીનાં મનમાં ફક્ત એકજ સવાલ હતો, કે શોકો તેણીનીથી કાંય નહીં વખાણ કરતાં. તેણીની વખાણ કચીતજ થતી હોવાથી તેણીને ધણું દુઃખ ઉપજતું હતું. તેણી પોતાની જુલ જેવા વગર પોતાનાં આપાપને યદનામ કરતી હતી. બ્યારે તેણી એકલી પડતી હતી ત્યારે આવા અદેખાઈ બરવા વીચારો તેણીને આવતા હતા, પણ જે પહે તેણી પોતાના પાપનો અવાજ સંભળતી અથવા પોતાની માતાને હસ્તે ચેદરો ભેટી, તે પહે તેણીનાં મગજમાંથી આવા ખ્યાલો ઉડી જતા.

શુભ ધણી ખરા હોમીનાજ વીચાર કરતી હતી. તેણીને બીજાંએની માફકજ તે ક્યાં ગયો હતો તેની ચતપટ થતી

હતી, પણ તે જરાક પણ ખતલાવતી ન હતી, અને કાંઈપણ શક વગર ધારતી હતી કે, કાંઈપણ સારાંજ કામ માટે ગયા હશે. “મેહેરને એ ઘણો ગમે છે તેમાં કાંઈ અજબ થવા જેવું નથી.” તેણી મનમાં બોલી, “પણ મારા જેવી ચેરી છેકરીપર એ હેત રાખે એવી હું આશાન કેમ રાખું ? બ્યારે જન્ય મને માથ કરતાં આટલો ચઢતો લાગે છે, સ્થરે હોખી ફેરસો બધો હોવા બેઠયે ? હું કેવું ઈર્ષ્યુકું કે હું તેની બેઠન હતો; સારે તો હું લાયક હોતે કે નહી, તોખી તે મારીપર ખ્યાર કરતે.”

ગરીબ બીચારી શુભ પોતાને ચેરી ધારતી હતી અને તેમજ શોકે પણ તેણીને ધારતાં હતાં. તેણીની યોડી નાહતી બુઝો-શુષ્ક કરીને તેણીની મારીના હોઝમની નાતાબેદારી, અને પોતાના વાંકો કમુલ કરવાને બદલે તે છુપાવવાની કોરોશ તથા ઉમર કરતાં પણ વધારે પસતાવે, અને દલગીરી ખતલાવવાની રેય, એ સપળાંથી તેણીનાં મારી એટલાં તો અજબ થતાં હતાં, કે જેમ જમરોદરને તેવણું કહું હતું તેમ યુગને તેવણું હુલ સમજી શકતાં ન હતાં. બે દીનબાઈને ફક્ત એટલુંજ માન્ય હતો કે આઈઆએ યુગને આપેલાં વચનથી તે આજકાલ એટલી બધી અસર થઈ હતી, કે જે વચન પાળવાથી તેણી એમજ સમજતી હતી કે બેદસ્તમાંથી પણ તેણીની માતા તેણીપર ખ્યાર કરશે અને તેણીનાં બાપનું હેત વધશે-અને તેમ વીચારથી તેણી કાંઈ પણ મારીમાં મારી શીક્ષા અને મારીની નાપસંદગી ખમવાને તૈયાર હતી, તો દીનબાઈ આજે બુલબરયો વીચાર તેણીનાં મનમાંથી દુર કરવાની કોરોશ કરતે અને તેમાં બેશક તેવણું ફોલ ખાતે, પણ તેવણુને તેવણુની બનીછતી નાતાબેદારીનાં યુગને જરાક પણ ખ્યાલ ન હતો. તેવણું પહેલે એમજ ધારતાં હતાં કે, બચપણમાં તેણીનાં ગમજાપર બેદરકારીથી ઘણી અસર વખત જતાં નીકળી જશે, પણ બ્યારે તેનું કાંઈજ નહીં થયું સારે તો તેવણું ધારેયું કે તે કાંઈ તેણીની માતાની બેદરકારી નહીં પણ તેણીની ચુદરેલીજ બુલ હશે; બ્યારે તેણીને સમ્યાઈ આધીન કરવા સમજવવામાં આવતી સારે તેણી જાનતા વાંક છુપાવવાને બદલે પોતાને માથે હોરી લેતી હતી; પણ ગરીબ બીચારી એટલું નહીં સમજતી હતી કે તેમ કરવાથી તેણી સમ્યાઈના બગ કરે છે, અથવા બે તેણીને તે માટે કાંઈ પણ વીચાર આવતો તો ફક્ત તે એજ હતો, કે બે જાનતા વાંક તેણી બંદરે કરી ફેડ સપળાં સમ્યાઈ મારી આગળ કમુલ કરી કે તો તેણીની માતાને આપેલું મંદીર વચન તેણી માંજ; અને તેમ થવાથી એક અથવા બીજી રીતે જોઈ કરવાના વાંકમાં તેણી આવે. આવી જુદી જુદી જાનતાની ઉઠડી લાગણીથી તે બચ્ચાંનાં મનમાં એટલો તો શુલવાડો થયો હતો કે તેનું જ્યાન આપનું પણ મુશકેજ છે. તેણી એટલુંજ જાણતી હતી કે કાંઈ વેળાએ તેણી ઘણી ખરાબ થવા ચલાવતી હતી, બે કે તેણી હમેશાં ડાહી થવાને ઈછતી હતી. તેણીનાં મનમાં એવો વસપસો ઉપન થતો હતો કે તેણીની મારીને એવું લાગશે કે તેવણુની નાપસંદગીની તેણીને જરા

પણ દરકાર નહીં હતી, બ્યારે જાનનું એમ હતું કે, બ્યારેપણ તેણીને શીક્ષા થતી સારે તેણી મોંદીજ પડતી હતી, તેણી સુખી તો કાંઈ દલાડો હતીજ નહીં. ખદારનું બેઠને મત બાંધનારાં ગાણસોને યોડીજ ખમર હોય છે કે એક બચ્ચાંનાં દીકરામાં પણ પુરાણી અને દલગીરીની લાગણીઓ કેટલી તી-શુલ હોય છે. યુગનાં સારાં બાબે દીનબાઈને ખ્યાર તેવણુની ધીરજ શકતીની માફકજ કદી ખુટે નહીં તેટલો હતો. બે તેમ નહીં હતાં તો તેવણુની બાણીજ વધારે કમનસીબ હતે, કારણ કે યોડાંજ ગાણસો તેણીની ચાલ સમજી શકતે અને તે સુધારવાના નાણક ઉપાયો લઈ શકતે.

આમાંજ જુવાન વાંચનારાંઓએ એવું ધારતું ન બેઠયે કે જન્ય એક હીચકારો અને જુદો છેકરો હતો તથા તેના વાંકની શીક્ષા તેની બેઠનને ખમવા દેતો હતો. તેને કાંઈપણ દલાડો એવી કેવલુથી મળી નહીં હતી, કે બ્યારે વાંક બને સારે બદાર આવી સપળું કપીશ કરી દેયું. તે સમજી નહીં શકતો હતો કે કાંઈ વાંક વીશે બ્યાં સુધી પુછવામાં નહીં આવેલાં સુધી તે છુપો રાખે તો તે જુદું કેવી રીતે કહી શકાય.

દીનબાઈની એવી ચાલ હતી કે, કુટુંબનાં બીજાં આઈમી-ઓની ગેરદાનગીમાં, બે એકું છેકરોનાં વાંક પડે તો તે વાંક અથવા તેની શીક્ષાની વાન તેઓ આગળ ન કરી, ચીવાય કે ને વાંક વીશે તેઓ આગળ વાન કરવાની જરૂરજ હોય. તેવણુની ઘણી ખરી શીક્ષા વાંક કરનારને સાથે બેસીને પાતાં અથવા તો હામમાં બેસીને સાથે પાત કરતાં આટલાવવાની હતી, અને બ્યારે એવી રીતે કાંઈપણ ગેરદાનજ રહેતું સારે બીજાંઓ કાંઈપણ રીક્ષા કરવા વગર પોત પોતાનાં દલગીરી ખતાવતાં હતાં. જાનને તેથી યોડીજ ખમર પડતી હતી કે તેની બેઠનની શીક્ષાનું કારણ શું હતું, અને કાંઈ વખત તો તેણીને શીક્ષા થઈ છે એમ જાણતો પણ ન હતો. બ્યારે યુગ એવી વેલાએ ગેરદાનજ રહેતી હતી સારે તેને ખરેખર દુઃખ ઉપજતું હતું, પણ તેના માસા કે જેવણું ખરેખરી રીતે તે છેકરોંઓને ઘણો લાડ લગવતા હતા, પણ જન્યની માથે તેણી માટે તે છેકરોનાં મનમાં કાંઈ ઘણોજ કડંગ ખ્યાલ ઉપન કરશે હોય તેની બીકથી તે હમેશાં યુપડોડી પડતો હતો. તે જેમ તેમ કરી પોતાનાં મનને સમજાવતો હતો, કે યુગને તેના કરતાં વધારે વાંક હતો, પણ કાંઈપણ દલાડે તેણે પોતાનો વાંક કમુલ કરવાની કોરોશ ધીવી ન હતી. જાંદગીર પોતાને વાંક જે રીતે કમુલ કરી દીધો હતો તે વીશે તો જાનતા વીચાર તેનાં મારીનાં છેકરોંઓ કરતાં તદન જુ-દાજ હતો.

“નહી,” તે ઉસકેઈઈ આવી લગભગ મોટી બોલે, “હું જાણું કરતે, પણ એમ તો કદી નહીં કરતે. દીનશાહજી ડાકર આગળ જાણ, તેવણું આગળ સાચું કમુલ કરીને પોતાને દલકો પાડે, અને એક દુરવારી મારી મશકરી કે જેને આડે બંદગીરે દલગીર વખત બંદલે સાચું મશકર થયું બેઠયે, તેને માટે તેવણું પાસે માફ માગે ! બે હું એને જા-વખત નહીં તો હું એને એક ઘણોજ નખો બોલો છેકરો

ધારતે. તે વખતે એનાં દીકરાં છાણુ નાણે શું આવ્યું હતી? મારા માસાના ચુરસાગરના દેખાવેન એની અકથ ગુપ્ત યદ્યર્થ હતી. હું ખાતરીથી કહું છું કે એવણુનો દેખાવન યજ્ઞો ભયંકર છે. મારાં ગરીબ મગાએ માસાના ચુરસાને લગતી જે વાન કઢી હતી તે ખરીજર હોખી એધે, તેણી હું તેવણુનો ચુરસો ખચું, પણ વાંક વગર દીનશાહજી ડાકટર પાસે માફ તો નહીં માંચું.”

આ વીચાર કરતાં કરતાં તે પોતાનાં મનમાં મક્કમ ખાતરી કરી ઉપાધિ મળે, કે કદાચ વ્હંદગીર કોઈ કોઈ બાળ-દમાં તેની ગણતરીઓ હોય, પણ મરદાનગીભરી આત્મવત-લાવવામાં તો પોતે (મન) તેનેથી યજ્ઞોન અને ખરેખરન ચઢતાં હશે.

[સાંધણ છે.]

Two Old Minds.

હું બોલવું એ મહા પાપ છે.

છાક પુરો અને વીશેષ કરીને બાત-ઓમાં હું બોલવાની આદત પડેલી જેવામાં આવે છે. આ જેનું મોહલું પાપ બીજું કંઈ નથી, અને હું બોલવાનારા બીજા સર્વ સદચરિત્રોને જાંખ આપે છે, તેમજ ઉંચી પંક્તીની મંડળીમાં તેઓ અગ્રજાઓ યદ્યર્થ પડે છે. એક “ઓગસ્ટાઈન” નામની જ્યોત્સના અદરજ આગળ થઈ ગયો હતો. તેણે

મલયા આપનાર મીઠ સાર જે ટેબલ પાસે એક સાંધી હતી તે ટેબલપર લખી રાખ્યું હતું કે, “જેરહાજર દેસતની હું કી વાત મારી આગળ કરશો નહીં.” એક વાર એક સમ્પન્ન મલયા આવ્યો હતો, જેની નજર ટેબલપરનાં લખાણપર નહીં પડતી, છતાં વાતો કરવા ચાંકી. ઓગસ્ટાઈનને આગેથી પકડી સાંભળવા કહ્યું. પરંતુ વધારે બોલતું સદન નહીં થતાં પેલા સમ્પન્નની નજર ટેબલપરની લીટીએ ઉપર દોરતી કહ્યું, “આ તો આ લખેલું જુઝી નાખે, નહીં તો મને આ ટેબલ છોડી જવા દો.” પેલા માણસ ટેબલપર લખેલી નુસીચત નાંચી ધણી ઝંખવાણી પડી ગયો અને હું બોલવું બંધ કીધું. ઈન્સાફની અદાદનમાં વાદી પ્રતિવાદી જનને પોતાના બચાવ માટે બોલવાને સરખો હક છે. જે એક બાજુનું સાંભળવામાં આવે તો વાળથી ઇન્સાફ થઈ શકે નહીં, તેવીજ રીતે એક દેસતની જેરહાજરીમાં તેને વીશે કાંઈ હું બોલવું એ તેને જેરઈનસાફ આપવા બરાબર પાપી કૃલ છે.

કેટલીક વાર હદમાં રહી આવી બાળક બોલવાની અવરુપ નરર પડે છે. દાખલા તરીકે, કોઈ આપણો મીઠ આમાન-તાથી હું આ માણસની સંજતમાં પડતો હોય, તો તેને માથે “એટલુંન કહેવું” બરા થશે કે “ફલાણો સમ્પન્ન તમારી મીઠા-

ઈને લાખકનો નથી.” જે તે સમજી દશે તો એથી વધુ કહેવાની તમને ફરજ પડવા આગમન તેની સંજત હોયશે.

બીજા સમ્પન્ન વીશે કાંઈથી બોલું બોલવાની ફરજ તમારાં પર આવી પડેલી જોતાં હોવા તો નીચે પ્રમાણેના સવાલ તમા પોતાને પુછી આવી કરવા બાદ ધણીજ સાદી રીતે અને જે નજીવતાં હોવા તેમાં જરા પણ ફેરફાર કરવા સીવાય બોલજો:—

(૧) આ માણસ વીશે જે મત હું આપીશ તેની સાચવત માટે મારી પાસે શું પુરાવો છે?

(૨) એ પ્રમાણે મત આપવામાં મારી મતલબ શું છે?

(૩) જે મતલબ બીનસ્વાર્થ છે, તોપણ આ પ્રમાણે બોલવામાં મારા વીચાર નીરોધ અને વાજબી છે કે નહીં?

જે કોઈ યાકી કરનાર માણસ તમારી પાસે આવે તો તેની તરફ તીરસકારથી જોએ, અને યાદ રાખજો કે હું બોલનાર સાંભળનારનેથી યદનાગીમાં લાવી નાખે છે.

એક છોકરી એક બાત વીશે મંડળીની વચમાં અપમાન-ભયું બોલતી હતી. ધણી નાણીથી સાંભળવા બાદ એક ભડી અને કુળવાન છોકરીએ જવાબ આપ્યો, “તમે જે બાત વીશે બોલો છો તેને હું બોલજુ” છું. તેઓ ધણી લાખક છે, બારે તેઓ વીશે બાઈલું બધું જાણે છે. આરે શું તમને તેઓના બીજા સદચરિત્રોની ખબર નથી?” તે છોકરી આ સાંભળી તુરત ઝંખવાણી પડી ગઈ, અને તેને એટલી તો નસીયત લાગી કે તેણીએ હું બોલવાની આદત તદ્દન છોડી. કોઈ વીશે હું કી વાત કદાચ તમારે “સાંભળી હોય તો તે ઉપર વજન રાખશો ના. કાનથી સાંભળેલી શું, પણ કેટલીક વાર પુરો સાંભળ લીધા બીજા નજરથી જોયેલી મીઠો માટે પણ મત આંધવાને આપણે આસક્ત છઈએ.

એક વાર એક બીજા જોઈ તે ઉપર તુરત પોતાનું મત આપનાર સમ્પન્ને એક અદરજે શીખામણ દીધી કે, “મારા જેરહાજર, એકાએક કોઈ પણ બીજા વીશે મત આપકે બાંધશો નહીં.”

પોતાની ટેબલપર એક નાનું જોળ જરમન સીલવરનું યડીઆવ પડેલું હતું તે તરફ આંખથી કરી પેલા સમ્પન્નેને તે અદરજે પુછ્યું, “તમે મને કંઈ શકશે કે આ કલાક છે કે સાંધાપીસ છે?” તે માણસે ઉત્તર દીધો, “જો તો દેખીનું યદ્યર્થ મીપીસ છે, કલાક નહીં હોય.” તે વેળાએ તે યડીઆવમાં ૧૧ કલાક ને ૫ મીનીટ થઈ હતી. પેલા અદરજે પુછ્યું, “તમે જેરહાજરી કરી ૫૫ મીનીટ ચોખ્ખો?” પેલાએ હા, પાકી, પ-રંતુ કારણ સમજ્યો નહીં. બરાબર ૫૫ મીનીટ થઈ કે પેલા સમ્પન્નની અજબગી વચે પેલાં યડીઆવમાં મોટા અવાજથી બાર વાગ્યા. આ ઉપરથી પેલા અદરજે તે સમ્પન્ને નસીયત આપી કે, કોઈ પણ મીઠ વીશે મત આપો તો હવે પછી બારે કલાકે મત આપવું, એ કહેવત તમારી જાતી ઉપર લખી રાખો.

મીસે માણેકબાઈ જેરમસજી-દીનશા વાલડીઆ.

એક કુટુંબની શેઠાણી.

જમાં તેમજ ઘેરમાં અમલ મચાવનાર એકજ આદમી નેહીયે, અને ખરેખર તેમ ચુંગ નેહીયે. રાજાપાટમાં કદાચ ચાલી શકે યા નહી, તોપણ કુટુંબમાં રાજ મચાવવાની સારી સારી રીત કદમ સ્વતંત્ર રાજ છે.

અને તે સ્વતંત્ર રાજ અતીતજ એક બાનુ-શેઠાણી-નેહીયે. શેઠને (પછી તે બાપ, ધણી યા બાઈ હોય) ધરની બહાર કામ કરવાનું પુરતું છે. તે શેઠશી પેદા કરનાર છે; સ્ત્રી તે શેઠશીને રાખનાર, ખ્યાડનાર, અને વાપડનાર છે. આમ જીવનની છંદશી પુરતે આપણે માટે બનાવી છે, અને તેમાં કાંઈની ફેરફાર કરશે, જેમ કે માયણ કારકમાં, આશીસમાં અથવા તો ડાકટર તરીકે ધરાકોમાં જાય અને બાવાજી બે-જણી સંધ્યા અને બચ્ચાં ઉધારવા ધરમાં રહે, એ ખચીત પ્રભુજ ખરાય છે. જો બાવાજીને પોતાને માટે નહીં તો બે-જન અને બચ્ચાં માટે ધણીજ ખરાય છે.

નહી; આપણી નાણુક, નરમ જીવને (જો કે આપણને ડેટમાં નરમ દેખાડામાં આવે છે તેટલાં બધાં તો આપણે નથી) પુરુષના દેશમાં ધુણવાની કાંઈજ જરૂર નથી. આપણને લાગે છે કે આપણે તે માટે લાયક નથી. સ્ત્રી ડાકટર, (જો કે આ બહાંદુર, બીજાં માટે પોતાનો લોભ આપનારી સ્ત્રીઓને સમજું માન થતે છે) છંદશી સુધી વીધા ચાલેલા અગ્યાસ કરનારી સ્ત્રીઓના દાખલા ખાસ અને જુદા છે, અને હમેશાં તેમજ રહેશે. આપણ બાકીની સ્ત્રીઓ પુરુષોને તેઓની પોતાની બરાબર જગાપર રહેવા દેવામાં સંતેષ જોવાને છોડે, પણ તેમ કરી આપણને આપણી પોતાની જગા ઓછાં મક્કમપણીથી રાખવી ન નેહીયે. આપણાં ધરમાં હકુમત મચાવવાને આપણ સ્ત્રી પહેલેા હક સાચવેા નેહીયે.

એક પુરુષને ધરના કારનારમાં વચ્ચે પડવાનું કાંઈ કામ નથી, સીવાય કે ધણીજ જરૂરની વેળાએ, અથવા તો કહેવાને ધણીજ હકમીરી ઉપજે છે કે, એક સ્ત્રીની ધરધણીઆણી દાખવાની નાણાવકાળ વેળાએ. જે રાખસ એવી ચીજોમાં વચ્ચે પડે છે તે ધણેા નાનાં મગજનો અદરજ હોવો નેહીયે; તે તેનાં કુટુંબ અને નોકરોને અગવડમાંથી ધર્ષ પડે છે.

એક વેળાએ જો એક પરણેલાં બાનુને ધણી ખુશાલી અને સંતોષથી કહેનાં સાંભળ્યાં: “અરે, મને તો વેર રાખવાની કશી

ખટખટ કરતી પડતી નથી, મારા વર તે સમજું કરે છે; તેવજ સંધવાની વરદી આપે છે, અને વળી બનાર પણ મોકલાવે છે, સમજા આંકડાઓ ચુકવે છે, અને બીજે બધે લીસાજ રાખે છે; તેવજ મને કદી પણ કંઈ ચીજ કરવા દેતા નથી.” આ સાંભળી હું મારાં મનમાં જોશી, “મારાં મારાં બાનુ! હું જો તમારી જગાપર હોજો તો મારે માટે તેમજ મારા ધણીજ માટે ધણીજ શરમાડો.”

ધણી ધણીઆણી બેકએ પોતપોતાનું કામ રીતસર જાનવાં જતું નેહીયે અને બનતાં સુધી બેકએ એક બીજાની વચમાં પડતું નથી. એક પુરુષ જે પોતાની ધણીઆણીપર લીધાસ રાખી શકે, તેણે નેણીનાં ધરનાં કાગકાનમાં માંયું ખોસવું નહી; તેમજ એક સ્ત્રીએ તેણીનાં કામ વીશે ધડી ધડી સવાલો પુછી તેને કંઈજા આપવો નહી. બેશક એવા ધણીએ જાનાવો બનશે, કે જે વેળાએ દુ-યાની જગજગા વીશે તે તેણીની સલાહ લેવાને ધણેા પુછી અને આમારી ધરો; તેમજ કાંઈ વેળાએ દુ-ખ અને ખંડવામાં જ્યારે તે તેણીની જગા રાખશે, અને એક સ્ત્રીનું કામ પોતે કરવા માટે શરમાશે નહી, અથવા તો ધરની કાંઈ પણ જગજગ માટે ચીરડાશે નહી, લારે તેણી પણ તેને છંદશી સુધી યાદ રાખશે, અને ખ્યાર તથી આમારાના ઉમરા વીના ને વખત કદી પણ યાદ કરશે નહી.

એક બાનુ કહે છે કે, ધરની સમગ્ર માટે પુરુષોને હમેશાં કહાડાના ઓછામાં ઓછા ૭ કલાક બહાર રહેવું નેહીયે, અને ખરેખર એક કુટુંબની શેઠાણી તેણીના ધરના પુરુષોને ગમે એટલા યાદની હોય, તોપણ તેણી કમુમ કરવા વીના રહેશે નહી, કે “આ એક ત્રી બેશર છે, એક ધર ભ્યાં “બાવાજી” અથવા તે “છોકરાંઓ” આખો વખત આમ તેમ હોડાસ કરે, હમેશાં કાંઈને કાંઈ ચીજ માંગ્યા કરે, અથવા તો કાંઈ ચીજોમાંથી ખાંચી કહાડવા કરે, એ સ્ત્રીની સમુદી પણ સાંખી શકે નહી. અને હું મારી બેકનપણીઓને પુછવા માંયું છું—અમ બનતાં ખાનગી રીતે—કે જ્યારે વેરમાંના સમજા પુરુષો આખો દીરસ બહાર પડે છે, અને ઘેરમાં ફા પોતાનાં હમેશાં નાં કામે વળગે છે, અને સાંજ સુધી સમજું શાંત અને શુપ-શુપ રહે છે, લારે શું આપણા છવને નીરાંત નથી વળતી? વળી તેઓની ગેરફાળીમાં ધરનું સમજું કામકાન પૂરું કરી નાખવું તેઓને માટે તેમજ આપણે માટે સાફ છે; જેમ એક મુશ્કે સમજ કરવા માટે તેમાંની રાખ અને કચરા કઢાડી પખોડી નાખ્ખે, તેમ વેરમાંની રાખની ચીજ સાફકર કરવા પછી તેઓને એક શાંત, હસતાં વેરમાં પાછા કરવા દેવો.

પણ જો એક ધણીઆણી જ્યારે તેણીનો કમનાસીય ધણી ધરમાં આવે લારે ધરનું સમજું (ખડે યા ખ્યારી) દુ-ખ શુખ તેની આમજ રડવા મૂકી જાય છે—જેમકે ખાનગી હમેશાં જોસને માટે જુમ પડાવે છે, અને ખંડવાવા પાંડના આંકડામાં બુચ્ચાઈ કરે છે—તેણીની ખાનગી છે કે જાવરચી બાકડો યા-ય છે અને સોશી ચોરી કરી તેના બાહને ખચાડે છે—જેવેરે વચેરે—તો તેણીને તેના જગજગમાં શું મજે છે? ખચીવ જેનું

ટીપુ મુલતાન.

મકરણ ૭ મું.

મકરણ ૭ મું. ફોરસવારે તેઓને માટે મરિહું છત્તું જેઈ રાક્ષા નહીં. તેઓએ તો એમના ધાર્મ્ય કે બળનાં કોઈને ત્યાં અક્ષમાત આગ લાગવાથી નીકળતાં હશે, અને તેથી ન્યારે તેઓની હુલો રસ્તો તેઓને વધારે સેલેસ લાગે સ્થરે તો તેઓએ તેને એક નરોળ સંજોગનાં મળ્યાં, અને તેઓએ વધારે જરૂરથી પોતાના યોદ્ધાઓને ધૂનિંગ દપડાવ્યા. તેઓની સંખ્યા કદાચ પચાસની હતી. કોઈની વખત તેમને દેખાવ પીઠામણે લાગે, તો ન્યારે તેઓ પોતાની તળવાર મ્યાનમાંથી ખેંચતા, યુગ પાડતા, અને હાંફતા આગળ વધતા હતા, સ્થરે તે કેટલા વધુ લાગવો નેહરે.

“હરી બેઝ,” તેઓની સરદાર પાછળ ફરી પોતાના માથા તરફ નેહરે, તેની તળવાર કે જે શેલીથી ગરમ હતી તે આમ તેમ હવામાં ફેરવતાં બોલ્યો.

“હરી બેઝ? હરી?” પચાસ યોદ્ધાઓ અવાજે યુગ પાડી.

“હવે?” ખાન બોલ્યો.

“અહાને ખાતર એક પણ ચોબ-તેઓને હજુ વધુ આગળ આવવા દે.” કાસમ બોલ્યો.

તેઓ બળતાં છુડાં આગળ આવી પુરો તેટલાં કાસમે પોતાની બંદુક, કે જે તેણે અચર્ય તાંકી રાખી હતી, તે ફોડી. તેઓની સરદાર પાછળ હસ્યો, બચાનક રીતે પોતાની તળવાર આસપાસ ફેરવી, અને પછી નીચે પડ્યો.

“બીસમીલા હીર રહમાન હીર”—ખાન ગોટથી બોલ્યો. તેના પછાડના બોલો, તેઓના ગોટા અવાજોમાં યુગ થઈ ગયા. આ બોલોની સાથે બીજાં ડગ્ગર એક માથાસેએ પોતાની બંદુક ફોડી; અને જેમ જેમ ધુમાડો સાફ થતો ગયો તેમ તેમ તેઓએ બોલો રીતે બેઠું કે, આર માથાસે જમીન બે પર તરફથી મારતાં હતાં, અને બે ત્રણ જણાઓ જેમ તેમ ફરી પોતાને જીન ઉપર ટકાવવાને શરૂ મારતા હતા.

“અને એક બીજી બંદુક આપો, બીજી બંદુક!” કાસમ બોલ્યો. “બંદુક ભરવાનો હાલ વખત નથી. હું હું હું કે બીજી બંદુક? શું કોઈ મને બીજી ન આપશે?” તે પોતાની બંદુકમાં ફાટકમાં જમદીથી બીજો દારૂગોળો ભરવાની કોશિશ કરતાં બોલ્યો.

“શું તમને સમજતું નથી?” એક સ્ત્રીના મધુર અવાજ તેની નજદીકમાં બોલ્યો, અને જેવો તે બેવા પછવાડે ફર્યો કે તેણે એક જાણે એક ગામડાના હાથમાંથી બંદુક છુડાવી લઈને તેને આપનાં બેઠું. જે વેળા તેણી એમ કરવા જતી હતી, તેટલાં તેણીને યુગનો પડી ગયો—તે અખીના હતી!

“ચાલ આવ, ઓ હરોમખદા?” ખાન મરાકાઓ તરફ બંદુક તાંકી બોલ્યો, “ઓ કુત્રાનાં બચ્ચાંઓ, ચાલો આવો, ઓ કાફરા અને મુર્તિપુજકો, આવો અને ખરા ઈસલામીઓ તરફથી તમારાં ગોત્રો સ્વાદ ચાખો! આહા તમે નથી આવતા? સ્થરે તો અહાનાં નામથી ફરીથી તમને કાંઈ બીજું મળશે! અને આટલું બેસી તેણે પોતાની બંદુક ફોડી. “જે મીર સાહેબ” તે યુગ થઈ બોલ્યો. “બે જણ તો નીચે પડ્યા—બીજીની!”

“મીર સાહેબ, આ બીજી બંદુક છે.” પેલો મીરો અવાજ બોલ્યો, અને તે બાતુએ કાસમના હાથમાં બીજી બંદુક મેલી.

“શું મારાં મોની, તું આ જગાપર રાખાસ! જે તું બંદુક ફોડી શકતે તો તેથી બે જાણે બેમન કર્યા હશે. સ્થરે તું નીચે ઉગી નહીં રહી? હા, પેલી બીકલજ, વીસ પાડતી સ્ત્રીઓ સાથ તું નહીં ઉગી રહે તેમાં કાંઈ અજબ થવા જતું નથી, અને જે તારામાં આ લુચ્ચા બુનીઓને અથડાં મારક જમીન ઉપર પડતા જેવાની હીમત હોય, તો ખરેખર તારી હાજરી હમને આવકારવાયક થઈ પડશે. ઓ અહા, બીજીની, જે પેલો કુત્રો કેમાં જોળાસાં ખાય છે. અમે બહાદુર હીમકારાઓ, તમે આગળ કેમ નથી આવતા, આવો તમારે માટે હમે બીજો વધુ લુખડો તૈયાર કર્યે છીએ.”

“હું ક્યાં છું કે ખાન, તે તેઓને પુરતો મથો છે, ખાન” કાસમ બોલ્યો, “તેઓ પાછળ દડે છે.”

અને ખરેખર તેઓ તેમ કરતા હતા. છુડારાની યોગ્ય બંદુક વગર, આવી સરસ રીતે જવાબ, કીધેમાં ગામડાંપર ચોડીને અસર કરી રાક્ષા અને તેઓએ પોતાના યોદ્ધાઓ પાછા ફેરવ્યા.

“કાસમ, પટેલની સાથ આ લુચ્ચાઓની પુટે કાણુ આવશે?” તે જવાબ કે જે હવે કોઈના કાજમાં રહી શક્યો નહીં તે બોલ્યો. “ચાલો, કાણુ આવશે—યોદ્ધા અને જીન નીચે તેવાર છે.”

ફાટકમાં ખાને તેને પકડીને અટકાવ્યો, અને તેની બાતુએ કાલવાલા કર્યા, તે એકનો બે થયો નહીં. ખાનના કેટલાક માણસો સાથ તે મીનારાપરથી નીચે ઉતરી, અને થોડા ઉપર ચઢી બેસી તેઓ દુશમનને દુબાવે ગયા.

તેઓ થોડા વખતમાં ગામ બહાર ગયા અને ખાન તથા અખીના તેઓને ઉતેજવીથી તપાસતાં બેઠાં.

“પાક પરવરદેશર આ જવાનનો બંધાવ કરજે,” તે બાતુ ગોટથી બોલી.

“અખીના,” ખાન બોલ્યો, “જે! તેણે પેલાઓને દુગાઓ પકડી છે, અને દીવાલ, ગોઠદીન અને કાઝેક તેની

પછવાડે છે. ને પેશા એક જણ તો પેલા તળવારના ઝપાટા નીચે પડ્યો !” કારણ કે તેઓએ કાસમની તળવારના ચમકારાને દુરથી જોયો. “બીન આગળ હવે એ ગમે છે, તે એની સામે તળવાર તોડે છે, હીક છટકી ગયો હાં ! નખોદ નખ આધારના” થોડાક વખત પછી ખાન આંખ યોળતો બોલ્યો. “અભીના તુંને કંઈ દેખાય છે કે ?”

“નહી મારા ધણી, તારી માફક જ ગનેમી હવે નથી દેખાતું— જોદા તેની બચાવ કરે ?”

“અરેખર તેનો તે બચાવ કરશેજ. આ હીચકારાએ આપા મરદાનગી બરેલા હાથ અને હિડાં આગળ શું કરવાના છે? અમે છોકરી, હું તુંને કહું છું કે આજે નહીં હતે તો આપણી દાતીમાં ધુળ છાંટવી પડતે.”

અમીનાએ નીસારો નાખ્યો. “તે ધણે બહાદુર છે” તેણી બોલી. થોડાક છુટા છપાયા બંદુકના બારના અચાને એ ધણે દુરથી આવતા હતો, તે પરથી મક્કમ પડતું હતું કે પીંડાચાએ પાછળ નાહકો દરો. થોડા વખતમાં આમડાઓથી એક પછી એક પાછા આવ્યા. થોડીક પગમાં તેઓએ કામચલાણને તેના સાથીઓ સાથે આવતાં જોયો, એ પરથી તેઓની ખાત્રી થઈ કે ભય જેવું હવે કંઈ હતું નહીં.

“આ મારા ગોત્રાજ, આપણે તેઓને નીચે મક્કમ જઈએ.” ખાન બોલ્યો. “જેઓ આપણે માટે આટલું સરસ લગ્યા છે, તેઓ માનબરેલા આવકારને લાવકના છે.”

જેવા કાસમ અને તેના સાથીઓ થોડા કુદાવતા આવ્યા કે સોઢા તેઓની ફતેહ માટે મુઆરજાદી ઉપર મુઆરજાદી આવવા લાગ્યા, અને એટલું તો લોક તેની આસપાસ જમાવ થયું, કે ન્યાં ખાન ઉભો હતો. લાંબવાને તેને ટેકરીક મુસદ્દાગી નહીં. ધણી સોઢાને જેમ તેમ ખીસાડી તે તેની આગળ ગયો; તેજ પછે કોઈએ જળતી મક્કમ ઉપર ઉભી કરી અને તેની રણશૃંગી મક્કમ પડતું કે કાસમનું દીવ, થોડીથી ખરદાવું હતું.

“પાક આશા ! તેને જમમ થયો છે.” તે ખાત્રી બોલી, “એનામાંથી સવડું લોશી જઈ એ મરી જશે,” અને આટલું બોલી તેણી કાસમ આગળ જતી હોય તેમ આમળ વધી.

“હટ, હટ, તું તો મુર્ખ છે !” ખાન તેણીને પછવાડેથી ધરી બોલ્યો, “તારા અને મારા દુશમનોનું લોશી જોઈ તારે તો ખુશી થવું જોઈએ. કાસમ તુંને તો કંઈ દેખી નથી થઈ, નહીં !”

“ધણીજ થોડી ખાન—પેલા કુચ્ચાઓમાંના એક અને એક ધણેજ નાહકો જમમ છાતી ઉપર ક્યાં ને તેમાંથી થોડું ધણું લોશી નીકળી મારાં કપડાં ખરાબ થયાં, ધણી તેણે જે લોશી મારા બદનમાંથી કાઢ્યું તે માટે ભારી બદલો આપવો પડ્યો.”

“મારી ખાત્રી છે કે તેણે તેમ કહ્યું જ દરો, અને હવે તારા જમમનો કાંઈ ઈશાજ કરવો જોઈએ. એમાં કામમાં મનેથી થોડી ધણી સમજ છે, અને કદાચ ખાનમ આએ તારા જમમપર બાંધવાને એક ચાદર નહીં તો કાંઈ જુનું પુરાણું કપડું શોધી કઢાડશે. આલ હારે અર્દો ખેસ અને અમીના, તું જઈને

કાંઈ કાટાં તુટાં કપડાં શોધી લાવ. હીક, હવે કાસમ, તું મને પેલાઓનો શું હાથ ધરો તે કહી શકશે ?”

“એ જણો, ખાન સાહેબ, એકને તો જવો હું તેઓની પુટે લાગે તોવેજ પાવક કયો—હું ધારું છું કે તે હજી જીવે છે.—બીજે વધારે સારી રીતે લડ્યો.”

“અને તેની મેહનતના બદલામાં તે મરી ગયો, આજ હું કાંઈ આ તારા ધા માટે કાંઈ ધણે દમગીર થતો નથી. તે તુંને કાંઈ પણ તુકદાન કરશે નહીં. ને, ખાનમજી કપડું લઇને આવે છે. હવે તેણીની કાંઈ દરકાર ના કર. તારા જેવા સાથે દમણાં તાકમ તવાજીવી વર્તવાના વખત નથી. અરે દાઉદ, મુશ્કીર, થોડું પાણી લઈ આવે અને કાસમ, આએ તારું પેટરજ કાઠી નાખ. આપણે જોઈએ કે ટેકરી ઈજા થઈ છે. ધણીજ થોડી, અરે ધણીજ થોડી, અચાને, ઉપકાર થયો. થોડા વખતમાં સમજું સાફ થઈ જશે.”

ધણી અમીનાએ તો ઉત્તરોજ વીચાર કર્યો. તેણીએ જમમનો ત્રીજે સાંજનું હતું, ધણી આ તેણીએ પેટેથીજ વાર જોયો હતો અને તે જુવાન માણસની છાતીપરનો ધા જે કે ધણે ઈરાન હતો, તોપણ તેણીની આંખે તે વધારે બચકાર અને ગંભીર પરીણમ નીપજાવે તેવો ઈશો. બ્યારે તેણીએ તે જોયો હારે તેણી સુઠી વગરની જતી થઈ ગઈ, ધણી બ્યારે કાસમે તેને ધણેજ નડવો જણાવ્યો, હારે તેણીને જીવ જરામી ટેકાણે પડ્યો, અને જમમ પર પડેલા બાંધવામાં તેણીએ પોતાના પતીને ખુશીથી મદદ કરી.

તેણી તેની ધણી નગરીક ઉભી હતી, અને જે વેળાએ તેણી ખાનને જમમ બાંધવામાં મદદ કરતી હતી, તે વેળાએ તેણીને હાથ તેનાં દીકરને લાગવાથી તેને ધણી ખુશી ઉપજતી હતી. તેને એક વખત લાઈ કે અમીનાની અને તેની નજર એક થઈ હતી અને ફરીથી તેમ પાછું કરવાને તેણીથી કસોસ કર્યો વગર રહેવાનું નથી. છેલ્લે સરવાલે જીરખામાંથી તેમ કરવાવાને તે ફતેહ પામ્યો. તે વેળાએ તેણીની કાળી ચમકટી આંખો વધુ પ્રકારથી ચમકતી હતી.

“એ એક બીજે રમાલ અથવા તો થોડું કપડું” આ સપળોપર બાંધી લેવા જોઈએ છે” ખાન બોલ્યો. “તારી પાસ કાંઈ છે કે, અમીના.”

“હા છે—આ રહેલો.” અને તેણીએ પોતાની કમર આસપાસ વીડાળેલો રમાલ કાઢી આપ્યો. “મીર સાહેબને એ લેવાને લેવાનું હક છે.”

“હું તમારા દમગીર ઉપકારો તમે દયાયો છું. ને હું તમારો બાઈ હતો તો તમે મારે માટે એથી વધુ કાંઈ પણ કહ્યું ન હતો. તમારા ઉપકારોને અરેખર હું લાવકનો નથી—હું કે જે ફક્ત તમારો ચાકર છું.”

“એમ ના બોલ” એજે જણી એકા વખતે બોલી ઉઠ્યાં, “તું હમારી નગરમાં તો ધણો મોટો છે.”

“હા” કાસમે બોલ્યું. “હું અંતી એક દીવા આસપાસ ઉઠતાં મગવરાં જોયો છું, કે જે બપોવી કાંઈપણ ચીંતા વગર દીવાની રણશૃંગી લલચાઈ તે આસપાસ ઉડે છે અને રંગે

છે. તેણીના પ્યાર કરવામાં હું મુખર્ષી કહું છું. પણ પેલી તરફ ઉભી રહી પોતાની હાજરીથી મને ઉગ્ગળ આપતો ચેહેરા હું કદી પણ જુલી જઈશ નહીં-તે મેં બીજી વખત બોલ્યો છે, પણ કદાચ છેલ્લી વખત ન હશે." ખાને તેને આ ખ્યાસી સ્વપનામાંથી જાગરત કંપી.

"સુઈ ના," તે બોલ્યો, "એમ કરશે તો લોહી યાતું જશે. કાસમ તેને ખુશીથી તાણે ધણે, કારણ કે જે સુંદર હાથોએ તેનો જખમ બાંધવામાં મદદ કરી હતી, તેજ હાથોએ તેને માટે એક નરમ સાદરી બીજાવી, તેનું માથું મુકરા તે પર એક તકડો મુકયો હતો. કદાચ લોહીના જવાથી તેની ઉપર થોડીક અસર થઈ હોય, કારણ કે થોડાક વખત ધુંધળું ખાધ તે બાંધમાં પડ્યો, અને અમીના થોડેક દુર તેની આગળ ચોકડી કરવા બેઠી, કારણ કે ખાન બીજી તરફ બીજી બખરો કાઢ્યા અને કાંઈક બદલાવત કરવામાં થોડાંયે હતો.

પણ એમ હમેશાં ધણાક ઉસકેરેણીવાળા બનાવો પછી બને છે તેમ, બે કે તે પહેલે બર બાંધમાં પડ્યો, તોપણ તેમ ઝાંઝે વખત આશ્ચર્ય નહીં. કદાચ તેના જખમોથી તેને ખીંચ થઈ હોય, કારણકે તે બીજાણી ઉપર અણઝા પછાડ મારતો હતો.

ખાન હજી ગેરહાજર હતો, અને અમીના હજી કાસમથી થોડે દુર બેઠેલી જ હતી. તેણી કદાચ થોડા વખતમાં સાંધી ઉઠી જતે, તોપણ સાં તેણીના બેસવામાં કાંઈ એટલું તો ન વાઈ જેવું અને લાગણીઓ ઉસકેરે તેનું હતું-જે માથુસે તેણીના હાથ બચાવ્યો હતો, અને જે તેણીના બચાવ કરતાં જખમી યથો હતો, તેના ચેહેરા બેસીને તપાસવામાં તેણીને કાંઈ અજબ નાતરી શાંત ખુશાલી ઉપજતી હતી, અને તેણીએ એટલે તો બેઠો ધુરંગો નાખ્યો હશે કે, બે તે જાગતા હશે તોપણ તેણીના ચેહેરા બેઈ શકતે નહીં-કે તેણી સાંજ બેસી રહી.

છેલ્લા થોડાક દહાડામાં બની મયસા બનાવેા તેણીની નજરે આવ્યા. તેણીની વ્યુવાન છંદગી હજી તો આ દુનિયામાં બા-એ સાર થઈ હતી, અને તોપણ તેણીને કાંઈ દહાડો ખ્યાન-માંથી ન હોય તેટલા બપ નજરે આવ્યા. તેણીની છંદગી એક વખત મોતમાંથી બચાવવામાં આવી હતી. હમણા કદાચ જુલમત અને જસ્ટીમાંથી અને પેહેલા બનાવમાં તે કે જે તેણીને બચાવનાર એખડું હથવાર હતો અને બીજામાં જે તેણીની નજર આગળ લડ્યો હતો, તે તેણીની નજરની પડ્યો હતો. તેણીએ તેને બોલતાં બાએ સહમળ્યો હોય, તોપણ તેના દરેકે દરેકે બોલ તેણીને યાદ હતા, અને પછી તેણીને તેના અંખના પત્રકારની યાદ આવી. તે ઉતાવળે આતુરતા બરેશે પત્રકારો, કે જેથી તેણી ઉપર કાંઈ અજબ અસર થઈ હતી. જેવું તે તેણીને યાદ આવ્યું કે તેણીનું હૈયું ધપ-કવા લાગ્યું અને તેણીની ડાઁબ બરેલી લાગણીઓ ઉસકેરાઈ. તેણી પોતે પણ સહમળ શક્તિ નહીં કે તે શું હતું-તોપણ અંખપણીમાં તેણી તે જાનવાની વધુ નજરની જઈને બેઠી.

તેણીએ તેનાં કપાળ ઉપર બજી ડાઁબથી કરચલી આવતી હોય તેમ બોલ્યું. બીજાણી ઉપર અણઝ પછાડ મારતાં તેના

ચેહેરા ઉપર જે શેશણી પડતી હતી તે પરથી તેણીને આશ્મ પડ્યું. કે તેના હોડો હીલતા હતાં, પણ તે શું બોલતો હતો તે તેણી સહમળ શક્તિ નહીં. થોડાક વખત તેમ ચામું, પણ પછી તે કાંઈ ભાણું હતું બજાડવા લાગે; તે કાંઈ લગાઈવીપે હોય તેવું લાગતું હતું, અને તેમાંથી તેણી પોતાના માથુસેને બોજન આપતા અને પીડારાએને બીલીવડાવનારા બોલો સહમ-ળ શક્તિ; સાર પછી થોડાક વખત તે મુગો રહ્યો, અને બચ્માં માથું શાંત બાંધમાં પડ્યો. "ઓ અણા તેને સમજાત રાખે" તેણી બોલી.

પણ થોડા વખતમાં ફરીથી તેણે બકવા બોલવા માંડ્યું. તે એટલું તો આસ્તે હતું કે તે સાંભળવા તેણી પોતાના કાન તેનાં મોંમાં નજીક લઈ ગઈ-તેણી થોડાક વખત કાંઈ પણ સહમળ શક્તિ નહીં, પણ છેલ્લે તેણીએ એક એવો બોલ સાં-ભળ્યો, કે જે સાંભળી ગયા તેણીના હાથ તેણીનાં આંખમાં હળવાશ લાગે, અને થોડાક વખત મુખી તેણીથી નહીં બચાવ તેનું ડચ્ચું તેણીને આવ્યું;—"અમીના!" તે બે વખત તેમ બોલ્યો અને તે પણ વળી ધણાજ નરમાસ અને મીઠાશ બ-રેલા બવાને.

"આ અણા! એ માફ નામ બળ્યું છે." તેણી મનમાં બોલી; "તે મારે માટે વીચાર કરે છે-તેની બાંધની લગાઈને મુખબેસના સ્વપનાઓમાંની ગારો ખ્યાન તે છેડેના નથી. તેણે માફ નામ કેમ સાંભળ્યું હશે?"

પણ નજીકમાં ખાનનો અવાજ આવવાથી તેણીના બી-ચારોમાં ખમ્મ પડી. "તેણે મને આ તરફ ભેળવી ન બેઈયે" તેણીએ વિચાર્યું, અને જસદાથી સાંધી ઉઠી, તેણીને મારે જે વુશો પડ પડ કાઢેલો સાં આસ્તેથી બરાઈ ગઈ.

ખાન કાસમ આગળથી પસાર ધણે. "એ ફીક બાંધ કહાડે છે" તેણે દાઢડને કહ્યું, "એની સંજાળ મારે કાંઈ અંદી બેડું હતું કે?"

"નહી બોદાવંદ, સધળાં માથુસે તો મારા મુરખીની સામે હતો."

"જે કાંઈ ફીક કીધું નહીં. તમારામાંથી એક જણે અંદી બેસતું હતું; પેલો આજસ ખાવરની ક્યાં ગયો? તેને કાંઈ આસાએસની જરૂર નથી. બે તે પોતાની આંખો સધળો વ-ખત બાંધી રાખી શકે તો તેને એની આગળ બેસાડો અને દાઢ, લારેથી જેટલી ઉપ કદાચ તેટલી તુબી કહાડ, કારણકે ઈનશાઆ! કાચ બપોર આગમય તો આપણે આંધીથી ઉપડી જઈશું."

"તુને કાસમ શેક આગળ બેસતું પડશે," દાઢે બાવરનીને ઉઠાડતાં કહ્યું. "અને ન્યાં મુખી સહવાર પડે યા તો તે જાગી ઉઠે સાં મુખી હીસારો ચકારો નહીં; સહમળ્યો કે?"

"હા, બધા દાઢ; પણ મને લાગે છે કે તુબી મારી સાથ બેસે તો ફીક, કારણ કે સહવાર પડવા આવી છે, અને મને એખડું બેસવા નથી મગતું."

"ઓ હીયકારા! તું કાંઈ એખશે નથી; બે તારી આ-ગળ તો આજની રાતનો પેહેલાવન મુગો છે-તે કે જે

પોતાનું છેલ્લું જોતન લીધા પછી કેટલાંક માણસોને આજી છે, જ્યારે તેં તો એક મર્યાં વડીકને નથી માર્યું. હું તુંને કહે છું કે, અહીં કોઈ પણ ભય નથી. પેલી જાણુ મારું ખીખાંલું છે-એ તુંને કોઈથી મારી નરર પડે તો હું કોઈ ધણો દુર નથી.”

યોગ વખતમાં સંવત્સૃં સાંત થઈ ગયું. ગામડાંનાં કુત્રાંઓ વડીકે પોતાનું જોતનમાં જોખાંચું હતું. બાપડીઓના ધન-રાટ અને ઝીંચવારીઓ, અને છેકરાંઓનું રસાનું નરમ પડી ગયું હતું. ચોક્કસી રાખવા માટે સમગ્રાવેલાં બળવાં કે જેની આસપાસ ગામડાંઓ રાખુ યઈ એકા હતાં, તે સીતાએ છેલ્લા ધનરાટ અથવા તો ઝુમખેસની કોઈ પણ નીસાંની જણાતી ન હતી. આજીમિર પેલીમિર ખાનના ખીદખતમારે વાદર ચોટી ભર લેખમાં પડેલા હતા. એક યોગ કે જેને છેલ્લી ઝુમખેસમાં પડવામાં આગેલા હતા, અને જે ચોરે ચોરે વારે ચોટીથી ખંખાર મારી રાતની સાંતીમાં ખસક કરતો હતો, તે સીવાય સધળા યોગઓ વડીકે આસાએસ લેવા પોતાનું શરીર જળીન ઉપર નાખ્યું. મીનારા ઉપર પડેલ અને તેનાં માણસો ચોક્કસી રાખવા બેઠાં હતાં.

કાસમની ઊંધ હજી બેચેની ભરેલી હતી, અને હજી તે બકમકારી કરતો હતો. “એના વીચારે બધા લગઈમાંજ છે, કુદરીકરે ધાડું. કોંકા કહે છે કે તેની બંદુકની જેમથી સોંધ ઉપર પડતા મરાઠાઓના દેખાવ જોવા લાયક હતા. કહે છે કે હરજીની માફક તેણે તેઓને જળીન ઉપર પડાવી નાખ્યા. એ કોંકાની મા બેદોનાનું નજોદ ભય, એ કોંકાનાં આજી, આજી કે હમેને સદામત દમારાં શોદરમાં લઈ જા. આ કમ ખખત ગામમાં આ સુધાં ત્રણ વખત હમે ભયમાં આવી પડ્યા હતા, નપણુ સાંજળ, એ શું દમણું બોલ્યો? અમીના? પાહું અમીના? ખાનમ! એ શું કામ તેણીને માટે રવપનાઓ જોતો હશે? ગરીબ ખીચારો! અને યોગઓના સરદાર કરતાં એ તેણીને માટે વધારે સારો સાધી યઈ પડતો, પણ કદાચ તેણીને માટે તે રવપના જોતો ન હશે, કદાચ એજ નામની કોઈ ખીજપર તેને પ્યાર હશે; હા, તેખી બને તેતું છે. સ્વારે માર સાહેબ, તમે તમારો રવપના પુરો કરો. બોદા તુંને સાંતી ભરેલી લેખ બોલો.”

પણ તેજ બન્યું નહી. એક કસાકની બેચેની ભરેલી ઊંધ પછી કાસમ જગી ઉઠ્યો અને આપણા ખાનવંત ખાનરચીને પોતાની આગળ બેઠેલો જોયો.

“કમ તું અહીં કેમ ઝુલકુ રુંને શું જિંધ નહી આવતી કેર?”

“મેદરખાન, મારા સુરખીની હોકમ હતા કે મારે તમારી ચોક્કસી રાખવી, અને તેવજીના દેખાકે હું તાખે થયું હું હું ધાડું હું કે તમે કોઈ બરાબર સૂતા નથી, કારણકે તમે ધણા બેચેન લાગતા હતા, અને કોઈ બાકું તું બોલતા પણ હતા.”

“હા, હોયખી, પણ મારા બેદ ભરમ ચોલાજ છે.” તે જ નાકમાં બોલ્યો, “જેથી મને કોઈ મારા બોલેલા બોલેલી બીક નથી; અને ખડે પુણને તો મારા આગે જખમથી મને ચોડું

ધણું દુખ ઉપજે છે, અને બાંધાલખી ધણો તાઈટ. જો-કાઈ અહીં હકીમ મને તો ઝુલકુ, લઈ આવ, જરા તે મને આ-રામ કરશે.”

“એ માત્ર મેરખાન મારી ઉપર વીધાસ રાખે તો તેવજીનું દુખ હું જોણું કંડે. હું બાવરચી થયો તે આગમય હકીમ હતો, અને હાઈદરાબાદ કોઈ એતું શોદર નથી કે જ્યાંના ચોક્ક જખમ ઉપર મયમ પડેા કરવા શીખવામાં મેદરકારી ગામગતા હોય. મશાલા? જ્યાંના જવાને મોહલે મોહલેથી પડવામાં એકા હોય છે.”

“કીક, સ્વારે તો તારેથી બનતું કેર—આ વખતે હકીમ ખ-ખોળી મુશકિલ છે.”

ઝુલકુએ પોતાના બેચ પ્રખાલેજ કામ કહ્યું. યોગ વખતમાં જખમ વધારે સફાઈથી બાંધેજ અને આ ફેરફારથી કાસમને પણ આરામ મળ્યો. કુંકા પીસાનો આ વખતે ધણો આવકાર-દાયક યઈ પડે, અને તેખી ઝુલકુએ લાવી આપ્યો.

સ્વાર પછી કાસમે તેની પાસે તેના શોદર અને ચેર વીરો વાત કરાવી. તે ખાનમની, તેણીની જીંદગીની અને તેણીનાં કમ્પેડ લગનને લગતી સધળી ખીના જણાવાને આવતુર હતો. ઝુલકુએ પોતાની બેદોને લગતી કોઈ વાત કહી.

“હા, તેણી કે જેની તું વાન કરે છે, તે તેજ કે જે ખા-નમની મેકરીમાં હતી?”

“તેજ. તે યોગ વખત ખાનમને હુધ પાવા રહી હતી અને તેણીનું ખાનમપર ધણું હેત છે.”

“સ્વારે તેણીને સાચે કોંધ નહી લાખી?”

“તેણી તો આવવા ધણીથી હમ્મીટી હતી, પણ ખાને કહ્યું કે રસામાં તેને લીધે અડચણ પડશે, અને તેણીને જ્યાંજ રહેવા લીધી.”

“કદાચ ખાનમને લાવવા ગમ્યું નહી હશે.”

“નહી મને? સાહેબ, તેણીથી છુડું પડ્યા માટે તેણી ધણી દલગીર યઈ હતી, કારણકે ખાનમને જખમથીજ તેણીએ ઉ-ધારી હતી અને પોતાની દીકરી માફક તેને ખાનમપર ખાર હતા.”

“સ્વારે તો તેણીની સધળી વાત તુંને ખબર હશે.”

“હા, છેજ. મારી બેન સધળું તેણીનુંજ કામ કરતી હતી અને જુલું પડ્યા આગમય એક વખતથી તેણીથી છુડી પડી ન હતી.”

“સ્વારે તુંને ખબર છે કે તેણીનાં ખાન સાથ કેમ લગન થયાં? તું એક વખત બોલ્યો હતો કે ખાનનું કહેવું ધણું લગ્નકું હતું.”

“હું તે તમને કહેવડા.” જખમથી બોલ્યો. “તેણીને બાપ નીજમની દરખાસને મનસુખદાર છે. તેને પમાર તો કીક ક-હેવાય છે, પણ સધળું નાખનુંજ. તેની પડતી જખમવા તેને એક બે મામડાંની જખમથી સોપવામાં આવી હતી, પણ તે જુલગીમાં ધણો ખરચાકુ, ઉઝાજશે, મોઝાએ અને ચોખીસો હતો. સરકારને નાણાંની તંગી પડવાથી તેણે પોતાના અમન-

દારીના પગાર ચઢાવી મુક્યા, અને હવે ધરમાં એક પછી એક મુશકેળીઓ પડતી ગઇ. દારી વેચી નાખ્યા, જ્યારે યરેણે મુશ્કે—પછી થોડા થોડાઓ કહાડી નાખ્યા, અને તેના માણસોને રજા આપી. ગામડાંઓ મારજેન મુક્યાં, અને બીજી યણી મુશકેળીઓ ઉભી થઈ; વ્યાજ ચઢી ગયું, માંગનારાઓ તકરો કરવા લાગ્યા, બીજી થોડીક વધુ જ્યારે વેચી અને થોડા વખત સમાધાન થયું. પણ સાર પછી પાછું સંબંધમાં કે આગાઉ માફજ મામસો થઈ પડ્યો છે.—મારી બેઠેને કહ્યું કે તેણીના અને બીજાં માણસોના પગાર યદાચવામાં આવ્યા હતા, અને કુટુંબના લોકો દમેશ કરતાં વધુ કરસ રથી રહેતાં હતાં. આ હોકરી અમીના પરણ્યાની ઉમરની થઈ, તેણીની ખુશમુરતી લોકોમાં જણીતી હતી; અને તેણીને મારે ધણીક માંગાં આવ્યાં, પણ તેણીનાં આ બાપ કોઈ સદર બીજુ શોધતાં હતાં. તેઓ ધારતાં હતાં કે મુર પોતેથી કદાચ તેણીના હાથની માગણી કરશે અને તેઓને દહારી કરી નરો. અને જ્યારે આ વાત ચાલતી હતી ત્યારે ખાન કે જેવણે પોતા માટે ખુશમુરત બાપડી શોધવા કેટલાંક માણસોને મારે મામ મોકળ્યાં હતાં, તેમણે તેણીને મારે સાંભળ્યું. તેમણે જણાવી તેણીના હાથની માંગણી કરી. તેનાં હલકાં ખાનદાનની કોઈએ કોઈ દરમર કાંધી નહી, કારણ કે તેની પાસ પ્રપકળ દોષત હતી, અને તે મુશ્કેલી લોકોમાં વેરનો હતો. આખરે યણી ધામધુમથી તેઓનાં લગન થયાં, તે બીચારી નાદાન બાળક આ સંપળો લપકા જેઈ છક થઈ ગઇ, અને મીર સાહેબ, હાથ તમે તેણીને મુસાફરીની એક પછી એક મુશકેળીમાં પડતી નેવે છે. એક દહારી ટુપી મઈ—બીજે દહારી મરાકાઓએ દહેસો કયો, જેમાંથી તમે આમરો છુટકો કયો છે, જ્યારે તેણીના જેવા ગોમળે એક જવાન અને બાદાદર સરદારના જવાનખાનામાં દહેસો રહેવું નેવેછી.”

કાસમથી અજબપણામાં નીકાસો નખાઈ ગયો. “આ જવાન અને ખુશમુરત બાપડું આ જવાન વેચાણ કરવામાં ધણી શરમ ભરેલી આવ ચલાવવામાં આવી છે!”

“ખરેખર મીર સાહેબ, તેને એક ચેચાણ તરીકે મણવામાં તમે ખરા છે, કારણ કે ખાનને જેમાં ગામડાંઓની મારજેનની રકમ ભરી આપવી પડી હતી, કે જેથી કુટુંબના વગ આગળ જેટલોય પાછો ચાલુ થયો છે. હવે જે થયું તે તો થયું, એમાં કોઈ આપણે ચારો નથી. અને બીચારી ખાનમની દયા આવે છે, કારણ કે તેણીને હજી તો જે બાપડીઓનાં મેળાં તપસા સાંભળવાના છે, તેઓ આવી જુવાન અને ખુશમુરત બાપડી ધરમાં લાવવા માટે ખાનના ઉપકાર માનવાની નથી.”

“કુત્રક, તે પોતે તેની સંજાળ લેવી જોઈએ.”

“હું તો કહીશ—યા અઘા તેમ કરવાને મને શક્તી આવે.”

“અને યાદ રાખજે કે તું મઠ કરવા હું દમેશ તૈયાર છોઈશ. તે જવાન બોલે: “મેં તેણીની જીવંતી એક વેચાણે ગયાની છે, અને અક્ષાની મેદરયાનીથી આવા ખુશમુરત પ્રાણને જ્યાં મુશી મારામાં તેણીને મઠ કરવાની સ-

ક્તી દહેસો લાં મુશી અસવધ આવવા દઈશ નહી. તેમજ પછે મુરજ ને ઘણો વખત થયો ખાખી રાશની આપતો હતો, તે પ્રકારની યણે અને કાસમે સદવારની બદલી કરવા લોકોને તેડવા એક બાંચ મારી. આથી આખીની જગી ઉઠ્યા અને બીજાં ચણાંઓ સાથ મળી દમેશના ધારા પ્રમાણે તેઓએ બદલી કરી.

“હું દમેશના જેટલોય તદેસર છું. હું તારો ઉપકાર માનું છું, કાસમે ખાનને તેની તળીયતને લગતા સેવાઓના જવાબ દેતાં કર્યું. જગમથી અને રોહજ દુઃખ થયું, પણ તોરો જ્યો યુવરીકર જે એથી આગળમાં માહીતગાર છે, તેણે બાંધેલું નરા ધીરું કરું ત્યાર પછી મને તદન કંસાર વળ્યો. પણ તું તું કહે છે? આગળ વધે કે થોભે?”

“પરેવની સમાદ લીધા પછી તેઓએ તે દહારો ઉપડી જવાનું કર્યું.”

“અને માણસો મારે શું કર્યું?” પટેસે પુછ્યું. “તેઓમાંના અડધાને મેં મઈ રાતનાં પંડી મુક્યાં છે, કેમ પટેસ, તું શું કહે છે, તેઓને લઈ જઈએ કે?”

“બેલાશક! બેલાશક! મારાં માણસોમાંના અડધા તમારી સાથ આવશે, કારણકે મને કોઈ દહે બીજા દુસલાની ભય નથી.” માણસોને બોલાવવામાં આવ્યાં અને તેઓ જવાન તૈયાર જણાયાં. તે પછી તેઓએ હવાવજમાં સંપળો તૈયારીએ કરી, અને બીચારીનું મોજણ કરી, લગાળેના અસમાજ લાંધી અને બચાવને મારે જરરનેગી સંપળો તૈયારી કરી તે ટોળકી ઉપડી જવાને તૈયાર થઈ.

મઈ રાતની મુમજેસમાં સાત મરાકાઓ મારાં મણાં હતા, એ સખત જગમી ધપા હતા, અને જોખમ ભરેલી હાલતમાં હતા. પાંચ થોડા તેઓના હાથમાં આવ્યા, બે મરી અધકા મીઠા ખાને પોતાના કબોળ માટે રાખ્યા, અને માણાણ દીમંચરદાથી સંપળો છુટ નારા પાનેમાં ગામડાંના લોકોને મેલેલી આપશે પટેસને આપી, તેમાંથી થોડાક ભાગ કાસમે આપવાની બોલસ કરી, પણ શેકડ.

અને હવે આપણા મુસાફરો ફરીથી એક વાર ખુલાં મેલાનમાં બહાર પડ્યા. બધા મળી તેઓમાં બાર થોરસવારો, છ સાત હથથારખખ ગામડાઓ, ટકુ પર સવાર થઈ આવતા થોડાવાસાઓ અને કેટલાક નોકર હતા. તેઓ ધોરેથી અને સાઉમેરીથી આગળ વધતા હતા અને તેઓને દેખાવ સંપળું જેતાં ભય ઉપજવનારા લાગતા હતા.

જેસેરીથી માઈસાર જવાનો રસ્તો સખત લાગે છે અફે નેતાં તો તેમ નથી. નજદીકે સો ગાઈજાનખાવરમીને ચોડું ચોડું ચલાણ ઉતરાણ કરતાં એક દલાન તો તે જગી છે—જેટલે કે જેસેરી જેસેરીથી કેટલાક જગમી કે?”

વેલા રસ્તા મુશી એમ બને છે, કે જે છે કે તુબી મારી સાથ કાનદાનમાં કીજાને પછાડોને પધપડવા આવી છે, અને મને છે. એક મુશકર જેસેરીથી જે ઘણા મોઈસ લાંબાં રોઈ જોખસો નથી; બે તારી આ-એમાં એકને મથાજાતને પેહેલવાન થતો છે—તે કે જેણે

CHURCHILL
LIBRARY

मीस फिलिप्पा गैरट फॉवसेट.
Miss PHILIPPA GARRET FAWCETT.

કામ્ય છે, કારણકે તેવીજ નીતિનું ચક્રાણુ ઉતરાણુ તેની પાસે હોય છે, કે જેથી પહેલાના જેવુંજ કદાચ લાંબું હોય છે અને જેને મયાલેખી પેહેલાંની આકરણ જરૂર પડે છે. આથી શુભમાં જે ફરક પડે છે તે અજ્ઞાન જેવો છે. યોગ દહાડાની મુસાફરીમાં શુભમાં તદ્દન ફરક પડી જાય છે અને જ્યારે બેલેરીમાં તપાસી નાખે એવી ગરમી પડે છે, સારે તેની દક્ષીણ તરફ જતાં એક મુસાફર વધારે ચોખી અને ઠંડી હવા દમમાં લેશે. આપણી વાતની શરૂઆતમાં જે ગરમીને મારે બોલી ગયાં હતાં અને જેથી મુસાફરી કંઠાળા બરી થઈ પડી હતી, તેને બદલે હવે ઠંડી પડતી હતી અને જ્યારેને વખતે પણ આપણા મુસાફરો ગરમ કપડાં પહેરવાને રાહ થતા હતા; અને આથી માણસ અને જનાવરોને વધુ પુષ્ટી આપી તેઓ થાક વગર આગળ વધતાં હતાં.

જે દહાડા સુધી તેઓએ કાંઈ પણ બપોની નીકળી વગર મુસાફરી કરી, જ્યારે તેઓ એક ખીણમાં દાખલ થયાની અણી ઉપર હતા, તેટલાં તેઓએ બંધ સાથે કેટલાક યોરેનવાતોને દુરથી આવાવતાં જોયા.

“આ તો મરાઠાઓ છે,” ખાન બોલ્યો.
“બહુ,” કાસમે કહ્યું. “પણ તેઓની અને તો કાંઈબી જીક નથી, આપણે તેઓ કરતાં ધણા જોશવર છીએ. જોતે તો હુઆઓ પેલી બાજુપર આવે છે.”

“હા, તેઓ એમજ કરતા જાયુય છે. પણ શીકર ના કોઠે, આપણે બધા રસ્તા ઉપર આસપાસ પંડરાઈ જઈએ, કે તેઓ ધારણે કે આપણી ટોળાકી ધણી મોટી છે. હમણા તેઓ ધારે છે કે વગર મેળેનતે તેઓ આપણને છુટી રાકશે. ખાનના કંઠમાં પ્રમાણે તેઓએ કહ્યું અને તેની અમર તરત જોવામાં આવી. મરાઠા યોરેનવારો જેઓ ધણી ઝડપથી આવતા હતા, તેઓ એક દમ ઉભા રહી ગયા, ઉતાવળથી એકબેકમાં મસલત કરી અને પોતાની જમણી બાજુએથી પશ્ચીમ તરફના રસ્તા તરફ ફરી ગયા અને ચોક્કસ છેડા કાપ્યા પછી પાછા એકદમ ઉભા રહી ગયા.

“આ લોકો પક્કા છે,” કાસમ બોલ્યો, “અને આપણા પે-હેલા પાછળી ધરો લીધો છે. પણ જ્યારે આપણે પેલી તરફથી જઈએ ત્યારે એક બે બંદુકના બાર ફરીશું, એટલે એ લોકો આપણી વચેનાં છેડેના તકાવત બણી રાકશે.”

તેમ કરવામાં આવ્યું, અને જેવું ઉતરેલા હતા તેવુંજ પરીણામ આવ્યું. મરાઠાઓ વધારે દુર ગયા; જો કે તેઓ બધા એક લાઈનમાંજ અગળ વેપતા હતા, તોપણ ચોરે ચોરે વખતે આપણા મુસાફરોએ બંદુકના બાર ફોજ કાઢી અને સમજામાં જણ્યા. ખાન સુધાં-મરાઠાઓના ધબરાઈથી રમુજ મેળવતાં હતાં.

“હવે આપણે આપણા પોતાના રસ્તાપર છીએ,” ખાન બોલ્યો, “અને યોગ વખતમાં આપણે સપળા બવમાંથી મુક્ત થઈશું.”

યોગક વખતની મુસાફરી થઈ એક સારા બંધાવ કરેલાં ગામડાંમાં તેઓ આવી લાગ્યાં અને અહીં તેઓનાં ઘણાંક સંકટ અને છુટકારા પછી તેઓ પોતાની મુસાફરી પાછી શરૂ કરે તે આગમય તેઓએ ત્રણ દહાડાની સમાપતી બરી આ-સામેજ લીધી.

મીસ શીલીપા ગેરેટ ફોસેટ.

મીસ શીલીપા ગેરેટ ફોસેટ.

મીસ શીલીપા ગેરેટ ફોસેટના લીખાવતીઓ માને બાનુઓને મરદો સાથે અથા લીલાશ્યા-સમાં દરીકાઈ કરવાને ઉત્તેજણ આપનારા-ઓને આ સાક કેમખીડજ મુનીવરસીદીની ગણીત શાસ્ત્રની પરીક્ષામાં મીસ શીલીપા ફોસેટનું નામ ફતેહબંદ લીલાશ્યાઓમાં સા-થી ઉપર આવેલું જોઈ ખરેખર ખુશી થવાનું છે.

ન્યુનહેમ કાલેજની મીસ શીલીપા ફોસેટનું નામ પરીક્ષકોએ આ સાક્ષના Senior Wrangler (કેમખીડજની મુનીવરસી-દીમાં બી. એ. ની પરીક્ષામાં પહેલે નંબરે પાસ થનારો)ની ઉપર મેળ્યું હતું, એવું જણાવીને કે, જો તેણી તે મુનીવરસીદીની એક ‘વેન્ચર’ હતે તો તેઓની ફરજ હતી કે તેણીને Senior Wrangler દાખલ જાહેર કરતે.

હાલ જી લીલાશ્યાઓ કે જેઓ મરદન અથવા ન્યુનહેમ કાલેજમાં અભ્યાસ કરતી હોય, તેઓને કેમખીડજની મુનીવર-સીદી સાથે કાંઈ પણ સંબંધ રાખવા દેવામાં આવતો નથી, અને ફક્ત સેનેટનીજ વસામથથી પરીક્ષકોને મરદોનીજ બ-રોગર તેઓની પણ પરીક્ષા લેવાતા હકે આપવામાં આવે છે.

પણ મુનીવરસીદીની આટલી બધી આનાકાંની છતાં કેમ-ખીડજના મરદ લીલાશ્યાઓ મીસ ફોસેટના કેસમાં તેણીની ફતેહ માટે ધણા મગર ફોસે છે, અને તે તેઓએ ખુશી રીતે તેણીને ‘સેનેટ કાઉન્સ’માં દીક્ષાની ભરણે આવકાર દઈ દેખાડી આપ્યું છે. જ્યારે તેણીનું નામ સકળી પેહેલું આવેલું જણ્યા-વવામાં આવ્યું, ત્યારે તેઓને હરખ સમાવણા રહ્યો નહી, અને એવું દેખાડી આપ્યું કે, મરદોમાં જે અદેખાઈ એક બીને લીલાશ્યામાં આંગળ વણેલી જોઈને ઉત્પન્ન થાય છે, તેમાંથી કેમખીડજ તદ્દન વેગળું છે.

મીસ ફોસેટ તે જણીતા જાહેર શખસ મરદુમ રાઈટ આ-નરેખત હોતી ફોસેટ એમ. પી., ચોરટ માસતર જોમરલ, અને કેમખીડજના અર્ધવ્યવહાર શાસ્ત્રના પ્રેફેસરની એકજુરી બેઠી છે. આ મીસ ફોસેટની જગી સાતસત્રીના મીન ઝાવને લી-ધેલા ફોટોગ્રાફ પરથી લીધી છે.

મીસ એમીલીયા બરેલ.

નામીતી બાઈ મીસ એમીલીયા બરેલનો જન્મ ખોસ્ટન નગરમાં તા. ૮મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૧૧ ને દીને થયો હતો.

તેણીના બાપ મીસતર બરેલ એક ધણે આખરદાર, માન પામેલો તથા તર્કગર મદરસ હતો. તે ધણું શીખેલો હતો, અને પોતાની એકપુરી લાડકી બેટી એમીલીયાને પણ ધણે હાથે દરજ્જેની કેળવણી આપી હતી.

મીસ બરેલ નવ વરસની હતી ત્યારે તેણીની વાહાલી મા મરણ પામી હતી, અને પોતાની વાહાલી બેટી એમીલીયાને પોતાના તર્કગર ભરધારને આસરે સોંપી ગઈ હતી.

તેણીએ ૧૭ વરસની ઉંમરમાં પી. ઈ. ની પરીક્ષા પસાર કરી હતી અને ફરસ્ટ બી. એ. માં તેણી નાનીપાસ થઈ હતી. મીસ બરેલ ધણી ખુબસુરત હોવાથી ધણા તર્કગર તથા આખરદાર અદરયાનું તેણીની પર ધ્યાન ખેંચાતું હતું. તેણીના નાન્યક ખુબસુરત હાથની ધણાઓએ માગણી કરી, પણ સરવેને તેણી નાશીપાસ કરી ના પાડતી હતી. મીસ બરેલ ધણી સુપરેલી ગંડીમાં ફરતી હતી. તેણીને બાપ તેણીની મેનશીય પછાડે ધણા પરીક્ષા ખરચતો હતો. મીસ બરેલનું નામ આખા ઈંગ્લેન્ડમાં વખણાયતું હતું. તેણી એક દીવસ પાર્ટીમાં ગઈ હતી, લાંબી આવતાં તેણીને ધણી સરદી લાગી અને તાપ આવવાથી માર દીવસની માંદગી ભોગવી મરણ પામી. નવાજબાઈ અરેસર શોક.

રાંધવાને લગતું.

નેલીનાં કેક-એક રતલ બારીક રવો લેવો, તેમાં ૦૧ રતલ ખાંડ, ૦૧ રતલ માખણ અને ઈંડાં ત્રણ લેવાં. ચેહેલે ઈંડાંને ખુબ મેલવી આટો તથા માખણ અને ખાંડ સરવે સાથે મસળીને બનવી ઈચ નેહો. નટો વણવો, ત્યાર બાદ ચીક રાંધવાવાનાં દાખરા લેઈ તેલ માફક ગોળ કાપી, તેમાં મુખી, રાંઝબેરી નેલી તેમાં ગોઠા આથી ભરવી, છેક ઉપર મુખી ભરવાં નહી. આરાની બારીક પટ્ટી કાપી તેને હાથે સેદન વળ આપી, આડી તેમજ હથેલી ગોઠવવી, તે જ્યેની રીતે કે જે આડી અને જે પતી લેણી ગોઠવવાથી ખાંચા જેવાય. ત્યાર બાદ તંદુલમાં ગોઠવી ધીમાં બળતાંપર બુલ્બો, બાદમાં કલર જેવાં રતાસ ચાચ ને ઉતારવાં; ઉપર નીચે બળતું ધીડું રાખવું.

આઈરીશ ઇસ્ટ-એક નાનું મરચીનું પીકું લેવો, તેને સાફ કરી કટકા કરી ઘાઉંને તેમાં નીમક, છણા આખા કાંદા આખી દસ લેવો, લીલાં મરચાં આખાં બે લેવાં, એક કળશીઆ પાણી એ સરવે સાથે ચુખાપર મુકી ચર ને જે મલાસ નેટલી ગરેલી રહે, તેમાં પાંચેર રેલ તથા દોઢક પુલ માખણ નાખી પાઈ ગુલપેર છગારે મુકો, એની ગરેલી થઈ રહે ને ઉતારવું. ખાતી વખતે મરચાં કઢાડી ના.

૬૧. તારાપોરવાડા.

દરેક સ્ત્રીએ તેણીના ભરથાર સાથ કેમ વર્તવું?

કે વખતે ગરબેડ નામનો એક ખેડુત ટેકડી ઉપરનાં એકાંત ધરમાં રહેતો હતો; તેની એક ધણીજ ભલી ધણીઆણી હતી અને તેણીના સારા મુલ્ય ગરબેડની પ્રીતી સંપાદન કરવાને પાત્ર હતો, જેથી એ ભેડું ભરીખતી કાંઈ પણ ચીંતા વગર પોતાનાં મુખમાં, સદવાસં પત્ન્યી પોતાનાં આસુખ્યા બાકીના દહાડા મુનમરતું હતું, અને એવું કાંઈ પણ કામ તે ખેડુતથી થતું નહોતું, કે જે તેની ધણીઆણીને પસંદ પડે નહી.

તેઓને પોતાનાં મુનમરણને માટે કાઠની પાણ મદની ગરજ નહોતી, કારણકે તેઓ પાસે રોકડ પુછ ઉપરાંત બે દુધાળી ગાય હતી.

એક સાંજે તેઓ વાત કરતાં હતાં, બપોરે તેની બાપડી બોલી-“મારા ખ્યારા, હું માફ છું કે તમે બેમાંની એક માપ લઈને શેઢેરમાં વેચી આવો તો સાફ. જે એક આપણી પાસે છે તે આપણને પુરતું દુધ તથા માખણ પુરું પાડે છે, અને વળી આપણને કાંઈ પણ સંતતી નથી.”

ગરબેડ દરેકની માફક પોતાની બાપડીની વાતને મળતો થયો અને બીજેજ દહાડે તે ગાય વેચવાને સારૂ ગયો, પણ કમગાએ તે દહાડે બગર બરાવતું ન હોવાને લીધે તેને કાઠપણ ધરાક મળ્યું નહી, જેથી તે મન સાથ બપોરના લાગ્યો કે “કાંઈ થીકર નહી. ધણું તો મને ગાય પાછી ધર લઈ જવી પડશે, અને તે પણ ધણું દુર નથી; વળી મારે લાં પોતાનું ખેતર હોવાને લીધે મારાના પછું કંઈ ટોડા નથી.” આમ બોલી તે ધર તરફ વળ્યો. થોડેકે ગયા પછી તેને એક સખસ એક મજાસુત ઘોડો છુન અને લગામ સાથે લઈ જતાં ગયો અને પોતે ધણે કાઠી ગયેલો હોવાથી વીગારના લાગ્યો કે ધર પોંદત્યાં આંધાઈ થઈ બરો અને હું ગાયને બાયજેજ લઈ જઈ શકીશ, વાસ્તે આ ઘોડો જે બંધ છે તે મને લઈ જવા વધારે ઉપોગી થઈ પડશે અને મારી બાપડી અને બપકાભર ચેખના મેહેનશાહની માફક ઘોડાપર બેઠેશે જેઈને ખુશી થશે. તેથી કરીને તે થોભ્યો અને વગર મેહેનતે પોતાની ગાય ઘોડા સાથે બદલી કરી, પણ ગરબેડ ખુરો અને ભારી હોવાને લીધે તથા ઘોડા બુલ્વાન પણ અતીશય મસનાત હોવાને લીધે અરધા કલાકમાં ગરબેડ પટકાઈ પડ્યો અને તેની લગામ હાથમાં પકડીને ચાલનાં પણ તેને પરવાયું નહી, કારણ દરેક પથર જેતાં ઘોડા પોતાની સાથ અને પુછડી હવામાં ફેંકીને બેઠેલો, અને બી-

મારા ગરબંડને તોળા પોકારતો. આ ઉપરથી તે બહુનું દુઃખી થયો, અને તેના પગે એક ખેતુને પોતાનું એક ભટ્ટું હુકર લઈ જતાં જોઈ ગનનાં વીચાર કરવા લાગ્યો, કે મારી બાપડી કહો છે કે “એક બીચો કે જે જીવોમાં આવે છે તે એક દક્ષત નીરકરોગી પ્રકાશતા હીરા કરતાં હમ્મર દરજ્જે જેલેતર છે.” તેમ આ ઘોડા હુકર સાથે બદલવો જોઈએ. પછી તેણે તે બદલ્યો, પણ તે હુકર કાંઈક હોવાથી ગરબંડના આગળ ખેંચવાથી કે તેને મારવાથી અને છેવે તે પછાવેથી ટકેલા છતાં, સુદૃઢ પોતાની જગ્યાથી ખસી શક્યું નહીં, અને કાંદવમાં દટાયેલાં વાહાણની માફક મટોડીમાં પડી રહ્યું. તે ખેતુત નીરાશ થયો, બ્યારે તેણે એક ચાલુસને એક બકરો લઈ જતાં જોયો અને સુખાચે તે હુકર સાથે બદલી કરી શક્યો. તે બકરો ઘણો ચાત્રાક હતો, જે જોઈ તે ગોલો કે મને જે જોઈતું હતું તે મળ્યું. અરથો કયાક સર્વે સમાધાનીથી પસાર થયો, કે બ્યાર પછી તે બકરો ગરબંડને ઘસડી ટેકડીઓ ઉપર ચઢવા અને ઉતરવા લાગ્યો, અને તે ખેતુત યુદો હોવાને લીધે, વધારે વાર ખમી ન સંધાથી, એક બરવાડ ને ઘેડાં ચડાવેલો હતો, તેમાંથી એક ઘેડાં સાથે બદલી કાઢી. તે ખુશી થવા લાગ્યો કે આ ગરીબ પ્રાણી પુષ્કળ દુધ આપવા ઉપરાંત મને અથવા મારી બાપડીને કોઈ પણ રીતે દુઃખ દેશે નહીં. આમાં ગરબંડ ખસે હતો, કારણકે એ જનાવર કીવાય કોઈ પણ વધારે ગરીબ જનાવર તેને મરી શક્યું ન હોતે, કારણકે તેમાં કોઈ પણ ખોલ ન હતી, ગીવાય કે પોતાના ખીન્નથી છુદા પડવાના પથને સ્તબ્ધ ઉપર રહીને જેએ જેએ કરતું હતું, અને જેમ ગરબંડ વધારે ખેંચે તેમ તે વધારે ખસેડે. આ જોઈ તે ગોલ્યો કે “આ જેવકર પ્રાણી મારા પાડોશીની બાપડીની માફક હલીલું અને છડી છે, જે કોઈ પણ ક્ષમિતે એ વેચાય તો તેમ કરવાને હું હમણાં સજી છું.” આ સાંભળી એક ખેતુત જે પાસેથી જતો હતો તે ગોલ્યો. “આ સાં સાં ભટ્ટું હાંસ તારા કંઠાળ મેંદાને બદલે જોઈએ તો હો.” “કચ્છ,” ગરબંડ ગોલ્યો “એક જીવતું હાંસ એક મરવા પડેલાં મેંદાથી જેલેતર છે.” આમ કહી તેણે તે બદલી લીધું. પણ ઘોડેક ગયો નહીં એટલામાં તે હાંસ પોતાના નખ અને ચાંચથી ગરબંડનાં મોઢાંની ચામડી કાઢવાની શરૂઆત કરવા લાગ્યું અને તેને મહા તોળા પોકાર્યા, જેથી પેઢેલું જોતર આવતી એક ઘોડા મરથા સાથે તે બદલી લીધું. પણ તેના પગો બાંધેલા હોવાથી ને તેને લટકતું ધરવાથી તે પ્રાણી તરતજ અથડાવું થઈ ગયું, અને ગરબંડ જીખ્યો હોવાથી એક ધરમશાળામાં જઈ તે મરથાને અડી કાઢીને વેચી, જે કાઠન સીલક રાખી, ઉપસગના પાટીના પૈસાનું સ્વાદીખ લોખણી જમ્યો, અને વીચારવા લાગ્યો કે જે હું બુખથી રાજ્ય પામ્યો હતો તો એ મરથો મને શું કામ આવશે ?

આમ વીચારતા જતો હતો, એટલામાં તે પોતાના પાડોશી ગ્રેળીખરડને મળ્યો, જેને તેણે મથાથીત પોતા ઉપર વીટકી વાત કહી, અને કહ્યું કે “જે કે મેં સાંકે સાંકું કાઢ્યું નહીં.”

તેણે મારી પામી છે કે મારી બત્તી બાપડી એને વીટકી મને એક પણ શબ્દ કહેશે નહીં.”

તેના પાડોશી ક્રેળીખરડ ગોલ્યો, “હું નહીં ધારતો કે તારી બાપડી તેને કોઈ કહેશે નહીં.” આ ઉપરથી બંનેએ સરત બકી અને જે હારે તે ૨૦) કાઠન આપે એવું નહીં કાઢ્યું, અને બંને જીખ્યો ગરબંડના ધરમાં દાખલ થયા, પણ ગ્રેળીખરડ બહુ સોમજવાને વાસ્તે પાસેના ચોરડામાં બરાઈબિહો.

ગરબંડે તેની બાઈડીએ પુછ્યું “કેમ ખારા, શું કાઢ્યું?” તે ગોલ્યો “નથી સાંકે કે નથી ખરાબ. બ્યારે હું મહેરમાં ગયો ત્યારે આપણી ગાય ખરીદવાને કોઈ પણ ધરાક ન હોવાને લીધે મેં એક ઘોડા સાથે બદલી કાઢી.” તેની બાપડી ગોલી “ઘોડા સાથે વાહ, ધણું સરસ. હવે આપણે ગાડીમાં બેસીને દેવળમાં જઈશું અને લોકો જે આપણુપણી હલકા છે તે આપણને ધીકારશે નહીં, જે આપણે ઘોડા રાખવા ઈચ્છીએ તો હું ધાંડું કે, આપણને દરેક હક છે. ઘોડા ક્યાં છે ? ચાલો તમેલામાં લઈ જઈએ.”

તે ગોલ્યો “હું ઘોડા લાગ્યો નથી, કારણ સ્તામાં મેં માઈ મને કેરવ્યું અને એક હુકર સાથે બદલી કાઢી.”

તેની બાપડી ગોલી, “ધણું સાંકે, હું પણ જે તમારે જમ્મે હતો તો આમજ કરતે. હમ્મરો હમ્મર શુકર. હવે બ્યારે આપણા પાડોશી મને મરથા આવશે ત્યારે હું તેઓને ઘોડું હુકરતું ગોસ આપી શકીશ. આપણને ઘોડાને શું કરવો છે ?” લોકો કહેશે કે જુઓ તેઓ કેવાં મગર છે કે દેવળમાં જવા માડી જોઈએ છે. “પણ માલો, હુકરને તમેલામાં સુકાએ.”

“હું હુકર લાગ્યો નથી,” તે ખેતુત ગોલ્યો, “કારણકે સ્તામાં મેં એક બકરો સાથે તે બદલી લીધું.”

“કીક કાઢ્યું” તે બત્તી બાઈ ગોલી. “તમેા કેવા વીચારવંત મથુસ છે, બ્યારે હું વીચાર કહ્યું ત્યારે મને લાગે છે કે હુકરને શું કરતે ? લોકો જીખ્યો તરફ આગળથી બતાવે એને કહેતે કે તે લોકો જીખ્યો. જે સર્વે મને છે તે ખાઈનેજ પૂરું કરે છે, પણ મને બકરીનું તો દુધ અને પનીર સાથે વળી જીવ્યાની મળશે, ચાલો જલદી અને તમેલામાં તેને બાંધીએ.”

“હું બકરી કઈ લાગ્યો નથી” તે ખેતુત ગોલ્યો, “કારણ રસ્તે આવતાં મેં એક મેંદા સાથે તે બદલી લીધી.”

તેની બાપડી ગોલી “ધણું ને કાઢ્યું, કારણકે હું ક્યાં તેની સાથે ટેકર ટેકરે હોતી ? મારા જેવી યુદીથી કોઈ ઘોડાય, પણ મેંડી તો વળી આપણને દુધ સાથે જન પણ આપશે. ચાલો જલદી તેને હાપડાં તણે લઈ જઈએ.”

“હું મેંડી પણ લાગ્યો નથી” તે ખેતુત ગોલ્યો, “રસ્તે આવતાં મેં એક હાંસ તેને બદલે લીધું.”

“હું તમારો ઉપકાર માનું છું, ખારા, હું તમારો ઉપકાર માનું છું.” તે બત્તી બાઈ ગોલી. “હું મેંડીને શું કરતે ? મારી પાસે કંતવાનાં કે વજવાનાં હથીઆર વડીક નથી, અને જેમ આપણે દમેશાં આપણાં, કપડાં સેહેલાથી મેલાતાં લઈએ છીએ

તેમ લઈ શકીશું, પણ એક હાંસ! એક બહુ હાંસ! હા, હું હ-
મેશ માંડું તેજ. અને તેનાં પડ કપીલને ડેકાણે લખવા બેઠ-
્યે છે, અને વળી ઘણા દલાડા યયાં અને રોસત કાપેલું હાંસ
ખાવાના શોખથી યયો હતો. આથી આપણે તેને આપ તમે
હાંસો.”

તે બોલ્યો, “હું હાંસ લાગ્યો નથી. રસ્તે આવતાં મેં એક
મરઘા સાથ બઢલી કાપી.”

“તે બધી બાઈ બોલી, “મારા સંઘથી મ્મારા, તમે મારા કર-
તાં ઘણા ગ્રહણ છે, ખરેખર મરઘીજી બેઠ્યો. તે હમેશાં
સવારમાં મારે વાગતાંમાં ઉઠે છે અને ‘કુકરે કુક’ બોલીને આ-
પણને ઉઠાડે છે, પણ આપણે હાંસનું શું કરતે? બોદાના
હોકમથી આપણે લાં કપીલનો કાંઈ ટોટો નથી અને વળી
હાંસ સંધતાં અને આવડતું નથી, આથી તેને હાંસો.”

તે બોલ્યો, “હું મરઘો કાંઈ ધરે લાગ્યો નથી, કારણ કે
સાંજે હું એટલો તો બુખ્યો ધવો કે મને તે મરઘો વેચવાની
કરજ પડી, કારણ કે જો હું તેમ કરતો નહીં તો હું બુખ્યથી
મરણ પામતો.”

“બોદા તમને સલામત રાખે કે તમે તે મરઘો વેચ્યો” તે
બધી બાઈ બોલી, “ગરબંડ, તમે જે કંઈ કરો છો તેથી ખચી-
તજ હું ખુશી યાઠો છું, આપણને મરઘો શું કામ બેઠ્યો?
હું ધાંડું કે આપણા છત્રનાં યુખસાર આપણે પોતે છીએ.
આપણને લકાડવાને કાંઈએ કુકમ કરવો નહીં બેઠ્યો, અને આ-
પણે આપણને ગમે લાં સુધી બીજાણે પડી રહેતું બેઠ્યો. તમે
આવ્યા એજ અને સીધી સાઈ સાંપ છે, અને જે બેઠ્યો છે
તે એજ કે તમે મારી પાસે રહો.”

આ બધું સાંભળી ગડબડે ખાસેના ઓરડાનું બારણું ઉઘા-
ર્યું અને મોટથી બોલ્યો, “માલ પાડોડી! હવે હુંને શું
કહેવું છે? માલ વેક, ધેર જ અને પેસા ૨૦) કાઉન લાવ.”
પછી તેણે ચોતાની છુટી બાયડીને બોડી કાપી અને તેને
ખરા ખ્યારથી ચોતાની ગોદમાં દાખી.

પ્રીય વાંચનાર, આ વાત અહીં પુરી થતી નથી, દરેક સી-
કાને તેની બીજી બાજુ હોય છે. દીવસ, જે તે પછી રાત ન
હતે તો એટલો ખ્યારે લાગતો નહીં. ઘણીએક બાનુઓ જે કે
સારી હોય છે, તોપણ ગડબંડની બાયડી જેટલી તો નહીજ.
શું મારે એજ પણ કહેવું બેઠ્યો કે કેટલાક ભરથારોની પણ
મલુ મલુ હોય છે? હા, અગમત, એવા પણ કેટલાક હોય છે,
કે જેને ધીમે આવતા અકમાં એવીજ એક અલના વાત લ-
ખવાની આશા રાખું છું. અને મારી બેઠેનપણીઓને તે એક
વાંચવા લાયક ઘઈ પડશે. આશા રાખું છું કે દરેક બાનુ ચો-
તાના ભરથાર સાથે ગડબંડની બાયડી પ્રમાણે વર્તશે.

છુટીબા.

“માયલ હું ‘પરણ’?” એક નાની આઠ વરસની છુંદર જા-
કરી બોલી. “પરણ” માયલએ અન્યથા યઈને પુછ્યું-“કાંઈ?”
“તે એવની માયલ, આ બધા ઠાકરાઓએ લગન જ્યાં નથી
તેથી હું ધાંડું કે હું પરણું તો એ કાંઈ નહીં જાય.”

કમનસીબ શીરીન.

પારસી સંસારી વાર્તા.

(સપ્ટેમ્બર માસના અંકથી સાંપણ પ્ર.)

મ કરણ ઉભું.

નવરોજનાં કાવતરાં.

વે બીજે દીને નવરોજ કામેજમાં ગયા
અને જાંહગીર કોણ છે તેની શોધ કરવા
લાગ્યા. આખરે જાંહગીરનેજ તેવણે જોયો
પણ જાંહગીર તો તેવણને એજખતો ન હતો
તેથી નવરોજ આગળ આવ્યો, અને કો-
ણને પુછોચ? કરીને પુછ્યું. નવરોજએ કોઈ
ભગતાનુજ નામ દઈને પુછ્યું, પણ જાંહ-
ગીરે ના કહ્યું કે તે અહીં નથી, આગ-
ળ જઈને કોઈને પુછો. તે પછી ચોડીક વાત

કરીને નવરોજ તેની સાગ કેટલીક દોસ્તી હોય તેમ મળી
ગયા ને સાહેબ રોકેડેડ કરીને પુછા પડ્યા અને પુછા પડતી
વખત કહ્યું કે “હું ચોડે ચોડે દીવસે એ તરફ કામે બાલું છું
વાસ્તે તમોને મળતો જઈશ.” એવી રીતે વાત કરીને નવરોજ
પુછા પડ્યા.

નવરોજ ત્રણ ચાર દીને તે તરફ જાય ને જાંહગીરને મળે
અને કંઈ કંઈ વાત કરીને તેવું મન દરી લીધું. આખરે જ
માસ નીકળી ગયા અને એક દીને જાંહગીરને નવરોજએ ચો-
તાને ધર આવવા ઘણી બોંહસ કાપી. પેહલાં જાંહગીરે ના
પાડ્યું કે ‘હાલમાં તો નહીં બનશે, બીજી વખત આવીશ.’ પણ
નવરોજએ ઘણી બોંહસ કાપી તેથી જાંહગીરને જવાની કરજ
પડી. ધેર ગયા પછી કેટલીક વાત કાપી અને દાર પાયો.
જાંહગીરે કાંઈ દીને પણ દાર પીયે નહી, પણ નવરોજએ
ઘણી બોંહસ કરીને પાયો, કારણકે નવરોજ પોતે છાકડો ને
જુગારી માણસ હતો અને સધળો પેસો જુગારમાંજ મેળવ્યો
હતો અને મોટો ભાગ યુમાઓ પણ હતો. હવે બ્યારે ચોડુંક
પાસે રહ્યું હ્યારે તેથી જવું રહેશે એવું ધારીને હાલમાં જુમા-
રખાનાની ભેટ નહીં લેતા. બાસતે બાસતે જાંહગીરનો પગ
નવરોજને લાં વધારે ને વધારે આવતોજ ગયો, પણ જાંહ-
ગીર નહીં જવજનો કે શીરીન સાથે પરણવાની કોદ રાખે છે
તે એજ જુદો છે, અને શીરીનના ખાવાનું ધર પણ તેને મા-
લમ નથી. તે હમેશા ગાગાની સાથે મધરાત રહેતો હતો, પણ
બ્યારથી મેરીકની પરીક્ષા પસાર કાપી હ્યારથી અમદાવાદ
આવ્યો અને લાં ચોડુંક રહી સુંબઈની કામેજમાં દાખલ થયો.

બધાં અમદાવાદમાં શીરીન સાથે તેને પીછાણ પકી અને શીરીનનાં માસીની પડોસમાં જ રહેતા. હાલ મુંબઈમાં છે અને શીરીનના બાપનું ઘેર પણ તેને માલમ નથી. હવે આસતે આસતે જાંહગીર પણ દાર પીવા લાગે અને નવરાણને ઘણે માનીતો ધણે.

એક દિને નવરાણએ જાંહગીરને ખુબ દાર પાચે અને તેને આંગળેથી વીડી કહાડી લીધી અને વાતપરથી વાત કહાડીને ઘણીજ દલગીરી સાથે કહ્યું કે, “આજે મહીને દીવસ થયે મેં કેટલુંક અવેરાત ખરીદ્યું હતું અને તેમાંથી કેટલાક મારા દોસ્તોએ મારી પાસે ઉઠીતું લીધું, જેમાં એક બાઈ મારી પાસે રૂ. ૩૫૦ ની કાંમતની વીડી લઈ ગઈ છે, જેનું હજી સુધી દામ પણ પાછું નથી મોકલ્યું, કે નથી તે વીડી મોકલી, વાસ્તે દીકરા છુંને એક મેહનત આપું છું કે, મારી તરફથી મીઠી લામ, મારા હાથે જરા અચ્ચડ છે તેથી ખરાબી નથી લખાતું.

જાંહગીરે મોટી ખુશી સાથે લખવા કહ્યું અને નવરાણએ નીચે મુજબ મીઠી લખાવી—

મેહેરખાન મેહેન,

જત આજે માલુસ પાસે મેં તમારી આપેલી ચીજ તથા મીઠી મોકલી છે તે લઈને મારી વીડી મોકલી આપજો, કારણ કે હવે તમારે વીડી મને કશું સારું મત નથી એવું અજાન.

લાંબા દુવાગીર બાઈ,

એટલું કહી હુંક મીઠી લખાવી લીધી, અને તે બાઈનું નામ તથા પોતાનું નામ પોતે લખવા કહ્યું અને મીઠી લખી જાતી કાઢી. કેટલીક વાતચીત કરવા બાદ જાંહગીર પાછો કાલેજમાં ગયો; તેનું રહેવાનું પણ જ્યાં શીખતો હતો તેની પાસેજ હતું. હવે બીજા દિને નવરાણએ નોકરની પાસે તે મીઠી તથા જાંહગીરને આંગળેથી જે વીડી કહાડી હતી તે વીડી શીરીનપર મોકલી. સાંજનો વખત હતો, બચુબાઈને જમશેદજી દરવા મળ્યાં હતાં ને શીરીન બેઠી બેઠી નાગરનો કાઠ ચુંધતી હતી, તેટલાં નાગરની આંખાએ આંખીને શીરીનના હાથમાં ચેડી મીઠી ને વીડી આપી કે બહાર કાઢે માલુસ ઉઠ્યું ને તમોને આપવા જાણાવ્યું. તુરત શીરીને મીઠી લઈને ઝડપમાં ઉભેડીને વાંચી અને રૂમસ થઈને ધરપર ધૂળવા લાગી. આખરે તેણીએ પેલી જાંહગીરની આપેલી વીડી લાવીને આપાને આપી, કે જે મીઠી લાવ્યું તેને આપે, અને કશી જાણ લખી નહીં આપે. શું કર્યું ને શું નહીં તે કશું કશું પડ્યું નહીં અને જાંહગીરની મેવકાઈ વીશે હમણે વીચાર આવ્યા. તુરત તેણીએ કુંથવાનું મુકી દીધું અને પોતાના બોરડામાં જઈને જાંહગીરનાં દીકરાં શું હશે કરીને હજાર વીચાર કરતી બેઠી.

હવે નવરાણએ જાંહગીર પાસે મીઠી લખાવી લીધા પછી જાંહગીરના જ્યારે દરેક શીરીનનું નામ લખ્યું ને લાંબા પણ તેનું નામ લખ્યું. વાંચનાર જાણે છે કે શીરીનની ને જાંહગીર વાત એણે સાંભળી હતી અને તેથીજ એવું એકદું ખાંડ્યું. ન પણ જાંહગીરના દરેક જાણતી હતી, જેથી તુરત એવું વીડી આપી દીધી.

બીજા દિને જાંહગીરને પોતાને આંગળે વીડી નહીં દેખાઈ, જેથી ઘણી શોધ કાઢી, પણ નહીજ મળી; આખરે તે નવરાણને લાં શોધવા આવ્યો, પણ નવરાણએ ના કહ્યું કે “અહીં કંઈ છે નહીં, તમો ગયા લાં સુધી તો તમારા હાથપર હતી.”

પોતે શીરીનને આપેલી વીડી નવરાણને હાથે જોડીને જાંહગીરે ગસાઈને ઉઠાે રહેવા. યોડે વારે નવરાણને પુછ્યું કે “આજે વીડી તમો પાસે ક્યાંથી આવી?”

“એ તો મારી બાપડીએ હું અદરાયે લાવે ચેહરાની” (નવરાણ અચકાઈ અચકાઈને બોલ્યા).

શું તમો અદરાયા? કાણની સાથે? (જાંહગીર બોલ્યા)
હમારી પડોસમાં જમશેદજી છે તેની શીરીનબાઈ નામની છેડતી છે, તેણી સાથે.

આથી કાયા કાનનો જાંહગીર ચુસ્તાબેર ચાલી ગયો અને તેનાં મનમાં હમણે વીચાર આવ્યા. શીરીન કંઈ બેવકા પઈ તેને દોઝે દીધો, એવું મારીને આંખની વીશે તેને પીકાર છુટો અને કાઈ પણ બોરડા ઉપર વીચાર નહીં રાખેવા એમ આખે રસતે વીચાર કરતો તે ઘેર જઈ પુગો. અફસોસ! વેહેમ એ ઘણેજ ખુશ છે. માલુસને એક વાર વેહેમ બેસે છે તે કદી દીવમાંથી નીકળતો નથી.

બીજા દિને જમશેદજીને લાં નવરાણ ગયા. તે દિને શનવાર હોવાથી બેંકે જેવા સંઘર્ષાની સાથે જવા કહ્યું, ને બચુબાઈને ઘણું પસંદ આવ્યું. સાંજે સરવે જણાં જવા તૈયાર થયાં, પણ શીરીને જવા ના કહ્યું, જેથી બચુબાઈ ચુસ્તે ઘણાં અને જમશેદજી આગળ દરવા કાઢી, “ઓવાય બેબી તે કંઈ જુલમ હશે, સાથે આવવા કહ્યું તે ના કહેલે, હાથે કરીને કાઢતી આગળ મને ખરાબ લગાવે છે, કાઠ કહેશે પોતે દરવા જાય ને સાવકી દીકરી પર જુલમ ચુલરી તેને ઘેરમાં ગાંધી રાખે છે” એમ મોટે મોટે બોલવા બેઠી; સાથે સાથે જમશેદજીની બખાડવા લાગ્યા, જેથી શીરીન પણ આવવા તૈયાર થઈ. જો કે બચુબાઈ કાઠ દીન પણ શીરીનને સાથે લઈ ગયાં નથી અને આજેજ વેહેમ વેહેલી લઈ જાય છે; આજેથી નહીજ લઈ જાતે, પણ સાથે નવરાણ હતા તેથી લઈ જાય છે.

સંઘર્ષાં જણાં તૈયાર થઈને આવ્યાં, ગાડી કાટને રસ્તેથી લેવાડી. કમનસીબે કાટને રસ્તેજ જાંહગીર પણ એક કમખાજડમાં ઉભેલો જાણ્યો અને તેની તથા શીરીનની નજર એક થઈ. એ જોઈને નવરાણ ઘણા ખુશ થયા. હવે જાંહગીરનો વેહેમ મજબૂત થયો. શીરીન પણ મનમાં મે મનમાં પંચરવા લાગી. સરવે ખુશીમાં હતાં, પણ શીરીનેજ આવ્યાં કીક નહીં લાવ્યું. હવે ફરી દરીને રાતે જ વાચે ઘેર આવ્યાં. શીરીન માથું દુખે છે કરીને ભુખી સુઈ ગઈ. રાત દીન શીરીન જાંહગીરના બખાડામાં બુરાતી ગઈ, તેણીને ચેહરા ઉતરીને શીકા થઈ ગયો, હાડો હાડો ઘણીજ ગળાતી ચાલી અને તેણીમાં કરી તાકાદ રહી નહીં. એથી રીતે હાડામરી તથા માંદગીમાં આપું વરસ નીકળ્યા મળ્યું. શીરીનનાં માસીનું પણ કશું કાળજ આવ્યું નહીં, કારણ તેણીને જમશેદજીનાં બોલાવાથી ઘણું ચુસ્તો લાગે હતો. તેવ-

છુનો શીરીનમાં હવે હતા, તેથી તેવજુ વારેઘડીએ નજુદ પર ફાગળ લખીને શીરીન વીરીના સમાચાર મંગાવતાં હતાં. આખરે શીરીન ઘણી સીક પડી તેથી જમશેદજીએ ડાકરને તેડાવવા કહ્યું, પણ બચુઆઈએ ના કહ્યું; “એ તો ઘેરના છાલા પાળાથી સારી થશે.” પણ નહી, તેથી તો શીરીન વધારે ને વધારે સીક થતી ચાલી. અંતે જમશેદજીએ ડાકરને તેડાવ્યો, ડાકરે દવા ફેરવેદ્ય કરવા કહી, પણ નહી, બચુઆઈને તેણી વીચાર ફીક નહી લાગે. “આપણું આડું મનનું ઘેર મુશ્કેલી ક્યાં નવું?” એમ કહી તેવજુ માંડી વાળ્યું. શીરીનને કશે ફેર પડ્યો નહી. શીરીનની માંદગી વીશે શુભચાર્ડએ જણાવ્યું, જેથી તેવજુ તુરત મુશ્કેલી આપવાં ને નજુદને ઘેર ઉતર્યાં. તેવજુ રોજ શીરીન આગળ નવ્ય, દવા દારૂની પુરતી સંભાળ રાખે, અને શીરીનની ઘણી જતન કરવા લાગ્યાં પણ શીરીનને ફેર પડ્યો નહી, જેથી જમશેદજીએ શીરીનને શુભચાર્ડ સાથે અમદાવાદ મોકલવા કહી.

મ ક ર છુ ૪ યુ.

શીરીન તથા જાંઘીરનો ગેલાપ.

એક દિને શીરીન અજોડાઈને કપસરે હિન્દ વાંચે છે, જે વાંચતાં ઘણી ખુશીમાં આવી. તેની આગળ તેણીનાં મારી ઉભાં હતાં. “કાંપ શીરીન શું છે? આજે એટલી ખુશી છે?” “માસીજી, આપણી પાસે અમદાવાદમાં જાંઘીર હોવા તે ડાકર થયો. આપ શું વાંચો?” શીરીનનાં મારી પણ વાંચીને ખુશી થયાં.

હું ધાર્યક હવે એ મુશ્કેલી રહેશે. એણે દવાખાનું સી કાઢાડ્યું છે હારે (શુભચાર્ડ ગેલાપી).

પણ તેટલાંતો શીરીનની આંખમાં પાણી ભરાઈ આવ્યાં અને રડમસ થઈ ગઈ. શુભચાર્ડએ એ શું છે તે જણાવવા માંગ્યું. શીરીન પહેલે કહેવાને ઘણી શરમાવા કાઢી, પણ પછી સવળું જોડાસેથી કહ્યું. એ સમજીને શુભચાર્ડ ધણું દલગીર થયાં અને જાંઘીર વીશે તેવજુને પણ ખીકાર છુટે.

એક દિને સાંજની વેળાએ શીરીન મારીની સાથે ફરવા ગઈ. દરેકે જતાં પવન ધણી ખુશતુમાં લાગે, બેઠું જણે લાં બેઠાં. યોડી વારે શીરીનની નજર દુર એક પગડી પર પડી. નેઠેને ઘણી અજબ થઈ, સાંતો કોઈ નહી પણ જાંઘીરને બેઠેલા જોયો. તુરત શીરીનને ઘણી ખુશાલી લાગી, પણ તુરત આગળના બનાવ યાદ આવતાં તેણીની સવળી આંખા બંધ થઈ ગઈ, તેણી જાંઘીરને બેઠકા યાત્રા કરણુ શું તે જાંઘીરને મોહરેથીજ સાંભળવાના હેતુથી જાંઘીર આગળ ગઈ. તેણીએ જતાંજ જાંઘીરનો હાથ પકડ્યો. જાંઘીર તેને જોતાંજ શરસે થઈ ગયો.

“તુંને શરમ નથી આવતી, અમરને તુંને જરાથી શરમ હોય તો મારી આગળથી ચાલી જા. નીકળ મારી આમજી, એ વાજ તારા સાચ્યા કોસ ને વચન કે, હું નહી પારતો હતા કે તારામાં મક્કર ને દગો છે.”

“પણ જાંઘીર, એમાં મારા શું વાંકે? દગો તો તે કાઢી, કોસ આગળને તો તુંજ ફરી ગયો. દગાખાજ તો તું નીકળ્યો, વચનથી બેવચન તું થયો, વીટી પણ તે મંગાવી લીધી ને જાંઘી રીતે ગમેજ ગમેનાથી આપતાં તુંને શરમ નથી આવતી!” દગો તો શીરીન બોલે છે તેટલાં જાંઘીર તેનો હાથ પકડીને ચાસતો થયો.

“તું ઘણી મક્કરખાજ છે, તું શું એમ જણાવતી હશે કે હું કાંઈ જાણતોજ નથી? એક ખુદા સાથે અદરોહ મુશી અને દલું અને ઉડાવેજ. એ જોડા એના જોખીથી કોઈ જોરન દશે!”

પણ તેટલાં પાછો અટકી ગયો અને મન સાથે જાગડવા લાગ્યો, “જોડો તો ખરો કે દલું એ મને શું કહેવા માગેજ” અને પાછો શીરીન આગળ ગયો.

તું મને શું કહેવા માગેજ, જે હોય તે મને જલ્દી કહે. (જાંઘીર બોલ્યો).

તુરત શીરીને પેઢી વીટી દેખાડી. “એ જાંઘીર આજેજ તે વીટી મીડી સાથે મારીપર મોકલી તે, જેવું હવે ના કહેની!”

જાંઘીર તુરત ફગાઈ ગયો અને ઘણી અચરતી સાથે જોવા લાગ્યો કે એ વીટી તો નેની પાસેથી શુભાઈ ગઈ હતી તે હતી, અને શીરીન પાસે ક્યાંથી આવી. કેટલોકવાર ચુપ ઉભો, પછી વીચાર આવ્યો કે આ બધાં નવરોજનાં કારસ્તાન હોવાં જોઈએ; મારી પાસે મીડી પણ તેણેજ લખાવી લીધી, કાંપ નહી એણે એ વીટી શીરીનપર મોકલી દેવા ને મારી મંગાવી દેવા, ને મને દેખાડવા પોતે પેઢી દેવા. હવે સધળા વીચાર જાંઘીરને આવ્યો અને શીરીન પાસે તે વીટી કેવી રીતે આવી તે વીશે જોડાસો પુછ્યો. શીરીને સધળાં જોડાસો કાઢ્યો. હવે જાંઘીર યજોજ પરતાવા લાગ્યો, હવેજ તેને આમજો બનાવ યાદ આવ્યો અને પોતાની લુક માસમ પડવેથી શીરીન પાસે માર માગવા લાગ્યો. કેટલોક વાર વાત કાઢી પછી શીરીન જાંઘીરને મારી આગળ લઈ ગઈ અને નવરોજનાં કાપડનાં વીશે અવળથી આખરે મુશી કહ્યું ને શુભચાર્ડ ધણું અચરત થયાં. વાતચીત કાઢી પછી જાંઘીરે જણાવ્યું કે મારેથી અજેજ રહેવાનો વીચાર છે, ને પરમ દિને મારાં માતાજી, મારા સરે મુશ્કેલી આવશે, કારણ કે મારા મામા, જેવજુ એક રૂકસ મારસ્તર છે, તેવજુની આજેની એક જાહેર રૂકસમાં જાહલી થઈ છે. આજે સાંજથી શુભચાર્ડ તેમજ શીરીન ઘણું ખુશી થયાં અને બીજે દિને ઘેર આવવા વીશે તેજું કરીને ઘેર ગયાં.

મ ક ર છુ ૫ યુ.

નવરોજનાં ધણીઆંબી—જાંઘીર કોણ?

બીજે દિને જાંઘીર શીરીનને ઘેર ગયો. શીરીનનાં ધણી ધરમાંજ હતા, તેવજુ પણ જાંઘીરને આવકાર દીધો પછી જાંઘીર સાથે નવરોજએ જે ચાસ ચતારા તે વી શુભચાર્ડએ વાત કાઢી, પણ બચુઆઈનાં ધાનમાં નહી આવ્યું અને જાંઘી જાનવત છે એવું વીચાર્યું. કેટલોક વચન બોલે પછી જાંઘીર જણા ઉઠ્યો. શુભચાર્ડએ તેને તેનાં માથેને લઈને બીજે

દીને આવવા વીરો તેડું કાઢ્યું, જે નાંદગીર કચ્છનું ને સાંથી રખસદ લીધી, વચમાં બે ત્રણ દીવસ ગયા પણ નાંદગીર આવ્યો નહી, જેથી સુત્રચાઈને વેહેમ ગયો. તેવણે રાખા પાસે ચીકી મોડાવીને નાંદગીરનાં માથ (દીનચાઈ) ને તેડાવ્યાં, જેવણે ખીન્ને દીને નાંદગીર સાથે નમશેદળને લાંબાં આવ્યાં, જે વખતે નવરોટ પણ નમશેદળને લાંબાં બેઠેલા હતા. નવરોટ દીનચાઈને જોતાં નમશેદળની ધુલવા લાગ્યા અને નાંદગીરનાં માથ દીનચાઈથી તેવણને જોઈને અજબ ધઈ ગયાં. “કાંય નવરોટ તમે આદી ક્યાંથી આવ્યા?” હજુ તો દીનચાઈ પ્રુછ્ય તેટલાંજ નવરોટને ખસીયાણું લાડ્યું, કે પાપ કુટરો ને ફરેતી ધરો, એનું ધારીને યુપયુપ આમતી પકડી. તેવણના ગયા પછી સુત્રચાઈએ પુછ્યું, “કાંય દીનચાઈ એવણને તમે એળખોછો શું?”

હાટ, નહી કાંય એળખજું, એવણે મારા ધણી યાપ. શું તમારા ધણી યાપ ! સુત્રચાઈએ ધણી અજબ ધઈ પુછ્યું. હાટ, એવણે મારા પરજોર ધણી યાપ, જે વીરો મેં તમારી આગળ બધી વાત કીધી હતી તે એવણ.

આએ સાંભળીને બચુચાઈ તથા નમશેદળ તો એક બોલ બોલ્યા વગર ચુપ થઈનેહાં, સરવે એકમેકનું કોઈ બોલા લાગ્યાં. સુત્રચાઈએ નવરોટ વીરોની વાત દીનચાઈને બચુચાઈ આગળ કરવા કહી, કારણકે બચુચાઈને નવરોટ વીરો ધણું સાફ મન હતું. દીનચાઈએ નવરોટ વીરોની સમગ્ર વાત જાહેર કીધી.

“પણ એવણની તો ખાઈરી સુત્રની ગયાને ૧૫ વરસ થયાં ને?” બચુચાઈ બોલ્યાં.

“નહીરે માપ, કાણે કહ્યું, મારી તમે વાત તો સાંભળો. પછી તમે વધારે અજબ ધરો. બ્યારે હું ૧૮ વરસની હતી ત્યારે મારા કાકા સાથે હું મધરાસ રહેતી અને એ પછુ એનાં માપ સાથે લાંબાં રહેતેક હતા. એની બે બેહેન તો સુંબઈ પરણેલીજ હતી. એ નવરોટના બેહેસતી બાપની લાંબાં ફરતીચરની દુકાન હતી, જ્યાં એને આવક પણ સારી થતી હતી. મારા કાકા સાથે એને સારી પીછાણુ હતી. એક દીને એનાં માપ મારી કાકી આગળ માફે માથું લાગ્યાં; મારી કાકીએ કાકાને તથા મારી ગરજ પુછીને હમને અદરસ્યાં અને ૭ મહીનામાં હમારાં લગન પણ કીધાં. ત્યાર બાદ જાહેર મારાં સાસુ ૧ વરસખી જ્યાં હોવતો. પછી તેવણ બેહેસતી થયાં ત્યાર પછી હમે મારા કાકાની સાથેજ નમશેદળ રહ્યાં. બાપએ હમે-બે વરસખી સમાહ સંપન્નથી રહ્યાં હોઈ-યે; ત્યાર પછી હમેને તુડાશતું ચાલ્યું-અસાચ દોસતોની સોજત કરે, હાફ પીએ, બુગાર રમે, દસ દસ બ્યાર બ્યાર દીવસ ખી-લીવરમાં રહે, ધરમાં આવવાની વાતજ નહી, ને જેની કંઈ હતું તે બધું જુગારમાં હારી ખાડ્યું, છેને દુકાનની વેચી ને સાચું ૭ દનારનું કરજ કીડ્યું; માનનારાંએ પકડવા આવ્યા, જેથી મારા કાકાએ મોટી રકમ આપીને છોડ્યો, તેવણ જુગારમાં તેમજ હારના લખ છોડ્યા નહી. બ્યારેખી ધરમાં આવે ત્યારે બાંધકાંસ માંદગા કરે ને પાછો બપ, જલસ કપડાં ને હતું તે વેચી ખાડ્યું ને છેવે મારા કાકાને કહે જે હું તો

૨૪૭

એની સાથે છુટા છડા. કહ્યં. મારા કાકા પણ ચુસે ધઈ ગયા ને બેલાસક કરવા કહ્યું, જેની થોડે દીવસે તો એવણ કોણ જલસે ક્યાં બેપ યઈ ગયા, ધણી તોપ કીધી પણ એવણને પટ્ટા નહી મળ્યો ને પછવાડે કરજ પણ ધણું કરીને નાદરી ગયા. તે વખતે નાંદગીર ૭ વરસનો હતો ને આને નાંદગીરને ૨૪ મું વરસ માથે છે. ત્યાર પછી હમે મારા બાઈને લાંબાં અમલવા આવ્યાં ને મારા બાઈએજ નાંદગીરને કેળવણી પણ આપી. નવરોટને થેર છોડયાને ૧૭ વરસ થયાં.” એટલું બોલીને દીનચાઈ ધણી રડવા લાગ્યાં અને નાંદગીર પણ દન-ગીર ચોટ્ટેરે હોમો. હવેજ બચુચાઈ તથા નમશેદળની ખાતરી ધઈ કે નવરોટ આવા નેત્રના છે, કારણકે નવરોટ વીરો એ લોકને જોયું મત હતું. હવે સરવે નવરોટ ફેનું માણસ છે તે વીરોને અનુભવ મળ્યો. હવેજ બચુચાઈ અને નમશેદળ પણ શીરીન તરફ જે ધાણીપણું વાપરયું તે વીરો પસતાવા લાગ્યાં. કેટલીક વાત કીધા પછી દીનચાઈએ શીરીનના હાથની માગણી કીધી, જે નમશેદળ તેમજ બચુચાઈએ મોટી ખુ-શીથી કચ્છ રાખી અને સરવે ખુશી થયાં.

ખીન્ને દીને નમશેદળએ નવરોટને થર જવા કહ્યું અને દીનચાઈ સાથે તેમજ નાંદગીર સાથે દોસતી કરાવવાનું માથે લીધું. પછી શીરીન અને દીનચાઈએ ખીન્ને દીને આવવા કહીને લાંબી રખસદ લીધી.

મ ક ર ળ ૬ કું.

નાંદગીર સાથે શીરીનનાં લગન.

નવરોટ થર ગયા પછી, નાંદગીર સાથે જે અણપકટી ચાક ચલાવી તે વીરો પસતાવા લાગ્યા અને નાંદગીરને પોતાનો છોડો જાણીને ધણી ખુશી થયા, પણ બચુચાઈને તથા નમશેદળને મોહડું શું દેખાયે ?

ખીન્ને દીને નમશેદળ પાછા નવરોટ આગળ ગયા અને દીનચાઈની કહેણી બધી વાત કહી. આથી નવરોટને ખસીયાણું ધણું લાડ્યું, પણ પોતાનોજ કસર તેથી કચું ભોલી રાધા નહી. આખરે પોતે કીધેમાં પાપનો પસતાવો કીધો અને નમશેદળ આગળ માફે માથીને સઘળો વાંક કચુક કીધો અને ખીજ વખત જે નવરોટ તરફજ થયા તે શેર સદામાં પેસો મેળખ્યો હતો. પોતાની બેહેનો મુબઈમાં હતી તેઓને પણ એનુંજ નર-ણાનું કે મેં છુટા છડા કીધામ. અતે નવરોટને નમશેદળએ સમણું નરણાનું કહે, હવે તે નાંદગીર તથા દીનચાઈની સાથે રહેવો ને મેં તેમજ બચુએ પણ નાંદગીરનું શીરીન સાથે કાર-જ નહી કીડ્યું છે, જેથી નવરોટ ખુશી થયા ને નમશેદળની સાથે થેર આવ્યા. નાંદગીર સાથની ગેરવરતણુ વીરો પોતે જઈ કચુક કીડ્યું, તથા તે લોકની છુપી રીતે વાત સદમજને બેઠેને વેહેમમાં નાખીને થોરો વખત યુધ્યાં કીધાં તે વીરો માફ માગી. નાંદગીર તેમજ શીરીને તેવણને માફ કીડ્યું.

હવે શીરીનની તખીવન પણ પાછી મુખરી આગળની મા-ફ કે તેણી ફરતી ફરતી યઈ. હાથમાં નમશેદળને લાંબાં શીરીનનાં

૩૬

લગનની ધુમધામ ચાલુ છે, ખાણીપીણી ઘાય છે, સરવે યુગ-યુથ્વજ છે. જાંદગીરના મામા પણુ ઘણુ ખુશી છે, તેવણુ પણુ હામમાં નવરોજના જંગલમાંજ ઉતરયા. દીનખાઈ ત્રણ નવરોજ પાછાં સાથે રહ્યાં; નવરોજએ દીનખાઈ સાથે ઘણીજ અંચાળ વસ્તુવસ્ત્રી વસ્ત્રા તે વીસે માફ માંગીને જાંદગીરને જે સારી કેળવણી આપી તે વીસે તેના મામાને ઉપચાર માગ્યો તે જાંદગીરનાં લગનની ધુમધામમાં પડયા. આઠ દીવસ વચમાં મયા ને શીરીન સાથે જાંદગીરનાં ઘણી ધુમધામથી લગન થયાં. નવરોજ હવે શીરીનના સસરા થયા અને એક પરણેલી ઝોરત છતાં દીકરી સમાન છોકરી સાથે પરણવા નીકળ્યા તેનો પુરતો પ્રસાદાવો કીધો. અયુગાઈ પણુ હવે શીરીન તરફ જરા માયાળુ થયાં, કારણકે શીરીન મોટે ધરની વધુ તેમજ ભેરી ધઈ. શીરીનનાં આશી લગન વીતા પછી મહીને દહારે પાછાં અ-મદાવાદ થયાં.

મીસીસ આઈમાય કાવરાજ પે. ડ્રાઈવર.

ઠાગણુ વીસે સલાહ—એક ડાકર જુવાન પુરુષને નીચે પ્રમાણે લખે છે:—“મારા ધંધાએ મને જાણી જાતની સીએ વચ્ચે નાખ્યા છે, અને મારો અનુભવ મને શીખવે છે કે પરમેશ્વરે અંદી એક પુરુષ સાથે સ્ત્રીને સુકવામાં તેના (ધંધાના) ખ્યારની જેલથી સામેતી આપી છે તે કરતાં બીજી વધારે સામેતી કરી પણ આપી નથી. મારી સલાહ છે કે—અરે અને જે શીશી અક્ક-લવાલી છોકરીને તમે પીઠાજુતા દેવાને તેને તમને પરણવાને પુછો. ને તેણી તમને કમ્બજ કરે તે તેણીને દહને કે તમારી આવજ કેટલી છે અને તે કેવી રીતે તમે પેશ કરો છો. જ્યાં તેણીને એમ પણ જણાવવું કે તમારી રાતવતનાં ઉત્કાં દોહડામાંથી પણ તમે તેણીને વાજ પાડીશો અને તેણીને તમારાં સખનાં દીલથી ચાહશો; અને પછી તમારે વચન પાળવું. મારો જોશ માનવું, કે તેણી તમારી આવજ ઉપરાંત ખચ કરશે નહીં, અને તેનાં ઉપરથી ત્યાં સુધી પડતાંરો કે તમે જલદી શું કામ પર-ણ્યા નહીં. ખઈશોમિતો દહાણ ખરજ, અને જાદારીમિતો જોત-વાની સરાહવાત વીસે જાણકારી કરી દેશન થતા અટકવું. જસ ફક્ત તમે તેણી તરફ સાચ્યા રહેવું—તેણીને ખરાં દીલથી ચા-હવું, અને તેણી કરતાં એક વધારે ગમતાણુ, વધારે વીમકદલાલ અને વધારે યુગ્મ જોવામ તમને કરી પણ કંઈ મતરો નહીં. હું લાચું છું કે તમે તેણીને લાખકના થરો નહીં, પણ તેણી તે કરી પણ જાણશે નહીં.”

પ્યાર શું ચીજ છે?—જ્યારે એક ખાતુએ ડાહર જોન-સનને પુછ્યું કે “પ્યાર શું ચીજ છે?” ત્યારે તે જોલ્યા કે, “તે બેવકુફની દહાપણુ છે, અને ડાહયાની બેવકુફી છે.” જ્યારે ડાહ-રને પણ એજ સલાહ પુછવામાં આવ્યો, ત્યારે તે જોલ્યા કે, “તે જોવા ચીજ છે, કે જે જે જોઈ છે, સાંજી છે, અને તેનો અનુભવ પણ મને અચો છે, પણ તે શું છે તે હું કદી જાણત સમજ શકતો નથી.”

પરણવાને લગતી કેટલીક રમુજ અસલી નોધો.

ગડંડમાં લગનની નોધો મઈ સદીમાં કેવી રીતે બેલાતી હતી, તેના કેટલાક હસવા સરખા દાખલા જણાવ્યા છે. તેમાં ઘણું અનન્યજ જેવું એ દીસે છે કે, તે હવાકમાં પરણતી છોકરીને લગતી કેટલીક બીના દેવને તેણી શું શું રીન લઈ જતી હતી તે આપતા હતા. દા-ખલા તરીકે, આ એક ૧૭૮૧ માં થ-વનાં લગનની નોધ આપ્યે છીયે, “૧૭-૨૪ મીં ૨૦૨૨ વેન્ડ ઉમર વરસ ૨૨) તે ૮૦) ઉપર વર-સની એક ખાતુ સાથે પરણ્યા છે, કે જેણી તરફથી તેને ૮૦૦૦) પાંડો રોકડા, ૨૦૦) પાંડો સાલવાળું અને ચાર ઘોડાની માડી બનાં તલીક હવે સાં વેરની મળી છે.” હવે ચાર ઘોડાની માડીને મરી ગયા પછી તે શું કરવાનું હશે, તે વીચારવાનું આપણને સોંપી ગયા છે.

બીજે એક દાખલો નીચે પ્રમાણે ૩૦ જુલાઈ ૧૭૮૪ નાં એક ન્યુસપેપરમાં આપે છે. “ગયા બરેસપતવારે આ રોહરના વેપારી મીં જોન વોરોહાડ મીસ રેખેક્ષા જોમપ્સન સાથે પરણ્યા છે, કે જેણી રીતમાં ૪૦૦૦) પાંડો લાવી છે.” આવી રીતનાં બાકાં દુકાતાં જોઈ આ લોકની ઘણીખાણીઓ કેવી મગન ધઈ હશે!

અસલી વખતનાં કેટલાંક અનન્યજ જેવાં થયાં લગનનો એક દાખલો નીચે પ્રમાણે છે:—

મઈ સદીમાં ઘઈ ગયતા એક ઉમરાવે પોતાનાં દોસ્તોને પોતાનાં ઘેર માહેલી એક ચાકરડી સાથે અનન્યજ લેવા સં-ભેગથી પરણી હેરત કરવા હતા. એવું કહે છે કે, તે એક પોતાનાજ જેવા ઊંચા દરજ્જાવાળી ખાતુ સાથે આરાધ્યો હતો; લગનનો દીવસ આવ્યો અને દેવળમાં જવાની તે. વરરાજ સખળી તૈયારી કરતો હતો, તેટલાં કોઈ ખબર લાવ્યું કે તેની ઘનાર ઘણીખાણી તે કોઈ બીજા સાથ નાહતી ગઈ હતી. જરાક પણ આથી ધમરાયા બીના તે ઉમરાવ કંઈ પેટ પો-તાના ઝોરકામાં ગયો અને પોતાનાં ઘેરમાંની કારખાણને જોવાથી તેણીની અતી અનન્યજી વચ્ચે પુછ્યું કે, ઘેરમાં કામ કરનારી ચાકરડીઓ માહે કાણુ અદરાયા બીનાનું છે. તેણી સાંધી મઈ અને તલાસ કરી પાછી ફરતાં જ્યું કે, ફક્ત એકજ જણુ છે અને તે એક રાધણીમાં કામ કરનારી સુંદર, ખાગરની છોકરી છે. તે નામદારે તેણીને જોવાની મંગાવી

અને પુછ્યું કે "તું મારી સાથ પરણવાને રાજી છે?" તે બોલ્યો "એક આ કે જીણી સાથ હું આદર્યો હતો, તે મને મુશ્કેલી સહી છે, પણ મેં તે આજે ડેરાવજ કર્યો છે કે એની બોલસપર પરણું અને ફર પરણું." આ બોલોથી તે છોકરીની અન્યથાઈતું થું પુછ્યું તેણીએ સરમાતી સર-માતી હા બણી, અને મધી પોતાનાં સૌથી સરસ કપડાં પેઢી ગાડીમાં બેસી પોતાના શેઠની સાથે દેવળમાં ગઈ, ત્યાંથી તેણી ઉમરાવનાદી બની થેર આવી. આટલું તો સંતોષકારક છે કે, આ નેક પછપારથી સુખી નીવડ્યું હતું.

એક ધર્મગુરુ એક સ્ત્રીને માટે કહે છે કે, તેણી પોતાનાં લગનને રીપસે રેજીસ્ટરપર સહી કરવાને ગઈ. સહી કીધા પછી એક મળ વેર પોતાના આશરે તીકી તીકીને નીલાગતી ઉભી અને મધી થણા ધીમા અનાજ બણે પોતાનાં મન સાથે વાત કરતી હોય તેમ બોલી, "આ રેજીસ્ટરમાં પરણતી કન્યા તરીકે બીજી વાર મેં સહી કરી છે. હવે ફરીથી મને કરવી પડશે કે!" અન્યત્રનાં આ બોલો તેણીના બીજી વાર પરણ્યા મળીને એકેન દામતમાં મુકવાને બસ હતા.

હોત નાખતો લખનાર એક રમુજ સમાઈતો દાખલો આપે છે, જે માહોમાહે પરણ્યાથી અન્યથા જોડી રીતે બેસમબેસા થઈ હતી.

એક હેતુક નામના શખસને તેની પેઢલી બાપડીથી બે દીકરી થઈ હતી, તેમાંની સૌથી યકી જોન કેસીક નામના ધણી સાથે પરણી અને નાની તેના છોકરા પીનર કેસીક સાથે પરણી; જોન કેસીકને તેની પેઢલી બાપડીથી એક છોકરી હતી, કે જે જુરા હેતુક સાથે પરણી અને તેનેથી હેતુકને સ્ત્રી એક છોકરો અવતર્યો. હવે જોન કેસીકની બીજી બાપડી તે હેતુકની છોકરી પોતા માટે નીચે પ્રમાણે કહી શકે:—

મારો બાપ તે મારો જમાઈ,

અને હું મારી માયની માય;

મારી બેઠેન તે મારી વડુ;

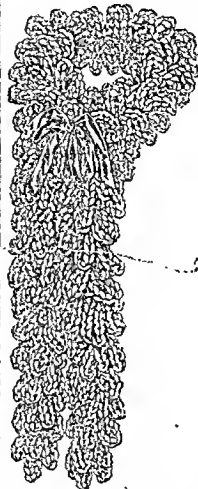
અને હું મારા બાઈની જમાઈ.

હમણા યોડુંકની વાતપર મોસકા શેઠરમાં એક અન્યથા જ નેવાં લગન થયાં છે, કે જેમાં પરણતી કન્યા પુણ્યક દોલન-વાળી બાપડી વરસની આવી ખુબસુરત બનું છે, અને વર-રાત્રી તે સીનેર વરસનો રોસો છે, અને તેના ધણી બીખ માંગવાનો છે. એમ કરવાનું ખર્ચ કારણ એ છે કે આ જુ-વાન બાપને દોલત તેણીના પરણ્યા પછીન મળે એવું હતું. તેણીનાં સગાં વાહાવાંએ તેણીને કાઈ એના ગખસ સાથે પરણાવવા હતા કે જેને તેણી ધીકારતી હતી; તેપણ તેણીને દોલતની મરજ હતી અને તેથી તેણીએ પોતાનો વીચાર એક જુરા બીખારીપર બાંધ્યો, કે જેને તેણી કેટલાંક વરસો પુત્રી બીખ આપતી આવી હતી. તેણીએ તેને એવી સરસે એક નાની જેની નાણાંની રકમ આખી કે તે પરણીને વરતજ કેડે જતો રહે અને ફરીથી તેણીને કદી બંધ નહીં. આ સરસો તેણે ધણી ખુશી સાથે કલ્પન રાખી, અને તેઓનાં લગન થયાં, જે વેળા આખાં ગામના બીખારીએ તે ધીમા જોવાને બેઠા મસ્તા હતા.

GOOL.

ભરવા-ગુ' થ વા વ શે.

WOOLLEN DOA.

લીધા વગરના પહેલા ટાંકામાં, આંટો લીધા વગર એક વખત, ૧૨ સાંકરી, એ પ્રમાણે આખી લાઈન ચુથી નંવે. જે વધારે બનકું જનાવડું હોય તે જોન બીજી હાર સાંખી બા-જુએ ચુથી છે તેમ ગમે તેા એક હાર વધારે ચુધવી. હવે એક લાંબો રીખીનનો કટકો લઈ; ગળામાં જેટલો ભાગ આવે તેટલા ભાગમાં પોઈ નડુનામાં દેખાડ્યા પ્રમાણે તેનો "જો" જનાવે. રીખીનનો "જો" નડુનામાં દેખાડ્યા કરતાં મોટો જનાવ્યાથી અને રીખીનના છેડા પણ મોટા સખ્યાથી તે વધારે જોના આપશે.

દીનબાઈ.

હાજરીમાં હું કાઠિનેથી અપમાન કરવા, અથવા તો પોતાનો ચુસ્તો બહાર દેખાડી દેવા દેતી નથી.”

“પણ યુવને વાંઝને હાથ લગાડવાનું કામ શું?”

“કાઠિજ નદી-તેણીએ ફરીથી એક વાર મને નાતાએ યાત્રી અને છેતરવાની કોરોશ કીધી છે, તે એવી બુધો છે કે જે માટે શીક્ષા કરવાની મારી ફરજ છે, પણ તે માટે તુંને તાજો મારવાનો હક નથી. યુવ, મને એકદમ અને હુંકમાં જવાળા આપ, તારો વાંક જણાઈ જાય છે અને હવે ઉડાવવાનું સમય છે. તે જવાબર વાજ ખીસાડ્યો હતો કે નહીં?”

“હાહ.” તે બાળક ડચકાંથી યુગળાનું બોલ્યું.

“તુંને યાદ હતું કે મેં તમો બધાંને તે ખસાડવાની પાઈ કીધી હતી?”

“હાહ.” યુવે પાછો જવાળા આજો.

“અને તોખી જે ચીઝની મેં મનાઈ કીધી હતી તે તે કીધી. ખચીત આજે ધણું અજાણ જેવું છે, કે એવીજ ભતના વાંક માટે તેં થોડાક મહીનાની વાત પર માફ માંગી હતી, અને તોખી તેજ વાંક તેં પાછો કીધો છે. ખીસાડવાનું તને કામ શું હતું?”

થોડા વાર તેણી અચકાઈ, જેથી કમનસીબે બીજાઓને શક મળ્યુંતે થયો કે તેણી ફરીથી ઉડાવવાની કોરોશ કરતી હતી.

“એક મોપડી પછવાડે મડી-મઈ હતી તે કહાડવા.”

“જ્યાં સુધી એક મોપડીને પછવાડે નાખવામાં નહીં જાય ત્યાં સુધી હું નહીં જાણતી કે તે ત્યાં કે જાય. વળી તું મળી બોલી હતી કે તે પેલું છુટી પડેલું જુઝાવાવાને વાસતે પાછું સરખું કરીને મુક્યું નહીં હતું. એ બેમાંનું કયું માનું તે હું સદમજ શકતી નથી. હમણાં તું ઝોરડામાંથી ચાલી કાંઈ મઈ હતી?”

“કાઠિજ નદી-તેણીએ ફરીથી એક વાર મને નાતાએ યાત્રી અને છેતરવાની કોરોશ કીધી છે, તે એવી બુધો છે કે જે માટે શીક્ષા કરવાની મારી ફરજ છે, પણ તે માટે તુંને તાજો મારવાનો હક નથી. યુવ, મને એકદમ અને હુંકમાં જવાળા આપ, તારો વાંક જણાઈ જાય છે અને હવે ઉડાવવાનું સમય છે. તે જવાબર વાજ ખીસાડ્યો હતો કે નહીં?”

“યુવ, મારી નાખ્યોની બીજાંકે તુંને પેદલોજ વાંક કરતાં અટકાવી હતો, અને વળી વાંક કરી તે પર જુઝું બોલી બેવડો યુનાહ કીધો નહીં હતો તો હું વધારે ખુશી થતો. જ્યે કે આજે ખુશાલી અને મોજ મળહતા દહાડામાં તુંને શીક્ષા કરતાં મને ધણું દુઃખ લાગે છે, તોપણ બનીપમાં ફરીથી તું એવો વાંક નહીં કરે તે માટે હું તુંને નો-શીક્ષા નહીં કરું તો તારા યુનાહમાં મેળી બાગ લીધેલા કહેવાય..” જે તુંને એટલી તો વખત કહ્યું છે, કે જ્યારે તું જોડું કામ કરે છે અને જુઝું બોલે છે ત્યારે તું મને નેટલી ચુસ્તે કરે છે તે કરતાં વધારે ખાદ્યને કરે છે, કે મને બીક લાગે છે કે હવે ફક્ત બોલોજ તારીપર અસર કરી શકવાના નથી. જા યુવ, તારા ઝોરડામાં જા. જ્યારે તારા બાઈ અને માસીનાં છોકરાંઓને ખુશી ખુશાલીથી અને છુટથી રમતાં તું જોશે, ત્યારેજ કદાચ એકલી

પડવાથી તારી મુખ ઉધારશે અને તારા વાંકનાં તું વીચાર કરશે. જ્યાં સુધી હું પાડું કે આજે બાપદ વીશે વીચાર કરવાને તુંને ચુસ્તો વખત મળ્યો છે, ત્યાં સુધી તું બહુવાના વખત સીપાળ તારા ઝોરડામાંથી જાડાર નીકળતી ના; અને સાંજના મારી સાથે નહીં પણ આપા સાથે થોડો વખત બાગમાં ફરવા જા.”

યુવ કાંઈ પણ જવાળા દીધા વગર તેણીના ઝોરડામાં ચાલી ગઈ. પણ દીનજાઈ તેવણીની દુઃખમરી લાગણી જે તેવણી બાલેજની ચાકથી ઉસકેરાઈ હતી, તે જલદીથી દાખી શક્યાં નહીં, અને તેથી તેવણ પોતાની દીકરીઓની મોજ મળહમાં બાગ લઈ શક્યાં નહીં. પણ એકના વાંકને લીધે જાનનાં ને સમજ કરવા તેવણ નહીં માગતાં હતાં, અને તેથી તેવણે જોરડેનાં ચુસ્તો બોલે કરવાની અતે પીરોજા (કે જેની આંખમાંથી યુવની દલગીરી જેઈ આંસુઓ પડતાં હતાં) ને ખુશ કરવાની કોરોશ કીધી અને તેવણ તેમાં એટલે સુધી કે તેહ પાખ્યાં, કે જે મોપડી વાંચવાને લાખ્યાં હતાં તે તેઓને એક ખુસાલીમરી મોજ તરીકે ધઈ પડી.

જ્યારે જ્યે જ્યે કે પોતાની બુધને લીધે યુવને કેટલું જુઝાવાવાનું મહેનું હતું, ત્યારે તે થણે દલગીર થયો, પણ સમજું યુવ કરી દેવાની તેનામાં હીમત ન હતી. તેનાં મારી ખુસ કરીને બોલ્યાં હતાં કે યુવની નાતાબેદારી કરતાં તેણીનાં મુઠાંથી તેવણ વધારે નાખુશ થયાં હતાં, અને તેણીને જે પાતાનો વાંક એકદમ કયુજ કરી દીધો હતો તો આજે સારા તપરમ દીવસે થોડી ધણી સમજ કરી તેવણ તેને માફ કરતો. તેણે વીચાર કીધો “ફક્ત નાતાબેદારીમાં મારો ધણોખરો વાંક છે અને તે જ્યે હવે હું કયુજ કરું તો યુવને કાંઈ કયુજ મહેનું નહીં. ત્યારે કહી દેવાનું કામ શું? અમળત જે તેણીની મરજ હશે તો હું કહી દેવશ. પણ યુવ એમ જાણી બેઠો કે જ્યારે બોલી?”

બુદ્ધ મારીજ છે, સારે તું શું કરવા લાગે છે અને અમથા દુઃખ છે? અરે! ને હું હમેશાં સમ્યક્ બેઠવાને શક્તીવાન થાઉં અને આટલી બધી બીડું નહીં.—અરે હું જેવી ઈચ્છું હું તેવી કપારે થઈશ?”

આટલું બોલી તેણીએ એટલી તો નીચરી અને દબગીરી બરી રીતે પોતાનું માથું ટેબલ પર નાખ્યું કે જાતને ત્યાં વધારે વખત યોગ્યું અવગતમયું લાગ્યું. તે ફક્ત એટલાંથીજ સતોત્ર પામ્યો કે તે તેણીના મદદ કરી શકતો ન હતો. પણ ને તે તેણીને નાતાએ થવાને લગવાપતે નહી, તો તેણી જુદું બોલ્યું નહી. એ નાપસંદ ખ્યાલ તેને વારંવાર આપ્યા કીધા અને તે જોવાનું દુર કરવા જુદી જુદી મનદર્શનાં તે તેનું ધ્યાન રોકવા લાગ્યો, લેસપત અને શુદ્ધવારે તે એટલી તો મનદર્શનાં પડ્યો કે તે તેણીને લગભગ ભુલી ગયો હતો, પણ એ કાચેક તેને ખ્યાલ આપ્યોથી એકાએક કે મેટરજાઈને ત્યાં શુદ્ધવારે તેણીથી જવાશે નહી.

મેટરજાઈ દર પડેદીને ટાંકણે પચમનીનાં પાસરી આખરે પોતાને ત્યાં એક નાની પારડી આપતા હતા, અને એકાએક પણ ઈતિમદીથી આ દલાસી રાહ બેતાં હતાં. બેરશોક કે જેણી એકાએકની પારડીમાં જવાને ના પાડતી હતી, તેણી પણ અહીંયાં ખુશીથી જતી હતી, અને જાદગીર તો એમજ કહેતા હતા કે જેવા મેટરજાઈ બીજા ખાતરાથી જુદા હતા, તેમજ તેવજુને લાંબી પારડી પણ બીજી પારડીઓથી જુદી હતી. યુવ પજુ તે દીવસને માટે પીરોજના નેટીની વાર બેતી હતી.

ફાકરમાં પીરોજ, જાદ, જાદગીર અને વળી અચેરશાહે પણ તેણીને ત્યાં મોકલવાને કાલવાકા દીધા. દીનખાઈનાં માથાશુ દેવાંએ પણ તેવજુને તેમ કરવાને ઉત્તરેકર્યાં, પણ તેવજુ મક્કમ રહેવાં.

“મારો વાદાવાં એકાએક, અને પુછે ના,” તેવજુ પણ કાલાવાસ કરતાં હોય તેમ બોલ્યાં, “હું તમોને ખાતરીથી કહું છું કે, જેટલું તમોને દુઃખ ઉપજે છે તેટલુંજ થાને તેથી પણ વધારે આ પેશાએ ના પાડતાં મને દુઃખ લાગે છે. એ પેદલી, બીજી અને ત્રીજી પેશાએ તેણીએ સમ્યાઈના અનાદર કીધો હતો તો તમારે ખાતર હું તેમ થવા દેતે, અને એવી આશા રાખતે કે થીસી દેરી રાખ્યાથી પણ સખાઈના જેટલુંજ સારું પરીણામ નીપજશે. પણ હવે હું તેમ પવાની આરા રાખી શકતી નથી, એનામાં આ દેવ એટલી તો જાણુથી બેસી ગઈ છે, કે હું બીડું છું કે ત્યાં સુધી મક્કમ મન કરીને શીશા કરીશ નહી, ત્યાં સુધી તેનું કુતેકમયું પરીણામ આવશે નહી. એહા પડે ને તે દેવ હું તેનું દુર કરી શકું.”

તેવજુને આગળ અને બેસી એટલા તો દબગીર અને આતુરનામથી હતા, કે ફક્ત તેવજુનાં એકાએક કાલાવાસ કરતાંજ નેટકી ન ગયાં, પણ યુવ તેણીની ફરજમાં કેવી રીતે પહાન પડી હતી અને તેણીની કાલથી તેઓની માતાને કેટલું દુઃખ ઉપજ્યું હતું, તેની અસર તેઓનાં મગજપર વધારે અંબીરતાથી થઈ. બ્યારે તેઓ કાંઈ બોલું કરતાં હતાં સારે દીનખાઈ દોશ્યું દુઃખા “ત્યાં હતાં, પણ દમજુના નેટવાં દબગીર થ-

વડાં તેઓએ તેવજુને કહી પણ દીમાં ન હતાં. જાક તેનાં મારડીની લાગણી તેવજુનાં એકાએક આપક જવસેન સદમજી શકતો હતો. પીરોજએ યુવ આગળ ધરમાંજ રહેવાને બીડતાં બીડતાં પોતાની માને પુછ્યું. જાકે પણ તેણીને બેઈ તેમ કીધું, એવું કાચીને કે તેમ કરવામાં તે ધણું મેટું મન દેખાડતો હતો. પણ બેઈને ના પાડવામાં આવ્યું, અને જાકે ધણું કે તેણે તેની ફરજ જાળવી દતી.

ધરમાંથી અચેરશાહ, “દીનખાઈ અને જાદજી સુધાં સારે જણુ ગયાં. તેઓએ ઘણી ખુશતુમા સાંજ પસાર કીધી. ત્યાં રમત ગમન, નાચ રંગ અને ગાયણ એટલાં બધાં તો હતાં કે એકાએક યુવને કાંઈ ખ્યાલ ન આવ્યો તેમાં કાંઈ અજબ થવાનું નથી; ફક્ત દીનખાઈનેજ તેણીને લીધાર એકાએક હતો અને વધારે સખન થવા માટે તેવજુ ફરીથી અને ફરીથી પોતાને દપડા આપતાં હતાં. તેવજુ ધારતાં હતાં કે આપાથી કદાચ વધારે સારું પરીણામ નીપજતે, પણ તેવજુ હું કરે તેવજુ જીજન નમરવસ અને બેરશોક માથાપોની દમજાં અ. દેખાઈ કરતાં હતાં; પણ તેવજુને મનસે પોતાની જાગજાગી માટે બેરશોક રહેવું અસકત હતું. યુવ વારંવાર આખરી માથા કરતી હોવાથી તેણીની ગેરલાગીએ ત્યાં વધારે ધ્યાન ખેંચ્યું નહી.—“મમાની ખુશી નહી હતી.” ઉપરજ જવાપ કાંઈ યુવ માટે પુછે તેને આપવાને તેવજુ એકાએકને ફરજાં ખેંચ્યું હતું. તેવજુનો માથાશુ ખવાસ સર્વેને ખાખર હોવાથી, તેણી આખરીજ દરે એ શીવાય બીજે ખ્યાલ કાંઈને આવ્યોજ નહી. કાચા સરાશી યુવ તરની નાપસંદગીથી કદાચ તેણીને તે માટે રાઝ આવતે, પણ તેણીમાં હતીજ નહી. કાચક અને આણં તેઓના થવા સાચે આણં હતાં પણ દીરાંબાઈ તો ત્યાં જવું તેવજુના દરજગીથી દમજુ ધારતાં હતાં. બેરશોક, ને કે તેણી પોતે કશુજ ન કરતી હતી, તોવજુ દીકા વધાર વધારે સુખી અને ખુશી હતી.

યુવવાર કરતાં શનીવારે યુવને ઘણું ખમતું પડ્યું. તેણી મેટરજાઈને ત્યાં જવાને આરા રાખતી ન હતી અને જાદગીર પણ ન હતી. પણ રાતનાં જતી વખતે બ્યારે પીરોજ રડતી આંખે તેણીને મગવા આવી સારે તેણીને ઘણું લાગી આવ્યું; પણ દીનખાઈના ધારો દતો કે શનીવારની રાતે દરેક એકાએક એકાએક જઈ તેઓને મે સમાદના બોસો કહી દીવાસો આપવો. યુવ ઘણું ઈચ્છતી હતી કે તેનાં માસી ત્યાં આવી તેણીને શીશામાંથી મોકલી કરે, પણ દીનખાઈ આ નેળાએ મન મક્કમ કરી તેણીના એકાએકમાં ગયાંજ નહી, એવી આશાથી કે તેથી યુવ પર વધારે અસર થશે. યુવની માત તેવજુ ખાખર સદમજી શકતાં ન હોવાથી તેવજુ તેણી પર વધારે સખન થતાં હતાં, કે જેમ તેવજુ ને તેણીને ખરો ખવાસ જાણતે તો કહી કરતે નહી, કાચક તે બાગર તો બીજાના વાંક માટે પોતાનો ભોગ આપતું હતું. યુવ બ્યારે થોડા વખતમાં તેની તેજ ખુશો પાછી કરે સારે તેવજુ તેણી પસંદગી અને દબગીરી કેમ માની શકે? બેરશોક બીજાંજ દીનખાઈની મુશકેલી બીજાં વધારે નમરવસ અને એકી કાજીવામાં માથાપો કરતાં વધારે યવજુભરી હતી.

[સાંખજુ છે.]

Two Old Maids.

ગ પા ટા .

જેણ લખનારાઓમાંનો એક સૌથી સારો લખનાર ગપાટા માટે લખતાં જણાવે છે કે, દુનિયામાં જે સમય જીવનમાં માટે જુદું જોવાય છે, તેનો અડધો અડધ ભાગ કાંઈ જુરી મતલબથી નહીં, પણ મોનમનહતાં પુરતાં સાંધણીની ગેરહાજરીથી ઉત્પન્ન થાય છે; અને હું ધારું છું કે જીવનનો અડધો ભાગ તેમની યોડી દહમાં અટકી રહેલી વિચારશક્તિ અને એકલપેટો સ્વભાવ પેદા કરે છે. વધારે ચઢતા યકારની મોઝો, કે જે મેળવવાનું મુશ્કેળ છે, અને જે પરથી વધારે સેહેલ અને સહનશ્વ શક્ય એવી મોઝો પર તેઓ પોતાનું ધ્યાન દોરે છે અને અફસોસો તે ફક્ત સાકડાં મનની, સાધારણ પોત પોતાની વાતો પરજ આવી અટકી છે.

તેઓની મતલબ કોઈને નુકશાન કરવાની હોતી નથી, અને વળી ઘણીવાર તેઓ એવી જુઝમાં ગોટાં ખાતાં માલમ પડે છે કે તેમની મતલબ તો સાફ કરવાની છે અને તેમ કરવા માટેજ તેઓ પોતાનાં બાઈબંધ ગુતુખ તરફ સંભાળની નજર રાખે છે. તેઓ કદીથી એક જુદો શબ્દ બોલે નહીં કે કોઈની લાગણી કુખ્યા એવું કામ કરે નહીં. નહીં, કદીથી નહીં! સૌથી મોટી નીંદાપોર જી પણ પોતાની વાત કાંઈ સારી મતલબથીજ કહે છે, યા તો એમ તેણી ધારે છે. વખત પસાર કરવા માટે કાંઈ નુકશાન વગરના ગપાટાથી શરૂ કરે છે, નખત કે જે પસાર થવો એટલો બધો ભારે લાગે છે! અને અતે સુધીની હેઠળ એક મોટી નુકશાનકારક અને અપમાન ભરેલી ગપાટા મારનારી બને છે.

મને તમોને એક દાખલો આપવા દેઓ. મારી બે સહીઓએ પોતાની ખુશીથી કરેલા એકસાંજ તમોને ખતાપરો કે વખત પસાર કરવા માટે શરૂ કરેલી ગપાટા મારવાની ટેવ કેટલી બધી હલ સુધી વધતી જાય છે. જરબાઈ અને બચુબાઈ થોડા વખત હવા ફેરખાવ કરવા માટે મુંબઈથી મ— ગયાં હતાં, લાંબી નાની સુટી કઢાડેલી મંડળીમાંનો એક કુટુંબ સાથે તેઓ રહેતાં હતાં; વખત પસાર કરવા માટે નવરોજ નવરાત્રી નવાનબાઈ મોહલા આગળની બારીએ બેસી ગપાટા ચલાવતાં:—

“અરે! પેલી માણેકબાઈને જોઈ કે, તેણીએ પેલી પીળા સાડી જે લાંગે વખત થયો બેસાનીયાની દુકાનમાં પડી રહી હતી, તે પેહરી છે. સસ્તામાં મળી હશે, કાંઈ શક નહીં. શીરીન, નવદી કરે તો, અરદેશર અદગરાને લાં ગયાં અહવામાં નજુ વખત પેલો જુવાન શખસ આંબો હતા, તેજ કે આય? આજના વખતના ઈતર જુવાન-આઓમાંનો એક છે. મારાં પ્યારાં જરબાઈ, મને મારાં પડોશીઓની સામે એક પણ જોત જોલવા ગમતો નથી, પણ હું મારી શીરીને અરદેશરની છોકરીઓની માફક કદીથી ફરવા દેવું

નહીં. અરે! જુઓ તો પેલી માડી ફરીથી તેમનાં ઘર આગળ ઉભી, અને તેણી વળી બ્યારે અરદેશર બહાર ગયો છે સારજ. એવું તો હું પેલી સોરાબજી સતાકની હક્ક મુલીને માટેથી નહીં માનું. લોકો કહે છે કે તેણીને સોરાબજી મુંબઈના એક કાપડયાની દુકાન ઉપરથી પરણી લાવ્યોછ. —” અને એ પ્રમાણે નવાનબાઈ નવરાં આગળ ચલાવતાં.

જરબાઈ વારંવાર તેમની દયા ખાતી, અને કહેતી કે તેણી અને બચુબાઈ કદીથી એટલી બધી હલ સુધીની મુંબઈ અને અંતસ ખતાવનારી નીચી સપાટીપર આવશે નહીં. દહાડાઓ એ પ્રમાણે પસાર થતા હતા, અને અતે તેણીને કાંઈ કરવાનું નહીં હોવાથી બારી આગળ બેસી મોહલામાં જોઈ બનતું તે બીજાંઓને કહેવાની ટેવ પડી. આસતે આસતે તે એટલી તો વધી પડી કે તેમને પણ બીજાંઓની માફક હવે ગપાટા મારવા વના ચાલતું નથી અને હવે તેઓ કણુક કરે છે કે, ફરીથી તેમનાં પડોશીઓ કરતાં વધારે જુદીમાન હોવાનો તેઓ દાવો કરશે નહીં.

ગમે એવાં નુકશાનકારક અને બખકાર તેનાં પરીણામો નીપજ, તોપણ “આફતની માતા,” એક જુની કહેવત કહે છે કે, “એક જુઝાની પાંખ કરતાં કાંઈ વધારે મોટી નથી.” અતે મારે કહેવું જોઈએ કે, બ્યાં એક મોક્ષ પુરતો હોય લાં દબન બોલવાની ટેવ કોઈને કહું નુકશાન કરતી નથી, પણ આ એક દરબીર ધવા જેમ સમ્બાધ છે, કે ધારજુ કરતાં પરીણામો જણાવવામાં, બોલવામાં બેદરકારી વાપરવામાં અને ખરી વાત જે છે તે નહીં, પણ જેમ બોલનારને દોસ્તી હોય તેમ સારાં ધણીને જણાવવામાં, એવી યોડીન સ્ત્રીઓ હશે કે જેઓ સમ્બાધિને એકસરખી રીતે વળગી રહેતી હોય. પુરો પોતાની રાજ પ્રુલીથી જુદું બોલે છે, પણ સ્ત્રીઓના બાળમાં એવી ઉત્કુન્ છે. એટલુંજ નહીં, તેઓ ફક્ત એ વીચારથીજ પુછીને ધાજળ હલશે, તેઓ સમ્બાધિને તેમનાં ખરાં દીઘથી ચાહે છે; તોપણ વારંવાર સીધી રીતે મહી, તો આકતરી રીતે તો જરજ તેઓ સમ્બાધિને ઉગ્રવે છે. જે સધળાં લોકો પોતાનાં પડોશીઓ માટે તદન સાચ્યુજ બોલે, યા તેમની જીમને કાચુમાં રાખે—કે જે બની શકે એવો ઈલાજ છે, તો પછી ગપાટા વીગે ધાસ્તી રાખવાનું આપણને કહું કારણ રહે નહીં; પણ લોકોનો મોટો ભાગ સાચ્યુ બોલતો નથી, તેઓ જે જોય છે, અથવા માને છે, કે વીચારે છે અથવા ઈચ્છે છે, તે બોલે છે. ચાલો, તેનો આપણે એક દાખલો લઈએ.

માણેકબાઈ એક દીવસે જાઈજીને મલવા ગયાં, અને પોતે જુ બોલે છે તે બધવા વગર, અથવા કાંઈ પણ વાત કરવાને જુદી હોવાથી બોલ્યાં કે, તેણે દીનબાઈને કહેતાં સાંભળ્યાં હતાં કે “તેવજુ સંભાળ રાખશે કે તેમનાં છોકરાં જાઈજીનાં છોકરાં સાથે ફરે નહીં.” બેશક પુણાં દીઘના દીકા, કારણકે બ્યારે એમ બોલાયું હતું સારે જાઈજીનાં એક નાનાં છોકરાને મોવડે આંબું હતું; પણ માણેકબાઈ બેધ્યાનપણ્યાં તે વાતને નજુ માસ વીતા બાદ બોલ્યાં સારે જોવારની વાત સધળી જુદી

ગયાં હતાં. પણ પોતે એમના ધારતાં હતાં કે, તેવું કારણ બ-
ધનનાં એક હોકરાંની અસંબધતાવું હશે, અને એ મને પેલી
લાડમાં ઉછેરતી માતાને એ સારા શીખામણના સંદર્ભ કહેવાની
તેમને અછી તક મળી ગઈ. પણ જાણીએ છીએ કે પ્રાચીન યુગ
ચલે પડે ગયાં છે, અને ખીજ વખતે દીનજાઈનાં ઘેરનું આ-
વાનું તેડું ના પાડે છે, અને વળી તેવું કારણ હમણાઈને જ-
ણાવે છે, કે જેનું ગપાટા ચલાવનાર તરીકે ઘેરમાંથી મી-
જલસભામાં પ્રખ્યાત હોવાથી લાગલી તે ખબર દીનજાઈને પો-
તાંચાડે છે. “મેં ક્યારે કહ્યું?” બાપડાં દીનજાઈ ભેળી ઉઠ્યાં.
“મેં કદીથી એમ કહ્યું નથી.” “હા, પણ માણેકબાઈ કહે છે
કે એવણે તમોને સાંભળ્યાં.” અને એ પ્રમાણે જાણી અને
દીનજાઈ વચેની એળખાણમાં કચરો પડ્યો છે, કે જે જલદીથી
નિશીથી જ્યો મુકાદેલ છે. શું લગભગ દરેક કુટુંબના કારણનું,
શમાવેલી મીનાચારીનું, અને પડતી નાપેલી એળખાણનું મુળ
એવીજ નજીબી બાબદમાંથી નથી થતું? કાંઈ મોટી બાબદના
વાંધે, તોડેલાં વીચારસ કે અપ્રમાણીકપણું તેનાં મુળ તરીકે
તો જલ્દીજ આપણા જોવામાં આવે છે, અને એ સમજી કામ
સીધોતરું છે, પુરોવાનું નથી.—બાપો, બરધાસ કે ભાઈએને
એવી નજીબી બાબદો માટે પચાતી કરવાને વખત મળતોજ
નથી. નહીં, એ સમજાનાં તથામાં તો સીધોજ છે. તેઓની
દર રોજની મુસ્ત છકડીમાં કાંઈ પણ નવી મલક મેળવવાને
પાસનાં તણખાં બરાબર નજીબી વાત સાંભળવાને પણ તેઓ
તૈયાર હોય છે. શોકો જેઓ ખીજ રીતે કાંઈ પુરા સ્વભાવનાં
હોતાં નથી, તેઓ પણ પોતાના પરોક્ષીએનું હૃદયજ્વલે એક પુરા
ચામ છે. ફક્ત એકલાજ માટે કે, તે વીરે તેમને કાંઈ નવું
વીચારવાનું અને વાત કરવાની મળે છે, તે માંહેલાં મુખ્ય
ભાગ બનવાનારોએ કેમ બનેશે, કેવી રીતે પોતાનું દુઃખ ખ-
મશે, કેવો દેખાવ કરશે, એ સમજી તેઓ ધારે છે અને એ
મુજબ તે મુસ્ત તમારા ભોનાર ગોપા પોતાને માટે એક ના-
ટક જોડી કહાડે છે.

અને કેવો નાટક! કેવો તેનો પોટા! કેવાં તેનાં ભાગ
બનવાનાં સી અને પુરોવા! અને તેથી ખુશ થનારે કેવું
હૃદય માનવી! ભાઈએ જે ઉપર આપણે વીચાર કર્યો છે, અને
તે પોતા કરનારની સર્વે બધાં કે પુરાં, પ્રમાણીક તથા અપ્રમા-
ણીક સર્વે પરની રહેમ નજરપર ધ્યાન દોરાવે છોયે, સારે
આપણી એવી ચાલ માટે આપણે કેવું શરમાવું નેહરે!

હવે ગપાટાનાં ખીજનું મુળ તરફ આવ્યે; લગન સંબંધી
બાબદોના ગપાટા કોણે નીચી સાંભળ્યા? જો આપણને કાંઈ
જેવું સાંધવાનું કે તોડવાનું નહીં હોય, કાંઈ કમનસીબ ભેડાં
પર આપણું માથું હીલવવાનું નહીં હોય, કાંઈ અદરાચકાં ભેડાં
માટેની નાનામાં નાની બાબદો પરની આપણા વીચારો જણા-
વવાનું નહીં હોય, તો પછી દુનિયામાં આપણે ખીજું શું કરી
વખત પસાર કર્યે, તે હું કદી કહી શકી નથી.

કદાચી ભલભલ ગપાટાઓથી લગન સંબંધી ગપાટાઓ
ધણા સાધારણ, ધણા અવગમતા, દેખકારક, અને સૌથી વ-
ધારે ધારતી બેઠવા છે. આપણામાંનાં ધણાંખંડોએ પો-

તાના અનુભવ ઉપરથી જોયું હશે કે, કેટલી બધી હંફ મુધી
એ બાબદના ગપાટા ચલાવવાનું આપણામાં વધી પડ્યું છે.
હોકરી તરફથી કેટલું કરવામાં આવશે, અને હોકરો કેટલું માગે
છે, અને તેમાંનાં સગાં લાહાલોનાં એ માટે શું વીચાર છે, એ
કેમ બન્યું, ઈલાહી ઈલાહી, પરણ્યાં ભેડાંનાં લાગતાં પશુગતાં
કરતાં પણ ભણે પારકાંઓ વધારે જણતાં હોય, અને જાણે
તેમના વીચારો આમાં ગમે જણાવાન નેહરે, એવી તે ગ-
પાટા મારનારાંઓની મતલબ હોય, એમ જણાય છે. ખચીત
દરેક સમજી સીધે એવી બાબદ પર પોતાના વીચારો આ-
પવાથી દુર રહેવું નેહરે.

જાહેર, ખાનગી કે સંસારી ગપાટાની સામે કલમથી યા
શબ્દોથી તકરાર ચલાવવી, એ એળખાની સાથે લડાઈ કરવા
બરોબર છે. દરેક જણુ તેને ધીકારે છે, તેની વીરુધ્ધ મત
આપે છે, અને તેવા શપ્સને હસી કહાડે છે, તોપણ દરેક
જણુ ગપાટા ચલાવે છે, યા તો તેમ કરવાને ભેધાનપણામાં
નીલંબપણાથી ઉત્તેજણુ આપે છે. આપણને કાંઈથી ચીજને
માટે વાત તો કરવીજ નેહરે; અને આપણામાંનાં સંધાનોજ
કાંઈ એવાં નથી, કે જેઓ કાંઈ શેય બાબદ વાત કરવાને
માટે સોધી કહાડી શકે, યા સોધ્યા બાદ તે ઉપર તકરાર
ચલાવી શકે. વળી ધણાંઓ જેઓ ગપાટા મારવાના વીચારો
ને વીરુધ્ધ ધીકારે છે, તેઓ પણ તેની સામે પોતાનો અવગ-
હાવવાથી પાછાં હટે છે, કે રખેને કાંઈ તેમની બચાકરી કરે,
અને એવું જણાયે કે, તેઓ પોતાનાં પડોશીઓ કરતાં વધારે
મુદીયાન અને મુશુયાન ગણાવવાને હાથો કરે છે; ભાઈ
ખીજાંઓ આપણાં અગર જણાવેલાં મીઠા જરબાઈ અને
મુશુયાઈ માફ ફક્ત આગસાઈ અને મેપરવાઈથીજ લાગે
વખતવેર તે અવચ્છે નાળાંપર ધસાયા કીધા બાદ અતિ
તેમાં દુખી જાય છે.

હવે તેઓ શું પરીણામ લાવે છે, તે જુઓ. કાને સાંભ-
ળેલાં વાતથી કુટુંબોનું જુદું પડ્યું; મા બાપ હોકરો સામે,
બાઈઓ બાઈઓ સામે, નજીક ભોળાં સામે; જુદી પાટલી
મીનાચારી, તેડેલી લગનની કચુલાતો, લગનમાં વધન, સજા-
મત અને લાંબો વખત સુધી ટકતે એવી એકલાખણમાં
ફાંચડ, તથા જુના મીઠામાં કરેલાં બગાડ; અને બાપાઈ ગ-
વડું હંડાપણું કે જે મને એવીથી ગરમ લાગણી પામળથી
વીમસાવી શકતી નથી, એ સમજી શા મધેથી નીકળે છે?
મારી લાહલી બેઠનાં! તમારા વખત પસાર કરવા માટે ચલા-
વેલા ગપાટાઓ! તમે કદી વીચાર કર્યા છે કે તેમાં કેમ
સુધારો થઈ શકે? સાડે ચાદનારી કુડીચક સીઓ જેઓ
ખરેખર એક ખીજને ચાહે છે, અને જેઓમાંની કાંઈથી
એક ખીજને દુઃખને વખતે ખરેખરી માયાની લાગણીથી મદદ
કરવને તૈયાર થાય, તેમને કેવી રીતે શીખવી શકાય કે પડ-
તીના વખતનાં જ્યોજાં માણુ, વીચારવત અને મીઠામસાડ-
તેઓએ હમેશાં થવું નેહરે? પારકાંઓની રીતબાત, રેવ,
મુશુદોષ, સ્વભાવ, કામદાન, ધરખાર, હોકરો, નોકર પુરો
ઈલાહી વીરે આપણી જીભને ચલાવ્યા કીધાથી શું મીણું

આપણી હલકાઈ નથી જણાવતાં કે આંદુનિયાંમાં મોજ મળ-
હતુ બોહલું ખેતર પડેલું છે તેમાંથી કાંઈ નીંદાખ મળત હ કાંચ
નહી તમે પસંદ કરતાં ?

છબથી ઉત્પન્ન થતી વીપત્તીની સામે થવાનું દરેક સ્ત્રીના
હાથમાં છે; કારણ કે તેણી પોતાની મરજી પ્રમાણે પોતાની
છબનો ઉપોગ કરી શકે છે. રાત્રનાં સપનાં માથુસો અને
સપના ઘોડાઓ ગળીને પણ આપણી છબને, તેઓને પસંદ
પડે સારે લગામમાં રાખી કે ઉપોગ કરાવી શકતાં નથી.
તે કદીથી નીપકળ નહીં બચે એવું, એવડી અણૂતું, ચક્કતું,
અને તીક્ષણ હથિયાર છે, અને જેથી થતું તુકશાન ફક્ત તેની
વાપરવાની રીતીપર આધાર રાખે છે; માટે તેને ઉપોગ કેમ
કરશે ? પેહલું, આપણાંમાં દરેક જણે મોહકમાંથી સાચાંબ
રાખવું બહાર પાડવા સીખવું જોઈએ; હું કહું છું કે સીખવું જો-
ઈએ, કારણ કે આપણાંમાં ઘોડાઓનેજ ખુદરતી રીતે સા-
ચ્યું બોલતાં આવડે છે, અને જીનનાં જેઓ અરેખર સ-
ચ્ચાઈને ચાહે છે, અને જીનનાં જેઓ તેની કામત પીછાણી
શકે છે, તેઓ પણ સાંખા વખતનો કડવો અનુભવ, સંજાણ
અને છબ ઉપરના કાણુની મદદથીજ તદ્દન સાચ્યું બોલે છે.

“તમે જે છબો તેમાંનું અરધજ મળતો, અને જે સાં-
બળો તેમાંનું કાંઈ નહીં.” આપણે જુલ ક્યે એવાં માથુસ-
નત જીન માથુસનાં કામ કે બોલો ઉપર કેમ વીચાર આપી
શકે ? “પણ” કેટલાંક દેશે, “હું” આપણે આપણું મોહક
કદથી જાણાયે નહીં કે જે ખુરી વાતો આપણે સાંભળી હોય,
તે કદીથી જાહેર ક્યે નહીં કે હું” ખુરી ખાતીપુરક જાહેર કરી
બક્ષાને ઉજ્જેજળ આપી નહીં ?”

ખુરાં કામની સામે—હા: પણ તમે કારતાં હોવો તે, ખુરાં
લોકોની સામે—નહી. ગામમાં આવતા તરેહવાર ગપાટા કે
તેની કારતી એક ધરસંસારી જીવનમારને એક નમ અને
લાયક બરપાર બનાવી શકશે નહીં, કે એક કષ્ટ સ્ત્રીને ડાહી
બાનું બનાવશે નહીં. માથા, ધીરજ, તમારો પોતાનો દાખલો
અને સુપકાંડોથી જે બહુ તમે તમારાં પડાઈઓને માટે
કરી શકો તે કરો, પણ જે ફક્ત લોકોમાં તેને માટે ખુરી
બોલવાને તમે બહુ સમજતાં હોવો તો, હું કહું છું કે તેમને,
તેમને મોજેજ રહેવા દીધેલાં સારાં. જે તે સુખ હશે તો મોડે
વેલે તેની સુખાઈનાં ફળ તે મેળવશે. જે તેઓ પાપી હશે
તો ખાતરી રાખો, કે તેમનું પાપજ તેમને અતે જાણ્યાં પાડશે.
જે તેમણે કાંઈ તમેને તુકશાન કાઢું હોય તો તેમને માટે ખુરી
બોલવાથી કાંઈ તમે તમારું મોહલું મેળવનાર નથી, કે નથી
તમે તેમના પસંદગામાં વધારો કરનાર, અને ન—તમે જાણો
છો કે દરેક સ્ત્રીની બે ગાળુ હોય છે, અને કંકાર કરવાને
પણ બે જાણું જોઈએ છે—તેઓએ તમને કાંઈ દંખ દીધી હોય
તો, અમીત તેમની નીંદા કરવાથી તમારે માટે કે તેમને માટે
તમે કશું ખર્ચ કરતાં નથી, માટે મોદાને ખાતર તેમને એકલાં
રહેવા દેવો.

RUBR.

ડાકટર એદમંડ રપેનસર.

કટર એદમંડ રપેનસર તા. ૮મી એક-
ટોખર ૧૯૨૧ ના વરસમાં જન્મ્યો હતો.
તે એક ગરીબ સાધુ બનાવનારનો છોક-
રો હતો. તે એકપુરો હોવાથી ગાપનો
લાડકો હતો. તેને સાધુ બનાવવાનો વધો
ન ગમવાથી તે સ્કુલમાં ગયો, સાં આઠ
વરસવેર તેણે અભ્યાસ કીધો પછી તે
કેટલીકમાં દાખલ થયો. સાં તેણે M. D.
ની પરીક્ષા પણ વરસમાં પસાર કીધી,
પણ પાછલથી તે ખગોળ સાસ્ત્રના અભ્યાસ પાછળ ખતથી
લાગે; તેણે સતર વરસની નાની ઉંમરમાં ધણી જાણવા લા-
યક શોધો કીધી હતી. ૧૯૪૦ નાં વરસમાં તેણે સુરજમાં
કેટલાં કામોં છે અને સુરજ પોતાની ગતી પર ફરે છે તેણે
ખાતરી કીધી, અને ખાતરી કીધા પછી તેણે એક મોટી દુ-
રળીન બનાવવાનો હુકમ આપ્યો; તે દુરળીન પણ મહીનામાં
તેવાર થઈ તે લઈ એદમંડ રોડ હુલીનાના ટાપુમાં ગયો,
જ્યાંથી તેણે ધણી શોધ કીધી.

૧૯૪૩ માં તે પાછો લંડન આવ્યો અને ગણીત શાસ્ત્રના
અભ્યાસ પાછલ લાગ્યો.

૧૯૪૫ ના સાલમાં તે આખાં યુરોપની મુસાફરીએ નીક-
ળ્યો; તેણે ત્રણ વરસવેર મુસાફરી કીધી, પછી તેને પેરી-
સના મોહલાં શહેરમાં જવા ગમ્યું. સાં તે ત્રણ મહીના
રહેવો તેલવાંજ તેણે એક યુહીઓ તારો શોધી કહાડ્યો
અને તે તારાનું નામ તેણે પોતાનાં નામપરથી એડી કરીને
આપ્યું.

૧૯૫૦ ના સાલમાં તેણે હોકાખંતની શોધ કરવા માંડી,
તે શોધમાં તે ફતેહ પામ્યો. હોકાખંતમાં કેવી રીતે ફેર-
ફાર થાય છે તે તપાસવા તે દરીઆની મુસાફરીએ નીકળ્યો;
તે મુસાફરીને સારું ઈન્કેડના રાજા જ્યોર્જ તેને પોતાનાં વા-
દાણોમાંથી એક વાદાણુ આપ્યું અને ધણાં માથુસો સાથે તેને
મોકલ્યો. ૧૯૬૦ માં તેણે થીટીશ આઈલસનો નકશો બી-
તારી રગીને બહાર પાડ્યો હતો; તેણે જીને નકશો ૧૯૬૨
માં બહાર પાડ્યો હતો. ૧૯૬૩ માં તેણે દરીઆનો નકશો
બહાર પાડ્યો, તે નકશો ખજારીઓને ધણો અગલનો થઈ
પડ્યો. તેણે ઘણા મોટા મુશ્કેલી બોગવ્યા હતા. તે લેન્ડ-
સાપર મધે તેનું વરસની સુખરોગ વધે મરણ પામ્યો. તેનાં
મરણથી તેના દોસ્તોને ઘણું દુઃખ થઈ હતું.

મવાનખખ અરેશર રોક.

શ્રી ની હીં મ ત .

ન એસક્ય કે જેણીએ ધર્મને માટે પોતાનો પ્રાણ બોદ્યો હોય, તથા દુશ્મનના નાદોરિસ જેણીએ કાંઈકીયતી લડાઈમાં બાદેલ યધકાંઓની સારવાર કીધી હતી, તેવે મોતે મરવાને કાંઈ દરેક સ્ત્રી મરવાને સરજી નથી. પણ સધળાંઓને ધરે છે કે પોતાની બખરોશી ફરજ બજાવવા માટે હિમાનદારીના ઊંચા સંદેશુણ, પુણ્ય વીશ્વાસ, તથા હીંમત રાખવી જોઈએ, અને તે કાંઈ ખાસ દાંડણુજ નહીં, પણ દરરોજનાં પોતાનાં કામમાં રાખવી જોઈએ. પણ શું 'હાંદગી' અગત્યની નથી? તેની ચાલુ બજાવખીને માટે વીચાર કરો. એક દહાડામાં જે બનાવે જાને છે, તે સર્વથી ઊંચા શુભો અમલમાં કાવવાને જે સંખ્યાખપ તકો મળે છે, તેનાં વાદળાં ને તડકા, આશા તથા ચીંતા, ધીક્ષાર ને ખ્યાર, તેની દક્ષીણી અને ખુશાલી એ સધળાંની વીચાર કરો, તો પછીજ તમોને જણાય કે 'હાંદગી' કેટલી અગત્યની છે. આપણે સારી રીતે 'હાંદગી' ચુભરવા માટે સદ્ચુષ્ટી ને હીંમતવાન થવું જોઈએ, અને ખુદનો ડર, તથા તેની ઉપર વીશ્વાસ હમેશાં દીઠમાં રાખવો જોઈએ. એરી રોહર કહે છે કે "પથ કરવી ને ઉબોળી થવું એજ 'હાંદગી' છે."

એણીંતા બોળ, વાંદેધડીએ આપણે ખમી શકે તે કરતાં વધારે આવી પંરે છે સારે પણ હીંમત રાખવાથી અને શુર બનાવ્યાથીજ ઉપાડી શકાય છે. એવાં શુરવીર કેટરીન ડગ્લાસ જેબનની વખતે બહાદુરી દેખાડી હતી. સ્કાટલેંડનો રાજા જેમ્સ જે "ચાર" માં બંધીબાને પંરેડો હતો, લાંબી તે લેડી જોન બોર્ડે સાથે નખાઈ જેથી રીતે ખ્યારમાં પડ્યો, ને સાર પછી તેણી સાથે પરણ્યો—જેથી સંતા તો-શાની ઉમરાવોના ધીક્ષાર ઉસકેરાયો, ને તેમને ક્રયલ પ્રમાણે પોતાની તાબેદારીમાં લેવાને તેણી ઘેઠેતલ કરતી પડી હતી. "રેઈલ્ડ નેમિહાઈ" ખાનદાનનાંતે અતીચ્છ શરૂએ થયા હતા, ને તેઓએ તેની ગાદી લઈ લેવા, ને તેને હરાવવાનો નીકળ કર્યો. એ તરફ સધળું ઇનુમાનુજ થયું, પણ તેથી તે ત-દન છુપું હોવું નહીં જોઈએ, કારણ કે એક "હાઉસ" સ્ત્રીએ તે રાજા બ્યારે પર્વે તરફ જવાની તૈયારી કરતો હતો, સારે તેને ચેતવણી આપી કે, એ તે ધણી પસાર કરીને જશે, તો પાછો છુટતો આવવા પામશે નહીં. તેણે એક ઉમરાવ કે જે આ તરફમાં સામેલ હતો, તેણે રાજાને સમજાવ્યો કે તે સ્ત્રી લેડી તથા છાકડી છે, અને તે પર્વે તરફ ગયો તેજ રાત્રે બ્યારે તેના એક ઉમરાવ સાથે રાજા "જેમ્સ" રમતો હતો, સારે તેણે ઉસારો કર્યો કે આ ૧૪૩૧ માં વર્ષમાં કોઈથી રાજા મરણ પામશે. તેણે ઈસીને કહ્યું કે, જ્યારે હાલ રાજાઓ મેળ છે, તમે, ને હું, તેથી તમારી સંખ્યામાં રહેજો. બરોબર તેજ રમત પેડી, હાઉસિંગ સ્ત્રી બહાર વાત જોતી હતી. તેણીએ રમતને રૂકત એ પગ મજબૂની આજુબ કીધી. પણ ન-

હી, તેણીએ આવતી કાલેજ મળવું જોઈએ. ચીરાયલી ને ચુ-સે ધધકી તેણી ગઈ, ને બોલી ગઈ કે, તેનાં ચેહેરે તેણી કદી ફરીથી જોશે નહીં. તેજ રાત્રે બ્યારે ખાણીપણી પુરી થઈ, ને બ્યારે જેમ્સ પોતાની રાણી તથા સાહેબી સાથે વા-તમાં મશગુલ હતો, સારે નીચે ચોટમાં કાંઈ ખણખણત સંખ્યાઓ. સાહેબીએ બારણું તપાસવા ગઈ, પણ અદમરા અને સંકોજ જધ કીધેમાં નહીં હતાં. રાજા બારી આગળ ગયો, તો સાં સળીયા જડી લીધેલા હતા, સારેજ તેણે જોયું કે તેણે જન લેવા કાવતરું રચાયું છે, અને જે ચેતવણી તરફ તેણે બેદરકારી વાપરી હતી, તે તેણે પાદ કીધી. સીપ્પા લઈને તેણે બોંબગાંતું પાટયું કહાડયું, અને જેવા ખુનીઓ તેના નોકરને મારી નાખીને અંદર આવવા બતા હતા, તે-લાંમાં તે બોંબગાંતું બરાઈ ગયો. તેણીના રાજાને તેમ કરવાને વખત આવવા સાથે "ફેડરીન ડગલાસ" જે રાણીની એક સાહેબી હતી, તેણીએ આ તકે વફાદાર શુર બતાવ્યું, અને બારણુંના નકુયામાં પોતાનો હાથ મુક્યો, ને બ્યારે ખુનીઓએ અંદર આવવા સાથે અતીશય જોરથી અફાજ્યું, સારે તેણીનો હાથ એમનો એમ એક બચી માફક ચીરાઈ ગયો. તેણી મેશુધ થઈ ગઈ, અને તેણીને લાંબી ખસેડયામાં આવી. તે-ણીની બહાદુરી ફાટમાં ગઈ, પણ "સ્કાટલેંડ" માં તેણીને પીત્ત નામ, એ ખરી હીમતને લીધે જળવાઈ રહ્યું છે.

સ્ત્રીએ મરહોને તેમની અતીચ્છ જરૂરની વખતે પણ તણ રતી નથી; આ પ્રમાણે એક સ્ત્રીજ કહે છે, પણ ખાવરિશ અને બાપો, છોકરાં અને ભાઈઓ સામેલ કરશે કે, એ ખરી કહેવત છે. મોહરશરોએ પોતાના ખારીશ સાથે જંબીખાને પડીને દુઃખ વેરેકું છે. માતાઓએ પોતાનાં બચ્ચાંનું પોપણ કરવા પોતે જુખમરો ખમશેડ છે; પોતાને ભાઈ કાંઈ છુનાલ અથવા નાદાનીની સીસામાંથી જયે તે માટે બેહેનોએ પોતાની સર્વથી ખારી ઉમેરે તણ છે, કમ્યાઓ જેવી કે સારલટ કોરે પોતાના હેરાને જુઝમો હાપમાં જતો બંધાવવા ફાંસી ગઈ છે, અને શુર તથા હીમત કદી પણ તેણીમાંથી જવું રહ્યું નહીં હતું.

એવા દાખલાઓ આપણને ઈતીહાસમાં ઘણા મળી આવે છે, પણ ખરી હીમતના દાખલા, જે ધરસસારી હાંદગીને લગતા છે, તેમાં એક દાખલો લઈએ. સોસતનના ફલેચરના નાના ભાઈએ તેની પાસે એક કારખાનું બાંડે લીધું હતું, ને નાણાંની તબીબીં હોવાથી "માર્થટ સાઉથરક" સાથે પરણ્યો. તેણીને યોગ્ય વખતમાં જણ્યું કે તેણીના પછીની નાણાં સં-જંબી હાલત સારી હતી નહીં અને વારે ઘડીએ તેમાં કાંઈ વધારો થઈ શકે તે માટે વીચાર કરતી. તેણીને એવો વીચાર મુઝમો કે, હેલ્થાં બધા; પણ જોગવાઈ નહીં હોવાથી તેણી-ના નેહ પાસે મદદ માંગી, અને તેણી સારાં ખાનદાનીનાં બાનુ હોવાથી તેણીએ ધાણું કે વડડા લોકોનાં કારખાનામાં દા-ખલ થયાની તેણીને પદગમી મલશે, અને તેથી કરીને સ-જુતું ખરીદ કાંપનાં કામ તેણી છુપી રીતે સીધી શકશે; તેણીના નેહ કણજ કીધું, અને જે હુસવાર કરીમરેને ખીદમત-

મારોના લેખાસમાં લઈને તેણી મુસાફરીએ નીકળી, જેમાં કાંઈ નેવે તેવો નેખા નહીં હતો. તેણીએ સઘળું બરાબર નીકળી, હોતેડમાં મુસાફરી કરી. તેણીએ કારખાનાઓ તપાસ્યાં, અને વતનના લોકોનાં ઘરોના અંદરના ભાગોની ખારીકોથી તપાસ લીધી, અને ઘણી જેઠમતોએ જોયે તે દુનિયામાં માલી-તમાર ઘઈને સ્કાટલેંડ પાછી ફરી. પછી ઘણી ઉલટ અને ધુસીયારીથી ફાસ્ટનમાં એક ઊંચી બનનું સળું વણવાનું કારખાનું સ્થાપ્યું, તથા ચોત ખારસી જે લાંબો વખત સુધી સ્કાટલેંડમાં વપરાતું હતું, તે પણ તૈયાર કરવા લાગી. પોતાના ઉંચા અને ધુસીથી તેણીએ તે લાંબો વખત સુધી ચાલુ રાખ્યું. દહાડાના ચોડા કલાકે સુધી તેણી કારખાનામાં હાજર રહેતી, તોપણ પોતાની ઘરગણું ફરજે તરફ તેણી કદી બેઠકાર નહીં હતી. તેણીના આવીદની તેણી એક વધારા અને ખારી ઘણીવાંણી હતી, અને દીકરાની એક અક્ષરવાણી અને ડાહણવાણી માતા હતી.

એગ્રીસીયા સીવર્કીંગ વીગે બોક્ષતાં તેના ચરીમ લખનાર વાજબીપણે કહે છે કે, સઘળી સ્ત્રીઓ કાંઈ બરાબર જોના જેવી યથ શક્તિ નથી, અથવા તેા તેમ યવાને જરૂર છે એગમી કાંઈ નથી. તોપણ તેણીની સમ્માર્થ, તેણીની ફરજ તરફની વધારાની, પ્રમાણીકપણું અને ઘણી નહીની જાગરોમાં પણ ખરાં દીકરી કામ બનવું, દરેક ભક્ષાં કામ સાથે મેહેનત, પોતા તરફની સમ્માર્થ અને બીજાંઓને માટે વીચાર કરવાને નરમાસ તથા ડહાપણ એ સઘળા શુભેની દરેક સ્ત્રીએ નક્ક કરવાની યત્ન કરવી જોઈએ. તેણીને ઉપમા ખવાસ "હેમબર્ગ" ની કાલેરાની આસપીટલમાં તેણીએ જે મેહેનત કરી હતી, તે માટે પ્રખ્યાત થઈ ગયો છે. આ ભયંકર રોગ ૧૮૨૧ માં "હેમબર્ગ" માં ફાટી નીકળ્યો, અને આસપીટલના લાગતાવધતાઓ ઉપર, તેણીએ પોતાની સાથે જોડાઈ. આઠ અઠવાડયાં સુધી બીમારની તેણીએ સેવા કરી, તેમનાં દુઃખમાં માવજત કરતી અને તેમના મરતી વખતના દુઃખો અને ઉલ્લાસો સાંભળતી; મરેલાના વારડોની દેખરેખ રાખતી, એટલુંજ નહીં પણ સ્ત્રીઓના વારડ પણ તેણીને દરતક હતા, તથા તેઓ પર ઉપરીપણું રાખતી. તેણીની આ ઉપર તેણી કાગળ પાછી તેમાં તેણી દુકમાં પોતાની દરરોજની ફરજનું નીચે પ્રમાણે વર્ણન કરતી:—“ડાક્ટરની મુલાકાતની આગમ્ય સહવારે સઘળા ઓરડાઓ સાફ કીધાં છે, બીજાણું બનાવેલાં છે, અને દરેક ચીજ બરાબર જોડાણે છે કે નહીં તે હું જોઉં છું. દીવસમાં ત્રણ વખત, સહવાર, બપોર, અને સાંજે હું ડાક્ટર સાથે બીમારનાં પાણીની મુલાકાત લેવું છું, અને સારે ડાક્ટર સીમસન અમારો ફરજ પ્રમાણે આગને કાગ સોંપે છે. સ્ત્રીના વારડોમાં અલખતાં, ડાક્ટરનાં સઘળા દુકોમાં પર અને ચોક્કસ ધ્યાન આપવું પડે છે, અને તે બરાબર બનવાવાગાં આવે છે તે માટે હું નેખામદાર રહું છું. મરેલાના વારડોમાં ખારી ખાસ ફરજ તેા ખોરાકને લગતી છે, જેને સાફ હું દરરોજ ખીસ કરું છું. વારેઘડીએ બીમારોનાં સમાં

આમળ અને તે આગની માણસોને લખસ થવા વીશેની અગ-લની ખજાર આપવી પડે છે, કારણ કે વારંવાર તેમનાં સમાને જણાવ્યા વગર તેઓ લાં આવે છે. સઘળાં કપડાં ખાસ દવાવામાં હોય છે. હાલ તરત કાંઈ અગત જેવું લાગે છે તેા હું મરેલાની માવજતમાં ભાગ લેવું છું, પણ તેને આગની માણસોની સમ્મા ઘણી વધે છે, સારે તેા મને સ્ત્રીઓના વાડોમાં જોણું કામ કરવાની ફરજ પડે છે, કારણ કે સઘળાંઓ પર દેખરેખ રાખવાનું વધારે અગત્યનું થઈ પડે છે, અને માટે બધો વખત રોકાઈ જાય છે, પણ તે મને ઘણું હાથેગી થઈ પડે છે, કારણ કે તેમ કરતાં મને વધારે અનુભવ મળે છે.”

જેઓને આસપીટલની હાંદગીને અનુભવ છે, તેઓજ કદી શકે છે કે, તે ફરજે ફેરવેદનીથી બજાવવાનું ફેરફાર અધક છે, અને તે માટે ફેરફાર સાંત ગત અને સ્વભાવની જરૂર છે, ખસુસ કરીને કાંતેરાના દુલ રોગમાં તેની વધારે અગત છે. મીસ સીવર્કીંગ આ સઘળું તત્ત્વ સાદાઈથી કરતી, અને એ જોજ મક્કમ વીધાસ રાખતી કે, એવું કામ કરવાને તેણીની ફરજ હતી. ઊંચી ને સહજીવી હીમતનો ખ્યાલ આપણને નીચલા ફક્સ પરથી જણાશે. “મારી તંદરોસ્તી ઘણી સારી રહે છે, અને જોદા મને આ ભલું કામ બજાવવાને જોર આપે છે, તે અજબ જેવું છે.....આ પ્રમાણે ગઈ રાત્રે બ્યારે એક આગની સ્ત્રીને લાવવામાં આવી, કે જેની આમળ અને આખી રાત બેસી રહેવું પડ્યું, સારે સહવારે પણ હું બીજાણે જઈ ચાકી નહીં. સહવારે સાડા છ વાગે તેા મને પાછું ઉઠવું પડ્યું, ને સાત વાગે ખારી કાપી આવી, પણ અગત્ય વાગાં સુધી તેા મને એક ઘડીની પણ ફરજ મળી નહીં, કે જેથી હું કાપી પી શકું. બ્યારે હું ખોરાકનું લીટ લખાયે-સું છું, તે વખત સીવાય અરધો કલાક પાણું લીધા પછી, અરધો કલાક બપોરે, બ્યારે મારા ઓરડામાં હું ચાલું પા-લું લેઉં છું, અને અરધો કલાક સાંજે બ્યારે મારા પોતાના વાડોમાં, જંદગીની ચોપડીમાંથી થોડા વખત મોટીથી વાંચું છું, તે સીવાય દર જીનીટ પણ હું બેસતી નથી; તોપણ ચાકી મને કાંઈ પણ નીશાની લાગતી નથી; અને ખારી વાદાલી માથે એમ નહીં વીચારવું જોઈએ કે આ સઘળું કાંઈ મનની ઉસકેણીનું પીણું છે; ખાઈ મન રાત અને મક્કમ છે. બરેખર, બ્યારે મને ઘણું કરવાનું હોય સારે મને ઘણું સાફ લાગે છે, આસપીટલમાં કામ વગરની વાતોને અગત્ય જાય છે.”

ચોડાં વરસ પછી તેણી પોતાની હાંદગીને નમા અને અનુભવને હીમતવાન મુલાકાતે આવે છે. તેણી પોલી, “બ્યારે હું આસપીટલમાં હતી, સારે મને ઘણું કાગળે વાંચું છું, તે તરફથી ખારી આલસલુજી વીગે વીચાર આપતાં મતતાં, ને જે કે થોડાજ મને વખાણતા હતા, તોપણ મેા ભાગ મને ઠપકો આપતાં હતાં. હું ચોક્કસ રીતે બતાવતીને હતી, કારણ કે જે કે હું ખુદાને રાજ રાખવા સધળું કરતી, અને ના પાડવા વગર ચાલતું નથી કે, કોઈ કોઈ વખતે મ

સ્રી ભત્રીના નવ ગુણ.

મારના સામરમાં આપણી નાવ કંઈ પણ તો-
ફાન વીના પસાર થઈ શકતી નથી. મારે તેને
સમયે ખરી હીમત અને સચુરીની જરૂર છે, અને
તેને દુઃખિત તથા સહુરીથી સેવરે એવું સંસારી
નાવ સમુદ્ર પાર કરીને સુખના કીનારા પર
આવશે એ સત નભવું.

સંકટ સમયે ધીરજ ધરાવી એ રી ભત્રીને
મટે ખાસ છે, કારણકે એની વખતે અજણા ભત્રીની ધીરજનું ધન
તેણીનાં ધણી અથવા ધરના સર્વે કાંઈને ધણું કામતી મળે પડે છે.

નખનતાઇ એ નારી ભત્રીનું નવનું રતન નભવું. એ ઝીમતી
રતન એ દુઃખેમાં પોતાની પાસે રાખે છે, તે આપણું કુટુંબનું અને
આસપાસનાં જોનાં માન મેલે છે.

સાહેબાઈ અને સમયના તો અજણા ભત્રીના સંભાર છે, એ
સંભારથી મિત્ર બંધનમાં તેણી ચોક્કા વધારે છે.

નરમ હૃદયું જાતુંદોને મારેલ તે સાહેબે બનાવેલું છે, તેન
નરમ દીકરી જાતુંદો જરાં અને રાખાવવાનાં કાગીમાં મરેલોના
નમજી હાથ લેવાં થઈ પડે છે.

મા બાપ, સાસુ સસરાં અને વડંચિને નમડું અને માન આ-
પડું એ ઉપરથી અજણાઓની પહેચી ફરતું છે. એ શુભ ધરાવ-
નાર ખાઇ સર્વે નાનાં મોટાંની માનીની ચવાની.

ચલટી અને પડતી કુદરતના કાયદા પ્રમાણે સર્વેને સરજેલીજ
છે, પણ છે ખાતું ચલટીમાં મચરર બને નહીં અને પડતીમાં અ-
ફરોસ કરે નહીં, તે રી ભત્રીનાં નામને ખરી ચોક્કા આપે છે.

પગ લેઈને પાંડિયું રાખડું અને મળવાં મુલજળ ખર્ચ કરવો
એ ઘણીએક સમજી બાઈઓના કાયદોલ છે, પણ દરેક આલ-
ની જાતુંદો જો એ કાયદો ધ્યાનમાં રાખીને વેચા ખરવે તો
તેઓના સંસારનું માડું સારી રીતે મટેર પાસ કરી જવાવું.

બંદગી વીનાની બંદગી હુખી નહુપી, મટે પરવરેજારની પ-
રવતેસ દુઃખેમાં થાઇ રાખવી, ને દરેક માતાઓની ફરજ છે એ
પોતાનાં ઉપરાતાં બાળકોને દુઃખેમાં નીતી, નખનતાઇ સાથે તે
વેશવા કરનાર પાટ મોટાની યાદ આપવી અને યશીર કંઈ
અવસ્થામાં બંદગી કરાવવી.

એ નવ શુભવંશી નારી તેણીનાં મા બાપની અને મહીએરની
માનીતી અને સાસરના સંભાર નહુપી. તે સાથે એવા શુભની
ઘણીઆણી ઘણીની ઝીમતી બાગ્યજી અને બચ્ચાંઓને માથે
આશીર્વાદ જેવી રથ પરવાની.

મીસીસ હાવર.

ઘણીઆણી: "હા, બાપા જ્યારે કોઈને કાંઈ કોટ આપે છે ત્યારે
તે ઘણી ચોથી ઝીમતની ચીજ હોય છે."

ઘણી: "જ્યારે તેમણે ઉંમરે મારે મથે એજવળી લાદેલ અને
તે માત્રમ પરજી."

અને ત્યાર પછી ચોરડામાં જઈ દાપડયાંમાં મેસા જેવા આં-
કરને મારે એક લખી આપે.

જાનામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

મીસ ક્રાન્સીસ રીડલી હેવરગલ.

નિયાના ઘણાખરા ભાગોમાં મીસ

ન્સીસ રીડલી હેવરગલનું નામ છે.

લોકોમાં જાણીતું અને ખ્યાઈ ધઈ

છે. તેણીનાં લખાણોથી દરએક જણને

તેણી માનીતી થઈ મળે છે.

૧૮૩૫ ની ૧૪ થી ક્રીસ્ટમસ તેણે

જન્મ પામી હતો અને તેણી રેવરંડ

જી. એચ. હેવરગલની કીધી નાની

હતી. છેક માતી નાની વયથી

દોહરીવારી બતાવતી આવી હતી.

ફક્ત નવ વરસની છે

તેણી સેહલી સેહલી ચોપડીઓ વાંચી શકતી અને નાનાં ન

બંદગીનાં મીતો ગાતી હતી, અને એક વરસ પછી તે આ

ખાઈખર મરોખર વાંચી જતી અને ખુલા અક્ષરે લખી

કતી હતી. માત વરસની ઉમ્મરે તેણી નાની બચ્ચાંને

કની કવીતાઓ બેઠવા લાગી અને બીજાં થોડાંક વરસ

પોતાના નાના દેસતોપર કવીતાથી કાગળો તેણી લખ

હતી. ૧૮૫૨ ના નવેમ્બરમાં તેણી પોતાનાં મામાપ

જરમની મળી, ન્માંની એક મોટી રુકુયામાં તેણીને સુક્યા

આપી અને ન્યાંથી તેણીએ પોતાના અવ્યાસમાં પુરાજ

પાસે ક્યો. એક વરસ પછી ન્યારે લાંબી તેણી પાંચી

સારે આખી રુકુયાથી કીધી સરસ સરકીરીકટ તેણી

વધા પામી અને દરેક જણે તેણીના છેડી જવાંથી દરગી

ખતારી હતી. તેણી સીવવા ભરવામાં પણ ઘણી માહીતર

હતી. કોટાં તુડાં કેપડાંથી તે કીધી સરસ ભરતકામમાં

ણીની સદાઈ ઘણી વખાણવા બેગ હતી. તેણી દલેસાં મા

યામાં, થોડાપર રવારી કરવામાં, તરવામાં અને રેક્ટ કરવામાં

પણ કુશળતા ધરાવતી હતી. તેણીની મુખ્ય હુશીવારી બં

ગીતો ઓતો માણે બેવામાં આવે છે અને જેથી તેણીનું ના

દહેશનું ખ્યાઈ થઈ પડ્યું છે.

૧૮૭૮ માં મીસ હેવરગલ પોતાની બેઠન સાથ રહેવા

મળી. અહીં ૧૪ મહીના તુડીક તેણી લંહન લખવામાં ગયા

હતી અને કુરસદના વખતે બીજાંઓને જરૂરી મુડ કર

અને ગરીબોને આસરો આપતી. ૧૮૭૯ ની ૨૨મી

ને તાજ લાગ્ય પડી અને ઘણુંક દુઃખ ખમવાં પડકરતી, પ

ણની સવારનાં પોતાને લવન પોતાના કીરતારખતે મર

मीस फ्रान्सीस रीडली हेवर्गल.
Miss FRANCIS RIDLEY HAVERGAL.

મકરણ ૮ મું.

ન અને તેના સાથીઓને સીરીઆપટન જવાના રસ્તા ઉપર રહેવા લઈ અને પુર્વ તરફની ગરમ રૂતને છોડી દશામાં વાંચનારાંઓને પશીમ તરફની યંડી પશુ વધારે માફક પડતી હવા ધોરવા લઈ જવાની હશે છુટ લઈને છીએ.

૧૭૮૫ નાં સાલના ડીસેમ્બર માસની એક ગરમ સાંજના, એક મોઢું અને સુખી કુટુંબ-સાચરની એકઠા રેક્ટરીના એક સમગ્ર ભરેલા દાકરાં દીકરે તાજાંથી આપે તેવી સમગ્રી આસપાસ બેઠું થઈ બેઠું હતું.

તે કુટુંબ રેક્ટર (પાદરી) તેની જાનું, બે છોકરા અને ત્રણ છોકરીઓ બનેલું હતું. એકવડે નામની છોકરી તરતનોજ કાલેજમાંથી છુટીના દહાડા પસાર કરવા પોતાને ધર આવ્યો હતો. તેનેથી બે વરસ નાનો છોકરો ચાર્લસ સ્કુલની કારકીરદી પુરી કરી કાલેજમાં જવાની તૈયારીમાં હતો.

ત્રણ છોકરીઓમાંની એક એકવડે અને ચાર્લસની વચ્ચેની હતી. ખીજ તેણીનાં કરતાં થોડાં વરસ નાની હતી, જ્યારે ખીજ હજી નાનાં જન્મ્યું હતી. કુટુંબમાંનાં દરેક સિદ્ધાંતજી દેખાવાનાં અને શેઠાંનું ધ્યાન ખેંચે તેવાં હતાં; અને જ્યારે તેઓ સઘળાં સમગ્રી આસપાસ બેઠાં થઈ બેઠાં હતાં, ત્યારે તેઓના દેખાવ એટલો તો મુંદર લાગતો હતો, કે જેથી તે માતાની આંખ હવેનાં આંસુઓથી ચળકતી હતી, અને જાણતું હતું કે મગરૂરીથી ધડકતું હતું. રેક્ટર મીઠા કોમપટન, એક નાના કસબાના બેરેનેટના ખીજા છોકરા થતા હતા, અને નાનપણથીજ તેવણને ધરમના ઉપાધ્યાયવાની કેળવણી મળી હતી. તેવણના બાપની ખાનગી પુણ્યમાંથી તેવણને ફીક વારસે મળ્યો હતો, અને જ્યારે તેવણ ઉમરમાં આવ્યા ત્યારે એકઠા-નની સારી ઉપજવાથી રેક્ટરીના તેવણ વડા થયા. નહીજ ઉમરમાં તેવણ કાલેજના એક દોસ્તદાર, કે જે એક બેરેનેટનોજ છોકરો થતો હતો, તેની બેઠેન સાથ ધરણ્યા અને આ બંને ધણું સુખી નીવડ્યાં. સારી કોમત ધરણ્યા ઉપરત મીઠા કોમપટન ગાયણ, વાહન-કે જેમાં તેવણ ધણા કુશળ હતા-થીતાર, અને ઉચી જાતનાં વાંચણ તરફ સાચા શોખ ધરાવતા હોવાથી, તેવણની જીવની તરફવાર કામકામ અને ગોળગોળ-હમાં ધણીજ શાંત અને સુખી રીતે પસાર થતી હતી. સા-

ચ્ચાં દીકરા, અને ધરમી ખવાસના હોવાથી તેવણ પોતાની રેક્ટરીમાં વખણાઈ ગયા હતા અને આસપાસનાં ઘણાં કુટુંબો આવ્યા એકે દુશીવાર માણસની સંગત શોધવામાં માન સમજતાં હતાં.

મીસીસ કોમપટન નવજાં મગજનાં હોવા છતાં, એક વખણવા લાયક જાનું હતાં. તેવણ કાંઈ ઘણાં શીખેલાં ન હતાં, પણ તે વખત કાંઈ એવો ન હતો કે જ્યારે જાનુએને ઉચી કેળવણી આપવાની ઝાઝી જરૂર લેઈને બેઠી રહે. તો પણ તે વખતની જાનુએને લાયકની પુરતી કેળવણી મીસીસ કોમપટનને મળી હતી. મીઠા કોમપટન યા તો તેવણની જીવન-સુરતીથી તેવણ ઉપર મોહી પડ્યા હોય, યા તો ગાવા વગ-જવાની તેવણની દુશીવારીથી મોહી પડ્યા હોય, કારણ કે બેજો મીસીસ તેવણ પુરતો કાલેજ ધરાવતાં હતાં. એક માતા તરીકે તેવણ પોતાનાં છોકરાંઓ તરફ ધણાજ પ્યાર અને વાડાવથી વરતતાં હતાં, અને જે કાંઈ વખત તેમનો જન્મ્યાં તરફનો પ્યાર પોતાનાં છોકરાંઓની ખાખીઓ સુધારવાની તેવણની ફરજમાં આવે, તોપણ તેવણનો જન્મજી હાથ-તેવણના વર જેવણની સમ્રાટ પ્રમાણે તેવણ હમેશ માલતાં, તેમનાં વચમાં પડાવતી સઘળું સમાધાન થતું અને પોતાનાં છોકરાંઓને પોતાના તાજામાં રાખવામાં મીસીસ કોમપટન હમેશ ફૂલેલ મગજનાં હતાં. ધરમની કેળવણી પણ છોકરાંઓને પુરતી આપવામાં આવી હતી અને આવી સરસ કેળવણીનાં પરીણામ તરીકે છોકરાંઓ વચ્ચે ધણા સંપ જોવામાં આવતો હતો.

ખરે જેનાં આ કુટુંબમાં એટલો તો સંપ જોવામાં આવતો કે જેનાં સંપીકાં કુટુંબ ને હોય તો જવેજન અને ધણાજ જુવર હોવામાં બેઠેલે. જીવન કોમપટનો, તેઓની કેળવણી અને જે પ્યાર એક ખીજા વચ્ચે ધરાવતા હતા, તે માટે વખણાયલા હતા.

આપણે બંધાયે છીએ તેમ, આ કુટુંબ સુખી તો હતું— અને જ્યારે તે આવી સરસ કેળવણીના પાયા ઉપર બાંધ્યું હોય, તો નહીં કાંઈ સુખી હોય— તો પણ તેની વધરખી એક દશમીરીતો ફટકો પડ્યો હતો, અને તેથી જ્યારે તેની ખીજા કુલ વધી નહીં ત્યારે.

તેઓનો સૌથી વડો છોકરો હરબર્ટ એક ધણાજ ઉમદા ખવાસ અને સારા સ્વભાવનો જવાન હતો. તેની ખાપ તેને પોતાની માફક ધર્મચુરના ધધામાં નાંખવા માંગતો હતો; હરબર્ટ પેટેરેથીર તે તરફ પોતાનો આજુગમેલ જતાઓ હતો. જ્યારે સ્કુલની કેળવણી પુરી કરી તે કાલેજમાં દાખલ થયો, ત્યારે તેને તે માટે સુમના કરવામાં આવી, અને જે કે આ-કસર કાલેજમાં એક બે વરસની પરીક્ષા તેણે ધણી સરસ માનમરી રીતે પસાર કરી; તે ધધાની નાખસંદગી વીરે તેણે પોતાના ખાપ આગળ એટલા તો કાલાવાસા કમી કે, જેથી મીઠા કોમપટન ખીજલ્યા અને તેને મરણ માફક કરવાની રજા આપી.

જ્યારે હરબર્ટ ધણી ખીજ અને આનાકાનીથી જીજાન્યું કે, કેકત લસારીજ જીવેલી કે જે તેના ખવાસને માફક પડતી હતી, તેમાંજ તે ફૂલેલ મેજથી રહશે, ત્યારે મીસીસ કોમપ-

તન કાંઈ ધણું અજાણ થયાં નહી, કારણ કે એવું કાંઈ દર-
ખર્તે કહેશે એવી તેમને અગાડીની વચ્ચે હતી. તેનાં ગાળાપ
અને મુખ્ય કરીને મા, જેવણ પોતાના પેઢેલા અને વડા છા-
કરા માટે ધણું મગર દત્તા, તે લશ્કરી જીંદગીમાં જોડાઈ
પોતાના જીવને નેજામાં નાંખે, એ વીચારજ બની સકયો
નહી. તેણે તેને ધણાખી કાલાવાસ કર્યો, પણ ફેક્ટ. આ
પ્રમાણે અદાર વરસની ઉમરે તેના બાપ કે જેવણનાં કુટુંબનો
બોહસો વગ હતો, તેવણે પત્રલેખમાં તેને માટે સનદ ખરીદ કરી.

તુરતને તુરતજ તે પત્રલેખને કાંઈ બધ સામે મોકલવાનો
દુક્રમ થયો, એમ ધારવાને તેઓને તે વખતે કાંઈ પણ કારણ
મથું નહી. વળી તે પત્રલેખને પાસેનાજ એક કસબામાં ધણો
નાખવાનો દુક્રમ થવાથી મીઠ અને મીસીસ કોમ્પટન પોતાના
દીકરાને યોરો પૂખત વધારે પોતાની સાથેજ રાખી શક્યાં,
અને તેને સુખી, પોતાનાં લશ્કરમાં માનીતો તેમજ પોતાની
તોફરીની દરેક દરજ્જે દમેશાં ખુશીથી બજાવતો જોઈ તેઓ
સતોષ પામ્યાં. તેના લશ્કરી પોશાકગાંના ઉગરાખી દેખાવથી
અને તેના ખુશ મીનજથી તેનાં મા બાપ પર એટલી તો
અસર થઈ કે થોડા વખતમાં તેઓનો દીકરો નેજામબરી
તોફરીમાં છે એ સધણું તેઓ વીસરી ગયાં.

જો પુરતી જોગવાઈ હોય તો તે વખતે ચટ્ટી પદવી ને-
જવાંતું કાંઈ ધણું મુશ્કેલ ન હતું. એક લશ્કરી અમલદાર
કે જેણે પેઢેલાં દરખર્તો સનદ મેલવામાં મદદ કરી હતી,
તે તેને પાલકદમાંથી થોડેવાર પલટણમાં બદલી કરવાની
ગોઠવણ કરતો હતો, પણ તેને લગતા સંધેસા સામે તેટલાં
તો તેની પત્રલેખને પરદેશ—હાંદુસ્તાન કે બર્મા—ઈસ્ટ ઇન્ડિયા
કંપનીની વધતી જતી સલામી વધારે બચાવની જ-
રૂર હતી—જવાને દુક્રમ થયો. આવી નહી ધારેલી બખર તે
સુખી કુટુંબને એક ગળજ જેવી થઈ પડી. તેને માટે આગ-
મયથી આશા અને વીચાર રાખવો નોંધતો હતો. પણ તેમ
તેઓએ કહું નહી, કારણ કે દરખર્ત તેઓની આંખ આગળ
હતો, અને તેજ વીચાર તેઓને મનસે પુરો હતો. જો કદાચ
તેઓને તેવો ખ્યાલ આવતોખી, તો દમેશાં પોતાનાં મનમાંથી
કહાડી નાખવાની કોશિશ કરતાં. મીસીસ કોમ્પટને એક મા-
તાના ખ્યારથી તેને ધણાખી કાલાવાસ કર્યો, કે દરખર્ત પોતાનું
રાજીનામું આપે, યા તો બીજી પત્રલેખમાં પોતાની બદલી ક-
રાવે, યા તો થોડા માસ હાંકી રખ લે.

તે જવાન પોતાની માતાને અતીથિય ખ્યારથી સાહતો હતો,
પણ તેણે જોયું કે આ બાબદમાં પોતાની માના કહેવા પ્ર-
માણે કરવું તે પોતાનું માન જોહવા અને પોતાની ફરજમાં
પાછળ પડવા જેવું હતું. મીઠ કોમ્પટને કાંઈથી રીતે વચ્ચે
પડવાને અપાડા કર્યો. તેવણની ઉમદા લાગણીએ તેવણને
એકદમ કહ્યું કે, તેવણનો જવાન ખેડો ખરો હતો, અને જો
કે તેવણ પોતાના દીકરાને ધણો સાહતા હતા, અને તેને પ-
રાવા દેશમાં એજાશે અટુલો નેજામ બરેલી તોફરીમાં મોક-
લાઈ તો તેવણને ધણું લાગતું હતું, તોપણ તે માટે તેવણે એક

શબ્દ પણ મોકલ્યાંથી કહાડયો નહી. ફક્ત દમેશાં એક પી-
તાના ખ્યારથી જોહા પાસે બંદગી કરતાં એટલુંજ માગતા કે
તે તેવણના દીકરાની સંજાળ લે અને બંધો હોય તો તેને
સુખી રાખે.

પણ એક બીજીથી માણસ હતું. કે જેની ઉપર આ ન-
ધારેલી બખરનો ફટકો વધારે સખત રીતે પડ્યો. મીઠ કોમ-
પટનની પડોશમાં હોવાં નામનો એક વેસાદાર અદરચ રહેતો
હતો, કે જેની એમી નામની છોકરી હતી. એમી અને તેણી-
ના બે બાહ્યોને કોમ્પટનનાં સાથે સાથે બચપણથીજ જો-
સ્તી હતી. તેઓ દરરોજ એક બીજાને મળતાં, સાથેજ રમતાં
કરતાં અને ગામરેતું બચપણ જે પણ મજાદ મેળવવાને શક-
તીવાન હોય, તે સધળી તેઓ સાથેજ મેળવતાં હતાં.

દમે કહેયે છે કે ગામરેતું બચપણ, કારણ કે હમારા ધારવા
પ્રમાણે ગામડાંનાં અને શેઠનાં બચપણમાં ધણું ફરક છે.
એક ગામડાંનું ગાળક બચપણમાં જે નીરોડાસ મનહો મેળવે
છે, અને જે મનહોમાં લાંબી ખુદરતી બગીકારીથી વધારો
થાય છે, તેને દમેશાં વાદ રાખે છે, અને પછપાડેની જીંદગીમાં
પોતાના કંડાજેલા જીવને શાંતી બાધવા પોતાની બચપણની
મનહોની યાદદારત તાજ કરે છે.

એક શેઠેશમાં ઉધરેલો છોકરો કેવો જુદો જાતનો હોય છે?
તે પોતાના વખન આગમય માતીડા બની જાય છે, અને
આ એક બોમમાં કેટલા બધા બીનીંગજ સમાવ્યા છે તેમાં
કેટલું થોડું નીરોડાપણું, કેટલી બધી ચીંતાઓ! તેની મજ-
હોમાં કાંઈથી જાતનું છુટાપણું યા તો રસુજ નેવામાં આ-
વતી નથી. તે દરરોજ એક ખુશ્ખુ આસમાન, લીમાં મે-
દાનો, તાજ હવા, અને ખુદરતી બીજ તરેહવાર રમણ ચીને
નેવાને બદલે, એકને એક જ જાતના કંગાળ મોહલાઓ અને
તેમાં જતાં આવતાં ઉંઘાળી માણસો નેખા કરે છે. એક
શેઠે ખુદરતી બસેસોની કીમત પીછાણવાને તેને થોડુંજ
શીખવે છે, ઉલટું તે તો તેને એવી બાબતો તરફ બેદરકાર
જનાવે છે, કે જેથી બેદરકારી આગળ જતાં વધતી જાય છે
અને તેનાં બીનીંગ વધારે મહીર રૂપ પકડે છે. તે પોતાની
પાછલી જીંદગીમાં બચપણની સાદી મનહોને બીકારે છે, તો
જો કે તેજ મનહોમાં આપણા જીવની શાંતીનાં ખરેખરો
બીનીઓ નેવામાં આવે છે. એમી દરખર્ત કરતાં થોડાં વરસ
પોતાની હતી, એક બચ્માં તરિકે તેણી જીવસુરતમાં ગણાતી
હતી, અને તેણીને તે જીવસુરતી મોટપણમાં વધતી ગઈ
હતી. તેણીનો ઘાટ ઘટમ કાંઈ એટલો બધો સાદો ન હતો,
પણ તેણીની સધળી જીવસુરતી તેણીની મોટી ચલકતી આંખ-
જોમાં, તેણીની મુંદર ચામડી અને કસબ જેવા વર્તવાળા
ગાળોમાં સમાવતી હતી. તેણી જીવરની ધણી શોખીન હતી,
અને જો કે દરખર્તે તેણીના જેટલોજ હજો શોખ ધરાવતો
ન હતો, તોપણ તેને વખાણતાર હતો. બીચવડ પાર્કમાં એવી
થોડીજ જગ્યાઓ હશે કે જેનું તેઓએ સાથે મળી ચીન
પાર્ક લીક ન હોય.

આપણે કહી ગયાં છીએ કે બચપણમાં તેઓ કદી પણ છૂટાં પડતાં ન હતાં એ કે જવાન કામપટનો અને હેવેડો તેઓની દરેક મનહમાં સાથે વેડાડતા હતા, તેપણ હરખેટ હમેશાં એમી સાથે દલાડામાં એક વખતની જુદો ફરી આવતો. તેણીના બાગ, તેણીનાં સસનાં, તેણીનાં મરખાં બટકાં, તેણીની સુનેરી અને રૂપેરી માછલીઓ, એ સઘનાંમાં તેણીની પાસ તે ઘણી મોઝ મેળવતો હતો, અને એવીજ રીતે સઘનું પ-સાર થતું હતું. કુંડળનાં વડાઓમાં પણ સંપ હોવાથી તેઓની ઘોસ્તીની આરે પડનાર કોઈ હતું નહીં.

જે દરખેટ થા એમને પુછવામાં આવ્યું હતે તો તેઓ કદાચજ એમ કહેતે કે તેઓ એક બીજાને યાદે છે. પણ આટલો વખત સાથે રહે અને એક બીજાને યાદે નહીં એ ઘણુંજ અપુરતી ગણાય.

હરખેટનું જવાનું નક્કી થયોને બીજે દીવસે મીઠ કામપટને નાતો ખાતાં પોતાનાં ઘણીઆણીને કહ્યું, “આ દરખેટી બરેકી ખખર હેવેડોવાલા ઉપર લખી મોકલો તો સાહે, તેઓ હમેશાં દરખેટનાં સારોમાં એટલી તો કાળજી ધરાવતા આવ્યા છે કે, આ ખખર તેઓને મોકલે તરફથી એકદમ પડે તે કરતાં આપણી તરફથીજ પડે તો સાહે.”

“હું પોતેજ આ ખખર તેઓને પાંછોંચાડીશ,” દરખેટ ચોકાને બોલ્યો, “મારા સીયાપ કાંઈએમી કહેથી ન બેઠીયે, અને વળી વાહાલાં માપણ, તમને લખતાંબી દુઃખ ઉપજશે. વળી કાંચે યા તો આજે તેઓને ત્યાં જઈ એમી સાથે કોઈ જગાનું ચીત પાડી સેવાનું મેં તેણીને વચન આપ્યું છે.”

“મારા વાહાલા જાન, તારો ઉપકાર ધણે,” તેનાં મા બો-લ્યાં. “તે” અને એક દુઃખ બરેલી ફરજમાંથી મેળળી કરી છે, અને જ્યારે એમી આમળ એ બાબતે લગતી વાત કરે, ત્યારે ઠુને તારી સઘળી લીમત એકદી કરવી પડશે.” તેવળે હસતાં હસતાં એમીનાં નામ ઉપર બાર સુધી કહ્યું; “ગરીબ બીચારી છોકરી, તેણી આ નળી ખરેખરજ દરખેટ યશે.”

“હા તેણી દરખેટ યશેજ, હું બલકું છું કે ઘણી યશે,” દરખેટ કહ્યું; “પણ એમાં મારું કાંઈ આવતું નથી, અને જનતાં સુધી તે લોકને દુઃખ નહીં ઉપજે તેવી રીતે કહેવાની હું કોશિસ કરીશ.” હું ખુશ મીઝણ યવાની કોશિસ કરીશ, અને જલદીથી પાછો આવડીશ.” તે પોતાની તોખી લઈ બા-રકું ઉપાડતાં બોલ્યો.

ગરીબ બીચારો! એક ખુશ મીઝણ કપડાંનાં માટે ઉપલા છેલ્લા બોલો ધણી શેઠાદુર લાખતા હતા, અને તેનાં મથા-પેની તેગજ બીચારકું.

“આ ખખર તેઓને ઘણી ચોકાવનારી યઈ પડશે.” તેવ-ણુ બોલ્યાં.

“ખરેખરજ ઘણી, મારા સૌથી વાહાલ.” ફક્ત આજ નવાખ તેવણુ આપી શક્યાં, કારણ કે તેવણની આંખમાંથી આંસુઓની ધાર વહેતી હતી.

[સાંધણ છે.]

આવાં.

દુનિયામાં સડથી મોટામાં મોટું જાડ—દુનિયામાં વખ-લામલું સડથી મોટામાં મોટું જાડ માફત મોતનાની નીચે આ-વેલા સેકાંડી નામનાં રોહેરમાં આવેલું છે, અને તેને સો વો-ડાનું મેસન્ટ જાડ ફરી કહે છે, અને વળી એવું પણ માનવામાં આવે છે કે તે દુનિયામાં સડથી જુનામાં જુનું જાડ છે. એવું કહે-છે કે, એરેમોનની રાણીએ પોતાના મોટા રસાલા સાથે એની રાણીએ નીચે એક મોટાં તોફાન વેળા આસરે લીધા હતાં, અને તે ઉપરથીજ આ નામ એવાં આપવામાં આવ્યું છે. તેને કેટલાંક જાડો એકઠાં થઈ જવાથી બનેલું ધારવામાં આવતું હતું, પણ આસપાસની જમીન બોદવાથી માલમ પડ્યું કે તેનું મુજ એકજ હતું અને તે વળી મળ્યું હતું પણ ન હતું. પાંચ જગતરેર મોટી રાણીઓ એક મોટાં યડમાંથી નીકળે છે કે યડ-નો વેરાવે ૨૨૨ રીડેનો છે. તેનો મોટો ભાગ લાંબ નાખવામાં આવ્યો છે અને અંદરનો ભાગ તદ્દન પોઠળ કીધો છે, કે જેની અં-દરથી મોટું મોટાંનું ટાહું ચાને બે માટીઓ પાસે પાસેથી વાસી શકે. તેની ઉપર દળ તરીકે મુખકળ ફળ થાય છે, અને તે એક-ઠાં દરનાસરે તે યડની અંદર એક છુપકું બાંધી તેની સંભાળ લે છે.

માલુસ જાતના ખાલની લંબાઈ—ન્યુ વોરકમાં દાલ એક ઘણાં સુદેર બાલનું જુદું જનાવવામાં આવે છે. તે બાલ ઘેરા ખુશ રંગના અને રેશમ જેવા નરમ છે, તેનું વજન સાત માંડ-સ છે, અને તેની લંબાઈ ૧૪ ઇંચ—પૂ રીક ૪ ઇંચ જેટલી છે. તે બે મધ્યમ કદની સ્ત્રીનાં માથાંપર ઢોપે તે બૈંધપર મક્કડા-ય એકલા લાંબો છે. સડથી લાંબામાં લાંબો બાલ બે દળ સુધી જણાયેલા છે તે ૧૮૫૧ નાં પેરીસનાં એક્ઝીબીશનમાં જેવા મેલ-વામાં આવ્યા હતા, અને તેની લંબાઈ ૭૨ ઇંચ હતી. ઉપલા ૧૪ ઇંચ લાંબા બાલની વાત લગાર કીરસા જેથી છે. તે એક બે-ડુનલી છોકરીનાં માથાંપરના બાલ છે કે જેણીના દાંધ માટે બે ઉમેદવારો હતા; પહેલો એક અંગીજ એકુલ અને બીજો એક પેસા-વાલો રાખડ હતો. તે પેસાવાલા રાખડનું એક ધર હતું, ત્યાં તે છોકરી અને તેની જુડી આ ભાડે રહેતાં હતાં. પણ તે રાખ-સ એકલપેટા અને નીચેય હોવાથી તેઓને વારંધીએ ધમકી આ-પતો હતો કે, જો તેની ખરડ પ્રમાણે ન કરવામાં આવશે તો તેઓને પેરમાં દાંડો દલાડશે, એકે તેઓએ પોતાનું ભાડું મોટું તો આપવું હતું, અને બીજું આપવાને માટે મેનેજન્ટ કરતાં અને બચાવતાં હતાં. આવી વેલાએ એક યુસાફર વેપારી તે મામમાં જઈ લાગ્યો, અને તે પેસાવાલા રાખડ સાથે પરણ્યા કરતાં અને બીજ દાખપર તેણીની જુડી માને યેવમાંથી રખડતી ન હતાં તે છોકરીએ પોતાના બીજા સુદેર બાલને કૌણ આપ્યો હતો. તે બાલને લીપરીક રોહેરમાં લઈ જઈ એક અમેરીકન વેપારીને વેચવામાં આવ્યા હતા.

આ એક જાણીતી કહેવત છે કે જ્યારે પણ મરણી વાસે ત્યારે દુનિયાના કોઈ એક લાખમાં જુદું બોલાવું હોય અને તે પ્રમાણે એવું દીસે છે. એક જાણીતાં ન્યુસપેપરને અધીપતી એક દીવસે કથળમાં વાત કરતાં કરતાં બોલ્યો કે “આખા દલાડામાં સડથી ઘણાં જુદું સવારના પોદરમાં બોલાવું દેશે.”

“બરોજર કહ્યું” એક દસમુજો જવાન કે જે ત્યાં દાખર હતો તે બોલ્યો, “કારણ કે તેમ વખતે રોજનાં ન્યુસપેપર છપાયે, નહીં વારે.”

સનખીમ નામની આગબોટમાં એક સફર.

મકરણ ૨૦ યુ.

સનિવાર, તા. ૩ જાન્યુઆરી—આજ રોજે હમે “જેહી આયત્ર” “લેડી ઈંગ્લીશ શેક્સ” અને “મેતેવા” પસાર કર્યાં. દેખાવ ધણેજ મુંદર હતો અને અતી દીવપસંદ લાગતો હતો. આતવારે સવાયાર વાગે “તોમમજે સમીઆ” પસાર કરી, નવ વાગે “દીઓઆ” આગળ હમે લંગર કીધું.

સોમવાર, તા. ૪ મી—સાત વાગે એક મળ્યો, જેમાં ક્રનસલે અને સર હેરી પારકસે, જેણે “કીઓતો” અને “તો-કીઓ” વચ્ચે નવી ઉપડતી રેલવે જેવા માટે હમારે સાર જોદાયરત કીધો હતો તેના, તથા હમુને મીકાદો સાથે એક-બીજા કસનવાના બજામણુ વચ્ચે મોકલ્યાં હતાં, તે લઈ આવ્યો. જેપાનીસ લોકોને તેહવારને દીને જેવાની બહુ ગમત પડે છે. હળરોના હળરો લોકો મોકલવામાં ધણાં યુપયુપ કરતાં હતાં. સ્ટેશનને સારી રીને સજુઆરવામાં આવ્યું હતું. જીનીન ઉપર લાસ કપડું બીજાનું હતું અને એક જીયા તખ્ત પર અસસસ કારપેત નાખી મીકાદોની માદી મુછી હતી. તોમ ક્રનસલ સાથે મીકાદોને આદર સહકાર કરવા ગયો અને હું તથા છેકરાંચો પહારગામના પ્રતીનીધીઓ માટે રાખેલી ખાસ જગ્યા ઉપર મીસીસ એનસલી સાથે ગયાં. હજીને ઘણા યોડા હતા, પણ જેપાનીસો પોતાના રાગને લોખંડના રસ્તા પરથી વણાવ વચ્ચે ધસડાઈ આવતા જેવાને ઘણા આપડે હતા. યોડાક વખત પછી તોપો ટુટી અને વાજાંના અવાજ સાથે મીકાદો આખી પુગા સરથસમાં તેવણુ આગળ ચાલ્યા અને તેવજીની પછવાડે વચ્ચે વજર ચાલતો અને બીજા મોડા એપિદોને દેજેણ વેપાકમાં આવતા. ઘણા એપિદોને દેજેણ વેપાક પેહેર્યો હતો, પણ કાંઈ બરાબર રીતે નહી. પેહેરું તો તે કેમ પેહેરું તે માત્રમ નહી હતું. જેઓના દગલાઓ ટાઈટ અને બરાબર બેરતા હતા તેને તેઓએ બટન કરવા વગર ખોટા રહેવા દીધા હતા અને પાટલુન પણ મોટાં જાયે વેરનાં છુર પેહેડી વાંકાં ડીકાં કીધાં હતાં. કેટલાકોએ તો હાથનાં મેળાં પણ નહી પેહેર્યાં હતાં, અને જેઓએ પેહેર્યાં હતાં તેઓનાં આંગળાં કરતાં મેળાં નજી તમ્મે મોટાં હતાં. જેનાં સઘળાં લોક મેળાં કે સર હેરી પારકસે એક માનપત્ર વાંચ્યું, જેનો મીકાદોએ વંદતા બેલોચાં ઘણા ધીમે સાદે જવાબ વાંચ્યો. પછી “કાળ”ના ગવરનર એક માનપત્ર વાંચવા ઉભા થયા; અને અરેખર એની બહુ દયા આપી. તેના પગે યુજવા, તેના હાથો ધરયર થતા, અને છેલે તે મોતે એટલો-દીઓએ કે તેની તોપો એક પછી ગમડતી ગમડતી સીડીપર થઇ નીચે ટુટી પડી.

તે બજાસ થયા પછી મીકાદો મંડળીની વચ્ચેથી પોતાના રસાલા સહીત ખાણનાં તકીયાં ગયા, અને હમે બાદશાહી રેલવે ગાડી, સીપાઈઓ અને તોપો તપાસીને બ્યારે સ્ટેશનના વાજામાંથી બહાર નીકળ્યાં, ત્યારે તેપોતો પાછો અવાજ સાંભ-

ળ્યો, અને હમે ધારયું કે મીકાદો “કીઓતો” જવા પાછા ઉપડતા હશે.

હમે ક્રનસલને લાં ખાણુ ખાઈ એક બુધીસ્ટ દેહડાંમાં ગયાં, જેનું લાકડામ જેવા લાયક છે. દેહડાંમાંથી હમે હીઓગાના મુખ્ય મોકલારી દુકાનો બેઠા ગયાં, જેમાં ઘણું જેવાનું હતું. આજે રાતે લાં રેશની ધવાની હતી તેથી સી દોડામમાં હતાં. “કાળ” પરદેશીઓનું છે અને તે હમણાંની નવી રીત પ્રખાલેનું છે, જે કે આડે વખતે તે કાંઈ ઘણું મુંદર નથી, તોપણ આજે હળરો રંગબેરંગી કાગળનાં ફાણસોની રેશનીથી તે દીપી નીકળ્યું હતું. જગાક પણ પવન નહી હોવાથી સઘળું સમાધાન રીતે પસાર થયું.

મંગલવાર, તા. ૬ જાન્યુઆરી—હમારામાંનાં યોડા જણાં પેહેરેથી “કીઓતો” જવા નીકળ્યાં. હમે કેટલાક પુલે પસાર કરી ઘણાક સોશન ઉપર યોખાં અડી વાગે કીઓતો આખી પુગાં. વરસાદ પડ્યો હતો, અને હમુને જનરીકશામાં નતાં કંડોળો

૮૦—જેપાનીસ કુટુંબ.

ખી દુનિયામાં પ્રખ્યાત છે. જનરીકશામાં પોણા કલાક અનરવા બાદ હમે હોટલમાં આખી પુગ્યાં. આકેરા પોતાનાં સર જીનીનને લગાડતા હેય એટલા વાંકા વળી હમુને, માન આવતા, પણ તેઓ જે મોલતા તેનો એક મોલ પણ હમુને સમજ પડતો નહી. અપેરિવું ખાણું ખાધા પછી જે આકેરનું જેવાક લેવાય તે જેવાને હમે બહાર નીકળ્યાં. પેહેરું હમે “જીઓન” નાં દેહડાંમાં ગયાં. વચરીના એકત્રીઓ પેહેરે બ્યારે વાપાંક કર આવવા આવતા ત્યારે અહીં રહેતા હતા. તેઓને બહુ અપમાન મળ્યું, અરે મીકાદો તથા આખી દરબારની રમુજ ખાતર તેઓને નચાવતા, તેઓ પાસે ગાયજી ગવાડતા, અને તરેહવાર ડોંગ કરાવતા. ત્યારી હમે બીજાં દેહડાંઓ જેવા ગયાં, અને મોટું ધવાથી હમે સતનું ખાણું લેવા હોટલમાં ગયાં. સર હેરી પારકસે જાકીની સાંહજ હમારી સાથે પસાર કીધી, અને ઘણીક યો-પાકીઓ વાંચ્યાથી નહી જાણ્યે તેટલું અહીં જેપાન વીસે હમુને જે ત્રણ કલાકમાં કહ્યું.

બુધવાર, તા. ૭ મી—આજે સહવારે જે કે કુમસ પડતો હતો, તોપણ ગરમી વધારે હતી. સાડા આઠ વાગે સર હેરી પારકસ અને જીની બે મીત્રો હમુને જાકી રહેવા યોડા વખ-

તમાં જેટલું બેવાય તેટલું દેખાવા આન્યા, અને હમે સમજાં સાથે મળી પેહેરે તો “જીઓન યીઓરયુ” નાં દેહોંબણી આન્યાં. સર હેરી પારકસે બધા ઓરડાઓ બનવાન્યા, ને પછી હમે લાં યતી બંદી સાંભળવા મયાં. એક દવન પાદરીઓ ગોળ ચક્ર કરીને બેસી મોટા મોટા ચોપામાંથી કાંઈક બોલતા, ને બારે પડીએ પડેા વાગતા. હમે મંદીરના આગમાં ફરયાં, ને જે કંઈ જેવાનમાં બીએ મોટા જણાય છે, તે બેચ ટકડી ઉપર ચઢયાં. તે પંદોના અવાજ બહુ મોટો હતો અને એ આખાં શહેરમાં તથા આજુબાજુનાં જગતોમાં પણ સંભળાતો હતો.

“ચીઓરયુ” થી હમે પધરાં નીકળીને “નીસી હોંગોની” નાં મંદીરમાં ગયાં. જે કે એ દેહોંબો પછે ભાગ ૧૮૬૨ ની ભારે આગથી નાશ પામેલા છે, તોપણ હમેએ જેટલાં દેહોંબો બેયાં તેમાં કોથી સરસ એ હતું.

પછે વખત દોતરકામ, પુતળો, અને બીજી યીએ બેવામાં કહાયા પછી હમે ધોરી રતાપર કેટલાક બાગે ઓળંગી આન્યા પછી હમે એક બીજા સુંદર બાગ આગળ આન્યાં; જેમાં તળાવ, પુષ્પ, ખડકો, ઝડાઓ, નેહેરા, અને તંબુઓ બીસીઆર હતાં. આ બાગ પંદરમી સદીમાં “તાઇકુન તોકો સામા” એ બોધમાં પરની આજુબાજુ છે. અહીં દમારે માટે સમજા ગોઠવણ કીધેથી હતી અને ફરત તથા કેક હમારી આગળ મુક્યાં. અહીંથી હમે “તાઇકુન” ને ગાસરી પ્રેક્ષ જે હાલ પોરટ આસીસ તરીકે વપરાય છે તે બેવા મયાં, અને લાંથી “તોદીઓ” ન્યાં મીકાકે અને તેનાં સગાંઓ રહે છે તે બેવેં. તોકો સામાના પરતું સમજું ફરનીચર, પેહેરવાનાં કપડાં તથા વખજીવણી “નીકટર” ને “બીઅરદ ક્લાર” તરવારો ને બીજી પશીએક અન્યથ જોવી યીએ હતી.

અહીં હમે સર હેરી પારકસને સમજા કરી હમારા હોટેલમાં બીજે રસ્તે મયાં. ન્યાં અ્યાં હમે જતાં લાં લોકોનાં ટોળાં હમારી પુઠે આવતાં. હમે ખાણું ખાઈ રહ્યાં તેટલામાં હમે જે બે ખરીદી કરી હતી તે સમજા સામજી હોટેલમાં આવી પુરે. જેવાનીસ વેપારીઓ એ યીજના પછા પ્રમાણીક હોય છે. તેઓ તમારી ખરીદીકે દરેક યીએ બસખર તેને જગના વ્યક્તોમાં પેક કરે છે, અને તે સમજા પાકસો અને કોશળાઓનું તમારી પાસે કાંઈ વધારે લેવા નથી. જે કે તેઓ જાણતા હોય કે આ પેઠીઓ ધણીક મંદીનાઓ ટુસીકે આ લોકો જિવાપરો નહીં, તોપણ તેઓ એક મગે એવી નાની યીજ પછુ બંદરથી કમી કરવા નથી.

બેસપતેવાર, તાં ૮ મી—હમે આઠ વાગેને નાસતો ખાઈ સાડા નવની આગમાં પકડવા હીઓતાના મોકલાઓમાંથી ઝડપથી હંકારી મયાં. “કોપ” પુઆ પછી બપોરનું ખાણું ચોડાક દોરતો સાથે લઈ હમે રડીમર પર મયાં.

સુકરવાર, તાં ૯ મી ફેબરવારી—હમે દસ વાગે “ઓસાકા” નવા ઉપડયાં. “ઓસાકા” જેવાનું વેનીસ શહેર તરીકે કહેવાય છે. અહીં એક જુના કીસી તથા ટંકશાળ છે, અને હાલ એમાં લસકરના સીપાઈઓ વસે છે. તેના અહોથી શહેરને તથા આસપાસનાં ગામ-મંડોનાં દેખાવ પછે સુંદર લાગે છે.

જેવાની મોટી બારશાહી ટંકશાળ એક મોટી ધમારતામાં છે. ટંકશાળમાં દરેક યીજ બારીદારી તથા સવાને હમેને બગલનું નહીં લાઇ, કેમકે વેનાનીજ બંધી રીત પ્રમાણે આ ટંકશાળમાં કામ ચાલતું હતું.

૯૧—જેવાનીસ શહેરનીઓ.

અહીંના બજાર પછી બ્યારે ટંકશાળ બપોઈ લારે ઓસાકાને રાજવાણી કરાવેના વીચાર હો, પણ તે વીચાર પછાતરથી પડેા મુકવામાં આવ્યો. મોટાં વાહણો નજદીકમાં નહીં આવી પુગવાંથી મંડીના વેપાર કમી થયો છે, અને પરદેશના એકમંડીઓ તથા કોનસલે કોખમાં જઈ રહ્યા છે. હમને હજી યોડે વખત હોતો હતો ફુકોને બેવા મયાં. ઓસાકા મીનનાં કારખાનાંઓ અને નાટકશાળાઓ માટે બનણીનું છે; પણ છેલ્લા ૧૮ મંદીનામાં પાંચ નાટકશાળા બની ગઈ, જેમાં ભારે જીંદગીના નાશ થયો. હમે આસરે સાત વાગે કોપ મુગાં અને તુરતજ રડીમર ઉપર ગયાં.

સનીવાર, તાં ૧૦ મી ફેબરવારી—આરીમા કરી એક પહાડની વચ્ચે તથા ખાણુની ઝાડીમાં આવેલું માનડું બેવા હમે આજે જવામાં હતાં, પણ બરફ પડવાથી હમે તે વીચાર માંડી વાંચો. હમે સાડા અગીઆર મુધી મોટી પયા પછી ઉતરીને પાણું વેનમાં ઓસાકા જવા પારડું. પણ તે વડીક નહીં બની શકે તેનું હોવાથી હમે કોપ અને હીઓગોમાંજ ફરવા કીધાં. હમે કેટલીક મીટરથી મુકવાવાસાઓની તથા દગલી કરવાવાસાઓની ફુકોને બેવા મયાં. કેટલીક ફુકોને તો પા-દાંણું સંમંદરવાન હોય તેવી સરસ હતી. આ ફુકોના લોકો ન્યાં મુધી આપણી સાથે કોઈ બનણીનું માણસ નહીં હોય લાં મુધી સામજી દેખાડતા નથી. સમજો સામજી તેઓ આગ નહીં લાગે એવા લોકોનાં તરેદવાર નાના વ્યક્તો અને કાંઈકીઓમાં મુકે છે. એવી જગ્યા પરથીજ આપણને ખરી અસહી યીએ મળી શકે છે. મોટી મોટી ફુકોને પર તો યુરોપ તથા અમેરીકા સાડ બનાવેલો સામજી ભરેલો હોય છે.

આવવાર, તાં ૧૧ મી ફેબરવારી—ઝાત વાગાને સુમારે બે જેવાનીસ અમલદારો હમારી યાટ ઉપર આન્યા, અને કાંઈ બોલવા લાગ્યા, જે કોઈ પણ સમન્યું નહીં. હમે તુરક પરથી જોણું તો જ્યાં વાહણો ઉપર વાગયાં એ સદગત્યા હતા, તે ઉપરથી હમે પારડું કે તેઓ પણ હમને એમજ કરવા કહેતા હશે. પણ મીકાકે જાણવા હમે કીનારે માણસ મોકલ્યું. બીજી મુશકેળી તો જેવાનીસ વાહરો મેળવવાની હતી. તોમ “યાઓર” નામનાં જેવાનીસ વાહણો ઉપર વાગવા લેવા મયાં, ન્યાંથી એમ સંકોળવામાં આવ્યું કે “કીપચ્યુ” માં જળજો મળે હોતો, અને બે ત્રણ વાહણો નહીં હતાં.

બપોરે હમને જેવાનીસ તથા દેવ્ય વાહણોના અમલદારો મળવા આન્યા, અને તેઓ મયા પછી હમે કીનારે જઈ, છેડી સમજો કરી પાઠાં “સનથીમ” ઉપર આન્યાં.

[સંપૂર્ણ છે.]

૨૬૬

હીરાંબાઈ નં. ૩૦ પટેલ.

રજ આવી ચટક્યો હતો. માણેકપાઈ પાછાં સધાળ્યા પછી સુનાપાઈ બોલ્યાં, “મરે રે, આએ મુળઈમાં શી રીતે કપાં પહેરેય અને એ લોકનાં માથાં કેવાં ને મોઢાં કેવાં, માથા-ખાતું તો નામનુંજ બાંધેલ અને બાળ તો બળે આગળ માથાંપર ચલવાનો માથો ને મોઢાંપર તો લાલ રંગ લગાડેલો આગળથી બરોબર દેખાઈ આવેલ, તે સાચે ગણું બધું નીચે વેરથી ઉઘાડું ને ઝીણું માછીની બલ જેવાં બદીઆનથી અભાગણીએને સરદી નહીં થતી હોય? અને એવી હતી એડીનાં બુટ પહેડીને તો એ લોકથીજ યથાતું હોય, બળે પગમાં તો અધીઆરેઓની પાવરી-જરા પગ મુકતાં ધ્યાન ચુકાં કેવી તો તાંડેયોજ બાજે-સાડું થયું કે દીકરીઓ તમે એવાં બુટ નથી પહેરતાં.” “નહી રે માયછ” છેકરીએ બોલી “નંદગીર બાઈને તો એવાં બુટની ઘણી ચીઝ છે, તેથી આ-પણે તો એવાં સાદાં રસીપરજ પહેડીએલ અને બાઈને એવા વાલો જેવા બાળખી મથી ગમતા, પણ માયછ બાઈ કહેતા હતા કે એ મોદીછની એક ચુવાં નામની એકપુરી છેકરી છે તે ઘણીજ ખુબચુરત અને નમતી છે, તેને તો માણેકપાઈ સાથે નહીં લાગ્યાં?”

હવે વાંચનારાં બેહેનો, એ મોદીની ચુકાં વીશેબી આપણે બાણું બેઠીએ. પરવરદેગારે એક ફરેસતાઈ ખસસતની ખુબ-ચુરત પરીનંદ બેટી મોદીછને બધી હતી. તેણીની ખુબચુ-રતીપર શાહેરી ચલવથી તે સોનાંપર ઘોળ ચઢાવવા બરોબર છે, તેપણુ તેણીની બધુ આંખ વીશે લોડા કહેતાં હતાં કે, નીરમળ આસમાનની સાથે તેની સરખામણી યઈ રહે અને તે આંખમાં એટલી તો નમ્રતા અને નીરોયપણું હતું કે એક વાર તેને જોયા પછી તે મેહરો અને આંખ નમરમાંથી ખી-સેજ નહી. ચુકાં ખીચારી પોતાના ઝોરડામાં લખો વાંચીને પોતાનો દહારો પુરો ફરતી હતી. વખતસરની બંદખી કરતા કદી ચુકતી નહી. માણેકપાઈ પોતાના ઘણીનાં દેખતાં કંઈ શુકાં સાચે જરા રતી વાત કરતાં, નહીં તો પછી ખીચારીને બાપની મેરહાનરીમાં કદી ફાંડું આપતાં નહી. ખીચારી ચુ-લાંને તેથી છુપો બળાપો ઘણો થતો, પણ પોતાના પીતાને કહીને તેવણું દુઃખી કરવાને તેણીને વીચાર નહીં હતો. મોદીછ પણ મનમાં સમજતા હતા કે બીજું ઘેર કરવામાં તેવણુ બરેબર ઠાવા. ઘેર, ફરેખથી ફરેસતાખી ફરે. ચુકાં દીકરીપર એવણીને ચાલ ઘણે હલો, એ અજણતાં માણેક-પાઈથી નહીં ખમાતું. હોમન્ટ કેસલમાં માણેકપાઈ અને તેવણીની બેઠી દીકરીઓ વારંવાર જતાં હતાં અને પીસીજ આવીને તે મેહેલની તારીફ કરતી હતી, સારે ખીચારી ચુકાં મનમાં ચુલતી હતી..

“સુનામાય, હવે તો આપણા નંદગીરસાહેબે કંઈ સાડું ઘેર બેઠીને પરણાવેા.” એક દહારો લાગ બેઠીને માણેકપાઈ બોલ્યાં. “હાહ, તમારે મોહરે શાકર, પણ મારા નંદગીરે મુંગી લીધું છે કે, તેની મરજ પ્રમાણેની મોહેરદાર લાવવી, સારે મેખી એનીજ ઉપર રાખ્યું છે કે અજણતાં જેની સાથે જ-

નમ મુખી બેઠારો તે એની ખાતરીથીજ થાય તો સાડું.” “અરે નહી રે છાં! સુનામાએ, નાદાન બચ્ચાંઓ એમાં શું સમજે” — માણેકપાઈએ હોશીવારી દેખાડી આગળ ચલાવ્યું — “અને એ મુળઈ શેહેરમાં કોઈ કેવાં ને કોઈ કેવાં, તમે ખીચારાં જંબળણી, તમારી ખાતરીથી કમે તો સાડું.”

“નહી બેહેન માણેકપાઈ, તેને ધારોય તેવો માથો નંદગીર નાદાન નથી, અને હમારી માફક એ પોતે કંઈ મુળઈથી જંબળણી નથી, સો પોતાનું કામ સંભાળીને કરશે.” સુના-માએ નરમાસથી ખુલાસો કીધો.

ખીચારાં માણેકપાઈ તો નાનંમાય વીશે ચોખો આંખો જોતાં હતાં, પણ વાત તો એમ બંધ પડી. કંઈ નહી, થોડા વખતમાં નંદગીર શેઠ આવવાનો છે સારે નાનં જતી ચાવતી થશે તો ચોખપાણુ પડશે; માણેકપાઈએ મનથી ધીરજ રાખી અને નાનંમાયનેથી ચેતાવી રાખી કે હુંને પર-લાવશ તો હોમન્ટ રોકના વારસ સાથેજ પરણવશે, ચાલ દીકરી, મનેદથી “પેનો” વખડવા શીખ. માણેકપાઈના ધા-રવામાં એમજ છે કે નાનંમાયે બરોબર ખુશ હસકથી “પેનો” વખડયો તો નંદગીર-શેઠ બરેબર પરણી જવાનો. — જોયા જેના વીચાર. અજણતાં, ઘેરમાં એક “મીસ ગેરી” નામની ચુ-લની શીશા આવતી હતી તેની પાસ નાનંમાયને પીચાનાપર આંગમાં મરવાનાં ચાલુ કીધાં. ખીચારી નાનંમાયને “પેપર” વાંચવાનો કે સારી ચોપડીઓ વાંચવાનો કંઠાઓ અથવા ઠોઢેલું લાખતું, કંઈ બેહેસતન હોમખીચારીની વાચેજ, કે કુલીકાકીને કુદરાપો જેવું કંઈ વાંચવાનું હોય તો એવણુ વાંચતાં બંધ ને હાત કહાડતાં બંધ અને એમાંજ એવણની ફળવણી આવી રહી હતી-અને એ આપુરી ને છાસકી ફળવણીનું કારણુ તે-ણીની માતા હતી. નાનંમાય બે હાથમાં “નમ્રે જમશેદ” લેઈને હંલાવે તો તેવણનાં માથેને સાડું લાગે નહી. “નાનં શું” એમાં માથું દુખવેલો” માણેકપાઈ કંઠાળીને કહે. “નહી રે માયછ, હું લગનની રીપ વાંચુંછ.” “હ” કે, વાંકે ચાલ બેઠી વાંચ, કોણુ કોણુ ચોખખીતાં નીચેલ તે જાણ્યો.” એટલાં-માંજ બંને જમશેદ વંચાઈને પડે ધઈ બંધ. મતલબ એ કે, ખીચારાં, માણેકપાઈએ પાડીપર ધુળ નાખેલીજ નહી.

* * * * *
“માએછ, જોયા એક દહારોબે “હોમન્ટ કેસલ” માં લઈ જવા, મારો થવ ઘણે બરાબર રહેયો છે, કહે ને લાંની લાયચેરી ઘણી સરસ ને વાંચવા લાયક છે, એવી મુંદરે લાય-ચેરી એક વખતથી મને જોવા ગમેય.” માણેકપાઈ અને બેટીઓ હરેસ કરતાં હતાં સારે ચુકાંએ કાલાવાલા કરીને કહ્યું. “જોયાય! ચુકાં હું જોતી નથી કે મે છેકરીએનેજ વારતે જમા થો, ઝીજને વારતે નથી. તુંને જેવું એજ વેદેલું લાગુછ, શું “લાએખારી” માં તે શું જોવાનું છે.” માણેકપાઈએ મી-બસ ફેરવીને કહ્યું.

“અરે પણ વડી ઘડી માએછો શું કંઠાળો આપીને મા-શું ખાઈ જાએછ ચુકાં!” નાનંમાયે નસકોડે ચલાવીને કહ્યું.

ખસ, ગુલને ખીચારીને તે દહાડે ધણું ઘઈ ગયું. “હવે મા-એછ એક દહાડો એનેથી લેવાની.” ગુલાં પોતાના ઓરડામાં ગયા પછી પીરોળ બોલી. “ચુપ રહે પીરોળ, નાદાન જેવી કંઈ સમજે નહીં ત્યારે વચમાં ના બોલતી. વળી એ કાંઠ ક-વાખમાં હાડકું.” માણુકબાઈએ ધમકા આપી, અને ત્યાર બાદ ભપકાખંધ ગાડીમાં ત્રણે મા દીકરીઓ હંકારી ગયાં.

ગુલાંએ તે ભરેલા છાતીએ બેંચું ને પછી બાપના ઓરડામાં બેઠીને રડી પડી. “ઓ બાવાજી, મેં કોઈ દહાડે હોમછ કા-રટલ જોયો નથી ને માએને કેટલા કેટલા કાલાવાલા કીધા પણ લઈ જવા ના કહ્યું, કહે ને બે છોકરી ઘણી ઘઈ, ચીંછને માટે જગા નથી. મને ત્યાંની લાયએરી ઘણી જોવા અમતી હતી, મેં કોઈના ગુનાહ કીધો નથી ત્યારે મને એમ સજા શું કામ કરે છે?”

ગઈ. “ગુલાં એ શું વાંચેછ?” તેણીના હાથમાં ગુજરાતી પેપર બેઠીને તે જવાને પુછ્યું. “એ તો “ક્યસરે હિન્દ” ની બા-નુએતી કાગઝ વાંચુછું.” ગુલાંએ આંગળી યુકીને બતાવ્યું કે આએ “ડએસ આવ પારડે-ડ” ના નેકસેસની કેવી વખાણ થાય છે. ગુલાંની બહુ આંખ અમકતી બેઠીને તે જવાને કહ્યું કે, ગુલાંબાનુ કોઈ દહાડે તમેથી એવો નેકસેસ પેઢેરશે. ગુલાંની આંખમાં એ સાંભળીને પાણી આવી ગયાં, અને આક્રોશ સહ્ય બોલી “ભલા નહાંગીર, તમે મને સુખી ના સમજતા. ખોદા મારા બાવાજીને સજામત રાખે, પણ હું સાવકી ગાયનાં સંકટમાં છું; તેણી મને જરા પણ ચાહતી નથી. માહલક્ષ્મી ખખે હોમછ કારટલ નામનો જોવા જોગ મેહલ છે, લાં એ મારી સાવકી મા અને મેહોનો વારંવાર જાય છે, પણ મને લેઈ જવાને સાંક ના પાડે છે, તેથી આજે મારા બાવાજીએ કહ્યું છે કે હું તને કોઈ વખત લઈ જવરા.” નહાંગીર એ સમજીને ખરે-ખર દલગીર થયો. “ગુલાં, પેલી કહેતેત યાદ રાખજે કે, “સંકટ સમયે ધીરજ ધરવી.” તું તો સ્થાણી છે, હું પાછો એક બે દહાડામાં તુંને મળીશ.” આમ કહી રજા લેઈને નહાંગીર તેણીથી છુટા પડયો.

“ગુલાંમાય, એ કોણ જવાન? ને એનું આણું નામ શું?” ગુલાં પાછી હાલમાં ગયા પછી બાપે પુછ્યું. “બાવાજી, એનું નામ નહાંગીર જમશેદજી સુરતી છે. હું મારીને લાં સુરત હતી ત્યારે મને એની સાથે ઓલખાણ પડી. ઘણો સાક્ષેસ અને લાયકીવાસો છે અને એનાજ કહેવા મુજબ, સુરતમાં ફાલસાવાડીમાં રહે છે.” ખીચારા મોદીજી ચોખા ફર્યા હતા કરીનેજ માણુક-બાઈને પુછ્યું, “એક ગરીબ અને લાયકીવાસો જવાન સુર-તનો છે, તે યોદા દહાડા આપણે લાં રહેવા માગે છે; ગુલાં એને સારી કાની ઓલખે છે.”

“ઓ નર માએ” માણુકબાઈએ મટકા કરીને કહ્યું, “એવા રખડતાઓને આપણે લાં કેવું રાખવાનું? ગામમાં ટોરેલ કે ખીન્ન દેઠાણું નથી કે?”

“નહી નહી, માણુક, તું જોયા વગર ના બોલ.” મોદીજીએ મક્કમ અવાજે કહ્યું, “એ જવાન કોઈ ખરેખરો અદર્ય મા-લમ પડે છે.”

“તે ગમે તેવોથી હશે, પણ મારાં નાકાં મોડાંનાં ઘરમાં નહીં બેઠેય.” માણુકબાઈએ ડહાપણ રોહાવ્યું કે એવા સુરતી કંગો તો ઘણાથી આવશે.

અંતે ખીચારા મોદીજી હાથો. ગુલાંની મમઈ તરફનાં ઓલખાણવામાં તે માણુકબાઈને કેમ ગમે?

મે દહાડા પછી નહાંગીર પાછો આવ્યો, તેને મોદીજીએ દલગીરીથી બચાવ્યું કે “મારાં ઘણીવાંછી કોઈ પણ અંજ-ણને ઘરમાં ઉતારો આપતાં નથી.”

આણીગમ પેલીગમની વાત કીધા પછી નહાંગીરે સાલે-સાઈથી કહ્યું કે, “મોદીજી તમને મારી એક અરજ છે-તમારી એકપુરી ખુબસુરત બેઠી ગુલાંના હાથની હું ઉમેદ રાખું છું અને હું ધાંડું છું કે ગુલાંબાનુની ના નહીં કહેશે.” નીરદાપ ગુલાંની મેહોરો શરમ અને ખુશીથી ગોઠાખી-બની ગયો.

ખરશેણ મોદીની અનુભવી આંખે તે નેષ લીધું. તેવ-
ણને પેહેનેથીજ એ જવાન વીરો ઉઘો વીચાર હતો. "મી-
નહાંગીર, હું બે દહાડા વીચાર કરવા માગી લેજા છું," મોદીજીએ
કહ્યું. — "મોદી ખુશીથી સાહેબ," નહાંગીરે લાપકૃતી કહ્યું,
અને બેડ બાપ બેટીની રમ લઈ છુટા પડ્યો.

"આવો આવો કુકીઆઈ, ધણે દહાડે કાંપી આવ્યાં,"
એક નડાં ડોસાં હાંકતાં દુકતાં મુકી સપાટ ધસડતાં આવ્યાં,
તેને માણેકબાઈએ આવકાર દીધો.

"આ મહેરે બાઈ, ધણુ દહાડા યથા મારો છવ તમારામાં
ને મારી દીકરીઓમાં બરાઈ રહ્યો હતો, પણ મુતું કંઈ ને
કંઈ કોમ નીકળતું ને નીકળતું, પછી આજે તો મારી કુવણ-
સાસુની દીકરીના બપાવાસસરાને બેસવા ગઈતી તે મકુને
ચાલ કુકી, દીકરામાં સારી છે તેટલાં બાઈને સાં દેશે મારી
આવતો," ડોસાં દમ લઈને હાંક્યા લાગ્યાં.

"મહેરે કુકીઆઈ ચાલતાં આવ્યાં કે ?" — "નહીરેજ તામબે-
ટમાં આવી." "મોહો એ કારાંમાએ કાંદાંથી આવ્યાં,"
નાનખાએ ડોસાંને બેઈ ધીમેથી બખડાં. પણ જેનું નામ
કુકીડોસાં, તેવણુને ધંધોળ મોડાંઓને મસકા લગાડવાનો ને
કંઈ જુદી સામ્યી ખખર આપવાનો. ડોસાંથી જુલ્યો પાપડ બાજે
નહી પણ એવણુની અમાગણી છબડીમાં કંઈ અજબ નેર હતું.
માણેકબાઈને મહેરે એ ડોસાંની ચાવખાવ હતી, તે હવે મો-
દીજીને સાંખી એવણુની હાજરી મહીનામાં એક બે વખત
જણાય છે.

"કેમ કુકીઆઈ કંઈ ગામગપાટા ?" માણેકબાઈએ
ડોસાંને ઉશકેર્યાં. "શુ" કહેતું બાઈ, આપણે કંઈ ગામમાં
ફરચેછ ને તેની વાતચીત બણીએ, તેમાં વળી હવે તો બર્ણાં
સાંબજેલું સાંજ મુકી આવીએ." ડોસાંએ નાકને છમ લગાડી.
"અરે પણ બાઈ તમુને કહેતાં વીસરી નજીલ, પેલી માલ-
ખમીની વાડી તે દહાડે હું ને જણાવી નહ કરીને નેષ આ-
વ્યાં ને. શુ" મનને પ્રગલ્ભે ને વાડી છે ને નેણે નેણે જો-
ઈ સાતમું બેઠેલ. સાં એ નજીની મરજ રૂપાંબાઈ, શેઠનાં
સુતાબાઈ આગળ રહેલી છે; અસક નરતપાળ રહેલી તે અ-
દીથી આવી. મરે એવાંને તો રહેડીથી પરમાણુ છે. નજીથી
તે દહાડે ફફરતીતી કે કાઈ દહાડે કંઈ શેઠની સાંની વાત
પુછે તે તો રૂપાં બદી કદીથી બોલવાની નહી. જણે એથી
મેટાં ઘેરની અમાઈજી. તે દહાડે હમે વાડી બેવા ગયાં તે બધી
વાડી હડુને સાથે ફરીને એ રૂપાંબાઈએ દેખાડી, પણ જરા
મેટાંથી બોલાવ તો આપણુને નોકપર આંગળી મુકીને અસા-
રત કરે ને હલ્લુ બોલો. મહેરે મારો તો છવ હલ્લુ બોલતાં
ધુઈઈ બપ. મારો તો છવ ધણુ ધામય કે એ બાઈ આ-
ગળ આવતી જતી ચાલે. કહેને બાઈના છેકરો મામે ગામ
ફરવા નીકળ્યો છે. તમે તો મહેરે એ વાડીમાં આવેલ જાવેલ
તે જરા આપણી નાનખાઇને વરે જરા પાસો નાખી બેવો-
ની ?" ડોસાંએ જરા કાનમાં લાગીને કહ્યું. માણેકબાઈને આવી

કંઈ અજબ હોશીવારી આવી. ગંભીર મોહકું કરીને તેવણુ
બોલ્યો, "જુઓની કુકીઆઈ, હમેથી બનતું તો હમે ફરચેછ
પણ હવે એવાં કામમાં તમારાં જેવાંનીથી મદદ નેઈએ છે."

"આ હારે મહેરે, મારી આંખને નેરે, એ કામ કુકીનું."
ડોસાં-ટટાર ઘઈને બોલ્યાં, "હું જરા વાડીમાં જતી આવતી
યાજે ને પછી મારા કાનપર એ વાત નાખું કે એવાં માણસ
ને એવી દીકરી આપી મુંબઈમાં મળવાં મુશકેળ છે. પણ બાઈ,
નાનખાએનાં લગન નહી થાય તો મને સુનાની બાંગરી પે-
હેરાવશો કે, મહેરે એ મોટાં ઘેરની માતીક થશે સારે મરીબનાં
કુકીઆઈને વીસરી ના જતાં ને." ડોસાંએ પોતાનું ઘણું નકી
કરવાની તક લીધી.

"આવાએ, નારે કુકીઆઈ, તમુને કેમ વીસરવાનાં હતાં,
તમુને દેશાં જેવી સુનાની બાંગરી ને કસથી કાર સાધનાં કપડાં
કરશું." માણેકબાઈએ સંધારો આપ્યો.

"આ મહેરે મારી દીકરીનાં નસીબપરથી," કરીને ડોસાંએ
ઉડીને તપકીરના ખરકાપસા હાથે નાનખાએને દશે આંગળાએ
આવારણું લીધાં. એ છેકરીની માહતસુધી કાટલનાજ ખ્યા-
લમાં રહે છે, કારણ કે એ ગામે દીકરીની પુરતી ખાતરી છે
કે બાવાના વગથી નાનખાએનું જીવ શેઠ પાનદાનમાં નકી
થશે. એક બાજુ બીચારી ગરીબ શુભાં વીચાર કરે છે ને
એ મેહેન મેં તો બેયોબી નથી, તેટલાં સાં નાનખાએનાં
લગનની યથાની વાતો ચાલે છે, હરો બોદાએ ને કરે છે તે
નેઈને સુગરાના કરવા બેઈ.

"આસો માએ હવે તો સાંજ પડી ગઈ, મને હવે રમ આ
પરો કે છ." ડોસાં ઉઠ્યાં.

"કંઈ નહી કુકીઆઈ, જરા જમીને સંધાવો," કરીને મા-
ણેકબાઈએ તેવણું બોલ્યું મંગાવ્યું, જેને ડોસાંએ ખાસી તરેહ
ઈનસાઈ આપ્યો, જરાક નેટસો ખાડીથી નાનખાએની શારીની
મુખેરક્યાદીમાં નેરા કીધો. તે પછી માણેકબાઈએ એક નવી
ઈન્જર, બાવન, સદરો, માથાબાળું સાથે પાંચ રૂપીઆ રોકડા ડો-
સાંને આપ્યા, ને અડખતાં તેવણે એ શુભ કામનાં બેયાનાં
તરીકે કમ્બલ રાખ્યા. "કુકીઆઈ, હવે જરા બાડીમાં ફેરે ગા-
રમે હં કે, ને જરા ધીરજથી વાત છેડજો." માણેકબાઈએ
ડોસાંને જતાં જતાં હલ્લુથી યાદ આપી. "અરે હારેજ, કાલેજ
સારો દહાડો છે, સરેશ રોજ ને ચકરવાર તે હું તો કાલેજ
જવાનો વીચાર રાખું છું; તમે જણેલ કે બાઈ, એ તો હીમ-
તમાં કામ છે, કમેવજે કદીને તે લોકોનાં કાર લેવાનાં." વગેરે
કેટલાક સંધારો આપીને ડોસાં પટયાં. એ નકામો પચરાવતો
ડોસાંને ચોડીજ ખખર છે કે ગામમાં પેસવાના લાંબાં નેટમાં
પટેવને સાં ઉનાં ઉનાં પકવાનની વરદી.

"શુભાંમાએ, આએ નહાંગીર મુરતીએ તો મારો હાખની
માગણી કીધી છે," મોદીજીએ પોતાની વાહાલી દીકરીને મ-
મતાથી મુક્યું, અને બોલ્યા "એના લાપક દેખાવથી મારેથી
નાખી નહી કહેવાતું, તેમજ હા કહેવાનીથી મરજ થતી નથી."

“કાંચે કાંચે બાવાજી! એનામાં એક પણ ખાખી નથી કે આપણને ના કહેવાનું કારણ મળે.” શુકાંચે અધીરાઇથી કહ્યું.

પણ મારી દીકરી, તુંને સુરત જેવાં શેઠરમાં અને તેથી વળી એકાંત કાલસાંવાડીમાં મોકલવાને માફ મન નથી થતું, અહીંની વસ્તીમાંથી લાં જરો તો તું જુદી જરો.” મોદીજીએ પોતાની ખરેખરી મનની રીકર જણાવી.

“બાવાજી,” શુકાંચે ગમઝ આજાએ પણ અતી નરમાસથી કહ્યું, “હું કોઈની વખત પરણીશ તો આજેજ અદરજી ભદાંગીરશાહ સુરતી સાથે પરણીશ, નહીં તો કોઈ પણ સાથે નહીં, કારણ કે મને એના શુણ્ઘ ઘણા અમીરી માગ્ય પડે છે. એની યાજા હેઠળ એકાંતમાં પણ હું સુખી રહેવશ, અને તમે મેહેરખાન પોતાનોખી મારી અરજ છે કે, એક લાયક જવાને આપણે લાં આપીને મારો હાથ માંગ્યો છે તેને ખુશી સાથે આપવો.” એટલું દુક બોલતાં ખુબસુરત શુકની બાજુ આંખ ઘણી ચળકી રહી. અનુભવી મોદીજીએ બોલપર ઈતખાર રાખીને શુકનું માથું પસવારીને તેણીને આધીરવાદ દઈ બોલ્યા, “મારી ગામ્મે દીકરી, તું સુખી પડે.”

શુકાંચે એકાંતમાં તે દાવરે દાદગરની મોનાખત કીધી અને તે સાહેબના દબરો દબર સુગરાના કીધા. એ સુંદર અને સદશુધી યુતળીમાં જરા પણ દવાઈ ખ્યાલ નેતું દતું નહીં; એ શાંત મનની સુંદરીને જરા પણ આંશ મોઢાં સુખની આશ્લ અને હોશ દતીજ નહીં.

* * * * *

આવાં મહીના અને હોદગરજે રોજનો આજે સુખારક દીવસ છે. ખુબસુરત શુકને વેહેલી ઉઠવાની આદત છે, તેથી ઉઠતો આફતાબ આ બોહોળી સફીને કેરી રોબાવે છે, તે એકાંતમાં નીલાળવાને તેણીને સારી તક મળે છે. ખોરશેદ યવજનાં રોનેરી કારણે ઊંચાં દરખોપરથી ઉતરીને નીચેનાં સુખની પુલોના ક્યારાને સોબાવે છે. તે ક્યારાઓ વચ્ચે અપણી સોહામણી માગણ ચેતાના નાજુક દલિએ સર્વે રેખાઓને સીધા કરે છે, નકામાં પાતરાં કહાડી નાખીને તે બાગને સોભાઈને બતાવે છે. પાંજળથી બંધસામાં બધી આગળ મોદીજી સહવારની બંદગીમાં હેસખામ બણીને ખોરશેદ મેહેરની નીઆએશ કરે છે અને પોતાની નીરદોષ વાહાલી બેઠીને આડમાં ગુંદાએથી નોઈને ખુશી થાય છે, તેટલાં કોઈના ઘોડાનાં પગલાંનો એકસરસો આવજ આજો અને બીજીજ પણ જેવો ગરીબ પણ લાયકાવાળો જવાન બંદગીર સુરતી દરવાજામાં કાખાઝ થયો; તેને ગુલે પુલ્કીથી આપકાર દીધો. બાગમાં ફરતાં ગુલે પોતાના હાથના પુલોના રેખા બતાવ્યા. એક મોલાખનું ખુશનોમાં દુલ ગુલે તે જવાનને આપ્યું, જે છાતીમાં ખોસતાં તે ખોરશેદ, “શુકાં, આજનો દહાડો અને સહવાર કેવી ખુંદો અને ચલકતી છે.”—“મેં વસતે દરુની સહવાર ઘણી ખુશનુમાં અને દહાડા લાંખા રહે છે, જે ખરેખર ઘણા ઉલોખી માગ્ય પડે છે,” શુકાંચે રેડો આપ્યો. સ્વાર બાદ તેઓ અંદર ગયાં.

મોદીજીએ ખુશીથી આવકાર દીધો, ખોરઆરીએત પુલખા પછી ભંદગીરે ધીમેથી સવાલ કીધો, “તમે સાહેબે મારી માંગણી ઉપર પુરતો વીચાર તો કીધો હશે.”

“મીં બંદગીર, મારી શુકાં દીકરી કહે છે કે કોઈની વખત પરણશ તો એજ અદરજ સાથે, સારે હું—એ બેટીના વીચારને સુખારક ગણું છું, મને પણ કુખી બસાત થાય છે કે તમારે નેહું બેશક ઘણું સુખી નીવડશે.”

“હું તમારો ઉપકાર માતું છું.” કરીને ભંદગીર નમ્યો અને ઉઠીને પોતાને આંગળેની એક કીમતી વીતી શુકને પેહેરાવીને તેણીની વીતી પેતે પેહેરી. મણેકખાઈથી લાં આખ્યાં હતાં, તેવણને શુક પગે પડી, તેથી શુકને આવારણા લીધાં અને મનમાં ખુશી થયાં કે એટલી સેહેલી ને સસતી રીતે એ છોકરી—તું કોઈ અંગણા સુરતી પારસી સાથે યઈ ગયું અને મણેકખાઈમાં મનથી તો કાસર પતી, કારણકે એ છોકરીની ખુબસુરતી નાનાંમાનાં કારણમાં કોઈ વખતે આડે આવડે, એવો વીચાર કરીને મણેકખાઈ સંતોષ પામ્યાં. સ્વાર બાદ સર્વે જણાં નાસતાપર બેઠાં. બીચારા ગરીબ ભંદગીરની નેઈ લીધું કે તે તર્જન નથી એવા વીચારથી સર્વે બાઈઓ તદન થડાં દેખાતાં હતાં. ખેર, જમાનોજ એવો છે. બઈસંચોની રીત પ્રમાણે કોઈ મરી નહીં થરી જઈ કરતું ન હવું. તે લાયક થીવાં જવાન જતી વખતે સર્વે બાઈઓને નમ્યો, જેને મણેકખાઈએ તાણીતોડીને “આવજેજ કહ્યું,” પણ નાનાંમાને તો અમથુ સેલજ ટેકું હીલકીનેજ પડાવ્યું, કારણકે એવા આજના પારસીઓની તેવણને છીટ હતી. શુકાં અને મોદીજીને ભંદગીરે રોકેહું કીધી અને કહ્યું કે, “આવતાં આવાં ચળદનાં પરખને દહાડે હમારાં લગત કરી આપરી તો હમારી પર મોરો ઉપકાર કરશો.” મોદીએ શુક તરફ નવર દરવી તો તેણીની ચતુર ચશમે મુગો પણ હા નો જવાબ દીધો, જે અનુભવી મોદીજી સમજ ગયા અને તે લાયક જોઈને ખુશી રાખવા એ માંગણી પણ સ્વીકારી.

“આપજ, એ શુકાંચે શું વર પસંદ કીધો, એ સુરતના લોકો કયો પેહેરજ કે નમ્યો? અને સુઈ પાપડી કે દાઝ બરવાની પાંચેથી? નાનાંમાને કીયકું કરીને પુલકું.”—“એવા પીસા ડગરાથી દેખાવ સારો નથી લાગતો. મજેદના આજના ડુકો ડગરાથી અને ટરકાશ કેપથી મરદો સોબો નીકળે છે.” નાનાંમાયનો એવો ઉત્તલ વીચાર સાંભળીને તેવણનાં માથ ખુશી થઈ ગયાં, કે મારી દીકરી સુધારાવાલી છે. (જેના જેવા વીચાર).

“અરે પણ નાનાં, તેં શુકને હાથની વીટી નોઈ કે?” બીજાઓએ કહ્યું, “શું સરસ પાણીનું મોડું મણુક છે, બાવાખી નોઈને બોલ્યા કે એ ઘણી કીમતનું અસજ યુની ખાનનું ઉપદા નગ છે.”

“અરે હા રે દીકરીઓ,” મણેકખાઈએ તાડુકો મુક્યો, એ સુરતી લોકો તો એવા આજના દોલયા દેખાય, પણ કંઈ જમાનાનું સંધરેહું એવે દહાડે કહાડે, કયાં લુગડાંમાંથી એ લોકો ઘણા પેસા નહીં ખરચે, પેસા કહે તેમ મેષા પેસા ને રખ્યાના દેસા.”

“બરીઆ એવા રૂપ્યાના ડેલા ને ગામડા ગમાર નેવા માતીડાએળી” નામ્ને નસકોરે કીધું.

એ તો બા આજની છાસપી કેળવણીના પરતાપ, સંમીન કેળવણીવારી બાનુએની રીતભાત બુદ્ધિગર રહે છે.

“કેમ કુકીઆઈછ, કંઈ ખુશ વધામણી લાન્માં કે!” કુકી-આઈ કંસારતાં કંસારતાં દાખલ થયાં, તેવણુને માણેકબાઈએ અધીરાઈથી પુછ્યું.

“હા રે મફ્, સજી સારીજ વધામની થયો.” કુકી-આઈ સીપલાં થઈને બોલ્યાં, “પરણીતીપરથી મફ્ તે મેંબી બાઈ એ ફેરા તો આધા. પેહેલી ગઈ સારે તો સુનામાય અને છોકરીઓ સજી બહાર ગયાં હત્યાં, એટલે ફેરા ફેકટ ગયો. મેં જરા રૂપાં આગળ વાત તો હેરી કે મારાં મોદી-છનાં માણેકબાઈની દીકરી નામ્નેઆય ધણી દુશીઆર ને બધી સુધરેલી છે ને છ બરાઈ દેખાવણીથી થણી છે. તો તે દેહોડ યતુર કહેને કે “મુંબધેના તો શેણે સુધારે ને પોકળ ઈતરાત છે. તેમ વળી કંઈએક ખાનદાનીઓ ખરેખરાં ને સુધરેલાં છે તે શેકાની સાથેસાથ ને લાયકી વખાણવા લેગ છે.” એમ આપણાં રૂપાંબાઈ તો યદયાં રોહોરાં થયા લાગ્યાં. સામ્યું પુછાવે તો બાઈ બેને તો એ ટાલેલું નહી ગમ્યું, મકુને છવ એની આગળ બોમડું ને યાસ કાપડું બજાર જાણે છે. પછી ગયા મંગળવારે પછી નજીની સાથે બઈ. મારાં કાતરખાંપર મકાઈની મોતી રહે છે તેથી વાડી લેવા આપી હતી. જતાંને વારંદમને તો રૂપાંએ બેસાડ્યાં, કહેને બાઈ આગળ બહારનાં બેસાં આ-બાંચ તે અદીજ બેસો. મારો તો છવ થણો ખાંચો થઈ ગયો કે મરે રે કાણું મોહડું નેઈને નીકળી હોયસ. થોડા વાર રહીને સુનામાયની છોકરીઓ આવી. હમને કહ્યું કે આવો ડોસાં કેમ છેઓ, સારીકાની તો ખરાં. મેં કહ્યું કે હા રે મફ્ સારે રૂડે દહારે લગન વીઠાએ આવ્યો, હવે તો મફ્ બાઈને પરણાવો સારે આપશું. છોકરીઓ તો હસી પડી કહે ને ડોસાં, બાઈને પરણવાની વાત તો બાઈજ નજી, તમારા ને હમારા કંદયાપર કંઈ તેવણુ પરણવાના નથી. મેં નેજું કે નાદાન બચ્ચાંઓ શું સમજે, ને બાઈ તો વળી પાછાં પેલાં બેસાંઓ સાથે ફરવા ગયાં અને હું તો મારે ઘેર આવી.”

માણેકબાઈને કંઈ ખુશ સમાચાર મળ્યા નહી, તોપણ આજ એક અજળ યીજ છે.

આતવારને દીને સુનામાય તરફથી એક મીઠી લઈને હમાલ આવ્યો. માણેકબાઈના ડોળા બેઆણે કે એ શાની મીઠી હશે. મીઠીમાં નીચે મુજબ હતું:—

નેકનામ ભાઈજ ખરોદછ મોદી જોગ—

જત આવતી કાલે આવાઈજદનું પરમ છે તેથી સદવારે સહા-રથી તમારાં ધણીયાંણી તથા મીઠીએને લેઈને આપણી વાકીમાં આવવાની તસદી લેજેજ, બાઈ બંદગીથી આવ્યા છે, મારે સરવે નજી જરૂર પધારશું.

હા સુનામાઈ જમરોદછ રોકેના.

માણેકબાઈની ખુશીનો કંઈ પાર નથી. “જેવની ખરોદછ,” માણેકબાઈએ ચેતવણી આપી કે “એ અબાઈ રહેશે બંદગીર રોક આબોછ કેની, તેની સાથે આપણી નામ્નેઆયને / ખાસે જરા વાત કરી નેઈનેની, આપણે એ લોકની બજાર રીત ભાત આપશું અને સારીકાની ડેરવણું, ને નામ્નેનાં. નામપર ને એના બાપને હાયના પચીસ હજાર રૂપ્યા છે તેથી રીતમાં આપશું, એમ મળું વાતપર વાત કરીને એના કાનપર નાખવે.”

“માણુક,” મોદીજએ ગંભીરાઈથી કહ્યું કે “મોદા-ઓની બજારબરી આપણને કરવી નહી નેઈયે. એ પડયો પોતે કરોડપતી, નામ્નેના પચીસ હજાર તો શું પણ પચીસ લાખથી તેની મરજ આગળ રહ છે. એવા ધુલદ દરજ્જાના રોક્યા કંઈ પૈસાને નથી લેતા, પણ જેનીપર તેઓનું દીવ રહે છે તેનોજ હાથ ધરે છે, પછી તે ક્યા એક બેહુતનાં ખુપડાંમાંની કાંચ નહી હોય. મારો તો એજ વીચાર છે કે એક બનમની મોહોરદાર કરવાનું મરદાનું કામ છે અને તે-એજ પોતાની મરજથી ને છોકરીને માંગે તો આપણી ખાતરી કરી લઈને ખુદીથી આપવી, નહી તો કે એવા ખાસી ખ્યાલમાં રહેનું ફેકટ છે.”

માણુકબાઈને તેણીના ધણીની શીખામણ પસંદ પડી નહી. તેવણે મનથી વીચાર કીધો કે આવે વધી ધારોજ છે કે, દીકરીની તરફથીજ કહેવાડું નેઈયે, અને તેનું માતબર ઘેર હોય તો મેં માણુકને વગમાં પણ નાખવાં પડે, એ તો દીકરીનું નસીબ હારોડું હો ને બેસારોડું બેસે.

સદવારનાં પોહોરમાં સર્વે જણાં તૈયાર થયાં. નામ્નેઆયને ખાસ ઊંચો ડરેસ કરાવ્યો હતો. બહામી કસબી મુદ્દાની કકરી આજ તીકીની કોરની સાડી અને ગોસાળી હોજરીયાનું બદી-આન પેહેરીને તેવણે સરસ શક કીધો હતો. બદીઆંની ઉપર

વળીતું કાણુ બધાંન કરે. તેઓએ જે બરફની ઉપર બાંધ-
કામ કીધું હતું તે લાગણું પીગળી ગયું, અને દવામાં ઉકા-
વેલા કીણા જમીનદોસ્ત થઈ ગયા. બંદગીર શેઠે ગુલનો
હાથ ધર્યો અને સર્વ અંદર ગયાં. “માણજી, આએ તમારી
વહુ ને મારી જનમની સાથી” બંદગીરે ગુલને સુતામાએ
સાથે મેળવતાં કહ્યું. તેવણે વહુમાયને અતી પ્યારથી પેટમાં
ચાંપીને બોવાણાં લેઈને આશીરવાદ દીધા કે “જનમ છવને
ને દમારી મોખાદમાં આજાહાની કરવે.”

યેડા વખતમાં નેતરેલાં પશુઓએથી મહાનકારીનો શુદ્ધ
મેહેજ માણ રહેશે. જેથી કાઈ જવાન અળગાએ આવે તે
ગુલની ખુબસુરતી બેઈને અગળ થાય અને તેણીના સાદા ને
શામઈતા ડરેસપર આફરીન કરે. સુતામાયની પુતલી, રતઈ
અને ગુલાં ગલીને બહારની ખીટ બાતુએ સાથે વાતે બેઈ.
“ગુલજાનું, તમે ઉઝી દીકનાં છુટ કાંપ નહી પેહેરતો!” નવી
બાઇએએ પુછ્યું.—“નહીજી, ઉઝી એકીથી અડગાણુ લાગે
છે, અને નાપશી ને મેઈ એકીથી સગવડ માલમ પડે છે.”
ગુલે તેઓની ચુક બનાવીને કહ્યું કે, “પારીસની બાતુએએ
હાથો એકીનાં છુટની પેહેલ કહાડી અને વળી તેઓએએ મેઈ
એકીની રૂબીપરથી પાછળથી ચોધી કહાડી, એટલુંજ નહી પણ
તેનીપર હીરાનાં બક્ષત ચુકીને સંગીરથી આપ્યો છે. એ
દરેક ફેશનનાં ફીલા આપણને નહી મારવાં જોઈએ આડે રંગે.”

નેકળખત માલા અને મેહેનો સાથે હુરોપની મુસાફરી માટે
બિપકી ગયાં છે. તેઓની બીચાર ઉમંગડ અને સ્ટાલકડની સેટ-
લમાલ પછી, પારીસની મુસાફાત લેઈને મુંબઈ પાછાં ફરવાનો
છે. ખેદા તેઓની સફર સફલ કરે!

ગીસ મેહેરબાતુ કાવસજી દાવર.

હુનિયામાં સફથી વખાણુવા મેગ હોટેલ કેલીફોરન્યા-
માં આવેલું છે. આટલી તે વલ્લીવી વાત છે કે હુનિયામાં સફ-
થી મોટામાં મોટાં ડાટો કેલીફોરન્યામાં હોય છે, અને લાંના
મેક થાલાફ રહેવાસીને આ ડાટોના ઉચકાને ઉપયોગ અગળ
જેથી દીકમવથી ફરવાનો હુક પડ્યો છે; તેણે તે માંહેથી એક
હોટલ એવું કર્યું છે કે જેથી તેનાં બાંધકામ તેમજ ભારતના
ખરચનો વડનજ ઉઘાળો મા. એક ઝાડનું પોદણ થડ કે જેને
ચરાવો બાવીસ વારનો છે, તે માંહે બિસવા ઉઘાળો ચોરડા દીધો
છે, અને તેની આસપાસનો બાગ, કે જે પોદણથી પચરાવથી ડા
ખલીએથી દંધાઈ મયો છે, લાં પાપાનો અને બીડ પીપાનો
ચોરડા કર્યો છે. બીજાં કેટલાંક નાનાં ડાટોનાં પોદણ પડમાંથી
કેટલાક મુખનાં ચોરડાઓ કર્યા છે, કે જેને ધણી સરસ રીતે
સંગારવામાં આવ્યા છે અને કેટલાંક થોડે દુરનાં ડાટો હોટલનાં
માણસો ઉપયોગમાં લે છે.

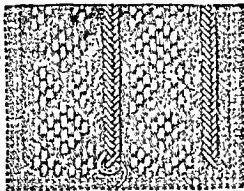
દખણના વડા દસ્તુર ડાકટર હોસંગને સમસા-
ગીસ-ગીસમાનો ખેતાખ મળ્યો તે માટે
ખાસ જોરદુ ગીત.

ગાવો ગાવો દસ્તુરજીની કીર્તી હો,
બને યયા સમસા-ગીસ-ગીસમાં.
મળ્યો ખેતાખ, ખાલી રહેલો આખ,
જરથેતી ટોળાંના સરદારને હો—બને યયા.
વાઈસરોએ બખરો તમને ખેતાખ,
માનીએ તે સાહેબનો ઉપકાર હો—બને યયા.
બુઝ બુઝ છવો, મહારાષ્ટ્રીવીકટારયા,
રહો પારસી ટોળાંપર મેહેરબાન હો—બને યયા.
લાવજી તમારી, ટોળાંમાં છે ભારી,
અમે આપે મુખારકમાદી હો—બને યયા.
દાદાર રાખે, તમને આજાહ,
રહો એખવાસ કુંડુખ પરીવાર હો—બને યયા.
ઉમર દરાજી, માલિયે તમને હો,
આપે અતબુમન આશીરવાદ હો—બને યયા.
મોસીસ પીઠ પાઠ, મોસીસ ગીઠ મોઠ,
રંઠ કાઠ, મોસ આઠ કાઠ.

ભ ર વા-ગું થ વા વી શે .

રક્ષીપદો, સીવવા જાવાનું કુકવા માટેના કોથળાઓ
વગેરે જાવાની તરાંડ.

આ તરફ રક્ષીપણે, સીપવા બરવાનું મુકવા માટેના કાય-
માઓ મંગેરે ધણી ચીજો બરવાનાં કામમાં આપશે. એ કેન-
વાસપર ફેનશી ઠાંકાએ બરેલી છે. એક હુસીવાર બરનાર ચી-
જમાં લોઈ મેટુકાઈથી તેનો નખનો ઉતારી શકશે.

દીનબાઈ.

જાળીની તરિંદ ચહેલી.

એ તરાંહ માટે આઠ ટાંકા એક જારો મુઠિયા લઈ ગાંઠો.
પેટેલી દાર—એમાંથી એક એક આંટા એક માલો એક જિયો
એ રીતે આપની લાઈન પુરી કરવી. ખીછ લાઈનથી પેટેલીની
માફક મુંઘલી.

આદિની તરિંગ.

એ તરાંહ માટે છ ટાંકા સુધ્યા ઉપર ગોઝા. પેહેલી હાર-
એક આંટો, ત્રણ સાદા, આંટો લીધેલો ટાંકો ત્રણ સાદા ઉપ-
રથી નાખી દેવો. એ રીતે આખી હારનું પુરી કરવી. બીજી
હારનું બોધ અપ્પાની સુધી જવું, ત્રીજી હારનું પેહેલીની
આડક સુધી.

ਮੀਸ਼ ਦੀਆਂ ਦੀਵਰਾਂ.

‘शं ध वा ने ल ग तुं’.

ભુલેલાં છંડા—એક માહેનું કપ બરી સારી રવાનીષ્ટ ગર-
તી લેવા. એક નાનાં ઈશમાં તેને ગરમ મરખા દેવો, પછી તેમાં
બે ગરુ તાલનું છંડાં બાંધે. ગોડી રાંધેલી ગરમી પા માછલીનાં
ગ્રીણી થીડી ઉપર છીડી છંડી નાંખે, ત્યાર પાછા થોડા પાંડેનું
રવો બલાવતી, નીમક છીડી મરખા, ઈરાને બહીમાં મુકી છંડાં બંધા-
વા આવે કે, થોડી વધારે ગરેલી અને થોડી છંડેલી ગરમી પા માછલી-
ના કટકા ઉમેરે. ચાર પાંડે નીમકી વધારે બહીમાં રાખી, પછી બ-
દાર કદાહી કાઢે. છંડાં થયાં કણુ પેડું બધા વધે નહીં નહીં.

* મેકેડોની સાથે ઇડાં—એક નાનું દીકરા લઈ તેને માખણ લગાડે, મેકેડોનીને દુધમાં નરમ બાફી તેનું દીકરામાં એક પડ કરે, દુધપરની મલાઈ (કીમ) કઢારી મેકેડોની ડંઠાઈ બધા હાં મુખી ઉપર રેડે, પાછું તેણે વેલાતી ધનીરને બાફીં બુઝા કરી ઉપર બનાસાઈ, પાછું તેણે ઉપર મેકેડોનીનું પડ કરે, એમ બધાં મુખી દીકરા લગલગ બરાથ હાં મુખી પડ કરવા કરે, ત્યારબાદ ત્રણ ઇડાંને બરાબર દોઢની અંદર નીચક તથા મરી નાંખી પછી તે ઉપર રેડે; મેકેડોની વગેરેને ઇડાંમાં બરાબર બુઝવા દેની, પછી તે નીચ મીનીટ મુખી અથવા તેા ઇડાં બંધાય હાં મુખી બફીમાં બુઝે.

માલામાં છઠ્ઠાં—એક તાલ' છઠ્ઠાંની રહેડી લઈ તેને યોગ્ય
કદ ચઢાવે, અને ખાખણ લગાડેલા એક નાના તીનના હાથમાં
પાં દોઢેઢે અંદર નીમક તથા મીઠાં, કઠ્ઠીની ગણપર વચમાં
એક નાના ખાંચા રાખે, તેમાં એક ચમચી બરી મસાલું છુદે,
અને તેની ઉપર એક છઠ્ઠાંની હાથ રોચેલી દેવો, ઉપર ગોડું
મીઠું તથા મરી નાંખી, બહારમાં અથવા છપાર પર જશ વાર મુકી
ઢંઢાડી લેવે.

ઉપલી ઇર્ટાની વાણીઓ આલરી, નળનાં અને જલદીથી ખિરાક
જરૂર નહીં થઈ શકે તેવા કોઠાનાં આદમીઓ મઠિ સ્વાદીષ્ટ
તેમજ ઉપોગી થઈ પડશે. પીરશન,

જેઓ આપણને વીચાર કરવા શીખવે છે તેઓ આપણને
જીવવા શીખવે છે.

જે તમારી પીઠ પછવાડે તમારે બીજો સાથ ગાથે છે, તે તમારો દોષત છે.

સગેશાં ખુશાલ રહેજો, યાદ રાખજો કે સૌથી મોટામાં મોટી આફત તે છે કે જે ઠી આવતી નથી.

દુનિયામાં સૌથી પુરાતુમા થીજ તે પુરાતુમા વીચાર છે અને
જોવા વીચારોને જેમ અને તેમ વધારે મેળવવા એ હિંદીનો
મેદા હમર છે.

સપ્તરી અતિ છત મેળવે છે.

સૌથી ઉમદા અને સૌથી મજબૂત ખવાસ હંમેશાં સૌથી સાં
દોષ છે. અને આદ્યો ખવાસ નબળાઈની નીશાની છે.

દેવેદે ચીમની ચળકતી થાણુ લેવાની ટેપ વરસે દહાડે દસ
હજાર રૂપિયાની આવકના નેટલી કીમતી છે.

દોંગીઓ રટે છે અને તેઓનાં તથા પત્રીન માણસોનાં આ-
સુઓ વચેનો તફાવત તમે કહી શકશો નહીં, પણ દોઢીય ખરાબ
માણસ હજી સુધી કહી પણ મીઠાસુધી હસ્યો નથી.

શરીરની કોઈબી બતની તાપ મનની તાપ કરતાં વધારે જ
દરી નથી, કે જે તાપ ફેડાઈને બગાડે અને ફર્યાદ કરે છે.
મેઠાંપરનું દસરું, આંખમાંની રેશભી અને જીભની ખુશાલી
નાશુ કરે છે. તેની રેશભી દવાની સામે થવાને હોય સાતતીવાન
નથી, દરેક પરપર તે કાઢે છાંયે નાખે છે, નવનીકનાં અને
વઢાલાં હોસ્તને દુખી કરે છે, અને નથી ચોજાણાનું દરેક તદ
કુદ કરે છે. જેઓ તેનાં ભોગ થઈ પડ્યાં હોય તેઓએ એકતામાં
વસનાની આશા રાખવી, કારણકે "જ્યાં દરેક છાંયે દરેકનાં
સપાસ વીજાયાયે હોય ત્યાં કોઈ પણ ખુશીથી રહેશે નહીં.
તેની માતા તેનાં શીર્ષી સરસ હોત છે એવી એક જગત
પુણ્યની ખાતરી કરવા માટે કેહેવતી સત્તર ચોપાઈએ કરતાં
માળાંની એકે દીવસ પ્રસેતે છે.

* એક જાતની ઇંટાણીઆન સેજ

દરદીના ઝોરડામાં આઈસ કેમ રાખવું.

ધી ખીમારી વેળાએ બ્યારે દરદીને ખો-
રાક ટકી શકતો નથી ત્યારે આઈસ વા-
રવડીએ ઘણું ઉપયોગી યર્ધ પડે છે. દરેક
ઝીજ ઠંડી કરીને લેવી પડે છે અને જ
દરદીએ તાવ, ઉલટી અથવા તો એનીજ
ખીજ ખીમારીથી પીડાતાં હોય તેઓનાં
મોઢાંમાં આઈસના નાના નાના ટુકડા
મુકમાંથી તેઓને ઘણી તાજગી મળે છે.
દર અથવા બાર રતજ આઈસના એક

કટકાને વેદરમાં દાખી, તરી યુજ અથવા ધાબળીમાં વીંટાળી
ધરમાંની સીધી ઠંડી જગાપર રાખ્યો હોય તો સારી રીતે
રહી શકે છે. આ મોટા ટુકડામાંથી એક યા બે રતજનો એક
ટુકડા હથેલી વરે ભાંજ બરાબર લોવો, એક મોટું પુરીંગનું
(આબરો બે થોડું) ડીશ તૈયાર રાખો, પછી ફ્રેનજનો એક
ચોરસ કટકો લઈ (ધોળલી ફ્રેનજ હશે તો વધારે સાફ) તેને
ડીશમાં મોઢાં ઉપર મળ્યુન પાંચો, એવી રીતે ફ્રેનજનો
પરખાવો ભાગ ડીશની ચારેથી કાઢી સુધી યુવાતો રહે, પણ
તેનાં તજખાને મુકલ લાગે નહી; ત્યારબાદ પેટું ધોવડું આઈસ
તેનાં મુકી ફ્રેનજના યુવાતા ઉપર તે ઉપર બરાબર ટાંકી દેવો.
બાકી રીતે બરાબર ટંકાય એટલે ફ્રેનજનો કટકો મોટા
મળ્યુને લેઈએ. ને આએ પ્રમાણે બરાબર રીતે કરવામાં
આવે તો એક ગરમ ઝોરડામાં આઈસ ઘણા કામઠો સુધી
રહી શકે. આમાં જે સીધી અગતની ઝીજ યાદ રાખવાની
છે તે એ કે, આઈસ મુકેલો ફ્રેનજનો કટકો ડીશમાં યુવાતો
રહેનાં લેઈએ અને તેનાં તજખાને મુકલ લાગવો ન લેઈએ.
બ્યારે આઈસ પીગળીને તેનું પાણી તે કટકાને લાગવા માંડે
કે ઘુરત પાણી કઢાડી નાંખવું. હવે આઈસના આ મોટા ટુ-
કડાને દરદીના ઉપયોગ માટે ધડી ધડી ભાંજવો પડે ત્યારે કેમ
બંદરનો, તેની રીતે નીચે પ્રમાણે છે.

એક સોળે જુલ લઈ તેના એક છેડામાં સારી મળ્યુન
તરી સોપનું માથું ખોસા; તે જુલમાં બરાબર ભેડી છે કે
મની તે તપાસ્યા પછી સોપની અણી આઈસ પર મુકી ત-
પાસી અગોડી વડી જુલને દાખો. આ પ્રમાણે દરદીના ઝો-
રડામાં આઈસના નાના ટુકડા સેકમાંથી અને કાંઈ પણ ગ-
ળાં કર્યા વગર ભાગી શકાય.

આઈસને રાખવાની આ રીત એક ઈંગ્લેન્ડ ડાક્ટરની ફ-
રમાનેથી છે અને ધાસતી બરી ઘણી ખીમારી વેળાએ તે
મુક ઉપયોગી યર્ધ પડી છે.

પીસીલ.

રમુને ધુરસદ.

“રમુને ધુરસદ” ના બચાવો બરાબર વખત સર નહી
આવતા હોવાથી કોઈ કોઈ વેળા ઘણા અમુસા મળે છે અને
ચોખ્ખાં જાપવાને અડધણ પડતી હોવાથી તે મળે
ઈનામ કઢાડી નાંખી જે કોઈ બાત સડકી સરસ ઉપ્ય-
લખી મોકલશે, તેને હવેથી ઈનામ આપવામાં આવશે.
ઈનામ દાખલ એક ગતી સરસ પેન્ટ કરેલો પડકીયા હા
ગડીના ભરવા લાયકનો કારક આપવામાં આવશે.
જે કોઈ બાતજો રમુને ધુરસદ “ઓ મિત્ર” માટે લખે
મોકલશે અને તે ને અમને પસંદ પડતી હશે, તો અમને
અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એક
બાત પર “મારજન” છોડી લખવું, પછવાડેની બાતને
કાંઈ પણ લખવું નહી. મોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહી,
ને તેઓની મરજ પર રાખવું.

રમુને ધુરસદ મોકલનારાઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું દર-
ઝી મિત્રના “રમુને ધુરસદ” ના બાત અધીપતી ભેગ,

કચરેરે હિન્દ પ્રેસ—સુખે.

૧-ઉપયાય.

નીચલા સબેટના અર્ધે લઈ એક એવી લામડી બનાવો કે જેની
પહેલી તેમજ છેલ્લી ઉલ્લી લીટીમાં નેળીતા નરનું નામ આવે.

૧. ધર્મ.
૨. જીવન.
૩. એક ખાવાનો પદાર્થ.
૪. ગેરમેહેરબાની.

૨-ઉપયાય.

નીચલા ફેરી સવારે ઉઠકાનો.
ચમચાનાં પેટની પાસે દરદીનાં પેટ મુકે અને જરા મુંઝ-
લુવો. પણ સંભાળવું હો!
તમને નીચલાં ચોખ્ખાં લેઈએ છે! તે તેમ હોય તો તમામ
એક કોરગનાં ચોખ્ખાં આગળ એક ચોરગને ઉભી કરો એટલે ત-
રતજ તમારા હાથમાં આવશે.
એક આંકડાની પાસે અડધરાત્રી માણું સુધી અને જરા જુલે
કમ કેવું છે? પસંદ તો દરોજ.
એક લખની પાસે એક ઝીજ પેસાતું મુકવું વચવાડ્યો તે
હું કોણ જાનીસ વાદ?

૩-ઉપયાય.

નીચલાં મુકડાંમાંથી એક હેવત ઉઠાવો.
જે સ હું આ ઉ
દર મા ઉ
ઉ વ દે
આને ર
આ

૪-ઉપયાય.

જે બેટનીઓએ સંધ હોય,
એકજ નવનો પેરાક લીધો;
પ્રીત તેઓ વચ્ચે એટલી નણાય,
જે એક વીના ખીજથી ન જવાય,
જે એક તેલિયાંથી રૂઝ માય,
તો ખીજનું જવવર રૂઝ ભય;
બાપ તેમના નેઈ એવા દંડ,
એકજ ઘણી સાથ દીધાં બેટનાં લગન.
આઈમય સોદામજી કાવસજી દાદીવાલા.

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ હું.

બનેવારી ૧૮૯૧.

અંક ૧૨૫.

ધર સંસારી કેળવણી ક્ક
યાને એક ખરી કેળવણી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૬ હું.

દુઃખ અને પસ્તાવો—સરેલાઈએ કોપેલી અસર
અને સમાધાની.

છીનાં યુવકો માળાપના વીચારમાં થયે
આખી રાત બેઝેનીમાં પસાર કીધી અને
બીજે દીવસે દુઃખનાં માથાં સાથે બી-
જાનાં પરથી ઉઠી, તોપણ તેણી હમેશની
માફકે બગમાં ફરવા ગઈ.

માત્રબી-લાંબ ફરતો હતો અને તેણી
તેની સાથે ફરવા લાગી. પર તરફ પાછાં
ફરતાં બંદગીર તેઓને આવી અચ્ચે.

"માત્ર તું બદલતો ચોખ," તે બોલ્યો.

પરિણત અને હું ગામડામાં ફરવા જઈએ છીએ, તું અમારી
સાથે આવે છે? શું તું બી આવતી?"

શું પોતાનો હાથ તેણીના શાકિના હાથમાંથી હોડી કંપ્યું.

"બસ તું જા, હું તો વધી યાત્રી ગઈ છું, ને મને કંઈ જવા
ગમતું નથી."

"આટલું ચાલવાથી શાકી ગઈ? ખરેખર તું યાત્રી ગઈ
હોય તેમ લાગે છે. શું તું શું છે? તારા હોને કંઈ સાફ નથી."

તેની બેઝેને કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહીં. પણ દીનબાઈ
જેણે તે બેઝેને સાંધી પસાર થતાં હતાં અને બેઝેણે બનવું
બોલ્યું સાંભળી તેની તરફ દોતરણીથી વીકતાં હતાં તેવજીની
નજર સુકાની તેણી અંદર દોડી ગઈ.

બાલને બેઝેની લાગવા માંડી. ખરેખર તો તેને ગયા અ-
મતવારણીય તેમ થતું હતું. હમણાં તેણી મીઠામળ હમેશ માફક
હતો નહીં; તે પોતાના હજીને એમજ મનાવતો હતો કે તેની
બેઝેનીનું કારણ કંઈ તેનો પોતાનો વાંક ન હતો, અને તેથી
એક કરતાં વધુ વખત તેણે તેનો શરસો યુગપર ખાંધી કાઢ્યો હતો.

આજે વરસનો છેલ્લો દીવસ એટલે પેપેલી હોવાથી દીનબાઈ
અને યુગ સીવાય ધરમાંનાં સર્વે જણ મેહરજીમાં સાથે ગા-
મડાનાં ગરીબ લોકોને મુશકાત આપવા અને તેઓને બનતી
મદદ કરવાને ગયાં. યુગનું શીકું 'ગોલ્ડ' દીનબાઈની નજર
આગળ એટલું તો જામ્યા કીધું કે તેવજી બીજી બીજીની વી-
ચાર કરી શક્યાં નહીં અને શું કરવું તે માટે ધસપડસ મન
કર્યા કીધું. બીજે દીવસ નવરોઝનો હોવાથી તેવજી હમેશના
ધારા મુજબ બહારનાં છોકરાંઓને રાત બપોર આવા બોલાવ-
વાનાં હતાં. યુગના બેઝેણપરથી ખરેખર દેખાઈ આવતું હતું
કે તેણીએ પોતાની જુદા માટે પુરતું ખર્ચ્યું હતું, અને
તેણી ફરીથી તેણી જુદા કરશે નહીં; પણ દીનબાઈ બન-
જુતાં હતાં કે એવું તો થી થી થતું હતું. છોકરાંઓનાં
ગયા પછી દીનબાઈ યુગ તરફની તેવજીની પ્યારની લાગણી
દાખી દેવાની કશીસ કરી વીચારવા લાગ્યાં કે તેણી તરફ
હજી સખત થવાથી કે માથા બતાવવાથી કામથી થશે.

તે બાળકનાં બનવું દુઃખ એટલું તો વધી ગયું કે તેણી
તેમાં પોતાનાં તનવું દુઃખ જુલી ગઈ. છેલ્લે સરવાસે તે એ-
ટલું તો વધ્યું કે તેણી બેઝાન થઈ જતી હોય એમ તેણીને
લાગ્યું. હમેશાં આવી માંદગી બેઝાએ દરરોજ જમણી અઠ-
કાવ કરતે તેણી જે દયા ભેટી હતી તે તથા માથાંપર લગા-
ડવાનું લેશન દીનબાઈ માસીના ઝોરમાંનાં રાખવામાં આવતું
હતું તે તેણીને માત્રમ હતું, પણ લાં નજી તે દવાઓ લાગવી
તાન સુકાકેબ હતી; કારણ કે રજા વચર તેણીને પોતાનો
ઝોરડા હોડવા ચમતો ન હતો, અને વળી દુઃખનાં માથાં સાથે
તેણી એક ઝોરમાંથી બીજા ઝોરમાં ગયા જવાને પણ
અસકત હતી. અતે તેણીએ આવા પાસે આપાં રોસાને પો-
તાના ઝોરમાંનાં બોલાવી મંગાવ્યાં. આવા (જેની) ગમતી
હતી કે યુવે તે દીવસે કંઈ ખાઈ ન હતું એ આવતાં રોસાં
આગળ નજી તેણી માટે એટલું તો સકારાત્મક હતું કે તેવજી

વચ્ચે વેદવ્યાસમાં આવે છે. અક્ષયત, ચરચદ લોહનમાં ઉપસું
 ઝાડ નાતાલેને બદલે પપેતીને દીને સણુગારવામાં આવતું હતું.
 મનચેરશાહનાં બાળકો નાનપણથીજ આ નીંદાપ મખતમાં
 ધણી મગ્ન મેળવતાં હતાં: અક્ષયત, જેમ જેમ તેઓ ગોડાં
 ચાલતાં ગયાં અને તેઓની "ટસ્ટ" સુધરતો ગયો તેમ તેમ તે
 ઝાડને પોતાને તેમજ તે પર ટાંગવાની ભેટ કોણાદોને અને
 ખીજા સણુગારને સુંદર બનાવતાં ગયાં, અને આ વરસના
 જેતું ઝાડ કદી પણ કોઈ વરસે ધયું ન હતું. આ દુવાન
 કારીગરોએ ગઈ કાલની આખી બપોર તેને તૈયાર કરવામાં
 કલાકી હતી. નોકરો તે છોકરાંઓ કે જેઓનાં મા બાપ તે-
 યોને સુખી બનાવતાં હતાં, તેઓને ખુશી રાખવાને હમેશાં
 હિતચક્રે હતાં અને તેમને મદદ કરવાને તેઓને જે મેદનત
 પડતી હતી તે માટે દરકાર કરતાં ન હતાં. જે એરડામાં
 એક મોટી હાલતી બારી આવેલી હતી, તે એરડા દહેશમાં
 આ માટે પસંદ કરતાં હતાં. તે બારીની વચમાંના ખાંચામાં
 (જે જે નગરીક એક નાના એરડાના જેટલાં કદનો હતો)
 તેઓ તે ઝાડ મુકતાં હતાં. આ ઝાડ જે નાળીએરીની જાન-
 લીઓ કાપી બનાવ્યું હતું, તે એક માનીથી બરેસાં તળમાં
 મુકવામાં આવ્યું હતું અને તે પર પાણી સીપ્યા કરવાથી તે
 થોડો વખત સુધી તાજું અને તાજું રહેતું હતું. આ તખ્તને
 યુલોના સુંદર નાના વેળાઓથી ઘેરી લીધું હતું. વળી આસ-
 પસ પીસામીની માફક નાદના દુલો સુધી સુવાના "વારો"
 ગોડાં દીધા હતા, જેથી બારીનો આખો ખાંચો ભણે દુધ
 અને પાનરના બનાવી દીધો હોય તેવું લાગતું હતું. અંદી
 તરેહવાર જાત અને રંગનાં સુંદર યુલો દીપતાં હતાં, તેઓની
 વચ્ચેથી નાદની બતીઓ ચલકતી હતી અને ઉપરની ડાંખ-
 લીઓપરથી વજાળપ તોંગેસાં ઝીણું ફાનસો બાત બાતની
 બેટોને આડખી ટંકતાં અને આડખી ખુશી કરતાં હતાં. સામગ્રી
 રીતે લેતાં એરડાના દરેક ભાગપરથી આ ઝાડનો દેખાવ ધણો
 રમ્યાગણો લાગતો હતો.

આ ઝાડ હમેશાં નવરોજની રાત સુધી રહેતું હતું, પણ
 બેટો જે દરેક જણમાં તરેહવાર જાતની સુખી લાગણી ઉપ-
 ન કરતી હતી, તે પપેતીને દીવસે સોનાનાં મેહરજાબમાં
 સતર મુદ્દાં સંચેને વેહેંચી આપવામાં આવતી હતી. પોતાની
 છુપી બેટો માટે દરેક જણે દહાડાના દહાડા સુધી કામ કીધું
 હતું, અને જે તે ખાનગી નહીં રાખી શકતું તો એકમેકને
 દાઈ સવાર ન કરતું હતું. દરેક જણે કોઈ નહીં તો તેઓનાં
 માબાપથી આ ભેદ તે દીવસ સુધી છુપો રાખવાને એક ખીજાને
 મદદ કરતાં હતાં. તેઓ સંઘનાંની સંખ્યા મોટી યથા હતી
 અને ભાઈ બેટોની વચ્ચેથી પ્યારની ઈધાંની દાખલ એક બી-
 જાને નાની બેટો આપવામાં આવતી હોવાથી ઝાડ તદન
 બરાબ ગયું હતું.

મનચેરશાહ અને દીનખાઈએ આ નજવી મીત્રપરથી પણ
 તેઓનો શોખ કંઈ ચીને પર હતા તે પારખી કહાડો હતા.
 કુટુંબના સંપ માટે તેઓની પોતાની વીચાર એટલે તે ગ-
 ન્યુત અને પવીત્ર હતા કે છોકરાંઓની કેળવણીમાં તેઓની

એક મોટી નેમ ફક્ત તેઓને એક ખીજાને ચાહતાં શીખવવા-
 નીજ નહીં પણ દરેકની લાગણી અને ઈચ્છાનો વીચાર કરતાં
 શીખવવાની હતી, જેથી કુટુંબના સંપનો આધાર પુરતી
 લાગણીઓ પરજ નહીં રહે, પણ વધતો એટલો તેઓનાં કા-
 મપર પણ રહે. દીનખાઈને એવાં ધણાંક દુવાન માણસોની
 ખબર હતી, કે જેઓ તેઓના દોસ્તાની લાગણીઓનો વીચાર
 રાખતા અને વળી તેઓને બેટો આપવામાં ધણું ઉદાર હતાં
 પણ જેઓને જરાક પણ ખ્યાલ ન હતા કે તેઓનાં કુટુંબને
 તેઓના પ્યાર અને માયા માટે સૌથી વેદનો અને સૌથી મન્યુત
 હક હતો. તેવજુ બનણતાં હતાં કે પારકાં આદમીઓ પર પ્યાર
 રેડ્યાથી તેનો પડછાવો આપણું ઘેર પર કદી પણ પડતો ન
 હતા, ન્યારે તે પ્યાર પહેલાં ઘેરમાં રેડ્યાથી તેની શેશની ન
 જરીક તેમજ દુર પડતી હતી.

છોકરાંઓને મોજ મગ્ન કરી ચાહે પીધી. યુજને બીક
 હતી કે રખેને મેહરજાબાઈને પણ તેણીના વાંક વીરો કયું
 હોય જે કે તેમ હોવાથી, તોપણ તેવજુ પોતાની રીતમાં
 પરથી તેનું કાંઈ દેખાડ્યું નહીં. તેવજુ તેણીને શેકદેન્ડ કીધી
 અને ધણી માયાથી કોની કરી હસીને કયું કે, આવતી કાલે
 મગ્ન કરવા માટે તો તેણી હવે તદન સારી ધઈ દશે. જ્યારે
 દેખું હવે તેની બેદનમાં લાં આવાવાથી કંખતુ આકડકું, અને
 તે ધણે પુશીમાં આવી ગયો હતો. જાહગીર અને પીરાજીએ
 તો ભણે કોણ સીધી વધારે રમુજ આપનાર બોલે છે અને
 કોણ સૌથી વધારે દસે છે તે માટે સરત બજા હોય તેમ
 લાગતું હતું; હોયી ધણે શાંત હતા પણ ખીજાંઓના નેકો
 સુખી હતા અને તેઓની મોજ મગ્નકમાં ભાગ લેતા હતા
 તથા યુજની બરદાસ કરવામાં શકાયો હતો, કે જેણી ખીજા
 કરતાં તેની આગળથી બીકથી વધારે દુર હસી હોય એમ
 હોતું હતું. પુરોહિત પણ પુશાલીના પુર બહારમાં હતી, પણ
 તેણી તેમજ નાઈજી બીજાંઓ માફક સુવપર ખાન આપતી
 ન હતાં. ઝાડપરની બેટો એક લાકડી વડે જાયજી કલાકી તેને
 સો સોનાં નામ પ્રમાણે વેહેંચી આપવાનું કામ જેનો પાતો
 કસવામાં આવતું હતું તેને હમેશાં મુડી કહાડવામાં આવતું
 હતું. ન્યારે આજે રાતના આ કામ માટે મેહરજાબાઈ નાસવરો
 મુડી કહાડવામાં આખા ત્યારે છોકરાંઓની પુશાલીના પાર
 રહ્યો નહીં. તેવજુ પોતે પણ એટલા તો પુશી થયા હતા કે
 તે કામ ધણીજ પુશાલી અને મગ્નથી કરવા લાગ્યા. આ
 અજબ જેવાં ઝાડપરની બધી ભેટ સોગાદોને હવાલ આપવી
 અશક્ય છે. દરેક છોકરાંની તેનાં માબાપ તરફની ભેટ ઝાડ
 પર સુઝવામાં આવતી ન હતી, પણ પડખારેથી આપવામાં
 આવતી હતી. હવે ન્યારે ઝાડપરથી એકાંબર કહાડવાની
 પ્રકર મેહનત કામ પડી તે બંડમ નીકળેને મેહરજાબાઈનાં
 મથાંમર આવી પડ્યું અને ઉમેઝાઈ જઈ તેવજુને લાગ્યો
 હોયી નાખ્યા, ભારે છોકરાંઓને ધણી મગ્નક પડી. આ રખેલ
 પર નાખવાનું એક કવર હતું, કે જે મેહરજાબાઈ તેણીના
 એરડામાંની એક માનીની ટેબલને વાસો મેળવવાને
 વખત થયો ઈચ્છતા હતા. આ ટેબલ કવરની કીનારી ફક્ત

નણુ છોકરીઓએ નહીં બરી હતી, પણ દીનપાછો અને બાઈઓની પ્યાર અને માનની ઈર્ષ્યાથી દાખલ તે બરવામાં મદદ કીધી હતી. આ બાઈ તે બધા શખસ એટલા તો ખુશી થઈ ગયા હતા કે તેને જે કંઈ કે બીજી પાંચ મીનીટ સુધી તેવણ તેને જણાવ નેચ નહીં લાં સુધી બીજી બેટ તેવણ કહાડશે નહીં. ખોરશેદ અને પીરશખ તેઓના બાવાને વાસ્તે એક ઘણાં સુદર સ્ત્રીપરની બેઠી બરી હતી તથા શુદે એક બેઠી “એસીસ” બરથા હતા. આ સઘળાંની સાથે બાંદખીરને દાખની હસવા બેગ પણ ઘણી માલાકાથી લખેલી કવીતાઓ હતી. બાજ ને નવી નવી ચીજો બનાવવામાં ઘણા ચખળ હતા, તેણે તેના માસને વાસ્તે ધડી-આળા સુકાવતું એક સુદર “રેન્ડ” બનાવ્યું હતું, અને ચુચ-માંથી બે ઘણાં નાવુક અને સફાઈદાર નાદનાં વાદ્યો તેનાં માસી માટે બનાવ્યાં હતાં. તેવણે તેને કણુગાત આપી હતી કે તે બ્યાં સુધી રહેશે લાં સુધી તેવણ તેને પોતાના બોર-લામાં રાખી સુકશે. “ખુરશેદ માપને વાસ્તે એક ઘણું સુદર કોશંગ શુદેશ હતા, અને પીરશખ તથા શુદે આણું વરસે જાત જાતનાં પાતરાઓ એકઠાં કરી ઘણાં “ટ્રેડ” થી તેઓને બે-ઠી તેની એક સુદર નાની ચોપડી બનાવી હતી અને બે-ઉએ મથી જુદી જુદી કવીતાની બંધે નણુ નણુ લાઈને પસંદ કુરી સંભાળથી દરેક પાનાંપર લખી હતી. તેવણના છોકરાઓ તરફથી તેઓને દાખનાં ચીત્રોમાં ચીત્ર (Drawing) નો એક ચોરદેશીઓ મથેશ હતા, જે ચોરદેશીઓને બાઈ-ઓએ ઘણા “ટ્રેડ” થી બનાવ્યા હતા. આ સઘળાંથી દીન-બાઈ અતીશય પ્રથા થઈ ગયા હતા. છોકરાઓએ તેઓના બાવાને એક ઘણી સુદર રીતે લખેલી ઓક કવીતા આપી હતી, કે જે જોવાવાને ઘણા મહીના થયા મનચેરશાહે ઈન્જા બતાવી હતી, પણ જે ચોપડીમાં તે કવીતા આવી હતી તે ચોપડી યુરકેંગોએ મળી શકતી હોવાથી અને વળી બીજી નજીબ બાબતો તેમાં સમાવેલી હોવાથી તેનું કદ ઘણું મોટું થઈ ગયું હતું હોવાથી એટલી તો ગેભી મથતી હતી કે મંચેરશાહે તે જોવાવાને સઘળા વીચાર છોડી દીધે હતા, પણ હોમી તે વીસરી ગયે ન હતા અને બ્યાં સુધી તે ચોપડી તેને મળી નહીં અને તેમાંની કવીતા તેણે ઉતારી લીધી નહીં લાં સુધી તે દર પડી બેઠો નહીં. પણ આ લખવાનું કામ કાંઈ જેવું તેનું હતું નહીં, કારણ કે તે અસર નકર લગમગ બધી ખર્ચઈ ગઈ હતી; અને જે હોમી એક ઘણું સરસ ઓક વીધારથી નહીં હતો તેા સેહરકાબાઈ માસતરે એને કહ્યું હતું તેમ, તે ઉતારી લેવામાં કોલેક માતે નહીં. તેના ઓક અસરે ઘણાં સુદર હતા અને બાંદખીરે તે નાની ચોપડીનું એક સુદર પુકું બનાવી તેની આસપાસ તે જુની ચોપડીની નકલ પ્રમાણે સુદર બપકાદાર ડીનારી રંગો તેને એવી તો કીમતી બનાવી સુધી હતી, કે મનચેરશાહે તે બેનાં વાર દરખાવે બેશ્યા કે તેવણની લાઈબ્રેરીમાંની સૌથી કીમતીમાં કીમતી વીસ ચોપડીઓ સાથે પણ તેવણ તેની બદલી કરે નહીં. છોકરાંઓએ આવી રીતે કુરસદના વખતમાં પોતે મળદ મેલવી બીજા-

ઓને સુધી કરવા માટે પોતાની કેળવણી અને વીચાર શક્તીને ખીચવવાની કોશિશ કરી પોતાને મહેલી ધરની કેળવણીની સામેતીઓ બતાવી આપી હતી, અને જેથી તેઓનાં ઈતેબર અને વાહાલાં માથાપોને ખરેખર ઘણા સંતોષ મળ્યે હતા. નાનપણથીજ તેઓને શીખવવામાં આવતું હતું કે તેઓનાં ના બાપને સૌકીના ઘણાં સુધી કરવા માટે તેઓની બેઠો સઘળા અથવા ચોડીની તેઓનેજ દાખની બનાવેલી હોવી જોઈએ, અને આમ કરવાને તેઓને શક્તીવાન બનાવવા માટે છોકરાઓને કુરસદને વખતે બધી જાતનાં હયાિયારોના ઉપયોગ કરવાને અને તરેહવાર જાતની કારીગરીની ચીજો જોવાને તથા તેઓ વીશે થોડું ઘણું જાણવાને શીખવ્યા હતા; છોકરીઓને સીધવા, બરવા, ચીતારવા અને બરેરની વેળાએ ખુદરતની લેખાળવાં ચીજોના ઉપયોગ કરવાને શીખવી હતી, કે જેમ દાક પીરશખ અને શુદે તેઓની સુદર “ટ્રેડવારી” બેઠમાં કરી બતાવ્યું હતું.

આ કીમતી જાડ પરનો ખીજો ખમતો શુદે તેનો વીચાર અમારાં જુવાન વાંચનારાંઓએ પોતેજ કરી લેશે જોઈએ. જો કે બેરક તેઓને જાણવા તો ગમતું હશે કે, મનચેરશાહે અને દીનપાછોએ તેઓનાં છોકરાંઓને (બાઈઓને પણ, કારણ તેઓ તેણીને કદી સુધી જતાં ન હતા) કેવી બેઠો આપી દશે, પણ આપણને ખરેખર દમણાં તો તે રહેવા દેવું જોઈએ. ગરીબ શુદેને ખરેખર એટલું તો દુઃખ લાગતું હતું કે તેણીના વાંક અને તેથી નીપજેલાં પરીણામથી તેણી બાંદખીર માટેની પેસા સુકવાની એક કોશંગ તથા બંધ માટેની એક સાંકળા પુરી કરી શકે ન હતી, અને બ્યારે જાડ ખાસી થવા પછી મેદરકાબાઈ નીચે પ્રમાણે બેશ્યા, લ્યારે તેણીનું જીમર ઘણુંજ દુઃખથી બળવા લાગ્યું કે—

“બાંદખીર અને બ્યારે વાસ્તે શુદે તરફથી કાંઈજ નથી, નાના અદરેશો, તમે છુપાછુપ કાંઈ બેટો કોળેવા છો કે શુ?—તેમ હેશ તો અતરધડી બહાર કહોડી—એ કામથી ઉતરું છે.”

“અયુને તે આપતે અહવારે મક્કરો. તમારા જેવી મોલા નહુરે સુક્યા વગરજ તે જાણવું જોઈતું હતું.” બાંદખીર તરતજ લલાખ દીધો, અને શુદે કે જેણી પાસેજ ઉભી હતી, તેને અમળા વાંક વળી માથાપો બેશ્યા, “કાંઈ નહીં શુદે, તુંને તે બેડુ પૂકું કરવાનો આપતે અકલાશી વખત મળશે.”

“મારા વાહાલા દીકરા, જો કે તારી માસીની છોકરી તરફની લાગણી માટેની તારી માથામરી કાળજીને હું વખાણું છું, તોખી એમ ના કહે કે ‘કાંઈ નહીં,’” તેનાં મામે શુદે અને તેનેજ સમજવા તેરલા ધીમા અવાજે બેશ્યાં (મેદરકાબાઈ ટુરન સંખણું સમજ ગયા અને વધારે વખત તે વાત કાઢી નહીં) “શુદની બાપતમાં આવી નહીંની ચીજ પણ દુઃખ છે અને તેમજ લાગતું જોઈએ. તે ના પાડવાથી આપણે કાંઈ તે દુઃખ જોણું કરતાં નથી. ખરે કેની?”

“એ તેથી બને કાંઈ રહે તો તે દુઃખ હું સુધીથી ખમું,” શુદે આગુરતા અને ગરીબાઈથી લલાખ દીધો. પછી બાંદ-

ગીર તરફ દૂરીને બોલી, “પણ વાહાજા નંદગીર, હું તારો ઉપકાર માત્ર હું—તું કેટલો બધો માયાળુ છે.”

“જરાધી નહીં,” તેણે દરની જવાબ દીધો, “કંઈ, એ આજે શું છે?” તેણે ઉમેર્યું, “હું તો નવલું કે ઝાડ ખાલી થયું હશે.”

“તેમજ છે, પણ આજે તો તેનાં મુળમાં આગલ સંતાપ હતું,” મેદરજીભાઈએ જવાબ દીધો, “આને બે કે એ ઉપર ખોરશોદનું નામ છે, તોપણ લાકડીને વાસ્તે એ ધણું ભારી છે, તેથી અને હાથમાં લઈ આવવું પડશે.”

“અરે એ તો માફ કૃષ્ણ છે, માર’ પોતાનું સુંદર કૃષ્ણ, અથવા તો જાગરને તેનાજ જેવું બીજું.” તેજ નતનું સુંદર કૃષ્ણ કે જ્યાં મોતથી પુરોહીની ગુલ તરફની દડી લાગણીમાં વધારો થયો હતો; તેને લીધાં અને સંદેહ કાગળનાં પડખાંથી ઉમેડતાં ખોરશોદ બોલી, “એ કેમ આવ્યું? એ મારે વાસ્તે કાણ લાવ્યું હશે?”

“ખારી ખોરશોદ, મે’ તારે વાસ્તે આવાં ડોસાં પાસે મંગાવ્યું,” ગુલ બોલી, “એપણ કહેતાં હતાં કે પુણે એવાં કૃષ્ણ મશે છે, અને જો એાં વેર દુર જનારે કાઈ માણસ મળી આવશે તો એવણુ મને એાં મેળવી આપવાની તબવીજ કરશે. ગઈ કાલેજ તેપણે મને કહ્યું કે તે તેણુ મેળવી શક્યાં છે, અને મે’ ધાર્યું કે મે’ કહ્યું હતું તેમ તુરત હુંને આપ્યું હશે. અને હુંને તે વીરો અગાજીથી કહેવાની તક મળી નહીં, પણ મે’ તારાં કૃષ્ણને નુકસાન કીધું” તેથી હું ધણીજ દગ્ગાર છેલ્લે.”

“આવાં ડોસાંએ હુંને તાજે થવા કરતાં આજ સાંજની સુંદર ગીતોમાં તે મુકવામાં હતાપણુ ખરડ્યું છે.” તેણીના માસાએ માગાથી કહ્યું, “હું અચીત ધણો ખુશી છું કે તે કૃષ્ણ પાણું તેની જગ્યાએ મુકવાની તારી ધણી ઈચ્છાથી આવાં ડોસાંએ હુંને મંગાવી આપ્યું. હુંજ ખોરશોદને એમાંનું બીજું આપવાનો હતો, પણ આજે આપું અકલાયું હું એટલાં તો કામમાં રોકામણો હતો કે તે વીરો તદન બુધી ગયો. હું નવલું હું કે એ કૃષ્ણ કવચીતજ મળી શકે છે.”

“અચીત પધા, એ વીરોનો વીચારજ કરવા માટે તમે કેટલા બધા માયાળુ છેએ?” ખોરશોદે એનરખાદીથી કહ્યું, “અને બીક લાગે છે કે જો તેને નવલું હોતે કે મારાં પહેલાં કૃષ્ણનાં જોહવાથી હું દટલી ગુસ્સે અને નીદઈ થઈ હતી, તો અને બીજું આપવાનો વીચાર તમે માંડી વાળો. ગુલ, હું તારો ધણો ઉપકાર માત્રહું.” તેણીએ હમેશા કરતાં વધારે હેતુથી ગુલને કહ્યું, “તારી તરફથીથી તે મેળવવાને મે’ આજ રાખી ન હતી, કારણ કે મે’ મારો મીતસ એટલો તો જોહી દીધો હતો કે હું એમજ સમજ કે તો તે ખામખા કીધું હતું, અને મને તેવો વીચાર કરવાને કશો હક હતો નહીં.”

આ પ્રમાણે ખોરશોદ અને ગુલ વચ્ચે પાછી દોસ્તી શરૂ થઈ, અને જ્યારે તેઓને તેઓનાં અખાપ તરફની તેઓ ઈચ્છતાં હતાં (એ કે તે ઈચ્છા પતાવેલી તેઓને યાદ ન હતી) તેવી ભેટો મળી, સારે તેઓની દરેક મુખી લાગણીમાં

વધારો થયો. નવાં વરસની ભેટ મંચેરશાદ અને દીનખાઈ સાથે મળી આપતાં હતાં. નંદગીરને વાસ્તે એક ધણીજ સુંદર કંતરકાગળો સત્ હતા, કે જે મેળવવાને છેલ્લા ત્રણ ચાર મહીના થયા તે ધણો આપતર હતા. પણ અગાજની મુખાઈની યાદ તેનાં મનમાં હજી તાજજ. હોવાથી તે વીચાર તેનાં મનજાગીથી કહાડી નાખવામાં ફતેહ પામ્યો હતો, અને વધારે પીસવાનો થાય લીં મુખી તે મેળવવાની આજ્ઞા છોડી હતી. હોખીને વાસ્તે કેટલીક શીક અને લેડીન ચોપડીઓ હતી, કે જે નંદગીર કહેતો હતો તેમ ધણી જામી કારીગીરી અને સુંદર પુરાંવાથી હતી. જલજને જ્યારે તેના માસા મારીએ કહ્યું કે તે આવતા મારે મહીનામાં યાદ વરસતો થશે અને આવતી પવેતીએ તો તે શોકા સાથે નહીં હશે અને આમ કહી તેને એક ચોખનું ધડીઆળ આપ્યું (તેના આપનું ધડીઆળ તો તેની ખતાએ હુડાં પડતી વેળાએ મેદરજનજ ઝાકરને આપ્યું હતું) સારે તેની ખુશાલીના પાર રહ્યો નહીં. મેદરજીભાઈ મોલ્યા કે આનું સરસ ધડીઆળ એક નાના નીચાળીઆ માટે ધણું હતું અને કદાચ તે વેળાન જતાં જતાંજ જોહી ફેરો. મેદરજીભાઈએ કિરીમાં તે પોતા પાસે રાખવા અને તે પાછો ફરે સારે કાળજીથી આપવા કહ્યુંમત આપી; પણ જાહે કહ્યું કે તે તેને કાઢનાથી હાથમાં જવા દેશે નહીં. ખોરશોદને વાસ્તે એક ધણો સરસ બરવા રીવવાનો બાકસ હતો, જે મેળવવાથી તેણી ધણી ખુશી થઈ ગઈ હતી, કારણ કે તે જાગીની લીકાનો બાકસ જે તેણી મુખાઈની લાવી હતી, તેના જેવો ધણો ખરો હતો, અને જેને માટે એક વખત લીકાએ જાણ્યુંબુધી હતું કે, ખોરશોદ તે વગર રહીથી કેમ શકે છે; પણ દીનખાઈ અને મંચેરશાદે જોયું કે ખોરશોદ ફક્ત દાખ્યા વગર રહી શકી એટલીજ નહીં, પણ તેણી બે કે તે દાખ્યાને વખાણતી હતી, તોપણ તે મેળવવા માટે એક બોધ પણ મેદમગાંથી કહાડ્યો નહીં. તેઓએ જોયું કે તેણીનું મન તે બહેસ મેળવવાની ખુશાલીમાં એટલું તો ગુડાઈ ગયું હતું કે તેણીસ ખુશાલીનીજ દેખાડીજ દીનખાઈ અને મંચેરશાદને તેઓની ભેટનો ગદશો મળી રહ્યો. પીરાજનને વાસ્તે નંદગીર કહેતો હતો તેમ તેણીના નેટલુંજ મોડું એક બંદજ હતું. “અરે વાહ બીલ! હવે વાસ્તે આખો ડોહીનો બાકસ! પડ્યો સાફે થયું હ’, હવે મારા ચાક અને પેનસીલ કેમણે રહેશે ખરા. મનેથી મના અને પંખાનો તારાં કરતાં વધારે નહીં તો તારા નેટલોજ ઉપકાર માનવો જોઈએ, કારણ કે હુંને નવો બાકસ આપીને મારા જુના બાકસનો બચાવ કીધો છે, કે જેને માટે મને બીક હતી કે કંટકે કંટકે તે પુરો થતો. બીજીથી કંઈ છે કે? જેનું પીરાજનને એક ચોપડીનું કવર જોખાડતાં માલમ પડ્યું કે તે રજાટની ‘લેડી. એક-ધ-લેડ’ હતી, તેવીજ તેણીએ ખુશાલીની ખુમ પાડી, જે સાંભળી નંદગીરે ઉપજો સવાલ કીધો.

“અને ગુલાં, હવે તારો ભરગ શું છે તે દેખાવ. બીક કરતાં તો વધારે સાફ છે; શું હશે? ચાક જોઈ પારખ, હવે તું મારા હાથમાં છે, કારણ કે મારી પજબાં હોવાને વાસ્તે તું

મહારાણીની ખાનગી જીંદગી.

પ્રકરણ ૧ લું.

કેા કદાચીતજ વાંચે છે, અને તેથી "વાહીતનાં ટાપુ" માંની મહારાણીની જીંદગીથી વાકેફ હોતાં નથી. "ઝોસ-ખર્ન" માંની તેવચુની કારકીર્દીની થોડીક યાદદાસ્તો વચ્ચેવાથી તેમને રચુજ મળશે. મહારાણીની ઉત્તારાની જગ્યા.

"વાહીત" ના ટાપુમાં યાદમાં આવ્યા પછી જે ઉત્તારાની જગ્યા હોય છે, તે "ચીનીતી ડક્કા" અગ્રણ સ્તાંની તરની ચોરે તદ્વાવતે છે. "ચીનીતી" હાઉસને ગંજાવર વખાસે, અને ઘણા મોટા ડક્કા છે. ડક્કા ઘણો મોટો અને નીકળી આવેલો છે, અને તેનું છાપડું લીલા અને સફેદ રંગથી રંગેલું છે, અને તાજના આકારનું લાક રંગનું ફાલુસ તેનીપર છે. મહારાણીના "ઝોસખર્ન" તરફના પ્રવાસમાં લાં એક યાદ અને મનવાર હમેશાં પડી રહે છે. લાં જે રસ્તા છે, એકને નવો અને બીજને જુનો કહે છે, અને "કાઉસ" લીકથી તે મેહેન સુધી ઉતારાની અક્ષી ખુલે છે. તેઓ લંબાઈમાં એક માર્દક છે, અને બેજ રસ્તે નોરીસ કીકા તરફ જવાય છે, જ્યાં મહારાણી (શાહનવાદી વીકટોરયા હતાં લારે) અને કેન્ટની ઉમરવજાદી ૧૮૩૧ માં સાથે રહેતાં હતાં.

ઝોસખર્ન હાઉસ નામનો મેહેન.

આ નામ ઘણું કરીને "શીટઝ ઝોસખર્ન" પરથી નીકળેલું છે, જે "હીરોડ" નો અસરી ઉમરાવ હોનો, જેને "વાહીત" નો ટાપુ "નોરેમન" લાઈફ પછી બધામાં આવ્યા હતા, અને જેણે લાં ઘણાંક દેવગો વગેરે બાંધ્યાં હતાં, જેથી તેનું નામ લાં કાયમ રહી ગયું છે.

આ સદીની શરૂઆતમાં જુનું "ઝોસખર્ન હાઉસ" લેખખર્ત નામના નગરીદારનું હતું, જેની પુષ્કળ મીલકતો હતી અને ઉવીર્ણી દામપરનાં દેવળના સંજેમરમરના તખ્તાના લેખખર્તથી જાણાય છે, કે ઝોસખર્નનાં અખાતમાં તેનો છોકરો જુબી મુઝો હતો. લેખખર્ત વંશ પછી તે "બ્લેન્ચફર્ડ" વંશમાં આવ્યું.

આ મીલકત ૧૮૪૫ માં મહારાણી માટે "શાહનવાદ કાનસર્ટ" ખરીદી હતી, અને દરયા આગળની જગ્યા હોવાથી તથા મજબુત ઝાડોના ઘેરાવાથી, લાંનો દેખાવ ઘણો રમણ લાગતો હતો. એવું ધારવામાં આવ્યું કે લાંની ખુશનુમા હવા, તેમને તથા બધાંજોને ફાયદાકારક થઈ પડશે, અને મહારાણી કહેતાં

હતાં કે, લાંની ગીચ વસ્તી પછી, એવી જગ્યામાં આવી રહેવાથી ઘણુંજ કારાર થાય છે. તેઓ રાઈટ તરફ બાદશાહી કેન્ટ હોટલમાં ઉતર્યાં, અને તે ખરીદીને માટે કાલકારાર કરતાં હતાં, ત્યારે તે જુનું ઘરને બદલે નવું ઘર બંધાવ્યું, જેનો કબજો થોડીક ખાનીખીની પછી ૧૮૪૬ માં સપ્ટેમબર મહીનામાં લીધો.

ઝોસખર્ન હાઉસ મીં "થોમસ ક્યુબીટ" શાહનવાદ કાનસર્ટના હુકમ પ્રમાણે બાંધ્યું, અને તે અંદરથી આગમાં નહી જળી શકે તેવું છે. તેને જે ચોરસ મીનારા છે, એક ૧૦૦ ફીટ ઊંચો અને બીજો એક નીકળી આવેલી ઈમારત સાથે આરકાં, લાંબા, વગેરેથી ઘેરાયેલો, ૯૦ ફીટ ઊંચો મીનારો ધકીલાસ સાથે છે, જે ધકીલાસને ચાર બાજુઓ છે, અને દર પા કક્કાકે વાગે છે. ઈમારતના સર્વેથી ઊંચા ભાગમાં બાદશાહી ચોરસાઓ છે, અને તે મેહેન મોટાં મેદાનમાં અને દરયાની બાજુઓ ઊંચો હોવાથી, આસપાસનો અને સામેના કીનારાના ઘણા જુદા જુદા સરસ દેખાવો જાણાય છે. તે પરની પાંખે ચેકરીમાંથી ઘઉંને જવાને પરાણા અને બાદશાહી કુટુંબ માટે ચોરસાઓ છે. ચેકરીનાં છાપડાં ચપટાં અને ચમ્પરનાં જોડાં હોવાથી, ઘણી ખુશનુમા દરયાની જગ્યા થઈ પડે છે. એક ખાનગી દેવળ હમણાં થોડીક વખત ધરો વધારેલું છે, જેની કારીગીરી ઈમારતની બાંધણી જેવી સરસ છે, જ્યારે તેનો અંદરનો ભાગ સુંદર અને અસરકારક દેખાય આપે છે. તેનો શણગાર ઘણો ખુશનુમા છે અને કીમતી ચીતારકામ દેવાસેને શોભા આપે છે, અને બારીઓ સૌથી સરસ જાતના કાચની છે. બાગમાં ક્યારા ઘણી સરસ રીતે કાટેલા છે, અને મેદાનોની આસપાસ ઘણું સરસ નક્કીકામ, ફવારા વગેરે છે.

મેહેનના વચમાંના વાગમાં

ઘણું સુંદર ચીતારકામ છે, જે મહારાણીનું પોતાનું ખાનગી છે. "શીંગડાનો ચોરસો" એ "ઝોસખર્ન" નો વખણાયેલો દેખાવ છે, જે શીંગડાંથી સજ્જારેલો છે, અને તેમાંનો થોડો સામણ પલ્લુ હરણનાં શીંગડાંના બનાવેલો છે. "શાહનવાદ કાનસર્ટ" ના ચોરસાઓ, રાણીના ખાસ હુકમ પ્રમાણે તેનાં મરણ આગમન જેમ હતા તેમજ બંધ પડેલા છે.

બ્યારે દરખાર હોતી નથી, ત્યારે તે ઘણો દલાલો થોડીક વખત એક ઓ પીલમતગારના હાથમાં હોય છે. સંજના ચોરસાઓ, સામાન વગેરે દાંકે છે, ને ત્યાર પછી સજ્જા સંગારકામ, ને સાકસક કરવાનું કામ ચાલે છે. મહારાણીના સેક્રેટરી, પ્રધાનો, ઘરનો વડો, દરખારની બાનુઓ વગેરેના ચોરસાઓ, બાદશાહી ચોરસાઓની માફકજ સજ્જાગેરલા હોય છે. બીડી પીવાનો ચોરસો હમણાં ઉમેરેલામાં આવ્યો છે, પલ્લુ વળે અગાઉ મહારાણીને બીડીની છીટ હોવાથી, લાં એ ટેવ બીજકુલ ચાલી શકતી નહી હતી, અને તેથી કરીને તેમના દીકરાઓ તથા ડોસ્તો બાગમાં ફરતાં ફરતાં બીડી પીતા હતા.

હાલના વખતમાં મહારાણીએ બપોરકાર મેજબાની આપવાનો હાલ બંધાવ્યો છે, કારણ કે બ્યારે જરૂરનીના શેઠેન-

શાહે ગયે વર્ષ તેમને મુલાકાત આપી ત્યારે ખાવાનો ઓરડો સંખ્યાબંધ પંચોણ્યો સમાવી નહીં શકે તેવો હોવાથી અતીશય અગવડ પડી હતી. આ હાલ અત્યંત બપુનાર તથા મોટો છે, અને તેનો પાંચો વેરની પશ્ચિમ બાજુએથી નાખેલો છે, જેમાંથી મહારાણીને જવાનો છુપો દરવાજો છે. એસજન-નર્મમાં ગેસની શેશણી કરવામાં આવે છે, ને દરેક દરવાજો, ને હાંભે દીવાચુકમાં આવે છે, બે કે મહારાણી પોતાના ઓરડામાં સારું “રોડના” અને મીન્યતીના દીવા પસંદ કરે છે. શીયાળાના મહીનામાં વરાળની નળીઓથી ચોક્કસ હદ સુધી ધરને ગરમ રાખવામાં આવે છે.

એસજન તરફ એક તાર આસીસ છે, જેનો તાર “મેદીના” ની નદીનાં દોરડાં સાથે વળાવેલો હોય છે અને દેશના બીજા ભાગે સાથે સંધાઈ જાય છે. પોસ્ટ આસીસ ત્યાં દરતી બોળવતી નથી, અને મહારાણીના પોતાના એક નોકરને ધોરેસવાર કરી “કાલસ” ની પોસ્ટ આસીસમાં મોકલે છે, તેજ માણસ કાંઈપી કાગળો અથવા મીઠીઓ બીજા ચંદરોની હોય તે લઈ જવામાં રોકાય છે. ધરનો ખટસો ચકાવનારને ઘણા સરસ સણુગારેશા ઓરડાઓ આપેલા હોય છે, પણ સાધારણ સંખ્યાબંધ નોકરોને તો ફક્ત મુવાના ઓરડાઓ હોય છે, બે કે જેઓ હંમેશાં એસજનમાં રહે છે, તેમને માટે તો બેઠકના ઓરડા પણ છે; અમરનો ખાસ સંખ્યાની જરૂર પડે છે, તો તેમને બહાર કોટથી નજીકમાં જગા લેવી પડે છે.

ખીદમતગારોને લાલ

ત્રીસ વર્ષની વાત ઉપર પાછો બંધીને વધારેલો છે, ને હવે બાવરમીખાનાની નજીકમાં છે. તે ગંજવર ઓરડો છે, અને ઘણુંક કામે માટે, તથા ખસુસ કરીને નાતાગને ટાંકેલું વપરાસમાં આવે છે. શીયાળાની રૂતમાં રાત્રે મધરાત સુધી તેઓ ઊંઘી ગાય છે, બાપાણ કરે છે, ને કવીતાઓ ગોવે છે. તે મોટી રસોડાની સગડી, જે એક બાજો બચ્ચ હુન્ગઈ શકે તેવડી મોટી છે, તે જગાને ગરમી આપે છે, અને આ વખતે ઘણેક સુખી વખત ખુશીમાં જીવે છે, ને ત્યાં મજાદ ને તાજગીને માટે કાંઈ પણ હદ હોતી નથી. મહારાણીને પુટવર નથી, ને બાદશાહી ભોવડાં એક માણસના હવાલામાં હોય છે, બ્યારે બીજાના સ્વાધીનમાં રૂપકામ હોય છે, તથા એક સ્ત્રી રેખામાં સવળાં કપડાંની સંભાળ લે છે, ને બીજાને બીજારકમ તથા કોરી-કામનાં વાસણોપર દેખરેખ રાખવાનો જેખમ હોય છે. વેરથી મોરેક દુર ઘોડાવાળાએ માટે જોહડી જગા છે, ને તળેણાએ મોટા ને તેનાં છાપડાં તથા ભોંય ઘણી સરસ રીતે કાપેલાં હોય છે. આખી ઈમારત પુષ્કળ જગા રોકે છે, અને વેણવા-લાના ધરનો ઓરડો પણ મોટો તથા સરસ હોય છે. તેમની પડોશમાં ધર્મશાળા છે, જે આખરી ખીદમતગારોને માટે આસપોશાય દાખલ વાપરવામાં આવે છે, ને તે ઘણી સગવડ ભરી રીતે લાયક કાપેલી છે, અને બહારની સ્ત્રી માવજત કર-નારીઓને દરદીઓની સંભાળ લેવા માટે તૈયાર છે, જેનો સ-ધનો ખરજ મહારાણી પોતે આપે છે.

એસજન તરફની વાડીઓને કાચનાં ધરો ઘણું મોટાં હોતાં નથી, બે કે ઘણાંક માણસોની જરૂર ત્યાં પણ પડે છે, અને એક-અનુબધી વનસ્પતી વીધા જાણનાર માણસોને ત્યાં રોકવામાં આવે છે. મહારાણી કુલ તથા ફરટનો નથ્યો “વીન્ડસર” થી પાધરો મંગાવે છે, પણ ધરમાં જે દુધ વાપડે છે, તે પાસેનાં ટાપુમાંનાં ખેતરોમાંથી મેળવવામાં આવે છે.

ખેતરની નજીક એક જાગી ધાસવાલી જમીનપર જે ટાંકી બાંધેલી છે, તેમાંથી “એસજન” માં પાણી પુરાડવામાં આવે છે, જેની ટોળાવાદાર બાથુઓ, સણુગારવા લાયક છોડવાઓ, તેમજ ઝાડોનાં ખોદી કહાડેલાં જમરદસ્ત ખોખાં, ને મુંગર પરતું સરસ કોતરકામ, તે દેખાવને ઘણો મનોરંજક કરે છે.

એક વરાળ ચંન તથા થોડાંક કુશળ માણસો ત્યાં રાખવામાં આવે છે, અને મહારાણીના હુકમથી ટાપુમાં તેવણની પોતાની મીન્યતની નજીકમાં બે કાંઈ ટેકાણે આગ લાગે છે તો તેમાં તેઓ મદદ કરે છે.

[સાંધણ છે.]

ચુરસો.

ભીખી કાકી અને શીરીન.

એક ટુંક વાર્તા.

પેસાના હોભમાં જનની ખુશરી.

બઈ રોહરની પાસેનાં એક ગામમાં બીખી કાકી નામે કાંઈએક તવંગર ડોસી રહેતી હતી, જેણીએ પોતાનાં મરણુની વખતે પોતાની સઘળી દોસ્ત શીરીન અ-ધવા તેણીના રાખમાં ગોળે તો, સીકા નામની પોતાની બનીજીને આપી જવા કમુશી હતી.

એવું બન્યું કે, એક દીવસે ભીખી કાકી ઘણીજ ખીમાર પડ્યાં. અજબતાં, એ ખ-બર સાંભળતાંજ શીરીન તેણીને ધરે જઈ તેણીની ખરદાસ્ત લેવા લાગી. પણ તે છતાં ભીખી કાકીની બીમારી દીન પર દીન વધતી ગઈ. એવી હાલતમાં જે તેણી મરણુ પામે તો પોતાની કમુશત મુજબ તે પોતાની સઘળી દોસ્ત તેણીને સ્વાધીન કરી જરો એવું વીચારી સીકાએ તેણીને ઘણીવાર પોતાનું વરીયતનાનું કરવા કહેવાથી આખરે એક દીવસે ભીખી કાકીએ તેમ કરવા કમુશ કીધું; પણ માઠાં ભાવે વકીલ વગેરે આવી પોહોંએ તેની અગાઉ તેણીના જન કમજ ધયો.

હવે સીકા શીરમાં પડી, અને આટલા દીવસ સુધી મર-નારે પોતાનું વરીયતનાનું કમું નહીં તેને માટે તે તેણીને આપ દેવા લાગી. એટલામાં તેણીની એક સહી નામે રતનબાઈ તેણીની મુલાકાતે આવી, તેણીને ભીખી કાકીનાં મરણુથી વાકેફ કરીને સીકાએ તેણીની મસજત પુણથથી તેણીએ સીકાને સચાહ આપી કે, મુરત તો તેણીએ પોતાની મરનાર કાકીનાં મરણુની ખખર કાંઈને જાહેર કરવી નહી, પણ મરનારને તેણીનાં બી-

છાનાં ઉપરથી ઊંચકી એક અચાહેડી જગાએ સુવાડવી, અને પછી પોતે તે બીજાનામાં સુઈ (નજી પોતે મરનાર બીજી કાકી હોય એનું ડાંચ ધારી) સધળાંની સનમુખ પોતાની મરજ પ્રમાણેનું વરીયતનાયું લખાવતું. માઠાં આપને બીચારી ભેળી રીલાએ એ કદબી સદાદ પસંદ કીધી; મરનાર બીજી કાકીનું બીજાનું જે ધણાંજ જુલ અજવાળાવાયા એરડામાં હતું તે ઉપર તે તરતજ સુતી, અને મરનારને બીજી અધારી એરડીમાં નાખી ખદારથી તાણું માયું. હવે બીજી કાકીના ખેડીએને નેણી પલંગની કુરતીન ખેંચી, ધણાંજ કમજેર અવાજે વરીયતનાયું લખાવવા શેડી.

યોગ્ય વખતમાં તેણીની મરજ સુઆંકેક સધળું લખાઈ રહ્યું. મરનારની દોષતનો એક ગંભીર ભાગ તેણીએ પોતાનાં નામ ઉપર લખાવ્યો અને બાકીનો જે ઘણો જુલ હતો તે મરનારનાં ખેડીએ વચ્ચે વેહેડી આપવા દરાવ્યું. વાંચનારી બેહેડીએ બીસરી ન જવું ભેધયે કે, તેણી પોતાની દેહક અગર સહીને બુઝી ગઈ ન હતી. એવી રીતે વરીયતનાયું લખાઈ તૈયાર થયું, અને એવી ફતેહમંદીથી પોતાનું કામ પાર પડ્યું તેથી સીધા ધણીજ દરખમાં આવી ગઈ. પણ પાપ કદી છુટું રહેતું નથી. “પાપનો ધડો મોટે વેહેડે કુટવા લાગે રહેતો નથી,” અને તેમજ સીધાના બાબમાં પણ બન્યું. તેણીનાં અધર્મપણુના ફળ તરીકે તેણી ઉપર રસવાઈ તથા હીનપરતીના વરસાદ વરસ્યો. વરીયતનામાં પર સાધી તરીકે સહી કરતાં મરનારના એક ખેડીએ સીધાની દગાઈ પકડી કહી. એજ યતાંજ મરનારનાં સગાં વાદામાં સોદ્ધાર અને પોષાર કરતાં તેણીનાં બીજાનાં પાસે ફોકી ગયાં, અને તેણીને જમીન ઉપર થસડી કહાડી, તથા તેણીની ઉપર શીતકાર નાખવા લાગ્યાં. એ સધળું એક પગ વારમાં બન્યું.

તેણીએ પોતાનો યુનાદ તરતજ કચુક કર્યો; અને ધરડાં બીજી કાકીને બાહેર લાવવામાં આવ્યાં. પણ તેટલા વખતમાં તો તેણીની દગાઈ વધારે બહેરમાં આવવાથી તેણીને જે ના-મોશી લાગી તેની શરમથી, અને એવી મોટી દગાઈ કરવા માટે, ધારતીથી તે કમનસીબ એરત બેસદ થઈ પડી, અને યોગ્ય કલાક સુધી એ હાલતમાં રહેવા પછી પોતે જે મોટા યુનાદ કર્યો હતો તે માટે ખરાં છગરથી તોળસ કરવા બાદ તેણીએ પોતાને પ્રયત્ન તે પરત ફરવાનું ફક્ત કર્યું.

મરનારનાં ધરમાંથી એક મોટો, શેરાનાં કાગળ્યાં, અને રોકડ નાણું મળ્યાં આસરે દોઢ લાખ જેટલો અવેળ મળ્યો, જે તેણીના ખેડીએ પોતે પોતામાં વેહેડી લીધો, અને મરનારને તથા તેણીની બનીછને એકજ દીસે સાથે અવધન-નજ પોહોંચાડ્યાં.

પ્રીય વાંચનાર, જુલો, પાપીને એવી સજ્જ થાય છે. લુચ્યાં, દગારો, લોભી, ધુતારો, વગેરે અધર્મોએ એવીજ રીતે પોતાનાં દરવુઠોનાં ફળ ચાખે છે.

લોભ અને લાલચના ઊંડા ગારને તો, આ કાની જેહનમાં આપણે સધળે દેહાણે પગે પગ અડકીએ છીએ, પણ સમ્યાઈ, પવીનાઈ અને નીતી તથા પરહેજગારીના ખેડકોને જેઓ મકમ રીતે વળગી રહે છે, તેઓ અને ફક્ત તેઓજ દરમાં બીકડ દહને પાતાને આસાનીથી ઝોળાંબી પાક પરેવરદેગારની દગાદમાં અગનચખનમાં રાજ કરે છે.

મીરીસ ચુરોદહ સોરાબજી જુલવાલા.

જેનાં કામ તે તેજ કરે.

ગળા અંકમાં ગડબેડની વાતથી વાંચનારી ખાતુએ નજીવીતી હોવી ભેળી. એજ ગડબેડનો પારોશી કે જેને અથા અંકમાં જોખીઅડીને નામે જણાવ્યો હતો, તેને હવે આપણે તેનાં આખાં નામ પીટર જોખીઅડીનાં નામથી ઝોલખીશું.

પીટર જોખીઅડી પોતાના પારોશી ગડબેડી તદન જુદાજ અવાસનો હતો. તે અક્ષતહિલ, છદી અને તાતા સમાનનો હોવા ઉપરાંત, એક કુતરાનું દોડકું છીણવી લીધા બાદ તે પ્રાણી જેટલું અધીર થાય છે, તેથી પણ વધારે અધીરો હતો. અગરને ખોદાની મહેરબાનીથી તેને લાચક બાધડી મળી ન હતે તો તેને અગણીત ખખડું પડ્યું હતું. તેણી પોતાની ખુશી પ્રમાણે આનનારી, શુસ્સાવાલી એને તેણીના ધણી કાંઈ પણ મોતમોને મોડું જોવાડે નહીં એટલામાંજ તેની ચુક કાઢવાને તૈયાર રહેતી. પીટરનાં નસીબમાં એ એક મોટો ખામતો હતો, કે જે અગરને તેને મળ્યા ન હતે તો તે કદી પણ “ધીરજ અને નરમાસ એ સંપાત્તમ સદાયજી છે” એવું શીખવાને તે શક્તિમાન થતે નહીં.

એક દહારે ધાસની કાપણીના વખતમાં, પંકર કલાકની સખત મેહનત પછી દરેશાંનાં કરતાં વધારે શુસ્સે ધઈને ન્યારે તે ધર આખો સારે તેણે પોતાનું મોળજી માંડ્યું, પણ ન્યારે તેને કહેવામાં આવ્યું કે, “તૈયાર નથી” સારે તે તેણીને ધણેજ શુસ્સો કરીને દરેક આપડીના આગસુપણા વીરો ભા-પાણ ચલાવવા લાગ્યો. તેની બાપડી જોશી, “જાડા અને મા-વાળુ પીટર, કરી બતાવવા કરતાં મોલી બતાવવું વધારે સોહેજ છે. અગરને તેમ ન હોય તો આપણે આપણાં કામની અ-દ્રાગદહી કર્યો. આવતી કાલે હું તમારી નજાએ જઈને ધાસ મુકવીસ અને તમે મારે બાદે ધરવું. કામકાંજ કર્યો અને સારે આપણે ભેઈજું કે આપણુ જેમાં કોણને વધારે ભારી કામ છે અને કોણુ તે સારી રીતે બજાવે છે? પીટર બોલ્યો “અને કચુક છે, પણ સારેજ તમે જાણશો કે અમે! તરીખ બરધારોને કેટલું ખખડું પડે છે અને તે ધડા કે જે તમોને શીખવાની જોટલી બધી ગરજ છે, તે તમોને ખરી સભતવાળી વર્તવાને શીખવશે.

બીજી સદહારે મોટાં મજસકાંમાં તે બાઈ ખેતીનાં દધ્યાર પોતાને ખજે મારી, તે દીવસના ખુશનુઆ દેખાવો નીહાળતી બોલવી દવામાં મોટીથી ગીત ગાતી ચાલી. તેણીના બરધાર પીટર પોતાને ધરમાં એખો ભેઈને પહેલાં તો જરા ધબ-

રાયો, પણ પોતાની ફરતી ન કરવાને તે આતુર હતો, તેથી તે માખણ દોહવાને પેઢેલાં યુગ્મ ધ્યાનથી વળગ્યો, પણ પોતાના હાથ પેઢેલ પેઢેલાંજ તે નવાં કામ ઉપર અજાણ્યો હોવાને લીધે જલદીથી યાકી ગયો અને તેનું ગળું સુકાવા લાગ્યું તેથી તે ભોંપરામાં જે ખીર તરતનોજ લાવી મુક્યો હતો તે કાઢવાને વાસ્તે ગયો, પણ જેવો તે કાઢવા જતો હતો એવામાંજ તેણે ઉપર ડુકરનાં-ધુરવાનો અવાજ સાંભળ્યો; તે ડુકર રાંધણીમાં છુટી ગયું હતું. પીટર બોલ્યો “આફ માખણ દોળાઈ જશે.” એમ કહી તે હાથમાં પોતાની ડાંગ સાથે ચાર ચાર ફાંદીઆ કુદાની દાદર ચડવા લાગ્યો. લાં તેને થું દીસ્યું ? તે માખણનું વાસણ ઉઠું વળી ગયું હતું, તેમાંની બધી મઠાઈ જમીન ઉપર દોળાઈ ગઈ હતી અને તે ડુકર તેમાં લોટ હતું. એ વખત એવો હતો કે પીટર કરતાં ગમે એવું ત્યાંણું માખણ પણ અધીરું થયા વીના રહેત નહી. તે તેની પછાતે લાગ્યો અને તે ડુકર ધુરતું અગળા દોડવા લાગ્યું, પણ પીટરે તેને અટકાવ્યું અને બરાબર નેમ લઈને એવો તો એક સજડ ફેટકો તેનાં માથાં ઉપર લગાવ્યો કે તે ડુકર જમીનદોસ્ત સુકડું થઈ પડ્યું. બ્યારે તેણે પોતાની ડાંગ લોદીથી ખરડાએસી ભેઈ સારે તેને યાદ આવ્યું કે ખીરનું પીપ જે ઉધાડ્યું હતું તેનો વેલ બંધ કરતાં તે બુલ્લી ગયો હતો, તેથી તે બંધ કરવાને દોડ્યો. તે મથો સારે તે-માંથી ખીર ટપકતો પણ ન હતો, કારણ, અફરોસ કે એક પછી દીપ્ત તેમાં રહ્યું ન હતું. તેણે દોળાવથી મઠાઈ તથા બીજી થોડી મેળવણી જે શીઘ્રક રહી તેણે પાછું માખણ સંભાળથી દોહવાનું સર કીધું, પણ તેને યાદ આવ્યું કે તેની ગાય દોહત તમેજામાંજ કાંઈ પણ દાણા પાણી વગર બાંધી મુકેલી હતી. આ વખતે મધ્યાન્હ બપોર હતી અને તરતજ તે ગાય પાસ દોડી જતો હતો, પણ તે દોડકાઈને સાવચેત થયો હતો તેથી તે બોલ્યો કે “મારો નાનો છોકરો જમીનપર ભોટ છે, તે મારી ખાતરી છે કે જરૂર બંધું માખણ ઉઠું વાળીનામશે.” અચી તેણે તે માખણનું પીપ પોતાની કરતે લઈ બાંધી લીધું અને પોતે ગાયને વાસ્તે પાણી કાઢવાને કુવામાં દોરડું નાખ્યું, પણ કુવો જોડા હોવાના સમયે તે ખાતરી જલદી પાણી લઈ રાકી નહી તેથી અધીરો થઈ કુવાની થાળ ઉપર વાંડો વળાને એવા લાગ્યો, કે જેવામાં તે પીપમાંની સર્વ મેળવણી તેનાં માથાંપર થઈ કુવામાં ટોળાઈ ગઈ. પીટર બોલ્યો, “અફસોસ કે આજ મને સુદલ માખણ મગસો નહી; પણ કાંઈ નહી, મને ગાયની ખરદોત લેવી ને-હય. વળી થઈ મોડું થવાને લીધે તેને ખેતરમાં ચરવા લઈ જવાને મને વખત નથી, પણ મારી શું પડીનાં છાપરાં ઉપર સાફ ધાસ ઉગ્યું છે અને તે પ્રાણીને લાં ચરવા દીધામાં હું કાંઈ અડચણ જોતો નથી.” બ્યારે તેણે ગાયને તમેજામાંથી બહાર કાઢી સારે તેને છાપડા ઉપર ચઢાવવાને તેને સુદલ મે-હનત પડી નહી. તેની શું પડી એક ટેકડીની પાસે નીચાણમાં બાંધેલી હોવાને લીધે તેનું છાપડું તે ટેકડીથી સરખી ઊંચાણ ઉપર હતું. પીટર તે ટેકડી તથા છાપડાની ઉપર એક પોહણ

પાટનું નાખી તે ગાયને સહી સત્રામત તે છાપડા ઉપર લાગ્યો. પીટરને તે છાપડા ઉપર બેસી ગાયની જોડી કરવાનું પરવડ્યું નહી, કારણકે તેને કાપણી કરનારાઓને વાસ્તે સેરવો. બનાવી લઈ જવાનું હતું. પણ એમ કરવે તે ગાય પડીને કદાચ પો-તાનાં હાડકાં બાંધે એમ પણ હતું, તેથી તેણે તે ગાયની ગ-રદને એક બંડું દોરડું બાંધી તે કુમાડીઆંમાંથી રાંધણીમાં ઉતારી, પોતે રાંધણીમાં જઈ તે છેડા પોતાના પગની સાથે મજબુત બાંધ્યો. તે બોલ્યો, “આ રીતે મારી ખાતરી છે કે તે પ્રાણીથી હવે કાંઈ પણ મસ્તી થઈ શકશે નહી.” સાર આદ તેણે તે સેરવો કરવાનું મોડું માટીનું વાસણ-પ વળી જી-ભરી બળતું સત્રગાળ્યું, બ્યારે એકાએક તે ગાય છાપડા ઉપરથી સરી પડી, બેના બાચી ગરીબ પીટર કુમાડીઆંપર નેમમાં તે ઉપર ટાંચા અને નીચે મુડી સાથે અધર ઊંચો-તરત નીચો, અને તેજ પ્રમાણે તે ગાય પણ બહારની બાજુ દોડતી અધર લટકતી હતી. સારાં નસીબે બે એક લોટાંના કમળી-પાંચાં તે અરધોજ ઊંચે જઈને અટક્યો ન હતો, તો જોદા બંધો કે મેન-થું યતે ! આ રીતે બને જણાં એક અધર અને બીજું બ-હાર, હવામાં આકાશ અને જમીનની વચ્ચે અધર મઠકતી રહ્યું, અને મોડી યુગે પાડવા લાગ્યાં. સુમાણે તેની ગાંધીની પણ તેનીજ પેટે અધીરો હોવાને લીધે પોતાના જમખાના ન-ખતે પોતાના ધણીને બોજન ન લાવેલી ભેઈ ત્રણ પીટીટ મુકી વાર ભેઈ, ઘેરને આગ લગાડે એના શરસાથી કાર તરફ દેવી એવામાં અધર લટકેલી ગાય ભેઈ તેણી તેની વડદ શેરી મઈ અને બારે મેહેનતથી તે ગરીબ પ્રાણીને છુટકે કરાને વારને પોતાનાં લાતરાંથી તે દોરડું પાછું નાખ્યું, અને તે પ્રાંતી પોતાને જમીન ઉપર સહી સત્રામત ભેઈ મુકી ગયું. બનાવ પીટર કે જે જોયો લટકીને આકાશ તરફ નીચાણને ધીકારતો હતો, તેને માટે પણ એણે નસીબચોર ન દેના. તે ગાયનું દોરડું કાપવાથી તે બાજુનો બાર ફાંદો કાપાઈ પીટર જોયે મસતકે સેરવાનાં વાસણમાં પડ્યો, પણ તે ટૂંકી નસીબે તેને મારી આપી, કે તે આતસ પુરેતો સમજાયો ન હતો અને તેથી તે વાસણમાંનું પાણી ટાડું હતું તેથી પીટર તેનાં માથાંપર તે માટીનું વાસણ બામવાથી એક જોડા ધા, અને તેનાં નાખની ચાંમડી નીચળી જવા સીવાય વધારે જ-ખમી થયો નહી. બ્યારે તેની બાવડી રાંધણીમાં આવી સારે તેણીએ પોતાના બરવાસને લોહીમાં તરખોર થયેલો અને આવી સખત રીતે કાહેલ થયેલો જોયો સારે તે બોલી, “જુલો, હવે હું જે કહેલી હતી તે ખર્દ હતું કે નહી ? જુલો, મેં ધાસ કાપીને સુકાવ્યું છે અને હમેશથી જરાપણ કમતી નથી. પણ તમે જનરચી, જોવાળ, યા ધરવણી, જરા કહેલી કે માખણ કયાં છે ? ગાય કયાં છે ? ડુકર કયાં છે ? આપણું બોજન કયાં છે ? અગરને આપણું ગર્યું બર્યું ખરેખર મરણ પામ્યું ન હોય તો તેમાં તમારી સુક નથી, અરે ગરીબ ખર્યા ! અગર તારી સંભાળ રાખવાને તારી મા ન હોય તો તારું શું થા ! આ ઉપરથી તેણીએ રહવાનું અને ડચકાં ખાવાનું શરૂ કીધું. પી-ટરે પણ સરખાવી માથું નીચું કીધું. પણ યોગજ દહાડામાં

તેઓના પાડોશીઓએ જોયું કે તેણે પોતાના દરવાજા પડની નીચાની બદલી હતી. બે હાથ ને એક ખીજામાં બેરવાયણ અને લોહીના છાંટાથી ખરડાયલા હતા, તે જુસરીને તેને બદલે એક મધમાખીનો મધપુટો કે નેની આજુબાજુ મધમાખીઓ ચુલ્ચુલુલી હતી, તે પાડી તેની તજે નીચે પ્રમાણેનો લેખ લખ્યો હતો:—

“Bees sting much, But wicked tongues more.”

યાને મધમાખ ધણી ડંબે છે, પણ નકારી ડાઘ તેથી પણ વધારે ડંબે છે. અને પોતાની બાપડી ઉપર ને વેર લેવાનું હતું તે બધું આ લેખ કાતરાવવામાંજ હતું. આ વાત ઉપરથી માર્ગેડની તથા પીટરની બાપડીઓના સદૃશ્ય અને પસંદગી વાંચનારી બાનુઓની મુનસરી ઉપરજ સોંપું છું. ખરી એક સહી ને હાલ બપોઈ ધવથી છે, તે કહે છે કે “એ પસંદગી ધણી સહેલ છે.

આપણને ડહાપણ અને સદૃશ્યને વાસ્તે માર્ગેડની બાપડીની નામ કચેલી નેહીયે. તેણે ધારા છે તેનાં કરતાં માણસ જુદીજ કીસમનાં હોય છે. બ્યારે તમે તમારું ક-હીલાપણું પુરતાં નથી ત્યારે તમોને ઈનસાર અને વાનગી-પણું, જેમ કુલવ આગળ રાશણું પીકાર બરેથી છે તેમ પીકાર બરેઈ અને નાપસંદ લાગે છે. બરપારોની નાપસંદ આપણને કપકપને બદલે આ કરવામાં વધારે સમાપત્તી હોતી નેહીયે. બાનુઓ ! મને એવા બરપારોને વરા કરવાને નીચ્યો ઉપાય કામે લગાડવાથી તમારો બ્લો નથી. બરપારોને જે મને તે બોલવા જેવું અને તેઓની દરેક વાત ખરી માનવી અને એથી રીતે દરેક સારી વાતમાં તેઓને કબુલ રાખી વધારે માન આપી આપવું.” એક ખુબસૂરત જુવાન બાઈએ મને (બપોઈને) સવાલ કીધો હતો કે, “મે અગર આપણે ખરાં હોઈએ તેઓ આપણને શું મુશ્કર રહેવું નેહીયે ?” અતઃ બનાં નહી. તેની જુલ માંગવી નેહીયે, પણ કેવી રીતે ? નહી કે ટંડા શીસાદથી, પણ એક ખ્યાતના સાદા રાખેથી, કે જે સાંભળી અતઃબતાં તે પોતાનું સર નમાવી પોતાની જુલ પુશીથી કબુલ કરશે. બીજ એક તરતની પરજોલી વધારે સોહામણી બાનુએ મને (બપોઈને) શીખાવણ કીધી કે, વધારે સાહે તો એ છે કે, બ્યારે આપણે આપણા બરપારને ચાહતાં હોઈયે ત્યારે એવા કંઠસા બનવોજ મુશ્કેલ છે. મેં જવાબ કીધો, “મારા બચ્ચાં, તારા કહેવા પ્રમાણે તો એ એક ચાલી સમાનજ છે; દરેક નજી તે જાણે છે પણ કોઈ અમતમાં આપણું નથી. નહીં સુધી આપણે બરપાર આપણી સાથે સારી રીતે ચાલી આપણી મનગમતી ચીજે આપણને પુરી પાડે છે ત્યાં સુધી તો સવે ઠીકજ છે, પણ પછી ? આપણી જુવાની અને ખુબસૂરતી જતી રહે છે, અને પછી આપણી મનગમતી આપણને સત્તાક સંપત્તિમાં રાખી શકતી નથી. બેહેતર છે કે માયાજીપણું અને સદૃશ્યને વધારે કાણમાં રાખો, કે ને આપણને ખ્યાતની માફક હોના ન હતાં હમેશાં આપણને આપણી જીવંતી સુધી કામ લાગશે.” બાનુઓ, મને તે વીચારો, પણ મને તો આ બપોઈના બોલ ખરેખર કીમતી લાગે છે.

મીસ નેલ બ્રમબી.

સ નેલ બ્રમબી તા. ૧૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૭૮૦ નાં વરસમાં બરલીન મધે જન્મી હતી. તેણી ૧૦ મે વરસે બાપ સાથે જે-હેસવેહેલી ઈંગ્લંડ ગઈ હતી. ત્યાં તેણી લીસમે વરસે એમ. એ. યઈ હતી. તેણી ફ્રેન્ચ, લેટીન, ગ્રીક, પર્સીયન તથા ગ્રેકમાં બાપા જાણતી હતી. તેણીને ઈંગ્લંડમાં ધણું માન મળતું હતું. તેણી શીક્ષ તથા પીઓનો વગડી જાણતી હતી. તેણી માતામાં ધણી દુરપાર હતી અને રામ ધણો મુંદર હતો. નેલ બાપની એકપુરી હોવાથી ધણી લાડપત્રી હતી. તેણી બાપથી-પુત્રી પડવા માગતી ન હતી. તેણીએ ૧૮૦૦ નાં વરસમાં My Home નામનું એક પુસ્તક બરમન બાપામાં રચ્યું હતું. તેણી લેવીસમે વરસે બરલીન પાછી ફરી હતી. મીસ બ્રમબી પોતાનો બાપો વખત પુસ્તકો રચવામાં, નોવેલો લખવામાં તથા મણીન શાસ્ત્રને અભ્યાસ કરવામાં કંઠાડતી હતી. તેણી મણીન શાસ્ત્રના અભ્યાસમાં ધણી વખણાયત્રી હતી. મીસ બ્રમબીએ ૧૮૦૩ નાં વરસમાં બીજા નાવેલ નામે Close to the Threshold પ્રગટ કીધી હતી, તે ઈંગ્લંડમાં સર્વેને લાં વચાતી હતી. તેણીને બાપો નોવેલ લખવા માટે કીસાઈડી તરફથી ચાંદ મળ્યો હતો. તેણી ૧૮૦૫ માં પાછી ઈંગ્લંડ ગઈ હતી, જ્યાં તેણીની સહીમોતીઓએ તેણીને માનથી વધાવી લીધી હતી.

૧૮૦૮ માં તેણીએ નીજ નોવેલ ફ્રેન્ચ બાપામાં લખી હતી, તે ફ્રેન્ચ ઓએને ધણી પસંદ પડી હતી. તે નોવેલ વાંચવા લાખક હતી. તેણી ઈંગ્લંડની મોનમલનદથી કંઠાળી ૭ મહીનામાં ઈંગ્લંડને છેડી સલામ કરી પોતાને વતન સહીસલામત ગઈ હતી. મીસ નેલ બ્રમબી ધણી મેહનત કરી તથા ગરીબોનું બહુ કરવામાં વખત મુગરી આ દુનિયાને છેડી સલામ કરી પોતાની પાછમ સહીમોતીઓનું મોઢું ડાળું પુરતી જેવી દુનિયામાં આસરો લેવાને ગઈ હતી.

નવાનખાઈ અરહેશર રોક.

સ દ ગુણી શીક્ષક

મેઝમ કી રોઝખરે ટેકણે પડી.

નસમાં એક વખતે રોજસ પીધરનાં રાજ્યમાં ચાલતો જુદમ ન ખખાવાથી બ્યારે ધણક ભેટાને લાંથી નાહરી જઈ બીનનાં રાજ્યનાં આશરે સોધવે પડ્યો હતો, તે વખતે એક ખાનદાની કુટુંબની બાઈને પોતાના ધણી અને એકપુરા દીકરોને જુદમગાર રાખનાં જુદમમમાં ફર્યા પડી પોતાનો જન ખ્યાલવાને અરે નાહરી ઇમલડમાં આવવાની ફરજ પડી હતી. આ બાઈની ઇમલડમાં પણ થોડીક એજાખાણવામાં હોવાથી તેણીએ લાંજ આવવાને વીચાર કીધો અને થોડાક દહાડા સુધી એક હોટેલમાં રહી આસપાસનાં સધણાં સદમાત નેઈ લીધો અને પછી કાંઈમી કરીને પોતાનું યુગ્મરાણ યાપ એવે આખરદાર ધંધે કરવાને ટેવાવ કરી કોઈ આખરદાર કુટુંબમાં છોકરાંઓની શીક્ષક તરીકે રહેવાની નહેર ખખર છપાવી. હવે આ બાઈ મેઝમ કી રોઝખરે લાં એજાખાણ હોવાથી કેટલેક ટેકણેથી તેને રાખવાની માંમણી યઈ અને અતે એક સારે ટેકણે તેણી મોટે પમારે શીક્ષક તરીકે રહી.

મીસીસ રોઝખરેને એકદમ ચાર બાજકોને શીખવવાનું કામ મળ્યું હતું. આ બાજકોની માતાનું નામ મીસીસ હેરકોટ હતું અને તેણી વીધવા હતી. હવે તે બાજકો ઉપર આ અતી ધણી ખ્યાર રાખતી હોવાથી તથા વળી તેમને બાપ પણ ન હોવાને લીધે તેમની ઉપર ધરમાં કોઈને પણ આંકેશ રહ્યો નહીં અને તેથી બચ્ચાંએ જેમ ગમે તેમ કરતાં. તેમની માતાએ તેઓને નીરળાં પશુ મુકી બોધ્યાં, પણ લાંથીથી તેમની રોજ ફરયાદ આવતી, અને અતે એવી ફરયાદો તેઓની માતાથી ન સંભળાવાથી તેણીએ તેઓને પાછાં ધરમાંજ રાખ્યાં; પણ હવે તે તેઓથી એટલી તો કંટાળી ગઈ હતી કે કાંઈમી કરીને હવે તેઓને કોઈના હાથ તમે સોંપવાના વીચારમાં હતી, તેવામાં વળી મેઝમ કી રોઝખરની નહેર ખખર વાંચી ધણી ધુશી યઈ અને પોતાની એક સહીની બલામથથી તેણીને તેગવી છોકરાંઓને સોંપી દીધાં. તેણી ગોલી “જુઓ મેહેન, હું હવે આંએ છોકરાંઓને તમુને સોંપું છું, પછી તમારે ગમે તેમ કરીને એ લોકોને કળવે અને સુધારો. તમુને જે કાંઈ નેઈરે તે આપવાં અપાવવાને સારું હું તમારે ઉઠાં. મેં મારા બધાં ચાર નરોનેબી કહી મુક્યું છે અને તે લોકોની તમે જેમ કહેશો તેમ કરશો.”

મેઝમ કી રોઝખરે હવે ચારે બાજકોને પોતાની આગળ લીધાં. છોકરાંઓ તે દીવસે આખો દહાડો સુધી નરી શીક્ષક કવી દશે, શું કરશે, કેમ શીખવશે, મારશે કે, ધમકાવશે કે, વીચેરે વીચારો કયા કરતાં હતાં, તેમાં શીક્ષકને જરા ખુશસુરત તથા માથાણુ નેઈ પેહેલેજ દહાડે બધાં છોકરાંઓ ખુશ થયાં અને સધળાંને તેણી ધણી ગળી.

મેઝમ કી રોઝખરેને હવે પેહેલાં પોતાનાં ચારે શીષ્યોના ખવાસ અને ચાલચલણુ નેઈ લેવાનું હતું. એ ચાર છોકરાંઓમાં ત્રણ છોકરીઓ અને એક છોકરો હતો. છોકરી સર્વથી નાનો હતો અને તેથી તે સર્વને બહુજ લાડકો અને આખાં ઘર ઉપર હાકમી બોગવતો હતો. તેનું નામ હરપટ હતું. તેને માત્ર દુખ એક એજ હતું કે, તેની માએ તેને ધડી ધડી બાલ હોરવા અને ચળકતાં તથા સોનાં કપડાં પેહેરવા કહેતી, અને જો જરાથી તેના બાલ ખોળાવના કે કપડાંપર લાપ પડેલાં જોતી તો કાંઈ સહીએ આવેલી હોય તેના દેખતાંથી તે ફરોત કરી “મીકોડાલ, મેકો વેલો, બખરની” વીચેરે કહી મીકવતી. આથી તેને પોતાની મા આગળ મુદ્દલ જવા મળતું ન હતું અને તે રાંધણીમાં તથા ચાકરો અને ધોણાવાસીઓની આગળનો આગળ ફરતો હતો. તેની ઉમ્મર આસરે પાંચ વરસની હતી.

હવે મીસીસ હેરકોટની નાની દીકરી ફેવરીતા જે ફક્ત આ છોકરા કરતાં રોડન વરસ મોટી હતી, તે પણ માની બહુજ લાડકી હતી. તેને તેની માપની જે સહી મીસીસ મળ્યા આવતી તે રમાડતી, બોલાવતી અને તેની ધણીક વખાણ કરતી. આથી તે સધળાં બાઈ મેહેનોમાં પોતાને સર્વથી ખુશસુરત સમજતી અને તેથી ધરમાં જેમ ગમે તેમ સર્વને કંટાળો આવતો અને યુને ખુશ મરાવતી.

વડી મેહેન બાર વરસની હતી અને તેનું નામ ઈસબોથા હતું. તે લગ્નાર ચાલક હતી, તથા તેની યાદાસત શક્તી મળ્યુત માત્રમ પડતી હતી. આથી તેની માતા તેની એટલી તો હદખાર વખાણ કરતી કે તે છોકરી પોતાને ધણીજ દુસિયાર અને કાબેલ સમજતી, તથા પોતાનાં બાઈ મેહેનોમાં બોલેલાંને ધડી ધડી હસી ઝાડતી અને હમેશાં ધરમાં તેમજ બાહર પોતાની દુસિયારી દેખાડી દેવા જતી અને તે માટે ધણી મગર રહેતી.

હવે સર્વથી છોટી મેરીસા નામની હતી, તે જરા નરમ ખવાસની અને એણે શીખેલી હતી; તે જાડું યાદ રાખી શક્તી ન હતી અને પોતાનું જે કાંઈ મોટે કરવાનું લેસન હોય તે તેને બહુ અધકું લાગતું. વળી તેને તેની મા મેહેન ઠોક અને આગમ કહેવી, જો કે તે કાંઈ ખરેખરી આગમસ તો હતીજ નહીં; પણ આવા રાજકોથી તે મનમાં બહુજ બળાપો કરતી અને પોતે કયું પણ કરી નહીં શકે એવી ધારી તથા વડી મેહેનને ધણીજ દુસિયાર સમજી હમેશ બળ્યા કરતી અને કાંઈમી નહું કામ સાર કરતી વખતે ઉલટ કરતી ન હતી, પણ હમેશ કયું પણ કામ કરવા માટે પોતાને ના-

લાયક ગણતી અને વડી મેહેનને બહુ દુશિયાર સમજી આવતા થતી.

હવે સારે આવી રીતે મેડમ કી રોજખરને મોટે ઘરનાં એક એકથી ઉતરા ખવાસનાં ચાર બાળકોને સાથે ફળવણી આપવાનું કામ માયે પડ્યું હતું. આમાં તેણીને ચોલાક દહાડા સુધી દરેકનો ખવાસ અને રીતભાંત નોઈ લેતાં ઘણીક અડચણ પડી. પછુ પછી તેણીએ પોતાનું કામ ઘણીજ સહેલાઈથી સડસડાત આગળ ચલાવી મુક્યું. વળી છોકરાંઓની મા મારીસ દેરકોટે મેડમ રોજખરને ઘરમાં સઘણા દક આપ્યો, અને તેણીનાં બાળકોને ફળવવા માટે નેટલી પોતાનાથી અને એટલી સમવડ કરી આપવામાં કરી કમ્પર રાખી નહી, અને તેણીએ પણ રક્તે રક્તે નોઈ લીધું કે તેણીની આ મેહેનત કરી પણ અકારત જતી ન હતી; કેમકે છોકરાંઓને માટે શીક્ષક રાખ્યા પછી એકજ ગલીનામાં તેમની માતાએ પોતાનાં બાળકોમાં ઘણા ફેર પડી ગયેલો જોયો.

એક દહાડે મેડમ કી રોજખરની વડી શીખ ઈસામેલાએ ઈતીહાસમાંના કાંઈ બનાવનું વરસ પોતાને યાદ ન રહેવાથી તે તેણીની શીક્ષકે કહી દીધું તે ઉપરથી અનજ્ઞ થઈ બોલી “ખરેખર રોજખર, તમને દમચાં બધુંજ ખબર છે સારે તો તમે મારાં નેટલાં હશેા સારે કેટલું બધું શીખી ગયાં હશેા ?

પોતાની આ નવી શીક્ષકના હાથ હેઠળ આવ્યા અમાકે ઈસામેલા કહી પણ કોઈને એવું કહેતી કે સમજતી ન હતી, કેમકે તેણી હમેશ પોતાને સર્વથી દુશિયાર સમજતી હતી, પણ હવે રોજખરને પોતાના કરતાં ઘણીજ દુશિયાર ભેવાથી તેણીની મજારી ઘણીખરી જતી રહી અને તેણે કાંઈ પણ દુશિયાર નથી એટલું તો હવે તેણી સહેલાઈથી સમજી શકી અને તેણે તેણી કહેલું અગાઉ કરતાં શીખવા પર વધુ મેહેનત લેતી હતી.

પોતાની શીખને ઉપલો વાક્ય બોલતી નોઈ મેડમ કી રોજખર કરી પણ વડાઈ ન લેતાં બોલી, “નહી ઈસામેલા, એવું કાંઈ નથી, હું પણ તમારા નેટલી હતી સારે કાંઈ તમારા કરતાં ઘણું શીખેલી ન હતી, ઉલટું વળી મારાં બાળાપ તો મારે માટે તમારી માફક શીક્ષક રાખવાને પણ અચકત હતું, અને તેથી હું તો મારી વાદાલી માએનાજ હાથ હેઠળ શીખી હતી. એ તો જેમ જેમ આપણે મોટાં થતાં જઈએ અને વધુ વાંચીએ લખીએ તથા દુનિયામાંની રીતભાંતો નોઈએ જાણે, તેમ તેમ આપણું જ્ઞાન અને બુદ્ધી ખીજતી જાય. તમે પણ મારી માફક મોટાં થશો અને દુનિયાને અતુભવ મેળવશો સારે તમેજી સઘણું જાણશો અને સમજશો.”

શીક્ષકને મોહટથી આવ્યા સન્મતાભર્યા બોલો સાંભળી તથા તેને એક સહીની માફક પોતાની સાથ હળી જતી નોઈ ઈસામેલા બહુ ખુશ ખુશ થઈ ગઈ, અને તેનાં આવ્યા ખવાસથી એકજ નહી પણ દરેકે એકજે તેને માત્ર શીક્ષક તરીકેનું માન આપીનેજ નહી રહ્યું પણ તેને ખરાં દીક્ષથી અને આએના જેવા પ્યારથી ચાહવા લાગ્યું. નાનાં છોકરાં ડરજઈ અને ફેવરીતા જે અમાકે કોઈને બતાં ન હતાં અને સઘણું પોતાની ખરજ મુજબનુંજ કરી જ્યાંને પુછ્યા જુમ પડાવતાં હતાં,

તેઓએ પણ હવે દરાવ કીધા કે મેડમ કી રોજખર જે કહે તે ગમે એવું મરજી વીરધ હોય તોપણ કરતું, અને જો કે તે બાળકો કાંઈ બધુંજ તેમ કરી તો નહી શક્યાં, પણ તેઓ તેઓ ઘણીક વેળા પોતાનું મન મારીને એ દરાવ પાળવાની કોસેશ કરવા લાગ્યાં.

કરી પણ મારફાડ કીધા વગર અને ધાક ધમકી રાખ્યા વગર છોકરાંઓ ઉપર આવી અસર થતી નોઈ મેડમ કી રોજખરને ઘણી ખુશથી લાગી, અને તેણીએ તેવીજ માયા બરી રીત ચાલુ રાખી.

એક દહાડે બાળમાં ફરતાં ફરતાં છોકરાંઓએ પોતાની શીક્ષકને કાંઈક ગમગીન નોઈ; ખસુસ કરીને ઈસામેલાને એવું લાગ્યું અને ઈસામેલાએ તેનું કારણ જાણવા માંચું. તેણી સમજી કે શીક્ષકની તબીએત કીક નથી અને તેથી તેણીએ જલદી ધર જવા માંચું, પણ તેમની શીક્ષકે તરતજ પોતાનું મોહ દસ્તું કરી છોકરાંઓને કહ્યું, “નહી નહી, કંઈ નહી, એટલું જલદી ધર જવાની કરી જરૂર નથી, હું તો તદન તંદરોસત છેડો, મારી તબીએતને કમું તુકશાન થયું નથી.” પણ નીચી વાક્ય બોલતાં તેણીની આંખ આંસુથી ભરાઈ આવી અને બીજાં કોઈની નજર તે ઉપર ન જાય કરીને તેણીએ રમાસ લઈ પોતાનું મોહું તુછવાને બાદજો આંખમાંથી આંસુ નીચે પડતાં એકદમ અટકાવ્યાં; પણ એટલું છતાં ઈસામેલાએ તે જોયું, અને તે વખતે તો કાંઈ નહી બોલી, પણ ધર આવ્યા પછી તેણીએ પોતાની આ બાપાજી શીક્ષકને તેણીની દમગીરીનું કારણ પુછ્યું અને સઘણાંઓની મરજી હોવાથી તેણીએ તે દીવસે રાત્રે જમી લીધા પછી પોતાનો હેવાલ આ બચ્ચાંઓને કહી સંભળાવ્યો. સઘણાં બચ્ચાંઓએ પોતાની શીક્ષકને દુખભરી હેવાલ ઘણાં ધ્યાનથી સાંભળ્યો. ‘સંજમાં મેડીદાસનું ધ્યાન તેમાંની એક ચોક્કસ બાબદ ઉપર ગયું. મેડમ કી રોજખરે પોતાના હેવાલમાં પોતાની એક મરી ગયલી દીકરીનું બધુંજ આપ્યું અને મેડીદાસનું ધ્યાન તે ઉપર લાગ્યું, તથા તેણીએ બારીકથી સવાલો પુછી પુછી તેની શીક્ષકની આ યુગરી ગયલી દીકરીની જેમ બને તેમ વધુ ને વધુ વ્તાત જાણવા માંચી. બધું જાણી લીધા પછી સેવરે તેણી અફસોસ કરતી બોલી, “રોજખર! વાકું આવે તે હોતે તો અમારી ઈસામેલાને તે કેવી ચાહતે! ખચીત તે તો મારી ઈસામેલાની સંબીજ ધઈને રહેતે! કેમકે ઈસામેલા તો ઘણી અકસવાન અને દુશીઆર છે. પણ હું તો તેને ગમતેથી નહી, કેમકે મને તો કંઈ આવડતું નથી અને મારેથી કંઈ ધઈ શકતુંથી નથી, પણ તોખી હું તો તેને ઘણીજ ચાહતે જો.”

મેડીદાસનાં આવ્યા રખેા સાંભળી પોતાની યુગરેલી દીકરીની ચાહમાં વળી રોજખરની આંખો ભરાઈ આવી અને તે તુછતાં તુછતાં તે બોલી, “જા બા, મેડીદાસ તું એમ નાં બોલ! મારી રોજીખી કાંઈ એવી ન હતી. કે તમારાંમાંથી એકને ઘણી ને ખીજ ને ચોડી ચાહતે!”

પણ વાર રોજખર, શું તમે એમ ધારોછો કે હું કોઈથી રીતે મુશરી શકોશ! ને ઈસામેલા જેની દુશિયાર ધધી! તમે જેમ

હરખર્તેને ને ફેરવતાને ડાઘાં કરી નાખ્યાં તેમ મનેથી હુસિયાર કરશે ?”

“અલખત, અલખત, મારી દીકરી નહીં કંથ છે ? જે તું મે-
હેનત કરશે તો ઈસાખેલા શું પણ તે કરતાંથી વધુ હુસિયાર થઈ શકશે.”

“અરે નહીં નહીં, કદી નહીં, એ તો હું માતુંથી નહીં. એ
ખોદા ! મારી ઈસાખેલા કેવી હુસિયાર છે ! ને હુંજ એવી રહે !
મારાં માસીથી તે દહાડે ઈસાખેલાની વખાણ કરી ગયાં હતાં
ને મને તો બધાં દોઢજ કહે છે ! પણ વાઈ રાજપર, મને કહોની
તમારી રાજીના શું કરતી હતી ? જે તે કરતી હતી તેજ
મનેથી કહેવો કે હુંથી તેમ કહું ને તેના જેવી યાજી. અરે
ખોદાએ ! મને એવી ડાહીને હુસિયાર છોકરીએ જુએ કેવું થવા
ગમે છે ! મને કહે રાજપર, કે તમારી રાજીના શું શું વાંચતી
હતી, કોણ કોણની સંગત રાખતી હતી અને આખો દહાડો
કેમ ચુમતરતી હતી અને પછી હુંથી તેમ બધું કરવાની કોશિશ
કરીશ. પણ વાઈ, જે હું તેમ બધું કરું તો તેના જેવી યાજી
કે વાઈ !”

“અલખત ! અલખત, મેટીકડા તું દરએક રીતે સારી અને
સમજી છોકરી છે અને વળી મેહેનતુથી છે; તેથી જે તું
ઉમંગથી કામ કરશે તો જરૂર તું તારી ખાહુશ પ્રમાણેની
ડાહી, સમજી અને વીચારવંત છોકરી થશે.”

“વાઈ, પણ સારે તમારી રાજીના કેમ કરતી હતી તે બધું
મને હમણાં કહેની કે હુંથી પછી તેમ કરું !”

“હા, પણ તે વીધે હવે આપણે કાલે વાત કરશું, હમણાં
તો હરખર્તેને પેલાં મીટ્રા દેખાડનાનાં જે તે દેખાડપે.” એટલું
બોલી રાજપર એક મેટી પીકચરની ચોપડી લાવી અને એક
પછી એક જનવરોનાં મીટ્રા તેને બતાવી તેવું તે બચ્ચાનાં
ધ્યાનમાં ઉતરી શકે એવું જીવ રાન આપવા લાગી. હર-
ખર્તેને પોતાના પાકની જોડણી કરવાને આગળ જાડું કંટાળો
લાગતો, પણ હવે તો આજે આવાં સુંદર મીટ્રા જોઈને તથા
વળી તે સાથ તેઓવું કાંઈક બ્યાન પોતાની શીક્ષકને મેટ્રા
સાંભળીને તેને એવી તો ઉલટ થઈ કે હવે તે નવાં મીટ્રાનાં
નામે પેહેલાં શીક્ષકને ન પુછતાં મીત્રની નીચે લખેલા મેટ્રા
આક્ષરો પોતે જોડણી કરી ઉઠવાપડે અને એ રીતે શીક્ષક
કહે તે આગળ પોતે તે નામે વાંચવાની કોશિશ કરી જાડું
હરખાઈ જતા અને તે નામે જોડણી સાથ યાદ રાખવાની
કોશિશ કરતો. આવી રીતે કરવાથી એકદમ તે ઘણાં મીટ્રા
જોઈ ન લેતો, પણ રોજ ગમે તેણે તથા જાડું જોઈતો અને એ
રીતે રમતાં રમતાં તેને મેટ્રા વખતમાં જાડું જાન મળતું.

રાજપરની શીખવવાની મેહેલ રીત.

યોડા દહાડા ગયા પછી એક દહાડે હરખર્તે પેલીજ ચોપ-
ડીમાંથી મીટ્રા જોઈ લેતો હતો, તેવામાં તેની માથ આવી અને
આજે તો હરખર્તે હમેશની માથ પોતાની માથ પાસે દેડી
જઈ તેને કંટાળો આપવાને બદલે પોતાનાં મીટ્રા જોવામાં
ધ્યાન ધારી બેસી રહ્યો. આથી તેની માતાને ઘણી ખુશી

અને અજબથી ઉપજી અને તેણી તે માટે રાજપરને કાંઈ કહેવા
જતી હતી, પણ તેણીએ તેને અટકારી અને છેલાં ચીત્ર વીરો
તે હરખર્તેને કહેતી હતી તે સંપત્તિ જલદીથી પુરું કરી લઈ
હરખર્તેને રમવા મોકલ્યો અને પછી તેઓ અને જાડું વાતે
પેલાં. પેહેલાં મીસીસ હેરકોર્ટ બોલી—“અરેખર રાજપર હું
તમારો આવો મેટ્રા આજાર કેમ માતું ? તમે મારી દીક-
રીએને તો ડાહી કીધી, પણ વળી આજે આવા મસ્તીખોર
જુદાકોની જેર કીધો. અરે ! તોઆ ! હું બધે વખત તો
એને સ્કુલમાંથી મોકલી મોકલીને ઘાડી, પણ સાંખી એ
કાંઈને બદલી નહીં અને વળી માસ્તરો તો કહે જે તમે એ
નાનાં બચ્ચાંપર જીવમ પાડો. એમ કહીને કશાથી ધાક
ધમકી રાખે નહીં અને પછી એ દુકતો આપો દહાડો થેરમાં
મારી ઉપર તરેહવાર કરે ! વળી તમે ક્યાં બાળખાં છેઓ
કે તેની વાત ! તમે આખ્યાં સારે કઈએણે યોડું તોફાન
કીધું હતું ! પણ એ તો કોણ જાણે તમે એવું તે શું કરો
કે જાણે હવે તો મોકરાં જેવો થઈ ગયો છે. જીવો રાજપર
કઈ શીકર નહીં, તમારે ગમે તો મારા, કાડો, ગમે તે કરો !”

“અરે ! અરે ! પણ કાંય શું કરવા ! મારે શું કરવા જો !
એટલાં બચ્ચાંને મારે કોણ વળી !”

“હું શું ! મારે નહીં ! સારે શું કરે ? મસ્તીતોફાન કરે
સારે વળી મારવાંથી પડે, ધમકાવવાંથી પડે, સૌજન કરવું પડે
તો વળી !”

“કંઈ વાત ! એમાં શું ! વળી બચ્ચાં હોય તો મસ્તીથી
કરે ! તોફાનથી કરે ! સૌજન કરે તો વળી ! એમ તેને ધડી ધડી
મારવા કરે તો પછી તો ઉલટા તે બચ્ચાંને કશો ડર રહેજ
નહીં, અને વળી ઉલટું મારવાથી તેનાં આંખને ઈજા થાય.”

“પણ સારે શું કરે જો ! મને અજબ લાગે છે કે સારે તમે
મારવા ધમકાવ્યા-વગર એ લોકને કેમ સુધારશો ?”

“અલખત, અલખત, હું મારવા વગરનું તમારાં બચ્ચાંને
તમારી મરજી મુજબનાં કેળવણી નહીં જાણુંએ મીસીસ હે-
રકોર્ટ, કે જેટલાં બચ્ચાં મારથી બીગડે છે તેટલાં બીજા કશાથી
બીગડતાં નથી. બચ્ચાંને મારવાથી તેઓ આપણને માટે ખ-
રાબ વીચાર લઈ જાય છે, અને આપણને ધાતકી સમજે છે;
વળી એટલુંજ નહીં પણ તેથી તેમનાં મન ઉપર બીજીથી
પછી અસર થાય છે. આપણે જે બચ્ચાંને મારણે કીધે તો
તેઓ મારે તે ઉપરથી તેવોજ ધડો લઈ એક બીજા ઉપર
હાથ જીયકવા શીખે છે. ધણે થેર બચ્ચાંઓમાં બાઈ મેહને
એક બીજા સાથ મરાય છે અને એકએકને મારે છે તથા મોદ-
માંથી ખસી સજીતો બેસે છે, અને તે તેમની ખામી તેઓ
પોતાનાં અતી વાહાલાં માગાપ તરફથીજ શીખે છે. પેહેલાં
તો માગાપ વીધે છોકરાંએને ઘણું જોડું મત હોય છે, અને
તેથી સ્વભાવીક રીતે તેઓ પોતાનાં માગાપની નકલ નાનપ-
ણીજ કરવા માંડે છે. માટે એવી વખતે તો માગાપોએ
ખતમાં સુધી પોતાનાં બચ્ચાંએને ખ્યાર છૂટવો જોઈએ. પણ
જ્યારે તેઓ બચ્ચાંએને ઈજા થાય એવી રીતે માર મારે છે
સારે તે બચ્ચાંએ પોતાનાં માગાપને ધાતકી સમજે અને

તેમની નકલ કરી પોતે પણ એવું એવું કરવા શીખે. તેમાં તે બાળકોના મુદ્દલ વાંક કઢાવી શકાય નહીં.”

“અરે! પણ ત્યારે તમે મને કહેલી તો! બચ્ચાને મારવા ધમકાવના વગર કેમ સુધારી શકાય?”

“પેહેલાં તો બચ્ચાઓને સુધારવાની ગરજ પડે એવાં થવાન ન હતાં જોઈએ; એટલે કે તેમને બીગડવા ન દેવાં, અને પેહેલાંથીજ તેમની ખામીઓ સુધારી પુખ્તિવંતાં કરતાં જવું અને તેમ કરવાને માટે માર કે ધાકથી નહીં પણ સમજાવતથી કામ લેવું. સમજાવતથી બચ્ચાનાં કુમળાં મન ઉપર જલદીથી અસર થાય છે, અને તેઓ પોતાની ખામી સહેલથી સમજી જઈ તે સુધારવાને યત્ન કરવા માંડે છે.”

સાલો બા હોશે! એમ તો એમ! તમારે ગમે તેમ કરો અને એટલાં મારાં હોષરને હાલાં ને સહુનાં કરો. તમારે ગમે તે લેઓ મંગાવો, જોઈએ તે કરો. આએ મારાં ધર-માંનાં બધાં માણસોની તમારાંજ સમજને અને આએ મારો ગાદી ઘોડો છે તેની તમારાંજ સમજને, જે જોઈએ તે લેઓ, વાપડો અને ખરચો, પણ કંઈથી કરીને એ લોકોને સહુનાં કરો! જુઓ રોજખર, હું કંઈ એ લોકોને ધણું શીખવવા નથી માંગતી, પણ એટલુંજ કે થોડું ધણું જરૂર જેવું શીખે અને સારાં, હાલાં અને સહુનાં થાય એવું માંડું છું. કાઈ આવેછે જ્યારે તમે એ લોકો કેવાં મેલાં થોડા ફરેછે અને થોડાં એકાં કઢાડે છે, તેમાં સીમાં આએ ફક્તો તો માડું એટલું પાકવે છે કે મને એથી ચીડ ચડેછ કે જાણે એ લોકોનું શું ને શું કરી મુકું!”

“કાંઈ નહીં, કાંઈ નહીં, મીસીસ હેરકોર્ટ, તમે એટલાંબધાં બીદોછો શું કરવા! તમારાં બચ્ચાં કાંઈ છેક દલ બાહેર બી-ગડ્યાં નથી. તેઓ તો માત્ર અણસમજને લીધે કાંઈ કાંઈ બુલકે છે અને તે તો તેઓ ધણું જલદીથી સુધારી શકશે.”

“હા, હા, બસ, બસ, મને એટલુંજ જોઈએ છે અને તેમ થાય તો બસ હું સદા સુધી તમારી આભારી થઈ રહીશ.” ઉપરી વાતચીત થયા પછી તેઓ છુટાં પડ્યાં અને દબે પછી છેકરાંઓમાં થતો ફરફાર બારીકાથી જોઈ લેવાનાં તેમની માતાએ પકડે દેવાવ કીધો.

[સાંધણુ છે.]

શીશીનબાઈ રૂસ્તમજી.

“એ તમારા પુત્રાને શું થયું? એ રડતો સંભળતો નહીં.”

“એને જીમ પાડવાની રૂબ મેં મુકાવીય.”

“તે કેમ, કાંઈ અસીલ આપીને સુવાસી મુકોછો કે?”

“નહી, હું કોઈ નવતની દવાઈ આપતીજ નથી. મેં તદ્દન ન-ચીન મુકતી રચીછ.”

“તે શું?”

મકરણુ ૯ સુ.

હેવોર્ડ અને મીં કામપટનાં ધરની વચ્ચે એક નાની નદી હતી, અને તેની ઉપર મીં હેવોર્ડ આવવા જવા માટે કામરોનો એક મણોજી શામઘીતો પુલ બંધાવ્યો હતો. આ પુલ બાંધવાનો વીચાર દરબાર અને એમીનાં જેમનાથી ઉત્પન્ન થયો હતો. આથી કરી મેં કુંડોમાં લાંબી રસ્તેથી જવાને બદલે ધણીજ સહેલાઈથી એકએકને ધર જઈ આવી શકતાં હતાં.

આ પુલ ઉપરથી દરબાર ઝડપમાં મીં હેવોર્ડનાં ધર તરફનો રસ્તો લીધો, અને તેવણના કમપાઠોમાંથી રીઠી પણ વધારે લાંબો રસ્તો છોડી તે બાંહેટીડે રસ્તે ધર તરફ જઈ પુગો.

કાંઈ બીજો વખતે આવા મુંદર દહાડા અને તેથી વધારે મુંદર આસપાસના દેખાવોને તે વખાણવા ઉભો રહેતે અને દહાડા આસ્તે આસ્તે એમ તેમ ફરીને જતો. પણ દમણાં તો તે પોતાના વીચારોમાં ને વીચારોમાં—કે જે ધણા દીવણશ કરનારા ન હતા—અંદર ધર્યો ગયો. આસપાસ ફરતાં મેંદાનાં ટોળાંઓ તેની ઝડપથી ચોંકીને બીજા બાળુ નાદસી થયાં, બ્યારે દરજી કે જોઓ તેને સારી રીતે પીછાણતાં હતાં તેઓ અજાણીથી તેની તરફ તીકવા લાગ્યાં.

“જોદા!” તે ધરના દરવાજા આગળ જઈ પુગી બહારનો ધંટ વગાડતાં બોલ્યો, “મને ખબરથી નથી કે હું શું કામ અહીં આવ્યો છું, અને શું કહેવાનો છું. પણ કહેવું તો જોઈએ—તેથી જેમ કહેવાશે અને કરાશે તેમ કરીશ. તે લોકોને દુઃખ નહીં લાગે એવો પક્ષાન હું શોધી કઢાવી શકતો નથી. નહી, બેઠવર કે તે ધડીએ જેમ કહેવાઈ જવાશે તેમ કહેવું.”

“કોઈ ધરમાં છે કે, એદવર?” બારણાં આગળ-ઉભેલા નોકરને તેણે પુછ્યું.

“હાજી, શેક અને મીસ એમી ધરમાં છે.”

“તમારો ઉપકાર થયો.” અને આટલું બોલી તે ધડકતી

“મમાએ મને તેવણુ સાથ સોમરવીલસવામાં જોઈને ગળવા જવાની ધણીથી બોલક કરી,” એની બોલી, “પણ મેં તો નાથી દા કહ્યું નહીં, કારણકે એક યા ખીજી રીતે મને એવું લાગ્યું કે તમે જરૂરજ આવશો, અને તમને મેં કહ્યું તેમ મને તમારી જરૂરથી હતી, તું ચોક્કસ ચયું એટલે તો રડ.”

હરજઈ પોતાની ફરમે માટે કાંઈ અડધા સમગ્ર નહીં સમગ્ર તેવા બોલોમાં બોલો.

“હા,” તે બેરીકર દેવાની છોકરીએ આગળ ચલાવ્યું. “આ તારી ફરમે ધણી બરાબ બીહામણી ચીને છે. જ્યારે તો તું એક સોલજર થયા સ્થાને અને તુંને અગાઉની માફક બી-લકુમ મળી રહ્યાં નથી, અને તુંને ચોરે ચોરે વખતે બેરહા-જર રહેવાની સગ નહીં આવવા માટે તારા કરનજ અને તારી આખી રીજબીટ સાથ મરાવાનું માઈ મન ધાપ છે. હું ખઈ કહું છું કે હવે મારા કાઈથી સાથી રહેવા નથી, કારણ કે તમે જાણજો તમે બેઠ છોકરાઓ તો કાલેજમાં ગયા છે. એ વારંવાર નહીં આવતો તેથી એ એક ધણી મેં છોકરા છે. નહીં વાર પપા?”

“મારો છગર, કદાચ તારા જેવી અકમ છોકરીને કહ્યું કાઠું નહીં આવવામાં હરજઈ ખરા હશે. પછુ હમણાં તો એ કાઠું આવેશે છે, જેથી અને તેટલી વાતનીતે એની સાથ કરી લે, કારણ કે વળા એક આકર્ષણ આવવા તો પપાવાક-માંની ફરમે માટે એ તુંને કાંઈ કહેવા આવશે હશે.”

તેણે ખરી વાતનો કટોકટી ભાગ પારખી કહાણી હતો- અને તેથી કાંઈ પછુ જાણવા વગર. તે દગથીરી બરેલી વાતનો વધારે દગથીરી બરેલી ભાગજ હવે જાણવાનો રહેવા હતો.

હરજઈ વાત ઉઘાળી નાંખી. “જો મને ખખર હતે કે મારી હાજીનીની જરૂર હતી, તો હું ખાતીથી કહું છું કે હું અત્યાર આગમયનો આવ્યો હતો” તે આનાકાનીથી બોલ્યો. “પછુ ખઈ પુછાવો તો છેડા થોડાક દહાડા થયા પેરમાં અને મારી બરાખમાં એકાદ ધણું અગત્ય કામ કે રહેવા દેવાય તેવું ન હતું તેમાં ચાલ્યા હતા.”

“વાઈ, પછુ તારા આવે અહીં આવ્યાથી જાણ છે કે સમજું પૂર્વે ચયું હશે, અને તેથી આવે પાછું જનું રહેવાનો કાંઈ વીચાર બીચાર તારેથી થશે નહીં. મને એક માઈ ચીન કે જે હું લેડી સોમરવીલ માટે કઈ છું, તેમાં તારી મદદ જોઈએ છે, અને હેડી સોમરવીલ આવી જાણદમાં માહેર દે-વાથી, આવણા બેડમાં ભેજા અને હાથ સાથે મળી જટકું સાઈ કરી રહે તેટલું કરવું પડશે. અને તે કરવા બેરીએ તે આગમય હું તારી સાથ નહીં આગમ જવા માંડું છું, કારણ કે મારાં પીકચરની આસપાસ નાના પાંચ, છોકરાઓ અને ઝાડીઓને મને ચીતાર પાડશે છે. હવે હરજઈ, કાંઈ બાદમાં બાહજાં આવશે નહીં, એ કે તમે તેમ કરવા જતા હોવો.”

તેમ વાચે છે—હું તે કાંઈ સમજવાની નથી; મારી “બોનેટ” અને “રફેચ બુ” લઈ આવું તેટલાં તમે પપા સાથ વાત કરો.”

“પપા, મેદરબાની કરીને તમે એને જવા ના દેતા.” તે-ણીએ મારજા આગળથી કહ્યું, “હું પાંચ મીનીટમાં તો પા-છી આવત.”

“હરજઈ, તમે તમારે માટેના છેલ્લા હુકમ સમજ્યો?” મી-૦ હેવોર્ડ પુરા મીગમથી બોલ્યા. “આલે આવો, મારી ખાસ મેસો, અને તમારી રીજબીટમાં તમારું માડું કેમ મળે છે તે વીચે મને સમજું કહો, તમારા જેવા ધરપચ્ચા જ-વાને તો અત્યારે પોડેસ્વાર રીજબીટમાં નોડાનું જોઈએ અને હું આશા રાખું છું કે જલદીથી તમે હવે તમારા લાલ દૂસ જતુની સાથ અહીં નાવો.”

“હું કહેવાને દહીરી છું, કે તે તો હવે સમજું ચઈ ચુક.” હરજઈ બોલ્યા.

“ચઈ ચુક? એટલે શું? ખરી વાત, તમારા બાવા તો તે દહારે રહેતા હતા કે અહીં કરવા માટે તેવણુ નાણાં બ-રેમાં છે, અને ફક્ત હવે લાકાખાતાની આરીસમાંથી હુકમ આવવાનો બાકી છે.”

“તેવણુ એવું કહ્યું હતું ખઈ! પછુ એક એવો બનાવ જ-વો છે કે જેથી આ બાબતની અમારી સંધા બાકાએનો છેડા આવે છે.”

“શું તે કમરજ મરી ગયો?”

“નહી, તે તો સારી કાની છે પછુ”—અને આટલું બોલી હરજઈ અચકી ગયો.

“પછુ તું હરજઈ! ને મારેથી કાંઈ જાની રાકતું હોય તો-તુંને ખખર છે કે આપણી બેડમાં વચ્ચે કાંઈ વાત છુપી રાખવાનું ધરજ નથી.”

“નહી, નહી, મને તેની બરાબર ખખર છે; અને—”

“આને, આ છોકરાને યહું છે શું?” હરજઈને બોલતાં અ-ચકતો અને કમચાતો જોઈ મી-૦ હેવોર્ડ બોલી ઉઠ્યા.

“તમે તે જેમ જાણો જાણો તેમ વધારે સાઈ.” હરજઈ પોતાની લાગણીઓ પર કાજ રાખી બોલ્યો, “તમે ગામ ગયા-તાની જુડી બીના સમજે એવી ખાસખથી ખાખખા હું પો-તેમ તમને તે કહેવાને આવ્યો છું. મારી રીજબીટને બદલ ગામ જવાને હોકમ થયો છે, અને અકમત મારેથી જ-તુંજ જોઈએ.”

“હું સાંજવાને પુચી છું.” મી-૦ હેવોર્ડ બોલ્યા, “તુંને “કાનનીન્ટ” ૧૨ કીક ખમદ અને રમત ગમત મળશે અને થોડીધણી દુનિયાદારી તું જોઈ આવશે, અને વળા દમગીરથી છું, કારણ કે થોડાક વખત મુધી હરોને તુંને બોલવો પડશે.”

“પછુ હવે કાંઈ? કાનનીન્ટ” ૧૨ નથી જવાના, હરો તો લીફ્ટાન જવાના છે.” હરજઈ દમગીરથી રીતે બોલ્યો.

“મારા બોલી નહીં નહીં, તું તો મગકેરી કરતા હશે.” મી-૦ હેવોર્ડ હી ઉભા થઈ બોલ્યા. “મારા વાદલા છોકરા, આવી હુખમરી વાત મેં આટલી રસજામાં કરી તે માટે હું તારી

પાસ માફ માથું હું: હાંદુસ્તાન! આ બોલોજ ખરેખર દલ-
ગીરી બરેલા છે. શું તેમ થતું અટકાવવાના કોઈ ઉપાય નથી?
શું તું ખીજી રીતગીતમાં બદલી નહીં કરી શકે, શું તું—”

“મારા વાદાના સાહેબ, ને હું કરી શકતોથી હોજ તોપણ
હું તેમ ન કહું; આ એક મારી ફરજ તરીકે હું માફ છું.
મારી આખરેને દાખ લગાડ્યા વગર, માન સાથે આ વખતે
મારેથી રીતગીત છોડી શકાય તેવું નથી.”

“હત, હત, હરખઈ, એમ તો રોજ બને છે, જેથી તું તેમ
કરવામાં કોઈ બોલું ના બેતો.”

હરખઈ પોતાનું ડોકું ધુણાવ્યું.

“હું કહું છું કે એમ બનેચર, હું તુંને એવા દલન ધાખ-
લાએ લાવી આપી શકું.”

“કદાચ ન્યાં કેતુજ દુશમેન હોય ત્યાં તમે તેવા ધાખલાએ
આપી શકો, પણ “ઈસ્ત હન્ડયા” ની આપણી સમતતન ભ-
યમાં આવી પડી છે અને ત્યાં લશ્કરની ખરેખરજ વણી જરર
છે. હમારી રીતગીતમાં ન્યારથી આ ખગર આપી લ્યારથી
મને સમજું માત્રમ પડ્યું, અને એક કે બે થોડી આખરના
અમલદારો સીવાએ કોઈએથી બદલી કરવાની કોરોસ કરી
નથી, તેથી મને લાગે છે કે હુંગી તેમ કરી શકું નહીં.”

“અને હરખઈ તું ખરો છે.” મીઠું હુવેઈ થોડાક વખત
થોળીને બોલ્યા, “તું ખરો છે, બોલ તારાં આ આપને મદદ
કરે, તારી ગરીબ ખીયારી મા—આ તેણીને ધણે દલગીરી
બરેલા ફત્તો યઈ પડશે.” આટલું બોલતાં તેવણની આંખમાં
આંસુ આવી ગયાં, અને તેવણ બોલતાં અચકી ગયા.

“પોહેરે તેઓને ધણું દુઃખ લાગ્યું સાહેબ, પણ હવે તેઓ
વધારે શાંત થયાં છે, અને એને લગતી વાત કરવાને પુરતાં
શકતીયાન થયાં છે.”

“અને તમે ક્યારે જવાના? સરકાર તમને તૈયારી કરવાનો
તો ખરેખરજ થોડો વખત આપશે.”

“હું કહેવાને દલગીર છું કે ધણેજ થોડો. હમે સોમવારે
દોવર ખાતે જઈશું, અને દસ પંદર દહાડામાં તો હમારી
સફર શરૂ કરીશું.”

“સોમવારે! બોલ! અને આજે બેસપનવાર યગો. સ-
વંથી ખરાબ ખખર તોં આજેજ છે. ગરીબ ખીયારી એમી,
તે શું કહેશે!”

“હાહ” હરખઈ બોલ્યો. “હું તમારી સલાહ માંડું છું કે
હું પોતે તેણીને કહું કે નહીં. તેણીની સાથે હમણાં બહાર
જવાને તો મારેથી ના પાડી શકાય નહીં. તમેજ હમણાં બેજું
કે તેણી ખરેખરજ મને એમ કરવા દેશે નહીં. તમે જેમ
કહેશે તેમ હું કરીશ.”

“આ વાતજ એવી છે કે આપણને તો માટે બોલવા મા
ખીયાર કરવા પણ મને નહીં અને ખરેખરજ હું જણતો
નહીં કે હુંને છું કહું, પણ ન્યારે આ વાત તારે પોતાનેજ
લગતી છે અને તું પોતેજ તેણીને વધારે સારી રીતે ફેરક
ખખર આપી શકશે.” મીઠું હુવેઈ થોડો વખત

લારે તો કદાચ તું પોતેજ તે વાત છેરે તો
યણી નરમાશથી અને હલવેથી છેરજ; કારણ
તેણી દલગીર ન યશે એમ ધારતું ફાટક છે.

“ચાલ હરખઈ,” એમી ખારણું બાપકી બ
બોલી, “હું ધારતી હતી તે કરતાં લાંબો વખત હું
લે આ કામગી અને ચોપકીએ છે, અને માફ રહે
લેતો આપજ. ચાલ જમદી કર.”

“હરખઈ, તું તેણીની સાથે કહાપણ રાખી વાત
મીઠું હુવેઈ બોલ્યા, અને તેને પોતાનો હાથ આપ્યો.

હરખઈ જવાખમાં ફક્ત તેવણનો તે હાથ ધાપી રહ્યો.
એક પળમાં તો એમી અને હરખઈ બહાર જઈ પુરે.

મીઠું હુવેઈ તેઓના મધ્ય પછી બારી આગળ તે

નીચે ઉતરતાં તપાસવા ગયા. તેવણનાં મનમાં તે વખતે

વીચાર આવ્યો કે તેઓ બહાર નહીં જતે તો વધારે સાફ
પણ આ વીચારતું કોઈ પણ કારણ તેવણને મળી શક્યું નહીં.

જેથી તેવણે તે મનમાંથી કહાકી નાખ્યો. તેવણ એક
છાજ માથાણું ખવાસ અને બોળાં હૈયાના માણસ હતા. તેવ

ણે પારકાઓની ચાલ તપાસવાની આદત ન હતી, “તેમજ ન
રખી ન હતી. અને જેથી આ નવી ખખર સમજ તેવણને

છાકરી પર શું અસર થશે, તેવું તેવણ તોલ કરી શક્યા નહીં.

વળી તેવણને તુરત વીચાર પણ ન આવ્યો કે એમીની હ
રખઈ સાબની આટલી લાંબી ફાતેલીથી, તેણીની લાગણીએ

પર, તે દેખાડતી હતી તે કરતાં કોઈ વધારે અને જુદી જા-
તની અસર યઈ હશે. પણ એમીની માતા તે વેળાએ હાજર

હતે તો તેવણ જુદીજ રીતનો વીચાર કરતે. હરખઈ અને એમી
બન્નેથી મીઠું હુવેઈની નમર આગળથી એમ થયાં, લારે તેવણ

ફક્ત મનમાં એટલુંજ બોલ્યા, “મમે તે ધારો, બનવાનું હશે
તેજનશે, હવે તો તેઓને પાઠાં બોલાવવાને ધણું મોડું યઈ ગયું.”

એણી તરફ પેલાં બે જવાનો આગળ ચાલ્યાં, અને સ-
રખો પોહજો ચાલવાને રસ્તો છોડી તેઓએ “પાફ” તરફનો

રસ્તો લીધો. દહાડો ધણે ખુશો અને નરમ હતો—જુન
મદીનાના ખુશનુમા દહાડાઓમાંનો એક કે બ્યારે ખુદરત મા-

ણસોની વખાણ ચેલવવા માટે, પોતાની સંવેદી સરસમાં
સરસ પેદાવશ બહાર લાવે છે—બ્યારે મેગરાંઓ, ચપેલીઓ,

અને તરેહવાર જાતનાં હમરો જગમગી પણ સુંદર ડુકો જાણે
ચુરજની ચેચણીનો મુગો ઉપકાર માનતાં હોય, તેમ પોતાની

કળીઓનાં મોંઢાં ખોલે છે.

તેઓના પગ નીચેનો લીંચો ગલીએ આવી જાતના પુર જ-
હારમાં ખીમતાં ડુકોથી જરાઈ ગયો હતો. મેંઢાંઓ અને

મેંઢાંઓ, આગળ પડેજું લીજું તાજું માસ ખાતાં હજારેથી
એમ તેમ ફરતાં હતાં, અને તેઓની ગરદનો યાંધેલી ઘાંટરડી-
ઓનો ખણખણાટ, તથા તેઓને બે બે કરતો ઝીણો સાદ,
ઉઠેમી મધમાખીઓ કે જેઓ પોતાનો મીઠો પોળો બીમ-
ગથી બહાર કહાડતાં હતાં, અને આ કુલ ઊપરથી પેલાં ડુકો
પર ઊકતાં હતાં, તેઓના ગણગણાટ સાથે મેળાઈ ગયો હતો.

“મમ્મએ ના યજ્ઞકતી પાંચોના ભગરા અને પોષકાઓ જાળવી ધણી-પત્રમાં ઉડી, ગોખા ડુધો સાથે નાચ નખરાં ક નાચી હા કું” હતા.

લાચું કે તેને જીવન બીજકે ન હતો, તેપણ દવામાં કાંઈ એક મને તમારી તી તાજગી હતી, કે જેથી સુરજની મરગી એછી બની રખતી, જ્યારે મોટાં યજ્ઞકતાં પાદમાંએવાળાં જાડ હી-સ્તે ચવાડી વગર જાણી સુરજની રોજણીમાં જીવતાં અને માંથી બસ લેતાં જણતાં હતાં.

હરખઈ, આને “પાક” કેટલો સુંદર લાગે છે?” એમી સમજાયું તું નથી એમ ધારતો? દરેક પગલે આપણી નજરે હારી લેવા લાયક ખુશનુમાં દેખાય પડે છે. બે પેલું તારી અને દરણીનું એકડું ધણું ટાળું. લે ને લે, તેઓ એક સાથે મળી કેવાં ગમત કરે છે? સુરજની રોજણીની જેમી ચોક્કસ સુંદર રીતે પડે છે, કે જેને ચીતાર લેવાને હું દરેકમાં ફાકટમાં ફાંફાં મારું છું. સરેખી યજ્ઞકતી અને તાજગી જેવેથી લીધેતરી ડુધો સાથે બેગાઈ આપણા પગ આગળ પડી છે, જ્યારે જાડોની પછવાડેના રંગ બધું જેવો યજ્ઞગમે હોય તેમ જણાય છે. હરખઈ, શું આ એક સુંદર ચીત નથી?”

“ખરેખર ધણું સુંદર, એમી, અને એક મોટા ચીતારાની મેહનતને લાયકડું. ખુદરતનો તેઓને કેવો ઉત્કાષ્ઠા ખ્યાલ હશે? એનાં ચીત કેવાં સાદાં અને તેપણ કેરી લાગણી અને ચલાણીની રંગેલાં? તેઓના જેવી રાતરી મેજબયાને હું શ્રીક વખત ઈચ્છું છું, કારણ કે તેઓની હુરિયારી અને ચ-કાઈની પીઠાણુ આપણે આપણી નજરી કાંઈકથીયે કરી છોડીએ, જ્યારે હું મોટા ચીતારાઓનાં નયનેદાર ચીત ઉપર જરૂર કરું છું, કારે મારી આંખરે મારે હાથને નયને ખરેખર ધીક્ષરવા ભેગ લાગે છે. અને તે એટલે સુધી કે, આ દર કળાને તદનજ છોડી દેવાની મને લાગત ધાય છે.

“ખરેખર હરખઈ, એમ કાંઈ બનશે બનશે નહી. તુંને તો ૭ મને બીજાં ધણીક ચીતેમાં મદદ આપવી પડશે, મને મારે હાથમાં કોઈનાં ચીત માટે ધણું જીવું ખત છે, જે તારા જોવાના વીચારને તે ખત હું પેલું પડ્યા દર્શાવે. કાંઈ મારે વીચાર નથી. પણ આત, આપણે એમ બે જગ્યાએ ઉભાં રહીયું તો પછી આપણે ચીત પાડી ચુકાં! જલદી કર.”

ન કરતાં કરતાં તેઓ એક નાની નહી આગળ આવી કે જ્યાં છોકરાઓએ જમપણુમાં પથરો રસો માંથી કાઢ્યો, અને આ જગા ઉપર તેઓ ધણીક વખત મોજ ઉતરી પડતાં હતાં.

તો તરફ એક બીજાં જુવાં આગળ એક નાનું લાકડાંનું ખર હાકસ” બાધિયું હતું, જે તરફનો તેઓએ રસો લે, કારણકે લાંબી દરેક ચીત ખુબી દીસતી હતી.

“હવે હરખઈ તું ચડાઈ બેસ,” એમી બોલી, “અને પેલાં આ આગળથી ચીતારવાનું શરૂ કર. આ બધા બહાર નીકળી ગાવેલા ખડકા તુંને મારે માટે ચીતારવા પડશે. હું ધારું છું

કે આખી દુનિયામાં શેષે તો આવી સરસ જગા મળે નહી. હું ફક્ત એટલું જ ઈચ્છું છું કે એ સઘળું હું મારાં કાગળ ઉપર મુઠી મારું; તુંને શું કાંઈ વખત એમ નથી લાગતું?”

“ખરેખર એમી મને એમ લાગે છે અને જે ચીતાર હું પોતે ખુદરતો લેજા છું તેથી મને પોતાને ચરમ લાગે છે. પણ આને તો હું તારે માટે બનતી કાંઈક કરી સાફ કરીશ. કદાચ મને થશે જમન સુધી એવી તક મળશે નહી.”

“તું શું એમ કહેવા માંગે છે કે આપો સરસ દહારા ધણીક વખત સુધી પાછો આવશે નહી! પણ હું તો રૂપથી નીરાશ નથી થતી.”

હરખઈ મુજબ રહી ગયો. તેણે ધણું કે ઉપજા દીક્ષા તે જે જાણ ઉપર વાત કરવા માંગતો હતો તે પર લઈ જશે. તેણે પોતાના સાથી તરફ નજર કરી અને તેને લાગ્યું કે, આખી જુગરજુગર, નહી એટલું જ નહી, પણ આટલી બધી ખારી ચીતને છોડી જતું કેટું મુશ્કેલ થઈ પડશે! પણ વખત હવે નજીક આવતો હતો, કે જ્યારે તેને તેણીથી છુટું પડતું જ નેહી તે વીચારોથી ધમરાઈગયો હતો, અને બે કે તે સામે જાણુએ ચીતાર લેતો હતો, પણ તેનાં મોહમાંથી એકથી ભાસ નીકળતો ન હતો.

“હરખઈ, તું કાંઈ આને ધણી દમગીર અને મુજો જેવો લાગે છે, પણ તું આને ખડકોનો ચીતાર ધણી સારો લે છે, જેથી હું તુંને ધમકાવતી નથી.” તેણીએ તેની સાથે ધણી બાજે પડે વાત ચલાવવાની કાંઈક કરી, તેને ધણાખી સવાસો થયો, ધણુંથી પુછ્યું, જે સપજાનો તે હા અને નાનો જવાબ આપતો હતો, કારણ કે તેનું હૈયું બીજા બાજેપર એટલું તો રાકાઈ ગયું હતું, કે જે જવાબો તેની જીભ આપતી, તેની ઉપર ધ્યાન આપવાને તે તદન આશ્ચર્ય હતું.

“તારું શું કરતું તેની મને કાંઈ સમજ નહી પડતી.” હરખઈ આપેલા એક વગર ધ્યાનના જવાબ પછી તેણી હસ્તાં હસ્તાં બોલી. “આજે તારે હાથનો ચીતાર એટલો તો સરસ પડયો છે કે તેવો સરસ તે કાંઈ દહારો કોઈની ન હશે, પણ મારા મેરેલા બોલ તો એક જીવતાં માલુસના કાન ઉપર કરતાં એક પથરપર પડતાં હોય તેવું પથરે લાગે છે, કારણ કે મારી ખાતરી છે કે, અરથો કલાક થયો હું જે વાત કરું છું તેમો એક બોલ પણ તું સમજ્યો નથી. તું શું સીક છે? બે તેમ હોય તો આ કરવાનું રહેવા દે.”

“લાકડી એમી, મને લાંબો વખત સુધી એવી તક મળશે નહી, જેથી મારેથી હંમલા જે થાય તે મને કરવા દે.” તેના આ બોલવામાં ધણી દમગીરી સમાવતી હતી.

“એમ શું કહે છે? આ બીજ વખત તું એમ બોલ્યો” તેણી અધીરી પડીને બોલી. “તું બહાર ગામ તો જવાને નહી હશે. હજી તો તારી રીજબીટને અંદી આવવાને બે મહીનાથી નથી થયા—અને હરખઈ તારી પાસ માંગી લેજા છું કે, મને કહે.” હરખઈનાં મોહમાંપર દમગીરી બંધી તે બોલી, “જે હોય તે મને કહી દે, તું આને એકેબધો દમગીર કેમ કહેવા છો”

“કારણ કે વાહાલી ઝોમી, અને તુને એક ખખર કહેવી છે, કે જેથી તુને દુઃખ લાગશે-એટલે કે અને લાગે છે કે તુને લાગશે, કારણ કે આપણે નાનાં હતાં સ્વાસ્થી સાથે કરતાં દરતાં આખ્યાંય; તેં ઘણું ખર્ચે તેા પારખી કાઢ્યું, અને ખરે-ખરજ બહારગામ જવું પડશે અને તેથી એટલું જલદી કે માંડે પોતાનું મગજથી આવા હોકામથી ચુલ્લવર્ષ ગયું છે.”

તેણી સંદેહ યુની જેવી થઈ ગઈ, અને તેણીના હોઠો ધુન્વા લાગ્યા. પારકાં મુલકોમાં કેટલો બધા અને દુઃખ છે તે તેણીનાં મગજ ઉપર એકેદમ ધાર્ક આખ્યાં, તેણીએ બોલવાની કોશિશ કરી પણ બોલી શકી નહીં.

આસ્તે કે જલદી, પણ તેણીને હવે તેા કહી દેવું નોંધવે, તેણીની બાજુ ઉપર ચીતાર મુકી તેણે વીચાર્યું. પછી તેણે ઘણી મુશ્કેલીથી બોલવાનું આગમ ચલાવ્યું.—

“ઝોમી, રીનમીટને નોકરી પર જવાને હોકમ થયો છે, અને ઘણાક વીચારો પછી હું એમાં સેવટ ઉપર આવ્યો છું, કે મારે પણ જવુંજ નોંધવે. યોડા દલાડામાં અમેા ડોવર જ-છશું અને લાંધી પોરટમઆઉથ, અથવા તેા પ્લીમઆઉથ થઇ હાઉસતાન તરફનેા રસતો લઈશું.”

“હાઉસતાન!” ફક્ત આટલા બોલો તે ગરીબ ખીચારી છોકરી બોલી શકી, અને પછી એમુધ જેવી થઈ પોતાની જગા ઉપર પડી ગઈ.

[સંધ્યુ ઇ.]

આલકં.

જે માણસ ચોક્કસ ખાતરી સાથે છે કે એક કામમાં તે નથી ફાવવાને, તેા તેમાં તે કનવીનજ જુલ કરે છે.

આર આજુમા માણસને ખવાડવા કરતાં એક મેહેનત મા-ણસને કામ બેળવી આપવામાં ખરેખરી વધારે સખાવત સમાયલી છે.

કહી પણ એણે ધારતાં ના કે ડોઈ પણ જગાએ અથવા ડોઈ પણ હાલતમાં એક સરખ બરખું કામ કરવું તમારે માટે સગર છે.

ઉઠાપણુ બારી સખાવત કરવી અને બુઝાઇ વધારવા વગર લાઈ કરવી કેટલી બધી વાત સુરોજ થઈ પડે છે? જ્યાં સુધી તમે વીચારથી સખાવત કરો નહીં ત્યાં સુધી સખાવત કામની નથી. ધણુ વેશ કરતાં મોટો વીચાર અને મોટો માયા વારંવાર વધારે કામતી થઇ પડે છે.

જીંદગીની સૌથી ખરી જુશાલી બીબને જુશી કરવામાં છે. આખાકામીમાં એક ડાહ્યું માણસ અગીયાર્થ માટેના ઉપાયો પુરા પાડે છે.

મેહેનત જીંદગી છે; ફતેહ બરી મેહેનત જીંદગી અને જુશાલી છે; અને હંચો, પ્રમાણિક નેમવાલી ફતેહબરી મેહેનત આ દુન્યામાં જીવતી શકાય તેવી સૌથી બરાપુર, સૌથી સાચી, અને સૌથી મુખી જીંદગી લાવે છે.

કુટુંબને લગતી વાતો વીરો પારકાં આદમજોનાં દેખતાં કહી પણ તકારર કરતાં ના.

જુપકોટીથી, ઘીસરવાથી અથવા તેા વખતવા વહેવાથી એ જોડું કામ મુશ્કરી સહ્યું નથી.

નામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

મીસીસ શારલીબ, એમ. ડી.

(લંડન યુનીવર્સીટી.)

લં યુનીવર્સીટીની એમ. ડી. ની ડીગ્રી ને ડોઈ બાનુએ હજી તરીકે મેળવી હોય તે તે આ મીસીસ મેરી શારલીબ નામની બાઈ છે, કે જેણી વળી તેની સાથે બી. એસ સી. (Bachelor of Science) ની ડીગ્રી પણ ધરાવે છે. તેણીએ પોતાનો વૈદક અભ્યાસ ખાનગી રીતે ખધરાસમાં ૧૮૭૧ માં સાક્ષમાં શરૂ કર્યો હતો, કે જ્યાં ૧૮૬૫ માં પોતાનાં લગન પછે જઈ વસી હતી. મધરાસની કાયેજ જીંજો માટે પેટેસ પેટેથી ૧૮૭૫ માં જાણાવમાં આવી હતી. આ બાનુ લાં કિટલેક અભ્યાસ કરી ૧૮૭૮ માં પાછી ફરી હતી, અને લંડનની ઝીંજો માટેની વૈદકશાળામાં લંડનની ડીગ્રી માટે લખસ થઈ હતી. ૧૮૮૨ ના નવેમ્બર માસમાં લંડન યુનીવર્સીટીની એમ. બી. ની ડીગ્રી તેણીએ મેળવી હતી, અને તેણી બે બાનુઓ કે જેઓને આ ડીગ્રી બધાવામાં આવી હતી, તેમો માણેલી પેટેથી હતી અને સોનાનો ચાંદ તથા સ્કાલરશીપ પણ તેણી મેળવવાં પામી હતી; તેજ વેળા તેણીને Bachelor of Surgery ની પણ ડીગ્રી આપવામાં આવી હતી, કે જે ડીગ્રી ફક્ત બીજી એક જ બાનુએ ૧૮૮૪ માં લીધી હતી, અને તેણી તે મરદમ હેલન પ્રીડા હતી, જ્યારે ૧૮૮૩ ના જે માસની ૬ થી તારીખે મીસીસ શારલીબને ડીગ્રી આપવામાં આવી સારે યુનીવર્સીટીના ચેનસેલર લારડ ચેનવીસ આવા અભ્યાસમાં બાનુઓની ફતેહ વીધે ઘણા માનપુરક સન્દેશોમાં મોદશા હતા. મીસીસ શારલીબને હાઉસતાનમાં પાછાં ફરવા આગાડ આપણાં મહારાણી અને પ્રીનસ તથા પ્રીન્સેસ આદે વેલસની સુલાકોતે જવાનું માન બળ્યું હતું. તેણી આપણા દેશમાં પાછી ફર્યા પછી મધરાસમાં જઈ વસી હતી અને લાં દેશી ઝીંજો કે જેણે મરદોને મોહકું દેખાડવામાં યુનાઈડ સમજતી, તેઓની મુખ્ય કરી દવાઈ કરતી હતી. તેણીએ પોતાનો ધંધો ૧૮૮૭ સુધી મધરાસમાં ચલાવ્યો હતો, પણ પછી પોતાની દેહ લંડનની ચાલવાને લીધે હાઉસતાન છોડી જવાની ફરજ પડી હતી. જે વેળા હાઉસતાનમાં તેણી વૈદક ચલાવતી હતી તે વેળા તેણીને મધરાસની જાન્ય નતની ઝીંજો માટેની વીક્ટોરીયા આસપીટાલની વડી ડાક્ટર નેમવામાં આવી હતી. તેણીને મધરાસ યુનીવર્સીટીની પરીક્ષક તેમજ મધરાસ કાયેજમાં બાનુ વીધાર્થીઓને વૈદક સંબંધી બાપાણો પણ આપવા માટે નેમવામાં આવી હતી. ઈશકાંડમાં તેણીના પાછા ફર્યા પછી તેણી લંડનમાં વૈદક ચલાવતી હતી. તેણી લાલ લંડનની ઝીંજો માટેની વૈદકશાળામાં Medical Jurisprudence (સંપદ મુજબ અમલ બળવતાં વૈદક વીધાર્થી પુરાનો સંધ્ય કરવાનું માન) પર બાપાણુ આપે છે અને “મેરીલેગેરન થોટ” પરની ઓરતો માટેની નવી આસપીટાલની વડી ડાક્ટર છે.

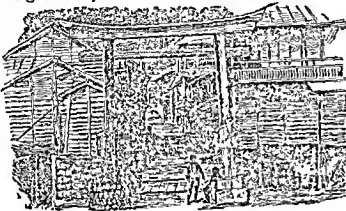
“સન ૧૯૨૧” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

સોમવાર, તા. ૧૨ મી ફેબ્રુઆરી—હમે પાછલી રાતના ચાર વાગે ઈનજન સમગ્રાવી, છ વાગે “કોળ” ના મુંદર અખાતમાંથી બહાર નીકળતાં હતાં. પવન થોડો થોડો હતો, પણ આગળ જતાં એટલો વધતો ગયો કે હમારેથી વધારે આગળ જવાઈ શકાયું નહીં, અને બાર વાગે હમે પાછાં ફરી “કોળ” નાં બંદરમાં લંગર નાખ્યું.

હમે કાનારે ઉતરી “તેમપલ એક ધી યુન” ની પાસે પાણીનો ઘોષ પડે છે. સાં સાંત્રતાં ગયાં. બે બાજુએ પાણી બધઈ બરફ ઘઈ ગયું હતું, અને તોપણ તેની પાસે તરેહવાર કુલના, બારીક મેકન હેર ફર્નનાં, તથા કમખાનાં ઝાડો ઉગેલાં હતાં.

ગંગાવાર, તા. ૧૩ મી—આખી રાત પવન નહીં હોવાથી હમે ઈનજન સમગ્રાવ્યું, પણ છ વાગેતાં તો પવન બારે કુલના માંડ્યો, જેથી હમે બહાર નીકળવાનો વીચાર માંડી વાળી “એરીમા” લેવા જવાનો દરાવ કાઢ્યો. હમે દરેક

જનરીકો સાથ ત્રણ માણસો લઈ વેહેલેથી “કોળ” અને “હીએગો” માંથી પસાર થયાં. આજે જવાનીસ લોકોનું નવું વરસ હોવાથી સધળા લોકોએ ઘરમાં તથા બહાર રસ્તા ઉપર દેવ અને મુર્તિ સ્થાપવાની જગા તરેહવાર રીતે સજ્જારી હતી, અને સાં ચોખા, “સાષી” તથા ફરેતો મુકી હતી. સધળા લોકોએ ઘેરા બધુ ઉપર લાલ રંગની કોર મુકી કપડાં પેહેર્યાં હતાં, અને મા-યાંમાં કુલો મુકેલાં હતાં.

હમે ત્રણ કલાકમાં “એરીમા” ઉપર આવી પોંદ્યાં. એ ગામનું પાહોડોની વચમાં ખીણમાં આવેલું અને અતીસ્ય મુંદર છે. એક બાજુથી ધાતુના ધરાઓ અને બીજી બાજુથી નદીઓ વહે છે. સધળી બાજુએ બાંધ

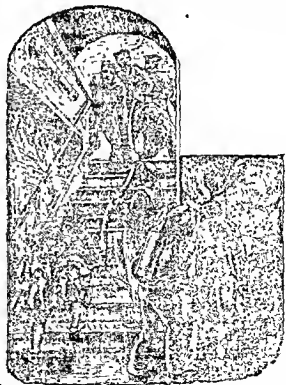
૯૨—એરીમાનું ગામનું.

ઉગે છે, અને અંદીના લોકો બાંધુની તરેહવાર ચીએ બનાવી પોતાનું ઝુજાન કરે છે. તેઓ જાત જાતની પેડીઓ, ખાસ-કાંતો, પીછીઓ, નળીઓ, રમખાના દડાઓ, લાકડીઓ, ચમ-ચાઓ, છરીઓ, કાંટાઓ, કડકીઓ, મછવાઓ, દીવીઓ, બ-ચાંનાં પારણાંઓ તથા બીજી ધણીએક ચીએ બનાવે છે.

સુખવાર, તા. ૧૪ મી ફેબ્રુઆરી—હમે આજે પણ નીકળવા સાર પાછલી રાતના ચાર વાગે વરાળખન સમગ્રાવ્યું, પણ પાછો પવન નહીં નીકળવાથી હમે બહાર જવાનું જોવાર તુલીક સુવત્તવી રાખ્યું. નાસ્તો ખાધા પછી હમે કાનારે ગયાં. મોહલાઓ લોકોથી ભરાયલા હતા, કારણ કે આજે ચીનાઓનું નવું વરસ છે. હમે જે નાટકચાળામાં ગયાં તે પણ લોકોથી ભરાઈ ગયેલી હતી. અજે નાટક દરાથી બાર કલાક સુધી ચાલુ રહે છે, અને લોકો પોતાની સાથે ખોરાકી લાવી આપેા દીવસ સાંજ ઝુમરે છે.

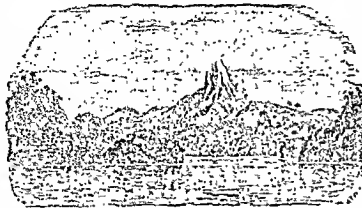
હમે પાછાં સન ૧૯૨૧ ઉપર ગયાં ત્યારે નીકળવા માટે સધળું તૈયાર હતું, પણ પવન અતીસ્ય હોવાથી હમે પાછું કાને સફવાર ચાર વાગા તુલીક નીકળવાનું માંડી વાડ્યું. ચાન થય્યા હીગડા ખાતી હતી, તેથી ઈનજનના ઓરડા આગળથી જતાં હું પડી ગઈ, અને તેજ વખતે એક બારણું પણ જોડમાં બંધ થયું, જેની માહે માઈ આંગળું આવવાથી કચડાઈ ગયું. ઝડપે પોતા બાંધ્યા પછી હું બેઠું થયા તથા ઊંધ આવવા અને કેકની દવા આપી.

બરેસપતવાર, તા. ૧૫ મી ફેબ્રુઆરી—આજે રાતે હડી વાગે. આગ લાગી એવી ખુબ પડવાથી હું એકદમ ચોંકી હી, અને

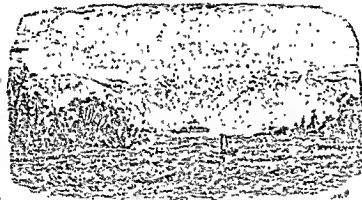
૯૩—ચાદને આગ લાગી તે વેળાનો દેખાવ.

કેદની દવા લીધેલી હોવાથી પહેલે તો હું કાંઈ સમજી શકી નહીં. થંડી ધણી હોવાથી હોકરાંઓના ઝોરમાં સગડી સઘ-ગાવી હતી, અને બળતાં ધણાં હોવાથી ખાણેઓએ તે ઝોલાં કરી અંગાર રહેવા દીધા હતા, પણ તે અંગારની ગરમી અતીશય હોવાથી નીચેની ઈંટ ગરમ થઈ લાકડાં ચોરાં ચોરાં સળગ્યા કાપ્યાં. કેટલેક વખતે એક ખાણસ ભયું, ભારે તેણે એ ધુમાડો બેઈ યુગ પાડી, જલ-દીપ્તી ડાકરને તથા મીં બંધિમને તેડી લાવી. તેઓ સર્વેથી પેદાસાં તો હોકરાંઓને બંદોસો ઝોટાડી તુટક ઉપર લઈ ગયા, અને ખાણીનો ગાસો ચાણ કાપ્યો. આગ સાટા નણ વાગે યુગવાઈ, હોકરાંઓ અતીશય ડાડ્યાં ધયાં, અને ચુપચુપ તુટક ઉપર સૂઈ ગયાં. હું બ્યારે તેઓ આગળ ઉપર ગઈ ભારે મ્યુરીઅસ અને કહેવા લાગ્યો, “માવજી હું, નાનું બેળી, તથા આપો એક ઝોટમાં બેસી હાટેસમાં બંધે કે તમે લોકોને કાંઈ અડચણ નહીં થાય ?”

૯૪—ચોક્કન સાન અથવા પચીત ટાપુ.

ભારે ન હતો. ન્યાં સુધી હમે બપોરે “ચોક્કન સાન” ના સુંદર ટાપુ આગળ આવ્યાં હોં સુધી હમુને સાતો દેખાવ મળ્યો નહીં. પછવાડે સફેદ બરફનો પડાર અને આગળ નાનાં ગામડાંનો દેખાવ અતીશય મનોરંજક હતો. સેંટ વીનસન્ટ એ-નવ પસાર કરી “હયુરીસામા” માં આવેલા “ઈસો પુરા” માં સાદા આઠ વાગે લંગર નાખ્યું.

૯૫—હયુરીસામા.

સોમવાર, તાં ૧૮ મી ફેબ્રુઆરી—પવન એકદમ વધતો ગયો તેથી હમે “સીમેનોસેજા” સમુદ્રકુણીમાંથી જવાનું મોડી વાળા. “બંજો જોનસ” માં થઈ સુર્ય અસ્ત પામતાં ઉત્તર પેશ્મીરીક મહાસાગરમાં આવી પોહોંવા.

મંગળવાર, તાં ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી—આજનો દીવસ ઘણોજ સુંદર નીકળ્યો, પવન પડી ગયો છે, અને થંડી પણ કંમી થઈ છે. હમુને અવાર નવાર ટાપુઓ દેખાતાં હતાં, અને કેટલાકમાં તો બળતા પહોડો હતા.

બરેસપતવાર, તાં ૨૨ મી ફેબ્રુઆરી—આજે પણ પવન ઘોડો હોવાથી હમે સડ મહાકાવી સફર માણુ રાખી. જે પાન શેહેર અને તેમ શીવાળાની રૂતુમાં નહીં ભેડ્યું. તેનો દેખાવ ઘણો સાદો નથી લાગતો, અને યુસાફરી કરવાની ઘણીનું મુશ્કેલી પડે છે. જેપાનીસ લોકો ઘણાજ દુશિવાર છે અને તેઓ કાંઈ પણ ચીજ પરમનને કરતાં ભેષ છે તે વેહેલેથી શીખી ન્યા છે. જે લોકો અત્રેને લગતું કાંઈ પણ ભણે છે તેઓ એવું ધારે છે કે ચોરાં વરસમાં જેપાનીસ લોક સર્વે શીખી જશે, અને તેઓ પરમનને કાંઈ પણ ઝોલા ઉપર રાખેલી નહીં.

સોમવાર, તાં ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી—આજે સવારે અર વાગે હમે “હોંગકોંગ” ટાપુની બતી બેઈ. આટલા દીવસ તુલીક હમારી તરફનો પવન હોવાથી હમે સડ ચંદ્રાવીને હંઠાયું હતું. હમણા હમારી આજુબાજુ ટાપુ અને સવાર અંધારી હોવાથી હમે સાદા પાંચ વાગતા તુલીક હોતાં રહી, પછી “વીક્ટોરીયા” શેહેર ને “હોંગકોંગ” ને નામે ઝોળખાય છે, તે તરફ ગયાં.

વીક્ટોરીયા શેહેરની બહાર વાહાણોની આવવવ ભારે છે, અને નીનાઓની સામયાન અને જક ઝોટાથી બંદરનો

માર્ગ એવો બરાઈ ગયો હતો કે હજુને જવાની સુરક્ષા પડી. આ જોકે બોટો દેખાવમાં બીજી બોટોથી ઘણી જુદી હોય છે, અને તેઓમાંથી કાઠના સડ રેશમના બનાવેલા હોય છે. સામાન્ય બોટો બેડ બાજુથી અણીવાળી લાંબી હોય છે, તથા ઘણી ઊંડી હોય છે, અને નીચે ત્રણ ભાગ કરવામાં આવે છે. એક ભાગ શંખણીમાં, બીજો ભક્તી કરવામાં, અને ત્રીજો છોકરાંઓને રાખવામાં વપરાય છે. આ બોટોમાં આખાં હુકુંઓ વસે છે, અને તેઓમાંના કાંઈએ તો જમીનપર પગ પહોં નથી સુકાયા. એક દીવસે સહવારે કીનારે જતાં એક બોટવાદાએ મારા પગની નીચેથી લાકડું જીંચ્યું. અને મેં નીચે જોયું ત્યારે માત્રમ પડ્યું, કે ત્યાં ત્રણ વાર છોકરાંઓને ખીચેખીચ ગેસારેલાં હતાં, અને મોટાં માણસો બેઠકની નીચે બેઠાં હતાં. આ છોકરાંઓની માતા સર્વેથી નાનાં બાળકને પોતાની કમરે બાંધે છે અને બીજાને હાથમાં રાખી હલેલેમાં મારી દેકારતાં રીખવે છે. બે વરસનાં બાળકો પોતાને હાથે દંકરી શકે છે. છોકરાંઓનાં ગળામાં ટુપડાં પેદરા-વવામાં આવે છે, પણ છોકરીઓને નસીબ ઉપર રાખે છે. એક અથવા બે છોકરીઓ જતી રહે તો ચીતો પોતાને નસીબવાન સમજે છે.

૮૧—ચીનાઓને વહાણ ઉપરથી ઉતારવા પાણી ફેંકે છે. પાહાડ છે, અને તેની ટોચ ઉપર વાદાણા આવે ત્યાં તેની ઈસારત કરવાનું મથક છે. હમે આજે પેદરા પેદરા ચીનાઓનું ઇંગ્રેજ સાંભળ્યું; તેઓ ઘણી અખજોખ રીતે બોલે છે, અને જેમ તેઓ શુદ્ધ ઇંગ્રેજ સમજતા નથી તેમ આપણને તેઓનું ઇંગ્રેજ સમજ પડ્યું નથી. ડંકાપરથી હમે ટેકડી ઉપર ગવરનરને લ્યાં ગયાં. ગવરનરનું ઘર સારી ઊંચી જગ્યા ઉપર અને મોટું બાંધેલું છે, તથા લાંબી બાજુબાજુનો દેખાવ ઘણો સારો દેખાય છે. હમે હાટોત્રમાં ખાણું ખાઈ ગાડીમાં બેસી યોગ્યની સડત જોવા ગયાં. હોંગકોંગની સડત જોવા ગામેગામથી લોકો આવે છે અને નાનાં ચીનાઈ ટુકડાં ઉપર મોટા ચીનાઓ જોએલા પગ જમીન ઉપર લાગે તેઓ બેસી દોડાવે છે તે થાણું રચુછ લાગે છે. ઉછી સડત ચીનાઓના છોકરાંઓની હતી, અને તે સારી દીરતી હતી.

[સાંધણ છે.]

હીરાંખાઈ ન. એ. પટેલ.

આજે માસના અંક સાથે અમે એક વેદાંતથી આ વેદાંત ચીનની નકલ અમારી વાંચનારીઓને ભેટ કરવે છીએ. આ ચીન વેદાંત ખાતેના ચીનકળામાં જણાવ્યા ઘણા ગીં સાપરજ નસરવાળજ બેઠવારે પાડ્યું છે અને તે માટે તેમને વેવાનનાં અહોનું માન મચ્યું છે. અવજતાં અમારી વાંચનારીઓ અહો સાથે એકમત્તી થશે કે આ ચીન અહોનો દેખાવ પેદરા નજરે જોતાં અસંખ્યાત માત્રમ પડે છે-પણ મેં મેં-મનની મતમય ખાલી કચણાદખી એક ચીન આ પગની મેવા જોઈએ, જે રીતે જોતાં એના ચીતાર માટે નારીક યાં નોનાં તવાઈ નથી.

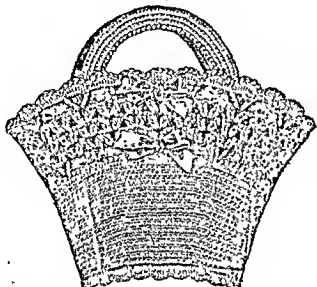
એક પક્ષી જુદી જી એક વેળા પોતાની પસંદગી દીકરીને શોખામણ દેવા લાગી કે કરી પણ પોતાના ઘણાને પહેાં વખત ખીનવતો નહીં, અને તે ‘લેકચર’ પુર કરતાં જોવી, કે ‘મારી દીકરી, એક મરડ તે એક ઉડાંની બરોબર છે, જે મરડ પાણીમાં મોટો વાર રહેવા દેશે તો તે જગત નરમ જેવો બનશે, પણ જો તેમાં તેને વધારે વાર રહેવા દેશે તો તદન સખત થઈ જશે.

એક જુવાન શખસે એક શત્રુના એવો રૂપનો જોયો કે તે બહુવર્ષાં ઉડી પેદરા (જરી) ની મરદની નીચે ઉતરતો હતો. પણ સબજર થવા પછી પોતાને બીજાનાપર ઉભો રહી ઉપાડી છતીને દોડો જોડાઈ હાથમાં ધરી ઉભો જોવાથી તેની અન્ય-બીજો થોં પાર!

ભ ર વા-શુ થ વા વી રો .

એક મુશ્કયાએ શુધેલા કાઠલા.

ક્રીમ રંગનો "મેકસામે" કાઠ લેવા અને કાઠલાનું તબ્બુ શરૂ કરો; ૮૦ સાંકરી શુધી તેને ભેડી નાખો, ૨૦ લાઈન આંટા લીધા વગર શુધી નવો, ત્રણ ચોથી, આઠમી, ૧૨ મી અને ૨૦ મી દારમાં નીચલા ફેરફાર પ્રમાણે શુધો—

ઉપથી લાઈનો શરૂ કરતી વખતના પહેલા, ૨૨ મી આઠમા, અને ૭૨ મા ટાંકામાં એકને બદલે ત્રણ વખત આંટા લીધા વગર શુધાનું. ૨૨ મી દાર—આંટા લઈને નીચલા દરેક ટાંકામાં એક એક વખત શુધી નવો. ૨૨ મી દાર—આઠ સાંકરી, સુર્યાપર બે વખત આંટા લઈને પાસેના ટાંકામાં એક વખત શુધો, *સુર્યાપર બે વખત આંટા લઈને ત્રણ ટાંકા મુકી ચોથામાં એક વખત, ત્રણ સાંકરી, સુર્યાપર બે વખત આંટા લઈને તેજ ટાંકામાં પાછું એક વખત *આમે નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી લાઈન શુધી નવો. છેલ્લે આંટા લીધા વગર પેદલી શુધેલી આઠ સાંકરીમાંની પાંચમીમાં એક વખત શુધો. ૨૩ મી દાર—પાસેના ટાંકામાં આંટા લીધા વગર એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને પાસેના હોલમાં એક વખત, એક સાંકરી, આંટા લઈને તેજ હોલમાં બે વખત, *આંટા લઈને પાસેનાં હોલમાં બે વખત. એક સાંકરી, આંટા લઈને તેજ હોલમાં પાછું બે વખત *આમે નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી લાઈન શુધી નવો, છેલ્લે આંટા લીધા વગર પેદલી શુધેલી બે સાંકરીમાંની બીજામાં એક વખત શુધો. ૨૪ મી

દાર—આંટા લીધા વગર એક વખત પાસેનાં હોલમાં, બે સાંકરી, આંટા લઈને તેજ હોલમાં એક વખત, એક સાંકરી, સુર્યાપર આંટા લઈને તેજ હોલમાં પાછું બે વખત, *સુર્યાપર આંટા લઈને પાસેના હોલમાં બે વખત, એક સાંકરી, સુર્યાપર આંટા લઈને તેજ હોલમાં પાછું બે વખત *આમે નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી લાઈન શુધી નવો, છેલ્લે પેદલી શુધેલી બે સાંકરીમાંની બીજામાં આંટા લીધા વગર એક વખત શુધો. ૨૫ મી દાર—૨૪ મી દારની માફક શુધો, ૬૨ક એટલાંક કે ૨૨ મી દાર ટાંકાઓમાં શુધેલી છે, બ્યારે ૨૬ મી દાર નીચલા હોલમાં શુધી. ૨૭ મી દાર—સુર્યાપર આંટા લઈને પાસેનાં હોલમાં ૭ વખત, આંટા લીધા વગર નીચલા બે મોટા ટાંકાઓ ને દોરાથી ભેડાવવા છે તે દોરામાં એક વખત, સુર્યાપર આંટા લઈને પાસેના હોલમાં ૭ વખત એ પ્રમાણે શુધી નવો, ને છેલ્લે પેદલા શુધેલા એક ટાંકા સાથે આંટા લીધા વગર એક ટાંકા શુધી દોરા કાપી નાખો. કાઠલાને દબે નીચેથી ભેડવાને માટે બેચે બાજુઓ બરાબર પકડી બેઠા ટાંકા સુર્યાપર સાથે લઈને નીચે પ્રમાણે શુધો—

આંટા લીધા વગર પેદલા ટાંકામાં એક વખત, આંટા લઈને માર વખત પાસેના માર ટાંકામાં, આંટા લીધા વગર એક ટાંકા મુકી બીજામાં એક વખત, આંટા લઈને માર વખત પાસેના માર ટાંકામાં, એ પ્રમાણે શુધી નવો અને નાકે અપવી દોરે કાપી નાખો.

દબે કાઠલાનું પકડવાનું બનાવવાને વાસ્તે ૬૦ સાંકરી કરી, આંટા લીધા વગર દરેક ટાંકામાં એક એક વખત શુધો અને એ પ્રમાણે ૭ દાર બનાવી કાઠલા સાથે નમુનામાં દેખાડવા પ્રમાણે ભેડી નાખો. બીજું પકડવાનું બીજા પ્રમાણે બનાવી બીજા બાજુઓ ભેડો અને છેલ્લે નમુનામાં દેખાડવા પ્રમાણે ૨૨ મી અને ૨૬ મી દોરામાં રીખીત પોવો. દીનબાઈ.

રાંધવા ને લગતું.

કેળાનું પુરીંગ—ચાર પાંચ તબખાનાં કેળાં લેવા, તેની કાતરી કરીને ધીમાં તળી કઢાડવાં. ત્યાર બાદ ચોર દુધ લેવા તેમાં મોટા ચમચો ખાંડ નાંખી ઉઘાળી ચાર પાંચ કકડા પર ને જવારી કંડુ કરો, તેમાં પાંચ ઈંડાની સફેદીને લગાવી તેમાં ઈંડાની દાળ, ચોક્કસ હુંદેલી બદામ, ખમણું નવકમળ, એક ગલાસ ગીંદાળ, સરવે એકાદસ કરી એક ડીસ ચા-ઉંડી પહેલે લઈ તેમાં ત-મેલાં કંઈક પાંદરામાં, તેમાં પેસ્ટ-ટુક નાખીને નાંખીને ઉપર નીચે નવકમળ બળતું ફરી લોળ માર ને વતારડો.

ગરેલીના કદલેસ—આમાં મોસામાં કદરે નાંખી તેમાં નીમક તથા આદુ દુધ રવા ચમચ ઈંડાની રાત્રીને તળી પાંદરામાં ત્રણ પાંદરી કાતરી ગરતોમાં, તેને કંઈક ડુધ આમણમાં લોળ કરો, ત્યારબાદ હુંદા એવેલે કદરે મોટા સ્પર્શી તેને રાત્રી રવા ચોર દુધ નાંખી પાંદરા ગરતોમાં કોઈ એકાદસ કરી પાંદરામાં મુકો; અંજી થતે વાચ ને તેમાં કદલેસ નાંખી કસતર ગરતે ફરી પાંદરામાં લેવો. શીડીનામાં કાઠ નીશાનીમાં.

તમારી ચાલચલણ અહીંયાં વાંચો.

૨ મુને કુરસદ.

એક છુટા નગરની એક છેકરીની ચાલચલણ તેણી જે મહીનામાં જન્મી હોય, તે પ્રમાણે જાણવાનું અજીબાન બતાવે છે, અને તે નીચે પ્રમાણે કહે છે કે:—એ એક છેકરી અનેવારી મહીનામાં જન્મી હોય તે તેણી એક સારી ધર-ધણીઓણી બનશે, દલગીર પણ સારા સ્વભાવની અને સારાં કષ્ટાંતી શોખીની બનશે. ફેબ્રુઆરી મહીનામાં જે જન્મી હશે તે, તેણી એક વાહાલી ધણીઓણી, એક વાહાલી માતા અને પોશાક પર ધણી બરી રહેલી થશે. માર્ચ—અતીથ બકબકાર કરનારી અને સઘળાં સામે કબળો કરનારી અને પોશાકની ધણી બાજુકાર થશે. એપ્રિલ—સેહેરી, ધણી હુશિયાર નહીં, પણ સારા દેખાવની અને કુશળીની અભ્યાસી. મે—જીવસુરત, મમતાવાદ સ્વભાવની અને શોખીના પેહેરવાશ પેહેરનારી. જુન—ગુડ પણ જમીડી પરજુશે, ઉગ્ર અને પોશાકની શોખીની. જુલાઈ—ધણીબરી જીવસુરત, પણ ખરાબ સ્વભાવની અને બપકાદાર કષ્ટાંતી ચેકગાલી. ઓગસ્ટ—મમતાવાદ સ્વભાવની અને દુનવાદારીવાલી, પૈસાવાશે કેકણ પરજુશે અને તાજુબ કરી નાંખે તેવા પોશાક પેહેરશે. સપ્ટેમ્બર—બીવેકી, બધી, બધાંને ગમતી અને દ્રાસીન પ્રમાણે પોશાક પેહેરનારી. ઓક્ટોબર—દેખણી, નજારાબાજ, અને લલચાવનાર પોશાકની શોખીની, નવેમ્બર—ઉદાર, માયાળુ, ગરીબ ખવસતી અને સારી રીતના પોશાકની વખાણનાર. ડિસેમ્બર—નથી ચીનીની શોખીની, ઉડાઉ, અને પોશાકની અભ્યાસી.

જે સખતમાં સખત ચીન એક કુરસ અથવા સીને જલદી પુર્ત બનાવી દે છે, તે કોઈબી કારણથી ઉત્પન્ન થતી બનતી બેચની છે. બધાં સારાં માણસોને તમારું બહુ ઇછનાર બનાવમે, અને વરસની આખેરીએ તેઓમાંનાં થોડાં તમારા હોસ્ત થશે. હોસ્ત જલ્દીની રોગની છે.

સોલા પોશાક બેદરકાર બનતી નીશાની દેખાડે છે. હોસ્તી કુલ અથવા કુરખા વગરનો પ્યાર છે.

બહી, પાંચ અને દરેક પ્રકારની માટી રેવના દરવાજા પ્રધાની ગેરહાજરીથી નેકશા છુટી પાથ છે તેવા બીજકોઈ પણ ચીજની થતા નથી. મણાએક ચાલકાં જીવોમાંએ લીધેલા આડા માર્ગે, તથા ધણીએક આરાધનું જીવેલીના થયલા નાસનું મુખ્ય કારણ કોઈ પણ ચોક્કસ કામકાજમાં નહીં રોગાવાનું છુટી પડ્યું જણાયું છે. આદર્શમાં સંતરમાંની સંકલીઓને કોઈપણ કામ અને ચેકેનત કરવીજ નેઈયે, અને જો તેઓને સાચાં કામમાં ન રોકવામાં આવે તો પછી ખરાબમાં તે રોકાય છે.

જાળજી જે દોહલતની ચાની છે, તે દોહલતનું આદર્શમાં ચીની ઉપર એકશા તેા બારથી નીટલાયથી રહે છે કે જ્યારે બીજાં સર્વે સાંત નીદમાં સુએ છે ત્યારે તે કંટાળાભરી દીવસો અને આરામ વીનાની રાત પસાર કરે છે.

જે સ્ત્રીઓથી દૂર રહેવું નેઈયે તે તેઓ છે કે જેઓ નીદમાં પાંચરમાં પ્રકાશી થે છે.

“રમુને કુરસદ” ના જવાબો બરાબર વખત સર નહીં આવતા હોવાથી કોઈ કોઈ વેળા થણા અસરા થયે છે અને જોખાનું છપવાને અધ્યયન પડતી હોવાથી તે માટેનું ઈનામ કહાડી નાખી, જે કોઈ બાત સદથી સરસ હખાણું લખી મોકલશે, તેને હવેથી ઈનામ આપવામાં આવશે.

ઈનામ દાખલ એક અતી સરસ પેન્ટ કરેલા તકીયા યા ગલીયા લસવા લાયકને કારક આપવામાં આવશે.

જે કોઈ બાતએ રમુને કુરસદ “સી મિત્ર” માટે લખી મોકલશે અને તે જે અમને પસંદ પડતી હશે, તે અમારા અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એક જ બાજુ પર “મારજન” છોડી લખવું, પછવાડેની બાજુએ કોઈ પણ લખવું નહીં. મોતાવું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

રમુને કુરસદ મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. સી મિત્રના “રમુને કુરસદ” નાં બાતું અધીખતી જોગ, કથસરે હિન્દ મેસ—હું અહીં.

૧—ઉખ્યાણું.

પથારીના ગાય,
મોઢારની બધ
ને કુપ કેતી બધ.

સુલખાઈ ખરશેલ જીવવાલા.

૨—ઉખ્યાણું.

નીચલી આકૃતી પ્રમાણે આ રાખેલીના અર્થ લઈ કીચી રીતે મોકલો કે તેની વધમાંની ઉભી લીંડમાં થણા જણાતા અને માયાજી શ્રદરથનું નામ આવે.

- • • એક શેઠર.
- • • એક શેઠર.
- • • એક ગામ.
- • • એક શેઠર.
- • • એક ગામ.
- • • એક શેઠર.
- • • એક શેઠર.
- • • એક શેઠર.

ખીરેશા સોરાબજી નગરવાળા.

૩—ઉખ્યાણું.

હું તણ અહારી ઈનસાન હું પણ જે મારો પગ કાપી માર્યે સુરોતો તેા હવમાં લગી જઈશ.

સુલખાનું કાવસજી કાવર.

૪—ઉખ્યાણું.

હું એક પાંચ અહારી મોડા પદારથ છું, મને સુલા પર સુરમાં વીના કોઈ હું જનતાં નથી. મારા ૧, ૩, ૨ થી હાંડિતું નામ પાવ છે. મારા ૪, ૫ મા મોંઢે થી સમાવશી છે. મારા ૩, ૪, ૫, જમીનમાંથી ઉત્પત્તી ચીજ બતાવે છે. મારા ૧, ૨, મોંઢકું મોંઢું કરી નાખે છે. મારા આખાથી હું ધારું છું કે કોઈ પારસી બાતું અંબલી ન હશે. સર્વેએ મને આધેસો તેા હશેજ. જરા કંટેસો હું કોણુ ?

૫-ઉ પચાણું.

એકથી ૩૧) સુધીના આંકડાને ૯ ખાણાના ચારસમાં એવી રીતે ગોઠવે કે તેને આડા, ઉભા અથવા એક બુલેથી બીજા પુ. ણું સુધી અણે તે તેના સરવાળો ૧૧૧ આવે. એકનો એક આંકડો ફરીથી આવવા ન જોઈયે.

મીસ જરખાઈ અલમનજ રાન્કોટવાળા.

૬-ઉ પચાણું.

પણ અડારી રાખ, ભતે હું પ્રવાહી;
તમે ગમે એટલું અવગણે તોય ન ભડું ધરાઈ.
૨૬ છે મુજ પેદેસા જે વગર બંગસા કે મેદેલ,
ટળલ, કળત કે ખુરશીમાં દેખાઈ હું સેદલ.
નથી મુજને દાપ, પગ, કે નથી મુજને માપું,
તો પણ મોટું છે માત્ર પેર દબાવેને હું માપું.
પવનથી યાદ હું મોટા, પણ નથી મને દાડ કે માંસ,
તો પણ લોહી છે મારામાં અતીશે યુવતીકારક ખાસ.
ભરશે છે મારા પેટમાં ખાલો અપરંપાર,
નથી યનાર જરાએ કળી, વાદે મને એટલો કદાડ.
દુશિયારીમાં આવી વધુ, ને પાછો પાઠ વળી કમ,
એવી જુદાઈ ખુદરત ને અળખ છે ભરમ.
એવો હું હું નર કેમણ, પારખ એ સ્વર તું નાર,
કે પળમાં મચાડ તોફાન જે કરે દુઃખ કીરતાર.

દી. આર. એમ. દારૂવાળા.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧. દા ન
દા ના વ
બા ખ વ
ઈ ત રા ડ
૨. મરી; સી મિત્ર; અચાર; શેરડી.
૩. આવ વાઈ દરખા હું ને તું જેડ સરખા.
૪. સપાટ.
૫. ખુરશી. ખુશી-સીર.

“લુમાર” આ વેળાનું સારી રસમે કુરસદ લખવાનું ઉનામ ની-
ચલાં ગાનુંને મળ્યું છે, જે તેવણું “ક્યસરે દિન્દ મેસ” માંથી
મંગાવી લેવું.

ખાઈ રી. આર. એમ. દારૂવાળા.

અમારી લખનારીઓને ખબર.

જે બાનુઓ સી મિત્રમાં લખાણ કરવાને રાજ છે
પણ ચોતાનાં નામે બહેરમાં ખેલો મુકવાને રાજ નથી
તેઓને નારીપાચ ન કરતાં અને ખાસ જણાવે છીયે
કે દરેકથી અમે તેઓનાં લખાણોની પણ આ ચોપાન્યા-
માં જગા કરવાને ખુશી છીએ.

અમારી સર્વ લખનારીઓનું ધ્યાન અમે નીચલા
કાચડાઓ પર જોવે છીયે:-

૧.-લખનારી બાનુઓએ તેઓનું રહેવાનું બરાબર
ડેડાણું તેમજ જેઓ બહેરમાં નામ આપવાને રાજ ન
હોય તેઓએ અમારી ખાનગી જાણ માટે “ખર” નામ
આપવું. તેમ નહી બનશે તો અમે તેઓનાં લખાણો
કમુલ કરઈ નહી.

૨.-લખાણો દર મહીને પંદરમી તારીખની અંદર
મોકલી આપવાં. મોડાં મોકલ્યાં લખાણો તે મહીનાના
અંકમાં આવી શકે નહી.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

ખાઈ નવાજ/ખાઈ અ. રોક-તમારાં જે લખાણો
મળ્યાં છે, મેદરવાની કરી જોડણી પર ધ્યાન આપજો.

Ruby-જેમવાઈએ.

“નાલ” ટેસાંએ દીવાળીમાં કીધેલા રકાસ

લખનાર બાનુ-આ બાબદમાંથી કાંઈ પણ સાર નીક
બી શકતા નથી. આ તમારી પેદેલી ફોટોસ દેખાણો
ફરીથી કાંઈ બીજ સારી બાબદ લખી મોકલવાની મે
દેખાણી કરને.

દીનાંભાય-તમારું ડેલું લખાણ સી મિત્ર માટે
મુલ લાયક નથી. એથી બાબદો પર વખત મુમાવેલો
નકાશે છે.

સુરમદરશક ચંત્ર અને તેના સોધ કરતા વીરો
લખનાર બાનુ-તમારાં લખાણોમાં જોડણી તથા બા
કરણની પુરાલ ભુલો કરો છો. આ લખાણ એવીજ બ-
તની પુચકલ ભુલોને લીધે કમ્પોઝમાં આવી શકતું નથી
તેથી હવે પછી બધારે સંબાળથી લખી મોકલવાની મે-
દેરવાની કરને. તમારું “મોટાઈ” વીરોનું લખાણ બ-
ચ્યાં જેવું છે.

The Misses Bhujwala-તમે જે નવી ચાહુ વા-
તાનો તરબુચો કરવા માંગો છો તે જોલાસક તૈયાર કરી
મોકલને. તમારી પેદેલી વાતા અમેએ ૨૬ શ્રાધી નથી
પણ અમે આમજ જણાવી મળ્યાં છીયે તેમ સી મિત્રમાં
આપતી એક પણ ચાહુ વાતા પુરી થયા પછી દુરત
તમારી રા. કરીશું.

કાપેલા બાળ-અરાં નામ વગરનાં લખાણો પર
અમે ધ્યાન આપતાં નથી. વળી તમારું લખાણ પણ
સી મિત્રને જાન્યું નથી. જે સીજ તમારી આંખે જોલી
દીસતી દરે તે કદાચ બીજાંઓને બરી લાગતી હશે.
જેવા જેના વીચાર, એવી બાબદો વીરો સીખામણો આ-
પવા નીકળી પડવું એ સી મિત્રનું કામ નથી.

“એક બાનુ”-તમારા કાંડોના ખાનગી જવાબ
વાલેથી છે તે તમને યુગો હશે.

આ “સી મિત્ર” જુલઈના મેસમાં નામ છો હાલખી રોમાં
ક્યસરે દિન્દ રતીમ મેસમાં ચોતાને માટે કસમજ બાસજલ એટલેથી બાકું છે.

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ છું.

ફેબ્રુઆરી ૧૮૮૧.

અંક ૧૨મો.

ધર સંસારી કેળવણી કરવાને એક ખરી કેળવણી માતા પાતાનાં બાળકોને કેવી રીતે ઉપદેશ દે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

છોકરાંઓનાં પાઠ્ય.

બહેનને દીપસે સવારનાં બીજાનાપરથી ઉઠતાં વાર મરચટ હાથમાં જુવાન છોકરાંઓનાં ગગનમાં તેઓએ આપવા ધારેલી પારડીનાં વીચાર બે આબો હોય તો તેમાં કાંઈ પણ અસ્વભાવીક હતું નહીં. બહેનને જાણની પારડીમાં વડપણ લેવા માટે એટલી તો ખુશાલી લાગી અને તે કહેવા લાગ્યો કે, લોકો કહેશે કે મેદરજબાઈને હોની પારડી શીવાય કાંઈ પણ પારડી આવી સરસ થઈ ન હશે, કારણ કે તે કહેતા હતા કે મેદરજબાઈ કરતાં સરસ થતું એ તો તેવજીનું માથું પોતાનાં માથાંપર મુકવા બેસેજર હતું. હોમી, પટેલની મેદરની સંગત અને વાતચીતમાં તથા લોકોને મેદરથી તેજીની તારીફ સમજાવમાં કેવો સારી રીતે વખત યુજરશે તેનાં વીચાર કરતો હતો. બહેને તે શું ગજાદ કરવાનો હતો તેના કાંઈ ખ્યાલ પણ ન હતો, પણ તે એટલો મોટલો અને મસ્તીભર ચાઈ ગયો હતો કે ઘેરનાં નોકરો કહેવા લાગ્યાં કે, બાલ રોડનું ખ્યાલ કેમણે નહીં હતું. ખેરશેનાં બનસે તો આ સાંજ આખાં વરસમાં સૌથી સુખી હતી, બે કે તેણી તે કમુલ કરતી નહીં હતી. તેણી બાજુની હતી કે તેણી ખુબ

સુરત હતી. હીજા શરદે તેણીને એક દીપસે કહ્યું હતું કે, તેણી ખુબજ બધાં તો તેણીની ઘણી વખાણ થાય અને તેણી બે દીક્ષની સહી ન હતો તો દીક્ષ તેણીની ખુબસુરતીની ઘણી અદેખાઈ કરતે. એ કે તેણી ઉમ્મરે તો બચ્ચું હતી, તોપણ લોકોની વખાણ મેળવવાને ઘણું ઇચ્છતી હતી; બે દીક્ષે તેણીના ભાઈનાં દેસો ઘેરમાં આવતા તે વેળાએ તેણી ઘણી ખુશ થતી હતી અને કાંઈ પણ આનાકાની વગર કમુલ કરી દેતી કે, તેણી છોકરીઓ કરતાં છોકરાઓ સાથે વાત કરવાને વધુ પસંદ કરતી હતી, કારણ કે તેઓની સાથની વાતમાં તેણીને વધારે રમુજ તથા ગમત મળતી હતી, અને એ કે તેણીના આવા ખ્યાલથી તેણીની માતાનું કૈયું કમુલ હતું, તોપણ કાંઈ વેળાએથી તેણે તેણીને પોતાના આવા વીચારો બહાર પાડવા માટે ધમકાવી ન હતી અથવા તો તેઓને અટકાવવા માટે ફરમાવ્યું ન હતું. તેણે બાજુનાં દતાં કે કેળવણી ઘણું કરી શકે છે, તેણે તે કુદરતી ખ્યાલો સંધ્યા એક મજાત કરી શકતી નથી. અંકે જોતાં તો તેણે તેમ કરવા ઇચ્છતાં ન હતાં, તેણે કાંઈ દીપસે દક્ષ ગીર થયાં ન હતાં અથવા ફરમાવ પણ કરી ન હતી કે તેણે પોતાની સંધ્યા મેહેનત છતાં ખેરશેને પોશામના જેવી સમજ્યું અને તાલેદાર કરી શક્યાં ન હતાં. વળી કાંઈ દીપસે એવો પણ ખ્યાલ કર્યો ન હતો કે તેવજીની સંધ્યા શીખામણ અને સંભાળની અસર તેવજીનાં બાળકોપર એકદમ થયતી તેવજી બેઠ. તેવજી હમેશાં પોતાની બનનું કરી પોતાનાં છોકરાંઓની ખરાબ વખાણ કે જ્યો તેઓને પાછળી છંદગીમાં બગડું પડે, તે દુર કરવાની કોશિસ કરતાં હતાં, પણ તેણે પોતાનાં મનને એમ મનાવવાની કદી પણ કોશિસ કરી ન હતી કે, જે સારાં બી તેણે પોતાનાં છોકરાંઓમાં તેવજીની કોશિસ કાંઈ છે તેથી તેનાં કળ પણ સારાં આવશે. તેવજી બાજુનાં દતાં કે તેવજીની દીક્ષીને તેણીની છંદગીમાં ઘણું સાંસનું પડશે, કારણ કે તેણી હમણાં જેની સુખી હતી તેવી તેણીને હમેશાં નેવણી તેવજી કેમ આશા રાખી શકે? કદાચ તે આકાશી બાપની એવીજ મરજી હોય કે તેવજીનાં ધરમ અને ફરજની પરીક્ષા તેવજીનાં વાલવાંઓની આરક્ષે કરી નેવ, પણ બે તેવજી પોતાની ફરજ

તેમાં પચાસ ન પડે તો તે પચાસથી તેવજીને મુખજ આપશે. પીરોળી તો મોજ મળદના વીચારથી ઘણી ખુશાલી ઇચ્છે હતી. તેણીની ખુશાલીમાં ફક્ત એકજ ખતરો હતો કે તેણીની માતાએ તેણીને બાદરાનાં લોકોનાં દેખતાં વળડવા નાખી ફરમાવ્યું હતું. તેવજી નજીવ્યું કે, જો કે મેટ્ટેરેટ-જાનું મારતરને લાં તો તેમ કરવાને તેવજી તેણીને બોલસ નહીં કાઢી હતી, પણ જો તેવજીનાં પોતાનાં ઘેરમાં તેણીનું નાનું સાંભળવાની કોઈ ઈચ્છા નજીવશે તો તેણીને વળ-ડવાનું પડશે. આજેનું વેળાએ પીરોળને દમગીરી ઉપર કે જેણીએ પ્યાનોને બદલે ગીતાર વગડવાનું શું કામ પસંદ કર્યું હશે, કારણ કે ખોરશેદ પ્યાનો એટલો તો સરસ વગડી જાયતી હતી કે તેણીને સાંભળ્યા પછી કોઈ પણ તેણીની માટેની બેઠેનને સાંભળવાની ઈચ્છા રાખે નહીં; પણ ગીતાર વગાળુ તો પારસીઓમાં નવાઈ હતી, અને તે દીવસે લાં “વાવનારી કોઈની નાની છેકરી તે વગડી જાયતી ન હતી, કાંઈ પીરોળને બીલક હતી કે તેણીને છટકી જવાનું કાંઈની રાંજુ ગળશે નહીં. આ વીચાર તેણીને ઘણો નાચુશ લાગતો નો, પણ તેણીએ દેગપ કાંધે કે જ્યાં મુશી તે વખત આવે ત્યાં જ્યાં મુશી તેનો વીચાર કરવોજ નહીં.

જો કે શુદ્ધ પારકાંએથી બીલકી હતી, તોપણ ઘેરમાંનાં દરેક લગ્નની ખુશાલીમાં તેણીની ભાગ લેવા વીના રહેવાનું નહીં. ખાણાં આગમજ નંદગીર જે ઘોડાપર ફરવા ગયો હતો કારણ કે તે કહેતો હતો કે તેમ કાપાથી તે ઘેરમાં તોફાન ભેંસતો કહેતો અટકશે તે એક અદરખની સયે પાછો ફરશે, જેની લાજરીથી તે વધારે ઉત્તરમાં દીસતો હતો.

“મારાં મારા ક્યાં છે, અને પપા ઘેરમાં છે કે ?” તેના બાહાની લગામ ખસારપર ફેંકી અને તેને પેલા અદરખના ઘોડાની સંભાળ લેવા કહી તે હાંકતો હાંકતો પુછવા લાગ્યો; અને પછી હોડમાં ધસી જઈ બેસવાના ઓરડાનું બારણું ઊંધાડ્યું અને બોલ્યો—

“મમા, મારાં અજીત છડાદાર બાપજી માટે મારો ઉપકાર મા-નવા અને વળાણ કરવા માટેનું “વેટ” પસાર કરો? આજે રહેવા આપણા વનવારી, આપણા મધમાંના જોગી, બધારે હું તેવજીને પહેલો મલ્લો લ્યારે મારી ઈચ્છાએને એવજી ના પાડી, પણ તેવજીપર જે છત મેલકી—અને હવે તમારા જોતાગને તમારા પગચાળાગ લાગ્યો છું, એવજીના મર્મમાં ગમે એટલી લાલચો નાખી મને મારો બદલો વાળી આપો.”

“ચુપ રહે, માંડા છેકરા ?” દીનબાઈ દેખાઈતી ખુશાલીથી ઉઠી હાથ લંબાવી આગળ આવતાં બોલ્યાં. “તારો ઘોંધાદી આપકાર મારા આપકારને સાંભળવા દેશે નહીં. દીનશાદજી, તમને જોઈ ગમે ખરેખર ઘણાં ખુશી ધમાં છીયે.” તેવજી તે જવાન રાક્ટરને દીધમાં લાગી આવે તેટલી માયાથી કહ્યું. “અને મનચેરશાદની તમને જોઈ ધ્યાન રાજી થશે. હું આશા રાખું છું કે મારા દીકરાએ તમારાં દીકરપર નાખેલી સાંકળ તમને દુઃખ બરી રીતે બારી લાગતી નહીં હશે.”

“દીનબાઈ, મને બીલક છે કે તે સાંકળ રાખવાથી નહીં પણ કહાડી નાખવાથી મને વધારે દુઃખ ઉપજશે.” દીનશાદજીએ દમગીરીભર્યા અવાજે કહ્યું, “જેમ મનચેરશાદ અને મારો દોસ્ત નંદગીર તમારાં કુટુંબમાં ગમે બેસાવા ઈચ્છે છે તેમ કરવામાં મારી આનાકાની એજ છે કે, પછી મારો એકાંત-વાસ મને વધારે કચરા આવે તેવો રખેને ઘઈ પડે. સત કરી માનને કે એથીજ હું દુરનો દુર રહેવા માંડું છું. આપણી મરજી તો ગમે તેવીથી જુદી હોય, તોપણ એવાં છડાદાર બાપજી આગલ તો આપણેથી સામે નહીં વધાવ.” તેવજી મશકેરી ભર્યા અવાજે કહ્યું.

તેજ વેળાએ મનચેરશાદ અને હોખી ઓરડામાં દાખલ થયા અને તેઓનો આપકાર પણ દીનબાઈ અને નંદગીરનાં જોવા ખરાં દીકરો હતો, અને તે દલાદાની સાંજ તો દીન-શાદજીએ મોજ મળદમાંજ કહાડી. નંદગીરની પેલી કપીતા માટેની દીમતમરી આશથી દીનશાદજીના પોતાના સખી ખવાસપર ઘણી અસર ઘઈ હતી, અને જો કે તેઓની ચાલ-ચલણ ગમે એથી જુદી હતી, તોપણ બંને વચ્ચે તે પળથી ઘાડી દોસ્તી બાકાતી રહી યઈ. નંદગીરના ખરાં દીકરા બોલો અને કાળની સામે થતું અશકત હતું. તે કોઈ વેળાએ પોતાનું મુખી ઘેર છોડી દીનશાદજી સાથે ત્રણ ચાર દીવસ રહેવા જતો હતો અને તે ગરીબ ઘેરમાં ખરાં દીકરી મળાદ મેળવતો હતો, અને અંદર તેમજ બહાર એટલી તો ખુશાલી પાંધરતો હતો કે તે દુઃખી જવાન રાખસ નંદગીરની સોળ-તમાં સીધી ઘણી મળદ મેળવે અને મનચેરશાદનાં વારંવારનાં તોડાંઓ કમુશ કરે તેમાં કાંઈ પણ અન્યથા ઘવા જેવું નથી. મરજટ હોખને તેવજી ધણાં વરસો મુશી એક નજી-નાદાર ઘેર તરીકે ધારતા હતા, પણ તેનું ઘેર તેવજી ચેતે મેળવી શકે એથી તેવજીને આશા હતી નહીં. તેવજી પોતાનાં નસીબમાં એકાંતવાસ અને દુઃખજ ધારતા હતા, અને પો-તાના દોસ્તોથી છુટા પડ્યા પછી જે સતોપ અને ખુશાલી મેળવવાની કોશિશ કરતા હતા, તે તેવજીને વધારે દુઃખજી લાગતી હતી.

દેવે રાત પડ્યા આવી હતી અને બધી તૈયારીઓ ઘઈ રહી હતી, છેકરાંઓ પણ સપળાં તૈયાર થઈ રહ્યાં હતાં, સમજા સુંદર ઓરડાઓનાં બારણાંઓ ખુલાં મુક્યાં હતાં, નંદગીર અને પીરોળ હોખમાં મસ્તી તોફાન કરતાં હતાં. પાસેના ઓરડામાં ખોરશેદને પ્યાના આગળ ઉભેલી નંદગીર નંદગીર બોલ્યો—

“ખોરશેદ, એક મનેનો જોવો “વોલ્ટજ” વગડ, મારી ડાહી બેઠેન છે; ધણેજ મળતો હં: પીલુને અને મને અંદી એ-ખમાં છીયે તેટલાં “ડેન્સ” કરવા ગમે છે.”

“નંદગીર, મને મેદરખાની કરીને શાક કરો.” તેણીએ ચીરડાઈને જાણ આપ્યો; “હું અંદી વગડવા બેસું” તેટલાં જલદનાં લોકો આવી લાગે તો તેઓ શું વીચારે ?”

“વીચારે ? તે કોહો તો. એમજ વીચારે કે તું ઘણી ડાહી અને બીલકને ખુશી કરે તેવી છેકરી છે, કે જેમ તું હમણાં

નથી.” નાંદગીરે હસીને જવાબ દીધો. “કાંઈ નહીં પીરાળ, યાત્રા આપણે બે જણથી જે યાવ તે કર્યે.”

“તુંને ગમે તો તું કર નાંદગીર, મારેથી તો “ડેન્સ” કરવાનું અને મોત મારાનું એકો વખતે નહીં યાત્રા-મારો તો બધો દમ નીકળી જાય.” તેણીએ હસીને જવાબ દીધો.

“યાત્રા ખોરશેદ, તું વળગતી નહીં તો આપણે “ડેન્સ” કર્યે.” બન્ધ કે જેને પણ નાંદગીર માફક ડેન્સ કરવાનો શોખ ધઈ આવ્યો હતો, તેણે પોતાના દમકામમાં એક કુચ ખોસ્તાં ખોસ્તાં ખોરશેદને કહ્યું.

“મને કાંઈ ડેન્સ કરવાનો એટલો બધો શોખ નથી, તારે ગમે તો તું કર બન્ધ.” ખોરશેદે જવાબ દીધો.

“પીરાળ, આને એનો મીનજા દમ ગયો છે?” નાંદગીરે પુછ્યું.

“કાણે બાણે, મને કાંઈ બરાબર ખબર નથી, પણ તું મુજો રહેશે તો પોતાની મોજે એ દેકાણે આપશે.”

“યાત્રા તુંને પુષ્ટી કરવા તેમની કરીશ; કારણ કે આને તું એવી મજેદની લાગે છે કે મને તુંને કાંઈની ના પાડ્યા નહીં મનનું.”

“જે નાંદગીર, એવું એવું બોલી તું મારે માથું ફેરવવાની કોશિશ કરશે કેની, તો તુંને શીક્ષા કરવા હું બન્ધ આગળ ઠોકી જવશ.” તેની નાની બહેન પોતાના શાઈને બીલવડાવવા બોલી.

“બરાબર છે પીરાળ, બાઈ તરફથીની પુશામતીઆ બોલો સાંભળ્યા નહીં બેઠીયે.” તેણીના બાવા મુઠમાં હસ્તાં હસ્તાં આગળ આવી બેઠ્યા, “પણ હમણાંથી તું મનહમાં પડી છે તે પછી યાદી જશેની?”

“અરે નહીં પપા, હું તો બાણે આને આપી રાત મનહ કર્યા કરે.”

“મારેથી કાંઈ એમ એમ થાય નહીં બે,” નાંદગીર ખમાં ચઢકારી બોલ્યો.

“પણ હાઈ તું યાદી નહીં જશે તો આને કપડાં બધાં ખરાબ કરી છપરી પીધરી ધઈ જશેની?” મનચેરશાદ બોલ્યા, “અને તેમ યશે તો ખતીત ઘણું ખરાબ.”

“ખતીતજ નહીં પપા; નાંદગીર મને એટલો તો આદે છે કે હાથે કરીને તો મારાં કપડાં ખરાબ કરશે નહીં, અને બે મારા બાબ ખોરાઈ જશે તો એક પળમાં આપા પાણે સરખા કરાવી આવીશ.”

“વાહવા પપા, તમે બે એ વાતથી બીલવડાવતા માંગતા હોયો તો પીરાળ પાસે નહીં પણ ખોરશેદ પાસે જવું બેઠીયે.” નાંદગીરે ભાર મુકી કહ્યું, “સાફ છે કે મારી એક એવીબી બેઠેન છે કે જેને એવી નહીં બાળદની દરકાર નથી.”

“નાંદગીર, તું ખોરશેદ સાથે જરાક વધારે સખત થતો નથી?”

“હા પપા, એ ખરેખર એમ છે, એના કહેવપર કાંઈ પ્યાન ના આપો.” પીરાળએ એજાદખાદીથી જવાબ દીધો, પણ નાંદગીરે તરતજ વચમાં બોલી ઉઠ્યો:

“હું કાંઈ તેવો છેજાન નહીં પીરાળ, તું કહે તેવી સરત બાળીને કહું કે આને એવણુને કપડાંમાં કાંઈ ખાખી પડી છે, અને તેથી એવણુ ચીરણ્યા છે. સારી ખારી કાંઈ એસંકા નહીં હશે, અથવા તો બેઠીયે તેવી જવાબ નહીં મળી હશે અથવા તો કાંઈ બીજું કોણું પડ્યું હશે.”

ખોરશેદ સ્વરાં નરસીએ આ વેળા ખોરડામાં હતી નહીં તો કે તેના બાઈનાં આવાં બેઠવાથી તેણીનો ચુસ્તો નરમ પડતે નહીં; પણ મનચેરશાદ જવાબ દઈ શકે તે આ મગજ બન્ધ ને ચુકને શોધવા ગયો હતો, તે એકદમ ખોરડામાં છુપ ખડતો ધરી આવ્યો.

“યાત્રા નાંદગીર, હવે આપણે ડેન્સ કરી શકશું; દીનખાઈ મારી કહે છે કે લોકો આવે તેની આગમન.” આપણે ગમે તે કર્યે તે તું કાંઈ નહીં. વળી એવણે આપણે, વારતે વનડવાળી કહ્યું છે.” મનચેરશાદ તેઓને થોડી મીનીટ સુધી દરખાશી નેતા ઉઠા અને પછી તેવણની વડી દીકરીને શોધવા બીજા ખોરડામાં ગયા.

તેણી ખાવાના એક નાના ખોરડામાં એકસી હતી, કે બધાં પહેણાઓ માટે રીફ્રેશમેન્ટ તૈયાર કીધું હતું. તેણી થોડાં સુદર કુટોર બેઠાપરથી મોઢવતી હતી. જેવા તેવણ ખોરડામાં દાખલ થયા કે તેણીએ કાચું બેઠું, અને એવી તો રીતે હસી કે તેણીને લાડકો બાપ સમજ્યો કે નાંદગીર ખોરાઈ હોવા બેઠીયે, કારણ કે આ વેળાએ તેણીનાં મોઢપર ચીરડાની કાંઈ પણ નીશાની હતી નહીં.

“કેમ દીકરી, આજે તું તારાં બાઈ બેઠેન સાથે લાકમાં કેમ નથી? અને હમણીં તારાં બાઈએ તુંને વળગ્યા કહ્યું. તારે વળગ્યું કાંય નહીં?” તેણે એકથી તો માથાથી પુછ્યું કે ખોરશેદ ને કે શરમાઈ ગઈ, તોપણ તેણીએ જરાદીથી જવાબ દીધો—

“કારણ કે, પપા, મારા ચુસ્તો બરાબર નરમ નહીં પડ્યો હતો; થોડીક પળના એકાંતવાસમાં મારા ચુસ્તોને નરમ પાડવાનો મનનો ઈજાજ અનમાવવા હું મુકીકના ખોરડામાં ગઈ હતી, પણ હું તો ફોદ પાડું તે આગમન તો નાંદગીર મારી સાથે વાત કરવા આવ્યો. હું બાણું છે કે મેં તેને તોછડો જવાબ આપ્યો, પણ પપા, ખરેખર નાંદગીર કાંઈ વખત ઘણું ઝીંઝી લાગે તેવું બોલે છે.” તેણી તેવણનાં મોઢ તરફ બેઠીને બોલી.

“હું બાણું છે કે તે એવો છે પપા, મારી દીકરી, મશકરી; કઈ વેળાએ કરવી, અથવા તો જોનો તેના જેવો સ્વભાવ નહીં હોય તેની સાથ કેની નાખતી કરવી, તે એને ખરાબર ખરાબ નથી; પણ મને કહે કે એવું તે શું થયું કે તારો મીનજા આવી રીતે ગયો, અને તુંને એકાંત જમાની વચર પડી.”

ખોરશેદનાં મોઢાંપર આ બોલોથી તારા ચઢકી આવ્યો, અને પોતાનું મોઢું ફેરવી ઘણી આનાકાતીથી જવાબ દીધો—

“પપા, એક એવો તો ચુરખ જેવાં કારણને વારતે, કે મને તયુને કહેવાળી નહીં મનનું.”

“ નહીં મારી દીકરી, બીજાના, કે હું તુંને હરિશ અથવા તો ધનકાવીના. હું ખુશી છું કે તું પોતેજ તારી ભુલ જોઈ તે મારણ થઈ મરણ પામે છે.”

“ પપા ફક્ત-ફક્ત-મને ગમ્યાએ આને રાતે પેહેરવા માટે કે કપડાં આપ્યાં તે મને ગમ્યાં નહીં, ખસ તેટલુંજ, બીજું કંઈ નહીં.”

“ મારી દીકરી, તુંને કદાચ વધારે ભપકાભર્યાં કપડાં ગમ્યાં હશે,” તેના બાપે તેણીને એટલી તો ખારબારી કીસ કરી હતું કે, પોતાનો વાંક કયુજ કરતાં તેણીને જે દુઃખ ઉપજ્યું હતું તે તરત નરમ પડી ગયું; “ પણ હું ખરેખર પાકું છું કે મમાએ એમાં પોતાનો સારો “ તેર” ખતાવ્યો છે. તુંને કદાચ ખજારબી નહીં હશે કે, આપણી ઉમ્મર અને દર-જન પ્રમાણે પોશાક પેહેરવામાં આપણને કેટલી કાળજી રાખવી પડે છે. પોશાક તો એવો પેહેરવો કે જેથી આપણો દરજ્જો જળવાય અને તોપણ આપણા કરતાં ઉતરતી પંક્તિનાં લોકોની આંદોખાઈ અને આપણા કરતાં ચઢતી પંક્તિનાની ધીકારભરેલી લાગણી નહીં ઉતરેલા, આજ રાતનાં આપણાં એવાં ધણાક જેનો આપણે કે જેઓ પોતાનાં ઉછરડાંએને આપણા જેવો સોને પોશાક પેહેરાવવાને શક્તિયાન ન હશે, અને તું એમ નહીં ધારતી કે, આપણે ધણે ભપકાભરેલા પોશાક પેહેરી તેઓની આંદોખાઈની લાગણી ઉતરેલે છીએ ? જેથી તેઓ પોતે વધારે હઠકાં છે એવો તેઓનાં ગતનાં ખ્યાલ આવે છે. પપુ ફક્ત પોશાક કાંઈક જાણી જાણી પંક્તિ નથી ખતાવતો. જો, હું કેવો નહુગર છું કે તુંને સાદી પાણી સરસ રીતે કપડાં પેહેરાવવાનું તારાં “ ગરમા” કારણ મેં પાપણી કહાડ્યું છે, અને એટલાંજ નહુગી હું પારણી ચક્ર”

હું કે તું આને વધારે ભપકાભરી શું કામ યથા માગતી હતી—બોમ, હું શાને વાસ્તે તે ?” તેણે મશકરીમા ઉતરેલું, “ કારણકે તુંને લાગ્યું કે શરારની લીલા આને બધો મુજબનો ફેસાસ પેશાક પેહેરતો આવશે, અને તેની આગળ તારો પોશાક સાદો અને બચ્ચાં જેવો લાગશે. આએ તારા હમણાં મરથી મેં બરાબર જોઈ લીધું છે કે હું બરાબર છું. પણ ખરેખર, મારી પોતાની વાદાલી ખોરશોને પછી તેણે એક કં-ગાળમાં કંગાળની પોશાક કાંચ નહીં પેહેરેલો હોય તોપણ તેણીને સરાશની લીલા સાથે (તેણી દુનિયાની બધી દોલત કાંચ નહીં મારી આગળ લાવે તેપણ) બહારી લેજો નહીં, અને બમારે તુંને જાણુસ પેહેરવાનો શોખ છે, સારે તો લે આએ પેહેર.” એમ કહી તેણે થોડાં ઝરેનીગાળ વાળનાં સુંદર કુલો તેણીનાં બધીઆનમાં ખોર્યાં. “ જો, મમા પુછે તો કહેજો કે સુસ્મે દાણી દેવા અને દુઃખ ઉપજો તે છતાં આનાકાની વગર સાચું કંઈ દેવા માટે પપાએ માનની છંપાણી ખાતર આવી ખોરવા છે.”

ખોરશોની આંખો કાંઈ પણ ખતના સુંદર પોશા. મેળવવાથી ચમકતે નહીં તેટલી આ વેળાએ ગમશે. મનચેરચાહે તેણી સાં કુલ કાણ માટે જોડવતી હતી તે પુછ્યું, તેના જવાબમાં તેણી બોલી:

“ પપા, મમાને વાસ્તે—ખીરોળ હમેશાં મારી અગાઉ ખર્ચ કરી દેશે, પણ હું પાકું છું કે આજ રાતની મનહરે તેણીને એટલી તો છક કરી નાખી છે કે તેણી તે માટે સમથું બુદ્ધી ધઈ છે, તેથી કાંઈ આવે તે આગમજ હું તેપણને તે આપી દેશ.” આખ બોલી તેણી બાપ સાથે હાથમાં ગઈ, કે બ્યાં પટેલનાં મુનાખઈ, તેપણનાં બે ઉછરડાં (મુનાખાઈનો અઘી પણ થોડા મહીના ઘેર રહેવા આવ્યો હતો) દીનસાહજ ડાક્ટર અને તેરનાં બીજાંએ બેઠાં હતાં. જે પુદરતી ધણે ખુરશોને તે પ-તેણીએને આપકાર દીધા પછી તેણીની માતાને તે કુલો બેઠા કીધાં, તે તે જુવાન ડાક્ટરથી વખાણની નજરથી બેઠા વગર રહી શકાયું નહીં. તે પછીજ નજીવી ચીજ હતી, પણ લગ-ભગ સમથું ધરતું સુખ દુઃખ નજીવી ચીજનાં લેખાયેલું હોય છે. દીનસાહજ કાંઈ કંઈ તે કુલો આપવાથીજ ખુશ થયાં ન હતાં, પણ જે લાગણીથી ખોરશોને તેપણને તે કુલો આપ્યાં તેથી તેપણ વધારે ખુશ થયાં હતાં. અને જે રીતે તેપણે તે લીધાં તેથી ખોરશો ધણી ખુશ થઈ, કારણકે તે અંદરખાનેથી બીધતી હતી કે, રંગેને કદાચ તેણીના ખરાખ ગીતસથી તેણી પોતાની માતાની નાખુરા લાગણી ઉતરશે.

ખીરોળએ પોતાના આસપાસજ વીસરખક માટે પોતાને કપડાં દેતી હોય તથા નારીપાસ ધઈ ગઈ હોય. તેમ એવો તો હસવા જેવો દેખાય કીધો કે જન અને જાંઘીર ખડખડ હસી પડ્યા. જાંઘીર પોતાનું હસતું દાખી દઈ ખોરશોને પુ-છ્યું કે તેણી ક્યાં ગઈ હતી, અને એટલા વખતમાં તેણીના દેખાવમાં આવ્યો બધો સારો ફેરફાર-કેમ કરી આવી.

“ જાંઘીરજી તમને મારો બેઠ જાણવાનો કાંઈ દંક નથી” તેણીએ તરત મશકરીમાં જવાબ દીધો, “ હું નહીં ધારતી કે હું તુંને જાણા દેવશ; શીવાય કે તારીજ દયા કરી, તેના ખોરવાસ માટે પપા કે જેણે આ ફેરફાર કર્યો છે તેપણે પુછવાની ભલામણ કરેલું.”

“ હું પાકું છું કે આ શોખધર્મ કુલથી થયું હશે.” દીનસાહજે કહ્યું. “ જો કુલની શું શકતી છે તે જાણવાને હું આવી દેખાવ કરતી નથી, પણ જે રેટરથી તે ખોરશોનાં આપ્યાં છે તેવો રેટર મુજબની સોપી ખોરશોનાં ખોરશો જાનું પણ ખતામી શકે નહીં. મુનાખઈ, ચાલો હવે મનચેરચાહે તેપણના આએ નવા હુન્નર માટે મુનારકખાદી આપવામાં મારી સાથે સામેલ થાવો.”

લોકોના આવવાથી આ વાત બધ પડી અને થોડા વખ-તમાં માપણ અને વાજનનાં સંદેહ આવ્યા અને જુવાન ઉછરડાં કાંઈ પણ શરમાળપણું દેખાડ્યા વગર તરેહવાર મેળ ગતજમાં રોકાઈ ગયાં. જાંઘીર, તેનો બાઈ, અને મશીનો તે

“ પપા, મમાને વાસ્તે—ખીરોળ હમેશાં મારી અગાઉ ખર્ચ કરી દેશે, પણ હું પાકું છું કે આજ રાતની મનહરે તેણીને એટલી તો છક કરી નાખી છે કે તેણી તે માટે સમથું બુદ્ધી ધઈ છે, તેથી કાંઈ આવે તે આગમજ હું તેપણને તે આપી દેશ.” આખ બોલી તેણી બાપ સાથે હાથમાં ગઈ, કે બ્યાં પટેલનાં મુનાખઈ, તેપણનાં બે ઉછરડાં (મુનાખાઈનો અઘી પણ થોડા મહીના ઘેર રહેવા આવ્યો હતો) દીનસાહજ ડાક્ટર અને તેરનાં બીજાંએ બેઠાં હતાં. જે પુદરતી ધણે ખુરશોને તે પ-તેણીએને આપકાર દીધા પછી તેણીની માતાને તે કુલો બેઠા કીધાં, તે તે જુવાન ડાક્ટરથી વખાણની નજરથી બેઠા વગર રહી શકાયું નહીં. તે પછીજ નજીવી ચીજ હતી, પણ લગ-ભગ સમથું ધરતું સુખ દુઃખ નજીવી ચીજનાં લેખાયેલું હોય છે. દીનસાહજ કાંઈ કંઈ તે કુલો આપવાથીજ ખુશ થયાં ન હતાં, પણ જે લાગણીથી ખોરશોને તેપણને તે કુલો આપ્યાં તેથી તેવજ વધારે ખુશ થયાં હતાં. અને જે રીતે તેવજ તે લીધાં તેથી ખોરશો ધણી ખુશ થઈ, કારણકે તે અંદરખાનેથી બીધતી હતી કે, રંગેને કદાચ તેણીના ખરાખ ગીતસથી તેણી પોતાની માતાની નાખુરા લાગણી ઉતરશે.

ખીરોળએ પોતાના આસપાસજ વીસરખક માટે પોતાને કપડાં દેતી હોય તથા નારીપાસ ધઈ ગઈ હોય. તેમ એવો તો હસવા જેવો દેખાય કીધો કે જન અને જાંઘીર ખડખડ હસી પડ્યા. જાંઘીર પોતાનું હસતું દાખી દઈ ખોરશોને પુ-છ્યું કે તેણી ક્યાં ગઈ હતી, અને એટલા વખતમાં તેણીના દેખાવમાં આવ્યો બધો સારો ફેરફાર-કેમ કરી આવી.

“ જાંઘીરજી તમને મારો બેઠ જાણવાનો કાંઈ દંક નથી” તેણીએ તરત મશકરીમાં જવાબ દીધો, “ હું નહીં ધારતી કે હું તુંને જાણા દેવશ; શીવાય કે તારીજ દયા કરી, તેના ખોરવાસ માટે પપા કે જેણે આ ફેરફાર કર્યો છે તેવજ પુછવાની ભલામણ કરેલું.”

“ હું પાકું છું કે આ શોખધર્મ કુલથી થયું હશે.” દીનસાહજે કહ્યું. “ જો કુલની શું શકતી છે તે જાણવાને હું આવી દેખાવ કરતી નથી, પણ જે રેટરથી તે ખોરશોનાં આપ્યાં છે તેવો રેટર મુજબની સોપી ખોરશોનાં ખોરશો જાનું પણ ખતામી શકે નહીં. મુનાખઈ, ચાલો હવે મનચેરચાહે તેવજ પુછવાની ભલામણ કરેલું.”

લોકોના આવવાથી આ વાત બધ પડી અને થોડા વખ-તમાં માપણ અને વાજનનાં સંદેહ આવ્યા અને જુવાન ઉછરડાં કાંઈ પણ શરમાળપણું દેખાડ્યા વગર તરેહવાર મેળ ગતજમાં રોકાઈ ગયાં. જાંઘીર, તેનો બાઈ, અને મશીનો તે

“ હું પાકું છું કે આ શોખધર્મ કુલથી થયું હશે.” દીનસાહજે કહ્યું. “ જો કુલની શું શકતી છે તે જાણવાને હું આવી દેખાવ કરતી નથી, પણ જે રેટરથી તે ખોરશોનાં આપ્યાં છે તેવો રેટર મુજબની સોપી ખોરશોનાં ખોરશો જાનું પણ ખતામી શકે નહીં. મુનાખઈ, ચાલો હવે મનચેરચાહે તેવજ પુછવાની ભલામણ કરેલું.”

મતસ્ય બીજાંએને પણ પોતાના જેટલીજ મજાદ આપવાની હોય છે, ત્યાં નેએ કદાચજ નીપજળ થાય છે. દરેક એરડામાં દરેકની ઉમર પ્રમાણેના—મગ પધારીતે સૌથી નાનાં બાળક સુધાં—જુદી જુદી જાતનાં એટલાં તો સંધિયા હતાં કે ત્યાં પુરાણી અને મોજ શ્રેષ્ઠ સીવાય બીજા કશાંને પણ વીચાર કરવો મુશ્કેલ હતો. નજીકે અરધી પોણી મજાદ પુરી થયા પછી જમશેદજી શરૂનું કુટુંબ આવ્યું, અને જે વેળાએ એરશેદ તેણીની સહી તરફ ગયું તે વેળાએ શરમતી જુદી લાગણી ઘણી દેવા માટે તેણીના બાપના શીખામણના બેલોની તેણીને ઘણી જરૂર પડી, બ્યારે હીજાએ તો ખીરજી તરફ અને પોતાની માનીતી એરશેદ તરફ પણ ધીકારની લાગણીથી ગયું.

“લેકા દીનબાઈના રેટની વખાણ કરે છે.” હીજાએ વીચાર્યું, “પણ મારી તો ખાતરી છે કે તેવણને દેસ કરવામાં બીજકુવળી રેટ ન હશે. કાંપ, અહીં કાઠબી તેવણની અને સૌથી ગરીબ મહરમની છોકરીઓ વચ્ચે ફરક જેઈ શકે નહીં. પણ મારા દરજ્જા માટે તો કાઠબી ભુજ કરી શકશે નહીં. સાફ છે કે અહીં મારા જેવો કાઠબીથી એમજીતો પોશાક નથી, શેકા મારી કેવી અદેબાર્થ કરશે.”

જે દેખાવો અદેબાર્થની સામેતી હોય તો હીજા શરૂ પોતાના જીવને સતોપ મળે તેટલા તે દહારે ગેલા હતા; પણ જે તે દેખાવોના તેણી હુણે અર્થ સમજ શકી હતે, અને દીનબાઈ ત્યાં જમશેદજી છોકરી તપા તેઓની ચાલચલણ વચ્ચે જેવી રીતે લેકા સરખામણી કરતાં હતાં તે તેણીને ખબર હતે તો તેણી કાણ જાણે કેપીએક દુઃખી થતે. જરબાઈ પોતેથી બ્યારે એરશેદ અને ખીરજીને ગેલાં ત્યારે મનસે ઓરડાવા લાગ્યાં, કે શું કામ તેવણે હીજાને પોતાનાં અને પોતાની બેહેનનાં કપડાં પસંદ કરવા દીધાં હશે.

“તમે આને એટલાં તો અચારાં આપ્યાં છે” દીનબાઈ તેઓને આપકાર દેવાને આગળ જઈ બોલ્યાં, “કે મેં તો તમારા આવવાની સઘળી આશા છોડી હતી. હું ખરેખર આશા રાખું છું કે કંઈ નાખુશ બનાવ બન્યો ન હશે.”

“અરે નહીં” જમશેદજીએ જવાબ દીધો, અને તે જવાબમાં જાણે ઠપકા સમાવશે હોય એવું લાગતું હતું; “ફક્ત દમાઈ દીનબાઈ ફેરાની ઉતરી રીતે સકારેથી આવવા પછાં બીહતાં હતાં, તેથી તેવણનાં માતાજીએ સકારેથી આવવાનું પસંદ કર્યું નહીં. ખરેખર મારી અને મારી નાની આલોની ખીરજી એકલી બધી તો ખાતરી થઈ ગઈ હતી, કે હમોએ શાવકને તેઓ સાથે રહેવા દઈ એખલાં આપવાનો વીચાર કીધો.” જરબાઈએ દીનબાઈ તરફ જાણે કાલાવાલા કરતાં હોય તેવું મોહકું કીધાથી તેવણ વચમાં ગેલી ઉઠ્યાં.

“હું ખાઈ છું કે હીજાને કદાચ તેણીની મુશ્કેલી પારડીઓ તો વીચાર આપ્યો હશે, અને તેણી ભુલી ગઈ હશે કે અહીંઆનાં લેકા તો મળ્યા સાધ વીચારનાં છે. પણ હીજા, તેવણ તે જીવન બાનુ તરફ ફરી ખજકરીમાં નેમનાં, નેમને જેકેક કી જેવી જેવી જેવી મનદે દુની ગઈ. મોહકું,

નહી તો કે મને એવું લાગે છે કે તુંને યોડીથી મજાદ મળશે નહીં. જે કે આ તેવણ પુરતી મશકેરી ભરવા આવ્યાને ગેલાં હતાં, તોપણ હીજાને લાગ્યું કે તેવણ ખરેખર મતસ્ય સખીનજ બોલે છે. તેજ વેળાએ અહીં શરૂક અંદર આવ્યો, અને હીજા તેની સાથ વાત કરવાને બહાણે બીજ તરફ ચાલી ગઈ, કારણકે જે કે દીનબાઈને “ખચ્ચીતજ પોશાકમાં કાંઈ રેટ તો નહીં હતો.” તોપણ તેવણની હાજરીમાં ઉભું રહેતું તેણીને ઘણું ભારી પડતું હતું.

તે દહારે એરશેદ એટલી તો ખુબસુરત દીસતી હતી કે તેણી તરફ કાઠબી પણ વખાણની નજરથી ગેલાવા વીના રહેવાનું ન હતું. બ્યારે પારકાંએની નજરમાં તેણી એટલી બધી ખુબસુરત લાગતી હતી ત્યારે તેણીનાં માખાપની નજરમાં કેવી લાગતી હશે? તેણી આસપાસની મનદહી એટલી તો ઉશકેરાવળી, એટલી તો પુરા, અને એટલી તો દખાવામરી લાગતી હતી કે ત્યાં સર્વે ઘરજા તેમજ જુવાન મદરસોનું એક સરખા રીતે ધ્યાન ખેંચતી હતી. (તેથી વળી પોતા તરફની કાંઈ પણ કોરોસ વગર.) જે કે સઘળા અદરસો તેણીની સાથ વાત કરવા આવતા હતા, તોપણ તેઓને કાંઈપણ અપમાન કરવા વગર તે સઘળાંએને જુદી કરી પોતાની બનીને પણ ભુલી જતી ન હતી. ખીરજીનું ધ્યાન તો સઘળું નાનાં છોકરાંએમાંજ હતું.

“આને શુદને આપણી વચમાં બધાં સાથે મજાદ મેળવનાં જેઈ હું જુદી છું,” દીનબાઈ કે જેવણ એકલાં ઉભાં રહી મેસાદને મારફરી અને ધારતીની બેસાવશી લાગણીથી તપાસતા હતાં, તેવણ તરફ ફરી સુનાયજી બોલ્યાં. “તેણી કાસે ફરવા અધી ત્યારે એટલી તો સીકે લાગતી હતી કે મને બીહક લાગી કે આને હમે તેણીને જેઈશું નહીં. મેં તેણીને કહ્યું કે ગયે મુઝરવારે તેણી સીકે હોવાને લીધે મેહેરજીબાઈને ત્યાં નહીં આવી રાખી તેથી હું ઘણીજ દલગીર થઈ, અને—”

“તેણીએ શું જવાબ દીધો?” દીનબાઈએ ઉત્તરારીથી પુછ્યું.

“કે સીકે હોવાને લીધે તેણી નહીં આવી હતી, એમ નહીં હતું, પણ તેણી એકલી તો ઘસારાવળી અને દુઃખી થયતી લાગી કે મેં વાત ફેરવી નાખી, જેથી તેણીનું મોહકું પાછું હસતું થયું.”

“તમે એક એવી વાત છેડી કે તેણીને ખરેખર દુઃખ ઉપજે.” દીનબાઈ જુરકારાને દમ ખેંચીને બોલ્યાં. “શુદ અને હું ગયે અંકચામે હમેશાંનાં જ્યાં દોસ્ત હતાં નહીં, અને મારી ગરીબ બીચારી છોકરીને મારી સખાઈ હું ધારતી હતી તે કરતાં વધારે લાગી. આજ રાતના મેં તેણીને તમારી મેહેરને સ્વાધીન કીધી છે, કારણકે તેણી એટલી તો બીહકજી અને શરખજી કે કે મને લાગ્યું કે તેણીને એકલી તપાવળી મનદને બદલે સાચું દુઃખ ઉપજશે. મેહેર મારો વીચાર એટલે તો સરસ રીતે સમજ ગઈ છે કે તેણી સાથે શુદ તને મુખી-દીએ છે.”

દયગીર દીશે' તો ખરેખર દયા ઉપભવના જોગ થઈ પડે, જે કોઈથી જગાએ કાંઈ પણ સુખ ખમ્મ વગર મળી શકતું હોય તો તે અર્થાભાગ છે."

"તમે જે એમન ધારતાં હોવો, સુનાર્થ, તો તમે દીનશાહક ડાકરના વીચારને મળતાં હોશો, કે તેવણુ દમણના દેખાવને આધાર કરી અને અરધા શીતસુરની નગરથી નેતાં દહાડાં." મહેરશાહ દીનશાહક ડાકર સાથે જગલમાં દાપ ધાસી તેઓ આગળ આવતાં આવતાં બોલ્યા. "એવણુ કહે છે કે છોકરાંઓની હીલસામ અને મેહુરા તપાસવા અને જુદી જુદી ખાશવતો એક જીન સાથે સરખાવવામાં કાંઈ અજબ નતની મનદ મળે છે."

"સારે જેઓ અમણુને ખાસી કાંઈ પણ નેમ વગરની છંદગી ગણે તે તેઓમાંના તો તમે એક નથી?" સુનાર્થ બોલ્યાં.

"ખરેખર હું એમ ધારતોજ નથી; એવી નતનો ઉમરે પુરોસાનો દેખાવ તપાસવા કરતાં જાગકોનો આસો દેખાવ તપાસવામાં ધણી વધારે મનદ મળે છે. કપીની નગરથી નેતાં લાગે છે કે અમણુની પ્રુમસુરતી અને તાનગીમાંથી બનીપત્ર સુખ અપવા દમગીરી, બધાઈ અપવા બુદ્ધિ કે ને દરેકના મેહરાવરની કાંઈ બીજાં હાંપી રીતે દેખાડે છે ઉપર છે. આ જાગકોમાંનાં કેટલાં બધાં હવે પછીનાં વરસોમાં આજ રાતની ઉત્તમરથી વાદકરશે?"

"તમે શું સારે એમ ધારો છો કે, અમણુ છંદગીનો સાથી સુખી વખત છે." તેવણુ "હા" તો જવાબ દીધો, પણ મહેરશાહે તેવણુનું ડેકું ધુલ્યાવું.

"મારા બાકા દોસ્ત, તમારાં મતથી હું જુદો પડું છું." તેવણુ કહ્યું. "પાકી ઉમરમાં દુઃખની લાગણી નેટલી તીકણુ હોય છે તેટલીજ અમણુમાં પણ હોય છે; અમણુ એમ ધારે છીયે કે અમણુમાં સધળી ખુશામી હોય છે, કદાચ તેનું કારણ પાકી ઉમરની છેતરણી અને જંગલ નહીં હોવાનું હોય, પણ દમગીરી તો તે વેળાએ પશુ તેટલીજ તીકણુ લાગે છે. પોતાના મીનસને કાનુમાં રાખવાની મુશકેલી, માખાપની નહીં સમજ શકાય તેવી ઇચ્છાએને મળતું થતું, તેઓને રાજ રાખવાને પોતાની ચરજને દાખી રાખવાની ફરજ, એ સધળું સારી રીતે ઉધારેલાં છોકરાંને પણ જીવન જેવું લાગે છે, અને જેઓને એક વેળાએ નખરાઈ, લાડ, ફાંડા અને મેદકારીમાં તથા ખીજ વેળાએ જીવનમત તથા તેઓની લાગણી અને વીચાર સમજના વગર ઉધારવામાં આવવાં હોય છે તેઓને આ સધળું, દીનશાહ, માફ માનજે કે ઉમરે પુરોસાં માખુ-સોનાં નેટલુંજ દુઃખ ભરેલી રીતે અને નહીં ખમી સકાય તેવી રીતે સેસતું પડે છે."

"તમે કહો છો તે ખરૂંથી હોય" દીનશાહકએ જવાબ દીધો; "પણ શું તમે એમ નહીં ધારના કે અમણુમાં કાંઈ એવો ખવાસ છે કે ને દમગીરી દેખા દે છે અને જામરે પુરોસાંમાં કરતાં વધારે જલદીથી ખુશી થાય છે?"

"બેસક, અને તેઓનો ખવાસ તેવો બતાવેલો છે તેમાંજ

તેઓ સુખી છે, નહીં તો તેઓનું શું થાય? તેઓને સુખ નેટલું જલદીથી લાગે છે તેટલુંજ જલદી દુઃખની લાગે છે. ને આ મેલો લાગણીઓ સરખી હોય નહીં તો તેઓનાં નાણુક બદલો તે બોલે ખમી કેમ શકે? અમણુ એ છંદગીનો સાથી સુખી વખત છે એ વીચાર એટલો તો જીવ મરણે છે કે, જેથી અમણુમાં ને જરૂર જેમી સંભાળ અને મેહરાઈ રાખવી નેઈયે છે તે રાખી શકતી નથી, પણ આપણને બધાને દમણમાં શીતસુર નહીં થતું નેઈયે, કારણ કે તેથી આપણે બધાં ગંભીર થઈ ગયાં છીયે. પેલાં મારાં ધણીઆંણી શરાફનાં હીરાંખાઈ સાથે વાત કરે છે. હું ધાકું છું કે તેવણુ તેણીને વળગવાને વાસ્તે કાંઈ કહેતાં હશે. ચાલો દીનશાહક, સુનાર્થાઈને મુચીકના ઝોરડામાં લઈ જાવો અને કપીતાને બદલે આપણુ ચલાવો. હીકા આગમ આવતાં ધણી સરસ વળગનારી થશે, જેથી તમે તેણીનું વળગતું સાંભળી અનંતઈ જશો."

તેઓ સધળાં મુચીકના ઝોરડામાં ગયાં, જ્યાં જાંઘરી હીકાને એક મદરપની રીત પ્રમાણે દાપ આપી લઈ ગયો, અને જીવાન આગે પરડાઓ સધળાંઓએ તેનો દાખરો લીધો. હીકા શરાફ પારસી છોકરીઓમાં વળગવામાં ખરેખર ધણી સરસ હતી, અને પોતાની છોકરીને વળગતાં અતે લેલે કાને તેણીની વખાણ માતાં સાંભળતાં જમશેદજીના મેહરાપર એટલી તો ખુશામી પંધરાઈ હતી, કે દીનખાઈ તેથી થયાં રાજ થઈ ગયાં અને વીચારવા લાગ્યાં કે તેવણુ (જમશેદજી) પોતાનાં ધરનું સુખ મેળવવાને કાંવ નહીં કોરોસ કરતા, કે જ્યારે તેવણુને તે સુખની મનદ મેળવવા માટેજ બનાવ્યા હતા અને શું કામ જરખાઈ પોતાનાં સુખને આવી મુરખાઈ ભરી રીતે ઉઘારી નાખતાં હતાં?

આ પછી આપાં અને હીકાએ સાથે મળી પાતાપર એક સુદર ગીત ગાયાં. થોડા વખતમાં ખોરશેદ મુચીકના રજાન આગળ ગઈ, કે જ્યાં જાંઘરી અને દીનશાહક ડાકર વાત કરના હતા અને જાંઘરી તેની હમેશની સીધવપની રીત પ્રમાણે બોલ્યો—

"ખોરશેદ, હીકાના આપાં સરસ વળગવા પછી ખગીતજ તું દમણું વળગવા નહીં માગતી હશે. થોડા કલાક અગાઉ જ્યારે તારામાં મારે વાસ્તે એક નાનો વોલ્ત્ર વળગવાની શકતી નહીં હતી, સારે તો દમણું તારી વળગવાની બધી શકતી જતી રહે તો સાફ થાય."

આ બોલોથી ખોરશેદના માત્ર લાજ થઈ આવ્યા, પણ તેણીએ તણકથી જવાબ આપ્યો—

"જાંઘરી, મંમાએજ મને મારા દોસ્તોને ગમત આપવા ફરમાયું હતું, અને ને તેવણુને એમન લાગતે કે મારાં વળગવાથી તેવણુને અપવા મને ખરાબ લાગશે તો તેવણુ મને કહેતેજ નહીં."

"ખોરશેદ, તમારા બાઈના બેલવાની કાંઈ દરકાર ના કરો," દીનશાહક વચમાં બોલ્યા "ને" તમને વળગતાં ધણી વખત સમજ્યું છે, અને જેઓ તમને હીરાંખાઈ કરતાં સરસ નહીં

પણ તેપણ નેટલાંબી સારાં વળડનારાં નદી ધારે તે લોકો મ્યુઝીક નેવી મીન સમજવાને લાયકનાંબી નથી.”

“નદી દીનસાહલ, તમે મહાકેરી કરતા દેશો; લીંછને શીખવાને ને સારી તકો મળી છે, તેનો ચીયાર કરો.”

“નદી ખોરસોદ, હું ધાડું છું કે તમુને તેપણ કરતાં વધારે તકો મળી છે; નેટલી કાળજી એક માતા તેણીનાં બચ્ચાંનાં અભ્યાસ માટે રાખી શકે તેટલી કાળજી એક શીક્ષક કરી પણ રાખે નહીં.”

દીનસાહલ ઉપર બોલતા દના તેટલાં ખોરસોદ વળડયા બેડી અને તેવણના છેલા બોલોમાં કાંઈ એવું હતું કે ને તેણીનાં દેશનાં એક તારને બરાબર લાગ્યું; કારણ કે બ્યારે તેણીએ વળડયાનું રાશ કીધું ત્યારે ફક્ત તેણીએ પોતાનાં માથે શીયાય બીજાં કોઈતોળી ચીયાર કીધો નહીં, અને ટ્રાય કીધો કે ને બને તો બીજાંબી દીનસાહલ ડાહરના ને-વોજ ચીયાર કરે; પણ તે વખતે તેણી ભૂલી ગઈ હતી કે તેઓ માટેનાં ચોડાં શીયાય કોઈનેથી ખબર ન હતી કે તેણી તેણીની માતાના હાથ હેઠળ શીખતી હતી. દીનસાહલએ કહ્યું હતું તે ખડું હતું અને ખોરસોદે કલાય લીક્ષ કરતાં વધુ નહીં તો તેલેલીન વખણ બેળથી હતી. ને કે ખોરસોદે વળડયાથી “પીસ” લીક્ષ કરતાં ધણેજ સહેજ હતો, તેપણે તેણીએ તે બેડી તો લાગણીથી વળડયા દેતો, કે જોવા ખ્યાનામાં હજાર આગે હોય તેમ લાગતું હતું. તેપણે સર્વેનાં દેડાં એવાં તો છતી લીધાં કે ફરીથી સાંભળવાની તેઓએ માંગણી કીધી.

“શું તમારી નાની છોકરી નથી વળડતી ?” એક બાપુ કે જેનું પીશીલ તરફ ઘણું ખ્યાન બેસાયું હતું, તેણીએ પૂછ્યું. “એની બેહેન સાથે સરખાવતાં ઘણું થોડું” દીનસાહલે જવાબ દીધો “અને કાંઈ મ્યુઝીકનો ધણે શોખથી નહીં” વાથી તેણી તે પર ઝાંઝો વખત રોકતી નથી.”

“શું તમે ધારો છો કે શીખવાની બાજદમાં છોકરાંને તેઓની વળણ પ્રમાણે ચાલવા દેવાનું ખડું છે ?” એક બીજા બ્યાર કરતા દેખાવની બાતુએ અજબ ઇંદને પૂછ્યું.

“ફક્ત બાતુઓના સમજાવનીજ કેળવણીની બાબદમાં, નેટલાં મારી ખોરસોદને મ્યુઝીકનો શોખ છે તેટલોજ પીસ, અને ચીતાર કામનો છે, અને તેથી કરી તેઓને મનમગની બાબદમાં હું વધારે વખત રોકવા દેજ છું.”

“પણ શું તમે એજ ધારો છો કે ખુદરતી તેસ્ટ એટલે નાની ઉમરમાંજ જણાય ? કાંય નહીં તેઓ તે માટે આજ સાઈ અથવા બોદસ કરતાં હોય ?”

“બરેબર, ખુદરતી તેસ્ટ બાળપણથીજ હું બચ્ચાંનાં બેડી શકું છું. ને એક બાબતને આપો વખત રોકવામાં મંદી રાખવામાં ન આવે અને ફરસુદને વખતે ને તેને મનમગની મીનમાં તેનો બચે રોકવા દેવામાં આવે તો તે બાળક ખુદરતીજ રીતે પોતાને મનમગની મીન કરશે. હું કાંઈ એમ નથી કહેવા માંગતી કે હું તેનીવજ સમજો આપણે રાખીએ, કારણ કે હું ધાડું છું કે એક બાળકમાં બધા સારા હુકરને

શોખ ખીચવો બેડી; ફક્ત ને તરફ તે બચ્ચાંની વધારે વળણ હોય તેમાં તેને વધારે વખત રોકવા દેવો બેડી. મારી બાણેને હજુ કોઈથી લોક્સ મીન તરફ ખાસ શોખ બતાવ્યો નથી, પણ તેથી કરી તેણીના શોખો ખીચવાને હું કાંઈ બેદરકાર રહેતી નથી. ને ચોડાં વરસોમાં તેણી કોઈ ચીજવજ વધારે શોખ બતાવશે તો પછી તેણીને તે પર વધારે બેહેનત કરવાનો પુરતો વખત મલશે.”

“પેલું નાનું મુંદર ચીતાર શું તમારી એક છોકરીનું છે ? બેહેલી બોજનારીએ પૂછ્યું. “એ મારી નાની રમુજ સહીની ખાસ ચીજતક હોય તેવું લાગે છે.”

“તમારી તકે ખરી છે” દીનસાહલે મુઠમાં દડી બોડ્યાં. “પીશીલ કહેતી હતી કે મોટા બેડોળ ખ્યાને તેણીને શીખવામાં આપશે તો તેણી ખચીતજ મ્યુઝીકને પીકારશે. ને તેણીને ફક્ત કોઈ એક ચીતાર આપવશે તો તેણી તે શીખવાને પોતાથી ખનતું કરશે, અને તેમજ તેણીએ કીધું છે.”

“અને આને આમે તેણીને સાંભળશું ?”

“બોરડામાં બ્યારે એટલી બધી ચીરદી નહીં હોય ત્યારે તેણીને એની બેહેનના નેટલાંબી પોતામાં વીચાસ નથી, અને આપમાં બધાં લોકોને બેહેન તેણીનામાં ને થોડીથી શકતી હતો ને જરા રહેશે; પણ તેને બદલે એક ધણું મહુર મીત મગજવાળનું હું મુકાડાં આપું છું.” હોમીએ આવી તેવણના કામમાં દરસે કાઢી ફરી બધા પછી દીનસાહલે બોલ્યાં, “એટલે કે મારી સમજવાની મારી જુવાન સહી ઉપર હું કાપી શકું તો; સુનાઈએ તમને વધારે મગજવાળો કે, બાપ બસ ધરો ?”

“શું” તમે બેહેનને મારેને કહેો છો ? હું ધાડું છું કે આએ બાજદમાં તમારી જરૂર મારા કરતાં વધુ વજન ધરાવશે.” અને થોડીક મીટીટલાં તે સરમાળ બીડકણુ છોકરીને ફતેદ જરૂર બેદરકાર મારે ખ્યાન આમળ લઈ મ્યાં. તેણીના મોઢા અને લોહનાં ટીક છાપી સે તેવો અવાજ ને ને કે ધણે કાઢે ન વળે, ને રાહદાંમાં જરાક હુલ્લો; પણ હોમી તે બેડીને લેવામાં પાન ફરસોદ દેતો, અને દીનસાહલ તેણીની પતો કાઢેમાં કાઢે, કાપી બેહેલાં થોડીક પથો વળડયા પછી તેણીને જોને ચાલતી હતી તેઓ અને પોતાનાં ચીત શીયાય માનવખનનાં સંતી રાખી ભૂલી ગઈ.

દીનસાહલે જાણી તેણી તરફ જતાં અથવા તો તેણીને માંગવામાં ત્યારે તેણીને કાંઈ અજબ બતની બચારેલી આ-ભણી મંદી હતી, કે ને જરૂર કરવાને તેપણ કોરોજ કરતાં દલાં. તેણીથી સુંદર બોલુર આંતોમાં, જુસસાથી લાસ ધઈ આવે તેવો આતોમાં, તેણીના બાનુકે દેખાવામાં, સામા માણસ તરફના પાસ ખાડયાં. અને ને ફરસોદ ખસતથી તેણી પોતાનું જુસ મદન કરતી હતી તેમાં તેપણ કાંઈ એવું જોતાં દલાં કે ને આમે દુનિયા મદન. પેલી દુનિયાને વધારે લાવડું હતું, અને ને પથે તેણી અમર્યાસના જુવાન સુખી મેહરાઓ સાથે નેવરના મેહરને સરેખામાં તે પથે તે દુઃખ મરેલી આગાદી નેવખુને નેટલી મનમગની રાખી તેવી કોઈ દીપસે પણ લાગી ન દેશે. નેવખુને આ પીચારથી એટલું તો લાગ્યું કે બ્યારે

દલગીર દીસે' તો ખરેખર દયા ઉપજવવા એમ થઈ પડે, ને કાલગી નગાએ કાંઈ પણ સુખ અત્રસ વગર મળી શકતું હોય તો તે અર્થાચાર છે."

"તમે ને એમના ધારતાં હોવો, સુનાવાઈ, તો તમે દીનશાહ છાકરના વીચારને મળતાં છેઓ, કે જેવણુ દમણીના દેખાવને આધાર કરી અને આધાર શીલસુદની નવરત્રી બેસાડતા." મંચેરશાહ દીનશાહ છાકર સાથે બમણમાં દાધ ધાસી તેઓ આગળ આવતાં આવતાં બોલ્યા. "એવણુ કહે છે કે છોકરાંઓની હીલચાલ અને એહેરા તપાસવા અને જુદી જુદી આશયો એક જીન સાથે સરખાવવામાં કાંઈ અજબ નતની મળદ મળે છે."

"લ્યે નેઓ બચપણને ખાસી કાંઈ પણ નેમ વગરની છંદગી મળે છે તેઓમાંના તો તમે એક નથી?" સુનાવાઈ બોલ્યા.

"ખરેખર હું એમ ધારતો નથી; એવી નતને ઉત્તરે પુરેસાને દેખાવ તપાસવા કરતાં બાળકોને આવો દેખાવ તપાસવામાં ઘણી વધારે મળદ મળે છે. કપીની નવરત્રી બેસાડે લાગે છે કે બચપણની ખુશસુરતી અને તાનગીમાંથી બરીપતું સુખ અથવા દલગીરી, બસાઈ અથવા જુઝાઈ (કે જે દરેકના એકરાખરની કાંઈ મીન ઝાંખી રીતે દેખાડે છે) ઉપર છે. આ બાળકોમાંનાં કેટલાં બધાં હવે પછીનાં વરસોમાં આજ રાતની દીનગીથી યાદ કરશે?"

"તમે શું હારે એમ ધારો હો કે, બચપણ છંદગિને સીધી સુખી વખત છે." તેવણુ "હા" તો જવાબ દીધો, પણ મંચેરશાહે તેવણું રોકી કહ્યું.

"મારા મક્કા દોસ્ત, તમારાં મતથી હું જુદો પડું છું." તેવણુ કહ્યું. "પાસી ઉમરમાં દુઃખની લાગણી નેટલી તીક્ષ્ણ હોય છે તેટલીજ બચપણમાં પણ હોય છે: આવણુ એમ ધારે હોય કે બચપણમાં સઘળી ખુશાલીજ હોય છે, કદાચ તેનું કારણ પાસી ઉમરની ઈતેમતરી અને નજાળ નહીં દેવાનું હોય, પણ દલગીરી તો તે વેળાએ પણ તેટલીજ તીક્ષ્ણ લાગે છે. પોતાના જીનસને કાણમાં રાખવાની યુક્તિથી, આપણની નહીં સમજ શકાય તેવી ઈચ્છાઓને મળતું થતું, તેઓને સારૂ રાખવાને પોતાની મરજીને દાખી રાખવાની ફરજ, એ સઘળું સારી રીતે ઉધારેનાં છોકરાંને પણ જુલમ-જેતું લાગે છે, અને નેઓને એક વેળાએ નખાઈ, લાડ, કાંટા અને બેદરકારીમાં તમા બીજી વેળાએ જુલમના તથા તેઓની લાગણી અને વીચાર સમજવા વગર ઉધારવામાં આવ્યાં હોય છે તેઓને આ સઘળું, દીનશાહ, માઈ માનને કે ઉત્તરે પુરેસાં ગાલુ-સોનાં નેટલું દુઃખ બરેલી રીતે અને નહીં ખમી શકાય તેવી રીતે સોસતું પડે છે."

"તમે કહો છો તે ખરૂં જો હોય" દીનશાહએ જવાબ દીધો; "પણ શું તમે એમ નહીં ધારતા કે અન્નાંઓમાં કાંઈ એવો અવાસ છે કે દલગીરી દેખી દે છે અને ઊત્તરે પુરેસાંઓ કરતાં વધારે નલદીથી ખુશી યાવ છે?" "ખેસક, અને તેઓના અવાસ તેવો બનાવેલા છે તેમાં"

તેઓ સુખી છે, નહીં તો તેઓનું શું યાવ? તેઓને સુખ નેટલું નલદીથી લાગે છે તેટલુંજ નલદી દુઃખથી લાગે છે. ને આ બેજી લાગણીઓ સરખી હોય નહીં તો તેઓનાં ના-જુક બંદો તો બેાને ખમી કેમ શકે? બચપણ એ છંદગીનો સીધી સુખી વખત છે એ વીચાર એટલો તો ભુલ ખરો છે કે, જેથી બચપણમાં ને જરૂર નેમી સંભાળ અને એકસાથ રાખવી નેહી છે તે રાખી શકાતી નથી, પણ આપણને બુધને દમણાં શીલસુદ નહીં થતું નેહી, કારણ કે તેથી આપણે બધાં ગંભીર થઈ ગયાં હોયે. પેતાં મારાં ધણીમાંથી સારાનાં હીરાંમાંથી સાથે વાત કરે છે. હું ધાડું છું કે તેવણુ તેણીને વળડવાને વારતે કાંઈ કહેતાં હશે. સાથે દીનશાહ, સુનાવાઈને મુચીકના ઓરડામાં લઈ જાયો અને કવીતાને બદલે ગાયણ ચલાવો. હીલા આગલ યાત્રાનાં ઘણી સરસ વળડવાની ધરો, જેથી તમે તેણીનું વળડતું સાંભળી અનંદ જશો."

તેઓ સઘળાં મુચીકના ઓરડામાં ગયાં, જ્યાં નંદગીર હીલાને એક મહરખની રીત પ્રમાણે દાપ આપી લઈ ગયો, અને જુલાન અને ધરડાઓ સઘળાંઓએ તેનો દાખરો લીધો. હીલા સારા પારસી છોકરીઓમાં વળડવામાં ખરેખર પચી સરસ હતી, અને પોતાની છોકરીને વળડતાં અને લો-કને તેણીની વખાણ માતાં સાંભળતાં નમશેદના એકરાખર એટલી તો ખુશાલી પધરાઈ હતી, કે દીનશાહ તેથી ઘણાં સરૂ થઈ ગયાં અને વીચારવા લાગ્યાં કે તેવણુ (નમશેદ) પોતાનાં ધરતું સુખ મળવવાને કાંપ નહીં કેરોસ કરતા, કે જ્યારે તેવણુને તે સુખની મળદ મેળવવા પાટેજ બનાવ્યા હતા અને શું કામ જરૂરપાઠ પોતાનાં સુખને આવી સુરખાઈ બરી રીતે ઉઘારી નાખતાં હતાં?

આ પછી આત્રાં અને હીલાએ સાથે મળી ખાતાપર એક સુંદર ખીત ગાધું. યોગા વખતમાં ખોરશેદ મુચીકના રટાન આમણ મઈ, કે જ્યાં નંદગીર અને દીનશાહ છાકર વાત કરતા હતા અને નંદગીર તેની હમેશાની ઓડવાની રીત પ્રમાણે બોલ્યો—

"ખોરશેદ, હીલાના આવાં સરસ વળડવા પછી ખમીતજનું દમણાં વળડવા નહીં માગતી હશે. યોગા કલાક અગાજી જ્યારે તારામાં મારે વારતે એક નાનો ખોસ્તજ વળડવાની શક્તી નહીં હતી, જ્યારે તો દમણાં તારી વળડવાની બધી શક્તી જતી રહે તો સાઈ યાવ."

આ બોલોથી ખોરશેદના ગાલ લાલ થઈ આવ્યા, પણ તેણીએ તણકાથી જવાબ આપ્યો—

"નંદગીર, ખમાએજ અને મારા દોસ્તોને મગત આવવા ફરખાનું હતું, અને ને તેવણુને એમજ લાગતું કે મારાં વળડવાથી તેવણુને અથવા મને ખરાબ લાગશે તો તેવણુ અને મહેતજ નહીં."

"ખોરશેદ, તમારા બાઈના બોલવાની કાંઈ દરકાર ના કરો," દીનશાહ વચમાં બોલ્યા "તે તણુને વળડતાં ઘણી વખત સમજ્યું છે, અને નેઓ તણુને હીરાંમાં કરતાં સરસ નહીં"

મીસીસ શારલીબ, એમ. ડી.

Mrs. SCHARLIEB, M. D.

કે જે આપણું નાનું દલકું મગજ બતાવી આપે; અને એ આપણી છુટી લાગણીની ગેરદાનરીના કરતાં બીજી કોઈ એવી ચીજ નથી, કે જે વધારે રોડદાઈથી એક શબ્દ અને કુતમ ખવાસને બદલે પાડે. જે આપણે અદેખાં થવા માટે વચાણુ લઈએ તે તેનાં કારણો ચોખ્ખા માટે કાંઈ આપણને દુર જતું પડે નહીં. દરેક ઠાકરી પાસે કાંઈ એવી ચીજ છે, કે જે આપણી પાસે નથી. ચેતુષ્પાઠીને ચેતુષ્પા ધ્રુવસુરત છે, યુવખાઈને ચવાજ ધ્રુવજીવના જેવા મધુર છે; શીરીનની પાસે અગાં ખરચના પેસા આપી રૂઢીની ઠાકરીઓ કરતાં વધારે છે; સુનાખાઈની કાષી એક માટે પેશની શોભાળી છે, અને દમખાઈ પોતાનું ખાનદાન સપ્તી ઠાકરીઓ કરતાં ચઢઢાવું ધરાવવાને નરહીવવાન છે. ખરેખર, જે આપણને અદેખાઈ કરવાનું કાંઈ કારણુ નહીં એવું હોય તો કાંઈ નહીં પણ દુનિયાની તદનજ અદાર આપણે જતું લેઈએ.

અદેખાઈ પોતેજ મોતાને શીક્ષા કરે છે; અને અદેખાંઓ પોતાની છંદગીને પોતેજ હેર આપે છે. “જેમ કાઠ લોઢાંડને કો-દવાડે છે, તેમ” એક જીવના લખનાર કહે છે કે “અદેખાઈ માણસને કોઢવાડે છે.”

એક અદેખી ઠાકરીને કાંઈ પણ વાદાવું નથી, અને તેણીને છુટી રવચાવ તેણીને દલથીર અને ખાદી બનાવી મુકે છે; તેણી સુખી રહે એવો કહીબી નહીં બની શકે એવું છે, એકે આપણે ઉપર કહી ચાંપાં કે બીજાંમાં દુઃખ જેવું તેણી ખુશ થાય છે, પણ એ કાંઈ ખરી ખુશાલી નથી.

કપીઓ અદેખાઈને ચરખી વખતનાં માંસની સાથે ચરખાવે છે; અને જુ' તે કહીબી કાંઈ બીજાને મળતી આવે છે? કાંઈચેરતમ કહે છે કે “જેમ લાધક કપાડને કોતરી ખાય છે, તેમ અદેખાઈ માણસને જ્યાં સુધી તે એક છપ્પું દાડપીલર અને લાં સુધી કરી ખાય છે. જે એક અદેખી ઠાકરી બીજાંઓની વખાણુ થની સાંમળે છે, તે તેણી પોતાને મોટી આકૃતમાં આપી પડેલી સ-કે છે. ખરેખર, એવો કરતાં બીજ વધારે મોટી આકૃત જુ' હોય! તેણીની આખી છંદગીજ એવાં ખસાશી દુઃખોમાં પુરી થાય છે; અને બીજાંઓની કૃતેદ માટીની તેણીની અંતસ તેણીને પોતાને કૃતેદ પામતાં અટકાવે છે.

એકીસન તેનાં એક લખાણમાં એક માણસ કે જે અદેખાં મા-નવીઓને દુઃખી કરવામાં મોજ લેતો હતો તેને માટે લખી એવો છે. “લીલ મૈસપર” તે કહે છે, “એક સાચો વાન કરનારો છે; તેને અદેખાં માણસોની સાથે વાત કરવા થળી મગે છે; તે કાંઈ ધ્રુવસુરત જીવાન રાખત તરફ આંખથી બતાવે છે, અને તેમને કહે છે કે, તે એક મોટી દોલન ધરાવનાર ત્રી સાથ સુધી રીતે પ-રણીઓ છે, અને વળી તેને એક કાંકો મોટી દોલત સુધી જવાને છે; અને જ્યારે “વીજ” તેમને આરતેથી મોઢડું ફેરવી કહેવા સાં-ભળે છે કે, તેઓ ઇચ્છે છે કે એ સખાચાર ખસા હોય, જ્યારે વળી તેમને ધરા અજવા મોતાની. એજખાણુમાંના દરેક જીવને

કાંઈ પણ હુડી લેવાની તેઓ કોરોશ કરે છે. વખતનો અમ બામ બીજાંઓ તરફ ધીકારની નજર ફેંકવામાં અને બીજે એ લોકોની પીક પાછળ નીંદા કરવામાં તેઓ કદાવે છે. પુ' શીરીન ફરતમ સાથે અદારાઈ લારે સપળાંઓએ જેવું હતું કે, જીવ તેમને છુટાં પાડવા માટે કેટલી નીંદા ચલાવતી હતી.

અદેખાં માણસો પોતાની અંતસ એટલી બધી દલ સુધી લઈ જાય છે કે બીજાંને દુઃખ દેવા માટે તેઓ પોતે પણ શેડું દુકસાન ખમવાને આતુર હોય છે. જેમ ઈસપની વાતોમાં એક માણસ પોતાનો બીજે કાણખંબ અને અંગો બોલે તે માટે પોતાની એક આંખ બોલવાને તૈયાર રાખે, અથવા તે જેમ કપીનદીપીલરની અંદર એક તવંજર મદરમે પોતાનાં કુલોને રેખ આપ્યું હતું કે તેણી તેના પડોરાની માખીઓ તે મધેથી મધ મેળવી શકે નહીં.

મંદળીમાં અદેખાઈના જેવું ધારતીકારક બીજું કાંઈ નથી કાણજે એવી મજબુત અંતસની સામે થવાનું પળું સુરાકેવ છે “જે અદેખાઈ,” વાઈ કલેરડન કહે છે, “જેને તે ઈચ્છે છે તેનો નાશ કરવા અગાડ પોતાના આતમમાં પોતાને નહીં ભાવે, અને પોતાને નાશ નહીં કરે તે આખી દુનિયામાં આજ સદગી ઠે, અને શીધી સારાં માણસો ફાંપી વધારે દુઃખી થાય.”

દુનિયામાં એવી મોટીજ મીતે છે, કે જેમને માટે આપણે એક પણ સારો રાખદ બોલી શકીએ નહીં. એમામાંની એક અદેખાઈ છે, તેઓ લખેલમ જુ' કાંઈ નહીં. તે આપણને કાંઈબી સારી ચીજ તરફ લઈ જતી નથી, યા તે કાંઈ સારી ચીજ હાં-સવ કરી શકતી નથી. તે પોતાનો વખત ટોલા ધુરકવામાં, અને બીજાંઓની નીંદા કરવામાં રોકે છે. બીજાંઓનાં સુખને નાશ કરશે એવો કરતાં બીજું કાંઈ વધારે તેઓ ઈચ્છતાં નથી. તેઓ કહીબી જોશી નહીં કે હસતાંઓની સાથે તેઓ પણ હસે છે, અને રડતાંની સાથે તેઓ પણ રડે છે. તેઓની રીત તો એજી ઉલટીજ છે. બીજાંઓના બીલાપ માટે તેઓની ખુશાલી, અને ખુશાલી માટે તેમને બીલાપ સર્વને ભજીતા છે.

દલે આપણે એ અજાણના સચાલ પુછીએ કે, અદેખાં થવા આપણે કેમ અટકે અને એ રોમથી તદન મોકલાં કેમ થઈએ? મારકસ જોરીલીયસ કહે છે કે, “જે” થળાંક મીક, લીખર અને બીજાં લખાણો વાંચ્યાં છે, તથા થળાંક દાઢમાં માણસો સાથે અદેખાઈના ઉપાય શોધવા તકતી કરી છે, પણ મને માલમ પડ્યું કે સપજું સુખ ઠોડી દેવા અને હમેસનાં કંવાજ અને દુઃખી થવા રીવાજ બીજે કાંઈજ ઉપાય નથી.

તોપણ, જ્યારે આપણે જીવાન હોઈએ જ્યારે તે માટે વધારે આશા છે. ખચત, આપણે કોઈબી છુટીઓને તેની પેઢલી સાર-આતમાંથીજ વધી પડતી અટકાવી શકીએ, જે પાછળથી મદો બેઠનને પણ અટકાવી શકાતી નથી. “સુખાતનની સામે થાએ” મોલન કહે છે, “કારણકે પાછળથી કરેલો ઉપાય પછીવાર મોટો થઈ પડે છે.”

એ હરને મોટો ઉપાય દરેક ચીજને માટે પુરતો વીચાર કરવાની કોરોશથી થાય છે; જેઓ તેમાં કૃતેદ પામે છે, તેઓ જ્યે છે અદેખાઈ વારવાર બોલી જ્યાપર કરવામાં આવે છે. “જે આપણે ભજીએ,” યંજ કહે છે, “કે કેટલું શેડું” બીજાંને સુખ ભાગવે છે, તો તેથી દુનિયામાં એક મોટાં પાપમાંથી છુટકો થાય-અદેખાઈ જેવી કાંઈબી ચીજ દુનિયામાં રહે નહીં.

જેઓને આપણે સુખી ધાઈએ તેઓ વારવાર તેથી ઉલટીજ દાલત ભાગવતાં હોય છે. એક તવંજરખાડ પોતાને મરીજ પણ તઈરકેવે જોવા ઇચ્છે છે. એક હવાં કુલોને શોધેા ખજોં મનના

નરીબ કામદાર થવા ચાહે છે. પ્રબલુરત માણસોને કેટલીક કારણો કચી પડે છે, કે જેથી સાદા દેખાવાનાં બોલવાનું નથી. માટે શીશો હંદાપણુમાં તો એ છે કે, કાંઈનીબો અદેખાઈ કચી નહીં; અને પોતાની ચાલતી દાલતપર સતેરપી રહેવું. તમારી આંખો ઉપરો અને નુઓ કે આ દુનિયાની ચોટાઈ કેવી અચોક્કસ છે.

એ આપણે અદેખાં નહીં થવા ચાતાં હોઈએ તો આપણા પોતા માટે વીચારવાનું હોતી દેવું જોઈએ. "પોતા માટે કાંઈ નહીં, પણ બીજાં માટે હમેશાં ઉશ્રે અને સારી વીચાર ધરાવના તેમાં જ હંદાપણુ અને સંયુક્તતા છે." જેઓ નહીં છે કે પ્યારથી બન્નેથી કાંઈની સેવા કેવી મધુર છે, તેઓ કદીબો અદેખાઈ જેવા હલકા ખવાસને પોતામાં પેસવા દેતાં નથી.

આપણે હમેશાં હથોળી રહેવું જોઈએ. "અદેખાઈ," હાઉં બેઠન કહે છે કે, એક સદાકતી લાગણી છે; તે મોહકાંઓમાં બાકે છે, અને કદીને ઘર મધે રહેતી નથી." હમેશાં કાંઈની કામગીરી રોકાયેલાં રહેવું, એ અદેખાઈપરના એક અસરિર ઉવાજ છે. એક હથોળી છોકરી કદીબો અદેખી હોતી નથી.

ઉપર અને શીશો અગત્યનું તે છે કે, એ છુસા માનવી સામે થવા આપણે જોવાની મદદ માગતી જોઈએ. એક નરેણેરની મધિને અદેખાઈ જેવા છુસા રોગનાં બીજાં આપણે વાળનાં, એ આપણા મધ્યથી વહન હલકું છે.

ત્યારે થાંભો છોકરીઓ, ક્યારે આપણે અંતઃકરણમાંથી અદેખાઈને મારી હંદાપણું રાકે ક્યે ?

આજેનાં કાલ અચોક્કસ છે, અને તમે નહીંતાં નથી કે કારે શું બનશે.

RUBR.

પપા (નિપજી ન્યારે છુસામાં દોષ ત્યારે બન્નેઓને શીક્ષ કરવાને નાદરસ્ત કારતા હતા તેવજી) "હવે હું તુને એને વારતે દેકાવવાનાં છઉ. તેથી ન્યારે હું ઘર આડું ત્યારે હું અદીજ હથો રહેજે."

નાનો ચુક્ક— "પણ પપા, હું તેને મદદે એક કાગળ લખી દલગીરી નહોર કરું તો કેમ ?"

"એ પેલો પારસી એમ લગ્ન સાનાં ચઢકાળા કયે છે ?"

"એને માઈગલાસ પાદરાર રાખવાને વારતે બીચારાને એમ કયેજે પડે છે."

ધણી (જીડીશ મુકયમમાં) "આ મીનરવાનું બાવનું છે."

ધણીમાંથી— "તેણી પરણેલી હતી કે ?"

ધણી— "નહી; તેણી હંદાપણી રેલી હતી."

હાકંદર: વાર જુયાહ, હવે તમે તલન સાળ થયા કે ? હું પારસી દત્તોજ કે મારી મોખોજે તુને કાયદો ચશે. વાર તે કેમ આપી, પાણીમાં કે કુખમાં ?

જુયાહ: અરે તે તો મેં મારી બંદુકમાં નાખીને હારી દીધી.

શીક્ષક— "છોકરાંઓ, બાણના અરથ તમે નહીં છો ?"

છોકરા— હાહ, બાણો: એટલે મારા પોરાવાલા.

એ મુરખો: બધીપને દાકે છે તે જોવાની સડથી હતામ બહુસ છે.

સરગુણી શીક્ષક મેડમ ડી રોઝયર ટેકાણે પડી.

એ કોણ ? શીક્ષક કે રોકાણ ?

પોતે બતાવ બનાવે આખાં બે વરસ યુવરી ગયાં, પણ એ અસ્સામાં કાંઈ મળુ નહીંવાનેગ બતાવ બન્ને નહીં. ત્યાર પછી એક દહાડે મેડમ ડી રોઝયર ત્યારે છોકરાંઓને લઈ ફરવા ગઈ; તેઓ મયાં તો ગાડીમાં, પણ આપતી વખતે મળું જુસુમમાં લાગવાથી ગાડી મોકલી દઈ ચાલતાં ઘર આવવા નીકળ્યાં. હવે તે દહાડે કાંઈ મોટી તેહેવાર હોવાથી ફરખે

ફરતાં ફરતા મેલામાં નઈ આવવાની ખાહોશ બતાવી અને તેના બોલવાથી બધાં બન્નેઓનો છવ લલચાયો. આથી મેડમ ડી રોઝયરને પણ તેમને લઈ જવાની ફરજ પડી અને તેઓ મેલામાં ગયાં. ચોટુંક ફરી પછી છોકરાંઓને લઈ તેની શીક્ષક એક મોટી દુકાનમાં ગઈ, અને એ છોકરાંઓને ફરીને સચણું જોવાની રજા આપી તથા દરએકે જણને એક એક બીજ પસંદ કરવા કહ્યું. આથી તો તેઓ ધણાંજ જુસીમાં આપનાં, પણ આ દુકાનપર બીજી દુકાનનાં જેવાં બપાદાર મડમ, બંગલા અને ગાડી યોગનાં રમકડાં ન હોવાથી હરખઈ બોલ્યો "છડ, છડ, આએ દુકાન તો રડતી છે." હરખઈને એમ બોલતો જોઈ તેની નાની બેઠન મોટી, "અર નહી, નહી, એ તો કોઈ બાપા આદમના વખતની છે." વીઝે એક પછી એક દરએકે જણે પોતાના વીચાર આપ્યા, પણ પછી રોઝયરે તેમને જલદી ઘર પાછું ફરવાની શાદ આપી અને પાછાં દરએકે જણ પોત પોતાને માટે કાંઈ કાંઈ જોવા પડ્યાં. એવામાં ફરખઈની નજર એક ગાડી ઉપર પડી, પણ આ રમવાની ગાડીને યોડી નોરેશે ન હોવાથી તે બન્નેઓથી મોલી હલ્યો "ફરતીતા, ફરતીતા, અરે જો ! જો ! આએ યોડા વખરની ગાડી તે કેમ ચાલતી હશે." આ સાંભળી દુકાનદાર હસી પડ્યો અને તે ગાડી તો હાથે યથાવવાની છે એમ કહ્યું. આથી તો તે વધુ અનુભવ થયો અને તેની અનુભવી તોડવા દુકાનદારે તે ગાડી બહાર કાઢી મલાવી બતાવી. હરખઈ પોતે તે તપાસી જોવા લીધો અને પછી તે ચક્ષુથી જોવા લાગ્યો, પણ તેમાં તેને એટલી તો મનઝ પડી કે તે તો ગાડી લઈ એમથી એમ ફરવાન લાગ્યો અને એટલી તો મનઝ કરી મેળો કે અંતે મેડમ રોઝયરને તેને

પાદ દેવાડવાની ફરજ પડી કે તે ગાડી તો પારકા-માલ છે અને કોઈના માલ ઉપર તેને પોતાની મરજી પ્રમાણે ફરવાનો કશો દંક નથી. પંખુ તે બોલ્યો કે “અને એ ગાડી વેચાતી લેવી છે અને તેથી હું મારે ગંગે તેમ અને ચલાવી નેલેલો.” “હા, હરખર્દ, એ તને લેવી છે, પણ તે કાંઈ એ લીધી નથી; મારે હાલ તો એ રહેવા દે અને ચાલ બીજી મીઠી બસ-દીથી નેઈ લે, કેમકે તને માન એકજ મીઠ મળશે.” હરખર્દે હવે પોતાની છુલ નેઈ અને તે એક બીજા ખાંચામાં ધુસી ગયો અને લાંબી એક રંગીન કાગળમાં લપેટેલું પડાના આકારનું પડીકું ઉઘાડી લીધું. દુઃખદાર કાંઈ હીસાગ કરતો હતો તેથી તેણે પેટેમાં તો તે નેઈ નહી, પણ હરખર્દને એક પછી એક કાગળને ઉપેડી દેખી દેતો નેઈ તેની નજર લાંબા ગઈ, અને તેવોજ તે ઉઠી તેના હાથમાંથી તે પડીકું ચુટી લેવા ગયો, પણ હરખર્દે તો તે હાથમાં લઈને દોડ્યો, અને તેને પુણજી દંડાવ્યા પછી પાછું પેટું પડીકું ઉપેડ્યું અને તેમાંથી કાંઈ બીજાં નીકળ્યાં તે એક પછી એક મોઢાંમાં દાખવા લાગ્યો. આ નેઈ લાંબા સમયમાં જમણે ઘોંઘાટ કરવા પડ્યાં, જેથી ગેમ રોજખર પણ ધમરાઈ જઈ લાંબો દોડી આવી. પણ જેમ હરખર્દે તે એક પછી એક મોઢાંમાં દાખ્યાં હતા તેમ હવે કુ, કુ, કરી યુધી નાખવા લાગ્યો, પણ તેણી તેણે પેટું પડીકું હાથમાંથી પાછું નહી. હવે તેને રોજખરે નરગ કપડા દીધો અને પારકા માલ ઉપર ત્રાપ મારવાનો તેણે વાંક કાપેલો જમણ્યો. આથી તેને બહુ ખરાબ લાગ્યું, અને તેણે વળી પાછી પોતાની છુલ નેઈ તે માટે પોતાની શીશક પાસે ગાક મામવા પડ્યો. પણ પછી રોજખરે તે બીજાં બીજે સપજી તેને સમજાવ્યું, અને કહ્યું કે, “આપણે જે મુજા ખાઈએ છીએ તેનાં એ બી છે, અને એ કાંઈ ખાનાં નથી, પણ ને એ જમીનમાં વાવીએ તો તેમાંથી જાડ ઉગી મુજા પાપ છે, અને તે આધામાં આવે છે ત્યાં મીઠા લાગે છે.” આથી તો હરખર્દે થુંકુ યુશ ચપ તે બીજાં હાથમાં પકડી રહી તે ખરીદવા માંડ્યાં. પણ તેની શીશકે કહ્યું “હા, હરખર્દ, તું એ ખરીદે તેમાં મારે કાંઈ અડચણ નથી; પણ તને જમણું નેઈએ કે તને માન એકજ મીઠ મળવાની છે, અને ને તું એ બીજાં લેજો તો તને પેલી ગાડી છોડી દેવી પડશે.” હવે હરખર્દે જમણી વીચારમાં પડ્યો અને ધણેક વાર વીચાર કીધા છતાં તેને કંઈ મીઠ પડતી ચુકરી તે સમજું નહી. તેને હાથે ચલાવવાની ગાડીમાં મળતી મનદ છોડી દેવા ગમી નહી, અને તેમજ પેલાં બી રાખી તેમાંથી ચતા મીઠા મુજા ખાવાની ઉમેદ પણ તેને સુક્યા ગમી નહી. આથી અતે તે પોતાની શીશક આગળ નેઈ પોતાની મુશકેમી કહી રહી પડ્યો અને રોજખરે તેને દીક્ષાએ ર્દ કહ્યું. “હા, ને તને બને મીઠ લેવી હોય તો એકજ રસ્તો છે. ને તારી બધી બેહેનને યુલ, તેઓમાંથી કોઈની ને પોતાને માટે કાંઈથી ખરીદવા ના પાડે તો તેના હાથમાં તને એ મીઠ મળે. પણ તે માટે તેમની પસંદગી તારે યુજી નેઈએ.”

હરખર્દને આ વાત જમણું પસંદ આવી. અને તે યુશ ચતા થતો પોતાની બેહેનો પાસે જઈ તે વાત કહેવા પડ્યો. હવે તેની વડી બેહેન ઉંઘાણેમાં પોતાને મારે એક સુંદર મીઠા પાંચડું બહુન તથા તેનું બીજું પાડવા માટેનાં હથોથો, રંગ વીચરે લેવાનું પસંદ કીધું હતું, તથા નાની બેહેન ફેવરીતાએ એક નાની ચુરેલી બાસકેટ તથા તેની બીજી ચુપવા માટે ચુરેલી રેશમ વીચરે પસંદ કીધું હતું, પણ વચલી બેહેન મેડીસાએ હજ કંઈ પસંદ કીધું ન હતું. અને પેલી બેહેન છોડીએ પોતે પસંદ કીધેલી મીઠો હરખર્દને પાતર છોડવા મળતી ન હતી, મારે ત્રણે જમણ વીચારમાં પડ્યાં અને મેડીસા તરફ જવા લાગ્યાં. તે પણ સમજાઈ ગઈ અને તરતજ હરખર્દની માંગણી કમુજ કીધી, અને ગેમ રોજખરને કહ્યું, “હું આને કાંઈ પણ લેતી નથી અને તેને બસ હરખર્દને એક મીઠ વધારે આપાવે.” હવે હરખર્દનું દલગીર થઈ ગયું. ગોંડ પાછું યુશાલ થયું અને તે મુદીમાં ને મુદીમાં એમ તેમ કુદકા મારવા લાગ્યો. મીસાસ રોજખરે હવે દરેકની પસંદગીની મીઠો ખરીદી લીધી અને હરખર્દને મારે પેલાં બીજાંની સાથે એક નાની પાણી રીપવાની ઝારી તથા એક જમીન મોઢવાની નાની કુકારી લીધી. આ વળી નવી મીઠેથી હરખર્દે એટલે તો યુશ યુશ થઈ ગયો કે તે મીઠો ચાકરતા હાથમાં ન આપતાં પોતે હાથમાં લઈ ચાલવાની મરજી જમણી. હવે સંધ્યામાં જમણે પોત પોતાની મરજી સુખમની મીઠો મળ્યાથી ઘર જમણી ઉતાવળમાં પડ્યાં. ત્રણે જમણ રસ્તામાં જમણી જમણી ચાલી ઉતાવળે ઘર જઈ પોતે પોતાને મીઠો મીઠો ખાવાવાની, ઉમેદમાં પડ્યાં. અને મેડીસાને જેથી જુદીજ રીતે તેણીએ પોતાના વાકાલા બાઈને માટે આને પોતાની મીઠનો ભોગ આપવાથી અને તે વાત માતાને જમણ વખત વીચારથી ઘણીજ યુશાલી લાગતી હતી. મેડીસાને વારતાની ચોપડીએ વાંચવાનો બહુજ શોખ હતો તે મેડમડી રોજખર સારી પેટે જમણી હોવાથી આને તેણીએ ખાતેલાં મોડાં દીઠ મારે તેને કંઈ બહેસે આપવાનો ઉદ્દાન કીધો અને ઘર જતાં જતાં મેડીસાને માટે રોજખરે એક દુધપરથી એક નાની અને સુંદર માંધણીની વારતાની ચોપડી લીધી.

હવે ઘરમાં આવતાં વાર હરખર્દે પોતાનાં બીજાં રોપવા માટે વાકીમાં જમણા પસંદ કરવા દોડ્યો, અને મેડીસા નવી વારતાની ચોપડી વાંચવાની ઉતાવળમાં પડી, તથા ફેવરીતા અને ઉંઘાણે મારે લાવેલી મીઠો અને ખતાવવા માટે માને ચોપવા પડ્યાં.

મીસાસ હરખર્દને આને એક સહી સાથ તારકમાં જમણું હતું, મારે તે પોતાનાં ચોરડામાં કપડાં અલસતી હતી, અને આ વાત પોતાની માંધાં ગ્રેસથી સંભળતતને વાર તે બેને બેહેનો મા પાસ પેટેલી જમણી ઉતાવળમાં પડી, પણ તેમની માએ તો તેઓ સાથ કાંઈ પણ વાત કરવા ના પાડી. આથી તેઓ બાઈદેજ ઉભાં અને જેની તેઓની મા બાઈદે નીકળી કે બેને જમણ પોતાની મીઠો ખતાવવા પડ્યાં, અને હજમણું ખાઈ નહી ચલાવા પડ્યા હતાં મીસાસ હરખર્દે બહુ

દીપુ સુલતાન.

મંકરણ ૧૦ યુ.

મી, વાહલી એમી ? તે જવાન તેણીનાં ઉચકાઓના સાદથી ધમરાઈ લઈ બોલ્યો; તેણે તેણીને આરથી બેસુપ હાલતમાં ઉચકી અને ધણીથી દીવાસી દીધો, પણ ફેકટ. "એમી, મારી સાથ વાત કરે ! એક બોલથી બોલ, ફક્ત એકથી બોલ બોલ, અને તું સારી થઈ જશે. મને માંડે નામ દઈને બોલાવ-કાંઈથી બોલ-ફક્ત તું આવી તદન દુઃખી થઈ ગયેલી જેવી ના દેખા, અને આવી રીતે ઉચકો ના ખા; બોલ નબ્લે છે કે તુંને એમ છોકી જવામાં અને ફેકટ દુઃખ ઉપજે છે; પણ તારું આ દુઃખ તો મારેથી નથી બેવાઈ શકતું. વાહલી એમી, મારી ગમ જો, કહે કે તું તારાં દુઃખને બોલું કરવાની કોશિસ કરશે અને તુંને આવી ખંખર એકદમ કડી દેવા માટે મને પોતાને ઈષ્ટકો દેવાનું ચોડું જ કારણ રહેશે." પણ તેણી કાંઈ બોલી નહી. ઉચકાઓના છુંગળાતરી તેણી એકપણ બોલ બોલી શકી નહી. તેણીએ ધણીથી કોશિસ કરી, પણ ફેકટ. "મારા બોલ, હું સીક છે !" હરખટ એકદમ બોલી ઉઠ્યો "હવે હું શું કહું ! મારી પોતાની એમી ! મારી સૈથી વાહલી એમી !—તું એમ ના બે." પણ તેણીની નહી ખજી શકાય એવી દલગીરી આગળ તેના કાળાવાનાં કાંઈપણ આલડું નહી. છેલ્લે તેણી તદનજ બેઠાસ થઈ ગઈ.

ધમરાઈ ગયેલા હરખટ સમજ ન શક્યો કે શું કહ્યું; ઘેર થીવાય બીલ નજીકની મદદ ગળતરી મુશ્કેલ હતી, અને તેણીને એખસી મુશી લાં જવાની તો તે હીમત કરી શક્યો નહી. તે આસ્તેથી તેણીને ઉચકી એક જગ્યાની ગાફ નહીના કીનારા આગળ લઈ ગયો, અને તેણીનાં બોલડાં ઉપર પાછી ઇલટું. આથી તેણી થોડી ઘણી દુઃસવારીમાં આવી. કેટલોક વખત પછી તે તેણીને પોતાના બોગસામાંથી પછી પાવાને શક્તિવાન થયો.

આસ્તે આસ્તે તેણી વધારે સુદીમાં આવતી ગઈ, તોપણ કેટલોક વખત ધાસમાં ડચકા ખાતી પડી રહી. હરખટ તેણીની આગળ ઘણી દોતમસીથી ઉભો રહેલો, અને ધણું વાચવથી તેણીને પનાપના લાભે; જ્યાં મુશી તેને અચરગમ જવાને હેન-કમ આંગ્યો નહી લાં મુશી તેને ખખર ન હતું કે તેણી તેને

કેટલી વાહલી હતી, અને તે વેળાએથી તેણે તે વીચાર પોતાનાં મનમાંથી કહાડી નાખવાની કોશિસ કરી, પંજુ ફેકટ. તેનો ઉમદા ખવાસ તેને તે વખતે મદદ આપ્યો, અને તેણે વીચારું કે, બ્યારે તેને પાછો ફરવાના ચોક્કસ સંભવ હતા, ત્યારે આવી લાગણી જાણવી એ બોલું હતું અને ગમે એટલા ખ્યારથી તેણીને ચાહવા છતાં તે તેણીને આથી કદાચજ પાર પડે તેવી આશા, કે જે નીરાલીને ઘણી ખરી બાબતમાં મળતી આવે છે, તેનાં દુઃખમાંથી બચાવી શકે.

પણ તે ધંધીએ તે તે સંપત્તિ લુપ્તી ગયો. જીત અને જાવીય કાળના સધળા વીચારો, તેની આગળ લાચાર થઈ પડેલી બાનું, કે જેનાં બોળો મગજને પોતાના વરસોના સાચીયો, પોતાનાં ખરાં છગરનો ખ્યાર છુપાવવાની કાંઈ પણ કોશિસ કરી નહી હતી, તેની તરફના હરખટ બ્યાદા ખ્યારમાં આવી રહેવા. છેલ્લે સરવાલે તેણી પોતાને હાથે ઉકવાને કાગતીયાન થઈ. સુદીમાં આવવાની આ પેઢીજ નીરાંની હતી, અને તે બેઈ હરખટ ઘણી મુશી થયો. તેણે વાંકો વળો તેણીને ઉકાડવાની કોશિસ કરી, તેણીએ એક નળ્યાં પડી ગયેલાં બાજક મો. સાથ તેને પોતાનો હાથ આપ્યો, અને બેક જણ પોતાની આગળ જમા ઉપર ગયાં. તેણે તેણીને "એક બાજક ઉપર બેસાડી, પોતે તેણીની આગળ સુકુમ્બ"એ પડ્યો, અને તેણીમાં મળાં આસવાસ પોતાના હાક વીરાળવા, કારણ કે કેમ વગર એસવાને તેણી અશક્ત હતી; અને પછી ધણી ખ્યાર મરેલા અને અચરકારક બોલોમાં તેણે પોતાના ખ્યારનો ઉમરો તેણીની આગળ ખાલી ક્યો.

"ફક્ત એકજ બોલ બોલ મારી એમી ! ફક્ત એકજ બોલ મોથી વાહલી, એકજ એવો બોલ કે જે દુરદશન દેશમાં તારા મુજમુરતે વેદરા સાથ મને વાદ રહે. વાહલી, આપણે બ્યારે કાનાં હતાં સારથી એક જગ્યાના ખ્યાર કરતાં વધુ ખ્યારથી એકત્રેકને ચાહતાં હતાં. આપણે તે મારે કાંઈથી વખત બોલ્યાં નથી, પણ હવે તેમ કરવાનો વખત આમનો છે અને આવી વખતે હું તારો ખ્યાર આપવાને ના પાડશે નહી. અરે એમી, ફક્ત એકજ બોલ મોથી મારી" ખજી કર કે સદાની હું મારીજ થશે."

તે બીલું ઘણીની બોલ્યો, અને વધારે વુદસાથી બોલ્યો, પણ તેણીએ પોતાનો હાથ તેના હાથમાંથી કાઢ્યો નહી, અને વળી તેણી તેનેથી દુર પણ જઈને બેઠી નહી. છેલ્લે સરવાલે તેણીની બધ કરેલી આંખો-તેણી તે ઉપાડવાની હીમત કરી શકી નહી-માંથી આંસુઓ નીકળ્યાં, અને તે તેના હાથોપર પડ્યાં. તેણીએ બોલવાની કોશિસ કરી, પણ તેમ તે કરી શકી નહી. હવે વધુ વખત તેણી પોતાની લાગણી ઘણી શકી નહી અને તેનાં મળાંપર પડી મોટથી રડવા માંડ્યું.

તે જગ્યાને તેણીની આસવાસ એક હાથ વીરાળવા બીજે હાથે તેણીનાં આંસુઓ મુશી નાખ્યાં, અને પોતાની બને એટલા દીવાસના બોલો તેણીને કહ્યા. તેણીએ તેના ખ્યાર માટે કાંઈ પણ સવાલ ક્યાં નહી; તેણીને તે મારે કાંઈ પણ શક ન હતો, પણ તેણીનું સંપત્તિ ખ્યાન થોડી નાખે એવો

એક વીચાર હતો-તેની જેરહારી-કે જે વીચારથી તેના જેવી મોહજ્ઞા ખ્યાસની છોકરીનો પણ જીવ કોપવા લાગ્યો.

ઉપરા બન્યમરણના વીચારના કશમણ ખ્યાલથી તેણીનું આપું દીક ધુળવા લાગું અને તેણી હરખંટની વધારે નજર દીક ગઈ તથા પોતાની આંખ આગળથી તે ખીલામણું દેખાવો દુર કરવાની કોશિશ કરી.

તેઓના નીરોપ ખ્યારની પેઢેલી કોટીની મજબ કાણુ કહી શકશે ? વરસો વેર પાછાં મળી ન શકશે એવો ખ્યાલ અને કદાચ પાછાં કહી નહીં પણ મળે એવા મુગા ભયથી આ પંદેલ વહેલી કોટી કટલી વધારે મજબૂત લાગી હશે ? તેઓના નીરોપ ખ્યારના મીઠા વીચારમાં તે એકાંત જંગલમાં વખત એટલો તો જલદી ચાલી ગયો કે માનવથી નહીં પડ્યો. છેલ્લે સરખાલે સુરજ નખતો યથો સારે કાંઈ તેઓને ઘેર જવાનો વીચાર સુચ પડ્યો.

તેઓએ પાંડેલ મીત જોય ઉપર બેદરકાર રીતે પડેલું હતું તે એકીએ બોલકા લીધું. “હરખંટ, આને જેવી કાંઈ થયું છે તેની એક મુગી સાક્ષી અને સૌથી વાઢાસી દોષત તરીકે મને આ મીત તારા જવા પછી યદ્ય પડશે. હવે હું તારી પ્રાસ માંગી લઉં છું કે તું આપણો મેજે જણાવો સાથે ચીતાર પાડી લે-જેમ હું કીનારા આગળ બેસુધ યાવને પડી હતી અને તું મારી આગળ વાંકા વળાને ઉભો હતો તેમ-કારણ કે હું ધાંડે છું કે સ્વાન અને તેજ વેળાએ તે મને પહેલ વહેલું કાણુ કે તું મને ચાહે છે, હરખંટ. આં સુધી તું પાછો ન આવશે આં સુધી તે મને એક દીવાસ કાગલ યઈ પડશે, અને જ્યારે આપણે મેજે જણાવ સાથે પાછાં આંદી આવશું, સારે તું જેણે કે એક છોડવો યા એક કુલ વડીક આ બાલુપરથી ખીસાડવામાં નથી આવ્યું. મારા સૌથી વાઢાલા હરખંટ, તું કંડે છે કે ચાર વરસ સુધી આપણને છું પડેલું પડશે ! હા, એ ચાર વરસ તો જલદીથી પસાર થઈ જશે અને હું ધાંડે છું કે હું ધારતી હતી કે કરતાં વધારે આશા મને તે માટે છે. ચાર વરસ !” અને ખ્યાલ કરતાં એવું લાગે છે કે બાલુ તેઓ ક્યે દહાડેનાં પસારથી યઈ ગયાં છે, અને આપણે આંદી બેઠેલાં છીએ, તું તકડોથી તાંબાના જેવો યદ્ય મયસો સોલજર મારી આગળ, હન્ટરો વાત કરવાની લાવશે, અને હું તારી હમેશની એમી તારા પગ આગળ બેસી તારી વાત સાંભળીશ.”

હરખંટ તેણીને ધણી વખાણુની નજરથી તીકરા લાગે, કારણ કે તેણીની ધણીખરી દમગીરી હવે જતી રહી હતી, એ કે દરેક ભાલ ભાલતાં તેણીની આંખમાં આંસુઓ આવી જતાં હતાં, તોપણ તેણીના ભોલવામાં વધારે ખુશાલી સમાયવી હતી.

“મોડી ખુશીથી, મોડી ખુશીથી મારી સૌથી વાઢાસી એમી” તેણે તેણીના હાથમાંથી મીત લઈને લીધું, અને યોગ્ય વખતમાં તેણે એક જણના ચીતાર પાડી લીધો-તેણીને સુધીમાં જંગમી પાછી ઉડી બેસવાની કોશિશ કરતાં, અને પોતાને કોતે-કારીથી તેણી આગળ વાંકા વળી બેઠાં અને એક ભોલ પણ

ભાલવાને તેણીને કાલાવાલા કરતાં-તે મીત એવી જાવની લામણીથી પાંડેલું હતું, કે એક પકકારમાં જે બેય તે તેની કાંઠાણી કહી શકે.

“હરખંટ, આ તો ધણું મોઢી રીતે કાપેલું છે,” તેણીએ અરધા દમકાના સાંદે કહ્યું. “આ તાર” હીમતવાન પણ ધણુંજ સુંદર મીત કોઠને પણ દેખાડવાની હું હીમત કરી શકીશ નહીં. જા જા, હવે તું તો છેકજ એને મારા જેવું બનાવે છે. મને યહું ખરાબ લાગશે, પણ કાંઈ શીકર નહીં. મારા સીવાય કાંઈ પણ તે બેવાતું નથી. હું તેને દર રાતે સૌથી છેલ્લે બેઠીશ, અને તે સાથે મને છેલ્લો ખ્યાલથી તારજ મટે આવશે. ચાલ, હવે આ પુરતું છે. હવે હું તુંને એને વધુ વખત” હાથ લગાડવા દેવાની નથી, નહીં તો કાંઈ સારું કરતાં ખરાબ થઈ જશે. મને આપ, હું ધર લઈ જઈશ અને એક કંગાળ કંલુસની માફક મારા સીવાય દરેક જણથી તે સંતોષને રાખીશ.”

“મારી વાઢાસી મને તો તુંજ લેને, પણ આજની રાતને માટે મને એ બેઠીયે છે, હું એનીપરથી એક ‘બીચું’ નાનું મીત પાડી લઈશ, અને આ કાલે સવારે તુંને પાંડે લાવી આપીશ.”

“હરખંટ, બે તું મને વચન આપે કે એક રાત કરતાં વધુ વખત તું તે રાખશે નહીં, તું હું તુંને આપું, ગાઈ ધણું મન થાયછે કે આને રાતનાં તુંને આંદીજ રાખી એની ‘કામી’ પકાવી લઉં, કારણ કે મને બીલીક લાગે છે કે રખે તેને કાંઈ અજવત આવે, પણ ખીનાંઓ જેઓ તુંને મારા નેદશેજ ચાહે છે, તેઓની આગળથી તુંને દુર રાખવા નેદલી હું મ-કગ થતી નથી.”

અતે તેઓએ ધર તરફ જવાનો રસ્તો લીધો. તરેહવાર મીઠાં કુલોના વાસથી દવાનો મુગધ ધણોજ ખુશતુમાં આવતો હતો, જ્યારે તેઓને એઓ સામી બાલુનો ખુશાં મેદાનમાં પડ્યો હતો. આસપાસની ખુદરતી બળીદારીની ખુબસુરતી તરફ સેદજથી ધ્યાન આપ્યા વગર એક એકના હાથમાં હાથ મુકી, તેઓ ધણોજ ધીમેથી આગળ વધતાં, અને ધણોજ ધીરા પણ જરાખર સમજાય તેવા સાઠથી વાત કરતાં હતાં, કે જે વાતનો યોગેજોગ વાદ રાખવાને તેઓએ હવે પછીનાં વરસોમાં કોશિશ કરી હતી.

“મારા જવાબએ સવણું જણવું જેમથી,” ધરની ગંદદીક આવતાં એમી મોઢી, “આપણે કાંઈ તેવજથી બીડીએ એવું કહ્યું નથી અને તેથી આપણી પાસ તેવજથી છુપવરા જેવું બી કાંઈજ નથી, પણ મારી ભાલવાની હીમત ચામતી નથી, જેથી હરખંટ તુંજ તેવજને કહેતે.”

“અને કહેવામાં કાંઈ પણ બીડીક નથી, વાઢાસી” તેણે જવાબ લીધો, “હું તું ખમી ચકતી” હોય તો હું હું-હું હું કે તુંખી તે વખત હાજર હોય, પણ—”

“નહી, નહી, નહી, હું નહી ખમી ચકીશ.” તેણી રામથી લાલ થઈ જઈ બોલી, “અને હું જો તે વખતે હાજર રહે-વશ, તો હું બાલુ છું કે આપણી મેકની હીમત જતી રહેશે

૧૨૪૧૬
૧૯૨૩

તેની પછવાડે દેખાઈતી રીતે તેા હોલનું આરણ્ય બંધ
ઈ, પણ થોડો વખત તેનાં કળાં સાથ ચેડાં કઢાડી,
ની સાથ બહાર આવી ગઈ. "વાહાના હરખડે, હું અને
સ કરતો ના; હવે હું તે ખમી શકાશ નહી." તેણી
ખામરેલી આંખે બોલી.

હી મારી વાહાલી, આખી દુનિયાનું રાજાની મને કાંઈ
ખામે, તોખી હું હુંને દુઃખ દઈશ નહી. સાહેબજી, ખોશ
ખી રાખે."

ય ઉપરું બોલ્યાં સારે તેઓ એકએકની ઘણું નજદીક
અને આ લાડાયભરી તક જવા દેવાની તેનેથી હીમત
ઈ હશે, યા તેા કંઠાય-પણ તક આંધવાની કાંઈ જરૂર
એટલું તો ખરૂં છે કે આસનેથી તેણે તેણીને પોતાની
કાંઈ એક ઘણીજ ખ્યાર લગેલી કાંસ તેણીના માથે
કરી, તેણીએ ડોને તેમ કરતાં અટકાવ્યો નહી, પણ
વધારે ખુશી નજાઈ.

ખેડે ધર જતાં વાર પોતાનાં મા આપ આગળ ગયો,
તેઓને સમજું જણાવી દીધું.

ખા અનેપર તેથી જણી અમર ઘઈ, કારણ કે આવી
મી વખતે તેઓના જોડાએ એથી પાસ લગનનું પરીન
લીધું, એ વીચારજ મળો ગભીર લાગે, તોપણ તેઓ
પર્યાં, અને તે દહાડે તપા સાર પછીની રોજની રાતની
ી વખતે તેઓ ખોશ પાસ માંથી લેતાં હતાં કે, આ વાહાનાં
ને સજામત અને સુખી રાખે, અને સારે માં ચલાવે.
[સાંધણ છે.] આલાં.

સંધવાને લગતું.

પાંતકે-ત્રણ ઈંડાની દાલ તથા સફેદીને બ્લેડો લઈ
સારી રીતે કઢે ચઢાવવો. દાલમાં એક પાશેરે કુષ
પછી આરેતે આરેતે ત્રણ "તેમજરુનું" ભરી ઘડનો આ
તેમાં મેળવતાં લેવા; અંદર ગોળડા બંધાવા દેવા નહી, પણ
કે બરાબર રીતે કુડીને એકસ કરે. લારખાદ ધીમે ધીમે
સફેદી તેમાં મેળવવી. પછી પેલામાં થી કકરાવી ઉપલી
વળીમાંથી થોડા પેલામાં ઘણું પાતલું પડ ચાપ તેમ પાંચ
રેડી. એક પડ લાલ થયા પછી કઢાડવું. એ પ્રમાણે બેઠ
પાંતકે યાત તેડાં જતાવી તેપર ખાંડ બસાવી એક વી
ર સાંધીમાં સુકવે અને ઉપર ખાંડ નાખી લીધું નીચવી
લાખે લેવાં.

જોખાં પાંતકે-અરેખો રતલ જોખાને નવાં સુધી ઘણા
મા સાથ લાં સુધી કુષમાં બાફે; પછી મંડા પારો, તેડા
તરમાં કઢે અદાલેતે આક ઉડાં, અરેખો શેર કીમ, ખા ચગ
નીમક, અને અરણી વખરો કુદેલી તળ તેવાર રાખો. જોખા
મા પડવા પછી તેને ઉપલી મીચેમાં બરાબર મેળવી નાખે.
ી તેમાં ત્રણ અ કસ સોલું માખણ લાવીને રેડે અને સમ
ને બરાબર મેળવી રહેવા પછી ઉપર કહેવા પ્રમાણે તળી ખાંડ
કસવી આવામાં રેવા.

જી નામીની સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

જીયોરજ એલીયટ.

રી એન ઈવેનસ કે જેણી પછવાડેથી
જીયોરજ એલીયટનાં ધારણ કરેલાં નામ
દેખળ આખી દુનિયામાં વખણાઈ ગઈ છે,
તેણીને જન્મ વેારીકાશખરનાં ધર
"આરખરી કારમ" નામની જન્મ્યો.
મી નવેમ્બર ૧૮૨૯ માં થયો હતો. તેણી
નો આપ અતી ધરમચુત્ત તેમજ રાજ
દારી બાંધોમાં પણ ઘણા મનચુત્ત વી
ચારી મરાવનાર હતો. તે "કનઝરવેરીય"

પણેના હોવાથી જીયોરજ એલીયટના વીચારો પણ તે તથજ
વળાણ લે તેમાં કાંઈ રાક નહી, કે જે તેણીની લખેલી ચો
પડીઓપરથી આપણને માજમ પડી આવે છે. તેની આ નાની
જોડરીને ચોપડીમાં વાંચવાનો પુષકળ શોખ હતો. પહેલાં તે
ણીને 'નવીન' માં મીસ વોર્લ્ડનની નીશાળમાં જોડલી
હતી, કે જ્યાંની એક મીસ લુઈસ નામની સીક્ષ સાથે તે
ણીને જલુ મીવાચારી ઘઈ, અને તેણીની પાછલી જીંદગીમાં
તેઓ વચ્ચે જલુ ધાડો સંબંધ વધ્યો હતો. સાંથી તેણીને
'કવન ત્રી' માં મીસ ફેક્લીનીની રૂઝમાં જોડલયામાં આવી,
અને સાંથી પુરતો અગાસ કરી ૧૮૩૫ માં તેણીએ નીશાળ
છોડી. બીજી વરસે તેણીની શાય મરણ પામી અને સ્વાર પછી
તેણીની વડી મેહેન કીસડીયાના પરણી જવાથી ધરતું સમજું
કામકાજ મીસ મેરી એન ઈવેનસ પર આવી પડ્યું. તેણીની
મનઝાતી અજાજ જેવી હોશિયાર હતી, અને તેના દાખલા
તેણી નાનપણથીજ જતાંની આપતી હતી. તેણીની જીંદગી
કાંઈ પણ જતાંની ઘણી જોજમનહમાં પસાર ઘઈ હતી નહી,
પણ એકાંતવાસ તેણી વધારે પસંદ કરતી હતી, જે તેઓ
પોતાનો વાંચવાનો શોખ અને મનઝાતી ખીજવવાને તેણી દે
મેશ આગુર હતી, કે જે હુશિયારી માટે દુનિયાનાં લખો લોકો
માં તેણી અણીવી અને માનીતી ઘઈ પડી છે. તેણીનું માત
ફક્સને સરદી પોંડ્યવાથી ૧૮૮૦ ની ૨૨ મી ડીસેમ્બરે ની
પરતું હતું. તેણીની લાસને 'દાઈએન એમેરી' માં દાવવામાં
આવી છે. આ પ્રખ્યાત જાનુંએ બધી અતી ૨૦) ચોપડીએ
લખી છે, જે માંહેલી લગભગ બધી લોકોમાં ભારે હોંચ
થી વંચાપ છે.